АРХИВ
ЗА ПРАВНЕ И ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ

Одговорни уредник
МОША ПИЈАДЕ

Књига IV новог (трећег) кола
(књ. LXIII целокупног издања)

Београд, 1948
Уредништво и администрација
Булевар Црвене Армије 69/III, тел. 22-450

ANALIPEB | arhiv.rs

ANALI PFB | anali.rs

САДРЖАЈ

КЊИГЕ IV НОВОГ (ТРЕЋЕГ) КОЛА (КЊИГЕ LXIII ЦЕЛОКУПНОГ ИЗДАЊА)

Резолуција V Конгреса КПЈ о основним наредним задацима организације КПЈ 337

Теорија државе и права

Страна

1. Питање државе у „Манифесту Комунистичке партије" од академика **А. Ј. Вишинског** 49
2. Напомене о појму и примени аналогије у нашем кривичном праву од др **Радомира Лукића** 74
3. Пет година народне државе од **Моше Пијаде** 489

Уставно право

1. Пето редовно заседање Народне скупштине ФНРЈ . . . 177
2. Права грађана ФНРЈ од професора др **Ива Крбека** . . . 187
3. Законодавни рад Народне скупштине на Шестом редовном заседању 334

Грађанско право

1. Основни принципи совјетског грађанског права од професора **М. М. Агаркова** 207
2. Појам имовине у грађанском праву од др **А. Гамса** . . . 523

Кривично право

1. Умишљај и нехат од **Владимира Тимошкина** 195
2. Облици саучесништва и врсте саучесника од **Јова Црногорчевића** 506

Међународно право

1. Меморандум Удружења правника ФНРЈ 1
2. Поводом пресуде Америчког војног суда у Нирнбергу . . 13
3. Проблем суверености у савременом међународном праву од **Ђ. Нинчића** 354
4. Данашње стање у погледу кажњавања ратних злочинаца и помагача окупатора од **Љ. Радовановића** 378
5. Питање правних санкција против пропаганде штетне за мирне односе међу народима од др **Дарка Чернеја** . . . 391

Политичка економија

О функцијама и садржају плана народне привреде од др **Радивоја Увалића** 64

Изградња народне власти

1. Двогодишњица Устава ФНРЈ и прва годишњица устава народних република од **Ђ.** 89

ANALI PFB | anali.rs

2. Опозивање народних претставника од **М. Кангрге** . . . 93
3. Дискусиіа у Народној скупштини ФНРЈ о новим законима из области кривичног права 401
4. Закони донети на трећем ванредном заседању Народне скупштине ФНРЈ 550

Ново право и правосуђе

1. Напомене о тезама за претпројекат Закона о наслеђивању од др **Б. Ајзнера** 98
2. Систем напредовања државних службеника од др **Александра Балтића** 228
3 Правне карактеристике народног зајма од др **М. Вуковића** 417
4. Прилог питању о систему Посебног дела Кривичног законика од **Д. В. Димитријевића** 423
5. Поништај брака и право на породичну пензију од **Славка Буџића** 435
6. Основни принципи закона о војним кривичним делима од **З. Стрића** 561
7. Дипломатско-консуларна форма закључења брака од **Б. Николајевића** 568
8. Поједина права службеника у примени Закона о државним службеницима од др **А. Балтића** 576

Међународни правни преглед

1. Фалсификатори историје (Историско обавештење) од **Ђ. Нинчића** 114
2. Предминхенски англо-немачки преговори од **Р.** 244
3. Прогресивни развој и кодификација међународног права од **Љ. Радоваповића** 252
4. Дунавска конференција у Београду од др **А Вајса** . . . 439

Историја права народноослободилачке борбе

1. Развој материјално-кривичног права у народноослободилачкој борби Словеније од др **М. Шпудерла** 120
2. Преглед материјалног кривичног права у народноослободилачкој борби Словеније 125
3. Документи о развоју органа правосуђа у току народноослободилачке борбе од др **Леона Гершковића** 445
4. Судско право, организација судова и кривични поступак за време народноослободилачке борбе у Словенији од др **М. Шпудерла** 531

Право иностраних држава

1. Устав Народне Републике Бугарске 133
2. Устав Чехословачке Републике од **Ђ.** 258
3. План за будући Устав Немачке Републике 265
4. Указ Президијума Врховног совјета СССР о праву грађана на куповину и изградњу индивидуалних кућа за становање 452
5. Устав Корејске Народно-демократске Републике 581

Оцене и прикази

1. „Коментар Општег дела Крвичног законика' од проф. **М. Аћимовића** 146
2. „Југославија, народна демократија — Конститутциони принципи" од др **Михаила Геновског** 148

ANALI PFB | anali.rs

3. „Документи о развоју народне власти". Сабрао и уредио др Леон Гершковић, од **Д Јанковића** 227
4. Владимир Дедијер: „Париска конференција" од **Ђ. Нинчића** 279
5. С. Н Братус: „Юридические лица в советском гражданском праве", од др **Р. Лукића** 282
6. Г. Н. Польянска: „Земельное право" од **В. Капора** . . . 287
7. Проф. И. Т. Гольяков: „Васпитательное значение советского суда", од **М. Перовића** 292
8. « Bulletin trimestriel de la société de la législation comparée » od J. Đ. 295
9. „Основы советского государства и права" од **М. П.** . . 455
10 „Нирнбершка пресуда" од **Б. С.** 457
11. „Уставотворни одбори Савезне скупштине и Скупштине народа", Стенографске белешке 459
12. А. Н. Траинин: „Учение о соучастии" од **В. Тимошкина** . 459
13. »Komentar splošnega dela kazenskega zakonika« pod splošnim uredništvom Moše Pijade 462
14. „Пет година народне државе" од **Ђ.** 599
15. К. В Венедиктов: „Государствена социалистическа сопственост" од **В. Капора** 601

Преглед часописа

1. „Известия Академии наук СССР, отделение экономики и права" 151, 298, 607
2. „Большевик" 154, 301
3. „Советское государство и право" 156, 303, 463, 600
4. „Мировое хозяйство и мировая политика" 161
5. „Обзор польского законодательства" 162
6. »Drejtesia popullore« 163, 305
7. « Revue tirmestrielle de droit civil » 163
8. »Przeglad notarialny« 304
9. »Gazeta administracji« 304
11. »Demokratycznu preglad prawniczy« 304, 472
12. »Zeitschrift für schweizerisches Recht« 305
13 »Schweizerische Zeitschrift für Strafrecht« 305
14. »Panstvo i prawo« 471
15. « Bulletin de droit tchecoslovaque » 473

Хроника

1. Пројект Устава Румунске Народне Републике 164
2. Припремање Трећег конгреса Међународног удружења демократских правника од **Љ. Р.** 166
3. Припремање важних нових закона у СССР 163
4. Фебруар и јуни четрдесетосме од **Р.** 307
5. Поводом дискусије о нацрту за пројекат Закона о кривичном поступку ФНРЈ 307
6. Нова књига совјетског научника-процесуалисте проф. Строговича: „Учење о материјалној истини у кривичном процесу" од **М. П.** 316
7. „Основна питања пројекта Закона о кривичном поступку" реферати дописног члана АН СССР М. С. Строговича и проф. Н. Н. Польанског 313

ANALI PFB | anali.rs

8. III Конгрес Међународног удружења демократских правника 474
9. Резолуције III Конгреса Међународног удружења демократских правника 478
10. Реформа правних студија у Чехословачкој 481
11. Доношење статута Аутономне покрајине Војводине и Аутономне Косовско-метохијске области 611
12. Дискусија совјетских правника о појму права 615
13. Прилог питању развоја правне наставе у Србији од **Р. Гузине** 619

Белешке

1. Пресуда против Листа и осталих у нашој јавности од **Љ.** 168
2. Оснивање удружења правника по народним републикама 170
3. Курсеви за стручно усавршавање инструктора руководећих кадрова локалних органа државних власти 171
4. Статут Аутономне покрајине Војводине и Аутономне Косовско-метохијске области 323
5. Конференција правних факултета у Љубљани 323
6. Полагање рачуна народног судије у СССР које је награђено орденом Лењина 324
7. Материјал о Народноослободилачкој борби Југославије у совјетском часопису 332
8. Нови систем стицања научног степена доктора права . . 482
9. Издања наших закона и њихова масовна потражња . . . 484
10. Правна издања Југословенске академије знаности и умјетности 624
11. Правна издања Удружења правника ФНРЈ 625
12. „Треће ванредно заседање Савезног већа и Већа народа Народне скупштине ФНРЈ" — Стенографске белешке . . 626
13. Усмене новине Удружења правника НР Србије 626

ANALI PFB | anali.rs

САРАДНИЦИ „АРХИВА"
У IV КЊИЗИ НОВОГ (ТРЕЋЕГ) КОЛА

Страна

Аjзнер др Б. 98
Аћимовић др М. 146
Балтић др А. 228, 576
Бујдић С. 435
Вајс др А. 439
Вуковић др М. 417
Гамс др А. 523
Гершковић др Л. 445
Гузина Р. 619
Димитријевић В. Д. 423
Д. 157
Ђ. 89, 258, 550, 599
Ђ. Ј. 295
Јанковић Д. 277
Кангрга М. 93
Капор В. 287, 601
Крбек др И. 187
Лукић др Р. . . . . 74, 282.
Љ. Р. 166
Љ. 168
Николајевић Б. 568
Нинчић Ђ. 114, 279, 354
Острић З. 561
Перовић М. 158, 292
П. М. 316
Пијаде М. 489
П. М. 455
Радовановић Љ. 252, 378
Р. 244, 307
Стајић С. 298
С. Б. 457
Тимошкин В. 195, 459
Увалић др Р. 64
Црногорчевић Ј. 506
Чернеј др Д. 391
Шнудерл др М. 120, 581

ПРЕВЕДЕНИ:

Агарков М. М. 207
Вишински А. Ј. 49

ANALI PFB | anali.rs

ANALI PFB | anali.rs

АРХИВ
ЗА ПРАВНЕ И ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ

БРОЈ 1 ЈАНУАР — МАРТ 1948

ГОД. XXXV, КЊ. IV НОВОГ (III) КОЛА (КЊ. LXIII ЦЕЛОКУПНОГ ИЗДАЊА)

МЕМОРАНДУМ УДРУЖЕЊА ПРАВНИКА ФНРЈ[1])

Амерички војни суд, који је заседавао у окупационој зони Немачке, у граду Нирнбергу, донео је 19 фебруара 1948 пресуду у кривичном процесу против оптужених високих нацистичких војних команданата на челу са бившим фелдмаршалом Листом. Ова пресуда (Official Transcript, 0930 — 1630, судија Венерструм као претседавајући) услед појединих својих закључака и изражених мишљења Суда има општији значај, што се може већ констатовати из реакције која се против ње јавила у многим демократским државама света.

Међутим, пре свега, ова пресуда је од интереса и нарочите важности за народе Федеративне Народне Републике Југославије, јер су оптужени Лист и његови сарадници били носиоци и извршиоци агресорског рата против Југославије, нацистичке окупације наше земље и огромног броја ратних злочина и злочина против човечности учињених од агресора против наших народа.

Све ово даје како правни тако и морални основ Удружењу правника Федеративне Народне Републике Југославије, које окупља све правнике и стручна правничка удружења у нашој земљи, да укаже целом демократском правном свету, а нарочито Вашој Организацији, на главна места изражена у пресуди Америчког војног суда која по свом садржају и намери теже да сруше основне принципе међународног права, ратног права цивилизованих земаља и кривичне одговорности за тешке злочине агресорског рата и у вези са агресорским ратом.

[1]) Овај је Меморандум Удружење правника ФНРЈ упутило Организацији Уједињених нација и Контролном савету за Немачку у знак протеста против пресуде Америчког војног суда против бившег фелдмаршала Листа и др. а копију Међународном удружењу демократских правника за национална удружења правника.

Архив за правне и друштвене науке

I

У питању кривичне одговорности бивших немачких команданата Југоистока, фелдмаршала Листа и осталих, оптужених и одговорних за ратне злочине и злочине против човечности, за пљачку и злочиначко убијање и разарање на окупираним територијама Југославије, Грчке, Албаније и Норвешке, у временском периоду од септембра 1939 г. до маја 1945 г., Амерички војни суд је поставио произвољна правила о окупацији и правима команданата окупационих трупа, о колективној одговорности становништва окупираних територија, о праву на узимање и стрељање талаца, о праву на убијање заробљених бораца народног устанка, која су у супротности са одредбама међународних конвенција, са општим начелима и духом међународног права и која вређају осећања човечности и обзире јавне свести цивилизованих народа.

1. — Амерички војни суд покушао је да тврди да је окупација Југославије испуњавала услове из чл. 42 Хашке конвенције од 1907 год. и да је „немачка армија била способна да држи под контролом Југославију и Грчку све до евакуације 1944". „Немци су, по тврђењу пресуде, у свако доба кад су желели могли успоставити физичку контролу у сваком делу територије" (стр. 10439). Из ове претпоставке Суд је извео закључак о легалности окупационог поретка и нелегалности покрета отпора и о правима команданата окупационих трупа да строгим репресивним мерама, па и стрељањима, штите окупациони поредак.

Овде је потребно на првом месту констатовати да Амерички војни суд окупацију посматра изоловано од рата који је окупацију произвео. На тај начин Суд не само не води рачуна о основном питању које решава постојање или непостојање кривичне одговорности за ратне злочине, него игнорира најважније законе и принципе новог међународног права, које од Московске декларације од 1943, па преко Статута Међународног војног суда, Закона број X Контролног савета и пресуде Међународног војног суда прави разлику између агресорског и одбранбеног рата и агресорски рат предвиђа као злочин против мира.

Очигледно је из ових међународних прописа, и по најобичнијој правној логици, да је окупација која је последица агресорскога рата по свом настајању и основу нелегална, јер је извршена кршењем међународних закона. Према томе, без обзира на услове под којим би окупатор вршио једну такву окупацију која је последица међународног злочина, ништа тој окупацији не може повратити легалност и поробљени народи имају несумњиво право да се супротставе тој

окупацији и воде ослободилачки рат. Тај отпор и та борба не могу се посматрати као илегални са гледишта међународног права, нити позиције окупатора као легалне, јер међународно право, као свако друго право, не може озаконити своје повреде нити дати ма каква правна оправдања и заштите онима који су извршили основни злочин против међународног права — злочин агресорскога рата.

Амерички војни суд је покушао да избегне једино правилно и једино логично постављање своје пресуде. Он је, истина, признао да је рат против Југославије и Грчке представљао агресорски рат, и као такав ратни злочин. Али је Суд неоправдано ову основну и најважнију чињеницу од које зависи одговор на питање о карактеру окупације и правима окупаторске власти, и тиме и само питање одговорности за ратне злочине, сматрао као нешто споредно. Тиме је Суд у самом почетку себе довео у опасност да доноси незаконите, неправилне, погрешне и тенденциозне закључке. Само изгледа да је Суд себе свесно довео у положај да игнорира основне чињенице, принципе и законе савременог међународног права.

Отклонивши на овај начин примену закона и прописа савременог међународног права о агресорском рату, Суд је почео да посматра окупацију само са гледишта члана 42 Хашке конвенције, покушавајући да докаже „легалност" окупације. Међутим, ни један пропис сам за себе не може легализовати окупацију која је по свом настанку и правно-политичкој суштини потпуно незаконита, јер је дело агресорскога рата.

Али, нацистичка окупација Југославије није била легална ни према изолованој примени чл. 42 Хашке конвенције.

Историска је истина да немачка окупација Југославије никад није држала под фактичном војном посадом целокупност територије Југославије и да су велики делови територије у току рата били слободни или ослобођени од стране народноослободилачке војске, која је против агресорских трупа завојевача водила легалну ослободилачку борбу.

Ову историску истину потврдио је и сам Амерички војни суд у другом делу пресуде следећим констатацијама: „Како је покрет отпора растао, све је више и више било очигледно да су окупационе снаге недовољне." „Потпуно је јасно да је Врховна команда инсистирала на застрашивању и терору да би тиме заменила потребу додавања нових трупа". (стр. 10478).

На тај начин је сам Суд био приморан да призна да окупаторски поредак Југославије није почивао на довољним

ANALI RFB | anali.rs

снагама војне посаде у смислу чл. 42 Хашке конвенције, већ на систему застрашивања и терору. Таква окупација не може бити сматрана легалном ни у смислу Хашке конвенције, јер је противна изричној одредби чл. 42 Хашке конвенције.

Отуда и сви остали закључци Суда о неодговорности немачких команданата за ратне злочине, извршене ради заштите таквог поретка окупације, који је против права и почива на терору, неправилни су и противни међународном праву.

Иако је Суд, као што се из горњега види, утврдио да је окупатор, ради економисања својих војних снага на окупираној територији, уместо поретка сагласног међународном праву, завео управу насиља и терора, ипак је такву окупацију прогласио „легалном" и таквог окупатора, који је био утврђен носилац злочиначког режима над окупираним становништвом, делимично извинио од одговорности, а делимично му ублажио одговорност за ратне злочине извршене на окупираној територији. На тај начин Суд је злочинце по међународном праву ставио под заштиту међународног права.

2. — Суд је у својој пресуди, настојавајући упорно да протури своју „теорију", коју је и сам био приморан да негира, о „легалности" окупационог поретка у Југославији, ипак навео постојање дужности за становништво да чува и поштује такав поредак окупатора. Очигледно је, међутим, да се овакве дужности, уколико и истичу из међународних одредаба, могу односи и само на окупацију коју међународно право допушта и морају бити условљене постојањем дужности за окупатора да окупаторски поред успостави и одржава сагласно међународном праву. Међутим, окупатор је већ од самог почетка своје злочиначке окупације преузео групно исељавање окупираног становништва са његовог домаћег огњишта и масовна стрељања грађана у циљу застрашивања и планског истребљивања становништва. Сви ови поступци претстављају квалификоване радње злочина, против којих се народ дигао у праведној нужној одбрани. Према томе, Суд није могао — као што је истакао и сам амерички тужилац Тејлор — да без повреде основних правних принципа сматра да становништво дугује исту послушност легалном окупатору и окупатору који не поступа по међународним законима, који је до окупираних територија дошао злочиначком агресијом и поредак окупације одржава терором и ратним зверствима. Ни у једној одредби и ни у једном начелу међународног права Амерички војни суд није могао наћи ослонца за овакав закључак. Из овог противправног гледишта Суда проистиче апсурдан закључак да је становништво незаконито окупиране територије дужно да својом послушношћу замени потребу

држања довољне војне посаде у окупираним територијама и да на тај начин помаже непријатеља у његовом ратном напору.

Само претерана ревност према агресору и окупатору може објаснити овакво гледиште једног суда који злочиначку противправност и кукавичку аморалност хоће да претстави као „правило" међународног права. Разумљиво је да свако међународно право достојно тог имена нема и не може имати везе са овако неморалним схватањима.

3. — Измишљајући ову обавезу покорности становништва окупатору који своју власт уместо довољном посадом одржава застрашивањем и терором, Суд је у својој непојамној жељи да оправда и учврсти нацистичку окупацију истакао чак и „принцип" колективне одговорности становништва за повреде окупационог поретка (страна 10446.). Колективна одговорност треба да буде санкција коју Суд прокламује као „принцип" међународног права, да би се обезбедио „мир и поредак" злочиначког окупатора.

Тиме је Суд извршио очигледну повреду члана 50 Хашке конвенције, који изрично забрањује колективне казне и, према томе, искључује колективну одговорност. Исто тако, прибављање санкција према становништву на основу колективне одговорности инкриминисано је у чл. 2, § 1, под (б) и (в) Закона број X Контролног савета и Статута Међународног војног суда као ратни злочин и злочин против човечности.

Међутим, из начела колективне одговорности, коју међународно право не допушта и чије санкције сматра ратним злочином, Амерички војни суд извукао је за команданта окупационих трупа једно од најтежих права према становништву право на узимање и стрељање талаца. По схватању Суда, командант окупационих трупа, пошто је узео таоце, има право, ако друге мере остану безуспешне, да таоце стреља (стр. 10446 и 10479). Суд је још поткрепио овај закључак и оваквим тврђењем: „Не може се спорити да убијање талаца или заробљеника може под извесним околностима бити оправдано као последњи излаз за успостављање мира на окупираној територији" (стр. 10451). Пошто није био у стању да ово своје тврђење заснује на једном правном правилу, Суд је прибегао тврдњи да оно претставља „обичајно право". Заиста, кад би варварска пракса пруског милитаризма и фашизма била извор међународног права, то би било потпуно тачно. Међутим, сви позитивно правни и обичајни извори међународног права су противни и морају бити противни зверској теорији о „праву" окупатора на убијање талаца. Забрањујући колективне казне, већ и Хашка конвенција од 1907 (чл. 50) одбацује и

колективну одговорност, па према томе забрањује и кажњавање талаца, које је по мишљењу Суда последица система колективне одговорности. Убијање талаца и примену колективних казни означује као ратне злочине и Комисија за утврђивање одговорности још на Конференцији мира у Паризу 1919 год. Закон број X Контролног савета за Немачку позитивно и изричито утврђује у члану 2,§ 1 под (б) да је убијање и злостављање талаца ратни злочин. Најзад, и сам амерички војни Правилник (Field Manual, Rules of land warfere 1940) као и британски правилник(English Manual of Military law) не остављају никакве сумње о томе да се једном узети таоци имају сматрати као ратни заробљеници. Из тога недвосмислено произлази, сагласно Женевској конвенцији од 1929 г. да таоци не смеју бити подвргнути репресалијама, а најмање убијању.

Кад Амерички војни суд убијање талаца проглашава за „право" злочиначког агресора који терором и убијањем одржава своју злочиначку и неодрживу окупацију, он тиме не само да тешко крши наведене међународне прописе, него и неопростиво вређа како циљеве и обавезе Уједињених нација, тако и основни задатак међународне правде, која је баш омогућена остваривањем ових циљева и обавеза кроз победу над фашистичким агресором и окупатором.

4. — Испитујући кривичну одговорност оптужених немачких команданата за убијање заробљених бораца народноослободилачке војске и партизанских одреда Југославије, Амерички војни суд је закључио да таква одговорност не постоји по међународном праву. Пошто је убијање талаца прогласио за легалну полициску меру, убијање, заробљених бораца Суд уздиже на степен легалног ратног поступања.

Легална борба, која стоји под заштитом ратног права, према Америчком војном суду, постоји само између организованих снага ратујућих држава. Отпор против окупатора који не подржава једна организована влада лишава његове учеснике права ратујуће стране (стр. 10441).

Суд проглашава да ослободилачке снаге нису „технички легалне трупе" и, ако буду заробљене, немају право на заштиту ратног заробљеника.

Али Суду нису довољне ни овакве противправне и увредљиве неистине. Он даље тврди, ни мање ни више, да је положај бораца ослободилачке војске једнак положају шпијуна које непријатељ кад их ухвати има право да стреља." (стр. 10441). Из свих ових расматрања, најзад, Суд је извео свој жељени закључак: „Никакав злочин не може бити стављен на терет оптуженим за убиства таквих заробљеника,

чланова отпора, будући да су они слободни стрелци" (стр. 10439).

Није потребно дуго истицати колико је ово гледиште Суда о карактеру ослободилачке борбе неистинито, противправно и тенденциозно. Notorna је чињеница, која ни Америчком војном суду није могла остати непозната, да ослободилачка борба народа Југославије није претстављала никакву неорганизовану герилу, већ организовани и успешно до краја изведени народни устанак са свим условима војничке организације и дисциплине, јединствене команде и поступања по ратним законима и обичајима, са знацима распознавања који нису остављали никакве сумње о њиховој борачкој припадности. Оспоравати народноослободилачкој војсци Југославије карактер регуларних народних војних трупа, претставља не само историски фалсификат, него и грубу повреду правилника (чл. 1) Хашке конвенције, чије су све услове борци народноослободилачке војске очигледно испуњавали. Није потребно нарочито доказивати да је народноослободилачка војска Југославије претстављала део савезничких снага у заједничком рату против осовинских сила (Сједињене Америчке Државе, Велика Британија и СССР имали су при њеним штабовима своје званичне претставнике и указивали јој војну и другу помоћ и да су највиши органи народне власти (АВНОЈ и Национални комитет) признавани и доцније потпуно признати од Савезника (VII протокол Кримске конференције).

Познато је да су најодговорнији државници савезничких земаља, међу њима Рузвелт и Черчил, позивали народе окупираних земаља на устанак и отпор против фашистичког окупатора и чинили низ оправданих признања народноослободилачкој војсци у борби Југославије. Према пресуди Америчког војног суда произилазило би да су две савезничке земље и њихови државници чинили кажњиве акте и да су били саучесници у „илегалној борби".

Али Амерички војни суд незаконито прелази и преко других важних момената. Није никаква тајна да је Међународни војни суд у Нирнбергу осудио Геринга и остале нацистичке вође, поред осталих злочина, и за ратни злочин убијања заробљених бораца народноослободилачке војске, као и да је Комисија Уједињених нација за ратне злочине у Лондону регистровала у низу случајева на листи ратних злочинаца немачке и друге ратне злочинце ради извршења злочина убијања заробљених бораца ослободилачке војске и покрета отпора. Није могло бити непознато Суду ни то да је амерички генерал Ајзенхауер, врховни командант савезничких снага на Западу, у самом почетку искрцавања на тле

Француске објавио да се борци покрета отпора сматрају савезничким трупама и да ће се третирати као ратни злочин њихово убијање и злостављање од стране немачких трупа.

Насупрот свим овим утврђеним законима и правилима, Амерички војни суд има смелости да пред лицем целог света оспорава народноослободилачкој борби народа Југославије карактер законитог народног устанка, а њене борце подвргава легалним речима после нацистичких куршума, застарелој варварској пракси осуђеног и побеђеног пруског милитаризма и фашизма. Јер нема сумње да је „теорија" Америчког војног суда о ослободилачком рату стара пруско-милитаристичка теорија о сламању народног отпора терором и зверствима и о обезбеђењу империјалистичких освајања, теорија која је још на Бриселској конференцији 1874 била одбачена од свих цивилизованих народа. Одбацујући предлог немачке делегације да се борци устаничких и партизанских трупа не сматрају ратним заробљеницима, Бриселска конференција је јасно показала да још пре 75 година одбацује као незаконито и нечовечно оно што Амерички војни суд покушава да протури као међународно право, нешто мање од четири године после уништења варварског фашизма, који је до пароксизма спровео стару пруско-милитаристичку тезу о праву на убијање и мучење народних бораца.

Према томе, Амерички војни суд, ослобођавајући кривичне одговорности оптужене нацистичке злочинце за убијање заробљених бораца народноослободилачке војске и партизанских одреда, покушао је да оживи једно срамно и одбачено правило ратног права, извучено из варварске праксе завојевачких и агресорских трупа, које су међународно право и друштвена свест цивилизованих народа осудили као несумњиви и тешки злочин.

II

Из свега изложеног проистиче да пресуда Америчког војног суда у Нирнбегу садржи низ бруталних и отворених повреда позитивних међународноправних прописа, начела и духа међународног права, као и најосновнијих схватања и обзира човечности. Под видом привидне формалноправне „објективности", она претставља хладно и, чини нам се, срачунато изврдавање, и чак изругавање међународноправних обавеза у погледу суђења ратних зверстава и злочина и искорењивања нацистичке агерсије и милитаризма. Она претставља флагрантну повреду одлуке Московске конференције од 1943 садржане у „Декларацији о немачким зверствима" и одлуке Потсдамске конференције од 1945 изражене у седмом поглављу „Ратни злочинци". Она потпуно крши изричите од-

редбе Лондонског споразума од 8 августа 1945, Статута Међународног војног суда и Закона број X Контролног савета за Немачку.

Сви ови принципи и прописи, као и правна чињенична утврђења Међународног војног суда у пресуди од 1 октобра 1946 г. обавезни су за сваки међународни суд по томе што они управо садрже савремено међународно право, право које су Уједињене нације остварile својом победом над фашизмом. То је баш оно право које је постављено од стране Уједињених нација ради установљења одговорности и кажњавања ратних злочинаца који су починили безброј најтежих ратних злочина и злочина против човечности, чије је искорењивање претстављало основни циљ слободољубивих народа и неопходни услов да се срамна и варварска прошлост више неће обновити. Оно је изражено у пресуди Међународног војног суда од 1 октобра 1946 год. и формално је било обавезно и за Амерички војни суд, јер га је заједно с Лондонским споразумом и Статутом Међународног војног суда потврдила резолуција Генералне скупштине Уједињених нација од 10 септ. 1946. И најзад, у самој „Наредби број 7" Америчког команданта окупационе зоне у Немачкој којом је образован Амерички војни суд после престанка рада Међународног војног суда, изричито је предвиђено да ће за Амерички војни суд у Нирнбергу бити обавезно право које је изражено у Московској декларацији, Лондонском споразуму, Статуту Међународног војног суда, Закону број X и у пресуди Међународног војног суда у Нирнбергу.

Али, независно од свих ових правних момената, који потпуно дисквалификују пресуду Америчког војног суда као акт међународне правде, гледишта која су у њој изложена према народноослободилачкој борби народа, а нарочито народа Федеративне Народне Републике Југославије, претстављају сраман акт, у коме се бездушни цинизам испреплиће с прљањем најсветијих права свих народа, а посебно народа Југославије. Осуђивати борбу народа за национално ослобођење и народне устанке против дивљачког агресора, то значи осуђивати све борбене и слободољубиве народе, који бране своју земљу и њену независност од освајачке инвазије; значи, коначно, осуђивати свако демократско право на самоопредељење, које је потврдила Атлантска повеља и без кога нема истинске међународне заједнице засноване на демократском и чврстом миру. Овака пресуда не значи само осуду наших малих, али непокорених и херојских народа, који су кроз народни устанак нашли потпуно себе, остајући уједно доследни својој јуначкој и славној

прошлости. Овака пресуда значи осуду и рата за ослобођење Сједињених Америчких Држава, из којег је произишла самостална америчка држава, значи осуду херојске борбе белгиског и француског народа против немачког окупатора за време првог светског рата, као и славних ослободилачких борби демократских народа за време другог светског рата без којих данас не би било ни победе над фашизмом ни суђења у Нирнбергу. Осуда народног устанка и борбе за националну слободу претстављају апсурдни покушај да се избришу из историје човечанства њене најлепше и најславније странице, да се осуди законити и неумитни развој друштва и да се његове покретне, народне и патриотске снаге потчине срамном и футилном захтеву наоружаног агресора, насилника и терористичког окупатора.

Али, има један исто тако важан закључак који се неизбежно изводи из пресуде Америчког војног суда и који је изгледа био полазна тачка у доношењу овакве пресуде. Осуда ослободилачког рата, покушај легализације злочиначке окупације — то значи тежњу да се оправда међународни злочин агресорског рата, да се правно заштити свака инвазија, да се поробљавање народа стави под заштиту међународног права. Она неизбежно води оправдању најтежих ратних злочина и злочина против човечности и у међународно право кроз задња врата уводи превазиђене и осуђене методе варварског и злочиначког истребљивања поробљеног народа, које је Суд баш био позван да осуди и најстрожије казни. Одбијајући да призна право, свето и неотуђиво право, народима Југославије да се против злочиначког агресора и окупатора боре свим расположивим средствима, пресуда у исто време утврђује „право", аморално и нечовечно „право", окупатора да се служи најбруталнијим репресалијама и средствима застрашивања као што су масовна убијања заробљених бораца ослободилачке војске и мирног становништва, само да би окупатор могао бити миран, односно да би могао без сметње да спроведе свој план пљачкања, убијања и истребљивања народа Југославије и осталих слободољубивих народа. Пресуда на овај начин уједно вређа и одбацује став претседника Рузвелта, који је још 25 октобра 1941 године, говорећи о нацистичким злочинима у окупираним земљама, поред осталог рекао: „Ово су дела очајаника који у свом срцу знају да не могу победити. Застрашивање никад не може донети мир у Европи, — оно само сеје семе мржње, које ће једног дана довести до страховите казне". Само неколико година после пораза „очајника" нашао се један суд који у име Сједињених Америчких Држава свету мржњу народа која је довела до победе

Савезника проглашава за злочин, а злочиначко застрашивање „очајника" — „које никад не може довести до мира у Европи — означава као сагласно међународном праву.

Није случајно што ова одбрана очајника, како их назива Рузвелт, претставља у ствари обнову пруско-милитаристичке „теорије" о Kriegsraison-у, коју је већ више од 100 година осудило цело човечанство. Али, ова безобзирна и одурна обнова варварских теза пруског империјализма не може бити случајна. Она крије иза себе, — били тога свесни или не судије Америчког војног суда, — перфидан и нимало случајан покушај да се будући агресори снабду „моралним и правим оправдањима", да се олакшају ратно-хушкачке тенденције империјалистичких кругова и да се врши психолошки притисак застрашивања мирољубивих и слободољубивих народа. Не може бити сумње да оваква пресуда претставља манифестацију реакционарног милитаристичког менталитета, који се последњих година све јаче испољава у међународним односима и који потстичу и распирују ратно-хушкачки и империјалистички кругови појединих великих сила. Оваква пресуда, исто тако, тежи да протури као „правило" међународног праза већ почињене или припремане конкретне противзаконите и срамне кораке и мере против слободољубиве борбе народа за националну самосталност и демократију.

Јасно је из свега овог да је Амерички војни суд покушао да сруши и компромитује све основне тековине савременог међународног права које су омогућене и освештане победом над фашизмом у којој су имали свој важни допринос народи Југославије, водећи победоносни народни рат против окупатора. На једном месту своје пресуде (страна 10552) Суд истиче да то чини „због могућности будућих ратова и даљих могућности да победници овог рата могу бити побеђени у будућем". Према томе, преузимајући противправну и срамну улогу оправдавања нацистичке окупације, Суд покушава да потстакне, олакша и оправда будуће злочиначке агресије пледирајући у исто време за милост и благост према побеђеном агресору. Морална беда оваквог става Суда само допуњава његову незаконитост, свирепост и нечовечност.

Удружење правника ФНРЈ, као највиши стручни орган свих правника и правничких установа ФНРЈ, најенергичније протестује против пресуде Америчког војног суда, која претставља отворени атак на међународно право, истину, правду,

и човечност. Удружење правника ФНРЈ сматра да има пуно морално право да апелује на Вас да учините све што је у вашој могућности да се оваква противправна и срамна пресуда јавно осуди и поништи, као и да се њени закључци као незаконити и противни међународној сарадњи, миру и међународном праву одбаце и спречи свака њихова примена у области међународних односа и међународног права.

Преко Вас обраћамо се читавом демократском и мирољубивом човечанству, које је дужно да подигне свој глас против таквог недемократског, неправедног и нехуманог акта Америчког војног суда у Нирнбергу.

УДРУЖЕЊЕ ПРАВНИКА ФНРЈ

ANALI PFB | anali.rs

ПОВОДОМ ПРЕСУДЕ АМЕРИЧКОГ ВОЈНОГ СУДА У НИРНБЕРГУ

Пре извесног времена поново је стављен на дневни ред светске јавности проблем суђења ратним злочинцима и у ширем смислу питање међународног „ратног права".

Према вестима новинарских агенција Амерички војни суд, који је дуже времена судио бившем нацистичком фелдмаршалу Листу и другим високим нацистичким војним руководиоцима донео је пресуду.[1]) Та пресуда је на првом месту скренула пажњу на себе благим казнама које су изречене против Листа и осталих оптужених немачких генерала. Још већи интерес и једнодушну осуду у демократској јавности света, па и у самој Америци, изазвала су „мишљења" која је, према вестима из тих новинарских агенција, изрекао, образлажући пресуду претседник Суда по имену Венерструм. У свом пледоајеу Венерструм је, према тим подацима, покушао да пише ново међународно „ратно право", противно свим познатим законима и обичајима ратног права а посебно противно свим принципима које су Уједињене нације поставиле, у току другог светског рата и после рата, за суђење ратним злочинцима. Венерструм је настојавао да оправда масовно убијање заробљених бораца ослободилачке војске Југославије и Грчке, оспоравајући њеним борцима право ратујуће стране. У исто време, он је настојавао да оправда или смањи значај ратних злочина почињених за време нацистичке окупације Југославије, Грчке, Албаније и Норвешке и да оптужене ратне злочинце прикаже као „лојалне и коректне германске ритере".

У многим земљама, а нарочито у нашој земљи, оваква „мишљења" судије Венерструма изазвала су велику реакцију целокупног народа, правничких удружења и других друштвених организација. Речи судије Венерструма садржавале су, поред неистина, тешко и срамно вређање ослободилачке војске, свих оних милионских жртава које су други и наши народи дали у борби против завојевачког фашистичког окупатора у току другог светског рата.

[1]) Претрес је трајао 117 дана. Оптужба је поднела 678, а одбрана 1625 доказа које је Суд испитао. Записник процеса износи 9556 страница судског званичног формата.

I

Разумљиво је да поједини одломци, саопштени у извештајима новинарских агенција, нису били довољни да се у целини и потпуности сазна и процени пресуда Америчког војног суда. Потребно је било имати и проучити аутентични текст пресуде. Текст пресуде је објављен и ми можемо сад на основу потпуно веродостојних чињеница и схватања, која она садржи, да је прикажемо и оценимо. Текст пресуде је садржан у документу који носи назив **Званични записник Америчког војног суда у предмету Сједињене Државе Америке против Вилхелма Листа и осталих оптужених, који је заседао у Нирнбергу, Немачка, 19 фебруара 1948, 0930—1630, претседник судија Венерструм.**[1])

На основу овог службеног записника ми смо у стању да исправимо једно погрешно обавештење које је ушло у нашу јавност на основу вести новинарских агенција. Сва схватања и речи приписане пледоајеу судије Венерструма не претстављају никакав пледоаје судије Венерструма. Судија Венерструм није лично заузимао никакав став. У ствари, то су поједини делови саме пресуде садржани у оном делу који носи назив „Мишљење суда". Ова чињеница даје још већи и тежи значај изнетим схватањима. То, као и друге чињенице и друга гледишта које садржи пресуда, још више проширују међународно-правни и опште-политички значај овог акта Америчког војног суда. То налаже свим радницима на фронту права у служби демократског и чврстог мира и научне истине да се ближе позабаве овом пресудом и да укажу домаћој и светској, како правној тако и широј јавности не само на њену погрешну, неистиниту и тендециозну садржину него и њен опште опасни карактер.

Имајући то у виду, **Архив** се сматра обавезним према правној науци и утврђеним принципима међународног права цивилизованих земаља да укаже на главне моменте и најважније последице пресуде Америчког војног суда. Али, поред ових теориских и научних обавеза, ми имамо једну још већу и одговорнију обавезу, услед тога што се пресуда односи баш на оне нацистичке војсковође који су руководили агресијом против Југославије и окупацијом наше земље и који су спроводили нечувене ратне злочине према нашим народима.

Оптужени пред Америчким војним судом су били: 1)

[1]) Offical Transcript of the American Military Tribunal in the matter od the United States of America against Wilhelm List, et al, defedents, siting at Nurnbeg, Germany, on 19 February, 1948, 0930—1630, Justice Wennerstrum, presiding.

ANALIT B | analit.rs

Вилхелм Лист, фелдмаршал немачке војске. Лист је био од априла 1941 до октобра 1941 главнокомандујући дванаесте армије која је вршила инвазију Југославије и Грчке; од јуна до октобра 1941 он је главни командант Југоистока са седиштем у Солуну и као такав главни војни командант на Балкану, имајући под собом „главнокомандујућег Србије" између осталих „главнокомандујућих" на Балкану. У јулу 1942 Лист је постављен за главнокомандујућег армиске групе А на совјетском фронту. 2) Максимилијан фон Вајкс, фелдмаршал. Вајкс је био од априла 1941 до јуна 1942 главнокомандујући друге армије која је вршила инвазију Југославије и Грчке; од 1942 до августа 1943 он је главнокомандујући групама армија Б и Ф на совјетском фронту. Од августа 1943 до марта 1945 он је главнокомандујући Југоистока. — Суд је из „здравствених разлога" одложио суђење Вајксу. 3) Валтер Кунце, генерал-лајтнант. Од октобра 1941 до августа 1942 Кунце је заменик главнокомандујућег Југоистока. 4) Лота Рендулич, генерал оберст. Рендулич је главнокомандујући армија и армиских група у Југославији од 1943 до марта 1945. Он је имао седиште у Хрватској и задатак да брани далматинску обалу. 5) Франц Беме, генерал планинских трупа. Од септембра 1941 до децембра 1941 командујући генерал у Србији. Беме је затим 1944 године био главнокомандујући друге панцер армије на терену Југославије. Беме је у затвору извршио самоубиство.

Остали оптужени су: 6) Херман Ферч, начелник штаба у разним немачким армијама и командама на Балкану; 7) Фелми, авиатичарски генерал; 8) Хуберт Ланц, командујући генерал планинских група; 9) Ернест Денер, пешадиски генерал, командант позадинских трупа на терену Југославије; 10) Ернест фон Лејзер, пешадиски генерал, командујући генерал алписких трупа на терену Југославије и Грчке; 11) Спајдел, авиатичарски генерал, командујући генерал у Грчкој; 12) Курт фон Гајтнер, генерал мајор, начелник штаба главнокомандујућег Србије, војног команданта Србије и војног команданта Југоистока.

Сви ови оптужени у оптужници коју је заступао амерички тужилац Тејлор, били су оптужени за злочине одређене у Закону број X Контролног савета.

Одредбе овог закона на којима је заснована оптужница гласе:

„1 (б) Ратни злочини, Зверства или повреде против личности или сопствености која сачињавају повреде закона или обичаја рата, која укључују али се не ограничавају на убиства, мучења или одвођења становништва окупираних територија на принудни рад или за друге циљеве, убиства или злостављања ратних заробљеника или лица ухваћених на мору, убија-

ња талаца, пљачкање јавне или приватне својине, намерно уништавање градова, вароши или села, или разарања која нису оправдана војним потребама.

„(в) Злочини против човечности. Зверства или повреде која укључују али се не ограничавају на убиства, злостављања, поробљавања, депортовања, затварања, мучења, пљачкања, или друга нечовечна дела извршена против становништва, или прогањања из политичких, расних или верских разлога без обзира да ли претстављају или не повреду домаћих закона земље у којима су извршени.

„2. Свако лице, без обзира на народност или положај на коме је радило, сматра се да је извршило злочин предвиђен у ставу 1 овог члана, ако је било: (а) извршилац или (б) саучесник у извршењу таквог злочина, или је наредило или се сагласило са истим, или (в) било саизвршилац у његовом извршењу, или (г) било у вези са плановима и подухватима који су претпостављали извршење ових злочина.

„4 (б) Чињеница да је једно лице рádило извршујући заповести своје владе или свог препостављеног не ослобоћа га од одговорности за злочин, али може се узети у обзир у погледу кажњавања."

Оптужница је, заснивајући се на правним прописима Закона број X, истакла четири основа одговорности оптужених нацистичких фелдмаршала и генерала. Сама пресуда, „сводећи их на најмањи број речи", истиче ове основе одговорности (Званични записник, стр. 10423—10425):

1. Оптужени су били извршиоци или саучесници у убиствима стотине хиљада цивилног становништва Грчке, Југославије и Албаније од стране нацистичке војске; у наређивању или извршењу убистава без икакве истраге и суђења великог броја становништва ради напада од стране законито формираних војних снага против немачких трупа и постројења; у злостављањима, убиствима у циљу одмазде хиљада лица која су неосновано називана „партизани", „комунисти", ,сумњиви комунисти", ,,сумњиви бандити". Исто тако, оптужени су издавали, саопштавали, извршавали заповести за убијање сто „талаца" у виду одмазде за једног јединог убијеног немачког војника и педесет „талаца" у виду одмазде за једног јединог рањеног немачког војника.

2. Оптужени су били извршиоци и саучесници у пљачкању или развлачењу јавне или приватне сопствености, у намерном уништењу градова, вароши и села извршеним често упоредо са убијањем становништва и другим уништавањима неизазваним војном потребом у окупираним територијама Грчке, Албаније, Југославије и Норвешке. Осим тога, они су издавали заповести својим трупама да пале, разарају и уништавају читаве вароши и села и тиме су хиљадама мирног становништва остављали без куће и средстава, изазивајући при том огромна мучења, беду и смрт великог броја невиног становништва без икакве војне потребе.

3. Оптужени су били извршиоци и саучесници у састављању, упућивању, извршењу незаконитих заповести немачким трупама да се непријатељској војсци одбије статус ратујуће стране и да се заробљеници напросто стрељају; они су незаконито наређивали да се регуларни припадници народне војске Грчке и Југославије означују као „партизани", „побуњеници", „кому-

нисти" и „бандити"; они су рођаке припадника народне војске узимали на одговорност за ратничка дела својих рођака — што је све доводило до убистава и мучења хиљада бораца, ратних заробљеника и њихових рођака.

4. Оптужени су били извршиоци или саучесници у убиствима, злостављањима, систематском терору, затварањима у концентрационе логоре, одвођењу на принудни рад цивилног становништва Југославије, Грчке и Албаније. Они су исто тако наређивали и спроводили затварања у концентрационе логоре, батинање, мучење и убијање великог броја грађана-демократа, националиста, Јевреја и Цигана.

Оптужница је, као што наводи пресуда, истакла да су у извршењу свих ових дела оптужени радили вољно, свесно и противправно. Њихова дела се налазе у пуној супротности са међународним уговорима, Хашком конвенцијом од 1907, законима и обичајима рата, општим начелима кривичног права која проистичу из кривичних законика свих цивилизованих нација и домаћих кривичних закона земаља у којима су ови злочини учињени и претстављају повреду ових прописа. На тај начин, они су одговорни за злочине одређене у члану 2 Закона број X који су заједнички прихватили претставници Сједињених Америчких Држава, Велике Британије, Француске Републике и Совјетског Савеза.

И мимо ових доказаних основа одговорности, које је оптужба поткрепила прилично брижљиво прикупљеним, иако не увек најважнијим и потпуним материјалом, Амерички војни суд је донео пресуду која показује велику и карактеристичну несразмеру између доказане одговорности и изречене казне. Само Вилхелм Лист и Валтер Кунце осуђени су на доживотни затвор. Рендулич, Денер, Лејзер, Ланц, Фелми, Шпајдел осуђени су на затвор који иде од 7 г. до 20 г. Оптужени Херман Ферч и Курт фон Гајтнер су ослобођени оптужбе и проглашени „невиним".

Ферч је учествовао у инвазији Југославије и Грчке, као официр за везу Врховне команде при XII-ој армији. Од маја 1941 до марта 1943 био је начелник штаба фелдмаршала Листа и доцније фелдмаршала Вајкса. Иако сама пресуда наводи његово име у наредбама за страховите репресалије извршене над мирним становништвом Обреновца, Смедеревске Паланке, Београда, Загреба и иако је он као што сама пресуда наводи упућивао командантима наредбе да се „за једног Немца убије сто Срба", (Званични записник стр. 10494), Ферч је ослобођен као „невин".

Уколико је то могуће, још тежи је случај ослобођеног Гајтнера. Он је начелник штаба злогласног командујућег у Србији генерала Бадера. Затим он остаје на положају начелника штаба у Србији код војног команданта Србије и војног команданта Југоистока. Познато је да је генерал Ба-

дер наређивао масовна убиства мирног становништва Србије, уништавање читавих крајева, убијање и затварање сваког ко је био и најмање „осумњичен" као присталица ослободилачке борбе или уопште као патриота. Пресуда признаје да је овај генералштабац имао дужност да „припрема и одобрава ове наредбе", и додаје, да је он то чинио „стављајући свој потпис или иницијале".

У питању Ферча и Гајтнера пресуда чини, у низу других и много значајнијих, један „оригинални" проналазак. Она хоће да ослободи и ослобађа начелнике штабова. Овај свој до данас непознати и незаконити проналазак пресуда брани објашњењем, које ништа не објашњава, „да су ови начелници штабова били само начелници штабова". Међународно ратно право никад није правило разлику између командујућих генерала и начелника штабова, јер таква разлика не може постојати и не постоји. Начелници штабова у хитлеровској армији били су идејни саветници и иницијатори злочиначких мера и подухвата како на бојишту тако и на окупираним територијама. То нарочито важи за окупирану Југославију, Албанију и Грчку, у којима су ослободилачке војске створиле право ратиште и водиле пуни рат против нацистичке војске.

Оптужница је јасно подвукла одговорност не само за извршење него и за састављање и достављање незаконитих заповести за убијања, злостављања и уништења. Закон број X у ставу 2, § 1 под (д) истиче јасно кривичну одговорност „лица која су била повезана са плановима и подухватима извршења ратних злочина".

Према томе, противно је свим утврђеним чињеницама и самом признању пресуде, као и законима рата и Закону број X на основу којих је Амерички војни суд имао да суди, правити ма какву разлику између начелника штабова и других командујућих генерала у извршеним ратним злочинима. Колико је то очигледно, непобитно и необориво, види се из логичне апсурдности и правне бесмислице којом Суд покушава да оправда ослобођење од одговорности Ферча и Гајтнера. „Они су само начелници штабова", они су, истина, састављали наредбе, али су то чинили „дајући им форму и стављајући потпис и иницијале". На исти начин и са истим оправдањем могли би се ослободити сви ратни злочинци и сви обични злочинци на свету. И сам Хитлер би могао бити ослобођен, јер је и он најчешће „стављао потпис и иницијале". И он је „само био врховни командант". И у области обичног криминала, познато је да идејни саучесници, организатори и потстрекачи имају „бољу", „дискретнију", не-

ARHIV Srbije

видљивију улогу, и они само „дају форме“ и „стављају потписе и иницијале“.

Али, основно и битно питање пресуде Америчког војног суда не састоји се у благим казнама изреченим нацистичким фелдмаршалима и генералима и у ослобођењу њихових начелника штабова, него у појединим деловима образложења пресуде, у такозваном „Мишљењу суда“. По себи се разуме да је све то узајамно повезано и да чини једну целину.

II

Мишљење Суда са деловима о утврђивању одговорности сваког од оптужених садржи преко сто страница службеног судског формата. Детаљнија правна анализа овог натегнутог и опсежног рада Америчког војног суда утврдила би низ непотребних формалноправних расматрања, несређености, контрадикција у тврђењима и мучне натегнутости у постављању теза и тумачењу материјала. Има низ места где чињенички материјал демантује постављено мишљење или је постављено мишљење супротно изложеним чињеницама. Број жртава, зверстава и убистава која су учињена у нашој земљи смањен је испод стварног стања. Свирепи колективни покољ становништва у Крагујевцу пресуда није уопште узела у обзир.

Међутим, све то претставља релативно мање грешке (иако су саме по себи врло крупне) у поређењу с мишљењима и поставкама од општег и начелног значаја које је Амерички војни суд изрекао испитујући одговорност нацистичких ратних злочинаца. Сва та важнија и ситнија „мишљења“ Америчког војног суда претстављају један идеолошки став и једну логичну целину. Али се међу њима истичу три основна питања која по свом међународно-правном и општеполитичком значају превазилазе проблем основа кривичне одговорности бивших нацистичких фелдмаршала и генерала, главнокомандујућих и командујућих на Балкану.

Три основна питања су следећа:

(1) Прво питање се односи на карактер нацистичке окупације Југославије, Грчке и Албаније, и у једном ширем смислу обухвата питање нацистичког рата против Југославије и Грчке.

(2) Друго питање се односи непосредно на обележја народноослободилачке борбе Југославије и Грчке и уопште покреће питање „права партизанског рата“.

(3) Треће питање се односи на положај „талаца“ у окупираним земљама и уопште на „права“ и вршење тих права

од стране нацистичких трупа према неборачком становништву и окупираној територији Југославије и Грчке.

А. Пресуда Америчког војног суда са извесним правом сматра да је најважније питање од кога зависи основ кривичне одговорности оптужених нацистичких војних команданата питање карактера нацистичке окупације покорених земаља. У приказивању окупације Југославије и Грчке, Амерички војни суд се служи погрешно примењеним такозваним „формалноправним" методом. Од самог почетка Суд хоће да претстави као да се ради о некаквом рату који се десио „као такав", изван простора и времена, о некаквој окупацији која се спровела у земљама које се зову Југославија и Грчка и о извесним руководиоцима који су спроводили ту окупацију у циљу одржавања реда и поретка. Задатак је Суда да на ову ванвременску и окупацију „као такву" и дела извршена за време њене примене од стране именованог Листа и његових помагача примени некаква општа, формалноправна правила. Тако ће Суд задовољити „објективну" правду, тј. некакву апсолутну ваљудску и ванисториску категорију. Наравно, тако Суд жели да споља претстави свој задатак.

Полазећи од оваквог „метода", Суд своје основно мишљење о одговорности нацистичких ратних злочинаца везује за окупацију „као такву", издвојену од њене историске и друштвено-политичке условљености. Окупацију Суд претставља на овакав начин: Немачка војска (израз који Суд воли да употребљава да не би рекао нацистичка Немачка) извршила је напад на Југославију и Грчку 6 априла 1941 год. Ове земље су брзо капитулирале и 16 априла војничке операције у Југославији су престале. Власт је прешла у руке немачке војске и Југославија је постала окупирана земља. За њом и Грчка 28 априла. То се све десило, како Суд каже, сагласно „међународном праву". (Званични записник, страна 10438).

Да би окупацију претставила не само као неки „законити" чин, него скоро као неку закониту идилу, пресуда покушава да својим „ванвременским језиком" опише успостављање окупације скоро као да је она била некакав „ратификован чин". „Докази показују — наводи пресуда — да је становништво остало мирољубиво за све време пролећа 1941" (стр.10438). После овог приказа идиле пресуда одједном, логична са самом собом, преводи на енглески језик у ствари онај опис даљег развоја окупације у Југославији и Грчкој који је хиљадама пута објављен на немачком радију и у листу »Völkischer Beobachter«. У рано лето почео је покрет отпора. Партизанске групе, састављене од

појединаца и становништва, лутале су кроз територију и причињавале велику штету транспортним и саобраћајним линијама немачке војске. Овај авантуристички фалсификат народног устанка завршава се закључком који је колико цинично бездушан толико и срамно нечовечан. „Немачки војници, — каже пресуда — били су жртве изненадног напада од стране непријатеља са којим нису били у стању да се сукобе у отвореној борби. После изненадног напада, банде би се брзо повлачиле или прикривале оружје и помешале се са становништвом са изгледом као да су његови невини чланови. Нападање на немачке трупе из заседа било је обична ствар. Заробљени немачки војници били су често мучени и убијани". (Званични записник, стр. 10438-39).

Пресуда тежи да прикаже нацистичку окупацију Југославије и Грчке на овакав неистинит и нечовечан начин, јер је себи поставила задатак да окупацију претстави по сваку цену као легалан акт, као акт сагласан међународном праву. Међутим, сувише доказане и целом свету показане чињенице да је ова окупација била дело агресорског рата не могу се никако прикрити. Пресуда хоће по сваку цену да прикаже као да се факат нацистичке окупације Југославије и Грчке десио изван нападачког рата а не као његов резултат. Међутим, сам амерички војни тужилац генерал Тејлор износи такве чињенице и поставке које нико не може побити, па ни судије Америчког војног суда у Нирнбергу. „Једино питање које се овде поставља, каже тужилац Тејлор, јесте да ли немачке снаге могу некажњено кршити право започињући и водећи агресорске ратове и у исто време тражити од стране жртава овог злочина строго поштовање наредби и заповести које може издавати само један законити окупатор." Исто тако Статут Међународног војног суда у свом члану 6 садржи одредбе од општег правног значаја:

„Следећа дела, или појединa од њих, сматрају се као злочини који долазе у надлежност Суда и за које се установљава лична одговорност:

„ (а) Злочини против мира: то јест, планирање, припрема, покретање и вођење агресорског рата, или рата којим се крше међународни уговори, споразуми или гарантије, или учествовање у завери или општем плану за извршење једног од следећих дела:

„ (б) ратних злочина...

„ (в) злочина против човечности..."

То све наводи пресуду Америчког војног суда да призна да је нацистички рат против Југославије и Грчке био агресорски рат и према томе злочин према међународном праву. Суд то признаје тиме што бојажљиво признаје „да је окупација претстављала директну повреду Келог—Брија-

новог пакта и да је према томе имала злочиначки карактер" (Званични записник, стр. 10443).

Осећајући немогућност свог покушаја да у овом правцу легализује окупацију, пресуда покушава да нађе друга оправдања. Она то покушава да постигне тврђењима о довољној војној посади окупираних територија и о способности окупационих трупа да одрже окупацију позивајући се на чл. 42 Хашке конвенције. Пресуда при томе намерно заборавља тврђења која сама наводи, и која у више махова истичу сами оптужени генерали, да је окупација на Балкану била лишена довољних војних снага и да су командујући генерали безуспешно кукали код Хитлера и Кајтела да добију појачање. Пресуда покушава да заборави ове чињенице и тежи да избегне једино правилно логично и правно тумачење њиховог значења. Немци заиста нису имали довољно снага у Југославији не само што су били ангажовани на много фронтова, него и нарочито зато што је ослободилачка борба и народни рат у Југославији привукао велики број армија које нису у стању биле да се заиста успешно супротставе херојској и упорној борби побуњеног народа. Пресуда цинично прећуткује и огроман значај који је ослободилачка борба имала за заједнички рат Уједињених нација и за коначну победу слободољубивих народа против фашистичког агресора и окупатора.

Пресуда хоће пошто пото да „легализује окупацију" упркос истини, противно свим обзирима међународне правде и обичног људског морала. И она има смелости да тврди оно што су сами оптужени нацистички генерали оспоравали и што никад нико не може доказати, јер је потпуно неистинито. „Немачка армија је била способна да држи Југославију и Грчку све до евакуације 1944. Док је тачно, да су партизани били способни да држе под контролом поједине делове територија у различитим периодима времена, утврђено је да су Немци у свако доба кад су желели могли успоставити физичку контролу у сваком делу територије. Контрола снага отпора била је само привремена а не таква да би могла лишити окупаторску војску њеног својства окупатора." (Званични записник, стр. 10439).

Пресуда измишља ове неистине и покушава да фалсификује историју, да би нашла танки основ својој концепцији о „легалности" нацистичке окупације у члану 42 Хашке Конвенције од 1907 који гласи: „Територија се сматра окупираном кад се налази под стварном влашћу непријатељске војске". Окупација се простире само на ону територију где је таква власт установљена и може бити вршена."

ANALI PFB | anali.rs

И кад се одредба Хашке конвенције узме изоловано од агресорског рата, што је противно самом духу и принципима Хашке конвенције, она се налази у пуној супротности с фактом окупације у Југославији и Грчкој. Ова окупација се простирала на стално смањиваном делу територије почевши од 1941 до 1944. Велики делови територије Југославије, који су сачињавали велика пространства наше земље, налазили су се чврсто у рукама не само народноослободилачке војске него и народноослободилачке власти. На тој територији је постала и изграђивала се наша нова армија. На њој су настали и развили се народноослободилачки одбори, органи наше народне власти. На њој је основан и заседавао врховни орган народне власти, АВНОЈ, и донео историске одлуке на којима је изграђена нова и самостална народна држава, Федеративна Народна Република Југославија. На њој су радиле и развијале се културне установе, школе, позоришта, научни конгреси и т. сл.

Али и то није све. Колико је нацистичка окупација била слаба и недовољна, види се из тога што је окупатор формирао своје домаће политичке експозитуре, Павелићеву, Недићеву и Рупникову владу, што је образовао и помагао домаће издајничке војне и полициске снаге састављене од усташа, Недићеве војске до љотићеваца, четника и беле и плаве гарде, као и многих других издајничких војничких и полувојничких формација. Све му то није помогло да одржи окупацију његова власт је, и у самим окупираним деловима, била несигурна, подривена и само формална, упркос најстрашнијим зверствима и нечувеном терору.

Осећајући сву неистинитост и противправност свог покушаја да легализује нацистичку окупацију свим наведеним аргументима, Амерички војни суд прибегава последњем покушају који у извесном смислу превазилази сва његова тврђења. Иако бојажљиво, и неспретно, Суд намерно и свесно при крају свог мишљења хоће да прикаже нацистичку агресију према Југославији и Грчкој као нешто друго а не планирани агресорски рат. Он покушава да употреби своју резервну „тешку артиљерију“ тиме што напад хитлеровске Немачке на Југославију и Грчку претставља као наивну скоро „нескривљену“, тако рећи оправдану „стратешку акцију“ за коју би се скоро могло рећи да је у сагласности са међународним правом. Једина мала грешка у тој стратешки потребној делатности Вермахта била би та што су нацистички авиони, тенкови и топови прешли преко граница Југославије и Грчке. Ево како изгледа ова нова „теорија“ нацистичког рата:

ANALI PFB Fanalis

„Неколико дана после закључења уговора с Југославијом,[1]) — каже пресуда — у свој земљи развила се јака опозиција која је довела до обарања владе и раскидања уговора. **Немци, сматрајући као војну нужност да се заштите од могућности напада с леђа и ометања њихових линија снабдевања, одлучили су да уклоне Југославију, као један део своје акције према Грчкој. Још једном међународно право је било уклоњено пред војном нуждом од стране немачког Вермахта и Југославија је била нападнута. Као што смо раније показали, ове земље су биле побеђене и немачки Вермахт је постао окупатор у смислу међународног права.“[2])** (Званични записник, стана 10464.)

У тежњи да по сваку цену нађу оправдање за нацистичку окупацију и ратне злочине који су учињени у Југославији и Грчкој, судије Америчког војног суда напуштају потпуно терен истине и утврђених закона и принципа међународног права тако, да агресорски рат нацистичке Немачке према Југославији и Грчкој покушавају да претставе као дело ако не потпуно сагласно међународном праву, а оно као војну операцију која је скоро оправдана по међународном праву. То америчке судије не кажу изричито, али то логично истиче из цитираних речи пресуде. Међутим, то је у извесном смислу и разумљиво, јер свака логика, па и логика фалсификатора, има своју законитост. Злочиначки карактер нацистичке окупације не може се одвојити од злочиначког карактера нацистичког агресорског рата, као што је истакао и сам војни тужилац пред Америчким војним судом. У жељи да оправда нацистичку окупацију као законити акт, Амерички војни суд је неизбежно морао доћи до оправдања самог агресорског рата.

На основу свега тога, Амерички војни суд је овим својим поступком себе дисквалификовао за свако суђење а поготову за суђење међународним ратним злочинцима. Он је покушао да демантује непобитне историске чињенице и да погази основне принципе међународног права на основу којих је био позван да суди. Он је погазио непобитне закључке, које је на основу чињеница извукао Међународни војни суд у Нирнбергу у својој пресуди против Геринга и осталих нацистичких вођа донетој 1 октобра 1946. „Јасно је, каже се у тој пресуди, из свега што је изложено, да је агресорски рат

[1]) Уговор о приступању „Тројном пакту“, (пр. Ур.)
[2]) Подвучено од нас. (пр. Ур.)

ANALI PFB | anali.rs

против Грчке и Југославије био дуго припреман, извесно већ у августу 1939"[1]).

Б. Доследно својој глорификацији окупације наметнуте агресорским ратом, пресуда показује негативни став и у односу на ослободилачку борбу народа Југославије и Грчке. У том погледу она изражава следећа мишљења:

„У Југославији и Грчкој утврђено је да су постојале гериле". „Герилско ратовање постоји кад после капитулације, предаје владе и окупације остаци разбијене војске и сами становници настављају непријатељства. Узнемиравањем непријатеља неорганизованим снагама које обично нису довољне за отворену борбу, герила се бори, али не претставља праву борачку снагу."

„Герила се налази у истој позицији у којој и шпијун. Ратно право допушта употребу шпијуна. Али ухваћени шпијун може бити убијен а и ратујућа страна има право да се брани од опасности непријатељске шпијунаже. Слична начела се примењују и на герилце." (Званични записник, стр. 10441).

Износећи ове срамне и неистините поставке, притешњен и самим најсумарнијим чињеницама америчке оптужнице, Суд покушава да правно „оправда" овај свој став. Он наводи да су у Југославији и Грчкој постојале само извесне јединице које могу претендовати да су имале карактер ратујуће стране. „Али већи део партизанских трупа није испуњавао правила рата која им дају право да се према њима примене правила легалног противника". (Званични записник, стр. 10439).

У својој мржњи према ослободилачкој борби народа, Америчком војном суду није довољно да вређа и фалсификује народну борбу против окупатора тврдећи да није „легална". Он врло симптоматично, откривајући своје право лице заштитника окупатора, вређа и оне ослободилачке јединице којима је тобоже признао легалност ратујуће снаге. Он их напросто изједначава с „легалношћу" издајничких домаћих формација које су биле у служби и под командом окупатора. „Утврђено је, каже пресуда —, да су разне групе отпора биле командоване од једне централизоване команде, као партизани Маршала Тита, четници Драже Михајловића и Едас генерала Зерваса." (Званични записник, стр. 10439).

---

[1]) Пресуда Међународног војног суда (Званични текст на енглеском језику објављен у америчком часопису The American Journal of International Law, New-York, јануар 1947, страна 211).

Изостављање Драза, једине народне снаге грчког народа која се борила против окупатора није случајно у пресуди која покушава да рехабилитује народне издајнике и ратне злочинце Михајловића и Зерваса. Али, исто тако није случајно него је логично у пресуди која оправдава нацистичку окупацију, да се врши и рехабилитација домаћих издајника, помагача окупатора у одржавању окупације.

Не усуђујући се да оспори право народа на борбу против окупатора, које су посредно и непосредно потврдиле Бриселска конференција, обе Хашке конвенције и сви међународни савезнички текстови у другом светском рату, пресуда покушава да партизанским одредима Југославије и Грчке нађе извесне „формалне мане". Позивајући се тобоже на Хашку конвенцију од 1907, пресуда оспорава право ратујуће стране народноослободилачкој војсци из следећих разлога: а) што није имала јединствено руководство; б) што није имала јасне знаке за распознавање; в) што није отворено носила оружје.

Међутим, увиђајући и сама бесмисленост и неистинитост оваквих приговора, пресуда је више инсистирала на једном другом услову за легалност ослободилачке војске. Тај услов се састоји у обнављању назадних пруско-милитаристичких теза, да је рат само однос између организованих државних војски. Пресуда наводи чак изрично „да је отпор који не подржава организована влада, злочиначки и лишава његове учеснике статуса ратника." (Званични записник, стр. 10441).

Међутим, и ова фрмалноправна аргументација Америчког војног суда изричито је противна и формално правним прописима међународног права који су постављени још у старим текстовима Бриселске конференције и Хашких конвенција. Спорити ослободилачкој војсци Југославије и Грчке постојање јединственог руководства исто је толико бесмислено колико и спорити да је она постојала. Један велики народни устанак, који је водио победоносну борбу против великог броја Хитлерових армија и који се развио у нову и самосталну народну војску и народну државу био је законито и неизбежно потчињен свесној и организаторској снази једног политичког и војног руководства.

Питање распознавања на даљини, то јест питање војне униформе одавно је расправљено у међународном ратном праву. Пруси су увек били познати због свог култа униформе, накинђурене и шарене солдатеске. Хитлеровци су се позивали на униформу кад су покушавали да оспоре право ратујуће стране ослободилачким одредима. Али сами су хитлеровци своју униформу направили тако да преваре непри-

јатеља и да се војник што више приближи боји земље и зеленилу.

Исти значај у савременом рату има питање „отвореног ношења оружја". Несумњиво је да Бриселска и Хашка конвенција говоре о знаку распознавања који се види из далека. Међутим, одлуке тих конференција нису имале у виду да је право одбране отаџбине условљено знаком за распознавање. Уосталом, и овај услов као и услов о ношењу униформи постављени су у време кад се рат углавном водио у непосредним бојевима и кад је пушка била најважније оружје. У другом светском рату, са развитком и применом авијације, далекометних топова и других модерних оружја и оруђа за борбу, све државе су настојавале да оружја и оруђа, као и саме војнике учине неприметним. То важи, наравно, само за она оружја која се могу прикрити. Међутим, савремени партизански рат је увео против окупатора и нескривена оружја као што су авиони и тенкови.

Америчка пресуда преузима тезе најреакционарнијих пруских милитариста и нациста који су право народа на одбрану своје отаџбине и националне части сводили на униформу, на формалне знаке распознавања. На тај начин, одбрана отаџбине би се свела на бесмисао, свела би се на оно што жели агресор и окупатор. Тај бесмисао је нарочито јасан у погледу на партизанске борбе која је потчињена својственим законима рата. Један од основних метода партизанских ратовања јесте изненадан и неочекиван напад. Какав значај униформа и спољни знак распознавања могу имати за овакав законити метод ратовања?

А у случајевима, који су у борби народа Југославије против окупатора били добро познати, кад су народноослободилачке снаге дошле прса у прса са непријатељем, није била потребна униформа да нацистички окупатор врло јасно види и зна отворене борбене и патриотске циљеве борбе ослободилачке војске против окупатора. Маркс је у свом писму Енгелсу још 1880 године иронично приметио: „Заиста на пруски начин звучи изјава да нико нема право да брани отаџбину ко не носи мундир."

Примећујући неисправност свог схватања да се законитост ослободилачке војске мери шаренилом „мундира", Амерички војни суд прибегава последњем покушају да оспори законитост народног рата у Југославији и Грчкој. Он вади из старе и напуштене архиве пруског милитаризма настојавање, које су осудили учесници Бриселске и Хашке конференције, да се ратна правила могу примењивати само између државних војски, између војски којима управљају владе. То је позната теза противнародних милитаристичких кругова

који су се увек бојали народа и покушавали свим средствима да обезбеде да у рату народ остане по страни. Апсурдност и цинично презирање стварног стања ствари у овом захтеву у погледу на други светски рат су очигледни. Познато је да су хитлеровци не само величали него и стварно спроводили „тотални рат“, рат који је био уперен како против војске, тако и против мирног становништва, против њиховог живота и имовине. Овакво схватање о ратном праву браниле су оне агресорске снаге које су извесно време биле у стању или су веровале да ће увек моћи рат водити на територији туђих народа. Међутим, када су Немци били у прилици да бране своју независност у борби против Наполеона, пруски краљ Фридрих Вилхелм Ш издао јенаредбу 21 априла 1813 по којој се „борба народне војске („ландштурма“) проглашава као законска заштита народа, као најодлучнија и најбоља борба, јер она служи светој и праведној ствари“ (чл. 7). И сам је Хитлер, кад се нашао у шкрипцу, покушао да инсценира одбрану своје владавине формирањем „фолксштурм“-а.

Према томе, схватање Америчког војног суда о незаконитости ослободилачке борбе народа Југославије и Грчке очигледно је незаконито, антиисториско, крајње назадно и мрачњачко. Оно покушава да оспори најсветије право сваког народа, право на одбрану од окупатора и агресора, право на борбу за своју слободу и национално достојанство. Оно тежи да спута патриотизам и законите народне устанке у кврге бесмислених и бестидних правних формализама, оно настојава да највиши израз борбеног националног патоса потчини заповести окупаторске командантуре. Оно хоће да, из тобожњих „правно техничких“ разлога, веже незадрживу патриотску и политичку свест народа за реакционарне издајничке клике које су, претстављајући једно време легалне владе, напустиле борбу, народ и земљу и побегле у дослуху или без дослуха са окупатором у иностранство. Оно настојава да света и неотуђива права народа на одбрану и на живот подведе прљавим рачунима мрског окупатора који тим народима отворено припрема национално истребљење и то злочиначки спроводи.

Разумљиво је да је овакво схватање Америчког војног суда о ослободилачком рату противно свим принципима међународног права и позитивним правилима међународног ратног права. Позитивна правила садржана у одлукама Бриселске конференције и прве и друге Хашке конференције захтевају да се рат води уз поштовање „обичаја, закона човечности и закона друштвене свести.”

Нацистички окупатор у Југославији и Грчкој водио је против народа злочиначки, агресорски рат, завео злочи-

ANALI PFB Lanalis

начку окупацију и спровео терором, насиљем и најсвирепијим зверствима најтеже злочине и недела. Мало је рећи да је он најгрубље погазио законе, обичаје рата, као и све обзире човечности и захтеве друштвене свести. Насупрот томе, ослободилачка борба народа Југославије је била инспирисана и руковођена највишим обзирима човечности, јер је она смањила и скратила страдања, мучења и злочине окупатора у нашој земљи, а тиме и фашистичког агресора у другим земљама. Она се у својој борби руководила законима и обичајима рата и према самим трупама окупатора упркос најочигледнијим и најсуровијим гажењима закона и обичаја рата од стране окупатора, као и од домаћих издајничких трупа којима је уствари окупатор руководио. Најзад, да ли има већег израза „ друштвене свести", коју траже закони ратног права, него што су огромна љубав, неизмерна оданост према отаџбини и народу и спремност да се она брани свим расположивим средствима, укључујући живот најбољих људи и жена, него што је борба народа за своју слободу, независност и националну част. Одбрана отаџбине од агресора који плански припрема истребљење народа и то спроводи у дело била је највиши и најлепши израз друштвене свести коју су народи у овој етапи људске историје показали. Она служи као понос и најсветија карактеристика не само историје народа Југославије него и историје демократског човечанства у целини.

Према томе, покушај Америчког војног суда да извитопери, упрља и повреди ослободилачку борбу народа Југославије појављује се не само као противан међународном праву, свим правилима човечности и принципима правосуђа, него ставља и неизбрисив сраман жиг на чело свих оних који су учествовали у састављању и доношењу овакве пресуде.

В. У погледу права окупатора према становништву окупиране земље, пресуда Америчког војног суда је доследна свом схватању о окупацији и народној борби против окупатора. Као што је одобрио окупационој војсци да некажњено убија и злоставља припаднике ослободилачког покрета и покрета отпора, тако и према неборачком становништву окупиране земље Суд нема милости. Он тврди да међународни позитивни прописи и Хашка конвенција не садрже изричита правила о правима окупатора да врши одмазду за нападе на окупаторске трупе и постројења. Он нарочито истиче да нема јасних прописа ратног права у погледу најважнијег „права" окупатора, права да узима „таоце" ради гарантовања „за нападе и саботаже" (Званични записник, стр. 10444). Али Суд сматра да у недостатку позитивних за-

кона постоје обичајни закони међународног права у погледу положаја талаца. „Таоци, — каже пресуда — могу бити узети у циљу гарантовања мирног држања становништва и кад извесне околности наступе, пошто претходни услови буду испуњени, могу бити убијени". (Званични записник, стр. 10333.) Суд, затим, гради даље своје обичајно право у погледу хватања и убијања талаца. Он мирно и хладно прича да је окупатор, истина, прво дужан да опомене и припрети становништву у случају „боцкања" његових трупа од народних бораца. „Неуспех ових претходних мера, — каже Суд — показује активно или пасивно помагање од стране становништва". (Званични записник, стр. 10447). Предајући таоце на милост и немилост окупатору, Суд се задовољава извесним формалним и рачунским гарантијама. Он се брине да „ипак мора постојати извесна веза између становништва из којег се узимају таоци и извршеног злочина", као и да, „узимање и егзекуција талаца морају бити обзнањени" и „њихов број не сме да премаши штете ради које су узети и стрељани" (Званични записник, стр. 10447).

Пресуда оправдава ову „своју теорију" о убијању талаца са два „принципа". Први је: принцип колективне одговорности. Пресуда наводи овај варварски принцип примитивних људских заједница као израз „обичајног права". Пресуда не означава тачно у ком је међународном правном документу нашла потврду овог „обичајног права". Али, несумњиво, она га је нашла у пракси освајачког и варварског поступања пруског милитаризма и бездушног империјализма, као и колонијалној пракси великих империјалистичких сила. Међутим, ово „обичајно право" не само да је осуђивано почевши од Хуга Гроциуса у теорији међународног права цивилизованих земаља, него се оно налази у пуној супротивности са изричитим прописима позитивног међународног права. Хашка конвенција у члану 50 најстрожије забрањује употребу колективних казни и тиме и примену принципа колективне одговорности као основа за колективно кажњавање. Према томе, извињавајући оптужене нацистичке ратне злочинце за масовно убијање „талаца", Амерички војни суд не само да је покушао да обнови и оправда једну зверску праксу кукавичких агресора према невином становништву, него је и повредио изричиту одредбу Хашке конвенције. Уосталом, поступак је овог Америчког војног суда да у исто време измишља правна правила и кривотвори чињенице кад крши и вређа постојећа међународна правна правила.

Други принцип којим Амерички војни суд оправдава хватање и убијање талаца, као и уопште репресалије према

становништву окупираних земаља, јесте један политичкоправни принцип. Амерички војни суд је не само присталица „легалности" нацистичке окупације него чак заступа и њену **легитимност.** Он јој поверава функцију чувања реда и мира. И овом приликом Амерички војни суд говори таквим језиком по коме би сваки грађанин окупираних земаља у Европи озбиљно поверовао да се ради о пресуди нацистичког војног суда у Нирнбергу који суди таоцима или припадницима ослободилачке борбе окупираног народа. Ево тих речи:

> „Не може се оспорити да убијање талаца или заробљеника узетих у циљу репресалија може под извесним околностима бити оправдано као последња мера у обезбеђењу реда и мира у окупираној територији и да има дејство на појачавање положаја законитог окупатора. Војне потребе су биле навођене од стране оптужених као оправдање за убијање невиних грађана и уништавање села и градова у окупираној територији. Војне потребе допуштају зараћеној страни, која је потчињена законима рата, да примени сваку количину и врсту силе да би натерала на потпуно потчињавање непријатеља са најмање трошења времена, живота и новаца. Уопште то оправдава предузимање од стране окупатора потребних мера за заштиту његових снага и за олакшавање његових операција" (Званични записник, 10154-55).

За рачун окупаторског противправног и терором и застрашивањем одржаваног „мира и реда", Суд жртвује народ окупираних земаља, жртвује невино и неборачко становништво у корист комодитета нацистичке окупаторске солдатеске. Пресуда овде потпуно прахвата политику нацистичког окупатора која је проповедала „ред и мир" на територији Југославије, потпомагана хором домаћих издајника који су или насиљем, убиствима, полицијом и штампом „пропагирали мир", или су га покушавали да одржавају политиком „чекања" и причама „да још није дошло време". Својим накнадним саглашавањем са овом политиком и тезама о окупацији нацистичког окупатора пресуда се сагласила, хтела она то или не, са самим циљевима политике окупаторског „мира и реда". Та политика је била очигледно и недвосмислено уперена на деморалисање становништва, на слепу покорност вољи окупатора, на прећутну помоћ у његовој непосредној и будућој акцији уништења и истребљења наших народа. Пресуда, истина, покушава да негира да је било доказа да су оптужени нацистички генерали уче-

ствовали у напред припремљеним плановима за уништавање становника Југославије и Грчке. (Званични записник стр. 10464). Она то тврди, упркос цитату који сама наводи и у коме генерал Беме резимира целу „легалну" политику „овог легалног окупатора" који ради „сагласно међународном праву": „25 септембра 1941, генерал Беме, командујући генерал С р б и ј е — каже пресуда — издао је својим потчињеним јединицама следећу наредбу: „После раскомадавања, уништи"! (Званични записник, стр. 10522).

Као што се види потпуно је неистинито и тенденциозно тврђење Америчког војног суда да је немачки окупатор хватао и убијао таоце ради одржавања реда и мира. Он их је убијао и злостављао, јер није био у стању да одржи ред и мир војним средствима и зато је покушавао да га одржи опробаним средствима пруског милитаристичког и империјалистичког варварства, средствима застрашивања, терора и убијања. Затим, окупатор је убијао таоце тако масовно и свирепо зато што је то било у линији његове политике рашчишћавања „животног простора" за „вишу германску расу", његове политике истребљивања словенских народа. Пресуда Међународног војног суда на основу огромног броја доказа то јасно утврђује:

> „Страшни злочини против цивилног становништва су сами по себи оптужујући, а међутим докази показују да бар што се тиче Истока, масовна убиства и зверства нису учињена само у циљу угушивања опозиције или отпора немачким окупационим снагама."[1])

Амерички војни суд брани „ред и мир" окупације и одобрава злочинства према становништву, укључујући масовно убијање талаца, да би „легално" учврстио поредак окупације који се заснива на хладно срачунатом плану истребљења народа и уништења њихове привреде, имовине и културе. То је тај исти поредак који, као што правилно истиче Међународни војни суд, тако верно и драстично слика Химлер у октобру 1943 речима: „Да ли нације живе у благостању или умиру од глади интересује ме само утолико уколико су нам потребне као робови за нашу културу, иначе ме савршено не интересује".[2])

Али, пресуда Америчког војног суда и по питању положаја талаца је не само атак против истине, човечности и најелементарнијих осећања правде, него је и акт грубе и насилне повреде позитивних прописа како старог тако и

[1]) Пресуда Међународног војног суда, (The American Journal of International Law, стр. 233).

[2]) Пресуда Међународног војног суда, (The American Journal of International Law, стр. 234).

савременог међународног права. Она крши члан 46 Хашке конвенције који наређује: „Породична част и права, живот личности и приватна имовина, као и верска уверења морају бити поштовани". Она је супротна Женевској конвенцији од 1929 и правилницима о ратном праву свих савезничких земаља који забрањује убијање талаца у циљу одмазде.[1])

Члан 6 (б) Статута Међународног војног суда и чл. 2, § 1 (б) Закона број X Контролног савета за Немачку изричито прописују: „Злостављање грађанског становништва окупиране територије, убијање талаца, намерно уништавање градова, вароши или села — претставља ратни злочин. Исто тако Међународни војни суд, који је примењивао ово савремено међународно право, као што је био обавезан Амерички војни суд, утврдио је убијање талаца као ратни злочин и осудио је на смрт вешањем Геринга, Кајтела, Јодла и Рибентропа, између осталих злочина, и за злочин масовног убиства становништва окупираних територија и талаца

Према томе, супротно тврђењу Америчког војног суда, немачки окупатор не само да није имао право на убијање талаца, него је убијајући таоце починио тешке ратне злочине. Довољно је доказано да он никако није могао бити „легални" окупатор, јер је окупацију завео као последицу агресорског злочиначког и неправедног рата. Међутим, он је био двоструки злочиначки окупатор, јер је окупацију и одржавао противно свим правилима и законима рата. Амерички војни суд чини двоструко противзаконити акт кад покушава да нацистичкој окупацији нађе обележје „легалне окупације", па чак и легитимне окупације. Та окупација је била у суштини и по форми нелегална. Говорити о њеној легитимности било би исто као тврдити да свирепи убица из користољубља врши легитиман акт. Она је била противна свим законима и обичајима ратног права и никакву заштиту међународног и ратног права не може и нема права да ужива. То је јасно утврдио Међународни војни суд који изричито каже:

> **„Територије које су Немци окупирали биле су администриране потпуно супротно законима рата. Сувише су очигледни докази да су они наметнули систематску владавину силе, бруталности и терора".[2])**

У својој незаконитој али упорној тежњи да по сваку цену нађе оправдања за нацистичку окупацију и

[1]) Field Manual, — Rules of Land warfere, Washington. 1940; English Manual of Military Law.

[2]) Пресуда Међународног војног суда. (American Journal of International Law. стр. 229).

ИЦЕЛ ПФБ | arhiv.pfb.bg.ac.rs

ратне злочине и злочине противу човечности које је окупатор вршио на територији наше земље, Грчке и Албаније, Амерички војни суд третира, најзад, и питање односа окупатора према привреди.

Не задовољавајући се само тврђењем да главнокомандујући и командујући немачке војске на Балкану нису учествовали у привредном уништавању и пљачкању наших народа, пресуда садржи и једну поставку општег карактера. „Наравно, — каже се у пресуди — било је разарања у привреди ових земаља, али само таквих која су се могла очекивати од једне војне окупације". (Званични записник, стр. 10462).

Као и у свим питањима међународног права, тако и у погледу на питање односа окупатора према „јавној и приватној имовини", Амерички војни суд несумњиво претвара ратни злочин у окупаторово право, а утврђена међународна права окупираног народа преображава у ратне злочине. Као и раније тако и у овом последњем покушају он грубо гази истину и изругава се утврђеним принципима и чињеницама међународног права које је обавезан да поштује и примењује. Ради доказа навешћемо само оно што је утврдила и поставила као правило у овом правцу пресуда Међународног војног суда, које је Амерички војни суд био дужан да се држи. Показујући да је нацистичка привредна политика претстављала повреду чл. 53, 55 и 56 Хашке конвенције, Међународни војни суд закључује:

„Докази показују да су територије које је Немачка окупирала биле експлоатисане за немачки ратни напор и то на најгрубљи начин, без икаквих обзира према домаћој привреди, и као резултат једног смишљеног плана и политике. У истини, било је систематске пљачке „јавне и приватне сопствености", која претставља кривично дело према члану 6 (б) Статута Суда. Немачка окупациона политика је јасно постављена у говору који је одржао оптужени Геринг 6 августа 1942 г. пред разним немачким старешинама из окупираних територија:

> „Бог зна, да ви нисте послати тамо да радите у корист благостања народа под вашом контролом, него да извучете што је могуће више од њих тако да немачки народ може да живи. То ја очекујем од вашег бављења тамо. Сваки интерес за стране народе мора да престане и то једном за свагда. Ја имам пред собом извештаје о ономе што ви предлажете да пошаљете. То није ништа, када ја посматрам те територије. Савршено ми је све-

једно у овом погледу ако ми ви кажете да ће ти народи црћи од глади".“[1])

Овакву аутентично описану привредну политику окупатора према економији и привредном богатству наших народа, Амерички војни суд означава да је била „само таква каква се може очекивати од једне војне окупације". Заиста, у својој жељи да оправда окупатора и све што је корисно агресору, Амерички војни суд губи сваку везу са истином и сваку меру у кршењу права и кривотворењу чињеница. Довољно је упоредити само поставке пресуде Међународног војног суда и закључке Америчког војног суда, па видети огромну провалију између Суда који се труди да примењује међународно право на основу истине и Суда који крши међународно право на основу измишљања и најочигледнијих фалсификата. Једино што би се могло рећи у прилог Америчког војног суда то је да је остао доследан у свом ставу. Полазећи од претварања злочиначке агресије у законити окупацију, па преко оправдања ратних злочина убијања заробљених бораца ослободилачке војске и талаца, Суд је завршио налазећи у стварном злочину пљачке и уништавања привреде окупираних земаља обично манипулисање привредом за војне потребе.

Ова доследност, као и све појединачне поставке о истакнутим важним питањима међународног ратног права, показују један унапред смишљен и спроведен план рушења постојећих основа и тековина међународног права цивилизованих народа у корист агресора, поробљивача и бивших и будућих империјалистичких авантуриста. То све налаже да се о пресуди овог Суда изведе и један општи завршни закључак.

III

Амерички војни суд који је донео ову пресуду против Листа и осталих оптужених био је основан после престанка рада Међународног војног суда са задатком да суди нацистичким ратним злочинцима за кривична дела која су извршили припремајући агресорске ратове и за време спровођења агресорских ратова и окупације у току другог светског рата. У својој Наредби којом је образовао овај Суд, командант америчке окупационе зоне у Немачкој (Наредба број 7, Збирка прописа и одлука, 1946) изричито је одредио правни основ за рад Суда. Суд је обавезан, каже се у тој Наредби, да примењује право које је изражено у Московској декларацији од 1943, у Лондонском споразуму од 8 августа

[1]) Пресуда Међународног војног суда, (The American Journal of International Law, стр. 235).

ANALI PFB Lanci.rs

1945, у Статуту Међународног војног суда, у Закону број X и у пресуди Међународног војног суда донетој против Геринга и осталих нацистичких вођа 1 октобра 1946 год.

Ова обавеза Америчког војног суда била је потврђена и од стране најважнијег међународног форума за питања међународног права. Генерална скупштина Уједињених нација својом резолуцијом од 10 децембра 1946 године изричито је утврдила као општеобавезан пропис да се при процени одговорности и кажњавању међународних ратних злочинаца који су извршили кривична дела против мира, ратне злочине и злочине против човечности има примењивати право изражено и утврђено у Лондонском споразуму, Статуту Међународног војног суда и пресуди Међународног војног суда у Нирнбергу.

Међутим, и без ових изричитих прописа и обавеза, Амерички војни суд, који је био позван да суди ратне злочине хитлероваца извршене у другом светском рату, био би дужан, по најосновнијим и најосвештанијим принципима права и правосуђа, да примењује међународно право и међународно ратно право које је створено од стране Уједињених нација које су водиле и победоносно завршиле рат против нацизма и његових фашистичких сателита. То савремено међународно право, које претставља једну од крупних тековина другог светског рата и које је у очима огромне већине слободољубивих народа целог човечанства имало да буде основ чврстог демократског мира и безбедности и ликвидирања агресорских ратова — то право је претстављало најважнији и основни правни извор за судски рад Америчког војног суда и свих других судова који су позвани да суде ратне злочине. Разумљиво је да су позитивни прописи ранијег међународног права и међународног ратног права, као и обичаји и обзири човечности претстављали допунски основ за утврђивање одговорности ратних злочинаца и за расправљање основних питања међународног и ратног права. Исто тако, мишљења истакнутих правних мислилаца, међународних јурисконсулта, истакнутих радника у области међународног права имају значај за доношење закључака, образложење и осуду Суда. Суд при томе не може да изгуби из вида дух и тенденцију развоја међународног права, дух и тенденцију развоја у међународним односима демократских и мирољубивих нација. Суд није смео да злоупотреби или прекрши основни задатак међународног права и међународног судства који се састоји у одржавању мирољубивих односа међу народима и у спречавању односно спровођењу на најнужнију меру и људских жртава и разарања у случајевима ратних сукоба.

Али Амерички војни суд у Нирнбергу пошао је другим, супротним путем. Суд је не само пренебрегао и одбио да примени важеће међународно право, него га је и тешко повредио и у најважнијим његовим поставкама директно погазио.

На првом месту, пресуда Америчког војног суда је директно противна основним и најважнијим принципима за суђење и установљење одговорности нацистичких ратних злочинаца. Ови принципи су садржани у Московској декларацији од 30 октобра 1943 године.

Један од важних делова Московске декларације садржи баш Декларацију о немачким зверствима, у којој стоји:

„Уједињена Краљевина, Сједињене Амерички Државе и Совјетски Савез примили су из многих извора доказе о зверствима, покољима и хладнокрвним масовним погубљењима која се врше од стране хитлеровских снага у многим земљама од њих прегажених из којих се оне сада постојано истерују. Свирепости хитлеровских власти нису никаква новост и сви народи или територије под њиховим јармом страдали су под најгорим обликом владавине терора. Ново је једино то, да се многе од тих територија сад ослобађају напредовањем армија ослободилачких сила и да хитлеровски Хуни који се повлаче удвостручавају у свом очајању своје бездушне свирепости. О томе се сада имају нарочито јасни докази по ужасним злочинима хитлероваца на територији Совјетског Савеза, чије је ослобођење од хитлероваца у току, као и на француској и италијанској територији.

Према томе, поменуте три Савезничке силе, говорећи у интересу тридесет и две Уједињене нације, овим свечано изјављују и јасно упозоравају на ову декларацију:

Приликом пристанка на било какво примирје ма са каквом владом која би се могла образовати у Немачкој, они немачки официри и војници, као и чланови нацистичке странке који су одговорни за ова зверства, покоље и погубљења или су добровољно у њима учествовали, биће враћени у земље у којима су извршена њихова одвратна недела, како би им се могло судити и казнити их по законима тих ослобођених земаља и слободних влада које буду у њима образоване. Саставиће се спискови са свим могућим појединостима из свих тих земаља, узимајући нарочито у обзир окупиране делове Совјетског Савеза, Пољску, Чехословачку, Југославију и Грчку, укључујући ту Крит и друга острва, Норвешку Данску, Холандију, Белгију, Луксембург, Француску и Италију.

Тако ће Немци који су учествовали у масовним стрељањима пољских официра или у погубљењу француских, холандских, белгиских и норвешких талаца или критских сељака, или су учествовали у покољима народа у Пољској или на територији Совјетског Савеза која се сад чисти од непријатеља, знати да ће бити враћени на место својих злочина и на лицу места суђени од народа које су злостављали. Нек они који до сад нису упрљали руке невином крвљу припазе да не ступе у редове криваца, јер ће их три Савезничке силе сасвим сигурно прогонити до на крај света и изручити их њиховим тужиоцима да би се правда извршила.

ANALI PFB | anali.rs

Предња декларација не прејудицира случај немачких злочинаца чији злочини нису везани за неко одређено место и који ће бити кажњени заједничком одлуком Савезничких Влада.

РУЗВЕЛТ
ЧЕРЧИЛ
СТАЉИН".[1])

Кримска декларација од 11 фебруара 1945 г. подвлачи исто тако задатке кажњавања нацистичких ратних злочинаца. Берлинска конференција одржана у Потсдаму (позната још и под називом Потсдамска конференција) од 17 до 25 јула, и од 28 јула до 2 августа 1945 г., одржана, дакле, после победе над нацизмом, под потписима не само генералисимуса Стаљина него и данашњег претседника Сједињених Америчких држава Трумана и претседника Британске владе Атлија, садржи у својој декларацији и ове далекосежне одредбе:

„3 (а) Све немачке сувоземне, поморске и ваздухопловне снаге, СС, СА, СД и Гестапо, са свим њиховим организацијама, штабовима и установама укључујући ту и генералштаб, официрски кадар, резервни кадар, војне школе и све друге војничке и полувојничке организације, заједно са свим клубовима и удружењима који служе за одржавање војничких традиција у Немачкој имају се у потпуности и коначно укинути на такав начин да се за увек онемогући оживљавање или реорганизација немачког милитаризма и нацизма."

„5. Ратни злочинци и они који су учествовали у организовању или извршењу нацистичких подухвата, који су обухватили или имали за последицу зверства или ратне злочине имају се ухватити или предати суду."

„7. Немачко васпитање има да буде тако контролисано да се потпуно уклоне нацистичке и милитаристичке доктрине и да се омогући успешан развој демократских идеја."[2])

Према томе, пресуда Америчког војног суда не поштује и гази најважније принципе на основу којих је била обавезна да заснује своје мишљење и да изрекне казне. Она је покушала да смањи, ублажи, па чак и извини свирепости хитлеровских власти на територији Југославије, Грчке, Албаније и Норвешке — иако Московска декларација утврђује као историску истину „свирепости хитлеровских власти нису никаква новост". Она се труди свим аргументима једне формалистичке, нечовечне и натегнуте логике да хитлеровску владавину над окупираним територијама легализује, да је прогласи као „сагласну међународном праву", — а Московска декларација апсолутно доказује: „сви народи и територије под њиховим (нацистичким, пр. Ур.), јармом страдали су под најгорим обликом владавине терора". Док Московска декларација мерећи речи и употребљавајући праве називе утвр-

[1]) Уједињене нације, збирка докумената, 1941—1945, издање „Архива за правне и друштвене науке", Београд, 1948 ,стр. 18.

[2]) Уједињене нације, збирка докумената, 1941—1945, издање „Архива за правне и друштвене науке", Београд, 1948, стр. 99—100.

ђује „да хитлеровски Хуни који се повлаче удвостручавају у свом очајању своје бездушне свирепости", дотле пресуда Америчког војног суда главнокомандујуће и командујуће нацистичке генерале, који су се на територији Југославије стално повлачили и стално удвостручавали своје бездушне свирепости, претставља као некакве џентлмене официре, коректне салонске ритере који су се владали по међународном праву и који су морали да убијају заробљене борце ослободилачких снага и таоце да би обезбедили мирно шетање и спавање безазлене и коректне нацистичке војске.

„Њихова одвратна недела", како их већ 1943 називају поред Стаљина, Рузвелт и Черчил, и која је изван сваке сумње доказао и сам амерички војни тужилац, генерал Тејлор, оптужујући Листа и остале нацистичке генерале, пресуда у својим најважнијим местима претвара у нужна, оправдана и „легална" дела. Пред лицем бившег нацистичког фелдмаршала Листа и његових генерала помагача, чија су недела, зверства и тероризам осудили усред рата Стаљин, Рузвелт и Черчил, Амерички војни суд, после уништења нацизма, ова недела, зверства и тероризам не само извињава, него прави од њих акте „сагласне међународном праву". Тешко је наћи, изван праксе нацистичких и фашистичких судова, пример једног суда који тако очигледно, свесно и брутално вређа и крши свој најосновнији закон, тако рећи свој устав.

Пресуда Америчког војног суда се дисквалификује као судска пресуда, јер исто тако не поштује и крши јасне и позитивне прописе закона које је обавезна да примени. Статут међународног војног суда у члану 6 садржи, између осталих, ове јасне прописе:

„Следећа дела, или једно од њих, претстављају злочине за које је суд надлежан и за које постоји индивидуална одговорност:

(а) злочини против мира: тојест, планирање, припрема, отпочињање или вођење агресорског рата или рата којим се крше међународни уговори, споразуми и обавезе . . . .

(б) ратни злочини: тојест, кршење закона и обичаја рата. Ова кршења обухватају . . . . убијања или злостављања ратних заробљеника или лица на мору, убијање талаца, пљачкање јавне и приватне сопствености, намерно уништење градова, вароши и села или разарања која нису оправдана војном нуждом.

(в) злочини против човечности: тојест, убиства, истребљења, поробљивања, депортације и други нечовечни акти извршени против цивилног становништва" . . . .

Исте злочине предвиђа и члан 2, § 1, (б) и (в) Закона број X Контролног савета за Немачку.

Пресуда Америчког војног суда изричити ратни злочин нацистичког агресорског рата против Југославије и Грчке претставља као некакву ако не оправдану свакако нужну

стратешку војну операцију. Она изричито прописане и кажњиве злочине убијања заробљених бораца ослободилачке војске, убијања и злостављања талаца и друге репресивне мере у виду одмазде против мирног становништва претставља као оправдана и чак нужна дела. Газећи несумњиве законске прописе, Амерички војни суд покушава да измишља ново међународно право. Он прави разлике између бораца ослободилачке војске, „који су борци и који нису борци, који се могу и који се не могу убијати". Он дели и таоце на оне које осуђује на смрт и на оне који се не би смели убијати. Он тражи некакве квантитативне мере у злочинима и варварским неделима нацистичких трупа и све ратне злочине и злочине против човечности, које наводи Статут Међународног војног суда и Закон број X, уколико их не сматра за оправдана дела, покушава да претстави као некакве ексцесе, као кажњиве не у својој незаконитој, злочиначкој и нечовечној суштини, него у свом претеривању, у свом ипак неоправдано великом броју. На тој линији, пресуда Америчког војног суда прави и своје мишљење у погледу на масовна стрељања и мучења мирног становништва и на пљачкање привредних богатстава, јавне и приватне имовине народа Југославије и Грчке и других окупираних територија. Међутим, на овај начин она у суштини најочигледнија злочиначка дела репресалија против мирног становништва, разарања и уништења привреде и насеља претставља као дозвољена, законита дела. Она постају кажњива само ако су неоправдано претерана. Стварајући ову „теорију" о „ексцесним кривичним делима", пресуда Америчког војног суда директно срља и свесно иде у оправдање свих ратних злочина под условом да су „умерени", да не претстављају велики број или ексцес. И овде се показује тачност Марксових речи **juristisch also falsch.**

Поступајући овако, пресуда је извршила повреду и гажење најстаријих прописа међународног права, као и унутрашњих правилника и упутстава за вођење рата скоро свих држава, укључујући ту и Сједињене Америчке Државе и Енглеску. Пресуда је противна принципима и духу Бриселске конвенције од 1874, Хашке конвенције од 1899 и друге Хашке конвенције од 1907. Она је противна прописима и духу старих текстова међународног права, јер они изричито или прећутно забрањују колективну одговорност и колективне казне, одмазде, убијање талаца, пљачкање јавне и приватне сопствености и убијање ратних заробљеника не правећи међу њима никакве разлике да ли припадају трупама владе или народу који се у праведној одбрани бори за своју националну слободу и своја суверена права.

ARHIV VOJVODINE arhiv.rs

Истина, пресуда Америчког војног суда, кад није у стању да негира постојање најочигледнијих ратних злочина које су утврдили стари текстови, нарочито Хашка конвенција од 1907, која је за Амерички војни суд скоро искључиво међународно право, тражи изговоре у тврђењима да су то можда ратни злочини, али да они нису били извршени на територији Југославије и Грчке или бар од стране оптужених нацистичких генерала. Али пресуда у овом свом делу прелази преко најочигледнијих чињеница, преко апсолутно утврђених истина и доказа који не могу бити оспоравани, јер су потврђени хиљадама докумената, сведочанстава, исказа и сл. Амерички војни суд покушава да узме за себе право да негира чињенице и да не поштује доказе. Он хоће да суд претстави као некакав суверени ареопаг који има право да каже све што хоће и да све што каже претставља право. Ми несумњиво не желимо да споримо независност суда и његово право да има мишљење и да изводи закључке. Али два су услова за независност суда: да не фалсификује утврђене материјалне чињенице и да не гази закон који је приморан да примењује као орган правосуђа. а нарочито међународног правосуђа.

Да је Суд погазио право које је био приморан да примењује, то је очигледно доказано, јер је то право записано, позитивно и навођењем се изван сваке сумње доказује — као што смо и ми показали. У питању чињеница, у питању материјалне истине Суд се надао да ће се заклонити од оправданих критика, пошто се те чињенице не могу потпуно реконструисати, јер су се десиле и прошле и јер оптужба има друкчије податке од одбране. Суд је мислио да ће успети да пледира своју „непристрасност" што је узео у обзир и уважио доказе оптужнице и оптужених.

Али Суд је и у овом правцу учинио атак на истину и правду, као што је примењујући закон кривотворио или погазио његову садржину и смисао. Да је то тачно, није потребно давати нове доказе који су колико безбројни толико и неоспориви: довољно је навести само чињенице утврђене у пресуди Међународног војног суда. А ове чињенице Суд је био обавезан да поштује и да пође од њих као од несумњивих материјалних факата.

Пресуда Међународног војног суда у Нирнбергу, на основу великог броја докумената, доказа и саслушавања, утврдила је да је агресија против Југославије и Грчке претстављала агресорски рат, планиран много раније пре његовог стварног извођења и извршен кршењем не само Келог-Бријановог пакта него и споразума који су постојали између Трећег Рајха с једне стране и Југославије и Грчке с друге

стране.[1]) А о агресорском рату пресуда Међународног војног суда садржи јасне одредбе које су сржсавременог ратног права: „Агресорски рат је злочин према међународном праву". **„Отпочети агресорски рат, према томе, није само међународни злочин: то је врховни међународни злочин који се разликује од других ратних злочина у томе што у себи садржи скупљено зло свих".[2])**

Међународни војни суд утврђује даље да је нацистичка окупација била „вршена кршењем закона рата" и да је претстављала унапред припремљени систем насиља, бруталности и терора;[3]) према томе, да је претстављала несумњив акт безакоња. Пресуда, затим, наводи детаљно тешке ратне злочине и злочине против човечности које су нацистичке трупе у рату и на окупираним територијама свесно и плански вршиле. Између тих злочина пресуда наводи убијања и злостављања ратних заробљеника, укључујући заробљене борце ослободилачке војске, убиства и злостављања цивилног становништва, укључујући ту узимање и стрељање талаца, депортације на принудан рад, затварање у концентрационе логоре из политичких, расних и националних разлога, као и свесно пљачкање и уништење јавне и приватне имовине.

„Истина остаје, каже се у пресуди, да су ратни злочини били вршени у тако великим размерама какве никада није раније познавала ратна историја. Они су били вршени у земљама које је Немачка окупирала и на отвореном мору, и били су праћени непојамним свирепостима и ужасом. Нема никакве сумње да је већина ових злочина произилазила из нацистичког схватања „тоталног рата" на основу којег је агресорски рат и вођен..... Према томе, ратни злочини су вршени увек и на сваком месту кад су то Хитлер и његови помагачи сматрали да је за њих корисно. Они су у највећем броју случајева били резултат хладног и криминалног рачуна . . . . . Ратни заробљеници били су злостављани и мучени, не само противно утврђеним правилима међународног права, него и у потпуном презирању најелементарнијих захтева човечности. Цивилно становништво на окупираним територијама трпело је исту судбину"[4])

На основу ових несумњиво утврђених чињеница, примењујући правилно и доследно позитивно међународно право изражено у Московској декларацији и Статуту Међународног војног суда, Међународни војни суд у Нирнбергу је осудио на смрт вешањем ратне злочинце Геринга, Кајтела, Јодла и Рибентропа, не само за злочин против мира, него и за ратне

[1]) Пресуда Међународног војног суда, (The American Journal of International Law, стр. 225—229).

[2]) Пресуда Међународног војног суда, (The American Journal of International Law, стр. 221 и 186. Подвучено од нас. (пр. Ур.).

[3]) Пресуда Међународног војног суда, (The American Journal of International Law, стр. 229).

[4]) Пресуда Међународног војног суда, (The American Journal of International Law, стр. 224—225).

ARHIV PFB | andi.rs

злочине и злочине против човечности као што су злостављања и убијање заробљених бораца ослободилачких војски и хватање и убијање талаца.

Амерички војни суд је незаконито и неосновано напустио и погазио правила и утврђене чињенице пресуде Међународног војног суда које је имао примењивати и поштовати као закон. Све што је пресуда Међународног војног суда утврдила и доказала, овај Амерички војни суд је покушао да негира и извитопери. Све што је пресуда Међународног војног суда негирала и одбацила у корист међународног права а против оптужених и одговорних за агресорске ратове и ратне злочине, Амерички војни суд у својој пресуди је покушао да обнови и васкрсне против међународног права и закона и обичаја рата, а у корист носилаца агресорских ратова, извршилаца тешких ратних злочина и злочина против човечности.

Као што се из свега овог види, Амерички војни суд је тешко и кажњиво прекршио све оне позитивне правне прописе и принципе које је био обавезан да примени. У том свом противправном поступку он је отишао и корак даље, вршећи фалсификате чињеница које су утврђене у међународним пресудама и подижући на степен права и законитих аката незаконита и злочиначка дела не само предвиђена као таква у текстовима међународног права него и осуђена као таква у међународним пресудама. Претстављајући незаконит и противправан акт, пресуда Америчког војног суда је у исто време незаконити атак и кажњиво дело против међународног правосуђа. Она је по свим освештаним принципима права и правосуђа дисквалификована као правни и судски акт.[1])

Схватања која је изразила пресуда Америчког војног суда нису по свом идеолошком садржају ни нова ни оригинална. Она су израз добро познатих назадних, реакционарних и милитаристичких схватања која је заступао надувени пруски милитаризам. Идеолошки, она се окреће око величања култа силе, око обнављања теорије „да сила иде испред права" и познате теорије Молткеа и немачких милитариста о Kriegsraison-у, односно о „ратној целисходности" која подвргава свом диктату не само све законе и обичаје рата него и најелементарније обзире човечности и друштвене свести цивилизованог друштва. То су гледишта која су заступали против свих других нација претставници Немачке на Бриселу

[1]) С правом пише један од најзначајнијих савремених стручњака кривичног права академик А. Трајнин: „Пропаганда злочина је сама по себи злочин, и тим пре, пропаганда агресије јесте један од најтежих међународних злочина" (Ново Време, бр. 12, 1948, Москва, стр. 12).

ској конференцији и на Хашкој конференцији. То су гледишта која је спроводио у живот увек са све већим степеном свирепости, злочиначког планирања, помахниталог беса и мржње према народу немачки милитаризам и империјализам у француско пруском рату 1870, у првом светском рату 1914 до 1918 и за време другог светског рата. Свирепа и окрутна милитаристичка клика, подржавана од незајажљивих пруских јункера и немачке индустриске и финансиске олигархије, записивала је ове теорије „ратне целисходности" „нужног права", „ратне неопходности", који не познају никакве законе и обзире, не само у ратне правилнике за обучавање немачких војника него и у наказне ратничке песме, универзитетске уџбенике и букваре за основне школе. Међутим, претставници Русије, Швајцарске, па и Енглеске и других народа још на Бриселској конференцији имали су потпуно друкчије гледиште.

Они су прихватили став швајцарског претставника који је тврдио: „Не смеју се предузети репресалије према становништву окупираних територија због отворених оружаних отпора против оних који врше нападе". Из јасних одредаба одлука Бриселске конференције и Хашких конференција јасно је произилазило да ратујућа страна која се не придржава ратних закона и обичаја лишава себе свих права на коришћење правом и заштитом међународног права. У исто време ове су одредбе предвиделе могућност и право давања отпора нападачу и право на заштиту ослободилачких народних снага које се придржавају закона и обичаја рата.

Амерички војни суд је на супрот свим овим међународним текстовима, на супрот тежњама демократских народа, газећи при том отворено не само савремено него и старо међународно право, обновио застарелу, злогласну и противнародну теорију и праксу пруског милитаризма и империјализма. Овим својим поступком Суд је нанео тешке увреде и клевете ослободилачкој борби свих народа а нарочито народа Федеративне Народне Републике Југославије, Албаније и Грчке. Он је покушао да упрља и повреди оно што је најлепше и највеличанственије у историји сваког народа, а нарочито у историји наших народа. Народни устанак и народни рат против окупатора је не само законито право сваког народа, него и најлепши морални подухват који је у стању један народ да учини. Само борбени, витални и снажни народи у стању су да мобилишу сва материјална и људска средства против злочиначког окупатора. Цела историја човечанства у својим најлепшим и најкрупнијим етапама је испуњена народним борбама против насилника. Без ових херојских и патриотских народа, без њихове жртве, самопрегора и страда-

ња историја човечанства би претстављала мрачну слику. Ови народи су носиоци борбености, слободоумља и прогресивних тенденција без којих би људско друштво стагнирало и назадовало.

Својом пресудом Амерички војни суд је покушао да упрља највеличанственије странице људске историје осуђујући народни устанак и народну борбу и срамно поређујући најхрабрије синове народа Југославије, Албаније и Грчке са шпијунима. Он се трудио да спута у ланце бескрвних и реакционарних параграфа највише патриотске успоне слободољубивих народа. Међутим, као што се снажна речна поплава не може задржати правилима „водног права", тако ни „техничко-правна" правила пресуда овог Суда не могу и никад неће моћи да задрже народни устанак и свету ослободилачку борбу против свих милитаристичких, фашистичких и њима сличних агресора и насилника.

Амерички војни суд није се задовољио само да прља и негира ослободилачку борбу и њена права према међународним ратним законима и обичајима, него је настојавао да велича агресију, да оправдава сва зверства и злочине окупације и да налази извињења за сва могућа недела које је извршила нацистичка солдатеска у окупираним земљама. Ово ретроградно и ретроспективно правдање и извињавање нацистичких агресорских ратова и почињених ратних злочина несумњиво вређа одредбе Потсдамског споразума о нужности демилитаризације и денацификације Немачке и о дужности уништења милитаристичких установа и традиција у овој земљи. И више од тога, ова пресуда претставља подржавање и потстицање обнове милитаризма и нацизма у Немачкој и као таква потпада под удар закона о демилитаризацији и денацификацији.

Али, основна карактеристика и општеполитички значај пресуде Америчког војног суда не лежи првенствено у тежњи да се морално и правно оправда и озакони нацистичка агресија, њена зверства и њени ратни злочини против човечности. Иза њеног „формалноправног метода" и иза њене лажне „објективности" крије се јасан и одређен циљ. То је циљ који се састоји у покушајима да се цинично и брутално нађу правни основи и „морална оправдања" за империјалистичке агресорске ратове уопште и за злочине и зверства који су са њима неизбежно везани. Да је ова општа правна поставка о томе да су империјалистички агресорски ратови не само међународни злочини него да изазивају и намећу низ других злочина, доказала је не само пракса пруских и фашистичких ратова него и данашња пракса ратова које воде империјалистички кругови заједно са издајничким и реакцио-

ARHIV CPB Tanjug

нарним, војнофашистичким и монархофашистичким кликама у многим деловима света против ослободилачких снага слободољубивих народа Кине, Индонезије, Вијетнама, Бурме, Грчке и других земаља.

Она значи правни израз оног истог „принципа" ратнога права који је недавно дефинисао нови шеф америчке мисије у Грчкој за монархофашистичку војску: „Забори и уби" (capture and kill). „Принцип", који је, уствари, наставак праксе варварских пљачкашких примитивних племена по којој у рату „не сме бити заробљеника".

Немирна савест империјалистичких и ратнохушкачких клика лебди над пресудом Америчког војног суда и инспирише у њој изражену обнову мрачних и срамних теорија о „праву" на агресију и „праву" агресора на злочине. Свирепа, али уплашена рука империјалиста држи перо судија Америчког војног суда у Нирнбергу у њиховој осуди ослободилачке борбе, у њиховом оправдавању масовних убистава ратних заробљеника, талаца и свесног и намерног уништавања земаља, крајева, градова и села.

То све показује да пресуда Америчког војног суда није случајна и да је писана са много далекосежнијим намерама него што је благо кажњавање и извињење нацистичких ратних злочинаца. Она је карика у низу крупних и опасних мера које империјалистички кругови на челу са газдашким америчким империјализмом врше данас у својим земљама и по свету, почевши од прогањања и стављања ван закона радничке класе и свих напредних елемената, па преко злоупотребљавања Организације Уједињених нација путем већинске сателитске гласачке војске, до отвореног политичког и материјалног помагања свих назадних реакционарних и профашистичких сила у свету ради угушивања свих напредних и народноослободилачких покрета.

Пресуда Америчког војног суда претставља један нови глас у подивљалом хору империјалистичких ратних хушкача и непријатеља народа. Тај глас не цвили само да оправда хитлеровску агресију, него подмукло пева песму у корист будућих и садашњих агресија храбрећи их и крчећи им путеве кроз формалне, вештачки направљене правне параграфе империјалистичког ратног „права". Америчком војном суду ништа не смета што он при томе гази све обзире човечности, све позитивне законе и принципе међународнога права и обнавља старе, осуђене и омрзнуте милитаристичке теорије о освајачком и злочиначком рату, служећи се без стида отрцаним нацистичким „аргументима", па чак и речником. Он се налази охрабрен на том путу политиком империјалистичких кругова појединих великих сила, обновом и распирива-

њем агресивних и милитаристичких савеза, метода и идеологија повезаним са покушајима наметања воље слободним народима и угушивања свих слободољубивих и напредних народних снага од стране иностраног империјализма и његових домаћих реакционарних помагача. Потстакнут и инспирисан овом новом империјалистичком и профашистичком политиком, Амерички војни суд неизбежно обнавља нацистичке и милитаристичке теорије о „ратном праву" и даје са своје, „судске" стране прилог целокупном систему ратног хушкања и застрашивања који данас спроводи империјализам у међународној политици. У овом погледу пресуда Америчког војног суда појављује се у области међународнога права као акт ратнохушкачке пропаганде империјализма и провидни покушај застрашивања слободољубивих народа. Она се тиме налази у супротности са идејама израженим у резолуцији Скупштине Уједињених нација о забрани и осуди ратнохушкачке активности и претставља у суштини акт који је у пуној противречности са овим међународним документом.

У погледу застрашивања која је у окупираним земљама проводио нацистички агресор, претседник Рузвелт је учинио ову опомену у свом говору још крајем 1941:

> „Застрашивање никада не може донети мир у Европи. Оно само сеје семе мржње које ће једног дана довести до страховите казне."

Ова опомена Претседника Рузвелта важи не само за прошле него и за садашње и будуће методе застрашивања од стране оних који припремају и воде агресорски рат. Заиста, „застрашивање никад не може донети мир", али оно „једног дана мора довести до страховите казне", без обзира што ову казну, коју су изрекли слободољубиви народи побеђујући хитлеризам, Амерички војни суд настојава данас да претвори у похвалу. Да овај страх од казне постоји и у срцима иначе немилосрдних судија Америчког војног суда, који пишу своје зверско „право" у циљу оправдања империјалистичких агресорских ратова и њихових злочина, види се из једног од централних места пресуде којим Суд завршава своје „мишљење".

> „Основно питање — каже пресуда — у овом процесу изазива озбиљна питања међународног права. Војници у целом свету претресају у исто време право и политику гоњења за ратне злочине високо-командног кадра потучених војски. Ово је нарочито истакнуто због могућности будућих ратова и даљих могућности да победници овог рата могу бити побеђени у будућем". (Званични записник, стр. 10552).

Архив Србије

Ове речи несумњиво диктира страх од казне која не може мимоићи — као што је то и Рузвелт предвиђао — оне који раде против мира у свету, односно против чврстог и демократског мира заснованог на искреној сарадњи равноправних народа који узајамно поштују националну суверености и државну самосталност како великих тако и малих земаља. Отуда демократски и мирољубиви народи, народно-демократских држава и других демократских држава на челу са Совјетским Савезом, супротстављају борбу за демократски мир и безбедност империјалистичким и ратнохушкачким покушајима било да се они изражавају политичким језиком „Труманове доктрине", економским језиком „Маршаловог плана" или легалистичким језиком пресуде Америчког војног суда у Нирнбергу.

Изван сваке сумње је, да је пресуда Америчког војног суда дубоко противправан и сраман акт, који крши принципе и законе међународног права демократских земаља и неопростиво вређа велике и славне жртве дате у борби против агресије од стране свих слободољубивих народа, укључујући ту несумњиво и амерички народ. Овај нови покушај судског оправдања агресије и ратних злочина које је човечанство у својој огромној већини, укључујући ту и амерички народ, жигосало и неповратно осудило, лишен је свих најелементарнијих особина правног и судског акта. Међутим, као акт судског ратног хушкања он изражава више страх од казне него што може заплашити народе и људе који су своје национално достојанство, слободу и независност умели и умеће увек да чувају и бране од свих насртаја и повреда, били они судски или друкчији.

То све показује да правду могу изрицати и заступати само они народи који су способни да поштују право свих народа на слободан и самосталан национални и државни живот, укључујући основно и свето право на самоопредељење и на заштиту и народну борбу против бивших и будућих империјалистичких агресора и насилника.

ANALI PFB | anali.rs

ПИТАЊЕ ДРЖАВЕ У „МАНИФЕСТУ КОМУНИСТИЧКЕ ПАРТИЈЕ" [1])

„Манифест Комунистичке партије" је једно од најбољенијих и најпопуларнијих марксистичких дела у радничкој класи свих земаља. „Манифест" је био први програм Комунистичке партије. У исти мах он претставља најистакнутији теоретски рад научног комунизма, који је извршио праву револуцију у целокупној историји друштвене мисли.

„Свима је познато да су Маркс и Енгелс својим „Манифестом" створили епоху", — писао је друг Стаљин у свом сјајном раду „Анархизам или социјализам?"[2])

У ову своју творевину Маркс и Енгелс уложили су цео геније свог моћног ума, сву страст своје мржње према угњетачима и експлоататорима, сву своју оданост великој идеји ослобођења радничке класе од економског и политичког ропства.

У предговору енглеском издању „Манифеста Комунистичке партије" од 1888 године Ф. Енгелс је подвукао, да аутори „Манифеста" нису могли да га назову социјалистичким манифестом. Они су сматрали да је у интересу радничке класе потребно да се разграниче са ситнобуржоаским присталицама различитих утописких система, као овениста у Енглеској или фуријериста у Француској, или са „социјалним надридокторима", који су се називали социјалистима и обећавали, како је писао Енгелс, да без икакве опасности за капитал и профит „разним крпаријама отклоне свакојака друштвена зла.[3])

Подвргнувши уништавајућој критици капиталистички поредак, „Манифест Комунистичке партије" са неоспорном научном веродостојношћу образлаже историску мисију пролетаријата као гробара капитализма и као творца новог друштвеног поретка — комунизма. Овладавши државном влашћу, радничка класа гради ново друштво, слободно од сваке

[1] Текст реферата који је Академик А. Вишински одржао у Академији наука СССР објављен у „Правди" од 18 и 19 фебруара 1948, бр. 49 и 50.

[2]) Дела, том 1, стр. 355.

[3]) К. Маркс и Ф. Енгелс, „Манифест Комунистичке партије", 1948 г. стр 22, — срп. превод, 1947 г., стр. XIV.

ARHIV PFB | anali.rs

експлоатације човека човеком. Овај закључак великих оснивача научног комунизма Маркса и Енгелса издржао је свестрано животно проверавање. Он је оваплоћен у животу захваљујући генијалним настављачима теорије научног комунизма Љењину и Стаљину, са чијим је именима везана нова епоха у развоју марксизма.

Неодољивост и величанствена преображујућа снага марксизма-љењинизма потврђене су самом чињеницом тридесетогодишњег постојања и развоја велике социјалистичке државе — СССР. Целокупно искуство ових тридесет година очигледно показује да је у рукама радничке класе држава заиста моћно оруђе за коренито преуређење друштвених односа, за стварање нове социјалистичке економике, за васпитање новог човека ослобођеног од „младежа" капитализма. У исто време живот убедљиво сведочи да таква држава може настати и развијати се само под руководећом инспираторском улогом Комунистичке партије, која се ослања на неограничено поверење народа који активно учествује у изградњи социјалистичког друштва.

I

Раскринкавајући реакционарну суштину хегелијанских идеја о држави и праву, Маркс је дошао до истински научне дефиниције историске улоге и места државе у борби класа уопште и у борби за победу пролетерске револуције напосе. Цела прва глава „Манифеста Комунистичке партије" показује улогу коју у историји човечанства има развој производних снага, који одређује развој целокупног друштвеног живота, целокупног „грађанског друштва", које са своје стране условљава садржину и карактер државне власти.

„Теоретска основа научног социјализма, — писао је друг Стаљин, — јесте материјалистичка теорија Маркса-Енгелса. Са гледишта ове теорије развој друштвеног живота потпуно је одређен развојем производних снага. Ако је иза спахиско-феудалног поретка следио буржоаски поредак, „кривица" за то је била до тога што је развој производних снага учинио неизбежним настанак буржоаског поретка. Или још: што ће после савременог буржоаског поретка неизбежно настати социјалистички поредак, то је зато што то захтева развој савремених производних снага. Отуда проистиче историска нужност слома капитализма и установљење социјализма. Отуда пак проистиче и она марксистичка поставка да своје идеале морамо тражити у историји развоја производних снага, а не у главама људи.

Arhiv PKB | arhiv.rs

Таква је теоретска основа „Комунистичког манифеста" Маркса-Енгелса (в. „Комунистички манифест", глава I, П).[1])

Маркс и Енглес су показали да држава претставља најјаче оруђе класне борбе. У условима владавине експлоататорских класа, то је оруђе поробљавања, које се ослања на приватну својину на средства за производњу; у условима обарања владавине експлоататора и установљења власти трудбеника, то је оруђе ослобођења трудбеника, које се ослања на друштвену својину на средства за производњу, то је оруђе за угушивање експлоататора.

Анализирајући природу капиталистичке државе, Маркс и Енгелс су дошли до закључка да је „модерна државна власт само један одбор који управља заједничким пословима целе буржоаске класе". У овим речима изражена је основна марксистичка идеја о природи буржоаске државе као оруђа насиља у рукама класа које владају у друштву, као оруђа за угњетавање трудбеничких класа и за обезбеђење заштите интереса експлоататора.

Буржоаска наука учинила је све што је само било у њеној моћи да замрси питање о држави, да сакрије њену праву садржину, да образложи нужност постојања друштвених привилегија и уопште целокупног капиталистичког система.

Највећа заслуга „Комунистичког манифеста" састоји се у томе што је он већ пре сто година, крчећи пут марксистичкој теорији о држави — истински научној теорији, у кратким и једноставним речима, разумљивим за милионе угњетених целокупног света, показао да је држава машина за угњетавање једне класе од стране друге. И ма какве различите форме да има експлоататорска држава, била то робовласничка, феудална држава или савремена буржоаска држава, — суштина њене класне садржине остаје једна те иста. То је обезбеђење владавине експлоататора, чување и заштита друштвеног поретка који су створиле експлоататорске класе, који се ослања на приватну својину, окружену ореолом светости и неприкосновености.

Буржоазија, читамо у „Манифесту", — „утопила је у леденој води себичног рачуна . . . свете дрхтаје побожног заноса, витешког одушевљења, малограђанске осећајности. Она је лично достојанство растворила у прометној вредности и на место безбројних повељама признатих и извојеваних слобода ставила једну бесавесну слободу трговине. Она је, једном речи, на место експолатације прикривене религи-

[1]) Ј. Стаљин, Дела, том I, стр. 352—353.

ANALI PFB | anali.rs

озним и политичким илузијама ставила отворену, бестидну, директну, сувопарну експлоатацију.

Буржоазија је са свих дотадашњих достојанствених професија, на које се гледало са страхопоштовањем, скинула светитељски ореол. Она је лекара, правника, свештеника, песника и научника претворила у своје плаћене најамне раднике".

У овим речима дата је дубока и уништавајућа карактеристика капиталистичког поретка, буржоаске државе. Сада, после сто година откако су били написани ови редови, капитализам је отишао још даље у овом мађионичарском претварању морала у трговину, части — у бешчашће, права и правосуђа — у бесправност и самавољу, којим као да потврђује римску формулу — крилатицу: »Summum jus — summa iniuria« — „највеће право — највећа неправда".

Последња фаза капитализма — империјализам — даје хиљаде и хиљаде доказа безусловне тачности и правилности горе наведених речи „Манифеста". Треба се дивити оној генијалној проницљивости којом су Маркс и Енгелс још тада раскринкали такозвану буржоаску цивилизацију, натопљену зноjем и крвљу белих робова и робиња.

Ни права слобода, ни демократија не могу постојати и не постоје у капиталистичком друштву, а нарочито под империјализмом, овом највишом и последњом фазом развоја капитализма. Многобројне доказе ове поставке видимо у пракси савремених империјалистичких држава, и у првоме реду Сједињених Држава Америке, где су владајући реакционарни кругови развили поход против демократије, прикривајући лажљивим паролама о слободи и демократији најнеобузданију спољну експанзију и реакцију на целој линији. Зар као јасна потврда овог закључка не служи срамни рад „познатог" Дајса с његовом кампањом за утврђивање тзв. „антиамеричке" делатности прогресивних људи у САД, најнапреднијих америчких радника на науци, уметности, техници?

О кризи буржоаских демократија сведочи тзв. слобода штампе у САД. Морис Ернст у књизи „Основна слобода" обраћа пажњу на појачану тенденцију за смањење броја новина које се издају у САД. По његовим подацима за последњих 40 година у САД су исчезла 602 листа — готово четвртина свих листова. Ово се десило због тога што су многе новине откупила новинско-издавачка удружења у сврху уклањања конкуренције. Етриц, издавач луизвилских новина „Курјир-Џорнел", писао је да је „новинарски посао већ изишао из оне фазе свога развоја кад човек који има идеје, или чак просто памет, може покренути новине. За то он мора

имати новац." 1940 г. шест новинских трустова имали су у свом власништву знатан део свих новина које се издају у САД. Такво концентрисање новина у рукама 6 власника, каже Ернст, је, — ако не срамна чињеница, — у сваком случају знатан део штампе у САД налази се под контролом групе монополиста који се баве производњом стандардизираних идеја.

Веома је карактеристично признање познатог енглеског часописа „Економист" о стању штампе у САД. Овај часопис је 1944 г. писао о директору „Асошијетед прес", Кенту Куперу, да овај мистер води крсташки поход да се у међународне уговоре унесе повеља слободе за информације и везе. Часопис је писао да Купер „као и многи руководиоци крупних индустриских предузећа, осећа морално задовољење зато што се његова идеја о слободи подудара са његовим трговачким интересима. У овом иступању, као и у другим иступањима, трговачка се пракса обично меша са таквим високим појмовима као што су слобода и права човека". Тако исто стоји ствар „са слободом штампе" и у другим капиталистичким земљама.

Као највиши принцип демократске равноправности претставници империјалистичких држава истичу паролу „једнаких могућности". Приликом припремања уговора о миру са бившим савезницима хитлеровске Немачке САД су ватрено браниле уношење у уговоре о миру позивања на такозване „једнаке могућности" у стицању различитих права на територији ових држава.

Истински смисао овог „демократизма" раскринкао је друг В. М. Молотов у сјајном иступању октобра 1946 године на Париској конференцији. Он је показао да се заштитници принципа „једнаких могућности" под маском демократске равноправности у суштини старају да у економском погледу поробе друге државе. Друг Молотов је показао сву лицемерност и лаж ове „пароле", коју њени заштитници неће да примене, на пр., у погледу Панамског или Суецког канала. В. М. Молотов је рекао: „није већ тако тешко схватити да ако америчком капиталу дамо слободу у малим државама разореним и ослабљеним у рату, како то желе заштитници принципа „једнаких могућности", онда ће амерички капитал откупити локалну индустрију, претворити у своју својину најинтересантнија румунска, југословенска и сва друга предузећа и постати господар у таквим малим државама".

Тако се многообећавајуће речи о „слободи", „демократији" и „једнакости" или „једнаким могућностима" претварају у државама савременог империјализма у своју супротност: „слобода" — у слободу за владавину долара, „једнака

права" — у права бестидне експлоатације, „демократије" — у доларску демократију, о којој је без икаквог стида писао амерички часопис „Американ мегезин", цитирајући речи сенатора Томаса: „Није случајно да су често амерички долари инструменат за спровођење наше спољне политике".

Можемо да наведемо безброј примера цинизма и лажљивости буржоаске демократије. Они убедљиво сведоче о краху буржоаске демократије, о томе да је зграда савремених капиталистичких држава скроз иструлела. Изгледа да ово виде неки идеолози буржоазије, који састављају, као врачари, различите рецепте за „ремонт", за „побољшање", за „усавршавање" буржоаске државе како би јој продужили живот. Али узалудни су њихови напори! Точак историје не може се ни окренути натраг, нити се зауставити: он се окреће неумољиво . . . буржоаска демократија је осуђена . . .

Истинска слобода и демократија могућне су само у социјалистичком друштву. Историја неумољиво води ка неизбежној пропасти капитализма, а заједно с тим и ка пропасти буржоаске демократије, која је принуђена да уступи место пролетерској демократији — најдоследнијој, најразвијенијој демократији, која стоји на бранику интереса милионских народних маса.

Велика вредност „Манифеста Комунистичке партије" састоји се у томе што су већ у овоме раду Маркс и Енгелс дали истински научни програм борбе пролетарија за његово ослобођење. „Манифест" полази од неизбежности револуционарног претварања капиталистичког друштва у социјалистичко друштво, претварање које је позван да изврши пролетаријат, који је, према Љењиновом изразу, интелектуални и морални покретач и физички извршилац овог преображаја.

Од свих класа савременога друштва само пролетаријат претставља доследно револуционарну класу. Све класе које су претходиле пролетаријату, пошто би извојевале политичку владавину, стреме да учврсте свој положај у експлоататорске сврхе. Изузетак претставља само пролетаријат. Он управља своје погледе не само у прошлост, већ и у будућност. Пролетери немају ништа свога што би требало и штитити. „Пролетаријат — каже се у „Манифесту Комунистичке партије", најнижи слој садашњег друштва, не може да се усправи, а да се не баци у ваздух цела надградња слојева који сачињавају званично друштво".

У току борбе све више и више расте класна самосвест пролетаријата, који организује своје сопствене класне организације и који изграђује своју сопствену, самосталну тактику борбе. Свака класна борба пролетаријата против бур-

жоазије, уче Маркс и Енгелс, јесте политичка борба, и у њеном току ствара се пролетерска Комунистичка партија.

Процесу пораста и уздизања пролетаријата као класе помаже целокупни развој капитализма. Прогрес индустрије уместо разједињења радника конкуренцијом успоставља њихово револуционарно сједињење." „ Развитак крупне индустрије, — читамо у „Манифесту" — извлачи испод ногу буржоазије саму основу на којој она производи и производе присваја. Она производи пре свега свог сопственог гробара. Њена пропаст и победа пролетаријата подједнако су неизбежне."

Овде, у овим речима „Манифеста", истински научна, једино правилна теорија комунизма супротставља се свим спективи идеалистичких заноса, лишених научног ослонца. њеним историским претходницама, које су биле неспособне да се уздигну изнад нивоа свог доба и да даду научно предвиђање будућности, која се до тада губила у магловитој пер-

Овде, у овим речима, био је формулисан борбени програм пролетаријата са свом научном прецизношћу, која се ослања на целокупни ток историског развоја и на целокпуно искуство револуционарне борбе радничке класе. Он је указивао пут у будућност, обасјану зрацима наступајуће велике социјалистичке револуције.

Ово нас доводи до онога што је најглавније у марксизму, до учења о диктатури пролетаријата.

II

Оно што је најважније и најглавније у марксизму јесте учење о диктатури пролетаријата. Лењин је указивао на неправилност претставе да је класна борба оно што је најглавније у Марксовом учењу. „Ограничавати марксизам, — писао је Лењин, — на учење о класној борби — значи крњити га, унаказивати га, сводити га на оно што је прихватљиво и за буржоазију.[1] Марксиста је само онај, указивао је Лењин, ко признавање класне борбе проширује до признавања диктатуре пролетаријата. Облици буржоаских држава су изванредно разноврсни, али су сви они у крајњој линији диктатура буржоазије. „Прелаз од капитализма ка комунизму, — наставља Лењин. — наравно, одликоваће се огромним обиљем и разноврсношћу форми, али суштина ће при томе бити неизбежно иста диктатура пролетаријата."[2]

Тридесет година постојања совјетске државе служе као најнеоборивији доказ истинитости лењинско-стаљинског

[1] Дела, том. 21, стр. 492. — Цитирано по срп. преводу „Држава и револуција", 1917, стр. 32.

[2] Дела, том. 21, стр. 393. — Цит. по срп. преводу (навед. дело, стр 33).

ANALI PFB | anali.rs

учења о диктатури пролетаријата. Диктатура пролетаријата је основа организације новог, социјалистичког друштва, најмоћније оруђе у рукама радничке класе, која је победила стари свет, и која гради нови. Диктатура пролетаријата је најсигурније средство не само за уједињење самог пролетаријата, већ и за ненарушиви савез пролетаријата и основних маса сељаштва, који су се по први пут у совјетској држави ујединили на основу заједничких животних интереса и циљева. Диктатура пролетаријата је основа пролетерске демократије.

„Овде, на челу диктатуре стоји маса, — писао је друг Стаљин, — овде нема места ни за камарилу, ни за тајне одлуке, овде се све чини отворено, на улици, на митинзима, — и то је због тога што је то диктатура улице, масе, диктатура која је управљена против угњетача сваке врсте.

Такву диктатуру марксисти подупиру „оберучке" — и то зато што је таква диктатура величанствени почетак велике Социјалистичке револуције".[1])

Ето због чега су се непријатељи социјализма, и, у првоме реду, десни социјалисти, сви ти лабуристи, блумовци, шумахеровци итд. много трудили и сада се труде да изопаче марксизам баш у питању о диктатури пролетаријата, старајући се да избију из руку пролетаријата ово оштро оружје.

У очи Октобарског превrата Лењин је у предговору свом раду „Држава и револуција" подвлачио да борба за ослобођење радних маса испод утицаја буржоазије уопште, и империјалистичке буржоазије посебице није могућа без борбе против опортунистичких предрасуда о држави. Лењин је указивао на то да питање о односу социјалистичке револуције према држави добија најактуелнији значај, као питање објашњење масама онога шта ће оне требати да раде ради свог ослобођења испод јарма капитала.

Бесмртна је заслуга великих настављача дела Маркса-Енгелса — наших учитеља Лењина и Стаљина, који су указали пролетаријату пут за ослобођење трудбеничких маса од јарма империјализма, који претставља најреакционарнији, најгрубљи и најнепоштеднији систем насиља и поробљавања. Овај пут Лењин и Стаљин су обасјали светлошћу генијалног учења о друштву и о законима његовог развоја, о социјалистичкој држави, о њеној историској улози у борби за победу комунизма.

Комунистичка револуција, говори се у „Манифесту", јесте најрадикалније кидање са традиционалним односима својине. Она означава ликвидацију буржоаске државе и свих политичких установа које се ослањају на приватно-

[1]) Дела, том. 1, стр. 371.

ANALI PFB | anali.rs

власничким односима и које их штите, без чега се не може сствари ослобођење пролетаријата.

„Пролетаријат ће, — читамо у „Манифесту" — своју политичку власт искористити за то да постепено одузме буржоазији сав капитал, да у рукама државе тј. пролетаријата организованог као владајућа класа концентрише сва оруђа за производњу и да што је могуће брже развије масу производних снага". Ослобођење пролетаријата, говори „Манифест", може се извршити у почетку само помоћу деспотског посизања у право својине и у буржоаске продукционе односе.

Лењин је ово место из „Манифеста" окарактерисао као формулисање једне од најзначајнијих идеја марксизма у питању о држави, наиме идеје о диктатури пролетаријата. Ове речи „Комунистичког Манифеста" бију право у чело опортунистичке предрасуде и малограђанске илузије о „мирном урастању" капитализма у социјализам.

У манифесту „Комунистичке Партије" још није била дата формула о слому буржоаске државне машине и о стварању уместо ње нове државне машине. У четрдесетим годинама прошлог столећа марксизам није постављао ово питање тако јасно и конкретно, па за ово и није било потребних претпоставки. И тек у току револуције 1848 г. и нарочито херојске Париске Комуне од 1871 године, радничка класа је стекла искуство које је побудило Маркса и Енгелса, да на нови начин поставе питање о односу према буржоаском државном апарату. Маркс и Енгелс дошли су до закључка да пролетаријат који је победио не може да се једноставно користи готовим буржоаским државним апаратом, већ мора да га сломи.

Познато је да је ренегат Кауцки грубо изопачио ову Марксову идеју, доказујући да тобоже према Марксу пролетаријату није потребно да „разбија" буржоаску државну машину. И ово није случајно. Кауцки се срозао у свом фалсификовању марксизма дотле да је тврдио да је захтев за диктатуру пролетаријата био код Маркса »lapsus linguae«.

Лењин је раскринкао ово изопачење марксизма од стране Кауцког, поново је истакао марксистичку поставку, да је нужно да победнички пролетаријат сломи буржоаску државну машину и генијално је развио Марксово учење о диктатури пролетаријата.

III

„Манифест Комунистичке партије" ударио је темеље учењу Маркса-Енгелса о пролетерској диктатури, које је даље развијено на основу поука Париске Комуне. Али је Париска Комуна била само праузор истинске пролетерске дик-

татуре. Конкретну садржину и свестрану карактеристику диктатуре пролетаријата као моћног оруђа за ослобођење радничке класе и свих трудбеника и за социјалистички преображај друштва дали су тек Љењин и Стаљин, који су стајали на челу Велике Октобарске социјалистичке револуције.

Љењину и Стаљину припада заслуга за дефинисање диктатуре пролетаријата као оруђа класне борбе пролетаријата, који је победио и преузео у своје руке власт, против побеђене буржоазије, која још није коначно уништена, која још није престала да пружа отпор, него га појачава уколико јој се више приближава крај. Љењину и Стаљину припада заслуга за дефинисање диктатуре пролетаријата као класног савеза пролетаријата и трудбеничких маса сељаштва ради стварања капитала, ради коначне победе социјализма под условом да је руководећа снага овог савеза пролетријат.

„Манифест Комунистичке партије", како је то подвукао Љењин, још је у апстрактној форми одговарао на питање о „организовању пролетаријата у владајућу класу", о „освојењу демократије".

Марксу припада генијални закључак да „комуна је имала да буде не парламентарна, него радна установа, законодавна и извршна у исто време". Маркс је указивао да је политичка организација типа Париске Комуне, а не парламентарна република, најцелисходнија форма диктатуре пролетаријата. Ово Марксово указивање, на жалост, није било развијено у његовим радовима и предато је забораву. Енгелс је у критици пројекта Ерфуртског програма 1891 године писао да је демократска република специфична форма за диктатуру пролетаријата.

Љењин и Стаљин су показали да је најбољи политички облик диктатуре пролетаријата совјетска власт. Љењин је открио совјетску власт као облик пролетерске диктатуре. Стаљин је разрадио и кренуо даље љењинско учење о диктатури пролетаријата, створивши потпуно, завршено учење о социјалистичкој држави.

Љењин и Стаљин су разрадили нову теорију о пролетерској револуцији и о изградњи социјализма на основу откривања законитости епохе империјализма, на основу целокупног искуства међународног радничког покрета и поука револуције од 1905 и 1917 године, на основу уопштавања искустава совјетске државе.

Љењин је образложио могућност изградње потпуног социјалистичког друштва у земљи диктатуре пролетаријата, окруженој империјалистичким државама и овим својим највећим открићем дао је јасну перспективу борбе и стваралачке делатности совјетског народа. Стаљин је свестрано образ-

ложио и развио лењинско учење о победи социјализма у једној земљи, означио је путеве и средства, разрадио је програм изградње социјалистичког друштва у СССР, дошао је до закључка о могућности изградње комунизма у нашој земљи и у случају ако се одржи капиталистичко окружење.

„Манифест Комунистичке партије" је показао значај политичке партије пролетаријата у његовој борби за ослобођење. Лењин је разрадио скице Маркса и Енгелса о партији у потпуно учење о револуционарној марксистичкој партији, разоткривши посебну улогу партије новог типа у новим условима борбе пролетаријата у периоду империјализма. Друг Стаљин је разрадио и завршио лењинско учење о партији као моћној полузи пролетерске револуције, као вишој форми класне организације пролетаријата, као одлучујућем фактору социјалистичких победа.

Друг Стаљин је, свестрано разрађујући теорију о пролетерској диктатури, разоткрио процес пораста и проширења социјалне основе диктатуре пролетаријата, који привлачи себи све веће и веће масе сељаштва и интелигенције.

Лењин и Стаљин су научно разрадили улогу пролетерске државе у преображају друштва на социјалистичкој основи. Друг Стаљин је оборио и раскринкао штеточинске „теорије" о изумирању државе, које су нарочито опасне у условима капиталистичког заокружења, у условима заоштравања борбе пролетаријата за своју социјалистичку отаџбину.

На основу уопштавања искуства развоја совјетске државе, друг Стаљин је на нови начин поставио питање о држави у вишој фази комунизма. У свом историском реферату на XVIII конгресу партије, друг Стаљин је показао да је Енгелсово схватање о одумирању државе било непосредно везано са старом поставком марксизма о немогућности победе пролетерске револуције у једној земљи и о могућности само истовремене победе социјализма у свима или у већини земаља. Због тога Енгелсова формула полази само од унутрашњег развоја земље, унапред апстрахујући међународни фактор.

Друг Стаљин је показао да се Енгелсова општа формула о судбини социјалистичке државе уопште не сме проширивати на засебан и конкретни случај победе социјализма у једној, посебно узетој земљи, која има око себе капиталистичко заокружење и која је подвргнута претњи војног напада споља.

Лењин је, као и Маркс, строго одвајао научну анализу од могућих нагађања. Дотирујући питање о одумирању државе у будућности, Лењин је указивао да се може „говорити само о неизбежном одумирању државе, подвлачећи

дуготрајност тог процеса, његову зависност од брзине развитка више фазе комунизма, а остављајући сасвим отвореним питање рокова или конкретних форми одумирања, јер материјала за решење таквих питања нема".[1]

Решавајући питање о одумирању државе, друг Стаљин полази од анализе конкретних историских услова у којима се она налази. На директно питање да ли ће се сачувати код нас држава у комунизму, друг Стаљин одговара: „Да, сачуваће се, ако капиталистичко окружење не буде ликвидирано, ако не буде уништена опасност од ратних напада споља . . ." Држава „неће се сачувати и изумреће, — учи друг Стаљин, — ако капиталистичко окружење буде ликвидирано, ако буде замењено социјалистичким окружењем".

У свом реферату на XVIII конгресу партије друг Стаљин је говорио о двема главним фазама развоја совјетске државе, о основним функцијама совјетске државе и о њиховом мењању сообразно задацима сваког периода. У првој фази основне функције социјалистичке државе биле су угушивање свргнутих класа унутар земље и одбрана земље од спољног напада. Трећа функција социјалистичке државе привредно-организаторски и културно-васпитни рад органа совјетске државе — није се у овом пеироду озбиљно развила. Ова функција је имала за циљ, говори друг Стаљин, „развијање клица нове, социјалистичке привреде и преваспитавања људи у духу социјализма". Ово је потпуно нова функција, непозната ниједној ранијој држави.

Друга фаза у развоју совјетске државе јесте период од ликвидације капиталистичких елемената града и села до потпуне победе социјалистичког система привреде и доношења новог Стаљинског Устава. У овом периоду основни задатак је организација социјалистичке привреде у читавој земљи, ликвидирање последњих остатака капиталистичких елемената, организација културне револуције, организација потпуно модерне војске ради одбране земље.

Овај задатак је повукао за собом и промену функције социјалистичке државе у овом периоду. Функцију угушивања сменила је функција заштите социјалистичке својине. Потпуно се задржала функција војне одбране СССР од спољног напада, дакле, задржале су се такође Совјетска армија, Ратна морнарица, задржали су се казнени органи и обавештајна служба, потребни за „хватање и кажњавање шпијуна, убица, штеточина, које у нашу земљу шаље иностране шпијунажа" (Стаљин). Потпуно се развила функција привредно-

ANALI PFB | anali.rs

1 Дела, том 21, стр. 436. — Цит. по нав. срп. изд., стр. 86.

организаторског и културно-васпитног рада органа совјетске државе.

„Сада је главни задатак наше државе унутар земље, — учи друг Стаљин, мирни привредно-организаторски и културно-васпитни рад. Што се тиче наше војске, казнених органа и обавештајне службе, њихова оштрица није више уперена према унутрашњости земље, него напоље, против спољних непријатеља."

Таква је потпуно нова, социјалистичка држава још невиђена у историји, која има нове функције. У исти мах она има и неке функције које спаља потсећају на функције претходних држава, али које су у корену измениле своју садржину.

Стаљинско учење о социјалистичкој држави јесте тријумф марксистичко-лењинистичке науке, науке о томе како треба да се бори пролетаријат да би победио, и како треба да искористи своју победу ради потпуног остваривања великог програма комунизма.

Совјетска држава је поникла као резултат хармоничног спајања дубоког уопштавања праксе револуционарне борбе, генијалне научне прогнозе и револуционарне делатности напредних друштвених снага. Совјетска држава гради своју политику на дубоко научним основама, она се руководи лењинизмом — највишим постигнућем руске и светске културе, најнапреднијом идеологијом савремености, најнапреднијим друштвеним идејама какве зна историја.

Лењинско-Стаљинско учење о држави потврђено је целокупним развојем совјетског друштвеног и државног поректа који је нашао свој реални израз у Стаљинском Уставу, уставу победничког социјализма.

Стаљински Устав је израз Совјетског демократизма, који у потпуном наоружању свих материјалних извора и средстава земље обезбеђује најширим народним масама стварне могућности за учешће у управљању државом, даје могућности да се у интересу народа искористе сва богатства и тековине земље. Стаљински Устав је учврстио законодавним путем потпуну правну једнакост народа Совјетског Савеза, њихов суверенитет, безусловно признање свима националностима СССР једнаких права и једнаких дужности пред својом мајком — Отаџбином, пред својом државом.

Развој совјетске државе и совјетског друштва за свих тридесет година које су протекле после Велике Октобарске револуције је сјајни пример какве успехе може постићи друштвени поредак, где, по речима друга Стаљина, — „стихиски процес развитка уступа место свесној делатности људи."

ANALI PFB | anali.rs

Непобедива снага совјетског друштвеног и државног поретка испољила се нарочито јасно у данима Великог Отаџбинског рата. СССР, који је прешао гигантски пут политичког, економског и културног развоја под руководством Лењина, а после Лењинове смрти — под руководством Стаљина, издржао притисак непријатељске војске, није задрхтао, одупро се. СССР је гвозденом руком зауставио кретање непријатеља, сломио га, постигао величинствену војну и економску победу над непријатељем и одиграо одлучујућу улогу у поразу хитлеровске Немачке. У овим великим победама показала се снага и моћ наше Отаџбине, славних традиција слободољубља и независности, љубави према Отаџбини и патритотског херојизма руског народа и других народа СССР.

Може се без погрешке одговорити на питање о узроцима непобедивости Совјетског Савеза. Они, ови узроци, налазе се у самом поретку совјетске земље, где недељиво влада друштвена социјалистичка својина, основа целокупне совјетске економике, целокупне народне привреде Совјетског Савеза. Они, ови узроци су у неисцрпним стваралачким снагама народа Совјетског Савеза, у њиховом јединству, у високим морално-политичким квалитетима, у њиховој пожртвованој оданости и љубави према социјалистичкој отаџбини, у совјетском патриотизму. Они су у пријатељству совјетских народа, у ненарушивом савезу радника, сељака и интелигеније. Они су у томе што руководећа и управљајућа улога у нашој држави припада великој Комунистичкој партији, партији Лењина-Стаљина, чија је мудра политика животна основа совјетског поретка.

*

* *

Совјетска држава је велики фактор људског напретка, моћно оружје за борбу прогресивних снага новог друштва против реакционарних снага старог капиталистичког друштва које је преживело свој век. Надахнути примером совјетских народа трудбеници земаља народне демократије у Централној и Југоисточној Европи истргнули су се из империјалистичког система, постали су господари своје судбине и својим сопственим путем иду напред, ка социјализму.

Са шкргутом зуба дочекао је капиталистички свет рађање совјетске државе. Тридесет година траје борба међународне реакције против совјетског поретка — тврђаве социјализма, наде целокупног напредног човечанства. У нашим данима своје главне ударце међународна реакција управља против оних принципа државних односа који су нарочито важни као бастиони отпора снагама реакције. То је у првоме реду принцип државног суверенитета, који стоји као озбиљ-

ANALI PFB | anali.rs

на препрека империјалистима на путу за остварење њихових планова експанзије и распаљивање новог рата.

Реакционарни кругови у капиталистичким земљама теже да покваре међународну сарадњу, замењујући је системом диктата и притиска, претњи и подмићивања помоћу „зајмова" по систему „Маршаловог плана" и других сличних мамаца.

Совјетски Савез брани у овој борби међународну сарадњу на основу принципа поштовања суверене једнакости и независности држава. На овој основи могућни су чврста сарадња народа, трајни мир и међународна безбедност.

Међународна реакција предузима свакојаке покушаје да оцрни Совјетску државу и земље народне демократије помоћу свакојаких клеветничких измишљотина. Узалудни напори! Социјалистичко друштво, изграђено у СССР, даје пример истинске једнакости народа, истинске демократије. Социјалистичка држава радника и сељака је највеличанственија тековина радничке класе, целокупног радног народа.

По свом поретку земље народне демократије су за целу главу више од свих земаља многохваљене буржоаске демократије, где царује монополистички капитал, где влада расна дискриминација, где се у колонијама допушта куповина и продаја жена и деце, где се некажњено линчују црнци, где се појачава разарање и беда маса, где расте нова, разорна економска криза.

Снаге демократије и социјализма јачају у целом свету. Оне су несавладљиве. Идемо ка остваривању предвиђања „Манифеста Комунистичке партије". „На место старог буржоаског друштва са његовим класама и класним супротностима ступа удруживање у коме је слободни развитак сваког појединца услов слободног развитка за све".

Социјалистичка држава радника и сељака, изграђена њиховим сопственим рукама у земљи Совјета, изграђена под руководством бољшевичке партије на челу са Лењином и Стаљином, јесте сигурна залога наступајуће победе комунизма.

Академик А. Ј. ВИШИНСКИ

(Превео Н. Пахоруков)

ANALI PFB | anali.rs

О ФУНКЦИЈАМА И САДРЖАЈУ ПЛАНА НАРОДНЕ ПРИВРЕДЕ

Начин производње и расподеле материјалних добара основно је питање сваке друштвено-економске формације. Од начина производње зависе облици продукционих односа међу људима, као и противречности које из њих проистичу. Постоји, међутим, и једно друго важно питање, чије решење произлази из облика друштвене производње и противречности на којима се она заснива. То је питање закономерности кретања и развитка сваке друштвено-економске формације, питање њене динамике.

Људи усавршавају оруђа за рад да би олакшали услове производње неопходних материјалних средстава за живот. Самим тим они утичу на економски развитак. Та њихова активност може да буде спонтана, као што је то случај у свим друштвено-економским формацијама које су претходиле социјалистичком поретку. Ако људи, међутим, свесно организују развитак својих производних снага и делују на основу науком откривених закона, као што је то случај у социјализму, тада тај развитак није више анархичан, већ најрационалније усклађен у циљу најбржег усавршавања друштвених производних могућности. Да ли ће се развитак производних друштвених снага вршити брже или спорије, хоће ли он захтевати више или мање лутања и непотребног расипања производних средстава и стваралачке енергије људи, зависи у првом реду од тог свесног или несвесног карактера друштвене производне активности, од степена организованости читавог привредног живота.

Општа тежња људи за поправљањем услова свог живота, према томе и за развијањем производње, својствена свим друштвено-економским формацијама, добија у сваком поретку специфичне облике кроз које се изражава. У првобитној заједници та се тежња манифестовала у борби између личних егоистичних тежњи појединаца да повећају свој удео у потрошњи друштвеног производа и објективних услова живота, слабости човека према спољној природи, који су наметали солидарност заједнице. У робовласничком поретку покретна снага развитка изражава се у односу робовласника који желе да извуку из рада робова што већи ви-

шак производа и отпора робова тим експлоататорским тежњама својих господара. У феудалном поретку супротстављају се напори кметова да се ослободе феудалних обавеза и повећају потребни рад над вишком рада и супротних тежњи феудалаца да путем експлоатације обезбеде задовољење својих све већих потреба, које се са развитком новије технике нагло проширују.

У капитализму закон капиталистичке акумулације и стални пораст производње долазе у сукоб са ограниченошћу капиталистичког тржишта, као резултата немилосрдне експлоатације радних маса. У том сукобу изражава се основна капиталистичка противречност између друштвеног карактера производње и приватног карактера присвајања средстава и производа рада. Она се манифестује на тржишту у огорченој конкурентској борби произвођача. Конкуренција, кроз стихијно деловање закона вредности, доводи до уништења знатних друштвених производних снага и продуката људског рада. Али поред те негативне рушилачке улоге, конкуренција врши и функцију регулатора и потстрекача развитка читавог привредног живота у капитализму. Конкуренција је приморала произвођаче на повећање органског састава капитала; она успоставља пропорције између разних привредних грана, које се непрестано нарушавају у сталној тежњи капиталиста за што већим профитом. Она елиминише из производње заостала неспособна предузећа, а помаже развитак крупних, технички напредних предузећа Кроз конкуренцију испољава се закон просечног профита. Само она изазива све већу концентрацију капитала и све шире подруштвљење производње.

Социјалистички поредак, укидајући приватну својину на средства за производњу, отстрањује анархију у производњи као и капиталистичку конкуренцију која је њен непосредни израз. Самим тим нестају и све штетне последице те конкуренције; место непотребног расипања производних средстава и произведених добара стварају се услови за њихово свестрано и рационално искоришћење, постижу се огромне уштеде производних друштвених снага.

Ишчезавањем конкуренције поставља се питање ко преузима на себе функцију потстрекача развитка производње. Социјалистичко друштво се ослобађа свих кочница и препрека које су сметале слободан економски друштвени развитак. Успостављањем друштвене својине на средства за производњу и укидањем експлоатације стварају се могућности брзог и сталног повишења продуктивности рада, наглог повећања друштвеног богатства и све ширег задовољења материјалних и културних потреба људи новог дру-

ANALIPEP Readers

штва, у коме се постепено бришу класне супротности. Да би се те могућности претвориле у стварност, погрешно је надати се да је довољно да се друштво ослони на спонтане тежње појединаца, на необуздану стихију. Неопходно је потребно да друштво, које је постало свесно свог развитка и упознало његове законе, почне посредством државе да организовано управља привредом у циљу што бржег њеног развоја и најбољег искоришћења свих нових могућности које у новом поретку постоје.

Ту значајну улогу у социјалистичком поретку прима на себе план народне привреде, чијим састављањем и извршењем руководи држава. План је основни потстрекач у динамици развитка социјалистичке привреде, који искоришћава све новостворене могућности у циљу најбржег и најпотпунијег остварења социјалистичког, а затим и комунистичког друштва.

Било би, међутим, погрешно ограничити план народне привреде само на функију потстрекача развитка друштвених производних снага. Велики значај плана народне привреде састоји се у томе што он садржи и формулише основне закономерности привредног живота, оне објективне нужности које у датом периоду условљавају и одређују карактер економског развитка. Међутим, план није само пасивни регистратор објективних економских закона. Тиме што су људи упознали те законе, постали свесни њихове објективне нужности, они их претварају у унапред постављени циљ активне делатности читавог друштва. Зато план народне привреде изражава не само те нове економске законе, већ истовремено и помаже најбржу и најпотпунију њихову примену, утиче на темпо општег привредног развитка и максимално користи све расположиве могућности, стављајући их у службу друштва. План народне привреде, на основу тачног познавања закона друштвеног развитка, открива противречности у привреди, ствара услове за њихово савлађивање и на тај начин убрзава развитак производних снага. Захваљујући плану народне привреде, спољне објективне силе долазе под непосредну контролу друштва и служе остварењу његових циљева. У капиталистичком поретку објективна нужност манифестује се кроз безброј случајности у којима долази до непотребног трошења знатног дела укупног друштвеног рада. План народне привреде у социјализму, заснивајући се на научним законима објективне нужности, отстрањује све случајности економског развитка и омогућује потпуно и ефикасно коришћење свих постојећих производних снага. Кроз план народне привреде остварује се активно деловање људи на ток и правац еко-

номског развитка. У том сједињавању неизбежних објективних економских закона и могућности људи да активно на њих утичу, састоји се једна од основних специфичности плана народне привреде и економских закона социјализма уопште.

План народне привреде не само што потстиче развитак друштвених производних снага, већ исто тако обезбеђује најбржи темпо тог развитка и најшире коришћење оних могућности које настају отстрањењем антагонистичких противречности експлоататорске привреде. План проналази и ставља у службу људи све разноврсне могућности подизања и брзог развитка производње, које у условима анархичне привреде нису могле бити искоришћене. Узмимо само као пример индустриску производњу предратне Југославије у поређењу са огромним темпом пораста индустриске производње који се остварује данас, захваљујући планској организацији наше привреде. Док је темпо просечног годишњег пораста индустриске производње између 1929 и 1939 г. износи 1,8%, дотле тај пораст у току Петогодишњег плана, чак и под претпоставком да је производња од 1946 године била равна нивоу производње из 1939 године (иако је вероватно она била нижа), износи 37,6%. То значи да би, са темпом пораста индустриске производње капиталистичке Југославије, морали да чекамо преко 87 година и тек би у 2037 години достигли онај ниво који треба да буде остварен на крају нашег првог Петогодишњег плана.

План народне привреде искоришћава све постојеће могућности развитка производних снага, али истовремено и стално открива нове могућности повишењем продуктивности рада, снижавањем трошкова производње, применом нове технике, повишењем квалитета рада захваљујући новим продукционим односима итд. Плански систем управљања привредом не познаје застој или опадање производње. У њему се испољавају нове закономерности вишег облика производње које нису познавале раније друштвено-економске формације.

План народне привреде не изражава само високи темпо развитка друштвених производних снага, већ је он истовремено и организатор тог развитка, коме даје одређени правац. Њиме се омогућује такав развитак производње који по свом садржају претставља гарантију сигурне и брзе изградње социјалистичког друштва. Зато се кроз план не врши било какав пораст производних снага, већ такав који мења постојеће пропорције у привреди и остварује све потребне материјалне претпоставке новог социјалистичког, а затим и комунистичког друштва.

АРХИВ | anali.rs

Да би одговорио том свом задатку, план народне привреде мора пре свега да обезбеди брз развитак оних привредних грана на основу којих ће моћи да се оствари реконструкција читаве привреде у правцу изградње социјализма. За обезбеђење сталног повишења продуктивности рада на бази његове механизације и примене нове технике, осигурање економске независности земље и подизање њене одбранбене способности, први је услов брза изградња тешке индустрије. План народне привреде мора да успостави такве нове пропорције привредног развитка, које ће омогућити најбрже остварење тог најважнијег услова социјалистичког преображаја привреде.

Спроводећи у живот тај основни задатак социјалистичке индустријализације, план народне привреде не сме да изгуби из вида ни остале задатке који се морају остварити у социјалистичком друштву. Изградња социјализма претпоставља ширење социјалистичких облика привређивања и ликвидацију свих остатака капиталистичке привреде. У социјализму треба да се оствари нов систем расподеле друштвеног производа, стално повишење материјалног и културног стандарда трудбеника, такво повећање продуктивности рада које по свом темпу премаша пораст платног фонда радника итд. Сви ти задаци налазе правилно решење у пропорцијама плана народне привреде.

Да би се схватила суштина и значај планирања народне привреде, треба имати у виду да се развитак социјалистичког друштва, као и сваки други развитак уопште, врши путем борбе супротности. Социјалистичком револуцијом укидају се антагонистичке противречности капиталистичког друштва које су довеле до његове пропасти. Укидањем тих противречности не ишчезавају, међутим, све друштвене супротности. Противречности социјалистичког друштва немају више антагонистички карактер, оне нису више неразрешиве као што је то случај у капитализму. То су такве противречности које не искључују постојање заједничких интереса и које због тога садрже могућност да буду савладане на основу развитка тих заједничких интереса. Негирати постојање тих противречности, значило би негирати сваки развитак социјалистичког друштва. Те противречности и борба коју оне условљавају састоје се у савлађивање интерције и старих навика, у супростављању напреднијих, виших облика производње заосталијим старим, у сукобу виших и нижих облика својине. То су супротности које још постоје између појединих класа у процесу њиховог ишчезавања, противречности града и села, физичког и

интелектуалног рада, још ограничене могућности производње и тежње за све широм потрошњом итд.

Планирањем народне привреде обезбеђује се најбржи и најсвестранији њен развитак, омогућује најлакше и најуспешније савлађивање старих, заосталијих облика друштвених односа, њихово замењивање новијим, напреднијим. Кроз план се решавају основни задаци сваког датог временског раздобља, убрзава се темпо развитка, проналазе и мобилишу нове снаге које леже скривене у друштву.

Под појмом планирања народне привреде не подразумевамо свако економско планирање. Посматрајући економски развитак, у свакој друштвено-економској формацији можемо наћи извесне елементе планирања. Организација колективног лова у првобитној заједници, искоришћавање латифундија у робовласничком поретку, организација производње у цеховима феудалног поретка претстављају примере елемената планирања ранијих формација. У капитализму сваки предузетник у циљу постизавања што већег профита планира организацију производње свог предузећа. Постоје у капитализму чак и читави институти који изучавају привреду и покушавају да на њу плански делују у циљу избегавања криза и економских потреса (на пр. Институт за изучавање коњуктуре у Харварду). Па ипак ни у једном од наведених случајева не можемо рећи да постоји систем планског управљања привредом, за који сазревају услови тек у социјалистичком поретку.

Социјалистичко планирање народне привреде разликује се од било каквог другог економског планирања по томе што оно обухвата целокупност привреде, све сфере економске делатности и све услове друштвене производње и репродукције. Кроз план народне привреде обезбеђује се правилна расподела производа и најрационалније њихово коришћење. То значи да план народне привреде у себи садржи све облике производње, услове за проширену репродукцију, организацију размене добара и услуга, расподелу целокупног друштвеног производа и његову деобу на друштвени и лични доходак, и на крају и саму потрошњу, и то како продуктивну, тако и личну.

Планирањем народне привреде не решавају се само непосредни привремени задаци, јер оно обухвата целу привреду у најширој перспективи њеног даљег развитка. План народне привреде треба да садржи решење проблема најбољег, најбржег и најцелисходнијег искоришћења свих постојећих друштвених снага у циљу коначне изградње комунистичког друштва. Зато се приликом састављања плана морају имати у виду интереси народне привреде у целини, по-

ANALI PFB | anali.rs

сматрани кроз призму остварења свих неопходних претпоставки тог коначног циља. Али ти интереси често ће захтевати да се жртвују моментане непосредне користи у циљу припремања каснијих одлучујућих скокова напред. Зато се никад не сме изгубити из вида да се кроз план најшире обухвати народна привреда у времену и простору. План мора предвидети разне евентуалности, спречити вероватне сметње и благовремено припремити све будуће мере привредног преображаја. Само план народне привреде може припремити и остварити такве далекосежне задатке и само се његовим ауторитетом могу спровести све мере које се намећу из потребе брзог привредног развитка.

Свеобухватност привреде и подређивање свих постојећих могућности економског развитка остварењу једног одређеног циља — битне су карактеристике појма социјалистичког планирања народне привреде. План народне привреде није било какав привредни план развитка, већ такав план који у најкраћем времену, под условима најмањег трошења друштвених снага постизава одређене резултате.

Никад било какав „план" капиталистичке привреде не може да има такве карактеристике. Такозвани „привредни планови", који се ту и тамо јављају у капитализму, увек су садржајно, временски и просторно ограничени. Све мере „дириговане привреде", „регулисања привреде", „организованог капитализма" и т.сл. дијаметрално су супротне социјалистичком систему планирања. Оне се обично појављују у доба криза са неким ограниченим задатком и никад немају амбицију да обухвате све сфере привредног живота. Док оне себи постављају за циљ спасавање капитализма у доба његове најтеже кризе или ублажавање најстрашнијих њених последица, дотле се једна од особина планирања социјалистичке привреде састоји у радикалном уклањању последњих остатака капитализма и учвршћењу новог социјалистичког начина производње. Узмимо само Рузвелтов „Њу дил", који је требао да ублажи тешке последице кризе од 1929 године и омогући што брже оживљавање привреде. Мере којима се мислило утицати на привреду састојале су се у ограничавању сетвених површина, у уништавању робе у циљу подизања цена, у давању премија за извоз робе и т.сл. Док социјалистички план жели до крајњих граница да повећа производњу, дотле амерички „Њу дил" тежи баш за противним — ограничити производњу у циљу бржег ликвидирања кризе.

Зашто у капитализму не може да се плански руководи целокупном народном привредом? Приватна својина на средства за производњу и њој својствене антагонистичке

противречности индивидуалних произвођача, капиталистичка конкуренција као основни стимул привредног развитка претстављају несавладиву сметњу за било какво планирање читаве народне привреде.

У разговору са енглеским књижевником Велсом, осврћући се на покушај планирања у капитализму, друг Стаљин је рекао: „Ако се не ослободите од капиталиста, ако не раскрстите са приватном својином на средства за производњу, ви нећете остварити планску привреду.“[1])

Да би се могло да планира народном привредом, неопходно је потребно да постоје два минимална услова: такав демократски облик власти који може да рачуна на подршку милионских народних маса и њихову активну сарадњу у извршењу плана и друштвена својина на основна средства за производњу, да би тиме држава располагала командним позицијама у привреди. План народне привреде може да се спроведе у живот ако облик власти обезбеђује потребно морално-политичко јединство народних маса, као активног елемента у извршењу плана. Он може само у том случају да претставља одлучујућу снагу економског развитка ако има солидну основицу у општенародној социјалистичкој својини на средства за производњу.

У основи социјалистичког планирања народне привреде лежи дубоко научно предвиђање друштвеног развитка, засновано на познавању економских закона социјализма. План настоји да искористи најновија научна и техничка открића како би се њиховом применом обезбедило што боље његово извршење. Исто тако план треба да омогући преношење искуства најнапреднијих привредних предузећа у друга заосталија. Због тога је план народне привреде најтешње повезан са развитком науке и технике.

Заједнички садржај свих планова народне привреде састоји се у обезбеђењу одређених пропорција у вези са конкретним задацима који треба кроз план да се изврше. План остварује расподелу произведеног народног дохотка на потрошњу и акумулацију. Но план треба исто тако да обезбеди подударање те расподеле народног дохотка по вредности са материјалним садржајем друштвеног производа. Није, на пр., довољно да се у плану само предвиди повећање личне потрошње одговарајућим повишењем плата за рад. Потребно је да се истовремено кроз план обезбеди повећање у истој пропорцији производње артикала личне потрошње. План даље остварује потребну пропорцију међу разним гранама производње, међу производњом и потрошњом с једне стране

1) Ј. Стаљин: Питања лењинизма, изд. 10, стр. 600—601.

ANALI PFB | anali.rs

и могућности транспорта с друге, правилну пропорцију међу социјално-економским групама, пропорцију међу разним крајевима у земљи у циљу најбољег размештаја друштвених производних снага и др. У плану се врши правилна расподела расположиве радне снаге. Он остварује повећање продуктивности рада и систематско снижење трошкова производње. План омогућује проширење основних фондова на основу извођења одређених капиталних радова. У његов састав улазе план робне размене, план социјално-културних мера, као и финансиски план.

Задатак планирања у погледу успостављања правилних пропорција нарочито је важан и захтева да му се обрати специјална пажња. Не ради се ту о неким сталним за увек датим пропорцијама, већ таквим које се стално мењају и захтевају успостављање нових веза. Зато и систем планирања мора да правилно обухвати динамику привредног живота и да благовременим успостављањем нових пропорција искористи све могућности за отклањање сметњи које би услед нарушених пропорција могле да искрсну. Брз и неједнак темпо развитка разних привредних грана чини проблем пропорција нарочито сложним.

Прелаз на планско руковођење читавом народном привредом има дубок револуционаран значај. То је значајна прекретница у економском развитку друштва, када људи постају свесни својих снага и могућности и почињу њима да управљају и да их користе на основу науком откривених закона. У плану народне привреде долазе до изражаја нове стваралачке могућности људи ослобођених од експлоатације, који су постали господари огромних друштвених производних снага и развијају их у своју корист.

Још је Енгелс у „Анти-Дирингу" предвидео и подвукао значај тог великог друштвеног преокрета.

„Силе које делују у друштву делују потпуно као и природне силе: слепо, насилно, разорно, све докле их не упознамо и не рачунамо са њима. Али, кад их једанпут упознамо, кад схватимо њихову делатност, њихов правац, њихове поступке, онда само од нас зависи да их све више потчињавамо нашој вољи и да помоћу њих постижемо своје сврхе. То нарочито вреди за данашње моћне производне снаге. Доклегод се тврдоглаво одричемо да разумемо њихову природу и њихов карактер — а капиталистички начин производње и његови браниоци буне се против тог разумевања — дотле те снаге делују упркос нама, против нас, дотле оне владају над нама . . . Али, кад се једанпут схвати њихова природа, оне се у рукама удружених произвођача могу претворити из демонских господара у покорне слуге. То је исто као и разлика

између разорне силе електрицитета у муњи за време непогоде и електрицитета укроћеног у телеграфу и у електричном луку светиљке, као и разлика између пожара и ватре која делује у човековој служби. Кад се са данашњим производним снагама буде поступало сходно њиховој упознатој природи, онда на место анархије у друштвеној производњи долази планско и друштвено регулирање производње према потребама како целине тако и сваког појединца. Онда капиталистички начин присвајања, у коме производ заробљава најпре произвођача, па затим и самог присвајача, уступа место начину присвајања производа заснованом на самој природи модерних средстава за производњу; с једне стране директно друштвено присвајање производа као средстава за одржавање и проширење производње, с друге стране, директно индивидуално присвајање производа као средства за живот и уживање."[1])

Планирање народне привреде претставља, дакле, нови виши облик, социјалистички облик организације и развитка друштвених производних снага, ослобођених кочница капиталистичког начина призводње и репродукције. У плану народне привреде крије се први зачетак оног механизма евиденције и расподеле друштвеног богатства који ће у изграђеном комунистичком друштву, после његове коначне победе у свету, да замени државну организацију.

др Радивој УВАЛИЋ

ANALI PFB | anali.rs

[1]) Ф. Енгелс: Анти-Диринг, изд. „Напријед", стр. 293—294.

НАПОМЕНЕ О ПОЈМУ И ПРИМЕНИ АНАЛОГИЈЕ У НАШЕМ КРИВИЧНОМ ПРАВУ

1. Појам аналогије претставља једно од веома дискутованих теоретских питања у правној науци. Не улазећи у детаље свих тих дискусија, ми ћемо се овде задржати на аналогији како је она предвиђена у нашем Кривичном законику — Општи део —, трудећи се да изнесемо њену суштину, основу за њену употребу, како би се тиме олакшала њена правилна практична примена. Према томе, ми ћемо теоретска питања додиривати само утолико уколико је то неопходно у овом циљу.

Уносећи институт аналогије у наше право, наш законодавац је у том проблему био веома опрезан, настојећи да очува основно начело нашег кривичног права — начело законитости (в. чл. 28, став 3 Устава ФНРЈ у вези с чл. 116 и чл. 8 ст. 2 Устава ФНРЈ; чл. 4 у вези с чл. 1 Кривичног законика ФНРЈ — Општи део) Увођењем аналогије, Законик не негира ово начело: он аналогију ставља у границе овог начела. Овде су од особитог значаја речи закона: „За оно дело које, иако није изричито одређено у закону". Реч „изричито" значи да је то дело (које се кажњава аналогијом) прећутно одређено у закону, да је, дакле, ипак у закону одређено, тј. да одговара начелу законитости израженом у ставу »nullum crimen sine lege«.

При примени аналогије судови морају имати стално на уму ту основну мисао — начело законитости. Схватајући исправно законодавчеву основну мисао, „Коментар Општег дела Кривичног законика"[1]) је снажно подвукао ово начело законитости и дао прецизна упутства за примену прописа о аналогији. Ослањајући се на његове основне поставке, ми ћемо покушати да формулишемо само неке детаљније напомене о овом проблему, обухватајући једино оно што је најбитније за праксу.

2. Наш закон усваја тзв. законску аналогију, што значи да је забрањена примена правне аналогије узете саме за себе. То, практично, значи да се не може сматрати као кривично дело нека друштвено опасна радња која, међутим, не би по сличности својих обележја одговарала кривичном делу које је у закону изричито предвиђено. Јер закон каже: „За оно друштвено опасно дело које, иако није изричито одређено у закону, по сличности својих обележја одговара кривичном делу које је у закону изричито пред-

[1]) „Коментар Општег дела Кривичног законика", под општом редакцијом Моше Пијаде, издање „Архива за правне и друштвене науке", Београд, 1948. Нарочито стр. 25—26.

Arhiv za pravne i društvene nauke

виђено, постоји кривична одговорност". Тиме је стављена изванредно важна ограда слободи суда да попуњава празнине — забрањена му је употреба саме правне аналогије. Није довољно за примену аналогије да је дотично дело по мишљењу суда и по законској одредби (материјалној дефиницији) друштвено опасно, него је неопходно још и да оно буде по својим обележјима слично једном кривичном делу конкретно предвиђеном у закону.

Зашто Законик одбацује правну аналогију? Закон то чини зато што би иначе суд практично био неограничен у ширењу појма кривичног дела. Сваку радњу која је по мишљењу суда друштвено опасна, он би могао прогласити за кривично дело и казнити је. Тиме би била омогућена арбитрарност, а права грађана дошла би у опасност. Имајући, као и целокупно право, као један од основних задатака заштиту личности и права грађанина, наш Кривични законик, сасвим оправдано, није могао допустити примену правне аналогије. Поред тога, ова примена би могла довести и до неједнакости у третирању грађана, што је противно основном уставном начелу једнакости грађана. Ово зато што би разни судови могли различито да схватају исте радње, будући да не би имали чврст ослонац у закону за такво подједнако схватање. Овакав ослонац не постоји код правне, а постоји код законске аналогије. Најзад, у погледу примене врсте и висине казне на дела проглашена за кривична на основу правне аналогије владала би још већа арбитрарност и неједнакост, јер не би такође било чврстих граница за примену казне, какве границе постоје код законске аналогије.

Све је ово довољан разлог за одбацивање правне аналогије.

Одбацивши овако правну аналогију, остаје нам само да расправимо појам законске аналогије.

3. Шта је, дакле, законска аналогија?

Појам аналогије је један појам који спада у област логике, у науку о извођењу закључака. Аналогија, наиме, значи закључивање по сличности. На пример, предмет А је сличан предмету Б; А је плав, и Б мора бити плав; — то би био процес закључивања по аналогији.

Ово значи да закључивању по аналогији претходи утврђивање да су два предмета слична међу собом. Појам сличности, пак, обухвата поставку да та два предмета имају с једне стране читав низ особина, елемената који су идентични, и, с друге стране, такође низ особина, елемената који су различити. Сличност је, дакле, идентичност у различности. Међутим, да би се могао извести правилан закључак по аналогији, потребно је баш зато што два

ANALOGIJA U NAŠEM KRIVIČNOM PRAVU

слична предмета имају и низ различитих елемената, обратити пажњу на две ствари: најпре, на озбиљну сличност између предмета, тј. на њихову идентичност у основи, у суштини (што значи да им све главне особине морају бити идентичне), и, затим, на везу између утврђених идентичних особина код оба предмета и оне која је утврђена само код једног предмета, па се на основу аналогије закључује да она постоји и код другог предмета. Јер, ако та особина није тесно везана с утврђеним идентичним особинама, прети опасност да закључак по аналогији буде нетачан, тј. да стварно та особина не постоји код предмета коме са на основу анологије приписује.

Ово што смо досад говорили односи се на закључивање по аналогији о постојању неке особине код једног предмета. То ће рећи да се најпре утврђује да су два предмета по својим главним особинама слична, затим се утврђује да код једног од њих постоји нека особина која није позитивно утврђена и код другог, и, најзад, на основу аналогије се изводи закључак да та особина мора да постоји и код тог другог предмета. У том случају аналогија нам помаже да одемо даље у упознавању особина, елемената, тј. самог бића извесног предмета. Ми нисмо позитивно утврдили код тог предмета постојање извесних особина, али на основу аналогије закључујемо да он има исте особине које и њему сличан предмет. Другим речима, ми претпостављамо на основу аналогије, тј. на основу сличности предмета, њихову идентичност и у погледу дате особине.

Друкчије стоји ствар кад се ради о аналогији у погледу важења неког принципа. Ова аналогија значи да се, на основу тога што је утврђено да су два предмета слична (тј. у својим главним особинама идентична), закључује да онај прнцип који важи, онај поступак који се примењује на један од њих, треба да важи, треба да се примени и на други. На пример, предмет А је сличан предмету Б; А чувамо, треба и Б да буде чуван.

На основу чега се овде примењује закључак по аналогији, тј. који је основ да се принцип који важи за један предмет узима као важећи и за њему сличан предмет? И овде је основ сличност, али у другом смислу него код закључивања по аналогији о постојању неке особине. Док у првом случају узимамо да постоји нека особина зато што постоје заједничке неке друге особине, дотле овде узимамо да неки принцип који важи за један предмет има да важи и за други предмет зато што овај други предмет има оне исте особине због којих овај принцип важи за први предмет. Овде се, дакле, принцип примењује због идентичности осо-

бина које су у питању. Разуме се, предмети узети у целини нису идентични (јер тада и не би требало применити аналогију, они би се поклопили), него само слични, али су им идентичне особине које претстављају разлог, основу за примену датог принципа. Докле код прве врсте аналогије, дакле, ми хоћемо да утврдимо да су предмети и у погледу дате особине идентични, дотле код ове друге ми смо већ утврдили да су они идентични у погледу свих особина које претстављају разлог, основ за примену једног истог принципа, а да су различни у погледу других особина. У другом случају је од битне важности да постоји код оба предмета исти разлог за примену датог принципа, иако предмети нису исти, него су само слични.

4. И баш ова друга врста аналогије, аналогија у погледу примене једног принципа на сличан предмет, јесте аналогија која чини подлогу законске аналогије којом се ми бавимо. Законска анологија и не значи ништа друго до примену једног принципа, једног законског прописа, на основу сличности. Она претпоставља да је утврђено да су два предмета слична, да је закон за један од та два предмета прописао један пропис зато што тај предмет има извесне одређене особине (законски разлог, ratio legis), да је, даље, утврђено да и њему сличан предмет, за који закон није донео никакав принос, има те исте особине, и да, према томе, на основу аналогије треба и на овај други предмет применити исти пропис.

Конкретно, узимајући пример из кривичног права, законска аналогија значи да постоји једно одређено кривично дело, које је предвиђено у кривичном закону и за њега прописана казна; да, поред њега, постоји и једно друго дело, које није предвиђено у закону, али које му је слично, тј. које поред извесних друкчијих особина има исте оне особине које има и прво дело, а због којих је то прво дело закон и прогласио за кривично дело, и да се на основу те идентичности законског разлога иста казна примењује и на ово друго дело.

Код законске аналогије у кривичном праву, битне су, дакле, две ствари. — Прво, утврдити да код оба дела постоји идентичност у погледу оних особина њихових које претстављају законски разлог да се дотично дело инкриминише, прогласи за кривично: на основу овог утврђивања аналогијом се на непредвиђено дело примењује пропис за слично предвиђено дело, тј. попуњава се законска празнина. Али, друго, треба имати у виду да ова идентичност законског разлога инкриминације није одмах на први поглед јасна, да се она мора открити пажљивом анализом, јер је скривена

ANALELE FEB Lanali.ro

оним друкчијим особинама. Другим речима, особине, елементи двају дела, или, како наш Законик каже, њихова „обележја", која су идентична с гледишта законског разлога за њихову инкриминацију, нису истовремено идентична и спољa, по својој форми. Њихова идентичност је унутрашња, материјална, а не спољна, формална идентичност. Јер, ако би била и спољa идентична, та би се обележја поклопила, идентичност би била потпуна, и не би било разлога за примену аналогије (дела би била само два примерка истог кривичног дела, предвиђеног у закону).

Извесни елементи ових дела су, дакле, потпуно идентични, а други њихови елементи су само слични, тј. различити по свом облику, али су идентични посматрани као законски разлог за инкриминацију. Ово централно питање ћемо зато ближе расмотрити.[1])

5. Овде настаје потреба да уђемо ближе у саму суштину кривичног дела и у питање у чему лежи извор друштвене опасности код кривичног дела, шта, другим речима, претставља законски разлог за инкриминацију дотичног дела.

Свако кривично дело се састоји из извесних елемената, чији скуп сачињава биће тог дела, његов састав (corpus, состав, Tatbestand). У чл. 5 ст. 3 Општи део нашег Кривичног законика, говорећи о аналогији, назива ове елементе „обележјима", као што смо видели. Ови елементи, пак, претстављају управо извор друштвене опасности дотичног дела, претстављају разлог због кога је законодавац то дело инкриминисао.[2]) Апстрактни појам друштвене опасности конкретизује се у сваком кривичном делу кроз елементе, „обележја" његова бића. И, по правилу, између елеме-

[1]) „Потреба за аналогијом се појављује кад у конкретном друштвено опасном делу не постоји један од елемената одговарајућег кривичног дела одређеног у закону, али између новог елемента и оног који је одређен у закону постоји сличност" („Коментар", стр. 36). В. одговарајуће место код проф. А. Трајнина („Учење о бићу кривичног дела", Москва, 1946, стр. 128): „Друштвено опасно дело које кривични закон није непосредно предвидео и на које се зато кривични закон мора применити по аналогији, не може да садржи све елементе бића кривичног дела које је описано у закону. Ако би друштвено опасно дело садржало све те елемента, отпала би свака потреба за аналогијом: ако постоје сви елементи, могуће би било применити члан који непосредно предвиђе одговарајуће биће... Отуд је нужно извести следећи општи закључак: у делу на које се кривичноправна норма мора применити по аналогији, увек недостаје један од елемената који су нужни за постојање бића кривичног дела које предвиђа закон. Управо се овај непостојећи елеменат бића замењује помоћу аналогије".

[2]) Овде се подразумева најближи извор друштвене опасности, најближи разлог инкриминације, остављајући на страну друге, даље.

ната датог кривичног дела и законског разлога за инкриминацију постоји потпуно поклапање, један од тих појмова не правезилази други. На пример, елемент бића кривичног дела убиства је одузимање живота. Разлог инкриминације је то исто: одузимање живота. Елеменат бића и извор друштвене опасности, разлог инкриминације се потпуно поклапају.

Али, изузетно, може се десити да се елемант бића једног конкретно предвиђеног кривичног дела не поклапа потпуно са разлогом за инкриминацију, с извором друштвене опасности. Остављајући на страну случај кад се елеменат бића не поклапа с разлогом за инкриминацију зато што је разлог за инкриминацију ужи од елемента бића (случај предвиђен у ст. 1 и 2 чл. 5 нашег Законика), нас овде интересује случај кад је законски разлог инкриминације шири од елемента бића кривичног дела. А то је управо случај код аналогије.

Другим речима, непоклапање елемената бића појединих кривичних дела конкретно предвиђених у посебном делу кривичног законика с законским разлогом за инкриминацију претставља само конкретно уобличавање непоклапања формалне и материјалне дефиниције кривичног дела. Елементи бића су елементи формалне дефиниције, разлог инкриминације је сама друштвена опасност тог дела. У случају аналогије постоји непоклапање разлога за инкриминацију, друштвене опасности, са елементима бића зато што је разлог инкриминације шири, што није довољно обухваћен елементима датог конкретног кривичног дела. Пошто је разлог инкриминације ш и р и од датих елемената, то значи да је код законодавца постојао и с т и разлог да и те друге елементе обухвати, али он то н и ј е (одн. није изричито) учинио. Ту празнину суд попуњава аналогијом.

Навешћемо конкретан пример који ће то најбоље илустровати. Узмимо да је крађа, по законској формалној дефиницији, одузимање туђе ствари, да је, дакле, један од елемената бића крађе одузимање туђе ствари. Потражимо разлог инкриминације овога дела. Да ли закон кажњава крађу само зато што је она о д у з и м а њ е ствари? Ако погледамо боље, видећемо да је први ближи законски разлог инкриминације, који обухвата и одузимање као једну од својих конкретних форми, уствари л и ш а в а њ е сопственика његове ствари. То значи да закон сматра као друштвено опасно дело уствари лишавање сопственика његове ствари, које се овде манифестује кроз одузимање ствари. А то значи, даље, да тај и с т и разлог инкриминације постоји и код у н и ш т а в а њ а туђе ствари, да је лишавање р о д,

ANUPED.unap.ro

genus, чије су подврсте одузимање и уништавање.[1]) Закон, према томе, логично, треба да и уништавање прогласи за кривично дело. Али ако он то није учинио, онда суд треба да попуни ту празнину аналогијом на основу сличности двају дела по њиховим „обележјима", како закон каже, тј. по елементима њиховог бића, и, идући даље у анализу, као што смо рекли, на основу идентичности њиховог законског разлога инкриминације (који као родовни појам обухвата ове елементе као своје подврсте), извора њихове друштвене опасности, њихове праве, материјалне суштине, у коју суд мора да продре у испитивању.

Према томе, сад је јасно шта значи сличност двају кривичних дела. Она значи да та два дела нису идентична по својим обележјима, елементима свога бића, јер да су идентична, она не би била различита (тј. само слична) кривична дела. Она су само слична по својим обележјима, тј. само су им извесни елементи бића идентични, а други су им различити, али и ови различити елементи су им слични, јер припадају као две подврсте у исти виши родовни, заједнички им појам. На пример, ако законик предвиђа крађу као одузимање туђе ствари и одређује све елементе који сачињавају посебно биће тог кривичног дела крађе, па наводи као пример извесне врсте крађе, и, наравно, не наводи све врсте (рецимо, не наводи крађу ускакањем), онда ће се и крађа ускакањем казнити по том истом законском пропису о крађи, иако закон њу не наводи непосредно, зато што су сви елементи бића крађе дати и у овом другом случају (тј. и крађа ускакањем је одузимање туђе ствари), иако имају друкчију форму. Према томе, ту нема примене аналогије. Аналогија се примењује, дакле, тек онда кад сви елементи датих двају дела нису идентични, него су та дела по елементима свога бића само слична (једни су им елементи идентични, а други нису), али су идентична по разлогу инкриминације, тј. суштински, материјално.

Код два дела морају, дакле, бити идентични разлози инкриминације, а идентичност других обележја, њихова сличност по неким другим обележјима, је ирелевантна за суд и не може служити као разлог за примену аналогије. На пример, два дела одузимања туђе ствари могу бити слична по томе што су обе ствари исте и радње одузимања исте,

[1]) Као што се види, разлог за примену аналогије је материјалан, суштински, тј. идентичност извора друштвене опасности, а не формалан, чисто логички, тј. није довољно само да два елемента буду подврсте истог рода. Кроз ову логичку форму има само да се манифестује материјална (у погледу друштвене опасности) идентичност двају дела. (Види у вези с овим ниже пример двају одузимања где ипак није могућа аналогија).

али није исти разлог инкриминације, јер је одузимање у једном случају одузимање ради лишавања сопственика те ствари, а у другом, на пример, ради поправке те ствари и враћања сопственику.

6. Какав је конкретан поступак суда у примени аналогије? Којим редом он при томе мора ићи? На који начин он има да утврди сличност „обележја" кривичних дела, одн. елемената њиховог бића? Који од тих елемената морају бити идентични, а који могу бити и слични, тј. замењени другим елементима?

Наравно, апстрактна упутства не могу овде дати све. Увек остаје ствар конкретне оцене суда да ли су два дела толико слична по елементима свог бића, онд. да ли код њих постоји идентичан законски разлог инкриминације, исти извор друштвене опасности, да се на једно од њих, непредвиђено у закону, може аналогијом применити пропис који је прописан за друго од њих, предвиђено у закону. Да би суд, пак, могао правилно да изврши ову конкретну оцену, треба да се ипак држи извесних општих правила.

Суд, најпре, мора бити добро упознат с нашим целокупним правним, а у даљој линији и друштвено-политичким, одн. економским системом, с основним циљевима и идејама закона, с разлозима који покрећу законодавца да извесна дела сматра за друштвено опасна, итд. Суду ће у томе од законских прописа у највећој мери бити од помоћи чл. 1 Општег дела Кривичног законика, који одређује задатке целокупног кривичног законодавства ФНРЈ, дакле, основне циљеве и идеје тог законодавства, и чл. 3, који му детаљније одређује суштину кривичног дела, као и чл. 2, који одређује сврху казне, кривичне санкције.

Имајући у виду ове прописе, суд онда мора да пређе на одређивање елемената, „обележја" бића конкретног кривичног дела (његовог посебног б и ћ а) предвиђеног у закону, с једне стране, и елемената, „обележја" посебног бића оног друштвено опасног дела које није предвиђено у закону. При томе он мора да врши пажљиву конкретну анализу ових елемената, како би, после тога, могао да утврди сличност ових елемената, тј. да утврди који су од њих идентични, а који су само слични, што значи различити по спољној форми, али идентични по заједничком, вишем роду чије су подврсте, идентични по законском разлогу инкриминације који садрже. Тек кад утврди ту сличност, одн. идентичност, може да примени аналогију.

Поступак за примену аналогије био би, према томе, овај:

1° најпре утврдити да једно дело није предвиђено у посебном делу кривичног закона као кривично дело, тј. утвр-

дити да постоји законска празнина у погледу тог дела.[1]) Овде се, дакле, има обратити велика пажња на чињеницу да поједини различити облици извршења једног истог кривичног дела такође спадају под појам тог истог кривичног дела, да су, дакле, предвиђени у закону, и да се на њих, према томе, не може применити аналогија (пример који смо навели горе с разним врстама крађе). Исто тако, примена аналогије у случају постојања законског прописа значила би кршење закона, непримењивање непосредног законског прописа. Кад је то случај, сложено је питање, и не може бити решавано без озбиљне и свестране анализе;

2⁰ утврдити да је дотично дело, које није предвиђено у закону, друштвено опасно дело сходно прописима општег дела;

3⁰ утврдити који је извор друштвене опасности тог дела, који је разлог да се то дело има сматрати за друштвено опасно;

4⁰ утврдити који су елементи бића тог дела, његова „обележја" у којима је конкретно уобличена његова друштвена опасност;

5⁰ утврдити које је дело, предвиђено у посебном делу кривичног закона као кривично, сличнo с поменутим друштвено опасним, непредвиђеним у закону, делом, тј. утврдити да су извесни елементи бића тих дела идентични, а да су други различити;

6⁰ утврдити да су ти елементи који су различити код двају дела, ипак сличнu, тј. да припадају заједничком вишем редовном појму, који сачињава разлог инкриминације предвиђеног кривичног дела. Ово је најважнија, централна тачка код аналогије. Прави извор друштвене опасности тих дела, законски разлог за инкриминацију, идентичан је код оба дела, јер је он један виши појам, који се може манифестовати у више облика, а који облици сачињавају оне елементе бића тих двају дела који су им различити (тј. само слични);

7⁰ најзад, на основу ове сличности (тј. идентичности законског разлога инкриминације), применити пропис за кривично дело предвиђено у закону, путем аналогије, на друштвено опасно дело које није предвиђено у закону.

7. Сада треба да ближе анализирамо сам појам елемената или обележја бића кривичног дела који треба да су слични код оба дела, одн. законски разлог инкриминације, који треба да је идентичан.

Према проф. А. Н. Трајнину[1]), свако биће кривичног

[1]) В. „Коментар", стр. 37.

[1]) В. нав. дело, стр. 71. По нашем Законику постоје такође исти елементи: в. „Коментар", стр. 27.

ANALI PDF | anali.rs

дела састоји се из четири елемента; или боље: групе елемената: објекат дела (прецизније: елементи који карактеришу објекат дела), објективна страна (елементи који карактеришу објективну страну), субјекат (елементи који карактеришу субјекта) и субјективна страна (елементи који карактеришу субјективну страну). Ова четири општа елемента различито се манифестују, конкретизују код конкретних кривичних дела. Ови елементи, међутим, као што смо видели, претстављају само конкретну форму у којој се манифестује друштвена опасност дотичног дела, која је основни општи законски разлог за инкриминацију. Они конкретизују, дакле, ову друштвену опасност.

Кад пред собом имамо два дела за која ради примене аналогије треба утврдити да су слична, поставља се питање: пошто друштвено опасно дело које није предвиђено законом има само неке елементе идентичне с делом предвиђеним законом, к о ј е елементе мора имати идентичне, а који могу бити само слични.

По проф. Трајнину, једини елемент који долази у обзир за сличност једног кривичног дела, једини елемент, дакле, који се може з а м е н и т и сличним елементом непредвиђеног друштвено опасног дела, а да суштина остане иста, те према томе да аналогија буде оправдана, јесте објективна страна кривичног дела. Другим речима, код два дела, да би се применила аналогија, морају бити идентична сва остала три елемента: субјекат, субјективна страна и објекат, а једино може бити слична објективна страна.[1])

Разгледајмо ближе ово. Елеменат субјекат састоји се у лицу које кривично дело врши. Јасно је да идентичност овог елемента мора да постоји у том смислу да је то човек који је урачунљив, има одређени узраст од 14 година итд., јер то претставља услов кривичне одговорности, превазилази сам појам елемента бића кривичног дела. Кад се тиче самог субјекта као појма који чини елеменат бића кривичног дела, онда се под тим подразумевају елементи који карактеришу посебног субјекта дотичног кривичног дела. Практично, како наводи проф. Трајнин, то значи да ако је субјекат једног дела лице са својством службеника, онда тај елеменат мора бити идентичан да би се применила аналогија, не може бити замењен сличним елементом. На пр. не може се аналогијом казнити неслужбено лице за једно дело које је истоветно с делом које је извршило службено лице, ако законик предвиђа као кривично дело само дело које је извршило службено лице (рецимо издавање државне тајне од службеног лица; непокоравање војног лица заповести претпостављеног).

ANALI PFB | anali.rs

[1]) Нав. дело, стр. 133.

Исто тако елементи који карактеришу субјективну страну кривичног дела — виност (умишљај и нехат) — морају бити идентични. Практично, то значи да се не може аналогијом казнити једно лице које је извршило једно дело из нехата, ако закон предвиђа као кривично дело само извршење тог дела с умишљајем. Овде је законски разлог инкриминације идентичан, поклапа се с умишљајем, закон сматра да нехат овде не претставља извор друштвене опасности; умишљај и нехат се не могу свести на подврсте истог вишег појма. То исто важи и за циљ или намеру као елеменат посебног бића дела: ако је предвиђена казна за продају у циљу зараде, не може се казнити и за продају без тог циља по аналогији.

Што се тиче објекта кривичног дела, који претставља објекат против кога је уперено кривично дело, проф. Трајнин такође не признаје могућност да се он замени. Али. из примера које наводи, излази уствари да он ту могућност признаје, тј. да се аналогија може применити и кад објекти двају дела нису идентични, него су само слични, тј. кад чине подврсте истог вишег заједничког објекта. Тако проф. Трајнин сматра да постоји идентичност објекта кад су објекти исте врсте, на пр. имовински објекти, или објекти као што су: живот, здравље, слобода и част грађана. Отуд излази да се аналогија не може применити кад објекти нису исте врсте: не може се пропис о нападу на живот аналогијом применити на случај напада на имовину.[1])

Као што се види, и проф. Трајнин управо прихвата да не морају објекти двају дела бити идентични, да је довољно да буду слични, тј. да припадају истом вишем роду (истоврсни да буду, како каже проф. Трајнин), роду који чини разлог њихове инкриминације, па да се аналогија примени. Усвајајући овакво гледиште, наши коментатори Општег дела Кривичног законика (в. Коментар Општег дела Кривичног законика, стр. 38) сасвим правилно сматрају да се аналогија може применити, иако објекти нису идентични, него су само слични, истоврсни. И наводе врло добар пример за то: једно дело напада на задружну имовину, које није предвиђено у кривичном законику, могло би да се казни аналогијом према делу напада на општенародну имовину, предвиђеном у закону, јер постоји истоврсност објекта: закон уствари хоће да заштити не само општенародну имовину, него социјалистичку имовину, а пошто је задружна имовина такође социјалистичког карактера, то се аналогија може применити. Постоји идентичност законског

ANALI PFB | anali.rs

[1]) Нав. дело, стр. 132.

разлога инкриминације. Не би се, међутим, могла применити аналогија у случају да се ради о нападу на приватну имовину, јер она није истоветног карактера као општенардна и задружна. Исто тако није могуће применити аналогију ако објекат претставља специфични елеменат посебног бића (тј. ако закон изричито нагласи да штити само тај објекат: — пропис о заштити крупне стоке не би се аналогијом могао применити на заштиту ситне стоку, као што наводи проф. Трајнин).

И, најзад, остаје објективна страна кривичног дела као четврти елеменат, тј. начин, место, време извршења, облик узрочне везе између радње и последице, и други елементи који карактеришу објективну страну кривичног дела. Ово претставља најплодније поље за примену аналогије, јер се кроз различите форме ових елемената може манифестовати исти законски разлог инкриминације, исти извор друштвене опасности. И суд овде мора да обрати велику пажњу да га не наведе спољна сличност ових елемената, — он мора увек да проверава ту спољну сличност њиховом унутрашњом, суштинском идентичношћу, с једне стране, као што мора водити рачуна, с друге стране, да уколико тај елеменат претставља елеменат специфичног посебног бића датог дела, он не може послужити за примену аналогије, макар био сличан с одговарајућим елементом другог дела.

8. Као илустрацију за примену свих ових начела која смо досад претресли узмимо врло добар пример аналогије наведен у „Коментару Општег дела Кривичног законика" (стр. 36—37). Ради се, наиме, о пропису чл. 7 ст. 1, т. а) Закона о заштити општенародне имовине и имовине под управом државе од 23 октобра 1946 год. и о његовој примени путем аналогије. Овај законски пропис предвиђа као кривично дело „крађу или утају поверене имовине". Он, међутим, не предвиђа и уништење поверене имовине. Расмортимо да ли се он може применити аналогијом и на случај уништења имовине.

Ако извршимо анализу елемената двају посебних бића ових дела, видећемо да су им субјекат, субјективна страна и објекат идентични. Разлика постоји само код четвртог елемента, објективне стране — у једном случају то је крађа, одн. утаја, у другом уништење. Треба утврдити да ли су ова два различита елемента слична, тј. да ли постоји идентичност извора друштвене опасности код оба елемента, да ли је разлог инкриминацији исти. Који је разлог инкриминације код њих? Закон не кажњава крађу или утају као такве, него као конкретне форме лишавања правог рла-

сника (народа) његове имовине од стране оног коме је он имовину поверио. А ово лишавање исто тако постоји и код уништавања те имовине. Према томе, постоји идентичност законског разлога инкриминације код оба елемента, — значи да су та два елемента, и поред спољне разлике, унутрашње, суштински идентични, дакле, да су та два елемента слична, и да њихова сличност може да послужи као основ за примену аналогије. Отуда можемо да поменути пропис аналогијом применимо и на уништење имовине.

9. Остаје нам овде још једно питање, о томе да ли се аналогија може применити само онда кад су три елемента једног кривичног дела идентична, а само четврти сличан, или је могуће применити је и кад су два елемента идентична, а два слична. Ми смо досад наводили примере једино за први случај.

Међутим, могуће је замислити примену аналогије и кад су само два елемента идентична (тј. субјекат и субјективна страна), а она друга два слична (тј. објекат и објективна страна). То би било у случају, на пример, уништења задружне имовине кад закон предвиђа као кривично дело само крађу, одн. утају општенародне имовине. Да ли би и у овом случају била оправдана аналогија?

Ако пођемо од основа за примену аналогије, тј. од идентичности самог извора друштвене опасности код двају сличних дела, идентичности законског разлога инкриминације, онда је одговор несумњив: пошто и овде постоји идентичност законског разлога инкриминације, то је и овде аналогија оправдана. Јер, видели смо већ, и уништење је потребно казнити с истог разлога с кога и крађу, одн. утају, а и задружну имовину треба заштити с истог разлога с кога и општенародну. То што је овде већи број сличних елемената, а мањи број идентичних, не мења ствар. Ступањ идентичности код ових случајева к в а л и т а т и в н о, ако не и к в а н т и т а т и в н о, исти је.

Ово нам, опет, указује на то да је приликом анализе различитих елемената кривичног дела неопходно непрекидно водити рачуна о њиховом стварном, конкретном јединству у појму бића кривичног дела, и не занемарити то јединство услед тога што се анализа сваког појединог елемента мора вршити посебно. Ми морамо гледати на сличност, одн. различитост дела узетих у ц е л и н и, у јединству свих њихових елемената, а не искључиво на сличност појединих елемената. Анализа појединих елемената управо и треба само да нам послужи да дођемо до правог и потпуног схватања њихове целине као јединства свих елемената.[1])

1) Ово снажно подвлачи и „Коментар", стр. 39.

ANALI PFB | anali.rs

10. Треба исто тако указати и на разлику између широког, екстензивног тумачења закона и аналогије, јер су то гранични појмови. Код широког тумачења законодавац није своју мисао изразио јасно зато што је употребио речи које имају уже значење од оног које је он имао у виду, и ми тумачењем, на основу анализе свих околности, долазимо до праве законодавчеве мисли. На пример, кад закон каже „ко запали туђу кућу", а очигледно мисли на „зграду", или каже: „ко „незаконито" поступи", а очигледно мисли и на „неуставно" итд. То значи да је широко тумачење потребно кад код кривичног дела закон предвиђа све елементе кривичног дела, па само један елеменат у ж е изражава, а ми утврђујемо да се тај ужи израз односи и на шири обим тог елемента, — кад један, постојећи елеменат шире схватамо него што закон каже („незаконит" схватамо и као „неуставан", у „предмете широке потрошње" убрајамо не само хлеб, брашно итд., него и вуну, платно итд.)[1])

Код аналогије пак, као што смо видели, н е д о с т а ј е један од елемената кривичног дела предвиђеног у закону, и тај елеменат замењујемо сличним елементом. Закон није обухватио дато дело непосредно, он га је обухватио само посредно, преко предвиђеног кривичног дела које му је слично по својим основним обележјима. Или, како каже „Коментар" (стр. 36): „Аналогија претставља такав поступак у примени закона, на основу кога се утврђује подвођење бића једног конкретног друштвено опасног дела под оно кривично дело, одређено у закону, које му је слично по својим обележјима. Тумачење се примењује кад постоје сви елементи друштвено опасног дела и одговарајућег дела одређеног у закону, само се подвођење друштвено опасног дела под одговарајући пропис за то дело врши давањем ширег значења једном од елемената који се налазе у бићу кривичног дела".

11. И најзад, треба указати на значај прописа о аналогији у Општем делу нашег Кривичног законика. Тај значај је, како смо и у самом почетку истакли, пре свега у учвршћивању законитости.

Доношење Општег дела Кривичног законика уопште је од великог значаја за учвршћивање законитости. Тиме кривично право добија чврсту основу и на нашој је пракси да то оживотвори. Треба подвући значај „Коментара" у том правцу. Он увек снажно подвлачи законитост и у спорним питањима усваја само солуције које су најпрактичније везане за закон.

ANALI PFB | anali.rs

1) В. Трајнин, нав. дело, стр. 134, „Коментар", стр. 36—37.

То учвршћивање законитости, пак иде у два правца. Најпре, суду је одузета могућност да се служи искључиво правном аналогијом, одн. да проглашава за кривична дела и она друштвено опасна дела, код којих није могуће применити законску аналогију, тј. утврдити њихову сличност с извесним у закону конкретно предвиђеним кривичним делом. Тиме је истовремено постављена и граница казне која се на једно дело које није у закону изричито предвиђено може пирменити. Закон, наиме, прописује, сходно установи законске аналогије, да се „у таквом случају (тј. при примени аналогије) основи одговорности и границе кажњивости утврђују (се) по прописима за оно кривично дело према чијим је обележајима установљена кривична одговорност". Тиме је делатност суда при примени аналогије стављена у врло уске и строге границе законитости.

У другом правцу, учвршћивање законитости је извршено тиме што су прописом о аналогији дерогирани сви раније донети законски прописи који су уопште одређивали да суд може казнити и за „слична дела" оним делима предвиђеним у тим прописима. Сад се та слична дела не могу прогласити за кривична ако нису испуњени сви услови из чл. 5 ст. 3 Општег дела кривичног законика, услови које смо овде опширно изложили. А то значи, опет, стављање делатности суда у уже границе законитости од оних у којима се она досад кретала[1]).

Према томе, пропис о аналогији је од несумњиве користи за учвршћивање законитости, као што је и од великог теоретског интереса.

др Рад. Д. ЛУКИЋ

ANALI PFB | anali.rs

[1]) Уп. „Коментар", стр. 38—39.

ИЗГРАДЊА НАРОДНЕ ВЛАСТИ

ДВОГОДИШЊИЦА УСТАВА ФНРЈ И ПРВА ГОДИШЊИЦА УСТАВА НАРОДНИХ РЕПУБЛИКА

1

На дан тридесет првог јануара, пре две године, Савезна Уставотворна скупштина једногласно је изгласала и прогласила Устав Федеративне Народне Републике Југославије.

Устав ФНРЈ је дело народа који су узели своју судбину у своје руке, дело градитеља истински напредног друштвеног и државног уређења — демократских маса наших народа на челу и под руководством радничке класе.

Устав ФНРЈ је за наше народе значио и значи завршни акт у једној дугој, тешкој и херојској борби не само против окупатора, него и против унутрашњих издајничких и реакционарних владајућих клика и против мешања страних империјалистичких сила у привредни и политички живот наших народа. Он је изразио и потврдио нову Југославију, као државу народне демократије. Устав Федеративне Народне Републике Југославије је први у свету, после победоносно завршеног рата против окупатора и фашизма, записао у кристално јасном стилу принципе уређења државе народне демократије. За наше народе народна демократска држава претставља не само стварање народне власти, постављање темеља за изградњу социјализма и обезбеђење државне независности и националног суверенитета, него и остваривање братске заједнице слободних и равноправних јужнословенских народа. Наши народи, који су били у релативном иториском задоцњењу према народима Запада, чији су развој, као што је истакао маршал Тито, бранили борећи се храбро против најезде варварских племена, направили су кроз своју народну револуцију истински скок и нашли су се близу совјетских народа у претходници градитеља напредног и инстински демократског друштвеног уређења. У том погледу Устав ФНРЈ је могао вршити широк и општи утицај на многе народе и напредне друштвене снаге, које су у њему гледале записану своју непосредну будућност. И заиста савезни Устав је изазвао не само значајан интерес у целом свету него је извршио већ позитиван и стварни утицај на поједине народе. Устав је преведен на многе језике и он се и у најдаљим земљама узима као пример за изградњу уставног поретка за све државе које утврђују режим народне демократије. У другим земљама, он поред општег и предводничког утицаја Великог Стаљинског Устава СССР-а, служи

ANALI PFB | anali.rs

као акциони програм у борби поробљених народа и потлачених маса за националну слободу и народну државу.

2

Али, Устав ФНРЈ не претставља само основни закон победоносне народне револуције, он претставља широке правне оквире за изградњу социјализма у нашој земљи. За две године од ступања Устава на снагу остварене су у нашој земљи, на основу и у оквиру Уставом утврђених начела, даље промене у правцу не само учвршћења постигнутих победа и тековина, него и у правцу њиховог законитог развоја у социјализам.

Народна власт, чврсто у рукама демократског савеза радних маса на челу са радничком класом, неизбежно је изазвала промене у самој економској структури наше земље. Већ је савезни Устав потврдио постојање државног привредног сектора, сектора социјалистичке својине, који претставља главну материјалну основу народне власти и државне самосталности и у исто време темељ за социјалистичку изградњу земљ. Од доношења Устава до данас, социјалистички сектор се проширио и учврстио, нарочито после Закона о национализацији, као на основу стваралачких напора радних маса наше земље на основу којих се проширила и обогатила општенародна имовина новим фабрикама, рудницима, саобраћајним средствима и другим средствима производње. На основу општенародне имовине ничу нови продукциони односи, нове социјалистичке форме које све више замењују капиталистичке форме које су у ликвидацији. На основу ових нових социјалистичких односа јавили су се и нови постреци ових нових социјалистичких односа јавили су се и нови методи и потстреци за рад. Социјалистичко такмичење, изражено у ударништву, рационализаторству, новаторству и у другим изванредним радним и проналазачким подвизима појединаца и колектива развијају се у многим секторима наше привредне и друштвене изградње.

Све је ово омогућило да је нова Југославија била у стању да само годину дана после доношења савезног Устава приступи постављању свог првог Петогодишњег привредног плана. Задаци које је план поставио и годишњи биланс постигнутих резултата показују да ће се, заиста, на завршетку прве петолетке у многоме изменити лице наше земље. У вези са остварењем Петогодишњег плана индустријализације и електрификације и значајем социјалистичког сектора развијао се и задружни привредни сектор, чија улога, и тиме његов друштвени карактер, долазе до посебног изражаја задањем задругарству функције „главног организационог средства за реконструкцију наше пољопривреде" (Кардељ).

На основу ових промена у друштвено-економским односима развијао се и усавршавао државни апарат и правни поредак ФНРЈ. Са проширењем социјалистичког привредног сектора и преузимањем све сигурније у руке државног руководства над најважнијим секторима привредне, друштвено-политичке и културне изградње, развијао се и мењао апарат савезне државне управе. Број министарстава који је

утврђен Уставом данас је повећан. Указом Президијума Народне скупштине од 19 јула 1947 основано је Министарство електропривреде Владе ФНРЈ као савезно-републиканско министарство. У почетку ове године, 8 јануара 1948, Указом Президијума Народне скупштине ФНРЈ образована су из постојећег Министарства индустрије, које је укинуто, два нова министарства: Министарство тешке индустрије као општесавезно министарство и Министарство лаке индустрије као савезно-републиканско министарство. Истим Указом на место дотадашњег Министарства пољопривреде и шумарства, које је укинуто, образована су два нова савезно-републиканска министарства Владе ФНРЈ: Министарство пољопривреде и Министарство шумарства. Објашњавајући пред Президијумом значај ове промене, Маршал Тито је истакао да „данас наша привреда захтева такву реорганизацију и такве измене и да се не ради о неким политичким моментима, већ о потребама наше економике, наше привреде." Ове промене и потребе у новој економици у којој социјалистичке форме захтевају социјалистичке принципе управног руководства, као и друге потребе и промене у свим секторима друштвене и државне изградње изазвали су како образовање нових организационих форми, тако и кристализацију и учвршћење постојећих форми у организацији наших министарстава. За опште руководство и координирање појединим секторима и пословима државне управе образовани су у оквиру савезне Владе комитети, управе, институти и друге организационе јединице. Унутрашња структура наших министарстава добила је више чврстине, еластичности и оперативности у руководству, нарочито у производним и уопште привредним министарствима.

3

Између средине децембра 1947 год. и јануара 1948 год. наше народне републике прославиле су годишњицу доношења својих устава. Изградња наше федерације и суверена права федералних јединица нашли су у уставима народних република чврст правни основ. На бази својих устава и у оквиру савезног Устава наше народне републике су на дан годишњице својих устава показале значајне резултате у даљем развоју и учвршћењу организације републиканских и локалних органа државне власти и државне управе. После укидања округа све карике нашег државног апарата у народним републикама су довршене или су у фази довршивања сагласно принципима народне демократије, која изграђује социјализам, руководи привредном и културном изградњом и ствара материјална и културна богатства у корист широких народних маса. Сви претставнички органи државне власти у народној републици од народних скупштина до месних одбора изабрани су крајем 1947 и почетком 1948 на основу јединственог демократског изборног права.

На основу устава републике и у оквиру његових овлашћења, и сагласно развоју савезних органа и установа, изграђивао се и развио

јао руководећи апарат републиканске и локалне државне управе. Владе народних република су проширили и ојачале своје руководство над привредном и културном изградњом народних република формирањем нових министарстава, комитета, управа и других организационих јединица. На дневни ред је стављен значај локалне привреде и комуналног газдинства у оквиру изградње социјалистичке привреде и у правцу остварења социјалистичке бриге за радног човека. С овим у вези приступило се и постепеној реконструкцији апарата локалне државне управе у правцу његовог припремања за самостално руковођење локалном привредом и комуналном изградњом.

У овом периоду народне републике су извршиле значајан посао пречишћавања и стабилизације због законодавства које је донето пре републиканских устава. Тачно у року од годину дана све наше народне републике су пречистиле свој правни поредак и усагласиле своје законодавне акте како принципима и установама Устава тако и захтевима изградње социјализма. Упоредо са овим активностима народне републике су донеле низ нових закона, уредаба и других правних аката било у правцу допуне и конкретизирања савезних закона и уредаба, било у правцу искоришћавања својих самосталних уставних овлашћења за доношење републиканског законодавства. У том погледу Народна Република Србија је донела 16 нових закона, НР Хрватска 13, НР Словенија 13, НР Македонија 10, НР Црна Гора 20 и НР Босна и Херцеговина 42 нова републиканска закона. Међу овим законодавним актима се нарочито истичу закони о избору народних одборника и о опозиву народних претставника, који у исто време претстављају чврсту основу демократизма наше државне организације и дограђивање нашег изборног система у свим његовим битним напредним и демократским компонентама.

4

Развој и проширење материјалне базе наше народне демократије, јачање и учвршћење новог државног апарата и народно-демократског јединственог правног система ФНРЈ условили су значајне активности и успехе и у другим секторима нашег друштвеног и државног живота. На пољу културне и научне изградње, на пољу заштите народног здравља и бриге за радног човека, наша држава је постигла оне успехе који оцртавају и уједно са своје стране дају омогућују брз процес и темпо у изградњи социјализма. Тековине науке, технике, културе и просвећивања продиру све више у широке народне масе и нашем радном човеку не стоји ништа више на путу да постане свестан и срећан човек — градитељ социјализма.

На бази савезног Устава и устава народних република и њиховог законитог развоја учвршћује се уједно морално-политичко јединство наших народа, независност и одбранбена моћ наше савезне државе, братске заједнице равноправних народа који изграђују бољи и срећнији живот за широке масе радних људи. То све објашњава што је наша Федеративна Народна Република Југославија

ANALI PFB | anali.rs

постигла и значајне успехе у борби за чврст и демократски мир и безбедност коју данас, на челу са Совјетским Савезом, воде народне демократске државе и сви демократски народи света.

Свесни замаха и значаја постигнутих успеха и многобројних тешкоћа које још увек стоје пред њима, наши народи, верни свом основном закону, савезном Уставу и уставима народних република, и под сигурним и мудрим руководством Маршала Тита, гледају мирно али и будно у своју будућност, одлучно решени да их ништа не може задржати да довршe изградњу величанствене зграде социјализма и свих великих тековина демократије, братства и јединства, слободе и националне независности које су својим рукама изградили и чије су темеље уписали у Уставу ФНРЈ и у уставима свих народних република.

Ђ.

ОПОЗИВАЊЕ НАРОДНИХ ПРЕТСТАВНИКА

— Поводом Закона Народне Републике Србије о опозивању народних претставника —

За оцену демократичности система организације државне власти битан је, између осталог, и однос народних претставника према бирачком телу за време трајања мандата. Пракса буржоаских држава показала је да само право народа да бира своје претставнике у органе државне власти, — и под условом да је изборни систем потпуно демократски, — не пружа никакве гаранције да ће изабрани народни претставници заиста остати верни тумачи и претставници интереса и жеља својих бирача за све време трајања мандата. То је разумљиво када се зна, да се у демократијама буржоаског типа моментом избора прекида свака правна, а врло често и фактичка веза између изабраног претставника и његових бирача; бирачи после завршеног гласања немају никакве правне могућности да утичу на став свога изабраног претставника чак ни по питањима која су за њих од основне важности, лишени су могућности контроле над радом свога претставника у претставничком телу. Само оваквим одвајањем народних претставника од народа може се објаснити тако честа појава у буржоаској парламентарној пракси да не само поједини народни претставници, већ и читаве групе, напуштају у току трајања мандата, без претходног консултовања бирачког тела, програм на којем су изабрани, а боре се против остварења тог програма. Такве појаве, које остају без санкције, у суштини значе негацију начела народне суверености, негацију демократије.

У напредним демократијама новога типа доследно спроведено начело суверености народа добило је и у овом погледу свој пуни израз кроз установу опозива народних претставника. Право бирача да могу опозвати свога претставника у свако доба, па и пре истека рока на који је изабран, је не само једно ванредно значајно право грађана, већ и једно од основних начела организације државне власти, неодвојиво од права народа да слободно бира своје претставнике. Изборно право постаје потпуно тек уз одговорност народних претставника својим бирачима и уз право бирача да могу опозвати своје претставнике у току трајања мандата. Опозив омогућује контролу народа

над радом својих претставника у органима власти, спречава њихово одвајање од народа, а кроз то обезбеђује учешће народа у вршењу власти. Отуда је право опозива установа демократије вишег развојног ступња.

Већ први народноослободилачки одбори, образовани у самом почетку народноослободилачке борбе, заснивани су на начелу суверености народа. У тзв. фочанским поописима од фебруара 1942 године, првим правним прописима о организацији народноослободилачких одбора као органа нове, народне власти, подвлачи се поред начела изборности и начело одговорности изабраних народних претставника пред народом, као и право народа да опозива своје претставнике и пре истека времена за које су изабрани. „НОО-и зависе од поверења народа, који може поједине чланове НОО-а па и у целини народноослободилачки одбор сменити, ако сматра да није заслужан поверења или да је неспособан за рад, па изабрати нови одбор," каже се у ст. 1 Објашњења и упутстава за рад народноослободилачких одбора у ослобођеним крајевима. Иста одредба садржана је и у Наредби о изборима народноослободилачких одбора, коју је издао Врховни штаб Народноослободилачке војске и партизанских одреда у септембру 1942 год., а она се сусреће у низу доцнијих прописа издатих у току народноослободилачке борбе.

Установа опозива, као потврда истински демократског карактера наше државне власти, нашла је своје место и у савезном Уставу и у уставима народних република међу основним начелима о организацији народне власти. И савезни Устав и устави народних република констатују обавезу народних претставника на полагање рачуна својим бирачима, као и право бирача да „могу опозвати своје народне претставнике и пре истека рока за који су изабрани" остављајући да се законом пропише у којим случајевима, под којим условима и на који начин ће бирачи моћи остварити то своје право.

Непуних годину дана по доношењу Устава Народне Републике Србије, крајем децембра 1947 године Народне скупштина Народне Републике Србије је донела Закон о опозивању народних претставника, којим је регулисана ова тако значајна установа наше народне демократије.

Овај Закон израђен је у основи на истим оним демократским начелима на којима почива цео систем нашег државног уређења, а посебно наш изборни систем. Тако пре свега ваља истаћи његов општи карактер који се огледа у томе што се њиме потврђује и регулише тековина народноослободилачке борбе, да су сви народни претставници у свима органима државне власти Народне Републике Србије, — народни одборници месних, насељских, градских, реонских и срески народних одбора, народни одборници Обласног извршног одбора Аутономне Косовско-метохијске области и народни посланици Народне скупштине Ауотномне покрајине Војводине и Народне скупштине Народне Републике Србије, — одговорни бирачима изборне јединице у којој су изабрани, и доследно, да су дужни обавештавати бираче о свом раду и раду претставничког органа у који су изабрани, а да бирачи могу опозвати свога претставника и пре истека времена за које је изабран.

Овакво јединствено регулисање односа свих народних претставника, — народних одборника и народних посланика, — према њиховим бирачима за време трајања мандата, претставља и у овој материји доследну примену начела јединства демократских начела у организацији власти тј. начела да су сви народни претставници у ствари претставници у органима квалитативно истог карактера једне јединствене државне власти, као и начела демократског централизма по

коме сви народни претставници стоје под контролом и одговарају за свој рад бирачима који су их изабрали. Одговорност народних претставника пред бирачима је личног карактера, а доследно томе и начелу нашег изборног права да се народни претставници бирају по изборним јединицама, народни претставници се могу опозивати само појединачно дакле не може се опозвати група њих или сви народни претставници у једном претставничком органу државне власти, што, разуме се, не спречава могућност истовременог појединачног опозивања већег броја, па и већине народних претставника једног претставничког органа државне власти.

У духу је система вишег изборног права да на место народног претставника, коме је било по коме основу претстао мандат, по правилу долази његов заменик. То правило важи, уколико посебним прописима није друкчије одређено, и у случају попуњавања места у претставничким органима које је упражњено услед опозива народног претставника. Међутим, потпуно је могуће да се већ у време подношења предлога за опозивање народног претставника код његовог заменика стекну услови и разлози који су бираче руководили да покрену поступак за опозив народног претставника. У таквим случајевима очевидно опозив неће дати решење ситуације која га је изазвала, јер ће на место опозваног народног претставника доћи његов заменик са баш оним квалитетима свога претставника који су изазвали његов опозив. То би значило поновно покретање поступка за опозив, покретање целог изборног апарата ради решавања питања које је било или могло бити решено у претходном поступку за опозив. Стога ради економије поступка Закон предвиђа да уз народног претставника може истовремено бити опозван и његов заменик, иако у моменту покретања поступка за опозив он још стварно и не врши функције народног претставника.

Иницијативу за покретање поступка за опозив народног претставника имају само бирачи изборне јединице у којој је изабран и политичке и друштвене организације које делају на том подручју. Поступак за опозив као и поступак за избор народних претставника садржи низ мера које дају истински демократски карактер овој установи, — пружају гаранцију да ће гласањем о опозиву бити заиста изражена воља већине бирача изборне јединице. И баш због те сложености поступка за опозив, који захтева и знатан апарат за његово спровођење ,било је неопходно пронаћи средства која ће, у складу са начелом суверености бирача, спречити покретање поступка за опозив и онда када је већ унапред извесно да нема никаквог изгледа за успех. Ту гаранцију Закон је нашао у писменом предлогу за опозив, који могу поднети најмање једна трећина бирача изборне јединице у којој је народни претставник изабран. Предлог за опозив мора потписати најмање једна трећина бирача изборне јединице и онда ако предлог подноси која политичка или друштвена организација. При томе је без утицаја да ли је у изборној јединици биран само један или више народних претставника, јер у сваком случају предлог мора бити појединачан и мора га потписати најмање једна трећина бирача изборне јединице.

Као што је воља бирача једино одлучујући фактор при избору, тако је она и једино одлучујућа у погледу опозивања народних претставника. Према слову и духу Закона „бирачи могу опозвати свог народног претставника ако више не ужива њихово поверење" (чл. 3). Дакле, никаква законска ограничења не спречавају бираче да опозову свога претставника који је изгубио њихово поверење. Истина у писменом предлогу за опозив морају се, поред личних података о прет-

ставнику чији се опозив предлаже, навести и разлози због којих се опозив предлаже, али те разлоге не цени ни један државни орган, нити они могу бити повод за доношење ма какве одлуке о предлогу за опозив, већ поступак за опозив почиње и даље тече аутоматски чим се утврди да предлог у формалном погледу (довољан број потписника) одговара прописама Закона.

Предлог за опозив подноси се извршном органу оног претставничког органа државне власти чије се члан опозива, односно Председништву Народне скупштине НРС ако се ради о опозивању народног посланика Народне скупштине НРС, а ако се ради о опозивању одборника месног или народног одбора насеља предлог се подноси извршном одбору среског односно градског народног одбора. Ови органи надлежни за пријем предлога испитују само то да ли је предлог потписан од потребног броја бирача. Чим утврде да је овај законски услов испуњен, одредиће, без икаквог даљег испитивања предлога, дан гласања о опозиву, који не сме прећи рок од 30 дана од дана подношења исправног предлога о опозиву. Указ односно наредба о одређивању дана гласања о опозиву мора бити објављена најдаље 15 дана пре гласања, а исто тако мора бити достављена надлежној изборној комисији. Тиме се завршава учешће органа државне управе односно Председништва Народне скупштине у поступку за опозив, а даљи ток поступка са најважнијим фазама: гласањем и утврђивањем резултата гласања одвија се под руководством оних истих органа који руководе и изборима за народне претставнике, — изборних комисија, које су у свима степенима одвојене од органа државне управе.

О опозиву народног претставника одлучују сви бирачи изборне јединице који имају бирачко право на изборима за орган власти коме припада народни претставник о чијем се опозиву гласа, и то по начелу општег, једнаког и непосредног изборног права тајним гласањем. То значи да право гласања о опозиву није условљено фактом да је бирач гласао и при избору односног народног претставника. По закону је довољно да бирач има право гласања на изборима за орган власти коме припада народни претставник о чијем се опозиву гласа, без обзира да ли је учествовао у његовом избору или не (после избора се доселио на подручје изборне јединице). Према томе, право гласања о опозиву народних посланика Народне скупштине АПВ, одборника Обласног народног одбора АКМО и одборника народних одбора имаће сви становници изборне јединице који су уписани у стални бирачки списак на подручју органа власти коме припада народни претставник о чијем се опозиву гласа, пошто наведене околности Закон о избору у Народној Републици Србији народних одбора, Обласног народног одбора АКМО и Народне скупштине АПВ поставља као једине услове за учешће на изборима за наведене органе државне власти, док ће о опозиву народних посланика Народне скупштине НРС моћи гласати само држављани Народне Републике Србије који имају бирачко право, пошто је и право учешћа на изборима за овај орган државне власти условљен својством држављанина НРС.

Док је код избора народних претставника одлучујућа релативна већина оних који су узели учешћа на изборима, код утврђивања резултата о опозиву одлучујућа је апсолутна већина према бројном стању бирача по бирачком списку на дан гласања о опозиву, без обзира на број бирача који је фактички узео учешћа у гласању о опозиву. „Народни претставник сматра се опозваним ако за опозив гласа већина свих уписаних бирача изборне јединице у којој је изабран“ (чл. 6).

Ова одредба обезбеђује важност воље већине бирача изборне јединице; она је нужна специфичност утврђивања резултата гласања о опозиву, јер се околност да је народни претставник изгубио поверење својих бирача може утврдити само активним изјашњењем већине бирача. Отуда, док пасиван став бирача код избора нема утицаја на резултат избора, код опозива такав став има исти значај као и гласање *против опозива*.

Резултат гласања утврђује надлежна изборна комисија, која о томе извештава претставничко тело коме припада народни претставник о чијем опозиву се гласало. Претставнички орган власти, сходно поступку за верификацију мандата, испитује правилност гласања о опозиву, и када утврди да је већина бирача изборне јединице гласала за опозив констатује да је односном народном претставнику престао мандат.

Закон садржи низ одредаба о гласању, о поступку у случају утврђених неправилности у току гласања о опозиву, о праву жалбе против решења изборне комисије, као и кривичне одредбе за повреду бирачког права или повреде службене дужности органа који учествује у организовању и спровођењу поступка за опозив. У погледу рада изборник комисија, бирачких одбора, начина образовања бирачких места, изборног материјала, објављивања резултата о опозиву, као и гаранција за слободу и тајност гласања Закон упућује на односне прописе Закона о избору народних посланика за Уставотворну скупштину НРС, односа Закона о избору у Народној Републици Србији народних одбора, Обласног народног одбора АКМО и Народне скупштине АПВ.

Закон Народне Републике Србије о опозивању народних претставника — као и исти закони осталих наших република — претставља прве законе ове врсте у свету уопште који су донети после другог светског рата. Чињеница да је овај Закон могао бити донет у тако кратком року — непуне две године после доношења Устава ФНРЈ и непуну годину дана по доношењу Устава Народне Републике Србије, — је израз и мерило брзог темпа и високог степена развоја наше народне демократије. Овај Закон претставља моћно средство у рукама народних маса за пречишћавање органа државне власти и за контролу њиховог рада, он ће васпитно утицати на даљу изградњу свести народа о његовим демократским правима, а као такав он претставља важан корак напред у изградњи и учвршћивању организације наше државне власти.

М. КАНГРГА

ANALI PFB | anali.rs

NOVO PRAVO I PRAVOSUĐE

DISKUSIJA O »TEZAMA« ZA PRETPROJEKAT ZAKONA O NASLJEĐIVANJU

Arhiv je u br. 3 za 1947 god. objavio **Teze za Pretprojekat Zakona o nasleđivanju,** koje je sastavila komisija stručnjaka pri Ministarstvu pravosuđa FNRJ, pozivajući naše pravnike i širi krug čitalaca da uzmu učešća u diskusiji i da dostave svoja mišljenja predloge, kritiku itd. **Teze** zajedno sa **Napomenama** koje je kao članak objavio **Arhiv** u istom broju (pisac članka u ime komisije je profesor dr M. Konstantinović) izazvale su široko interesovanje i raspravljanje. U ovom broju **Arhiv** objavljuje jedan od najpotpunijih priloga u ovoj diskusijii i koji ujedno izražava i druga pojedina istaknuta mišljenja. **Arhiv** će nastaviti da objavljuje i druge važnije i interesantnije radove podnete u diskusiji o **Tezama,** želeći time ne samo da olakša rad oko sastavljanja Projekta zakona o nasleđivanju, nego i da pomogne dalji razvoj diskusije i kritike u oblasti našeg novog prava koje su važan elemenat u naučnoj izgradnji i pravilnom razvoju naše teoriske misli i zakonodavske i pravne prakse.

UREDNIŠTVO

I. ZAKONSKO PRAVO NASLJEĐIVANJA

1) Općenito o stanovištu »Teza«

Ispravna je, po mome mišljenju, osnovna misao, sa koje polaze **Teze,** da nasljednom pravu treba da bude glavna svrha, da onim osobama, kojima je ostavitelj za života davao uzdržavanje ili bio dužan davati uzdržavanje, osigura to uzdržavanje i poslije njegove smrti prenosom njegove imovine na njih (v. Opće napomene uz **Teze, Arhiv,** str. 334) Ovo stanovište, koje odgovara ekonomskom i društvenom uređenju u našoj narodnoj državi, mora dovesti do ograničenja priznanja zakonskog prava nasljeđivanja na članove uže porodice, kako to predviđaju **Teze.**

Takvo ograničenje zakonskog prava nasljeđivanja opravdano je i iz razloga, što danas u većini slučajeva ne postoje između ostavitelja i njegovih daljnjih srodnika skoro nikakve veze. Obzirom na to, priznanje zakonskog prava nasljeđivanja daljnim srodnicima niti odgovara presumptivnoj volji ostavitelja, niti može služiti za pojačanje porodičnih veza. Stoga je opravdano, da se u korist narodne zajednice zakonsko pravo nasljeđivanja ograničiti na što uži krug srodnika, kako bi se na taj način narodnoj zajednici omogućilo, da u što većoj mjeri udovolji svojim socijalnim zadaćama.

Priznavši tako načelno stanovište **Teza** glede uređenja zakonskog prava nasljeđivanja ispravnim, smatram ipak, da bi trebalo u pojedinostima provođenja tog načela, kako ih **Teze** predviđaju, izvršiti neke korekture, kako se to preporučuje slijedećim sugestijama.

2) Zakonsko pravo nasljedivanja bračnog druga

Što **Teze** bračnog druga izjednačuju s ostaviteljevim potomcima, može se načelno odobriti. Uska životna zajednica među bračnim drugovima to opravdava. Jednako stanovište zauzima sovjetsko zakonodavstvo (v. čl. 418 Građ. Kod. RSFSR). I buržoaska zakonodavstva išla su u novije vrijeme za što većim poboljšanjem nasljednog prava bračnog druga. [1]) Ali preporučilo bi se odredbu **Teze** 4., da bračni drug

1) Rimsko pravo priznalo je bračnom drugu nasljedno pravo tek iza sviju srodnika, što znači prema Justinijanovom zakonodavstvu, koje je srodnicima priznalo nasljedno pravo do zadnjeg stepena, u veoma rijetkim slučajevima. Jedino što je Justinijan siromašnoj udovici, tj. udovici koja nije bila osigurana ni mirazom ni vlastitom posebnom imovinom (mulier indotata et inops) priznao prema svim srodnicima četvrtinu nasljedstva (quarta), ali ne više od 100 funti zlata, u konkurenciji sa ostaviteljevom djecom iz ranijeg braka samo dio po glavi, a u konkurenciji s vlastitom djecom iz braka s ostaviteljem samo uživanje takvog dijela (v. WINDSCHEID-KIPP, Lehrbuch des Pandektenrechts, 7. izd., 1906, III. svez., § 574., toč. 1.).

Code civil prihvatio je uređenje rimskog prava, ali bez odredbe o priznanju četvrtine nasljedstva siromašnoj udovici (v. čl. 767 c. c. po prvobitnom tekstu). No naknadnim zakonima (od 7. III. 1891, 29. IV. 1925 i 3. XII. 1930) sve se više poboljšavao položaj bračnog druga. Njima se bračnom drugu priznaje uživanje bilo dijela po glavi bilo četvrtine bilo polovice nasljedstva, pa čak cijelog nasljedstva prema blizini srodnika (uključivo priznatu vanbračnu djecu), koji su ostali iza ostavitelja. Ako su ostali samo srodnici jedne loze (bilo s očeve bilo s materine strane) priznaje se bračnom drugu dio, koji bi pripao drugoj lozi, u vlasništvo, a ako nisu ostali ni srodnici legitimni ni vanbračna djeca, kojima pripada nasljedno pravo, dobiva bračni drug cijelo nasljedstvo u vlasništvo (v. podrobnije COLIN-CAPITANT, Cours élémentaire de droit civil francais, 7. izd., 1932, III. svez., No. 573 i sl.).

Austrijski opći građ. zak. po stanju prije novele I. od god. 1915. priznao je bračnom drugu u konkurenciji s djecom (potomcima) dio po glavi, a ako je ostalo manje od troje djece četvrti dio nasljedstva na uživanje, a prema ostalim srodnicima ostaviteljevim četvrti dio u vlasništvo (§§ 757 i 758). Novela I. od g. 1915. uredila je nasljedno pravo bračnog druga u suglasju s njemačkim građ. zak. (v. §§ 757 i 758 po tekstu novele I.).

Njemački građ. zakonik daje bračnom drugu, kad konkurira s potomcima ostavitelja, četvrtinu nasljedstva, kad konkurira s roditeljima ostavitelja ili njihovim potomcima polovinu nasljedstva, a kad konkurira s djedovima i babama još od druge polovice onaj dio, koji bi pripao potomcima djeda ili babe, koja je prije umrla, a kad nema ni potomaka ni roditelja ni njihovih potomaka ni djedova ni baba, cijelo nasljedstvo u vlasništvo (§ 1931 u vezi s § 1926).

Po švicarskom građ. zakoniku ima preživjeli bračni drug uz potomke ostaviteljeve po izboru pravo na uživanje polovice nasljedstva ili četvrtine nasljedstva u vlasništvo, uz roditelje ostaviteljeve ili njihove potomke četvrtinu nasljedstva u vlasništvo, a ostale tri četvrtine na uživanje, uz djedove i babe ili njihove potomke polovinu nasljedstva u vlasništvo, a drugu polovinu na uživanje, a kad nema ni takvih srodnika cijelo nasljedstvo u vlasništvo (čl. 462 i 463). Bračni drug može zahtijevati, da mu se umjesto uživanja odredi odgovarajuća renta.

U Engleskoj bilo je po pravu, koje je važilo do god. 1925., kada je donesen zakon o nasljednim masama (Administration of Estates Act, 1925), nasljedno pravo bračnih drugova dosta zamršeno. Pri tome se je razlikovalo između udovičkog prava, t. zv. dower, i nasljednog prava muža, t. zv. curtesy (courtoise). Dower i curtesy prešli su u opće pravo (common law) velikog broja država Sjedinjenih Država Amerike. Sa »Administration of Estates Act« je u Engleskoj nasljedno pravo muža i žene jednako uređeno. Preživjelom bračnom drugu priznaje se u prvom redu t. zv. »personal chattels«, tj. stvari kućanstva i koje služe za ličnu upotrebu, zatim 1.000 funti od cijelog nasljedstva i uživanje polovine nasljedstva, ako su ostali potomci ostaviteljevi, inače uživanje cijelog nasljedstva. Ako su ostala samo polubraća ili polusestre roditelja ili još daljnji srodnici, pripada mu cijelo nasljedstvo (v. CURTI, Englands Zivil — und Handelsrecht, I. svez., 1927, str. 207).

dijeli nasljedstvo s ostaviteljevom djecom (potomcima) na jednake dijelove, zamijeniti elastičnom odredbom, koja bi omogućila donositi rješenja, koja bi bolje odgovarala prilikama pojedinog slučaja, jer navedena odredba, kako je predlažu **Teze**, može u mnogim slučajevima dovesti do nepravednih rješenja, tj. do prekomjernog krnjenja interesa ostaviteljeve djece, naročito ako dolaze u obzir kao nasljednici bračni drug i ostaviteljeva maloljetna djeca iz njegovog ranijeg braka.

Uzmimo na pr. da su nasljednici žena i maloljetna djeca ostaviteljeva iz njegovog ranijeg braka. U većini slučajeva ne će udovica ostati u zajednici s ostaviteljevom djecom iz njegovog ranijeg braka, nego će se vratiti svojoj porodici ili stupiti u novi brak. U jednom i u drugom slučaju ona će dakako tražiti da joj se preda njezin nasljedni dio. Uslijed toga bit će u mnogim slučajevima potrebno prodati poduzeće, kuću ili zemljišni posjed, koji čine predmet nasljedstva, često ispod svoje vrijednosti, ili zadužiti ih, što će često dovesti do ugroženja egzistencije maloljetne djece. Pri tome bit će i takvih slučajeva, da su imovinske prilike preživjelog bračnog druga bez toga nasljedstva povoljnije od imovinskih prilika maloljetne djece ostavitelja.

O svemu tome moglo bi se voditi računa elastičnim propisom, da sud može prema prilikama slučaja bračnom drugu umjesto dijela nasljedstva u vlasništvo, odrediti uživanje nekog dijela nasljedstva (na pr. kuće) ili odrediti mu rentu u novcu, koju bi dakako trebalo osigurati.

3) Zakonsko pravo nasljeđivanja roditelja

U zakonodavstvu se skoro općenito zauzima stanovište, da potomci isključuju roditelje ostaviteljeve. Nasuprot, **Teza** 4. priznaje roditeljima nasljedno pravo u istom nasljednom redu s djecom (potomcima), i to s jednakim dijelovima, to doduše samo onima, koji su nesposobni za rad i nemaju dovoljno sredstava za život. Po sovjetskom pravu ne dolaze roditelji kao takvi u obzir kao nasljednici, nego samo kao osobe, koje je ostavitelj barem posljednju godinu prije smrti potpuno uzdržavao, to uz uvjet da su nesposobni za rad i nemaju dovoljno sredstava za život. Pod tim uvjetima dolaze u obzir kao nasljednici i osobe, koje s ostaviteljem uopće nisu u srodstvu (v. već cit. čl. 418 Građ. Kod. RSFSR). Budući da jednaki propisi predviđaju i **Teze** (**Teza** 3., stav 3.) nema opravdanog razloga staviti roditelje napose u isti nasljedni red s djecom. Nema za to potrebe i iz toga razloga, što im pruža dovoljnu zaštitu propis čl. 32. Osnovnog zakona o odnosima roditelja i djece, po kojem su potomci dužni davati svojim precima, koji nisu sposobni za rad i nemaju dovoljno sredstava za život, uzdržavanje. Nije svejedno, da li se roditeljima prizna nasljedno pravo u konkurenciji s djecom po odredbi **Teze** 4. ili po odredbi **Teze** 3. Jer su po potonjoj odredbi uvjeti za to teži. Za djecu je to opet od važnosti obzirom na to, što priznanje nasljednog prava roditeljima ostavitelja, dakle njihovim djedovima i babama, u jednakom nasljednom redu s njima može, uz priznanje jednakog nasljednog prava preživjelom bračnom drugu, dovesti do takvog smanjenja njihovog nasljednog dijela, da bi uslijed toga njihova egzistencija bila ugrožena.

Nasuprot bi se preporučilo poboljšati položaj roditelja, kad konkurira samo s bračnim drugom. Odredba, koja proizlazi iz **Teze** 5., da bračni drug bezuvjetno i potpuno isključuje roditelje, za koje ne postoje uvjeti **Teze** 4., tj. da su nesposobni za rad i nemaju dovoljno sredstava za život, može također često dovesti do nepravednih rješenja.

ANALI PFB | anali.rs

Što potomci isključuju roditelje ostavitelja, nalazi, kako je već spomenuto, svoju kompenzaciju u dužnosti potomaka davati im ali-

mentaciju, ako su nesposobni za rad i nemaju dovoljno sredstava za život. No takva dužnost ne postoji za preživjelog bračnog druga prema roditeljima umrlog bračnog druga, makar bi iza njega naslijedio znatnu imovinu. Može biti slučajeva, da su roditelji umrlog u vrijeme njegove smrti doduše još sposobni za rad ali u slabim imovinskim prilikama, dočim je preživjeli bračni drug u dobrim imovinskim prilikama. Može se tim roditeljima dogoditi, da kasnije postanu nesposobni za rad i ostanu bez sredstava za život, nemajući nikoga, koji bi bio dužan ili u mogućnosti da im daje uzdržavanje, pa uslijed toga padnu u bijedu, makar je njihov sin ili njihova kći ostavila znatnu imovinu, koju je preživjeli bračni drug dobio kao nasljedstvo. Može biti i takvih slučajeva, da je preživjeli bračni drug samo veoma kratko bio u braku s umrlim, a ipak naslijedio cijelu njegovu imovinu.

Obzirom na sve to preporučuje se i tu predvidjeti elastičnu odredbu, koja bi sudu omogućila donositi pravična rješenja prema prilikama slučaja.

4) Zakonsko pravo nasljeđivanja vanbračne djece

Teza 7., stav 2., priznaje vanbračnoj djeci jednako nasljedno pravo prema vanbračnim roditeljima i njihovim precima kao i bračnoj djeci. Izjednačenje vanbračne djece s bračnom glede prava nasljeđivanja iza roditelja treba odobriti. To odgovara načelnom stanovištu, koje zauzima naše zakonodavstvo glede pravnog položaja vanbračne djece, a u suglasju je s naprednim stranim zakonodavstvom naročito sa zakonodavstvom Sovjetskog Saveza. [2])

No **Teza** 7. ide predaleko utoliko što vanbračnoj djeci priznaje zakonsko pravo nasljeđivanja i prema precima vanbračnih roditelja. Kako je već spomenuto, polaze **Teze** s načelnog gledišta, da se pravo nasljeđivanja ukazuje kao pandan prava na uzdržavanje,

---

2) U građanskim zakonicima republika Sovjetskog Saveza, u kojima je uređeno nasljedno pravo, nema doduše izričitih propisa o izjednačenju vanbračne djece s bračnom u pogledu zakonskog prava nasljedivanja, ali to proizlazi iz propisa Kodeksa zakona o braku, porodici i starateljstvu. Tako propisuje čl. 25 tog Kodeksa RSFSR: »Djeca, čiji roditelji nisu u braku, imaju ista prava kao i djeca, koja su se rodila od osoba, koje su u braku.« Iz ovog propisa izvodi se i izjednačenje vanbračne djece s bračnom glede prava nasljeđivanja, v. »Sovjetsko građansko pravo«, kratki udžbenik (izradili M. V. Zimeljev, I. F. Nikolenko, V. I. Serebrovskij i Z. I. Skundin, Moskva 1940), Dio VII., Glava 37., §4., toč. 2. (po prevodu s ruskog).

Izjednačenje vanbračne djece s bračnom glede nasljednog prava predvida i norveško zakonodavstvo (Zakon o vanbračnoj djeci od 10. IV. 1915. s izmjenama i dopunama Zakona od 30. IV. 1919. i 9. XI. 1926.).

U zakonodavstvu ostalih država kontinentalne Evrope možemo glede nasljednog prava vanbračne djece uglavnom razlikovati tri sistema: germanski, romanski i mješoviti.

Germanski sistem dopušta neograničeno istraživanje vanbračnog oca, ali daje vanbračnom djetetu prema vanbračnom ocu samo pravo na uzdržavanje, a ne i porodična i nasljedna prava. Nasuprot, priznaje vanbračnom djetetu porodični odnos prema vanbračnoj materi i njezinim srodnicima te dosljedno tome i međusobno nasljedno pravo među njima. Takav sistem važi u: Njemačkoj (§§ 1589 i 1705-1718 njem. građ. zak.) u Austriji (§§ 165, 166, 754-756 austr. građ. zak. po tekstu novele I. od god. 1915.), Mađarskoj (v. Almási, Ungarisches Privatrecht, Berlin-Leipzig 1924, I. svez., str. 225) i Švedskoj (Zakon o vanbračnoj djeci od 14. VI. 1917. s izmjenama Zakona od 11 VI. 1920.).

Romanski sistem razlikuje priznatu i nepriznatu vanbračnu djecu. Priznata vanbračna djeca dobijaju status vanbračnog oca i imaju prema njemu ne samo pravo na uzdržavanje nego i nasljedno pravo, doduše ograničeno, ako konkuriraju s legitimnim potomcima ili bližim srodnicima vanbračnog oca. Priznavanje je načelno samo dobrovoljno, a samo u zakonom predvidenim iznimnim slučajevima na traženje djeteta sudskim rješenjem. Inače vrijedi načelo: La recherche de la paternité est interdite. I vanbračno materinstvo mora po tom sistemu biti priznato ili sudskim putem ustanovljeno. Ali za takvo traženje ne postoji ograničenje. Ne mogu biti priznata djeca rođena u rodoskrv-

odnosno dužnosti davati uzdržavanje. Međutim postoji, kako se vidi iz propisa čl. 32. Osnovnog zakona o odnosima roditelja i djece, uzajamna dužnost uzdržavanja samo između bračnih srodnika u pravoj ushodnoj i nishodnoj liniji, a ne i između vanbračne djece i predaka vanbračnih roditelja. Stoga nema opravdanog razloga za priznanje zakonskog prava nasljeđivanja vanbračnoj djeci prema precima njihovih vanbračnih roditelja.

Ako se vanbračnoj djeci prizna nasljedno pravo prema vanbračnim roditeljima, treba dosljedno tome priznati i vanbračnim roditeljima nasljedno pravo prema vanbračnoj djeci. To je stanovište, koje se općenito zauzima tamo, gdje se vanbračnoj djeci priznaje nasljedno pravo prema roditeljima (v. na pr. čl. 765 code civil i čl. 461 švic. građ. zak.). Sovjetsko pravo nema dakako takvog propisa obzirom na to, što prema gore spomenutom (v. toč. 3.). načelno priznaje nasljedno pravo samo potomcima, a ne i precima prema potomcima, ukoliko oni ne dolaze u obzir kao osobe, koje je umrli potpuno uzdržavao (v. i toč. 5.).

5) Zakonsko pravo nasljeđivanja osoba, koje je umrli uzdržavao

Pravna misao, na kojoj se temelji odredba **Teze** 3., stav 3., naime da su nasljednici po zakonu i osobe nesposobne za rad, o čijem se uzdržavanju ostavitelj neprekidno starao, sa socijalnog je gledišta, bez sumnje, ispravna. Ali ta odredba ide, kako su je Teze formulirale, predaleko.

Uglavnom jednaki propis daje sovjetsko zakonodavstvo (v. već navedeni čl. 418. Građ. Kod. RSFSR [3]).

U sovjetskom zakonodavstvu je tom propisu, kako se to može razabrati iz primjera, na koje nailazimo u sovjetskoj književnosti, glavna svrha, da bližim srodnicima umrloga (roditeljima, djedovima, babama, braći i sestrama), kojima nije priznato zakonsko nasljedno

---

nuću (enfants incestieux) ili u preljubu (enfants adultérins). Prema srodnicima vanbračnog oca i vanbračne majke ne stoje ni priznata vanbračna djeca u porodičnom odnosu i stoga nemaju prema njima nasljedno pravo. Nepriznata djeca nemaju nikakvih prava. Taj sistem dao je code civil (čl. 334-342 s izmjenama čl. 340 zakonom od 16. XI. 1912 i čl. 756-760 s izmjenama zakonom od 25. III. 1896.), a prešao je u građanske zakonike, koji su code civil preuzeli, u neke s izvjesnim preinačenjima. Belgijski code civil po izmjenama donesenim zakonom od 6. IV. 1908. i talijanski codice civile odstupaju od sistema code civila, osim o nekim pojedinostima, načelno u tome, što, pod izvjesnim uvjetima, priznaju vanbračnoj djeci, makar ne mogu dobiti ni dragovoljno ni sudsko priznanje, pravo na uzdržavanje. Novi talijanski codice civile priznaje takvoj djeci čak i pravo na doživotnu rentu umjesto nasljednog prava, koje ne mogu dobiti (čl. 580.).

Mješoviti sistem uveo je švicarski građanski zakonik. Švic. građ. zak. razlikuje, slijedivši romanski sistem, između priznate (dobrovoljno ili sudskim putem) i nepriznate vanbračne djece (čl. 302-306 i 323). Prvima priznaje statusna prava jednaka kao očevoj bračnoj djeci, zatim porodični odnos i nasljedno pravo, i to ne samo prema vanbračnim roditeljima nego i prema njihovim srodnicima (čl. 325, 326 i 461). S druge strane daje, slijedivši germanski sistem, nepriznatoj vanbračnoj djeci pravo tražiti ustanovljenje vanbračnog oca samo za postizavanje uzdržavanja (čl. 319 i 322). Sistem švicarskog građ. zak. preuzeli su, s nekim izmjenama, nizozemsko (zakon od 16. XI. 1909.) i finsko zakonodavstvo (zakon od 27. VII. 1922.) kao i turski građanski zakonik od god. 1926., koji je, kako je poznato, skoro doslovni prevod švicarskog građanskog zakonika.

U Engleskoj (po Legetimacy Act, 1926) i u državama Sjedinjenih Država Amerike priznaje se vanbračnoj djeci nasljedno pravo samo prema vanbračnoj materi, a u nekim državama SDA i prema srodnicima vanbračne matere (prema vanbračnom ocu u državi New Mexico, ako vanbračni otac nema legitimnih potomaka), v. CAEMMERER, u Schlegelberger, Rechtsvergleichendes Handwörterbuch, III. svez. (1931), str. 779.

[3]) Sličan propis nalazi se u građanskim zakonicima ostalih saveznih republika Sovjetskog Saveza, vidi u op. 2. navedeni Kratki udžbenik Sovjetskog prava, Dio VII., Glava 37., § 4.

pravo, ali koje je umrli za života uzdržavao, osigura to uzdržavanje i poslije njegove smrti. To će u većini slučajeva odgovarati vjerojatnoj volji ostavitelja.

Međutim, **Teze** priznaju takvim rođacima zakonsko nasljedno pravo, pa čak i nužno nasljedno pravo, ako su nesposobni za rad i nemaju, dovoljno sredstava za život. Obzirom na takvo uređenje nasljednog prava u **Tezama**, nije neumjesno pitanje, da li je tu takova odredba još potrebna.

No osim toga dolazi još u obzir ,da je propis sovjetskog zakonodavstva obzirom na ograničenja, koje predviđa, manje opasan, nego propis, koji daju Teze. Naime, po navedenom propisu sovjetskog zakonodavstva pretpostavka, da se takvim osobama prizna zakonsko pravo nasljeđivanja, je osim njihove nesposobnosti za rad još i to da nemaju sredstava za život, te da im je umrli za života najmanje zadnju godinu prije smrti davao **potpuno** uzdržavanje. Baš kriterij »potpunog« uzdržavanja upućuje na to, da propis sovjetskog zakonodavstva ima u vidu uski odnos između ostavitelja i osobe, kojoj se na takvom temelju priznaje zakonsko pravo nasljeđivanja. Nasuprot, po formulaciji, koju daju **Teze**, nije uvjet za priznanje zakonskog nasljednog prava, to što je dotična osoba bila na potpunom uzdržavanju ostavitelja, pa čak ni to, što ona sama nema sredstava za život. Dosljedno tome po formulaciji **Teza**, moralo bi se priznati zakonsko pravo nasljeđivanja i osobi, o čijem se uzdržavanju umrli samo u neznatnoj mjeri starao, makar bi ta osoba imala vlastita sredstva za život. Takva odredba ne, samo što se mora smatrati nepravednom, nego bi šta više morala imati, bez sumnje, neželjenu posljedicu, da bi se svaki bojao druge pomagati u njihovom uzdržavanju, kako to ne bi dovelo do krnjenja nasljednog prava članova vlastite porodice.

Obzirom na navedeno treba odredbu stava 3. **Teze** 3., ako se hoće zadržati, barem popraviti onako, kako to predviđa sovjetsko zakonodavstvo.

II. NUŽNO NASLJEDNO PRAVO (NUŽNI I RASPOLOŽIVI DIO)

Odredbama **Teze** 9. o krugu osoba, kojima se priznaje nužno nasljedno pravo, kao i uvjetima, pod kojima se priznaje takvo pravo, ne može se prigovoriti. [4])

Jedina korektura, koju ovdje smatram potrebnom, bila bi ta, da se potomcima, makar su navršili 24. godinu, priznaje nužno nasljedno pravo, ako su nesposobni za rad i nemaju dovoljno sredstava za život. Neuvaženje ovih okolnosti znači potomke lošije tretirati nego ostale osobe, kojima se priznaje nužno nasljedno pravo.

Isto se tako po mome mišljenju, ne može prigovoriti odredbama **Teze** 12., kojima se ograničava pravo oporučnog (testamentarnog) raspolaganja i u slučaju, ako nema nužnih nasljednika, ali ima osoba, kojima pripada zakonsko pravo nasljeđivanja, odnosno u kojima se propisuje, da ostavitelj u takvom slučaju može s izvjesnim dijelom zaoštavštine oporučno raspolagati samo u korist tih nasljednika s pravom izbora između njih ili umjesto u njihovu korist u korist države ili njenih organizacija ili poduzeća ili u korist društvenih organizacija ili u druge općekorisne svrhe.

[4]) Sovjetsko zakonodavstvo nije do god. 1928. poznavalo nužno nasljedno pravo. Te godine donesen je propis, da ostavitelj nema prava lišiti zakonskog nasljednog prava zakonske nasljednike, koji u vrijeme smrti ostavitelja nisu navršili 18. godinu. Njima se moraju ostaviti tri četvrtine dijela, koji bi im pripao kao zakonskim nasljednicima (v. napomenu 2. kod čl. 422. Građ. Kod. RSFSR po odluci od 28. V. 1928., SU No. 65., str. 468).

Jedna i druga odredba je u suglasju s osnovnom misli, sa koje polaze **Teze,** da je glavna svrha nasljednog prava, da i iza smrti ostavitelja osigura uzdržavanje onima, kojima je ostavitelj za života davao ili bio dužan davati uzdržavanje. Pri tom mu se ostavlja sloboda da prema posebnim prilikama bira koga će između njih postaviti za nasljednika, pa čak sve njih mimoići, ali ovo samo pod uvjetom, da umjesto u njihovu korist raspolaže u korist države ili njezinih organa itd. Bez sumnje je opravdano, da se u takvom slučaju daje prednost narodnoj zajednici, odnosno njezinim svrhama pred osobama izvan kruga onih, kojima je priznato zakonsko pravo nasljeđivanja.

Uglavnom jednake odredbe predviđa sovjetsko zakonodavstvo (v. čl. 422. Građ. Kod. RSFSR po tekstu Ukaza Prezidijuma Vrh. Sovjeta RSFSR od 12. VI. 1945. u vezi s već navedenim čl. 418. istog Kod.). [5])

III. OPORUČNO (TESTAMENTARNO) NASLJEĐIVANJE

Teze daju ostavitelju pravo da oporukom raspolaže u slučaju, ako ima nužnih nasljednika, i to s dijelom zaostavštine, koji prelazi nužni dio, tj. s petinom (odnosno sa četvrtinom po varijanti), ako su potomci nužni nasljednici, a sa četvrtinom (odnosno s trećinom po varijanti), ako ima drugih nužnih nasljednika (**Teza** 9.). Ako ima zakonskih nasljednika, koji nisu ujedno nužni nasljednici, daju mu **Teze** pravo raspolagati u korist osoba, koje nisu zakonski nasljednici, sa četvrtinom (odnosno s polovinom po varijanti) zaostavštine (**Teze** 12.). Ako pak nije ostalo nikakvih nasljednika po zakonu, daju mu **Teze** pravo raspolagati sa cijelom zaostavštinom (**Teze** 13.).

S mnogo se strana zastupa mišljenje, da bi trebalo pravo nasljeđivanja ograničiti na uži krug srodnika, a oporučno nasljeđivanje potpuno isključiti, da bi se na ovaj način što veći broj zaostavština predavao državi ili javnim ustanovama i time im omogućiti, da u jačoj mjeri udovolje svojim socijalnim zadaćama.

Sovjetsko je zakonodavstvo išlo ovim putem na taj način, što je načelno isključilo oporučno raspolaganje u korist drugih osim zakonskih nasljednika, dopuštajući kasnije jedino još raspolaganje u korist države ili njezinih organa ili u korist društvenih organizacija umjesto u korist zakonskih nasljednika, kako je to već spomenuto (v. op. 5.). No god. 1930. odstupilo je sovjetsko zakonodavstvo od tog načelnog stanovišta odredivši, da građani mogu svojim uštedama uloženim u državne novčane zavode ili u državne vrijednosne papire i za slučaj smrti neograničeno raspolagati (v. dodani novi čl. 436. Građ. Kod. RSFSR po tekstu, koji je dobio odlukom od 11. IV. 1935., SU № 11 str. 111.

Time se očito htjelo dati jači poticaj štednji obzirom na njezinu veliku korist za cijelo narodno gospodarstvo, jer štednja građana daje

[5]) Po stavu 2. dodanom čl. 418. Građ. Kod. RSFSR god. 1928. (SU No. 47, str. 355) u vezi s propisom napomene 1. k čl. 422. istog Kod. po tekstu od god. 1930. (SU No. 8, str. 39) mogao je ostavitelj oporukom ostaviti svoju imovinu umjesto srodnicima: 1) državi ili njezinim organima, ustanovama ili poduzećima; 2) partijskim ili profesionalnim organizacijama i 3) društvenim i zadružnim organizacijama, koje su registrirane u propisanom postupku. Ta je odredba izmijenjena novim tekstom čl. 422. navedenog Kod. donesenim Ukazom Prezidijuma Vrh. Sovjeta RSFSR od 12. VI. 1945. na temelju Ukaza Prezidijuma Vrh. Sovjeta SSSR od 14. III. 1945. o nasljednicima po zakonu i zavještaju onamo, da država kao takva ne može biti postavljena za nasljednika, nego samo državni organi i javne ustanove, v. SEREBROVSKIJ V. I., Основные понятия советского наследственного права (Osnovni pojmovi Sovjetskog nasljednog prava), u Советское Государство и Право, god. 1946., br. 7., str. 12. Po SEREBROVSKOM cit. mj. misle se pod »državni organi« državne ustanove i državna poduzeća, a pod »javne organizacije« partijske, profesionalne, kooperativne i druge javne organizacije, kojima je priznato svojstvo pravne osobe.

kao rezultat povećanje narodne imovine i time povećanje raspoloživih sredstava za privredu.

Ovi razlozi govore za zadržanje navedenih odredaba **Teza.**

Uostalom, u slučajevima oporučnog raspolaganja u korist osoba, koje nisu bliži srodnici ili nisu uopće srodnici umrloga, privodi se pomoću progresivnih nasljednih taksa posrednim putem vrijednost znatnog dijela zaostavštine narodnoj zajednici.

IV. UGOVOR O NASLJEĐIVANJU I UGOVOR O ODRICANJU OD NASLJEDSTVA

Teze zabacuju kako ugovor o nasljeđivanju, tj. ugovor, kojim se netko obvezuje bilo suugovoraču bilo trećoj osobi ostaviti cijelu zaostavštinu ili njezin dio u nasljedstvo, tako i ugovor o odricanju od nasljedstva, tj. ugovor sklopljen između ostavitelja i budućeg vjerojatnog nasljednika, kojim se potonji odriče nasljedstva, koje bi mu imalo pripasti.

Prvo proizlazi iz **Teze** 2., u kojoj se zakon i testament navode kao jedini osnovi za nasljeđivanje, a ističe se to i u Općim napomenama uz **Teze** (**Arhiv**, str. 335.). Da se i ugovor o odricanju od nasljedstva zabacuje, ne spominje se doduše u tim Općim napomenama, ali to proizlazi iz toga, što **Teze** daju odredbe samo o odricanju od već pripalog nasljedstva (v. **Teze** 98. i sl.).

Zabacivanje ovih ustanova valja odobriti. One se ukazuju kao nasljedstvo iz feudalnog doba, kada su imale služiti kao sredstvo za održanje cjeline feuda u rukama muške loze feudalne porodice i za njegovo povećanje. [6]) Bez obzira na opravdane prigovore, koji se iznose protiv ovih ustanova (vezivanje ostavitelja u protivnosti sa biti nasljednog prava i špekulacija na njegovu smrt kod ugovora o nasljeđivanju, lihvarsko iskorišćavanje teške materijalne situacije nasljednika s nužnim nasljednim pravom kod ugovora o odricanju od

---

6) Po rimskom pravu bio je ugovor o nasljeđivanju ništav. Rimljani su smatrali nemoralnim (contra bonos mores) obvezati se u pogledu raspolaganja imovinom za slučaj smrti, v. WINSCHEID-KIPP, cit. d., III. svez., § 529., op. 2. I odricanje od nasljedstva za života ostavitelja bilo je po rimskom pravu ništavo. U vrelima se doduše govori izričito samo o ništavosti querellae inofficiosi testamenti (tužbe za poništenje oporuke zbog povrede nužnog nasljednog prava), v. C. 3, 28, 35, 1 i WINDSCHEID-KIPP, cit. dj., III. svez., § 595 op. 1.

Ugovor o nasljeđivanju i ugovor o odricanju od nasljedstva izgradili su se, kako je već spomenuto, u srednjem vijeku kao sredstvo za održanje i povećanje feuda za sjaj i moć feudalne porodice, tako naročito u Njemačkoj (v. GIERKE, Grundzüge des deutschan Privatrechts, i HOLTZENDORFF-KOHLER, Enzyklopädie der Rechtswissenschaft, 1. svez., 7. izd., 1915, str. 295 i 296). Iz germanskog prava prešli su u novije zakonodavstvo. Njemački (§§ 2274 i sl., odnosno §§ 2346 i sl.) i švicarski građanski zakonik (čl. 494 i 495) kao i mađarsko pravo (v. Almási cit. dj. I. svez., str. 305 i sl.) dopuštaju ih neograničeno. Austrijski opći građ. zak. dopušta samo ugovore o odricanju od nasljedstva neograničeno (§ 551), dočim ugovore o nasljeđivanju dopušta samo kao bračne imovinske ugovore među supruzima (602 i §§ 1249-1254). I englesko pravo priznaje ugovore o nasljeđivanju samo kao bračne imovinske ugovore (marriage settlements), v. CURTI cit. dj., I. svez., str. 66 i 67. Nasuprot zabacuju jedne i druge ugovore romanska prava, slijedivši i tu rimsko pravo (v. za francusko pravo: čl. 1389 code civil glede ugovora o nasljeđivanju, a čl. 791 c. c. glede ugovora o odricanju od nasljedstva, a kao podlogu jednom i drugom čl. 1130 c. c.; za talijansko pravo čl. 458 codice civile, odnosno čl. 954, 1118 i 1380 ranijeg codice civile) No po francuskom pravu može se po čl. 1082 code civil pomoću bračnog imovinskog ugovora, koji mogu zaključiti srodnici bračnih drugova pa i nesrodnici, postići isto što i ugovorom o nasljeđivanju u korist samih bračnih drugova ili djece, koja bi se rodila iz njihovog braka, v. COLIN-CAPITANT cit. dj., III. svez., Nº 1109 i sl. (str. 894 i sl.).

nasljedstva), ne može takovim ustanovama biti mjesta u nasljednom sistemu, kako ga predviđaju **Teze.**

I sovjetsko zakonodavstvo zabacuje jednu i drugu ustanovu. [7])

V. PRIRAČUNAVANJE POKLONA RADI UTVRĐENJA NUŽNOG DIJELA I URAČUNAVANJE POKLONA I LEGATA U NASLJEDNI DIO

Tezama 14. (stav 4. do 6.) i 16. do 26. predviđa se priračunavanje poklona, koje je ostavitelj za života učinio, ostavinskoj masi radi utvrđenja nužnog dijela i u vezi s time smanjenje raspolaganja oporukom kao i poklona, ukoliko se njima dira u nužni dio. **Tezama** 33. do 45. predviđa se opet uračunavanje poklona i legata (zapisa) u nasljedni dio, da se osigura jednakost zakonskih nasljednika. Jednim i drugim **Tezama** nema se načelno šta prigovoriti. Njima su prihvaćena pravedna načela, koja su priznata u većini zakonodavstava.

Ali glede nekih odredaba tih **Teza** smatram izvjesne izmjene potrebnim .

Način, kako po odredbi **Teze** 38., 2., treba postupati s poklonima, koji se po odredbi ostavitelja ne će uračunati u nasljedni dio, ali koji diraju u nužni dio, tj. prelaze raspoloživi dio nasljedstva, ne može se smatrati svrsishodnim. Taj način dovodi do prikraćenja nužnih nasljednika u njihovom nužnom dijelu, kako se to vidi iz slijedećeg primjera. Iza ostavitelja ostali su kao nasljednici dvoje djece iz ranijeg braka i žena iz novog braka. Ostala je imovina u vrijednosti od 80.000 din. Ali je ostavitelj za života ženi poklonio kuću u vrijednosti od 100.000 din Budući da su djeca mlađa od 24 godine, a žena je još sposobna za rad, samo su djeca nužni nasljednici (**Teza** 9.). Za utvrđenje nužnog i raspoloživog dijela treba po **Tezi** 14., stav 4., vrijednosti zaostavštine priračunati vrijednost poklona. Tako se dobije 180.000 din kao podloga za utvrđenje nužnog dijela nužnih nasljednika. Budući da po **Tezi** 4. žena i djeca dijele zaostavštinu na jednake dijelove, iznosi nasljedni dio svakog od njih 60.000 din., a nužni dio svakog djeteta po **Tezi** 9. 4/5 nasljednog dijela, tj. 48.000 din. Poklon, koji je žena primila za života ostavitelja, premašuje dakle raspoloživi dio za 16.000 din. Taj iznos treba po odredbi stava 2. da služi, da se iz njega namiri nasljedni dio ženin. Ostaje stoga za namirenje nužnog dijela djece samo 80.000 din. Tako je svako dijete prikraćeno u svom nužnom dijelu za 8.000 din. Do ispravnog rezultata dolazi se jedino odredbom, da treba višak, za koji poklon premašuje raspoloživi dio, pridodati zaostavštini, tj. unositi u ostavinsku masu. Tako se u našem slučaju dobije zaostavština u vrijednosti od 96.000 din., koja služi za pokriće nužnog dijela, što daje mogućnost, da djeca dođu do potpunog namirenja svoga nužnog dijela.

Iz prednje primjedbe k **Tezi** 38. proizlazi, da se i po sadašnjoj formulaciji te **Teze** pokloni, koji se po odredbi ostavitelja nemaju uračunati u nasljedni dio, ipak uračunavaju, ukoliko premašuju raspoloživi dio. Međutim, iz odredbe **Teze** 33., stav 3., moglo bi se zaključiti, da takvi pokloni ostaju u svakom slučaju netaknuti. Izgleda dakle da postoji suprotnost između odredbe **Teze** 33., stava 3., i **Teze** 38., stav 2. Da se izbjegne takvo shvaćanje, preporučuje se u **Tezi** 33 uputiti na odredbu **Teze** 38., stav 2., kao na pr. njezinim citiranjem na kraju **Teze** 33., stav 3., (pod zagradama).

7) To proizlazi iz čl. 416. Građ. Kod. RSFSR o osnovima za nasljeđivanje (zakon i oporuka), a glede odricanja iz čl. 429 i 433 istog Kod., koji, kao naše **Teze**, predviđaju samo odricanje od već pripalog nasljedstva; v. i SEREBROVSKIJ cit. dj., str. 13 i 19.

Postoji nesklad između načina utvrđenja poklona, kako ga određuje **Teza** 17. za slučaj njihovog priračunavanja radi utvrđenja nužnog i raspoloživog dijela nasljedstva, i načina, kako to određuje **Teza** 35. za slučaj njihovog uračunavanja u nasljedni dio. Budući da nema opravdanog razloga za takvo razilaženje, treba taj nesklad ukloniti. Način utvrđenja te vrijednosti kako to predviđa **Teza** 35., potpuniji je i bolje odgovara (jednako čl. 630. švic. građ. zak.). Preporučuje se stoga tu odredbu prebaciti u **Tezu** 17. a u **Tezu** 35. samo se pozvati na to.

Po **Tezi** 42. ne će se pokloni osobi, umjesto koje nasljednik dolazi na naslijeđe, jer je ta osoba prije ostavitelja umrla ili uslijed kojeg drugog razloga, računati tom nasljedniku u nasljedni dio.

U stranom zakonodavstvu zastupana su glede toga dva stanovišta. Po jednom stanovištu treba poklone učinjene onome, na čije je mjesto sadašnji nasljednik došao na naslijeđe, tome nasljedniku u svakom slučaju uračunati u nasljedni dio (tako na pr. čl. 627 švicarskog građ. zak.). Po drugom stanovištu, koje prevladava, treba samo potomcima, koji su umjesto svoga pretka došli na naslijeđe, uračunati u naslijedni dio poklone, koje je njihov predak primio od ostavitelja (tako na pr. čl. 848 code civil). Potonje je stanovište ispravnije. Za potomke se može uzeti, da su vjerojatno imali posrednu korist od takvih poklona, jer se time imovina njihovog pretka povećala i uslijed toga se povećalo njihovo nasljedstvo iza njega. Nasuprot, ne može se uzeti, da su oni, koji su došli na naslijeđe umjesto onoga, koji je otpao, kao sunasljednici (slučaj akrescencije) ili kao supstituti, imali korist od poklona, koji je primio onaj, na čije su mjesto došli. Preporučuje se stoga prihvatiti ovo potonje stanovište.

VI. OPORUKE (TESTAMENTI)

1) U staroj Jugoslaviji postojala su glede oporuke dva sistema, naime sistem austrijskog građanskog zakonika i sistem srpskog građanskog zakonika po izmjenama donesenim zakonom od 24. V. 1911.

Sistem austr. građ. zak. važio je na većem dijelu stare Jugoslavije, jer ga je prihvatilo zakonodavstvo Bosne i Hercegovine i mađarsko zakonodavstvo, a po njemu je vrijedio u Vojvodini. Taj je sistem predviđao javne oporuke (pred sudom ili javnim bilježnikom) i privatne oporuke, potonje kao vlastoručno pisane (holografske) ili kao po drugome napisane (alografske) ili kao usmene, tj. izjavljene usmeno pred svjedocima.

Srpski građanski zakonik poznavao je prvobitno sve forme kao austr. građ. zak. Ali su navedenim zakonom od god. 1911. ukinute alografske i privatne usmene oporuke kao redovne forme, a ostavljena privatna usmena oporuka samo kao vanredna forma, tj. za izvanredne slučajeve rata, poplave, epidemije itd.

Potonjem sistemu odgovara, u biti, sistem **Teza.** Naime, **Teze** 50. do 52. predviđaju kao redovne forme oporuke vlastoručno napisanu privatnu oporuku (holografsku) i javnu oporuku primljenu kod suda po sucu ili po kojoj drugoj osobi pred sucem.

Što **Teze** nisu preuzele ni alografsku ni privatnu usmenu oporuku kao redovne oblike, treba odobriti, jer su, prema stečenom iskustvu, jedna i druga veoma nepouzdane forme oporuke. Njih nemaju ni code civil ni njemački ni švicarski ni talijanski građ. zakonik.

Protiv bojazni, da obzirom na veliki broj nepismenih, koji danas imamo u nekim krajevima, kao i na to, što su mnoga sela daleko od suda, predviđeni oblici oporuke ne bi bili dovoljni da zadovolje postojeću potrebu, treba napomenuti, prvo, da se možemo nadati, da će intenzivna borba, koja se sa strane narodnih vlasti i društvenih

ANALI PFB | anali.js

organizacija vodi protiv nepismenosti, naskoro dovesti do željenog uspjeha, a drugo, da iskustvo stečeno u Srbiji nakon ukidanja alografske i privatne usmene oporuke kao redovne forme oporuke kroz skoro pet decenija, i činjenica što se nije pokazala potreba za ponovnim uvođenjem tih oblika oporuke, najbolje opovrgava takvu bojazan.

Načelno se dakle ne može ništa prigovoriti rješenju, koje **Teze** daju glede redovnih oblika oporuke.

Isto se tako ne može načelno prigovoriti odredbama **Teza** 56 do 58. o vanrednim oblicima oporuke.

2) Ali su, po mome mišljenju, potrebne izmjene i dopune nekih odredaba **Teza,** koje se odnose na oporuku, prema slijedećim primjedbama:

a) U pogledu sposobnosti načiniti oporuku veli se u **Tezi** 46., da testament može napraviti svako duševno zdravo (ili razborito) punoljetno lice. Stavljaju se dakle ovdje na izbor izrazi »duševno zdrav« ili »razborit«. Izraz »duševno zdrav« je preuzak, jer ne obuhvaća stanje prolaznog poremećenja uma u vrijeme pravljenja oporuke, kao što su stanje nesvijesti, potpunog pijanstva, hipnoze i slično. Izraz »razboritost« je svakako bolji, jer je širi. Ali najbolje bi odgovarao izraz »sposobnost za rasuđivanje«. Taj izraz zaslužuje prednost još iz razloga, što je već upotrebljen u Osnovnom zakonu o braku (čl. 19.), jer treba nastojati, da se u pojedinim zakonima za iste pojmove upotrebljavaju isti izrazi.

Stvarno se formulacija stava 1. i 2. iste **Teze** ne slaže s formulacijom stava 3. Naime, iz formulacije stava 1. i 2. može se izvesti, da **Teza** smatra kao quaestio facti, da li je oporučitelj (testator) u vrijeme pravljenja oporuke imao sposobnost oporučivati, tj. da ne odlučuje da postoji odluka suda, kojom je oporučitelj zbog duševne bolesti itd. lišen poslovne sposobnosti, nego njegovo faktično stanje u to vrijeme. To znači, da bi se oporuka imala smatrati valjanom, ako se dokaže da je oporučitelj, koji je odlukom suda zbog duševne bolesti lišen poslovne sposobnosti, u vrijeme pravljenja oporuke bio pri potpunoj svijesti, jer je imao svoje svijetle momente (lucida intervalla). Takvo se stanovište zaista zauzima u nekim građanskim zakonicima [8]) .No i time nije u skladu odredba stava 3. Iz te odredbe mora se zaključiti, da po njoj odluka suda, kojom je oporučitelj lišen poslovne sposobnosti, ima za posljedicu ništavost iza nje napravljene oporuke, makar se dokaže, da je oporučitelj u vrijeme pravljenja oporuke bio pri potpunoj svijesti. Osim toga je pojam »poslovna sposobnost«, koji se upotrebljava u stavu 3., širi nego pojam »duševno zdrav« ili »razboritost« ili »sposobnost za rasuđivanje«, jer može biti lišenja poslovne sposobnosti i zbog rasipništva ili zbog zloupotrebe alkohola (pijanstva) ili živčanih otrova iz navike i slično. Najzad pojavljuje se i pitanje posljedica djelomičnog lišenja poslovne sposobnosti, što predviđa naš Osnovni zakon o starateljstvu. Treba stoga jasnijim i potpunijim formulacijama sva ta pitanja izvesti na čisto.

b) Ne samo prevara nego i prinuda ili prijetnja mogu da su potekle od treće osobe u korist onoga, koji je postavljen za nasljednika. U tom pogledu treba dopuniti odredbu **Teze** 47., stava 2.

No moglo bi biti, da je oporučitelj ipak htio održati na snazi oporuku napravljenu u zabludi ili uslijed prevare To bi se moglo zaključiti iz toga, što je nije poništio ili opozvao, pošto je saznao za svoju

8) Takvo se stanovište zastupa na pr. za švicarski grad. zak. obzirom na njegov čl. 467, v. TUOR, Erbrecht, u Komentaru švic. grad. zak. od GMUERA (Bern 1929). Protivno se zastupa za code civil obzirom na čl. 502 c. c., v. COLIN-CAPITANT, cit. dj. N⁰ 860 i sl.

zabludu ili za prevaru Preporučuje se shodnom dopunom odredaba **Teze** 47. i o tome voditi računa.

c) **Teza** 50., koja daje odredbu o vlastoručnoj (holografskoj) oporuci, ne propisuje datiranje oporuke (stavljanja mjesta i dana pravljenja oporuke) kao bitnu formalnost za takvu oporuku. Kao razlog za to iznosi se u Općim napomenama (**Arhiv**, str. 342.), da su mnoge oporuke zbog takvog propisa ostale bez važnosti. Bez obzira, da li su slučajevi ništavosti oporuke zbog griješaka u datiranju zaista tako česti, smatram da jači razlozi govore za takav propis. Datiranje je od velike važnosti ne samo s toga razloga, što olakšava ispitivanje istinitosti oporuke i sposobnosti ostavitelja praviti oporuku, nego i zato, što jedino datiranje daje mogućnost ustanovljenja, koja je od više oporuka ranija. Baš kod vlastoručnih oporuka su prema iskustvu izmjene oporuke. česte. Najzad je datiranje važno za ustanovljenje mjerodavnog prava po mjestu i vremenu. Većina stranih zakona propisuje datiranje vlastoručne oporuke kao bitnu formalnost (tako čl. 970 code civil, § 2231 njemačkog, čl. 505 švicarskog građ. zak. i čl. 602 talijanskog codice civile).

d) Ne može se smatrati svrsishodnom odredba **Teze** 51., stav 2., da kod suda može oporuku sastaviti umjesto sudskog organa neslužbena osoba pred sudskim organom. Prirodnije je i jednostavnije, da kod suda samo sudski organ sastavlja oporuke. Zatim ne vidim opravdanog razloga, da se samo akt naveden u **Tezi** 52. vrši pred svjedocima, a ne i akt naveden u Tezi 51. Po mome mišljenju treba da se cijeli akt sastavljanja, pročitanja i potpisivanja oporuke vrši pred svjedocima. To propisuju svi zakoni, koji predviđaju pravljenje oporuke pred sudom ili pred kojim drugim javnim organom.

e) Odredba **Teze** 56. ima očito u vidu naše brodove i zapovjednike brodova, koji su naši državljani. Preporučuje se to reći da se izbjegnu kriva shvaćanja.

f) Izraz »izuzetne prilike« u Tezi 58 je previše općenit, odnosno neodređen. On može stoga dati povoda različitim tumačenjima, preporučuje se stoga navesti barem glavne slučajeve tih izuzetnih prilika (v. na pr. čl. 506. švicarskog građ. zak.).

VII. STJECANJE NASLJEDSTVA

U pogledu stjecanja nasljedstva postoje u zakonodavstvu ,izvan anglo-amerikanskog pravnog kruga, dva sistema, naime rimski sistem prihvata nasljedstva (aditio hereditatis)[9]) i sistem prelaza nasljedstva na nasljednika po samom zakonu (ipso iure) u trenutku smrti ostavitelja, bez potrebe ma kakve izjave ili radnje. Prvi sistem vrijedi između ostalog po austrijskom opć. građ. zak. (§§ 547, 599). Ali prevladava drugi

9) Rimsko pravo razlikovalo je heredes sui i heredes extranei. Heredes sui bili su oni, koji su za života ostavitelja bili pod njegovom vlašću kao glave obitelji (patria potestas), a extranei ostali, koji su imali nasljedno pravo. Na prve prešlo je nasljedstvo ipso iure, ali im je priznato pravo odreći se nasljedstva (ius abstinendi), dočim su drugi stekli nasljedstvo tek na temelju prihvata nasljedstva (aditio hereditatis). Taj prihvat mogao se sastojati u formalnoj izjavi (cretio) ili u nekoj radnji, iz koje se mogla razabrati volja primiti se nasljedstva (gestio pro herede). Rimsko razlikovanje između heredes sui i heredes extranei nije prešlo u novije zakonodavstvo, ali je našlo svoj odjek u razlikovanju code civila između héritiers i successeurs irréguliers (doduše sporno). Na prve prelazi nasljedstvo (zapravo posjed nasljedstva, la saisine) ipso iure, dočim drugi moraju tražiti predaju nasljedstva (envoi en possession, v. čl. 724 code civil).

sistem. [10]) [11]) I po sovjetskom zakonodavstvu vrijedi ipso iure prelaz nasljedstva na nasljednike pozvane na nasljedstvo zakonom ili oporukom (v. čl. 429. i 430. Građ. Kod. RSFSR).

Taj sistem prihvatile su i **Teze** (v. **Tezu** 96.).

To valja odobriti. Vezati stjecanje nasljedstva na prihvat kao uvjet za to, ukazuje se, prema iskustvu, kao suvišan formalizam, jer su, kako to ispravno ističu Opće napomene uz **Teze,** veoma rijetki slučajevi odricanja od nasljedstva. Dovoljno je predvidjeti mogućnost odricanja, a takvu mogućnost predviđaju **Teze** (**Teze** 98 .i sl.).

Sistem ipso iure prelaza nasljedstva na nasljednike znači pojednostavnjenje, ubrzanje i pojeftinjenje postupka prelaza, jer otpada glomazni postupak ostavinske rasprave, koji je obično povezan sa sistemom prihvata nasljedstva. Takav glomazni postupak važi zaista po austrijskom zakonodavstvu, a iz austrijskog zakonodavstva preuzet je u Zakon o sudskom vanparničnom postupku stare Jugoslavije.

Ali kod sistema ipso iure prelaza treba voditi računa o slučajevima, da su nasljednici nepoznati ili su nepoznatog borovišta ili su među njima maloljetnici ili postoje među nasljednim pretendentima sporovi glede priznanja nasljedstva.

Za sve te slučajeve treba predvidjeti shodne mjere za zaštitu nasljedstva, dok ga ne preuzmu priznati nasljednici. Takve mjere predviđaju zaista zakoni, po kojima postoji sistem ipso iure prelaza nasljedstva (v. na pr. § 1360 njemačkog i čl. 551—554 švicarskog građ. zak.).

Građ. Kod. RSFSR daje u čl. 431. (po tekstu danom mu g. 1930., SU No. 65, st. 93) glede toga svrsishodan propis. Po tome su propisu notarski organi u mjestu otvaranja nasljedstva dužni odrediti zaštitne mjere glede nasljedstva, kadgod to nađu za svrsishodno u interesu države ili nasljednika.

Međutim, **Teze** ne vode računa o takvim slučajevima. **Teza** 112. predviđa samo to, da nasljednici do diobe upravljaju zaostavštinom i raspolažu s njom zajednički, a da će sud, ako se nasljednici ne slože o upravi, na zahtjev jednog od njih postaviti staraoca, koji će za sve njih upravljati zaostavštinom.

Ta odredba pretpostavlja dakle, da su nasljednici poznati, da su se javili i da im nije nasljedno pravo osporeno. Ona se dakle ne može primjenjivati na gore navedene slučajeve.

Stoga je potrebno da se odredbe **Teza** u tom pogledu dopune.

VIII. ODGOVORNOST NASLJEDNIKA ZA DUGOVE ZAOSTAVŠTINE

a) Glede odgovornosti nasljednika za dugove zaostavštine zastupaju **Teze,** kako to proizlazi iz **Teze** 108., stanovište. da nasljednici treba da odgovaraju za te dugove samo do visine naslijeđene imovine.

---

10) Tako, kako je već spomenuto, po code civil (»la saisine« po čl. 724, c. c.; o pravnoj naravi te ustanove v. COLIN-CAPITANT cit. dj. III. svez., No 631 i sl.), zatim po njemačkom (§ 1942) i švicarskom građ. zak. (čl. 560) kao i po madžarskom pravu (v. ALMASI cit. dj. I. svez., str. 248). Sistem »la saisine« code civila vrijedio je i po tal. codice civile od g. 1865 (čl. 925, zamašaj toga čl. bio je sporan). Ali novi codice civile stoji na stanovištu potrebe prihvata za stjecanje nasljedstva (čl. 459.), samo daje pozvanom na naslijeđe sredstva (posesorna) za zaštitu nasljedstva (čl. 460.).

11) Bitno drugi sistem vrijedi glede prelaza nasljedstva po anglo-američkom pravu. Po anglo-američkom pravu ne prelazi zaostavština umrloga neposredno na nasljednika, nego na upravitelja. Njega može odrediti sam ostavitelj oporukom. Takav se zove »executor«. Ako ga nije ostavitelj odredio, postavlja ga sud. Po sudu postavljeni upravitelj zove se »administrator«. Taj upravitelj zaostavštine ima položaj pravnog sukcessora. On je jedini ovlašten poduzimati pravne akte u ime zaostavštine. Njegova je dužnost, da likvidira ostavinsku masu, tj. da proda stvari zaostavštine, ukoliko za to postoji potreba, da namiri dugove, isplati legate te da preostatak preda nasljednicima, v. CURTI cit. dj. I. svez., str. 211 i sl.

Načelno se tome ne može prigovoriti. Ali se ne mogu složiti s mišljenjem, koje dolazi do izraza u Općim napomenama uz **Teze (Arhiv,** str. 343.), da je suvišno tu ograničenu odgovornost učiniti ovisnom od popisa zaostavštine. Bez popisa nema sigurne podloge za tu ograničenu odgovornost. Pomanjkanje popisa sili nasljednika da u slučaju spora dokaže kakvu je imovinu naslijedio, kao i vrijednost te naslijeđene imovine. Taj je dokaz teško dati, kad je već došlo do miješanja naslijeđene imovine s vlastitom imovinom nasljednika. Obzirom na to je većina zakonodavstava ograničenu odgovornost vezala za takav popis (v. čl. 802 code civil, §§ 1993 i sl. njemačkog, čl. 589 švicarskog i 590 talijanskog građ. zak.). Bezuvjetno napustiti popis znači stranke i sudove opteretiti sa sporovima, koji su, po stečenom iskustvu, veoma zamršeni. Stoga bi trebalo, u najmanju ruku, predvidjeti, da nasljednik može tražiti sudski popis i procjenu zaostavštine, i to još prije nego je preuzeo upravu zaostavštine, i tome dati učinak, da na vjerovnika pada teret dokaza, ako tvrdi neistinitost popisa.

b) Za slučaj da ima više nasljednika treba po **Tezi** 108., stav 2., svaki od njih da odgovara srazmjerno svom nasljednom dijelu.

Ističe se u samim Općim napomenama uz **Teze,** da postoje ozbiljni razlozi protiv takvog stanovišta, odnosno za protivno stanovište solidarne odgovornosti **(Arhiv** ,str. 344.).

Kako je već istaknuto u Općim napomenama uz **Teze,** postoje dva sistema glede odgovornosti više nasljednika. Po jednom odgovaraju nasljednici jednako kao po rimskom pravu u srazmjeru svojih nasljednih dijelova (tako čl. 1220 code civil i čl. 752 talij. codice civile), a po drugom solidarno (tako § 2058 njemačkog i čl. 639 švicarskog građ. zak.).

Solidarna odgovornost nasljednika daje vjerovnicima veću sigurnost, ali izlaže nasljednike opasnosti, da bi morali cijeli dug platiti, odnosno da bi se od jednoga od njih sve naplatilo, a da taj ne bi mogao dobiti regres od sunasljednika. Odgovornost nasljednika srazmjerno njihovim nasljednim dijelovima izlaže opet vjerovnike opasnosti, da ne će moći svoje tražbine u cijelosti naplatiti, ako među nasljedncima ima takvih, od kojih se ne može ništa naplatiti.

Mislim da bi se došlo do odgovarajućeg rješenja, ako bi se odredilo, da nasljednici odgovaraju solidarno do diobe nasljedstva, a srazmjerno svojim nasljednim dijelovima nakon provedene diobe.

Opravdano je propisati solidarnu odgovornost nasljednika do diobe nasljedstva obzirom na to, što nasljednici u tom stadiju čine zajednicu (v. **Tezu** 112.). Osim toga ne postoji za nasljednike opasnost od te solidarne odgovornosti, dok je nasljedstvo odijeljeno od privatne imovine pojedinih nasljednika, to tim prije, što će vjerovnici u takvom slučaju po pravilu naplaćivati svoje tražbine iz još nerazdijeljenog nasljedstva. Čim je pak dioba provedena, što dovodi do miješanja naslijeđene imovine s vlastitom imovinom pojedinih nasljednika, treba da nastupi odgovornost prema nasljednim dijelovima, a to radi zaštite nasljednika od spomenute opasnosti. Interesi vjerovnika mogu se zaštititi na taj način, ako se dopustivost diobe čini zavisnom od privole vjerovnika zaostavštine i s tim u vezi odredi, da nasljednici i nadalje solidarno odgovaraju, ako su diobu proveli bez takve privole (slično čl. 639. švicarskog građ. zak.).

ANALI P.P. | anali.rs

IX. ZAOSTAVŠTINE BEZ NASLJEDNIKA

Po **Tezi** 95. predaje se zaostavština kao bez nasljednika državi, ako se poznati nasljednici odreknu nasljedstva. Iz ove odredbe proizlazi, da državi pripada zaostavština tek onda, ako se nasljednici svih nasljednih redova odreknu nasljedstva. To znači, da u slučaju, ako se odreknu nasljednici bližeg nasljednog reda, a ima nasljednika slijedećeg nasljednog reda, nasljedstvo još ne pripada državi, nego prelazi na nasljednike tog nasljednog reda itd. sve do posljedneg nasljednog reda. To je stanovište, koje se općenito zauzima. Takvo se stanovište može izvesti iz propisa čl. 433. Građ. Kod. RSFSR.

No protivno tome određuje **Teza** 107., da u slučaju, ako se odreknu naslijeđa svi nasljednici, koji pripadaju najbližem nasljednom redu u trenutku smrti ostavitelja, zaostavština pripada državi. To znači, da odreknuće nasljednika bližeg nasljednog reda isključuje nasljednike slijedećeg nasljednog reda To je nedosljedno i dovodi do nepravednih rezultata. što će dokazati slijedeći primjer. Iza umrloga ostale su žena i braća. Zaostavština se sastoji od suvlasničkog dijela u zemljišnom posjedu. Ostali suvlasnici u tom posjedu su baš ta braća, koja zemlju obrađuju. Ženi, koja je jedini nasljednik u prvom nasljednom redu, nije stalo do tog nasljedstva, jer se sama nalazi u veoma povoljnim imovinskim prilikama, a taj posjed, koji nije od velike vrijednosti, nalazi se dosta daleko od mjesta, gdje ima svoje prebivalište. Ali budući da sa braćom umrlog muža živi u neprijateljstvu, ne će da oni dobiju taj dio posjeda, koji im je potreban Zato se odriče nasljedstva, da bi to nasljedstvo pripalo državi, a ne toj braći.

Istina, nešto sličnoga predviđa čl. 573. švicarskog građ. zak. No po tom propisu ne postaje zaostavština u slučaju, ako se svi nasljednici najbližeg nasljednog reda odriču, kadukom, tj. ne pripada državi (odnosno kantonu ili općini), nego se u takvom slučaju zaostavština po službenoj dužnosti likvidira. Ako ta likvidacija nakon namirenja ostavinskih dugova dade kakav preostatak, predaje se taj preostatak nasljednicima kao da se nisu odrekli nasljedstva. Vrši se, dakle, u slučaju takvog odreknuća, koje će po pravilu uslijediti zbog vjerojatnog prezaduženja nasljedstva, likvidacija u korist samih nasljednika.

Obzirom na naprijed izloženo smatram, da bi trebalo odredbu ove **Teze** brisati. Ta bi se odredba mogla nadomjestiti odredbom, da nasljednici mogu, umjesto da se odriču nasljedstva, predložiti likvidaciju zaostavštine. To će dakako učiniti, ako misle, da je zaostavština prezadužena. Likvidacija će, dakle, nadomjestiti otvaranje stečaja nad nasljedstvom.

Osim u odredbama **Teza,** o kojima je naprijed već bilo govora u vezi s primjedbama o načelnim pitanjima, treba, po mome mišljenju, još u slijedećim odredbama **Teza** izvršiti neke izmjene ili dopune, da se postigne veća jasnost ili preciznost ili potpunost tih odredaba:

U **Tezi** 3. treba riječi »mogu naslediti po zakonu«, što nije točno rečeno, nadomjestiti riječima »nasljednici su po zakonu«. Dosljedno tome treba u **Tezi** 7., stav 2., umjesto »mogu naslijediti« reći »nasljeđuju«. Preporučuje se u posljednjem stavu, red. 1., **Teze** 7. pred riječ »živeo« umetnuti riječi »u vrijeme smrti«, jer bi inače mogla nastati sumnja glede mjerodavnog vremena zajedničkog života. U **Tezi** 12., stav 1., red 3. odozdo treba umjesto riječi »kao i« staviti riječ »ili« koja bolje odgovara. Time će se jasnije istaći, da ostavitelj dio zaostavštine, načelno pridržan zakonskim nasljednicima koji nisu ujedno i nužni nasljednici, može umjesto njima ostaviti državi njezinim ustanovama itd Isto tako treba u **Tezi** 14., stav 6., red 4., umjesto riječ »kao i« staviti riječ »ili«.

U **Tezi** 15. treba reći, kako će se predmeti domaćinstva dijeliti među više nasljednika, koji imaju na njih pravo. Ovom pitanju pripada važnost naročito, ako su nasljednici žena i djeca iz ranijeg braka ostavitelja. U **Tezi** 20., stav 2., treba umjesto riječi »ovih« staviti riječ »samih«. Pod »nasljednicima po testamentu«, o kojima se govori u **Tezi** 25., stav 2. na kraju, mogu se prema intenciji ove odredbe misliti samo takvi testamentarni nasljednici, koji bi i inače bili nasljednici po zakonu, koji, dakle, spadaju u krug osoba, kojima se moraju ostaviti tri četvrtine zaostavštine. To treba reći, da se ova odredba ne bi krivo razumjela. Tako će se na pr. umjesto riječi »i nasljednici po testamentu« staviti riječi »a nasljednici po testamentu ukoliko su istodobno i nasljednici po zakonu«. Po **Tezi** 12. može ostavitelj u slučaju, ako nema nužnih nasljednika, s dijelom zaostavštine pridržanim zakonskim nasljednicima (tzv. kolektivnim nužnim dijelom) raspolagati umjesto u korist zakonskih nasljednika u korist države ili njezinih ustanova itd. To nije uvaženo u odredbi **Teze** 32. U odredbi **Teze** 54. treba umjesto »kojima nije oduzeta svojevlast«, što odgovara terminologiji Zakona o sudskom vanparničnom postupku stare Jugoslavije, prema terminologiji našeg sadašnjeg Zakona o starateljstvu reči »koja nisu lišena poslovne sposobnosti«. U odredbi **Teze** 83. treba primarno reći, kako će više izvršilaca oporuke vršiti svoje dužnosti, ako o tome u oporuci nije ništa određeno, naime da li zajednički ili na drugi način. Solidarna odgovornost je posljedica zajedničkog vršenja dužnosti. S izrazom »otuđenje«, koji se upotrebljava u odredbi **Teze** 87., je premalo rečeno, jer se može sa stvari, koja je predmet legata, učiniti raspolaganje, koje nije otuđenje, a ipak čini izvršenje legata nemogućim. Preporučuje se stoga kakva šira formulacija (v. čl. 511., stav 2. švicarskog građ. zak.). Da se izbjegne krivo shvaćanje treba u istoj **Tezi** izričito reći, da se tu radi o raspolaganju učinjenom poslije napravljene oporuke. No može biti, da je stvar, koja je nekome ostavljena kao legat, nestala iz zaostavštine bez volje ostaviteljeve. Propala je ili je evincirana. Može i biti, da je ostavitelj mislio da ima takvu stvar, a takva se stvar faktično ne nalazi u njegovoj imovini. Pita se, da li je nasljednik, odnosno onaj, koji je opterećen tim legatom, u takvim slučajevima dužan izvršiti naredbu glede legata, tj. pribaviti stvar legataru. Valja uzeti, da nije dužan, ako iz oporuke ne proizlazi volja oporučitelja, da se legataru bezuvjetno preda takva stvar. O tome treba u **Tezi** 87. dodati izričitu odredbu, da se izbjegnu sumnje. Odredba **Teze** 98. ne vodi računa o nerijetkim slučajevima, da nasljednik tek nakon proteka roka predviđenog u ovoj **Tezi** sazna, da je po zakonu ili oporukom pozvan na nasliđe. U takvim slučajevima ne može rok za odricanje početi teći prije tog saznanja. U tom smislu treba stoga odredbu ove **Teze** preinačiti odnosno dopuniti. Odredba **Teze** 112. ne vodi računa o odredbi **Teze** 82., koja govori o pravima i dužnostima izvršioca oporuke. Treba stoga odredbu ove **Teze** dovesti u sklad s odredbom **Teze** 82. U **Tezi** 115. treba odrediti, kako će se sastaviti izabrani sud. U **Tezi** 118., stav 4., treba riječi »za potraživanja« brisati, jer ako te riječi ostanu, moglo bi se iz toga zaključiti, da međusobno jamstvo nasljednika zastaruje samo glede potraživanja, a da inače ne zastaruje. To dakako ne odgovara intenciji ove odredbe. Rok zastare od godine dana je, bez sumnje, zamišljen kao rok zastare za jamstvo među nasljednicima o svemu.

Dr B. AJZNER

ANALI PFB | anali.rs

МЕЂУНАРОДНИ ПРЕГЛЕД

ФАЛСИФИКАТОРИ ИСТОРИЈЕ

(Историско обавештење), издао Совјетски информациони биро

Један од сасвим конкретних облика борбе за мир, борбе против ратних припрема империјалистичких кругова западних земаља, а нарочито против ратних припрема на психолошком плану — на плану пропаганде, јесте и осветљавање оног сплета чинилаца који су довели до последњег светског сукоба. Тиме много јасније постају политичке тенденције које носе одговорност за тај сукоб, а које и данас, у новим видовима, прете да човечанство поново баце у рат. Зато недавно објављено саопштење Совјетског информационог биро-а о **Фалсификаторима историје** (Историско обавештење) претставља значајан допринос ствари мира у свету.

То саопштење дошло је као непосредни одговор на збрку извештаја и разних забелешки из дневника хитлеровских дипломатских чиновника, које је америчко Министарство иностраних послова објавило, у сарадњи са британским и француским министарством иностраних послова — а пошто су одбијени совјетски предлози о заједничом испитивању заплењених докумената — под насловом **Нацистичко-совјетски односи 1939—1941.** Циљ који је имао да се постигне издавањем ове збирке јасан је: издвајајући један релативно кратак период из много дуже и сложеније предисторије хитлеровске агресије, и објашњавајући тај период помоћу крајње проблематичних „докумената" црпљених искључиво из нацистичких извора, аутори поменуте збирке очигледно су хтели да оправдају свој садашњи став према своме савезнику из доба рата, тиме што ће бацити сумњу на држање тога истог савезника у предвечерје немачке агресије. Чињенице — а нарочито чињенице из недавне и свима добро познате историје — јесу, међутим, упорна ствар. Оне се не могу прикрити, чак ни онаквим методолошким акробацијама и безобзирним фалсификатима, каквим су прибегли аутори наведене англо-америчко-француске збирке. А те чињенице изложене су са неумољивом прецизношћу и неумитном јасноћом у обавештењу које је поводом те збирке издао Совјетски информациони биро.

Обавештење се, пре свега, не ограничава на један произвољно узети временски период: оно тражи корене хитлеровске агресије тамо где се они заиста и налазе — у годинама после првог светског рата када је савладани немачки империјализам поново стављен на ноге, благодарећи на првом месту помоћи америчких монопола, када је срушена немачка ратна машина поново оспособљена за дејство, „Први и најбитнији предуслов Хитлерове агресије било је обнављање и модернизовање немачке тешке и ратне индустрије, а то је било могућно само благодарећи непосредној и обимној финансиској потпори коју су давали владајући кругови САД".

„Други фактор од пресудне важности, који је помогао да почне хитлеровска агресија, била је политика владајућих кругова Енглеске и Француске, која је позната као политика „умиривања" Хитлерове

Немачке, као политика одрицања од колективне безбедности.“ Та политика разарања система колективне безбедности, рушења свих брана које би могле да се супротставе обновљеном немачком империјализму, пролазила је кроз многе фазе и те се фазе пред нама одвијају на страницама саопштења Совјетског информационог бироа. Почев од четворног пакта који су Велика Британија и Француска склопиле са осовинским силама 1933 године — непосредно после Хитлеровог доласка на власт у Немачкој —, па преко уговора о ненападању између Трећег Рајха и пановске Пољске 1934 — којим је извучен један важан беочуг из ланца колективне безбедности, англо-немачког поморског споразума — којим је Велика Британија пристала да немачка морнарица достигне скоро снагу француске морнарице —, а нарочито скроз пасивног става на који једностранo гажење свечано примљених обавеза од стране хитлерове Немачке наилазило код владајућих кругова Велике Британије, Француске и САД — кроз те догађаје све се јасније оцртавао пут који је нужно морао довести до Минхена и до другог светског рата.

Против те политике, чији је катастрофални исход морао свакоме да буде јасан, водио је истрајну и дуготрајну борбу Совјетски Савез и његова делегација у Друштву народа. На сваком кораку, и под невероватно тешким условима, совјетска дипломатија је указивала на непосредну опасност коју је за све мирољубиве народе претстављао разуларени нацистички империјализам и стрпљиво настојавао да ти народи образују заједнички фронт против заједничке опасности. Ти народи нису, међутим, наилазили ни на какав одзив код влада великих западних држава. И то не случајно, такав став био је потпуно у логици опште политике тих држава.

„Одбацивање пакта колективне безбедности од стране западних сила није било случајно. То је било у оном периоду када се развила борба између две линије у међународним пословима. Једну линију претстављала је борба за мир, за организовање колективне безбедности и за одупирање агресији помоћу заједничких напора мирољубивих нација. То је била линија које се придржавао Совјетски Савез, бранећи доследно и чврсто интересе свих мирољубивих нација, великих и малих. Друга линија састојала се у одбацивању организације колективне безбедности, у отказивању отпора агресији, што је неизбежно дало потстрек фашистичким државама да појачају своју агресивну делатност и тиме помогло да отпочне нови рат.“

„Даљи развој догађаја још је очигледније показао да су владајући кругови Велике Британије и Француске својим попуштањем и привилегијама према фашистичким државама, које су се 1936 ујединиле у фашистички блок, познат под именом „Осовина Берлин — Рим“, само храбрили и гурали Немачку на завојевачки пут“. А тај завојевачки пут имао је, према з'амисли државника западних земаља, да води према Истоку, у правцу Совјетског Савеза. Зато је требало уклонити и све препреке које би Хитлера могле да омету на том путу, да његову агресију обуздају или да је скрену у који други правац. „Суштина англо-француске политике није се састојала у уједињавању снага мирољубивих држава за заједничку борбу против агресије, већ да се изолује Совјетски Савез а хитлеровска агресија упери на Исток, против Совјетског Савеза, искоришћујући Хитлера као оруђе својих циљева.“ У спровођењу те политике нису се бирала средства.“ Документи... који се налазе у рукама совјетске владе, показују... каква је игра вођена са судбином народа, како се бестидно трговало туђим територијама, како се у тајности прекројавала карта света, како је храбрена хитлеровска агресија и какви су напори вршени да се ова агресија усмери на Исток против Совјетског Савеза.“

Та политика владајућих кругова западних држава доведена је до својих логичних конзеквенца у Минхену, када је Чехословачка Република предана, везаних руку и ногу, на милост и немилост фиреру Трећег Рајха. Тај „нечувени акт издаје од стране британске и француске владе према чехословачком народу и његовој Републици није била случајна епизода у политици ових држава, већ важна карика у овој политици, која је имала за циљ да хитлеровску агресију усмери против Совјетског Савеза." И овде је „само Совјетски Савез у свима етапама чехословачке трагедије узео активног учешћа у одбрани независности и националних права Чехословачке."

Међутим, „ствар се није ограничила само на предају Чехословачке Хитлеру. Владе Велике Британије и Француске утркивале су се да потпишу опсежне политичке споразуме с хитлеровском Немачком." Британска и француска влада очигледно су сматрале да су тим споразумима крунисале дело започето већ првих дана по завршетку првог светског рата, да су отстраниле од себе опасност хитлеровске агресије „рачунајући да су минхенски и други слични споразуми већ отворили врата хитлеровској агресији на Исток, у правцу Совјетског Савеза".

Тако је дочекано судбоносно лето 1939. „У то време већ је било јасно да сваки дан све више приближава човечанство до сада неупоредивој катастрофи рата." Ни тада, међутим, пред непосредном и очигледном опасношћу, владајући кругови западних држава нису раскрстили са кобним правцем своје дотадашње политике." У пролеће и лето 1939, у предвечерје рата, Британија и Француска, помагане од владајућих кругова у САД, настављале су ранији правац своје политике. То је била политика првовокаторског хушкања Хитлеровске Немачке против Совјетског Савеза, која је била камуфлирана не само фарисејским фразама у погледу њихове спремности да сарађују са Совјетским Савезом већ и извесним простим дипломатским маневрима, који су има_ у предвечерје рата, Британија и Француска, помагане од владајућих кругова у САД, настављале су ранији правац своје политике. То је била политика провокаторског хушкања Хитлерове Немачке против Совјетског Савеза, која је била камуфлирана не само фарисејским фразама у погледу њихове спремности да сарађују са Совјетским Савезом већ и извесним простим дипломатским маневрима, који су имали за циљ да прикрију стварни карактер њихове политике од светског јавног мњења." Да су ти преговори имали искључиво обележје дипломатских маневара, јасно је показала чињеница да су британска и француска влада одбијале да преузму било какве конкретне обавезе према СССР, док су настојале да Совјетском Савезу наметну такве обавезе, које би у пракси значиле да би он имао да прими на себе сав терет рата с Хитлеровом војном машином. „Владајући кругови у Британији и Француској, навикнути да други за њих ваде кестење из ватре, такође су и овом приликом покушали да пребаце на Совјетски Савез обавезе, према којима би СССР требало да прими на себе ударац и да се жртвује одбијајући могућу Хитлерову агресију, док се Француска и Британија не би обавезале било каквом обавезом према Совјетском Савезу. Да су владајући кругови у Британији и Француској успели у овом маневру они би били много ближе својим основним циљевима, који су се састојали у томе да се што је могуће пре Немачка и Совјетски Савез ухвате у коштац. Међутим, совјетска влада је прозрела овај план и у свима фазама преговора она је супротстављала дипломатским триковима и изговорима западних сила своје јасне и отворене предлоге, који су имали да служе једном циљу — очувању мира у Европи.

ARHIV PFB | anali.rs

Тако су изгледали преговори који су у лето 1939 године вођени

између Велике Британије и Француске, с једне, и Совјетског Савеза с друге стране. Упоредо с тим преговорима, којима су приступили с једном дозом неискрености и с једном менталном резервацијом ретком чак и у дипломатским аналима империјализма у циљу, поред осталог, и да успавају јавно мнење својих земаља и да преваре народе које су увлачили у рат, британски и француски владајући кругови повели су и друге преговоре, много озбиљније и конкретније, с претставницима Хитлерове Немачке; једно од наважнијих политичких питања расматраних на тим преговорима било је питање „разграничења животног простора између великих држава, а нарочито између Велике Британије и Немачке."

Све те чињенице нису више допуштале никакву сумњу да „Велика Британија и Француска, не само да нису намеравале да ма шта озбиљно предузму ради спречавања хитлеровске Немачке да отпочне рат, већ да су напротив чиниле све што је било у њиховој моћи да путем тајних махинација и споразума, помоћу свакојаких провокација нахушкају хитлеровску Немачку против Совјетског Савеза." У таквим условима Совјетски Савез био је стављен пред алтернативу: „или прихватити, у циљу самоодбране немачки предлог о закључењу пакта о ненападању и самим тим обезбедити продужење мира за известан временски период који би совјетска држава могла боље искористити за припремање својих снага за отпор могућем нападу од стране агресора, или пак одбацити немачки предлог за закључење пакта о ненападању, што би омогућило провокаторима рата из табора западних држава да одмах гурну Совјетски Савез у оружани сукоб с Немачком и то у време када је ситуација за Совјетски Савеза била потпуно неповољна и када је Совјетски Савез био потпуно изолован." Јасно да је, у таквој ситуацији, совјетска влада могла да донесе само једну одлуку: да прихвати немачку понуду, да закључи пакт о ненападању с Трећим Рајхом. „Овај корак совјетске владе — која је, пре тога, са своје стране била учинила све да дође до споразума са западним не-агресивним државама против немачких и италијанских агресора — показао се мудрим и далековидим и не мало је допринео повољном исходу другог светског рата, не само за Совјетски Савез, него и за све слободољубиве народе.

„Склапајући совјетско-немачки пакт о ненападању у августу 1939 године, Совјетски Савез није ни тренутак сумњао у то да ће Хитлер раније или доцније напасти СССР". Због тога је први задатак совјетске владе био да створи „источни" фронт против хитлеровске агресије, да изгради одбранбену линију на западним границама белоруске и украјинске територије и да на тај начин организује баријеру несметаном надирању немачких трупа на Исток" У том циљу је било неспходно прикључити западну Украјину и западну Белорусију, које су 1920 биле одузете од совјетске отаџбине, Совјетској Украјини и Совјетској Белорусији; било је неопходно, и балтичке републике обухватити совјетским одбранбеним системом, као што је било неопходно, најзад, и исправити веома неповољну границу према Финској, па чак и по цену оружаног сукоба са фашистичком владајућом кликом која је од своје земље била створила војну базу империјалистичких сила. „Није било тешко разумети да је стварање „источног" фронта претстављало, не само озбиљан допринос ствари организације безбедности СССР, већ и општој ствари мирољубивих држава које су водиле борбу против хитлеровске агресије. Међутим, претежна већина у англо-француско-америчким круговима одговорила је на овај корак совјетске владе злобном анти-совјетском кампањом, квалификујући га као агресију." Ти кругови отишли су чак тако далеко у свом антисовјетском бесу да су издејствовали искључење СССР из Друштва

народа и били спремни да искористе фински случај за оружани напад на Совјетски Савеза. Колико је кратковид, управо малоуман, био тадашњи став владајућих кругова западних земаља није тешко схватити само ако се замисли развој операција на источном фронту, и војних операција уопште, да совјетски одбранбени систем није био благовремено изграђен.

Чак и када је почела немачка агресија против Совјетског Савеза, извесни кругови на западу нису напустили своја дотадашња схватања, нису напустили веровање да „би најбољи исход борбе на источном фронту био међусобно исцрпљење Немачке и СССР, што би Великој Британији омогућило да учврсти доминантан положај." (Британски министар ваздухопловне индустрије). Слично мишљење заступао је поред осталих у то време тадашњи сенатор, а садашњи претседник САД, Труман. „Међутим, велика већина британског и америчког народа била је на страни СССР, захтевајући јединство са Совјетским Савезом за успешну борбу против Хитлерове Немачке." Тако је створена анти-хитлеровска коалиција. „Упркос различитим идеологијама и економским системима појединх савезничких држава, англо-совјетско-америчка коалиција постала је моћни савез народа, који су ујединили своје напоре у ослободилачкој борби против хитлеризма." И тада, у време заједничке борбе постојале су сасвим природно извесне разлике међу савезницима. Те су се разлике углавном испољиле у односу на други фронт и на узајамне моралне обавезе међу савезницима.

Политика одуговлачења са отварањем другог фронта била је потпуно на линији опште тенденције која је доминирала политиком владајућих кругова у предратном периоду у односу на СССР, с једне, и на фашистичке силе, с друге стране. „Политика одуговлачења отварања другог фронта нипошто није била случајна. Њу су потстицале тежње оних реакционарних кругова у Великој Британији и САД који су се у рату против Немачке придржавали циљева који нису имали ничег заједничког с циљевима ослободилачког рата против немачког фашизма. У њихове планове није спадао задатак потпуног уништења немачког фашизма. Они су били заинтересовани да умање снагу Немачке, односно углавном да, полазећи од својих уских себичних циљева, Немачку елиминишу као опасног конкурента на светском тржишту... Истовремено, они су рачунали да ће СССР бити ослабљен до изнемоглости, и да ће, исцрпљен ратом, за дуг период времена изгубити свој значај као велика и снажна држава и да ће после рата пасти у зависност од САД и Велике Британије."

Исто тако на линији доратне политике владајућих кругова Велике Британије и Француске били су преговори који су, иза леђа СССР, вођени усред ратних операција, у јесен 1941, а такође и 1942 и 1943, у Лисабону и Швајцарској, између претставника Велике Британије и Немачке, и доцније између САД и Немачке по питању мира са Немачком. „Јасно је да се такво понашање влада Велике Британије и САД може сматрати само као кршење елементарних обзира и обавеза према савезницима."

У англо-француско-америчкој збирци „докумената" учињен је покушај да се сличан карактер припише и т.зв. берлинским „преговорима" између Молотова и немачких претставника 1940 године. О чиму се ту радило у ствари? Радило се о простом враћању посете коју је нешто раније Рибентроп био учинио Москви. Разговори који су том приликом вођени тицали су се углавном немачко-совјетских односа. Хитлер је том приликом учинио совјетским претставницима извесне далекосежне предлоге у погледу изласка на Персиски Залив, Мореуза итд. За совјетску владу то је, међутим, било „сондирање и испитива-

ње става хитлеровске владе... које се није завршило и није могло завршити било каквим споразумом." Из тога сондирања совјетска влада је ипак извукла драгоцене закључке о будућим намерама и плановима хитлерове Немачке.

Саопштење Совјетског информационог биро-а не само да је поставило ствари на своје право место, да је указало на сву беду покушаја да се изопачи истина о једном заиста судбоносном периоду савремене историје, него је уједно бацило пуну светлост и на развој оних двеју тенденција, које су се све јасније назирале у раздобљу између два рата, које су чак и за време рата избијале у оквиру међусавезничких односа, а које и данас дају основно обележје међународној стварности. Тенденције демократске и мирољубиве, с једне стране, и тенденције реакционарне и империјалистичке с друге стране. И, управо у осветљавању тих двеју тенденција и лежи велики допринос који саопштење Совјетског информационог биро-а претставља за ствар мира у свету.

Ђ. НИНЧИЋ

ANALI PFB | anali.rs

ISTORIJA PRAVA NARODNOOSLOBODILAČKE BORBE

U toku oslobodilačke borbe naših naroda, rušenjem stare države i starog pravnog poretka, postepeno se stvaralo i novo pravo. Istorija prava narodnooslobodilačke borbe pretstavlja važnu komponentu u istoriji države i prava naroda FNRJ. Ona je danas od velikog načelnog interesa. Bez poznavanja stvarne istorije prava oslobodilačke borbe nemoguće je potpuno i pravilno razumeti i pisati istoriju stvaranje naše Narodne Republike. Osim toga i za današnju izgradnju našeg pravnog poretka i zakonodavstva poznavanje tekstova i propisa iz oslobodilačke borbe pretstavlja važan i nužan materijal i pomoć. Bez poznavnja ovog materijala nemoguće je pravilno i uspešno izgrađivati naše pozitivno pravo, koje se nadovezuje, nastavljajući ga i razvijajući ga, na pravne izgradnje oslobodilačke borbe. Najzad, nemoguće je stvarati našu novu pravnu nauku ako se ne poznaje i duboko ne prouči ova istorija prava. Otuda je već krajnje vreme da se pokupe, sistematizuju i objasne svi dokumenti i podaci koji sadrže u raznim područjima nova prava iz oslobodilačke borbe.

Arhiv otvara od ovog broja posebnu rubriku u kojoj će objavljivati dokumente, isprave i druge priloge za istoriju prava oslobodilačke borbe naših naroda. U isto vreme **Arhiv** poziva na saradnju sve naučne radnike, pravne istoričare i učesnike oslobodilačke borbe, da svojim prilozima održe i razviju ovu rubriku. Rad na stvaranju naučne istorije prava oslobodilačke borbe naših naroda nije samo važan za istoriju države i prava naroda FNRJ, nego je od šireg i opšteg značaja . Taj značaj obuhvata kako države koje na istim osnovama i principima izgrađuju narodnu demokratiju kao i naša Republika, tako i mnoge druge zemlje čiji broj iz dana u dan ne opada nego raste.

U ovom broju donosimo dokumente iz oblasti krivičnog prava kako je ono došlo do izražaja u oslobodilačkoj borbi Slovenije.

UREDNIŠTVO

RAZVOJ MATERIJALNO-KRIVIČNOG PRAVA U NARODNO-OSLOBODILAČKOJ BORBI SLOVENIJE

Šesnaestog septembra 1941 godine konstituisao se najviši politički organ narodnooslobodilačkog pokreta »Vrhovni plenum Osvobodilne fronte slovenskega naroda« u »Slovenski narodnoosvobodilni odbor« (SNOO) koji je pretstavljao »jedinog pretstavnika, zastupnika i organizatora slovenačkog naroda« (»Zaključak Vrhovnog plenuma OF slovenačkog naroda da se konstituiše SNOO«, objavljen u »Slovenskom poročevalcu« od 20. septembra 1941 godine). Do tog dana vođstvo OF već je bilo

steklo bitne oznake vlasti time što se narod odazivao njegovom pozivu u partizane, što je u čitavoj Sloveniji vodilo partizanske akcije i što se već stvarala nekakva »država u državi«. Istog je dana novo konstituisani SNOO doneo »Odluku SNOO-a o zaštiti slovenačkog naroda i njegovog pokreta za oslobođenje i ujedinjenje« (»Slov. poročevalac« od 1 oktobra 1941 godine) kao prvi materijalno-krivični propis u narodnooslobodilačkoj borbi Slovenije, a koji je po svojoj pravnoj načelnosti i političkoj nužnosti zadržao snagu direktive do 1 septembra 1944 godine, kada je Odluka Vrhovnog štaba NOV i POJ od 24 maja 1944 godine stupila na snagu i na području oslobođene slovenačke teritorije. (Do tog dana Glavni štab NOV i PO Slovenije nije od Vrhovnog štaba NOV i POJ primio nikakvu jedinstvenu krivično-pravnu normu). Ova odluka je bila doneta na osnovu činjenica što je Slovenija bila raskomadana na tri dela i što je bila okupirana od strane Nemaca, Italijana i Mađara, kao i na osnovu toga što je okupator bio uspeo da u zabrinjujućem obimu pridobije za svoju politiku političare bivše Jugoslavije, špijune i potkazivače, pa je protiv te pojave narod sam otpočeo s kaznenim represalijama .

Ova odluka nije ništa drugo do izraz načela krivične odgovornosti za društveno-opasna dela. Tačka A ove odluke nosi naslov: »Zaštita naroda«. Normirana je radnja izvršenja za dela izdaje, time što se izdajnik označuje kao denuncijant, kao lice koje sarađuje sa okupatorima ili drugim neprijateljima slobode slovenačkog naroda u nameri da se unište ili okrnje njegove političke slobode i njegova samostalnost, dalje kao lice koje stvara organizacije u cilju borbe protiv oslobođenja slovenačkog naroda, ili ih od te borbe odvraća od toga. Tačka B odluke nosi naslov: »Zaštita narodnooslobodilačkog pokreta«. Prema njoj se kažnjava izdavanje tajni organizacije, rukovodilaca, učesnika pokreta kao i lica koja pokret pomažu, izdavanje sredstava itd. Predviđena je kazna za potkazivače ako, na osnovu njegove lažne prijave, bude izrečena ili izvršena kazna od strane organa OF. Predviđena je, međutim, kazna i za onoga, koji sarađuje sa okupatorom na način, koji mu pruža mogućnost da se može pozivati na naklonjenost i odanost slovenačkog naroda.

Odlukom o zaštiti slovenačkog naroda samo je formulisana norma koja je u svesti i praksi naroda već stvorena i sprovađana. Ovom je odlukom negiran jugoslovenski krivični zakon i porušen stari pravni poredak. Odlukom se štiti nastajući novi poredak od društveno opasnih pojava, koje su u ondašnje vreme bile: izdajstvo, saradnja s okupatorom i slabljenje narodnooslobodilačkih snaga.

Krivična odgovornost po ovoj odluci je apsolutna: izrično su izjednačeni svi oblici vinosti (dolus i culpa) — t. zv. krajnja nužda (pritisak okupatora ne priznaje se). Otsutnost borbe za opstanak svakom je Slovencu nalagala, da bude svestan svojih dela i da ni u kom slučaju ne može olako očekivati, da posledica njegovog dela neće nastupiti. U vreme kada su u neravnoj borbi borci žrtvovali svoje živote, niko nije mogao da se pravda time, da je krivično delo učinio pod pritiskom, već je bio dužan, da stavi na kocku, makar i svoj život, jer je njegovo delo moglo prouzrokovati propast mnogih boraca.

Odluka o zaštiti slovenačkog naroda ustanovila je sledeće kazne: smrtnu kaznu, kaznu uništenja ili konfiskacije imovine i kaznu narodnog bojkota. Kazna konfiskacije imovine svakako je ovim u novoj Jugoslaviji po prvi put uvedena. Kazna uništenja imovine bila je uslovljena vanrednim prilikama borbe usred okupirane teritorije, a kazna narodnog bojkota bila je efikasna u okupiranim gradovima. Ove zadnje dve kazne, naravno, u toku docnijeg razvoja više se ne pojavljuju.

U praksi ova odluka značila je u početku samo jednu direktivu, jer se postupak vodio pred celokupnim partizanskim odredom, koji je kolektivno izricao kaznu, a ne krutu normu za primenjivanje u sudu.

U vreme od maja do kraja jula 1942 godine stvorena je, posle uspešnih partizanskih akcija protiv italijanske vojske, prva oslobođena slovenačka teritorija gde su obrazovani prvi narodnooslobodilački odbori. S druge strane u isto vreme pojavio se belogardizam sa izrazitom izdajničkom politikom vođstva starih političkih stranaka. Ovakav položaj nalagao je i krivično-pravne mere. U vezi sa tačkom 9 »Osnovnih tačaka OF slovenačkog naroda«, koje su objavili SNOO i Vrhovni plenum OF u »Slov. poročevalcu« 8 novembra 1941 godine sa dopunom od 6 januara 1942 godine, kao i u vezi sa »Tumačenjem«, uz tačku 9 koje je dao IOOF (»Slov. poročevalec« od 31 januara 1942 godine), bila je zabranjena svaka druga oružana vojnička formacija van okvira Partizanskih odreda i narodne zaštite. »Sankcije za zaštitu slovenačkog naroda protežu se na svakoga, koji radi na tome, da se na teritoriji slovenačkog naroda stvori oružana sila mimo Slovenačkih narodnooslobodilačkih partizanskih odreda i Narodne zaštite pod političkim i vojničkim rukovodstvom OF.« Ova odredba rasčlanjena je u detalje »Upozorenjem IOOF od 26 jula 1942 godine«, »Izjavom Glavnog štaba Komande partizanskih odreda Slovenije od 27 maja 1942 godine«, kao i »Naredbom« istog štaba od 27 avgusta 1942 godine, time što su kao neprijateljske formacije označene: Bela garda (Milizia Volontaria Anticommunista: MVAC), »Slovenačka legija«, i »Legija smrti«. Izuzeti su samo oni koji su očigledno zavedeni a inače negativna formulacija »Tumačenja« postavljena i pozitivno, time što je inkriminisano naročito svako mobilisanje ljudi i materijala za neprijatelja, vršenje priprema za formiranje naoružanih grupa, pripremanje bratoubilačkog rata, nanošenje štete jedinstvu slovenačke narodne vojske itd. Izričito se kažnjava i pokušaj, kao i pripremne radnje.

Položaj Prve oslobođene teritorije kao oaze usred okupirane teritorie iziskivao je specifične krivično-pravne mere. Infiltracija belogardističkih elemenata, briga za ishranu stanovništva i vojske i osiguranje od neprijateljske propagande baza su za sledeće propise: Glavna komanda Partizanskih odreda Slovenije zabranila je Odlukom o kretanju civilnog stanovništva od 14 juna 1942 godine, pod kaznom smrti, samovoljno prelaženje sa oslobođene teritorije na neoslobođenu i obratno. Za obično nedozvoljeno prelaženje izricala se kazna ukora, lišenja slobode i prinudnog rada (Naredba Glavnog štaba od 27 augusta 1942 godine). Prema Odluci Narodnooslobodilačkog veća (»Narodnooosvobodilni svet« — NOS, vrhovnog upravnog organa na Prvoj oslobođenoj teritoriji) od 10 avgusta 1942 godine o stavljanju pokretnih vrednosti na raspoloženje za narodnooslobodilačku borbu bilo je kažnjivo prikrivanje i nepredavanje viškova namirnica narodnooslobodilačkoj vojsci, iako se isto ne bi vršilo u nameri, da se time koristi okupatoru. Prema Odluci NOS-a od 10 avgusta 1942 godine o zabrani izvoza životnih namirnica sa oslobođene teritorije izricala se kazna konfiskacije životnih namirnica, ako bi iste bile izvezene sa oslobođene teritorije, a eventualno još i koja strožija kazna. Prema Odluci IOOF od 28 juna 1942 godine o obaveznom prijavljivanju zaliha kažnjavao bi se konfiskacijom ovih zaliha odnosno celokupne imovine ili još strožije svaki onaj, koji ne bi podneo obaveznu prijavu zaliha. Krivične mere konfiskacije sadržane su i u Odluci NOS-a od 10 avgusta 1942 godine o obezbeđenju ishrane partizanskih odreda. Konačno je Odlukom IOOF od 17 maja 1942 godine o zabrani širenja protivnarodne štampe zabranjeno rasturanje i širenje okupatorske i one domaće štampe koja je

bila u protivnosti sa narodnooslobodilačkom borbom OF, i na učinioce se primenjivala Odluka o zaštiti slovenačkog naroda.

Za Prvu oslobođenu teritoriju od važnosti je, da je kod organa za vrhovnu upravu NOS-a 26 jula 1942 godine naimenovan poverenik za pravosuđe, a Odlukom IOOF od 31 jula 1942 godine i »Vanredna sudska komisija« (ISK-a), kao i da je Glavna komanda Partizanskih odreda Slovenije 30 jula 1942 godine propisala prve mere u pogledu formalnog uređenja krivičnog sudstva. Ovim merama udaren je prvi temelj za pravilno i jednoobrazno sprovođenje materijalno-krivičnih propisa.

Posle velike Roške ofanzive u julu i augustu 1942 godine privremeno je propala Prva oslobođena teritorija i nastupio »period belogardizma« (B. Kidrič, govor u Kočevju 1 oktobra 1943 godine). U skladu s tim vršene su represalije prema već gore citiranim krivičnim propisima. Međutim, u vezi s tim pojavila se politička potreba za ublaženjem ovih propisa u konkretnim slučajevima. Stoga su IOOF i Gavna komanda Partizanskih odreda Slovenije 15 novembra 1942 godine dali amnestiju svim onim pripadnicima oružane bele garde, koji svoje oružje odmah polože. Tu imamo prvi primer amnestije u smislu abolicije. Dalju amnestiju dao je IOOF u avgustu 1943 godine, što je bilo od političke važnosti s obzirom na kolebanje, koje je nastalo među belogardistima posle pada fašizma u Italiji. Ova amnestija precizirana je 16 septembra 1943 godine za one, koji napuste neprijateljske redove i stupe u redove NOV i PO Slovenije.

U vezi sa reorganizacijom NOV i POJ obrazovani su 5 avgusta 1943 godine vojni sudovi kod brigada i odreda sa većim a od tri člana i tužiocem.

Kapitulacija Italije 9 septembra 1943 godine i poraz belogardizma na Grčaricama i na Turjaku doneli su narodnooslobodilačkoj borbi nove snage, sredstva i polet, kao i novu, tkzv. drugu oslobođenu teritoriju, a time ujedno i mogućnost i neophodnost daljeg organizovanja krivičnog sudstva i krivičnih propisa. Glavni štab NOV i PO Slovenije naimenovao je 19 septembra 1943 godine Viši vojni sud, kao vrhovnu instanciju, i područne sudove na oslobođenoj teritoriji. Krivični sudovi bili su nadležni za suđenje po svim krivičnim delima. Rad ovih sudova stvorio je plodnu sudsku praksu, kojom se po analogiji, na osnovu pozitivnih propisa i faktičnih potreba stvaralo krivično pravo, a koje se zatim u smislu tumačenja Odluke o zaštiti slovenačkog naroda i »Tumačenja« osnovne tačke 9 OF obavezno objavljivalo u »Pravilnicima odeljenja za sudstvo kod Glavnog štaba NOV i PO Slovenije« od 5 avgusta 1943 godine, 15 oktobra 1943 godine, januara 1944 godine i u Uredbi o vojnom sudstvu od 20 aprila 1944 godine. U ovim pravilnicima obuhvaćena su i obična kriminalna dela protiv bezbednosti života, zdravlja, slobode i imovine, kao na primer imovinski delikti kod kojih prelazi vrednost 10.000 ital. lira. Prema Odluci IOOF o obustavljanju rada redovnih sudova itd. od 18 oktobra 1943 godine za sve druge krivične stvari bili su nadležni mesni terenski odbori OF, kao što su se u Sloveniji faktički nazivali narodnooslobodilački odbori koji još nisu bili izabrani na redovnim izborima.

Odluka IOOF o opštoj mobilizaciji od 11 septembra 1943 godine propisala je kažnjavanje po vojnim zakonima za one obaveznike, koji se ne odazovu mobilizaciji, tj. po Odluci o zaštiti slovenačkog naroda. Sudska praksa formirala je pojam »skrivaštva« za one, koji se kriju po šumama i na drugim mestima, kao i pojam »izmikaštva« za one, koji se vešto izmiču mobilizaciji. Time je raščlanjen pojam dezertiranja (begstva). Ali kod samog delikata begstva bio je od važnosti

dolus coloratus: ko bi pobegao iz jedne jedinice, da bi služio u drugoj, ko bi pobegao iz čežnje za rodnim krajem, da bi se za par dana vratio. Gde nisu bila iscrpljena sva sredstva političkog i vojničkog vaspitanja, tamo su sudovi kaznu jako diferencirali. Na taj način u praksi je došla do izražaja ustanova uslovne kazne. Ova se protiv pripadnika vojske izricala samo u njihovom prisustvu i to u slučaju izricanja kazne teškog ili običnog prinudnog rada, s tim da uslovno osuđeni svoju kaznu izdrže posle oslobođenja. Ako, međutim, borbom, radom i svojim držanjem dokažu da su se popravili, kazna im se oprašta. U ovoj meri jasno je došao do izražaja vaspitni karakter kazne. Isti karakter ima kazna ukora za vojna lica. Odeljenje za sudstvo je 6 oktobra 1943 godine odredilo meru bezbednosti predaje u radnički bataljon za sumnjive bivše pripadnike kvislinških formacija.

Skupština delegata slovenačkog naroda u Kočevju održane od 1 do 3 oktobra 1943 godine, koja je postavila ustavne temelje NR Slovenije, proglasila je, da je odgovoran pred svojim narodom za izdajstvo svaki onaj, ko izvršuje uputstva Mihailovića i Rupnika. Prva skupština slovenačkih pravnika na Suhoru i u Metliki, održana 10 oktobra 1943 godine, pokazala je prema referatima Zorana Poliča i dr. Vita Kraigera već i osnovu za naučni rad na području krivičnog prava.

S obzirom na proglas nemačkog gaulajtera dr. Fr. Rainera od 9 novembra 1943 godine o mobilizaciji u Sloveniji, koji je ovaj izdao posle bezuspešne velike nemačke ofanzive krajem oktobra i početkom novembra 1943 godine, a koja je Drugu oslobođenu teritoriju okrnjila, IOOF izdao je, oslanjajući se na poziv maršala Tita od 4 januara 1944 godine, svoj proglas od 13 januara 1944 godine da se svaki dalji rad u korist osvajača i domaćih izdajnika kažnjava smrću i oduzimanjem građanskih prava. Na prvom zasedanju SNOS-a u Črnomelju 19 i 20 februara 1944 godine usvojena je svečana izjava o pravima i dužnostima slovenačkog naroda. Za krivično pravo narodnog izdajstva i gubitak građanskih prava.

Rad MVAC koja je služila nemačkim interesima pojačana plavogardističkim elementima Mihailovića i Ljotića, izazvao je odluku Pretsedništva SNOS-a od 20 avgusta 1944 godine, kojom se predviđa proterivanje javno poznatih protivnika narodnooslobodilačke borbe i porodica domobranaca, kao i fakultativna konfiskacija njihove imovine u slučajevima, gdje je očigledno, da su neprijateljske akcije bile omogućene samo njihovom pomoću, a naročito obaveštavanjem. Nedozvoljen povratak takvih lica kažnjavao se prinudnim radom od najmanje jedne godine. U ovom slučaju nalazimo po prvi put propisanu najnižu granicu kazne prinudnog rada.

Ostaje da napomenemo još pojedine specijalne propise, u kojima su sadržane i krivične norme. To su odluke IOOF od 15 juna i 23 avgusta 1944 godine o maksimiranju cena životnih namirnica. Prema njima kažnjava se prekoračenje određenih cena, prikrivanje robe kao i nestavljanje robe u promet, i to kaznom konfiskacije imovine ili prinudnim radom. Odluka Pretsedništva SNOS-a od 27 januara 1945 godine o zaštiti biblioteka itd. uvodi novčanu kaznu od 10.000 ital. lira. Povreda propisa o suzbijanju pegavca kažnjava se prema odluci Pretsedništva SNOS-a od 23 februara 1945 godine novčanom kaznom ili lišenjem slobode. Tu je lišenje slobode normirano prvi put s obzirom, da su prilike na oslobođenoj teritoriji već omogućavale izvršenje takve kazne.

O karakteru kazni treba dodati još sledeće: smrtna kazna bila je neophodno sredstvo generalne prevencije i same represije, i to naročito u godinama 1941 i 1942. Sudovi su, uostalom, imali najširu elastičnost

u izboru kazne. Tendencija je bila »podići učinioca u dostojnog člana slovenačkog naroda, koji se bori za svoje oslobođenje«. Karakteristična je za kaznu konfiskacija imovine bila i konfiskacija naslednog dela koji će učiniocu pripisati. Ova teško izvršna kazna imala je pre svega zastrašujući karakter. U pogledu maloletnih lica smrtna se kazna, po pravilu, nije smela primenjivati, a u pogledu svake druge osude na smrtnu kaznu bilo je od septembra 1943 godine na dalje (izuzev za vreme borbe i pokreta) potrebno, da istu potvrdi viši vojni sud, a što je u praksi značilo ublaženje smrtne kazne.

Iz gornjeg vidi se, da krivično-pravni propisi u narodnooslobodilačkom ratu Slovenije proističu iz materijalnog shvatanja krivične odgovornosti, da se njima krivično pravo izgrađuje na pretpostavci, da krivični sistem bivše Jugoslavije kao zaštitnik eksploatatorske klase, koja se delom borila protiv narodnog oslobođenja, niti je odgovarao naročitim uslovima narodnooslobodilačke borbe, niti je mogao poslužiti za nove društvene odnose. U sistemu kazna preovlađuje doduše u početku njihov pretežno represivni i opšte preventivni značaj, a nastankom slobodne teritorije one dobijaju vaspitni i popravni karakter. Krivično-pravni propisi iz narodnooslobodilačkog rata Slovenije u mnogočemu su, dakle kao njegova tekovina doprineli sistemu našeg krivičnog prava, kao što je ono izgrađeno u našem novom Opštem delu Krivičnog zakonika.

Dr. M. ŠNUDERL

PREGLED MATERIJALNOG KRIVIČNOG PRAVA U NARODNOOSLOBODILAČKOJ BORBI SLOVENIJE

Pojam krivičnog dela

1

Krivično delo je svako činjenje koje pretstavlja opasnost za slovenački narod i Jugoslaviju, za narodnooslobodilačku borbu protiv okupatora i njegovih pomagača, za narodnooslobodilačku vojsku, za oslobodilački front slovenačkog naroda, za zajednicu uopšte ili u većoj meri za pojedinca [1]).

2

Krivična dela koja su neznatnog značaja ili njihovi učinioci nisu društveno opasna lica, ne smatraju se u toku narodnooslobodilačke borbe krivičnim delima. Nihovo se kažnjavanje odlaže na vreme posle oslobođenja [2]).

Analogija

3

Kazna se načelno izriče na osnovu odluke naredbodavne vlasti.

Kada, međutim, za krivično delo, koje je opasno u smislu 1, nema krivičnog propisa, sud može na osnovu iskustva i razvitka narodnooslobodilačke borbe odrediti osnov odgovornosti i granice kažnjivosti.

Svrha kazne [2])

4

Svrha je kazne, da spreči učinioca da ponovo učini krivično delo, da zastrašuje kolebljive članove od vršenja krivičnih dela i vaspitno deluje na učinioca.

Oblici vinosti

ANALI PFB | anali.rs

5

Krivično delo kažnjava se, bilo da je učinjeno s umišljajem ili iz

nehata, ili pod pritiskom okupatora ili drugih neprijatelja slovenačkog naroda [1]).

Kazne i mere bezbednosti [1]) [2])

6

Prema učiniocima krivičnih dela izriču se ove kazne:
1) smrtna kazna;
2) težak prinudni rad;
3) prinudni rad;
4) uništenje imovine;
5) potpuna konfiskacija imovine;
6) delimična konfiskacija imovine;
7) konfiskacija određenog predmeta
8) novčana kazna [3]);
9) proterivanje iz mesta boravka;
10) gubitak građanskih prava;
11) narodni bojkot;
12) lišenje slobode [4]);
13) ukor.

7

Izvršenje kazne odlaže se dok istu ne potvrdi viši vojni sud. U izuzetnim slučajevima mogu se kazne, koje izriču brigadni ili vanredni sudovi, izvršiti bez takvog prethodnog potvrđivanja [5]).

8

Smrtna kazna izvršuje se streljanjem.

Kada naročiti razlozi borbe iziskuju da se kazna izvrši bez odlaganja, smrtna kazna nad pripadnicima vojske može se izvršiti i pre potvrde presude od strane višeg vojnog suda.

Smrtna kazna izrečena za krivično delo dezerterstva (begstva) objavljuje se pred strojem one jedinice kojoj je osuđeni pripadao, kao i na način uobičajen u njegovom mestu prebivanja [2]).

9

Kazna teškog prinudnog rada i kazna prinudnog rada izriču se načelno na neodređeno vreme [2]).

10

Kazna konfiskacije imovine može biti potpuna ili delimična [1]), a može se sastojati i u plaćanju novčanog iznosa ili u oduzimanju određenog predmeta ili određene vrste predmeta [2]).

Konfiskovana imovina pripada onoj komandi, kod koje se nalazi sud koji je izrekao kaznu. U slučaju da je kaznu konfiskacije imovine izrekao područni sud, konfiskovana imovina pripada Privrednoj komisiji na području tog suda [2]).

11

Kazna konfiskacije imovine može obuhvatiti i onu imovinu, koja bi pripala osuđenome kao članu porodice prema pravilima zakonskog nasljeđivanja, uz ograničenje da se porodici osuđenog imaju ostaviti sredstva za privremeno neophodno izdržavanje, ukoliko je osuđeni na to obavezan prema pravilima porodičnog prava [2]).

12

Kazna konfiskacije imovine obavezno će se izreći uz druge izrečene kazne u težim slučajevima, a može se tako izreći i u drugim slučajevima [2]).

13

Kazna gubitaka državljanstva je pored drugih kazni prirodna posledica osude za krivično delo izdaje [6]).

ANALI PFB | anali.rs

14

U slučaju da protiv osumnjičenog nema dovoljno osnova za optužbu ili osudu, odnoso lice može biti predato u radnički bataljon. Tamo će se predati i lica, koja su prinudno mobilisana u Belu gardu i Plavu gardu.

Odmeravanje kazni

15

Kazna treba da bude odmerena pravedno, ali strogo.

Uslovna osuda

16

Protiv pripadnika vojske, izuzev onih kojima je kazna izrečena u njihovom otsustvu, kazna prinudnog rada i kazna teškog prinudnog rada izreći će se uslovno, s tim da istu imaju izdržavati posle oslobođenja, a da će im se ona oprostiti,ako borbom, radom ili svojim držanjem dokažu da su se popravili i da su zaslužili oproštaj kazne.

Predlog za oproštaj kazne može se staviti kod kazne teškog prinudnog rada posle dva meseca, a kod kazne prinudnog rada posle jednog meseca od stupanja osuđenog na izdržavanje kazni.

Gašenje prava kažnjavanja

17

Amnestija se daje u slučaju dobrovoljnog odustanka od nastavljanja krivičnog dela saradnje sa okupatorom, ako se odnosno lice istovremeno prijavi vojnim ili drugim vlastima. U tom slučaju učinilac se ne kažnjava [7]).

18

Pomilovanjem kazna se oprašta ili zamenjuje drugom vrstom kazne [2]).

19

Nad licima koja nisu navršila 18 godina starosti smrtna kazna se načelno ne može izvršiti bez potvrde presude od strane višeg vojnog suda [2]).

Vremeno ograničenje važnosti krivičnih propisa

20

Krivični propisi važe do prestanka vanrednog stanja [1]).

POSEBNE ODREDBE

Zaštita naroda

21

Izdajnik je:

1) denuncijant [1]), t.j. lice koje pomaže okupatora navođenjem raznih činjenica (potkazivanjem, denunciranjem, uhođenjem, propagandom i agitacijom u korist okupatora ili negovih pomagača) [2]);

2) ko neposredno ili posredno stupi u dodir sa okupatorom ili sa drugim neprijateljima slobode slovenačkog naroda ili njihovim poverenicima u cilju uništenja trajnog okrnjenja njegove političke slobode i samostalnosti [1]); ko ma na koji način sarađuje sa okupatorom ili aktivno učestvuje u borbi na strani okupatora (Bela garda, Plava garda, domobranci) [2]);

3) ko zbog svojih ličnih ili sebičnih grupnih koristi organizuje ili odvraća narodne sile u cilju borbe protiv oslobođenja slovenačkog naroda ili pruža za takvu borbu pomoć bilo kakvim sredstvima [1]);

4) ko ma na koji način pomaže ostatke belogardističkih i plavogardističkih bandi ili lica koja se kriju od mobilizacije [8]);

5) ko izvršava ma kakvo uputstvo Rupnika [9]);

6) ko radi u korist osvajača i domaćih izdajnika [10]);

ANALI PEP Lapalirs

7) ko na oslobođenoj teritoriji rastura okupatorsku i domaću štampu koja je uperena protiv narodnooslobodilačke borbe OF [11]); ko rastura ili krije belogardističku literaturu ili ko u istoj sarađuje, [12], [13]); ko učestvuje na sastancima i u akcijama Bele garde ili istu neposredno pomaže.[12])

Izdajnici kazniće se smrću.

Zaštita narodnooslobodilačkog pokreta

22

Smrću će se kazniti:

1) ko neposredno ili posredno izda vlastima okupatora ili ko u nameri izdaje objavi ili širi tajne organizacije i rada narodnooslobodilačkog pokreta [1]);

ko izda ili potkaže vlastima okupatora lica, koja vode narodnooslobodilački pokret, u njemu sarađuju ili ga pomažu [1]); ko daje ma kakve podatke o kretanju, sastancima, izjavama i radu pristalica oslobođenja slovenačkog naroda, koji mogu koristiti okupatoru ili Beloj gardi. Svako brbljanje, koje bi moglo dovesti u opasnost život, ličnu slobodu ili imovinu pristalice OF kazniće se smrću, izuzev u slučajevima navedenim u zakonu [11]);

3) ko vlastima okupatora i drugim neprijateljima pribavlja sredstva za borbu protiv narodnog oslobođenja [1]). Svako prikrivanje, nošenje ili upotreba oružja, koje je u celosti svojina slovenačke narodne vlasti kazniće se smrću [11]);

4) ko napusti narodnooslobodilački pokret ili izađe iz njega, pa zatim počini koje od dela iz 21, 22, 23 i 24 [1]).

23

Smrću će se kazniti potkazivač ako se na osnovu njegovog lažnog iskaza izreče i izvrši smrtna kazna u slučajevima iz 21 i 22 [1]).

24

Ko izađe iz narodnooslobodilačkog pokreta u nameri, da onemogući ili znatno oteža rad ovog pokreta, kazniće se narodnim bojkotom, a u težim slučajevima uništenjem ili konfiskacijom imovine[1]).

25

Istom kaznom kazniće se, ko se udružuje ili sarađuje sa okupatorima na način, koji okupatoru pruža mogućnost pozivanja na naklonjenost i odanost slovenačkog naroda[1]).

Zaštita narodnooslobodilačke vojske

26

Smrću će se kazniti, ko radi na tome, da se na teritoriji slovenačkog naroda stvori oružana snaga mimo Slovenačkih narodnooslobodilačkih partizanskih odreda i Narodne zaštite pod političkim i vojničkim rukovodstvom OF[14]).

Kažnjivo je:

1) svako vršenje mobilizacije ili pokušaj mobilizacije ljudi i materijala za okupatora ili belogardističku vojsku (Slovensku legiju, Legiju smrti), izuzev u slučajevima očigledne zavedenosti i uz nepobitne dokaze o žrtvama doprinetim za oslobođenje slovenačkog naroda[15]);

2) vršenje priprema za formiranje bilo kakvih oružanih grupa van sastava Partizanskih odreda odnosno odreda koji su potčinjeni Glavnoj komandi Partizanskih odreda Slovenije[16]);

3) pripremanje bratoubilačkog rata bilo kakvom radnjom u nameri pomaganja okupatora [16]);

4) svako nanošenje štete jedinstvu slovenačke narodne vojske, koja stoji pod komandom Glavne komande Partizanskih odreda Slovenije[16]).

27

Sa oružanim belogardistima izjednačeni su pripadnici Bele garde, koje partizani ili članovi Zaštite zateknu na delu obavljanja pomoćnih vojnih ili agitacijskih radnji, lica, kod kojih se zatekne belogardistička prepiska, veća količina štampanih stvari, predmeta, namenjenih belogardističkim bandama, kao i lica, koja se zateknu u potstrekavanju ili organizovanju stanovništva na protivnarodna dela (n. pr. opravka porušenih puteva, mostova itd.[17]).

28

Ko na zahtev ne stavi svoje pokretne vrednosti na raspoloženje organima slovenačke narodne vlasti za potrebe narodnooslobodilačke borbe, tome će se tražena imovina konfiskovati bez naknade[18]). Prikrivanje i nepredavanje viškova namirnica narodnooslobodilačkoj vojsci kazniće se i u slučaju, kada se ne vrši u nameri pomaganja okupatora[2]).

29

Ko izvozi životne namirnice sa oslobođene teritorije, kazniće se konfiskacijom odnosne robe, a u težim slučajevima smrtnom kaznom[19]). Krijumčarenje predmeta, važnih za NOV i PO Slovenije, sa teritorije koja je u vlasti narodnooslobodilačke vojske, pretstavlja krivično delo[2]).

30

Ko ne prijavi zalihe, ma da je to bio dužan učiniti, ili da netačnu prijavu, kazniće se konfiskacijom celokupne robe koja je bila podvrgnuta prijavi li konfiskacijom celokupne imovine, a u težim slučajevima smrću[20]).

31

Ko prikrije ili dobrovoljno ne preda zalihe namirnica, koje premašuju neophodne potrebe stanovništva, kazniće se konfiskacijom tih zaliha[21]).

32

Prelaz sa oslobođene teritorije na neoslobođenu i obratno može se u slučaju špijunaže kazniti i smrću[22]).

33

Naoružani pripadnik Bele garde, koji ne preda svoje oružje Slovenačkoj partizanskoj vojsci, odnosno Zaštiti, kazniće se smrću[23]).

34

Ko se bez dozvole vrati u mesto iz koga je proteran, čini time krivično delo i kazniće se prinudnim radom od najmanje jedne godine. Ako je, međutim, njegov povratak u vezi sa delima težeg značaja, sud može izreći i smrtnu kaznu[23]).

35

Ko vrši neprijateljsku propagandu ili inače služi našem narodnom neprijatelju (Beloj gardi, Plavoj gardi, domobrancima itd.) ili se naseli u mestu sa namerom, da vrši takvu propagandu odnosno službu, kao i srodnici takvih lica, koji u takvom delu učestvuju (pomažu, pružaju pomoć), kazniće se proterivanjem iz mesta boravka, a u težim slučajevima pored toga još i konfiskacijom imovine[24]).

36

Po vojnim zakonima kazniće se, ko znajući za podatke o ostacima belogardističkih i plavogardističkih bandi kao i o licima, koja se kriju, te podatke ne saopšti vojnim ili civilnim vlastima[8]).

Zaštita vojne službene dužnosti

37

Ko se ne odazove pozivu slovenačke narodne vlasti i vojske na mobilizaciju, kazniće se po vojnim zakonima[25]).

ANALI PIP Beograd.rs

38

Vojni obveznik, građansko lice pa i žensko lice, koje pobegne iz mesta svog prebivanja u cilju da izbegne službu u vojsci i ne javi se na poziv vlasti na službu, odgovaraće za krivično delo skrivanja i kazniće se smrću[26]).

Ako takvo lice ostane u svome prebivalištu, ali čini sve, da bi izbeglo službu u vojsci, odgovaraće za krivično delo izmicanja[26]).

39

Kazniće se po vojnim zakonima, ko davanjem hrane ili na ma koji drugi način pomaže belogardističke i plavogardističke bande i lica koja se kriju od mobilizacije[8]).

40

Posebna vojno-krivična dela su [2]):

1) dezerterstvo (begstvo);

2) širenje lažne propagande protivnika u vojsci kao i lažnih i alarmantnih vesti;

3) podrivanje unutrašnje povezanosti i borbenog raspoloženja među partizanima, unošenje prepasti i paničnog raspoloženja;

4) nemarno vršenje službe, iz koje proizlazi veća opasnost za zajednicu;

5) nepravilno vršenje stražarske službe;

6) neizvršivanje vojnih zapovesti;

7) pasivan otpor, koji ide za tim, da se oslabi zajednička vojna sila;

8) izdaja;

9) namerno uništenje sopstvene sposobnosti za borbu ili borbene sposobnosti svoga druga;

10) nepravilno rukovanje oružjem.

41

Krivično delo begstva iz vojske čini onaj pripadnik NOV i PO Slovenije, koji napusti svoju jedinicu u nameri, da konačno pobegne iz vojske [2]).

42

Krivično delo samovoljnog udaljenja iz vojske čini onaj pripadnik NOV i PO Slovenije, koji ostavi svoju jedinicu sa namerom, da se ponovo vrati u vojsku, ili koji prebegne iz jedne jedinice u drugu [2]).

Zaštita života, tela, lične slobode, svojine i imovinskih interesa

43

Kazniće se sledeća krivična dela [2]):

1) ubistvo sa umišljajem i iz nehata;

2) telesna povreda teže prirode;

3) ograničenje lične slobode;

4) krađa i utaja u vrednosti preko 10.000 lira;

5) razbojništvo i osnivanje razbojničkih bandi.

44

Ko prekorači propisane maksimirane cene životnih namirnica, prikriva robu ili istu ne stavi u promet, kazniće se delimičnom konfiskacijom imovine ili novčanom kaznom, a u težim slučajevima potpunom konfiskacijom imovine ili prinudnim radom. U svakom slučaju izreći će se konfiskacija odnosne robe [27]).

45

Ko povredi propise o zaštiti biblioteka, arhiva i kulturnih spomenika, kazniće se novčanom kaznom od 100 do 10.000 lira, a u slučaju grube nemarnosti zaštićeni predmet konfiskovaće se u korist narodne zajednice [3]).

46

Ko propusti, da prijavi pojavu vašiju ili povredi propise o suzbijanju vašljivosti i pegavca, kazniće se novčanom kaznom od 10.000 lira ili lišenjem slobode od tri meseci ili prinudnim radom do šest meseci. U težim slučajevima ove se kazne mogu izreči jedna uz drugu [4]).

47

Ko lovi zamkama, otrovima, omamljujućim sredstvima ili za vreme lovostaja ili ko lovi ribe eksplozivnim materijama, otrovima i omamljujućim sredstvima ili za vreme lovostaje, kazniće se novčanom kaznom od 5.000 lira ili prinudnim radom od jednog meseca ili pak sa obe ove kazne zajedno [28]).

Pozitivno pravna dokumenta:

[1]) Odluka SNOO od 16 septembra 1941 godine o zaštiti slovenačkog naroda i njegovog pokreta za oslobođenje i ujedinjenje.

[2]) Pravilnici Glavnog štaba NOV i PO Slovenije o radu briganih i područnih sudova od 5 avgusta 1943 godine i 16 oktobra 1943 godine kao i uredba o radu sudova od 20 aprila 1944 godine.

[3]) Odluka Pretsedništva SNOS-a od 27 januara 1945 godine o zašti biblioteka, arhiva i kulturnih spomenika.

[4]) Odluka Pretsedništva SNOS-a od 23 februara 1945 godine o zaštiti od pegavca.

[5]) Odluka Glavnog štaba NOV i PO Slovenije o obrazovanju Višeg vojnog suda od 19 septembra 1943 godine.

[6]) Izjava SNOS-a o pravima i dužnostima slovenačkog naroda od 19 februara 1942 godine.

[7]) Anestija IOOF iz avgusta 1943 godine sa dodatkom od 9 septembra 1943 godine.

[8]) Odluka IOOF br. 5 od 19 septembra 1943 godine o merama protiv ostataka belogardističkih i plavogardističkih bandi i lica koja se kriju od mobilizacije.

[9]) Zaključak Skupštine delegata slovenačkog naroda u Kočevju od 3 oktobra 1943 godine.

[10]) Poziv maršala Tita od 4 januara 1944 godine.

[11]) Odluka IOOF od 17 maja 1942 godine o zabrani širenja protivnarodne štampe.

[12]) »Opomena« IOOF od 26 avgusta 1943 godine.

[13]) Praglas IOOF i Glavne komande Partizanskih odreda Slovenije od 15 novembra 1942 godine.

[14]) Osnovne tačke OF slovenačkog naroda, tač. 9 i »Tumačenje« IOOF uz ovu tačku od 31 januara 1942 godine.

[15]) »Opomena« IOOF od 26 avgusta 1942 godine.

[16]) »Izjava« Glavne komande Partizanskih odreda Slovenije od 27 avgusta 1942 godine.

[17]) Naredba Glavnog štaba Partizanskih odreda Slovenije od 27 avgusta 1942 godine.

[18]) Odluka NOS od 10 avgusta 1942 godine o stavljanju pokretnih vrednosti na raspoloženje za narodnooslobodilačku borbu.

[19]) Odluka IOOF od 10 avgusta 1942 godine o zabrani izvoza životnih namirnica sa oslobođene teritorije.

[20]) Odluka IOOF od 28 juna 1942 godine o obaveznoj prijavi zaliha.

ANALI PFB Tanali.rs

[21]) Odluka IOOF od 10 avgusta 1942 godine o obezbeđenju ishrane za partizanske odrede Slovenije.

[22]) Naredba Glavne komande Partizanskih odreda Slovenije o kretanju civilnog stanovništva od 14 juna 1942 godine.

[23]) Odluka Pretsedništva SNOS-a br. 7/44 K od 20 avgusta 1944 godine.

[24]) Okružnica br. 1 Glavnog štaba NOV i PO Slovenije od 23 januara 1944 godine.

[25]) Odluka IOOF od 11 septembra 1943 godine o opštoj mobilizaciji.

[26]) Odluka Pretsedništva SNOS-a br. br 7/44 K od 9 juna 1944

[27]) Odluka IOOF od 15 februara, 15 juna i 23 avgusta 1944 godine o maksimiranju cena životnim namirnicama.

[28]) Zaključak ONOO za Belu Krajinu iz 1944 godine o zaštiti divljači i riba.

Prikupio i sredio dr M. ŠNUDERL

ANALI PFB | anali.rs

ПРАВО ИНОСТРАНИХ ДРЖАВА

УСТАВ НАРОДНЕ РЕПУБЛИКЕ БУГАРСКЕ

ГЛАВА I
НАРОДНА РЕПУБЛИКА БУГАРСКА

Чл 1

Бугарска је народна република са претставничким уређењем изграђена и утврђена као резултат херојске борбе бугарског народа против монархофашистичке диктатуре и победоносног народног устанка од 9 септембра 1944 године.

Чл. 2

У Народној Републици Бугарској сва власт проистиче од народа и припада народу.

Та власт се остварује преко слободно изабраних претставничких органа и преко народног референдума.

Све претставничке органе државне власти бирају грађани на основу општег, једнаког и непосредног изборног права, тајним гласањем.

Чл 3

Право да бирају и да буду бирани имају сви грађани Народне Републике који су навршили осамнаест година старости и то без разлике пола, народности, расе, вероисповести, образовања, занимања, друштвеног положаја и имовног стања, сем лица која су стављена под старатељство или су судском пресудом лишена грађанских и политичких права.

Војна лица која се налазе у редовима бугарске народне војске имају право да учествују на изборима и да буду бирана подједнако као и сви остали грађани.

Чл. 4

Народни претставници у свим претставничким органима су одговорни својим бирачима Они могу бити опозвани и пре рока за који су изабрани.

Начин спровођења избора, као и поступак опозивања народних претставника уређује закон.

Чл 5

Народном Републиком Бугарском се управља на основу Устава и закона земље.

ГЛАВА II
ДРУШТВЕНО-ЕКОНОМСКО УРЕЂЕЊЕ

Чл. 6

Средства за производњу у Народној Републици Бугарској припадају држави (општенародна имовина), задругама или приватним физичким или правним лицима.

ANALI PFB | anali.rs

Чл. 7

рудна и друга природна богатства у утроби земље, шуме,

воде, укључујући минералне и лековите, извори природних сила, железничке и ваздушне саобраћајне везе, пошта, телеграф, телефон и радио дифузија су државна, тј. општенародна својина. Посебни закон ће уредити искоришћавање шума од стране становништва.

Чл. 8

Општенародна својина је главни ослонац државе у развитку народне привреде и ужива нарочиту заштиту.

Средства за производњу која се налазе у њеним рукама, држава може привредно искоришћавати сама или их уступити другим на искоришћавање.

Чл. 9

Држава помаже и потстиче задруге.

Чл. 10

Приватна својина и њено наслеђивање, као и приватна предузимљивост у привреди, признаје се и штити законом.

Приватна својина стечена радом и штедњом и њено наслеђивање уживају нарочиту заштиту.

Нико не може употребити право својине на штету друштвених интереса.

Забрањују се приватни монополистички споразуми и удружења, као што су картели, трустови и концерни.

Приватна својина може да буде ограничена или експроприсана само у корист државе или за опште сврхе уз правичну накнаду.

Држава може да национализује потпуно или делимично поједине зграде или посебна индустриска, трговачка, транспортна и кредитна предузећа. Накнада се одређује законом о национализацији.

Чл. 11

Земља припада онима који је обрађују.

Закон одређује колико земље могу имати приватна лица као и случајеве у којима лица која нису земљорадници могу имати обрадиву земљу. Не допуштају се велики земљишни поседи у приватним рукама.

Држава потстиче, потпомаже и нарочито штити сељачке радне задруге.

Држава може да организује државна пољопривредна газдинства.

Чл. 12

У циљу најцелисходнијег развитка народне привреде и подизања народног благостања, држава даје правац државној, задружној и приватној привредној делатности путем државног народно-привредног плана.

При састављању и спровођењу државног народно-привредног плана, држава се користи активном сарадњом професионалних, привредних и друштвених организација и установа.

Чл. 13

Спољну и унутрашњу трговину усмерава и контролише држава.

Може бити уведено искључиво право државе да производи и тргује предметима који имају битан значај за народну привреду и потребе народа.

Чл. 14

Рад се признаје за основни друштвено-привредни фактор и држава се свестрано стара о њему.

Држава непосредно помаже трудбенике — раднике, земљораднике, занатлије и умне раднике — својом општом привредном и социјалном политиком, јевтиним кредитом, пореским системом и организовањем задруга.

ANALI PFB | anali.rs

Ради свестраног побољшања живота трудбеника, држава потстиче њихове организације, стваралачку иницијативу и самоиницијативу.

ГЛАВА III
ВРХОВНИ ОРГАНИ НАРОДНЕ ВЛАСТИ

Чл. 15

Народно собрање је највиши орган државне власти.

У границама Устава Собрање је носилац потпуне државне власти, уколико поједине функције не улазе, на основу Устава, у надлежност других, њему потчињених органа државне власти и државне управе.

Чл. 16

Народно собрање је искључиви законодавни орган Народне Републике Бугарске.

Чл. 17

Народно собрање:

1) Бира Президијум Народног собрања.
2) Саставља владу Народне Републике.
3) Мења Устав.
4) Решава о оснивању нових министарстава, као и о укидању, спајању или мењању назива постојећих.
5) Решава питања уступања, замене или увећања територије Народне Републике.
6) Доноси државни народно-привредни план.
7) Доноси државни буџет, закон о извршењу буџета, одређује порезе и начин њиховог убирања.
8) Решава о национализацији привредних предузећа и увођењу државних монопола.
9) Решава о питањима рата и мира
10) Решава о спровођењу референдума.
11) Даје амнестију.

Чл. 18

Народно собрање се бира на четири године.

Оно се састоји од народних посланика, изабраних од народа по један на тридесет хиљада становника.

Чл 19

Народно собрање се сазива на редовно заседање указом Президијума Народног собрања два пута у години — 1 новембра и 1 фебруара. Ако Президијум не сазове Народно собрање у тим роковима оно се може састати само.

Народно собрање може да буде сазвано на ванредно заседање по решењу Президијума Народног собрања, или на захтев најмање једне трећине народних посланика.

Чл 20

Одмах по отварању Народно собрање, под претседништвом најстаријег посланика, бира из своје средине биро који сачињавају: претседник и три потпретседника.

Претседник, а у његовом отсуству потпретседници,руководе заседањима Народног собрања по пословнику о унутрашњем реду који доноси Собрање.

Народно собрање бира на начин предвиђен у пословнику потребан број секретара и квестора.

Чл. 21

ANALI PRAVA Lanali.rs

Народни посланици полажу следећу заклетву:

„Заклињем се у име народа и Народне Републике Бугарске да

ћу им служити предано и пожртвовано, да ћу свето и ненарушиво чувати Устав, да ћу у свом раду као народни посланик имати пред очима само општенародне и државне интересе и да ћу уложити све своје снаге за заштиту слободе и независности отаџбине. Заклех се".

Чл. 22

После конституисања Народно собрање бира комисију за верификацију мандата, која најкасније у року од три месеца подноси извештај о потврђивању или поништавању избора сваког народног посланика посебно.

Чл. 23

Законодавну иницијативу имају само Влада и народни посланици.

Народни посланици могу поднети предлоге закона ако су потписани бар од једне петине укупног броја народних посланика.

Чл. 24

Пошто буде усвојен од Народног собрања, закон потписују претседник и секретар Президијума Народног собрања, па се обнародује у „Државном веснику".

Закон ступа на снагу три дана по обнародовању, сем ако у самом закону није одређен други рок.

Чл. 25

Само Народно собрање има право да решава о томе да ли су поштовани сви услови за издавање закона, које захтева Устав, и да ли он не противуречи Уставу.

Чл. 26

Народно собрање може да заседава ако је присутно више од половине свих народних посланика; оно доноси одлуке простом већином гласова присутних народних посланика, сем када Устав захтева другу већину.

Чл. 27

Заседања Народног собрања су јавна, сем када оно реши да важни друштвени интереси захтевају да заседање буде тајно.

Чл. 28

Народно собрање може преко нарочитих комисија да спроводи анкете и испитавања по свим питањима.

Сви органи власти и приватна лица дужни су да дају обавештења и поднесу документа која анкетна комисија тражи.

Чл. 29

Народни посланици не могу бити лишени слободе нити против њих може бити покренут кривични поступак, сем за тешка кривична дела, без одобрења Народног собрања, а ако оно не заседава — без одобрења Президијума Народног собрања. Такво одобрење се не тражи у случајевима затицања на делу злочина, у коме случају се извештава одмах Президијум Народног собрања.

Народни посланици не одговарају кривично за изражена мишљења и гласање у Народном собрању.

Чл. 30

Народно собрање се распушта с истеком његовог пуномоћја или раније ако то само реши.

У случају рата или других изванредних прилика, Народно собрање може продужити своје пуномоћје док то стање траје.

Већ распуштено Народно собрање може Президијум Народног собрања поново сазвати и његова пуномоћја продужити у случају рата или других изванредних прилика.

Чл. 31

Најкасније за три месеца по распуштању Народног собрања спроводе се избори за ново Народно собрање.

Чл. 32

Народни посланици добијају награду коју Народно собрање одреди.

Чл. 33

Народно собрање бира, апсолутном већином гласова свих народних посланика, Президијум Народног собрања, који сачињавају: претседник, два потпретседника, секретар и петнаест чланова.

Чл. 34

Президијум Народног собрања одговара пред Народним собрањем за сав свој рад.

Народно собрање може у сваком моменту сменити Президијум или поједине његове чланове.

Чл. 35

Президијум Народног собрања врши следеће послове:

1) Сазива Народно собрање.
2) Расписује изборе за Народно собрање.
3) Проглашава законе изгласане од Народног собрања.
4) Даје обавезна тумачења закона.
5) Издаје указе.
6) Врши право помиловања.
7) Установљава ордене и почасна звања и додељује их.
8) Претставља Народну републику у међународним односима, на предлог Владе поставља и опозива дипломатске и козуларне претставнике у страним земљама, и прима код њега акредитоване стране претставнике.
9) Ратификује и отказује међународне уговоре које је Влада закључила.
10) Кад Народно собрање не заседава, објављује на предлог Владе ратно стање у случају оружаног напада на Народну Републику и у случају потребе неодложног испуњења међународних обавеза у погледу узајамне одбране од агресије; у таквом случају Президијум одмах сазива Народно собрање да би се о томе изјаснило.
11) Објављује на предлог Владе општу и делимичну демобилизацију и ратно стање.
12) Кад Народно собрање не заседава, на предлог претседника Владе разрешава од дужности и поставља поједине чланове Владе; ову своју одлуку Президијум је дужан да поднесе на потврду Народном собрању на првом наредном заседању.
13) Укида уредбе и наредбе Владе ако нису сагласне са Уставом и законима.
14) Расписује референдум на основу одлуке Народног собрања.
15) Поставља и отпушта, на предлог Владе, виши командни састав оружаних снага Народне Републике.
16) Поставља и отпушта, на предлог Владе, главнокомандујућег оружаних снага.
17) Опрашта ненаплатива потраживања.
18) Решава питања која му стави у дужност Народно собрање.
19) Врши све послове који му буду законом поверени.

Чл. 36

Указе Президијума Народног собрања потписује претседник и секретар.

ANALI PE anali.rs

Чл. 37

Кад истекне пуномоћије Народног собрања, или у случају да оно буде распуштено пре рока, Президијум који је оно изабрало про-

дужава да врши дужност док новоизабрано Народно собрање не изабере нов Президијум.

ГЛАВА IV

ОРГАНИ ДРЖАВНЕ УПРАВЕ

Чл. 38

Највиши извршни и управни орган државне власти у Народној Републици Бугарској је Влада (Министарски савет).

Чл. 39

Владу сачињавају:
Претседник Министарског савета,
потпретседници Министарског савета,
претседник Државне планске комисије,
претседник Комисије за државну контролу,
министри и
претседник Комитета за науку, уметност и културу.

Претседник и потпретседници Министарског савета могу бити на челу неког министарства, Државне планске комисије, Комисије за државну контролу или Комитета за науку, уметност и културу, или пак бити без ресора.

Министарства су:
1) Министарство спољних послова.
2) Министарство унутрашњих послова.
3) Министарство народне просвете.
4) Министарство финансија.
5) Министарство правосуђа.
6) Министарство народне одбране.
7) Министарство трговине и снадбевања.
8) Министарство пољопривреде и шума.
9) Министарство грађевина и путева.
10) Министарство комуналне привреде и комуналне изградње.
11) Министарство жељезничког, аутомобилског и воденог саобраћаја.
12) Министарство поште, телеграфа и телефона.
13) Министарство индустрије и занатства.
14) Министарство електрификације и мелиорација.
15) Министарство руда и подземних богатстава.
16) Министарство народног здравља.
17) Министарство рада и социјалног старања.

Народно собрање апсолутном већином гласова свих народних посланика може оснивати нова министарства, као и укидати, спајати и мењати називе већ постојећим.

Президијум Народног собрања може по предлогу Владе именовати помоћнике министара.

Чл. 40

Народно собрање бира и разрешава дужности Владу и поједине њене чланове.

Влада одговара и подноси рачун о свом раду Народном собрању. Кад Народно собрање не заседава, Влада одговара и подноси рачун Президијуму Народног собрања.

Чл. 41

Чланови Владе полажу пред Народним собрањем следећу заклетву: „Заклињем се у име народа и Народне Републике Бугарске, да ћу им служити предано и пожртвовано, да ћу у свом раду као члан Владе имати пред очима само опште народне и државне интересе, да ћу строго чувати Устав и законе Народне Републике и да ћу уложити све своје снаге за заштиту слободе и независности Народне Републике Бугарске. Заклех се."

Чл. 42

Чланови Владе могу бити и лица која нису народни посланици.

Чл. 43

Влада руководи државном управом обједињујући и усклађујући рад појединих министарстава, Државне планске комисије, Комисије за државну контролу и Комитета за науку, уметност и културу, предузимајући мере за остварење државног народно-привредног плана и државног буџета, као и за обезбеђење јавног поретка, заштиту државних интереса и заштиту права грађана; врши опште руководство спољном политиком Народне Републике Бугарске и опште руководсво народном одбраном, а исто тако бди над испуњењем закона и разних аката управе.

Поједини чланови Владе руководе повереним им ресорима у границама и на основу опште политике и општих директива Министарског савета.

Министарски савет може да стави под своје непосредно руководство поједине гране управе као и да у том циљу образује комисије, комитете, савете, главне дирекције, дирекције, управе и службе, потчињене непосредно њему.

Чл. 44

Сваки народни посланик има право да упућује питања и интерпелације Влади и њеним члановима.

Они су дужни да дају одговор на питања у року предвиђеном у пословнику, а на интерпелације — када буду стављене на дневни ред

Чл. 45

Чланови Владе одговарају кривично за повреде Устава и закона и за сваки преступ учињен при вршењу дужности.

Они одговарају грађанско-правно за штете причињене држави и грађанима противзаконитим радом.

Посебни закон прописује ближе прописе о одговорности чланова Владе, као и поступак по коме ће им се судити.

Чл. 46

Службеници полажу заклетву верности Народној Републици.

Они одговарају дисциплински, кривично и грађанско-правно за повреде учињене у служби.

ГЛАВА V

МЕСНИ ОРГАНИ ДРЖАВНЕ ВЛАСТИ

Чл. 47

Територија Народне Републике се дели на општине и срезове.

Посебним законом могу бити осниване и веће административне јединице.

Чл. 48

Органи државне власти у општинама и срезовима јесу општински и срески народни савети, изабрани од месног становништва на време од три године.

Чл. 49

Општински и срески народни савети руководе спровођењем свих привредних, социјалних и културних делатности месног значаја сагласно државним законима. Они израђују привредни план и буџет општине и среза у границама државног народно-привредног плана и државног буџета и руководе њиховим извршењем; старају се о правилном управљању државном имовином и привредним предузећима на својој територији; старају се о чувању јавног поретка, о поштовању закона и заштити права грађана; руководе радом потчињених им извршних и управних органа.

ANALI PFB | anali.rs

Чл. 50

У границама своје надлежности месни народни савети доносе одлуке и издају наредбе сагласно законима и општим прописима виших органа државне власти.

Чл. 51

Извршни и управни органи општинских и среских народних савета су општинске и среске управе које сачињавају претседник, потпретседници, секретар и чланови.

Општинску управу малих насеља могу сачињавати само претседник и секретар.

Чл. 52

При испуњењу својих задатака општински и срески савети се ослањају на иницијативу и широко учешће народних маса и њихове политичке, професионалне, масовне и друге организације.

Најмање једанпут годишње, на начин и по поступку прописаном законом, општински и срески народни савети подносе бирачима рачун о своме раду.

Чл. 53

Заседања општинских и среских народних савета су редовна или ванредна. Општински народни савети се сазивају у редовно заседање сваког месеца, а срески — свака два месеца.

Општинска управа и среска управа могу сазвати одборе на ванредно заседање по својој иницијативи, на захтев једне трећине саветника, или по предлогу одговарајућег вишег органа државне власти.

Чл. 54

Општинска управа и среска управа су потчињени како народном савету који их је изабрао тако и вишим органима државне управе.

Чл. 55

При општинским и среским народним саветима могу се образовати за различите гране управе одељења којима руководи управа савета. У свом раду одељења су потчињена како управи народног савета при коме су образовани, тако и одговарајућим одељењима виших народних савета и одговарајућем министарству или установи Владе Народне Републике.

ГЛАВА VI

НАРОДНИ СУДОВИ И НАДЗОР ПРОКУРОРА

Чл. 56

Судови примењују законе тачно и једнако према свим грађанима.

Судије су независне; при доношењу одлука они су потчињени само закону. Они доносе своја решења и пресуде у име народа.

Чл. 57

У правосуђу учествују и присудитељи. Случајеве и начин њиховог учествовања одређује закон.

Чл. 58

Судије свих степена, као и присудитељи, су изборни, сем у случајевима изрично наведеним у закону.

Које судије и присудитеље бирају грађани општим, једнаким и непосредним бирачким правом и тајним гласањем, а које месни народни савети или Народно собрање, а исто тако и рок за који се бирају, одређује закон.

Чл. 59

Посебни судови за суђење одређених врста спорова и дела могу бити основани само законом.

ANALI PES (anali.rs)

Чл. 60

Уређење судова, судски поступак, услове за избор на судске дужности и начин избора и опозивања судија и присудитеља, као и потчињеност једних судова другим, регулише закон.

Чл. 61

Врховни судски надзор над судовима свих врста и степена врши Врховни суд Народне Републике, чије чланове бира Народно собрање на пет година.

Чл. 62

Врховни надзор над тачним извршењем закона, како од стране органа власти и службеника, тако и од стране грађана, врши главни прокурор Народне Републике.

Главни прокурор Народне Републике је нарочито дужан да бди над гоњењем и кажњавањем кривичних дела која се тичу општедржавних, националних и привредних интереса Народне Републике, као и кривичних дела и радњи које угрожавају независност и државни суверенитет земље.

Чл. 63

Главног прокурора Народне Републике бира Народно собрање на пет година и потчињен је само њему.

Чл. 64

Све остале прокуроре при судовима свих степени именује и смењује главни прокурор Народне Републике, који су у вршењу дужности потчињени само вишим прокурорима, а сви главном прокурору Народне Републике.

ГЛАВА VII

ОДНОСИ ИЗМЕЂУ ОРГАНА ДРЖАВНЕ ВЛАСТИ И ОРГАНА ДРЖАВНЕ УПРАВЕ

Чл. 65

Президијум Народног собрања има право укидати све одлуке и наредбе Министарског савета које нису у сагласности са Уставом и законима.

Министарски савет има право укидати све одлуке и наредбе сваког свог члана које нису у сагласности са Уставом, законима, одлукама и наредбама Владе.

Чл. 66

Президијум Народног собрања и виши народни савети имају право укидати противзаконите и неправилне акте нижих народних савета.

Чл. 67

Влада и поједини њени чланови имају право у границама своје надлежности укидати протизаконите и неправилне акте општинских и среских управа.

Управе виших народних савета имају исто тако право у односу на управе нижих народних савета.

Чл. 68

Сваки општински или срески народни савет има право укидати противзаконите и неправилне акте своје управе.

Чл 69

Влада и поједини њени чланови у границама своје надлежности а исто тако и управа вишег месног народног савета имају право обуставити од извршења противзаконите и неправилне акте нижих месних народних савета и поставити пред Президијум Народног собрања односно народни савет свога степена питање њиховог укидања.

Чл. 70

Виши месни народни савет као и Президијум Народног собрања имају право распустити нижи месни народни савет са своје територије и расписати изборе за нови савет.

Виши месни народни савет као и Президијум Народног собрања, има право разрешити од дужности управу при нижем месном народном савету са своје територије, и заказати избор нове управе.

ГЛАВА VIII

ОСНОВНА ПРАВА И ДУЖНОСТИ ГРАЂАНА

Чл. 71

Сви грађани Народне Републике једнаки су пред законом.

Не признају се никакве привилегије основане на народности, пореклу, вери и имовном стању.

Свако проповедање расне, националне или верске мржње, кажњава се законом.

Чл. 72

Жена је равноправна с мушкарцем у свим областима државног, приватно-правног, привредног, друштвеног, културног и политичког живота.

Та равноправност се остварује тиме што се жени осигурава подједнако као и мушкарцу право на рад, за једнак рад — једнака награда, право на одмор, на социјално осигурање, пензију и образовање.

Жена-мајка ужива нарочиту заштиту у радном односу. Држава посвећује нарочиту бригу мајци и детету, оснивајући породилишта и дечје домове, дечје вртове и диспанзере, осигуравајући жени плаћено отсуство пре и после порођаја и уживање бесплатне акушерске и медицинске помоћи.

Чл. 73

Грађани имају право на рад.

Држава осигурава сваком грађанину остварење тога права тиме што планира народну привреду, развија ситематски и непрекидно производне снаге и изводи јавне радове.

Рад се плаћа према количини и каквоћи свршеног посла.

Рад је дужност и питање части сваког за рад способног грађанина. Сваки грађанин је дужан да обавља неки друштвено користан посао и да ради према својим снагама и способностима.

Посебан закон уређује радну обавезу грађана.

Чл. 74

Грађани имају право на одмор.

То право се обезбеђује ограничењем радног дана, давањем плаћеног годишњег одмора и изградњом широке мреже домова за одмор, клубова и др.

Чл. 75

Грађани имају право на пензију, помоћ и отштету у случају болести, несреће, неспособности за рад, незапослености и старости.

То право држава обезбеђује општим осигурањем и приступачном медицинском помоћи.

Чл. 76

Брак и породица су под заштитом државе.

Законит је само грађански брак, закључен пред одређеним органима.

Ванбрачна деца имају једнака права са брачном.

ANALI PFB | anali.rs

Чл. 77

Држава посвећује нарочиту бригу друштвеном, културном, радном, телесном и здравственом васпитању омладине.

Чл. 78

Грађанима је обезбеђена слобода савести и вероисповести, као и слобода вршења религиозних обреда.

Црква је одвојена од државе.

Посебни закон уређује правни положај, питања материјалног издржавања, а тако исто и право самосталног унутрашњег уређења и самоуправљања верских заједница.

Забрањена је злоупотреба цркве и религије у политичке сврхе, као и образовање политичких организација на верској основи.

Чл. 79

Грађани имају право на образовање. Образовање је лаичко у демократском и прогресивном духу. Народне мањине имају право на наставу на свом матерњем језику и на развијање своје националне културе, а учење бугарског језика је обавезно.

Основно образовање је обавезно и бесплатно.

Школе су државне. Само законом може бити дозвољено оснивање привтаних школа, но у том случају оне се налазе под надзором државе.

Право на образовање се обезбеђује преко школа, наставно-васпитних института, универзитета, као и преко стипендија, ђачких домова, помоћи и нарочитог старања за даровите.

Чл. 80

Држава се стара о развитку науке и уметности, оснивајући истраживачке институте, издавачка предузећа, библиотеке, позоришта, музеје, народне читаонице, уметничке галерије, кино-студије, биоскопе и др. као и помажући оне који су се у тој области истакли.

Чл. 81

Држава се стара о народном здрављу организујући и руководећи здравственом службом и институтима, ширећи здравствену просвету у народ и посвећујући нарочиту бригу физичкој култури народа.

Чл. 82

Гарантује се слобода и неприкосновеност личности.

Нико не може бити затворен више од четрдесет осам часова без одлуке судских органа или прокурора.

Казне могу бити изрицане само на основу постојећих закона.

Казне су личне и зависе од дела.

Казне за кривична дела могу изрицати само одређени судови.

Оптужени има право на одбрану.

Чл. 83

Сви бугарски грађани уживају у иностранству заштиту Народне Републике Бугарске.

Чл. 84

У Народној Републици Бугарској уживају право азила странци када су прогоњени због залагања за демократска начела, национално ослобођење, права трудбеника или за слободу науке и културног рада.

Чл 85

Стан је неприкосновен. Без сагласности држаоца нико не може ући у стан или просторије нити вршити претрес, ако нису испуњени услови предвиђени законом.

Чл. 86

Неприкосновена је тајна кореспонденције, сем случаја мобилизације, ратног стања или по специјалној дозволи судских органа или прокурора.

Чл. 87

Бугарски грађани имају право да оснивају друштва, удружења и организације уколико нису у противности са државним и друштвеним уређењем утврђеним овим Уставом.

Закон забрањује и кажњава образовање организација, и чланство у њима, које постављају себи за циљ одузимање или нарушавање права и слободе бугарског народа, извојеване народним устанком од 9 септембра 1944 г. и обезбеђене овим Уставом, да угрозе националну независност и државни суверенитет земље, или које јавно или тајно проповедају фашистичку и антидемократску идеологију, или олакшавају империјалистичку агресију.

Чл. 88

Грађанима Народне Републике Бугарске зајемчује се слобода штампе, говора, збора, јавних скупова и манифестација.

Чл. 89

Грађани имају право на молбе, жалбе и петиције.

Сваки грађанин има право да тражи стављање под суд службеника за кривична дела извршена при вршењу дужности.

Грађани имају право на накнаду од службеника за штете које су им причињене услед незаконитог и неправилног вршења дужности.

Чл. 90

Одбрана отаџбине је највиша дужност и питање части за сваког грађанина.

Издаја отаџбине је најтежи злочин према народу и кажњава се свом строгошћу закона.

Чл. 91

Војна служба је обавезна за све грађане сагласно посебним законима.

Чл. 92

Грађани су дужни да поштују Устав и да испуњују тачно и савесно законе земље.

Чл. 93

Грађани су дужни да чувају општенародну имовину и на сваком свом послу помажу јачање привредне, културне и одбранбене моћи отаџбине и обезбеђење народног благостања.

Чл. 94

Пореске обавезе се распоређују на грађане према њиховој привредној снази. Те обавезе као и ослобођење од њих установљавају се само законом.

ГЛАВА IX

ГРБ, ПЕЧАТ, ЗАСТАВА И ГЛАВНИ ГРАД

Чл. 95

Грб Народне Републике Бугарске је округао; на средини је насликан лав окружен са две стране житним класјем, изнад лава — црвена петокрака звезда, а испод, златним цифрама — „9. IX. 1944."

Чл. 96

На државном печату је насликан државни грб.

Чл. 97

ANALI PFB - anali.rs

Застава Народне Републике Бугарске је тробојна — бело, зелено и црвено, постављене водоравно. На левом горњем углу, на белом пољу насликан је грб Народне Републике.

Чл. 98

Главни град Народне Републике Бугарске јесте Софија.

ГЛАВА X

ИЗМЕНА УСТАВА

Чл. 99

Измена Устава се врши на предлог Владе или најмање једне четвртине народних посланика.

Пројект закона о измени Устава ставља се на дневни ред најраније недељу дана од дана његовог подношења.

Сматра се да је он усвојен ако за њега гласа две трећине свих народних посланика.

Закон о измени Устава ступа на снагу од дана његовог објављивања у „Државном веснику".

ГЛАВА XI

ПРЕЛАЗНА НАРЕЂЕЊА

Чл. 100

Када овај Устав ступи на снагу, Велико народно собрање, изабрано 27 октобра 1946 г., бира Президијум Великог народног собрања по прописима чл. 33. који одмах по томе приступа испуњењу својих дужности предвиђених у Уставу. Тиме престају функције Претседништва Великог народног собрања изабраног према члану 2 Правилника о унутрашњем раду Великог народног собрања, а за руковођење заседањима Великог народног собрања, оно бира претседника и потпретседнике, према чл. 20 овог Устава.

Чл. 101

До избора општинских и среских народних савета, који су предвиђени овим Уставом, Президијум Великог народног собрања именује привремене општинске и среске управе са свима правима народних савета.

ANALI PFB | anali.rs

ПРИКАЗИ И КРИТИКЕ

К О М Е Н Т А Р
ОПШТЕГ ДЕЛА КРИВИЧНОГ ЗАКОНИКА

Израдили Моша Пијаде др Јован Ђорђевић, Никола Срзентић, Предраг Власинић, Владимир Тимошкин и Мирко Перовић.

Под општом редакцијом Моше Пијаде претседника законодавног одбора савезног већа Народне скупштине ФНРЈ и стручном редакцијом професора др Јована Ђорђевића.

Фебруара 12, ове године ступио је на снагу Општи део нашег новог Кривичног законика од 4 децембра 1947 године, а само неколико дана затим изашао је из штампе и његов научно практични коментар израђен и стручно уређен од напред споменутих лица. Две срећно срачунате коегзистенције за ствар, којој ће нови Кривични законик и овај његов коментар имати да служе: да коментар израде стручњаци који су као активни сарадници на изради пројеката овога и ранијих кривичних закона, добро упознати са материјом законика и начелним криминално политичким погледима наше данашње државе; и да коментар угледа света једновремено са ступањем у живот новог Кривичног законика.

Израда научно-практичних коментара уопште, код које се ради о тумачењу и објашњавању апстрактне, у мртвим словима закона изражене законодавчеве воље, један је по себи тежак и веома одговоран посао. Поред опште теориске и практичне спреме, стручног познавања законске материје и других закона са којима коментарисани закон стоји у органској вези или има додирних тачака, од аутора се тражи још и да је добро упознат са материјалијама и изворима постанка закона: пројектима, мотивима, инструкцијама Владе, извештајима парламентарних одбора и дебатама у одборима и пленуму народног претставништва. Код израде овога коментара, који има за предмет један у суштини нов кривични законик, израђен на новим, буржоаском праву непознатим начелима социјализма и социјалистичке демократије, поред ових услова за аутора се постављао, као нарочити предоминирајући услов, да је до танчина упућен у основе теорије и праксе социјализма, на којима се изграђује општи правни живот у социјалистичким државама.

Ауторима овог коментара, под руководством једног од најбољих познавалаца и тумача новог законодавства у нашој држави, са којим су од првог дана наше нове државе активно сарађивали у изградњи њеног правног живота, а последње године и у изради овог и других кривичних закона, ни један од ових услова није недостајао. Благодаређи томе и труду аутора, у колегијалној сарадњи овај коментар је могао бити израђен и стићи у право време, да од првог дана примене новог Кривичног законика буде од помоћи нашем кривичном право-

суђу и послужи му као поуздан путоказ у спровођењу Кривичног законика на делу.

Овај лични успех аутора поздравиће у исто време и као успех заједничке ствари сваки онај, ко се по свом позиву, тумачећи нови Кривични законик, буде нужно обраћао за помоћ овог коментара.

Општи део Кривичнога законика је, по свом задатку и месту које заузима у правном систему државе, не само најважнији (основни) закон из велике области Кривичног законодавства, него и један од најсложенијих закона уопште. У њему наша данашња држава начелно према својим криминално политичким погледима на основне кривично правне проблеме кривичног дела, кривца, и кривичних санкција, својственим схватањима социјализма и социјалистичке демократије, **„поставља основе своје казнене политике"**. Уређујући на тим основима односе државе према кривичним (друштвено опасним) делима и њиховим учиниоцима, законодавац у овом делу кривичног законика решава многа врло сложена питања: виности, урачунљивости, кривичне одговорности и других апстрактних кривично правних појмова и установа као што су: узрочна веза, противправност, друштвена опасност, нужна одбрана, крајња нужда итд., при чему често залази у лавиринт човекових унутарњих збивања и према овима одређује своје становиште у кратко формулисаним апстрактним прописима закона.

У сусрету са оваквим прописима, појмовима и установама Кривичнога законика, како практичар тако и теоретичар без објашњења и примера изнетих у коментару, неизбежно би, нарочито у првим данима примене законика, наилазили на велике тешкоће. Коментар олакшава, стручно уводи у казнену политику државе, тумачи и објашњава у најнужнијем сваки законски пропис, појам и установу и своја објашњења расветљава многобројним примерима из живота и праксе, чинећи их на тај начин јасним и приступачним и за нестручна лица. Узмимо за пример само пропис чл. 10 Кривичног законика, у коме се решава кривично правни проблем каузалитета (узрочне везе радње и последице, постојања и прекида узрочне везе и узрочне везе и кривичне одговорности). Тај веома сложени проблем већитог зазирања кандидата на испитима, око кога су се тупила пера најумнијих правника и филозофа света док се није нашло његово задовољава'уће решење за потребу Кривичног права, без објашњења и примера изнетих у коментару, био би неразумљив и остао у тами за многе појединце, који ће се у свом позиву сретати с њим. Такав би случај био и са више других кривично правних питања и установа.

Коментаром се материја исцрпљује у оквиру утврђеног плана, према објективним (временским и стварним) могућностима. Пред алтернативом, да коментар буде мање исцрпан а боље стручно обрађен, аутори су се одлучили на ово друго: на уштрб исцрпности, обратили су већу пажњу „брижљивој изради коментара" и „његовом научном квалитету". И добро су урадили. Од мање исцрпног, али стручно обрађеног коментара, не може се имати штете; од коментара исцрпнога, али квалитативно лошег и непоузданог, сигурно да може.

Брижљиво рађен, узимањем у обзир тековина напредне кривично правне науке (већим делом заступљене у учењима совјетске социјалистичке кривично правне школе); свих постигнутих резултата домаће теорије и праксе, тумачења и мишљења изнета у дискусији о нацрту законика у законодавним одборима и мишљења и савете многих наших научних и практичних радника', коментар је, у обрађеној материји на пуној научној висини. Технички беспрекорно обрађен, писан чистим језиком, лаким правничким стилом и правилном

употребом техничких термина, прегледан и јасан, коментар ће бити и стручњаку и нестручњаку приступачан и разумљив.

Као помоћни информативни приручник у рукама јавних тужилаца, народних судија, адвоката, наставника и ђака на правним школама, коментар ће са пуним успехом остварити циљ, који су му његови аутори одредили: „да корисно послужи нашој пракси, да се правилно постави" и „даље развија у складу с начелима и установама Законика". Зато његову појаву са задовољством поздрављамо.

Професор М. АЋИМОВИЋ

Др. Михаил Геновски: „ЈУГОСЛАВИЈА, НАРОДНА ДЕМОКРАЦИЈА — КОНСТИТУЦИОННИ ПРИНЦИПИ", Софија, 1947 (Отисак из „Годишњака Високе државне школе финансиско-административних наука" — Софија, том VI, год. 1946/47).

Стварање нове Југославије и доношење њеног Устава као правног темеља за њену даљу изградњу изазвали су изванредно велико интересовање у свету. Ово зато што стварање новог типа демократије, народне демократије, као такво уопште изазива велики интерес, и, посебице, што је Југославија прва држава у којој је таква демократија остварена, што она служи као углед и пример за изградњу других народнодемократских држава у истом правцу, и што је она прва од свих народнодемократских држава донела свој Устав, који је, са своје стране, извршио утицај на доношење или припрему устава других таквих држава. Овај интерес је и изазвао писање расправе коју приказујемо. Њен аутор, ванредни професор Високе школе финансиско-административних наука у Софији, поставља себи за циљ да кроз испитивање Југославије и њеног устава дође до неких општих резултата који ће важити за све земље народне демократије. Зато, истиче он, расправа третира три главна питања: „Прво: у чему се састоји нови тип демокраије — народна демократија. Друго: какве су друштвено-економске и политичке промене наступиле у животу југословенских народа. Треће: какви су принципи усвојени у новом југословенском Уставу" (стр. 2).

У првом делу књиге писац прелази на одређивање карактеристика новог типа демократије — народне демократије и утврђује већ опште познатих места.

Власт је прешла у руке народних маса под руководством радничке класе. Националности су постале равноправне. Експлоататорским и владајућим класама се одузима основ њихове моћи и ствара економска база народне власти. Класна борба се заоштрава. Ствара се нови тип државе — народна република.

После ових општих карактеристика, писац се труди да сваку од њих ближе објасни. При томе он подвлачи да је код народних демократија прво промењена друштвена надградња — политички облик државе и носилац власти, па тек онда помоћу власти економска база друштва, и у томе види пример стваралачке примене дијалектичког материјализма, који даје самосталан значај надградњи, насупрот механичко-економистичком гледишту, које не може да схвати да надградња може мењати базу. Саме економске промене се

своде на следеће: конфискација имовине фашиста и њихових агената и сарадника, конфискација имовине незаконито обогаћених људи, аграрна реформа, национализација главних индустриских предузећа и банака, јачање друштвеног привредног сектора државе, општина и задруга, планирање привреде. У закључку овог општег дела књиге писац сматра народну демократију као нови тип, прелазни, која није буржоаска, а још није социјалистичка, али јој се све више приближава. Она је изванредно блиска **совјетској** демократији по томе што народ не врши власт само кроз Народну скупштину, него и кроз месне органе — народне одборе. Али постоји та принципијелна разлика, каже Геновски, упрошћавајући проблем, што совјети претстављају само раднике и сељаке, док народни одбори укључују претставнике народа уопште.

У другом делу, који је посвећен уставном проблему у Југославији, писац расправља о постанку Југославије. Износи у најкраћим линијама стварање Југославије и доношење Видовданског устава, који карактерише као израз воље експлоататорских класа и правни основ за увођење лажне, формалне демократије. Сем тога, он је оставио нерешено национално питање. У деветој глави излаже уставни проблем Југославије, који се, као и сваки уставни проблем, каже писац, састојао у томе што Видовдански устав није одговарао друштвеној структури Југославије. Овај је укинут, јер је његово даље одржавање, услед заоштрене класне и националне борбе, претстављало опасност за владајуће слојеве. Ови иду све јасније путем фашизма, што их доводи до Тројног пакта. Устанак 1941 и ослободилачка борба су унели промене: народна војска, народна власт, национална равноправност као њихова последица. Затим писац истиче значај стварања Народног фронта и улоге Комунистичке партије у њој, као што детаљно цитира знамените одлуке II заседања АВНОЈ-а, које означава стварање нове државе. Нова власт се ствара на новим принципима: народне власти, демократизације економике и федерације. У закључку писац синтетизира етапе решења уставног проблема Југославије у три: стварање Југославије и ера Видовданског устава; монархофашистичка диктатура; збацивање те диктатуре, борба против окупатора, стварање нове државе. Ове три фазе објашњава одговарајућим фазама класне борбе реакционарних и прогресивних елемената.

Трећи део је посвећен излагању основних начела Устава ФНРЈ. Истичући да је Устав ФНРЈ научно заснован, и да је у том погледу, после Устава СССР, други на свету, писац подвлачи да је у њему, на основу примене дијалектичке методе, постигнута сагласност између права и друштвеног развитка, право одражава процес развитка. Устав ФНРЈ одражава стварност, с једне стране, али, с друге стране, садржи и начела одређена да утичу на каснији развој стварности. Зато је он стваралачка снага, а не скуп статичних правила. Основна начела Устава су „политичка схватања, идејне формуле, које се пак, добивши једном правни израз, претварају у правне принципе" (стр. 67). Схвативши овако уставне принципе, писац анализира снаге које постоје у држави и њихове односе, као и односе с другим државама. Те снаге су нације и класе. Нације и њихово дејство доводе до уставних принципа: федерације, републиканског облика. Класе и њихова снага и односи у новој Југославији доводе до начела народне власти. Ове снаге доводе и до промене у економској структури и до трећег уставног принципа: привредне демократије (ограничење експлоатације, општенародна и задружна имовина, план). Најзад, одавде истиче и да се права грађана поштују и гарантују, што се изражава у четвртом уставном принципу: грађани имају реална права и слободе.

У завршетку књиге писац излаже одговарајуће уставне одредбе које оживотворују и конкретизују сваки од ова четири основна уставна принципа, обраћајући пажњу и на општетеоретско постављање појединих питања и дајући конкретан историски материјал из историје Југославије. Нарочито је опширно разрађено питање народне власти, где је додирнуто и питање народног суверенитета, и у вези с тим питање суверенитета наших народних република (логичније би било да је ово питање расправљено у глави о федерацији). И ту писац прави једну омашку: сматра да наше републике, будући потпуно суверене, имају право на отцепљење (стр. 86—87). Исто тако је опширно разрађен и одељак о правима и слободама грађана, где је писац покушао да конкретном анализом покаже чиме су ова права и слободе реално гарантоване у систему народне демократије.

На крају књиге се налази резиме на француском језику, који је доста скучен и не даје праву слику материјала; регистар, који је сиромашан; и литература, која је прилично опширна, нарочито совјетска. Међутим, наша литература, поред неколико основних дела друга Тита, Кардеља и др., није довољно искоришћена, услед чега се и десила поменута крупна омашка (није искоришћена брошура друга М. Пијаде о нацрту Устава, услед чега је до те грешке и дошло), као и низ других ситнијих недостатака.

У целини, расправа претставља прилог за упознавање проблематике народне државе и Устава ФНРЈ. Она је, такође, пре систематска обрађена збирка материјала (који је далеко од тога да буде потпун), него што је студија која дубље научно разрађује покренуте проблеме и даје нова решења, мада има неколико занимљивих анализа. Сем тога, марксистички метод истраживања није ни потпуно савладан, нити је увек правилно примењен. То писца доводи дотле да историски и савремени матеирјал да често натегнуто шематски, осиромашавајући његову оригиналност и својеврсност, специфичност, нарочито у изградњи нове Југославије. То нарочито пада у очи, на пример, при покушају да се изврши анализа снага из којих проистичу основни принципи, као и при објашњењу појма демократског централизма, где се више него што треба инсистира на **децентрализацији** и централизму као противречности, уместо на **демократичности** централизма.

Али зато што је један од првих покушаја теориског приказа народне државе, расправа проф. Геновског својим позитивним странама и поред недостатака претставља прилог даљим дубљим и ширим студијама народне демократије у ФНРЈ и народне демократије као новог типа државе у свету.

ANALI PFB | anali.rs

ПРЕГЛЕД ЧАСОПИСА

ИЗВЕСТИЯ АКАДЕМИИ НАУК СССР. отделение экономики и права", бр. 5 за 1947 г. — академик И. П. Трајнин: „Држава комунизма која се изграђује (о 30-годишњици совјетске државе)". — 1. 30 година борбе за социјализам. Велика Октобарска социјалистичка револуција значи прелом у историји човечанства. Од када постоји нови тип државе — Совјетска држава за коју су непријатељи „прорицали" неминовну пропаст: буржоазија на основу тога што се без приватне својине и иницијативе друштво не може одржати, а рестауратори капитализма, бухаринци и троцкисти, на основу прича о нужности „светске револуције", неизбежности сукоба пролетаријата и сељаштва и немогућности изградње социјализма у једној земљи. СССР је доказао у пракси нетачност и једних и других „пророчанстава" — он је изградио социјализам у једној земљи, створио савез радника и сељака, учврстио братство између свих нација у СССР.

Основа моћи совјетске државе је социјалистички систем привреде, совјетско уређење, основано на савезу радника и сељака, братству свих народа, морално-политичком јединству целог народа, поверењу у бољшевичку партију, истинском демократизму и народној суверености. Совјетска држава је изграђена на научној бази, на науци марксизма-лењинизма, којом се руководи бољшевичка партија. На основу поставки ове науке, и њихових даљих усавршавања, утврђено је да се социјализам може изградити у једној земљи, да је совјетски облик власти, а не буржоаско-демократски парламентаризам, најбољи облик власти за диктатуру пролетаријата. Совјетска власт, заснована на непосредној делатности маса у државној управи, изградила је социјализам, успоставила истинску народну суверености не само у управи него и у привреди, и руководи кретањем народа напред — ка крајњем циљу — комунизму. Али се комунизам изграђује по етапама, подвлачи писац.

2. **Етапе развитка Совјетске државе на путу социјалистичке изградње.** Прелазни период од капитализма на социјализам почиње с постанком совјетске државе. Совјети су срушили стару државу, мобилисали и организовали масе, и почели борбу за изградњу социјалистичког, а затим комунистичког поретка Прелазни период се састоји у ликвидирању капиталистичких елемената и изградњи социјализма. Опортунисти су овај период сасвим друкчије схватили — они су сматрали да је диктатура пролетаријата Марксова омашка, и да политичка форма прелазног периода може бити коалициона влада, да се социјализам може „увести" парламентарним путем. Совјетска држава је у пракси показала који је прави пут за изградњу социјализма.

По Стаљину, совјетска држава је прешла две главне фазе, али у свакој од њих има мањих прелазних периода. Ови се периоди карактеришу тиме што су се у сваком од њих откривале друштвене противречности које су се у развоју појављивале, и које је требало савладати хватајући се за основну карику у ланцу развитка, којом се могао одржати цео ланац. Нови задаци сваког периода условљава-

ли су нове функције државе, а ове опет нове форме државног апарата, увлачења маса у државну активност. Материјалну основу свега, пак, сачињавала је индустријализација, особито изградња машина, а оруђе државног руководства био је план.

Одредивши овако прелазне периоде, писац их набраја на следећи начин: период спровођења револуције (1917 — 1918 г.), период иностране интервенције и грађанског рата (1918 — 1921), период прелаза на миран рад на обнови народне привреде (1921 — 1925), период почетка борбе за социјалистичку индустријализацију (1926 — 1929), период борбе за колективизацију пољопривреде на основу успеха социјалистичке индустријализације (1930 — 1934). И тиме се завршава прва фаза развоја социјалистичке државе.

Први период се карактеризује стварањем новог државног апарата, који отстрањују непријатељске класе с власти и одузима им материјалну базу утицаја, приватну својину. Други период карактерише тешки и победоносни грађански рат против класног непријатеља који искоришћава сва средства за свргавање совјетске власти, као и иностране интервенције. Тада је створена нова оружана снага — Црвена армија, а процес национализације индустрије је довршен, и предузете многобројне мере за унапређење привреде, док је совјетски систем власти учвршћен. У следећем периоду се прелази на миран рад на обнови привреде. У првом реду је обновљена пољопривреда давањем стимулуса сељацима да повећају производњу, остављајући им један део производа на слободно располагање. У циљу подизања индустрије био је део средњих и малих индустриских предузећа дат у закуп приватним предузимачима. Одлучујуће гране производње остале су у рукама државе. У периоду НЕП-а изменила се и совјетска државна организација у складу с новим потребама. Велику улогу је овде одиграло совјетско право, које је кодификовано. У овај период спада и оснивање СССР-а, што је омогућило планско искоришћавање свих снага совјетских народа за изградњу социјализма. У вези с овим измењена је опет организација совјетске државе (створен је Совјет националности). Предузете су мере да се на селу учврсти диктатура пролетаријата и да се сељаци увуку у совјете. Стаљин је, после Љењинове смрти, у овом периоду поставио основе учења о социјалистичкој индустријализацији, на основу чега су отпочеле припреме за њено извођење, тј. за практичну изградњу социјализма у једној земљи. 1925 г. претставља прелом у изградњи материјалне базе социјализма. Од тада се у следећем периоду изводи програм индустријализације и предузимају мере за колективизацију земље. Почиње прва пјатиљетка, која поставља основе социјализма, и ликвидира капиталистичке елементе и у граду и на селу. У другој половини 1929 прелази се у следећи период: уништење кулака, колективизација пољопривреде. Изводи се читава нова револуција, ликвидира се најмногобројнија експлоататорска класа у земљи. Са завршетком пјатиљетке ударени су темељи социјализма. Ово изазива и промене у организацији државе. Органи се умножавају и диференцирају. Совјетско право се даље развија, особито право које регулише нове социјалистичке односе на селу.

Друга пјатиљетка (1933 — 1937) има за циљ потпуну ликвидацију експлоататорских класа и изградњу социјалистичког друштва. Она тиме отвара пут другој фази развоја Совјетске државе. Троцкистичко-бухаринске издајници су уништени, социјалистичка привреда се подигла на невиђену висину, колективизација пољопривреде завршена, класна структура друштва се изменила: све експлоататорске класе су уништене, остале су само две пријатељске класе: радници и сељаци, и интелигенција која је произишла из њих. У вези с тим измениле се и државне функције. Функција тлачења непријатељских

класа замењена је функцијом руковођења напорима двеју пријатељских класа за изградњу социјализма, заштиту социјалистичке својине. Развија се функција културно-просветна и привредно-организаторска.

Стаљински Устав је законодавно учврстио ове успехе социјализма, одразивши нову класну структуру друштва. Нова организација државе у складу с тим променама утврђена је Стаљинским Уставом.

Од тада настаје друга фаза социјалистичке државе — фаза развоја под Стаљинским Уставом. Трећа пјатиљетка, први период ове фазе (1938 — 1942), поставља за задатак даљи развој социјализма. Продукција опет силно расте. 1940 г. уместо 11 постоји већ 16 савезних република — совјетска држава се шири. Уједно, земља се припрема за одбрану од претеће ратне опасности.

За време самог рата, другог периода ове фазе, особито се јасно показала организаторска улога совјетске државе. Ратна искушења су њу само још више учврстила. Она је успешно извршила све задатке пребацивања привреде и целог живота на ратни колосек.

За време рата је особито значајна реформа у државној организацији претварање министарстава спољних послова и народне одбране из општесавезних у савезно-републиканска, што је дошло услед ојачања савезних република.

У послератном периоду су се појавили нови огромни задаци пред совјетском државом. Послератна пјатиљетка (1946 — 1950) има не само да обнови привреду, него и да пребаци предратни ниво производње. Ова пјатиљетка треба да приближи решење главног економског задатка — стићи и престићи главне капиталистичке земље, приближити се комунизму. У вези с овим ширењем привредних и културних задатака, долази до нових промена у организацији државе, утврђених изменама Устава од 25 фебруара 1947. Број министарстава пење се на 58.

Процес развитка совјетских државних органа одражава две ствари: развијање државних функција, и све већу планску централизацију руковођења социјалистичком привредом. Овим се посебно објашњава пораст општесавезних органа управе (сад има 36 општесавезних министарстава). „Утичући на развитак привреде, на њено ширење, државни органи се у току тог развитка и сами мењају у сагласности с његовим новим потребама. Овде се јасно истиче узајамни утицај базе на надградњу и обратан утицај надградње на своју базу".

Совјетска демократија се опире на науку, и на идеолошки правилно развијену свест људи. Зато у овом периоду добија особити значај рад на идеолошком фронту — на борби против навика, традиција, реликата капитализма у свести.

3. **Држава периода поступног прелаза од социјализма на комунизам.** По марксизму - лењинизму социјализам и комунизам су два сукцесивна ступња једне друштвене формације. У комунизму нестају све противречности и неједнакости које још постоје у социјализму. Комунизам, као и социјализам, не ствара се стихиским развојем друштва, него се мора извојевати, организовати. Материјална база комунизма не изграђује се одједном, него поступно. Само уколико се шири производња и долази до обиља производа, ови се могу делити по принципу потреба. Док је још Лењин у „Држави и револуцији" пре тридесет година говорио да не знамо којим ће практичним мерама човечанство ући у комунизам, данас то знамо, подвлачи писац: друг Стаљин је указао на пут за постепени прелаз на комунизам. За то је потребно: 1) стићи и престићи главне капиталистичке земље по количини производа на главу становништва; 2) комунистичко васпитање трудбеника; 3) висока производност рада путем стахановског ме-

тода. Друг Стаљин је доказао да је комунизам могућ у једној земљи. Али то не значи да није потребна одбрана од спољног напада и за једно такво комунистичко друштво, ако постоји капиталистичко окружење, услед чега ће, под тим условом, држава остати и у комунизму. С поступним прелазом на комунизам држава ступа у нову фазу свог развитка, и добија нове функције и нове форме.

Писац подвлачи особити значај ових закључака друга Стаљина: они претстављају значајан допринос марксистичко-ленињистичком учењу о држави. Држава је главно оруђе за изградњу и одбрану комунизма у условима капиталистичког окружења.

БОЛЬШЕВИК, бр. 2 за 1948 г., — М. Митин: „Криза буржоаске демократије". — Епоха после другог светског рата је епоха кризе и рушења капитализма, истиче писац, епоха победе комунизма, и цитира: „Данас сви путеви воде комунизму" — Молотовљеве речи на прослави 30-годишњице Велике Октобарске социјалистичке револуције.

Једна од најјаснијих манифестација све оштрије опште кризе капитализма јесте криза буржоаске демократије.

Говорећи о буржоаској демократији, Ленин и Стаљин су увек истицали да она претставља прогрес према феудализму, али да је то формална демократија, лажна, противнародна. Насупрот социјалдемократским опортунистима, који су створили теорију о надкласном карактеру буржоаске демократије, они су показали њен класно-буржоаски карактер, карактер оруђа за владу мањине експлоататора. Већ у почетку свог стварања буржоаска демократија је била унутрашње противречна и ограничена. Она је учвршћивала приватну својину над средствима за производњу — извор експлоатације; Линколн, велики буржоаски демократа, није се устручавао да призна да је немогуће изједначити црну расу с белом; ова демократија није никад увлачила масе у управу државе, него их је на све могуће начине отстрањивала из ње.

У време империјализма, монополистичког капитализма, по речима Ленињиновим, буржоазија се од демократије враћа политичкој реакцији. Империјализам прилагођава себи демократију, старајући се да је замени олигархијом. У области идеологије, империјализам значи такође враћање на најреакционарније теорије које су се икад појавиле у историји. Буржоаска култура трули.

Империјалистички рат 1914—1918 г. је значио даље продубљавање ових антидемократских тенденција империјализма. А после њега се овај процес још убрзао. Рађање фашизма — то је једно од највећих злочинстава буржоаске демократије против човечанства. У периоду опште кризе капитализма, фашизам је верни пратилац буржоаске демократије, подвлачи нарочито писац. Она га употребљава за одржање власти под условима све оштрије класне борбе и све веће политичке снаге пролетаријата. Фашизам је довео у опасност целу културу. Совјетска демократија је спасла цивилизацију од пропасти.

Данас, после победе над фашизмом, антидемократски карактер буржоаске демократије још јасније иступа напред — империјалистички табор буржоазије подржава све реакционарне силе, штити фашистичке елементе, бори се против праве демократије.

Дубока криза буржоаске демократије особито је очигледна у двема главним капиталистичким земљама: Енглеској и САД.

Спољна политика САД је скроз реакционарна и антидемократска (Немачка, Грчка, Турска, помоћ свим реакционарним струјама итд.). Унутрашња њихова политика карактерише се антирадничким Тафт-Хартлијевим законом, који значи одузимање оних радничких слобода које су стечене кроз дуге деценије борбе. Ово сведочи о заоштравању класне борбе. С друге стране, основна демократска права се ниште. Комисија за испитивање „антиамеричке" делатности је особито ревносна у прогањању демократских елемената. Она фашизира амерички јавни живот. Она припрема закон о забрани свих политичких партија које би биле посредно или непосредно везане с комунистичком партијом. Објављен је списак „превратничких" организација, у који су унета — издавачка предузећа која иступају за једнакост расе, или организације црнаца бивших ратника. Прогоне се напредни филмски глумци. Чак и шведска штампа упоређује овакву делатност са средњевековном инквизицијом. У САД је необично порасла улога војних кругова. Ствара се Унија Волстрита и генералитета. Банкари су постали генерали, а генерали административни и политички руководиоци, нарочито у Министарству спољних послова.

Како лицемерно звуче сада хвале о слободи у САД! Многохваљени двопартиски систем све више постаје, како је још Енгелс говорио, оруђе за отстрањивање маса из политике. Црнци, иако чине 10% становништва, имају 0,2% претставника у Парламенту, жене такође. Расна дискриминација се спроводи у најоштријој форми, и не разликује се од политике „чисте аријевске расе" немачких фашиста.

Ова фашизација политичког живота у САД није знак снаге, него слабости буржоазије.

У Енглеској, где владају лабуристи, и спроводе „социјалистичку" политику, није ништа боље стање. Упркос Атлијевим хвалама енглеске слободе личности и напада на совјетску демократију, у Енглеској 2% становништва поседује 64% националног богатства. Слободни су, зато, само богати. Лабуристи настављају реакционарну конзервативну политику Черчила и Идна. Они прогоне комунисте из синдиката. Фашистима је у име слобсде остављено да слободно раде. Они уживају подршку полиције. Конзервативци и лабуристи су образовали јединствен фронт против комуниста. Енглеска је сателит Америке и у својој спољној и у унутрашњој политици. Њен толико слављени парламентаризам претставља још само мртву форму, заостатак прошлости. Фактичка власт је прешла на владу и сталну бирократију. А „социјалистичка" влада није ни дирнула у аристократски Горњи дом, где се још улази по праву наслеђа!

Буржоаска демократска „слобода" омогућује потпаљивачима рата да несметано трују свест народа хушкањем на рат! Буржоаска демократија не може да обзбеди ни мир, ни суверености народа, ни привредни и културни развитак. Она је преживела, она банкротира. Будућност припада народној и совјетској демократији. То увиђају све јасније народне масе. Централна и Југоисточна Европа су одбациле такву празну демократију. Антиимперијалистички логор јача, он је у офанзиви.

Буржоаски поредак и буржоаска демократија држе се само услед тога што радничка класа капиталистичких земаља потцењује своје снаге. Овом неповерењу у своје снаге доприносе десни социјалдемократи. Тако Блум, вођ тих социјалдемократа, доказује у својој књизи радничкој класи да буржоазија већ није више на власти, да се, дакле, и не треба борити против ње. Други такав социјалдемократа, који себе проглашава за „марксисту", Аустријанац Карл Ренер, у својој књизи изводи закључак да је буржоазија ослабила.

да су радничке партије узеле државну власт у западним буржоаским земљама у своје руке и искоришћавају је за изградњу социјализма, те да, дакле, не треба рушити буржоаску државу револуцијом! Народно-демократске државе, пак, он сматра „тоталитарним"!

Тако десни социјалисти постају главни ослонац буржоазије.

Насупрот буржоаској, својетска демократија све се више развија, јача, напредује. Она је истински социјалистичка, истински народна демократија, завршује писац.

СОВЕТСКОЕ ГОСУДАРСТВО И ПРАВО бр. 12 за 1947 г.; С.С. Студењикин: „Социјалистички систем државне управе". — Још пре Велике Октобарске социјалистичке револуције Љењин је израдио генијални план за организацију државне управе новог, совјетског типа, каже писац на почетку. Још од почетка револуције, Љењин са Стаљином организује државну управу „...без чиновника, без буржоазије, без капиталиста". После Љењина, под руководством Стаљина, а од 1941 и под његовом непосредном управом, као претседника Министарског савета СССР, највишег извршног и наредбодавног органа државне власти, довршава се и даље развија изградња совјетске управе. Тако је створен државни апарат, чврсто повезан с народом, који је издржао сва ратна искушења, а после рата испуњава све тешке задатке обнове и развоја земље, страдале у рату.

Карактер, циљеви и задаци државе условљавају задатке, форме и методе њене државне управе.

Задатак буржоаске државне управе је заштита интереса владајуће класе, организација економске и политичке експанзије, појачање експлоатације. Она заоштрава друштвене супротности, руши стваралачке народне снаге.

Државна управа у СССР-у је организација нових, социјалистичких друштвених односа, новог привредног система. Задатак организовања планске производње и расподеле производа који су неопходни за опстанак десетина милиона људи, — то је главни задатак социјалистичке државне управе. За остварење овог задатка била је потребна вештина практичног организовања, тако да, по речима Калињина, управа значи организацију. Организација је главна карактеристика совјетске управе, која отуд добија стваралачки карактер.

Насупрот буржоаској управи, совјетска управа се заснива на социјалистичком демократизму, који уводи масе у изградњу, и тако оповргава тврђење буржоазије да су само имућне класе способне за управу државом. Њена је снага управо у тој тесној вези с народом.

Социјалистички систем управе органски повезује задатке васпитања и принуде. Принуда се искоришћава само при гажењу правне норме. Принуда се употребљава против дезорганизатора и рушитеља поретка који стварају и савесно поштују огромне народне масе. Принуда се врши у строго законским границама.

Али главна делатност управе није принуда, него привредно-организаторски и културно-просветни рад. Комунистичко васпитање врши се методама убеђивања, а не принуде. Овде велику улогу игра јавно мњење, насупрот, сасвим друкчијем стању у буржоаској држави.

Социјалистичка управа је прва у историји управа која се заснива на стварно општеобавезном поштовању законитости, законитости која је израз воље народних маса, манифестација нове, више форме организације људског друштва, средство за изградњу новог

типа продукционих односа. Ова законитост је најбоље изражена у Стаљинском Уставу. Најважнији предмет те законитости данас је заштита друштвене својине. Законитост учвршћује и свестрано развија социјалистички демократизам, гарантује неприкосновеност законских права и интереса грађана, доводећи их у склад с друштвеним интересима; она обезбеђује равноправност народа СССР-а, као и једнакост грађана и службених лица пред законом. Совјетски закони изражавају општенародне интересе, и зато се не може допустити ни најмања њихова повреда. Строга законитост је зато увек била основна карактеристика совјетске управе. Насупрот томе, буржоазија је само формално прогласила законитост и једнакост пред законом, а стварно их никад није реализовала. У последње време пак, она отступа и од те формалне законитости. Најбољи пример за то је делатност америчке комисије за испитивање „антиамеричке делатности".

Социјалистичка управа се заснива на марксистичко-љењинистичком учењу о диктатури пролетаријата, на принципима научног социјализма. На овим принципима изграђена бољшевичка партија гарантује јединство акције државног апарата од врха до дна, закључује писац.

СОВЕТСКОЕ ГОСУДАРСТВО И ПРАВО, год. 1947 бр. 12 — В. Борисов: „Месни органи државне власти у СССР". — В. Борисов у свом чланку истиче да су према чл. 3 Стаљинског Устава „Совјети — политички основ СССР-а, тј. основ целе државне власти, читавог државног апарата диктатуре радничке класе", и да је „државна власт у СССР-у организована као јединствен систем совјета у центру и у унутрашњости". Међутим, јединство органа државне власти не значи мешање надлежности њених појединих карика. Устав одређује границе надлежности сваке поједине карике у совјетском ситему. Сваки совјет депутата трудбеника решава питања која спадају у његову надлежност, али сваки совјет може да улази у ма које опште државно питање. На пример: сеоски совјет има право да расматра питање реонског, обласног, покрајинског, републиканског и општесавезног значаја. Своја мишљења и предлоге по таквим питањима својети подносе вишим органима власти". (стр. 10).

„Совјети депутата трудбеника заснивају се на принципу демократског централизма. У односу на органе државне власти овај принцип значи изборност свих совјета одозго до доле. Он захева периодично полагање рачуна од стране совјета пред својим бирачима, утврђује чврсту државну дисциплину и безусловну обавезност одлука виших органа совјетске власти за ниже органе". (стр. 10).

„Разлика између совјета је само у обиму њихове надлежности. Тако, на пример, законодавство је искључива надлежност Врховног Совјета СССР и врховног совјета савезних и аутономних република".

„У надлежност месних совјета сходно чл. 79 Устава РСФСР улази: 1) руковођење културом, политичком и привредном изградњом на својој територији; 2) доношење месног буџета; 3) руковођење радом потчињених органа управе; 4) обезбеђење заштите државног поретка; 5) доприношење појачању одбранбене снаге земље и 6) обезбеђење извршења закона и заштите права грађана" (стр. 11).

„Месни совјети депутата трудбеника остварују дата им права састајући се повремено на заседање и доносећи одлуке које су обавезне на територији дотичног совјета". „За обављање свакодневног рада из државне управе на подређеној територији, совјети бирају на својим заседањима извршне и управне органе — извршни комитет

совјета и руководиоце појединих одељења. Ови органи су одговорни совјетима и раде под њиховом контролом. Совјет може у свако доба да тражи од својих извршних и управних органа извештај о њиховом раду, да укине сваки акт, донет од њих, да промени састав извршног комитета и да смени сваког руководиоца одељења".

„Месни совјети су стварни господари на својој територији". (стр. 11).

Ово су главни подаци које В. Борисов даје о месним органима државне власти у СССР-у.

Поред ових података, истичући да у СССР-у „не може бити противстављања органа државне власти органима месне самоуправе, које је карактеристично за капиталистичке земље" (стр. 12), он даје критички поглед организације месне самоуправе у царској Русији, Сједињеним Америчким Државама и Енглеској. Ту подвлачи да су „органи месне самоуправе у свим савременим капиталистичким земљама претворени у овој или оној мери у немоћне додатке државне машине" и да је „над њиховим радом установљена строга владина контрола која их је све више и више претварала у обичне агенте центра који су извршавали вољу владајуће клике у влади" (стр. 13).

Подвлачећи да је земљама народне демократије послужио као узор совјетски тип месне самоуправе, В. Борисов истиче да се „ совјетски систем показао не само као најбољи облик организације економског и културног успона земље у годинама мирне изградње, већ и као најбољи облик мобилизације свих народних снага за отпор непријатељу за време рата" (стр. 17).

Пошто је изложио напоре и успехе месних органа државне власти за време рата, В. Борисов на крају даје у главним цртама политичко-привредне задатке који стоје пред совјетима у извршењу новог петогодишњег плана.

Д.

СОВЕТСКОЕ ГОСУДАРСТВО И ПРАВО, бр. 12, 1947 год. — канд. пр. наука С. А. Јампољска: „Службена дисциплина и дисциплин- интерсантан задатак: прво, одредити садржину групе друштвених односа који су објект напада при извршењу дисциплинских прекршаја од стране државних службеника и, друго, одредити правне основе дисциплинске одговорности државних службеника.

Уредба ЦИК и СНК од 1929 године одређује као објект дисциплинских прекршаја службену дужност а посебице радну дисциплину. Нови дисциплински статути радника и службеника, донети у времену 1933—1939 указују на радну дисциплину као на објект дисциплинског прекршаја. У вези са овим поставља се питање садржине термина „дисциплина", као и то, какве врсте дисциплине могу сачињавати објект дисциплинског прекршаја државних службеника.

Објективна страна појма „дисциплина" претставља одређени ред у организацији и делатности ма којег колектива и особености овога реда, а субјективна страна претставља придржавање тога реда од стране чланова датог колектива. Са овог становишта полази совјетско законодавство у дефинисању дисциплинских прекршаја, дајући у дисциплинским статутима дефиниције различитих грана државне дисциплине, све више истичући субјективни елеменат.

Дисциплина у објективном и субјективном смислу чини нужан услов људског друштвеног живота. Њен значај се састоји у одржавању извесне једнородности и органске везе између збира поједи-

наца. Дисциплина је спајајући цемент који уз помоћ потчињавања усмерава вољу припадника и придаје маси лица својства јединственог организма. Дисциплина је потребна свуда где треба ускладити напоре и радње многих људи ради постизања јединственог циља. Она је својствена људском друштву на свим ступњевима његовог развоја, ма да се садржина њених појединих захтева, њене основе, њен карактер мењају. У класном друштву, као и морал, и дисциплина има класни карактер. Пун и прави расцвет она достиже тек у комунизму, када ће се организација друштвеног рада држати на слободној и свесној самодисциплини трудбеника.

Дисциплина је потребна у сваком радном процесу: у производњи, у раду државних организација, у државној управи, као и у другим сферама друштвеног живота, те може имати различите видове и врсте: државна, задружна, синдикална, партиска итд. Совјетска државна дисциплина је придржавање одређеног реда од стране датог колектива, строго извршење службене дужности, солидарност чланова колектива на основу заједнице интереса и схватања задатака, потчињавање појединаца усмеравајућој вољи, узајамно поверење чланова колектива, навика на извршење општеобавезних правила. Нема и не може бити совјетске државне дисциплине без солидарности, без збијања трудбеника. Дисциплина се ствара у свести трудбеника у процесу када они постају свесни својих класних интереса. Совјетска државна дисциплина претпоставља не само потчињавање правилима реда установљеног од државе, већ и навикавање на њено придржавање. За дисциплинованог човека придржавање одређених правила јесте навика, потреба. „Коначно навикнути на придржавање ових правила без насиља, без принуде, без посебног апарата за принуду, људи ће моћи само у потпуном комунизму" — Љењин, Дела стр. 56, том 25. Само тада дисциплина неће имати потребу за правном заштитом, те ће дисциплинске норме престати да буду правне норме. Но за сада многе дисциплинске норме имају потребу за енергичном заштитом од стране државе. Овој сврси, посебно, служи установа одговорности службеника уз помоћ које се штити службена дисциплина, једна од врста државне дисциплине.

С обзиром на различитост манифестација државног живота државна дисциплина се диференцира на различите врсте са разних пресека: у пресеку гране (војна, транспортна и сл.) и у функционалном пресеку (радна, планска, уговорна, финансиска и сл.). У зависности пак од улоге коју дисциплина игра у процесу производње материјалних вредности она се може поделити на производну и службену.

Какве врсте дисциплине чине објект дисциплинског прекршаја државних службеника?

Дисциплински статути донети у периоду од 1933—1939 г. означавају објект дисциплинског прекршаја термином „радна дисциплина", узимајући овај термин врло широко, схватајући под њим не само правна правила која регулишу сами процес рада, већ и све основне дужности службе, па чак и норме које диктује грађанска и друштвена дужност. Статути пак донети почев од 1943 године дефинишу објект дисциплинског прекршаја конкретно према одређеној врсти узимајући термин „повреда службене дужности". Као објект дисциплинског прекршаја поставља се службена дужност, службена дисциплина у целини, независно од њеног функционалног пресека, дакле, и радна, и планска, и финансиска, и свака друга.

Статути се не ограничавају на општу карактеристику дисциплине, већ наводе њене основне захтеве. Централно место заузима захтев за поштовање закона, но само овим захтевом се не исцрпљује појам државне дисциплине, већ се поставља још низ допун-

ских услова. Дисциплинован радник је према статутима онај који не само што се придржава закона, већ и уредаба, наредаба, правилника и наређења, која важе у области где он ради и који сем тога: а) добро познаје свој посао и у њему се стално усавршава, б) тачно и безусловно извршује дужности које му налаже служба испољавајући при томе потребну иницијативу, в) брзо и тачно извршује наређења и наредбе својих старешина, г) чува државну имовину, д) извршује норме израде старајући се да их премаши и да повиси квалитетне показатеље рада, ђ) свим мерама повећава револуционарну будност и строго чува поверену службену тајну, итд. итд. При томе, разуме се, посебне гране државног живота имају своје особености.

Борба за остварење државне дисциплине је у исто време борба за укорењење законитости, што одговара стаљинском учењу о узајамном односу законитости и дисциплине.

Класификација дисциплинских прекршаја према правном карактеру правила, која се нарушавају поставља се овако: а) непосредне повреде норми које се садрже у закону, б) непосредне повреде норми које се садрже у другим правним актима и в) неизвршење појединог законског упутства старешине или лица које је за то овлашћено. У извесним случајевима и руководствима установа и предузећа поделъено је право установљавања обавезних правила унутрашњег реда у тим установама. Коначно, као што се види, ма која било норма службене дисциплине независно од њене конкретне садржине и од органа који ју је установио увек има у својој основи правило, које прописује правна норма, и у крајњој линији — закон. Придржавање законитости државне дисциплине обезбеђује се принудном снагом државе уз помоћ дисциплинске санкције. Тако је дисциплинска одговорност државних службеника резултат повреде извесних правних норми са њихове стране. У томе се састоји правни основ дисциплинске одговорности.

У совјетском праву не постоји дисциплински кодекс. Закон не даје подробно побројавање свих могућих случајева повреде службене дисциплине и не наводи конкретну санкцију која се примењује у сваком од случајева. Остављено је право непосредно вишем органу или старешини да полазећи од карактера прекршаја реши питање о томе каква од мера дисциплинског утицања, предвиђених у закону, треба да буде примењена у конкретном случају. Због тога се питање о примени принципа »nullum crimen sine lege« у области дисциплинског права не поставља. Садржина службене дисциплине, када се посматра са субјективне стране, јесу службене дужности које јесу и могу бити према својој природи веома различите: организационе, моралне, техничке и друге. Посебно веза између службене дисциплине и морала иде по двема линијама. Прво, неке конкретне моралне норме улазе у садржину дужности овог или оног службеника, као на пр, дужност лекара да чува лекарску тајну, и друго, извршење службене дужности диктују друштвене и грађанске дужности грађанина, његово патриотско осећање. Сваки совјетски радник, ма на ком се месту налазио, ради, ствара, стара се, извршује своју дужност ради добра своје Отаџбине, ради добра свога народа. Најјача манифестација овог грађанског достојанства совјетских људи јесте њихов однос према својим дужностима, пред земљом, пред Партијом, пред другом Стаљином

Све ово даје разлога, закључује свој чланак Јампољска, да карактеришући службену дисциплину као објект дисциплинске повреде сматрамо да као објект дисциплинског прекршаја могу служити службене дужности и са њима везане грађанске и друштвене дужности

Мирко ПЕРОВИЋ

АРХИВ Србије

МИРОВОЕ ХОЗЯЙСТВО И МИРОВАЯ ПОЛИТИКА, бр. 10 за 1947 г., — А. Петрушов: „Путеви развитка социјалистичке и капиталистичке пољопривреде". — У уводном делу чланка писац износи тежак положај сељаштва пре првог светског рата, наглашавајући да су се чак и у најнапреднијим капиталистичким земљама били сачували остаци полуфеудалне експлоатације. Тако је сељаштво трпело двоструки притисак: капитала и крупних велепоседника и спахија. Његов положај с у току првог светског рата још више погоршао.

У свима капиталистичким државама, упркос заједничкој борби радника и сељака против постојећег поретка, буржоазија је и после 1918 године, појачавајући у великој мери експлоатацију и притисак према радним масама, успела да се одржи на власти. Једино је у бившој царској Русији радничка класа у савезу са сиромашним сељаштвом успела да сврне са власти капиталисте и спахије и да, узевши власт у своје руке, створи услове за изградњу социјализма.

Даље писац опширно износи резултате развитка сељаштва у СССР од 1917 до 1947 г., описујући огромне успехе које је совјетска власт постигла у реконструкцији пољопривреде, у стварању колхоза и совхоза, што је омогућило совјетском сељаштву пристојан и културан живот.

У другом делу чланка аутор подвлачи да развитак села у капиталистичким земљама за ово исто време пружа сасвим другу слику. За време првог светског рата положај сељаштва у земљама континенталне Европе битно се погоршао. Смањиле су се обрадиве површине земље, смањила се производња жита, умањио се број стоке и снизио се њен квалитет. Насупрот томе у прекоокеанским земљама услед огромне тражње и пораста цена повећала се производња жита и осталих аграрних продуката. Тако је извоз пшенице из САД, Аргентине и Канаде у 1920 г. достигао 87,6% светског извоза.

Аграрна криза која је настала по свршетку првог светског рата захватила је како европске тако и прекоокеанске земље. Међутим ова криза углавном није погодила крупне фармере, спахије и кулаке. Јер, како се види из статистичких података цитираних у чланку, у свима капиталистичким земљама један мали број крупних поседника држи несразмерно веће површине земље него огроман број сиромашних и средњих сељака. Тако исто и савремене пољопривредне машине (трактори, комбајни и сл.) налазе се огромним делом у рукама велепоседника. На пр. у САД 1940 г. сви трактори (преко 1,500.000) били су концентрисани у 23,1% свих фарми. Слична је ситуација у погледу трактора и комбајна и у Канади. У Немачкој је 1933 г. од 5,800.000 газдинстава само око 24.000 искоришћавало тракторе (око 0,4%), и то су били јункерска и крупно-капиталистичка газдинства.

Зато су само крупни поседници могли да употребом машина, вештачког ђубрива и другим мерама повећају производност рада и да терет кризе пребаце на сиромашне слојеве села. Због тога су сиромашни и средњи сељаци у свима капиталистичким земљама у току између два светска рата, не могући да издрже конкуренцију крупних поседа, били изложени све већем осиромашавању, задуживању и пропадању.

Експлоатација радног сељаштва од стране финансиског капитала преплетала се са заостацима феудалних метода експлоатације (Мађарска, Румунија, Немачка, Пољска итд.) и са расном дескриминацијом (САД).

Под утицајем Велике Октобарске револуције у многим европским државама, нарочито у онима које се граниче са СССР, политички пробуђене сељачке масе су између осталих захтева постављале и питање аграрне реформе. Буржоаске владе биле су принуђене да отпочну спровођење аграрне реформе Али све ове мере спровођене су

једино са циљем да се умире и заварају радне масе и на крају од свега овога углавном није било ништа. Положај радног сељаштва није се ниучему побољшао. Напротив, са светском економском кризом од 1929 — 1933 г. његово стање се још више погоршало. Огроман број фармерских и сељачких газдинстава банкротирао је, док су у исто време крупна капиталистичка и спахиска газдинства добијала од државе стотине милиона на име „помоћи".

Други светски рат довео је до даљег разарања и уништавања масе сељачких газдинстава у Европи. Међутим у прекоокеанским земљама увећала се пољопривредна производња, од чега су ове земље, нарочито САД, извукле велике користи. Али, уствари, имали су користи само крупни фармери и капиталисти, а маса ситних фармера и сиромашних сељака и даље је била изложена пропадању. Знатан део њих је ликвидирао своје газдинство и претворио се у индустриске раднике.

Такав је био, како видимо из чланка, пут развитка пољопривреде у капиталистичким земљама у току задњих тридесет година. Капиталистичке земље, нарочито САД у годинама између 1933—1940, за време док су радне масе у Америци и у другим деловима света живеле у беди и оскудици, уништавале су огромне количине животних намирница само да би одржале високе цене. И сада, после другог светског рата, појачава се и даље процес труљења капитализма. Док у низу земаља опустошених ратом влада крајња оскудица и глад, док и у најмоћнијим капиталистичким земљама велики део становништва живи у немаштини и беди, — дотле се у тим истим земљама, у циљу очувања високих профита трустова и финансиских магната, уништавају огромне количине готове робе. Само у САД је после свршетка другог светског рата било уништено на милионе тона кромпира, а велике количине пшенице прерађене су у шпиритус.

На крају чланка аутор закључује да је са завршетком другог светског рата битно ослабљен фронт империјализма и капитализма у свету. У низу држава Југоисточне и Источне Европе радне масе сељаштва руковођене радничком класом свргле су власт капиталиста и крупних поседника, узеле државну власт у своје руке и спровеле, поред осталих важних мера, и брзу и одлучну аграрну реформу. На тај начин је у овим земљама (укључивши и совјетску окупациону зону Немачке) одузето од спахија, барона и крупних поседника преко 14 милиона хектара земље, мноштво пољопривредних машина, стоке и осталог инвентара и све је ово раздељено на преко три милиона беземљаша и сиромашних сељака. Тако су радном сељаштву ових земаља обезбеђени услови за изградњу далеко бољег и срећнијег живота него што га засад имају основне масе сељаштва у капиталистичким земљама.

В. В.

ОБЗОР ПОЛЬСКОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА, журнал посвящений информированю заграницы о состоянии и развитии права в возрожденной Польше", бр. 1 и 2 за 1947 г.

Овај нови пољски часопис излази на руском језику, а издаје га Министарство правде — Биро за међународну сарадњу. Циљ му је да упозна совјетске и уопште словенске правнике и јавне раднике с новим пољским законодавством, које „не подржава никаквим туђим обрасцима, него је оригинална творевина пољске правне мисли, у истој мери у којој је и друштвено уређење Пољске ново уређење".

Часопис садржи кратке информационе чланке и приказе пољског законодавства из свих области права и даје слику, сажету и садржајну, многобројних дубоких промена које су се манифестовале

у пољском праву. Број 2 између осталог садржи и мали Устав Пољске Републике.

Општи је утисак да је у погледу изградње права рађено много углавном на изменама и допунама ранијег позитивног пољског права.

»DREJTESIA POPULLORE«, („НАРОДНО ПРАВО"), Тирана, јануар 1948, година I, бр. 1, стр. 90. — Наш часопис бележи са симпатијама појаву првог броја правног часописа Н. Р. Албаније, као знак развоја албанске правне културе.

Овај први број даје утисак озбиљно припремљеног часописа, с извесним бројем теоретских чланака и обиљем праксе. Као уводник претходи један обиман чланак редакције, у коме се излажу циљеви часописа у вези са стањем права у новој Албанији. Др Манол Кономи, министар правосуђа, објављује чланак о задацима судова и о појму народног права. Бедри Спахију, јавни тужилац НР Албаније, објављује чланак о Јавном тужиоштву.

После овога долази адаптирани од Редакције чланак нашег сарадника проф. др Ива Крбека, узет из нашег часописа „Архива", из бр. 7—12 за 1946 г., о јединству власти у народној држави. Затим долази чланак А. Натанаила о правној снази старих празних прописа у новој Албанији, после чега долази чланак Јосипа Пашка о процесу издајницима у Тирани и задацима правника у вези с тим процесом, а затим обилна судска пркса из области грађанског и кривичног права.

Часопис још садржи рубрике о правном животу у земљи, и правом животу у иностранству (где се говори о академику Вишинском у вези с његовим делом награђеним Стаљинском наградом о теорији доказа у кривичном поступку).

Часопис треба да излази двапут месечно, а издаје га Министарство правосуђа, Врховни суд и Јавно тужиоштво.

»REVUE TRIMESTRIELLE DE DROIT CIVIL«, година 46, Париз, 1947. — Ово је некад познати француски часопис, који излази тромесечно, а бави се само грађанским правом. Настављајући да излази после окупације часопис показује сиромашан и скучен садржај. Свака свеска доноси обично само један чланак, а цео остали део је посвећен библиографији (француској и страној, особити књигама на француском језику), и нарочито обилној судској пракси, и законодавству. Чланци, пак, обрађују већином такође, практична питања не залазећи у дубља теоретска и принципијелна разматрања. Интересантан је и актуелан у броју 1 опширан чланак М. Ибера о природи и пуноважности клаузуле покретне вредности, тј. клаузуле која се уноси у уговоре с обзиром на пад вредности новца, и која треба да обезбеди уговараче да ће и поред тога добити увек одговарајућу противвредност. Ову клаузулу судови неће да признају, јер је противна јавном поретку, одн. одбрани валуте, пошто се висина дуговане суме мења према променама економског индекса. Други чланци третирају извесна више или мање позната питања (о пословној неспособности, о грађењу на туђем земљишту итд.)

ХРОНИКА

ПРОЈЕКТ УСТАВА РУМУНСКЕ НАРОДНЕ РЕПУБЛИКЕ

У румунској штампи је објављен текст пројекта Устава Румунске Народне Републике. Пројект Устава је предложио Фронт народне демократије на претресање становништву Републике.

У пројекту се Румунска Народна Република дефинише као јединствена и независна демократска држава, настала и створена у борби румунског народа, на челу са радничком класом, против фашизма, реакције и империјализма (чл. 1 и 2).

У Румунској Народној Републици сва државна власт припада народу (чл. 3). Народ остварује власт преко својих претставника који су послати у органе, изабране путем општег, једнаког, непосредног гласања тајним гласањем (чл. 4).

У другом одељку пројекта, који се односи на друштвено-економско уређење земље, говори се да у републици сва средства за производњу припадају или држави или задружним организацијама или приватним физичким и правним лицима. Сва природна богатства, жељезнички, ваздушни, речни и поморски транспорт, пошта, телеграф, телефон и радио припадају држави. Посебним законом ће се установити начин прелаза свих горе наведених богатстава у својину државе. Трговину унутар земље, као и спољну трговину остварују државна, задружна предузећа и приватна. Трговином руководи и контролише је држава (чл. 5, 6 и 8).

Законом се признаје и зајемчује приватна својина и права наслеђивања (чл. 9). У случају ако то захтевају интереси државе, средства за производњу, која су приватна својина, могу бити експроприсана и национализирана; у првом случају уз накнаду, а другом према условима које предвиди посебни закон (чл. 10 и 11).

Устав проглашава рад грађана као основни фактор у економском животу земље и уједно као дужност сваког грађанина. Држава обезбеђује потпору свим трудбеницима и њихову заштиту од експлоатације. Држава подупире приватну иницијативу која служи интересима народа (чл. 13).

Земља припада онима који је обрађују. Држава помаже земљорадничке задруге. Ради потстицања развоја пољопривреде држава може да ствара државна пољопривредна добра (чл. 14).

Држава руководи народном привредом и планира је, у циљу привредног развоја земље, повећања благостања народа и обезбеђења његове националне независности (чл. 15).

Трећа глава је посвећена основним правима и дужностима грађана. Пројекат Устава одређује да су сви грађани Републике независно од пола, вероисповести, националности и економског положаја једнаки пред законом, имају право да бирају и да буду изабрани у државне органе, имају право на рад и образовање (чл. 16 — 19 и чл. 23).

Све националности које се налазе у Републици уживају једнака права. Држава обезбеђује лицима свих националности образовање на свом језику. У крајевима где према општем броју становништва станује најмање 30% становника других националности у састав административних органа управе и судова улазе и претставници ових националности (чл. 25).

Држава се брине о општем осигурању. Породица се налази под заштитом државе. Држава зајемчује слободу религије, слободу личности, слободу говора и зборова. Грађани Републике имају право да

се удружују у организације, ако делатност ових организација није управљена против државе (чл. 26 и 27).

Држава зајемчује грађанима тајну дописивања због њихове демократске делатности и њихове борбе за национално ослобођење, научну и културну делатност (чл. 34 и 36). Војна служба је обавезна за све грађане сагласно закону. Издаја отаџбине сматра се као најтеже кривично дело према народу и кажњава се по закону (чл. 37).

У глави о организацији највише државне власти пројекат одређује да је Велика Народна скупштина врховни орган државне власти. Велика Народна скупштина врши следеће послове: бира Президијум Велике Народне скупштине, мења Владу Републике, мења Устав, одређује број министарстава и њихове надлежности, доноси државни буџет, решава питање проглашавања рата и закључње мира, решава питања о спровођењу народног референдума, даје амнестију. Велика Народна скупштина бира се на 4 године (чл. 38—41).

Велика Народна скупштина бира из своје средине Президијум. Президијум Велике Народне скупштине састоји се од претседника, два потпреседника, секретара и 15 чланова. Президијум Велике Народне скупштине, одговоран је за свој рад пред Великом Народном скупштином. Президијум Велике Народне скупштине врши следеће функције: сазива Велику Народну скупштину на редовна и ванредна заседања, издаје указе, проглашује законе, има право помиловања и право додељивања ордена Румунске Народне Републике (чл. 63—67).

Президијум Велике Народне скупштине претставља Румунску Народну Републику у међународним односима, именује и опозива дипломатске претставнике Републике, именује и опозива министре на предлог Претседника Министарског савета. У времену између два заседања Велике Народне скупштине Президијум има право проглашења рата и мобилизације у земљи у случају напада на њу и ради извршења уговора са другим државама. У времену између два заседања, Президијум има такође права да ратификује међународне уговоре и отказује их. У случају распуштања Велике Народне скупштине, Президијум врши своје функције до избора новог Председијума (чл. 68—69).

Највиши управни орган државне извршне власти Републике јесте Министарски савет (чл. 70).

У глави о локалним органима државне власти пројекат прописује: територија Велике Народне Републике дели се у административном погледу на општине, срезове, округе и области. Локални органи државне власти јесу локални **народни савети**, који се бирају на 4 године. Локални народни савети руководе економским, социјалним и културним животом на својој територији. Они доносе и извршују локални привредни план и буџет Извршни органи народних савета јесу извршни одбори. Народни савети и локални извршни одбори спроводе свој рад у сагласности са законима земље и потчињени су вишим народним саветима и извршним одборима као и централним административним органима (чл. 79—89).

Посебна глава пројекта Устава посвећена је органима правосуђа и Јавном тужиоштву (чл. 90—102).

Напред у прелазним одредбама Пројекат прописује, да после доношења Устава морају бити ревидирани и доведени у склад са новим Уставом сви закони. Сви закони који су у противречности са Уставом морају бити укинути (чл. 109—110).

ПРИПРЕМЕ ТРЕЋЕГ КОНГРЕСА МЕЂУНАРОДНОГ УДРУЖЕЊА ДЕМОКРАТСКИХ ПРАВНИКА

У Лондону, 27 и 28 фебруара, одржан је састанак Савета Међународног удружења демократских правника, на коме је поднет извештај о раду Бироа удружења у протеклој години и донете одлуке о идућем, III Конгресу Међународног удружења демократских правника, који ће бити одржан у току ове године.

Поред подношења извештаја о раду Бироа и о стању Удружења, као и утврђивања датума, места и дневног реда III конгреса, на овоме састанку претресана су и два питања ширег значаја.

Тако, дискутовано је питање превођења националних законодавстава и размене публикација међу националним удружењима. Један од главних задатака ове међународне организације демократских правника, који је и у Статуту стављен на прво место међу њеним циљевима, је међусобно упознавање правника са националним законодавствима, са развојем позитивног права у државама чија су удружења правника чланови Међународног удружења, и са правним искуствима у правној политици појединих земаља. Међународно удружење демократских правника, у чијем се чланству налазе правничке организације скоро свих европских и једног дела америчких држава, надахнуто је жељом да припомогне развоју и учвршћивању демократских правних институција у свима областима права и друштвеног живота и да потпомогне рад на прогресивном развоју права. Размена сазнања о тековинама демократског права и њиховом обезбеђивању у националним правним оквирима претставља драгоцену помоћ за извршење овог задатка Удружења. Међутим, постоји читав један низ техничких тешкоћа, чије је савлађивање још у проучавању, тако да коначни закључци нису могли бити донети на овом састанку. Свакако било је врло корисно узети ово питање у озбиљан претрес и вероватно је да ће се њиме позабавити и сам конгрес.

Даље, претседник Савета (и претседник удружења), г. Рене Касен, потпретседник француског Државног савета, поднео је на овом састанку извештај о раду Комисије Уједињених нација за права човека. Питању права човека (људских права) Међународно удружење демократских правника поклања врло велику пажњу већ од самог почетка свога рада. Оно се њиме (под извесним углом — у погледу стварних гаранција тих права на националном и међународном плану) бавило и на своме прошлом конгресу у Бриселу, на коме је проблем практичних гаранција био централно питање дневног реда. Оно је, под другим аспектом, стављено и на дневни ред идућег конгреса. Систем врста, обима, признања, заштите и стварног остварења права човека заиста је темељни систем, у односу на политички поредак, од кога зависи суштина, квалитет и реалност демократског поретка. На састанку је дискутовано, углавном, процедурално питање врсте међународног акта у коме ће бити израђен систем: путем конвенције, декларације или на који други начин. Савет је овластио Биро Удружења да по извршеној консултацији националних удружења изради у том погледу став Удружења и достави га Комисији Уједињених нација, која се у априлу састаје у Паризу.

Савет је одлучио да се Конгрес удружења сазове **за 2 август 1948.** Место сазива конгреса није одређено, већ је овлашћен Биро да га одреди, пошто испита све могућности, према предлозима који су били учињени на састанку. На дневни ред конгреса стављене су следеће теме:

1) Заштите, гаранције и границе људских права. За главног референта одређен је Адријен ван дер Бранден, члан белгиског удружења. Као база за дискусију служиће материјал Комисије Уједињених нација.

2) **Који правни прописи постоје у појединим земљама, заступљеним у Удружењу, и које мере би требало предузети у националним и интернационалним оквирима да се сузбије и контролише пропаганда штетна по мирне односе међу народима.** Главног референта одредиће британско Удружење. Овај проблем, у свом најважнијем делу, дискутован је врло широко на прошлогодишњем заседању Уједињених нација у Њујорку, као питање сузбијања и осуде ратно-хушкачке пропаганде, које је на дневни ред Генералне скупштине ставила делегација Совјетског Савеза. Југословенска делегација ставила је, са своје стране, на дневни ред исте скупштине питање клеветничке штампе и система дезинформација, који се у великој мери практикује у штампи западних земаља, нарочито америчкој, и који је у озбиљној мери компромитовао улогу штампе уопште и пријатељске односе међу народима. Донете резолуције по овим питањима, иако нису значиле нека ефикасна решења и без обзира на непосредан практичан резултат, потврдиле су значај проблема штампе за мирне односе међу народима, који су значај и Совјетска и Југословенска делегација имале у виду, истичући питање злоупотребе штампе на дневни ред Генералне скупштине. И ових дана, најзад, по питањима штампе, одржава се једна велика међународна конференција у Женеви. Питање је, према томе, од пуног актуелног значаја.

3) **Анализа данашње ситуације у кажњавању ратних злочинаца и колаборациониста.** Главни референт је генерал Ечер, члан чехословачког Удружења и члан чехословачке делегације при Међународном војном суду у Нирнбергу. Сви југословенски правници, као и остали грађани, заинтересовани су у највећој мери том „ситуацијом" у кажњавању ратних злочинаца, јер припадају народима над којима је ратни злочин практикован у најтежим и најобимнијим формама и према којима правда таквом ситуацијом није задовољена, већ у највећој мери повређена. Нашој јавности позната су искуства, која је Југославија имала са издавањем и кажњавањем ратних злочинаца, због чега је била приморана да на прошлом заседању Уједињених нација истакне то питање на дневни ред. Питање је поново дошло у акутну фазу, у коју га је увео Амерички војни суд у Нирнбергу већ познатом својом пресудом у случају фелдмаршала Листа и осталих, која садржи један низ повреда позитивног међународног права и обзира човечности. (Савет је на овом састанку повео дискусију и поводом ове пресуде, па је наложио главном секретару да прикупи материјал, на основу кога ће Биро припремити предлоге за конгрес). Али питање кажњавања ратних злочинаца није важно само за Југославију и само за оне народе који су од ратног злочина изузетно патили, већ оно данас претставља читаву једну нову партију међународног права, која је добила своје утврђене принципе, свој систем и своју примену, и коју треба сачувати као једну од тековина међународног права. Оно је тесно везано са борбом за заштиту демократског поретка у свету, са борбом противу фашизма, његових носилаца и његових остатака — што у крајњој линији претставља основни циљ Међународног удружења правника.

4) **Правни аспект атомске енергије.** Референта по овом питању одредиће Биро. Савет није предвидео дискусију.

Најзад, претседник Касен упознао је на овом састанку Савет са писмом Министра правосуђа слободне грчке владе у коме је Удружење обавештено о мучком убиству једног адвоката при вршењу адвокатске дужности и пружена обавештења о предузетим мерама Демократске владе у области организовања правосуђа на слободној територији Савет је наложио претседнику да једним писмом изрази

ANALIPER Lanalipe.rs

симпатије Удружења Демократској влади за њен напоран рад на организацији поретка.

Тиме је, са неким мање значајним питањима, завршен рад овог састанка. **Љ. Р.**

ПРИПРЕМАЊЕ ВАЖНИХ НОВИХ ЗАКОНУ У СССР

Према „Вједомости Врховног Совјета СССР" од 27 фебруара 1943 године ових дана је одржана заједничка седница Комисија за законодавне предлоге Совјета Савеза и Совјета Националности Врховног Совјета СССР. У раду Комисија поред чланова учествовали су још и секретар Президијума Врховног Совјета СССР, А. Ф. Горким, Претседник Совјета Министара РСФСР М. И. Родинов, Министар правосуђа СССР К. П. Горшењин, Министар пољопривреде СССР И. А. Бенедиктов, Министар совхоза СССР Н. А. Скворцов, Министар шумског газдинства СССР В. П. Мотовилов, Министар шумске индустрије СССР М. Орлов и др. На седници Комисија за законодавне предлоге било је претресано питање о потреби припремања пројеката: „Основних начела коришћења шумама СССР", „Основних начела коришћења водама СССР" и „Основа законодавства о браку и породици". На седници Комисија било је саслушано и обавештење министра И. А. Бенедиктова о току припремања пројекта „Основних начела коришћења земљом СССР".

Одржане су биле такође посебне седнице Комисија за законодавне предлоге Совјета Савеза под претседништвом А. М. Поскребишева и Совјета Националности под претседништвом Г. В. Петрова, на којима су била претресана питања текућег рада Комисија и донета су одговарајућа решења.

БЕЛЕШКЕ

ПРЕСУДА ПРОТИВ ЛИСТА И ОСТАЛИХ У НАШОЈ ЈАВНОСТИ

Командант америчке окупационе зоне у Немачкој извео је пред Амерички војни суд у Нирнбергу фелдмаршала Листа и друге немачке команданте које је амерички војни тужилац Тејлор оптужио за ратне злочине извршене у Југославији, Албанији, Грчкој, и Норвешкој за време окупације. Југословенска јавност упозната је са исходом кривичног процеса, којим су интереси југословенских народа у највећој мери били ангажовани. Пресуда Америчког војног суда наишла је на неподељено негодовање и на оштар протест у нашој јавности.

Наш часопис, у овој истој свесци, поклонио је тој пресуди и озбиљним проблемима, које је она истакла, опширну пажњу, па стога нема потребе, да се она у овој белешци са те стране посматра.

Већ од прве појаве једне кратке информације „Асошиетед прес"-а у нашој штампи о неким ставовима ове пресуде, којима су тешко била повређена осећања човечности и пиетета према успоменама на многобројне жртве оптужених ратних злочинаца, као и поштовања народноослободилачке борбе, кроз коју су југословенски народи створили своју слободну државу, у нашој јавности објављен је један низ протеста и резолуција.

У дневној штампи од 21 фебруара, два дана после изречене пресуде, објављен је **коментар Танјуг-а,** којим је спољно-политички уредник наше новинарске агенције пропратио појаву ове пресуде.

„Свим изигравањем правде у Нирнбергу, закључује коментар, амерички властодршци су постигли само једно: ра-

ANALI PFB | anali.rs

скринкали су сами себе у очима светске демократске јавности као браниоце злодела његовог империјализма и његовог следбеника у тежњи да поробе и загосподаре светом."

Помоћник министра спољних послова Велебит објавио је изјаву, у штампи од 23 фебруара, у којој је, пошто је изложио погледе међународних закона, рекао између осталог:

„Шта се крије иза те пресуде, шта јој је намера и сврха, није тешко одгонетнути. Праштајући хитлеровским злочинцима, Амерички војни суд осудио је уствари демократски, ослободилачки рат родољубивих народа против завојевања и интервенције.

Али демократски народи и историја осудиће ову пресуду као што су и досад осудили свако отворено и прикривено изазивање новог рата."

Централни одбор Антифашистичког фронта жена Југославије упутио је поводом ове нове нирнбершке пресуде протест и апел Међународној демократској федерацији жена, који је наша штампа објавила 2 марта.

„Наши народи, каже се у том апелу, по чијој земљи су фелдмаршали Лист, Вајкс и други извршили масовне злочине, кипте од гнева при помисли да има данас, после онако страшног крвопролића, какво не памти историја, људи који се усуђују да јавно заштите овакве зликовце.

Обраћамо се Међународној демократској федерацији жена, а посебно женама Америке, да дигну свој глас против оних, који бране нацистичке зликовце, против оних који хоће данас поново да поробе народе, да припреме свету, нашој деци, нову кланицу."

Адвокатске коморе у Загребу и Београду, заједно са адвокатским приправницима својих територија, одржале су ванредне састанке, на којима су, после дискусије донете резолуције, објављене 5 марта (загребачка) и 13 марта (београдска).

У обема резолуцијама истакнуте су повреде правних прописа, конвенција, споразума и закона међународног права, које су извршене у овој пресуди Америчког војног суда.

У загребачкој резолуцији адвоката Народне Републике Хрватске констатује се између осталог:

„Да је пресуда изазвала оправдани револт, протест и згражање не само код свих припадника југословенских народа, него и код осталих правдољубивих народа, а нарочито оних, који су сами били жртве нацистичких зверстава...

На ово смишљено изазивање, којим се злочин проглашује правом, сакупљени адвокати и адвокатски приправници, стојећи на линији правде, свести и правдољубивости наших народа, изражавају своје огорчење над оваквом пресудом. Дубоко су уверени да је ово кршење свих прописа међународног права и преузетих међународих обавеза резултат ратнохушкачке политике англоамеричких империјалистичких кругова, са тенденцијом стварања правног основа за оправдање злочина, који империјалисти врше ради поробљавања других народа....."

Адвокати и адвокатски приправници Народне Републике Србије, узевши у обзир одредбе Хашке конвенције, Закона број X, и пресуду Међународног војног суда од 1 октобра 1946, као и Савезничке декларације у току рата и после рата о кажњавању ратних злочинаца, констатовали су у својој резолуцији између осталог:

„ Да је пресуда Америчког војног суда у отвореној и циничној противуречности са свима навединим текстовима ме-

ђународних конвенција и Савезничких декларација, са основним принципима међународног права и са целокупним ставом свих Савезника у прошлом рату према народноослободилачкој борби и права народа на отпор противу завојевача;

да је ова пресуда, према томе, у пуном и отвореном сукобу како са правним, тако и са моралним и етичким ставом савременог међународног права;

да она претставља тешку повреду најелементарних осећања човечности и правде и демантовања свих напора, чињених кроз историју у циљу хуманизације оружаних сукоба међу народима;

да је кроз ову пресуду на грубљи и још отворенији начин манифестована штетна, очекивањима напаћених савезничких народа, жртава фашистичке агресије, као и циљевима савезничке победе противна, промена става према ратном злочину што је у више махова и до сада долазило до израза у политици западних савезника према ратним злочинцима, који су код њих противно међународно примљеним обавезама, налазили заштиту."

Удружење правника Федеративне Народне Републике Југославије израдило је, исто тако, један Меморандум, у коме је изложен став југословенских правника према овој пресуди. „Архив" објављује тај Меморандум у овом броју.

Ретко је који акт од међународног значаја наишао на тако једнодушну осуду и оправдано негодовање целе наше земље, као ова већ фамозна пресуда Америчког војног суда. **Љ.**

ОСНИВАЊЕ УДРУЖЕЊА ПРАВНИКА ПО НАРОДНИМ РЕПУБЛИКАМА

После оснивања Удружења правника ФНРЈ приступило се оснивању удружења правника по народним републикама.

На Оснивачкој скупштини која је одржана 23 новембра 1947 у Загребу, основано је Удружење правника НР Хрватске. У присуству званичних претставника и уз учешће великог броја правника-делегата из целе Републике, Скупштину је отворио др Фердо Чулиновић, док је радом Скупштине руководило Радно претседништво на челу са др Марјаном Хорватом, проф. Правног факултета у Загребу.

На Скупштини су одржани следећи реферати:

1. др Фердо Чулиновић: „Улога правника у изградњи наше демократије и правног поретка";

2. др Иво Крбек: „Народна Република Хрватска у Федеративној Народној Републици Југославији";

3. др Михаило Вуковић: „Утицај привредног плана на развитак права" и

4. др Анте Стокић: „Улога адвоката у нашој демократији."

По завршеним рефератима прешло се на претрес Пројекта правила која су једногласно усвојена, па је затим изабрано Претседништво Удружења на челу са др Хинком Кризманом, министром социјалног старања НР Хрватске.

7 децембра 1947, у Скопљу, одржана је Оснивачка скупштина Удружења правника НР Македоније. На Скупштини су били окупљени скоро сви правници са територије НР Македоније а такође су били бројно заступљени правници из Југословенске армије.

Др Никола Вражалски поднео је Скупштини реферат „О задацима правника НР Македоније." Дискусија по реферату била је веома жива и обимна. На крају су донесена Правила и изабрано Претседни-

штво на челу са др Николом Вражалским, јавним тужиоцем НР Македоније.

Оснивачка скупштина за оснивање Удружења правника НР Словеније одржана је 14 децембра 1947 у Љубљани, у присуству већег броја чланова Владе и других претставника.

Скупштини су поднети следећи реферати:

1. др Хели Модиц: „Словенски правници се морају учити на искуствима народноослободилачке борбе";

2. др Горазд Кушеј: „Задаци правне науке и правног васпитања у нашој народној држави".

3. др Јоже Горичар: „О организацији удружења правника НР Словеније".

После усвајања Правила изабрано је Претседништво на челу са др Марјаном Брецељом, потпретседником Владе НР Словеније.

У Београду је 25 јануара т. г. одржана Оснивачка скупштина Удружења правника Народне Републике Србије, на којој су учествовали делегати правника Србије, изабрани на конференцијама правника по градовима и срезовима, које је организовао Иницијативни одбор за оснивање Удружења правника НР Србије. Скупштини је присуствовало преко 130 делегата и велики број других правника, као и претставници удружења правника из других народних република.

У име Иницијативног одбора Скупштину је отворио претседник ИОНО-а Београда Нинко Петровић, а радом Скупштине је руководило изабрано радно Претседништво, на челу с Милошем Терзићем, адвокатом из Београда. На Скупштини је одржао реферат о стручном и политичком уздизању правника др Милан Прелић, помоћних Министра правосуђа НР Србије. О реферату се развила дискусија, у којој су истакнути успеси у раду наших правника, значај њиховог рада за остварење Петогодишњег плана као и недостаци које треба уклонити. После прихватања правила Удружења, изабрано је Прпретседништво Удружења од 15 чланова, на челу с Михаилом Ђорђевићем, претседником Врховног суда НР Србије.

КУРСЕВИ ЗА СТРУЧНО УСАВРШАВАЊЕ ИНСТРУКТОРА РУКОВОДЕЋИХ КАДРОВА ЛОКАЛНИХ ОРГАНА ДРЖАВНЕ ВЛАСТИ

Комитет за законодавство и изградњу народне власти Владе ФНРЈ у сарадњи са претседништвима влада народних република, подузео је широку акцију за стручно издизање руководећих кадрова локалних органа државне власти и државне управе. Као прва мера у томе правцу образован је при Комитету курс за инструкторе органа народне власти, који је трајао два месеца. На курсу су били 32 курсиста из свих наших народних република. Основни је задатак курса био да се оспособи и даље усаврши кадар који ће, у саставу и као стручан апарат Президијума народних скупшина и претседништава влада народних република, указивати помоћ у погледу правилне организације и пословања нарочито локалног државног апарата и њему подређених установа и организационих јединица. У том циљу, план и програм курса је обухватио првенствено проучавање организације наше државе, проблематику њене изградње, политику државе у остварењу Петогодишњег плана. Затим су се на курсу конкретно проучавали принципи и методи стварања и спровођења нашег законодавства, као и делатности и форме организације ових делатности у свим гранама државне управе од врха до доле. Курсисти су на тај начин добили општи поглед на државну целину, за све форме орга-

низације државног апарата, на делатности и организацију појединих грана државне управе од највиших до најнижих органа, о њиховим задацима. Овакав наставни план ће свршеним курсистима послужити несумњиво као чврст темељ за даље проучавање и продубљење свих проблема који су у оквиру курса били постављени.

На курсу су се предавали као основни предмети: државна организација ФНРЈ; принципи организације државне управе; влада као највиши руководни орган државне управе; структура и функционисање извршног одбора; економна политика ФНРЈ у вези са основним принципима Петогодишњег плана; организација и задаци појединих грана државне управе; задружне организације у планској привреди службенички систем и кадровска политика; методе инструктаже у организацији државне власти и државне управе. Уз то као помоћни били су, између осталих, ови предмети: основне поставке из теорије државе и права; кратак преглед историје народне власти; општи систем права и правних аката; методологија израде правних прописа; географска и политичка структура ФНРЈ и народних ре- За поједине гране управе уводна и начелна предавања држали су сами и поједини министри Савезне владе.

Предавачи на курсу, руководиоци Комитета за законодавство, помоћници министара и истакнути стручњаци у својим предавањима упознавали су слушаоце са основним принципима државне организације политиком владе у појединим ресорима и задацима тих ресора. За поједине гране управе уводна и начелна предавања држали су сами поједини министри Савезне владе.

Слушаоци курса су једанпут недељно посећивали надлештва, установе, народне одборе у циљу упознавања конкретно са организацијом и пословањем појединих органа и организационих јединица. Приликом тих посета, курсисте су дочекивали руководиоци и после њиховог излагања слушаоци курса су постављали питања и тражили објашњења. Тако су курсисти посетили Президијум Народне скупштине ФНРЈ, Президијум Народне скупштине НР Србије, Претседништво Владе ФНРЈ и НР Србије, Извршни одбор града Београда, присуствовали су заседању Народног одбора града Београда и посетили су Извршни одбор среза врачарског и срез панчевачки. Завршни испити су показали врло добар успех курсиста. Интензивним радом, дискусијом, семинарима и консултацијама с колегијумом успело се да са курса изађе нов кадар спремних инструктора који ће, проширујући знања стечена на курсу, моћи да брзо уочавају све проблеме, да укажу на њих и пруже ефикасну и брзу помоћ у својој организацији у учвршћењу локалних државних органа и целог нашег правног поретка.

Паралелно с тиме у свим народним републикама одржавају се и већ завршавају два курса: један за секретаре среских и градских народних одбора, а други за секретаре и претседнике месних народних одбора. Ове курсеве организује одељење за законодавство и организацију државне управе при претседништвима владе народних република. Њихов је основни задатак да помогну даље стручно и опште издизање руководилаца локалних органа државне управе, да им се омогући даље продубљавање свих проблема и схватања нових задатака који се постављају пред њих као руководиоце тих органа. И за ове курсеве су постављени одређени и прецизни планови и програми.

План курса за секретаре и претседнике месних народних одбора обухвата предмете као што су: општи појмови економске и политичке географије ФНРЈ; њених република; наше државно уређење; организација и рад народних одбора; локална управа и њене делатности; задругарство; закони и други правни акти; принципи административног пословања и административног поступка; месни народни одбор и оп-

штенародна имовина; нови службенички систем. Материјал курса се има прећи за 70 часова. План курса за секретаре среских и градских народних одбора је шири и обухвата: теорију државе и права; општи појмове економике и политичке географије ФНРЈ; основне државне организације; основне принципе организације државне управе ФНРЈ; организацију и рад народних одбора; општи систем права и правних аката; изборни систем ФНРЈ; организацију и делатности појединих грана државне управе; задругарство; народне одборе и општенародну имовина; нови службенички систем; администрацију у народним одборима. Материјал се има прећи за 120 часова. Да би се овај план правилно и јединствено остварио у основним поставкама и питањима постављен је и програм за сваки предмет.

Ако се има у виду да у нашој држави има око 350 среских, 90 градских, око 7.950 месних народних одбора, јасно је да је извођење ових курсева прилично озбиљан и широк организациони посао у коме су важну улогу као предавачи позвани да имају руководећи правници. Овај тони контакт између правних и других теоретичара са конкретним проблемима праксе у изградњи државног апарата и права и руководећим кадровима народних одбора послужио је и послужиће као важан елеменат за даље и правилдо развијање наше правне науке. Несумњиво је да ће ова нова и опсежна активност на подизању кадрова која је спроведена у целој земљи, имати значајних резултата и да ће се повољно одразити на рад локалних органа државне власти и државне управе, на даље усавршавање нашег државног апарата. На курсевима се могло стећи много искуства у погледу правилног постављања рада на издизању кадрова, и уједно су се постављала и многа нова или недовољно схваћена организациона питања.

Стварање и усавршавање инструкторског кадра, као и опште и стручно издизање руководећих кадрова локалних државних органа претставља даљи допринос у извршењу задатака Петогодишњег плана и у организационом и стручном подизању и учвршћењу државног апарата који руководи изградњом социјализма у локалном и комуналном делокругу који су тако важни за подизање материјалног и културног живота радних људи у нашој земљи. У исто време, инструкторски курс Комитета за законодавство и изградњу народне власти и сви други курсеви су показали једну важну и код нас све општију појаву која још није довољно подвучена. Услед револуционарних промена у нашем друштвеном и политичком уређењу и захваљујући делатности наших народа уздигли су се из дубина радних маса, које су вековима биле ван власти и које су држане изван школе нови људи Ти људи се научили да управљају државом и њихова сигурност и стручност постаје све већа. У многим примерима они су показали да су у стању не само да стигну него и да престигну оне који су били у прилици да се кроз многе године школују и припремају. Народна власт не само полаже наде у управу него открива и оспособљава легије нових даровитих народних руководилаца.

„Архив за правне и друштвене науке", Уредништво и администрација, Београд, Булевар Црвене армије 69/II, пошт. фах 179, тел. 22-450, чек. рачун код Народне банке 1—9010016.
Штампарија „Борба", Београд, Дечанска 31.

ANALI PFB Lapali.rs

СОДЕРЖАНИЕ

Стр.

I Статьи

1. Меморандум Союуза юристов ФНРЮ 1
2. По поводу приговора Американского военного трибуняла в Ныренберге 13
3. Академик А. Я. Вышинский — Вопросы государства в „Манифесте Комунистической партии" 49
4. Dr Радивой Увалич — О функциях и содержании плана народного хозяйства 64
5. Dr Радомир Д. Лукич — Примечания о понятии и применению аналогии в нашем уголовном праве 74

II Организация народной власти

1. Дж. Два года Конституции ФНРЮ и годовщиня конституций народных республик 89
2. М. Кангырга — Отзыв депутатов избирателями 93

III Новое право и правосудие . . .

1. Dr. Бертольд Айзнер — Примечания к тезисам основного проекта Закона о праву наследования 98

IV Международный обзор

1. Дж. Нинчич — Фальсификатори истории (Историческое саобщение) 114

V История права борьбы за освобоядение народа

1. Dr M. Шнудерл — Развитие материального уголовного права в борьбе за освобожение народа в Словении 120
2. Обзор материального уголовного права в борьбе за освобожение народа в Словении 125

VI Право иностранных государств

1. Конституция Народной Республики Болгарии 133

VII Критика и рецензии 146

VIII Обзор журналов 151

IX Хроника 164

X. Заметки и саобщения 163

ANALI PFB | anali.rs

CONTENTS

I Articles Page

1. Memorandum of Lawyers' Association of FPR of Yugoslavia 1
2. About the Jodgement of the American military Trubunal in Nueremberg 13
3. Academician A. I. Vishinsky — The Problem of the State in »the Manifesto of the Communist Party« 49
4. Dr Radivoj Uvalić — About the Functions and content of the Plan of national economy 64
5. Dr Radomir D. Lukić — Notes on concept and application of analogy in our penal Law 74

II Edification of people's autority

1. Dj. — The second Anniversary of the Constitution FPRY and the first Anniversary of the Constitutions of people's Republics 89
2. M. Kangrga — Recall of the people's representatives 93

III New Law and jurisdiction

1. Dr B. Eisner — Discussion on the theses for a project of the bill on inheritance

IV International review

1. Dj. Ninčić — Falsifiers of History (a Historical note) 114

V History of the Law in the national liberation's struggle

1. Dr M. Šnuderl — Development of material penal Law in the struggle for national liberation of Sloveny 120
2. Survey of material penal Law in the struggle for national liberation of Sloveny 125

VI Law of foreign States

Constitution of PR of Bulgary 133

VII Critics 146

VIII Review of Periodicals 151

IX Cronology of Events 164

X Notes 168

ANALI PFB | anali.rs

TABLES DES MATIÈRES

I Articles Page

1. Memorandum de L'Association de juristes de la RFP de Yougoslavie 1
2. A propos du Jugement de la Court militaire américaine de Nürenberg 13
3. Academicien A. I. Višinski — Le problème de l'Etat dans «Le Manifeste du Parti communiste» 49
4. Dr Radivoj Uvalić — Sur les fonctions et le contenu du plan d'économie nationale 64
5. Dr Radomir D. Lukić — Remarques sur la notion et les applications de l'analogie dans notre droit pénal 74

II L'Edification du Pouvoir populaire

1. Dj. — Le deuxième anniversaire de la Constitution RFPY et le premier anniversaire des constitutions des républiques populaires 89
2. M. Kangrga — La révocation des représentants du peuple 93

III Droit nouveau et la juridiction nouvelle

1. Dr B. Eisner — La discussion sur les thèses pour l'avant-projet de la loi sur l'héritage 98

IV Revue internationalle

1. Dj. Ninčić — Les Falsificateurs de l'histoire (une Note historique) 114

V Historie du droit dans la lutte pour la libération nationale

1. Dr M. Snuderl — Le dévelopment du droit pénal matériel dans la lutte pour la libération nationale de Slovénie 120
2. Apperçu du droit pénal matériel dans la lutte pour la libération nationale de Slovénie 125

VI Le droit des pays étrangers 133

1. La Constitution de la RP de Bulgarie

VII Comptes rendus — Critiques 147

VIII Revues 151

IX Chroniques 164

X Notes 168

ANALI PFB | anali.rs

АРХИВ
ЗА ПРАВНЕ И ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ

БРОЈ 2 АПРИЛ — ЈУНИ 1948

ГОД. XXXV, КЊ. IV НОВОГ (Ш) КОЛА (КЊ. LXIII ЦЕЛОКУПНОГ ИЗДАЊА)

ПЕТО РЕДОВНО ЗАСЕДАЊЕ НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ ФНРЈ

I

Пето редовно заседање Народне скупштине Федеративне Народне Републике Југославије, одржано од 22 — 28 априла 1948 године, претставља значајан датум у раду врховног органа државне власти ФНРЈ и уопште значајан догађај у изградњи наше народне републике. На петом заседању је као најважнији акт претресан и изгласан пројект Закона о општедржавном буџету за 1948 годину. У раду претставничких органа претрес и изгласавање буџета су увек имали и имају крупан политички и државни значај.

У буржоаској држави кроз буџет се откривао цео финансиски механизам класне владавине капитализма, као и политички и административно-полициски методи те владавине. У исто време, разним правно-техничким средствима и псеудо-социјално-хуманитарном фразеологијом буржоазија је кроз буџет покушавала да прикрије своју класну диктатуру и бирократски начин своје владавине. Ипак је у државама парламентарне буржоаске републике претресање буџета давало могућности напредним политичким странкама да открију ову дволичност буржоаског буџета и да подвргну критици политику режима, откривајући пред масама економску експлоатацију, национално и политичко тлачење, империјалистичке тенденције или предавање независности земље империјализму.

Много је важнији и битно друкчији значај претреса и утврђивање буџета у социјалистичкој држави, као и у народној држави која на основу перспективних вишегодишњих планова привредног развоја изграђује социјализам. У нашој држави буџет није само закон који утврђује финансиска средства за остваривање задатака и потреба државе

у периоду од године дана. Буџет је, као што је истакао друг Кидрич, одраз нашег Петогодишњег плана. Он претставља финансиску основицу за спровођење једногодишњих планова којима се извршава Петогодишњи план. На тај начин, утврђивањем буџета од стране Народне скупштине у ствари се даје опште одобрење једногодишњег плана који, према Закону о плану и органима за планирање, доноси Влада својом уредбом. То све показује крупан значај општедржавног буџета за остваривање задатака даље изградње социјализма у нашој земљи и финансирање државног апарата, који руководи како привредном изградњом, тако и сваковрсним друштвеним, културним, просветним, здравственим и другим делатностима државе.

Закон о општедржавном буџету за 1948 годину има још посебан и истакнути значај зато што претставља буџет друге године нашег првог Петогодишњег плана. То је година у којој се поставило решавање најважнијих и кључних задатака Петогодишњег привредног плана.

Друга година нашег Петогодишњег плана има значајну улогу у оквиру задатака постављених у Петогодишњем плану, јер се у њој решавају многа основна питања читавог Петогодишњег плана. Међу та питања долазе на првом месту, — као што је у свом говору у буџетској дебати истакао друг Кидрич, — откривање и свестрано искоришћавање свих постојећих резерви у нашој привреди и њеним постојећим привредним капацитетима; озбиљно снижавање трошкова производње и уштеде материјала; истодобни значајан развој спољне трговине и побољшање животног стандарда становништва; организација радне снаге и крупни преокрет у стварању и политици стручних кадрова. У ред основних питања која ће се решавати у другој планској години долази, исто тако, механизација и подизање наше пољопривреде, борба за подизање квалитета упоредно са квантитетом, као и знатно подизање животног стандарда народа. Као што се у овој другој планској години има одлучујуће показати могућност да се, у условима социјализма и народне државе, упоредо оствари с једне стране, индустријализација и електрификација земље и с друге стране, механизација и подизање пољопривреде, тако исто ће се ове године потврдити да огромне инвестиције могу и морају ићи упоредо са побољшавањем животног стандарда радног народа. Међутим, значај друге године Петогодишњег плана лежи још и у томе што ће се у њој, на бази искуства, успеха и грешака прве године, утврдити и стабилизовати организационе форме руковођства, принципи односа привредних јединица, правилни и реални методи како у планирању, тако и у извршењу плана и контроли над извршењем његових задатака.

Све је ово учинило да је претрес закона о општедржавном буџету за 1948 годину дао петом редовном заседању Народне скупштине ФНРЈ печат једног од важнијих заседања нашег врховног претставничког органа државне власти. Претрес буџета је био плодан, разноврсан и конструктиван. У говорима чланова Савезне владе, претседника и чланова републиканских влада и многих посланика из свих крајева заједничке државе, откривен је сав значај општедржавног буџета, показани су многобројни резултати и успеси на свим подручјима остваривања Петогодишњег плана и других привредних, културних и друштвених делатности у току протекле године. Буџет за 1948 годину у поређењу са буџетом прошле године повећан је за 45,02%. Док је протекли буџет износио нешто више од 86 милијарди динара, дотле нови буџет износи нешто више од 124 милијарди динара. Ово значајно повећање буџета за 1948, несхватљиво за традиционалне капиталистичке појмове, налази своју основу и оправдање у повећању народног дохотка у условима социјалистичке изградње и народне власти. Познато је да привредни план за 1948 годину предвиђа, најблаже речено, повећање народног дохотка на 191,9 милијарди динара, док је у протеклој години народни доходак достигао, опет најблаже речено, вредност од 132,9 милијарди динара. Овај значајни и одлучујући пораст народног дохотка у привредном плану за 1948 годину произилази из великог развоја производње у индустрији, рударству, електропривреди, грађевинарству и шумарству. На бази ових реалних пораста производних снага наше земље могао је општедржавни буџет за 1948 да предвиди и осигура средства за џиновске инвестиционе радове, праћене истовременим повећањем друштвеног и животног стандарда народа. На основу ове реалне и здраве базе претставља нови буџет моћно средство у све одлучнијем преласку наше земље из привредно и технички заостале у економски напредну и моћну државу, у којој ће индустријализација и проширена мрежа социјалистичких односа и друштвених форми изменити не само лице земље, него и унутрашње друштвене односе и лик наших грађана.

Ови одлучујући подухвати и резултати, остварени у току прошле године, нису ишли без тешкоћа, без грешака, недостатака и слабости. Претрес буџета за 1948 годину је још и у том смислу карактеристичан и значајан, што је у дебати и негативан биланс рада нашег државног апарата, нарочито апарата који руководи привредом подвргнут критичној анализи. Говор потпретседника Савезне владе друга Кардеља претставља у исто време дубоку научну анализу „рђаве стране нашега рада у првој планској години, тј. слабости, недостатака и грешака у нашем раду", као и доказ о дубо-

АРХИВ ВЈЕСНИКА

ком принципијелном и политичком значају критике и самокритике у животу и развоју народне државе која изграђује социјализам. „ Научили смо већ — а у пракси се то показало као правилно и неопходно — да на сваку етапу коју смо прошли погледамо, казао је у свом говору друг Кардељ, не само са становишта њених квантитативних резултата, него и са гледишта квалитативних промена, успеха и неуспеха, грешака и слабости. То нам је потребно не само зато да бисмо спречили понављање слабости и грешака у нашој будућој пракси, него и зато што смо ми дужни проверавати нашу праксу теоретским поставкама марксизма-лењинизма, јер без таквог проверавања неизбежно долази у пракси до скретања с правог пута. Ми смо се увек борили против сухог практицизма у нашем раду, и успеси које смо постигли између осталог су и резултат чињенице што су наше практичне мере доношене после озбиљне теоретске припреме и у оквиру јасне перспективе развитка социјализма у нашој земљи. Резултати практичног рада, међутим, показују нам колико су теоретске претпоставке и наша оријентација биле правилне".

Већ од Привремене Народне скупштине открио се нов стил рада наших народних претставништава, посебно врховног органа државне власти ФНРЈ. По том стилу рада између осталог наши претставнички органи се битно разликују од буржоаског парламентаризма. Тај стил рада се огледа у дубокој и свестраној дебати најважнијих законских пројеката и аката Народне скупштине; у дебати која утврђује не само постигнућа, успехе и велика дела, него и указује на недостатке и слабости, на опасности и тешкоће. Критика и самокритика у раду Народне скупштине ФНРЈ јесте позитивно и конструктивно средство у развоју и учвршћењу државног апарата. Она постиже да се избегну или сведу на најмању меру критизарања у облику шаптања, преувеличавања и непријатељског кривотворења. Она помаже да се грешке и недостаци исправе, да се више не понављају и да се спречи комотно самозадовољење и бирократски комодитет у апарату. На тај начин критика убрзава темпо изградње социјализма, ојачава демократизам и учвршћује законитост. Она даље помаже да се развије будност и солидарност у раду државног апарата, да се проверавају организационе форме, да се правилно искоришћавају кадрови, да се води стална борба за квалитет у раду, за развијање нових кадрова, за њихово стручно и идеолошко уздизање, како и за ширење и учвршћење поштеног и социјалистичког односа државног апарата према народној имовини, правима и дужностима грађанина и његовој личности.

Поред значаја и крупне друштвено - политичке важности доношења буџета друге планске године, пето редовно

ANALI PFB | anali.rs

заседање Народне скупштине ФНРЈ се истиче и тиме што је још више развило велики принципијелни и политички значај овог новог стила рада, који је израз и снага претставничких органа државе, у којој радни народ изграђује социјализам, учећи се и корачајући законито напред не само кроз непосредно остварена велика дела, него и преко откривања и исправљања сопствених грешака и привремених недостатака.

II

Народна скупштина ФНРЈ је на свом петом редовном заседању донела и низ других важних закона или измена и допуна постојећих закона.

Међу овим законима најважнија су два са подручја наше привредне изградње. Први је **Закон о изменама и допунама закона о национализацији приватних привредних предузећа,** који претставља даљи корак у проширењу и учвршћењу социјалистичког привредног сектора ФНРЈ. Овим законом је довршена национализација целокупне индустрије у нашој земљи, која је сад коначно прешла у социјалистички сектор привреде. Укључујући преостали део индустрије локалног значаја у социјалистички привредни сектор, овај закон не дира у занатство, коме се уствари отварају још шире могућности укључења у нашу планску привреду. Крупан значај овог закона се огледа још и у томе што је он проширио не само базу наше социјалистичке изградње, него је проширио и учврстио материјалну основу наших народних одбора као руководстава локалном привредом и комуналним газдинством. У вези са овим, закон је обухватио и магацине са капацитетом са 10 и изнад 10 вагона, млинове са капацитетом од пола и изнад пола вагона и подруме са капацитетом од три и изнад три вагона. На истој линији развоја привредне и културне изградње наших места, градова и ширих административно - територијалних подручја, национализација је укључила у социјалистички сектор санаторијуме, болнице, хотеле, лечилишта и летовалишта, као и биоскопе.

Закон о изменама и допунама закона о национализацији је само правно потврдио већ дозреле односе у нашој привреди и опробану политичку, привредну и организациону снагу нашег апарата који управља привредом у борби са остацима капиталистичких и експлоататорских елемената у нашој земљи. Овај закон је у исто време израз и потврда правилности темпа у изградњи социјализма код нас и чврстине политичке линије коју је поставило и поставља наше државно руководство у Закону о Петогодишњем привредном плану и другим законима. Несумњиво је да ће капита-

ANALI PFB | anali.ro

листички елементи покушавати да се учврсте на подручју трговачке шпекулације и црне берзе уколико су више изгубили позиције у продукционом процесу.

Међутим, **Основни закон о приватним трговачким радњама,** који је Народна скупштина донела истовремено на овом заседању, садржи основе и средства за борбу народне власти против закамуфлиране шпекулације у приватном трговачком сектору. Овај закон, регулишући место приватне трговине у општем плану трговачке мреже, садржи довољно потенцијалне могућности како за проширење мреже социјалистичке трговине, тако и за постепено ликвидирање капиталистичких остатака на овом осетљивом подручју наше привреде. Као и Закон о измени и допуни Закона о национализацији, тако је и овај закон у примени показао сазревање услова и организационих могућности за прелазак знатног дела трговачке мреже ситне и средње трговине из приватних руку у државни, социјалистички сектор. Примењивање овог закона је извршено како без икаквих пореме-ћаја у функционисању нашег привредног система, тако и са лакоћом и ефикасношћу која је показала дораслост нашег привредног апарата да решава и задатке у области ситне трговине. С друге стране као и Закон о измени и допуни закона о национализацији, тако и овај закон се појављује као нова карика у проширењу и учвршћењу социјалистичког сектора наше привреде, као акт у пуном складу са линијом развитка наше земље коју захтевају закони развоја народне државе и воља трудбеника наше земље, организованих у Народном фронту под руководством Комунистичке партије Југославије и вође народа друга Тита. Према томе, ови закони показују још једном, као што је истакао друг Кидрич у дискусији о Закону о изменама и допунама Закона о национализацији, да народна демократија у новој Југославији, „није „етапа" којој би тек имала да следи изградња социјализма, него је власт под којом се већ изграђује социјализам".

Народна скупштина је на овом заседању, доносећи **Општи закон о спречавању и сузбијању заразних болести** и **Основни закон о санитарној инспекцији** дала нашој здравственој служби два значајна организациона и правна средства у њеној борби за ликвидирање заразних болести и за контролу и усавршавање хигијенских и санитарних мера у циљу заштите здравља народа. У доба остварења Петогодишњег плана и индустријализације наше земље, борба за чување радне снаге и уопште за отклањање опасности по здравље народа има посебни значај. Општи закон о спречавању и сузбијању заразних болести садржи јасно одређене задатке свих карика државног здравственог апарата у правцу не само сузбијања заразних болести, него и спреча-

вања њихове појаве или бар ширег развијања. Основни закон о санитарној инспекцији довршава изградњу апарата санитарне инспекције на целој територији заједничке државе и поставља дужности и права санитарној инспекцији у њеном надзору над правилним спровођењем санитарних и хигијенских прописа и мера, као и у погледу њеног старања над остварењем и сталним усавршавањем хигијенских услова живота народа. Значај овог закона лежи још и у томе што он садржи до сад најпотпунију организацију и структуру инспекционе службе, која је важан саставни део контролног апарата у саставу наше државне управе.

Нови **Закон о шумској народној милицији** употпуњава већ донете законе у области заштите, чувања и унапређења наших шума и шумске привреде. Установљавајући нови извршни апарат, који ће се старати за заштиту и чување шума, овај закон је још више подвукао изванредни значај нашег шумарства за даљу привредну изградњу наше земље, за остварење Петогодишњег плана.

Од нових закона Народна скупштина је на петом заседању донела још и **Закон о војним дисциплинским судовима** и **Закон о ликвидацији италијанске имовине на територији Федеративне Народне Републике Југославије по уговору о миру са Италијом.** Закон о војним дисциплинским судовима поставио је војно дисциплинско судство на исте организационе и правне принципе на којима је већ изграђено дисциплинско судство за државне службенике изван армије. Успостављањем војно-дисциплинских судова попуњава се празнина у организацији наше Армије и доприноси се даљем организационом учвршћењу, јачању дисциплине, законитости и унутрашње чврстине у служби наше Армије. Законом о ликвидацији италијанске имовине извршене су обавезе и остварена права која је наша држава добила на основу члана 79 Уговора о миру са Италијом.

Народна скупшина је донела још четири закона о изменама и допунама већ постојећих савезних закона. Међу свим законима се нарочито истиче **Закон о изменама и допунама Закона о државним службеницима.** Дајући законску потврду развоја нашег службеничког система, сагласно већ донетим уредбама о струкама, и употпуњавајући већ постојеће одредбе у погледу на дисциплинску одговорност службеника и поједина службеничка права, овај Закон садржи као најважнију допуну постојећег службеничког система нешто друкчије уређење питања отказа. Задржавајући и даље отказ као право службеника и државе, донетим законским изменама обезбеђује се да се приликом отказа не врше злоупотребе, неправилна процена у распореду кадрова и у способностима службеника. Персоналне

Arhiv Pravnog fakulteta

комисије, које се у ту сврху оснивају при нашим министарствима, треба да одиграју улогу регулатора не само у правилном вођењу кадровске политике, него и у адекватном размештању стручних кадрова како према потреби службе, тако и према наклоностима и интересу службеника. Док се **Законом о измени Закона о уређењу народних судова** делимично проширује стварна надлежност среских судова и тиме јача ревизионо-касациона функција окружних судова, дотле **Закон о допуни Основног закона о браку** регулише питање закључења брака на територији ФНРЈ између домаћих и страних држављана, отклањајући раније појаву непотребних спорова око држављанства. Доказ изванредног брзог стручног развоја наше Армије претставља **Закон о изменама и допунама Закона о војној обавези држављана ФНРЈ**, који смањује службу у сталном кадру по правилу на две године **Закон о измени и допуни Закона о демобилизацији старијих годишта обвезника и жена у Југословенској Армији** доноси нову одредбу, која искључује примену прописа члана 8 закона о демобилизацији на демобилисане који су ступили у Југословенску армију после 15 маја 1945 г. У ствари ова измена претставља потврду искоришћења повластица из овог Закона у корист демобилисаних лица која су на то имала права.

На крају, Народна скупштина је донела два друга законодавна акта. Први је **Закон о општедржавном завршном рачуну за 1946 годину,** којим Народна скупштина врши важну функцију завршне контроле и одобравања извршења општедржавног буџета. Други је акт сличне природе и садржан је у одлуци оба већа Народне скупштине ФНРЈ којом су потврђене уредбе Савезне владе које је она донела на основу Закона **о овлашћењу Влади ФНРЈ да доноси уредбе по питањима из народне привреде** од 4 фебруара 1946 г. Потврђујући ове уредбе, Народна скупштина, искључиво надлежна за доношење савезних закона, врши контролу и даје коначно одобрење у погледу садржине и начина на који је Влада користила овлашћење за доношење ових уредаба посебне врсте између два заседања Скупштине.

III

На петом заседању Савезно веће и Веће народа, као и Народна скупштина у целини, донели су извесне важне принципијелне и организационе мере у погледу на поступак рада на заседањима, односно на седницама.

Ове мере су остварене доношењем новог Пословника Савезног већа и Већа народа. Основна карактеристика нових пословника већа Народне скупштине ФНРЈ огледа се у томе што су поступак и метод рада како у законодавним одбо-

рима, тако и у пленумима већа постављени тако да што боље одговарају Народној скупштини као врховном органу државне власти ФНРЈ. Отуда се главне измене којима се нови Пословници разликују од ранијих Пословника садрже у томе да се из поступка доношења закона и других аката изостављају извесне техничке, формалистичке и застареле установе, а осигурава што више времена и могућности за стварно расправљање и дискусију законских предлога и других одлука већа. По ранијим Пословницима у извесним случајевима само читање закона је заузимало најважније место у претресу већа, и то је у извесној мери скраћивало развијање стварног расправљања законских предлога. Отуда нови Пословници, не искључујући могућност читања законског текста, не налаже апсолутну обавезу да се приступи његовом читању. Али, с друге стране, Пословници обезбеђују да се народни посланици обавесте о поднетим законским предлозима, не само пре седнице већа него и пре седнице законодавних одбора. Ове и неке друге организационе и техничке промене које доносе нови Пословници имају за циљ да обезбеде пуно остварење новог стила у раду оба дома Народне скупштине. Тај стил је супротан развлачењима, празним причањима и погађањима старог буржоаског парламентаризма. То је стил претставничког органа народне државе у којој врховни орган државне власти, у кратком временском периоду, остварује суштинско, ефикасно, критично, конструктивно и свестрано претресање и доношење најважнијих државних аката народне државе — савезних закона.

Као потврда новог стила и метода рада наше Народне скупштине карактеристичне су допуне које су учињене у **Пословнику за заједничке седнице оба дома Народне скупштине ФНРЈ.** Сагласно принципу равноправности наших народа, као и пропису члана 65 Устава ФНРЈ, закони које изгласају оба већа Народне скупштине ФНРЈ објављују се на језицима народних република и претстављају потпуно равноправне аутентичне текстове. Међутим, сама техника рада законодавних одбора и већа Народне скупштине ФНРЈ нужно захтева да се закони предлажу и расправљају на једном од језика наших народних република. То намеће потребу да се текст на језицима народних република на којима није закон био предмет расправљања аутентично утврди. У досадањој пракси утврђивања аутентичних текстова појављивала су се извесна спорна питања у погледу на поједине преведене појмове и термине. У овом се погледу могло десити, а понекад се и дешавало, да аутентични текстови не изражавају потпуно адекватно јединствену мисао и директиву законског прописа које је донела Народна скупштина.

Допуна Пословника за заједничке седнице оба већа Народне скупштине састоји се у установљењу скупштинских редакционих комисија, састављених у подједнаком броју, од чланова Савезног већа и Већа народа, које су добиле за задатак да у име својих већа коначно утврде аутентичне текстове наших закона на свим језицима на којима се они обавезно објављују, изузимајући сваки пут онај језик на коме је предлог закона био изгласан. Овом допуном Пословника за заједничке седнице је не само још на једном подручју потврђена пуна равноправност наших народа, него се и постиже даље учвршћење наше законитости и осигурава јединствена примена савезних закона на целој територији ФНРЈ, тако значајна за правилно остварење наших планова и закономерни и незадрживи темпо у изградњи социјализма у нашој земљи.

ANALI PFB | anali.rs

PRAVA GRAĐANA FNRJ

Prava građana imaju u našoj novoj FNRJ iz osnova drugačije značenje nego što su ga imala u staroj Jugoslaviji i što ga uopće imaju u građanskim državama. Država i pravo su komplementarni pojmovi: država nastaje zajedno s pravom, ona živi i mijenja se zajedno s pravom. Nova Jugoslavija pretstavlja novi tip države, države koja je prelomila time da bude oruđe za eksploatiranje ogromne većine naroda i koja znači pravu i istinsku narodnu državu. S ovom strukturnom promjenom čitave države nužno se iz temelja preobražava i čitavo pravo, a savezno s ovim i prava građana. Prava građana nisu ništa samostalno i predočivanje nekih prirođenih prava građana, koje bi država samo deklarirala, bio je posve nerealan romanticizam. Prava građana su »pravom utvrđene mogućnosti građana da jedan od drugoga i od organa vlasti traže da se njihovi interesi poštuju, ukoliko su ti interesi zaštićeni normama prava« (Golunski—Strogovič). Pravno ovlaštenje postoji samo na podlozi i u okviru objektivnog prava. Promjenom objektivnog prava nužno se mijenjaju i prava građana.

Tradicionalno daju građanske države među pravima građana naročito značenje tako zvanim pravima slobode. Po svojoj izvornoj koncepciji bila su ta prava usko invidualistička, želeći pojedincu sačuvati i osigurati slobodnu sferu od državnog uplitanja i prirodno-pravna, naučavajući da država ne stvara nego samo priznaje i deklarira ova prava. Koncepcija ovih prava razvila se historiski najprije u Engleskoj (u vrijeme vjerske reformacije, naročito u pitanju slobode vjeroispovijesti), odakle su je engleski iseljenici prenijeli u Ameriku. Kad su engleske kolonije Sjeverne Amerike stekle slobodu, propisale su pojedine američke države, u prvom redu Virginija, čitav kodeks takovih individualnih sloboda. Čitavu koncepciju recipira velika francuska revolucija i utjelovljuje je u svojoj Deklaraciji »prava čovjeka i građanina«. Prelazeći odavle u pojedine francuske ustave, a naročito u belgiski Ustav od g. 1831, ta je koncepcija bila od velikog utjecaja za nove, tako zvane ustavne režime kontinentalne Evrope. Ova su prava potpuno odgovarala

klasnim potrebama imućne buržoaske klase, koja sada u tim državama zamjenjuje na vlasti feudalce. Pod plaštom općih i prirodnih prava »čovjeka i građanina« kriju se ovlaštenja, potrebna novoj vladajućoj klasi buržoazije. Buržoazija se ovim pravima s jedne strane oslobađa feudalaca, a s druge strane zaštićuje od širokih masa naroda. Radi se o klasnim pravima imućnije buržoazije. Imajući u rukama moćna sredstva privatnog vlasništva i zaštićujući ovo državnom vlašću, u interesu je ove buržoazije što manji utjecaj države na njene poslove. Platonski proklamirano načelo jednakosti ukida doduše privilegije rođenja feudalaca, ali ova jednakost postavlja se posve apstraktno, bez obzira na društvene klase, imovno stanje itd., i tom se apstrakcijom prikriva pravi korisnik tih prava, imućna buržoazija. Imućnija klasa može se u punoj mjeri služiti ovim pravima, dok je praktički ovo služenje onemogućeno širokim masama naroda. Mnogo isticana i slavljena jednakost pred zakonom čisto je formalna i stvarno ide i opet u korist imućnijoj klasi. Nju opravdano ismjehava veliki francuski pisac Anatol France: »Zakon u svojoj majestetičkoj jednakosti brani jednako i bogatašu i siromahu da spava pod mostom, da prosjači po ulicama i da krade hljeb«. U kapitalističkom društvu proglašavane slobode stoje u stalnom i neminovnom protivurječju s načelom jednakosti. To se brzo uvidjelo nakon donošenja Deklaracije, i odmah su se kritici stali pitati što je važnije od ovog dvoga. I tu počiva oprека između liberalizma i prave demokracije. Liberalizam ističe u prvom redu te razne slobode, zapostavlja pravo jednakosti odnosno predočuje ga skroz formalistički, a njegovi zastupnici već rano tvrde da je opće pravo glasa neprijatelj ovih sloboda. Naprotiv demokracija mora u prvi red stavljati načelo jednakosti, pri čemu je jasno da se takova stvarna jednakost ni ne da provoditi u kapitalističkom društvu, gdje pravni poredak u punoj mjeri osigurava eksploataciju čovjeka po čovjeku.

Strogo klasna priroda ovih građanskih prava očigledno izbija, kad razgledamo 17 sažetih članova Deklaracije »prava čovjeka i građanina« francuske revolucije. Kao vrhovno načelo u Deklaraciji se ističe da se ljudi rode i ostaju »slobodni i jednaki u pravu«. Socijalne razlike mogu se temeljiti samo na općoj korisnosti. Svrha je svakog političkog udruženja sačuvanje prirodnih i nezastarivih prava čovjeka. Ova su prava: sloboda, blagostanje, sigurnost i otpor proti pritisku. Društvo u kome nije osigurana garancija ovih prava, ni određena podjela vlasti (čija je osnovna svrha prema ondašnjem shvaćanju, u smislu Monteskijeove doktrine, baš zaštita tih prava) nema ustava. Vršenje prirodnih prava svakog čovjeka ograničeno je samo pravima drugih članova društva, a ta se ograničenja mogu određivati samo zakonom. Zakonom se mogu zabraniti samo djelovanja štetna

Arhiv Hrvatske

za društvo, a štogod nije zabranjeno zakonom ne može se priječiti. Zakon je izraz opće volje i mora biti jednak za sve. I pošto su svi pojedinci jednaki, jednako su im i dostupne sve javne časti i službe, prema njihovoj sposobnosti i talentu. Među pravima slobode se naročito naglašuje pravo lične nepovredivosti i pravo slobodne misli. Oboje, kao važna praktična izmjena, prema situaciji »starog režima«. Niko ne može biti optužen, zatvoren ili zadržan, osim u slučajevima koje odredi zakon i prema formama koje je on propisao. Zakon može propisivati samo očigledno nužne kazne, a kazniti se može samo na osnovu prethodno objavljenog zakona. Tako dugo dok se neko ne proglasi krivim, predmnijeva se da je nedužan. Niko se ne smije uznemiravati poradi svojih shvaćanja, pa i vjerskih, ukoliko ispoljavanje ovoga ne smeta zakonom utvrđeni javni poredak. Svaki građanin može slobodno govoriti, pisati i štampati, osim da zloupotrebi ovu slobodu u slučajevima određenim zakonom. Naročito leži na srcu Deklaraciji pravo privatnog vlasništva. To je pravo »nepovredivo i sveto«, a može se oduzeti samo poradi javne potrebe, zakonito utvrđene, i uz uvjet »pravedne i prethodne« naknade. U Deklaraciji govori se doduše platonski o tome kako svi građani mogu lično, ili preko svojih predstavnika, učestvovati u formiranju zakona i propisivanju javnih dažbina, kao i da »društvo« ima pravo tražiti račun od javnih službenika — ali u samoj Deklaraciji nema ni traga odredbi o izbornom pravu građana. Sam pak prvi francuski Ustav iz god. 1791 traži, — uz ostalo, a naročito posredno glasovanje, — za pravo glasa određeni minimum plaćanja izravnog poreza. I u onom skroz krnjem obliku (žene su dobile u Francuskoj pravo glasa tek sada nakon drugog Svjetskog rata), zavela je »opće pravo glasa« u Francuskoj istom II Republika god. 1848. U samoj Deklaraciji nema ni slovca o nekim socijalnim pravima, kao ni o pravima na prosvjećivanje i kulturu. U vrlo slabom i lakoničnom obliku se to javlja u Ustavu iz g. 1791. Pri čemu se ne može ni govoriti o socijalnim pravima, nego samo o nekom načelno istaknutom zbrinjavaju siromaha, koje nije daleko odmaklo od onoga što su u feudalno vrijeme provodile crkvene vlasti.

Tako su se u ovoj prvoj fazi građanskih prava građanske države, prema interesima onda vladajuće buržoaske klase, prvenstveno isticale ove razne slobode. Imućnoj buržoaskoj klasi odgovarale su onda ideje ekonomskog liberalizma, kao, naročito, slobodno raspolaganje privatnim vlasništvom, sloboda ugovaranja, a poglavito slobodna konkurencija i utakmica. Sve ove i druge različne slobode imale bi se harmonički spajati, a osnovna funkcija države bila bi u tome da ih koordinira i zaštićuje. Razvoj kapitalističkog društva otišao je, međutim, u drugom pravcu i interesima velikog kapitala nije više odgovarao ekonom-

ski liberalizam. Na svjetsku pozornicu stupa imperijalistički kapitalizam, kako ga naziva njegov najbolji poznavalac i opisivač, Lenjin, »monopolistički stadij kapitalizma«. Slobodna konkurencija zamjenjuje se kapitalističkim monopolima. Kako Lenjin kaže: »Imperijalizam je epoha financiskog kapitala i monopola, koji svuda unose težnje za gospodstvom, a ne za slobodom.« Tu moraju stradati različne, ranije proklamirane, slobode, a i sama država odnosno komunalna tijela, kad vode pojedina poduzeća, vode ih kao privatni kapitaliste. Državni kapitalizam samo upotpunjuje privatni kapitalizam. Imperijalizam ograničuje stvarno i politička prava građana. Pod pritiskom nužde dolazi doduše do izvjesnog socijalnog zakonodavstva, ali ono po prirodi stvari ne može doći u carstvu kapitalizma do pravog izražaja i često ima za cilj da korumpira i potkupi određene slojeve radnog naroda. Osim toga ove socijalne mjere često pogoduju velikim poduzećima u njihovoj monopolističkoj borbi proti malim poduzećima.

Posve je drugačija slika građanskih prava u državama koje su prestale biti oruđem za eksploataciju većine naroda po manjini. Ta država nije van naroda, a niti je narod van pojedinaca — nego državna vlast može biti ovdje najviše uperena protivu bivših eksploatatora, odnosno onih koji bi to željeli, obično tuđom intervencijom, da postanu. Gruba je insinuacija kad se prikazuje kao da bi se ovdje brisala prava građana. No ta prava ne izražavaju više ovdje klasne interese eksploatatorske manjine, nego interese čitavog naroda, odnosno ogromne većine njegovih pojedinaca. Dok je eksploatatorskoj državi bitna protivurječnost između interesa društva i interesa pojedinaca, ovdje se ovi interesi usklađuju. Ovdje ne stoje više prava građana nasuprot državi, niti se više pojedinci i društvo, odnosno država javljaju kao dvije zasebne i suprotne pojave, kao što je to prema koncepciji navedene Deklaracije. Najpreciznije je ovu pojavu istakao Staljin u svom razgovoru s engleskim piscem Velsom: »Nepomirljivi kontrast ličnosti i interesa kolektiva ne postoji i ne mora biti. On ne mora postojati, pošto kolektivizam ne poriče, nego spaja individualne interese s interesima kolektiva. Socijalizam ne može se odvojiti od individualnih interesa. Dati najpotpunije zadovoljenje ovim ličnim interesima može samo socijalističko društvo. Ne samo to, — socijalističko društvo daje jedino čvrstu garanciju za zaštitu interesa ličnosti.« I zato što ovdje nema više antagonizma između individualnih i kolektivnih interesa, ne mogu se ovdje više dualistički suprotstavljati subjektivna i objektivna prava, a niti načelno jedinstveni pravni sistem cijepati u dva dijela, na javno i na privatno pravo. Bez pravne norme ne može biti ni pravnog ovlaštenja. Pravno ovlaštenje nije ništa samostalno i postoji samo i ukoliko

ga normira objektivno pravo. Ali po starom liberalističkom shvaćanju prvenstveni su elemenat prava pojedinaca, a pravne norme imale bi samo sekundarno značenje, da osiguravaju i zajamčuju ova pojedinčeva prava — objektivno pravo bilo bi svježanj subjektivnih prava. Načelno lučenje čitavog pravnog sistema u dvoje, na javno i privatno pravo, pretežnim se dijelom teoretski opravdava, što je pri prvom odlučan kolektivni a pri drugome individualni interes. No sve kad bi se ovo opravdanje uzelo ozbiljno, ono bi značilo da se na jednom pravnom području imaju načelno i oštro provoditi kolektivni, a na drugome individualni interesi. U istinu treba u čitavom pravnom sistemu uskladiti kolektivni s individualnim interesom. Građansko pravo može biti samo jedna grana jedinstvenog pravnog sistema, koja obuhvaća određeni dio imovinskih odnosa.

Savezno s prednjim se ovdje i posve drugačije postavlja pitanje garancija prava građana nego što se ovo pitanje postavlja u eksploatatorskim državama. Garantirati i provoditi prava građana ovdje je najuže povezano sa samim kolektivnim interesom. Ostvarivati građanska prava znači ovdje provoditi društveni pravni poredak, ostvarivati objektivno pravo i zakonitost. Dok prava građana imaju u eksploatatorskoj državi formalno-deklaratorni značaj i daju samo teoretsku mogućnost, kojom mogućnošću se u punoj mjeri može služiti samo imućnija klasa, ovdje je težište baš na tome da se ta prava i stvarno provode i da se osiguraju materijalna sredstva za ostvarenje tih prava. Demokracija nije ovdje samo formalna nego stvarna. Kad ovdje građanin istjeruje svoje pravo, on ujedno i objektivno ostvaruje pravni poredak i načelo zakonitosti; a službeno lice koje vređa to pravo, krši objektivno pravo i griješi proti zakonitosti. Pravni poredak je ovdje vrlo zainteresiran na tome da se građanima dadu u ruke puna pravna sredstva za zaštitu njihovih prava, a protivu samovolje i nezakonitosti pojedinih službenih lica. Zato odredbe Ustava FNRJ (čl. 39—41) o pravnim lijekovima građana, o njihovim krivičnim tužbama i tužbama na naknadu štete protivu službenih lica za krivična, odnosno nezakonita djela imaju dvostruko značenje: ne samo subjektivno da se time zaštite zakoniti interesi pojedinaca, nego i objektivno da se učvrsti zakonitost u radu službenih lica i da se spriječe samovoljni i nezakoniti akti. Dok individualističko gledište, kako ono postoji u građanskim državama, suzuje načelno ova sredstva i pravne lijekove pojedinaca, postavljajući uska i stroga načela lične legitimacije (da mora biti povrijeđeno neko subjektivno pravo ili bar neki naročito kvalificirani interes); ovdje se ovo nužno proširuje, jednom što se to proširuje na društvene organizacije, a drugo što se ne postavljaju tako stroga pravila lične legitimacije. U tom pogledu su na pr. značajne odredbe st. 1 čl.

77 i čl. 78 Općeg zakona o narodnim odborima. Pri suprotnom, individualističkom gledištu težište je na formalnom ispitivanju lične legitimacije, i najnepravilniji akt ostaje nedirnut, ako se prethodnim ispitivanjem utvrdilo da pojedinac nema lične legitimacije za dotični podnesak. Ovdje je naprotiv težište na materijalnoj nezakonitosti. Tu treba ukloniti, bez obzira na koji se način došlo do saznanja ove nezakonitosti. Isto ovo pravilo važi za čitavo procesualno pravo. Proces je samo sredstvo da se dođe do pravilnog rješenja i radi formalnih griješaka, odnosno propusta stranke ne smije doći do nepravilnog stvarnog rješenja. U ostalom, suprotno individualističko i formalno gledište — i što se tiče pravnih lijekova i sredstava građana i što se tiče ovih procesualnih formalnosti — ide stvarno u korist imućnije klase, a na štetu širokih masa naroda.

Slični nedostatak susrećemo i pri općoj kontroli zakonitosti akata organa državne uprave, kako se provodi u građanskim državama, bilo po redovnim sudovima po anglosaksonskom uzoru bilo po posebnim upravnim sudovima po francuskom uzoru. Nedostatak ove sudske kontrole nije samo u tome što se ona načelno ograničuje na pitanja formalne legalnosti, nego i u tome što ona u pravilu djeluje samo na osnovu tužbe pojedinaca, kad je pojedincu povrijeđeno njegovo subjektivno pravo ili bar njegov lični, neposredni i na zakonu osnovani interes (francuska formula). A to znači: 1) da nezakonitost za koju se ne angažira neki pojedinac čije je jednovremeno povrijeđeno pravo ili pravni interes može lako ostati nedirnuta, 2) da ostaju bez zaštite siromašni neupućeniji građani, kao uopće građani koji se ne mogu formalno legitimirati i 3) da se ne vodi dovoljno računa o kolektivnom interesu. Posve drugačije u našem sistemu nadzora višeg organa državne uprave nad nižim, instituta Javnog tužioštva i Opće državne kontrole i niza drugih mjera (na pr. biroi za pritužbe pri Općoj kontroli, komisije (referati) za molbe i žalbe kao služba pravne pomoći pri izvršnom odboru narodnih odbora). Ova svestrana kontrola obuhvaća u mnogo širem opsegu i zakonite interese pojedinaca nego što ovo čini suprotna, na individualističkoj podlozi izgrađena, kontrola. Na oko paradoksalna pojava, a opet vrlo prosta. Jer iza svih tih velikih individualističkih fraza o zaštiti prava građana, radilo se stvarno o zaštiti privilegirane, vladajuće imućne klase.

Što se tiče pojedinih prava građana, to njihove glavne slučajeve obrađuje načelno već sam Ustav FNRJ. Tu se statuira i čitav niz tradicionalnih prava slobode, koja dobivaju moderni demokratski oblik. Od prava slobode ističe Ustav FNRJ naročito slobodu savjesti i slobodu vjeroispovijesti (čl. 25), slobodu štampe, govora, udruživanja, zborova i slično (čl. 27), nepovredljivost ličnosti građana (čl. 28), nepovredljivost stana (čl. 29), nepo-

vredljivost tajne pisama (čl. 30), pravo utočišta za proganjane strane državljane (čl. 31), i slobodu naučnog i umjetničkog rada (čl. 37). Naročito značenje morao je Ustav FNRJ, kao država radnog naroda, dati organizacijama radnog naroda i narodnim zadružnim organizacijama (st. 2 čl. 15, čl. 17, st. 1 čl. 20). Narodna država, u kojoj su zbačeni sa vlasti eksploatatori, može ove slobode, što se tiče lojalnih građana, iskrenije i otvorenije provoditi nego što ovo čini eksploatatorska država u pogledu eksploatirane većine svojih državljana. U eksploatatorskoj državi ne može se ni provoditi prava sloboda. »Prava sloboda«, kako kaže Staljin, »postoji jedino tamo gdje je dokinuta eksploatacija, gdje jedan ne ugnjetava drugoga, gdje nema nezaposlenosti i neimaštine, gdje čovjek ne strahuje da će sutra izgubiti zaposlenje, stan i hljeb.«

Načelo jednakosti i ravnopravnosti građana dobiva mnogo realniji lik, naročito se zabacuju razlike poradi »narodnosti, rase i vjeroispovjesti«, kao i »privilegiji po rođenju, položaju, imovnom stanju i stupnju obrazovanja« (čl. 21), a osobito pocrtava ravnopravnost žene sa muškarcem (čl. 24). U vezi s time je načelo da su sve javne službe podjednako pristupačne, pod zakonskim uvjetima, svim građanima (čl. 33). Ta će se jednakost moći u nas praktički to više i bolje ostvarivati, što bude više jačao socijalistički pravac izgradnje naše zemlje.

Naročito značenje ima među pravima građana aktivno i pasivno biračko pravo, koje je opće, jednako i neposredno i vrši se tajnim glasanjem (čl. 23 Ustava FNRJ) — što se dosljedno i strogo provodi u našim izbornim zakonima. Ovo biračko pravo ima u našem sistemu to veće značenje što birani narodni pretstavnici u svim organima državne vlasti nisu neodgovorni, nego naprotiv odgovorni svojim biračima koji ih mogu i opozvati prije isteka roka za koji su izabrani (st. 2 čl. 7).

Naprotiv pravo privatnog vlasništva ne može imati među građanskim pravima ono značenje što ga ima u kapitalističkim državama, gdje je ono glavno oruđe za eksploataciju čovjeka po čovjeku i sredstvo za osiguranje vlasti u rukama neznatne manjine protiv ogromne većine. I dosljedno su odredbe Ustava FNRJ o imovini uopće i privatnom vlasništvu napose (Glava IV) donesene u posve drugom smislu. Njima se doduše zajamčuje privatno vlasništvo i privatna poduzimljivost, ali privatno vlasništvo se ograničuje, spriječava eksploatatorski kapitalizam, jača državni i zadružni privredni sektor, te omogućuje široka socijalizacija. A što je najvažnije, u jakoj općenarodnoj imovini, koja pretstavlja glavnu ekonomsku snagu zemlje, razvija se snažan socijalistički oblik vlasništva, posve različan kapitalističkom vlasništvu. A uz ovo postoji još i zadružna imovina,

Arhiv Hrvatske

odnosno sektor. Sve je ovo u korist ogromne većine građana, a samo protiv egoističkim interesima iščezavajuće manjine.

Posve je u duhu narodne države što Ustav FNRJ sadrži tipična socijalna prava. Amo ide naročito pravo matere i djeteta (st. 3 čl. 24), položaj vanbračne djece (st. 4 čl. 26), zaštita maloljetnih osoba (posl. st. čl. 26), ratnih invalida i djece palih boraca i žrtava rata (čl. 35), a naročito zaštita osoba u najamnom radnom odnosu (čl. 20), kao i zaštita siromašnog i srednjeg seljaka s načelom da zemlja pripada onome koji je obrađuje (čl. 19). Ovamo ide i osiguravanje široke narodno-zdravstvene službe i briga o fizičkom odgoju naroda (čl. 36), kao i dizanje narodne kulture, škola i drugih prosvjetnih i kulturnih ustanova (čl. 37 i 38). Prava građana, na svim tim područjima, kako se u nas provode na osnovu ustavnih odredaba suštanstveno su odmakla od situacije u građanskim državama, ali s druge strane postoji baš ovdje pri socijalnim pravima znatan razmak prema položaju građana u SSSR, kao socijalističkoj državi. Taj se razmak može dostići samo izgradnjom države u socijalističkom pravcu.

Ustav FNRJ u glavi koja govori o pravima građana donio je i neka pravila koja stoje u vezi s građanskim pravima i učvršćuju ova prava. Tu je naročito načelo odvajanja crkve od države (čl. 25), pitanje braka i porodice, građanski brak i građanska evidencija o ličnom stanju građana (čl. 26), odvajanje škole i crkve (čl. 38).

U svemu Ustav FNRJ obuhvaća veliku materiju o pravima građana, dajući tako široku osnovu za detaljniju zakonsku obradu ove materije. Pravni položaj ogromne većine građana se time, formalno i stvarno, jača i učvršćuje, ali i dovodi u sklad s kolektivnim interesima.

Prof. dr Ivo KRBEK

ANALI PFB | anali.rs

УМИШЉАЈ И НЕХАТ

I

У Општем делу Кривичног законика јасно се одражавају битне особине криминалне политике наше државе. Оне се одражавају не само у појединим прописима законика, него и у самој његовој структури. Одмах после уводних одредаба, у којима се у најопштијем облику говори о смерницама криминалне политике, долази глава с прописима који регулишу питање кривичне одговорности. Такво истицање ових прописа има свој нарочити значај.

У правном односу који настаје између државе, која се брани од друштвено опасних дела, и грађанина, учиниоца тих дела, специфично је принудно дејство власти на личност грађанина у виду казне или других мера које предвиђа Кривични законик. Уза сву разноврсност облика и интензитета државне принуде, она се увек појављује као интервенција власти у сферу личних права грађана. Како, с друге стране, грађани у земљама истинске демократије уживају потпуну и нарочиту заштиту закона и власти, то с обзиром на ову супротност питање разлога за такву интервенцију државе има изузетно важан значај. На основу овога долази се до закључка да прописима о разлозима за принудно дејство државе на грађане у оквиру кривичног поступка, тј. прописима о основима кривичне одговорности треба дати у закону највидније место.[1])

Руковођен принципима истинске демократије законодавац је, заиста, прописе о кривичној одговорности ставио на чело Општег дела и тиме је нарочито подвукао гарантије које се дају грађанима ради чувања њихове личности. Тако се, дакле, већ у самој структури законика одражава онај брижљиви однос који држава има према грађанима.

Брижљив однос државе према личности, правима и интересима грађана дошао је осим тога до изражаја и у самим

[1]) В. А. Трајнин. Систем Општег дела кривичног права, „Совјетска држава и право", 1946, бр. 5—6 (превод у „Архиву за правне и друштвене науке", бр. 7—12 за 1946 год.).

ANALI PFB | anali.rs

прописима о кривичној одговорности. Створен је читав низ прописа који постављају услове и границе интервенције власти у сферу личних права грађана у виду државне принуде. Овим прописима су јасно и прецизно означени случајеви кад органи који суделују у кривичном правосуђу могу да употребе против грађана средства државне принуде. Тако су за рад тих органа створена потребна ограничења, а правна безбедност грађана постављена је на сталне и чврсте основе.

Законик у првом реду одређује такозване у с л о в е кривичне одговорности као претпоставке да се кривични поступак може у опште покренути и водити. Само кад је једно дело друштвено опасно и по закону противправно и кажњиво, а његов учинилац је психички здраво лице које је навршило 14 година, поставља се питање кривичне одговорности односног лица (чл. 3-7). Једино кад се стекну сви ови у с л о в и, може бити спроведен кривични поступак и може у њему да се испитује и расправља питање кривичне одговорности учиниоца дела.

Законик, затим, у даљим прописима даје директиве и за само решавање постављеног питања кривичне одговорности. У прописима чл. 10 и 11 одређени су о с н о в и кривичне одговорности. Да би се на једног учиниоца конкретног дела, код којег се стичу сви услови кривичне одговорности, могле применити принудне мере, тј. да се такав учинилац прогласи кривим за извршење кривичног дела и да се казни, потребно је да се код њега стекну они о с н о в и кривичне одговорности које поставља законик.

Интереси друштва као целине и појединих његових чланова захтевају да се угушује и спречава друштвено опасна делатност. У својој борби против такве делатности држава се обраћа њеном непосредом извору, тј. понашању чланова друштвене заједнице. Пошто је, дакле, понашање појединаца фактор који нарушава или угрожава интересе друштва, то држава, водећи борбу против друштвено опасне делатности, треба да примењује принудне мере којима располаже према оним члановима друштвене заједнице који су по свом понашању опасни. Друштвено опасно понашање извесних појединаца је према томе разлог за интервенцију државе у виду примене принудних мера на њих.

Прописи законика о основима кривичне одговорности претстављају доследан развитак овог становишта. Према тим прописима држава на такав начин интервенише само у случајевима кад је понашање појединаца објективно друштвено опасно и кад оно уједно открива друштвену опасност самог односног појединца. Према законику таква ситуација постоји у случајевима кад су понашање појединца и извесна друштвено опасна појава повезани на један нарочит, за

кривично право релевантан, начин. Повезаност појединца с друштвено опасном појавом треба по законику да буде двострука — објективна и субјективна.

Извесно лице је објективно везано с одређеном друштвено опасном појавом кад је понашање тог лица онај фактор који је изазвао наступање друштвено опасне последице. Таква објективна повезаност лица с кривичним делом је основ за његову кривичну одговорност зато што открива стварног учиниоца дела. У борби против друштвено опасне делатности државни је интерес и потреба да се принудне мере примењују само на оне појединце који су стварни узрочници друштвено опасних појава, тј. стварни учиниоци кривичних дела. Одређивање таквих појединаца постиже се управо постављањем овог основа кривичне одговорности. Према законику, дакле, стварним извршиоцем кривичног дела, а по томе и кривично одговорним, сматра се само онај појединац између чијег понашања и извесне друштвено опасне појаве постоји објективна повезаност у горњем смислу.

У члану 10 за објективни основ кривичне одговорности усвојен је термин „узрочна веза", који треба да одражава ону објективну повезаност која мора да постоји између учиниоца и друштвено опасне последице.

Да би се учиниоцу одређеног кривичног дела могло урачунати у кривицу његово извршење и да би се у вези с тим могла према њему применити казна, потребно је да код њега осим објективне повезаности с делом, тј. осим објективног основа одговорности, постоји још повезаност и друге врсте, субјективна, или субјективни основ кривичне одговорности.

Као субјективни основ кривичне одговорности служи она повезаност учиниоца с кривичним делом у којој се одражава његов субјективни однос према делу. При извесној одређеној садржини тог односа друштвена заједница цени понашање учиниоца као опасно за друштво и њега самог сматра друштвено опасним. Садржина психичког односа учиниоца према његовом делу открива, дакле, друштвену опасност учиниоца и служи као основ за његову одговорност.

Друштвена опасност учиниоца као субјективни основ кривичне одговорности одређена је у закону на бази његове свести, јер се у њој одражава његов однос према делу. „Мој однос према мојој делатности сачињава баш моју свест" (Маркс). Ближе, за постојање субјективног основа кривичне одговорности према законику се тражи да код учиниоца постоји таква свест у односу на његово дело, тј. такав психички однос према њему какав се предвиђа у законику. Кад стање свести, тј. садржина психичког односа једног конкретног учиниоца према конкретном делу, одговара односној по-

ANUBIS Belgrade

ставци у законику, онда код таквог учиниоца постоји субјективни основ кривичне одговорности.

За постојање субјективног основа кривичне одговорности или виности учиниоца према законику се у првом реду тражи да је учинилац био или је могао и био дужан бити свестан могућности наступања друштвено опасне последице свог рада (чл. 11). Такво стање код учиниоца у погледу његове свести је општа и основна поставка за заснивање виности учиниоца. Кад је учинилац био свестан могућности наступања друштвено опасне последице, или пак, није био свестан, али је могао и био дужан бити свестан, он је вин и код њега постоји субјективни основ кривичне одговорности.

Постављајући виност на такве основе, законик је затим извршио и њену деференцијацију с обзиром на то да учинилац при постојању свести о могућности наступања друштвено опасне последице може имати различити субјективни однос према таквој могућности.

У законику су предвиђена два главна вида виности, за које се употребљују термини: умишљај и нехат. Ова је подела извршена по карактеру односа учиниоца према последици дела, и у вези с тим се у тој подели одражава и степен виности, дакле, друштвене опасности учиниоца. Као критеријум за ову поделу узима се сагласност учиниоца с наступањем друштвено опасне последице. Код првог вида — умишљаја, таква сагласност учиниоца постоји, а код нехата је нема. У првом виду — у умишљају предвиђена је, према томе, таква садржина психичког односа учиниоца према последици дела, која указује на већу друштвену опасност учиниоца, а у другом, у нехату — на мању.

Такво опште процењивање степена друштвене опасности учиниоца с обзиром на облик његове виности има, наравно, значај само у односу на истоврсна кривична дела, тј. кад се дела исте врсте извршују у једном случају са умишљајем, а у другом из нехата. Тако, на пример код кривичног дела лишења живота виност у облику умишљаја указује на знатно већи степен друштвене опасности учиниоца, него виност у облику нехата. Иначе кад се ради о разноврсним кривичним делима облик виности нема таквог значаја за опште процењивање степена друштвене опасности односних учинилаца. У више случајева друштвена опасност учиниоца извесног кривичног дела из нехата може бити неупоредиво већа, него што је друштвена опасност учиниоца другог кривичног дела који поступа са умишљајем. Друштвена опасност учиниоца услед чијег је немара општенародна имовина претрпела велику штету не може се чак ни упоређивати са друштвеном опасношћу учиниоца који је на штету исте имовине извршио неку ситну крађу.

Сваки од ова два главна вида виности подељен је, затим, у даље две групе, тако да ближа садржина психичког односа учиниоца према његовом делу може бити и код умишљаја и код нехата двојака. Ова подела (умишљаја и нехата) извршена је по различитим критеријумима. За поделу умишљаја на директни и евентуални умишљај критеријум је облик сагласности учиниоца с наступањем друштвено опасне последице, а за поделу нехата на самопоуздање и немар — стање свести учиниоца у односу на могућност наступања друштвено опасне последице.

Имајући у виду изложено о начину одређивања у законику субјективног основа кривичне одговорности — виности, долазимо до закључка да се наш законодавац при решавању овог проблема одлучио за концепцију која има ту предност што потпуно постиже постављени циљ, а у исто време не даје повода за бескрајне теориске спорове око питања виности (као супротна концепција виности базирана на в о љ и).

При постављању овог основа одговорности законодавац је имао за циљ да обезбеди примену казни на такве индивидуе које се морају сматрати као друштвено опасне, тј. као такве на које држава у интересу целе заједнице мора принудно да делује.

Полазећи од научне поставке да је човекова свест синтетичка функција која обухвата његову самосвест и свест о свету који око њега постоји, законодавац је стао на гледиште да је ова основна психичка функција личности најпоузданији критеријум за утврђивање виности учиниоца друштвено опасних дела. Усвајајући овај критеријум, законодавац чини борбу против друштвено опасних дела сасвим реалном и своди је на стварно потребну меру. За виност, дакле, за кривичну одговорност се тражи да учинилац има јасну свест. Јасна свест, међутим, значи такво њено нормално стање кад човек потпуно зна за себе, за лица око себе, за место, као и за свој однос према свему што око њега постоји, тј. кад се субјект оријентише како у погледу места, времена и стања прилика (алопсихичко оријентисање), тако и у погледу самога себе (аутопсихичко оријентисање).[2])

Кад, с једне стране, држава забрањује извесна дела, а с друге стране се појављује појединац који, будући свестан себе и онога што постоји око њега, чини таква забрањена дела, онда је очигледно да се такав члан друштвене заједнице мора ценити негативно. Он се мора ценити као опасан за друштво, јер његова делатност у виду вршења забрањених дела открива у њему таквог члана заједнице који не само што иде

ANALI PFB | anali.rs

[2]) В. М. О. Гуревич и М. Ј. Серејски, Уџбеник психијатрије, Москва, 1946, стр. 62.

у раскорак с целим друштвом, него претставља још и озбиљну сметњу за правилан и нормалан ток живота тог друштва, као и за његов напредак.

Такав појединац није, међутим, опасан само због тога што је његова делатност објективно друштвено опасна. На његову опасност указује психички однос његов према својој делатности. Он је опасан због тога што своју штетну делатност врши при пуној свести о њеном значају. Такав појединац, наиме, врши забрањена дела, иако има јасну претставу да нарушава поредак који је заједница у свом интересу установила. При таквом стању свести учиниоца забрањених дела, тј. при таквом његовом психичком односу према тим делима, опасност учиниоца је очигледна, јер се код њега открива свесно супротстављање интересима друштва. Код најблажег облика виности, код немара, кад учинилац није био свестан могућности наступања друштвено опасне последице, он се такође мора ценити негативно, тј. као опасан за друштво зато што само услед свог недопуштено немарног става није био свестан последица свог рада.

Из изложеног произилази да је постављањем субјективног основа кривичне одговорности — виности на базу свести учиниоца створена чврста и сигурна подлога за издвајање оних учинилаца друштвено опасних (забрањених) дела према којима држава треба да заузме нарочит став ради заштите друштва и преваспитавања и поправљања самих таквих учинилаца.

Кад се узму у обзир они спорови који су се водили око питања виности због тога што се виност везивала за в о љ у учиниоца, онда је јасно како је велики корак учињен напред услед тако јасног и прецизног решења проблема виности какав налазимо у Кривичном законику. Тачне научне поставке о појму свести онемогућавају различита мишљења при расматрању појма виности као субјективног основа кривичне одговорности. Према томе, решење проблема виности учиниоца на бази његове с в е с т и претставља значајан допринос за тачан и користан рад нашег кривичног правосуђа.

Пре него што пређемо на ближе расматрање појединих видова субјективног основа кривичне одговорности, осврнућемо се укратко на његов значај у вези с другим, објективним основом кривичне одговорности.

Како је већ горе речено, за кривичну одговорност једног лица за одређено кривично дело потребно је да то лице буде на двоструки начин повезано с делом, тј. да код њега постоје и објективни и субјективни основи кривичне одговорности. Само кад се стекну оба ова основа, учинилац је кривично одговоран, тј. према њему може да се примени казна. У животу су иначе могући случајеви кад код лица по-

стоји само један од ових основа. Тада такво лице није кривично одговорно. Узмимо за пример следећи случај. Лице А је стајало на платформи препуног трамваја. Трамвај је неочекивано и нагло кренуо и лице А је услед тога гурнуло лице Б које је стајало на вратима трамваја. Лице Б је пало и сломило ногу. Између телесног покрета лица А и повреде лица Б постоји објективна повезаност, узрочна веза. Лице А, међутим, није кривично одговорно, јер код њега нема субјективног основа кривичне одговорности. Као други пример узмимо да је лице А створило замисао да убије свог непријатеља, лице Б, али се догоди да лице Б убију бандити. Лице А не може да одговара за убиство лица Б, иако код њега постоји субјективна повезаност са том последицом — смрћу лица Б, у виду жеље да та последица наступи; оно не може бити одговорно зато што није оно, лице А, проузроковало смрт.[3])

Из ових примера најбоље видимо да се постављањем основа кривичне одговорности сасвим поуздано врши издвајање, прво стварних учинилаца кривичних дела, и друго, таквих учинилаца који се морају сматрати као друштвено опасни. Друштвена опасност дела и његов аутор — друштвено опасно лице, увек и нераскидно су везани. Они се међусобно прожимају и претстављају такав комплекс који нужно захтева и оправдава интервенцију државе у виду примене казне на учиниоца као средства за борбу против таквих појава. При таквом схватању и постављању ствари кривичној одговорности се подвргавају само таква лица чије је понашање и објективно и субјективно друштвено опасно.

II

Основни, најчешћи облик виности је у м и ш љ а ј (чл. 11 ст. 2).

Код учиниоца с таквим обликом виности постоји, пре свега, свест да услед његовог чињења или нечињења може да наступи извесна друштвено опасна последица. Учинилац има јасну претставу о томе какве промене у спољњем свету у облику одређене друштвене опасне последице могу да наступе услед његовог чињења или нечињења.

За постојање умишљаја, као најјачег степена виности, потребно је да код учиниоца, поред таквог стања свести, постоји још и одређени субјективни однос према могућности наступања друштвено опасне последице. Потребно је да учинилац буде сагласан с таквом могућношћу. Учинилац поступа с умишљајем кад, будући свестан могућности наступања друштвено опасне последице, у исто време жели или пристаје, допушта да таква последица наступи.

arhiv.ius.bg.ac.rs

[3]) В. А. Трајнин, Учење о саучесништву, Москва, 1941, стр. 59-60.

С обзиром на облик сагласности учиниоца с наступањем друштвено опасне последице, тј. да ли је он жели или само допушта, пристаје на њу, умишљај се дели на директни и евентуални.

Кад таква сагласност учиниоца има облик ж е љ е постоји директни умишљај. Учинилац ж е л и да наступи она друштвено опасна последица коју има у својој претстави као могући резултат свог чињења или нечињења. Кад се каже да учинилац жели наступање друштвено опасне последице, то значи да он извршење кривичног дела схвата као средство да се постигне неки циљ који он себи поставља. У овом погледу вреди, дакле, поставка да код директног умишљаја учинилац увек поступа с извесним циљем који стоји у ускоj вези с његовом жељом да наступи одређена друштвено опасна последица. У једним случајевима одређена друштвено опасна последица, чије наступање учинилац жели, потпуно се подудара са самим његовим циљем. Такав би случај био у следећем примеру. Ако лице А, имајући за циљ да лиши живота лице Б, пуца у њега из пушке с жељом да узрокује његову смрт, онда је јасно да се кроз ту жељу лица А одражава оно стање његове психе, према којем у пуцањ у лице Б с таквом жељом средство да се постигне постављени циљ — лишење живота лица Б. У другим случајевима наступање друштвено опасне последице, коју учинилац жели, није његов к о н а ч н и циљ. Његов коначни циљ је оно стање које ствара наступање жељене последице. Учинилац дела привредне саботаже има, на пример, за циљ оштећивање интереса народне привреде. Да постигне овај циљ, учинилац запали жетву на једном пољопривредном газдинству (чл. 5 тач. 3 Зак. о сузб. недоп. трг., недоп. шпек. и прив. саботаже). Учинилац овог дела поступа с директним умишљајем, јер жели да жетва буде спаљена, али то још није његов циљ. Његов циљ — оштећивање интереса народне привреде — остварује се уништавањем жетве. У таквим, дакле, случајевима жељена последица се појављује као с р е д с т в о за остварење циља.

Код директног умишљаја психички однос учиниоца према његовом делу је, дакле, врло интензиван, и по томе је његова друштвена опасност највећег степена.

Великог је степена друштвена опасност и учиниоца с евентуалним умишљајем, иако такав учинилац не поступа с жељом да наступи она друштвено опасна последица за коју је он свестан да може наступити. Он је индиферентан према могућности њеног наступања. Учинилац с евентуалним умишљајем је свестан да услед његовог чињења или нечињења може наступити извесна друштвено опасна последица, и при том је потпуно равнодушан хоће ли се то догодити или не, а у крајњој линији пристаје и на то да та последица наступи.

Лице А у циљу саботаже оштећује машину. Лице А при том не жели да машиниста који рукује том машином настрада због тог квара, али је оно свесно да се и то може догодити, те пристаје и на то.

Учинилац дела с евентуалним умишљајем поступа, дакле, такође с извесним циљем, али остваривање тог циља није условљено наступањем оне друштвено опасне последице коју он свесно допушта, као што је то случај код директног умишљаја. Учинилац с евентуалним умишљајем може постићи свој циљ и без изазивања одређене друштвено опасне последице, али он се одлучује да пође баш оним путем који може да доведе и до такве последице. Он настојава да оствари свој циљ и свесно пристаје и на то да као резултат његовог рада наступи одређена друштвено опасна последица.

Постављајући на описани начин виност у облику умишљаја, законик не прави разлику између појединих видова умишљаја с гледишта утврђавања кривичне одговорности учиниоца. Кад се ради о таквом кривичном делу чији учинилац може бити кажњем само ако је оно учињено с умишљајем, његов учинилац је кривично одговоран без обзира да ли је он то дело учинио с директним или евентуалним умишљајем. Мора се ипак приметити да постојање директног умишљаја по правилу сведочи о већем степену друштвене опасности учиниоца, јер је његов субјективни однос према наступању друштвено опасне последице у виду његове жеље да таква последица наступи знатно јачег степена, него код учиниоца с евентуалним умишљајем. У овом смислу разликовање ова два вида умишљаја значајно је зато што се учинилац с евентуалним умишљајем по степену своје друштвене опасности у извесној мери приближује учиниоцу дела из нехата (јачег степена) и тај моменат је свакако од важности за примену казне.

Други облик виности је нехат. Учиниоци дела с таквим обликом виности су мање друштвено опасни, него што су учиниоци који поступају с умишљајем (и овде се, наравно, мисли на друштвену опасност учинилаца кривичних дела исте врсте). Таква оцена ових учинилаца (из нехата) заснива се на садржини њиховог субјективног односа према могућности наступања друштвено опасне последице. Код учиниоца дела из нехата не постоји уопште сагласност с наступањем последице. Такав учинилац не жели и не допушта, односно не пристаје да наступи друштвено опасна последица; такав учинилац рачуна да услед његовог држања таква последица неће наступити.

Како је већ горе наведено, у законику су предвиђена два вида нехата (чл. 11 ст. 3). Подела овог облика виности на два вида извршена је на бази стања свести учиниоца. Код нехата једног вида учинилац је свестан да услед његовог

чињена или нечињења може да наступи друштвено опасна последица, а код другог он тога није свестан. Ова два вида нехата, дакле, с обзиром на стање свести учиниоца оштро се између себе разликују. Дело које је извршено из нехата другог вида, тј. кад његов учинилац није био свестан могућности наступања друштвено опасне последице приближује се случају у кривично-правном смислу.

Први вид нехата назива се у правној науци самопоуздање, а други немар.

Код самопоуздања учинилац је свестан да из његовог чињења или нечињења може да наступи извесна друштвено опасна последица. Учинилац и поред тога што је свестан могућности таквих последица ипак поступа према својој замисли: учинилац се нада да ће се ипак све „добро свршити". Законик предвиђа да се код учиниоца може формирати такво схватање тока и развоја догађаја на разним основима. У једном случају учинилац, имајући свест о могућности наступања друштвено опасне последице, олакс држи да она ипак неће наступити. Разлози за постојање код учиниоца таквог схватања ствари могу бити различити. На пр., учинилац према својој субјективној оцени конкретних околности случаја држи да неће доћи до друштвено опасне последице зато што рачуна на своју вештину или на деловање других околности. У другом случају учинилац у својим предвиђањима о могућности наступања друштвено опасне последице иде даље. Он предвиђа да својим чињењем или нечињењем може изазвати извесну друштвено опасну последицу. Усвајајући могућност таквог развоја ствари, учинилац рачуна да би својим даљим радом, према приликама случаја, спречио наступање друштвено опасне последице.

И у једном и у другом случају учинилац, дакле, показује самопоуздање које се коначно показује као неосновано. Доследно томе друштвено опасна последица која је наступила услед рада таквог учиниоца појављује се као резултат тога што учинилац није поступао довољно опрезно и зато је он вин.

Самопоуздање се, на пример, показује у следећим случајевима. Шофер је одлучио да пређе железничку пругу иако се прелазу приближава воз. Шофер је свестан да је ово опасан потхват али рачуна да ће, развивши потребну брзину, прећи преко прелаза пре него што воз до њега стигне. Друго, хирург врши операцију под таквим околностима које према правилима медицинске науке не допуштају да се врши операција због опасности тежих компликација које могу проузроковати и смрт пацијента. Хирург, међутим, рачуна да ће моћи сузбити сваку компликацију ако би се појавила.

За виност учиниоца у облику самопоуздања потребни су, дакле, његова свест о могућности наступања друштвено опасне последице и такав његов субјективни однос према тој могућности који искључује његов пристанак на њено наступање.

Нехат другог вида — немар, који је најблажи облик виности, постављен је у законику тако што се за њега не тражи да код учиниоца постоји свест о могућности наступања друштвено опасне последице. Учинилац с таквим обликом виности није свестан да услед његовог чињења или нечињења може да наступи друштвено опасна последица.

У вези с тим би на први поглед могло изгледати као да се код постављања овог облика виности отступило од опште базе на коју се иначе поставља виност — свест учиниоца. То, међутим, није тако. И код постављања немара као облика виности полазило се од стања свести учиниоца. При конструкцији немара као облика виности створена је доследна веза с општим основом за виност — стањем свести учиниоца. То је постигнуто на тај начин што је одређено да непостојање свести код учиниоца може да буде основом за виност само у случају ако се оно појављује као резултат нарочитог држања учиниоца које с гледишта интереса заједнице не може бити оправдано.

Учинилац који није био свестан могућности наступања друштвено опасне последице биће вин само у случају ако је „према околностима и својим личним особинама могао и био дужан бити свестан те могућности" (чл. 11 ст. 3).

Непостојање свести код учиниоца треба, дакле, да буде праћено одређеним околностима како би се могло узети да је такав учинилац вин.

Учинилац с таквим обликом виности ради свесно, али су његове претставе сконцентрисане само на његово чињење или нечињење и не простиру се даље, на оне појаве које може да изазове његов рад. Међутим, околности случаја и личне особине учиниоца су такве да он у својој свести мора имати и такву претставу. Ситуација догађаја при којој се има узимати да је учинилац морао бити свестан могућности наступања друштвено опасне последице треба да је таква да је код учиниоца било објективних и субјективних услова за стицање претставе о последицама свог рада. У такве објективне услове спадају све материјалне околности догађаја које при њиховом нормално пажљивом уочавању дају могућност да се стање ствари процени у складу са стварношћу. У субјективне пак услове долазе личне особине учиниоца. Учинилац треба да буде таквих личних особина да оне не претстављају сметњу да се у његовој свести формира претстава у правцу могућности наступања друштвено опасне последице. Тако, на пример, учинилац треба да има такав вид

који је према конкретним приликама случаја био неопходан да се правилно и добро види ситуација итд.

Кад се, дакле, пође од тога да учинилац није имао у својој свести претставу о могућности наступања друштвено опасне последице и поред тога што су за то постојале и објективне и субјективне могућности, онда се мора доћи до закључка да је код учиниоца било такво стање свести само услед тога што он није имао пажљиви однос према свему што је било у вези с његовим поступањем, односно са догађајем. Очигледно је да је учинилац био немаран.

Друштво, међутим, не допушта да се нарушавају или угрожавају његов иинтереси и захтева од својих чланова да буду толико пажљиви у својим поступцима да ни својим немаром не доводе у питање његове интересе. Зато се пропуштање потребне пажљивости које има за резултат друштвено опасну последицу цени као виност лица које је допустило такво пропуштање — као субјективни основ његове кривичне одговорности.

Очигледно пропуштање потребне пажљивости постоји, на пример, кад лице којем је поверено чување народне имовине не предузима потребне мере да је заштити од квара.

Из свега изложеног произилази да испитивање и тачно установљавање постојања виности уопште, а посебно њених облика, има у сваком конкретном случају велики значај. Од тога, у првом реду, зависи утврђивање кривичне одговорности, а осим тога се кроз виност учиниоца открива и степен његове друштвене опасности. Степен друштвене опасности учиниоца је један од најодлучнијих момената при кажњавању учинилаца кривичних дела и зато је тачно установљење облика виности учиниоца неопходан услов за правилну примену казнене санкције; то је, међутим, најбитније за цели кривични поступак.

Владимир ТИМОШКИН

ANALI PFB | anali.rs

ОСНОВНИ ПРИНЦИПИ СОВЈЕТСКОГ ГРАЂАНСКОГ ПРАВА [1])

Велика Октобарска социјалистичка револуција ударила је темеље новом социјалистичком друштву и праву, непознатом у историји човечанства.

Оштра граница дели социјалистичко друштво од експлоататорског друштва. У социјалистичком друштву не постоје антагонистичке класе, нема приватне својине на оруђа и средства за производњу, не постоји експлоатација човека човеком. Сва власт у социјалистичкој држави припада трудбеницима, оруђа и средства за производњу су друштвена, социјалистичка својина, а рад је дужност и ствар части сваког способног за рад грађанина према принципу „ко не ради, тај не једе".

Социјалистички поредак је дефинитивно решење питања о друштву и личности. Полемишући са анархистима, Ј. В. Стаљин је писао 1906 г.: „Ствар је у томе што су марксизам и анархизам изграђени на потпуно различитим принципима, без обзира на то што оба иступају на позорницу борбе под социјалистичком заставом. Камен темељац анархизма је личност, чије је ослобођење, по његовом мишљењу, главни услов за ослобођење масе, колектива. По мишљењу анархизма ослобођење масе није могуће док се не ослободи личност, због чега је његова парола: „Све за личност". Камен темељац марксизма, пак, јесте **маса**, чије је ослобођење, по његовом мишљењу, главни услов за ослобођење личности. То јест, по мишљењу марксизма, ослобођење личности није могуће док се не ослободи маса, због чега је његова парола: „Све за масу".[2])

Анархизам је једна манифестација буржоаске идеологије. Анархизам је идеологија оних слојева ситне буржоазије и малограђанства који нису задовољни владавином

[1]) Овај чланак је један део чланка који је М. Агарков припремао за часопис, али га није могао завршити услед смрти.
(„Совјетска држава и право", № 11 — 1947).

[2]) Ј. Стаљин, Дела, том 1, стр. 296.

крупног капитала и који желе да самостално решавају судбину друштва, не схватајући при томе његову класну структуру и законе друштвеног развитка. Иступајући често бунтовничком фразеологијом, анархизам је у суштини формулисао буржоаске принципе. Због тога је полемика Ј. В. Стаљина са анархистима била у исто време полемика са буржоаском идеологијом.

Ослобођење масе чини могућим ослобођење личности. У разговору са Х. Велсом Ј. В. Стаљин је на следећи начин формулисао решење питања о узајамном односу личности и друштва у социјализму: „Непомирљиви контраст између индивидуе и колектива, између интереса поједине личности и интереса колектива не постоји, не мора бити. Њега не мора бити, пошто колективизам, социјализам не негира, већ спаја индивидуалне интересе са интересима колектива. Социјализам се не може одвајати од индивидуалних интереса. Дати најпотпуније задовољење овим личним интересима може само социјалистичко друштво. Не само то, — социјалистичко друштво претставља једину чврсту гаранцију заштите интереса личности".[1])

Насупрот социјалистичком решењу питања о друштву и личности стоји у капиталистичком поретку друкчије решење. Под владавином приватне својине на оруђа и средства за производњу не постоји и не може постојати стварна гарантија да човек има она права која формално може имати. Таква слобода је слобода присвајања вишка вредности, слобода експлоатације туђег рада. Ова слобода је слобода за мали број. Оно пориче слободу лица која образују масу, већину. Ј. В. Стаљин, противстављајући социјалистичко друштво капиталистичком говорио је: „Али ово (социјалистичко — **М. А.**) друштво нисмо изградили ради смањења личне слободе него ради тога да се људска личност осећа заиста слободна.Ми смо га изградили ради стварне личне слободе, слободе без знака навода. Мени је тешко замислити како може бити „лична слобода" код незапосленог лица, које иде гладно и не налази где да примени свој рад. Права слобода постоји само тамо где је уништена експлоатација, где не постоји угњетавање једних људи од стране других, где не постоји незапосленост и сиромаштво, где човек не дрхти због тога што сутра може изгубити рад, стан, хлеб. Само у таквом друштву могућа је права, а не само на хартији, лична и свака друга слобода".[2])

Учење о ослобођењу масе као главном услову ослобођења личности, које је толико јасно формулисао Ј. В. Ста-

[1]) Ј. Стаљин, Питања лењинизма, 10-то изд. стр. 602.

[2]) Ј. Стаљин, Разговор са г. Роj Ховардом — Партиздат, 1936 стр. 19.

ANALI PFB | anali.rs

љин, добило је толико исто јасан израз у Уставу СССР од 1936 год., у Уставу социјалистичког друштва које је победило и изграђено, у коме је ово учење дато у виду одредаба које дефинишу друштвени и државни поредак Совјетског Савеза, као и основна права и дужности грађана. Устав СССР од 1936 год., Стаљински Устав, јесте основни закон наше земље. У њему се садрже основни принципи совјетског социјалистичког права.

Социјалну суштину Совјетске државе и права, његова социјалистичка природа условљава и јединство совјетског права. Јединство совјетског права не искључује његову поделу на гране. Због тога се задатак изналажења основних принципа совјетског грађанског права своди на изналажење оних основних принципа совјетског социјалистичког права који непосредно и најближе карактеришу ову грану совјетског права.

Совјетско право у целини регулише друштвене односе социјалистичког поретка. Ови друштвени односи су разнолики. У зависности од тога какве друштвене односе регулишу ове или оне норме совјетског права, разликујемо поједине гране права (државно, административно, грађанско итд). **Совјетско грађанско право јесте она грана совјетског права која регулише имовинске односе совјетског социјалистичког друштва.** Ови имовински односи постоје између социјалистичких организација (државних, задружно-колхозних, друштвених), као и између ових организација и грађана и између грађана. Сем тога, остварујући државни монопол спољне трговине, совјетске спољно-трговинске организације ступају у имовинске односе са иностраним предузетницима и њиховим удружењима. Совјетско грађанско право састоји се и из норми које регулишу и ове имовинске односе. Један део ових норми односи се на све ове односе уопште, други део пак — на поједине врсте ових односа (на односе између социјалистичких организација, на односе између грађана итд.).[1])

Имовински односи не могу се потпуно одвојити од других друштвених односа социјалистичког друштва. Имовински односи се додирују, а понекада су и тесно везани са друштвеним односима који немају имовински карактер. Пре свега је потребно указати на односе власти и потчињености

[1]) О појму совјетског грађанског права види Грађанско право, уџбеник за правне институте, том I, 1944; Грађанско право, уџбеник за правне институте, том I, 1938 г. **Вишински**, XVIII конгрес СКП(б) и задаци науке социјалистичког права, „Совјетска држава и право", 1939, Nr. 3; **Аржанов**, О принципима изградње система совјетског социјалистичког права „Совјетска држава и право", 1939, Nr. 3; **Братус**, О предмету совјетског грађанског права, „Совјетска држава и право", 1940 г. Nr. 1; **Генкин**, Предмет совјетског грађанског права, „Совјет-

које регулишу совјетско државно и административно право, као и неке друге гране совјетског права (на пр., Кривични поступак, Грађански поступак). Тесна веза између регулисања имовинских односа и односа власти и потчињености карактеристично је за совјетско право као право социјалистичког друштва у коме нема противстављања државе, т.ј. политичке организације, грађанском друштву. Имовински односи су такође тесно везани са личним односима између чланова породице. Ово, на пример, у питању о имовинским односима између супруга, о издржавању деце од стране родитеља и у неким другима. Сем тога имовински односи су везани понекад са односима поводом тзв. личних добара. Ово нарочито у односима које регулише ауторско и проналазачко право.

Веза која постоји између имовинских односа и других односа социјалистичког друштва доводи до образовања, поред правних института, који регулишу групе једнородних односа таквих правних института који регулишу односе различите врсте (на пр. имовинске односе и односе власти и потчињености, имовинске и личне односе). Правни институти који регулишу односе различите врсте могу се краткоће ради назвати мешовитим институтима. Тако институт уговора куповине-продаје, т.ј. скуп правних норми које регулишу односе између продаваца и купаца регулише само имовинске односе. Друкчије — институт обавезних испорука пољопривредних продуката који регулише и односе имовинске и односе власти и потчињености.

Мешовити институти или њихове групе могу се, у зависности од специфичних особености односа које регулишу, издвајати у посебне гране права. Као пример овога може служити радно право. У другим случајевима они образују граничне области појединих грана права. Њихово уношење у ову или ону грану права често је условно и због тога често изазива спорове, који уосталом нису врло плодни. Битна је њихова правилна научна анализа, која доводи до одређивања оних друштвених односа које они регулишу, и карактера оних веза које их сједињују.

Тако дефинишемо грађанско право (као и друге гране права) према оним друштвеним односима које оно регули-

---

ска држава и право", 1939 Nr. 4; **Агарков**, Предмет и систем совјетског грађанског права, „Совјетска држава и право", 1940, Nr. 8—9; **Амфитеатров**, Прилог питању о појму совјетског грађанског права, „Совјетска држава и право, 1940, Nr. 11; **Годес**, Предмет и систем совјетског социјалистичког права, „Совјетско правосуђе", 1939 г. Nr 1; **Миколенко**, Систем и основни принципи Г. К. СССР, „Совјетско правосуђе" 1939 г. Нр. 7; **Черепахин**, Прилог питању о јавном и приватном праву, 1926 г.; **Кечекјам**, Прилог питању о разлици између приватног и јавног права, 1927.

ше т.ј. **према предмету регулисања.** Ова поставка је веома битна за расвјетљавање питања о основним принципима совјетског грађанског права, који су основни принципи правног регулисања имовинских односа у Совјетском Савезу.

Постоји други начин дефинисања грађанског права, — не према предмету, већ, како се каже, према методу регулисања. С овог гледишта за грађанско право нису карактеристични они друштвени односи које оно регулише, већ онај метод којим оно то чини. Кад бисмо применили овај метод, основне принципе совјетског грађанског права требало би тражити у посебном начину регулисања друштвених односа. На тај начин, ово питање је за нашу тему од првостепеног значаја.

Дефинисање грађанског права према методу регулисања врло је проширено у буржоаској науци грађанског права. Оно има различите варијанте. Све се оне своде на спровођење границе између јавног и приватног права и на однос грађанског права према приватном праву. Нема потребе да се заустављамо на свим варијантама. Да узмемо једну од њих, довољно карактеристичну и доследну, да би на њој објаснили особености овог учења. Имамо у виду расправљање овога питања у радовима швајцарског професора W. Burckhardta.[1])

Радови W. Burckhardta за нашу критику су тим више интересантни што он претреса и питање социјалистичког права.

У својој конструкцији W. Burckhardt полази од опште усвојене поделе правних норми на императивне и диспозитивне. Императивним се називају правне норме које регулишу ове или оне односе независно од постојања или непостојања воље странака која је управљена на регулисање овог односа. Диспозитивним се називају правне норме које регулишу ове или оне односе у случају ако их саме странке нису регулисале. С гледишта Burckhardta ствар стоји овако. Држава може да регулише целокупно понашање грађана без икаквог изузетка и тада постоје само императивне норме, које и регулишу јединствену привреду — државну привреду. Али држава може поступити и друкчије. Она може да да појединим лицима право да сама и по свом нахођењу регулишу своје узајамне односе помоћу многостраних или једностраних послова. Ако не постоји посао, или ступају у дејство диспозитивне норме, или уопште не настају правни односи и нема повода за примену ових или

ANALI PFB | anali.rs

[1]) Burckardt, Die Organisation der Rechtsgemeinschaft, 1927 isti, Methode und System des Rechts, 1936.

оних правних норми. Ако је држава прибегла овом другом начину за регулисање понашања људи, постоји систем **приватне аутономије**. Поред регулисања понашања људи помоћу правних норми установљених од стране државе, постоји и регулисање помоћу приватних послова. Поред државне привреде (ако таква уопште постоји) постоје и многа приватна газдинства. У таквом случају нужно постоје **не само императивне већ и диспозитивне норме**, дакле, постоји и приватно право. Приватно право састоји се из императивних норми које установљавају приватну аутономију, и диспозитивних норми које замењују непостојеће норме или непостојећу вољу странака. Приватна аутономија и чини суштину приватног права. Уз ово W. Burckhardt додаје да у социјалистичком поретку држава не мора да установљава границе за слободу приватних лица, пошто због непостојања приватне аутономије у таквој држави не може бити слободе приватних лица.

Социјална усмереност расуђивања W. Burckhardta јасна је. Његова је сврха — апологија буржоаског поретка и клеветнички испади против социјализма. Аутономија и слобода за њега су само приватна аутономија и приватна слобода, т.ј. слобода сопственика да сам или у споразуму са другим лицима регулише своје имовинске односе. Аутономија и слобода постоје само за капиталисту који присваја вишак вредности и који експлоатише туђи рад. Ако је пак експлоатација човека човеком ликвидирана, не може бити речи ни о каквој слободи.

Методологија W. Burckhardta је типична за буржоаску правну науку. Он расматра правну форму потпуно одвојено од оних друштвених односа које право регулише. **Приватна аутономија** је за њега један од могућих облика за регулисање људског понашања. Он не поставља себи питања о социјалној садржини која испуњује ову форму. По његовом мишљењу држава може изабрати један од два начина за регулисање: не дозвољавати приватну аутономију или је пак дозволити. Он не поставља питање о класној суштини државе. Њему је несхватљиво да ће буржоаска држава неизбежно због саме своје природе изабрати баш други пут.

Међутим, приватна аутономија, приватно право није ништа друго него правна форма за регулисање имовинских односа у капиталистичком друштву. Приватна аутономија је само правна форма за основно својство капитализма, слободну конкуренцију, које само је неизбежни сапутник приватне својине. Како је указивао В. И. Лењин, „слободна конкуренција је основно својство капитализма и робне производње уопште...". У периоду империјализма из слободне конкуренције израшћује њена директна супротност — ка-

питалистички монополи. „И у исто време монополи, израшћујући из слободне конкуренције, не уклањају је, већ постоје изнад ње и поред ње, стварајући тиме низ нарочито оштрих и крутих противречности, трења, сукоба".[1])

У периоду империјализма појачала се интервенција државе у привредни живот. У периоду Другог светског рата капиталистичке земље су морале да ступе на пут нарочито интензивне интервенције државе у економске односе. Након свршетка рата улога државе се смањила, али је опет остала већа него пре рата.[2])

Али у буржоаском праву ствар никад није долазила и није могла доћи до негирања приватне аутономије. Такво негирање било би за буржоаско право негирање самога себе.

На тај начин, имовински односи капиталистичког друштва доводе до тога да су у **буржоаском грађанском праву императивне норме управљене на учвршћење приватне аутономије и на одређивање услова и граница њеног постојања, а диспозитивне норме — на помагање и замену приватне аутономије за случај ако „приватна лица" нису изразила своју вољу и нису сама регулисала своје узајамне односе.** „Приватна аутономија" значи владавину приватних сопственика, владавину појединих лица над масом, слободу експлоатације и поробљавања целокупне масе трудбеника од стране ових лица.

Совјетско грађанско право познаје императивне и диспозитивне норме, али оне нису ниуколико управљене на учвршћење и помагање приватне аутономије.

У свом познатом писму Курском В. И. Љењин је писао „Ми не признајемо ништа „приватно", за нас је све у области привреде **јавноправно,** а не приватно... Зато је потребно проширити примену државне интервенције у приватноправне односе, проширити право државе да укида „приватне" уговоре, не примењивати на „грађанске правне односе" corpus iuris romani, већ нашу **револуционарну правну** свест..."[3]) Љењин је сво писао у периоду НЕП-а. Он је противстављао револуционарну правну свест римском праву, које је са својим поставкама ушло у буржоаске кодексе. Он је противстављао циљеве Совјетске државе оној приватној предузимачкој делатности која је у одређеном, строго ограниченом оквиру била у оно доба допуштена. Љењин је јасно показао да „приватни" уговори, „приватно-правни" односи нису принцип совјетског права, већ су допуштени само утолико уколико је то било потребно у одређеној ета-

[1]) Љењин, Дела, том 19, стр. 142.

[2]) Види Е. Варга, Промене у економици капитализма као резултат Другог светског рата, 1946, стр. 32.

[3]) Љењин, Дела, том 29, стр. 419.

UNLIMITED anali.rs

пи изградње социјалистичког друштва. Ове поставке В. И. Љењина нашле су израза у грађанском кодексу РСФСР, који је био донет 1922 г., т.ј. пре четврт века.

Од тога доба совјетско грађанско право прешло је све оне етапе кроз које је пролазило совјетско друштво и држава. Коначна ликвидација остатака капитализма у нашој земљи и изградња социјалистичког друштва добиле су свој одраз и учвршћене су у Стаљинском Уставу. У њему су постављени основни принципи совјетског права, т.ј. права које регулише имовинске односе социјалистичког друштва. Непосредно и најближе се тичу грађанског права следеће одредбе Устава СССР:

1) „Економску основу СССР чине социјалистички систем привреде и социјалистичка својина на оруђа и средства за производњу, који су се учврстили као резултат ликвидације капиталистичког система привреде, укидања приватне својине на оруђа и средства за производњу и уништења експлоатације човека човеком". (чл. 4)

2) „Право личне својине грађана на њихове приходе од рада и на уштеђевину, на кућу за становање и на помоћно кућно газдинство, на предмете кућног газдинства и свакодневне употребе, на предмет за личну употребу и удобност као и право наслеђа личне својине грађана — заштићено је законом" (чл. 10).

3) „Привредни живот СССР одређује се и управља по државном привредном плану, у интересу повећања друштвеног богатства, сталног подизања материјалног и културног нивоа трудбеника, учвршћења независности СССР и јачања његове одбранбене способности" (чл. 11).

Непосредно и најближе се тичу грађанског права и чланови Устава СССР који објашњавају, развијају и конкретизују одредбе горе наведених чланова (В., на пр., чл. 5, 6, 7).

За разлику од норми буржоаског грађанског права које учвршћују приватну својину и на њој засновану приватну аутономију, **норме совјетског грађанског права учвршћују социјалистички систем привреде, социјалистичку својину и личну својину која проистиче из употребе рада грађана на социјалистичкој својини и обезбеђује да совјетска привреда, коју одређује и усмерује државни план народне привреде, постигне оне циљеве који су наведени у чл. 11 Устава СССР.**

Императивне норме совјетског грађанског права управљене су непосредно овим циљевима. У извесним случајевима и границама закон сматра за потребно да допусти да странке у имовинским односима саме бирају путеве за постизање циљева наведених у чл. 11 Устава, и даје диспо-

зитивне норме за случај када оне то пропусте да учине. **Питање о узајамном односу императивних и диспозитивних норми у совјетском грађанском праву мора бити предмет марљивог истраживања совјетске цивилистичке науке.** При његовом расматрању она мора полазити од тога да правну форму одређују они друштвени односи који чине њену садржину.

Пре него што пређемо на даље излагање, наиме, на расматрање питања како су основни принципи совјетског грађанског права добили у њему остварење, морамо да наведемо следеће. За сада је још у важности ГК РСФСР од 1922 г. и кодекси других савезних република који су у свему основном исти с њим. Ови су кодекси веома застарели. Због тога ми не можемо да се ограничимо у нашем излагању само на онај материјал који су налази у њему, него морамо да се позивамо и на друге нормативне акте који се односе на грађанско право.

Члан 14 Устава СССР предвиђа доношење Грађанског кодекса. Задатак овог кодекса чији се пројект разрађује јесте доследно изношење основних принципа правног регулисања имовинских односа који се садрже у Уставу СССР.

Социјалистичка својина у СССР, каже чл. 5 Стаљинског устава, има или облик државне својине (општенародне имовине), или облик задружно-колхозне својине (својина појединих колхоза, својина задружних удружења).

Право државне социјалистичке својине је основни институт совјетског грађанског права. Не може се разумети совјетско грађанско право ако се не схвати суштина овог института.[1])

Право државне социјалистичке својине карактеришу његов субјект и његов објект.

Субјекат права државне социјалистичке својине јесте Совјетска држава, социјалистичка држава радника и сељака, у којој целокупна власт припада трудбеницима града и села у лицу Совјета депутата трудбеника. Због тога је државна својина општенародна имовина (чл. чл. 5 и 6 Устава СССР).

Објекат права државне социјалистичке својине су земља, њена утроба, воде, шуме, заводи, фабрике, шахте,

---

[1]) О праву државне социјалистичке својине: Грађанско право, уџбеник за правне институте, том 1, 1944; Грађанско право, уџбеник за правне институте, том 1, 1938; **Венедиктов**, Органи управљања државном социјалистичком својином, „Совј. држава и право", Но. 5—6; **Венедиктов** Право државне социјалистичке својине у „Питањима совјетског грађанског права", 1945; **Генкин**, Указ од 10-П-1941 г. и теорија грађанског права, „Совјетско правосуђе", 1941 г. бр. 16 и 17; Земљишно право, уџбеник за правне више школе, 1940.

рудници, железнички, водени и ваздушни саобраћај, банке средства за везу, крупна привредна предузећа (совхози, машинско-тракторске станице и т. сл.) која је организовала држава, као и комунална предузећа и основни станбени фонд у градовима и индустриским местима (чл. 6 Устава СССР). Објекат права државне социјалистичке својине може бити и друга имовина сваке врсте. Посебице, објекат права државне социјалистичке својине су ствари намењене да буду објекат права личне својине грађана (на пр. роба у магазинима).

Скуп ових објеката сачињава јединствени фонд државне социјалистичке својине. Јединство овога фонда састоји се у томе што он припада јединственом субјекту — Совјетској држави.

Државна социјалистичка својина има сва својства којима се дефинише суштина својине.

Како је указивао К. Маркс, својина је присвајање предмета природе... унутар и помоћу одређене друштвене форме".[1]) У сваком друштву је од основног значаја својина на оруђа и средства за производњу. У експлоататорском друштву (робовласничком, феудалном, капиталистичком) оруђа и средства за производњу присвајају приватна лица. Ово присвајање владајућа класа учвршћује помоћу норми права као што је право приватне својине. У социјалистичком друштву приватна својина на оруђа и средства за производњу је укинута. Основу социјалистичког друштва чини социјалистичка својина на оруђа и средства за производњу у њена два облика — у облику државне и задружно-колхозне својине. Социјалистичко право учвршћује ове облике социјалистичке својине.

Као сопственик, Совјетска држава има право државине, коришћења и располагања стварју. Државина је фактичка власт држаоца на ствари. Коришћење је употреба ствари ради постизања ових или оних циљева, посебице ради задовољења ма којих потреба, као и ради извлачења доходака. Располагање са стварју је извршење радњи које одређују правни положај ствари. Располагање се може вршити путем делања на ствари (на пр., прерађивање, уништење) или путем правних аката, т.ј. радњи управљених на постанак, промену или престанак права и обавеза на тој ствари (на пр. отуђење ствари, давање права коришћења њоме).

Право државне својине штити се од сваког нападача помоћу грађанског као и кривичног и административног права. Сваки совјетски грађанин је дужан да чува и учвр-

[1]) К. Маркс и Ф. Енгелс, Дела, том 12, д. 1, стр. 177.

шћује социјалистичку својину (чл. 131 Устава СССР). Државна социјалистичка својина је предмет нарочито енергичне заштите (в. Указ Президијума Врховног совјета СССР од 4 јуна 1947 г.). Нужно је подвући да право државне социјалистичке својине укључује право државине, коришћења и располагања, и противставити ову поставку покушајима сваке врсте да се умањи његов значај. Само на такав се начин може правилно окарактерисати потпуност садржина права државне социјалистичке својине.

Ипак карактеристика државне социјалистичке својине не може се ограничити на навођење ових овлашћења. Околност да је субјекат права својине социјалистичка држава придаје државној социјалистичкој својини још и друге карактеристичне црте, које се уопштено могу свести на следеће. Прво, државина, коришћење и располагање државном својином врши се ради оних циљева којима тежи социјалистичка држава, одређујући и дајући правац привредном животу наше земље (чл. 11 Устава СССР). Друго, државина, коришћење и располагање добија у многим случајевима специфичне форме у вези с тим што је субјекат својине Совјетска држава, тј. носилац власти која припада трудбеницима града и села (чл. 3 Устава СССР). Ове специфичне форме састоје се у томе што се државина, коришћење и располагање врше (али не увек) кроз акте власти — административне акте или акте управљања. Треће, пошто држава делује преко својих органа, то и државину, коришћење и располагање она врши преко ових органа.

Кад држава врши овлашћења која јој припадају као сопственику, то се често назива **управљањем** државном својином. Против такве употребе ове речи нема разлога за приговор ако се при томе термину „управљање" увек даје потпуно одређени значај. Не сме се заборавити да ова реч може значити различите ствари. Управљањем се назива одређена грана државне делатности, извршно-наредбодавна делатност, такозвана администрација. Ако се државно вршење њених својинских права сведе само на управљање у овоме смислу, право државне социјалистичке својине раствара се у административним овлашћењима државних органа. Државна социјалистичка својина при томе губи своје црте **својине**. На тај начин, се своди на нулу садржина (чл. 4 и 5 Устава СССР), који у социјалистичком типу **својине**, и пре свега у њеном водећем облику (државној својини), виде економску основу СССР. Реч „управљање" се понекад, и посебице у закону, употребљава у смислу извршно-наредбодавне делатности државе. На пр. чл. 266 ГЗ РСФСР говори: „Пуномоћје за управљање имовином мора бити, под претњом неважности, оверено од стране јавног бележника".

У овом члану „управљање имовином" значи просто вршење права која припадају сопственику имовине. У примени на државну социјалистичку својину употреба термина „управљање" у смислу чл. 266 ГЗ РСФСР губи сваки специфични значај. Он не може служити за карактеристику државне социјалистичке својине баш као државне, али се може, наравно, употребљавати у примени на државну својину као и на сваку другу.

Ради конкретизирања реченог о државној социјалистичкој својини корисно је да се задржимо на основним врстама имовине која припада држави.

1) Објекат државне социјалистичке својине пре свега су **земља, њена утроба, воде и шуме.** Право државне социјалистичке својине на земљу обично се назива **искључивим.** Термин искључиви у овоме случају значи да земља може бити само објекат државне својине. Нико други, сем Совјетске државе, рачунајући ту и задружне организације, није и не може бити сопственик земље. ГЗ РСФСР је формулисао ову поставку у чл. 21: „Земља је имовина државе и не може бити предмет приватног промета. Државина на земљи допушта се само на основу права коришћења". Чл. 53 ГЗ РСФСР прописује да земља може бити „искључиво својина државе". Исто тако чл. 1 Општих начела коришћења земљом и уређења земљишта СССР од 1928 г. говори да „је основа земљишног поретка Савеза ССР... национализација земље, тј. укидање за увек приватне својине на земљу и установљење искључиве државне својине Савеза ССР". Због тога земља не може бити отуђивана ни у каквом облику (продаја, размена, поклон, залога и сл.), као што не може бити ни објект извршења. Ма какви били послови уперени на овај или онај начин на отуђење земље, они чине кривичну радњу за коју је установљена кривична одговорност (чл. 87а КЗ РСФСР). Неотуђивост земље се изражава и у томе што се она не процењује. Земља не фигурише у буџетима, већ се наводи ван буџета и при томе само у натуралном облику (мери).

Државину и коришћење земљом држава врши преко својих органа. Тако, државно коришћење земљиштем намењеним пољопривреди врши се поглавито преко совхоза. Коришћење земљиштем специјалне намене, као што су земљишта намењена за транспорт, за бање и т. сл. врши се преко одговарајућих државних органа. Градска земљишта која су намењена за изградњу и за градске саобраћајне путеве искоришћују органи комуналних газдинстава.

У случајевима предвиђеним у закону земља може бити дата на искоришћавање „државина на земљи допушта се само на основу права коришћења" — (чл. 21 ГЗ

РСФСР) државним, задружним и друштвеним организацијама као и грађанима.

Давање земље оној организацији чији је задатак искоришћавање дате земљишне парцеле, од стране државне организације не мења карактер коришћења земље. Оно остаје државно коришћење земље. То постоји на пр., у случају давања земљишне парцеле државној организацији ради станбене изградње према Уредби ВЦИК-а и СНК-а РСФСР од 1 августа 1932 године.

Земља се даје на коришћење задружним и друштвеним организацијама. У овом случају не постоји државно коришћење земљом, већ коришћење земље од стране ових организација. Основни значај има коришћење земље од стране колхоза, које је предвиђено у чл. 8 Устава СССР („Земља на којој се налазе колхози даје им се на бесплатно уживање на неограничено време, тј. заувек"). Парцеле градског земљишта могу бити додељене задружним и друштвеним организацијама на основу горе поменуте уредбе ВЦИК-а СНК-а РСФСР од 1 августа 1932 године.

Земља може бити дата на искоришћавање грађанима. Ово бива у случају додељивања парцеле на основу уговора о грађењу на туђем земљишту (чл. 71 и сл. ГЗ РСФСР. Од нарочито важног значаја је и додељивање парцела колхозним домаћинствима ради искоришћавања за окућницу. Овај вид коришћења земље предвиђа ст. 2 чл. 7 Устава СССР: „Свако колхозно домаћинство има у личном искоришћавању, сем основног прихода од друштвеног колхозног газдинства, мању окућницу и у личној својини помоћно газдинство на окућници, кућу за становање, приплодну стоку, живину и ситни пољопривредни инвентар — према Статуту пољопривредног артеља". Велики значај борбе против повреде правила која регулишу овај вид коришћења земље и против повреда Статута пољопривредног артеља довео је до доношења уредбе ЦК СКП (б) и СНК-а СССР од 27 маја 1939 године „О мерама за заштиту друштвених колхозних земљишта од расипања". У ову врсту коришћења земље спада такође и коришћење од стране лица која живе у селу, али нису чланови колхоза (Уредба ЦК-а СКП(б) и СНК СССР од 28 јула 1939 год. Потребно је такође споменути и облик коришћења земље који изумире, а наиме радно коришћење земље од стране инокосних сељака.

Давање земље од стране државе на искоришћавање претставља вршење права располагања земљом. Додељивање земље ради коришћења врши се помоћу правног акта, тј. радње, управљене на постанак права коришћења земље код одговарајуће организације или грађанина. Такав правни акт је у већини случајева административни акт, а у неким

случајевима — грађански посао. Тако на пр. давање земље колхозу ради бесплатног коришћења врши се помоћу административног акта, а уговор о праву грађења на туђем земљишту је грађански посао. По правилу земља се даје ради коришћења бесплатно, а земљишта пољопривредног карактера дају се бесплатно у свим случајевима без изузетка. Имовински најам (аренда) ових земљишта, тј. давање њихово ради коришћења уз награду забрањено је законом (Уредба ЦИК-а и СНК СССР од 4 јула 1937 године „О забрани давања под закуп земљишта пољопривредног карактера"). Али у неким случајевима давање парцеле ради коришћења врши се на основу уговора о имовинском закупу (на пр., давање под закуп места за тезгу или киоск).

Закон прописује правила ради коришћења утробе земље (Рударски закон од 9 новембра 1927 године), вода (Уредба СНК СССР од 25 октобра 1935 године „О регулисању риболова", Статут за унутрашњи водени саобраћај од 1930 године, низ аката о иригацији) и шума (Шумски кодекс РСФСР од 1923 године и други акти). У свим овим актима изражава се принцип да земља, њена утроба, воде и шуме чине искључиву својину Совјетске државе. Задружне и друге друштвене организације као и грађани могу имати у погледу ових објеката право коришћења на основу закона и на начин прописан законом.

2) Другу категорију имовине која је објекат државне **соц**ијалистичке својине претстављају тзв. **основна средства.** Појмови основна и обртна средства су економски појмови. Закон прописује за ове две категорије имовине различит правни режим. Због тога је потребно спровести међу њима, ма и условну, јасну формалну границу. Као основна средства сматрају се објекти који имају два следећа обележја: 1) вредност већу од 200 рубаља по јединици и 2) рок употребе већи од 1 године. Сви објекти који немају ова два обележја сматрају се као обртна средства (Закон о полагању књиговодствених рачуна и о билансима од 29 јула 1936 г.)

Разлика између правног режима основних средстава и правног положаја земље има спољни израз у томе што се земља не процењује у новцу и не уноси у биланс, док је обележје основних средстава њихова новчана процена, с којом фигурирају у билансима.

Основна средства су изузета из промета. Она не могу бити предмет правног посла и на њима се не може вршити принудна наплата (извршење) по захтевима поверилаца. Али у случајевима и на начин прописан у закону она могу престати да буду објекат државне својине и да постану објекти задружно-колхозне својине.

Совјетска држава држи и користи се основним средствима преко одговарајућих државних организација, али располагање овим средствима, по правилу, не припада овим организацијама.

У овоме погледу закон разликује, прво, зграде, постројења и предузећа са њиховим уређајем, друго, сва остала основна средства.

Прелаз зграда, постројења и предузећа од једне државне организације на другу врши се увек без накнаде. Предаја се врши наредбом Министарског савета СССР, ако су странке организације различитих надлештава и ако је ма и једна од њих организација савезног карактера, а наредбом Министарског савета савезне републике ако су странке организације различитих надлештава и обе су организације републиканског или локалног карактера. Ако обе странке припадају једном надлештву или су обе потчињене локалном извршном одбору, питање о предаји решава руководилац надлештва или локални извршни одбор. Од ових правила су прописани изузеци за зграде и постројења у вредности највише до 1,000.000 рубаља, који се могу предавати од једног надлештва СССР другом наредбом руководилаца оба надлештва, а од министарства СССР републиканској или локалној власти или обрнуто — наредбом руководиоца надлештва Савеза СССР и Министарског савета савезне републике. Аналогни изузетак прописан је за зграде и постројења у вредности највише до 100 хиљада рубаља, ако се предају од једног републиканског надлештва другом (Уредба ЦИК-а и СНК-а СССР од 29 априла 1935 године „О предаји државних предузећа, зграда и постројења" и Уредба СНК СССР од 15 фебруара 1936 г. „О начину предаје државних предузећа, зграда и постројења".

Поменуте уредбе допуштају предају државних предузећа, зграда и постројења задружним и друштвеним организацијама. Она се врши наредбом Министарског савета СССР или савезне републике зависно од тога коме је потчињена државна организација која врши предају. Предаја државних предузећа, зграда и постројења врши се уз накнаду. Начин обрачуна установљен је Уредбом СНК СССР од 5 маја 1940 године.

Располагање другим основним средствима, сем предузећа, зграда и постројења регулишу Указ Президијума Врховног совјета СССР од 10 фебруара 1941 године „О забрани продаје, размене и отписа уређаја и материјала и о одговорности пред судом за ове противзаконите радње" и Уредба СНК СССР од 21 марта 1941 године. Сувишни материјал и уређај поново се расподељују у одређеним случајевима наредбом Министарског савета СССР, а у другим —

ANALI PFB | anali.rs

наређењем министра. Ако такав уређај или материјал прелазе од једне државне организације другој у границама једног истог надлештва, прелаз се врши без накнаде. Прелаз од државне организације једног надлештва на државну организацију другог надлештва или од државне организације на другу врши се уз накнаду (према важећим ценама). У одређеним случајевима сувишак материјала и уређаја предаје се министарствима која их продају.

На тај начин, располагање основним средствима врши се, по правилу, административним актима.

3) **Обртна средства** су објекти сваке врсте који немају два обележја прописана за основна средства. У обртна средства спадају сировине и продукција предузећа, као и новчана средства. Обртна средства нису изузета из промета. Она уз неке изузетке могу бити објекти извршења. Као и у погледу остале имовине која је објекат државне својине, држава држи и користи обртна средства преко одговарајућих државних органа.

Посебни интерес у погледу обртних средстава претставља питање о располагању овима.

Обртна средства могу прелазити од државне организације на другу државну организацију, од државне организације на задружну или другу друштвену организацију и од државне организације на грађане уз накнаду на основу правних послова који се склапају међу њима. На тај начин, обртним средствима располажу одговарајуће државне организације. Ипак код појединачних државних организација никада није концентрисано потпуно право располагања обртним средствима. Појединачна државна организација никад нема и не може имати целокупно право државине, коришћења и располагања обртним средствима, тако да њена овлашћења не зависе уопште од Совјетске државе у целини као јединственог субјекта државне својине. Појединачна државна организација није сопственик државних обртних средстава. У крајњој линији располагања обртним средствима, па, дакле, и државина и коришћење њихово, зависи од Совјетске државе узете у целини у лицу одговарајућих органа (Министарског савета и министарстава СССР и савезних република, аутономних република и извршних одбора локалних совјета, према припадности). Акти располагања обртним средствима, које доносе ови органи, (а не органи којима су предата обртна средства), своде се на следеће.

1) Државна организација може престати ако се њено даље постојање сматра нецелисходним (в. у погледу трустова т.„б" чл. 56 Уредбе о трустовима). Престанак државне организације неизбежно повлачи предају њених обртних

средстава другој организацији на основу закључка компетентног органа државне власти.

2) У случају предаје предузећа од једног државног органа другом или од државног органа задружној или друштвеној организацији заједно са предузећем прелазе и његова обртна средства, пошто се предузећа предају по билансу са целокупном активом и пасивом.

3) Државна предузећа предају се са обртним средствима у сагласности са годишњим планом. У вези са изменом промфинплана[1]) може се извршити поновна расподела обртних средстава. Министри могу поновно расподељивати сувишна обртна средства између подручних привредних органа у установљеним границама. (Уредба СТО од 23 јула 1931 г.; Уредба ЦИК-а и СНК-а СССР од 15 јула 1936 г.).

4) Располагање обртним средствима која су сувишни материјал у смислу Указа Президијума Врховног совјета СССР од 10 фебруара 1940 г. не врши државна организација у чијој се државини она налазе, већ се врши путем прописаним у поменутом Указу.

5) У низу случајева обавеза државних организација да предају своју продукцију настаје непосредно из административног акта надлежног органа власти.

На тај начин, обртна средства никад се не налазе на потпуном располагању оног државног органа коме су додељена. Али овај државни орган има у наведеним границама право располагања. У вези с тим настаје питање које изазива не мало двоумљења и размимоилажења.

Државно предузеће располаже својом продукцијом продајући је другим државним организацијама, задружним или другим друштвеним организацијама, као и путем трговине на мало појединим грађанима. У случају продаје задружној или другој друштвеној организацији и грађанима право својине на продату робу прелази на купца. Продата ствар продајом мења сопственика. Она је била објекат државне својине и постала је објекат задружно-колхозне или личне својине. Сложенија је ствар онда када су купац и продавац државне организације. И код купца и код продавца ствар је објекат државне својине. Пита се какво је право прешло у овом случају од продавца на купца? Пита се такође какви су основи да се на продају између државних органа примене исте норме које се примењују у случају продаје између државног органа и задружне организације и између задружних организација, као и у знатној мери и у случају продаје у којој је странка грађанин. У свим овим случајевима ствар мења сопственика, док при продаји

1) Индустриског финансиског плана. — Пр. прев.

између државних органа сопственик остаје Совјетска држава.

Позитивни закон дефинише уговор куповине и продаје на следећи начин: „По уговору куповине и продаје једна страна (продавац) обавезује се да преда имовину у у својину друге стране (купца), а купац обавезује се да прими ову имовину и да исплати уговорену цену". „(чл. 180 ГЗ РСФСР)." Непосредно за тим закон прописује да „предмет купо-продаје може бити свака имовина која није изузета из грађанског промета" (чл. 181 ГЗ РСФСР). Као имовина која није изузета из промета могу се сматрати и друга имовинска права сем права својине. Таква имовина могу бити и имовинска потраживања. Таква имовина је и право грађења на туђем земљишту. Правила ГЗ о купо-продаји не остављају сумњу да према овом уговору од продавца на купца могу прелазити не само право својине на ствар већ и друга имовинска права. (В. чл. 185, 202). Уопштавајући, може се рећи да на основу уговора купо-продаје с продавца на купца може прелазити не само право својине на ствар већ и ма које имовинско право које се по закону може отуђити. Ово управо и има у виду чл. 180 ГЗ РСФСР када говори о дужности „да се имовина преда у својину". Овде термин „својина", како се то често чини у закону, у свакодневном говору и у правној литератури, није употребљен у смислу „право својине на ствар" већ као синоним „имовинског права" уопште. Правила купо-продаје, како она која садржи ГЗ савезних република, тако и она која се налазе у другим нормативним актима, увек имају у виду прелаз од продавца на купца имовинског права које има продавац.

Питање о природи уговора о продаји између државних организација више су пута подвргавали претресању совјетски цивилисти. Одговори на њега су били формулисани различито. Можда је, најпроширенији до сада одговор да на основу купо-продаје од државног органа — продавца на државни орган — купца прелази **управљање** одговарајућом имовином.

Сама по себи ова формула још не даје одговор на питање. Ми смо видели да реч „управљање" има различита значења. Показује се, да се, говорећи о прелазу управљања имовином од једног државног органа на други, имају у виду сасвим различите ствари. Једни имају у виду овлашћења органа државне власти да врше акте управљања, тј. административне акте. У таквом случају прелаз управљања не значи ништа друго него прелаз **компетенције** државног органа на други такав исти орган у погледу датих ствари (робе). Неки цивилисти стављају такву садржину у термин „управљање" у погледу питања које ми претресамо. Али

таква конструкција наилази на велике тешкоће. Компетенција државног органа не може се продавати ни куповати, она није имовинско право које се налази у промету, већ претставља онај круг административних радњи које овај орган може вршити. Компетенција не само да се не продаје, већ се и не предаје. Она у случајевима установљеним законом може бити само **делегирана,** тј. компетентни орган може овластити други орган да врши оне радње које је он сам овлашћен да врши. С таквом делегацијом правила о купо-продаји немају никакве везе.

Али термин „управљање" може бити дешифриран и друкчије. Како смо већ видели, **управљање** може значити вршење ма каквих права. У погледу права државне социјалистичке својине може бити речи о елементима овога права — права државине, коришћења и располагања. Ми смо видели да Совјетска држава врши своје право својине преко одговарајућих државних органа. Може се замислити такав положај у коме државни орган врши право својине Совјетске државе, делујући у њено име. Такав одговор не би одговарао совјетском праву. По правилу државни орган који продаје своју продукцциј је правно лице, има грађанску правну способност и делује у своје име. Предајући другом државном органу имовинско право, он предаје имовинско право које му припада по закону. Она права која један државни орган предаје другом јесу **права државине, коришћења и располагања која су му призната у одређеним границама законом, и која се, како смо видели, никада потпуно не поклапају с правом државне социјалистичке својине на одговарајуће објекте узетим у целини.** Такав је одговор формулисао професор С. Н. Братус у току рада на пројекту Грађанског законика СССР. Нама се чини да је он најуспелији од свих одговора који су до сада предложени. Приметимо да он обухвата оне поставке са којима је сагласна, како изгледа, већина наших цивилиста, посебице они који су писали специјално по овом питању (професор Венедиктов, професор Генкин) макар и да се нису користили овом формулом.

Често се у нашој литератури ограничавају указивањем на прелаз управљања од једног државног органа на други. Након оног што је речено једва је и потребно заустављати се на бесадржајности такве формуле, која само прикрива тобоже „јасном" речју непостојање одговора на важан научни проблем.

Није срећна ни формула према којој од једног државног органа на други прелази право располагања робом. Она је, с једне стране, сувише уска, с друге, сувише широка. Како смо видели, не прелази само право располагања, већ

и право државине и коришћења. Што се тиче права располагања, треба ставити ту ограду да право располагања не припада државном органу у пуном обиму.

На тај начин, обртна средства, будући објекат права својине јединственог субјекта — Совјетске државе, могу бити предмет робног промета у коме учествују и различите државне организације. Таква је правна форма совјетског робног промета. „Роба у планској, социјалистичкој економици СССР је предмет купо-продаје, она има цену која претставља новчани израз њене вредности.[1])

3.

Ми смо дали кратак преглед основних црта које карактеришу право државне социјалистичке својине. Право државне социјалистичке својине је водећи облик права социјалистичке својине, социјалистички тип права социјалистичке својине. Подвлачимо још једанпут да се право државне социјалистичке својине не исцрпљује и не претвара у државном управљању. Али у исто време јединствени субјекат права државне социјалистичке својине јесте социјалистичка држава радника и сељака, у којој целокупна власт припада трудбеницима града и села. Због тога је државна социјалистичка својина општенародна имовина.

Други облик социјалистичке својине је задружно-колхозна својина (својина појединих колхоза, задружних удружења). Како је указивао В. И. Лењин, задружна предузећа „... не разликују се од социјалистичких предузећа ако земља, на којој су основана и средства за производњу припадају радничкој класи"[2]).

Задруга је у СССР социјалистички облик газдинства. Ј. В. Стаљин је то показао у погледу колхоза: „Шта одређује тип привреде? Одређују га, очигледно, односи људи у процесу производње. Па шта би друго и могло одредити један тип привреде? А зар у колхозу постоји класа људи који поседују средства за производњу и класа људи који су лишени средстава за производњу? Зар у колхозу постоји класа експлоататора и класа експлоатисаних? Зар колхоз не претставља подруштвљење основних оруђа за производњу, и то на земљи, која припада држави? Какав разлог постоји за тврђење да колхози, као тип привреде, нису један од облика социјалистичке привреде?"[3])

---

[1]) „Нека питања предавања политичке економије", „Под заставом марксизма", 1943, №. 7—8, стр. 73.

[2]) Лењин, Дела, том 21, стр. 396.

[3]) Стаљин, Питања лењинизма, Изд. 10, стр. 311. цит. по срп. изд. „Култура", 1946, стр. 294).

ANALI PFB | anali.rs

Будући други облик социјалистичке својине, задружно-колхозна својина ипак се битно разликује од државне социјалистичке својине. Основне разлике могу бити сведене на одговор на питања о субјектима и објектима задружно-колхозне својине.

1) Једини субјект државне социјалистичке својине (општенародне имовине) јесте Совјетска држава.

Субјекти задружно-колхозне својине јесу поједини колхози и друге задружне организације. На тај начин задружна својина је имовина појединих колхоза и осталих задружних организација.

2) Како каже чл. 7 Устава СССР „Друштвена предузећа — колхози и задружне организације, заједно са својим живим и мртвим инвентаром, продукција коју производе колхози и задружне организације, као и њихове друштвене зграде чине друштвену, социјалистичку својину колхоза и задружних организација". Круг објеката задружно-колхозне својине је ужи од круга објеката државне својине. Не могу чинити колхозну својину земља, њена утроба, воде и шуме, као и железнице општег значаја и њихов парк (чл. 53 ГЗ РСФСР). Поједини законодавни акти одређују случајеве у којима одређени објекти, наведени у чл. 6 Устава СССР, могу припадати по праву својине задружним организацијама. Сагласно чл. 57 ГЗ РСФСР, „индустриска предузећа која организују и стичу задружне организације путем установљеним у закону о одговарајућим врстама задругарства, могу бити у својини поменутих организација независно од броја радника који су запослени у предузећу".

Такве су основне црте права социјалистичке својине у два њена облика. **Чинећи економску основу СССР, социјалистичка својина значи оно ослобођење маса које је, по речима Ј. В. Стаљина, „главни услов за ослобођење личности."[1])**

Проф. М. М. АГАРКОВ

(Превео Н. Пахоруков)

ANALI PFB | anali.rs

[1]) Ј. Стаљин, Дела, том. стр. 296.

НОВО ПРАВО И ПРАВОСУЂЕ

СИСТЕМ НАПРЕДОВАЊА ДРЖАВНИХ СЛУЖБЕНИКА

За наше ново позитивно службеничко право колико је важан систем струка и принадлежности, исто толико је значајан и систем напредовања државних службеника. Управо, одредбе о струкама, звањима, принадлежностима и напредовању, по принципима који су у њима изражени, чине најбитније и најкарактеристичније црте у регулисању правног положаја државних службеника. Отуда, може се рећи да оне претстављају темељ и суштину у изградњи нашег новог службеничког апарата.

1

У чему је суштина новог система напредовања? По старом југословенском чиновничком праву сва звања службеника била су подељена на положајне групе, а извесне чиновничке групе као и све групе званичника и служитеља и на периодске повишице. За напредовање у вишу групу (односно више звање које је повлачило вишу групу), тражило се да чиновник у претходној групи проведе три односно четири ефективне године, а за званичнике и служитеље — девет и дванаест година у претходној групи.[1] Што се тиче периодских повишица било је предвиђено да се оне одређују „по службеној дужности" после сваке три године ефективне службе проведене у истој групи. Распоред звања по групама вршио се само према рангу формалне школске спреме, тако да је искључиво од ове спреме зависило до које групе може један службеник да напредује. Тако, чиновници који су имали непотпуну средњу школу могли су да напредују од X до VII положајне групе закључно; чиновници са потпуном средњом школом — од IX до V положајне групе, а они са факултетском спремом — од VIII па до највише положајне групе. На тај начин, у исту положајну групу били су сврстани сви чиновници који имају школску спрему истог ранга, без обзира на њихове посебне стручне квалификације, — без обзира на звање, карактер послова и функције. То значи да је за расподелу службеника по групама био узет чисто формални критеријум: ранг школске спреме. И због истог школског ранга, сви, на пр., инжењери, лекари, професори и правници били су укључени у исте групе са истим платама. Отуда, и напредовање ових службеника вршило се по истом принципу: једино на основу прослуженог времена у ранијој групи, — механички.

Овакав један систем није могао бити прихваћен у нашем новом службеничком праву. Цео нови службенички систем заснива се на негацији свих оних бирократских принципа у регулисању службеничких односа, на негацији механичког напредовања по крутим и

[1] Исто тако, стране буржоаске чиновничке праве врло често узимају факат прослуженог времена као довољан услов за напредовање у више звање. Тако, на пример, Уредба о статусу белгиских државних службеника у члану 70 и 72 прописује да напредовање у више звање може бити на упражњено место после две године проведене у нижем звању.

шаблонским групама. Суштина је нашег новог система у томе да је цео службенички кадар издиференциран на струке, и у свакој струци на звања. Отуда, Закон о државним службеницима, као и уредбе о струкама и припадлежностима, напушта старе вештачке положајне групе и категорије. Немогуће је због извесних формалних критерија, због истог ранга школске спреме затварати у исте положајне групе лекаре, правнике, инжењере и професоре, нити се може узимати исти критеријум за њихово напредовање. Нови систем морао је да разбије и разбио је те механичке елементе и услове, те је напредовање службеника условио природом и значајем појединих струка и звања, потребама правилног функционисања државног апарата и развојем самих службеника. Због тога, и цео систем напредовања постављен је еластичније и шире, за разлику од старог система, који се своди у ствари на изједначене плате по групама и механичко напредовање. У старом систему, напредовање је „било толико безлично, с једне стране, и толико засновано на фаворизму, с друге стране, да су стварале неправде и неактивни, пасивни службенички апарат".[2]

Да би се ушло у суштину новог система напредовања, потребно је везати га са системом струка и звања. У овом систему, струке су постављене према природи основних послова и стручној спреми. На основу ових критерија, у свакој струци дата је номенклатура звања, тако да је она, најпре, подељена на групе, а затим у свакој групи на степене. Подела звања на групе извршена је како према врсти основних послова, тако и према рангу стручне спреме, док је код распореда звања у оквиру једне групе узет као критеријум, по правилу, ранг основних послова и, у првом реду, степен стручности службеника. На пример, номенклатура звања шумарске струке изгледа овако: сва звања су подељена на групе А, Б и В, а у свакој од ових група на степене. Тако група А обухвата звања: 1) лугар и 2) старији лугар. Група Б обухвата звања: 1) млађи шумарски техничар, 2) шумарски техничар и 3) виши шумарски техничар. Група В обухвата звања: 1) млађи шумарски инжењер, 2) шумарски инжењер, 3) виши шумарски инжењер, 4) шумарски саветник и 5) виши шумарски саветник. То значи да су звања како у оквиру струке, тако и у оквиру једне групе исте струке поређана **вертикално**, од најнижих до највиших, тако да нижа звања претстављају једноставније послове и мању стручност, а виша звања — сложеније послове и већу стручност, која је потребна за вршење послова. Као нужна последица из оваквог постављања звања излази да се напредовање у оквиру једне групе може вршити само на основу више стручности и више стручне способности службеника показане у служби. Вертикално постављање звања истовремено показује и ранг појединих звања у читавој струци, као и у појединим групама исте струке. Тако у горњем примеру, ранг звања шумарске струке био би овако одређен: 1) лугар, 2) старији лугар (група А), 3) млађи шумарски техничар, 4) шумарски техничар, 5) виши шумарски техничар (група Б), 6) млађи шумарски инжењер, 7) шумарски инжењер, 8) виши шумарски инжењер, 9) шумарски саветник и 10) виши шумарски саветник (група В). То би био стручни ранг (однос) звања ове струке.

С друге стране, у складу са овим системом одређен је и систем основних плата, и то по струкама и звањима. Поред тога, Закон о државним службеницима у чл. 6 поставља начело да се плате дају службеницима према постигнутом обиму и квалитету рада, као и према обиму одговорности за рад. Укратко, према раду одређује се плата: онај који својим радом више доприноси у служби, више се залаже за службу, даје бољи квалитет и већи квантитет рада — имаће и већу плату. Према томе, службеник једног звања који постепено ква-

[2] Др Ј. Ђорђевић: О општем Закону о државним службеницима, „Архив за правне и друштвене науке", бр. 7—12/1946, стр. 211.

литативно и квантитативно унапређује свој рад, добијаће повећање своје плате, напредоваће у плати. — Подизање стручности, као и квалитативно и квантитативно уздизање рада зависи у првом реду од самог службеника, — од личне вредности и стручне способности службеника. Отуда, лична вредност и стручна способност се појављују као одлучујући, стварни и објективни критеријум за напредовање државних службеника. То је основно начело у новом систему напредовања, које је изражено у члану 5 Закона о државним службеницима, а потврђено и даље разрађено у уредбама о струкама и принадлежностима.

Укратко, системи струка, звања, плата и напредовања почивају на начелима која се међусобно усклађују, употпуњавају и надовезују, тако да у својој целини претстављају сложени службенички систем између чијих појединих делова постоји једна логична и хармонична веза.

Нов систем напредовања, који се заснива на основном начелу стручне способности и личне вредности службеника, омогућава службеницима различитих звања да уносе у посао што више личне активности и иницијативе, а тиме доприносе стручном уздизању службе и свом личном усавршавању. Овакав систем обезбеђује и потстиче дух такмичења, усавршавања, одговорности и иницијативе, који је данас својствен активности наших радних маса. Он, даље, ствара услове за изградњу способног и у првом реду стручног службеника, даје реалну и објективну основу за диференцирање и одабирање службеника према њиховим стручним способностима и наклоностима, и још више — даје потстрека за стручни развој службеника у оквиру једне струке. Из ових разлога одбачен је стари систем механичког напредовања по крутим бирократским групама. Такав један систем био би, данас, у нашој новој стварности, неправилан и штетан, кочио би развој наших стручних кадрова и не би давао никакву перспективу за **стварни** развој службеника у струци и за правилно, реално и објективно напредовање у служби. Сви ови моменти били су од великог и пресудног значаја за одређивање система напредовања. С друге стране, на основу овако постављеног система напредовања врши се правилно одабирање и награђивање службеника, који морају да показују успеха у раду, морају да се залажу и да стално уздижу и усавршавају своју стручност, да би могли да напредују у струци. Истовремено тиме се уводи и правилно награђивање службеника према стручности у раду, према показаном успеху у послу. Новим системом напредовања врши се у исто време и правилна и реална селекција службеника, врши се њихово правилно одабирање, тако да стручно способни и вредни службеници иду напред.

2

Закон о државним службеницима и уредбе о струкама и принадлежностима садрже прописе о напредовању државних службеника у служби. Сви ти прописи, ако се повежу, у својој целини претстављају наш нови систем напредовања државних службеника. По свом начелу да напредовање у државној служби зависи од личне вредности и стручне способности службеника, овај систем, је јединствен, јер је ово начело основна, битна законска поставка која важи уопште за напредовање у државној служби свих државних службеника. Међутим, при ближем постављању овог система морало се водити рачуна о развоју и природи сваке струке, о специфичним условима рада сваке струке. На тај начин, морали су се разбити јединствени механички елементи који су лежали у старом систему напредовања и створити такав систем напредовања који би омогућио појединим струкама да поставе границе и услове за напредовање и награђивање службеника према својим сопственим потребама и према значају који ће у изграђивању наше државе и привреде играти ова или она струка, — поставити такав систем у коме читаве групе или кате-

горије службеника не би напредовале по једном јединственом мерилу, формално и механички, него систем у коме би службеници били диференцирани у погледу напредовања и награђивања према различитим, реалним, нужним и објективним критеријумима. И по томе, као и по начинима на које службеници могу напредовати, наше ново службеничко право заводи један сложен систем напредовања државних службеника.

1°. — Појам и начини напредовања. — а) У ставу 1 члана 2 Закона о државним службеницима истакнуто је основно начело да државни службеници врше службу као своје редовно занимање. Ова редовитост вршења службе је једна битна карактеристика својства државног службеника и његовог положаја у државној служби. Државни службеници врше звања или функције као свој главни, ако не и једини, позив у животу који им даје материјална средства за егзистенцију. Овај позив повлачи за собом обавезу службеника да целокупну своју радну активност посвети служби. Због тога, закон у чл. 16 и доноси забрану да службеник може имати две стално службе, јер би то могло ићи на штету правилног и ефикасног рада било једне или друге службе. Отуда, сасвим је правилно да се таквим службеницима омогући напредак у служби, да им се да стимуланс за рад. У том циљу, држава предвиђа један низ мера за потстрек, међу којима у првом реду долази, као специфична мера, напредовање у служби. При томе, данас су смернице кадровске политике да се регрутовање и попуњавање кадрова у струкама врши у оквиру саме струке — од доле, да се нови службенички кадар одгаја у одређеној струци, како би се на тај начин за ту струку добили потребни стручњаци, што нарочито важи за техничке и привредне струке. — Полазећи од ове поставке, Закон о државним службеницима и уредбе о струкама предвиђају приправничку службу која има за циљ да у свакој струци службенике-почетнике припреми и оспособи за вршење послова одређених звања. Ови приправници по положеном стручном испиту добијају, по правилу, почетно звање своје групе звања за која се тражи иста стручна спрема.

У пракси се поводом тога поставило питање: да ли је одређивање звања приправницима напредовање у државној служби или постављење? Из саме формулације у ст. 1 чл. 37 Закона о државним службеницима излази да додељивање звања у овом случају није напредовање, јер је оно везано за добијање вишег звања односно веће плате у истом звању, а приправници до постављења на звање немају уопште никакво звање. Отуда, додељивање звања по положеном испиту јесте постављење на звање, а не напредовање у смислу закона. Исти је случај и са лицима која први пут ступају у државну службу, али не као приправници. Наиме, свака уредба о струци предвиђа да се изузетно лица која први пут ступају у државну службу, и то у одређену струку, а имају потребну спрему и стручну праксу, „могу ... одмах поставити на одређено звање" у струци. Затим, ни прелаз из једне струке у другу није напредовање, већ се доноси решење о постављењу, мада добијено звање у новој струци по рангу може бити више од звања из раније струке, које је имао службеник пре прелаза.[3] Све ово показује да треба разликовати постављење од напредовања. Код постављења ради се о заснивању стручног својства, о заснивању или промени односа, док код напредовања службеник добија унутар

3) Код прелаза из једне струке у другу основно је да службеник мења своју дотадању струку и улази у нову правну ситуацију која је предвиђена за струку у коју прелази. Отуда, савезни Закон о државним службеницима у члану 63 и нормира да се службеник по испуњењу свих потребних услова, које предвиђају правилници о приправничкој служби, стручним испитима и стручним курсевима, — поставља на одређено звање. Уствари, овде постоје два акта: један о прелазу из једне струке у другу, и други о постављању на одређено звање по положеном испиту у новој струци, уколико је такав испит предвиђен. На овакав карактер акта о прелазу не утиче чињеница што слу-

исте струке више звање односно већу плату, али се у основи службеничког односа ништа не мења. Најзад, не би се могло сматрати као напредовање у смислу закона ни добијање разних додатака по Основној уредби о принадлежностима савезних државних службеника, односно по републиканским уредбама о принадлежностима (функционални дс датак, посебни лични додатак, премијски додатак, изванредна награда), јер ови додаци не улазе у оквир основне плате, него се дају по специјалним основима и под извесним условима, поред основне плате. Овде се уствари повећавају укупне принадлежности једног службеника, а не основна плата. Исто тако ни повећање изнад износа основне плате услед додатка на основу већег ефекта рада није, по нашем мишљењу, напредовање у основној плати, пошто се овде ради о променљивом месечном утврђивању износа који се додаје на основну плату. То је основна месечна плата у целини. — Према томе, појам напредовања у смислу нашег новог службеничког система може се одредити **као вертикално и сукцесивно (степенасто) кретање (промицање) у оквиру исте струке од нижег ка вишем звању, односно од ниже ка вишој плати.**

Напредовање у струци врши се сукцесивно, тако да не може, по правилу, бити прескакања у звањима. То значи да службеник напредује добијањем непосредно вишег звања. Иако ово није изрично речено у закону, ипак то излази из самог система струка. Наиме, у свакој уредби о струци предвиђено је која је стручна спрема потребна за вршење почетних и свих виших звања одређене групе звања. На пример, у техничкој струци електровеза за звање млађег техничара електровеза потребна је средњетехничка школа и положени стручни испит. То је почетно звање у групи звања техничара електровеза. А за прво више звање од њега — техничара електровеза — тражи се **потребна пракса и показани успех у раду у звању млађег техничара електровеза,** док се за звање вишег техничара електровеза захтева **потребна пракса и показани успех у раду у звању техничара електровеза.** То исто се предвиђа и за остале групе звања из ове струке, као и у свим осталим струкама. Према овоме, млађи техничар електровеза не би могао, по правилу, бити унапређен у звање вишег техничара електровеза, пошто се за ово звање тражи потребна пракса у звању техничара електровеза, а млађи техничар електровеза ту праксу нема, будући да није ни имао звање тихничара електровеза.

То је правило. Међутим, могу постојати изузеци од овог правила. Тако, на пример, виши техничар електровеза, који се истиче својим научним и стручним знањем, може се унапредити у звање саветника електровеза, а потом у звање вишег саветника електровеза (члан 5 Уредбе о техничкој струци електровеза), мада се редовно у ова звања долази из звања вишег инжењера електровеза .Уствари, овде се прескаче звање млађи инжењер електровеза, инжењер електровеза и виши инжењер електровеза. Исто тако, и код напредовања повећањем плате у истом звању службеник добија, по правилу, непосредно виши степен основне плате. То је случај код свих повишица основне плате по годинама службе, која се установљава на основу члана 8, 9 и 17 тач· 1 Основне уредбе о принадлежностима савезних државних службеника, односно одговарајућих чланова републиканских уредаба о принадлежностима. На пример, по чл. 2 Правилника

жбеник у новој струци може, под извесним условима, добити звање које је по рангу и плати више од ранијег звања или раније плате. То није унапређење у више звање односно вишу плату у смислу новог система напредовања, јер се овде ради **о првом добијању звања у новој струци,** у којој ће службеник тек после тога напредовати као и сви остали службеници те струке. Међутим код постављења на ново звање при прелазу у нову струку, требало би водити такву персоналну политику која би, с једне стране, омогућила службеницима даљи стручни развој у новој струци, а с друге стране, отклонила све покушаје да се прелаз у другу струку претвори у средство за добијање виших звања, чиме би се изигравали принципи о новом систему напредовања.

о повишицама основне плате по годинама службе службеника у звању судског правника Врховног суда ФНРЈ и судског правника Врховног суда социјалног осигурања ФНРЈ, који је донет на основу овлашћења из члана 8 поменуте уредбе, прва повишица износи 300 динара, друга — 350, а трећа и четврта — 400 динара, а свака се повишица даје у размаку од три до пет година. За ова звања предвиђене су, дакле, четири повишице. Службеник који има плату прве повишице не би се могао унапредити у трећу, већ само у другу повишицу, пошто се за сваку повишицу тражи да је службеник у њој провео од три до пет година, што се потврђује и чл. 5 истог Правилника који предвиђа да ће се, приликом превођења, плате са повишицама одређивати на тај начин што ће се повишице додавати према укупном броју година ефективне службе, **рачунајући за сваку повишицу по пет година.**[4]

Најзад, ако је за звање, у које је службеник унапређен, предвиђена плата са више степена, службеник по правилу добија плату најнижег степена, уколико није случај да долази са плате из претходног звања која је већа од најнижег степена плате новог вишег звања. У таквом случају треба да важи правило да службеник добија онај степен нове плате, који је већи од претходне плате нижег звања.

б) — Из досадашњег излагања види се да постоје два начина напредовања у државној служби: **1) напредовање у звању** и **2) напредовање у плати.** У првом случају, службеник у оквиру своје струке добија више звање. Са добијањем вишег звања, он по правилу добија и већу плату. У другом случају, службеник остаје у истом звању, али напредује у плати. Да би се у пракси истакла ова разлика код напредовања, могло би се напредовање у звању означити као именовање на више звање, а напредовање путем повећавања плате као унапређење у вишу плату. Са гледишта стручног уздизања нашег новог службеничког апарата, први начин напредовања је нарочито значајан и важан. Отуда, службеници у првом реду треба да напредују по својој стручности — добијањем вишег звања, а основни стимуланс код службеника за ово биће већа плата која је везана за добијање вишег звања. Но то не значи да напредовање у плати није исто тако важан начин напредовања, нарочито за квалитативно и квантитативно подизање саме службе. Али, основни и главни начин остаје напредовање по звањима[5], тако да напредовање у плати треба да има по правилу, карактер допунског и корективног напредовања. Изузетно, за службенике извесних звања правне, здравствене и просветно-научне струке, за која је заведена повишица основне плате по годинама службе (чл. 8 Основне уредбе о принадлежностима савезних државних службеника и одговарајући члан републиканске уредбе о принадлежностима), — напредовање у плати претставља основни, главни и једини начин напредовања у државној служби. Овакав начин заведен је посебно код ових звања због саме њихове природе, јер службеник по правилу готово за све време трајања свога службеничког односа остаје у истом звању. — Повећање плате у истом звању може да наступи на тај начин што се за поједина звања предвиђа најмањи и највећи износ основне плате. У границама овог минимума и максимума службеник може напредовати добијањем већег степена основне плате. Затим, повећање може да буде и путем добијања повишица по годинама службе на основу чл. 8, 9 и 17 тач. 1 Основне уредбе о принадлежностима савезних државних службеника, односно одговарајућих чланова републиканских уредаба о принадлежностима.

4) То исто доносе: Правилник о повишицама основне плате према годинама службе, о положајним додацима и премијским додацима за службенике просветно-научне струке и Правилник о повишицама основне плате по годинама службе за службенике здравствене струке.

5) Др Леон Гершковић, Нови систем злата државних службеника „Народна држава", бр. 7—8/1947, стр. 38, 40.

Напредовање у основној плати по годинама службе, предвиђено у поменутим уредбама о принадлежностима, само је разрада основне поставке из члана 37 ст. 2 Закона о државним службеницима, где је прописано да „службеници могу напредовати и добијањем одређене повишице по годинама службе проведеним у истом звању". Према томе, овде је као начело постављено да се повишице у плати дају **само за време које је службеник ефективно провео у истом звању.** Отуда, службенику који прелази из једне струке у звање друге струке или из једног звања у друго исте струке, за које је предвиђена основна плата са повишицама по годинама службе, — не би се, по правилу, могло рачунати време проведено у ранијој струци, односно звању, јер и закон и уредба везују давање повишице само за ефективно време проведено у звању за које је предвиђена повишица по годинама службе. На пример, службеник са звањем администратора или неким другим из административне струке, или са звањем из неке друге струке, буде изабран за судију среског или окружног суда (правна струка). Претпоставимо да такав службеник има 15 година или више ефективне службе у дотадашњој струци и звању. Да ли се при одређивању његове основне плате за звање судија могу урачунавати године проведене у ранијој струци, и према њима одредити одговарајућа повишица основне плате? По чл. 37. ст. 2 Закона то не би било могуће. И то је сасвим оправдано, јер такав службеник први пут ступа у звање судије, што значи да је он у овом звању почетник, те се не може изједначити са судијама који се већ налазе у том звању дужи период времена. — Међутим, можда би се овде могло прихватити да службеници **не би требало да имају мању основну плату од своје дотадашње**, те да им се према томе има одређивати и нова основна плата приликом постављења на звање за које је предвиђена повишица по годинама службе, нарочито ако се ради о службенику који долази на ово звање по потреби службе и због своје стручности. Али, ни овде се раније године не могу узимати у обзир. На пр. узмимо да службеник са звањем правни референт (правна струка), чија је основна плата 5.000 динара месечно, прелази у звање судског правника Врховног суда ФНРЈ (такође правна струка) за које је предвиђена основна плата 4.200 — 4.500, а са повишицама по годинама службе до 6.000 динара. Таквом службенику могла би се, по нашем мишљењу, одредити основна плата са повишицом тако да не буде мања од његове раније основне плате: 5.000 = 4.500 + 300 +350 (5.150), основна плата са другом повишицом (в. чл. 2 Правилника о повишицама основне плате по годинама службе службеника у звању судског правника Врховног суда ФНРЈ...). Према томе, основна плата овог службеника у новом звању била би 5.150 динара, што значи да би била већа за 150 динара, али не по основу урачунавања ранијих година службе, већ због тога што нова плата не би могла бити мања од раније плате, која је износила 5.000 динара, а како степен повишице плате од 5.000 динара за звање судског правника није предвиђен, то се има узети плата од 5.150 динара. Ово утолико пре што се овде ради о прелазу из једне групе (А) у другу (Г) звања исте струке, а сами су послови ових звања, по својој природи, слични (правни послови).

в) — Приликом превођења државних службеника на нова звања, извршених на основу уредаба о струкама и принадлежностима државних службеника, појавило се мишљење да је ово превођење за већину службеника било напредовање. Међутим, такав став је погрешан. Превођење је један изузетан и нарочити поступак на основу кога се за сваког службеника (који је затечен у државној служби) посебним решењем одређује ново звање и нова плата у смислу уредаба о струкама и принадлежностима, према његовим стручним квалификацијама, стручној способности и пословима на којима је затечен

на дан превођења. То значи да се на основу решења о превођењу сваком службенику даје једно ново стручно својство, које дотле уопште није имао, да сваки затечени службеник добија нов статус у погледу свога звања и плате. Укратко, превођење значи прелаз службеника на новостворено правно - службничко стање у погледу звања и припадлежности, значи кидање са старим системом звања и плата који више не одговара новом службеничком систему и условима рада у државној служби. Напротив, напредовање има други смисао и значај. Поред тога, оно је везано за нов систем звања и плате, што значи да долази до примене тек после превођења државних службеника. До извршеног превођења, нов систем напредовања није се могао у пракси ни спроводити, пошто је тесно везан за нова звања и плате, као и за друге нове услове који су садржани у прописима о струкама и припадлежностима. Према томе, напредовање је **кретање већ преведеног** службеника на више звање и вишу плату у оквиру новог система струка и звања, док је превођење **прво, почетно** одређивање звања и плате службеника који је затечен на дан превођења.

У вези са извршеним превођењем државних службеника, у пракси се поставило питање да ли против другостепеног решења о превођењу службеник има право тужбе редовном суду у смислу става 2 члана 18 Закона о државним службеницима. Наиме, како и решења о превођењу долазе у групу решења из службеничког односа, то је против ових решења била допуштена жалба вишем органу, односно старешини. Службеници који нису били задовољни са другостепеним решењем почели су подизати тужбу надлежном окружном суду. Да ли је оваква тужба допуштена? По нашем мишљењу, она не би била допуштена из ових разлога:

По одредби става 2 члана 18 поменутог Закона „ако је другостепеним решењем повређено какво његово на закону основано право, службеник може против тога решења подићи тужбу код надлежног окружног суда као радног суда у року од 30 дана од дана пријема решења". По овој одредби, закон тражи као услов за допуштеност тужбе суду — да је другостепеним решењем повређено какво право службеника засновано на закону, дакле, не и повреда каквог интереса службеника. То значи да она није дозвољена против сваког другостепеног решења, већ само против оног којим је повређено какво право службеника, које мора бити изрично засновано на закону или којем другом правном пропису. С друге стране, то законом засновано право треба, по нашем мишљењу, схватити као једно право које носи грађанско-правни карактер, а проистиче из самог радно-службеничког односа према држави. На пример, у ова права би спадала: право на отпремнину, право на плату, право на плаћени годишњи одмор итд. Ако је једном службенику, коме је држава отказала службу, била исплаћена мања отпремнина него што му по закону припада, свакако да би то претстављало повреду једног његовог законом признатог права, те би против другостепеног решења које би садржавало ту повреду била дозвољена тужба окружном суду. Отуда, тужба се не може поднети против оног другостепеног решења којим се не би вређало овакво право из службеничког односа, пошто основ тужбе може бити само повреда тога права.

Међутим, ни по Закону о државним службеницима, ни по уредбама о струкама превођење затечених службеника није претстављало неко право за службенике, тј. унапред законом дато право на добијање одређеног звања и плате. Превођење је у смислу ових прописа замишљено као једно изузетно средство у административном поступку да би се сви затечени службеници могли укључити у нов службенички систем струка и припадлежности. С друге стране, приликом превођења на звања и плате, као основни критерији и по закону и

по уредбама, поред формалних квалификација, служили су: стварна лична вредност и стручна способност службеника за обављање одређеног звања, и послови које је службеник вршио у часу превођења. Према томе, при превођењу морала се ценити лична вредност и стручна способност сваког службеника, па на основу такве оцене донети одлука о одређивању звања које одговара тој способности. То значи, да превођење, односно добијање новог звања није вршено **аутоматски и механички по самом закону, односно уредбама о струкама, у којима би било тачно унапред одређено који ће службеник са којим квалификацијама добити које звање**, односно која затечена група одгозара новом звању и плати, већ на основу таквог сложеног поступка у коме је требало прво испитати стварну стручну способност службеника и утврдити послове које је вршио у моменту превођења, а који би одговарали одређеном звању. Овакав поступак, дакле, претстављао је индивидуално и конкретно **оцењивање** сваког службеника од стране органа односно старешине који је био надлежан да изврши превођење. Додељивање звања и одређене плате (ако је предвиђена плата у границама најмањег и највећег износа) било је везано за оцену овог органа, односно старешине, те није могло услед тога претстављати неко право службеника. То све показује да поступак превођења, као и систем струка и припадлежности, искључује право службеника на одређено звање, односно на добијање одређеног звања. Али, да би се **обезбедила правилност оцене критерија** на основу којих је извршено превођење, службеницима је дато право жалбе у административном поступку превођења. Према томе, пошто код превођења не постоји повреда права службеника на одређено звање и одређену плату, не може постојати ни право тужбе окружном суду. Административни поступак превођења завршава се другостепеним решењем. То решење је коначно. Међутим, треба овде приметити, није искључено да другостепено решење о превођењу садржи извесне нетачности или грешке. Претпоставимо, на пример, да је један службеник преведен у звање вишег правног референта са основном месечном платом од 5.000 динара. Међутим, за ово звање у Уредби о припадлежностима предвиђена је фиксна основна плата од дин. 5.500. Виши орган, односно старешина не приметити ову грешку и тако она остане и у другостепеном решењу Да ли службеник може због тога подићи тужбу код надлежног суда? Мислимо да не може, нити има потребе да се због тога подиже тужба. Јасно је да се овде ради о једној омашци, која је случајно настала при састављању или преписивању решења (не може се замислити да је друкчије наступила), **која се може исправити у свако доба, било по предлогу заинтересованог службеника или по службеној дужности** Према томе, оваква се грешка има отклонити административним путем, а не путем тужбе суду. Овде не постоји повреда права која би била проузрокована **неправилном** применом прописа или неправилним подвођењем под правни пропис. Нетачност је овде **очигледна**, јер се из самог диспозитива решења које гласи да се службеник преводи на звање виши правни референт и из позивања на одговарајући пропис види јасно да се може и да се хтела одредити једино плата од 5.500 динара, јер друге плате за ово звање нема, али је омашком стављена сума од 5.000 динара. Исправку треба да изврши онај орган, односно старешина који је донео другостепено решење о превођењу, а које садржи овакву очигледну грешку.

г) — Напредовање у одређено звање претпоставља слободно систематизовано радно место за то звање. Отуда, у пракси се поставља питање да ли систематизација радних места у државном апарату неће сметати правилном напредовању државних службеника? Као што је познато, систематизација је утврђивање броја радних места и одговарајућих звања и положаја у појединим организационим

јединицама према организационој структури, задацима и значају организационе јединице (чл. 14 Закона о државним службеницима). Ако се уђе у суштину и циљ систематизације, може се одговорити да она неће сметати напредовању службеника. Напротив, треба нагласити да ће она омогућити да се напредовање врши организовано и у границама постављеним од ње. С једне стране систематизацији није циљ да кочи стручни развој службеника, па тиме и његово напредовање, будући да виша стручност службеника јесте основни услов за напредовање у више звање. Систематизација треба да омогући овај развој, и то ће се постићи на тај начин што ће се број радних места поставити тако како би се могло вршити правилно напредовање државних службеника у одређеној организационој јединици. При томе, треба се држати правила да број радних места за виша звања буде мањи од броја радних места за нижа звања, пошто је напредовање уствари одабирање најспособнијих и најстручнијих службеника међу онима са истим звањима. С друге стране, при одређивању броја радних места, треба имати у виду и непрекидан развој службе у свакој организационој јединици. Према томе, саму систематизацију радних места треба поставити чврсто, али са перспективом, то јест у њој мора бити предвиђен и известан број празних радних места за попуњавање новог кадра, као и број места за виша звања, како би се службеницима дала могућност да напредују у та звања. На пример, у једној организационој јединици може се у акту о систематизацији предвидети: 5 — 9 правних референата, 3 — 6 виших правних референата и 1 — 3 правних саветника. Овакав сразмерни бројни однос радних места нижих и виших звања даје могућност за нова постављења и за напредовање у овој организационој јединици. Рецимо, за звање правног референта била би предвиђена четири, за звање вишег правног референта три, а за звање правног саветника два празна места. На та места могу се поставити, односно унапређивати службеници према указаној потреби службе и ради стручног уздизања службеника и напредовања.

2⁰ — Услови за напредовање. — За напредовање закон и уредбе о струкама и принадлежностима траже да се испуне извесни услови. Треба приметити да сви ти услови немају подједнаку вредност и значај код напредовања у државној служби. Као што је већ напред речено, у свакој струци звања су подељена на групе према рангу стручне спреме, а у свакој групи распоређена су вертикално према степену стручности. Да би службеник нижег звања исте групе могао да добије непосредно више звање из исте групе, тражи се да има потребну праксу у претходном звању, да је показао успеха у раду и већу стручну способност и спрему. То би били главни услови за добијање вишег звања из исте групе звања. Стручна пракса значи да је службеник кроз известан период времена вршио послове одређеног нижег звања, па је приликом вршења тих послова показао стручност и способност за послове вишег звања. Из тога излази да се претходна пракса у нижем звању не узима као формални и механички услов за стицање вишег знања, него је потребно да на тој пракси испољи вишу, стварну, стручну способност. Према томе, пракса у смислу простог прослуженог времена није довољна сама по себи за напредовање у више звање. Поред тога, тражи се још и стварна способност и већа стручност. Осим праксе, уредбе о струкама предвиђају за добијање појединих виших звања у оквиру исте групе, још и разне школе, курсеве и испите или повољну оцену стручне комисије. Извесне струке предвиђају и могућност напредовања из ниже групе звања у вишу групу звања, за коју је прописана виша стручна спрема. Например, у геолошкој струци, службеник са звањем геолошки цртач, које се налази у групи А и за које је довољна непотпуна средња школа или школа техничког цртања, може добити звање млађи геолошки техни-

чар, које се налази у вишој групи Б и за које је предвиђена средња техничка школа, — ако има потребну праксу у звању геолошког цртача, свршени курс и положени стручни испит за звање млађег геолошког техничара. Овај службеник даље може напредовати све до највишег звања из групе геолошких техничара. Тиме, напредовање у више звање везује се за разне школе, курсеве и испите. То значи: да би службеник могао да напредује у више звање, мора да учи, да се стручно подиже. Што се тиче школа, курсева и испита као услова за напредовање у служби, нови службенички систем прави извесну разлику између појединих струка. За већину струка, школска квалификација, курсеви и испити сматрају се само као критеријуми — мерила о стручној способности службеника за вршење послова одређеног звања. По томе излази да школска квалификација, курсеви и испити нису једини услови за стицање одређеног звања, односно за напредовање у више звање. Но, то не значи да се није водило рачуна о школској квалификацији, курсевима и испитима. У уредбама о струкама звања су распоређена на групе баш према рангу стручне спреме: према рангу школе или курса. То значи да су школске квалификације ипак један од елемената за оцену стручне способности службеника, јер је претпоставка да виша школа даје већу стручну спрему. Али, с друге стране, то не мора да значи да службеници са истим школским квалификацијама или курсевима у стварности показују исту стручну спрему и способност. Отуда, уредбе о струкама и предвиђају да се службеник може поставити на одређено звање, ма да нема предвиђене школске квалификације, курсеве и испите, ако у пракси покаже конкретну стручну способност за вршење послова тога звања. Овај изузетак је само потврда основног начела израженог у закону и у свакој уредби о струци да се постављење односно унапређење у звања врши према личној вредности и стварној способности службеника. Према томе, у више звање може се унапредити службеник који нема предвиђене школске квалификације, курсеве и испите, ако покаже стварне стручне способности за вршење послова вишег звања.

Тако су постављени школска спрема, курсеви и испити у већини уредаба у струкама. Међутим, за струку цивилног ваздушног саобраћаја, здравствену, ветеринарску и просветно-научну струку предвиђа се у уредбама школска спрема, курсеви и испити као услови за стицање звања. Уз то, и све остале уредбе о струкама предвиђају да се у правилницима о стручним испитима и курсевима, који ће ускоро бити донети, могу поставити као услов за стицање појединих звања одређена школска спрема, курсеви и испити. Али, и овде важи основно начело да се постављање на звање, односно унапређење у више звање може вршити на основу стварне стручне способности. То значи да ни у овим случајевима није довољно само школа, курс или испит. Службеник који нема одређену школску спрему, курс или испит не би могао по правилу бити унапређен у више звање у случајевима када је школа (курс, испит) услов за стицање звања; с друге стране, службеник који има ове квалификације може бити унапређен у више звање, али и овде под условом да је показао стварну стручну способност за његово вршење.

Напредовање у плати истог звања даје се углавном због бољег квалитета и квантитета рада, због већег залагања у послу и већег ефекта у раду. То све опет у основи зависи од личне вредности и способности службеника. Према томе, и овде важи правило да се напредовање у плати врши на основу личне вредности и способности службеника. Изузетно, наш нови службенички систем предвиђа напредовање у плати истог звања и према годинама службе. Напред смо се позвали на прописе који узимају године службе за добијање повишице у плати. Овде треба само нагласити да су године службе узете изузетно као нужна допуна или коректура у систему напредовања, али не као једини услов за напредовање у већу плату. Ни у

овим случајевима године службе нису механички услов за напредовање. Одредба става 2 члана 10 Основне уредбе о принадлежностима савезних државних службеника и одговарајуће одредбе републиканских уредаба о принадлежностима предвиђају да службеник који не показује успех у раду и залагање за службу не може добити повишицу плате, а члан 11 прописује да повишицу плате додељује старешина надлежан за постављање по претходном мишљењу старешине организационе јединице у којој је службеник запослен, као и да овај има право приговора ако не добије повишицу. Из тога излази да давање повишице неће бити аутоматско, већ се при томе има ценити успех у раду и залагање службеника. Према томе, истеком одређеног времена стиче се само један услов за добијање повишице, а не и право на саму повишицу. Иначе, ако би се усвојило да овде постоји аутоматско добијање повишице, то би значило враћати се на стари систем који је штетан за службу и за стручни развој службеника. То би било противно основном начелу да напредовање у државној служби зависи од личне вредности службеника. — У свему, може се закључити да се сви услови и критерији за напредовање у више звање или већу плату у истом звању **своде на стварну стручну вредност и способност службеника, као на један основни, битни и неопходни услов за напредовање.**

Свака уредба о струци предвиђа да службеник који се покаже неспособан за обављање послова звања у коме се налази може бити враћен на звање које одговара његовој стручној способности на основу образложеног решења старешине надлежног за постављење, док члан 18 Основне уредбе о принаджностима савезних државних службеника и одговарајући члан републиканских уредаба о принадлежностима прописују да службеник може бити враћен на нижу плату у истом звању, ако квалитет и обим рада као и залагање службеника не одговара плати коју има. Ово је сасвим логична последица основног начела по коме напредовање у државној служби зависи од личне вредности и стварне стручне способности службеника. У закону и уредбама о струкама и принадлежностима није прецизирано да ли се враћање може вршити на свако ниже звање и нижу плату, или само на непосредно ниже звање, односно непосредно нижу плату. Свакако да би више одговарало систему напредовања, ако би се усвојило да враћање може бити само на непосредно ниже звање из којег је службеник био унапређен у више са кога се сада враћа, односно на непосредно нижу плату коју је имао пре добијања веће плате, — из разлога што је службеник у раније нижем звању односно плати показао способност за вршење послова **тога звања**, односно показао успеха и залагање за нижу плату, **јер се иначе не би могао ни унапредити у више звања или већу плату**[6]. По правилу, задржавање у ниже звање односно нижу плату треба да траје све дотле док службеник не покаже да је стручно способан да поново задобије више звање из којег је враћен, односно док не покаже да његов рад заслужује већу плату.

Нов систем напредовања, према томе, не познаје право службеника на **задобивање** вишег звања односно веће плате, ни неко стечено право на **задржавање** звања односно плате, пошто се, с једне стране, напредовање у државној служби не врши аутоматски, а с друге стране, службеник може вратити на ниже звање односно нижу плату. Отуда, он нема право жалбе из разлога што није унапређен,

---

[6]) Пошто је већ био сложен овај чланак, објављен је 29 маја 1948 н. Закон о изменама и допунама Закона о државним службеницима. Чланом 11 овог Закона унет је нов пропис у Закон о државним службеницима (чл. 37а), којим се потврђује наш став: „Изузетно, службеник може бити враћен **на непосредно** ниже звање односно непосредно нижу плату, ако у вишем звању **односно у вишој плати није показао потребну стручност и способност**".

јер је додељивање звања односно плате код унапређивања везано за оцену и слободну одлуку једино органа односно старешине који је надлежан да доноси решења о напредовању.

3⁰ Сметње у напредовању. — Поред услова који се траже за добијање вишег звања и веће плате, Закон о државним службеницима — а то потврђују и уредбе о принадлежностима — за напредовање захтева да не постоје извесне сметње. Службеник може бити стручно способан и вредан, па да ипак, ако стоје те сметње, не сме бити унапређен у више звање, односно већу плату. То су такве сметње које службенику за извесно време онемогућују да напредује. Одредба става 3 члана 37 Закона о државним службеницима прописује да службеник који је дисциплински осуђен на казну из тач. 1 и 3 чл. 67 овог закона или удаљен од дужности, не може бити унапређен односно добити повишицу плате за време док трају ове сметње. То значи да неће моћи бити унапређен службеник који је дисциплински осуђен на казну забране додељивања веће плате, односно вишег звања за време од шест месеци до једне године, или осуђен на казну враћања на ниже звање, односно нижу плату за време од једне до три године. Према томе, забрана напредовања у овим случајевима није трајна већ привременог карактера, јер су наведене казне временске казне, као што је и удаљење од дужности привремено. Када ове сметње отпадну, службеник може бити унапређен. Враћање на ниже звање, односно нижу плату по овом основу треба разликовати од враћања на ниже звање, односно на нижу плату у смислу уредаба о струкама и принадлежностима. Прва разлика је у томе што се у првом случају враћање врши на основу дисциплинске пресуде, а само враћање је дисциплинска казна, док се у другом случају враћање врши административним путем. Даље, у првом случају ради се о судској деградацији службеника у звању, односно плати, која се изриче због повреде службене и радне дисциплине, док у другом случају о стручној неспособности службеника или о његовом незалагању у служби, тако да се дисциплинска казна уствари доноси када је дисциплински преступ у тесној узрочној вези са вршењем послова досадашњег звања, те је у интересу правилног вршења службе и угледа службеничког реда и положаја да се службеник за извесно време одстрани са вишег звања. Најзад, враћање по дисциплинској пресуди траје за време које је тачно у пресуди означено, док враћање на ниже звање или плату због стручне неспособности или незалагања службеника није временски ограничено већ зависи једино од службеника.

И у случају тач. 1 и у случају тач. 3 чл. 67 ЗДС службеник се не сме унапредити за све време док траје забрана, односно деградација по пресуди. Решење које би било донето за ово време било би неправилно и незаконито, те се као такво има поништити. Међутим, поставља се питање да ли службеник који је под дисциплинском истрагом може бити унапређен у више звање, односно у већу плату? Закон о државним службеницима ни уредбе о струкама ово питање изрично не регулишу. Мислимо да нећемо погрешити ако кажемо да напредовање за време трајања дисциплинског поступка не би требало вршити. Јер, када се службеник за време удаљења од дужности не може унапредити, исто тако постоје оправдани разлози да се службеник не унапређује за време дисциплинске истраге, која је врло често везана са удаљењем од службе. Треба увек сачекати окончање дисциплинског поступка који је хитан и према томе временски кратак, па потом одлучивати о унапређењу службеника. Ово утолико пре што од исхода дисциплинског поступка може зависити и даље напредовање службеника, на пр. ако буде осуђен на казну забране додељивања вишег звања или веће плате у истом звању. — По издржаној казни односно по скидању суспензије, службеник поново стиче могућности за напредовање. Уколико је суспензија скинута са разлога што је

службеник правоснажном одлуком суда ослобођен, односно решењем надлежног државног органа пуштен из притвора или истражног затвора, или је кривични или дисциплински поступак против њега обустављен, службенику време под суспензијом или дисциплинском истрагом треба, по нашем мишљењу, признати за повишицу плате по годинама службе.

4⁰ Поступак при напредовању.— Сам систем напредовања намеће потребу да се код сваког конкретног напредовања добро испитају све оне околности и чињенице које су важне и одлучујуће за оцену личне стручне способности службеника, његовог рада и залагања у служби, да би се могла донети правилна одлука о унапређењу. Ово нарочито важи за напредовање у виша и највиша звања за која се тражи специјална пракса, нарочито знање, теориски и стручни радови итд. (уредбе о струкама предвиђају за ове случајеве специјалне стручне комисије). То значи да приликом напредовања треба добро оценити сваког службеника. У том циљу, мора се водити стална евиденција и ефикасна и строга контрола о раду сваког службеника. Јер, само на основу такве једне евиденције и контроле може се донети правилна оцена да ли једног службеника треба унапредити или не. Таква евиденција и контрола биће истовремено и гарантија службенику да ће се напредовање у државној служби вршити објективно, да ће његова већа стручност и способност бити призната и награђена од државе. Евиденцију о раду треба да воде старешине службеника, као и персонални органи. На основу предлога старешине, персоналног органа или специјалне комисије, коју треба образовати у том циљу, надлежни старешина доноше решење о напредовању. О сваком напредовању мора се донети конкретно решење од стране надлежног старешине за доношење решења о службеничким односима, пошто и решења о напредовању спадају у групу решења из службеничког односа, а односе се на кретање у државној служби, будући да се на основу тих решења службеници померају у служби на виша звања и веће плате. Напредовање у више звање односно већу плату повлачи за собом повећање основне плате, које тече од првог дана наредног месеца по доношењу решења о унапређењу (чл. 56 ЗДС).

У духу новог система напредовања, унапређење државних службеника у једном надлештву, установи или предузећу треба вршити организовано и по извесном реду. То значи, прво, да унапређења, по правилу, не би требало давати од случаја до случаја него у одређеним временским размацима — плански (на пр. сваки шест месеци или на крају године), када се саберу резултати постигнути у извршењу плана и констатује **стручни удео** службеника у томе, његове заслуге и залагање, његово стручно уздизање које је дошло до изражаја у извршењу поверених задатака, итд., и друго, да један службеник не може добијати часта унапређења у релативно кратким роковима, јер је за унапређење из нижег у више звање претпоставка дужи временски стаж (на пр. од две до пет година), који је нужан за објективну, реалну и правилну оцену стручног развоја службеника. Свакако, да овај стаж треба да буде дуже уколико се ради а добијању виших звања, пошто је за стицање више стручности, која је услов за више звање, **потреба дужа пракса** него за стицање стручности. Тиме, унапређење службеника иде упоредо са његовим **стварним** стручним развојем.

Против сваког решења о напредовању службеник има право жалбе у смислу члана 18 Закона о државним службеницима. Нарочито треба нагласити да свака уредба о струци предвиђа да службеник има право жалбе и против решења о враћању на ниже звање, док члан 18 ст. 2 Основне уредбе о принадлежностима савезних државних службеника то исто право даје службенику који је

враћен на нижу плату[7]. Специјално, поменута уредба у чл. 11 ст. 2 предвиђа да службеник има право приговора надлежном старешини ако не добије повишицу основне плате. На тај начин, овим правним средствима даје се пуна гарантија службеницима да ће се напредовање вршити правилно и да административно враћање на ниже звање, односно нижу плату неће бити произвољно.

У пракси се поставило питање да ли по жалби противу решења о службеничким односима, односно о унапређењу, које је донео нижи старешина по овлашћењу вишег старешине на основу члана 47 савезног Закона о државним службеницима, — треба да решава старешина који је пренео овлашћење или непосредно виши старешина од овога. На пример, секретар комитета донео је решење о унапређењу по овлашћењу претседника комитета Владе ФНРЈ. Да ли ће по жалби против овог решења одлучивати претседник комитета или Влада ФНРЈ? По једном мишљењу, које се оснива на ранијој теорији, решење донето по овлашћењу има се сматрати у погледу употребе жалбе као да је донесено од самог старешине који је дао овлашћење. У нашем примеру, о жалби би имала да решава Влада ФНРЈ, пошто се има сматрати да је решење донео сам претседник комитета Владе ФНРЈ, у смислу става 1 члана 18 савезног Закона о државним службеницима, по коме се службеник може жалити Влади ако је решење донео члан Владе, претседник комитета, односно комисије Владе или генерални секретар Владе. — По другом мишљењу, о жалби би имао да решава старешина који је пренео овлашћење на нижег старешину, у нашем примеру претседник комитета Владе ФНРЈ. У чл. 18 СЗДС је истакнуто начело двостепености у поступку при доношењу решења о службеничким односима. Циљ је овом пропису, дакле, да се обезбеди ова двостепеност и **да другостепено одлучивање по жалби врши старешина који није учествовао у доношењу првостепеног решења.** Према томе, решење донето по овлашћењу је решење оног старешине који га је донео, а не вишег старешине који је пренео овлашћење. Отуда, и жалба се има поднети по члану 18 поменутог закона непосредно вишем старешини који је пренео овлашћење. — Мислимо да је ово друго гледиште правилније. У првом реду, решење донето по овлашћењу је **стварно,** сопствено решење оног старешине који га је донео, без обзира да ли он дела по овлашћењу или по надлежности датој у самом правном пропису. Виши старешина, који је пренео овлашћење, није при доношењу решења имао никакву ингеренцију; нижи старешина је у границама датог овлашћења слободно одлучивао, и он ће тако делати све док се не опозове овлашћење. С друге стране, ранија теориска поставка да се у овом случају има сматрати да је решење донео старешина који је пренео овлашћење, те да о жалби треба да решава виши старешина од њега, само је једна правна фикција која је, у области старог службеничког система, могла одговарати потребама и интересима бирократско - централистичког уређења службеничких односа, али која данас не би била у складу са новим положајем и односима службеника према органу код кога се налази на раду, нити би се могла правдати каквим стварним потребама. У новој структури државне организације и државне управе, са новом организацијом рада и са новим схватањем радних односа у државној служби, службеници не могу бити одоздо до горе повезани у један вертикално-централистички организовани апарат. Службеници подређених организационих јединица су у првом реду службеници тих јединица, према њима се налазе у директном и непосредном радном односу и пред

7) Право жалбе против решења о враћању на ниже звање односно нижу плату добило је и законску потврду у новом чл. 37а ст. 2 Здс (чл. 11 Закона о изменама и допунама Закона о државним службеницима).

ANALI PFB | anali.rs

руководиоцима тих јединица првенствено одговарају. Углавном, преношење овлашћења за доношење решења о службеничким односима и односи се на те службенике. Тиме се истиче и појачава овај непосредни радни однос према организационој јединици, који у основи одговара структури организације и рада наше државне управе, — вршн нека врста децентрализације у доношењу решења о службеничким односима у оквиру законског овлашћења за преношење надлежности. — Из ових разлога, и приговор против другог гледишта да се тиме одузима надлежност вишем старешини, који би одлучивао по жалби да није било преношења овлашћења на нижег старешину (у нашем примеру, одузима се надлежност Влади, јер је претседник комитета Владе пренео овлашћење на секретара), — не би био оправдан. — Прво мишљење не може наћи ослонца ни у члану 18 Закона о државним службеницима, где је јасно речено да службеник има право жалбе непосредно вишем органу, односно старешини и да о жалби решава Влада само у случају „ако је решење донео члан владе, претседник комитета, односно комисије владе и генерални секретар владе". Најзад, за друго мишљење може се наћи потврда и у појединим законским текстовима. Тако, на пример, у члану 15 Закона о државним службеницима Народне Републике Србије изрично је речено да се „против решења које је по овлашћењу донео старешина непосредно подређене организационе јединице жалба изјављује старешини, односно органу који је дао овлашћење." У прилог овог другог мишљења говоре и чисто практични разлози.

Поставља се још и питање да ли службеник у случају враћања на ниже звање, односно на нижу плату, има право тужбе противу другостепеног решења. Мислимо да, у смислу одредбе става 2 члана 18, он то право има, под условом ако би другостепеним решењем било повређено какво његово право услед неправилне примене правног прописа који регулише ово враћање. На пример, ако је службеник са звања виши правни референт враћен на звање млађи правни референт, или са основне плате од 5.000 динара враћен на плату од 4.600 динара. Јасно је да службеник у овом случају има право да тражи да буде враћен на непосредно ниже звање, тј. на звање правни референт, односно на непосредно нижу плату, тј. на плату од 4.800 динара (претпостављамо да је то непосредно нижа плата), јер Закон тако прописује. Према томе, ако је другостепеним решењем о враћању на ниже звање, односно нижу плату учињена повреда овог његовог права на закону заснованог, он може подићи тужбу надлежном окружном суду.

* * *

То би био систем напредовања у нашем позитивном службеничком праву. Овај систем даље ће се разрађивати у складу са развојем система струка и принадлежности. Његова је, за сада, општа оцена та да је, с једне стране, реалан, објективан и правичан, а с друге стране, да омогућава службеницима да се стручно уздижу и усавршавају, дајући им потстрека за то и вршећи правилну селекцију међу њима. Најзад, овај систем достојно награђује стручне, способне, вредне и марљиве службенике.

др Александар БАЛТИЋ

ANALI PFB | anali.rs

МЕЂУНАРОДНИ ПРЕГЛЕД

ПРЕДМИНХЕНСКИ АНГЛО-НЕМАЧКИ ПРЕГОВОРИ

Под насловом „Документа и материјал који се односи на предвечерје Другог светског рата" Министарство спољних послова Совјетског Савеза објавило је једну збирку дипломатских докумената, који се односе на период међународне политике пред избијање Другог светског рата. Прва свеска ове збирке садржи документа немачког министарства спољних послова, заплењена у Берлину, из периода новембар 1937—1938.[1])

То је период који обухвата Хитлерове акције на ликвидацији Аустрије и Чехословачке. Његово прво стратегијско пласирање. Јер као што је познато Хитлер је у априлу извео Аншлус, а у септембру у Минхену добио пристанак Енглеске и Француске за први удар на Чехословачку, оцепљење Судетске области, после кога је, у марту идуће године, довршио Чехословачку. Из докумената, које садржи ова збирка, видљива је улога енглеске и француске дипломатије у овоме критичном периоду по светски мир.

Редакција совјетског недељног часописа „Новоје Времја" објавила је у посебном додатку свога бр. 16 од 14 априла нека од ових докумената о англо-немачким преговорима пред Минхенску конференцију, о самој Минхенској конференцији и о чешко-пољском сукобу у доба чешке кризе.

Један од закључака, који се најпре намеће после упознавања са овим документима, састоји се у томе да је у минхенске преговоре, у којима је решена судбина Чехословачке и она препуштена слободној комбинацији Хитлерове дипломатске игре, енглеска дипломатија ушла психолошки потпуно припремљена на пуно попуштање. Под овим закључком треба посматрати и стварну вредност гаранција, које су Енглеска и Француска дале и преузеле у Минхену за извршење и поштовање Минхенског протокола. Њиховом партнеру у предминхенским и минхенским разговорима морало је бити јасно да је судбина Чехословачке престала да интересује како Енглеску тако и Француску.

Међу документима, објављеним у совјетском часопису, налазе се два службена извштаја, један о састанку лорда Халифакса са Хитлером, други о састанку Невила Хендерсона са Хитлером. Први је отпочео преговоре, други их је продужио. На оба ова састанка, од којих је први одржан 19 новембра 1937 у Оберсалцбергу, а други 3 марта 1938 у Берлину, енглески преговарачи узели су иницијативу за коначан споразум између Енглеске и Немачке. Енглеска је жарко

[1]) Ова документа, поред других из каснијег периода, служила су за базу историског обавештења, које је под насловом „Фалсификати историје" објавио Совјетски информациони биро. Архив је у прошлом броју, у свом Међународном прегледу дао једно саопштење о том документу.

Енглеску од Немачке, с друге стране да ојача позицију Немачке у желела тај споразум, који је имао за циљ с једне стране да обезбеди Европи и с треће стране да Хитлерову експанзионистичку политику, чије су се контуре већ сасвим јасно назирале, управи против Совјетског Савеза.

Нема сумње да би један споразум Енглеске са Хитлером, како је био замишљен од стране лорда Халифакса у овим разговорима, значио велико ојачање и стабилизирање нацистичког режима у Средњој Европи. Већ сама та чињеница говори јасно о великој опасности, коју је једна оваква концепција садржавала по будућност европског континента, на коме би се у централном положају, обезбеђен међународним гаранцијама, инсталирао нацизам. Јер по енглеској замисли, успешно окончање англо-немачких преговора требало је да доведе, у следећој етапи, до четворног пакта између Енглеске, Немачке, Италије и Француске, који би — по речима лорда Халифакса — претстављао „базу на којој може бити заснован трајан мир у Европи".

Да отпочне преговоре, оствари први додир и измења прве мисли, да „сондира терен", био је упућен лорд Халифакс. Хендерсон је три месеца после тога, а само коју недељу пре Аншлуса, те преговоре наставио. Ни један ни други нису ствар привели крају и њихови преговори нису у том погледу значајни. Напротив, у место да Хитлера приволе обећањима, они су код њега морали створити утисак о крајњој спремности на сва могућа попуштања и чврстој решености да избегну рат. Утисак који вероватно није био без икакве улоге при одлучивању Хитлера да нападне и Пољску, кад је са Аустријом и Чехословачком већ тако глатко ишло. Ови су преговори на други начин значајни, ако не по своме непосредном резултату. Јер се кроз њих јасно изражава политичка концепција Чемберленове владе, која у поређењу са каснијим догађајима изгледа и наивна и кратковида, која је са гледишта европских интереса била уско себична и по будућност светског мира врло опасна.

Пошто је обавестио Хитлера да по предмету овога разговора има пуну сагласност претседника владе и министра спољних послова — чиме је обележио званични карактер својих наредних изјава — лорд Халифакс је почео своја излагања комплиментима. Он је рекао, пре свега, да у Енглеској у „потпуности и без резерве" признају велике заслуге Хитлерове за подизање Немачке, унаточ каткада критичном ставу јавног мишљења, које не види увек „јасно све околности под којима су поједине мере предузете". Али он и остали чланови владе „прожети су идејом" да је Хитлер остварио врло много, и то не само у Немачкој, јер „уништивши комунизам у својој земљи, он му је препречио пут у Западну Европу". Стога Немачка може бити „с правом сматрана као тврђава Запада противу бољшевизма". Претседник енглеске владе, — рекао је одмах затим, — убеђен је да постоји пуна могућност за споразум путем „срдачне измене гледишта" и „узајамног поверења". Тај споразум ни на који начин не би био на штету англо-француских односа, нити би од њега трпела штогод „осовина Берлин—Рим". Напротив, ако би се база за споразум могла наћи, било би нужно увести у разговоре Француску и Италију. „Четири велике силе западне Европе треба да створе заједничку базу, на којој би био заснован трајни мир у Европи".

Већ у овој првој поставци за разговоре лорд Халифакс је изложио целу концепцију тадашње енглеске владе и учинио две значајне алузије, које су употпуниле стварни смисао његовог предлога. Једна се односи на немачку унутрашњу политику, друга на немачку спољну политику. У погледу унутрашње политике, тј. у погледу остварења нацизма, лорд Халифакс је изразио Хитлеру своје и енглеске симпатије. Остварење нацизма је „подизање Немачке", за које се

Хитлеру признају „највеће заслуге". Нацистички режим у Немачкој није никаква сметња да енглеска влада и Хитлер „срдачно измене мисли" и направе споразум на бази „узајамног поверења".

У велике заслуге Хитлерове, које се у Енглеској признају, и које имају општи значај спада и „уништење комунизма у Немачкој" које је Немачкој дало карактер „тврђаве Запада против бољшевизма". Кроз ту констатацију, истакнуту као посебна заслуга Хитлера и нацистичке Немачке, истиче јасна мисао Халифаксова да понуђени споразум са „тврђавом Запада противу бољшевизма" треба да доведе до још јачег утврђивања тога „тврђавског" положаја и у крајњој линији — када се речи схвате у свом правом значењу — да тај споразум значи образовање коалиције противу Совјетског Савеза.

Ту се ова алузија на заслуге унутрашњег Хитлеровог режима прелива у спољну политику. Она је још јасније конкретизирана тврђењем, да по замисли енглеске владе англо-немачки споразум ни у колико не би ометао политику осовине Берлин—Рим, нити би с друге стране дирао у односе англо-француске. Идеја је јасна. После закључења четворнога пакта експанзионистичка политика осовине Берлин—Рим била би упућена искључиво на Исток. То је уједно и *централна мисао ових преговора.*

То је и основна политичка линија Чемберленове европске политике, по којој је он упорно ишао и до Минхена и после Минхена, све док сам Хитлер, нападом на Пољску, није показао њену бесмисленост. Према једноме писму пољског амбасадора у Лондону, које је такође објављено међу овим документима, ситуација у Лондону после Минхена била је врло неодређена као „нешто што није ни рат ни мир". У предминхенском периоду, о коме је овде реч, у енглеским владајућим круговима владао је страх, да Хитлер својим једностраним акцијама и насилничким изменама територијалнога статуса у Европи не створи ситуацију. да би Енглеска морала ући у рат. Таква опасност од рата била би отклоњена, ако би Енглеска успела, путем преговора са Хитлером, да се те промене у Европи изврше „споразумно" у коме случају престиж Енглеске не би био повређен. и у коме би случају исто тако Хитлерова агресивна акција била диригована на Исток.

Минхен је претстављао крај једне етапе у тој политици. После првих часова олакшања које се било осетило на прве вести из Минхена — пише пољски амбасадор — свет је постао брзо скептичан. Чемберленова декларација по повратку из Минхена да је настала „нова ера која гарантује мир нашој генерацији" (дата на годину дана пред почетак Другог светског рата) примљена је као „илузија која брзо ишчезава у додиру са стварношћу". Па ипак, каже пољски амбасадор у поменутом писму, „Чемберлен се држи са великом упорношћу и доследношћу своје усвојене линије, која треба да га доведе до четворнога пакта и до остварења планова о новом европском поретку заснованом, на овај или онај начин, на томе пакту". Ми ћемо касније видети у какву га је понижавајућу ситуацију ставио Хитлер у Минхену, диктирајући безобзирно своје услове, па ипак — како се каже у овоме писму — „он продужава да верује у успех личног контакта са одговорним управљачима држава, које је узео у комбинацију; надахнут тим поверењем он се спрема на једну нову посету у Рим."

Тражећи разлога чињеници што и поред скептичног пријема Минхена у енглеској јавности опозиција против Чемберлена није појачана, пољски амбасадор у истом писму наводи као један од разлога „уверење да је први министар одбранио енглески гол, преневши на тај начин игру на Исток Европе. „Један сукоб, каже даље, на европском Истоку који би претио да захвати Немачку и Русију,

у ма коме виду, посматра се овде свуда и на потсвестан начин, на супрот свима декларацијама активних елемената опозиције, као најмање зло, које може за дуже времена отклонити опасност која прети империји и њеним прекоморским деловима."

Када се има у виду оваква поставка Чемберленове европске политике, да једним споразумом са Хитлером припреми терен за стварање четворног пакта, који би Немачкој пружио довољну сигурност у Западној Европи с тим да она своју експанзију окрене на Исток, онда није никакво чудо онај услужни тон, са којим су лорд Халифакс и амбасадор Хендерсон прихватали предлоге, које им је Хитлер, осећајући куда циљају, постављао. Уступцима на које су они начелно пристајали, требало је да се откупи пристанак Хитлера за улазак у Чемберленове комбинације.

Међу тим уступцима најмање су ипак били конкретни они, који су се односили на колоније. По питању Аустрије, које поред Аустријанаца у првом реду интересује народе Средње и Југоисточне Европе, по питању Чехословачке која у првоме реду интересује Чехе и Словаке, по питању Версаљског уговора, енглески преговарачи су били широке руке. Питање колонија је сасвим друге природе и задире непосредно у колонијалну политику Британског царства. „Јавно мишљење у Енглеској, рекао је Хендерсон, је изванредно осетљиво у овом питању." Енглеска влада је спремна, — потврдили су и лорд Халифакс и Хендерсон, — да расмотри колонијално питање и није противна новом распореду колонија, али под условом да оно уђе у општи споразум о целом комплексу односа.

Енглеска идеја је била, да се колонијално питање стави на широку основу нове поделе колонијалних територија, при којој би немачки захтеви могли бити задовољени на рачун колонијалног поседа и других држава које имају колоније, и у којој би Енглеска подупирала захтеве Немачке, ако би, разуме се, претходно међу њима био постигнут општи споразум. Међутим Хитлер није показао никакав интерес за ову дипломатску тактику. По њему питање је било много простије: или ће се Немачкој вратити све колоније које су јој биле одузете, или ће она то питање решити силом, у коме случају не може рећи шта ће све Немачка узети.

По другим проблемима Енглези су били конкретнији и много мање резервисани. За Версаљски уговор, чију је ревизију Хитлер тражио као први и неопходан услов за отварање ма каквих преговора, лорд Халифакс је рекао да су Енглези „реалисти" и да су „више него ма ко други убеђени, да грешке Версаљског диктата треба да буду исправљене." Хендерсон је са своје стране рекао да су промене у поретку Версаљског уговора „савршено могуће."

Да Хитлер тражи ревизију Версаљског уговора било је са гледишта немачке политике сасвим разумљиво. Мање је разумљива отворена осуда Версаљског уговора од стране Халифакса и готовост за његову измену, изражена од стране Хендерсона, кад се зна да је Версаљски уговор у великој мери дело баш енглеске дипломатије. Версаљски уговор, без обзира на мане које је садржавао и на дух који је кроз његове одредбе провејавао и кроз који су биле изражене у великој мери империјалистичке концепције западних сила, претстављао је уговор закључен између великог броја држава, на коме је почивао тадањи међународни поредак у Европи. Отуда и ревизија Версаљског уговора могла је бити само предмет споразума свих његових потписница, као равноправних чланица међународне заједнице, а никако предмет поверљивих разговора Енглеске и Немачке. Ни лорд Халифакс, ни Хендерсон нису у том погледу учинили никакве резерве; као да се не ради о једном међународном акту, у коме су

ангажовани интереси великог броја држава, већ о неком двостраном уговору између Енглеске и Немачке. Овакав метод једностраног потчињавања објективног међународног поретка себичним захтевима једне велике силе добија још много тежу физиономију, кад се има у виду да се између енглеских преговарача и Хитлера није уопште водила реч о општој ревизији Версаљског уговора ради објективног побољшања европског поретка, већ напротив водила се реч о једностраном задовољавању Хитлерових захтева, углавном на рачун Аустрије и Чехословачке.

За разлику од преговора по неким другим питањима, као што је било питање колонија, или питање ограничења наоружања и бомбардовања, или питање повратка Немачке у Друштво народа која су такође била дискутована, и у погледу којих су разговори остали без конкретних резултата, пошто је наступио рат, ова сагласна измена мисли о ревизији Версаљског уговора имала је своју конкретну последицу у признању Аншлуса и у Минхенском протоколу. И Аншлус и Минхенски протокол претстављају једностране ревизију Версаљског уговора у погледу статуса Аустрије и Чехословачке. Случај Чехословачке је са гледишта о коме је овде реч тежи од случаја Аустрије, у толико, што су се у Минхену Енглеска и Француска претходно сагласиле са Немачком, да се територијални статус Чехословачке, гарантован Версаљским уговором, измени на начин како је то хтео Хитлер. Према томе са правног и међународног правног гледишта прекршај Енглеске и Француске једва да је нешто мањи од прекршаја Хитлеровог. Ово нарочито стога, што су Енглеска и Француска не само дале свој пристанак за напад на територијални интегритет Чехословачке, већ што су на себе узеле и обавезу према Хитлеру, да ће и Чехословачка прихватити Минхенско решење и у ствари натерале Чехословачку да тако и учини.

По речима лорда Халифакса два питања су била од нарочито озбиљног значаја, у низу питања, на чијем сагласном решењу треба да почива будући англо-немачки споразум. Једно је питање повратка Немачке у Друштво народа, а друго је питање разоружања.

По питању Друштва народа лорд Халифакс је питао Хитлера, које би одредбе пакта о Друштву народа „требало изменити" да би се Немачка вратила у ту организацију. Према пакту Друштва народа и методима његове измене лорд Халифакс је заузео слично држање као и према целом Версаљском уговору. Нема сумње, рекао је, да су добре стране Друштва народа „преувеличане" од стране његових „сувише одушевљених" присталица.

Хитлер се није ни мало одушевио овом сугестијом о могућој комбинацији са Друштвом народа, које је у опште било ван његових непосредних циљева. По њему то није био никакав „англо-немачки проблем" и одбио је уопште ма какво условљавање преговора од приступа Немачке Друштву народа. Ни Сједињене Америчке Државе, рекао је, нису чланице Друштва народа, па то није никаква сметња англо-америчким односима. Разговор се по том питању није уопште наставио, поред све важности које му је лорд Халифакс придао. Од тог разговора остала је само ова илустрација расположења енглеске владе према пакту Друштва народа, чије су добре стране „претеривање" од „сувише" одушевљених присталица, и у коме расположењу можда лежи и једно од објашњења неуспеха ове међународне организације.

Питање разоружања је опширније дискутовано између Хитлера и Хендерсона. Хитлер није желео о томе да води ма какав озбиљан разговор. Он је споменуо да је у своје време подносио предлоге о ограничењу наоружања, али да су их Енглези одбијали.

На то му је Хендерсон наивно одговорио, ако је енглеска влада раније одбила тај предлог да је „данас променила мишљење." Данас је Немачка јака, али је и Енглеска постала јака. И зато он прихвата гледиште „фелдмаршала Геринга" да „само преговори између јаких нешто значе".

Ова „реалистичка" аргументација, иако је била потпрепљена ауторитетом „фелдмаршала Геринга" није убедила Хитлера. Да би прекинуо разговор, он је објаснио да се Немачка оружа због Русије и према томе нека Енглези почну од Русије. Било је јасно, уосталом, да је сваки предлог о ограничењу наоружања и забрани или регулисању ваздушног бомбардовања, учињен Немачкој у тренуцима њеног грозничавог наоружавања и пуног припремања за рат, уочи низа њених агресивних акција, и од стране преговорача који нису могли сакрити страх од те снаге, која се спрема да експлодира, претстављао потпуно недопуштен оптимизам, који је био у пуној мери депласиран и у нескладу са објективном ситуацијом.

Предлози о повратку Немачке у Друштво народа, уз услужну измену пакта о Друштву народа, и предлози о разоружању и ваздушном бомбардовању били су једини услови, до којих су енглески преговорачи држали као изузетно важних. И о једном и о другом предлогу Хитлер је са уобичајеном надменошћу одбио да разговара. Он се у овим преговорима уопште тако осорно држао, да је Хендерсон, поред све мирољубивости, осетио потребу једнога момента да реагира, наглашујући како „ни за једног преговарача" не треба претпоставити да су његови преговори „диктовани страхом или слабошћу".

Међу остала питања која се — по речима лорда Халифакса — могу окарактерисати у томе смислу, што се она односе на промене које ће се и иначе „раније или касније вероватно догодити у европском поретку" спадају Данциг, Аустрија и Чехословачка. Сам начин, на који је лорд Халифакс покренуо ова питања, показао је јасно и његов став према њима. По његовом мишљењу тим питањима је суђено да претрпе измене „било раније било касније", што значи да је енглеска влада са том могућношћу већ помирена. „Једина брига Енглеске — рекао је лорд Халифакс — је у томе да се ове промене изведу мирним путем и да се избегну методе које би могле произвести друге поремећаје, које не би желели ни Хитлер ни друге земље".

Ову „једину бригу Енглеске" искористио је Хитлер у драматичним разговорима у Минхену, кад је захтевао од Чемберлена и Даладјеа да без даљег устезања прихвате Минхенски протокол. Хитлер је потсетио да је он још у свом говору у Спорт паласу рекао да ће 1 октобра „у сваком случају ући у Чехословачку". Тада му је одговорено да би то био један насилан акт. Сад се ради дакле о томе, да се томе акту одузме „насилнички карактер" и онда ће једина брига Енглеске бити отклоњена, пошто ће промене у Чехословачкој бити извршене на основу споразума са Енглеском и Француском.

Можда не би било сасвим нетачно рећи, да је Хитлер у разговорима са лордом Халифаксом и Хендерсоном добио сугестије за минхенску процедуру. Страх од компликација, које би могле повући Енглеску било је њихово доминантно осећање. Они су и сувише јасно показали спремност енглеске владе да изиђе у сусрет Хитлеровим захтевима. „Енглеска влада — рекао је Хендерсон — има оштро осећање стварности и спремна је да отклони све тешкоће". Чемберлен је — према чистом саговорнику — већ дао доказа „велике куражи" кад је насупрот свему „здерао маску интернационалним фразама као што су колективна безбедност итд.". Уместо интернационалних фраза о колективној безбедности он нуди споразум у двоје. „У историји — вели Хендерсон — најтеже је каткад наћи два човека који не само

хоће исту ствар, него још и нарочито хоће је у истом тренутку. Енглеска изјављује да је спремна да отклони све тешкоће и пита Немачку да ли је и она спремна на исту ствар". По мишљењу енглеског емисара, дошао је тај историјски редак моменат срећног сусрета два човека, који ће поставити законе новог поретка у Европи. Један је Хитлер, а други је Чемберлен.

Тај нови европски поредак носио је у себи као непосредне резултате ишчезавање Аустрије, као посебне и суверене државе, и комадање Чехословачке. Видели смо, да је лорд Халифакс већ био обавестио Хитлера, да енглеска влада сматра промене у тим земљама као природни развој догађаја. За њу се није уопште постављало питање да ли те промене треба уопште допустити, већ много уже питање, да ли ће Хитлер те промене извршити на начин који не би изазвао „друге поремећаје". Невил Хендерсон је био отвореније. Он је рекао, што се њега лично тиче, да се „често изјашњавао за Аншлус". — Британски претставник у Бечу протествовао је раније код Фон Папена противу притиска који Немачка врши на Аустрију и Хитлер се на то пожалио Хендерсону. На то му је Хендерсон рекао да речи тога званичног британског претставника „не изражавају самим тим и гледиште енглеске владе". Кад се има у виду, да је овај разговор вођен у последњим данима припреме Аншлуса, онда се може оценити сав значај који су Хендерсонова уверавања имала за Хитлера при оцени евентуалне реакције енглеске владе противз Аншлуса.

Што се тиче Чехословачке, као и Аустрије уосталом, ни у овом разговору са Хендерсоном, као ни у претходном са лордом Халифаксом, није било прецизних ставова од стране Енглеске. Али ствар је, у начелу, допуштана. Важно је било за Хендерсона да се питање реши тако, да се и у једној и у другој земљи „сачува поверење" да не би дошло до нових поремећаја.

Насупрот овој готовости са енглеске стране да се по сваку цену „поведу разговори" о Аустрији и Чехословачкој, Хитлер није желео дугачке разговоре. Он је говорио кратко, јасно и суво. Аустријско питање је питање немачко и оно се не тиче никог другог. А проблем Чехословачке поставља се, исто тако, у вези са немачким питањем. „Немачка неће допустити, рекао је, трећим силама да се мешају у њене односе са земљама које су јој сродне или у којима постоји бројно немачко становништво". А затим је звецнуо сабљом: „Ако Енглеска настави да се противставља покушајима Немачке да заведе тамо правичан и разуман режим, доћи ће моменат, када ће се морати у рат". Ако се у централној Европи „настави малтретирање Немаца" Немачка ће неодложно интервенисати.

У оба ова разговора, нарочито у разговору са Хендерсоном, Хитлер је нарочито потенцирао претећи став и своју решеност да интервенише силом. Мора се рећи да је тачно психолошки оценио дејство ових претњи на своје саговорнике, који су и сувише јасно, када је реч о дипломатским разговорима, показивали свој страх да Енглеска бруталним акцијама Немачке не буде доведена у положај, ради свога престижа, да се умеша. То се види и по реакцији Хендерсоновој на горњу претњу Хитлерову, да ће Немачка неодложно интервенисати ако се у Аустрији и Чехословачкој настави „малтретирање Немаца". Он је ову изјаву прихватио као некакав резултат преговора, да ће Немачка само у том случају интервенисати, ако се настави „малтретирање Немаца", а да (и то је сам додао као закључак) према томе ако им се призна „пуна једнакост" — „није у изгледу никакав сукоб", (што Хитлер нити је казао, нити је мислио).

У овом потпуно произвољном закључку Хендерсоновом лежи централна идеја Минхенске конференције и објашњење страшљивог

и услужног држања Чемберленовог и Даладијевог на тој конференцији, у њиховој журби да се што пре закључи Минхенски споразум и у притиску, са којим су тај споразум наметнули Чесима. Минхенски протокол, који је спречавао даље „малтретирање Немаца" морао је по сваку цену бити закључен, Чехословачка се морала по сваку цену нагонити да га без отпора прихвати, јер у том случају неће више бити „у изгледу никакав сукоб". — Каснији развој догађаја, који су тако брзо наступили и који су познати, показао је јасно сву погрешност оваквих поставки и у погледу англо-немачких односа и у погледу мира у Европи.

Већ је напред наглашено да ови преговори нису довели ни до каквог непосредног резултата у склапању једног англо-немачког споразума или закључења четворног пакта. Али они имају несумњиво крупан историјски значај не само као илустрација енглеске дипломатије у међународним проблемима, које је поставио Хитлер и његово изграђивање нацизма, и не само као израз Чемберленових метода у вођењу међународне политике, већ и у погледу утицаја, који су они имали на касније ток историјских догађаја. Може се с правом поставити питање, да ли би се немачка политика кретала онако како се кретала, да је из тих преговора, уместо јасног сазнања да неће интервенисати, Хитлер добио јасно сазнање да ће Енглеска интервенисати у случају намераваног поремећаја европског поретка.

Међу документима објављена је једна информација немачке делегације о току састанка у Минхену и нота чехословачког министарства спољних послова о бављењу чехословачке делегације у Минхену за време заседања ове „велике четворице". Оба документа остављају жалостан утисак о држању енглеске и француске делегације. Нема се уопште утисак да су се ту била састала четири равноправна, уговорача да расправе тежак међународни проблем. Тај састанак је много више личио на диктирање услова о капитулацији побеђене државе. И Чемберлен и Даладје цело су време потврђивали констатације Хитлерове, па чак и Мусолинијеве, и непрестано им се захваљивали на њиховој иницијативи и дубоком разумевању ситуације. Своје објекције цедили су кроз зубе и уз све могуће ограде и завијања, али ни на једној од њих нису инсистирали.

Чемберлен је имао један једини услов, на који се навраћао у два три маха и који је Даладје прихватио, али га је убрзо напустио као ствар без важности. То је био услов, да се неки претставник Чехословачке саслуша, да ли ће Чехословачка уопште прихватити Минхенски протокол, пошто то прихватање треба да гарантује Енглеска и Француска. Да би оне могле дати такву гаранцију за Чехословачку природно је било бар чути њено мишљење. Хитлер није пристао. Он нема времена да чека на пристанак Чехословачке. Најзад је рекао, да у Минхену нема ни једног чешког претставника, а ствар треба да се сврши. Међутим за то време, док је Хитлер тврдио како у Минхену нема чешког претставника, цела чехословачка делегација седела је затворена у хотелу „Регина" у Минхену, чекајући да буде позвана на преговоре. Она није била позвана на преговоре. Она је, негде после поноћи, уведена у салу за конференције, где јој је саопштен готов и потписан протокол с тим да га мора прихватити таквог какав је. Док су се они запрепашћени распитивали о појединим клаузулама и стављали примедбе, које нико није узимао озбиљно, Чемберлен је — како се каже у извештају чехословачке делегације — „непрекидно и мирно зевао".

Држање француског премијера Даладјеа претставља посебну главу у овој трагичној епизоди. Он се топио од услужности, захвалности и дивљења. Он је био „срећан што му се указала прилика да се лично сретне са Хитлером". Одавно је он имао план за тај

сусрет, али „на несрећу" раније није могао бити остварен. Али лепо каже једна француска пословица: „Боље икад него никад". Даладје је затим изразио своје „дивљење" и Дучеу за његов корак који је омогућио овај састанак. Он поздравља Мусолинијеву иницијативу, „прожету духом објективности и реализма". Слаже се са Хитлером да треба поступити са „максималном брзином". Француска влада неће у овом питању „трпети никаква затезања од стране чешке владе". Он је са целом ствари начисто. Он је, каже, још у Лондону „преузео своје одговорности". И тако све у том смислу до потписа.

Минхенски период је један тежак и мрачан период у историји Европе. Период, који је под трагичним околностима разголитио, у пуној наготи, најимтимније поставке предминхенске енглеске и француске дипломатије, чија је активност била управљена на намештање, без обзира на ма какве туђе жртве, такве ситуације, из које би Немачка, ојачана у Централној Европи, била бачена на Совјетски Савез. Ова политичка линија, као што се то нарочито види из преговора лорда Халифакса, била је врло широко замишљена, као стварање једне чврсте англо-немачко-франко-италијанске коалиције, као позадине агресорске наци-фашистичке осовине Берлин—Рим. Та се линија сужавала, и кривила, и скраћивала, док најзад није одвела Чемберлена и Даладје у Минхен, на пуну капитулацију пред Хитлером.

Р.

ПРОГРЕСИВНИ РАЗВОЈ И КОДИФИКАЦИЈА МЕЂУНАРОДНОГ ПРАВА

Међу задацима Организације уједињених нација Повеља је у чл. 13 ст. 1 тач. а) предвидела и унапређење међународне сарадње на политичком пољу и потстицање прогресивног развоја међународног права и његове кодификације. Око ове надлежности Уједињених нација, која је само на овако општи начин постављена у Повељи, вођене су опширне дискусије на свима састанцима Генералне скупштине и њених комитета, како у припремном периоду израде Повеље, у Домбартон Оуксу и Сан-Франциску, тако и на састанцима саме организације у Лејк Саксесу.[1]) На своме првом редовном заседању Генерална скупштина узела је у претрес ово питање и на своме 55 састанку од 11 децембра 1946 донела је резолуцију да се образује посебна комисија која ће проучити методе за извршење овога задатка и поднети извештај Генералној скупштини.

Комисија је била састављена од 17 чланова, међу којима је била претстављена и Југославија. Између првог и другог редовног заседања Генералне скупштине ова комисија претресла је цео проблем и одлучила, разликујући се донекле у мишљењима по питањима поступка, да се установи једна стална комисија чије ће чланове бирати Генерална скупштина и која ће проучавати проблеме међународног права и припремати своје предлоге за Генералну скупштину. Овај извештај служио је за базу дискусијама на другом редовном заседању.

[1]) Детаљан извештај по овоме питању објавио је Јан Ли Ljанг, директор одељења за развој и кодификацију међународног права у Секретаријату Уједињених нација, у јануарској свесци „The american Journal of International law", под насловом: „The General Assembly and the progressif development and codification of International law".

На другом редовном заседању Генерална скупштина упутила је овај извештај своме шестом, правном комитету, који је за проучавање целога питања образовао један поткомитет, у коме је Југославија такође била претстављена. Поткомитет је израдио коначан предлог Статута Комисије за међународно право (International law Commission), који су шести комитет а за њим и Генерална скупштина на састанку од 21 новембра 1947 једногласно прихватила.

Основне одредбе овога Статута су следеће:

1) Задатак Комисије за међународно право, који се састоји у унапређењу прогресивног развоја међународног права и његове кодификације односи се у првоме реду на међународно јавно право, али њена надлежност није искључена ни из области међународног приватног права.

2) Комисија је састављена од 15 чланова признате стручности у међународном праву, које по предлогу држава-чланица (свака држава може предложити четири кандидата, два међу својим држављанима а два држављанина других држава) бира Генерална скупштина на три године. При овом избору Генерална скупштина ће се руководити, поред личних квалификација кандидата, и обзирима да у Комисији као целини буду заступљене све велике цивилизације и главни правни системи у свету.

3) Поступак Комисије разликује се према томе да ли се ради о питању из области прогресивног развоја међународног права или из области његове кодификације. Под изразом „прогресивни развој" подразумева се припремање конвенција које се односе на питања која још нису регулисана у међународном праву, или у погледу којих право још није довољно развијено у пракси држава. Под изразом „кодификација" подразумева се јасније формулисање и систематизација правила међународног права из области у којима већ постоји широка утврђена пракса, преседан или доктрина. Око овог разликовања прогресивног развоја и кодификације вођене су дуге дискусије. Интерес ових дискусија — сем теориског — био је и у томе што од те разлике зависи и разлика у поступку Комисије. Преовладало је гледиште да је у пракси врло тешко повући јасну разлику, пошто и у кодификацији често има и нових правних момената. Разлика је чисто апстрактна и горње дефиниције дате су само у циљу опште оријентације у значењу ових термина. — Комисија ће, према томе, у сваком посебном случају имати да одлучи уколико извесно питање из једне области захвата и у другу.

4)) У поступку прогресивног развоја међународног права иницијатива може потећи: а) од Генералне скупштине, у ком случају Комисија приступа извршењу задатка без претходног другог одлучивања; или б) од појединих држава-чланица, или осталих главних органа Уједињених нација, или од специјализованих установа, или од посебних службених установа, организованих на основу споразума између појединих влада у циљу унапређења прогресивног развоја и кодификације међународног права. У овом случају предлог се упућује преко Генералног секретара и Комисија ће најпре одлучити да ли ће овај предлог узети у поступак.

5) Ако је у питању предлог упућен од Генералне скупштине, Комисија ће одредити референта и направити план рада. Она ће свима владама упутити један упитник по тачкама усвојеног плана и одредити рок за одговор. Комисија може уз референта одредити још кога члана да заједно са њим приступи изради пројекта у току пријема одговора упућених на упитник. Исто тако она може консултовати и поједине научне установе или стручњаке. Кад референт изради пројект, Комисија ће га проучити и ако га усвоји, доставиће га

Генералном секретару да га умножи и разашље, заједно са свима потребним објашњењима, материјалом и примедбама појединих влада. Све владе биће позване да на овако израђен пројекат ставе своје примедбе у одређеном року. По пријему ових примедаба пројекат ће поново бити прегледан, допуњен или исправљен и затим достављен Генералној скупштини као коначан предлог Комисије.

6) Кад је у питању предлог других иницијатора (сем Генералне скупштине), поступак је нешто друкчији. Пре свега Комисија ће претходно одлучити да ли да предлог уопште узме у поступак. Ако тако одлучи, она ће израдити план рада, узевши у обзир и евентуалне друге предлоге по истом питању. Затим ће саставити упитник и упутити га свима државама чланицама, главним органима, специјализованим и другим установама које су заинтересоване по односном питању и оставити им рок за одговор. На основу свега тог материјала Комисија ће израдити извештај за Генералну скупштину са својим предлозима. Ако Генерална скупштина одлучи да се приступи изради пројекта, Комисија даље у свему поступа по поступку прописаном за пројекте Генералне скупштине, сем што поновно консултовање по упитнику није нужно.

Основна разлика ова два поступка је, како се види, у томе што се по иницијативи Генералне скупштине одмах приступа изради пројекта конвенције, док по осталим предлозима постоје два ограничења: најпре да тај предлог Комисија прихвати у начелу, а затим да Генерална скупштина одлучи да се приступи изради конвенције.

7) У поступку кодификације, међутим, иницијатива је углавном у рукама саме Комисије. Ради тога она ће држати у евиденцији целокупну област међународног права у циљу да издвоји теме за кодификацију, водећи рачуна о постојећим пројектима било службеним или другим.

Кад Комисија нађе да би по некоме питању требало приступити кодификацији, она ће то предложити Генералној скупштини. У сваком случају Комисија ће дати првенство захтевима саме Генералне скупштине.

За сваки случај Комисија ће израдити одговарајући план. Она ће од влада затражити текстове закона, декрета, судских одлука, уговора, дипломатске преписке и свега другог материјала који се односи на питање које се проучава. На основу овог материјала она ће израдити пројект и доставити га Генералној скупштини са свима потребним обавештењима и прикупљеним материјалом. У извештају ће бити нарочито наглашено у коме погледу постоји сагласност у пракси држава и у доктрини, а у ком погледу не постоји, и који се разлози наводе у оправдање једне и друге солуције.

Предлог Комисије доставља се владама и даје му се сав потребан публицитет.

Комисија може учинити Генералној скупштини више предлога:

а) да скупштина не доноси никакву одлуку, будући да је комисиски извештај већ објављен; или

б) да скупштина извештај прими к знању или да га прихвати својом резолуцијом; или

в) да пројект препоручи државама-чланицама у циљу закључења једне конвенције; или

г) да сазове конференцију ради закључења конвенције; или

д) да врати предмет Комисији на ново проучавање.

8) Комисија ће проучити пут и начин за вођење евиденције обичајног међународног права, која ће бити најпогоднија за употребу, као што су колекције и публикације које се односе на праксу држава

и на одлуке националних и међународних судова по питањима међународног права, и подносиће Генералној скупштини извештаје по том питању.

9) Она је овлашћена да консултује све органе Уједињених нација по питањима из круга њихове надлежности и да им доставља сва документа која доставља владама. Ови органи могу исто тако тражити обавештења од Комисије и давати јој своје сугестије.

Исто тако Комисија је овлашћена да консултује сваку међународну или националну, службену или неслужбену организацију о сваком питању из своје надлежности, ако сматра да то може помоћи извршење њених функција. У томе циљу биће састављена листа таквих организација, у којој мора бити уписана бар по једна национална организација сваке државе чланице. Искључена је, међутим, свака сарадња са Франковом Шпанијом и са организацијама које су сарађивале са нацистима и фашистима.

Комисија за међународно право, као што се из ових основних одредаба Статута види, нема карактер главног органа Уједињених нација, као што су Генерална скупштина, Савет безбедности, Привредни и социјални или Старатељски савет Она је посебан помоћни орган Генералне скупштине у њеној надлежности потстицања прогресивног развоја и кодификације међународног права.

Основни инструменат у области прогресивног развоја међународног права је конвенција. У области кодификације, као што је изложено, предвиђено је више начина.

Систем конвенције у области прогресивног развоја међународног права значи да ће нова правила и нове институције међународног права моћи добити обавезну снагу само путем ратификације и да усвајање конвенције од стране Генералне скупштине не претставља никакву законодавну фнукцију у области међународног права. Оваква солуција је у сагласности са начелом суверености, које гарантује Повеља и по коме се никакав међународни закон не може наметнути држави без њеног пристанка. Оваква солуција је исто тако сагласна и са самом надлежношћу Генералне скупштине у области прогресивног развоја међународног права, која је надлежност ограничена на потстицање тога развоја, а не претставља никакву супердржавну законодавну надлежност.

У области кодификације, међутим, метод конвенције није једини, већ само један од метода рада. Генерална скупштина може само саслушати извештај Комисије, не доносећи никакву одлуку, или примити тај извештај к знању, или препоручити потписивање конвенције или предузети иницијативу за сазив посебне конференције ради доношења конвенције.

Мотив овога разликовања у поступку кад је у питању доношење нових међународних текстова или кодификација налази се у различитом значаају који има неприступање конвенцији у једном или другом случају. Држава која не приступи конвнцији из области прогресивног развоја међународног права отклонила је тиме — у односу на своје међународноправне обавезе — усвајање једног новог правног правила. У случају кодификације последице могу бити различите. Јер ту се не ради о изграђивању нових правила међународног права, већ о учвршћењу и прецизирању било обичајног права, било преседана, који су већ имали извесне снаге у пракси, извесног ауторитета у међународним односима. Неприступање конвенцији о кодификацији у таквом случају, које може бити из разних политичких разлога, а не само због саме кодификације баш тога обичаја или преседана, или доктрине — поштo је ратификација један по превасходству политички акт — имало би за дејство да одузме дотичној институцији и ону обавезну снагу коју је дотле имала као обичај или

као преседан. На тај начин систем кодификације, коме је циљ да утврди, расветли и учврсти обичајно право, имао би за последицу да та ослаби. Отуда се у области кодификације треба да поступа са више опрезности коју омогућава избор једнога од неколико предвиђених начина.

При решавању овога проблема било је предлагано да се у области кодификације, уместо система конвенције, прихвати систем научне констатације постојећег стања у пракси и доктрини. Тај предлог је одбачен, јер наилази на исте приговоре на које и систем једне супердржавне законодавне функције. Прихваћена солуција претставља компромис два гледишта.

Нема сумње да је Генерална скупштина овој Комисији наменила важан и одговоран задатак. Она је већ поставила Комисији два конкретна задатка, чијем решавању треба да приступи чим буде образована. То су с једне стране формулисање принципа међународног права, постављених у Повељи међународног војног суда и у његовој пресуди у Нирнбергу, и припремање једног пројекта кодекса о делима противу мира и противу безбедности човечанства, и с друге стране припремање једног пројекта Декларације о правима и дужностима држава.

Развој доктрине међународног права и развој међународних односа, цео привредни и културни развој човечанства превазишао је оквире позитивних тестова међународног права. Други светски рат, нарочито, истакао је мноштво нових проблема и указао на недовољност и застарелост одредаба постојећих општих конвенција, нарочито у области ратног права и решавања спорова међу државама. Из ратног и непосредног послератног искуства, из савезничких декларација и суђења Међународног војног суда, из савезничких закона искрсло је читаво једно ново међународно кривично право које утиче и на систем односа које међународно право уопште регулише. Нацистички и фашистички начин ратовања и интервенције у међународне односе изнео је нове проблеме. Појам агресивног рата ушао је у међународно право и унео поремећај у његов стари систем. Појам окупације тражи нове дефиниције. Ново наоружање тражи нова правила заштите становништва и бораца од масовног уништавања и нечовечног поступања ит.д., а и да не говоримо о самом проблему искључења рата као инструмента политике у међународним односима.

Ови нови моменти не ограничавају своје дејство само на ратно право, већ ангажују цео систем међународног права и имају утицаја на принципе међународних мирнодопских односа. Све те појаве у развоју међународног права указују јасно на потребу да се приступи послу његовог прогресивног развоја и евентуалне кодификације.

Не треба се, наравно, заносити илузијама да је тај посао лак. У историји развоја међународног права било је и раније покушаја, од којих је најзначајнији покушај кодификације извршен у Хагу 1930 године, на коме су искрсле тешкоће око многих проблема који су се и у дискусијама о овој Комисији појавили. Али исто тако било је и успеха у значајним општим међународним конвенцијама и пре и после 1930.

Треба водити рачуна да у међународној атмосфери постоји данас велика изукрштаност гледишта, интереса, идеолошких ставова друштвених и правних система, коју пооштравају и проузрокују империјалистичке земље и тиме отежавају постизање сагласности по компликованим међународним проблемима. Али ипак мора се констатовати да је општа друштвена свест знатно напредовала, да су изведени општи принципи о међународном праву и о његовој мисији, о међународној сарадњи и њеној могућности, захватили широке кругове свих народа много дубље, него што је то био случај у периоду Ха-

шкога састанка 1930. У свему томе је несумњиво охрабрујућа и најважнија околност, што чврсти мир и демократске односе међу народима, засноване на међународној сарадњи и узајамном поштовању, желе слободарске и мирољубиве народне масе скоро свих држава на свету. Оне су дошле до изражаја у основним документима Уједињених нација, постигнутим у току ослободилачког рата против фашизма, или изграђеним у духу велике ослободилачке борбе народа. Треба, најзад, нагласити да је — поред свих неслагања и сукоба, који су се манифестовали на досадашњим заседањима Уједињених нација — дух поштовања принципа међународне сарадње, уз поштовање суверености свих народа, који провејава кроз Повељу, био снажно заступан нарочито од стране делегације Совјетског Савеза и држава народне демократије и да такав њихов став, поред свега, није остајао без утицаја на општу физиономију активности Уједињених нација у области изграђивања међународног права.

Љ. РАДОВАНОВИЋ

ANALI PFB | anali.rs

ПРАВО ИНОСТРАНИХ ДРЖАВА

УСТАВ ЧЕХОСЛОВАЧКЕ РЕПУБЛИКЕ

1. После савезног Устава наше државе, као првог устава народне демократије, донети су у току 1946-1947 Устав Народне Републике Албаније, Устав Народне Републике Бугарске, као и Мали Устав Пољске Републике. У марту 1948 године ступио је на снагу Устав Народне Републике Румуније.

Број устава који изражавају народно демократска државна уређења проширен је доношењем Устава Чехословачке Републике. Тачно четири године од дана ослобођења Прага од фашистичког окупатора, и од дана свршетка рата против европске осовине победом савезничких демократских држава, Уставотворна скупштина Чехословачке Републике је потврдила својом одлуком од 9 маја 1948 године нови Устав Чехословачке Републике.

Скоро две године трајале су припреме за нови чехословачки Устав а више од годину дана вођене су дискусије у чехословачкој Уставотворној скупштини око принципа новог Устава. Напредне политичке снаге чешког и словачког народа, на челу са Комунистичком партијом, заступале су гледиште да нови Устав треба да упише победе народа које мењају и треба још више да мењају друштвено-економску и политичку структуру прве Чехословачке Републике. Реакционарне политичке снаге, окупљене око народних социјалиста, који су учествовали у влади заједно са напредним политичким странкама, бранили су Устав прве Чехослозачке Републике као свету и непроменљиву ствар, заступали су теорије о „континуитету" Републике и трудили су се да осујете доношење напредног демократског устава. Иза ових „теорија" крио се страх владајућих капиталистичких кругова од уставног учвршћења постигнутих економских и политичких промена које су све више мењале однос снага у корист народа а против капитализма. Услед посебних друштвено економских, политичких ,историских и националних услова и околности у Чехословачкој се одржавао од 1944 до краја 1947 један специфични облик двовлашћа. Поред постојања народне власти, наслоњене на народне одборе, јединствене синдикате радника и намештеника и обезбеђене ауторитетом и руководством политички најјаче странке, Комунистичке партије, одржавала се делимична и стара капиталистичка власт, наслоњена на остатке капитализма у привреди, на стари бирократски апарат, и подржавана од свих домаћих и страних реакционарних снага под водством народних социјалиста. Разумљиво је, да ово двовлашће није могло дуго да се одржи, утолико пре што је народна власт доби-

јала све зиме корена и подршке у радним масама Чехословачке. Изазивајући кризу Владе подношењем својих оставки крајем јануара 1948 г. народни социјалисти су покушали да дају аларм за контрареволуционарни пуч који би обезбедио повратак на старо, т.ј. превласт претставника реакционарних и капиталистичких кругова у држави, и тиме и у привреди, која би имала да ликвидира постигнуте резултате у погледу национализације индустрије, аграрне реформе, братских односа чешког и словачког народа и савезништва Чехословачке Републике са словенским народним демократијама и главним заштитником мира и мирољубиве сарадње међу народима, СССР-ом.

Али фебруарски догађаји 1948 године показали су да су снаге народа, окупљене и предвођене од стране Комунистичке партије, јаче и способније од снага капиталистичке реакције без обзира на сваковрсне помоћи и подршке које она добија од империјалистичких кругова великих капиталистичких држава. Радни народ ставни маневар реакционарних политичких снага и на бази народног јединства створено је ново и чистије јединство демократског народног фронта, политички и организационо ојачано чишћењем фронта, државног апарата и јавног живота од реакционарних и противнародних комплотера. Политичка коалиција која је била основ и израз посебног система двовлашћа замењена је чвршћим политичким и организационим јединством демократског фронта који је обезбедио политичку основу за остварење и учвршћење народне власти, за започињавање јаснијег и сигурнијег курса према дубљим друштвено-економским и политичким променама — курса у правцу изградње социјализма.

Ове победе и ове промене решиле су и „уставну кризу," одређујући при томе и правац за изградњу новог Устава. За три месеца Устав је био припремљен, изнет на јавну дискусију и коначно прихваћен од Уставотворне скупштине. Основна поставка од које се пошло при дефинитивном састављању Устава јесте тежња да се у основни закон Чехословачке Републике упишу извојеване победе народа, да се учврсти и обезбеди систем народне власти, да се, коначно, учврсте темељи и организација народно демократског поретка.

2. Устав је састављен од три основна дела који чине једну идеолошку и правну целину.

Први део сачињава **Проглас.** Проглас је декларација у којој је Уставотворна скупштина, као претставник чехословачког народа, дала кратак историјат стварања народне демократије и поставила основне тежње и циљеве чешког и словачког народа како кроз историју тако и у данашњој етапи борбе демократских маса и народа за напредна и боља друштвена и државна уређења. „Ми, чехословачки народ — стоји у Прогласу — проглашујемо да смо чврсто решени да изградимо своју ослобођену државу као народну демократију која ће нам обезбедити мирни пут ка социјализму. Решени смо да свом својом снагом бранимо тековине наше народне и демократске револуције против свих снага домаће и иностране реакције, као што смо то пред целим светом осведочили својим иступањем у одбрану народно демократског поретка у фебруару 1948 године."

У Прогласу се даље наглашава да ће чешки и словачки народ у јединственој и заједничкој држави сарађивати на изградњи нове демократије, настављајући тиме напредне и хуманистичке традиције

своје историје, која показује у примеру Хуситске револуције, да су ова два словенска народа још пре 1000 година уписала на своје заставе тежње за слободом мисли, народном владавином и социјалном правичношћу. Народне масе оба народа су већ 1920 године приликом стварања Прве републике биле на страни СССР-а и у примеру прве социјалистичке државе гледале су свој сопствени пут. Међутим, користећи расцеп радничког покрета, мали број капиталиста и велико-поседника је успео да спречи прогресивни развој републике и да, у пркос демократском Уставу, заведе капиталистички поредак и реакционарно уређење које је омогућило светком империјализму да наметне чехословачком народу срамни Минхенски споразум отварајући тиме уједно и врата мучком нападу вековног непријатеља на мирољубиву државу Чеха и Словака. Истичући заслуге које има СССР у ослобођењу Републике од фашистичког агресора, Проглас са завршава овим речима: „Сад смо одлучили да наша ослобођена држава буде народна држава, ослобођена од свих непријатељских елемената, која живи заједно са породицом словенских држава и у пријатељству са свим мирољубивим народима света. Хоћемо да то буде држава народне демократије, у којој народ не само да преко својих претставника сам себи доноси законе, већ их преко својих претставника сам извршује. Хоћемо да то буде држава у којој целокупна привреда служи народу и која има бити вођена тако да опште благостање расте, да не буде привредних криза и да народни доходак буде правично расподељен. Хоћемо да тим путем дођемо до друштвеног поретка у коме ће бити потпуно уклоњена експлоатација човека човеком — до социјализма."

Друга два дела Устава садрже правне норме које изражавају и учвршћују истакнуте тажње и принципе у Прогласу. У другом делу су постављена начела о друштвеном и државном уређењу и положају грађана у Републици. У трећем делу је оцртана државна организација Републике.

3. У ред основних принципа уставног поретка, Устав бележи на првом месту карактер власти. Чехословачка држава је, стоји у члану I, народно демократска Република у којој је народ једини извор целокупне власти. Затим, одмах у члану II, је подвучено да је Чехословачка Република једенствена држава двају равноправних словенских народа — Чеха и Словака — и да државно подручје претставља јединствену недељиву целину. У осталих десет чланова овог другог дела Устава изражени су следећи принципи: Народно демократска република не признаје привилегије; у њој су рад у корист целине и учешће у одбрани отаџбине општа дужност Држава зајемчује свима грађанима, без разлике на пол, слободу личности, стара се о остварењу једнаких услова за развој свих и гарантује право на образовање, на рад, на правичну награду и на одмор после рада. Народ врши власт преко претставничких тела које бира на основу демократског бирачког права, задржавајући контролу над претстваничким телима. Народ ствара добровољне политичке, синдикалне, задружне, културне, омладинске, фискултурне и друге организације преко којих „врши јавне послове и остварује своја демократска права." Затим се у члановима V-VII утврђује да је једнодомна Народна скупштина највиши орган законодавне власти, да се на челу државе налази Претседник Републике кога бира Скупштина,

као и да је највиши орган управне и извршне власти Влада која одговара пред Скупштином али коју именује и разрешава Претседник Републике. „Носиоци и извршиоци народне власти у Словачкој и претставници самосвојности словачког народа јесу словачки народни органи", који обезбеђују у духу народне демократије равноправност Чеха и Словака, (члан VIII). Народни орган законодавне власти у Словачкој је Словачко народно веће а орган управне и извршне власти јесте Савет повереника који је истовремено одговоран Словачком народном Већу и Влади Републике.

На крају овог дела је истакнуто да су „носиоци и извршиоци државне власти у општинама, срезовима и окрузима и чувари права и слобода народа" — народни одбори. — Судови су народни и врше судску власт као независни органи. Најзад, у последњем члану је истакнуто да је привредни систем Републике заснован: на национализованом минералном богатству, индустрији, велетрговини и новчаном систему; на власништву земље према начелу „земља припада ономе који је обрађује"; на заштити ситног и средњег предузећа; и на неприкосновености личне својине". Народна привреда има да служи народу и држава усмерава целокупну привредну делатност јединственим привредним планом.

4. Трећи део Устава је подељен у десет глава које укупно имају 178 параграфа. Прва глава је посвећена правима и дужностима грађана. У њој је потврђена једнакост грађана пред законом, неприкосновеност личности човека, слобода стана, писма и других средстава општења, слобода боравка и кретања, слобода стицања имовине, заштита породице и омладине, право на образовање, слобода савести и вероисповести, слобода научног рада, слобода мисли и изражавања, право удруживања и зборова и социјална права. Међу овим правима и слободама Устав тежи да формулише и средства за њихово остварење, али често оставља закону ближу разраду тих питања. Потврђујући слободу савести и вероисповести Устав не проклamује изричито одвајање цркве од државе. Али, Устав потврђује да су школе само државне. Међу социјалним правима Устав потврђује право на рад, право на правичну награду за извршени рад која се одређује према квалитету и квантитету рада као и користи које он доноси заједници. Жене су изједначене са мушкарцима и у најамном односу.

Устав допуњује права грађана њиховим дужностима. Као дужности према држави и друштву одређене су: верност републици, придржавање Устава и закона, чување и унапређење народне имовине, савесно вршење јавних функција, обавеза рада према личним способностима, пореска обавеза и, најзад, одбрана отаџбине која је највиша дужност и част сваког грађанина. Ова се глава завршава „општим одредбама" у које Устав убраја: начело законитости у кажњавању и раду државних органа, кажњивост делатности које угрожавају самосталност, целину и јединство народно демократске државе, забрану ширења у макаквом облику нацизма и фашизма, расне и верске нетрпељивости и националног шовинизма, и овлашћење за закон да може прописати како и у којој мери подлежу ограничењу права и слободе грађана за време рата или у приликама које би угрожавале независност земље и уставни поредак народне демократије.

Друга глава говори о Народној скупштини. Она садржи одредбе о седишту, сазивању и раду Народне скупштине, о правима посла-

ANALI PFB | anali.rs

ника, о кворуму и гласању и о начину доношења закона. Услед посебног положаја и широких овлашћења Претседника Републике, одредбе о Народној скупштини не успостављају Скупштину као врховни орган државне власти него као највиши орган законодавне власти. За разлику од положаја и права народне скупштине у уставима других народних демократија, Устав Чехословачке републике предвиђа да Претседник Републике не само сазива него може и одлагати заседања скупштине најдаље за месец дана а највише један пут у години дана. Међутим, много су значајнија права Претседника Републике у овлашћењу које је добио да може распустити Народну скупштину, под условом да не може искористити ово право последњих шест месеци свог изборног периода. Скупштина истина сама проглашава законе, али Претседник Републике има право суспензивног вета. Скупштина остаје одлучујући законодавни орган, јер квалификованом већином може остати при свом законском предлогу и тиме обезбедити и да ветирани закон ступи на снагу.

У овој глави посебан одељак је посвећен Претседништву Народне скупштине које претставља по свом месту и правима у организацији републике специфичност чехословачког Устава. Претседништво Народне скупштине није само руководство радом Скупштине, оно је смањено тело Скупштине, колективни орган састављен од 24 члана. Оно има право давања обавезних тумачења закона и право оцене сагласности закона републике или закона Словачког народног већа са Уставом, као и право контроле над законитошћу уредаба. Исто тако, Претседништво има по правилу право доношења привремених декрета-закона и других аката из надлежности Скупштине у случајевима кад Народна скупштина не заседава, или је њено заседање одложено, или је истекао њен мандат, или је распуштена или, најзад, ако је њено заседање онемогућено изванредним догађајима. У погледу на доношење закона Устав поставља услове под којима Претседништво Народне скупштине може доносити привремене декрете-законе, који се састоје у томе што их може предложити само Влада, не могу се донети без сагласности Претседника Републике и претседника Владе и морају се поднети на накнадну потврду сазване или новоизабране Скупштине.

Трећа глава је посвећена Претседнику Републике. Њега бира Народна скупштина на период од седам година. Претседник је шеф државе, који има важна овлашћења, која Устав цитира у 12 тачака параграфа 74, став 1. Претседник претставља државу према иностранству, закључује и ратификује међународне уговоре, прима и акредитује дипломатске претставнике, сазива, одлаже и распушта Народну скупштину, потписује законе уз право суспензивног вета, има право подношења извештаја и препорука Народној скупштини, додељује одликовања, именује високе службенике, даје почасна одликовања и награде, врши право амнестије. Поред ових права Претседник Републике именује претседника и остале чланове Владе, разрешава Владу или њене поједине чланове ,има право присуствовати седницама Владе, претседавати седницама Владе и позивати чланове Владе на саветовања. Најзад, Преседник Републике је врховни командант оружаних снага; он проглашује на основу одлуке Владе ратно стање и објављује рат на основу одлуке Народне скупштине. Устав утврђује даље принцип политичке неодговорности Претседника Републике за вршење своје дужности; за његове изјаве у вези са претседни-

.ком дужношћу одговара Влада. Претседник једино је кривично одговоран и то само за дело велеиздаје. Тужбу против Претседника може поднети Претседништво Народне скупштине, а орган који му суди јесте Народна скупштина. Казна за ово дело може бити само губитак претседничког положаја и права на стицање овог положаја.

Влада Чехословачке Републике, о којој говори четврта глава, јесте највиша извршна и управна власт Републике. Њу именује и разрешава Претседник Републике коме и полаже заклетву. Али, Влада је одговорна Народној скупштини која може изразити неповерење Влади. У случају неповерења, Влада је дужна поднети оставку Претседнику Републике. Владу сачињавају Претседник, потпретседници, министри и државни потсекретари. Влада на својим седницама је надлежна нарочито за важна питања политичке природе, за именовање државних службеника за чије постављење се не тражи декрет Претседника, за решавање о законским предлозима чланова Владе, за доношење уредаба, за именовање и разрешавање Савета повереника Словачке и за решавање по законима Словачког народног већа. Министри руководе појединим гранама државне управе и они могу доносити уредбе, али је за њих потребна сагласност Претседника Владе.

Глава пета посвећена је Словачком народном већу и Савету повереника. Словачко народно веће врши законодавну власт „у питањима националне и покрајинске природе, уколико обезбеђење потпуног развоја материјалних и духовних снага словачког народа захтева посебно регулисање и уколико нису у питању послови за које је потребно посебно регулисање". (§ 94) Савету повереника припада у начелу целокупна управна и извршна власт у Словачкој изузимајући послове народне одбране, спољне политике и спољне трговине. Уколико нису у питању послови управе из делокруга законодавне надлежности Словачког народног већа, управна и извршна власт припада Савету повереника као извршном органу Владе и то у пословима: опште унутрашње управе, финансиске, здравствене, социјалне и техничке управе, правосуђа, исхране, земљорадње, унутрашње трговине, школа, просвете и информација, саобраћаја и поште. (§ 95). Разграђујући надлежност Словачког народног Већа, Устав потврђује његову компетенцију у питањима културе, школства, хигијене и социјалног старања, локалне администрације, комуналних послова, заштите земљорадње и шумарства, занатства и ситне трговине, покрајинске статистике и послова старатељства. Словачко народно веће сазива Претседник Владе, који може одложити заседање Већа и распустити га на основу одлуке Владе. Закони Већа морају бити у пуној сагласности са Уставом и уставним законима. Законе потписује Претседник Владе, Претседник већа, Претседник савета повереника и надлежни повереник. Претседник Владе има право да одрекне потпис ако нађе да су закони Већа у супротности са Уставом, да прекорачују надлежност Већа или да су у супротности са јединственим привредним планом и буџетом. Коначну одлуку о ступању на снагу оспореног законског пројекта доноси Влада републике. Влада републике именује и разрешава Савет повереника Словачке. Савет је одговоран Влади републике и он ради у пословима општег значаја према смерницама и упутствима Владе републике. У пословима из надлежности Словачког народног већа Савет повереника одговара Већу. Савет повереника доноси уредбе у циљу извршења

покрајинских закона. Влада може поништити противуставне и незаконите акте Савета повереника. Под истим условима министри имају то право у погледу аката повереника.

Посвећујући посебну главу шесту, народним одборима, Устав их дефинише као органе локалних јединица који врше „јавну управу" у свим њеним областима, а нарочито општу унутрашњу управу, културно просветну управу, заштиту рада, здравствену и социјалну управу; а финансијску управу према посебним прописима (§ 124).

Народни одбори „као органи јединствене државне управе" надлежни су посебно за извршавање задатака заштите и учвршћења државног уређења, старања о народној безбедности, сарадње у пословима одбране државе, помагање, одржавање и подизање народне имовине, учествовања у разради и спровођењу јединственог привредног плана, руковођења привредном, социјалном и културном изградњом на свом подручју, старања о народном здрављу, и о исхрани и снабдевању становништва. Народни одбори су одговорни својим бирачима и дужни су да се у извршавању својих задатака наслањају на учешће и иницијативу народа. Остављајући посебним законима да регулишу питања устројства и ближе надлежности народних одбора, Устав на овом месту садржи још принцип по коме „вршење целокупне јавне управе има да буде целисходно децентрализовано, као и принципе о подређености нижих одбора вишим одборима и органима управе и извршне власти, нарочито министру унутрашњих послова." (ј 130 и ј 131).

Глава седма говори о судовима. Она предвиђа постојање редовних, посебних, изабраних судова за грађанске ствари и кривичних, односно кривично управних инстанца за кривичне ствари. За цело подручје Чехословачке Републике установљавају се највиши грађански суд, највиши војни суд и управни суд. Судови по правилу суде у већу која су састављена од судија од позива и народних судија. Судије од позива имају обезбеђену сталност. Народне судије сазивају на дужност по правилу народни одбори.

Глава осма је посвећена привредном поретку. Устав утврђује да су „средства производње или народна имовина или имовина народних задруга или су у приватној својини појединих произвођача." Устав потврђује сектор народне имовине који је остварен спроведеним законима о национализацији, и који обухвата крупнију и важнију индустрију, руднике и рудно богатство у земљи, природне лековите изворе, банке и осигуравајућа друштва, железнички, ваздушни и ауто саобраћај, пошту, телеграф, телефон, радио телевизију и филм. Устав прави разлику између државне својине, која по правилу обухвата сву народну имовину, и комуналне својине, која обухвата делове народне имовине локалног значаја. Народим задругама држава указује помоћ и даје олакшице. Зајамчује се приватна сопственост малих и средњих предузећа која имају до 50 службеника. Лична имовина је неприкосновена. Максимум земљорадничког поседа износи 50 хектара. Устав наглашава планско руковођење привредном делатношћу земље, нарочито производњом, трговином и саобраћајем. План се доноси у форми закона а припрема га и спроводи Влада као један од својих најважнијих задатака.

У глави деветој под називом „Опште одредбе", потврђује се једно јединствено држављанство Чехословачке Републике, немогућност мењања границе државе осим уставним законима. Ова глава

садржи и одређивање главног града Републике, као и у општим цртама питање заставе и грба. Последња, десета глава садржи завршна и прелазна наређења. У њима је предвиђено да се Устав може мењати само уставним законом, да се ставља ван снаге први Устав Чехословачке републике од 1920 и сви други закони и прописи који су противни новом Уставу. Најзад, ове одредбе садрже мере за прелазак организације и рада државних органа на принципе и форме одређене новим Уставом. Спровођење Устава је дато у надлежност Влади републике.

5. У целини Устав Чехословачке Републике изражава и потврђује друштвено економско уређење и државну организацију Чехословачке Републике обезбеђене победом радног народа фебруара 1943 године. У самој теоретској и техничко-правној структури Устава изражавају се околности историске ситуације у којој је Устав изграђен, као и елементи уставне традиције и самих уставних поставки и формулација Устава прве Чехословачке републике. Услед свих ових момената нови Чехословачки устав има извесне специфичности и релативне разлике према другим уставима народних демократија. Међутим, основна његова карактеристика састоји се у томе, што је он израз и потврда народно демократске државе, која чврсто наслоњена на власт радног народа на челу и под руководством радничке класе и на већ снажни сектор народне имовине, налази у Уставу организационе форме и оквире за развој Чехословачке републике у правцу изградње социјализма, ширења и продубљења политичких основа, принципа и организационих форми истински народне државе.

Ђ.

ПЛАН ЗА БУДУЋИ УСТАВ НЕМАЧКЕ РЕПУБЛИКЕ

Питање будућег државног уређења Немачке од великог је значаја како за немачки народ тако и за Европу и за цео свет. Док тако зване западне силе, Сједињене Америчке Државе, Енглеска и Француска јавно и тајно припремају и спроводе цепање Немачке и ометају денацификацију, коју наређује Потсдамски споразум Великих Сила, дотле широке масе немачког народа теже и боре се за јединствену, демократску Немачку Републику. Од Великих Сила које су највише допринеле победи против фашизма, Совјетски Савез, иако је највише страдао од хитлеровске инвазије, остаје веран ставу који је Стаљин за време рата и после рата истицао, да земља социјализма не жели уништење немачког народа, јер то не може бити. Услед тога Совјетски Савез је истицао нужност одржавања једне јединствене, али истински народне и демократске Немачке.

На челу борбе за јединствену демократску Немачку стоји данас највећа и најзначајнија немачка политичка организација **Јединствена немачка социјалистичка партија за унапређење јединства и демократизацију Немачке.** Ова демократска немачка политичка организација ставила је у

центар немачког политичког живота питање будућег политичког уређења Немачке. У том правцу она је објавила 22 септембра 1946 године познати политички документ под називом „Основна права немачког народа". Овај документ је био у немачкој јавности широко расправљан. Јединствена немачка социјалистичка партија образовала је уставни одбор, који је имао за задатак да проучи све примедбе, предлоге и сугестије и да на основу њих и начела изражених у „Основним правима немачког народа" изради нацрт будућег немачког Устава. Овај нацрт био је састављен и одобрен од партискога вођства. На конференцији домаће и стране штампе, која је одржана 16 новембра 1946 године, вођство Јединствене социјалистичке партије Немачке изнело је нацрт пред домаћу и светску јавност и позвало је немачке демократске организације, установе и грађане да га дискутују и да се изјасне о њему.

Пратећи за нашу правничку и ширу јавност све преображаје у друштвеном, државном и правном уређењу савремених држава и земаља, **Архив** доноси у овом броју Нацрт овог плана за Устав Немачке Демократске Републике, како је он објављен у листу „Нова Немачка", главном органу Јединствене социјалистичке партије Немачке.

ТЕКСТ ПЛАНА
ЗА УСТАВ НЕМАЧКЕ РЕПУБЛИКЕ ГЛАСИ:

Уверен да само демократска народна република јамчи национално јединство, социјални прогрес, обезбеђење мира и пријатељство са другим народима, немачки народ прописује себи овај Устав.

А) ОСНОВИ ДРЖАВНОГ УРЕЂЕЊА

Чл. 1. — Немачка је недељива демократска република која се састоји из покрајина.

Боје су републике . . . . .

Чл. 2. — Сва власт у држави потиче од народа, врши је народ и служи добру народа.

Народ остварује своју вољу избором народних одбора, народним референдумом, учешћем у управи и судству и широком контролом јавних органа државне управе.

Чл. 3. — По питањима општинских послова државна власт се врши преко општинских одбора, по питањима окружних послова преко окружних скупштина, по питањима земаљских послова преко земаљских скупштина, по пословима Републике преко Парламента Републике.

Чл. 4. — Сви грађани без разлике, а према њиховој способности, имају права на јавну службу.

Радни однос не сме да омета поштовање грађанских права или јавне обавезе.

Чл. 5. — Службеници у јавној служби слуге су народа. У свакој прилици морају се показивати достојним народног поверења.

Чл. 6. — Постоји само једно држављанство Немачке Републике.

Држављани Немачке Републике у свакој земљи имају иста права и дужности.

Б) ОСНОВНА ПРАВА И ДУЖНОСТИ ГРАЂАНА

Чл. 7. — Сви грађани су једнаки пред законом. Мушкарци и жене су равноправни.

Сви грађани имају једнака грађанска права, осим ако су им пресудом одузета због извршења одређеног кривичног дела или због њихове националсоцијалистичке или милитаристичке делатности. Забрањено је свако изазивање националне или расне мржње и свако расно прогањање и најстрожије се кажњава. Лица која шире или помажу милитаристичка или националсоцијалистичка схватања биће удаљена из јавне службе. Таква лица не могу заузимати водећа места у привреди и културном животу. Њима ће се одузети и изборно право.

Чл. 8. — Слобода личности је неповредива. Лишавање слободе или затварање грађанина од стране органа јавне власти допуштено је само на основу закона.

Чл. 9. — Сваки грађанин има права да се насели у било ком месту Немачке. Грађанин има права да се исели.

Чл. 10. — У границама закона, сваки грађанин има права да своје мишљење слободно изрази речју, писмено, штампом, сликама или на други начин. У коришћењу овог права не сме га ометати радни однос и нико га не сме спречавати да користи то право.

Чл. 11. — Уметност, наука и њена учења слободни су. Република се стара о њима и штити их од сваке злоупотребе.

Чл. 12. — Стан сваког грађанина је за њега слободно место и неповредив је. Изузеци су дозвољени само на основу закона.

Чл. 13. — Тајна писма, телеграфа, телефона и поштанска тајна неповредиви су. Изузеци се могу дозволити само на основу закона Републике.

Чл. 14. — Сви грађани имају право да у сврхе које нису у супротности са кривичним законима и не служе ширењу милитаристичких или фашистичких идеја, образују удружења и друштва.

Ово се право не може ограничити превентивним мерама.

Сваком је загарантовано право да образује удружење за побољшање надница и услова рада. Сви уговори и мере који покушавају да ову слободу ограниче или омету противправни су и забрањени. Призната професионална удружења стоје под заштитом државе.

Република се залаже за међународно регулисање правних односа радника и намештеника, које имају за циљ утврђивање општег минимума социјалних права за целокупну радничку класу човечанства.

Чл. 15. — Сваки грађанин има право на рад. Задатак је Републике да вођењем привреде обезбеди сваком грађанину рад и средства за живот. Уколико му се не може пружити повољна прилика за рад, водиће се брига о неопходним средствима за његов живот.

Чл. 16. — Свако лице које ради има право на отсуство и одмор, на издржавање у случају болести и старости по прописима закона.

Недеља, празници и 1 мај дани су одмора и стоје под заштитом закона.

Ради одржавања здравља и радне способности радног народа, ради заштите материнства и ради заштите од привредних последица старости, инвалидитета, беспослице и осталих животних недаћа, Република ствара јединствен, општи систем осигурања на принципу самоуправе осигураника.

Чл. 17. — Радници и намештеници равноправно са послодавцима учествују у регулисању надница и услова рада, као и у привредном развитку производних снага.

Радници и намештеници врше та права преко синдиката и савета предузећа.

Чл. 18. — Привредно уређење мора бити у складу са начелима друштвене правичности, у циљу да се зајемчи свима живот достојан човека. У тим границама ће се обезбедити привредна слобода појединца.

Све привредне монополистичке организације, као што су картели, синдикати, концерни, трустови и сличне приватне организације којима је циљ повећавање добити помоћу регулисања производње, цена и продаје, забрањене су.

Чл. 19. — Самосталне занатлије и сељаци имају се помагати у развитку њихове приватне иницијативе.

Слобода трговине и заната зајемчена је по прописима закона.

Чл. 20. — Устав гарантује својину. Њен садржај и њене границе одредиће се законима.

Наследно право је зајемчено по прописима грађанског права.

Удео државе у наслеђу одређује се законима.

Интелектуални рад, ауторско право, право проналазача и уметника ужива заштиту и старање Републике.

Чл. 21. — Лишавање својине може се извршити само ради општег добра и само на основу закона. Уколико се законом другачије одреди, оно се врши уз утврђену отштету.

Све рудно благо и све природне снаге корисне за привреду имају да пређу у својину Републике или земаља. Дотле, њихово искоришћавање стоји под контролом земаља и, уколико су у питању општи немачки интереси, под надзором Републике.

Приватна привредна предузећа, погодна за здруживање, могу на основу закона, а по одредбама о одузимању сопствености прећи у општу својину.

Имовина ратних злочинаца и активних националсоцијалиста има прећи без отштете у општу својину. То исто важи и за приватна предузећа која су служила агресивној ратној политици.

Чл. 22. — Република се стара помоћу општег привредног планирања за целисходно искоришћавање свих привредних могућности.

Законом, на основу принципа самоуправе, могу се спојити предузећа и савези, да би се обезбедила сарадња свих продуктивних делова народа, да би радници и предузетници учествовали у управљању и да би се по општим привредним принципима регулисали производња, обнова, расподела, употреба, одређивање цена као и увоз и извоз привредних добара. На основу закона Република може обезбедити земљама, окрузима или општинама одлучујући утицај на рад предузећа или савеза учешћем у њиховој управи.

Потрошачке задруге, занатске и привредне задруге, као и пољопривредне задруге и њихови савези, уживају заштиту и помоћ од стране Републике. На основу свога захтева, водећи рачуна о њиховом уређењу и особености оне се могу и укључити у општу привреду.

Чл. 23. — Приватни велики посед, већи од сто хектара, разделиће аграрна реформа без отштете. Фидеикомиси се укидају.

Сељацима се зајемчава приватна својина земље која им је додељена аграрном реформом.

Чл. 24. — Расподела и коришћење земље је под контролом, при чему се спречава свака злоупотреба.

Сваком грађанину и свакој породици има се обезбедити здрав стан који одговара њиховој потреби. При том се мора нарочито водити рачуна о жртвама фашизма, о оштећенима ратом и пресељеницима.

Чл. 25. — Породица стоји под нарочитом заштитом Устава. Брак се заснива на равноправности оба пола.

Чл. 26. — Жена се у свим областима државног, привредног, друштвеног живота изједначује са мушкарцем. Укидају се све законске одредбе које су противне равноправности жене.

Arhiv Vojvodine anali.rs

За исти рад жена има право на исту награду као мушкарац. Жена ужива нарочиту заштиту у радном односу.

Материнство има право на заштиту и старање Републике.

Ванбрачно рођење не сме детету наносити штету. Њему се морају створити исти услови за телесни, духовни и друштвени развитак као и брачном детету.

Чл. 27. — Сваки грађанин има једнако право на образовање. Образовање му заједчавају јавне установе.

О образовању и школском васпитању омладине старају се јавни заводи. Република, покрајине и општине сарађују у уређењу ових завода.

Јавно васпитање се врши помоћу органски раздељене јединствене школе, једнаке за дечаке и девојчице, са демократским школским системом, на основу опште школске обавезе.

Чл. 28. — Општу школску обавезу остварује основна школа.

По завршетку основне школе настаје даље систематско образовање у професионалним или стручним школама, у гимназији или другим установама за образовање.

Похађање професионалне школе обавезно је за све омладинце и то бар до навршене осамнаесте године, ако не похађају ниједну другу јавну школу. Професионалне школе служе стручном образовању ученика. Гимназија даје знање и развија способности које омогућавају похађање високих школа.

Припадницима свих народних слојева мора се пружити могућност да и без прекидања посла стекну на вечерњим и народним високим школама потребна знања за нову високу школу.

Чл. 29. — Школа треба да сваком, без обзира на социјалан положај његових родитеља и верску припадност, пружи према његовим способностима и склоностима одговарајуће потпуно образовање.

Настава и учила у основним и професионалним школама бесплатни су. Ученицима слабијег стања омогућује се даље образовање у гимназији и на високим школама ослобађањем од школарине, стипендијама, помоћима и другим мерама.

Чл. 30. — Школе треба да васпитају омладину и људе који ће самостално мислити и делати свесни одговорности, који ће бити способни и спремни да се укључе у живот заједнице.

Као носиоцу културе школи је задатак да омладину васпита у духу мирољубивог и пријатељског живота свих народа и праве демократије и истинског хуманизма.

Чл. 31. — Омладина има право на рад и одмор, загарантован одговарајућим законима и уредбама Републике, земаља и општина.

За исти рад омладинац има право на исту награду као и одрастао.

Омладина има право на забаву.

Омладина је заштићена од искоришћавања, као и од моралне, духовне и телесне запуштености.

Принудно васпитање може се одредити само на основу законских прописа.

Чл. 32. — Верска настава је ствар религиозних заједница. Жеље школских руководстава и родитеља за извођење верске наставе у школи узеће се у обзир. Ближе прописе о томе одредиће закон.

Чл. 33. — Слобода вере и савести и несметано исповедање религије стоје под заштитом Републике.

Злоупотреба цркве и вере у политичке циљеве забрањена је.

Чл. 34. — Исповедање вере не може ни условити ни ограничити приватна или грађанска права и дужности.

Коришћење приватних или грађанских права или приступ у јавну службу независни су од религиозне припадности. Нико није дужан да своје религиозно убеђење казује. Органи власти имају

право да испитују припадности некој религиозној заједници, уколико од тога зависе права или дужности или то захтева законом одређени статистички попис.

Нико се не сме нагонити на учествовање у црквеним пословима или свечаностима или да суделује у религиозним обредима или да употреби верски облик заклетве.

Чл. 35. — Не постоји државна црква.

Зајемчена је слобода удруживања у верске заједнице.

Свака верска заједница самостално уређује и управља својим пословима по прописима који важе за све. Она именује своје службенике без учешћа државе или грађанске општине. Верске заједнице су јавно-правна тела, уколико су то до сада биле. Осталим верским заједницама обезбедиће се, на њихов захтев, иста права, ако њихов статут и број њихових чланова зајемчава њихову трајност. Ако се више таквих јавно-правних заједница споје у један савез, и савез је јавно-правно тело.

Јавно-правне верске заједнице имају права да на основу државног разреза порезе, по општим прописима наплаћују од својих чланова порезу.

Верске заједнице се изједначавају са удружењима чији је задатак опште проповдање једног погледа на свет.

Чл. 36. — Законом се укидају јавне дужности у религиозним заједницама које почивају на закону, уговору или специјалним правним прописима.

Чл. 37. — Уколико постоји потреба за божјом службом или душебрижништвом у болницама, казненим заводима или другим јавним установама, допустиће се верским заједницама да врше религиске обреде. Нико се не сме присилити да узме учешћа у тим обредима.

Чл. 38. — Ко жели да из неке верске заједнице јавно-правног карактера иступи са намером да то има јавно дејство, пред судом ће дати изјаву о иступању или ће сачинити изјаву у облику јавне исправе.

Чл. 39. — О припадности деце некој верској заједници, до њихове навршене тринаесте године, надлежни су да одлучују они који су овлашћени да воде рачуна о њиховом васпитању. После тога, дете само одлучује о свом останку у верској заједници.

В) ПАРЛАМЕНАТ РЕПУБЛИКЕ

Чл. 40. — Парламенат је највиши државни орган Републике.

Законодавство Републике у искључивој је надлежности Парламента. Парламенат има врховну контролу над свим мерама Владе државним пословима и над целокупном управом и судством.

Парламенат бира Владу Републике. Влада као целина и сваки појединн министар морају уживати поверење Парламента.

Чл. 41. — Парламенат сачињавају посланици изабрани од народа.

Посланици се бирају општим, једнаким, тајним и непосредним гласањем по начелима сразмерног претстављиштва, на рок од три године.

Посланици су претставници целог народа. Они раде само по својој савести и нису везани ни за каква наређења.

Чл. 42. — Право гласа имају сви грађани који су навршили 18 година.

Право да буду бирани имају сви грађани који имају право гласа и који су навршили 21 годину.

На сваких . . . становника бира се по један посланик.

Ближе одредбе прописује изборни закон.

Чл. 43. — Предлоге за избор посланика могу поднети само дозвољене партије и дозвољене организације.

Слобода и тајност избора зајемчени су.

Чл. 44. — Избори се одржавају недељом или на дан неког државног празника.

Парламенат се састаје у месту где је седиште Владе.

У прво заседање после сваких нових избора Парламенат се састаје 30 дана после избора, сем ако га дотадањи Президијум није раније сазвао.

Чл. 45. — Парламенат врши верификацију мандата и одлучује о исправности избора.

Парламенат одлучује о завршетку заседања и дану поновног састанка.

Парламенат се редовно састаје сваке прве среде у месецу новембру. Президијум мора сазвати Парламенат ако то захтева Влада или бар једна петина посланика.

Чл. 46. — Седнице Парламента и његових одбора су јавне. Са седница у Парламенту искључиће се јавност на захтев две трећине присутних посланика, а у одборима на захтев већине чланова одбора.

Пројекти закона и буџета учиниће се опште приступачним пре првог читања.

Чл. 47. — Парламенат бира Президијум на својој седници. Президијум се састоји од претседника, његових заменика и чланова. Свака странка има право да у Президијуму буде заступљена сразмерно броју својих посланика.

Претседник руководи радом Президијума.

Првом заменику претседника може се поверити руковођење радом Парламента.

Одлуке Президијума доносе се већином гласова. Президијум може доносити одлуке ако је присутна бар половина његових чланова.

Президијум наставља своје послове до састанка новог Парламента.

Чл. 48. — Президијум сазива Парламенат и одређује датум нових избора.

Чл. 49. — У случају сукоба по питањима Устава између републике и земаља или у случају сукоба по питању устава између појединих земаља, одлучује Президијум.

Чл. 50. — Претседник у исто време врши следеће дужности поглавара државе:

1) Заклиње чланове Владе које је изабрао Парламенат.

2) Заступа Републику у међународним односима, оверава и прима акредитиве страних посланика;

3) Потписује у име Републике државне уговоре које је закључио Парламенат са иностраним државама.

4) Проглашава законе донете на основу Устава и објављује их.

Чл. 51. — Парламенат на свом састанку прописује себи пословник. Парламенат доноси своје одлуке простом већином гласова, уколико у овом Уставу није изричито другачије прописано.

Он може доносити одлуке, ако је присутно више од половине његових чланова.

Чл. 52. — За време заседања и по истеку изборног периода или по распуштању Парламента и до састанка новог Парламента, Парламенат образује сталан одбор за вршење дужности и права новог претставништва.

Парламенат образује и сталан Одбор за спољне послове који може радити ван заседања Парламента и по истеку изборног периода или после распуштања Парламента, све до састанка новог Парламента. Седнице овог одбора нису јавне. Одбор може одлучити двотрећинском већином да ли ће његове седнице бити јавне.

Ови одбори имају права анкетних одбора.

Чл. 53. — Парламенат, Президијум и сваки парламентарни одбор могу затражити да сваки министар, ради давања обавештења, присуствује њиховим седницама. Министри и њихови пуномоћници имају у свако доба приступ на седнице Парламента и његових одбора.

Чл. 54. — Парламенат има право и дужност да на захтев петине од законског броја својих чланова образује анкетне одборе. Ови одбори сакупљају доказе, које они или подносиоци захтева сматрају за потребне.

Судови и управни органи дужни су да изађу у сусрет тражењу ових одбора да се прикупе докази и да на њихов захтев поднесу своја акта.

За прикупљање доказа од стране одбора сходно важе прописи кривичног поступка.

Чл. 55. — Парламенат поставља принципе за управљање државним пословима. Он одобрава буџетске приходе и расходе. Он одобрава државне уговоре.

Чл. 56. — Тачни и верни записници јавних седница Парламента или његових одбора не повлаче одговорност.

Чл. 57. — Посланици Парламента или земаљских скупштина не траже отсуство за вршење свога рада.

Њима припада плата или награда.

Чл. 58. — Посланици Парламента и земаљских скупштина добијају накнаду трошкова.

Одрицање накнаде је недопуштено.

Право на накнаду не може се преносити нити заложити.

Чл. 59. — Чланови Парламента имају право на бесплатну вожњу свим јавним немачким саобраћајним средствима.

Чл. 60. — Ниједан члан Парламента или земаљске скупштине не сме бити судски или службено гоњен или позван на одговорност ван скупштинских седница због свог гласања или изјава датих у вршењу дужности.

Чл. 61. — Ниједан посланик Парламента или земаљске скупштине не може за време заседања бити стављен под истрагу или ухапшен или се на други начин лишити личне слободе због неког кажњивог дела, сем ако се ухвати на делу или се са тим сложи Парламенат двотрећинском већином. Прописи члана 7 став 2 остају неповређени. Казнени поступак против неког члана Парламента или земаљске скупштине и свако хапшење или други начин ограничавања његове личне слободе биће на захтев одговарајућег дома прекинут за време заседања.

Чл. 62. — Посланици Парламента и земаљских скупштина имају право да ускрате своје сведочење о лицима која су њима као посланицима поверила извесне чињенице или о самим тим чињеницама. У погледу тражења писмених изјава они су равноправни с лицима која имају законско право да ускрате сведочење. Претрес или узапћивање у просторијама Парламента или земаљских скупштина могу се предузети само уз сагласност Президијума.

Чл. 63. — Парламенат може бити распуштен пре истека изборног периода:

а) на основу сопствене одлуке

б) одлуком народа.

За распуштање Парламента на основу сопствене одлуке потребна је сагласност више од половине чланова.

Чл. 64. — Нови ће се избори објавити најдаље шездесетог дана по распуштању Парламента.

Г) ВЛАДА РЕПУБЛИКЕ

Чл. 65. — Влада се састоји од министра претседника и министара

Чл. 66. — Парламенат бира министра претседника на својој првој седници.

Он потврђује министре које предлаже министар претседник.

Чл. 67. — Министар коме се ускрати поверење мора се повући.

Одлука о ускраћивању поверења само је онда пуноважна, ако се с њом сагласи бар половина посланика, који су сачињавали Парламенат у време гласања.

Предлог за доношење такве одлуке мора потписати најмање тридесет посланика.

О предлогу се сме гласати најраније другог дана по његовом расправљању. Предлог се мора решити у року од недеље дана по његовом подношењу.

Чл. 68. — Министар претседник, на основу начела која је поставио Парламенат, одређује основне линије политике Владе. За то је одговоран Парламенту. У границама тих основних линија сваки министар води самостално поверени ресор уз личну одговорност Парламенту.

Влада републике има право помиловања у свим политичким кривичним процесима и пресудама судова Републике.

Чл. 69. — Министар претседник претседава седницама Владе и руководи њеним пословима.

Он поставља јавне службенике који су потчињени Влади републике.

Чл. 70. — Влада доноси своје одлуке већином гласова.

У случају једнаке поделе гласова, одлучује глас претседавајућег

Чл. 71. — Министри су дужни да подносе Влади, ради саветовања и доношења одлука, све законске нацрте, извештаје о пословима, за које то прописује Устав или закон, као и да изнесу своја мишљења по питањима која додирују делокруг рада више министара.

Чл. 72. — При ступању на дужност министри полажу заклетву да ће своје послове водити непристрасно за добро народа и по Уставу и законима.

Чл. 73. — Министри имају право на плате по одредбама посебног закона.

Чл. 74. — Законе доноси:

а) Парламенат

б) народ, непосредно својим референдумом.

Чл. 75. — Република има законодавну власт по питањима:

1) односа према иностранству, држављанства, слободне сеобе, усељавања и исељавања, изручивања, издавања пасоша и права странаца;

2) валутног и новчаног система, девизног промета, царине, јединства трговачког и царинског подручја и слободе робног промета, мера и тежина, банкарства и берзи, приватног осигурања;

3) железница, моторизованог саобраћаја на суву, води и у ваздуху, сувоземних и водених путева, бродарства, риболова на пучини и крај обале.

4) поште, телеграфа, телефона, радиа;

5) пољопривреде, индустрије, занатства, трговине, рударства, радиности, као и о њиховом положају и заступљености у народној привреди, јавно-правних професионалних претставништва, права удруживања, права савета предузећа;

6) привредног планирања, производње, потрошње, расподеле и образовања цена привредних добара, социјализације природних богатстава и привредних предузећа, аграрне реформе, укидања монопола и картела;

7) аграрног права, привредног права, радног права, пореског права, кривичног права, судског поступка заједно са извршењем казне, заштите јавног поретка и безбедности;

8) грађанског права, привредног права, радног права, судског поступка заједно са извршењем казне, заштите јавног поретка и безбедности;

9) социјалног осигурања, социјалног старања заштите радне снаге, регулисања рада и посредовања у раду;

10) популационе политике здравља, старања о материнству, одојчади, деци и малолетним лицима, старање за жртве фашизма, за ратом оштећене и за пресељенике;

11) штампе, удруживања и права позоришта и биоскопа;

12) школства заједно са високим школством и библиотекарством;

13) права верских заједница.

Уколико се Република не користи својим законодавним правом, земље задржавају право законодавства.

Чл. 76. — Република има законодавну власт по питањима јавних финасија, кредита и земаљских јавних финансија. При том се мора имати у виду одржање животне способности земаља и општина.

Чл. 77. — Уколико је Република употребила своју законодавну власт, супротне одредбе земаљског права стављају се ван снаге.

Ако постоји несагласност о томе да ли је неки земаљски правни пропис сагласан са правом Републике, тада на захтев земаљске владе или Владе Републике одлучује Президијум Парламента.

Чл. 78. — Законске предлоге подносе Влада или чланови Парламента.

Законски предлози имају се бар двапут претресати.

Чл. 79. — Законе донете сообразно Уставу проглашује претседник Парламента и у року од 14 дана објављује их у службеном листу Републике.

Уколико се другачије не одреди, закони ступају на снагу даном објављивања.

Чл. 80. — Ако трећина чланова Парламента затражи, објављивање се одлаже за један месец. По истеку тога рока закон се мора објавити, сем ако није на референдуму народ показао да не жели објављивање закона.

Чл. 81. — Референдум се спроводи ако једна десетина пуноправних гласача или ако допуштене партије и масовне организације које покажу да вероватно обухватају петину свих пуноправних гласача, то затраже (народна иницијатива).

Народна иницијатива мора бити изражена у неком законском предлогу. Тај предлог Влада подноси Парламенту излажући свој став.

Референдум се не одржава ако се предложени закон усвоји у Парламенту у облику са којим су сагласни предлагачи или њихова заступништва.

По питањима државних финансија, закона о дажбинама и уредаба о платама не спроводи се референдум.

Закон поднет на референдум усвојен је ако већина гласа за њега.

Поступак за народну иницијативу и референдум прописује нарочити закон.

Чл. 82. — Устав се не може мењати законом.

Одлука Парламента о промени Устава извршује се ако је присутно две трећине посланика Парламента и ако најмање две трећине присутних посланика за то гласа.

О томе да се о промени Устава има одлучити референдумом потребна је сагласност већине пуноправних гласова.

Чл. 83. — За отуђивање поседа и производних предузећа, која су јавна својина, потребна је сагласност надлежног народног прет-

ставништва (Парламенат Републике, земаљска скупштина, окружна скупштина, општински одбор). Ова се сагласност може добити само двотрећинском већином законског броја чланова.

Чл. 84. — Амнестије се доносе и објављују у облику закона.

Чл. 85. — Одредбе овог Устава су право које непосредно важи. Опште призната правила народног права важе као обавезни елементи права Немачке Републике, и ова нису изричито законом прописана.

Прописно објављени закони су обавезни за судију и он се не сме упуштати у оцену њихове уставности.

Чл. 86. — Уколико није законом другачије одређено, законе Републике примењују земље, окрузи и општине.

Чл. 87. — Влада Републике врши надзор над пословима, у којима Републици припада право законодавства.

Уколико законе Републике не примењују републиканске власти, Влада Републике може издати општа упутства. Она има право да за надзор над спровођењем тих закона пошаље извршним властима свог пуномоћника.

Земаљске владе су дужне да на тражење Владе Републике отклоне грешке, настале у примењивању закона Републике. У случају различитости мишљења одлучује на захтев Владе Републике или земаљске владе Президијум Парламента.

Д) ПРАВОСУЂЕ

Чл. 88. — Суђење се врши по прописима закона, а суде професионалне судије и присудитељи у духу социјалне правичности.

Чл. 89. — Изграђивањем установа за правничко образовање држава се стара да се припадницима свих народних слојева пружи могућност да се оспособе за судску службу.

Чл. 90. — Присудитељи морају учествовати у свим питањима суђења и у свим инстанцама суда.

Присудитеље предлажу демократске организације, а бирају их надлежна народна претставништва.

Чл. 91. — Судије су у суђењу независни и потчињени само закону.

Чл. 92. — Претседника и чланове Врховног суда Републике као и Врховног државног заступника Републике и њихове заменике бира Парламенат.

Чл. 93. — Ванредни судови су недопуштени. Ником не може судити ненадлежан суд.

Нарочити судови су допуштени само на основу законске одредбе

Чл. 94. — За заштиту грађана од противправних уредаба и наредаба управе служи административно правосуђе.

Чл. 95. — Судски претреси су јавни. Ако је угрожена државна безбедност или морал, суд може искључити јавност.

Ђ) УПРАВА

Чл. 96. — Немачка сачињава јединствено царинско и трговинско подручје са заједничком царинском границом.

Области страних држава или делови области могу се државним уговорима или конвенцијом прикључити немачкој царинској територији.

Законом се могу из немачке царинске територије искључити поједини делови. За слободна пристаништа искључење се може укинути само уставним законом.

Сва роба која се налази у слободном промету у немачкој царинској области сме се унутар немачког царинског подручја, а преко граница немачких земаља и општина, слободно увозити, извозити и превозити.

Чл. 97. — Дажбине и порези прикупљају се само на основу законске уредбе.

Чл. 98. — Приходи и расходи Републике морају се за сваку рачунску годину прорачунати и унети у буџет.

Буџет се утврђује законом пре почетка рачунске године.

Чл. 99. — О приходима Републике и њиховој употреби Парламенту полаже рачун министар финансија.

Чл. 100. — Путем кредита смеју се прибављати новчана средства само у изванредној нужди и по правилу само за издатке у куповне сврхе и на основу закона.

Чл. 101. — Порез на иметак, доходак и трошарина морају у законима бити у сразмерном међусобном односу и разрезивати се по социјалним мерилима.

Разрезивањем велике порезе на наслеђе треба да се спречи нагомилавање имовине штетно по народ.

Чл. 102. — Република управља царинама и порезима које регулишу закони републике.

Чл. 103. — Република управља поштом, телеграфом, телефоном и радиом, као и железницама.

Чл. 104. — Сувоземни и водени путеви који прелазе локални значај под управом су Републике.

Е) ЗЕМЉЕ, ОКРУЗИ И ОПШТИНЕ

Чл. 105. — Свака земља мора имати демократски поредак.

Земаљска скупштина мора се бирати општим, једнаким, непосредним и тајним гласањем по начелима сразмерног претстављиштва.

Земаљске владе морају имати поверење својих скупштина.

Демократски принципи који вреде за државну изградњу Републике важе и за управу земље.

Чл. 106. — Република установљава систем општина и округа.

Општине и окрузи имају претставништва која се бирају по општим демократским начелима за избор у Парламенат Републике.

Бирачко право за општинска и окружна претставништва не сме се ускратити ником ко је три месеца у општини или округу настањен, уколико не постоји неки други разлог за ускраћивање овог права.

За вођење послова управама округа и општина потребно је поверење народа.

Чл. 107. — Нарочити је задатак општина и округа да издржавају друштвене установе за задовољавање општих потреба и подизање животног стандарда, нарочито радног становништва. Дужност им је да у јавне послове уведу најшире слојеве народа.

Чл. 108. — Надзор над општинама и окрузима ограничава се на спречавање противзаконитости и чување принципа демократског управљања.

Чл. 109. — На основу закона Република може пренети извесне послове на земље, а Република и земље на општине и округе.

ANALI PFB | anali.rs

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ

ДОКУМЕНТИ О РАЗВОЈУ НАРОДНЕ ВЛАСТИ (Приручник за изучавање историје народне власти на факултетима, школама и курсевима). Сабрао и уредио: др Леон Гершковић. Београд, 1948.

Ова збирка докумената о историји народне власти претставља, уствари, друго, унеколико допуњено, одн. измењено, издање истоимене књиге коју је др Гершковић 1946 год. први пут издао за потребе студената Правног факултета. У поређењу са првим издањем види се да су изостављени неки мање важни документи, али су зато унети многи нови документи. Ти документи који се сада први пут објављују у овој збирци односе се углавном на стварање и развитак народноослободилачке војске, на организацију судова у Хрватској; затим су унете нове одлуке донете на II заседању ЗАВНОБИХ-а. на I заседању ЦАСНО-а, I заседању АСНОМ-а и на Великој антифашистичкој народноослободилачкој скупштини Србије. Исто тако унета су у збирку и многа нова документа (око 20) из историје народне власти у Словенији.

Историја народне власти уведена је први пут као наставни предмет на Правном факултету у Београду 1948 године. Иако је протекло релативно мало времена од њеног увођења, она се ту, на Правном факултету, најпре и већ у знатној мери оформила као посебан предмет са посебним садржајем (који није садржај Историје народноослободилачке борбе, нити пак садржај правних и историско-правних дисциплина, као на пр. Уставног права). С друге стране, Историја народне власти потврдила се већ до сада као важна дисциплина, као значајна компонента у правилном образовању наших нових правничких кадрова. Историја народне власти је значајна, пре свега, зато што нам излаже најближу, непосредну историју образовања наше народне државе, што нам указује на непосредне корене нашег друштвеног и државног уређења и нашег новог правног поретка, што нам објашњава како је дошло до дубоких револуционарних преображаја у животу наших народа, до разбијања старе, противнародне државне машине и до првог, најзнаменитијег у историји наших народа, Устава ФНРЈ од 31. I. 1946 године. Осим тога, Историја народне власти има и крупан теоретски значај. С обзиром на специфичан пут ослободилачке борбе и револуционарног преображаја у нашој земљи, Историја народне власти има велики значај за теорију револуције и теорију државе уопште, а посебно народне државе као државе новог типа. Најзад, крупан исто колико и претходни, јесте њен васпитно-политички значај. Историја народне власти показала се већ до сада као једно од средстава у развијању и подизању патриотизма код студентске и друге школске омладине, у јачању верности према свом народу и љубав према својој отаџбини, која данас корача чврсто путем социјализма.

Збирка др Гершковића обухвата не само правне прописе који се односе на стварање и развој савезних органа народне власти, већ исто тако и документе о развитку народне власти у појединим данашњим нашим народним републикама. Правним прописима свих наших народа, одн. република посвећена је подједнака пажња и дато довољно места. Састављач збирке узео је, дакле, за полазну тачку да изучавање историје наше народне власти не треба ограничавати једино на постанак и развитак народне власти у својој републици и да не треба излагати историју стварања народне власти код појединих наших народа изоловано, већ да треба излагати упоредно историје свих наших народа (како би поред великих и несумњивих сродности у путевима изградње народне власти и федерације дошле до изражаја и специфичности развитка појединих народних република). То је очигледно значајна позитивна одлика ове збирке.

Документи су у збирци поређани, у основи, по хронолошком реду, но хронолошки ред није схваћен строго, већ само као руководећи принцип, што значи да су на појединим местима сакупљена и један за другим изложена сва документа која се тичу једног одређеног питања у једној покрајини у једном одређеном периоду, или све одлуке које је извесно скупштинско заседање донело и т. сл. Тако на пр. збирка почиње првим чланком о народноослободилачким одборима (чланак друга Кардеља објављен у „Борби" од 19. X. 1941), затим долазе документи о оснивању народноослободилачких партизанских одреда и њиховом прерастању у народноослободилачку војску, па тзв. фочански прописи; после тога сакупљене су на једном месту све најважније одлуке Извршног одбора Ослободилне фронте Словеније и Главног штаба НОПО Словеније из 1941 и 1942 год., затим је објављен проглас Скупштине црногорских и бокељских родољуба од фебруара 1942 год., итд.

Сматрамо да је овакав начин излагања материјала у основи правилан. Друкчије груписање материјала (на пр. искључиво по проблемима или искључиво по појединим федералним јединицама) не би одговарало потребама правилног, научног историског изучавања. Историја се мора излагати историски.

Али, прихватајући тај историски, хронолошки ред, мислимо да би објављени документи требало ипак да буду са више система и прегледније груписани. У збирци друга Г. недостаје периодизација, која би помогла лакшем, и правилнијем и успешнијем проучавању и разумевању документарног материјала, нарочито сада док још немамо уџбеник из Историје народне власти.

Исто тако и из истих разлога требало би да објашњења која су дата испред појединих докумената, одн. групе докумената буду нешто опширнија, потпунија. Објашњења би требало да се односе не само на значај појединих докумената, него исто тако и на ситуацију привредну, војну и политичку у време када су појединн документи издати. Тиме збирка не би изгубила свој карактер (карактер приручника, помоћне литературе), већ би само добила у корисности, још више и боље допринела сврси ради које је издата.

У ново издање збирке др Г. је унео, поред нових докумената, и своју расправу „Преглед хисториског развитка нашег правног поретка" (одељак из рефрата који је одржао на оснивачкој скупштини Удружења правника ФНРЈ — „Архив за правне и друштвене науке", април-јуни 1947). Та расправа — ма да се односи само на развитак нашег правног поретка, а не и на процес стварања наше нове државе и органа нове народне власти — служи као изванредно корисна допуна сакупљеног материјала. Она ће помоћи студентима и свима који

се њоме буду служили да се правилно оријентишу у изложеном материјалу, да схвате теоретски значај појединих исправа и њихову узајамну повезаност.

У збирци су најмање заступљени, или боље рећи недостају скоро сасвим, документи из првих дана устанка и уопште из 1941 год. (Тога је свестан и састављач збирке који у уводу своје књиге и сам констатује тај недостатак и који, у оскудици других докумената, у ново издање уноси један одломак из Дневника Драгојла Дудића о првом декрету народне власти у Србији). То је штета, јер ти први документи спадају свакако међу најважније споменике у историји наше народне власти, најважније за научну обраду питања о револуционарном преображају друштва, државе и правног поретка у нас. Они би нам најпре и најбоље приказали како је код нас текао процес рушења старе ненародне државе, процес ломљења и разарања њеног апарата, с једне стране, и процес појављивања на рушевинама старе државне машине, органа власти нове народне државе.

У поређењу са првим издањем, ново (прво јавно) издање збирке докумената о развоју народне власти претставља несумњиви напредак како у погледу брижљивијег избора унетих докумената, тако и у погледу учињеног напора да се читаоцима пружи извесна помоћ за њено правилно коришћење, за правилно схватање значаја појединих докумената. Нема сумње да ће идућа издања ове књиге значити даље кораке на томе путу, а уколико буде ускоро издат уџбеник из Историје народне власти (за чију израду, по нашем мишљењу, већ постоје услови), самим тим отпале би и извесне напред учињене напомене, нарочито у погледу повезивања материјала са подацима из историје народноослободилачке борбе.

Збирка др Гершковића претставља значајан и користан прилог, с једне стране, нашој историско-правној литератури, а с друге стране правилном идеолошко-политичком изграђивању наших студената и ђака. Она јесте и биће вазда врло корисно штиво за генерације наше омладине која ће и на тим споменицима учити како се, уз велике, натчовечанске напоре и кроз херојску борбу наших народа рађала наша народна власт и наша нова држава.

Д. Јанковић

Владимир Дедијер: ПАРИСКА КОНФЕРЕНЦИЈА стр. 470. Библиотека „Тридесет дана", Београд 1947.

Париска мировна конференција имала је за задатак да отпочне са ликвидирањем тешког наслеђа Другог светског рата. Она је, конкретно, имала да учини препоруке у вези са закључењем мировних уговора са оним државама које су у рату у Европи учествовале на страни Хитлерове Немачке, тј. са Италијом, Бугарском, Румунијом, Мађарском и Финском. На Конференцији биле су заступљене све државе чије су оружане снаге играле више или мање активну улогу у борби против било које од поменутих земаља. Конференција је одржана у другој половини 1946 године, скоро петнаест месеци после капитулације нацистичке Немачке, после петнаест месеци напора да се, у оквиру Савета министара иностраних послова, нађе основа на којој би се могло окончати ратно стање бар са сателитским државама и тиме положити први темељи послератног поретка у Европи. У току тих петнаест месеци био се већ у знатној мери одвио процес прегруписавања снага у свету: западни савезници све су се више удаљавали од начела које је у току рата антихитлеровска коалиција била поставила као основе будућег мира, све су се јасније оцртавала

два из основа опрачна става по питању организовања тог будућег мира — став оних сила за које је рат у суштини имао империјалистички смисао и које су, према томе, тежиле да и миру дају империјалистичко и поробљивачко обележје, и став оних снага у међународном животу које су тежиле једном праведном, демократском и трајном миру. На Париској конференцији те су тежње и ставови долазили до изражаја, у разним видовима и са не увек истим интензитетом, по готово свим питањима, од најкрупнијих политичких па до на изглед најситнијих техничких питања, којима је Конференција имала да се бави. У књизи Владимира Дедијера налазимо слику, и детаљну и јасну, све те сложене проблематике која је Париској конференцији дала обележје, налазимо, такође, и онај општи политички и историски оквир без кога се ни та проблематика не би могла потпуно разумети, налазимо, најзад, оно што је само један учесник у раду Конференције могао да да: атмосферу која је на Конференцији владала и која чини нужни саставни део слике која нам се у овој књизи тако живо пружа.

Прва битка— која је трајала пуне две недеље — била се око питања процедуре, тј. око начина на који ће Конференција доносити своје одлуке. Радило се о томе, да ли ће се усвојити процедура која ће омогућити доношење споразумних и разумно компромисних одлука, одлука на којима би могао да се изгради праведан и трајан мир, или ће се пак прибећи процедури заснованој на надгласавању, процедури која би допустила империјалистичком блоку да наметне свсју вољу осталим државама заступљеним на Конференцији.

Главна и најтежа борба на Конференцији вођена је, међутим, око питања источних граница Италије т.ј. око питања Трста и Јулиске Крајине. Настојања југословенске делегације, потпомогнуте делегацијама СССР и осталих словенских делегација, да се то питање реши на начин којим би се задовољила основна национална права југословенских народа, наилазила су на одлучан отпор групе делегација окупљених око САД и Велике Британије. А разлози таквог става према захтевима једног савезника, чију је оправданост тешко ко могао да спори? „Јулиска Крајина с главним градом Трстом претставља за америчке империјалисте једну од најважнијих тачака у басену Средоземног Мора, једну од најважнијих позиција у Средњој Европи. Отуда њихова упорност да се дочепају те позиције, да од ње створе своју војну и економску базу за продирање на Балкан и Средњу Европу. Борба за Јулиску Крајину претставља за америчке империјалисте само један део њихове опште борбе за извојевање стратегиских позиција против Совјетског Савеза, против Југославије и других независних држава у овом делу Европе." (стр. 178). У борби против југословенских захтева империјалисти нису бирали средства: сви сателити (нарочито Бразил, Аустралија итд.) су мобилисани, гласачка машина је стављена у пуни погон. А како се насупрот нашим аргументима нису могли изнети никакви противаргументи, приступило се једном једноставном поступку — поступку ћутања: „чињенице — ћутање, аргументи — ћутање" (стр. 215).

На отпор империјалистичког блока наишли су и захтеви наше земље да јој Италија надокнади бар један део штете коју јој је фашистичка инвазија била нанела. Тај отпор није, разуме се, проистицао ни из каквих нарочитих обзира према стварним интересима италијанске привреде: „резултати рада економске комисије... показали су можда јасније и прецизније него у иједној другој комисији пљачкашке намере америчких, а и енглеских империјалиста према Италији... рад комисије је разоткрио планове трустова Вол-Стрита да преко економских клаузула уговора о миру са Италијом олакшају пласирање свог капитала у циљу потпуног подјармљивања

италијанске привреде..." (стр. 317). Југословенска и остале словенске делегације, са своје стране, инсистирале су на праведним репарационим захтевима према Италији, али су, уједно, узимале у заштиту праве националне интересе Италије од пороблювачких апетита америчких трустова.

За дискусију мировних уговора са балканским државама била је карактеристична потпора коју су делегације западних земаља давале грчким монархофашистима и њиховим експанзионистичким тежњама на рачун Албаније и Бугарске, као и општи непријатељски став тих делегација према оним балканским земљама које су се истргле из орбита империјализма и кренуле путем народне демократије. Карактеристични су били и њихови напори да преко клаузула мировних уговора спрече економско ослобођење балканских народа и да задрже своје позиције у том делу света.

Против свих тих настојања империјалистичког блока да мировним уговорима дају једно обележје које не би имало ничег заједничког с циљевима за које су се народи у ослободилачком рату борили, водиле су упорну, свакодневну, неуморну борбу делегације словенских и осталих демократских земаља. У тој борби је нарочито истакнута улога припала југословенској делегацији на челу с другом Кардељем. Благодарећи тој борби — чије су разне фазе веома живо и подробно описане у Дедијеровој књизи — „читав низ решења Конференције претстављају победу демократизма у међународним односима, низ решења су резултат већег или мањег компромиса између англо-америчке империјалистичке политике и политике изградње демократског мира." (Стр. 459). Захваљујући тој борби постигнуто је, значи, највише што се могло постићи у даним условима у правцу изградње једног праведног и трајног мира.

Поред описа самога рада Конференције и њених бројних комисија, у књизи налазимо и интересантно поглавље о штампи на Париској конференцији, у коме су јасно приказане основне разлике између стварно демократске штампе и штампе која се налази у рукама монопола, разлике које су дошле до изражаја и у улози коју је штампа одиграла у вези с Конференцијом. Налазимо и веома занимљиве податке о Версајској конференцији, затим о ранијој економској зависности балканских земаља од империјалистичких сила, о положају Бразила и Аустралије и њиховој улози у међународној политици (на основу чега и њихов став на Париској конференцији постаје разумљивим) итд.

Књига Владимира Дедијера о Париској конференцији није, према томе, само значајно историско сведочанство једног очевидца о дипломатском скупу где су дошле до изражаја основне тенденције савремене политике. Она, уједно, претставља и низ студија, рађених научно и на темељу обилних података, о главним проблемима који су се на тој Конференцији поставили, а који претстављају важан саставни део савремене међународне проблематике уопште.

Ђ. НИНЧИЋ

ANALI PFB | anali.rs

С. Н. Братусь: ЮРИДИЧЕСКИЕ ЛИЦА В СОВЕТСКОМ ГРАЖДАНСКОМ ПРАВЕ, (ПРАВНА ЛИЦА У СОВЈЕТСКОМ ГРАЂАНСКОМ ПРАВУ), Москва, 1947 г. —

У издању Савезног института правних наука Министарства правосуђа СССР изишло је ово опсежно (363 стр.) дело С. Н. Братуса о правним лицима у совјетском грађанском праву, у коме је обухваћен појам правних лица, њихови облици, и државна правна лица, тј. правна личност државе, месних совјета, буџетских установа и државних предузећа. Према томе, није обухваћена правна личност друштвених организација. Али и поред тога, у делу су дате главне основе за решавање проблема правног лица у совјетском праву уопште. Дело није значајно само као монографија о пероблему правног лица: оно садржи и низ, додуше узгредних, али занимљивих и често нових, погледа и на многе друге проблеме права, који стоје у вези с главним проблемом. Стога је оно од интереса не само за правнике који се баве грађанским правом, него и за правнике уопште.

Дело има широку теоретску подлогу. Писац је хтео да најпре расправи основне теоретске проблеме који се постављају код правног лица, па да тек онда приђе примени резултата тог расправљања на поједина правна лица у совјетском праву. Стога је скоро половина књиге, цео њен први раздео (152 стране), посвећена општом излагању о појму правног лица, његовом заначају и суштини.

У уводу првог раздела писац констатује да је питање о појму и суштини правног лица једно од најзамршенијих питања буржоаске правне науке. Ово долази делом и отуд што се шире питање о појму субјекта права и субјективних права различито решава у буржоаској теорији. У крајњој анализи, подвлачи писац, све се буржоаске теорије могу објаснити класним и економским условима датог друштва, али се оне не могу „непосредно извести из економских односа". То би значило вулгарни економски материјализам. Право се може изучавати само у вези с другим појавама идеолошке надградње. право, цитира писац Енгелса мора бити „унутар себе услаглашено", лишено унутрашњих противречности, и зато је могућа, и неизбежна, извесна несагласност између економских односа и правних норми.

У следећем одељку писац претреса питање значаја воље у праву и појма субјекта и субјективних права. Он истиче да се најважнији правни појмови (право у објективном смислу, субјект права, правни односи и др.) не могу правилно одредити без разјашњења значаја момента воље у праву. Истовремено констатује да питању воље у праву није посвећена довољна пажња. По марксистичком схватању, сматра писац, воља је везана с интелектуалним и емоционалним процесима. Вољна радња претпоставља свесну везу између лица које осећа једну одређену потребу и предмета који је може задовољити. Ипак вољна радња не потиче непосредно из потребе: човек бира између разних мотива воље, и воља је за марксисту слободна у том смислу да је човек способан да доноси одлуке са свешћу о датој ствари. Воља и личност су одређени друштвеним бићем, али се не могу идентификовати с друштвеном свешћу и вољом. Но, не могу се ни одвојити: образовање друштвене воље везано је с вољним актима људи који стоје у одређеним друштвеним односима. Отуд Маркс и Енгелс издвајају право као скуп норми који претставља садржај воље владајуће класе од друштвене правне свести и претстава о праву појединаца — право постоји независно од свести и воље појединаца. Али та класна (или општенародна воља у бескласном социјалистичком друштву — морамо подвући да пишчева терминологија овде није јасна, јер би се могло помислити да

има права у бескласном друштву) воља није психолошка воља, није састављена из скупа индивидуалних воља: све индивидуе дате класе не долазе до високог ступња правилног схватања класног положаја. Воља класе је квалитативно различита од индивидуалних воља чланова класе: њен садржај је дат класним односима, тј. економском базом, а не једним или другим односима појединаца. Ово правилно схватање појма воље је важно за правилно схватање односа између објективног и субјективног права. Право је израз општих интереса (класе) и изражава објективни интерес индивидуе одређен њеним положајем у процесу производње. Ову класну вољу изражавају, међутим, живи људи, законодавни органи. Али она има објективни значај само уколико одговара општекласним интересима и одбацује самовољу појединаца. Тако је могуће да се закон одвоји, као израз државне воље, од оног непосредног циља којим се руководио законодавац при издавању закона и од његовог психолошког вољног акта. Изишавши на свет, закон је постао друштвени факат, и он важи док смисао његових речи „допушта суду или администрацији који примењују закон да њиме регулишу оне друштвене односе које штити државна власт, а који нису првобитно били предвиђени од стране законодавца као објект таквог регулисања, него су се појавили тек по издавању закона". Зато писац мисли да је правилнија објективна теорија тумачења закона, а не субјективна (која тражи вољу законодавца). Међутим, под вољом законодавца свакако не треба схватити његову психолошку вољу, него објективну вољу владајуће класе или општенародну вољу, која постоји и по доношењу закона.

Потом писац врло сажето и јасно даје богат преглед буржоаских схватања о појму субјекта права и субјективног права у вези с моментом воље, подвлачећи критички недостатке и добре стране сваке од ових многобројних теорија. Затим, на основу наведених разлагања о значењу воље за објективно право, долази до закључка да субјективно право није нужно везано за вољу у психолошком смислу. Субјекат права је лице, али не само једна јединка, него и њихова удружења. Субјективно право није овлашћење индивидуалне психолошке воље. Према томе, правни односи су вољни односи, али не у смислу да се увек изнова у том односу извршују психолошки вољни акти, него да се они претпостављају, независно од тога да ли је дата јединка способна за такве акте. Правна способност и субјективна права, која настају на основу ње, „су односи који карактеришу позицију јединке или колектива у друштвеној организацији рада", и они постоје објективно, независно од појединих јединки. Пословна способност, међутим, претпоставља постојање воље у психолошком смислу, јер је без ње често немогуће користити своја субјективна права, као што није могуће ни формулисати објективно право. Али та воља није садржај субјективног права, него његова неопходна претпоставка, коју пословно неспособном лицу „позајмљују" пословно способни. Воља само покреће власт која припада лицу као његово субјективно право, она није то право. Власт је пак правни ,а не фактички појам. Власт обезбеђује интересе, и то опште, типичне, а не индивидуалне. Отуд свако биће које може вољом да реализује ту власт јест субјекат права — цитира писац Сољеjеву мисао као тачну (32).

У следећем одељку писац расправља о појму правног лица у развитку права, закључно с буржоаским правом, задржавајући се особито на разликовању између корпорације (удружења) и установе, и покушавајући да одреди друштвено-економске узроке појединих

облика правних лица и законитост њиховог појављивања и развоја. Излагање је врло занимљиво, материјал историски богат, и писац конкретно показује како се њим треба користити, а не шпекулисати напразно, на основу чисте логике и појмова. Ми видимо како се појмови јављају, и како се проблеми постављају. Методолошки је овај одељак врло инструктиван, не улазећи у питање тачности сваке појединачне поставке. У овом одељку писац долази до закључака да се правна категорија правно лице појављује још у римском праву. али да пуни расцват добија тек у буржоаском праву. У вези с тим писац истиче уношења правних категорија из једне у другу друштвено-економску формацију, која им боље одговара, разуме се, уз промену садржаја саме категорије, што је доказ неједнаког развоја права и економике. „Заједнички интерес датог колектива, изражен у јединственом циљу, ради чијег је остварења он и организован и заједничка воља учесника колектива одређена тим циљем, објективизирају се у одређеној привредној делатности тог колектива. У вези као јединство, тј. као субјекат грађанских права и обавеза ,а не као прост збир засебних сопственика" (44). Притом је битна организација тог колектива, а држава је увек та која цени који ступањ издвајања друштвених интереса треба да се постигне да би се односна организација признала за засебног субјекта права. Основ су и овде интереси владајуће класе. И код правног лица је психолошка воља живих људи, органа, претпоставка без које се не може замислити његова правна воља.

Све се ово може применити и на установу као правно лице. За постанак правног лица (било удружења или установе) неопходна је претпоставка за разлику од физичког лица, свесна вољна делатност људи — орган државне власти, групе људи или једног физичког лица (51). Али, као што је објективно право израз објективне воље, и не поклапа се с вољом појединца, тако и код правног лица воља правног лица и његов циљ не поклапају се с психолошком вољом његових чланова, живих људи који су његов „супстрат". Објективна воља правног лица увек је, у већој или мањој мери, одређена државном влашћу, која чини квалитативно различитом од простог збира појединачних воља. Разлика између корпорације и установе састоји се у томе што се оснивачи корпорације и после његовог стварања налазе у вези с њом као њени чланови, док се код установе актом заснивања установе завршава делатност оснивача, а садржај делатности установе одређује се друштвеним интересом и вољом државе. Правно лице је друштвена стварност, а „воља правног лица је управо његова воља, иако је психолошки обрађују и изражавају његови органи, тј. живи људи" (стр. 67). Тако правно лице одржава стварну друштвену појаву, објективно постојеће везе и односе друштвеног колектива.

Овакво схватање реалности правног лица било је, истиче писац, увек неразрешив проблем за буржоаску правну теорију, чак и за оне који су заступали мишљење о реалности правног лица — они су увек одвајали појам правног лица као субјективну категорију од друштвене стварности којој он одговара. Психолошка воља, међутим, подвлачи писац, није препрека за објективно постојање правног лица као друштвене стварности. На крају овог одељка писац још једном подвлачи велики значај државне воље у стварању правног лица, и стваралачки утицај права на економику, који се огледа особито у томе што право може да оживотвори и оне појаве и односе који још не постоје, али који су могући на основу дате стварности. Исто тако подвлачи и релативну самосталност правне надградње, која

исту базу може правно изразити на различите начине, чиме се и објашњавају различити прописи о правним лицима у разним земљама.

У претпоследњем одељку овог раздела, писац врло опширно излаже разне буржоаске теорије правног лица, поделивши их у три групе: теорије које не признају реалност правног лица, сматрајући га фикцијом; теорије које не признају правно лице, сматрајући да само људи могу бити субјекти и теорије које признају реалност правног лица. Сваку теорију критички разматра, износећи јој добре и рђаве стране.

У последњој глави овог раздела, писац говори уопште о појму и облицима правних лица у совјетском грађанском праву. Писац овде прво решава питање зашто се у совјетском праву уз постојање јединствене социјалистичке својине, чији је носилац држава, јављају и посебна правна лица, државна предузећа и установа. Он утврђује да се држава у совјетском грађанском праву јавља као субјекат у облику фиска. Али се и државни органи појављују као засебни субјекти и однос између њих и државе је као однос између дела и целине, општег и појединачног. Држава није збир органа ,нити она стоји над органима. Држава је конкретно јединство које се манифестује у разноврсности својих органа, која разноврсност не руши јединство државне својине. Постојање самосталних правних лица — државних органа је само израз демократског централизма у области привреде. Ови органи су пак састављени из колектива трудбеника и његове управе. — Као што се види, писац даје једну дијалектичку концепцију односа државе и њених органа која заслужује пажњу, насупрот схватању Венедиктова да држава стоји иза државног органа „као сопственик имовине која му је додељена". Братус сматра да се она манифестује у органу, као целина у делу. Мора се, међутим, приметити да је ово схватање доста неодређено. — Постојање правних лица је, с друге стране, последица примене привредног рачуна, индивидуализације предузећа и материјалне заинтересованости трудбеника за резултат њиховог рада. Природа права државног предузећа на имовину коју држи састоји се у томе, слаже се писац с Венедиктовим, што се својина државе над том имовином не манифестује непосредно (сем извесних изузетака), него њом непосредно управља, користи се и располаже то предузеће, на основу принципа привредно-рачунске самосталности.

Према томе, закључује писац, као правна лица треба признати не само предузећа која раде по пропису привредног рачуна, него и извесне установе на државном буџету, која имају имовинска самосталност. Исто тако су правна лица и кооперативне и друге друштвене организације које располажу самосталном имовином за постизање одређених циљева. Они нису државни органи, него добровољне организације. Све ове организације се могу, према степену социјализације имовине, поделити на три врсте: синдикат, добровољна друштва и друге организације. Правна лица нису само синдикални савез, него и њихове месне организације, а у извесном смислу и подружнице при предузећима итд. Исто тако су правна лица и предузећа која оснивају ове друштвене организације, а права тих организација на имовину коју предају тим предузећима слична су правима државе над имовином државних предузећа.

ANALI PFB | anali.rs

Изневши овако различите облике правних лица у совјетском праву, писац долази до закључка да се на њих не може применити

уобичајена буржоаска подела на корпорације и установе. Сва правна лица совјетског грађанског права треба поделити на државна предузећа, државне буџетске установе и друштвене организације. Али су могуће и прелазне форме (на пр. Државна банка СССР).

Прелазећи на питање ознака које сачињавају садржај појма правног лица, писац износи да се обично наводе четири ознаке: организационо јединство, имовинска индивидуалност, самостална имовинска одговорност и самостално учешће у правном саобраћају као носилац права и обавеза. Притом се писац не слаже с мишљењем Венедиктова и Генкина, по којима је битна четврта ознака, јер њу сматра само као означавање другим речима својства правног лица. Правно лице је оно које је самостални субјект, макар се и не звало правним лицем. А управо треба одредити у чему се састоји самосталност правног субјекта. Писац сматра да је битно својство правног лица имовинска идивидуалност, самосталност његова, и то не свака, него она која достиже одређену меру. Која је то мера? Пуни привредни рачун за државно предузеће, самостално располагање кредитима за буџетску установу, организација самосталног фонда за друштвену организацију. Поред тога, потребна је одговарајућа организација, која омогућује правном лицу да самостално остварује своје задатке. То су две основне ознаке правног лица. Ове основне ознаке одређује држава, али она не може то чинити самовољно, већ на основу постојећег стварног стања, што је условљено развојем социјалистичке економике. Што се тиче самосталне имовинске одговорности, она је само видљиви знак да ли постоји или не битна ознака: имовинска самосталност. Ипак постојање потпуне самосталне имовинске одговорности знак је највишег ступња развоја правног лица, ма била и секундарног, изведеног карактера. Ово писац доказује фином анализом историског развоја те одговорности (147-151).

У II разделу писац излаже правна лица државе, месних совјета и буржоаских установа. Он најпре излаже разлику између предузећа заснованих на принципу привредног рачуна (самосталне привредне делатности) и буџетских установа. Док се за прва уопште сматра да су самостална правна лица, дотле се другима оспорава правна личност. Писац то сматра погрешним, последицом преношења буржоаских конструкција у совјетско право, и мисли да су и буџетске установе правна лица. После анализе односа између државе и државних установа у буржоаском праву, где се не признаје могућност да државна установа у совјетском праву има имовинску самосталност ради испуњења својих циљева и јесте правно лице, као што је и држава као целина, као фиск, у одређеним случајевима засебно правно лице грађанског права (168-169)). Разуме се, она се разликује од свих осталих правних лица, али је не мање правно лице. То је случај у спољнотрговинским пословима, кредитним пословима итд. Овом имовином управља, додуше, Министарство финансија, али у име државе, и према томе је држава правно лице, а не министарство. Фиск се релативно ретко појављује у грађанско-правним односима, али се он ипак јасно приказује од државних органа, као целина од дела. Притом треба стално јасно разликовати појам фиска у совјетској држави од појма совјетске државе као субјекат државе, социјалистичке својине: фиск обухвата само буџетски део имовине који није додељен ниједном државном органу, а не целу државу, социјалистичку својину.

У следећем одељку писац утврђује да су локални совјети (и то они ,а не извршни комитети њихови) правна лица, чији је супстрат месно становништво, а органи скуп бирача и совјета. Притом треба правити разлику између совјета као правног лица, тј. случај кад он

непосредно ступа у правне односе, и његових органа као правног лица кроз које се он манифестује посредно. Најзад, у последњем одељку овог раздела писац доказује да су и буџетске установе, одн. надлештва државе, одн. месних совјета, као министарства, одељења, друштвено-културне установе и др. такође правна лица. Притом се он и овде позива на принцип демократског централизма. Овде су пишчева излагања врло интересантна: он показује како су животне потребе победиле правне конструкције и обезбедиле релативну самосталност ових установа. Он наводи масу аргумената из којих излази да и ове установе располажу двема основним ознакама правног лица. Практична корист од признања ових установа за правна лица јесте што се избегава фикција да оне закључују послове у име државе, и тиме се установе дисциплинују разјашњењем њиховог положаја.

Трећи раздео је посвећен државним предузећима. Писац најпре на основу коришћења врло богатог историског материјала показује поступни развој правне личности државних предузећа упоредо с развојем социјалистичке привреде. Затим се редом претреса правна природа појединих облика државних предузећа: главних управа, трустова, производних предузећа и филијала државних привредних организација. Притом је писац користио огроман материјал позитивног совјетског права, и за упознавање тог права ова књига је од велике вредности.

Из наведених кратких навода о проблемима које ова књига обрађује може се видети сав њен значај. Време је већ да се и наша правна наука, посебно наука грађанског права задржи на овим проблемима, у вези с нашим позитивним правом.

др Р. ЛУКИЋ

Г. Н. Полянская: ЗЕМЕЛЬНОЕ ПРАВО, (ЗЕМЉИШНО ПРАВО), **Москва, 1947.**

Иако је писана за средње правничке школе, без дубље анализе проблема, књига пружа врло корисне податке о совј. земљишном праву. У четири већа одељка писац је успео да да преглед целокупне материје, која је иначе врло сложене природе.

У I одељку писац обрађује појам совј. земљишног права и његове основне институте. На првом месту даје се приказ земљишних односа који су владали у царској Русији, и који су носили чисто експлоататорски карактер. Октобарска револуција учинила је крај овим односима и извршила радикално ослобођење радног сељаштва од експлоатације. Историским декретом „о земљи", који је објављен одмах по преласку државне власти у руке совјета, извршена је пролетерска национализација земље; приватна својина на земљи укинута је за увек и сва земља проглашена имовином читавог народа. Тиме је ударен темељ стварању новог социјалистичког зземљишног поретка.

Нови земљ. поредак предмет је совј. земљишног права, које због својих особености чини засебну грану совј. социјалистичког права. Имајући за основ пролетерску национализацију земље совј. земљишно право се потпуно разликује од земљишног права буржоаских земаља. То се најбоље огледа у његовим основним институтима: праву искључиве државне својине на земљу и праву коришћења земље, својственим само совј. земљ. праву.

Право искључиве државне својине на земљу заузима централно место у совј. земљ. праву. Из њега проистиче забрана свих правних послова који се косе с њиме (по основу куповине и продаје, поклона, завештања, залагања земљишта итд.). У том смислу, може се рећи да је земља потпуно изузета из промета. Права свих правних лица и грађана, заинтересованих за земљу, ограничавају се на право коришћења, које ни под каквим околностима не може прерасти у право својине. Право државне својине на земљу (право својине припада држави као целини, а не појединим њеним органима) значи да држава може држати, користити се и располагати земљом. Право располагања, при том, састоји се овде у управљању земљ. фондом, а не у отуђењу земље.

Главни задатак државе при вршењу **управљања** земљ. фондом је организација целисходног коришћења земље. При томе држава одређује ко ће и у каквим циљевима искоришћавати поједина земљишта, одређује рокове коришћења као и да ли је коришћење уз накнаду или без накнаде. врши контролу над коришћењем и друге потребне функције. У вези са мноштвом субјеката права коришћења нарочито су важне овде радње поводом **додељивања** земљишта (тзв. „отвод земли") и **изузимања** земљишта. У првом случају ради се о додељивању земљишта на коришћење путем једностраног административно — правног акта (насупрот уговору-закупу), у другом о одузимању земљишта од корисника услед нецелисходног коришћења или, што је чешћи случај, о одузимању за државне и друштвене потребе. Држава поред тога врши евиденцију и регистрацију свих земљишта- Управљање јединственим земљ. фондом врши се преко низа држ. органа, у вези са карактером земљишта и видовима коришћења.

Други специфични институт совј. земљ. права је **право социјалистичког коришћења земље** које је условљено правом искључиве државне својине на земљу. Држава. као једини сопственик земље, у највећем делу случајева преноси право коришћења земље на низ правних и физичких лица. Институт права коришћења земље врло је сложен и разрађен, што показује сву еластичност совј. земљ. права у решавању потреба практичног живота. Као основ постојања права коришћења скоро увек се јавља једнострани административни акт додељивања земљишта (отвод) — уговор закупа (аренда), који је овде, иначе, изгубио експлоататорски карактер, заузима потчињено место за разлику од буржоаског права. Додељивање земљишта на коришћење може бити трајно, на дужи или краћи рок, може да буде бесплатно или уз накнаду; обавезе корисника различите су према намени земљишта.

За објашњење особености права коришћења земље важна је подела на примарно и секундарно коришћење земље. У првом случају додељивање кориснику врши директно орган управљања (на пр. додељивање колхозима); код секундарног коришћења (које је дозвољено само у законом предвиђеним случајевима) примарни корисник врши пренос коришћења земљ. парцеле на друго правно или физичко лице. Секундарно коришћење земље има врло широку примену у совј. праву. Тако на пр. колхози издвајају из земљишта додељених њима поткућнице на секундарно коришћење колхозних домаћинстава.

Од много већег, пак, значаја је разликовање коришћења земљишта пољопривредног значаја и непољопривредног значаја.

Институт коришћења земљишта пољопривредног значаја (намене) претставља највећи социјални интерес и најразрађенији је. Коришћење земљишта пољопривредног значаја с обзиром на субјекат коришћења може бити различито: коришћење земљишта др-

жавних привредних предузећа, колхоза, појединачних сељачких газдинстава, радника и намештеника који живе на селу итд., међу којима највећи привредни значај имају коришћење земље колхоза и совхоза, који своју делатност врше на основу државног привредног плана. Додељивање земљишта пољопривредног значаја врши се увек путем административно-правног акта, и увек бесплатно (почев од 1937 г. забрањена је свака аренда земљишта пољопривредног значаја). Коришћење је сем тога без унапред одређеног рока, а корисници земљишта имају право својине на све што израста на земљишту као резултат њиховог рада као и на куће за становање, поред низа још разних повластица.

И коришћење земљишта непољопривредног значаја врло је разнолико по својим правним режимима. Овде спадају: коришћење градских земљишта, коришћење тзв. земљишта специјалне намене (за транспорт, за копање руда итд.), коришћење шумског фонда. За разлику од коришћења земљишта пољопривредног значаја, овде се земљишта понекад дају на коришћење по начелима уговора аренде (закупа) с унапред одређеним роком. —

У II одељку посебно и детаљно се обрађује коришћење земљишта **пољопривредног значаја.** На првом месту третира се право коришћења совхоза и других државних пољопривредних предузећа, где држава остварује непосредно коришћење земље. Са гледишта правне конструкције ова се предузећа не разликују много од других државних предузећа — рад се у њима, слично раду у сваком државном предузећу, обавља преко радника и намештеника.

За разлику од совхозног, колхозно коришћење земље је врло сложен институт. Он регулише узајамне односе колхоза као корисника земље са државом као сопственником земље, одређује права и дужности самог колхоза као корисника земље и право ломоћног коришћења земље колхозног домаћинства. — Основна форма савршеног колхозног покрета је пољопривредни артељ (који своју делатност врши према узорном статуту пољопривредног артеља од 1935 год.). У пољопривредном артељу колективизирана су основна средства за производњу и земљишни удели сељака. У погледу додељивања земље колхозима важи оно што је раније речено за коришћење земљишта пољопривредног значаја уопште, с тим да безрочност додељивања овде значи додељивање земље за увек („наречно"). Границе колхозних земљишта потпуно су чврсте (што се нарочито огледа у специјалном и сложеном поступку изузимања земљишта од колхоза, који се дозвољава само у крајњем случају). Сам, пак, земљишни масив колхоза с тачке гледишта правног режима дели се на 2 дела: на земљишта колективног коришћења и на поткућничка земљишта за лично коришћење колхозних домаћинстава (где долазе и резервна земљишта за будућа колхозна домаћинства), која морају бити строго разграничена.

Друштвена земљишта колхоза не могу нити у целости нити делимично бити предана од стране колхоза другом кориснику (сем ретких изузетака предвиђених законом). Од обавеза колхоза као корисника земљишта према држави најважније су обавезе по испорукама у натури пољопривредних производа и по државним порезима. Колхози су, иначе, дужни да обраду земље врше радом својих чланова, прибегавајући најамном раду само у изузетним случајевима.

Субјект поткућничког права коришћења земље је колхозно домаћинство (у целини, а не поједини члан колхоза). Из једнаког права свих чланова домаћинства на имовину домаћинства и резултате заједничког рада проистиче и једнако право свих чланова колхозног домаћинства на заједничко коришћење поткућничке парцеле. Пот-

кућничко земљиште се додељује само ради вођења помоћног газдинства — на поткућници величине од 0,25 ха до 1 ха, са правом држања одређеног броја продуктивне стоке као и живине, правом употребе ситног пољопривредног инвентара — на коме колхозно домаћинство има право личне својине. Обавезе према држави у погледу испорука пољопривредних производа и у погледу земљ. пореза од мањег су значаја. Иначе, поткућница се додељује само на непосредно коришћење (издавање земљишта под аренду или уступање и на бесплатно коришћење другим лицима повлачи искључење из колхоза и губитак поткућнице).

Поред колхозног коришћења земље совј. земљ. праву познато је и радно коришћење земље појединачних сељака (по свом режиму доста сличне поткућничком коришћењу земље, само су овде обавезе према држави у погледу испорука у натури и пореза веће). Појединачна сељачка газдинства представљају данас у СССР-у преживелу форму коришћења земље и њихов проценат (са изузетком прибалтичких совј. република и присаједињених нових западних области) врло је мали. Законом одређена величина земљ. удела појединачних газдинстава креће се до 1 ха, а поткућнице до 0,20 ха — њихова земљишта, иначе, размештена су изван граница колхозног масива. Појединачно сељачко газдинство заснива се на личном раду-примена најамног рада и издавање под закуп забрањени су. Иначе коришћење земље је бесплатно и без унапред одређеног рока.

Међутим, појединачно сељачко коришћење земље појављује се као основна форма пољопривредног коришћења земље у прибалтичким совј. републикама као и у Западној Украјини и Западној Белорусији присаједињеним СССР-у у 1939 г. После извршене национализације земље од стране совј. власти као владајући облик сељачког коришћења земље појавило се појединачно сељачко газдинство. Новим земљишним уређењем су установљене максимална и минимална величина сељачког поседа (у Летонији, пред рат, то су били 30 ха и 10 ха, после рата максимум је нешто смањен, а минимум повећан). Иначе, правни послови поводом земље забрањени су, а коришћење је бесплатно и без рока. Законодавство о земљи у новим совј. републикама даје само опште основе новог земљ. поретка оставивши још по страни многа питања у вези са земљ. односима (на пр. о примени најамног рада, о правном положају и узајамним имовинским односима међу члановима домаћинства и сл.).

Ш одељак посвећен је коришћењу земљишта **непољопривредног значаја.** Овде у првом реду долази у обзир питање коришћења градских земљишта. Декретом „О укидању права приватне својине на непокретност у градовима" од 1918 г. национализација земље проширена је и на градска земљишта. Градска земљишта налазе се на управљању градских совјета (одн. извршних комитета совјета), који непосредно управљање врше преко својих комуналних отсека. Основна дужност при управљању састоји се у одређивању поретка коришћења земљишта, у одређивању величине грађевинских плацева, у земљ. радњама (изузимању) поводом спровођења регулационог плана града као и у евиденцији свих земљ. парцела у градском подручју.

Сама, пак, градска земљишта са гледишта намене могу се поделити у категорије: земљишта за настањивање, земљишта општег коришћења и тзв. градска имања (добра). Највећи значај између њих имају земљишта за настањивање, на којима се подижу станбене и нестанбене зграде, и регулисање коришћења ових земљишта представља нарочити интерес. На једном делу од њих подижу грађевине непосредно комунални органи, већи, пак, део земљ. парцела додељује се на коришћење разним правним и физичким лицима. У садашње

време постоје два правна основа за додељивање градских парцела ради грађења и то: **право грађења** („право застройки") и **институт временског неограниченог** (безрочног) **коришћења земљ. парцела.** Први институт установљен је 1922 г. и преставља једно од стварних права, које је регулисано грађанским кодексима. Према уговору грађења комунални отсеци градских совјета додељују у сврху подизања зграда за становање правним или физичким лицима на коришћење земљ. парцелу на одређен рок (од 33-65 год. — у зависности од карактера грађев. материјала и обима грађев. радова), а корисник земљишта са своје стране, обвезује се да у роковима одређеним уговором грађења изврши изградњу одређеног размера и карактера. По истеку рока грађења грађевина прелази у својину државе. — Карактеристичне црте другог института су да се додељивање врши само социјалистичким организацијама путем једностраног административно-правног акта, на неограничено време, и грађевине подигнуте на додељеној парцели чине својину корисника земљишта. Од времена увођења овог института (од 1932 г.) институт права грађења изгубио је за социјалистички сектор сваки значај (сем за кооперацију за станбену изградњу, која може да врши изградњу и по једном и по другом основу). — Међутим и уговор грађења, прилагођујући се новим захтевима — Устав СССР предвиђа право личне својине грађана на кућу за становање — постепено губи своје карактеристичне црте. Једном наредбом Наркомхоз-а РСФСР из 1941 г. уговори грађења, чији су рокови истекли, продужени су на неодређено време, узимање закупне плате, пак, укинуто је још 1930 г. (Та се промена нарочито огледа код обнове индивидуалног станбеног фонда у областима ослобођеним од фашистичке окупације, где се додељивање врши без одређивања рока и без плаћања пореза на грађевину и земљ. ренте).

У земљишта општег коришћења долазе земљишта под саобраћајним путевима, земљишта додељена за места одмора и разоноде (паркови итд.) и друштвене потребе, као и водна пространства у градском подручју. Карактеристика правног режима ових земљишта је та, што се она не додељују никаквом кориснику, него су приступачне целом градском становништву. У категорију градских имања спадају пољопривредна земљишта, шуме, камеиоломи и др., који се налазе у границама градског атара, и могу бити искоришћавана непосредно од извршних комитета за градске потребе или, пак, додељена на коришћење појединим установама.

У земљишта непољопривредног значаја долазе даље тзв. земљишта специјалне намене, под којима се подразумевају земљишта додељена на непосредно коришћење државним установама и предузећима, као и друштвеним организацијама ради њихових специјалних циљева. Најважније категорије земљишта специјалне намене претстављају: земљишта додељена транспорту и земљишта додељена за вађење руда и тресета. Основне карактеристичне црте коришћења земљишта специјалне намене биле би следеће: она се додељују по правилу организацијама социјалистичког сектора, путем једностраног административног акта, и без унапред одређеног рока (што не значи „за увек", него колико захтевају потребе ради којих су додељена). Њихово коришћење је, иначе, подвргнуто детаљном регулисању, које показује пуно особености, нарочито коришћење земљишта за експлоатацију руда

Код коришћења земљишта непољопривредног значаја важно место заузима и коришћење тзв. „шумског фонда" које обухвата коришћење шума и земљишта под шумама, као и земљишта намењених шумској привреди. Совј. законодавство разликује две групе корисника шумског фонда: тзв. **држаоце шумског фонда** (који воде свестрано газдовање додељених шумских површина: управљање шум-

ском привредом, сеча дрвета, засађивање шуме, борба са штеточинама итд). и **набављаче шуме** (који имају само право на сечу дрвета). Набављачи шуме се јављају као секундарни корисници, којима се у додељују држаоци шумског фонда.

Шуме, пак, према основној намени могу бити савезног или локалног значаја. Са гледишта правног режима важна је подела шума савезног значаја на шуме које се експлоатишу у индустриске циљеве и шуме за заштиту вода. — Поред коришћења шумом важно је знати да је совј. власт у широкој мери распростр.ла и право трудбеника на тзв. споредна коришћења у шумама (скупљање дивљих плодова, лов и риболов — кад се појављују као спорт, напасање стоке, кошење сена, вађење тресета) која су сва бесплатна а могу према природи бити додељена свима или одређеним субјектима права.

У IV одељку, који претставља завршетак књиге, излаже се **земљишно уређење** у ССС-у, у коме је такође изражен социјалистички карактер совјетског земљишног поретка (поред пружања техничких и правних података о корисницима земље, социјалистичко земљишно уређење има велику улогу и у борби са рђавим заостацима прошлости и у планској организацији пољопривреде). Највећи практични интерес претставља овде земљишно уређење колхоза. У првом случају се ради о установљењу спољних граница колхоза при чему долази до острањивања свих сметњи и недостатака фактичког коришћења земље (сви суседски пограничні спорови морају се дефинитивно решити, уклања се раскомаданост и удаљеност земљишта итд.). Унутрашње, пак, уређење обухвата како разграничење друштвених земљишта од поткућничког фонда, тако и расподелу друштвених земљишта колхоза у вези са привредном наменом појединих делова, у првом реду у вези са плодоредом (чијем се утврђењу поклања велика пажња у вези са планским извођењем пољопривреде), што се све забележава у специјалне земљишне књиге. — Као што се види сов. земљ. право претставља обимну и врло разрађену материју, која у свим својим деловима служи остварењу високих циљева социјализма.

Владимир КАПОР

Проф. И. Т. Гољаков: ВОСПИТАТЕЛЬНОЕ ЗНАЧЕНИЕ СОВЕТСКОГО СУДА, (ВАСПИТНИ ЗНАЧАЈ СОВЈЕТСКОГ СУДА). Издање „Правде", Москва, 1947 год.

Нема сумње да је питање узрока криминала и начина и могућности борбе са њиме једно од основних питања не само казнено правне теорије и праксе, већ и опште политике сваке државе. Шта су и који су узроци кривичних дела: јесу ли она последице извесних физичких и психичких конституционалних својстава, са којима се човек рађа као рођени и предодређени злочинац, или су пак она последица деловања друштвених фактора на човека-извршиоца кривичног дела и који су ти фактори? Како делује друштвено-економска структура на врешење криминала? Да ли је криминал вечита појава, нераздвојно везана са постојањем сваког људског друштва, или је напротив то историски условљена и самим тим пролазна појава, која може и која ће нестати отклањањем узрока који је изазивају? Је ли могућа успешна борба са криминалом или се људско друштво мора помирити са безизгледношћу успеха те борбе и са неминовношћу криминала као неизбежног сапутника сваког људског друштва? Како делује судско-казнени прогон и систем казни у појединим друштвеним условима? Да ли суд може, под којим

условима и којим начинима и средствима да се успешно бори противу криминала?

Проф. Гољаков, претседник Врховног суда СССР, у својој краткој али садржајној брошури, поред других интересантних поглавља посвећених месту правосуђа у систему совјетске државе, принципима организације совјетског судског система, задацима социјалистичког правосуђа, изборности, независности и демократичности совјетског суда, у последња два поглавља третира питање борбе буржоазије и буржоаског суда са криминалом, с једне стране, и питање криминала и улоге и значаја правосуђа у борби са њиме у СССР у условима изградње комунизма, с друге стране.

Нема сумње да је криминала било и у ранијим друштвено-економским уређењима, али у буржоаском уређењу он непрекидно и незадрживо расте. Непобитан доказ те чињенице су статистички подаци. Тако примера ради, могу се навести подаци о порасту криминала за Немачку у раздобљу од 1882 до 1896 г. Прираст становништва за то време износио је 15.8%, а број преступника се увећао за 38%, број једанпут кажњених за 85%, два пута кажњених за 98%, три до пет пута кажњених за 132%, а број више од пет пута кажњених за 277%. После првог светског рата пораст криминала се наставио. У Немачкој после завођења фашизма оштро је порастао криминал. Званични подаци показују да се од 1934 до 1937 г. криминал малолетника удвостручио. Ово је карактеристично и за све буржоаске земље.

Међутим, за све то време су се судови у буржоаским државама оштро борили противу криминала. Шта то значи? То значи да је буржоаски суд немоћан не само да искорени криминал, већ ни да заустави ни да утиче на његов непрекидни и стални пораст. И не само то: развитак капитализма рађа нове, до тада непознате видове и врсте кривичних дела: свестране обмане, безбројна и разноврсна лупештва, фалсификати животних намирница итд.

Зашто је борба буржоаског друштва са криминалом безуспешна и безизгледна? Зато, што се буржоаско друштвено уређење само по себи јавља као основни и крајњи узрочник криминала. Тешки услови материјалног живота радних маса, пораст противречности капиталистичког система, заоштравање класне борбе, — све то не доприноси смањењу, већ порасту криминала. У таквим условима буржоаски суд, као део класног апарата буржоаске државе, нема за задатак васпитно дејство нити смањење криминала, који се јавља као огледало у коме се одражава дејство класне природе буржоаског друштва.

Но и поред тога што проста анализа појединих кривичних дела и узрока њиховог сталног пораста у свим капиталистичким земљама сведочи о директној вези карактера криминала и његовог пораста са друштвеним условима, са средином која рађа и потхрањује криминал, буржоаски научници, и кад су морали признати зависност криминала од друштвених услова, не признају да је за ликвидацију криминала нужна коренита промена, слом буржоаског друштвеног уређења, и ликвидација њему својствених противречности. Они су принуђени да признају апсолутну немоћ успешне борбе са криминалом, наводећи да ће он остати вечити, неизбежни сапутник људског друштва. Тако на пр. Лист тврди: „Криминал је тако вечит, као и смрт и болест. Казна никад неће ишчезнути, мере предупређења никад неће победити криминал". Јасно је да овакво становиште буржоаске „науке" треба да убеди да се не може, тј. да не треба вршити измену услова друштва, који рађају криминал, тј. не треба дирати у основе буржоаског друштвено-економског поретка.

Да ли су наступиле какве промене у последње време у капиталистичким земљама у којима владајућа класа и њена штампа непрестано причају о благостању и процвату у области економске производње? Не, напротив. У Енглеској је на пр. у 1939 год. број деце млађе од 14 година који су били осуђени износио 23.402, а у 1945 год. 34.842. Још су карактеристичнији подаци о порасту криминала у последње време у Америци. Крајем 1945 године начелник Федералног истражног биро-а Едвард Хувер је изјавио: „Безакоња су достигла фантастичне размере. Огромни пораст криминала о коме пишу новине није преувеличан. Наводим конкретне податке: у октобру ове године број тешких кривичних дела повећао се за 19%, у сравњењу са октобром прошле године. У томе броју број убистава се повећао за 32%, крађа машина за 38%, крупних крађа за 38%, разбојништва за 26%". И даље: „Дактилоскопска картотека Федералног биро-а броји шесто — милијонску армију преступника, тј. на сваких 23 становника САД долази по један преступник". Ето и оригиналног стварног лица буржоаске демократије, која све већу масу становништва убацује у кримининал!

Насупрот буржоаском друштвеном поретку, који је због експлоататорског карактера продукционих односа основни и крајњи узрочник криминала, социјалистички друштвено-економски поредак баш услед тога што укида експлоататорске односе је у стању да се не само успешно бори противу криминала, већ да постепено али сигурно ликвидира његове корене и узроке, па самим тим и њега. У Савјетском Савезу, земљи изграђеног социјализма и преласка на комунизам, нема пораста криминала. Напротив, показује се његово стално опадање. То је услед тога, што совјетско друштво не пати од противречности својствених буржоаском друштву. Социјалистичка својина и социјалистички систем привреде обезбеђује сваком грађанину СССР потпуну могућност да ради не бојећи се ни незапослености, ни глади, ни ма каквих других брига за себе и своју породицу. Зато совјетски суд не стоји као буржоаски суд пред нерешеним задатком смањења криминала. У СССР долази не само до снижења већ и до изживљавања криминала. Многе врсте кривичних дела ишчезавају, јер су отстрањене ликвидацијом узрока који су их изазвали, ликвидацијом капиталистичких друштвених односа. Узроци, пак, криминала који још постоји у социјалистичком друштву јесу ови: постојање капиталистичког окружења и заостаци капиталистичке прошлости у свести, навикама и склоностима појединих заосталих људи.

Пошто криминал који постоји у земљи социјализма не настаје из услова друштвеног поретка, нема сумње, да ће се он као наслеђе моћи ликвидирати путем васпитања становништва у комунистичком духу. То значи да у процесу даљег развоја и јачања социјалистичког друштва, које ће све више дизати животни стандард становништва и тиме практично ликвидирати корене криминала, веома активну улогу игра васпитно дејство совјетске државе, совјетског правосуђа. Једна од најважнијих функција социјалистичке државе, коју она остварује и кроз правосуђе, је коренито прерађивање свести људи у трудбенике социјалистичког друштва. Совјетски суд, кажњавајући кривца, у исто време утиче на масе, помажући њиховом васпитању у духу социјалистичке дисциплине рада. Совјетски суд својом истинском народношћу и правдом не само да разоткрива сву лаж буржоаских закона и буржоаске науке о суду, већ очигледно показује огроман значај суда кад се он налази у рукама самога народа, када остварује законе који штите општенародна добра, када престаје да буде оруђе угњетавања трудбеника и претвара се у моћно оружје за васпитање. Изричући строге, но убедљиве и праведне казне совјетски суд се претвара у оруђе пропаганде совјетског права, правних основа совјетског друштвеног живота, учи људе како треба живети

у условима совјетског друштва. Совјетски суд не само да суди и осуђује човека ако је крив, већ му даје могућност да схвати правичност пресуде совјетског суда, открива пред њим могућност да се поправи и да се опет врати поштеном путу рада. Разоткривајући узроке дела, суд мобилише пажњу маса и подиже јавно мњење на борбу за искорењивање кривичних дела, учи масе да не буду пасивни посматрачи, већ да активно помажу отклањању узрока који су изазивали кривично дело. „Судија у присуству народа решава најсложеније спорове, — говорио је М. И. Калињин, — судија развија и разоткрива прикривене форме класног отпора. Као што добар уметник зна да нацрта велелепни пејсаж, тако и стручни, политички образовани судија показује на судском процесу на појединим конкретном делу све оне унутрашње процесе који се врше у нашој земљи".

У томе се, дакле, испољава свесна, стваралачка и организаторска улога совјетског суда као једне од најважнијих полуга механизма социјалистичке државе у процесу искорењавања криминала, општег и појединачног васпитног утицаја на масе и на саме извршиоце кривичних дела. По томе је совјетски суд део социјалистичке друштвене надградње, која активно, свесно и организаторски усмерава развитак друштва у одређеном правцу, у правцу изградње комунизма.

М. ПЕРОВИЋ

BULLETIN TRIMÉSTRIEL DE LA LÉGISLATION COMPARÉE, (ТРОМЕСЕЧНИ БИЛТЕН ДРУШТВА ЗА УПОРЕДНО ЗАКОНОДАВСТВО), **јануар—март 1948 г.**

Бележећи појаву првих послератних бројева овог часописа (који је 68 година излазио пре рата) „Архив" је нагласио (број 3 за 1947. годину) да „са интересом очекујемо следеће бројеве овог часописа за упоредно право, који ће показати да ли ће ово старо и угледно научно друштво прећи на солидније и научне методе проучавања упоредног права, као што се већ одлучило да прошири свој интерес на нове и напредне правне системе, који су дело социјалистичке државе и нових народних демократија које својим специфичним путем изграђују напредна и социјалистичка уређења".

Судећи по броју 1 за 1948 г. не би се могло рећи да резерва нашег часописа није била оправдана. Напротив, она је у тој мери оправдана што најновији бројеви овог часописа показују, истина, још увек да има интерес за земље народне демократије, али да се све више удаљује од солидних и научних метода проучавања, па и од саме научне објективности.

У првом чланку М. Леспес, професор Универзитета у Бриселу, расправља питање „белгиског краља". Служећи се „чисто правном методом, и испитујући питање судбине белгиског краља, „само с гледишта уставног права" у овом чланку се уствари врши једна отворена апологија монархије, без које тобоже нема „јединства и славе белгиске нације". Сувише су заоштрени класни и политички сукоби у свету да би традиционални методи „чистог права" и правног формализма могли сакрити своје реакционарне класне и политичке тенденције.

На истом нивоу је и чланак Ж. М. Обија, асистента Института за упоредно право, посвећен „Новим немачким уставима" који су донети у француској окупационој зони Немачке. Као што је познато крајем прошле године немачке „земље", под контролом француске окупационе војске, донеле су своје „уставе". Низу устава које су зе-

мље већ донеле у англоамеричкој окупационој зони, додати су и устави „државе" Баден, Виртенберг—Хохенцолерн, Рајнске области и Саре. Ови устави су потврђени од стране француског војног команданта и данас их примењује реакционарна „демократска" католичка странка, која је политички експонент француских окупационих снага. Писац полази од неистините поставке да су ови устави сагласни са Потсдамским споразумом и „намером да се да немачком народу могућност да се припреми за нови политички живот на демократској и мирољубивој основи". Уствари, ови устави су, уколико се уопште могу назвати тим именом, саставни део политике спречавања једин, ства Немачке као неизбежног елемента обнове Немачке на демократским мирољубивим основама. Они су средство вештачког подржавања федерализма и провинцијализма у политици према Немачкој који су постављени од стране америчких империјалистичких кругова. Разумљиво је да писац који полази од основних неправилних и неистинитих поставки мора да хвали ове уставе као неку новину или чак „допринос" развоју уставног права. Он је нарочито одушевљен што ти устави спречавају „апсолутизам" „народних претставништава", што дају уствари сву власт влади и што садрже економске и политичке мере као и правне гарантије против онога што он хоће да прикрије техничким изразима „крајности". Уствари то су стари реакционарни устави немачких монархија из XIX века, којима су додати елементи фашистичкога корпоратизма. Ништа не мења у ствари што овакви реакционарни и противнародни устави, донети од окупационе француске власти и конзервативних немачких католика, садрже врло опширне „декларације права грађана" које обухватају у неким од ових устава и педесет чланова срочених по „француском моделу". Уствари ова празна фразеологија о „грађанским правима" само показује, поред осталог, какву стварност и друштвено-политичку садржину припремају и могу обезбедити овакви устави немачком народу, Међутим, радне масе немачког народа имају друга схватања о свом државном уређењу и правима грађана. Она су скицирана у „Плану за будући устав јединствене и демократске Немачке" који доносимо у овом броју „Архива".

У овом броју француског часописа налазе се три документарна рада посвећена савременој Мађарској. Први од њих је чланак г. Раца о „Савременом развоју кривичног права у Мађарској". Писац показује у овом чланку да је још увек у важности стари Кривични законик од 1878. Он у исто време наводи тековине народне борбе и демократије у области кривичног права, као што су закони о кривичним делима против народа, против демократског и републиканског уређења, против шпекулације и црне берзе итд. Писац сматра, уосталом неправилно, да су ови закони део јединствене линије развоја мађарског кривичног права која иде од 1920 г. па непрекидно до 1948 г. Он не тражи друштвено-економске и политичке узроке који су изазивали битно друкчије норме кривичнога права у периоду од 1946-8, него што су оне норме које су донете у ранијим периодима. На истим теоретским позицијама, служећи се традиционалним формално-правним методама, стоје и друга два чланка. Један је од М. Сација и третира питање „Пројекат закона о међународном приватном праву", а други е од Имреа Зајтаја и посвећен је „Савременом развоју судске организације и грађанског поступка у Мађарској".

Док ови чланци посвећени мађарском правном поретку претстављају бар интерес са информативне и документарне тачке гледишта, дотле ни то мерило не задовољава чланчић који је посвећен принципу јединства власти у нашем Уставу и који је потписан од Ђ. Поповић.

Овај чланчић је у ствари покушај полемике са чланком „О јединству власти у нашем Уставу", који је професор Крбек објавио у „Архиву" (број 7-12 од 1946 године). Нећемо улазити у неозбиљност и површност ове полемике у којој се у исто време „тврди" да је принцип јединства власти нови принцип, да је он постојао у апсолутној монархији и да је он принцип „конфузије власти". Писац овог чланчића је само поновио већ прилично напуштене и потпуно отрцане „критике", које су се у буржоаским земљама чиниле Совјетском уставу (и које је већ навео за рачун једне нацистичке филијале у старој Југославији неки Ђ(ура) Поповић пишући иначе глупав и бедан чланак о Совјетском уставу.) Ми се не бисмо задржали на овом „чланчићу" да он није објављен у једном часопису који је у свом првом броју изјавио да прати са симпатијама изградњу нових државних и правних уређења у свету, обављујући у истом броју и један у главном правилан чланак о новој Југославији. Можда се још не може тражити од овог правног часописа доношење озбиљних и истинских научних студија у области права, али се у сваком случају може изјавити чуђење да је он сматрао за потребно да објави један неозбиљан, неинтелигентан рад који кривотвори најочигледније научне истине и историске догађаје. Или можда је и овај француски часопис потпуно већ укључен у „Маршалов план"?

Ј. Ђ.

ANALI PFB | anali.rs

ПРЕГЛЕД ЧАСОПИСА

„ИЗВЕСТИЯ АКАДЕМИИ НАУК СССР", серија истории и философии, т. IV № 6, 1947. — М. П. Баскин: „Статистичко-математичка школа у социологији". — Целокупна савремена буржоаска социологија одриче се све више и више тежње за откривањем законитости у развитку друштва. Разне школе и правци буржоаске социологије чине то на различите начине. Код статистичко-математичке школе специфично је то што се она одриче овог основног захтева у изучавању друштва у једној лажно-научној математичкој формули, што се задржава на чисто квантитативним карактеристикама појединих небитних страна постојеће друштвене стварности и на тај начин оправдава постојање капитализма и његове експлоатације.

Ова тежња ка чисто квантитативним методима изучавања друштвеног развика потиче, како то М. П. Баскин подвлачи, отуда што буржоаска социологија метафизички посматра друштво „уопште", те према томе не види квалитативне разлике између капитализма и других друштвено-економских формулација.

Са развојем математичких знања, а посебно статистике, ова тенденција расте. Свима је познато какве су позитивне стране развоја статистике и какав су значај класици марксизма-лењинизма увек придавали статистици у социјализму. Међутим, буржоаски социолози овом развоју статистике придају сасвим други смисао. Они из њега извлаче закључак да статистика треба да буде владајући метод у друштвеним наукама и да објективни закони друштвеног развитка треба да се утопе у статистичким категоријама.

Белгиски научник Адолф Кетле (1796 — 1874) био је први који је покушао да изгради специјално статистичко-математичко схватање друштвеног живота.

М. П. Баскин је у свом раду подвргао критичкој анализи учење Кетлеа и оценио шта је у њему било напредно, а шта реакционарно.

Тако на пример у полазним Кетлеовим идејама (које служе као основа његовог статистичко-математичког метода): о „просечном човеку" као апстрактној величини која карактерише физичку природу сваке човечје личности, о „закону случајних узрока" који условљава индивидуална отступања од просечног, „закону великих бројева" по коме отступања губе значај ако се посматрају у масовним размерама, у учењу да друштво претставља збир појединаца, тј. да се тајна сложеног налази у простоме, као и у схватању да познавање стварности зависи у првом реду од гледишта посматрача, а не од саме стварности — свуда се ту идеализам спаја са механизацијом.

Човек је, по Кетлеу, способан да дела по слободној вољи. Али је тој вољи свевишњи одредио границе. Баш зато што постоји безброј појединачних људских вољa које се узајамно потиру, у исто-

рији не дејствује човек, већ божанска промисао. У друштву дејствује строга законитост због тога што слобода воља појединаца губи свој значај у броју тих појединаца. Зато се једино помоћу статистичко-математичког метода, који проистиче из великих бројева, могу упознати истински закони друштвеног живота.

Кад говори о равнотежи човековог ума и његове физичке организације и кад овај механистички принцип преноси на целокупно људско друштво, Кетле уствари иступа као апологет капитализма, јер се социјални смисао ове идеје налази у томе да се овековечи расцеп између умног и физичког рада, с једне стране, а с друге стране тај принцип значи потребу и захтев да се прекине свака класна борба.

Кетле, слично Спенсеру, заступа органску теорију о друштву, а говорећи о законитостима друштвеног развитка придаје искључиви значај малтузијанству. Противречности капитализма не види у самом капитализму као таквом, већ их приписује читавом низу случајних и споредних појава (тако на пример пауперизам, проституцију итд. приписује „кварењу нарави"). Кетле оптужује радне масе за прекомерну жељу према раскоши, изјашњава се против сваког радничког законодавства, а нарочито против сваке државне помоћи за случај болести или губитак радне способности. Или, пак, он предлаже да се прикривају сва зла која собом носи капитализам и да се тога ради заведе цензура на штампу, пошто ова зла делују заразно кад се откривају, јер су људи склони подражавању (у томе је Кетле у неку руку предходник Тардов), итд.

Овде смо навели само неколико оваквих схватања којих Баскин износи читав низ у систематском излагању.

Свуда овде Кетле открива своје класно лице и разбија легенду о Кетлеу као напредном, демократском мислиоцу који је наклоњен радним масама.

Но, и поред свега, код њега има и правилних и рационалних мисли, као што је на пример тврђење да су поступци појединца у крајњој линији условљени друштвеном средином у којој човек живи и ради. По овоме се Кетле налази далеко испред многих данашњих буржоаских социолога.

У питању постанка државе Кетле стоји на становишту друштвеног уговора. Но, за разлику од енглеских и француских присталица ове теорије, за које постанак државе проистиче из егоистичних интереса појединаца, за Кетлеа се морални смисао постанка државе налази у одрицању од индивидуализма и субјективизма и у прелазу на позиције алтруизма. Он је изразио за своје време доста радикалну мисао да постоје државе које се не заснивају на друштвеном уговору, које нису створене по иницијативи народних маса, већ без икаквог уговора, и да се те државе не одликују потребном стабилношћу.

Кетле је могао да пропагира идеје француске буржоаске револуције, јер је он био идеолог буржоазије предимперијалистичког периода који је делао пре Париске Комуне, када још није било непосредне опасности по капитализам од пролетаријата.

Исто тако, Кетле верује у могућност прогресивног развитка друштва, ма да тај прогрес схвата апстрактно-идеалистички, ма да га посматра као развитак разума, те тиме преобраћа царство капитализма у царство разума.

По Баскину Кетле је, у једном општем суду, „еклектичар, који у себи спаја субјективни идеализам с механистичким и метафизичким материјализмом XVII и XVIII века. Код њега има много и од Берклија, и од Хобса, и од скептицизма, и од дубоког убеђења

које има прогресивна наука у човекове способности да упозна свет. Међутим, у крајњој линији реакционарна страна код Кетлеа односи превагу над прогресивном".

У епоси империјализма статистичко-математичка школа има сасвим други значај. За њу су се сад ухватили реакционарни буржоаски социолози разних праваца и она им служи као убојно оружје за правдање даљег опстанка капитализма. Огромна већина буржоаских социолога, пошто се одрекла изучавања законитости у друштвеном животу, бави се „ужим пословима", као што је на пример питање броја развода бракова или броја шизофреничара код црнаца, питање пустиње, узраста становништва, процента рађања и смртности, рецидивизма код кривичних дела, расподеле становништва по занимању итд. „Машина и таблица за рачунање постали су решавајући инструменти социолошке анализе". Ово нарочито важи за Сједињене Америчке Државе.

Помоћу апстрактно-статистичких метода желе се сакрити класне супротности, као што то чини на пр. тзв. школа „стандарда живота", врло распрострањена у буржоаској социологији, која прилази питању класних диференцирања са чисто квалитативне, формалне стране, прелазећи преко односа људи према средствима за производњу и одређујући класне односе на основу разлика у висини прихода. Тако на пр. социолог д' Ет дели савремено друштво на седам класа: у прву спадају сви они чији је животни стандард одређен са 18 шилинга недељно; у другу — са 25 шилинга недељно; претставници треће немају мање од 45 шилинга недељно; итд. На крају: претставници седме класе су они који троше 2 хиљаде или више фунти стерлинга годишње. Колико је бесмислена оваква подела на класе, види се по томе које све категорије људи убраја д' Ет у горе поменуте класе. Тако, на пр. у прву класу, по њему, спадају лумпенпролетери, а и квалификовани радници који немају сталну зараду; у четврту спадају и трговци, и учитељи, и попови итд.

Статистичко-математички методи у савременој буржоаској социологији служе и за правдање расног мрачњаштва у САД. Таква су на пр. расматрања Џона Берма о броју црнаца који посећују заједничке ресторане или који путују истим возовима.у.којима и белци, његове „статистичке анализе" о саставу црначке крви итд. или „испитивања" др Харта, који на основу многобројних статистичких табела доказује постојање црначке опасности.

Статистика служи као универзални кључ и за објашњење националних проблема, као што је то на пр. случај код Богардуса, који на основу цифарских анализа долази до закључка о неизбежности сукоба између староседелаца Американаца и досељеника. Он види узрок овој националној нетрпељивости у нарушењу бројних сразмера између староседелаца и досељеника, а ни на крају памети му није да је национална и расна мржња у Америци последица капиталистичких односа који тамо владају. Он помоћу статистичко-математичких метода жели да претстави национално питање као питање које се јавља у сваком друштву без разлике, сматра националну неравноправност као нешто природно, прелазећи потпуно преко чињенице постојања СССР, где је победа социјализма довела до потпуне равноправности нација, до процвата култура, националних по форми а социјалистичких по садржини.

У САД се јавља читава једна школа „психолошких статистичара" који покушавају да помоћу упрошћених математичких прорачунавања анализирају разне облике друштвене свести.

ANALI PFB | anali.rs

Све ове појаве говоре у какав је ћорсокак запала буржоаска социологија, а класни смисао свих лажно-научних расматрања статистичко-математичке школе састоји се у томе да се сакрију друштвене противречности својствене капитализму. Расматрање и закључци ове школе спадају у идеолошки арсенал империјалиста у борби против напредних снага у САД и осталом свету.

Ст. СТАЈИЋ

„БОЉШЕВИК" бр. 6, за 1948 г., — П. Гапочка: „Спајање личних и друштвених интереса у социјализму". — У почетку писац утврђује да је правилно спајање, слагање личних и друштвених интереса једно од најважнијих питања теорије и праксе изградње социјализма. Насупрот капитализму, који људе разједињује, социјализам их спаја у заједничком раду на изградњи социјализма заједницом интереса, задатака и циљева. Јер, уколико је богатије социјалистичко друштво, утолико је боље материјално и културно стање трудбеника. Социјализам има управо за циљ, како истиче друг Стаљин, да прошири личне потребе и да их у потпуности задовољи.

Да би се успешно усагласили лични и друштвени интереси, потребно је да сви поступају по принципу „од сваког према способности — сваком према раду", и да сви имају правилно схватање личних и друштвених интереса, признајући првенство друштвених интереса.

Разумљиво је зато што експлоататори покушавају да увере трудбенике како је, тобож, социјализам непријатељ личних интереса (зато што је непријатељ таквих интереса експлоататора!), што покушавају да у њих усаде психологију буржоаског индивидуализма, помоћу које се труде да разједине трудбенике. Отуд и потреба правилног васпитања људи у духу солидарности и борбе против буржоаског индивидуализма. При овом треба непрестано имати на уму речи друга Стаљина да је ослобођење масе главни услов ослобођења личности.

Спајање личних и друштвених интереса могуће је само у социјализму, где нема приватне својине на средствима производње, нема антагонистичких класа ни експлоатације, и где се према томе лични интерес не може одвојити од друштвеног интереса. Лична срећа овде није, као у експлоататорском друштву, условљена несрећом других, него њиховом срећом.

Ако су до Октобарске револуције друштвени, заједнички интереси трудбеника били у великој мери рушилачки, они су после револуције конструктивни: изградња новог друштва. Већ у почетку, кроз „комунистичке суботнике", чији је рад Љењин назвао „великом иницијативом", манифестовала се та нова конструктивност радника. Али она је онда обухватала само мали део — само најнапредније раднике. Кроз васпитање у духу комунизма, које је спровела партија, и кроз социјалистичко такмичење свест о друштвеним интересима, преданост комунизму обухватили су масе. Све радне масе су биле крвно заинтересоване у индустријализацији земље и у колективизацији пољопривреде, ликвидацији кулаштва. У победи индустријализације и колективизације лични интереси свих трудбеника, свег совјетског народа поклапали су се у потпуности с друштвеним интересима.

Правилно разумевајући значај овог поклапања за изградњу социјализма, бухарински издајници су истакли паролу кулака „богатите се!", како би изазвали сукоб личних интереса (богаћења) с друштвеним интересима и рестаурирали капитализам. Али је друг Стаљин разоблачио ове намере, и победила је правилна линија партије: индустријализација и колективизација су остварени, а тиме и најбоље заштићени лични интереси свих трудбеника. С порастом социјалистичке производње расте и маса предмета који служе за личну потрошњу трудбеника.

Социјализам по својој суштини значи могућност поклапања личних и друштвених интереса: он сваком омогућава да ради по својим способностима и да добија награду према количини и квалитету свог рада.

Бољшевичка партија и совјетска држава негују најбоље форме спајања личних и друштвених интереса. Социјализам је уништио приватну својину на средства производње и експлоатацију, и тиме остварио једнакост међу људима. Али је он против „уравниловке". Он тражи личну заинтересованост сваког појединца за резултат његовог рада. Овоме служи систем плата и надница, који је тако подешен да веће залагање и бољи резултат више и плати, и који тако спаја личне интересе трудбеника с друштвеним. Други облик овог спајања је социјалистичко такмичење, које је у основи супротно капиталистичкој конкуренцији баш зато што код конкуренције тријумфују лични интереси на штету друштвених. У социјалистичком такмичењу лични успеси појединаца постају опште добро: проналасци служе целом народу, а не појединим фирмама, као у капитализму. Рад у социјализму није средство за поробљавање човека, као у капитализму, него за његово ослобођење; он је дело части сваког члана друштва, које се високо цени и добија одговарајућу награду и признање. Лична иницијатива налази своје право место управо у социјализму.

Од нарочитог је значаја за изградњу социјализма правилно спајање личних и друштвених интереса код колхозног сељаштва. Ово зато што је, с једне стране, сељаштво у прошлости било класа ситних приватних произвођача, па је према томе тежак задатак његовог преваспитања и привикавања на заједнички рад, и што је, с друге стране, у артељној форми привреде, поред крупног, друштвеног газдинства, допуштено и мало газдинство колхозника — окућница. Вођење рачуна о личним интересима колхозника, оличеним у његовом малом газдинству, и усаглашавање тих интереса с општим друштвеним интересима — један је од главних задатака и средстава за јачање колхоза. Партија и држава су овом задатку посветили велику пажњу и успели да та реше на разним етапама правилно и успешно. Притом се увек исправно подвлачило да је друштвено газдинство колхоза главно и да треба да се што више шири, а да је лично газдинство ограничено. Као најбоље средство за спајање личних и друштвених интереса у колхозима показала се примена трудодана, која омогућује размах стваралачке иницијативе колхозника. Писац онда опширно износи и друге мере управљене на исти циљ: испуњавање привредних планова; чување друштвене својине, која је света и неприкосновена; развитак свих грана колхозне привреде, а не само житарица; правилан систем откупа колхозних производа; допунска награда за премашење плана и строго спровођење система плаћања према раду; обезбеђење колхозника станбеним зградама и другим културним и осталим грађевинама. Благодарећи свим овим мерама колхозни систем је постао моћно средство за даљи развитак производних снага у пољопривреди и подизања благостања колхозника.

На крају писац истиче да се спајање и саглашавање личних и друштвених интереса у социјализму не врши стихијски, него у свесној борби против реликата капитализма у људској свести, у којој борби је организаторска снага бољшевичка партија и совјетска држава. Комунистичка свест је зато једно од важних средстава за кретање друштва напред. У процесу изградње социјализма изграђује се и нова свест. Марксизам-лењинизам је постао идеологија целог совјетског народа. Створен је нов морал, нов однос према људима и народном добру. Ово се особито јасно манифестовало у Великом отаџбинском рату. Совјетски патриотизам је јасан израз нераздвојне везе личних и друштвених интереса у социјализму. Даљи развитак комунистичког васпитања, даља борба против остатака капитализма у свести је зато један од најважнијих задатака.

„СОВЕТСКОЕ ГОСУДАРСТВО И ПРАВО", бр. 2, за 1948 г. — Реферат проф. В. И. Серебровског: О праву прираштаја при наслеђивању по совјетском праву. — Поводом 60 годишњице од дана рођења познатог Совјетског научника — цивилисте В. И. Серебровског — одржана је седница сектора грађанског права Института права Академије наука СССР, на којој је В. И. Серебровски прочитао наведени реферат.

Под „прираштајем" при наслеђивању, каже аутор, подразумева се повећање наследног дела наследника услед отпадања ма којег од наследника који се заједно позивају на наслеђивање. Прираштај наследног дела према Указу Президијума Врховног Совјета РСФСР од 12 јула 1945 г. се врши:

а) кад се наследник не пријави у року од 6 месеци од дана отварања наследства;

б) при одрицању наследника од прихвата наследства;

в) у случају кад оставилац лиши наследника права на наследство.

У свим овим случајевима, код других наследника, који се заједнички позивају, настаје право на део отпалог наследника, — „право прираштаја".

Постоје, ипак, и други случајеви кад отпадање наследника ствара услове за настанак „права прираштаја", посебице смрт наследника, оглашавање тестамента за неважећи и др.

Уједно с тим, у низу случајева без обзира на отпадање наследника, „право прираштаја" не настаје. Овамо спадају:

а) прелаз дела отпалог наследника по закону на његово потомство по праву претстављања;

б) супституција за случај смрти наследника наведеног у тестаменту, ранијег отварања наследства или неприхватања наслеђа од његове стране;

в) прелаз права на стицање наследства наследника који је умро после отварања наследства, на његове наследнике путем наследне трансмисије.

Приликом „прираштаја" не врши се посебно позивање на наслеђивање, због чега се од наследника не захтева и посебан акт о прихвату дела који прираштује.

„Прираштај" је могућ при наслеђивању како по закону, тако и по тестаменту. При наслеђивању по закону, по општем правилу, део отпалог наследника прелази на наследнике оног реда коме је

ANALI PFB | anali.rs

припадао овај наследник, а ако они не постоје или не прихватају наслеђе, на наследнике следећег реда. При наслеђивању по тестаменту, ако је оставилац завештао сву своју имовину у целини неколицини наследника без означења њихових делова, у случају отпадања ма ког од наследника припадајући му део прелази на остале наследнике означене у тестаменту. Ако су пак у тестаменту који се односи на целокупну имовину тачно наведене размере дела који припада сваком од наследника, у случају отпадања ма ког од њих његов део не прирашћује осталим наследницима по тестаменту, већ наследницима по закону. Наследницима по закону мора припасти део отпалог наследника по тестаменту и онда када је оставилац завештао само известан део своје имовине.

Примећујемо да је питање права прираштаја при наслеђивању било нормирано у §§ 598—601 Предоснове Грађанског законика за бившу краљевину Југославију.

»PRZEGLAD NOTARIALNY«, organ notariatu polskiego („Нотаријални преглед," орган пољског нотаријата"), месечник, Торуњ, 1948. — Овај месечни часопис пољског нотарства, чије смо излажење већ једном забележили у „Архиву", ушао је с 1948 г. У двадесету годину свог излажења, и излази уредно сваког месеца. Изишло је досад шест свезака за 1948 г. Часопис и ове године продужава своју линију часописа посвећеног пракси, специјално нотарској, и даје приказ пољског права и проблема и рада пољског нотаријата.

»GAZETA ADMINISTRACJI«, месечник посвећен јавном праву и администрацији, Варшава, 1948 г. — Изашао је двоброј овог часописа за јануар-фебруар 1948 г. садржи интересантан чланак др Т. Свинарског о положају шефа државе у Пољској према „Малом уставу" Пољске, у коме се истиче изванредан значај који по том Уставу има Претседник Републике као шеф државе и непосредни руководилац Владе и Државног савета. Остали чланци третирају поједина питања уставног и административног права. На крају је преглед часописа, домаћих и страних.

»DEMOCRATYCZNY PREGLAD PRAWNICZY«, централни правни часопис, бројеви за април и мај 1948 г. — Овај часопис, који издаје Министарство правосуђа, доноси у априлском броју, у вези с II другим конгресом правника-демократа неколико чланака о улози пољског правништва у којима се истиче сав значај права и правника у новој држави, као и низ чланака, праксе, осврта, хроника итд. На крају се налази превод буґарског Устава. Број за мај садржи веома интересантан чланак професора Варшавског универзитета др С. Розмарина: „Методолошке основе науке о држави и праву", где заступа гледиште да се наука о држави и праву може изграђивати само на основним теоретским и методолошким поставкама марксизма-лењинизма, износи те поставке и критикује приговоре који су били стављани на ове поставке. Поред тога, часопис садржи један чланак посвећен стогодишњици „Манифеста комунистичке партије", као и низ других чланака и уобичајених прегледа и хроника.

»DREJTESIA POPULLORE« („Народно право"), бр. 2. за март-април 1948 г., Тирана 1948. — Албански правни часопис, чији смо први број приказали у прошлом броју „Архива", наставља редовно с излажењем. Овај број садржи чланак М. Кономија о двогодишњици Устава НР Албаније, у коме се, између осталог, придаје велика важност нашем Уставу и подвлачи његов позитивни утицај на изградњу албанског Устава. Други чланак је од И. Д. Перлова и односи се на учешће судија-поротника у народном суду и на рад који треба да се изврши у циљу њиховог уздизања и оспособљавања (превод с руског) А. Натанаил у свом чланку расправља о пресуди суда друге инстанце, а Билбил Клоси о народним одборима. Најзад, Г. Флоки расматра значај решавања имовинских спорова пред арбитражом и склапања уговора за правилно извршавање привредних планова од стране државних привредних предузећа.

У сталним рубрикама часопис доноси врло обилну судску праксу, а из иностранства извештај о раду удружења Међународног правника-демократа с преводом донетих резолуција, и извештај о оснивању Удружења правника ФНРЈ с резолуцијом донетом на оснивачкој скупштини. Најзад, часопис садржи један информативан приказ нашег Општег дела Кривичног законика.

»ZEITSCHRIFT FÜR SCHWEIZERISCHES RECHT«, 1947 г., Базел, бр. 2-5. — Овај стари швајцарски часопис из области права наставља и у току 1947 г. с обрдом, углавном, проблема који се тичу швајцарског права, уз релативно слабо обраћање пажње на страно право и ново прво демократских држава. У броју 2 А. Сницера има чланак из области међународног приватног права, у коме се бави специјално проблемима примене права у случајевима с елементом „иностраности" у вези с уобичајеним празнинама у сваком националном праву за решење ових случајева. Писац истиче стваралачку улогу швајцарског судије у овим случајевима. Број 3 часописа садржи само два чланка, о неким проблемима федерације. Први је чланак др М. Имбодена о искуствима из области административног судства у кантонима и савезу, а други чланак др А. Звалена о функционисању административног судства у савезном правном поретку и кантонима. Оба чланка претстављају реферате читане на годишњој скупштини швајцарског удружења правника, а тичу се искустава из рада швајцарског административног судства, и дају обилан конкретан материјал из праксе. Број 4, пак, часопис је посветио такође рефератима с годишње скупштине швајцарског удружења правника, али овога пута су реферати посвећени правним проблемима планирања.

»SCHVEIZERISCHE ZEITSCHRIFT FÜR STRAFRECHT« за 1947 и 1948 г. — Овај швајцарски часопис из области кривичног права излази већ 63 године под главним уредништвом познатог криминалисте проф. Е. Хафтера из Цириха (часопис излази у Берну). Годишње излазе четири свеске, које садрже углавном теоретске чланке из области кривичног права и криминологије, као и преглед одговарајућег швајцарског позитивног права, а и осврте на право страних земаља. У свескама за 1947 г. истичу се чланци о ратним злочинцима пред енглес-

ким војним судовима од Ф. Хонига (превод с енглеског), о празнинама у праву и њиховом попуњавању од проф. Хафтера, где писац претреса случајеве празнина у швајцарском кривичном закону и начин њиховог попуњавања путем аналогије и тзв. слободног судског стварања права, о границама кривичног државног законодавства од проф. Т. Ритлера, где писац расматра питање да ли је у погледу прописивања кривичних дела и казни држава ограничена међународним правом, природним правом и правном логиком и долази до закључка да је ограничена међународним правом и правном логиком, али не и природним правом. У I броју за 1948 г. значајан је чланак С. Глазера, проф. у Бриселу, о Статуту Међународног суда и новим принципима међународног права, у коме се истиче да ново међународно право у том Статуту признаје индивидуу као субјекта међународног права и напушта стару доктрину о некажњивости за тзв. државне радње „(actè d' Etat)", тј. акте учињене сагласно свом праву или у име државе. Исто тако сматра да Статут одбацује кривичну одговорност државе као правног лица, док усваја ту одговорност преко њених органа, као и да Повеља не ништи принцип „nullum crimen sine lege", јер се он не може ни применити у међународном праву, јер у њему и нема закона, а међународни војни суд је судио међународним злочинцима, а не злочинцима унутрашњег права. Али за кажњавање ових и по унутрашњем праву налази да нема кршења овог принципа уколико се такав злочин не предвиђа унутрашњим правом те земље, јер је предвиђен свешћу цивилизованог света. Статут одбацује, такође, као разлог за искључење противправности дела наредбу претпостављеног. Писац сматра да она не усваја принцип колективне одговорности, јер је то одговорност за акте другога, док овде колектив злочинаца одговара за своје сопствене акте. Он такође мисли да проглашујући агресорски рат за злочин против мира Статут не уноси нов принцип у међународно право (Келог-Бријанов пакт и др.).

ANALI PFB | anali.rs

ХРОНИКА

ФЕБРУАР И ЈУНИ ЧЕТРДЕСЕТОСМЕ

У фебруару ове године навршила се стогодишњица два велика историјска догађаја: један је појава Манифеста Комунистичке партије; други је Фебруарска револуција у Француској, којој је уследио низ револуционарних покрета у Европи. Оба догађаја, иако на неједнак начин, припадају у првом реду историји радничке класе, ма да је њихов значај општечовечански, — што се тиче Манифеста у сваком случају, чак ако би се и узело да је значај Фебруарске револуције ужи и ограничен на Европу.

У појавама ова два историска догађаја, иако су оне биле скоро истовремене, није било непосредне узрочне везе. Манифест се појавио у Лондону последњих дана фебруара; револуција је избила у Паризу неколико дана пре тога, а прво француско издање Манифеста изишло је негде половином јуна, пред јунске догађаје, и у то доба он је био познат још само малом кругу људи. — Манифест Комунистичке партије претставља борбену доктрину радничке класе, формулише основне законе друштвеног развитка и открива њихову моторну снагу, која лежи у класној супротности, најављује долазак новог друштвеног уређења и победу радничке класе; Фебруарска револуција је, по својој идеолошкој садржини, покрет грађанске републиканске демократије иако ју је, уствари, извела радничка класа у Паризу. — Манифест Комунистичке партије је програматска изјава радничке класе целога света, солидарности њених интереса и њене борбе преко свих граница, државних и националних, универзални закон радника; Фебруарска револуција дала је потстрека за један низ бунтовничких и револуционарних акција по земљама Средње Европе, у циљу националног или политичког ослобођења. У свакој од њих она је била израз посебних друштвених услова. Док је у Француској имала социјални карактер, и по реформама које је донела и по снагама које су је носиле, у осталим земљама револуција је ношена много више у духу 1789, као закаснело прихватање начела прве француске револуције, обарања феудалног поретка, у сукобу феудалне класе која га је носила и буржоаских и ситнобуржоаских слојева ради националног ослобођења и политичких права.

Али ако су ова два догађаја, тако различита по својој суштини, настала независно један од другог, и ако међу њима није било непосредне узрочне везе, ипак они нити садржајно, нити историјски нису потпуно независни један од другог. Неуспех Фебруарске револуције, вођене у духу солидарности републиканске буржоазије и радништва, дошао је истовремено са појавом Манифеста који је садржавао начела, о непомирљивој противуречности интереса тих класа, у којима лежи, према томе, једно од главних објашњења тога неуспеха.

Револуцију од 1848 савладала је реакција, углавном још у току исте године. Иако је Друга француска република, прокламована у

фебруару, таворила још непуне четири године, до децембарског плебисцита, она је у ствари потонула на париским улицама у радничкој крви још јуна месеца. У Италији њу је савладала аустријска и француска војска, у Немачкој пруски краљ, у Аустрији бечки двор, уз помоћ српских и хрватских добровољаца.

Па ипак, када се овако из удаљене историјске перспективе од 100 година посматра револуционарни покрет из 1848, као једна целина касније уоченом логиком повезаних историјских збивања, јасно се запажа његов велики друштвени значај и прелом, који је њиме извршен

Фебруарска револуција у Француској имала је своје зачетке у агитацији за измену изборног закона, која је трајала, у различитој јачини, још од 1840 и постала нарочито интензивна од половине 1847. Тада је већ ова агитација добила размере једног снажног опозиционог таласа, у коме се комешају снаге, које ће се најзад излити из легалног корита. Шеф републиканских левичара Ледри Ролен избацио је тих дана паролу, која је убрзо добила снагу крилатице: „Политичка револуција као средство — социјална револуција као циљ".[1])

По старом изборном систему бирачког тело француског народа било је изванредно ограничено. Бројало је свега око 240.000 бирача.[2]) Из таквог минималног бирачког тела била је искључена не само радничка класа и ситан пољопривредни сопственик, радништво и сељаштво, већ и највећи део трговачке и индустријске буржоазије, припадници слободних професија и интелектуални радници. Уствари цео француски народ, изузев горњих слојева, био је искључен из учешћа у политичкој власти. Кампања за изборну реформу коју су желели и претставници републиканске буржоазије, која је економски ојачала и више није могла подносити подређен друштвени положај, и либерални монархисти, и социјалисти, убрзо је нашла свој широки ослонац у радничкој класи, која је овој политичкој борби дала социјалан и револуционаран карактер.

Међутим, основни друштвени услови Фебруарске револуције лежали су у све јачем испољавању класних супротности, до кога је довео индустријски развој већ прве половине 19 века, и нагло јачање финансијске аристократије у доба Ресторације па и у доба Јулске монархије. Пред четрдесетосму све друштвене последице наглог развоја капиталистичке привреде, увођењем машинске продукције, акумулације капитала и његове експлотације најамног рада, притискивале су друштвену атмосферу, погоршавале животне услове радничке класе, ширили пролетаризацију занатлија и ситних произвођача и доводиле до финансијских крахова мања индустријска предузећа. Уз неминовне појаве оскудице, скупоће и спекулације, које прате овакав развој прилика, незадовољство је бивало све шире и све оштрије. У друштвеној беди, која је притискивала малога човека, политички притисак који је влада појачавала, бивао је све несношљивији. Такве атмосфере обично не чекају дуго на варницу, из које ће букнути пламен револта.

Када је влада, 22 фебруара, забранила заказани „банкет" у 12. париском кварту, народ је ради протеста изишао на улицу. Настали су први сукоби са полицијом, чули су се први пуцњи, искрсле прве барикаде. А онда је талас нагло захватао све шире и све дубље. Из радничких квартова народ је преплавио булеваре и пошао ка центру. Сутрадан сукоби су још жешћи и многобројнији. Париз је изненада улетео у атмосферу осамдесетдевете. Предвече полиција пуца у гомилу. Смрт на улицама још више појачава устанак. Народ је заузео општинску зграду. — Гизо даје оставку. Усред овога метежа, у коме је

1) Duguit, Traite de droit constitutionnel, t. IV p. 20.

2) Сењобос, Упоредна историја европских народа, стр. 330.

полицијски апарат скрахирао, образована је привремена влада, монархија свргнута и република проглашена. Двадесетчетвртог фебруара револуција је, за тренутак, триумфовала.

Фебруарска револуција донела је један низ реформа социјалног и политичког карактера, садржаних у законодавним мерама и декларацијама привремене владе: опште право гласа, слобода штампе, зборова и удружења, помагање задругарства, право на рад, оснивање народних радионица, право професионалног удруживања и синдикалног покрета, уреди за бесплатно посредовање рада, регулисање радног времена, укидање ропства у колонијама, установљење парламентарне комисије ради проучавања метода за побољшање услова рада, стварање приступа у народну гарду, дотле резервисану само за поуздане елементе, свима грађанима.

Све ове реформе, које је радничка класа извојевала у фебруарској револуцији, требало је да имају за дејство да јој омогуће, дотле онемогућаван, изражај у политичком животу и поправе несносне друштвене услове. Радници су полагали наде у ефекат ових реформа под утицајем утопистичких доктрина француског социјализма из половине 19 века.

Јер упоредо са индустријским развојем и његовим последицама у позицији друштвених класа и у погоршавању услова радничке класе, у Француској у то доба настаје велики полет у развоју друштвених доктрина и теоријском решавању социјалних проблема. Пјер Леру[1]), 1832, пласира реч „социјализам", као опште обележје тих идеја.

Међутим, социјализам тога доба, по речима Енгелса, „означавао је буржоаски покрет, док је комунизам означавао раднички покрет". То је била у основи малограђанска идеологија компромиса буржоазије и радништва, на основама идеалистичке филозофије и солидарности класа, која је потпуно пренебрегавала основну каснију поставку марксизма о класној супротности и непомирљивости њихових интереса. Француски социјализам из половине 19 века — говорећи, разуме се, о његовој општој тенденцији, без обзира на варијанте појединих писаца — веровао је у реформе продукционог система капитализма и могућност социјалних реформа у оквиру буржоаског поретка. Отуда и радничко поверење, везано за реформе фебруарске резолуције, које је републиканска влада разбила већ у јунским догађајима.

Фебруарска револуција у Паризу коинцидирала је са низом националних и политичких покрета и побуна у Италији, Немачкој и Аустрији. У Италији револуција има карактер оружаних устанака против Аустрије, који претстављају прве манифестације идеје италијанског уједињења. Покрет се шири кроз целу Италију и нереди избијају и на југу, у Палерму, и на северу, у Милану. У Риму, Флоренци и Венецији проглашене су републике. У Немачкој покрет је нарочито жив у западним државама и води се у знаку борбе за либералне реформе, противу феудалног положаја аристократије. И овде покрет добија извесан карактер борбе за национално уједињење, која доводи до састанка јединственог парламента у Франкфурту. У Аустрији политичке и националне буне избијају на све стране. Не само у италијанским провинцијама, већ и у Бечу, где устанак избија у два маха, у Чешкој, у Мађарској. У Чешкој се јавља велики покрет словенске солидарности, који се манифестује на Прашком конгресу, у Мађарској избија национална револуција.

Код нас, на словенском југу, нарочито код Југословена под аустријском влашћу, револуционарни покрети и идеје четрдесетосме

1) Cahier du communisme. № 2, 1948 p. 193.

манифестовали су се под утицајем и у последицама Илирског покрета, у оживљавању националне свести и захтевима за признање и поштовање националне индивидуалности југословенских народа, равноправности народног језика и признања народне аутономије. Национално ривалство Срба, Хрвата и Мађара искористио је бечки двор у борби против Мађарске револуције, у којој су га Срби и Хрвати помагали.

У свима тим земљама угњетени народи подигли су се за ослобођење од туђинског јарма и револуција од четрдесетосме карактерише се, између осталог, и тим општеобухватним полетом неслободних народа ка слободи. Овај опште револуционарни покрет имао је најмирнији карактер у Белгији, Холандији и Данској, где се ограничио само на извесне политичке реформе. Шпанија и Португалија, Велика Британија, Скандинавске државе и Русија остале су изван револуције.

Међутим у Француској, да се вратимо на ужи предмет наше хронике, буржоазија се брзо уплашила од фебруарских реформа. Уствари, те реформе премашиле су циљ, који је она имала у виду. Опште право гласа попело је број гласача од 240.000 на 9,000.000.[1] Уместо да је ојачала реформа ју је ослабила. Широке масе народа изненада су дошле до политичког утицаја. У бирачко тело, додуше, биле су у великом делу уведене индолентне сељачке масе, неорганизоване и неупућене, које су још под њеним утицајем, али је опасност од њиховог буђења и преоријентације увек могућна. Ту опасност повећава слобода штампе, збора и договора, које су омогућиле јавну критику друштвеног уређења и буржоаског поретка, и пропаганду нових и даљих социјалних реформа. С друге стране реформе у условима рада засекле су у сферу капиталистичких интереса. Супротност класних интереса капитала и рада, послодаваца и најамника, почела је бивати све очигледнија и све несноснија. Социјализам у очима буржуазије почео је расти у праву друштвену опасност.

И влада окреће точак натраг. Процес дезагрегације фебруарског савезништва нагло се развија. Први избори довели су у скупштину републиканску већину, отворено непријатељску према радничким реформама. Немајући више поверења у народној гарди, после отварања приступа у њу свима грађанима, влада је образовала 24 батаљона т.зв. мобилне гарде, нове полицијско-војне формације, регрутоване махом од декласираних појединаца, за плату послушних сваком команданту. Ово припремање нове режимске оружане снаге још више појачава неповерење и неспокојство радничке класе.

Отворен сукоб настао је по питању народних радионица, у које је био учлањен велики број незапослених радника и које су постале опасност по владу. Она је желела ту опасност да отклони, али са њоме да уклони и саме раднике, који су у њима били. Наредила је затварање радионица, с тим да се радници који су у њима упослени, упуте на мелиорационе радове ван Париза. Радници који на то не би пристали, биће мобилисани.

Овај напад на слободу радника даје искру за устанак 22 јуна. Радници су подигли барикаде и Париз је поново ушао у револуцију. Борбе су трајале пет дана и влада успева, најзад, војском под командом генерала Кавењака, да отпор радника угуши у крви.

Говорећи о стогодишњици Фебруарске револуције не треба заборавити и стогодишњицу ових јунских догађаја, када је под копитама Кавењакових ескадрона скрхана Фебруарска револуција. За

1) Сењобос, оп. цит.

радничку борбу и искуство радничког покрета јунски догађаји имају, можда, већи и одлучнији значај од Фебруарске револуције. Јунска револуција, у којој се француски пролетаријат сукобио са француском буржоазијом, иако републиканском, иако либералном, са којом је — понесен звучним паролама слободе, братства и друштвене правде — само четири месеца раније заједнички ишао на барикаде, маркира — историјски посматрано — период борбеног диференцирања две основне супарничке и противположене друштвене класе, које су се најзад нашле са две стране барикаде.

Пишући непосредно после јунских догађаја, Маркс је овако изразио ефемерност фебруарског савезништва радништва и републиканске буржоазије: „Ово братство трајало је само дотле, док је интерес буржоазије био везан са интересом пролетаријата. Било је свачега међу људима из фебруара. Ситничарских цепидлака, који су надживели старе револуционарне генерације из 1789, фабриканата социјалистичких система, који су за рачун народа просили милостињу од буржоазије, републиканаца који су желели да сачувају стари буржоаски поредак, изузев крунисану главу... Фебруарска револуција била је једна лепа револуција, револуција свеопште симпатије, јер противречности које су у њој избиле против краљевства, нису се још биле развиле, већ ишле упоредо, једна уз другу, не долазећи у сукоб, и јер су друштвени сукоби који су сачањивали њену позадину имали још само етеричну егзистенцију и постојали само у паролама и фразама... — Јунска револуција је, напротив, револуција мржње и одвратности, јер у њој су дела заузела место фразама... Реда! То је био ратни поклич Гизо-а... Реда! Наређује данас Кавењак, тај брутални одјек француске скупштине и републиканске буржоазије... Реда! Звижде зрна, пробијајући пролетерске груди... Јуни је само овлаш додирнуо ред... Тешко јуну!“[1])

Период од фебруара до јуна и јунска револуција лишили су раднички покрет илузија о сарадњи радничке класе са републиканском буржоазијом и о могућности реалних и стабилних, безбедних, социјалних реформама, којима тежи радничка класа, у оквиру буржоаске државе. „У четрдесетим годинама прошлога столећа — пише Вишински[2]) — марксизам није постављао ово питање тако јасно и конкретно, па за ово и није било потребних претпоставки. И тек у току револуције 1848 и нарочито херојске Париске комуне 1871 године, радничка класа је стекла искуство, које је побудило Маркса и Енгелса, да на нов начин поставе питање о односу према буржоаском државном апарату. Маркс и Енгелс дошли су до закључка, да пролетаријат који је победио, не може да се једноставно користи готовим буржоаским државним апаратом, већ мора да га сломи“. — Јунска револуција, иако се налази у историјском склопу Фебруарске револуције, претставља истовремено и једну посебну револуцију, овога пута чисто радничку, и прву радничку револуцију. И у искуству, о коме у овим редовима говори Вишински, лежи један од њених крупних значаја.

Револуција од четрдесетосме, обухваћена у целини, није један јединствени историјски догађај. Она сачињава један низ догађаја и означава један буран и препун акције, иако краткотрајан, период у историји Европе. У њему су широке народне масе, широм европског континента, под заједничким дахом револуције, свака на свом ступњу историјског развоја, свака притиснута својим непосредним невољама, повеле борбу за своје ослобођење. Та борба, била она со-

ANALI PFB | anali.rs

1) Цит. из Cahier du communisme. № 2, 1948 стр. 196

2) Држава у Манифесту Комунистичке партије, Архив ,бр. 1, 1948.

цијална као у Француској, национална као у Италији и Аустрији, или политичка као у Немачкој, свуда је носила карактер протеста и побуне против постојећег поретка у Европи, који је револуција напала са свију страна. И у томе је њен заједнички историјски карактер.

Р.

ПОВОДОМ ДИСКУСИЈЕ О НАЦРТУ ЗА ПРОЈЕКАТ ЗАКОНА О КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ ФНРЈ

Ми се налазимо пред доношењем нашег закона о кривичном поступку, чије се основне поставке и тезе већ дискутују у круговима наших одговорних државних правних служби и ширих кругова правних стручњака. Исто тако, и у СССР-у се припрема и расправља Пројект новог кривичног поступка, који треба да замени стари закон који је донет пре више од 20 година и који има прилично недостатака.

Као прилог дискусији новог Пројекта кривичног законика и као материјал који ће послужити за коначно састављање пројекта, совјетски правници пишу не само чланке и расправе, него и бране читаве докторске дисертације пред совјетским научним колегијумима. Међу последњим докторским дисертацијама, које су брањене у Москви, истичу се из области судског поступка ове докторске дисертације. Једна је дисертација професора М. Л. Шифмана, која третира „Државну оптужбу у совјетском суду". Друга је дисертација посвећена питању „Гарантија права личности у совјетском кривичном поступку" и њен је аутор професор Б. Ј. Арсењев.

Познато је да, према совјетској пракси, докторска дисертација претставља по правилу самосталан и зрео истраживачки научни рад. Услед тога њени аутори нису почетници, него већ испробани и познатији писци и професори. То је случај са професорима Шифманом и Арсењевим, који су већ запажени својим познавањем баш оних питања, која су сад повезали у једну систематску целину и посветили им своје докторске дисертације.

С обзиром на то што се и ми налазимо у фази расправљања и проучавања важних питања кривичног процеса, сматрамо да ће бити од интереса и користи да упознамо своје читаоце са главним поставкама у поменутим совјетским дисертацијама, и то користећи реферате о њима које садржи совјетски правни часопис „Советское государство и право", бр. 2 од 1948 године. У исто време доносимо још два прилога из исте области.

НОВЕ СОВЈЕТСКЕ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ ИЗ ОБЛАСТИ КРИВИЧНОГ ПОСТУПКА

1) Најважнији задатак совјетске прокуратуре, каже Шифман, јесте учвршћење социјалистичке законитости и заштита друштвене својине од противдруштвених елемената на целокупној територији СССР.

„Прокурор, као што је писао В. И. Љењин, одговара за то, да се ниједна одлука ниједне локалне власти не размимоилази са законом и само са овог гледишта прокурор је дужан да подноси протест против сваке незаконите одлуке, при чему он нема права да обуставља одлуке, већ је дужан да предузме мере да би се учврстило апсолутно једнако схватање законитости у целој републици" (Љењин В. И., Дела, т. XXVII, стр. 299—300). Љењин је даље учио да прокурор има право и дужан је да чини само једно: да прати установљење заиста једнообразног схватања законитости у целој репу-

блици без обзира на какве локалне разлике и упркос макаквих локалних утицаја (Ленин, Дела, т. XXVII, страна 299).

Али то није једини задатак прокурора. Од велике је важности и други задатак — гоњење кривичних дела, заступање државне оптужбе у совјетском суду.

Овом последњем задатку прокуратуре посветио је своју докторску дисертацију М. Л. Шифман, са циљем — каже аутор — „да на теоретској основи означимо путеве којима морају да иду радници прокуратуре који желе да се посвете тешком, племенитом и важном делу заступања оптужбе на суду у име Совјетске државе".

Дисертација се дели на главе: најважније етапе развоја државне оптужбе у совјетском суду, основни принципи државне оптужбе, стављање под суд, судски претрес кривичних дела (укључујући ту и учешће прокурора у судској истрази) и говор државног тужиоца. Истражујући развој државне оптужбе у совјетском суду, писац показује како је уместо пререволуционарне државне оптужбе стихиски дошла општенародна или општеграђанска оптужба, како се поред ње стварала државна оптужба, како је она извојевала себи водећи положај у совјетском процесу и постала, најзад, основни облик оптужбе. Државна оптужба је јавно-правна функција, која се састоји у изобличењу окривљеника пред судом у име државе. Државна оптужба почиње од подношења кривичне тужбе. Термин „кривична тужба" налазимо не само код иностраних и руских пререволуционарних процесуалиста, већ и код совјетских процесуалиста. Тако је, на пример М. С. Строговић тврдио да се оптужба коју заступа пред судом прокурор може назвати кривичном тужбом. Исто гледиште дели и низ најкрупнијих совјетских процесуалиста — академик А. Ј. Вишински, професор Н. Н. Полјански и др. С друге стране, неки од познатих совјетских процесуалиста (М. А. Чељсов и др.) сматрају да је појам „тужба" неприхватљив. Аутор прихвата појам кривичне тужбе, дефинишући је као подношење одговарајућем суду у прописној форми доказа о кривици оптуженог ради њиховог проверавања, с тим да у случају потврде кривице оптужени буде осуђен и кажњен. Из овог проистиче да кривична тужба: „1) може бити поднета само суду надлежном да провери доказе о кривици; 2) мора бити у прописној форми; и, 3) да је пре свега захтев за проверавање кривице, а у даљој перспективи, након проверавања доказа, — захтев не само за осуду, већ и за кажњавање оптуженика".

Он даље сматра да конструкција кривичне тужбе даје могућност да се прецизно формулише положај прокурора као равноправна странке у кривичном процесу, који је дужан да у име државе „тражи" у суду признање правилности захтева оптужбе, да образложи своју тужбу и да тада захтева осуду и кажњавање оптуженика. Она даје и могућност да се одреди положај оптуженог у кривичном процесу, који има право да оспорава ову тужбу, користећи се при томе правом странке у процесу. Тако се очигледно изражава и заснива јединство кривичног и грађанског процеса у њиховим основним конструкцијама. Прокурор постаје странка само када је суд прихватио тужбу. Из дефинисања државне оптужбе као процесуалне функције проистиче дужност прокурора да врши надзор да се судска истрага врши свестрано, објективно да би се тачно придржавала норми материјалног и процесног права.

Да ли се совјетски прокурор мора придржавати принципа законитости или принципа целисходности? Примери законодавства буржоаских држава разоткривају реакционарни карактер принципа целисходности, који даје могућност органима покуратуре, с једне стране, да одустају од прогањања стварних криваца, који имају „за-

слуге" пред влашћу, и, с друге стране, напротив да позивају на судску одговорност без довољних основа из разлога државне целисходности. Совјетској прокуратури органски је својствен принцип законитости. „Заповест закона за прокурора мора бити једини критериј за оцену радњи оптуженог". Осим тога, ако радник прокуратуре или истраге у ком стадијуму поступка дође до одређеног закључка о виности или невиности оптуженика, он не само да има право, већ и дужност да брани закључак који одговара његовом унутрашњем уверењу. Прокурор више инстанце нема право, на пример, да предложи подређеном прокурору да бани на суду тезу оптужбе и захтева осуду оптуженика кад је нижи прокурор на основу проучавања дела дошао до закључка о невиности оптуженика.

2) Гарантије права личности у области судске делатности, указује проф. Арсењев, обезбеђују у СССР не само процесуални закони, већ и закони о организацији суда, јер, по његовом мишљењу, ма какве да су норме процесуалног права, оне остају празан звук, гола декларација, ако је суд организован на начелима која искључују истински, прави демократизам. Потврду овога налазимо у пракси буржоаског правосуђа. Ствар, дакле, није само у процесуалним законима, већ пре свега у организационим принципима на којима је изграђен суд. Сваки процесуални закон добија свој стварни, конкретни израз у делатности суда.

Расматрајући са гледишта гарантије права грађана основне принципе организације суда у СССР, проф. Арсењев примећује да се према чл. 103 Устава СССР расправљање свих предмета у свим судовима СССР врши уз учешће народних претставника — поротника. Буржоаски суд не познаје учешће истинских претставника народа у обављању правосуђа, пошто се ни поротници, ни шофени, који се позивају у буржоаски суд ради учешћа у претресању неких дела, не могу сматрати као прави претставници народа. Било је, истина, време, када је поротни суд играо велику прогресивну улогу као једна од демократских форми организације правосуђа, али је то време већ давно прошло. Претставници буржоаскн науке сматрају га сада као „дивљу институцију" (Тард), указују да је „његова основна мисао погрешна, да се његов основни грех не може излечити, — то је идол свога доба" (Биндинг); „ако би се хтела установити награда за проналазак најгоре форме суда, ову би награду добио проналазач поротног суда" (Бах).

Најважнији принцип организације суда у СССР је изборност судија. Сам начин избора судија у СССР гарантује истински демократизам правосуђа и поверење народа према свом суду.

Пошто је окарактерисао доследно остварење истинског демократског принципа правосуђа у СССР, које обављају истински изабраници народа, судије који су независни у својој делатности од локалних органа власти и од локалних утицаја, проф. Арсењев прелази на карактеристику процесуалних гарантија права личности грађана.

Прво, претходно истрага у совјетском кривичном процесу карактеришу се следећим основним принципима: а) у закону се тачно одређују органи који су овлашћени да врше претходно истрагу; у закону су прецизно и јасно формулисана права ових органа; б) гарантована је објективност, потпуност, свестраност и брзина истраге; в) сви органи истраге су потчињени контроли; г) права оптуженог се заштићују свим мерама и д) интереси оштећеника због кривичног дела у стадију истраге и истраге налазе ефикасну заштиту.

Друго, у стадију судског претресања дела совјетски кривични процес одбацује оптужно начело које је усвојио англо-саксонски

процес, — због којега елементи оптужбе преовлађују над елементима одбране. Неприхватљива је и специфична особеност француског процеса, који је двоструко проширио права претседавајућег на очигледну штету права странака. Совјетски кривични процес конструише судско претресање на принципу доследног демократизма, који даје могућност суду: прво, да изнађе материјалну истину, друго, да до максимума обезбеди права странака и треће, да изврши велики политичко-васпитни задатак суда. Овај троструки задатак суда тежи јединственом основном циљу судског претресања да се донесе убедљива пресуда која би одговарала правној свести совјетског друштва.

Треће, што се тиче стадија подношења жалбе противу пресуде, совјетски кривични процес одбацио је познате буржоаскоме суду институције „чисте" касације и апелације, пошто оне не одговарају захтевима социјалистичког правосуђа. У совјетском процесу усвојена је принципијелно нова форма подношења жалбе. То је, прво, проверавање пресуда које нису постале правноснажне и, друго, ревизија пресуда које су постале правноснажне. Обе ове форме теже једном циљу — да се провере законитост и основаност донете пресуде. Сагласно овом основном циљу и конструисане су институције подношења жалбе и протеста против пресуде. Овде, као и у свим процесуалним институцијама, совјетски суд тежи да изнађе материјалну истину о делу.

На крају, аутор наводи да нови Закон о кривичном поступку који се припрема у СССР има за сврху даље проширење, даље продубљавање утврђених демократских начела совјетског кривичног процеса.

Најзад, за питања која обухвата ова дисертација од интереса су мишљења која су у претресању изразили званични опоненти: дописни члан Академије наука СССР проф. М. С. Строговић, заслужни радник науке А. А. Пионтковски и Др. правних наука проф. А. Ф. Клејнман.

Тако, по мишљењу проф. Строговића, принцип независности судија потребно је схватити шире него што се то чини у дисертцији, у којој се овај принцип своди на независност судије од локалних органа власти. У вези с тим проф. Строговић наводи речи академика А. Ј. Вишинског о томе „да народни судија, када решава дело, јесте оруђе судија". Даље, он се не може сложити ни с тим да принцип слободне оцене доказа у буржоаском кривичном процесу није демократски принцип. Систем слободне оцене доказа дошао је да смени теорију формалних доказа и био је у историском погледу напреднији него ова последња. Теорија слободне оцене доказа везана је са увођењем поротног суда, који је најдемократскија институција од оних које су уопште приступачне буржоаском уређењу судова. Исто тако, Строговић сматра да не треба тражити такве принципе кривичног процеса који би се могли сматрати као најважнији од свих принципа према обележју да су они заједнички за све стадије процеса. По схватању аутора такви принципи су — циљ процеса и теорија доказа, тј. оно што, по мишљењу Строговића, не претставља уопште принципе. Међутим, такви основни принципи процеса су: контрадикторност, усменост, јавност, непосредност итд. Ову поставку ни у колико не подрива околност да се ови принципи најпотпуније остварују само у стадију судског претресања, пошто то и јесте основни и одлучујући стадиј кривичног процеса. Говорећи о принципу контрадикторности, проф. Строговић указује на то да се овај принцип не сме сводити само на равноправност странака.

По мишљењу проф. Пионтковског аутору је пошло за руком да, анализирајући са великом доследношћу, корак по корак, основне

принципе организације социјалистичког суда и основне стадије процеса, покаже гарантије личности у совјетском кривичном процесу и да им да дубоку и уопштену карактеристику. Велика вредност рада је, даље, у томе што је у њему истински показано партијно прилажење теми." Дисертација проф. Арсењева није објективно излагање важећег законодавства, није непристрасно описивање одговарајућих норми нашег права. Од прве до последње стране цео рад је прожет стремљењем да покаже предност организације совјетског суда и процеса у поређењу са свима формама организације правосуђа у буржоаској држави. У току свог истраживања проф. Арсењев учинио је низ драгоцених предлога за разрађивање будућег Кривичног поступка.

Сматрајући да питање о гарантијама права личности претставља једно од најважнијих питања социјалистичке демократије и да његово истраживање има велики теоретски значај, проф. Клејман констатује да кроз цео рад проф. Арсењева као црни конац пролази оштро противустављање социјалистичке културе и социјалистичке демократије буржоаској култури и демократији. „Дисерант показује превасходство совјетског поретка, совјетског морала и совјетског права над буржоаским поретком, моралом и правом."

НОВА КЊИГА СОВЈЕТСКОГ НАУЧНИКА — ПРОЦЕСУАЛИСТЕ, ПРОФЕСОРА СТРОГОВИЧА:

„Учење о материјалној истини у кривичном процесу"

Као прилог дискусији и припреми нацрта за пројект Кривичног поступка, није без интереса осврнути се укратко и на приказ свог дела проф. Строговича који је дао проф. Арсењев у „Совјетској држави и праву" бр. 2 1948.

Дело проф. Строговича је без сумње крупна појава у совјетској правној науци. Дајући не само правну, већ и политичку анализу сваке процесне институције, оно марксистичко—ленињинистичким методом разоткрива реакционарност буржоаске процесне науке и разголићава лажи којима она покушава да прикрије класни лик буржоаског правосуђа, а с друге стране, приказује и осветљава прави, совјетски демократизам у постављању и решавању процесних проблема.

Први део дела расматра следећа питања: 1) суштина материјалне истине, 2) специфичне црте материјалне истине, 3) материјална истина, веродостојност и вероватност, 4) судско уверење и материјална истина и 5) материјална истина и процесне гарантије.

Шта је материјална истина? Буржоаски правници обавијају таквом маглом ово питање да није могуће видети његову суштину, а самим тим ни одговорити на питање може ли се материјална истина постићи у раду при решавању конкретног кривичног дела. Проф. Строговић сматра: „Материјална истина у кривичном процесу је потпуна и тачна сагласност стварности и закључака ислеђења и суда о околностима кривичног дела које се претреса, о виности или невиности лица узетог на кривичну одговорност". Ако суд достигне у раду ову материјалну истину, његова је пресуда правилна, а ако је не достигне, пресуда није и не може бити правилна.

Arhiv Pravnih Fakulteta

Да ли је буржоаски суд заинтересован да свака његова пресуда одговори задацима ове материјалне истине? Не. Напротив: буржоаско правосуђе често нема користи да изнађе материјалну истину, јер

је она противна класним интересима буржоазије. Но буржоазија, сасвим природно, неће да призна то, већ измишља различите „доказе" да је у судском раду управо и немогуће постићи материјалну истину. То је зато што људски ум не може достићи истину, јер је ограничен у способностима сазнања, те се задовољава вероватноћом, која је далеко и од веродостојности. Зато је, кажу они, истина која се постиже у суду нека посебна и специфична „правна истина", а не стварна, материјална истина. Зато се не треба чудити што се у судском раду дешавају грешке, јер су оне неизбежне.

Јасно је да из ових буржоаских „теорија" произлази озакоњење самовоље и неправичности пресуда. Јасно је да „теорија" долази у помоћ погрешној пракси, да пракса помаже буржоазији да оствари своје класне интересе. У совјетском праву, услед карактера друштвено-економског уређења, совјетске државе и власти, нема потребе ни могућности да се истина замрачује. Зато нема ни могућности озакоњења судских грешака. „Задатак утврђивања истине не може се ни на који начин налазити у противречности са интересима државе" — каже проф. Строговић. У совјетском праву нема никакве посебне „правне истине", већ совјетски суд има задатак да у сваком делу тражи и пронађе стварну материјалну истину."

Процесне гарантије: јавност, усменост, непосредност, контрадикторност, — сви они елементи, који су некада служили као украс буржоаског процеса, сада сметају буржоазији и она их практично своди на нулу. Услед тога буржоаска процесна наука покушава да докаже како ови принципи сметају суду да открије истину, правдајући тиме тенденцију њиховог напуштања и одбацивања. Проф. Строговић разоткрива и ову тенденцију као тежњу не за откривање, већ за изопачавање истине. Совјетски суд, насупрот буржоаском, у кривичном процесу свим мерама заштићује права странака, а нарочито окривљеника, што не смета, већ помаже проналажењу материјалне истине.

Други део рада проф. Строговича третира важно и сложено питање процесних презумпција. У чему је суштина процесних презумпција? При решавању конкретних кривичних дела, у оцени доказа, у утврђивању ове или оне чињенице и изналажењу њихове међусобне везе, судија се руководи неким општим поставкама, изведеним из уопштеног искуства. Кад такве опште поставке уопштеног искуства имају обавезан значај за судију при решењу конкретних дела, оне добијају својства посебне институције доказаног права. То су презумпције. Оне могу бити од велике користи суду, но, ако се претворе у шему, у формални доказ, онда постају запрека правилном раду, запрека изналажења материјалне истине. Буржоаска наука дели презумпције на две групе: природне и законске. Проф. Строговић, анализирајући посебно обе ове групе, утврђује да је прва од њих најтешње везана са теоријом формалних доказа, јер води суд на голи шематизам, а да друга група презумпција усвојених у буржоаском процесу у већини случајева даје негативне резултате, јер доводи дотле да се сматрају као утврђене различите чињенице које суд и не истражује на основу њихове презумптивне, али не у сваком конкретном случају и доказане везе са другим чињеницама. „За истинско правосуђе, какво је социјалистичко правосуђе совјетске државе, — каже проф. Строговић, — овај шематизам мада је окићен громким називом „природних презумпција", потпуно је неприхватљив, пошто скреће суд са пута истраживања и проналажења живе, људске правде у делу које се претреса, од задатака проналажења истинске, материјалне, а не формалне истине". У кривичном процесу казна се мора примењивати за стварну, а не за презумтивну кривицу, иначе се судски рад претвара у самољубљу. Законске презумпције се могу

допустити у кривичном процесу само под два услова: прво, број ових презумпција мора бити веома ограничен, и друго, оне се не смеју сматрати као истине у последњој инстанци, које се морају прихватити без сваке критике као необориве истине. Полазећи од ових поставки проф. Строгович показује да су совјетском кривичном процесу својствене само три презумпције: презумпција познавања закона, презумпција истинитости правоснажне судске пресуде и презумпција невиности. Ове презумпције су обавезне за совјетски процес, пошто оне проистичу из социјалистичке законитости, из саме природе совјетског кривичног процеса.

М. П.

ОСНОВНА ПИТАЊА ПРОЈЕКТА ЗАКОНА О КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ

(Реферати дописног члана АН СССР М. С. Строговића и проф. Н. Н. Пољанског)

На двема заједничким седницама сектора судског права Института права АН СССР и криминалистичке секције Московског адвокатског удружења саслушани су реферати доп. чл. АЈ СССР проф. Строговића о „Основним питањима пројекта З(акона) о К(ривичном) П(оступку)" и проф. Н. Н. Пољанског о „Питањима стављања под суд у вези с пројектом ЗКП СССР".

Напоменувши учесницима да је реч о пројекту у његовој првој редакцији, која ће се подврћи још многобројнијим изменама, проф. М. С. Строговић се задржао пре свега на питању о структури будућег ЗКП. Он је навео да пројект предвиђа поделу законика на два дела, који би се могли назвати Општим и Посебним. За разлику од важећег ЗКП, одредбе које се тичу суда и странака у пројекту нису стављене у одељак који говори о судском претресу, него у Општи део, у чему треба да се изрази став да је цео кривични поступак (а не само судски претрес) судски поступак, судска радња.

М. С. Строговић је даље навео да су састављачи пројекта поставили задатак да непосредно изразе и у закону запишу основне демократске принципе совјетског поступка — контрадикторност, усменост, непосредност, и да пројект ЗКП, следствено принципу законитости, допушта да се покрене поступак по кривичном делу само ако за то постоје законски поводи; пројекат задржава одредбу о ослобођењу од казне у случајевима предвиђеним чл. 8 важећег Кривичног законика РСФСР, али само по судској пресуди, како би се избегла ситуација кад иследник прејудицира пресуду и без суда констатује окривљеникову кривицу.

Референт је указао на то да пројекат проширује право на одбрану у формалном и материјалном смислу увођењем одбране (у формалном смислу) у претходној истрази од тренутка испуњења захтева чл. 206 важећег ЗКП РСФСР, повећањем броја случајева обавезног учествовања одбране у поступку (за непунолетне испод 18 година, у случају одбране више саокривљеника чији су интереси у сукобу, у случају учешћа у поступку грађанског тужиоца итд.), допуштањем одбране у надзорној судској инстанци.

Као база за одбрану у материјалном и формалном смислу у пројекту је означена презумпција невиности (за шта не знају законици најнапреднијих буржоаских земаља, сем законика двеју америчких држава).

У делу о доказима пројект предвиђа обавезно проверавање окривљениковог признања, прописује да терећење једног окривљеника од стране другог, ако није поткрепљено другим доказима, — није доказ, и, најзад, ослобађа сведока обавезе да одговара на питања која терете њега самога за учешће у кривичном делу, како би се изменила постојећа пракса првог саслушања окривљеника као сведока

Референт се задржао на најсложенијим питањима Посебног дела кривичног постука. Међу њих је убројао питање о утврђивању тачне границе између извиђаја и претходне истраге. У том циљу је у пројекту унета измена норме чл. 108 ЗКП РСФСР и потпуно је избачен пропис чл. 109. Сва кривична дела, која повлаче примену најтежих казни, спадају у надлежност иследника; функције извиђаја по кривичним стварима по којима се врши претходна истрага ограничавају се на вршење првих неодложних радњи, у вези с чиме ће иследник бити дужан да води истрагу у целини, а не да се ограничава на давање форме извиђајима који су извршени пре њега.

Пројект назива оптуженицу оптужним актом, схватајући је као акт оптужне власти и предвиђајући њено обавезно уручивање окривљенику од стране тужиоца, а не суда; проширује број безусловних касационих повода (неуручивање оптужнице окривљенику, непостојање судиског потписа на пресуди, записнику итд.); подвлачи да у случају кад касациона инстанца укине ослобађајућу или осуђујућу пресуду због благости, такво укидање не прејудицира обавезну осуду или повећање казне.

Најзад, пројект не допушта укидање пресуде због благости у судском надзорном поступку ако је казна већ издржана, а за поновно расматрање ослобађајуће пресуде по том систему одређује рок у коме је једино и могуће покренути питање о поновном расматрању пресуде. То су питања на којима се задржао први референт.

Проф. Н. Н.Ољански у свом опширном реферату „Питања о стављању под суд у вези с пројектом ЗКП СССР" дефинише стављање под суд као „акт упућивања кривичне ствари на расматрање на судском претресу". Н. Н.Ољански искључује из појма „стављање под суд" једну карактеристику — органа који врши тај акт, али у њега уводи једну другу обавезну ознаку — расматрање ствари на судском претресу.

Утврдивши, даље, да је проблем стављања под суд пре свега проблем органа који стављање под суд врши путем оптужнице, и упоредивши важеће системе стављања под суд у разним европским земљама (шкотски, аустриски и систем у коме је орган стављања под суд сам суд), референт долази до закључка да је пожељно да се у будућем законику задржи систем стављања под суд који је прихваћен у позитивном совјетском праву: по оптужници стављање под суд врши сам суд у нарочитој седници.

Питање о структури института стављања под суд референт везује с питањем како се схвата орган стављања под суд —као орган који врши оптужну или судску функцију. Само у последњем случају, наводи референт, орган стављања под суд може бити сам суд који ће претресати кривичну ствар на судском претресу; само се у том случају и може увести у процедуру стављања под суд начело контрадикторности. Као гарантију, иако не и потпуно довољну, против утицаја који може раније донето судско решење о стављању под суд извршити на судску пресуду, Н. Н.Ољански предлаже: 1) унети у сам закон опомену да стављање под суд не прејудицира питање о кривици оптуженика; и 2) прописати правило да поротници који учествују у распоредној седници (оваквав назив те седнице Н. Н.Ољански сматра правилнијим) при решавању питања о стављању под суд не могу да учествују у судском већу које на судском претресу претреса ту исту ствар у суштини.

Референт види гарантију против „штемплирања" оптужница од стране суда у распоредној седници (У пракси се дешава да суд само „удара штембиљ" на оптужницу коју доставља прокурор, тј. не улази у испитивање њене оправданости, чиме се судска контрола претвара у празну формалност. — Прим. преводиоца) у дозволи окривљенику и његовом браниоцу да учествују на тој седници, а у случају њиховог отсуствовања — у читању и претресању објашњења која су они доставили. Као основ за стављање под суд, по мишљењу референта, треба да служи чињеница да је суд утврдио да је истрага спроведена правилно и да је оптужба која је саопштена окривљенику законита и довољно основана да би се могла претресати на судском претресу.

Полазећи од таквог схватања и структуре института стављања под суд, Н. Н. Пољански сматра неопходним да се измени цео низ законских одредаба које се односе на тај процесни стадијум. Тако, суд је дужан не да, у случају позитивног решења питања о стављању под суд, просто потврди оптужницу, него да донесе нарочито решење о стављању под суд; ни суд, ни његов претседник нису дужни да поново састављају оптужницу у случају да прогласе да је оптужница састављена уз повреду закона у погледу садржине оптужнице; суд треба да затражи од прокурора да састави нову оптужницу; ствар мора да се упути на доследење не само „у случају ако се утврди да ствар није довољно истрагена" (чл. 233 позитивног ЗКП РСФСР), него и у случају постојања у ствари основа за саопштавање окривљенику још и других оптужби или неопходности да се измени формулација оптужбе која је наведена у оптужници тако да нова формулација може повући тежу казну или изменити саму суштину оптужбе која је саопштена окривљенику.

Референт сматра неправилним намеру пројекта да, за разлику од § I одлуке 54 Пленума Врховног суда СССР, раздвоји питања од којих зависи решење питања о стављању под суд, од питања која захтевају решење у вези с припремом кривичне ствари за претрес на судском претресу; за разлику од прописа чл. 237 ЗКП РСФСР, упоредо с правом прокурора да поднесе протест против одлука распоредне седнице, допустити окривљенику, оштећенику и грађанском тужиоцу да поднесу жалбу против одлуке о обустави поступка; најзад, за разлику од захтева чл. 235 ЗКП РСФСР, уручити оптуженику на три дана пре претресања ствари не копију оптужнице (која се мора уручити већ чим је прокурор потврди), него копију одлуке о стављању под суд, копију пак оптужнице — само у случају ако је она измењена од стране прокурора по упутствима суда, утврђеним у распоредној седници.

По рефератима се развила жива дискусија. У њој су учествовали поводом рокови подношења касационе жалбе и протеста, исто као и узроци који треба да се уваже при решењу питања о обнављању рока подношења жалбе против пресуде, у пројекту строго реглементисани.

Референт је одговорио другу Левину, који је предложио да се отраниче апелациони моменти у судској делатности с преношењем тевали другови Шварц, А. М. Левин, Кац, Ароновић, Зорин, Минц, Гилер, Маљкевић и Гинзбург.

У својој закључној речи М. С. Строговић је подвукао да пројекат законика преноси тежиште поступка на судски претрес, да суд своју пресуду заснива на подацима судског доказног поступка, да су жишта на процесне прекршаје (повреде процесних норми). Слажући се с д. Левином да процесним повредама треба посветити потребну пажњу, М. С. Строговић је указао на то да се не може допустити одрицање од проверавања основаности пресуде, отстрањивања противречности између онога што је суд утврдио и његових закључака, а то су — апелациони моменти.

Питању о томе да ли касациона инстанца може сама да обустави поступак, посебно услед недостатака доказа, референт не придаје велики значај, али сматра да нема никаквих основа лишити вишу инстанцу оних права која има чак и припремна седница, где се кривични поступак може обуставити без икаквог процеса, тим пре што то не вређа окривљеникова права. У пројекту, навео је даље М. С. Строговић, да би се избегло да укидање ослобађајуће пресуде не повлачи обавезно доношење осуђујуће пресуде, непосредно је предвиђено да је суд обавезан само да расмотри питања која је поставила касациона инстанца, али није везан у својим закључцима одлуком касационог суда.

Референт се изразио против предлога да се одбаци подела касационих повода на условне и безусловне (д. Аорновић) и сагласио се с д. Зорином да број безусловних повода треба да се повећа, а да се условни поводи прецизирају, што је учињено у пројекту ЗКП.

У циљу обезбеђења самосталности поротника при решењу кривичне ствари у законику је пројектовано објашњење поротницима у јавном судском заседању њихових права и обавеза и давање од стране поротника обећања у свечаном облику да ће објективно и савесно да решава ствар. У пројекту је искључена могућност за касациони суд да подноси претставке о поновном расматрању ствари у судском надзорном поступку због благости пресуде или неоснованости ослобађајуће пресуде.

М. С. Строговић је одговорио д. Гинзбургу, који је предложио да се не допусти надзорна жалба на оштрину казне услед изузетности тог процесног стадијума. М. С. Строговић је указао на то да се изузетност тог стадијума састоји само у начину покретања његовог — само одређена лица имају право да поднесу протест; у свему осталом пак поступак је у њему нормалан и поводи за укидање исти као и у касационом поступку. Надзорна инстанца фактички ради оно што је била дужна да уради, а није урадила, касациона инстанца. За окривљеника пак је уопште свеједно какав је то поступак — нормални или екстраординарни, њему је важно обезбеђење права која му даје закон.

М. С. Строговић је подржао предлог д. Зорина о забрани прокурору који се појављује пред првом инстанцом, да даје мишљења у касационој инстанци. Он сматра да из централизације прокуратуре уопште не излази да су сви прокурори једнаки, јер сваки од њих остаје на свом месту, и Генерални прокурор, на пример, не наређује рејонском прокурору да се појави на Пленуму Врховног суда. Полазећи одатле, М. С. Строговић сматра да није ништа повређено тиме што прокурор у касационој инстанци даје мишљење против протеста прокуорора који је иступао пред првом инстанцом, исправљајући погрешку овога, као што се јединство прокуратуре не нарушава тиме што је нижи прокурор заступао оптужбу, а прокурор републике поднео протест, сматрајући неопходним да се поступак прекине.

Као закључак М С. Строговић је указао на два основна принципа којима се руководе састављачи пројекта. Први се састоји у томе да се тежиште у процесу пренесе на судски претрес, други — у томе да се при састављању ЗКП не полази од интереса судије, истражника, прокурора (мада и то треба да се узме у обзир), него од народних интереса; не од тежње да се олакша рад судије и истражника (мада је и то важно), него од тежње да се помогне ствари правосуђа, да се обезбеди правилна пресуда.

Проф. Пољански је подвукао практичан значај какав може имати дискусија која се развила по рефератима. Цео низ примедби, разуме се, биће узет у обзир од стране референата, који учествују у разрађивању пројекта ЗКП СССР.

Задржавајући се на примедбама које су биле везане за његов реферат, Н. Н.Ољански је казао да, предлажући поткомисији која је радила прву редакцију пројекта, да задржи функцију стављања под суд за сам онај суд који ће претресати ствар на судском претресу, он је, на крају крајева, по оцени низа разлога који се узајамно уравнотежавају, пошао од захтева блискости суда становништву: ако се функција стављања под суд преда обласном или покрајинском суду, онда ће безмало у већини случајева окривљеник и његов бранилац бити лишени фактички могућности да остварују оно право које, по мишљењу референата, мора да им се остави новим законником: право да дају усмена објашњења пред судом од кога зависи стављање под суд. Удаљеност те судске инстанце неизбежно ће породити и неједнакост грађана у коришћењу оним процесним гаранцијама које им закон даје, што ће бити условљено и растојањем и имовинским стањем: имућни окривљеник ће имати могућности да се појави на суду који се налази у центру области или покрајине, заједно са својим браниоцем, а онај који нема средства неће имати могућност да се лично појави на суду, нити да се користи одбраном. Ако се у погледу касационог поступка захтев блискости суда становништву повлачи пред нужношћу која истиче из саме суштине касационе функције да се она преда вишем суду и да се обезбеди јединство касационе праксе, онда је у питању о органу за стављање под суд блискост судске инстанце становништву, на крају крајева одлучујућа.

Разуме се, није лишена основа опаска да предубеђење које се ствара код суда првог степена при претресању кривичне ствари у стадијуму стављања под суд може да утиче на пресуду истог суда, али су у реферату наведене мере које, у крајњем случају, слабе тај утицај.

Признајући да заслужује пажњу предлог д. Зорина да се створи специјални орган у чију би надлежност улазило расматрање кривичне ствари само ради решења питања о стављању под суд, Н. Н.Ољански се изразио против њега ,јер би остварење тог предлога морало довести до усредсређивања стављања под суд код покрајинског или обласног центра и, следствено, било би везано с истим негативним последицама до којих би довело предавање те функције покрајинском или обласном суду.

(Превод из „Совјетское государство и право", бр 6, за 1947)

ANALI PFB | anali.rs

БЕЛЕШКЕ

СТАТУТИ АУТОНОМНЕ ПОКРАЈИНЕ ВОЈВОДИНЕ И АУТОНОМНЕ КОСОВСКО-МЕТОХИСКЕ ОБЛАСТИ

На последњим редовним заседањима Народне скупштине Аутономне покрајине Војводине и Обласног народног одбора Аутономне Косовско-метохиске области донети су статути ових наших аутономних јединица, и тиме завршена важна етапа у дефинитивној изградњи нашег уставног поретка. Устав ФНРЈ, поред доношења устава сваке народне републике, који је израз њихове и националне суверености, предвиђа за наше аутономне јединице доношење њихових статута, који су израз њихове аутономије у оквиру народне републике. Статут је основни правни акт аутономне јединице, који одражава аутономна права јединице. Доношење статута наших аутономних јединица, извршено у релативно кратком року по доношењу Устава НР Србије, доказ је реалног значаја аутономних јединица и њихове аутономије у оквиру НР Србије. Осим тога учвршћују и разрађују принцип самоуправљања народа, који је један од основних принципа нашег устава, и који је само последица доследно спроведеног демократизма. Они значе даљи и важан допринос у развијању и организовању свих снага којима располажу наши народи, и све народности у нашој земљи — у циљу изградње социјализма.

Статути садрже поред потврде аутономије одговарајуће јединице у оквиру Устава и закона НР Србије, и прописе о организацији органа власти, управе и судства аутономне покрајине, као и прописе о односима између органа аутономних јединица и НР Србије.

КОНФЕРЕНЦИЈА ПРАВНИХ ФАКУЛТЕТА У ЉУБЉАНИ

Задатак правних факултета као јединих установа које изграђују правне кадрове велики је и одговоран. Петогодишњи план ставља пред наше факултете одговорност за изградњу спремних кадрова правника, оружаних знањем које ће одговарати садашњем стању правне науке и савременим задацима наше државе и привредне изградње. За извршење овог задатка неопходно је потребна сарадња између правних факултета у земљи. Међутим, досада та сарадња није била планска ни организована. У циљу организовања једне такве сарадње, на иницијативу Љубљанског правног факултета у Љубљани, подвлачи да је задатак правних факултета да организују рад на којој су била заступљена сва четири факултета у земљи бројним делегацијама.

Конференција је имала за циљ да успостави и организује сталну научну сарадњу правних факултета у земљи, у сврху уједначења у основним питањима наставних планова и програма, начина извођења наставе и осталог школског рада са студентима и рада на научној обради правних проблема нашег права. Резултати конференције, до којих се дошло после дискусија свих главних проблема од несумњиве су користи за даљи развитак нашег научног рада на праву и успешну изградњу правних кадрова.

Конференција у организационом погледу је успоставила сталну организацију сарадње међу факултетима путем редовних годишњих конференција и сталних одбора за сарадњу на сваком факултету. Поред тога, решено је да се приступи још ове године издавању једне заједничке правне публикације у облику годишњака, за коју ће у

најкраће време бити изабран редакциони одбор, као и да се појача сарадња на нашем часопису „Архиву за правне и друштвене науке".

У погледу научног рада на обради права конференција је усвојила резолуцију у којој се констатује велика важност овог рада и подвлачи да је задатак правних факултета да организују рад ових на правним проблемима примењујући методу максистичко-лењинистичке науке, а у циљу помоћи у остварењу нашег Петогодишњег плана и изградње социјализма у нашој земљи. Резолуција предвиђа још читав низ конкретних мера у циљу размене искустава, литературе, узајамне помоћи и сарадњу у решавању главних правних проблема путем заједничких састанака наставника из појединих струка, и др.

Други битан резултат конференције јесте решење о изједначењу основних наставних планова на факултетима. Констатована је апсолутна потреба изједначења планова у основи како би се рад свих факултета на изградњи кадрова кретао координирано. Заједнички предмети обухватају око 90% часова од укупног броја часова. Конференција је решила да овај пројекат наставног плана достави Комититу за школе и науку при влади ФНРЈ да га усвоји. Исто тако је решено да се настави са радом на изједначењу детаљног програма за сваки од заједничких предмета, програма који ће предводити обраду сваког предмета са главним тезама.

Поред овога, конференција је донела још читав низ закључака у погледу предузимања конкретних мера на уједначењу наставних метода, организацији рада са студентима, унапређењу такмичења међу студентима у циљу издизања младих научних кадрова (установљење интерфакултетских конкурса за студенте у циљу обраде заједничких темата, и т. сл.)

ПОЛАГАЊЕ РАЧУНА НАРОДНОГ СУДИЈЕ У СССР КОЈЕ ЈЕ НАГРАЂЕНО ОРДЕНОМ ЛЕЊИНА

Полагање рачуна пред бирачима, односно пред претставничким органима који су их изабрали, јесте једна од основних дужности наших судова и судија, и једна од важних карактеристика народног судства. Преко полагања рачуна претставничко тело се обавештава о раду суда, контролише његов рад и подвргава га критици народних претставника.

Полагање рачуна игра важну улогу у проверавању правилности рада народних судова. Оно открива недостатке и грешке у раду судова. Кроз дискусије о извештајима приликом полагања рачуна од стране судова утврђује се јасна линија у извршавању задатака народног судства, у учвршћивању законитости и у даљем раду суда на заштити друштвеног и државног уређења наше државе и њених грађана.

Осим тога, полагање рачуна од стране судија јесте важна прилика у којој суд подноси биланс о своме раду који разоткрива како је суд остваривао своје задатке и како се кретала, с једне стране — борба против кривичних дела и његових учинилаца, а са друге стране, — борба за заштиту права и интереса грађана, друштвених организација и уопште за правилну примену демократског законодавства наше Републике.

Према својој организацији и задацима наши судови су дужни да полажу рачун претставничким телима која су их изабрала. Пракса полагања рачуна још није добила одговарајуће место у раду наших судова и наших народних одбора. Она ће се неизбежно морати да шире и стварније постави и развија у овој етапи развоја наше државе кад изградња социјализма, извршење Петогодишњег плана и борба

против капиталистичких остатака захтева правилну примену наших закона од стране органа правосуђа и њихову повезаност са народним масама. Као сви државни органи који врше функције државне власти, тако су и наши судови дужни да одржавају контакт са народним масама, односно са њиховим претставничким органима и да тиме укључују широке слојеве у вршење правосуђа. „Ми треба да сами судимо. Сви су грађани дужни да учествују у вршењу правосуђа и управљању државом". (Љењин, Дела, том XX, стр. 354). Ове Љењинове речи претстављају основ целокупне делатности органа правосуђа у народној држави, у држави која је заснована на принципу народног суверенитета.

Несумњиво је да се код нас појављује потреба за темељним, реалним, политички правилним и правно проученим извештајима судова пред нашим претставничким органима државне власти. Потребно је наћи правилну методологију полагања рачуна од стране судова, која ће се разликовати према степену суда. Нужно је да наши теоретски радници на подручју права, а нарочито у сектору судског права, проучавају ове методе, да их теоретски образложе и политички правилно поставе и да тиме помогну нашим практичним радницима у судовима.

Као прилог овом питању „Архив" сматра да је од интереса и користи да упозна наше правнике са једним полагањем рачуна од стране судије народног суда у реону Орџоникидзе града Свердловск у СССР-у Г. Ју. Гоценко, судија народног суда у овом совјетском граду, полагала је рачун пред својим бирачима. Извештај судије Гоценко изазвао је велики интерес не само код њених бирача, него и код владе СССР-а, која је судију Гоценко одликовала Орденом Љењина за правилно постављени и озбиљно израђени реферат о полагању рачуна о свом раду и раду суда коме припада.

Пошто је указала на значај народног суда у социјалистичкој држави, његову демократску структуру и високе задатке који се састоје не само у кажњавању него и у преваспитавању и општем васпитању грађана, судија Гоценко је у свом реферату између осталог истакла:

„Пред судом нашег реона стајали су одговорни задаци: борба са кривичним делима у реону, заштита права и интереса грађана, чување законитих интереса државних, задружних и друштвених организација. Целокупном својом делатношћу радници суда били су дужни да помогну трудбеницима Уралског завода тешких машинских постројења у испуњењу најважнијих задатака послератне стаљинске пјатиљетке и даљег развитка народне привреде земље.

У вези са тим првенствена дужност народног суда састојала се у томе да помаже учвршћивању радне дисциплине на Уралманзаводу, која се у првом реду остваривала мерама васпитања које је спроводила заводска организација.

Само у нашој земљи, где је рад постао делом пожртвованости, славе и херојства, могућан је нови социјалистички однос према раду. Радници Уралманзавода јесу пример новог односа према раду.

Али је према појединим лицима која допуштају нарушавање радне дисциплине потребно применити судске мере. Рад народног суда по предметима изостајања с посла био је управљен на то да се обезбеди потребна репресија према љењивцима и грабљивцима који не желе поштено да раде.

То су људи типа Русинове, која је радила на заводу као бравар. У прошлој години била је два пута осуђена због изостајања и у истој години поново је извршила нарушавање радне дисциплине. И када је надзорница одељења, д. Комелова, испуњавајући своју грађанску дужност и службену обавезу, написала управи одељења реферат о њеном изостајању са посла, она је д. Комеловој нанела многе увреде

и ударце. Народни суд је осудио овог мангупа и дезорганизатора радне дисциплине на шест година лишења слободе.

Да би се заштитила радна дисциплина, треба благовремено износити и одмах реагирати на сваки случај нарушавања радне дисциплине. Али неки руководиоци одељења нарушавају одлуке СНК СССР од 21 августа 1940 г. које налажу да се благовремено упућује суду материјал о изостајању са рада. Тако Шчебетов није дошао на рад, а управа одељења није се потрудила да сабере материјал о њему и да га достави суду, а у исто време Шчебетов је учинио ново нарушавање радне дисциплине закаснивши на рад за пет часова и 20 минута. Тек после десет дана била је издана наредба да се о њему преда материјал суду. Тако је било и у погледу Дјерјеваникове.

Потребно је напоменути и то да је било и неоснованог предавања суду. Народни је суд у овој години ослободио 26 људи за које су управе одељења и завода послале материјал суду не проверивши узроке изостајања са рада.

Велику пажњу народни суд обраћа на чување социјалистичке сопствености.

Друг Стаљин је не једанпут скретао пажњу на значај чувања социјалистичке сопствености и улогу револуционарне законитости у борби са крадљивцима.

Још на јануарском пленуму ЦК СКП (б) 1933 г. Стаљин је говорио: „Револуционарна законитост нашега времена својом оштрицом уперена је... против лопова и штеточина у друштвеној привреди, против скитница и пљачкаша друштвеног власништва"[1]

„... Лопови, расипници народног добра и они који подривају интересе народне привреде, јесу не само шпијуни и издајници, него још и горе".[1]

Укази Президијума Врховног Совјета СССР од 4 јуна 1947 г. „О кривичној одговорности због присвајања државне и друштвене имовине" и „О појачању заштите личне сопствености грађана" прихваћени су од нашег народа као нов доказ бриге партије и владе о чувању социјалистичке сопствености — економске основе совјетског уређења и личне сопствености совјетских грађана.

Народни суд нашег реона се стара да брзо расматра дела и према кривцима примењује казне предвиђене законом. Тако, ливац Основин пресекао је нови трансмисиони каиш, слободно га изнео из завода и хтео да га прода на пијаци где је био ухваћен. Народни суд је осудио тога лопова социјалистичке сопствености на осам година изолације у поправно-радном логору. Рјепин, радећи као шеф слагалишта масноће, систематски је крао зејтин и лак из завода. Он је за то направио специјалну плехану кутију коју је привезивао око стомака и на тај начин износио крађену масноћу из завода. Народни суд осудио је Рјепина на 8 година изолације у поправно-радном лотору.

Треба имати на уму да се крађа овим мерама кажњавања не може прекратити.

„Ту је, говори друг Стаљин, нужна друга мера, стварнија и озбиљнија. Та се мера састоји у томе да се око таквих лопова створи таква атмосфера друштвеног моралног бојкота и да буду скружени мржњом грађана. Та се мера састоји у томе да се створи такво друштво и таква морална атмосфера међу радницима и сељацима, која би искључила могућност лоповлука, која би учинила немогућим живот и постојање лопова и расипника народног добра".[2]

[1]) Стаљин, „Питања Лењинизма", изд. 11, стр. 394.

[2]) Стаљин, О хозяйственном положении Советского Союза, Партиздат. 1937, стр. 10—17. (О привредном положају Сов. Савеза).

ANALI PEB | anali.rs

Совјетски суд строго кажњава и лица која нападају на личну сопственост грађана. Огромну улогу одиграо је Указ Президијума Врховног Совјета СССР од 4 јуна 1947 г. „О појачању заштите личне сопствености грађана". Тако су Слепухин и Клоногоров у ноћи 30 јуна 1947 г. опљачкали радника завода друга Коновалова, свукли са њега одело, обућу, капу и изударали га. Народни суд је осудио пљачкаше на 13 година изолације у поправно-радном логору.

Стаљински Устав гарантује заштиту личности у нашој земљи. И оне који су нарушавали права личности, народни суд је позивао на одговорност.

Народни суд је осудио скитницу Усолцева на две године лишења слободе, јер је разгонио купце у магацину бр. 8, ударио једну грађанку и изговарао непристојне речи.

Ипатов је својим мангупским поступцима терорисао станаре куће бр. 40 у Кировградској улици. Он је провалио врата свога суседа, изударао њега и његову жену. Народни суд је осудио Ипатова на пет година лишења слободе.

Ми смо обавезни да поведемо најоштрију борбу са шпекулацијом и митом. На 18 конгресу Комунистичке партије био је постављен задатак да се искорени приватно-сопственичка психологија из свести људи. Тај задатак добија нарочити значај данас када држава чини нове крупне кораке на путу ка комунизму. Шпекулација и подмићивање јесу наслеђе проклете прошлости. Шпекулација се не слаже са принципом совјетске трговине, са принципима социјализма. Шпекуланти су непријатељи економским мерама совјетске власти. Они живе на рачун радних маса, искоришћавајући повремене економске тешкоће.

Наше совјетско законодавство захтева да се радницима створе што бољи услови рада. Руководиоци, који стављају раднике у услове у којима могу да изгубе радну способност, треба да буду позвани на строгу одговорност.

Приликом расматрања дела Шчеринина, који ради као руководилац смене, суд је установио да је допустио грубо нарушење правила техничке заштите. Шчеринин није спроводио поучавање радника реона и неки од њих нису знали за најнеопходније правила техничке заштите. Услед тога је дошло до тога да је радник Солдо задобио тешке ране. Премда слични случајеви нису многобројни, ипак је нужно да се искорене.

Морам изнети озбиљан приговор на раднике милиције у нашем реону, који нарушавају рокове у погледу истраживања дела. Кривично дело Основина, који је украо кајиш, без обзира на то што је био ухваћен са кајишем, истраживано је од стране милиције од 7 до 21 августа, 28 августа прокурор је подигао оптужницу и тек 30 августа је ствар предата суду. На тај начин, дело чије се истраживање могло завршити за дан—два, истраживано је 23 дана. Нужно је не само убрзати, него и знатно повећати квалитет истраживања кривичних дела.

У погледу рада по кривичним делима народни суд је свој рад поставио тако да та дела расмотри што год може брже и правилније. Дела нарушења радне дисциплине расматрају се у року од 48 часова и пресуде по њима су се одмах слале на извршење. Већина других кривичних дела била је расмотрена у року од пет дана, а у крајњем случају у року од десет дана. Не говорим о појединим делима која се расматрају дуже времена, из узрока који не зависе од суда (неопходност да се позову допунски сведоци, захтев за попуњавањем доказа итд.)

ANALI PFB | anali.rs

У раду народног суда значајно место заузима и рад по грађанским стварима. Правилно расматрање грађанских ствари помаже учвршћивању социјалистичког привредног система и социјалистичке

сопствености, помаже чувању личних и имовинских права грађана, загарантованих Стаљинским уставом, права и интереса државних установа, предузећа, колхоза и друштвених организација.

Грађанско-правни односи су покаткад тако сложени да се од суда тражи не само добро познавање закона, него и најпажљивије расматрање свих околности случаја.

У текућој години у народном суду било је најразличитијих грађанских ствари: потраживање алиментације, развод брака, станбени спорови, радни спорови, питања повраћаја имовине из туђег незаконитог притежања, накнаде причињене штете, потраживања наплате заосталог пореза, кажњавање за нарушење санитарних, против пожарних правила и других врсти дела.

При расматрању алиментационих потраживања суд је полазио од тога да је брига о деци била увек једна од најважнијих задаћа совјетске државе.

Тако је народни суд заштитио интересе грађанке Јаковљеве и њена три детета, одлучивши да њен муж Сабиров има да плаћа 50% зараде за издржавање деце.

Совјетски закон и комунистички морал обавезују такође и децу да се брину о остарелим, неспособним и сиромашним родитељима. Лица која неће да испуњавају добровољно совјетске законе народни су на то нагони принудом. Иако не чести, али такви се случајеви дешавају. Седамдесетогодишњи Шчелцов се обратио народном суду са молбом да му се додели издржавање од стране петоро деце која му не указују материјалну помоћ. Једна његова кћер је лекар, муж друге кћери начелник одељења, друга деца материјално добро обезбеђена. Народни суд их је осудио да плаћају остарелом родитељу 670 рубаља месечно.

Расматрајући станбене спорове, народни суд утиче на грађане у духу испуњења правила социјалистичког друштвеног живота и брижљивог односа према друштвеној имовини. Тако је народни суд по станбеном потраживању комбината Уралмаша иселио из заводских просторија Родниову, која је својим скандалима чинила немогућим живот за суседе. Исељена је била такође и Кочкина и Титова, које су имале небрижљив однос према станбеном фонду, држале станове у нехигијенском стању, у кухињи кувале сапун, услед чега је избио пожар. У многим стварима била су заштићена станбена права грађана од напада других лица и организација.

Народни суд се на сваки начин стара о чувању права демобилисаних војника.

Штитећи право грађана на образовање, народни суд је усвојио неколико захтева младих радника Уралмашзавода о поништењу радних уговора у вези са тим што су ти радници ступили у средње и више специјалне школе.

Поступајући по грађанским стварима народни се суд стара да их расмотри у што краћем року. У десетодневном року расмотрен је велики број грађанских ствари.

Делатност народног суда не треба да се сведа само на пресуђивање. Велики значај има правилна организација рада.

Правилно, благовремено, ефикасно расматрање ствари може бити постигнуто само ако буде добро и тачно организован рад целог судског апарата.

Реч је о планирању рада, о увлачењу поротника у расматрање ствари и раду са њима, о пријему посетилаца и расматрању жалби и молби, припреми расматрања грађанских и кривичних ствари, организацији судских процеса, изучавању и уопштавању судске праксе и постављање питања која из ње произилазе пред месне руководеће органе, о полагању рачуна пред бирачима, организацији књиговодства, вођењу архиве, настојању да све буде у реду.

Немам могућности да изложим сав тај рад, те ћу се задржати на најважнијим питањима.

Рад народног суда одвија се по плану. Свакодневно у одређени час ја примам посетиоце са жалбама, претставкама. У прошлој години проведено је неколико јавних процеса са увиђајем у одељењима завода. Било је пет састанака са поротницима, одржано је неколико реферата по разјашњењу совјетских закона".

На крају свог реферата судија Гоценко је навела и грешке и пропусте у свом раду. Међу те недостатке она је навела да није довољно стручно и политички радила са судијама поротницима, да није о сваком року полагала рачун пред бирачима свог реона о свом раду и раду народног суда; да је непотпуно упознавала и анализирала судску праксу; и да није довољно, у циљу спречавања вршења кривичних дела, скретала пажњу надлежним установама, предузећима и друштвеним организацијама на недостатке и слабости које је запазила при расматрању дела. Завршавајући свој реферат, она је казала:

„Посао народног судије је сложен и значајан, за његово вршење неопходно је имати знатно животно искуство, политичке погледе и правно знање. На једном саветовању судских радника друг Хрушчев је рекао: „Знајте, када ви судите, народ који седи у сали суди у исто време о вама".

„Ја имам деветнаест година праксе у раду суда. Али све је то недовољно. Радећи, ја се учим. Недавно сам као ванредни слушалац завршила средњу правну школу. Предамном стоји задатак да добијем више правно образовање и да упорно радим на свом даљем идејно-политичком уздизању". **П. В.**

ПРОБЛЕМ СУДСКОГ СТВАРАЊА ПРАВА.

Реферати В. И. Каминске и Н. П. Караџе-Искрова

Поблему судског стварања права који је од нарочитог значаја у вези са питањем законитости, посвећена су била два реферата у судском сектору Института права Академије наука, — реферат В. И. Каминске „Елементи стварања права у делатности буржоаских судова" и Н. П. Караџе — Искрова „Судски преседан у САД".

У свом реферату В. И. Каминска је формулисала ове поставке.

Под стварањем права у ужем правном значењу овог појма треба разумети стварање правних норми од стране за то овлашћених органа. Акти државних органа, који због додељених овлашћења добијају значај правних норми, јесу извори права, тј. начини учвршћења правних норми које служе као основ за признање њихове обавезности.

Значај судске праксе као извора права може бити различит у зависности од правног система који је установљен у држави. У првим етапама развитка државе, када још није постојало писано, а тим пре ни кодификовано право, судска пракса је основни извор права. С појавом и развојем законодавне делатности кристализирају се два основна система: 1) систем прецедентног права, чија је класична претставница Енглеска, и 2) систем кодификованог права, чија је класична претставница Француска.

Референт каже да је у Енглеској судска пракса основни извор права, који има претежни значај у поређењу са законом. При овом систему примена права од стране судова у знатној мери је истовремено и процес стварања права, уколико правни принцип изражен у судској одлуци (ratio decidendi) добија значај правила коме морају да следе и други судови.

Одговарајући по својој структури целокупном поретку друштве-

них односа који су се формирали у Енглеској, са свом њиховом специфичношћу (оданост традицијама) које имају корена још у средњевековним односима), и одликујући се због тога крајњим конзервативизмом, прецедентно право у Енглеској има у исто време способност за прилагођавање потребама оне класе друштва којој у својој већини припадају они који стварају тзв. case-law.

Норме које се стварају путем преседана имају у правном погледу низ недостатака, зато што су због своје природе упућене само на судове, те дакле, немају карактер општеобавезности, као и због тога што границе њихове обавезности нису једнаке за различите судове. Правна несавршенства права преседана искоришћују се као средство за слабљење законитости у држави.

Што се тиче правног система Француске, он је изграђен на оштром разграничењу функција законодавства и функција примене права између различитих органа државе. И законодавство и правна доктрина Француске полазе од принципа да је једина функција суда — примена права. Ипак потпуна доследност у примени овог принципа не постоји, пошто касациони суд у Француској има извесна, истина ограничена и само инидиректна овлашћења, која допуштају да диктује нижим судовима одређену линију понашања у питањима примене права и самим тим да уносе у важеће право путем тумачења елементе новог правног материјала, који законом директно није предвиђен. Такав систем у рукама буржоаске државе такође ствара, иако различитим путевима од Енглеске, велике могућности за слабљење основа законитости уз помоћ тумачења закона које одговара потребама момента. У епоси империјализма, када буржоазији почиње да смета њена сопствена законитост, коју она више не штити, него је често заинтересована да своју законитост слаби, и чак да је руши, касациони суд се показује као веома погодно средство ради постизања ове сврхе.

Референт сматра да је тумачење закона нужан део логичке делатности судије у процесу судске примене права. У случају кад највишем судском органу припада право обавезног тумачења закона за судове нижих инстанција, он добија могућност да чини обавезним правила и норме које сам формулише ради разрађивања важећег законодавства.

Референт сматра да расматрање садржине делатности судова у прошлости и у садашњости доводи до закључка „да се функција стварања општих правних норми може потпуно спојити с природом судске делатности, иако ипак не чини њено битно обележје. Функција, тумачење права, пак, која, кад је врши највиши судски орган, доводи до стварања правних норми нижих од закона (типа аката потчињених закону) јесте једно од обележја судске делатности, које се не може одвојити од ње, без којега би она била немогућа.

У свом реферату „Судски преседан у САД" Н. П. Караџе — Искров је разрадио низ поставки које је илустрирао великим бројем примера из судске праксе САД. У САД влада учење о обавезној снази преседана, слично енглеском учењу. Међутим, у САД чак и са гледишта теорије ниједан суд није апсолутно везан својим преседанима, слично енглеском Горњем дому.

Теоретска основа овог поретка јесте тврђење Блекстона да судови не стварају право, већ само проглашују право које постоји, а које проистиче из разума и правичности. На тај се начин преседан сматра само као доказ постојања права.

Из реферата Караџе — Искрова се види да пракса Врховног суда САД по питању уставности закона ни најмање не може да служи као потврда теорија Блекстона — она је противуречита и променљива. Она је учинила нарочито оштри заокрет од 1937 год. у вези са реформом Врховног суда коју је предложио претседник Ф. Д.

Рузвелт: у току 7 година Врховни суд САД 20 пута је отступио од својих преседана.

Тако исто недоследна је и углавном реакционарна пракса Врховног суда САД и у другим питањима државног и административног права: придржавања процесуалних гарантија приликом одузимања права, једнакости пред законом, границама проверавања од стране суда административних аката, материјалне законске снаге административних аката, одговорности за штету коју су проузроковала службена лица.

Критикујући систем преседетног права, Енгелс је полазио од пожељности чврстог, унапрд одређеног права. Овој жељи најбоље одговара систем кодификованог права, а не право преседана, које по речима Е. Б. Робинсона даје само конкретне илустрације принципа који се најбоље примењују ако се не формулишу.

„Систем преседентног права у САД служи углавном реакционарним циљевима: а) путем преседана су створене реакционарне правне институције, на пр. општег најма; б) при примени важећег устава путем судског преседана систематски се кочи социјално законодавство, а реакционарни фашистички закони (о расној дискриминацији и стерилизацији) учвршћују се у обавезним преседанима; в) целокупно америчко преседентно право више штити својину него личност".

Поводом реферата Караџе—Искрова развила се жива дискусија, у којој су учествовали: др правних наука М. Д. Загриатски, кандидат правних наука В. И. Каминска, др правних наука А. Ф. Клајнман, др правних наука А. Ф. Полумордвинов и др правних наука Н. Н. Пољански.

Н. Н. Пољански је изразио жаљење што недостатак времена није дозволио референту да испита амерички систем преседана са историског гледишта. При таквом расматрању судбина такозваног „општег права" које чини систем норми створених судским одлукама, послужио би као илустрација опасни да правне институције мењају свој облик у зависности од тога у средини каквих социјалних односа постоје, да једна те иста институција, један те исти правни систем могу бити прогресивни на једном стадију друштвеног развитка и постати реакционарни на другом, да правне институције, као и све у свету, развијајући се, у току времена старе, а старећи губе оне црте које су их чиниле напредним и, најзад, долазе до краја свог постојања. Несрећа правника често се састоји баш у томе што им пристрасност према некој институцији, као прогресивној институцији, кад се не зна како треба дијалектички прићи њеној оцени, омета да у току времена виде да је институција постала друкчија него што је била у својој младости и да је од позитивног фактора развитка постала кочница развитка. То се може рећи и о систему „општег права или преседентног права". Некада је „опште право" у Енглеској играло прогресивну улогу: из њега је у знатној мери израстао енглески устав, оно је против претензија краљева да управљају по милости божјој истакла начело да краљ управља по сили закона и по вољи народа. Сад су опште право у Енглеској, као и систем преседана у САД постали препрека за прогресивни развој права. Сада — и већ давно — судске одлуке у САД постале су средство за спречавање увођења у живот закона који су ма колико повољни за радничку класу.

По мишљењу Н. Н. Пољанског „за сектор судског права посебни интерес претставља она непокретност у стању енглеско-америчког права, с његовим формализмом који је већ давно осуђен од стране широких друштвених кругова, која у знатној мери мора бити стављена на рачун конзервативизма судске праксе. Судови САД упорни су у задржавању старих, установљених општим правом доказних пра-

вила, не искоришћујући оне могућности које им даје у САД усвојена поставка да „сва правила о начину поступка у судовима која нису директно прописана или не проистичу из смисла Устава улазе у надлежност суда, уколико је у питању њихово стварање или промена".

Референт је, по мишљењу Н. Н. Пољанског, допустио битну нетачност, рекавши на општи начин да на континенту преседан има не мањи значај, него у англо-саксонским земљама због правила које се свуда признаје да се једна те иста дела морају решавати једнако. За Н. Н. Пољанског је „неоспорно да у Совјетском Савезу преседан не може да има такав исти значај какав је имао, на пр., у прерevолуционарној Русији (Одлуке Сената). Истина је да законитост мора бити једна и да не може постојати „законитост калужска" и „законитост казанска", истина да се као последица овога на једнаке чињенице морају примењивати једни исти закони, али се при њиховој примени од стране наших судова захтева већа гипкост ради тога да се не би оно што је формално правилно претворило у изругавање у суштини. Сем тога, још су састављачи судских устава говорили о немогућности да се сваком закону да један те исти смисао за све време његовог постојања: смисао закона може се мењати са променом оних услова под којима је био донет. При нашем кретању напред корацима од седам миља, услови под којима се и с обзиром на које доноси закон могу се мењати врло брзо — раније него што донети закон уступи место новоме. Овај темпо нашег развитка такође нам не допушта да прихватимо систем прецедентног права. Најзад, и то што наша социјалистичка правна свест, која игра улогу критерија за правилну примену закона, не претставља нешто стабилно и није изражена ни у каквим законима, чини немогућим за нас да прихватимо систем судских преседана".

МАТЕРИЈАЛ О НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКОЈ БОРБИ ЈУГОСЛАВИЈЕ У СОВЈЕТСКОМ ЧАСОПИСУ

У часопису „Вопросы истории", бр. 3 за 1948 г. Н. Бондарь саопштава да је Академија друштвених наука при ЦК СКП(б) — научни кабинет при катедри Опште историје — недавно добила много материјала и докумената о народноослободилачкој борби народа Југославије за време другог светског рата. У чланку се напомиње да је материјал врло интересантан, да се може поделити на више група, као и да свака од ових група претставља добар извор за истраживалачки рад историчара.

У примљеном материјалу и документима прво место се даје материјалу и документима о раду Комунистичке партије Југославије на организовању народних маса за борбу против завојевача и њеној улози у току народноослободилачке борбе. Овде долазе: Прогласи и Одлуке ЦК КПЈ у времену од 1941—1945 г., бројеви комунистичких новина које су излазиле на територији Србије, Хрватске и Словеније, часописи „Пролетер", „Дело", „Нова Југославија", као и теоретски часопис „Комунист" — од 1946. Затим, многобројне књиге, брошуре и говори наших највиших руководилаца. У овој групи велики интерес претстављају и књиге: „Кратки курс Историје СКП(б)" на српскохрватском и словеначком језику као и „Питања лењинизма" на српско-хрватском, штампане у илегалним штампаријама у времену од 1942—43. Јер, поред велике улоге коју су ове књиге одиграле у васпитању бораца, оне сведоче још и о томе колику су љубав имали штампарски радници и југословенски партизани према другу Стаљину и славној Бољшевичкој партији од које су се и учили побеђивати непријатеља.

У другу групу сврстан је материјал о учешћу у улози Југосло-

венске омладине у току НОБ, која је поред осталога „својој држави дала је 19 народних хероја и преко 70 хиљада одликованих орденима и медаљама за херојство у ослободилачкој борби" (Материјал о раду I II и III Конгреса Антифашистичке омладине, одлуке и прогласи омладинских организација, омладинске новине, часописи, књиге, брошуре и др.).

У трећу групу долази материјал о доприносима и херојизму жена Југославије „које су од првога дана оружаног устанка учествовале у НОВ и Партизански одредима". Материјал садржи податке о отварању разних течајева у току борбе, организовању радионица за израду одећа, прикупљању хране, отварању болница, нези рањеника, о помоћи породицама партизана, избеглицама, деци итд.

Посебну групу, такође, сачињавају материјал и документи о издајничкој делатности Драже Михајловића, Рупника и осталих. Ту спада: материјал наше Државне комисије за испитивање фашистичких злочина (обимне свеске, стенограми са суђења фашистичким злочинцима и домаћим издајницима, материјал и документи који износе пљачкања и дивљаштво окупатора издати у 5 књига, као и књига са подацима Комисије за репарације о људским и материјалним жртвама Југославије у 1941—1945 г. са добрим дијаграмима).

У чланку се даље истиче да драгоцен материјал претстављају и партизански дневници. Нарочито за почетно доба народноослободилачке борбе о коме су документи у главном уништени или изгубљени. Главно место даје се дневнику друга Дедијера, затим дневнику сељака-борца и пол. комесара Драгојла Дудића, па дневнику хрватског песника и државника Владимира Назора, ратног дописника Чедомира Миндеровића, као и књизи друга Чолаковића „Записи о ослободилачкој борби" и др.

Као врло интересантну групу чланак истиче и партизанску штампу, наиме, новине и часописе најразноврснијег обима и формата, штампане специјалном штампарском техником за време НОБ (дневне партизанске новине, директиве и инструкције за конкретне задатке појединим партизанским одредима, збирке партизанских песама и др.).

Поред набројаног материјала и докумената, чланак износи да је Академија добила и многобројна, како издата тако и неиздата, документа о изградњи народне власти, оснивању првих народноослободилачких одбора на ослобођеним и неослобођеним територијама, о усвојеним одлукама на I, II и III заседању АВНОЈ-а, као и многобројне законе усвојене после ослобођења земље. Код ове групе материјала указује се као на интересантну на велику збирку докумената о развоју народне власти, издату под руководством професора др Леона Гершковића од стране Правног факултета у Београду.

Чланак завршава констатацијом да примљени материјал и документи претстављају велику вредност, с једне стране због тога што „дају детаљну узбудљиву слику легендарне борбе народа Југославије против немачко-фашистичких завојевача и издајника у земљи, борбе која је довела до стварања државе новог типа — народне демократије", а с друге стране и због тога што материјал попуњава празнину која по овом проблему још увек постоји у историској литератури.

Р. Г.

„Архив за правне и друштвене науке", Уредништво и администрација, Београд, Булевар Црвене армије 69/II, пошт. фах 179, тел. 22-450, чек. рачун код Народне банке 1—9010016.
Штампарија „Борба", Београд, Дечанска 31.

СОДЕРЖАНИЕ

Стр.

I Статьи

1. Пятая очередная сессия Народной Скупщина ФНРЮ . 177
2. Проф. др Иво Кырбек, — Права граждан ФНРЮ . . . 187
3. Владимир Тимошкин, — Умысел и неосторояность . . 195
4. Проф. М. М. Агарков, — Основные принципя советского гражданского права 207

II Новое право и правосудие

1. Др А. Балтич, — Системя двияиния по службе государственных слуясащих 228

III Новое право и правосудие

1. Р., — Домюнхенские англо-немецке переговоры . . . 244
2. Люб. Радованович, — Прогрессивнае развитие и кодификация международного права 252

IV Право иностраних государств

1. Дж, — Конституция Чехословачкей республики . . . 258
2. План будущей конституции Немецкой республики . . 265

V Критика и рецензии 277

VI Обзор журналов 298

VII Хроника 307

VIII Заметки и саобщения 322

ANALI PFB | anali.rs

CONTENTS

I Articles Page

1. The fith Sesion of the People's Assembly of the FPRY 177
2. Prof. dr Ivo Krbek, — The rights of citizens of the FPRY 187
3. Vladimir Tnmoškin, — On the problem of culpability 195
4. Prof. M. M. Agarkov, — The basis principles of the soviet civil law 207

II New law and jurisdiction

1. Dr. A. Baltić, — The system of getting new grades by civil servants 228

III International law review

1. R. — Anglo-germain discution before Munich 244
2. L. Radovanović, — The progressiv developement and codification of international law 252

IV Law of foreign states

1. Đ. — The Constitution of the Tchecoslovac Republic 258
2. Plans for the future Constitution of the Germain Republic 265

V Critics 277

VI Review of periodicals 298

VII Chronology 307

VIII Notes 323

ANALI PFB | anali.rs

TEBLE DES MATIÈRES

I Articles Page

1. La V-ième session de l' Assemblée populaire de la RFPY 177
2. Prof. dr Ivo Krbek, — Les droits des citoyens de la RFPY 187
3. Vladimir Timoškin, — Le probléme de la culpabilité 195
4. Prof. M. M. Agarkov, — Les principes fondamentaux du droit civil sovietique 207

II Droit nouveau et la juridiction nouvelle

1. dr Baltić, — Le système de l' avencement des fonctionnaires 228

III Revue du droit international

1. R. — Les pourparlés Anglo-allemands d' Avant-Munich 244
2. L. Radovanović, — Le developpement progressif et la codification du droit international 252

IV Droit des pays étrangers

1. Đ. — La Constitution de la Republique Tchéhoslovaque 258
2. Le Plan de la Constitution future de la Republique Allemande 265

V Comptes rendus critiques 277

VI Revues 298

VII Chroniques 307

VIII Notes 323

ANALI PFB | anali.rs

АРХИВ

ЗА ПРАВНЕ И ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ

БРОЈ 3 ЈУЛИ — СЕПТЕМБАР 1948

ГОД. XXXV, КЊ. IV НОВОГ (III) КОЛА (КЊ. LXIII ЦЕЛОКУПНОГ ИЗДАЊА)

РЕЗОЛУЦИЈА V КОНГРЕСА КПЈ О ОСНОВНИМ НАРЕДНИМ ЗАДАЦИМА ОРГАНИЗАЦИЈЕ КПЈ

Резолуције Петог конгреса Комунистичке партије Југославије постављају задатке и директиве за даљу изградњу Федеративне Народне Републике Југославије у свим областима економског, друштвеног, политичког и културног живота наших народа. Ове резолуције имају директивни и усмеравајући значај и за нашу науку и њен развој, па према томе и за правну науку и њен развој. Оне, заједно са одржаним рефератима и Програмом КПЈ, претстављају теоретски и идеолошки материјал неопходан за разумевање закона стварања нове Југославије на бази стваралачке примене принципа марксизма-лењинизма у специфичним условима социјалистичке народне револуције у нашој земљи. Као такве, Резолуције Петог конгреса КПЈ претстављају између осталог и неопходан теоретски материјал за даљи научни развој свих грана права у нашој земљи. „Архив" доноси у овом броју Резолуцију V Конгреса КПЈ о основним наредним задацима организације КПЈ.

РЕЗОЛУЦИЈА V КОНГРЕСА КПЈ О ОСНОВНИМ НАРЕДНИМ ЗАДАЦИМА ОРГАНИЗАЦИЈЕ КПЈ

На основу извештаја, реферата и дискусије, усвајајући у целости и у појединостима како критику погрешки и недостатака, тако и задатке Партије, постављене у извештајима и рефератима V Конгрес доноси следећу **РЕЗОЛУЦИЈУ о основним наредним задацима организација Комунистичке партије Југославије:**

I
ОСНОВНИ ЗАДАЦИ ОРГАНИЗАЦИОНЕ ИЗГРАДЊЕ ПАРТИЈЕ

Пети Конгрес КПЈ поставља пред Партију следеће основне задатке за њену даљу организациону изградњу:

1) неодложно обезбедити спровођење у живот Статута КПЈ;

2) извршити до краја ове године сазив националних партиских конгреса, односно покрајинских конференција КПЈ за Босну и Херцеговину и за Црну Гору; покрајинске конференције КПЈ за Босну и Херцеговину и за Црну Гору претворити у оснивачке конгресе партијских организација тих република. У вези са сазивом тих конгреса извршити избор свих партиских руководстава, а на конгресима изабрати централне комитете;

3) ликвидирати секташки однос према примању нових чланова Партије и обезбедити побољшање социјалног састава Партије тиме што ће се узети смелији курс на примање у Партију радника, у првом реду индустријских радника;

4) ради очувања јединства и чистоће Партије још више заоштрити будност и борбу против свих скретања и против туђих, непријатељских, опортунистичких и малодушних елемената у Партији;

5) смелије уздизати млађе, проверене кадрове на руководећа места; спроводити шири и плански рад на општем образовању и идејно-политичком уздизању чланства;

6) појачати борбу за уклањање уског практицизма у свакодневном раду партиских организација, за правилно схватање целине и перспективе борбе за социјализам;

7) још више развијати у Партији критику и самокритику као основни услов и метод, који осигурава правилан развитак Партије;

8) стално побољшавати методе руковођења уношењем више плана и система, правилнијом расподелом кадрова и осигуравањем контроле извршења партиских одлука;

9) појачати рад на идеолошком уздизању кадрова.

II
ОСНОВНИ ЗАДАЦИ ПРОПАГАНДЕ

Пети конгрес поставља пред Партију следеће основне задатке у идеолошком раду Партије:

1) појачати пропаганду марксизма-лењинизма у Партији и у радним масама и — при томе — посветити наро-

читу пажњу изучавању марксистичко-лењинистичког учења о изградњи социјалистичког друштва. Треба појачати борбу против појава изопачавања или ревизије марксизма-лењинизма, против идеализма, мистике итд. чега има нарочито у школама;

2) систематски развити рад на марксистичко-лењинистичком изучивању проблематике наше земље. Зато треба организовати рад на изради и изучавању историје наше Партије, историје радничког покрета наше земље, историје Народноослободилачке борбе и проблема изградње социјализма код нас. Овај задатак треба схватити као један од најнужнијих предуслова идеолошког образовања партиских кадрова и васпитања маса у духу социјализма;

3) водити систематску борбу против непријатељских утицаја у културном животу, против безидејности и аполитичности, подижући га на већи идејни и уметнички ниво;

4) радити на развијању научног живота, на учвршћивању постојећих научних институција и на стварању нових, окупљајући све позитивне научне раднике и помажући им у њиховом раду;

5) указивати свестрану идејну помоћ за развитак књижевности и свих грана уметности, борећи се против декадентних и формалистичких схватања и тенденција, борећи се за високу идејност и високи квалитет наше књижевности и уметности уопште.

III

ОСНОВНИ ЗАДАЦИ ЗА АКТИВИЗАЦИЈУ МАСА У ИЗГРАДЊИ СОЦИЈАЛИЗМА И ЗА УЧВРШЋЕЊЕ МАСОВНИХ ОРГАНИЗАЦИЈА

1) Имајући у виду потребе даље активизације радних маса у борби за социјализам, у борби против остатака разбијеног капиталистичког система и у савлађивању тешкоћа на путу наше социјалистичке изградње, Пети конгрес Комунистичке партије Југославије поставља нарочито следећа два задатка:

а) упорну борбу против свих бирократских и других метода, који коче привлачење маса и развијање њихове иницијативе у изградњи социјализма;

б) свестрано развијање и јачање политичког рада у масама, стално подизање и развијање свести радних маса;

2) Народни фронт треба даље развијати и учвршћивати да би могао извршавати следеће своје основне задатке:

а) политички рад у масама, објашњавање задатака и путева наше социјалистичке изградње, задатака борбе против

остатака реакције тумачење конкретних мера народне власти у изградњи социјализма, разбијање непријатељских маневара, раскринкавање реакционарних елемената, који су се увукли у фронтовске организације, објашњавање међународног политичког положаја и раскринкавање маневара империјалистичке реакције и ратних хушкача, активна политичка борба против акција непријатеља социјализма, против колебања појединих слојева радног народа, широко развијање, на бази добровољности — проучавање марксизма-лењинизма, проучавање наше Народноослободилачке борбе, проблема наше изградње и проблема међународне политике;

б) непосредна активизација маса за социјалистичку изградњу, развијање масовних радних акција, помоћ задругарству и борба за остварење пољопривредних планова;

в) свестрано учешће маса у раду месних органа народне власти, развијање критике и контроле радних маса над радом државних органа и привредним апаратом;

3) пред синдикате поставља се задатак да даље развијају нов однос радничке класе и радних маса уопште према раду, да организују социјалистичко такмичење и подижу ударништво, да се боре за радну дисциплину, за побољшање квалитета рада, за чување народне имовине против штеточинства, за правилан систем плата, за правилно награђивање, за остварење свих права радника која им припадају у држави радног народа, против бирократских изопачавања и закидања ових права, за испуњавање привредних планова и побољшавање животног стандарда, за правилан рад предузећа, за отстрањење свих недостатака који коче производни процес и испуњавање плана, за стручно, политичко, идеолошко и културно подизање радника, за свестрано развијање узајамних веза са синдикалним покретима других земаља, нарочито СССР и земаља народне демократије, за учвршћење међународне солидарности радничке класе. Треба се борити против административног стила у раду и за даље развијање демократизма у синдикалним организацијама;

4) до краја ове године треба извршити спајање Народне омладине и Савеза комунистичке омладине Југославије и то на тај начин што ће се у вези с промењеним условима у земљи променити програм Народне омладине, узети одлучнији курс за иделошко подизање и правилно васпитање њених чланова, а што ће се постојећи чланови СКОЈ-а према индивидуалним одликама постепено и без журбе, пре и после спајања ових организација примити у кандидате чланова Партије. Народна омладина треба да буде убудуће један од главних резервоара чланова Партије. Остварење тога спајања треба да доведе до још снажнијег јединства омладине

до њеног још ширег окупљања и још одлучнијег васпитања у духу марксизма-лењинизма.

Треба продужити мобилизацију омладине за изградњу социјализма у нашој земљи, подизати њену љубав према раду и стваралаштву у свим гранама наше социјалистичке изградње. Широко увући омладину у земљорадничко задругарство на селу и у активну борбу за културни преображај нашег села. Треба појачати рад омладинских организација у школама и на факултетима у циљу побољшања успеха у учењу и школске дисциплине, и у циљу свестраног марксистичко-лењинистичког васпитања омладине;

5) АФЖ треба учинити у организационом погледу гипкијим, разнообразнијим и ближим свакодневном животу радних жена. У сарадњи са осталим организацијама АФЖ треба да обухвати нарочито заосталије и пасивније масе жена, да организује и помогне развијање читавог система помоћи радној жени и мајци и да учествује заједно са другим масовним организацијама у развијању масовне контроле и народне инспекције одоздо.

IV

ОСНОВНИ ЗАДАЦИ УЧВРШЋЕЊА И ИЗГРАДЊЕ НАРОДНЕ ВЛАСТИ

Пети конгрес КПЈ поставља пред Патрију следеће основне задатке учвршћења и изградње народне власти:

1) борити се да у народне одборе буду бирани најбољи претставници радног народа, како чланови Партије, тако и други чланови Народног фронта, најсвеснији правих интереса радника, сиромашних и осталих радних сељака и других трудбеника;

2) с једне стране у пуној мери омогућити контролу и учешће радних маса, односно њихових претставника у раду државне управе, а с друге стране обезбедити стручну способност апарата народних одбора;

3) паралелно развијати и учвршћивати како хоризонтално повезивање појединих грана државне управе са месним извршним народним одборима, тако и њихово вертикално повезивање с вишим руководствима државне управе тј. по линији ресора. Код тога обезбедити како брзо и непосредно руковођење виших органа државне управе, тако и непосредно организационо руковођење и контролу народних одбора;

ANALI PFB | anali.rs

4) нарочиту пажњу посветити организационој изградњи апарата народних одбора. Од досадашњих уских организа-

ционих форми прећи развијенијим формама као што су повереништва, управе, дирекције, одељења итд.;

5) у министарским ресорима се стално борити против свих појава старих бирократских форми руковођења. Осигурати правилно руководство из центра у циљу што бржег и правилнијег извршавања задатака, али истовремено обезбедити иницијативу одоздо и учешће маса у раду управе. Истовремено се борити против свих појава локалног партикуларизма, несхватања и нарушавања принципа јединства наше народне власти;

6) повести најодлучнију борбу против свих појава бирократизма у свим органима државне власти и читавом привредном и друштвеном апарату;

7) много више пажње посветити јевтинији државне управе и свестраној штедњи у државном апарату; истовремено са развијањем органа народне власти и прелазом од уских организационих форми ка разрађенијим, борити се против непотребне гломазности апарата;

8) још више ојачати рад државних контролних органа, борећи се за правилно и тачно спровођење одлука и директива, против њиховог изопачавања у току разрађивања и спровођења;

9) посебну пажњу посветити изградњи кадрова, као и бризи за кадрове, нарочито у апарату народних одбора. Даље развијати наш службенички систем у том смислу, да се из њега уклоне сви трагови „уравниловке" и да се дају још веће могућности правилног награђивања добрих кадрова.

V

ОСНОВНИ ЗАДАЦИ ДАЉЕГ ПРОШИРЕЊА И УЧВРШЋЕЊА СОЦИЈАЛИСТИЧКЕ ЕКОНОМИКЕ ФНРЈ

Пети конгрес КПЈ констатује да се у сврху даљег проширења и учвршћења социјалистичке економике ФНРЈ постављају пред КПЈ, масовне организације, државни апарат и радни народ Југославије следећи основни задаци:

1) борба за остварење Петогодишњег плана, као основне карике у изградњи социјалистичке економике;

2) проширење и темељито организационо учвршћење социјалистичког сектора наше привреде, нарочито у трговини, прелаз ка свестраној и подробној организацији привредних предузећа, установа и државног привредног апарата; увођење најрационалнијих метода рада; даља разрада, усклађивање и проширење планирања, евиденције и статистике; свестрана организација органа за планирање одозго до доле;

ARHIV SFRJ Arhivi

3) конзеквентно и свестрано искоришћавање домаћих сировинских извора и постојећих капацитета за производњу нових модерних средстава за производњу;

4) ново проширење производње, ново повећање и проширење социјалистичке акумулације;

5) подизање производности рада у индустрији, грађевинарству, шумарству итд.;

6) систематска организација и помагање полета рационализаторства, новаторства и проналазаштва, како масовног тако и специјалиста;

7) учвршћење радне дисциплине и сталности на послу, коначно сређење тарифне политике, ефикасна мобилизација нове радне снаге;

8) учвршћење и проширавање социјалистичких позиција на селу, у првом реду путем проширења, организационог и материјалног јачања земљорадничког задругарства на потпуно добровољној основи, његовог снабдевања модерним пољопривредним оруђима и обезбеђења државним кредитима и општом финансиском помоћи. Појачање унутрашњег политичког рада у задругама, борба за што активније учешће задругара у животу задруге, за колективно постављање и решавање задатака, за одговорност задружних органа и задружних службеника на задружним скупштинама пред задругарима, против бирократизма и канцелариског решавања послова, за стваралачку иницијативу маса у задругама, за свесно планирање у задругама и преко задруга;

9) свестрана организација, капитална изградња и проширење државних пољопривредних добара;

10) даље ограничавање и потискивање капиталистичких елемената на селу; ликвидација капиталистичких остатака у граду;

11) систематска и свестрана борба за повећање приноса пољопривреде и за подизање продуктивности рада у њој. Мобилизација наше индустрије у правцу брже и обимније продукције пољопривредних оруђа и машина, ситног пољопривредног алата и вештачког ђубрива;

12) подизање животног стандарда, побољшање снабдевања, систематска организација економија, менза итд. Борбе за нове изворе животних намирница.

ANALI PFB | anali.rs

ЗАКОНОДАВНИ РАД НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ НА ШЕСТОМ РЕДОВНОМ ЗАСЕДАЊУ

I

Крајем септембра ове године, од 27 до 30 закључно, одржано је Шесто редовно заседање Народне скупштине ФНРЈ, односно друго редовно заседање у току 1948 г. Као и за време ранијих редовних и ванредних заседања, тако и у току Шестог редовног заседања Народна скупштина ФНРЈ првенствено је остварила одређени законодавни план. Народна скупштина ФНРЈ није обичан традиционални законодавни орган, у смислу буржоаске теорије засноване на принципу тзв. поделе власти. Она је нешто више и важније у организацији наше народне републике. Народна скупштина ФНРЈ је врховни орган државне власти ФНРЈ, а у исто време је она једини државни орган који је Уставом овлашћен да доноси савезне законе. Отуда свако заседање Народне скупштине ФНРЈ значи важан датум у изградњи нашег новог социјалистичког правног поретка. Доносећи савезне законе, који претстављају најважније правне акте којима се изражавају и учвршћују друштвени односи наше народне државе на путу у социјализам, Народна скупштина доприноси да се свестрани привредни, друштвени, политички и културни развој земље одвија регулисано, у оквиру законитости, и у исто време историски законито и несметано. Изграђујући правни поредак путем регулисања и учвршћења најразличитијих сфера друштвеног живота, законодавство ФНРЈ утиче на сређивање свих постојећих односа и форми друштвеног и државног живота, олакшава и убрзава њихов законити развој и тиме учвршћује и јача независност и унутрашњу друштвено-политичку и моралну снагу државе као битних услова за даљу социјалистичку изградњу земље.

Народна скупштина ФНРЈ је на овом заседању донела шест нових савезних закона. Прва четири долазе у област нашег новог кривичног права. Разумљиво је што је Народна скупштина наставила са даљом разрадом кривичног законодавства. Општи део Кривичног законика, који је

донет на Четвртом редовном заседању и који је ступио на снагу у почетку ове године, поставио је основе и опште принципе казнене политике наше државе и тиме је уједно одредио правац нашег јединственог кривичног законодавства и олакшао систематски рад како у погледу кривично-материјалних, тако и кривично-процесуалних прописа. Сагласно томе Влада ФНРЈ је била у стању да поднесе овом заседању четири кривична закона, и то: Закон о кривичном поступку, Закон о извршењу казне, Закон о кривичним делима против општенародне имовине и имовине задружних и других друштвених организација и Закон о кривичним делима против службене дужности. Међу овим законима посебно важно место заузима Закон о кривичном поступку. За правилно и законито спровођење казнене политике наше државе, којом народна држава штити своје политичке и друштвене основе, свој правни поредак, своју социјалистичку изградњу и личност и права својих грађана, потребно је не само да су у закону одређена друштвено опасна дела и прописане казне, васпитно-поправне и здравствено-заштитне мере противу учинилаца ових дела, него је нужно да се примена санкција против учинилаца остварује како на начин и у формама одређеним законом, тако и кроз такве начине и форме које одговарају друштвено-политичкој суштини и тенденцији нашег материјално-правног кривичног законодавства. Отуда је разумљиво да пуна и стваралачка примене нашег новог Кривичног законика захтева поступак који са кривичним законодавством у погледу основних принципа и друштвено-политичке суштине чини логичну и заокружену целину, јединство поставки и начела. Тај поступак се на новим основама изграђивао у току ослободилачке борбе кроз праксу војних и грађанских судова упоредо са применом новог кривичног законодавства. После ослобођења земље нашим новим законима, нарочито Законом о уређењу народних судова, Законом о јавном тужиоштву и другим прописима нови кривични поступак је развијан, учвршћиван и у пракси провераван. При томе користиле су се поједине норме старог кривичног поступка у којима су биле изражене извесне опште тековине кривичног права и које су у новом систему, у општим условима власти радног народа и изградње социјализма, добијале пуниј примену и демократски значај.

Закон о кривичном поступку повезује у довршен и усаглашен систем све оне нове принципе, тековине и установе нашег кривичног права, које су добиле најопштији израз у Уставу ФНРЈ и у уставима народних република. Најважнији принципи тог поступка јесу: материјална истина, вођење поступка по службеној дужности, непосредност, усменост, јавност и контрадикторност поступка, незави-

сност судова у доношењу одлука, зборност суђења, право на одбрану, право жалбе и вођење поступка на националном језику. Осим тога, Закон о кривичном поступку прописује место, овлашћења и односе органа који учествују у остваривању функције кривичног гоњења и правосуђа у нашој држави: суда, јавног тужиоца и иследних органа. Закон прати и описује рад и овлашћења ових органа кроз основне стадије поступка, који почиње покретањем поступка и развија се преко истраге, поступка пред првостепеним судом, поступка пред другостепеним судом и завршава се извршењем пресуде. Закон у исто време садржи и норме о посебним стадијима поступка (захтев за заштиту законитости, обнова поступка и ванредно ублажавање казне), као и одредбе о нарочитим врстама поступка (поступак против малолетника и поступак за примену здравствено-заштитних мера).

У целини, Закон о кривичном поступку претставља нови и значајан корак у изградњи нашег кривичног законодавства и у учвршћењу опште законитости нашег правног поретка. Принципи и форме новог кривичног поступка потврђују у исто време принцип законитости у области кривичног права ФНРЈ и заштиту личности и права грађана у том поступку. Он ће несумњиво допринети да се још више подигне законитост у раду иследних органа, јавног тужиоштва и народних судова и да се примена казнене политике наше државе остварује у формама и оквирима који одговарају како културном нивоу социјалистичког правосуђа, тако и неумитним захтевима гоњења и кажњавања учинилаца кривичних дела која угрожавају основе и установе, чврстину и развој Федеративне Народне Републике Југославије, државе која на принципима марксизма-лењинизма напором и еланом радних маса наше земље на челу са радничком класом остварује социјализам и социјалистичку демократију.

Закон о извршењу казни разрађује основна начела о сврси кажњавања постављена у Општем делу Кривичног законика и установе које су се досад примењивале у извршењу казне у новој држави. Сагласно овим поставкама, нови закон коначно решава питање извршења основних казни нашег казненог система, казне поправног рада, лишења слободе, лишења слободе с принудним радом. Он установљава да се казне лишења слободе с принудним радом и лишења слободе извршују у казнено-поправним домовима и затворима. Унутрашња организација ових казнених установа заснива се на подели осуђеника на групе према врстама кривичних дела за која су осуђена, врсти и трајању казне и личним особинама осуђеног. Ова подела се врши ради постизања главног циља у извршењу казни,

који се састоји у преваспитању учиниоца са намером да се он врати друштву као користан и дисциплинован члан, који неће више вршити кривична дела и који ће свесно учествовати у социјалистичкој изградњи земље. Међутим, једно од најважнији средстава за остваривање ове функције преваспитавања јесте рад. Начин рада се разликује према казни лишења слободе, односно лишења слободе с принудним радом, и он је допуњен стручним оспособљавањем и културно-просветним васпитањем осуђеника. — Једна од важних карактеристика новог закона јесте разрада питања извршења казне поправног рада. Ова врста казне ће се извршавати по правилу у радним групама, у којима се налазе услови за остварење поправне стране ове казне, при чему се у основи не дира у социјална права наших грађана. Овим и многим другим напредним установама и одредбама, Закон о извршењу казни претставља важну карику нашег новог кривично-правног система и значајну меру у учвршћењу законитости у нашој земљи.

Друга два закона претстављају две главе Посебног дела Кривичног законика. Познато је да је као метод за доношење Посебног дела усвојено да се постепено припреме и донесу у облику посебних кривичних закона прописи о појединим групама кривичних дела, који ће сачињавати главе доцније кодифицираног Посебног дела. — Закон о кривичним делима против општенародне имовине, задружних и других друштвених организација не претставља у потпуности нов кривични закон: он је разрада и проширење Закона о заштити општенародне имовине и имовине под управом државе од 23 октобра 1946, који доношењем новог закона престаје важити. Проширење и учвршћење социјалистичког сектора општенародне имовине, све већи значај и јачање улоге задружних и других друштвених организација у реконструкцији наше пољопривреде и у изградњи социјализма, као и одлучан значај општенародне имовине за даљи развој наше државе у социјализам, као и за јачање њене одбранбене моћи и подизање благостања трудбеника, — то су основни узроци који су захтевали доношење новог закона о заштити ове имовине. У том закону је општенародна имовина добила ширу, одлучнију и диференцираниј заштиту. Друга његова карактеристика лежи у томе што он одређује и кривичноправну заштиту задружне имовине и имовине других друштвених организација које „учествују у изградњи социјализма или у учвршћењу независности и одбранбене моћи државе", као и имовину приватних лица која служи за друштвену употребу. Одређујући кривичноправну заштиту ове имовине, закон је изједначује у погледу заштите са заштитом општенародне имовине.

Важна одлика овог закона лежи у томе што он доноси јасну, прецизну и одлучну заштиту имовине која претставља базу и ослонац социјалистичке изградње и независности наше народне државе. Овако постављена заштита произилази из познавања закона изградње социјализма у нашој земљи, који показују да нема и да не може бити никаквог „мирног урастања у социјализам", него да се процес социјалистичке изградње код нас одвија у процесу класне борбе, у процесу заоштравања отпора како свргнутих класа, тако и заосталих класа (кулака) на селу, које добијају потпору од спољних непријатеља социјализма и независности наше државе. Против свих могућих начина и одлика напада ових непријатељских елемената на економску основу наше социјалистичке изградње, нови закон поставља јасно и недвосмислено у једном посебном и кристално јасном стилу оштрицу кривичноправне заштите. Отуда закон непосредно одређује као облике кривичних дела против општенародне и с њом у погледу заштите изједначене имовине: крађу, утају, противправно присвајање, уништење, оштећење и прикривање општенародне имовине, имовине задружних и других друштвених организација и приватне одређене за друштвену потребу, као и превару, несавесно поступање, изнуду, разбојничку крађу и разбојништво, прикривање и непријављивање учинилаца ових дела, и квалификоване облике појединих од ових дела.

Закон о кривичним делима против службене дужности јесте као такав наш нови кривични закон. Он је нов и у историји кривичног права. Буржоаска држава не познаје кривична дела против службене дужности у облику и значају који имају у нашем закону. Карактер капиталистичке привреде којом руководе приватни капиталисти и карактер државног апарата којим управља послушна бирократија у рукама владајуће експлоататорске класе противе се успостављању чврсте и систематске кривичноправне заштите правилног функционисања државне службе. Напротив, интерес је владајуће буржоазије да њен послушни бирократски апарат када је то њој корисно, као што је казао Маркс, врши злоупотребу, прекорачење дужности и врши друге незаконитости против широких слојева народа. Закон о кривичним делима против службене дужности као систем кривичноправне заштите државне службе јавља се у земљама у којима државни апарат руководи привредом и другим областима привредног и културног живота у интересу радног народа, који је револуционарним путем узео власт у своје руке. Отуда је такав закон донео СССР, прва социјалистичка земља у свету; исти поводи и исте потребе објашњавају доношење оваког закона у нашој земљи.

Имајући у виду заштиту целокупног државног апарата

са којим закон изједначава и апарат задруга и појединих друштвених организација, чија је делатност тесно везана са функционисањем државног апарата, закон поставља кривичноправни појам службеног лица, могућег учиниоца дела против службене дужности, шире од административноправнога појма државног службеника, јер поред њега обухвата и чланове претставничких тела, лица која на основу овлашћења датог законом и другим општим прописима врше одређене државне задатке, привремено или стално, са платом или без плате, као и она лица која врше руководне, административне или стручне дужности у задружним, синдикалним или инвалидским организацијама, њиховим установама и предузећима. Ова ширина у појму службеног лица у области кривичног права је последица и потврда ширине социјалистичке изградње у нашој земљи.

Друго централно питање овог закона јесте правилно и одређено постављање кривичних дела противу службене дужности. Повреде службене дужности с обзиром на јачину друштвене опасности дела и учиниоца, може, грубо речено, претстављати дисциплински прекршај и кривично дело. Ради појамног и јасног разликовања дисциплинског прекршаја и кривичног дела, закон је настојавао да одреди биће службеничког кривичног дела што одређеније и прецизније, тежећи да то буде јасно већ по спољном опису његових елемената. За постојање општих дела против службене дужности (злоупотреба и прекорачење против службеног овлашћења, невршење или самовласно напуштање службене дужности) закон одређује елементе који карактеришу како објекат и објективну страну, тако и субјект и субјективну страну бића ових дела. Поред радње извршења, која се увек јавља у противправном понашању учиниоца, за постојање службеничких кривичних дела потребно је наступање одређене последице, која се у основи изражава у нападу на правилни рад државног апарата и апарата који са њим учествује у социјалистичкој изградњи наше земље. С друге стране, за постојање ових дела потребно је одређено својство службеног лица, а често и његов посебни положај у државном апарату. У погледу виности службеника кривична дела по правилу могу бити учињена само са умишљајем. Осим тога, закон одређује и друге елементе који карактеришу субјекта и субјективну страну и који су саставни део бића ових кривичних дела. Тако код највећег броја службеничких кривичних дела учинилац мора показати штеточински однос према служби или мора имати користољубиве или друге личне побуде противне интересима службе. Најзад, потребно је истаћи да овај кривични закон пружа заштиту личних права грађана одређених Уставом (неприко-

сновеност личности, неповредивост стана, тајност писама итд.)

Оба ова закона претстављају важне инструменте нашег позитивног права, јер штите основне и најзначајније стране социјалистичке изградње у ФНРЈ: општенародну имовину, имовину задружних и других друштвених организација, правилно функционисање државног апарата који управља овом имовином и другим секторима нашег друштвеног и културног живота, као и нову социјалистичку демократију, у којој грађанин и његова права заузимају централно место. Под овим углом треба да се посматрају кривична дела и принципијелно одлучна и оштра санкција прописана против њихових учинилаца. Али, с друге стране, не треба губити из вида да је примена ових закона везана за друге важне принципе социјалистичке законитости и социјалистичког демократизма, изражене у Општем делу Кривичног законика, по којима казна мора бити тако индивидуализирана да одговара јачини друштвене опасности дела и учиниоца и да одговорност за ова, као и за сва друга кривична дела, може бити само индивидуална, уз постојање узрочности и виности, битних основа кривичне одговорности у нашем социјалистичком кривичном праву.

Пети закон донет на овом заседању јесте Закон о стицању научног степена доктора наука. У досадашњем начину стицања научних степена, наслеђеном из старе Југославије постојала је шароликост и несистематичност, тако да се у суштини не би могло говорити о стицању научног степена, већ о стицању академске титуле, која најчешће није одговарала, а није ни морала у старој Југославији одговарати садржини. Закон усваја једностепени систем доктората. Овај једностепени докторат разликује се од уобичајеног једностепеног доктората, по томе што он докторат ослобађа од његових школских, уских и административних оквира и тенденције. По ранијем систему докторат је био школски наставак општег курса на факултету, који се негде завршавао, а негде и није, одбраном дисертације. Такав докторат био је умногоме затворен за људе из праксе, за људе који су се развили у производњи и практичном истраживачком раду. Нови систем доктората тежи да потстакне не само способне и даровите свршене студенте, него и даљи теоретски рад наших стручњака који су запослени у фабрикама, институтима и другим разним местима и службама. Он тежи да им омогући да своје истраживачке радове, своје корисне и значајне резултате поставе и оцене у дисертацији, коју ће бранити на нашим факултетима и академијама наука. У исто време једностепени докторат одговара нашим објективним потребама и могућностима у овом развоју изградње социјализма у нашој земљи и тежи да омогући шири одбир

способних научних радника. Услед тога, разумљиво је да се докторат у нашем новом систему поставља као научни степен који се може добити само на основу самосталног прилога науци, у коме је докторанд решио или теориски образложио научни проблем који има интереса за науку. По свом општем значају Закон о стицању научног степена доктора наука претставља важну меру на пољу организације научног живота, а посебно на уздизању научних кадрова и потстицању даровитих и способних научних радника на самосталне научне радове.

Царински закон регулише на новим принципима питање царина, које су у нашој земљи измениле свој традиционални карактер који су имали у капиталистичким земљама. У условима наше економике и наше државе царина је престала бити чисто фискална и заштитна установа. Полазећи од уставног принципа да држава има контролу над спољном трговином и од карактера и потреба наше привреде, царина се поставља у закону као мера надзора и евиденције извоза и увоза, праћена у исто време обавезом тачне исплате од стране установа, предузећа и грађана који врше извоз односно увоз. Стално изграђујући установе нашег правног поретка сагласно карактеру наше привреде и наше социјалистичке изградње, чистећи и последње остатке правног система од преосталих елемената поретка старе државе, Царински закон је доказ и потврда пуне и систематске разраде нашег правног система, сагласно битним и дубоким изменама које се стално шире и продубљују у свим друштвеним односима наше земље на њеном путу у социјализам.

На овом заседању Народна скупштина ФНРЈ је донела и Закон о изменама и допунама Основног закона о прекршајима, као и Закон о измени члана 37 став 2 Закона о држављанству ФНРЈ. Измена и допуна у првом закону односи се на проширење дефиниције прекршаја у том правцу да се сад прекршајима сматрају и она дела за која нема кривичне одговорности према чл. 5 став 1 Општег дела Кривичног законика, уколико та дела не повлаче дисциплинску одговорност. Јавни тужилац је добио овлашћење да према тежини дела и учиниоца може покретати административноказнени поступак за прекршај у случају да суд на основу члана 5 став 1 Општег дела изрекне ослобођење од кривичне одговорности учиниоца. У другом закону измена члана 37 став 2 састоји се у преношењу на народне републике овлашћења да могу својим законима о републиканском држављанству установити право држављанину републике да може мењати држављанство и прихватити држављанство друге народне републике и независно од прописа о редовном стицању републиканског држављанства из члана 28—34 Закона о држављанству ФНРЈ.

II

Поред доношења ових закона, Шесто редовно заседање Народне скупштине ФНРЈ показује још неколико карактеристика. Као и у припреми ранијих наших заседања, тако и у припреми рада оба Већа Народне скупштине ФНРЈ пред Шесто редовно заседање, важну улогу су одиграли законодавни одбори. Изградња законских текстова претставља крупан стручни, принципијелно-политички и интелектуални напор. Правилна изградња законског текста претставља акт идејне конструкције и стручне обраде. Важност и домашај истраживачког, идејног, стручног постављања закона не заостаје иза важности и домашаја сваке друге идејне и техничке конструкције у другим областима стваралачке градње. То је нарочито важно у условима социјалистичке државе која на принципима марксизма-лењинизма регулише кроз правне норме нове друштвене односе на битно друкчији идејно-политички, стручни и технички начин него што је то у старом капиталистичком праву. Отуда постоји нужност свестраног и колективног учествовања у изради и коначном састављању важних законских текстова. Влада ФНРЈ и њене стручне правне службе припремају и састављају законске нацрте сагласно научном поступку и уз теоретско проверавање њихових принципа и поставки. Међутим, у том процесу коначног припремања законских нацрта за рад Народне скупштине, законодавни одбори по својим овлашћењима и по свом досадашњем раду показали су и показују велики допринос у усавршавању, учвршћењу и коначном оформљењу законских предлога, олакшавајући тиме рад Већа Народне скупштине ФНРЈ.

Рад законодавних одбора на припремању законских нацрта био је већ користан и важан од самог формирања ових одбора за време Привремене Народне скупштине 1945 године. Међутим, после доношења Устава ФНРЈ, законодавни одбори су усавршавали свој метод рада, подизали своје дискусије законског нацрта на висину принципијелног и стручног расправљања и вршили како начелна тако и техничка усавршавања и употпуњавања предлога савезних закона. У припреми Шестог редовног заседања, у релативно кратком времену, улога законодавних одбора је још јаче подвучена, још је очигледније настојавање одбора да нађу адекватне методе рада.

На прошлом Петом редовном заседању, оба Већа Народне скупштине донела су свој нови Пословник. Главни циљ новог Пословника састојао се у тежњи да се укидањем или смањивањем техничких и апаратских момената у раду Скупштине још шире омогући расправљање закона

и других одлука које се налазе пред Народном скупштином. Шесто заседање је показало да су ове поставке које одговарају типу народног претставништва у народној држави остварљиве, као што су и принципијелно правилне.

У том правцу скупштинска техника најпре настојава да све народне посланике пре заседања упозна са поднетим законским нацртима и другим питањима, као и са предлозима о измени и допуни који долазе од народних посланика, од законодавних одбора или од других надлежних државних и друштвених установа и појединих грађана. Упознати са текстовима и овим питањима, народни посланици на седницама Већа имају прилике да расправљају у једном претресу како принципе, тако и свако појединo питање обухваћено законским предлогом и у вези са њиме. Ова дискусија се не односи само на образложење, откривање и утврђивање суштине, карактера и значаја закона. На основу примене принципа критике и самокритике, чланови Владе и народни посланици указују како на позитивне, тако и на негативне стране у решавању проблема које поставља законски предлог. Осим тога, дискусија тежи да пренесе из разних крајева наше земље гледиште радног народа и да путем амандмана обезбеди како интересе сваке од наших република, аутономних јединица и административних јединица, тако и заједничке државе у целини.

Шесто редовно заседање Народне скупштине ФНРЈ је у одређеној мери показало овај нови стил у раду. Иако су по извесним законима вођене принципијелне и корисне дискусије на вишем нивоу, не може се рећи да су примењени сви могући методи дискусије и да је нови стил добио већ свој коначан и потпун израз. Али већ прва искуства у пракси рада Народне скупштине показују да су принципи новог Пословника у основи правилно постављени и да пружају могућност Већима да се кроз стално развијање и усавршавање радних метода и форми, као и кроз њихово проверавање у пракси, изгради стил народног претставништва који одговара како централном месту Народне скупштине ФНРЈ у државном уређењу, тако и карактеру народне државе која се развија на принципима социјализма. Овакав стил рада је од значаја како за коначно утврђивање законског текста и других одлука Народне скупштине, тако и за правилно схватање нових закона и за такву њихову примену која ће осигурати најмање отступања од суштине и тенденције законске норме. Према томе, овакав стил рада Народне скупштине је нова потпора за правилну примену нашег законодавства и учвршћење нове социјалистичке законитости, као и потстицај и директива за даљи развој теорије државе и права ФНРЈ.

ПРОБЛЕМ СУВЕРЕНОСТИ У САВРЕМЕНОМ МЕЂУНАРОДНОМ ПРАВУ

Појам суверености у међународном праву је више од два века предмет живих теоретских расматрања. У време пре Првог светског рата, а нарочито у раздобљу између два рата, питање суверености постаје главно питање политичких теорија и науке о држави. Данас, међутим, дискусија око суверености појављује се у новом виду: из научних кабинета она је пренета на арену међународне политике, тако да у данашњем расправљању о суверености учествују не само теоретичари, него и активни политичари и државници. Зато разумевање тога појма претставља битан предуслов, не само за схватање савремене међународноправне проблематике, него и за правилно оријентисање у савременој међународној стварности.

1. Историски, појам суверености везан је за распадање феудализма и стварање савремених националних држава. У борби против феудалне расцепканости с једне, и превласти Свете Римске Империје и католичке цркве, с друге стране, владаочева власт је тежила да се ослободи свих ограничења, да постане „власт која не зависи ни од које друге власти"[1]), да постане суверена. Настао у конкретним условима те борбе, појам суверености, разрађен од стране правника младе грађанске класе, из које је монарх црпео своје политичке, војне и идеолошке савезнике, постао је моћно оруђе у тој борби и као такво одиграо је непосредно прогресивну улогу. Без обзира на историски условљену политичку интерпретацију тог појма, односно извлачење закључака о апсолутистичкој власти монарха, идеја државног суверенитета је допринела убрзању процеса распадања једног дотрајалог друштвеног и политичког система и његовом замењивању једним новим, вишим друштвеним и политичким системом. Она је била израз и потврда стварања на-

[1]) Позната је дефиниција државе којом чувени француски публицист XVI в. **Бодин** почиње своје главно дело **Les Six Livres de la République:** «République est un droit gouvernement de plusieurs menages et de ce qui leur est commun avec puissance souveraine.»

ционалних држава у историји. Али, иако саставни део тада историски прогресивне идеологије владаочевог апсолутизма и везана за једну власт која је, по Енгелсовим речима, „била претставница реда у нереду, претставница нације која је наступала, насупрот држави расцепканој на бунтовне васалне државице"[2]), та концепција суверености ипак је била скучена условима свога постанка и политичким циљевима којима је имала да служи. Она је, у извесном смислу, постала теоретско образложење неограничене владаочеве самоволје, како у унутрашњим, тако и у спољним односима, израз његовог стремљења према власти слободној од свих ограничења, не само правних него и моралних (Боден као једино ограничење краљевој власти признаје божји закон). Ту налазимо у зачетку оно схватање суверености које се доцније развило у доктрину тзв. апсолутне суверености.

2. С победом буржоаско-демократских револуција, и појам суверености добио је нову садржину. Он је постао саставни део нове либерално-буржоаске идеологије. У унутрашњим односима сувереност је са владаоца пренета на народ (тј. на грађанску класу). Поставши „народна", она је и у спољним односима добила донекле ново обележје, у чији су састав ушли и извесни тада напредни и демократски елементи. Оно што је у унутрашњем политичком животу била слобода и једнакост појединаца, то је у међународном животу постала независност и равноправност држава, а сувереност је била правна формулација те независности и равноправности, које су се појавиле као два вида једног истог појма. „Сви су народни независни и суверени", — свечано је прокламовано у глави 24 Нацрта Декларације права народа (Projet de déclaration du Droit des Gens), поднетом Конвенту у Паризу 23 априла 1795 године — „без обзира на број појединаца који их сачињавају и на територију коју заузимају. Та им се сувереност не може одузети." Тако схваћена сувереност одиграла је затим значајну улогу у борби коју су младе грађанске државе, које су се управо тек налазиле у процесу формирања, водиле у раном раздобљу успона капиталистичког система против дотрајале превласти Хабсбурговаца у Европи, а затим против реакционарне интервенционистичке политике Свете алијансе. Концепција суверености, која је одговарала тежњама новообразованих грађанских држава у њиховој борби против Свете алијансе, нарочито је разрађена од стране писаца тзв. италијанске неинтервенционистичке школе. Насупрот начелу интервенције, на коме се заснивала политика Свете алијансе, ти су писци истакли начело које је Кант био формулисао у чл.

[2]) Маркс и Енгелс, Сабрана дела, књ. XVI, део I, стр. 445.

5 свога Нацрта за вечни мир и према коме „ниједна држава нема права да се силом меша у питања која задиру у устав или владу једне друге државе". Слична схватања суверености појавила су се у то време и у јужно-америчким републикама, пред које се такође био поставио проблем одбране тек стечене независности.

У то време су се, значи, већ била оцртала два основна схватања појма суверености: с једне стране била је тзв. апсолутна сувереност, сувереност као правна формулација тежње апсолутистичких монархија за влашћу која је ослобођена свих ограничења и спољних и унутрашњих, а с друге стране, сувереност постаје израз тежње ново-формираних буржоаских држава за независношћу и равноправношћу. Та су два схватања долазила до већег или мањег изражаја према фазама историског развоја: општа је тенденција, међутим, била у знаку удаљавања буржоаске идеологије и буржоаске политичке праксе од прогресивних обележја појма суверености.

3. Тако се у оним државама које су у период позног преимперијалистичког развоја капитализма ушле потпуно формиране и толико ојачане да нису више морале да се боре за свој опстанак него за тржишта, за изворе сировине, за утицајне сфере, — концепција апсолутне суверености појављује у једној новој, „вишој" форми.

Ово је нарочито дошло до изражаја у Немачкој. Услед специфичних услова под којима је ступила на пут капиталистичког развитка и под којим је остварила своје национално и државно јединство, у Немачкој су основна обележја теорије апсолутне суверености била нарочито јако наглашена. У пракси је ту немачку концепцију суверености настојао да оствари Бизмарк кроз борбу за јединство Немачке, с једне, и Kulturkampf с католичком црквом, с друге стране. У теорији она се формирала под пресудним утицајем Хегелове филозофије права, у оквиру које међународно право постаје „спољно уставно право", обавезна снага уговора долази у искључиву зависност од добре воље држава потписница, а као „највиша манифестација суверености" појављује се — рат.[3]) У области државног и међународног права, његова су схватања даље разрадили Гербер[4]), а нарочито Лабанд[5]) и Јелинек.[6]) У државном праву, они су теорију народне суверености заменили теоријом државне суверености. У међународном праву они су исконструисали један мони-

[3]) Hegel, Grundlinien der Philosophie des Rechts, 1821.

[4]) Gerber, Grundzüge des deutschen Staatsrechts, III издање, 1880 год.

[5]) Das Staatsrecht des Deutschen Reich (1, стр. 76—82).

[6]) Нарочито у Lehre der Staatenverbindungen; Gesetz und Verordung; System der subjektiven öffentlichen Rechte.

ANALI PFB | anali.rs

стички систем (јединство државног и међународног права) с приматом државног права, систем у коме међународно право постаје „спољње државно право", у коме је оно творевина суверених држава које саме себе ограничавају (теорија о самоограничењу држава) и у коме сувереност постаје „способност искључивог самоопредељења и самоограничења држава" (Јелинек). Све су те концепције биле у вези с разним варијантама теорије о „државном разлогу", коју је у немачку политичку и правну мисао унео Трајчке, а која је државу ослободила свих, па и моралних ограничења, када су њени „виши интереси" у питању.

Теорије „апсолутне суверености" нису, међутим, у то време било специфично немачка појава. Оне су у Енглеској разрађене у традицијама Хобсовог схватања државе (Хобс даје „апсолутној суверености" једну још екстремнију формулацију него Боден: он одбацује чак и она религиозна ограничења која је Боден признавао) у делима познатог енглеског правног филозофа Остина[7]) и његових следбеника из тзв. аналитичне правне школе, као и у концепцијама Босанкеа[8]) и његове неохегелијанске филозофије државе. Док је Остин, применом „аналитичког" метода дошао до схватања о правно неограниченој суверености, прилагођеној, истина, енглеским приликама (говори о „суверености парламента"), дотле је Босанке, потпуно у духу не само Хегелове него и позније немачке правне мисли, ослободио државу, као оличење „општег добра", свих ограничења, нарочито у спољним односима.

4. Први светски рат и промене до којих је он довео у међународним односима имали су свога одраза и на еволуцију схватања суверености у међународно-правној теорији.

У државама које су из тога рата изишле, било као побеђене, било као незадовољне, чији је империјализам добио појачано агресивно обележје, добило је и схватање суверености као више или мање неограничене самовоље у међународним односима, схватање чије је неизбежно наличје било одрицање суверености других, нарочито мањих држава, још оштрију и екстремнију формулацију. На такву формулацију појма суверености, која је,уосталом, потпуно у логици традиционалних немачких теорија „апсолутне суверености", наилазимо још у Вајмарској Републици, нарочито у списима Хермана Хелера,[9]) који је иначе припадао десном крилу

[7]) Austin, Lectures on Jurisprudence, London, 1911, Vol. I.

[8]) Bosanquet, The Philosophic Theory of the State, London, 1889, стр. 167 и passim.

[9]) H. Heller, Die Souveranität, Berlin u. Leipzig, 1927.

социјал-демократске странке. Она је затим доведена до својих логичних консеквенца у Трећем Рајху. По националсоцијалистичком схватању, расистичка национална држава (Völkischer Staat) је једино позвана да у крајњој линији одлучује о својим међународним интересима, а у случају спора с другим државама коначна одлука припада сили. Сличне „теорије" налазимо и у фашистичкој Италији, где један од званичних режимских правних писаца, Алфредо Роко констатује да је „фашистичка држава једина истински суверена држава."[10]) Сувереност се злоупотребљава до те мере да постаје изговор за унутрашњи и међународни бандитизам.

С друге стране, у земљама чији су владајући кругови имали разлога да буду задовољни новом победом света која је произишла из рата, а нарочито у земљама победничке Антанте, појавила се тенденција да се појам суверености, како у државном, тако и у међународном праву, било уопште напусти, било да му се значај смањи, а домашај сузи. Та се тенденција појавила у неколико видова.

Један од тих видова полазио је од наводне немогућности да се сувереност држава доведе у склад с постојањем међународног права. Указујући на ту „немогућност", извесни писци су стали на гледиште да треба жртвовати или сувереност или међународно право. Они су се, наравно, решили да жртвују сувереност. Ово су схватање нарочито разрадили претставници бечке или нормативистичке школе „чисте правне науке". Бечка школа (са Келсеном и Фердросом на челу), као и класична немачка школа, заступа монистичко схватање правног система, само питање примата државног или међународног права решава супротно тој школи, тј. сматра да изворну норму целокупног правног система треба тражити у међународном праву. У таквом једном систему сувереност, истина, не ишчезава формално, али се своди на просто обележавање сфере надлежности државе (слично одређивању надлежности федералних јединица у буржоаској федерацији).[11]) У пракси, као што је то приметио један пољски писац, „концепција о јединству права, која од међународног права чини врховну норму у пирамиди правних норми, могла би се остварити једино у оквиру једне над-државе, једне светске државе, једне „Civitas Maxima".[12]) До мисли о јединственом правном систему, са приматом међународног права, долазили су —

[10]) A. Rocco, Transformazione dello Stato.

[11]) Kelsen: Das Problem der Souveranität und die Theorie des Völkerrechts, Tübingen, 1920.

[12]) Marck St. Korowicz: La Souverainité des Etats et l'Avenir du droit international, Paris, 1945, p. 114.

ANU RFB | arhiv.rs

иако нешто друкчијим путевима — и писци као Крабе,[13]) са својом теоријом суверености права и Миркин-Гецевић, са својом концепцијом о „јединству правне свести".[14])

Карактеристично је, међутим, да су и други писци — који су иначе остајали у општим оквирима традиционалног дуалистичког схватања, настојали да и у том оквиру унутрашње право потчине међународном и да створе систем у коме би суверености држава или потпуно ишчезла или била сведена на меру не много већу од оне до које су је били довели Келсен и његова школа. Та варијанта води своје порекло од познатог француског интернационалисте Пилеа,[15]) а њу су, даље, сваки на свој начин, разрадили Анцилоти,[16]) Дипуи,[17]) Жозеф Бартелеми и Пол Диез[18]) и други.

Други правац напада на суверености заснивао се на ултралибералистичкој теорији да субјектима међународног права не треба више сматрати државе (или не само државе) него појединце. Тако француски правни писац Диги,[19]) који је, као што је познато, одрицао правну личност државе као „метафизички концепт", признавао је својство субјекта права уопште, па према томе и међународног права, само физичким лицима појединцима. Други савремени француски писац међународног права, који себе сматра за позитивисту, професор Жорж Сел[20]) истиче, са своје стране, да „ни држава ни било која друга заједница не могу бити субјекти међународног права... само су појединци субјекти међународног права". Други писци, као Лапрадел, Бонфис, Бадеван, Фошил у Француској, Вестлејк у Енглеској, заступају „умереније" схватање, према коме су појединци субјекти међународног права поред држава.

Трећа група правних писаца, међу којима је нарочито био познат грчко-француски правник Политис,[21]) стајали су на гледишту да теорија суверености није више у складу с развојем позитивног међународног права и да је треба, према томе, било потпуно напустити, било прилагодити међународно-правној стварности, тј. дати јој један „релативнији" карактер (теорија о „релативној суверености").

[13]) H. Krabbe, Lehre der Rechtssouveranität, 1906.

[14]) Mirkin—Guétzévitch, Nouvelles tendances du droit public, Revue du droit public, avril, mai, juin, 1929.

[15]) Pillet, Recherches sur les Droits fondamentaux des Etats, R.G.d.D.I.P., 1898 et 1899.

[16]) Anzilotti, Cours de droit international, Paris, 1929, p. 51 (француски превод).

[17]) Dupuis, Le droit des gens et les rapports des grandes puissances avec les autres états avant le pacte de la S.D.N., Paris, 1921.

[18]) Barthélemy et Duez, Traité de Droit Constitutionnel, Paris 1933, p. 817.

[19]) Duguit, L'Etat, le droit objectif et la loi positive, t. I, 1901.

[20]) Scelle, Précis du Droit des Gens, p. 10.

[21]) Politis, Les Nouvelles tendanoes du droit international, Paris, 1927, p. 23.

ANALI PFB | anali.rs

Овде долази, најзад, и теорија о „општем добру", оличеном у међународној заједници, којој поједине државе треба у већој или мањој мери да жртвују своје посебне интересе, као и извесне атрибуте своје суверености. Ову теорију је нарочито развио француски католички писац Ренар, који је своју концепцију о општем добру заоденуо плаштом мистике (католичке).[22])

Неки су писци, најзад, овим правним „аргументима" против суверености додавали и своје политичке разлоге: суверености претставља сметњу стварању организоване међународне заједнице; она води анархији, а онемогућује стварање трајног мира.

Све су ове теорије, према томе, полазећи са различитих становишта, долазиле и долазе до истих закључака о потреби напуштања или бар далекосежног ограничења суверености држава и стварања неке врсте „над-државе", светске „владе". Остварење, или бар наговештај, такве једне светске владе, неки су писци видели у Друштву народа. Тако је већ поменути француски писац Пиле, још пре оснивања Друштва народа, закључио, на основу поднетих предлога, да ће та установа значити „крај политичке независности нација".[23]) Тако је и професор Гарнер, у својим познатим предавањима одржаним 1922 године на универзитету у Калкути, ставио на прво место међу начелима на којима је, по његовом мишљењу, почивао Пакт Друштва народа „напуштање доктрине суверености и једнакости држава".[24]) Слична схватања заступају у то време и многи други буржоаски правни и политички писци и публицисти. Други писци (Куденов-Калерги на пример) сматрали су да ће до истог циља да дођу нешто заобилазнијим путем: плановима о Пан-Европи, даљим развијањем идеје пан-америкаизма итд.

Тако је појам суверености своју негацију доживео баш од носилаца и претставника грађанске идеологије, из које је некада поникао. Ова негација суверености уствари је претстављала међународно-правну варијанту познатих теорија о организованом капитализму, о „над-империјализму", веома омиљених у грађанској и реформистичкој публицистици у годинама које су претходиле кризи од 1929 године. Уствари, она је била израз нових, још увек „центлменских", облика империјалистичке експанзије путем, по енглеском речнику, (наравно у пракси помешаног са „потребним" на-

[22]) Renard, Les bases philosophiques du droit international et la doctrine du »Bien Commun« — Archives de Philosophie du Droit et de Sociologie juridique, 1931.

[23]) Pillet, De l'idée d'une S. D. N., Paris, 1919.

[24]) Garner, Recent Developements of International Law, p. 401, note 2.

ARCHIVE of PFB | anali.rs

сиљем) политичког и привредног продирања, путем, према америчком жаргону, политике „отворених врата“ (која су се у ствари проваљивала) и једнаких могућности (тј. за јаке и велике државе — идеја којом се служи Маршал данас), за које је суверености држава претстављала препреку.

Лењин је још 1915 године, пишући о предлогу за стварање сједињених држава Европе, указао не само на нереални, него и на реакционарни карактер тих и сличних теорија: „Или је тај захтев“ (тј. стварање сједињених држава Европе) „неостварљив под капитализмом, пошто претставља успостављање планске светске привреде уз поделу колонија, утицајних сфера, итд. међу појединим државама. Или је то реакционарна парола, која би означавала привремени савез великих држава Европе у циљу успешнијег угњетавања колонија...“[25])

Да је овај вид негације суверености тада, на тадашњем степену заоштрености међу-империјалистичких супротности, поред реакционарног имао и известан нереалан карактер, да је био још далеко од међународне политичке стварности, показује и став који су велике империјалистичке силе заузеле према Пакту Друштва народа, а нарочито према оним његовим одредбама за које је могло изгледати да крију у себи извесна ограничења суверености у оном „апсолутном“ смислу у коме су га оне тада схватиле. Тако је амерички Сенат одбио да ратификује Пакт с мотивацијом, поред осталог, да извесне његове одредбе, а нарочито чл. 10,[26]) претстављају повреду суверености држава уопште, а нарочито Устава САД. У званичном британском коментару Пакта, објављеном 1919 године, наглашено је да се „не ради о стварању наддржаве, него као што се из назива види, о свечаном уговору међу сувереним државама, које пристају да ограниче своју потпуну слободу акције по извесним питањима, у интересу свога сопственог опстанка, као и у интересу опстанка света као целине“. Сличан став заузеле су тада велике силе и према питањима као што је „домаћа јурисдикција“ држава, „обавезна јурисдикција“ Сталног суда правде, итд.

У време када су се, у раздобљу између два рата, тако појављивали у капиталистичким земљама први симптоми „кризе суверености“ на плану правне теорије, у целу проблематику унет је један битно нов елемент Октобарском револуцијом и стварањем прве социјалистичке државе. У списима твораца совјетске државе, у изјавама, декларацијама и законодавним актима совјетске државе, а нарочито у њеној конкретној међународној политичкој

ANALI PFB Lanarts

[25]) Сабрана дела, друго издање, књ. XXX, стр. 235 (на руском).

[26]) Тај је члан претстављао известан покушај стварања система колективне безбедности.

пракси дошао је до изражаја потпуно јасан и недвосмислен став према питању суверености, став који се није мењао ни на доцнијим етапама совјетске политике.

Новим економским и друштвеним уређењем успостављеним Октобарском револуцијом, а нарочито њеним решењем националног питања на бази добровољне заједнице суверених савезних совјетских република, с једне стране је суверености совјетских народа постављена на много ширу и чвршћу основу него што је то био случај и са „најдемократскијим" буржоаским државама (суверености је постала народна у правом смислу речи), док је с друге стране и суверености совјетске државе (њена „државна суверености") добила далеко стварнију и пунију садржину. У условима капиталистичког окружења потпуна суверености совјетске државе претстављала је битан предуслов за њену унутрашњу консолидацију и даљи развој у правцу социјализма, а сама основна структура те државе давала је њеној суверености карактер сличан оном — само подигнутом на један виши степен — који је буржоазија била прокламовала у прогресивној фази свога историског развоја. СССР је зато као основно начело, на коме је поставио своје односе са другим државама, прогласио узајамно поштовање суверености и независности, немешање у унутрашње послове других држава, равноправност и сва остала начела која су сачињавала прогресивне аспекте суверености (за разлику од реакционарног појма „апсолутне суверености"). Тај став дошао је до изражаја у уговорима које је совјетска влада још првих година склопила прво са суседним, па затим са низом других земаља, као и у уговорима о пријатељству и неутралности које је крајем двадесетих година закључила са низом земаља. Тај је став дошао до свог пуног изражаја и по ступању СССР у Друштво народа, где је он одмах иступио као бранилац слободе и суверености народа, којима је почела да прети све озбиљнија опасност од стране фашистичких агресора.

Прогресивно схватање суверености, од кога се и пракса и теорија капиталистичких земаља све више удаљавала, нашло је, према томе, свога заточника у Совјетском Савезу, у првој држави радника и сељака.

5. Промене које су после Другог светског рата настале у међународним односима утицале су и на појаву нове фазе и у еволуцији појма суверености. На једној страни, у оквиру капиталистичког света, односно код његових водећих сила, негација суверености добија једну нову и много реалнију садржину. На другој страни, у оном делу света који се не налази више у склопу капиталистичког система, у табору демократије и социјализма, очувана су, даље развије-

на и обогаћена новом садржином она обележја суверености која су некад од буржоазије била проглашена за „света“ у прогресивном раздобљу њеног историског развоја и која претстављају општу тековину демократских снага човечанства и неопходни услов — у овој фази развоја савремених држава — за одржавање мира и слободе народа.

Промене до којих је у оквиру међу-империјалистичких односа дошло данас, у фази крајњег заоштравања опште кризе капитализма, описао је друг Кардељ овим речима: „Ако смо раније говорили да се сав капиталистички свет налази под превлашћу неколико империјалистичких држава, у којима је концентрисан сав финансиски капитал, данас бисмо већ могли говорити о томе да је финансиски капитал једне једине крупне капиталистичке државе, тј. САД, узео под већу или мању контролу и притискује готово сав капиталистички свет“.[27]) Таквом једном империјализму суверености није више потребна као заштита од империјалистичких супарника, него може претстављати само препреку на путу остварења његових експанзионистичких тежњи и планова о господарењу светом. Зато је сасвим природно што је у састав идеолошке надградње таквог једног империјализма ушао и захтев за напуштање суверености или њених далекосежних ограничења, односно што је „један од праваца кампање која прати поробљавање Европе, — напад на принцип националног суверенитета, позив да се народи одрекну „суверених права“ и што се супротстављају „тим правима идеје о ‚светској влади‘. Смисао те кампање јесте да се улепша необуздана експанзија америчког империјализма, који безочно гази суверена права народа, да се САД прикажу као поборник општечовечанских закона, а да се они који се одупиру америчком продирању претставе као присталице преживелог ‚егоистичког‘ национализма“. (А. Жданов). То је један од аспеката „кризе суверености“ у данашњем капиталистичком свету.

Други аспект те „кризе“ био би у томе што владајући кругови оних капиталистичких земаља које су позване да се одрекну своје суверености дају овом појму једно много уже значење, показујући све већу спремност да се том позиву одазову. Осећајући да је одржање њихових класних позиција све зависније од спољне, стране, тј. америчке потпоре, ти су кругови спремни да у размену за ту потпору жртвују значајне атрибуте независности својих земаља. Убеђени да је и сама судбина система на коме те позиције

ANALI PFB | anali.rs

[27]) Забелешке о неким питањима међународног развитка, „Комунист“, II година, бр. 2, стр. 15.

почивају везана за остварење експанзионистичких стремљења САД, они су спремни да суверености појединих капиталистичких држава жртвују потреби одржања капиталистичког система као целине. Отуда је разумљиво што су данас најжешће присталице напуштања суверености баш они који су највећи браниоци капитализма, донкихотски поборници његовог одржавања по сваку цену (Черчил, Бевин, Спак и други).

Напади на суверености имају — по форми — извесне сличности с нападима којима је суверености била изложена у време после Првог светског рата. Они су увијени у исту псеудо-пацифистичку и псеудо-прогресивну фразеологију којој су и тада прибегавали доктринарни противници суверености. Поново се појављује теза коју нарочито заступају амерички писци Џон Ђуи,[28]) Мортимер Адлер,[29]) Квинси Рајт,[30]) да суверености неизбежно води анархији у међународним односима па да, према томе, нужно доводи до рата; ништа мање него интереси мира захтевају да она нестане са међународне позорнице. Појављује се и теза о „застарелости" суверености, теза да суверености више не може бити места у свету где „међузависност" држава све више потискује њихову независност са првог плана међународне стварности, да она, у данашњој „атомској ери" претставља опасан анахронизам. Појављује се и позната теорија о појединцу као субјекту међународног права; ову теорију, поред осталих, развија и Филип Џесап[31]) професор на Колумбија-универзитету и претставник САД у Савету безбедности. Џесап, с друге стране, покушава да Русовљеву теорију „опште воље" пренесе на међународни план: сматрајући да таква општа воља постоји изнад посебних воља држава, он тражи да државе своје посебне суверености слију у једну заједничку суверености, чији ће носилац бити међународна заједница; као што се види, Џесапова теорија „опште воље" уствари је само ново издање Ренарове теорије „општег добра". Ни у друге аспекте правне аргументације — којом се и сада противници суверености обилато служе — нису унети никакви нарочито нови елементи. С једне стране, оживљују се схватања бечке школе о јединству правног система с приматом међународног права (вођ те школе Келсен, као што је познато, данас живи и ради у САД), док се, с друге стране, у оквиру дуалистичких концепција, још одлучније инсистира на потреби да се унутрашњи правни системи потчине међународном, „универзалном" правном систему, још

[28]) J. Dewy, Problems of Men.
[29]) Mortimer Adler, How to Think about War and Peace, New York, 1946.
[30]) Quincy Wright, A study of War.
[31]) Ph. Jessup, A Modern Law of Nations, New York, 1948.

ANALI PIB | analiis

се упорније указује на „изворни карактер“ међународног права. И једним и другим путем долази се до једне конструкције у којој сувереност држава нужно ишчезава и изводи се практични закључак о обавезности и оних међународних правних норми на које државе нису дале свој изрични пристанак. И број теоретичара „светске владе“ и „наддржаве“ осетно се повећао; међу њима се истичу већ поменути Мортимер Адлер, Мајкел Стрет,[32]) социолог Огбурн,[33]) математичар Ајнштајн[34]) и други.

Офанзиви идеолога империјализма против суверености свесрдно су се, разуме се, придружили и теоретичари десне социјал-демократије, који су тезом о „застарелом“ и „реакционарном“ карактеру суверености покушали да целој офанзиви дају „прогресивно“ и „демократско“ обележје. Карактеристичан је у том погледу чланак који је један од најпознатијих теоретичара британске лабуристичке странке, професор Харолд Ласки, недавно објавио у америчком часопису Форејн аферз.[35]) Помоћу псеудо-марксистичких аргумената, Ласки покушава да докаже да је савремени економски и друштвени развој дао целој концепцији о суверености националној држави застарело, реакционарно обележје. Суверености припада, према Ласкију, једној ранијој, сада историски превазиђеној епоси; данас је она дошла у сукоб с друштвеном и међународном стварношћу и тиме постала кочница за напредак, „оружје којим се прошлост брани од будућности“.

Поред поменутих — и многих других — правних и политичких писаца, међу критичарима суверености и присталицама „светске владе“ данас се појављују — и то је оно што даје тој критици нарочито ново и значајно обележје — и многи политичари и одговорни државници капиталистичких земаља. Тако је још новембра 1945 године британски министар иностраних послова Бевин изјавио да му се чини „да смо неминовно упућени на једно ново проучавање питања стварања светске скупштине коју би непосредно бирали народи света као целина...“ Исту идеју о „светској влади“ Бевин је поновио и на трећем заседању Генералне скупштине Уједињених нација. Познато је да је канадски председник владе Мекензи Кинг, децембра 1945 године већ, истакао потребу да се „створи нека врста светске владе“. На го-

[32]) Michael Struight, Make this the Last War, New York, 1942.

[33]) Ogburn, Sociology and the Atom (The American Journal of Sociology, January 1946, p 268. Огбурн заступа гледиште да би само „светска влада“ била у стању да спасе од ужаса атомског рата.

[34]) Види одговор совјетских научника на Ајнштајнов предлог у Новое Время од 26 новембра 1947, бр. 48.

[35]) H. Laski, The Crisis in our Civilisation (Foreign Affairs, Vol. 26, No. 1, p. 43).

тово свим последњим заседањима органа Уједињених нација (1946—1948 год.), претставници капиталистичких земаља изјашњавали су се — поводом најразличитијих питања — за напуштање или ограничавање суверености. Да наведемо само неке примере са другог редовног заседања Генералне скупштине. Делегат Филипина, који је иначе сматран у Организацији као један од најизразитијих претставника америчке политике, изјавио је, на пример, да „садашњи систем превласти националног суверенитета води свет рату". Делегат Велике Британије, Макнил, извршио је веома жесток напад на оно што он назива „апсолутном сувереношћу". Делегат Белгије Спак развио је, са своје стране, познату социјал-демократску тезу о „реакционарном карактеру" идеје суверености и пребацио претставницима напредних демократских земаља што се за такву једну идеју залажу.[36] Сличне — и још прецизније — изјаве даване су на конференцијама за стварање „европске уније", на скуповима „европске парламентарне уније" итд. Могао би се навести низ других примера са разних међународних скупова и конференција, који јасно илуструју данашњи став претставника капиталистичких земаља у погледу суверености.

Овакав став одговорних политичара и државника капиталистичких земаља показује да је историски превазиђено време када је суверености нестајало само у конструкцијама теоретичара „чисте правне науке" и када су о „светској држави" сневали само малограђански пацифисти, англосаксонски пастори и професионални „усрећитељи" човечанства између два светска рата. Као што је већ наглашено, одрицање суверености је данас добило много реалнију садржину: некадашње „утопије" су данас не само постале саставни део идеолошког арсенала најмоћније империјалистичке државе — оне су постале конкретно оружје, а уједно и реалан циљ политике те државе. О томе јасно сведоче послератни међународни односи.

Једно од средстава помоћу кога се покушавало да се теорија о „напуштању суверености" и о стварању „над-државе" спроведе у живот била је организација Уједињених нација. У тој међународној организацији извесни писци и политичари видели су први корак ка стварању онакве „светске државе" каква би одговарала садашњим стремљењима америчке политике. „Сама Повеља садржи извесна отступања од начела суверености", изјавио је претставник Велике Британије у Савету безбедности приликом дискусије о

[36]) На ову Спакову изјаву Вишински је одговорио: „Г. Спак је рекао да је државна сувереност „реакционарна идеја". О, да, државна сувереност је реакционарна идеја ако стоји на путу прогресивном империјализму..." (Дискусија о грчком питању у Политичкој комисији на II редовном заседању Генералне скупштине УН)

грчком питању. Један амерички писац је то недавно још одређеније формулисао: „Недостаци првобитне концепције УН могу се отклонити само ако се Повеља призна као први корак у правцу стварања светске владе са ограниченим овлашћењима. Не може никад бити трајног мира у свету у коме највиша власт припада сувереним државама. Мира може бити само тада ако постоји једна власт изнад нација, створена од уједињених народа света, којој ће се народи света непосредно покоравати, а која ће о њиховим земљама стално водити рачуна".[37])

Да би се одредио прави смисао и стварни домашај оваквих схватања, потребно је утврдити какав је стварни однос између ОУН и суверености држава. ОУН је, као што је познато, произишла из једног ослободилачког рата у коме је антихитлеровска коалиција уништила „ударну песницу међународне реакције", т.ј. савладала три најбезобзирније и најотвореније агресивне империјалистичке силе — хитлеровску Немачку, фашистичку Италију и милитаристички Јапан. Организација је створена у сасвим одређеном циљу да онемогући понављање такве агресије. Она је зато, природно, морала да садржи знатна ограничења оне „апсолутне" суверености коју су осовинске силе довеле до њених логичних консеквенца, тј. суверености схваћене као неограничена самовоља у међународним односима, као рационализација права на агресију, као, у крајњој анализи, негација суверености других држава. У том смислу је Вишински, упитан 1946 године на заседању Савета безбедности у Лондону да ли сматра да Повеља садржи извесна ограничења суверености држава, одговорио потврдно. Исто је тако природно с друге стране, да је у тој Организацији дошао до изражаја и нашао заштиту онај други вид суверености, тј. сувереност схваћена као међународно-правна формулација права сваког народа на самоопредељење, независност и равноправност с другим народима. Та два момента утицала су на структуру коју је Организација добила у Сан Франциску 1945 године, у време када рат још није био завршен и када је антихилеровска коалиција још претстављала значајан саставни део међународне стварности.

Тежило се да се створи једно заиста моћно оружје за борбу против будућих агресија, да се изгради један далеко ефикаснији систем колективне безбедности него што је било старо Друштво народа. Значајне су у том погледу одредбе чл. 25 Повеље, којима се државе чланице обавезују да изврше одлуке Савета безбедности, у складу са Повељом, што значи да се унапред обавезују да изврше и оне одлуке

ANALI PFB | anali.rs

[37]) Опширније о овим аспектима напада на сувереност види Коровин: Американска економска помоћ и национални суверенитет (Советское государство и право, бр. 9, септембра 1947 год.).

у чијем доношењу нису непосредно учествовале. Та одредба претстављала је битан услов за ефикасно деловање Савета безбедности у циљу одбране мира. То је и смисао напуштања апсолутне примене начела једногласности, како у Генералној скупштини, тако и у Савету безбедности, и ограничења примене тога начела у Савету безбедности на сталне чланове Савета, тј. на оних пет великих сила за које је у Повељи предвиђено да ће преузети главни део терета у погледу одржавања међународног мира и безбедности. Овако сведено на своје праве и реалне размере, начело једногласности претставља камен темељац Организације као ефикасног инструмента за борбу против евентуалних агресија. Оно, истина, претставља извесно отступање од принципа формалне једнакости држава, али зато претставља много ефикаснију гарантију суверене једнакости држава него што је могла да пружи било која одредба Пакта Друштва народа.

Та „суверена једнакост", свечано прокламована у тач. 1 чл. 2 као једно од основних начела на којима цела Организација почива, обезбеђена је и извесним бројем других одредби Повеље. Карактеристична је у том погледу тач. 7 чл. 2 Повеље којом се забрањује мешање Уједињених нација у питања која „битно спадају у домаћу јурисдикцију било које државе". Начело домаће јурисдикције, које у ствари није ништа друго до правна формулација принципа неинтервенције, добило је потпунију заштиту у Повељи него што је имало у Пакту Друштва народа (тач. 8 члана 15 Пакта говори о питањима која „на основу међународног права улазе у **искључиву** домаћу јурисдикцију" једне државе). Затим је створена могућност (упркос отпора колонијалних сила) и за зависне и полузависне народе да, кроз установу међународног старатељства, дођу до своје независности и националне суверености.

Повеља Уједињених нација, разуме се, као резултат компромиса између двеју тенденција у међународној политици, које су већ биле почеле да се испољавају у оквиру антихитлеровске коалиције, није била савршена, па, према томе, није могла пружити ни потпуну заштиту оним вредностима за чије су се остварење народи у антифашистичком рату борили. Али је она ипак била врло далеко од онакве наддржаве какву су идеолози империјализма хтели у њој да виде и од ње да створе.

Зато су сви покушаји у том смислу нужно повлачили за собом потребу да се структура Организације из основа измени, захтевали су непосредну или посредну, отворену или прикривену ревизију Повеље. Ти су покушаји били почели још у Сан Франциску и они су настављени у разним

облицима на заседањима готово свих органа УН, док нису добили отворен облик на другом редовном заседању Генералне скупштине. С једне стране, ишло се за изменом структуре Организације у смислу који би учинио да она престане бити брана против насртаја на независност и суверености држава (кампања против начела једногласности великих сила у Савету безбедности, стварање тзв. интеримног комитета Генералне скупштине у циљу заобилажења Савета безбедности, покушаји да се посредним путем наметне обавезна надлежност Међународног суда правде, која је још у Сан Франциску била одбачена, да се тумачење Повеље стави у надлежност Суда, изигравање одредби о старатељству, итд.). С друге стране, извршени су под фирмом УН непосредни напади на суверености извесних држава и народа (Грчка, Кореја). Карактеристичан је у том погледу план који је делегација САД успела да наметне већини у Комисији за атомску енергију УН. Тај план предвиђа стварање једног међународног органа за контролу атомске енергије, који би стварно био независан од Организације, а чија би овлашћења била тако широка да би дубоко задирала у суверености појединих држава. Сви ти политички маневри били су често праћени теоријским расматрањем о „застарелости", „штетности" суверености и другим елементима интервенционистичке идеологије, обавијене често „левим" фразама из речника десне социјал-демократије, из којих смо већ навели неке цитате.

Покушаји практичне примене теорије о потреби напуштања или бар сужавања суверености држава, нису се, међутим, ограничили на ОУН. Они су дошли до изражаја у многим другим аспектима међународне политике САД, као на пр. у њеном ставу на Парискоj мировној конференцији у вези с Трумановом доктрином и Маршаловим планом итд.[38]) Они су стављени још отвореније — помоћу америчке гласачке машине — на дневни ред данашњег трећег заседања Генералне скупштине УН.

6. Суверености као таквој има, према томе, све мање места у теорији и у пракси империјалистичког система. То је, као што смо видели, сасвим у логици тога система. „Суверености као слобода самоопредељења сваког народа или државе унутра и споља и империјализам, то су два појма која се узајамно искључују."[39]) У таквим условима је сасвим природно да је суверености, схваћена баш у овом смислу, могла наћи своје браниоце само у оним снагама међународног живота које се супротстављају империјалистичкој офанзиви, како на политичком, тако и на идеолошком плану. Такав став према суверености народа и држава нужно произлази из

[38]) Коровин, Op. cit. стр. 14
[39]) Коровин, Op. cit. стр. 22

општег положаја тих снага у савременом историском збивању. Тако, даљи прогресивни развитак држава које су се истргле из орбита империјализма захтева, као битан услов, пуну суверености и у спољним и у унутрашњим односима. Тако је, с друге стране, за колонијалне и полуколонијалне народе, који се боре за своју независност или за стварање својих националних држава (или, уколико су успели да добију формалну независност, који се боре да тој независности дају и стварну садржину) суверености добила сличан значај — значај идеје-материјалне силе — који је имала за младе грађанске државе у доба њиховог формирања.

У тим новим условима и појам суверености добио је нову садржину: развијене су и доведене до њихових логичних конзеквенаца оне прогресивне одлике које је у ранијим фазама своје историске еволуције имао, а упоредо с тим изгубио је оне реакционарне, агресивне аспекте — који се могу обухватити општим појмом „апсолутне суверености" — које је у појединим, нарочито у познијим епохама, у разним степенима садржавао. Добивши нову садржину у пракси, појам суверености захтевао је нову теориску разраду. Основи за ту разраду могу се наћи у класицима марксизма-ленињинизма, а нарочито у Стаљиновој књизи о марксизму и национално-колонијалном питању. „Нације су суверене и све су нације једнаке", пише Стаљин и на тај начин одређује два основна елемента из којих се појам суверености састоји. Та два елемента су, с једне стране, право сваког народа на самоопредељење, а, с друге стране, право сваког народа на једнакост с другим народима.

Право народа на самоопредељење значи право сваког народа да сам одређује своју судбину, па према томе и да образује своју националну државу, а затим право да у оквиру своје државе организује свој привредни, друштвени и политички живот на начин који му најбоље одговара и без ичијег мешања. Право народа на самоопредељење било би оно што традиционална правна наука назива националном сувереношћу, док би право државе на независност било оно што традиционална правна наука подразумева под појмом државне суверености. Суштинских разлика између та два појма, према томе, нема; разлика је само у степену политичког развитка и државног оформљавања нација. Таква концепција суверености не изискује ни оне разне метафизичке конструкције (као што је „правна личност државе") које је грађанска правна наука морала да ствара да би за њих могла везати своју суверености: она почива на чврстим социолошким темељима. Независност, као синоним и друштвено-политичка суштина суверености, значи „независност државне власти од сваке друге власти, како у границама, тако и

ван граница те државе."[40]) Право на независност повлачи за собом дужност немешања од стране других држава, поштовање начела неинтервенције, које је данас добило своју правну формулацију у заштити домаће јурисдикције, предвиђену тач. 7 чл. 2 Повеље УН.

Други елеменат суверености, нераздвојно везан за први, јесте право на једнакост, на равноправност с другим нацијама, односно државама. Оно се заснива на гледишту које је Стаљин изразио у своме недавном говору финским претставницима приликом закључења уговора о пријатељству између СССР и Финске. „Свака нација, — каже Стаљин — свеједно велика или мала, има своје сопствене особине, своју специфичност, која је својствена само њој и која не постоји код других нација. Ове особине претстављају онај допринос који улаже свака нација у заједничку ризницу светске културе, допуњава је и обогаћује је. У овом погледу се све нације, и мале и велике, налазе у истом положају и свака нација има исти значај као и било која друга нација." Равноправност нација у међународном праву значи да све нације у подједнакој мери уживају сва права која проистичу из суверености. Схватање да су суверености и једнакост само два аспекта једног истог појма дошло је до изражаја и у Повељи Уједињених нација, где се, као једно од основних начела на којима Повеља почива, истиче „суверена једнакост чланова Организације".

Овако схваћена суверености има две значајне карактеристике којима се разликује од концепције суверености на коју наилазимо у грађанској правној науци. Прва карактеристика јесте у томе што се она ослобађа оних формалистичких аспеката који су је раније неминовно пратили: она није више правни застор иза кога се крије економска и политичка зависност, они разни „прелазни облици државне зависности" о којима говори Лењин;[41]) овде правној форми одговара сасвим реална економска и политичка садржина. Друга карактеристика јесте у томе што суверености добија и ширу географску примену. Она се више не сматра привилегијом уског круга „цивилизованих" народа, стварно оних народа који су већ формирали своје државе, она се, другим речима, не своди искључиво на тзв. државну суверености, прогресивна и правна мисао признаје то право свим народима, па и колонијалним и полуколонијалним, тј. „државну суверености" проширује на „националну суверености".

Само са гледишта овог научног појма суверености, могу

[40]) А. Вишински: О неким питањима теорије државе и права. (Советское государство и право, бр. 6).

[41]) „Империјализам као највиши стадиј капитализма", Култура, Београд, 1947, стр. 82.

ANALI PFB Lanali.rs

се расмотрити и решити извесна питања која су се за буржоаске правнике постављала у вези са сувереношћу, а која су им, највећим делом, служила као теоретско оправдање за став који су, у овом или оном тренутку, из овог или оног разлога, заузимали према проблему суверености.

Узмимо, пре свега, наводну дихотомију између међународног права и суверености држава, на основу које је грађанска правна наука било одрицала постојање међународног права, било тражила напуштање суверености. Полазећи од објективне међународно-правне стварности напредна међународно-правна теорија признаје, у данашњим условима, примат унутрашњег права, али, по речима академика Вишинског, „признајући приоритет националном праву, изграђеном сходно интересима народа мирољубиве, слободне и независне државе, совјетска концепција националног права не противуречи и не може да противуречи концепцији међународног права, која одговара том истом захтеву. Шта више, она том међународном праву пружа трајну основу и обезбеђује му потребан ауторитет, без чега је немогућно успешно регулисање међународних односа међу независним сувереним државама".[42]) Постављена, према томе, у овакав конкретан национално-правни и међународно-правни оквир, сувереност држава не само што не долази, нити може долазити у сукоб с потребама одржавања и учвршћења међународног права, него претставља и једину основу на којој то право може данас да почива.

Међутим, ако се призна сувереност држава и примат домаћег правног система, онда како објаснити обвезивање држава међународним правом, где треба тражити основу обавезе поштовања примљених међународних обавеза, какав став заузети према начелу pacta sunt servanda? Видели смо да су извесни буржоаски писци настојавали да том начелу даду метафизички карактер (Фердрос је у њему видео „изворну норму" општег правног система), да га подигну на пиједестал који би за собом повукао знатна ограничења суверености; други писци, а пре свега теоретичари апсолутне суверености, као Хелер и Карл Шмит су, насупрот томе, уопште негирали то начело. Начело pacta sunt servanda нема, разуме се, никакав метафизички карактер, али принцип поштовања слободно преузетих међународних обавеза претставља нужан услов могућности међународне сарадње, како између држава истог тако и између држава различитог друштвеног и политичког уређења па према томе и једну од основа међународно-правног поретка. Као што је совјетски претставник у Савету Друштва народа изјавио 23 јула 1936 го-

АНАЛИТИКА | analiti.rs

42) А. Вишински: Међународно право и међународне организације. Советское государство и право, Но 1, јануар 1948.

дине, поводом тврђења уругвајског делегата да прекид дипломатских односа претставља акт државне суверености који не може бити подвргнут контроли једне међународне уста:ове: „...Међународне обавезе изгубиле би сваку вредност ако би једна влада могла рећи: „Обавезе су обавезе, али ја сам суверена и могу да радим штогод хоћу; могу, према своме нахођењу, да игноришем примљене обавезе.“ Дужност поштовања слободно примљених обавеза не само да није, према томе, у супротности с појмом суверености, него претставља напротив нужан елеменат тога појма. Начело pacta sunt servanda свечано је проглашено и у чл. 2 Повеље УН.

Ни појам „општег добра” или „општег интереса” нема онај метафизички карактер који су хтели да му дају извесни писци који су у његово име позивали народе да жртвују своју независност, као и они који с тим „општим добром” теже да изједначе уске интересе монополистичких кругова извесних земаља. То, међутим, не значи да не постоје извесни интереси који су заједнички свима народима света. Ти су интереси дошли до изражаја у акционом програму антихитлеровске коалиције у време рата, чије је основне тачке Стаљин овако формулисао у говору одржаном 6 новембра 1942: уништење расне искључивости; једнакост народа и неповредивост њихових територија; ослобођење поробљених народа; право сваког народа да своје ствари уреди онако како он то жели; успостављања демократских слобода. Ти су интереси затим нашли своју — иако не потпуно адекватну — формулацију у Повељи Уједињених нација. Један од важних аспеката тих заједничких интереса, један од важних елемената тога „општег добра” јесте суверена једнакост држава.

Треба, у вези с тим, рећи неколико речи и о „међузависности“ (interdépendence) народа и држава, коју, нарочито у последње време, буржоаски писци противстављају њиховој независности и износе као аргумент против суверености, која није ништа друго до правни израз те независности. Неоспорно је да је под савременим економским условима међусобна повезаност народа и држава достигла до сада невиђени степен. Неоспорно је међутим да се „ова тенденција развијала у нарочитим облицима који противрече њеном унутрашњем историском смислу. Међусобна зависност народа и привредно уједињавање територија нису у току развитка капитализма остваривани путем сарадње народа као равноправних јединица, него путем потчињавања једних народа од стране других, путем угњетавања и експлоатације мање развијених народа од стране развијених... Зато је, упоредо с тенденцијом уједињавања, расла тенденција ка

ANALI PFB | anali.rs

уништењу насилних облика тога уједињавања".[43]) Суверености је израз те друге тенденције, она је брана против свих оних разних облика „насилног уједињавања" којима су, у данашњим условима, изложени сви народи и државе.

У светлости тога и таквога схватања суверености постаје јасан и један други моменат на коме политичари и писци капиталистичких земаља инсистирају, наиме, разлика између „апсолутне" и „релативне" суверености. Своје нападе на суверености ти писци и политичари не управљају, обично, против суверености као такве, него само против застарелог појма „апсолутне" суверености. Тиме, разуме се, настоје да тим нападима дају не само умеренији, него и напредан и демократски карактер. При томе, међутим, они немају у виду апсолутну суверености у смислу у коме је овде схваћена, тј. онај појам суверености која води своје порекло од апсолутистичке монархије, а који су нацистички и фашистички теоретичари довели до њених логичних конзекквенца. Такво схватање суверености напредна међународноправна теорија и пракса социјалистичких земаља и народних демократија одлучно одбацују. Оно је наишло на озбиљна ограничења, као што смо видели, и у Повељи Уједињених нација. Међутим, кад империјалисти говоре да суверености треба ограничити, да је треба „релативизирати", они никако не мисле на апсолутну суверености у овом смислу (која је потпуно у логици империјализма), него циљају управо на суверености у смислу независности народа и држава. „Релативна суверености" за њих значи суверености ограничену у интересу империјалистичких монопола.

7. Суверености није никакав скамењени, метафизички концепт. Политички појам, који је затим добио и своју правну формулацију, суверености се појавила у сасвим одређеним историским условима. С променом тих услова, мењао си и њен карактер и садржина, као што се мењао и став појединих друштвених и политичких снага према њој. Данас, питање суверености постало је једно од оних питања где се најјасније сукобљавају све основне тендеције у међународним односима, па према томе и у међународној-правној теорији, тенденција империјалистичка, реакционарна и агресивна, с једне, и тенденција антиимперијалистичка, демократска и мирољубива, с друге стране. Док прва тенденција, у данашњим условима, води потпуном негирању суверености иу пракси и у теорији, дотле друга тенденција подиже појам суверености на један виши степен, обогаћује га новом садржином и чини од њега моћно оруђе у борби за даљи прогресивни развитак човечанства, за одржавање мира и независности народа и држава.

[43]) Стаљин, op. cit., стр. 148.

Као и многе друге елементе демократске идеологије (народни суверенитет, примат народне скупштине над егзекутивом, поштовање човечије личности грађанина и других људских права, вера у прогрес и разум) за које се борио и са којима је побеђивао застареле друштвене снаге, друштвене односе и идеологије, капитализам данас напушта и принцип суверености као важан део демократске идеологије. У доба своје младости капиталистичке државе су сматрале као услов свог достојанства и свог привредног и културног развоја да буду национално суверене и зато су позивале напредне друштвене снаге на борбу против светских империја и учествовале у разбијању зидова Свете Римске Империје и Свете алијансе, тадашњих „наддржава" у којима су се младе националне творевине капитализма гушиле. Данас, у доба свог изумирања, капиталистичке државе су изгубиле осећај националног достојанства, напуштају идеје националне суверености и сахрањују их у зидове једне капиталистичке „наддржаве", у којој се надају да фосилизирају и сачувају застареле друштвене односе и форме и да их ограде од дејства закона историског развоја о нужној смени старих и превазиђених друштвених односа новим прогресивним односима. При томе, капитализам, као и сви системи у свом изумирању, као што је напомињао Енгелс, показују да историја учи да се ничем нису научили. Међутим, историја објективно учи и показује да Света Римска Империја није донела спас феудализму, када он више није био позитиван друштвени систем, као што ни Света алијанса није очувала повампирену владавину реакционарне спреге феудалних спахија и врхова новог трговачког капитализма.

У савременој етапи друштвеног и политичког развоја света, против сваког насилног успостављања једне „светске", тј. империјалистичке владе, налазе се уједињене огромне друштвене,политичке и моралне снаге света. У савременим друштвено-политичким односима унутар капиталистичког света и у међународним односима, формирање капиталистичке „наддржаве", под руководством америчког империјализма, значило би једну дубоко реакционарну и противисториску појаву, како у међународном опсегу, тако у унутрашњем, националном оквиру. Империјалистичка „наддржава" значила би једну крајње реакционарну полициску државу, створену да угуши све демократске и прогресивне тежње зрелих нација и нација које се боре за своју самосталност. Она би уједно претстављала покушај насилног фосилизирања капиталистичког поретка претопљеног у јединствени амерички капитализам и тиме би значила досад невиђену кочницу друштвеног и културног развоја човечанства и свих народа.

ANALIFPB | analiz

Услед свега тога, разумљиво је да се данас на бранику чувања и остварења националне суверености свих садашњих великих и малих држава и будућих националних држава налазе у првом реду СССР и земље народне демократије, у којима је први пут у историји национални суверенитет добио своју широку реалну основу преласком власти у руке огромне већине народа, изградњом материјалних основа за народну власт, остваривањем социјализма и његовим даљим развојем у комунизам, у бескласно друштво. Национални суверенитет је, осим тога, идеолошко оруђе и материјална снага прогресивних демократских класа у оквиру капиталистичке државе, које у борби за одржавање националног суверенитета налазе услов за отпор како према тенденцијама потчињавања америчком империјализму, тако и за своје коначно политичко ослобођење. Прогресивне демократске снаге остају једини носиоци идеје националног суверенитета и наследници његове демократске суштине. Најзад, национални суверенитет је неизбежно политичко-идеолошко средство у борби за самосталност коју данас воде и коју ће водити полуколонијални и колонијални народи.

У овом погледу, у одбрани начела суверености и равноправности свих народа и држава, истакнута улога припала је новој Југославији. Познато је да је она, с једне стране, на свим међународним конференцијама (Париској мировној конференцији, заседању појединих органа ОУН, Дунавској конференцији итд.) увек била у првим редовима борбе против свих покушаја да се послератној међународној заједници наметну империјалистичке концепције о напуштању, „сужавању", „релативизирању" суверености. Познато је, на пример, да је она на Париској конференцији увек одлучно устајала против свих настојања да се поједина питања (Дунав, савезничка имовина у бившим непријатељским земљама, аустралијански предлог о стварању међународног суда за људска права итд.) реше на начин који би био у супротности са сувереношћу држава. Познат је њен став, на заседањима органа ОУН, према свим покушајима да се Организација претвори било у инструмент, било у застор за политику која би у суштини била уперена против начела на којима она треба да почива, а пре свега против суверене једнакости држава. Познато је, најзад, да је Југославија своје послератне односе са осталим земљама заснивала на принципу пуног узајамног поштовања суверености. Такав став наше земље према проблему суверености потпуно је у складу с њеном данашњом друштвеном и политичком структуром и њеним општим положајем у савременом међународном збивању.

Тако се поставља у теорији и политичкој пракси питање суверенитета и његове „застарелости". Идеја о застаре-

лости суверенитета у данашњим условима развоја људског друштва и међународних односа јесте израз и доказ капитуланства владајућих кругова капиталистичких земаља пред америчким империјализмом с једне стране, а с друге стране, израз страха ових кругова од прогресивних и демократских снага, којима показују пут ослобођења оне државе које су се, под вођством и уз помоћ Совјетског Савеза, издвојиле из капиталистичког и империјалистичког орбита и које стоје на бранику националног суверенитета, односно које чувају и продубљују пуну суверену равноправност свих држава у данашњем свету — великих и малих.

Ђ. НИНЧИЋ

ANALI PFB | anali.rs

ДАНАШЊЕ СТАЊЕ У ПОГЛЕДУ КАЖЊАВАЊА РАТНИХ ЗЛОЧИНАЦА И ПОМАГАЧА ОКУПАТОРА*)

1. Сви демократски правници придавали су и придају велики значај проблему кажњавања ратних злочинаца и помагача окупатора. У новој Југославији овом питању је увек даван посебан значај, јер је практиковање ратног злочина, у свим његовим разноврсним формама, у њој оставило многобројне, тешке и дубоке трагове. Југословенски народи припадају великој породици словенских народа, чије су домовине, у целини или у великим деловима, у току прошлога рата потпале под окупаторску доминацију фашистичких агресорских сила и биле предмет нарочитог, смишљеног и варварског метода истребљења кроз појединачни и колективни масовни ратни злочин. Већ из тога разлога југословенски народи кроз сопствено трагично искуство осећају сву важност проблема који је пред савест човечанства и пред будућност међународног права поставила појава масовног ратног злочина, којом се карактерише фашистичко вођење рата у Другом светском рату. И то не само ради правилне одмазде према злочинцима, која је легитимна, која и као таква има своју посебну друштвену и моралну вредност, свој посебан значај у међународном праву, већ и као проблем међународне солидарности и међународне правде, као проблем искључења злочина из међународних односа и заштите народа од злочиначких агресија и зверских истребљења у будућности. Међународно право израдило је данас основе једног правног система одговорности за прекршај међународних обавеза, за напад на међународни поредак, за кршење мира, за ратне злочине, који треба да послужи као база једног новог уређења међународне заједнице, засноване на равноправности, слободи и безбедности суверених нација. Увођење казнене санкције, засноване на начелу индивидуалне одговорности за акта државне политике, претставља историски догађај у прогресивном развоју међународног права. Повреде међународног права и обавеза, прихваћених међународним споразумима и уговорима, презирање правила и обичаја рата, злочини противу мира и противу човечности, сурове увреде најосновнијих

*) Скраћен реферат делегације Удружења правника ФНРЈ на III конгресу Међународног удружења демократских правника у Прагу одржаном од 6 до 9 септембра 1948 године.

осећања људске савести оглашене су не само забрањеним — оне су то и раније биле — већ међународно кажњивим по принципу индивидуалне одговорности државника, војних шефова, теренских команданата, високих функционера администрације, политичких партија и других друштвених организација, који су преузимали иницијативу или узимали учешћа у извршењу повреда међународног права, прекида мира и агресорског рата.

Правници у ФНРЈ стога не посматрају проблем одговорности за ратне злочине само из своје националне перспективе, као питање конкретних санкција које треба да буду остварене у име извршења свечано датих обавеза од стране вођа савезничких нација, већ они тај проблем посматрају и као саставни део система међународног права, на чијим основама треба да почива савремена међународна заједница.

Сматрамо да је од пресудног значаја уочити ову страну проблема. У досадањем практиковању издавања и кажњавања ратних злочинаца, код појединих савезничких влада — у коме погледу ми имамо најтежа искуства са владама и окупационим органима Сједињених Америчких Држава и Велике Британије у Италији, западној Немачкој и Аустрији —, манифестоване су јасно изражене тенденције да се питање издавања и кажњавања ратних злочинаца не посматра као извршење општих међународних обавеза и међународних закона, као једна објективна дужност, већ као вршење сопствене суверене власти као субјективног права, у коме се односне владе опредељују према својим политичким циљевима и свакојаким другим мотивима, у сваком случају независно од објективних критеријума, које постављају постојећи прописи и примљене обавезе.

Такво посматрање проблема одговорности за ратне злочине у највећој мери је штетно и по саму установу те одговорности, која треба да има карактер објективне институције међународног права, и по начелу међународне сарадње, и по сам принцип међународне правде.

Треба имати у виду да хитлеровска фашистичка коалиција није практиковала само ратни злочин, као метод вођења рата, већ је у такве методе увела и издају отаџбине од стране домаћих елемената, које је широко увлачила у своју службу и у своје злочине.

Издајници и сарадници са окупатором сваке врсте били су не само лица која су прешла у војну службу непријатеља, већ и лица која су прешла у службу његових политичких циљева. Велики број оваквих типова напустио је отаџбину коју је издао, заједно са окупатором коме је служио, и затекао се по логорима и збориштима, касарнама и

хотелима, углавном на територијама под контролом западних савезничких влада. Проблем гоњења ових ратних злочинаца, издајника и колаборациониста пренет је услед тога на међународни план, пошто је њихова одговорност постала зависна од екстрадиције.

Савезничке владе примиле су обавезу да ће и ову врсту ратних злочинаца издавати ради кажњавања народима од којих су отпали и према којима су извршили издају. Та обавеза је претстављала не само знак савезничке солидарности, него и средство борбе противу свих заостатака фашизма, у одбрану демократије која је заједнички циљ савезничке победе. Међутим, и обавеза издавања ове врсте домаћих ратних злочинаца, издајника и колаборациониста наилазила је често на велике сметње у држању појединих савезничких влада и окупационих органа — опет нарочито у Италији и окупационим зонама западне Немачке и Аустрије, — које су јасно манифестовале тежњу да произвољно и са гледишта било својих схватања, било својих интереса, прошлих и будућих, оцењују биће, степен и тежину извршених издаја према интересима других народа.

Није потребно нарочито наглашавати да такав обрт у примени начела кажњавања издајника и сарадника са окупатором нема никакве везе са системом те одговорности, како су га установили позитивни текстови међународног права, и да се кроз такву праксу то објективно начело изродило у арбитрарни критеријум, кроз који су поједине савезничке владе на штету интереса међународне сарадње манифестовале своју већу или мању нетрпељивост према другим народима.

2. Данашње стање у кажњавању ратних злочинаца и сарадника са окупатором карактерише се тиме што правна ситуација не одговара фактичком стању. То значи, другим речима, да је у међународним односима који се стварају у области примене одговорности за ратне злочине настала једна противправна ситуација, противна интересима међународног поретка и штетна по нормалне односе међународне сарадње, тј. једног од циљева Уједињених нација.

Ево примера:

1) Са гледишта права једна од основних обавеза свих савезничких влада из прошлог рата и свих Уједињених нација јесте обавеза изручења ратних злочинаца и колаборациониста оним народима пред којима одговарају за своје злочине.

По фактичком стању, међутим, ово изручење ратних злочинаца претставља не основну обавезу већ изузетак до кога се врло ретко долази. Према томе, док је по правној ситуацији општи принцип изручење, по фактичком стању је општи принцип неизручење.

2) Са гледишта права основно начело поступка јесте да је регистровање ратног злочинца код Комисије Уједињених нација у Лондону једини услов изручења ратног злочинца.

По фактичком стању, међутим, ово регистровање нема такав карактер, и односне савезничке владе, на жалост скоро без изузетака, захтевају или ново подношење доказа, или и саме понова испитују доказе о сваком ратном злочинцу, који је тражен и који је регистрован, независно од одлуке напред наведене Комисије о регистрацији, или — што је још чешће случај — не овде уопште рачуна о чињеници регистрације. Према томе, док је са гледишта права Комисија Уједињених нација у Лондону врховни међународни орган за регистровање ратних злочинаца, по фактичком стању поједине савезничке власти изнад тог међународног ауторитета стављају ауторитет своје владе, па каткад чак и ауторитет локалних војних команданата.

3) Са гледишта права, каогод и по логици сваког правног поступка у систему организоване власти, кад надлежан орган једне савезничке владе донесе најзад одлуку о издавању ратног злочинца, онда је природна последица такве одлуке да односни ратни злочинац буде стварно и издат.

По фактичком стању, међутим, код појединих савезничких влада, а нарочито америчке и британске, нижи извршни органи, под чијим се чувањем налази односни ратни злочинац, врше цензуру над одлукама о издавању и врло често одбијају да их изврше, оспоравајући на тај начин не само ауторитет Комисије Уједињених нација у Лондону, већ и ауторитет одлуке своје сопствене владе. Разуме се да је ова анархија у јерархиским односима само привидна и да она не би могла постојати кад не би била нарочито препоручена, подржавана и одобравана. Отуда се такви поступци не могу сматрати као изоловани самовољни поступци нижих органа, него као политика односних влада.

4) Са гледишта права сваки савезнички народ има право да у сопственој јурисдикцији и у вршењу своје суверености казни све ратне злочинце и издајнике, ради чијег је издавања предузео све прописане мере поступка.

По фактичком стању, међутим, ово право сваког савезничког народа подведено је под арбитрарну ревизију појединих савезничких влада, које у неким случајевима и према неким народима врше издавање ратних злочинаца и колаборациониста, а у другим случајевима и према другим народима такве захтеве одбијају. Према томе, начело равноправности, на коме почива правни систем кажњавања ратних злочинаца, у фактичкој примени претворено је у неравноправност појединих влада у погледу захтева које

постављају њихови народи, односно у систем дискриминације тих народа.

На тај начин велико начело одговорности у међународном праву за ратне злочинце, коме је био дат високи ранг једног од циљева победе, у пракси је доведено у опасност да буде потпуно уништено.

У томе је основни проблем данашње ситуације у кажњавању ратних злочинаца и помагача окупатора.

Ми смо у претходним паралелама између правног и фактичког стања главну пажњу обратили на питања издавања ратних злочинаца и издајника. Ово услед тога што су стицајем околности окупационе зоне западне Немачке постале опште безбедно склониште свих ратних злочинаца и издајника који су утекли из земаља у којима су извршили своје злочине. Самим тим цела установа одговорности ратних злочинаца свих врста доведена је у зависност пре свега од поступка њиховог издавања народима пред којима су побегли. Чињенично стање које смо напред описали имало је за последицу да онемогући примену принципа кривичне одговорности за ратне злочине у односу на велики број тешких ратних злочинаца и издајника. Одговорност за тако створено фактичко стање, које је у пуном нескладу са системом одговорности, спроведеним у међународном праву, па према томе и одговорност пред међународним правом, одговорност пред народима који су били жртве ратних злочина, одговорност пред Уједињеним нацијама и пред историјом носе поглавито савезничке владе под чијом контролом се налазе окупационе зоне западне Немачке.

судска пракса у поступку кажњавања ратних злочина, судска пракса у поступку кажавања ратних злочина, исто тако као и статистички подаци о раду међународних и националних судова у овој области, претстављају врло велики интерес за свестрано расветљавање целог проблема. Али питање недостатака откривених у поступку издавања ратних злочинаца ради суђења основно је питање у проблему кажњавања ратних злочинаца и основни узрок што принцип одговорности за ратне злочине до данас није остварен у пракси онако како су сви слободни народи имали право после заједничке победе да очекује. Отуда томе питању треба посветити изузетну пажњу.

ANALI PFB | anali.rs

3. Илустрована статистичким подацима у случају Југославије, контрадикција правног и фактичког стања у материји кажњавања ратних злочинаца изгледа овако:

Југославија је регистровала код Комисије Уједињених нација на основу поднетих и проверених доказа: Немаца и Аустријанаца 2.104

Од ових регистрованих ратних злочинаца у окупационим зонама Аустрије и Немачке југословенски органи су пронашли и Влада је затражила издавање за 1.712

Изручено је Југославији свега 309

Италијана регистровано је код Комисије Уједињених нација 803

Пронађено и затражено издавање 803

Изручено ——

Југословена регистровано код државне Комисије 7.812

Пронађено и затражено 1.862

Изручено свега 43

Из овога прегледа се види да поступак за издавање регистрованих ратних злочинаца махом не доводи ни до каквог резултата. Захтеви или остају без одговора, или се губе у мрежи разних административних колосека, по којима се бескрајно возају. Напред наведена статистика у том погледу сама је собом веома речита. У погледу издавања италијанских ратних злочинаца она претставља у пуној мери самовољно стављање ван снаге свих међународних обавеза за издавање ратних злочинаца. Практичан резултат оваквог стања може се изразити на тај начин да су америчке и британске власти — иако не служећи се формалистичком терминологијом — амнестирале својим арбитрарним поступањем све ратне злочинце италијанске народности за њихове злочине извршене према југословенским народима. Кад се има у виду да се међу овим ратним злочинцима налази читав низ команданата у окупационим зонама Југославије, који су, на начин који ни у чему не отступа од нацистичке окупације, без икаквог војничког оправдања злочиначки разарали читаве покрајине онда је лако схватити сву величину неправде коју су југословенски народи морали осетити.

У изналажење разлога за одбијање да се издаду уредно регистровани ратни злочинци америчке и британске окупационе власти уносиле су многобројне варијације.

Најчешће употребљаван и без сумње најлакши разлог јесте извештај да је тражени злочинац непознат и да се не налази на односној територији. Такав је разлог био наведен, на пример, чак и за ратног злочинца Одовића, који је, међутим, у логору Падеборн за то време вршио дужност полицајаца у британској служби, и који положај свакако

не претставља никакво тајно скровиште, неприступачно британским властима; или, на пример, за ратног злочинца Бергмана Гинтера, који се, међутим, налазио на високом положају финансиске администрације у Бизонији. Када је нетачност оваквих обавештења бивала доказана, онда је издавање понова одбијано. Али овога пута са разлога што надлежне окупационе власти — и поред међународне регистрације — налазе да њихова кривица није довољно убедљиво доказана.

У другим случајевима англо-америчке окупационе власти налазиле су и друге разлоге. Тако, на пример, противу издавања неких ратних злочинаца Мађара истакнут је приговор да њих тражи мађарска влада због дела издаје и да они дају првенство томе захтеву, пошто је издаја теже дело од ратног злочина. Међутим, они нису били издати ни за то теже дело. С друге стране, постоје докази да тежина издаје, као кривичног дела против сопственог народа, није тако строго одмеравана кад је била у питању издаја према југословенском народу као кад је била у питању издаја према неким другим народима. По поступцима према захтевима за издавање југословенских издајника те исте власти имале су сасвим друкчије гледиште.

Издавање ратних злочинаца југословенске народности оспоравано је са разлога што дела за која одговарају, по мишљењу разних војних команданата, не претстављају дела издаје, већ обична политичка диференцирања. На тај начин ступање у службу непријатеља, прихватање непријатељских ратних циљева у току рата, организовање политичке власти у окупираној територији, вршење окупаторске власти тако организованим апаратом по налозима окупатора, и све то уз вршење масовних ратних злочина најтеже врсте, квалификовано је на овако неодговоран начин као нормална политичка делатност.

У питању издавања бившег регента Хортија, регистрованог ратног злочинца, одговорног за зверства мађарске окупационе управе у Војводини, захтев југословенских власти одбијен је због старости Хортија, иако по међународним прописима доба старости није никакав елеменат у монструозном бићу ратног злочина.

У неким случајевима, кад је друге разлоге очигледно било немогућно користити, прибегавало се саботирању већ донесених одлука о издавању. Један од начина ове саботаже био је омогућавање бекства таквим лицима из логора, њихово пребацивање чак у Јужну Америку, као што је случај са великим бројем ратних злочинаца и издајника из Италије, њихово сељакање из логора у логор, ради затурања трагова. Британска команда логора у Оснабрику пустила

је, на пример, преко ноћи у слободу 13 ратних злочинаца, који су већ били издати и налазили се у транспорту који је заноћио у Оснабрику. Или, на пример, окупациони командант у Србији Фербер задржан је од транспорта уочи самог поласка због хитне операције; кад је оздравио, онда је опет задржан ради сведочења у Нирнбершком процесу, а када је и то прошло, задржан је понова ради потреба историског одељења САД. И тако је најзад коначно извучен. И тако даље, и тако даље.

Ови примери нису усамљени ни по броју, ни по врсти. Они су наведени само као делимична илустрација фактичког стања у анализи данашње ситуације у издавању ратних злочинаца.

Једна од карактеристика овог поступања, које је довело до напред наведене неповољне статистике издавања ратних злочинаца по захтевима Владе ФНРЈ је и примењивање изузетног поступка према тим захтевима, чиме је тешко повређено начело равноправности и међународне солидарности.

На пример, по пракси америчких власти у окупационој зони Немачке о захтевима свих чланица Уједињених нација за издавање ратних злочинаца решавао је Уред за ратне злочинце у Висбадену, мање више као о административном питању; једино захтеви Југославије уступани су на решавање правном одељењу САД у Берлину, као политичко питање. Пракса британских власти била је слична: о захтевима Владе ФНРЈ одлучује једна посебна комисија, а о захтевима влада осталих народа одлучује један суд, који поступа по утврђеном поступку подједнако према захтевима свих осталих влада.

Из изложених чињеница мора се констатовати да су нарочито англо-америчке власти у окупационим зонама Италије, западне Немачке и Аустрије према захтевима југословенских народа примењивале систем дискриминације који нема основа ни у објективном поступку, ни у природи југословенских захтева. Тај систем дискриминације не претставља само неоправдано вређање југословенских народа у њиховом осећању правде и у њиховим жртвама претрпљеним у току фашистичке окупације, већ претставља озбиљно подривање самог система одговорности, које је са гледишта савременог развоја међународног права од највеће штете.

Услед овако неповољног искуства у области издавања ратних злочинаца Влада ФНРЈ је била принуђена да цело питање изнесе пред Генералну скупштину Уједињених нација на њеном другом редовном заседању. Дебата која је тим поводом вођена показала је да сви напред описани по-

ступци нису били никако резултат самовласног држања појединих команданата, већ резултат политике односних влада, чије су делегације такву праксу узеле у заштиту и спречиле њену осуду, коју је предлагала југословенска делегација, подржана од делегација Совјетског Савеза и народних демократија. На тај начин поменуте владе и службено су се солидарисале са планским минирањем целе установе кривичне одговорности за ратне злочине. Ипак Генерална скупштина Уједињених нација није могла прећи преко овог питања, већ је донела резолуцију којом су потврђене раније њене одлуке о издавању ратних злочинаца и указала на дужност свих уједињених нација да примљене обавезе у том погледу извршавају.

Ми смо, с друге стране, у овом погледу најскоријих дана имали још једно тешко искуство, које у пуној мери осветљава позадину политике са ратним злочинцима према Југославији.

Пред Врховним судом Народне Републике Хрватске крајем августа о. г. окончан је један велики процес против једне групе од више десетина ратних злочинаца југословенске народности, који су одговарали за тешке ратне злочине масовног уништавања становништва, извршене за време окупације, у служби хитлеровске окупаторске управе. Пред Суд је било изведено 55 ратних злочинаца. Сви су се они налазили у запаним окупационим зонама Аустрије. Они нису били издати ради суђења, већ ухваћени на нашој територији на коју су пребачени од оних који су их имали предати, и то сада у циљу вршења шпијунаже, напада на јавне објекте и организовања немира.

На јавном претресу, који је у Загребу трајао више дана, утврђена је њихова одговорност за дугачак низ тешких ратних злочина, зверског убијања више десетина хиљада људи, жена и деце, паљења читавих насеља, мучења и сакаћења хиљада лица. Међу њима налазиле су се старешине и надзорници концентрационих логора, у којима су заточеници масовно ликвидирани по процедурама из Маутхаузена и Мајданека, органи окупаторске полиције у служби Гестапо-а, команданти и заповедници окупаторских трупа које су дејствовале на терену. На претресу је утврђено да су сви ти злочинци који су окрвавили руке у крви сопственог народа, после бекства из Југославије, били прихваћени и заштићени у Италији и у западним окупационим зонама Аустрије. У Италији они су уживали организовану помоћ извесних свештених лица католичког клера, уживали гостопримство у њиховим манастирима и заводима, одакле су добијали инструкције за поновно организовање. У Аустрији они су били у сталним везама са органима обавештајне службе неких окупационих сила и били узети у њихову службу.

На претресу је исто тако утврђено да су сви ти ухваћени злочинци припадали терористичкој организацији, образованој на територији окупираних зона Аустрије, подељеној у групе са посебним задацима, снабдевеној оружјем и радиостаницама, и да су тако илегално пребачени у Југославију, где су похватани.

Сви ти злочинци регистровани су, међутим, од стране Комисије за ратне злочине и њихово издавање југословенским властима узалуд је тражено. Уместо да буду предати Југославији у редовном транспорту, под стражом, они су пребачени илегално и под оружјем.

Та група ратних злочинаца, која је уживала гостопримство и заштиту католичког клера у Италији и окупационе управе у Аустрији, која се под таквом заштитом и уз помоћ тих органа понова организовала и која је пребачена у Југославију за извршење непријатељских задатака према Југославији, најбоље илуструје сву тежину напред изложеног стања по питању издавања ратних злочинаца и открива мотиве који су окупационе власти у западним зонама руководили да до таквог стања доведу.

4. Као што је познато још чл. 227 Версајскога уговора био је предвидео оснивање нарочитог суда који ће судити бившем крајзеру Виљему „за највишу повреду међународног морала и светости уговора". До овог суђења није дошло. Али је после две деценије један други немачки „фирер" извршио у још несравњено тежем облику и обиму рецидив некажњеног злочина противу мира и човечности.

Ово искуство имало се у виду при организовању одговорности за ратне злочине из прошлога рата. Оно лежи у основи многих свечаних декларација датих за време рата, када се тешка опасност непосредније осећала.

У једној изјави владе Велике Британије од 7 октобра 1942 споменута је погрешка са кајзером Виљемом и из ње извучена поука. „Ми немамо намеру, каже се у тој изјави, да учинимо исту грешку".

Први претседник Комисије Уједињених нација за ратне злочине, лорд Врајт, поновио је исту поуку: „Нећемо допустити да се некажњавањем ратних злочинаца понове грешке из 1914 до 1918".

На Московској конференцији вође три велика савезничка народа дали су заједничку свечану изјаву, да ће ратне злочинце „три савезничке силе сасвим сигурно прогонити до на крај света и изручити их њиховим тужиоцима, да би се правда извршила".

Поучени сопственим искуством, ми данас, само три године по свршетку рата, морамо констатовати да су напред наведене поуке заборављене и да су ова свечана обећања изне-

ANALI PFB | anali.rs

верена и извитоперена од законитог кажњавања злочинаца у противзаконито заштићивање тих злочинаца.

На процесу у Нирнбергу пред Међународним војним судом оптужени Франк рекао је у једноме тренутку гриже савести због страховитих нацистичких ратних злочина: „Хиљаду година ће проћи, а ова кривица Немачке још неће бити избрисана". — Догађаји су демантовали ову прву и једину моралну изјаву овог ратног злочинца. Јер није прошло не хиљаду година, него ни хиљаду дана, а те тешке кривице које су узнемириле савест чак и једног окорелог ратног злочинца почеле су бивати ублажаване, оправдаване и заборављане, па чак и заштићиване.

Очигледно је да се данашња ситуација у кажњавању ратних злочинаца не може разумети ако не покушамо да разумемо мотиве из којих су настали поступци који су до ње довели.

Ти мотиви стоје изван правног система који је био утврђен за издавање и кажњавање ратних злочинаца и који је био логичан, јасан и ефикасан. Критичан моменат за судбину овога система претстављало је уношење антидемократских мотива у поступак према ратним злочинцима свих врста, као последица политичког курса нарочито америчке и британске владе према Совјетском Савезу и према државама народне демократије, међу којима је и Југославија била нарочито предмет њиховог неоправданог става.

У читавом низу размимоилажења која су настала у послератном периоду, услед обновљених империјалистичких тежњи, обе поменуте владе нису успеле да остану на висини задатака који су заједничка савезничка победа и међународне обавезе пред њих поставиле у области гоњења и кажњавања ратних злочинаца, у области искорењивања узрока за нове ратове и за нове ратне злочине, у области уништења остатака нацизма и фашизма. Морамо рећи да су оне у овој области, као и у неким другим, изневериле општи савезнички став заузет за време рата и изражен у низу послератних докумената.

Ми немамо намеру да на овом месту продубљујемо овај политички проблем, нити да одмеравамо његов општи домашај. То би нас свакако извело из оквира ове теме. Али без указивања на тај политички моменат не би уопште било могућно објаснити држање западних савезничких влада у проблему одговорности за ратне злочине, нити уочити праве узроке опасности које из таквог држања истичу за будућност начела одговорности у систему међународног права уопште.

Јасно је да се међународно право, које је правни систем односа међу народима, не може очистити од политичких утицаја који се сукобљавају у његовим оквирима, од ути-

цаја националних политика које су и саме условљене друштвеним и другим стварним условима у којима поједини народи живе, од форме и садржине друштвенога поретка у коме се налази материјална база правне организације појединих држава. И међународни односи који се регулишу у оквирима међународног права одражавају све те утицаје и велике друштвене сукобе на међународном плану. Али, при томе задатак је свих организација и установа међународног права да у таквој стварности обезбеде примену извесних објективних критеријума које налаже општи интерес међународне сарадње. Задатак је свих чланица међународне заједнице и Уједињених нација и њихових влада да своје политичке интересе и схватања ускладе са начелима међународног поштовања, са начелима суверености и равноправности свих народа, са начелом права на самоопредељење и са општим циљевима које у појединим питањима општег међународног интереса прогласи међународна заједница.

Кад је реч о прогону и кажњавању ратних злочинаца, које је из разлога стабилности међународног мира проглашено задатком од општег међународног интереса, пракса је показала да о овим општим начелима међународне сарадње није вођено довољно рачуна.

С друге стране борба за учвршћење демократије у свету и борба против нових појава фашизма не може се схватити без борбе против заостатака фашизма, без уклањања заосталих носилаца фашистичког програма и његовог утицаја у свима облицима у којима се његова активност била оживотворила за време осовинске владавине над поробљеним народима.

5. Из свега што је изложено може се утврдити изван сваке сумње:

1) да је данашња ситуација у кажњавању ратних злочинаца крајње незадовољавајућа;

2) да је у практичној примени система кривичне одговорности за ратне злочине изграђеног обавезним међународним текстовима од стране појединих савезничких влада извршена једнострано и произвољно ревизија прописаног поступка, која није у сагласности са поменутим текстовима међународног права;

3) да услед овакве праксе у примени система кривичне одговорности ратни злочинци скупљени у окупационим зонама Немачке и Аустрије уживају неоправдану толеранцију

и заштиту, која претставља отворену провокацију свих принципа које су савезничке нације у овој области прокламовале и изградиле;

4) да је таква ситуација у крајњој мери компромитовала систем кривичне одговорности у међународном праву, који је претстављао једну од великих тековина човечанства у Другом светском рату.

Љубомир РАДОВАНОВИЋ

ANALI PFB | anali.rs

ПИТАЊЕ ПРАВНИХ САНКЦИЈА ПРОТИВ ПРОПАГАНДЕ ШТЕТНЕ ЗА МИРНЕ ОДНОСЕ МЕЂУ НАРОДИМА*)

1. Повеља Уједињених нација поставља у свом првом члану као први и највиши циљ организације Уједињених нација очување међународног мира и безбедности, који су предуслов за постигнуће свих других циљева Организације.

Међународни мир и безбедност на тај начин признати су као највише међународно правно добро. Акти уперени против међународног мира и безбедности претстављају, према томе, повреду међународноправног добра, дакле, међународни деликт.

У Статуту Међународног војног суда, који је донесен 8 јула 1945 у Лондону и потврђен Резолуцијом Генералне скупштине Уједињених нација од 11 децембра 1946, не само „планирање, изазивање и вођење", већ и „припремање" агресорског рата изричито је означено као злочин против мира. Тај исти принцип потврђен је и у Статуту Међународног војног суда за суђење главним војним кривцима Далеког Истока у Токију.

Припремање рата не састоји се само из дипломатских и ратно-техничких припрема. Оне чине само прву групу — спољне услове за вођење рата. За систематско припремање рата потребно је више; потребно је свестрано стварање других, унутрашњих, повољних услова. Ради тога нужно је у првом реду отстранити препреке које стоје на путу изазивању, потпаљивању новог рата. Највећу препреку на овоме путу претставља расположење широких слојева свих народа света: њихов отпор против рата, њихова привржености ствари мира. Ово мирољубиво расположење народних маса ратни потпаљивачи теже најпре да паралишу систематским ширењем неповерења и мржње против других народа и држава путем објављивања и ширења тенденциозних, лажних и клеветничких вести. Јавно мњење, припремљено и отровано на овај начин, они желе директном пропагандом

ANALI PFB | anali.rs

*) Скраћен реферат делегације Удружења правника ФНРЈ, одржан на III Конгресу Међународног удружења демократских правника у Прагу 6-9-IX-1948 год.

за рат да наведу на ратоборно расположење. Оваква психолошка припрема рата, дакле, претставља другу групу — унутарње услове за вођење рата.

С обзиром на јачину мирољубивог расположења и снагу отпора народних маса против рата, пропаганда, која треба да уништи мирољубиво расположење и сломи тај отпор, претставља средство од велике важности за изазивање и вођење новог агресорског рата. Нирнбершка пресуда против главних нацистичких ратних злочинаца, Геринга и других, изричито је подвукла велико значење хитлеровске пропаганде за наступање Другог светског рата. Сам Геринг је у току процеса изјавио: „Пропаганда је од врло великог значаја". Да су монополисти и остали ратни профитери и хушкачи тога у пуној мери свесни, види се из саме њихове проратне пропаганде, коју распирују жестином која прелази у хистерију.

2. Да би се могло правилно поставити и решити питање правних санкција, тј. мера које би требало предузети у националним и интернационалним оквирима у циљу сузбијања и контролисања пропаганде штетне за мирне односе међу народима, потребно је најпре расправити два основна питања: питање власништва материјалних средстава информација и слободе штампе.

а) Средства пропаганде и средства информација уопште (штампа, радио, филм) могу бити за мирне односе међу народима од огромне користи, али и од неоцењиве штете.

Ова средства су неизоставно корисна ако су тумач истинског расположења народа, њихове искрене жеље за миром и њиховог отпора према рату. Исто тако су ова средства неизбежно штетна ако су тумач жеља једне малобројне мањине, која је, супротно расположењу народа, услед својих профитерских апетита заинтересована у распаљивању новога рата.

Да ли ће средства информација бити тумач мирољубивих жеља народних маса или ратоборних амбиција једне бројно безначајне мањине, — да ли ће према томе одиграти корисну или штетну улогу у сфери односа међу народима — зависи in ultima linea од питања стварног располагања материјалним средствима информација, тј. од питања власништва над овим средствима.

Средства информација могу бити општенародна или друштвена својина, тј. штампарије, издавачка предузећа, хартија, мрежа растурања може бити у рукама народно-демократске и социјалистичке државе или у рукама масовних народних организација. Само под овим условима штампа не може бити употребљена против интереса мира и безбедности, тј. против интереса народа који је њен власник и коме

она припада. Такав је случај у ФНРЈ, у којој је штампа у рукама државе и масовних организација (Комунистичке партије, Народног фронта, синдиката, културних, омладинских, женских и спортских организација итд.) са милионским чланством, које непосредно или преко својих претставника врши контролу над радом ових државних установа и друштвених организација.

У већини држава, међутим, материјална средства информација су у рукама малобројних приватних власника, већином великих издавачких трустова, који су најуже повезани са индустриским и финансиским капиталом и монополима. У САД на пример — према званичним статистичким подацима — скоро сва штампа је у рукама 1.300 лица, тј. једне безначајне мањине становништва.

У таквој ситуацији може једино установљавање одговорности власника средстава информација пружати делимичну гарантију да ова средства информација неће бити злоупотребљавана за неконтролисану пропаганду у интересу мањине, већ да ће бити употребљавана у корист стварних интереса народа, који су интереси једнаки са интересима мира.

Али, свако указивање на неопходност увођења ове одговорности њени противници одбијају као напад на слободу штампе.

Начело слободе штампе, рођено у борби прогресивних снага против мрачњаштва и монопола, против „истине" цркве и феудалаца као израз слободе мисли и права народа да сазна и чује истину, злоупотребљава се данас до апсурда. Иза слободе штампе крије се слобода власника материјалних средстава штампе као заступника интереса владајућих кругова капиталиста и монополиста да, против стварних интереса народа, измишљају и шире вести и мишљења корисна за њихове послодавце. Против оваког схватања слободе штампе као сакросанктне привилегије власника средстава информација да растурају — као сваку другу робу — било какве па и неистините вести, поставља се конкретна слобода штампе, слобода за огромне масе читалаца да сазнају истину.

Уствари, „апсолутне слободе штампе" нема. Она је у капиталистичким земљама провидна апстракција која крије низ ограничења. Поред „невидљивих" ограничења, условљених карактером друштвеног и политичког уређења, постоји и низ других, видљивих, правних ограничења, као што су, на пример, ограничења у погледу порнографије, пропаганде абортивних средстава, позивања на насилно обарање уставног уређења, на устанак и слично. Сасвим је јасно да правно утврђено ограничење у корист највећег међународног правног добра, тј. међународног мира и безбедности и њи-

ховог предуслова — мирних односа међу народима није нимало неподударно са исправно схваћеним начелом слободе штампе. Према томе, слобода штампе не може и не сме значити слободу кварења добрих односа међу народима или чак слободу хушкања на рат. Због тога слобода штампе не сме значити слободу ширења фашистичке и експанзионистичке пропаганде, која је већ једанпут бацила свет у крвави рат. Као што слобода људске личности не значи и не може значити право на слободно убијање, тако ни слобода штампе не значи и не сме значити право некажњеног подривања мира и безбедности народа, без којих нема услова за стваралачки рад и прогресивни развој човечанства.

3. Већ досадашње законодавство ФНРЈ у пуној мери испољава поменута начела. У члану 27 Устава ФНРЈ стоји истакнут принцип: „Грађанима се зајемчује слобода штампе..." Члан 1 Закона о штампи даље развија ово начело утврђујући: „У Федеративној Народној Републици Југославији штампа *је слободна. Нико не може бити спречен* у слободном изражавању својих мисли путем штампе, осим у случајевима које закон предвиђа". По чл. 4 Закона о штампи мора онај „ко жели да издаје новине или повремене списе... најмање 14 дана пре почетка издавања поднети надлежном окружном јавном тужиоцу пријаву..." са подацима о називу новина, имену издавача и уредника, штампарији, месту издавања и карактеру и врсти новина или повременог списа.

Само за стране држављане тражи се, по члану 7, ако желе издавати новине, претходно одобрење Министра унутрашњих послова. Ограничење у погледу издавача и уредника постоји у смислу чл. 6 само за она лица: 1) која не уживају политичка и грађанска права; 2) која су била функционери или истакнути чланови квислиншких и фашистичких организација или колаборационисти; 3) која су била издавачи, уредници, истакнути сарадници и писци фашистичких и профашистичких књига, новина или других публикација; 4) која су за време рата била издавачи, уредници, истакнути сарадници и писци публикација којима је распиривана национална, расна или верска мржња и раздор или којима се помагало деловање спољних непријатеља Југославије; 5) која су се служила штампом за ширење порнографије, за вршење уцена и у сличне неморалне сврхе.

У члану 11 таксативно су набројани случајеви, у којима је забрањено растурање и продавање новина и штампаних ствари уопште. Међу овим разлозима су наведени: у тачци 1) пропагирање, изазивање или распиривање националне, расне или верске неједнакости, мржње и раздора; у тачци 5) увреде или клевете против пријатељских земаља у циљу ремећења добрих међународних односа и међународног мира; у тачци 8) ширење лажних и алармантних вести,

које угрожавају државне или народне интересе; у тачци 11) тешка повреда морала или потстицање на криминал. С друге стране, у циљу заштите васпитања омладине забрањује се коначно растурање и продавање књига, новина и других штампаних ствари намењених омладини, ако садрже штиво, написе, цртеже или слике штетне по васпитање омладине.

По чл. 12 „новине и други повремени списи који објављују забрањени садржај наведен у чл. 11 овог закона, па су због тога поједини њихови бројеви најмање три пута узастопце судски забрањени, могу се забранити потпуно. Исто тако могу се забранити књиге, новине и друге штампане ствари за које се утврди да су финансиране из иностранства".

Најзад, према члану 13 за изрицање забране надлежан је редован суд.

Према члану 15 „новинама, књигама и осталим списима штампаним у иностранству слободан је улазак и растурање у Федеративној Народној Републици Југославији без икаквог претходног одобрења". Изузетно од овог прописа тражи се у истом члану претходно одобрење Генералног секретара Владе ФНРЈ за улазак и растурање новина и других публикација штампаних у иностранству на језицима наших народа или намењених нашим народима. По члану 16 може се растурање стране штампе забранити из истих разлога који вреде и за штампу домаћег извора.

Нови Кривични законик - Општи део, који је ступио на снагу 12-II-1948, пружа чврсту основу за даље и још прецизније мере у сузбијању пропаганде штетне по мирољубиве односе међу народима. Члан 3, у коме је одређено опште биће кривичног дела, поставља као материјални објективни услов кривичне одговорности критеријум друштвене опасности. Несумњиво је да пропаганду штетну по мирне односе међу народима треба квалификовати као „друштвеноопасно дело". Тако је и совјетски предлог резолуције против ратно-хушкачке пропаганде, поднет Другом заседању Генералне скупштине Уједињених нација, у својој тачци 3 ратну пропаганду изричито означио као „противдруштвену делатност, која угрожава животне интересе и благостање мирољубивих народа".

На основу овако научне, материјалистичке концепције кривичног дела, ослобођене традиционалних формалистичких оквира, несумњиво ће у Посебном делу Кривичног законика ФНРЈ — који се припрема — акти пропаганде штетне по мирне односе међу народима бити одређени као посебна кривична дела. У научним дискусијама које се воде у нашој држави по питању систематике Посебног дела предвиђа се као посебна глава у закону једна глава која би имала бити

посвећена кривичним делима против мира и мирољубивих односа међу народима. Тиме ће у погледу ове пропаганде бити испуњен и други објективни услов кривичне одговорности у смислу члана 4 Кривичног законика ФНРЈ, који гласи: „Кривично дело може се одредити и казна за њега прописати само законом".

4. С обзиром на овакав став нашег домаћег законодавства, поштујући исправно схваћено начело слободе штампе, а водећи рачуна о данашњем стварном стању у погледу власништва материјалних средстава информација у свету, сматрамо да би за сузбијање и контролисање пропаганде штетне по мирне односе међу народима требало предузети у националним оквирима следеће мере:

1) Не треба подузимати никакве законодавне и друге мере ради установљења претходне цензуре, којом би се вршила повреда слободе штампе.

2) У интересу исправно схваћене слободе штампе треба предузети мере у циљу спречавања њене злоупотребе, која се састоји у ширењу тенденциозних, лажних и клеветничких вести. Ради тога треба да се за дела ширења оваквих вести установи кривична одговорност и кажњивост за учиниоце (извршиоце, саучеснике, иницијаторе, организаторе) тих дела.

Остваривање принципа ове кривичне одговорности имало би се кретати у два смера:

а) С обзиром да је у кривичним законодавствима свих држава усвојено начело одређености кривичног дела и прописаности казне у закону (Nullum crimen, nulla poena sine lege) требале би све државе да донесу правне норме које предвиђају кривичну одговорност за пропаганду штетну по мирне односе међу народима. У Посебном делу Кривичног законика или у посебним кривичним законима требало би одредити као кривично дело против међународног мира и безбедности:

> Публиковање или ширење штампом, радиом, филмом или било каквим средством информација тенденциозних, лажних или клеветничких информација или чланака о другим државама или народима, који имају за циљ или су такви да ремете или кваре добре односе или да изазову спорове међу народима или да изазову ратоборно расположење или који потстрекавају на рат против другог или других народа.

С обзиром на тежину друштвене опасности коју претставља рушење међународног мира и безбедности — ово кривично дело имало би бити кажњиво не само ако је учињено са умишљајем, него, у посебним случајевима, законом предвиђеним, и кад је учињено из нехата.

Као учиоица овог кривичног дела (извршиоци, саучесници, организатори и иницијатори) требало би да кривично одговарају сва лица која су учествовала у његовом вршењу, било као власник, или директор средстава информација, аутор или растурач (у случају да се ради о штампи, дакле: писац, уредник, издавач, штампар и растурач).

Уколико се индивидуална виност у погледу учињеног деликта не би могла доказати или такве виности уопште не би било, имала би наступити одговорност per cascades, као што је предвиђена у многобројним националним законима о штампи. У случају да је штетна пропаганда вођена у штампи, а не може се пронаћи писац, требало би да одговара кривично, и то без обзира на постојање или непостојање личне виности, уредник, а ако овог нема, издавач, па штампар; — ако и овај није познат — растурач, односно ако се ради о другим средствима информације, — одговарајући чиниоци. Ова одговорност је оправдана: са самом функцијом и утицајем у средствима информација мора бити повезан и ризико, а тиме и одговорност за њихов штеточински рад.

б) Предвиђена лична кривичноправна одговорност претстављала би с обзиром на општи васпитни утицај кажњавања у смислу одвраћања других лица од вршења кривичних дела значајан корак у смеру сузбијања пропаганде штетне по мирне односе међу народима. Но само ова мера не би била довољна. На једној страни, власник средстава информација — дакле, њихов стварни господар — у низу случајева не би био обухваћен кривично-правном одговорношћу уколико се не би утврдило његово саучесништво. На другој страни, отров штетне пропаганде, бачен у јавност, дејствује без обзира на кажњивост дела па чак и на изречену казну.

Због тога би требало у законодавствима свију држава предвидети могућност: 1) забране појединих публикација, емисија, филмова итд. који садрже штетну пропаганду; 2) привремене као и потпуне забране средстава информација (на пример издажење новина) која су поновно злоупотребљена за пропаганду штетну по мирне односе међу народима.

Велики број националних законодавстава већ предвиђа могућност овакве забране због разних деликата:

У Француској Уредба од 6 маја 1944, којом се допуњава закон од 29 јула 1881, предвиђа забрану новина до највише три месеца у случају кривичног дела учињеног по члану 23 и 24 ал. 1, 2 (позивање на кривично дело), по члану 25 (позивање војника на непокорност), по чл. 27 (лажне вести). Члан 20 одлуке од 26 августа 1944 о организацији штампе предвиђа да суд може у случајевима кршења извесних чланова одлуке као главну или споредну казну из-

рећи дефинитивну или привремену забрану дотичних публикација. Коначно, министар унутрашњих послова може према чл. 24 Закона од 29 јула 1881 забранити циркулацију новина или периодичних или непериодичних штампаних ствари на туђем језику или туђег извора на француском језику, било да су штампане у иностранству или у Француској. У САД могу поштански органи обуставити одашиљање одређеног броја новина или часописа због њихове порнографске или бунтовничке садржине (18 US code 334 и 344). У Великој Британији примерци појединог броја новина или периодички штампаних ствари могу бити заплењени према прописима о уништавању бунтовничких, блесфемичних или порнографских докумената. У Шведској за штампарски деликт може бити изречена — поред казне — и заплена издања или броја новина који је предмет оптужбе. Према закону о штампи може влада у одређеним случајевима без претходног суђења изрећи заплену. Најважнији од ових случајева је појава публикација које ремете односе са страним силама.

У ФНРЈ вреде прописи чл. 11 и 12 Закона о штампи, који су били горе цитирани.

Забрана појединих бројева публикација (емисија, филмова) је очигледно репресивна мера. Али и привремена и дефинитивна забрана поново злоупотребљеног информационог средства остаје упркос тога што има и превентивни ефекат у суштини репресивна мера, јер се, према горњем предлогу, изриче као казна за поновно извршење кривичног дела против међународног мира и безбедности, из чега излази повећана друштвена опасност таквог и тог средства информација.

5. Наведене правне санкције, прихваћене у националним законодавствима, у знатној би мери могле спречити и сузбити пропаганду штетну за мирне односе међу народима само под условом њихове стварне искрене и објективне примене. То значи: кривичноправна одговорност физичких лица мора бити непосредно повезана са политичком одговорношћу држава. Тиме прелазимо на питање мера које би за сузбијање штетне пропаганде требало предузети у међународном оквиру.

Велики број резолуција разних комисија, конференција и конгреса у раздобљу између два рата одлучно је осудио ратну пропаганду и делимично предвидео кривичноправне санкције. Тако, на пример, резолуција конгреса мира у Атини 1927 године; резолуција примљена на трећој унификационој конференцији у Бриселу 1930 године; резолуција правне комисије Ин-

ANALIPB | analiro

терпарламентарне уније године 1932 итд. Још даље је ишла резолуција Међународне конференције експерата штампе у Женеви августа 1927 године, која подвлачи да је „публикација или ширење нетачних, претераних и намерно искривљених вести и чланака" штетна за међународни мир. Савет Лиге народа позвао је 29 септембра 1931 Генерални секретаријат да проучи разна документа штампе, „пошто је дошао до уверења да ширење нетачних вести може реметити међународни мир".

После другог светског рата учињен је у овој сфери знатан корак даље. У члану 1, тачки 1 Повеље Уједињених нација налаже се Организацији „да предузме ефективне колективне мере ради спречавања и отклањања свега што грози мир", у тачци 2 истог члана „да развија пријатељске односе међу народима... и да предузме друге одговарајуће мере за очување свеопштег мира". На II заседању Генералне скупштине Уједињених нација, на основу ових одредаба Повеље, а на иницијативу Делегације СССР и ФНРЈ, биле су једногласно примљене две познате резолуције, које су осудиле ратно-хушкачку пропаганду, као и публикацију и ширење лажних и искривљених вести штетних по мирне односе међу државама. Конференција Уједињених нација за слободу информација у Женеви марта и априла 1948 сагласила се са овим резолуцијама једногласним прихваћањем резолуције број 2 (документ Е. Конф. 6/79), којом се свака пропаганда ове врсте свечано осуђује и проглашује као противна циљевима Уједињених нација. Резолуција, коначно,пошто је утврдила прворазредну важност овог проблема и нужност корективних мера у националном и интернационалном оквиру, препоручује да „све земље на својим односним територијама предузму мере које буду сматрале потребним како би ову резолуцију спровеле у дело". Препоруке резолуције бр. 3 требале би да послуже ефикасној примени резолуције број 2. Коначно, клаузула о мерама против ширења лажних вести укључена је и у Пројект декларације о правима човека. Ове ће резолуције приликом извештаја Економско-социјалног савета по питању слободе информација бити поновно предмет расправе на III заседању Генералне скупштине Уједињених нација.

Несумњиво је да све ове мере претстављају известан корак напред у решењу овог важног питања. Али све до сада прихваћене резолуције и њима предвиђене мере нису довољне. Поменута резолуција бр. 2 конференције о слободи информација на једној страни свечано је осудила пропаганду штетну по добре односе међу народима, констатовала прворазредну важност проблема и прогласила да су публикација и ширење лажних вести уопште, а ратно-хуш-

качка пропаганда напосе, противни циљевима Уједињених нација. На другој страни, међутим, препоручена средства за ефикасно спровођење ове осуде нису адекватна са тежином и иманентношћу друштвене опасности начелно осуђених дела повреде међународног мира. Пошто је констатована прворазредна важност проблема и пропаганда свечано осуђена као противна циљевима Уједињених нација, требало би свакако много одлучније и оштрије подвући дужност држава-чланица да у националним законодавствима предузму све потребне мере за спречавање такве пропаганде, мере које би биле ефикасне само ако би ишле у правцу искреног успостављања правних санкција и њиховог доследног спровођења у живот. Државе-чланице су се обавезале да ће „савесно испуњавати обавезе преузете по Повељи" (чл. 2, т. 2 Повеље), да ће спорове решавати „мирним средствима, на такав начин да међународни мир, безбедност и правда не буду доведени у опасност" (чл. 2, т. 3 Повеље), да ће „пружати Организацији Уједињених нација сваку помоћ ма у којој акцији коју би она предузела по Повељи". Из тога јасно проистиче да су оне дужне предузети мере у циљу спречавања аката који су директно противни циљевима Уједињених нација и који су признати као програм прворазредне важности. Повреда ове дужности несумњиво је „повреда начела" за коју чл. 6 Повеље предвиђа, у случају понављања, санкцију искључења из Организације. У вези са осудом пропаганде штетне по мирне односе међу народима и констатацијом прворазредне важности овог проблема, који задире у саме циљеве организације Уједињених нација, тек тако би била на одговарајући начин подвучена политичка одговорност држава.

Наши правници, као и сви демократски правници, стоје пред важним и одговорним задатком да својим радом помогну при решавању овог проблема међународног и националног кривичног права, проблема чије би исправно решење претстављало допринос ствари мира међу народима света, мира који желе стотине милиона људи на свету, а који све више угрожавају по броју мале, али по утицају знатне, групе империјалиста и експанзиониста капиталистичког света.

др Дарко ЧЕРНЕЈ

ANALI PFB | anali.rs

ИЗГРАДЊА НАРОДНЕ ВЛАСТИ

ДИСКУСИЈА У НАРОДНОЈ СКУПШТИНИ ФНРЈ О НОВИМ ЗАКОНИМА ИЗ ОБЛАСТИ КРИВИЧНОГ ПРАВА

У Народној скупштини ФНРЈ поводом доношења четири закона из области кривичног права, Закона о кривичном поступку, Закона о кривичним делима против народне и задружне имовине и имовине друштвених организација, Закона о кривичним делима против службене дужности и Закона о извршењу казни вођена је шира дискусија. Овде доносимо изводе и главне ставове из говора појединих народних посланика.

1. У дискусији поводом пројекта **Закона о кривичном поступку**, Министар правосуђа ФНРЈ **Фране Фрол** је говорио о примедбама које су стављене на овај пројекат. Истичући да је добијено преко 2.000 примедаба од 234 установе и да је већина од њих, нарочито примедбе практичара, била од велике користи за израду пројекта, министар Фрол подвлачи да је било и неоправданих примедаба. То се специјално тиче извесних примедаба о процесуалним гарантијама. „У нашој држави, рекао је између осталог тим поводом министар Фрол, не може се поћи од тога да суд треба да штити окривљеног од јавног тужиоца и иследних органа, јер и јавни тужилац и иследни орган треба да остваре исти задатак у кривичном поступку, а то је да кривци буду кажњени. Ако се не уочи ова сурадња између суда, јавног тужиоца и иследних органа у остварењу и тог задатка, ако се не схвати да се њихов метод рада оснива на истим начелима, ако се у овом питању праве упоређења са државним тужиоцем старе Југославије, онда се, разумљиво, не могу схватити темељи на којима се заснива овај кривични поступак". Иако се јавни тужилац у поступку појављује као странка, он није само странка — он је увек, а нарочито при иследењу, „орган коме је једино заједно с органима иследења поверено његово целокупно провођење", он је орган који има да брине о заштити законитости. Зато пројекат и не предвиђа установу супсидијарне тужбе оштећеног, јер је функција гоњења дата искључиво тужиоцу (сем код приватних деликата). Зато што је јавни тужилац орган за чување законитости, а не само просто странка, њему је стављено у надлежност, а не окривљеном, да покрене поступак за обнову кривичног поступка. Министар Фрол даље говори о примедбама у погледу јаснијег разликовања извиђања и истраге, одн. о предлозима да се ова два облика иследења споје. Подвлачи да је разлика између њих у томе што се извиђај може вршити и кад је учинилац непознат и без решења јавног тужиоца, а истрага само по његовом решењу и кад већ постоји осумњичени. Поводом примедби у погледу формалне одбране, министар Фрол утврђује да формална одбрана није потребна пре но што списи дођу суду зато што је све дотле омогућена окривљенику стварна, материјална одбрана. Истакавши затим корисност припремне

седнице као нове установе поступка, која треба да обезбеди да се на главни претрес износе само случајеви где треба донети одлуку о самој ствари, и да би било противно демократском карактеру нашег судства кад би се другостепеном суду дало право да сам путем главног претреса утврђује чињенично стање, министар Фрол је подвукао да је правилно да оштећени нема право жалбе кад се за грађанскоправно потраживање упути на грађанску парницу и завршио истицањем да процесне гарантије имају значај само уз стварне гарантије (наша народна власт, наша економика).

Претседник Савезног већа **Владимир Симић** истакао је важност Закона о кривичном поступку, јединство формалне и материјалне стране у новом поступку у условима дубоких друштвених и политичких промена у нашој земљи, задржавајући се нарочито на питању истраживања материјалне истине. Том приликом је између осталог рекао:

„Када се та страна овога пројекта хоће да осветли и да се о њој говори, најбоље је, како се мени чини, узети у расматрање основну намену овога закона и поставити питање: чему он има да служи? Одговор на ово питање, што је савршено природно, налази се у самом законском предлогу. Његова намена је истакнута већ у члану првом. Али, ако оставимо по страни тај одговор у самом законском тексту и ако приступимо слободнијој анализи његове садржине у целини, ми слободно можемо рећи: он служи изналажењу истине. И како истина, већ по самој логици, може да буде или формална истина, или пак материјална истина, — не говорећи о аподиктичкој или математичкој истини, које у овом поступку не долазе у обзир, — то се већ на проблему врсте истине у кривичном поступању поставља и решава основно питање његове садржине и суштине. Читава историја кривичног правосуђа своди се, углавном, на развој у погледу ове основне и битне карактеристике кривичног поступања. Једновремени развој напредне правне науке одговара у пуној мери вековној борби прогресивних снага у друштвеном животу да се од формалне истине у кривичном правосуђу пређе на материјалну истину. Да бих ближе одредио своју мисао, наиме, да пројект о Кривичном поступку који претресамо нема само и чисто обележје формалног права, потребно је да претходно поставим питање: у чему се састоји формализам закона о поступању у кривичном правосуђу? Он се пре свега састоји у оним законом прописаним формама при испитивању чињеница одлучних у једном конкретном случају, а у циљу правилног закључавања да би се дошло до истине. Те форме треба да гарантују највећи могући степен истинитости ради остварења законитости, ради заштите тога највећег добра. У овоме процесу закључивања поступа се формалистички када се од чињеница по систему њиховог распореда у сличне категорије долази до истих закључака, а то ће рећи, када судија који суди може своју савест потпуно да умири ако је, било у ранијим случајевима, било према уобичајеној или формалној логици, нашао оправдање за такав свој закључак. У служби гарантије индивидуалних права и остварења законитости, овај формализам у закључивању извргао се у шаблонизам и довео је до супротности у односу на жељене задатке. Био је потребан дуг историски развој да се изађе из овог шаблонизма. То је разлог да је у предлогу Кривичног поступка прихваћено начело слободне оцене доказа, а то значи да судија при закључивању на основу чињеница није везан никаквим законом прописаним формама у томе закључивању, већ је у тој оцени чињеница слободан. Истина је да то не претставља новост у овом предлогу, као што је истина да је начело слободне оцене доказа постојало и раније и да и данас постоји у законодавствима других држава. Оно је исто тако културно наслеђе напредне правне науке.

Ако је судија слободан у оцени доказа и чињеница, поставља се питање: да ли је та његова слобода апсолутна? Да ли он уистини није ничим ограничен кад закључује и изриче правду? Одговори на ова питања зависе од врсте друштвене стварности у којој живе и делају људи, па међу њима и они који суде, и они којима се суди. Судија који, изолован, закључује, одлучује и суди у кривичним предметима ограничен је и мотивисан је друштвеном стварношћу у којој живи и дела. У ситуацији класног друштва он је неминовно мотивисан схватањима и идеологијом господареће класе у таквом друштву. Он је у крајњој анализи претставник те господареће класе, па се зато с правом говори, у таквим ситуацијама, о класном правосуђу, или о правосуђу које је заштитник интереса господареће класе у друштву. То је разлог, да нас дубоке друштвено-економске промене, као и политичке промене, које су код нас историска чињеница, овлашћују да у таквој новој ситуацији о начелу материјалне истине и о начелу слободне оцене доказа у кривичном правосуђу говоримо друкчије и да говорећи о тим начелима, у нашој новој стварности, истичемо промене и у самим схватањима опсега и домашаја тих начела у њиховој практичној примени, а исто тако и у њиховој теоријској и научној обради. Ми се надамо и с правом можемо веровати, да ће наша правна наука овај проблем још дубље да анализира и да ће га научно да обради, јер он, заиста, по мом мишљењу претставља оно што је за наше право битно и карактеристично... У ситуацији у којој је успостављен потпуно друкчији друштвено-економски и политички поредак, у коме је највећи део природног блага, производних средстава и имовине постао општенародна имовина и у којој се изграђује социјализам, однос између индивидуалних права грађана и друштвене заједнице суштински је измењен. У таквој стварности појављују се два битна и основна интереса. Општи интерес у коме су садржани и интереси појединаца, у коме су они конзумирани, како то правници кажу, и други општи интерес, да се правилно регулишавају односи између општег интереса и индивидуалних права грађана уопште, као и да се правилно сузбијају антисоцијални акти појединаца напосе".

У свом говору, народни посланик Већа народа, **др Јосип Хрнчевић** је указао да је сазрело време за доношење нашег кривичног поступка, јер је већ богата како наша пракса у том погледу, тако и збирка прописа и упутстава и из ове области. Говорећи о развоју нашег новог кривично-процесног права у народноослободилачкој борби, он је нагласио да у почетку није било никаквих нарочитих прописа о поступку, већ је судио сам народ или ad hoc организовани судови уз учешће народа. Први пропис о кривичном поступку јесте одлука Словеначког народноослободилачког одбора од 1 октобра 1941 г. у „Словенском поročевалцу", а први пропис о организацији војних судова је чл. 8 Статута НОУ бригада (децембра 1941 г.). Наредбом Врховног штаба од 29-XII-1942 прописан је детаљан поступак код војних судова, и између осталог установљена посебна функција иследника. Основна начела ове наредбе била су темељ свих каснијих прописа, па и новог закона о поступку. Овде су заступљена начела: контрадикторности, материјалне истине, усмености и непосредности, јавности, двостепености за случај смртне пресуде, слободне оцене доказа. Уредба о војним судовима од 24 маја 1944 г. већ садржи засебно поглавље о иследењу и главној расправи. Тако се „показује револуционарни извор основних начела нашег новог кривичног поступка", закључио је др Хрнчевић. После тога је др Хрнчевић изложио развој процесног кривичног права после ослобођења, истичући да о овој материји није било јединственог законодавног акта. Нарочито подвлачи велики значај Устава ФНРЈ и устава народних република за кривични поступак, јер су у њима

садржана главна начела нашег кривичног поступка и процесне гарантије грађана. Као закључак о постанку нашег кривично-процесног законодавства др Хрнчевић наводи „да оно свој револуционарни карактер изводи из НОБ и социјалистичког преображаја наше земље, да претставља разраду принципа нашег социјалистичког права на пољу кривичног процесног права, да је дубоко демократично и ефикасно и као такво претставља снажно средство за заштиту интереса наше државе и народа и појединих грађана од оних који врше криминал и тешко крше друштвену дисциплину". Затим др Хрнчевић прелази на научне поставке на којима је заснован законски предлог. Наводи да је правни систем „одређене друштвене формације одн. државе израз друштвених, у крајњој линији продукционих, односа који владају у том друштвеном уређењу, одн. држави. Он је средство у рукама владајуће класе за заштиту њених економских, политичких и других интереса". Зато је и наше процесно кривично право израз „одређујућих, социјалистичких продукционих односа" код нас. Износећи затим да између кривичног поступка и материјалног кривичног права мора да постоји тесна веза, др Хрнчевић подвлачи да социјалистичка форма нашег поступка потпуно одговара социјалистичкој садржини друштвених односа, одн. материјалног кривичног права. Отуда долази и то да процесне гарантије које су сличне и у буржоаским кривичним поступцима, па и у старој Југославији, с гарантијама у нашем поступку, тамо „носе у себи формално и декларативно обележје, док је њихово практично спровођење отежано и онемогућено за највећи број грађана услед њиховог правног положаја у класном експлоататорском друштву и држави". „У нашој држави, у којој је радни народ носилац власти и у којој основна средства за производњу чине општенародну имовину, процесне гарантије баш у томе добијају своју реалну подлогу". Као илустрацију ових научних поставки, др Хрнчевић наводи прописе пројекта који се односе на иследничку службу. Истражење спроводе иследни органи, који „нису помоћни органи суда, већ је њихова функција оригинарна и независна од судског поступка све до подношења оптужног предлога, одн. оптужнице суду. Одвајање иследничке службе из делокруга суда било је постављено већ Наредбом Врховног штаба о војним судовима од 29 децембра 1942 год. Ово одвајање иследничке службе из делокруга суда још у току НОБ било је изазвано потребом стварања специјалног и способног кадра иследника, који ће бити у стању да брзо и ефикасно открива и хвата ратне злочинце, издајнике и агенте окупатора и да их приводи суду. Након ослобођења, у условима обнове и прелаза на изградњу социјализма, у условима све огорченијег пружања отпора новом политичком и друштвеном уређењу државе од стране с власти свргнуте буржоазије и њених агената, и то нарочито на сектору народне привреде — разни реакционарни елементи, оставши без подршке у народу, прелазе на вршење криминала: издају, шпијунажу, саботажу, шпекулацију и многобројне друге нове облике криминала. У таквим условима, ради успјешне борбе против разних врста и облика криминала, ваљало је појачати, разгранати и усавршити иследнички апарат. То није било лако могуће спровести у оквиру судског апарата. Услед тога не само да се остало код стварања одвојеног иследничког апарата, него је дошло до специјализације и поделе рада унутар саме иследничке службе. Тако је истражење кривичних дела управљених против темеља државног и друштвеног уређења ФНРЈ спроводила Управа државне безбедности, истражење по делима општег криминала, као и већину иследних радњи по другим кривичним делима, спроводили су иследни органи унутрашњих послова, док су иследници јавног тужилаштва истраживали тежа и компликованија кривична дела, нарочито са привредног подручја.

Целокупна ова служба се обједињавала и координирала путем надзора јавног тужиоштва као чувара законитости. Овакво усмеравање и подела рада у ислеђењу разних врста кривичних дела и њихових учинилаца проверени су у пракси као правилни и дају добре резултате у борби с криминалом". У потврду тога др Хрнчевић је навео низ успеха иследних органа у откривању тешких кривичних дела. У буржоаској држави, пак, па и у старој Југославији, ислеђење је вршио истражни судија као помоћни орган суда. „У истражном судији на тај начин су се сједињавале две функције. Он је био орган кривичног гоњења и судија, при чему је редовно као орган гоњења, који има првенствени задатак пронаћи извршиоца злочина, не само потискивао судију, већ уопште није ни фактички вршио функцију судије". Од истражног судије се, међутим одваја функција гоњења и предаје државном тужиоцу, да би се тобожња независност и непристрасност истражног судије боље потврдила. „Међутим, таква подела иследне делатности између тужиоца и судије јесте ненормална, она је заснована на обмани о тобожњој независности судова и о одвојеним улогама суда и тужиоштва у једној функцији, тј. у ислеђењу, које је уствари јединствено. По организацији кривичног правосуђа, специјално ислеђења у старој Југославији, и суд и тужиоштво били су уствари органи државне управе, па стога нису могли бити у стварној супротности, тако да је окривљени у истражном судији имао према себи тужиоца. Наше законодавство је у чл. 11 Закона о јавном тужиоштву, а сада и у предлогу Закона о кривичном поступку отстранило ову обману о непристрасности и објективности старог истражног судије и о тобожњој супротности између функције иследника и тужиоца, усвојило одвајање иследничке функције од судске и подвргло рад иследних органа контроли јавног тужиоштва. Оваквом организацијом иследничке службе како ју је усвојио предлог Закона о кривичном поступку нинајмање се не умањује улога суда у кривичном гоњењу, јер суд на главном претресу коначно решава кривични предмет по правилу на основу непосредно спроведених доказа и по слободној оцени ствари". Отуд оваква организација иследничке службе потврђује научне поставке о вези права и друштвених односа и материјалног и процесног права, завршио је др Хрнчевић.

Известилац о пројекту Закона о кривичном поступку у Савезном већу **др Ј. Радмиловић** је у свом говору подвукао брзину којом се доноси овај овако важан закон, насупрот спорости у његовом доношењу у старој Југославији, што је само доказ брзог темпа социјалистичке изградње земље. У овом закону се не одређују само односи између државних органа који учествују у поступку, него и њихова права и дужности у односу на грађане, и права и дужности грађана према државним органима. „Овим се и у области кривичног поступка, као грани нашег социјалистичког права, манифестује начело социјалистичке законитости, које у међусобним односима грађана и органа власти са грађанима захтева и обезбеђује строго поштовање закона, без обзира о коме је реч. Правна конструкција кривичног поступка, — метод и форме рада јавног тужиоштва и иследних органа, њихов однос према грађанима који учествују у поступку, као и грађана према државним органима, — саграђени су на идеји да се гоне, осуде, и казне само стварни кривци, тј. непријатељи народа и државе и њене социјалистичке изградње, сви они који угрожавају или нарушавају државно и друштвено уређење, а да се честити грађани неосновано не гоне и незаконито не кажњавају, односно да се не ограничавају у својим правима. Зато с тачке гледишта права и интереса грађана, начело социјалистичке законитости, које је усвојено и доследно спроведено у предлогу Закона о кривичном поступку у погледу активности органа ислеђења, јавног

тужиоштва и суда, изражава читав низ гарантија за обезбеђење права и законитих интереса лица која учествују у поступку..." Насупрот буржоаском формалистичком и комликованом поступку наш поступак даје грађанину реалне гарантије. „Овакав став предлога закона резултира из положаја личности у нашој друштвеној заједници, јер се — како је то истицао друг Стаљин — социјалистичко друштво не изграђује ради сужавања личне слободе, него зато да би се човечија личност осећала стварно слободном. Најодлучнија борба против непријатеља наше социјалистичке домовине и њене брзе изградње не искључује, него управо претставља најпуниију заштиту права личности грађана....." Као што је то већ истакнуто и објашњено у образложењу Министра правосуђа ФНРЈ друга Фране Фрола, у предлогу Закона изражена су следећа руководећа начела: начело материјалне истине, вођење поступка по службеној дужности, непосредност и усменост поступка, јавност поступка, као и независност судова у доношењу одлука, зборност суђења, право на жалбу, право на одбрану и вођење поступка на националном језику. Пошто већину ових начела (по њиховом називу) налазимо и у буржоаско-демократским кривичним поступцима, могао би неко извући погрешан закључак о идентичности кривичног поступка нове Југославије са буржоаско-демократским кривичним поступцима. Међутим, овде се ради о спољним сличностима, док се у суштини овај предлог закона (аналогно као и совјетски — што је већ објашњено у совјетској правној науци) разликује од буржоаско-демократских поступака у оној мери у којој се социјалистичка демократија разликује од буржоаске демократије...." На крају, др Радмиловић је објаснио да је Законодавни одбор одбацио предлог др С. Ритига да се верски претставници ослободе дужности сведочења о ономе што су чули на исповести, јер би то било противно принципу одвајања цркве од државе.

Народни посланик Савезног већа **Ј. Црногорчевић** истиче зависност права од друштвених односа и утврђује да је задатак нашег поступка да штити државу и владајуће друштвене односе. После тога Црногорчевић износи историјат развитка нашег поступка кроз народноослободилачку борбу, све до Устава ФНРЈ и закона донетих на основу њега, и подвлачи да „овај Закон претставља једну целовитост, систематски повезане и разрађене институте, један изграђен систем процесуалних радњи и односа који постоје у процесној делатности између суда, јавног тужиоштва и иследних органа. Прописи и начела новог Закона одговарају потребама правосудне праксе, захтевима нашег правосуђа, друштвено-економском преображају наше земље и развојном ступњу наше економике. Одредбе овог нацрта су у пуној сагласности са начелима постављеним у Уставу и у Општем делу кривичног законика. Предлог Закона о кривичном поступку почива на начелима демократије новог типа, и то у периоду који се карактерише изградњом социјализма, социјалистичке демократије. У овом нацрту прихваћени су сви напредни институти судског права које је поставила напредна правна наука, само што то није механички преношено у нацрт Закона, него је прилагођено условима нашег правосуђа, нашој правној стварности". Овде Црногорчевић наводи основна начела новог поступка, подвлачећи њихову принципијелну разлику с истим начелима поступка у буржоаским земљама, па истиче да и бранилачке функције адвоката сада добијају нову садржину, „јер се бранилац фактички јавља у улози помагача суда ради утврђивања материјалне истине. Бранилац код нас треба да помаже учвршћењу правног поретка и законитости у земљи." После тога је Црногорчевић говорио о повезаности материјалног и процесног права и о улози иследничке службе код нас. „Код нас, рекао је Црногорчевић, сама појава и кретање криминалитета имају своје карактери-

стике, које су условљене нашом економиком. Статистички подаци показују да криминалитет на сектору социјалистичке привреде расте. То су кривична дела недопуштене трговине, недопуштене шпекулације и кривична дела против општенародне имовине. Са порастом социјалистичког сектора привреде, расте и одговарајући криминалитет, што значи да се заоштрава класна борба и да класни непријатељ не мирује, него проналази нове форме борбе на привредном подручју. „На пољу класне борбе и још сачуваних остатака капитализма у економици и свести људи, рађају се злочини који подривају успехе новог, социјалистичког уређења" — пише Вишински. Међутим, општи криминалитет, у који долази и криминалитет против приватне имовине, опада. Опадање овог криминалитета је последица социјалистичког преображаја који се због код нас. Сужавањем приватног сектора привреде, сужава се и база за кривична дела против приватне имовине. Следствено томе, иследничка служба добија садржај свога рада, она се све више сусреће са опаснијим криминалитетом, који је у порасту, и чије откривање и гоњење данас претставља нарочити значај и важност". Ово одређује и организацију иследничке службе, која се усредсређује код органа гоњења и одваја од органа правосуђа. „Функција гоњења и функција кажњавања нису спојиве у истом органу из разлога што сваки од њих има своје посебности, особености и своје посебне задатке". Даље је Црногорчевић говорио о иследној служби у старој Југославији, па се задржао на новинама које наш поступак уводи, истичући установу припремне седнице и жалбе. „По нацрту другостепени поступак има апелационо-касационо-ревизиони карактер, пошто пресуду првостепеног суда другостепени суд може да потврди, да преиначи или да укине и врати првом суду на нову одлуку... Саму, пак, пресуду, виши суд расматра по службеној дужности и ван граница жалбе, водећи рачуна о свим недостацима кривичног поступка и пресуде. Другостепени суд испитује, дакле, и основаност и законитост пресуде, не везујући се за жалбене разлоге странке. Као једини правни лек предвиђена је жалба, која није везана за круте формалности и формализме." Поступак „стоји строго на принципу да се у другостепеном поступку не може погоршати положај осуђеног ако се само осуђени жалио на пресуду, дакле, не дозвољава reformatio in peius." На крају је подвукао важност установе судског надзора и технички одличну обраду новог закона.

Известилац о предлогу закона о кривичном поступку у Већу народа, **Милош Царевић**, је у свом говору подвукао савесност научне израде предлога и реалност процесних гарантија. Нарочито се задржао на принципу материјалне истине. „По овом принципу на суду, јавном тужиоштву и иследним органима лежи озбиљна дужност да свестрано настоје да истинито и потпуно утврде све чињенице које су важне за доношење правилне одлуке и да са једнаком брижљивошћу приберу и испитају све околности, како оне које терете окривљенога, тако и оне које му служе за одбрану". Доследну примену овог принципа претставља и одредба чл. 225 предлога да признање оптуженог на главном претресу не ослобођава суд дужности да изводи и друге доказе.

Народни посланик Већа народа, **Јоже Рус**, говорио је о значају правилног рада судова и потреби да судска пресуда делује убедљиво на друштво, што омогућава нови поступак, и о великој важности принципа материјалне истине.

2. У дискусији о **предлогу Закона о кривичним делима против службене дужности** известилац законодавног Савезног већа **Р. Мијушковић** је изложио да је ово нов закон, јер у нашем новом кривичном законодавству нису била на систематски начин одређена кривична дела против службене дужности. „Капиталистичка кривична законодавства познају само поједина кривична дела која се врше против слу-

жбене дужности". „У социјалистичкој држави и у држави која изграђује социјализам, државни апарат активно руководи привредом и другим областима културног и привредног живота и од његовог правилног функционисања и од његовог савесног и законитог вршења службене дужности зависи несметани развој социјализма, јачање привреде..." Правилан рад овог апарата је зато од огромне важности. „Поверење и брига које наша држава показује према службеницима и велики задаци који стоје пред њима, захтевају од сваког службеника да буде пример дисциплине и да његов рад буде у сагласности са законским прописима и захтевима социјалистичке изградње." Ово се постиже углавном путем идеолошко-политичког и стручног васпитања службеника. Али у извесним случајевима да би службеници правилно радили, држава мора прибећи и методу дисциплинске и кривичне одговорности. Кривичну одговорност нормира овај закон. Под службеним лицем овај закон подразумева не само државног службеника и чланове претставничких тела, него и лица која на основу овлашћења закона и других општих прописа врше одређене државне задатке, било стално, било привремено, било са платом или без плате. С овим се лицима изједначују и лица која врше руководне, административне и стручне дужности у задружним, синдикалним или инвалидским организацијама, њиховим установама или предузећима. После тога је Мијушковић истакао разлику између кривичног дела против службене дужности и дисциплинског прекршаја, која се састоји како у радњи извршења, тако и у последици.

Посланик Савезног већа др **Ј. Радмиловић** је нарочито подвукао одговорност чланова претставничких тела по овом предлогу закона. У новој Југославији они нису изабрани зато да газе права народа и грађана, него зато да савесно и законито врше функције које им је народ поверио, и да зато одговарају. У старој Југославији или није било законске могућности, или се она није искоришћавала да се гоне познати корупционаши — министри и други; — у новој Југославији то више није могуће. Зато је било потребно да се у закон унесе и одговорност претставника народа.

Народни посланик Савезног већа **Милош Минић** је у свом говору најпре истакао да закон не обухвата само државне службенике у ужем смислу, већ и службенике друштвених организација, и да он значи велики корак напред у учвршћивању наше законитости. И пре доношења овог закона, — а његово доношење је захтевало напоран рад нарочито ради разграничавања између дисциплинских прекршаја с једне и других кривичних дела с друге стране и кривичних дела обухваћених овим законом, — наши судови су кажњавали ова дела, али ће им посао сада бити знатно олакшан. Потом је Минић рекао: „Најзад само неколико речи о санкцијама које овај закон одређује. Нема сумње да су санкције против извршиоца кривичног дела против службене дужности оштре и строге, и сасвим је разумљиво што су оне такве. Ми се налазимо у јеку социјалистичке изградње, а наша држава управо читаву ту изградњу организује. Добро и правилно функционисање државног апарата у целини и сваког његовог појединог органа јесте услов за правилан и плански развитак наше социјалистичке изградње. Ако се јављају у државном апрату такви елементи који својим злочиначким радом у разним државним органима, предузећима и установама изазивају дезорганизацију, теже поремећаје, веће материјалне штете и друге штетне последице, онда се то мора схватити као опасна криминална делатност уперена против битних интереса радног народа, делатност која се мора енергичним и ефикасним мерама немилосрдно рушити, спречавати и уништавати. А има ли таквих штеточинских елемената у нашем држав-

ном апарату? Нико се код нас не заноси илузијом да смо ми већ досада наш државни апарат очистили до краја од таквих елемената. И не смо то, него нико од нас не може искључивати могућност да се и убудуће поједини и непријатељски и штеточински елементи могу овде онде увлачити у наш државни апарат. Такве појаве су донекле неизбежне у садашњој етапи развитка наше државе, када још нису потпуно уништене са власти збачене и највећим делом експроприсане експлоататорске класе, када се борба радничке класе и осталих маса трудбеника против тих елемената све више заоштрава, када се остаци буржоазије у граду и капиталистички елементи на селу са све већим огорчењем напрежу да би задржали даљи револуционарни развитак, када свуда покушавају да саботирају нашу социјалистичку изградњу. У таквим условима, у условима све оштрије класне борбе, у садашњем периоду револуционарног развитка у нашој земљи, прелазном периоду од капитализма ка социјализму, непријатељски елементи стално се боре да на било који начин продру у државни апарат, одакле могу да нанесу највише штете радноме народу. И понеки су у овом успевали или успевају. А поред тога, у нашем државном апарату има и извесних службеника који се према својој дужности односе управо онако како су се многи чиновници старе буржоаске државе у Југославији односили према својим дужностима. Такви службеници нашу нову државу не схватају као најмоћније оруђе радног народа у борби за изградњу социјализма и за сламање отпора свих непријатеља радног народа, па према томе ни своју дужност не схватају као обавезу пред радним народом, као обавезу да марљиво, самопрегорно, дисциплиновано и правилно извршују своје задатке у корист радне већине народа. Сни на нашу државу гледају као на нешто туђе, а свој положај у државном апарату покушавају да искористе за себичне личне интересе, или ако се на тако нешто не усуђују, они се несавесно и са крајњом немарношћу односе према својим задацима, стварајући тако разне веће или мање поремећаје у раду државног органа, предузећа или установе у којој раде. То су претежно такви елементи који су те особине донели у наш државни апарат као реакционарна наслеђа из старе југословенске буржоаске државе. Против таквих елемената, непријатељских и туђих радном народу, уперене су оштре и строге санкције које предлог закона о кривичним делима против службене дужности одређује. Оне ће бити ефикасно средство у рукама државе радног народа за спречавање и гушење штеточинске и злочиначке делатности ових непријатељских елемената. Наравно, те санкције имају своју максималну и минималну границу. На народним судовима је у првом реду задатак да их правилно примењују. Биће и таквих појединаца који ће због дела која буду починили пасти под удар ових санкција, али ће се моћи поправити и постати савесни и вредни трудбеници. За такве људе није потребно прибегавати максималној граници предвиђених казни; — дужност је народног суда да такве случајеве уочи и правилно одмери казну, тако да она заиста допринесе преваспитавању осуђеног. А биће и непријатеља, који промишљено чине оваква кривична дела само у циљу да нанесу штету радном народу....“ Према њима не може бити милости. „Са сигурношћу се може очекивати да ће сваки трудбеник који изграђује социјализам у нашој земљи поздравити оштрину ових санкција, схватајући их као довољно сигурна средства за заштиту важних општенародних интереса против оних елемената који нарушавају правилно функционисање нашег државног апарата, његов правилан рад у интересу маса радног народа. Оштрина, пак, санкција против извршиоца кривичних дела против службене дужности, која се у овом закону види не треба и сигурно неће да изазове ни-

какву бојазан код маса поштених државних службеника који савесно врше своје дужности. Савесним службеницима у нашем државном апарату биће потпуно јасно да је овај закон уперен против штеточинских и несавесних елемената у државној организацији. Свесни службеници ће овај закон поздравити пре свега као поштени трудбеници који свесно и са пуним залагањем учествују у изградњи социјализма са жељом да се то велико дело што пре оствари у нашој земљи, а затим поштеним, марљивим и савесним државним службеницима је у интересу да се прогоне несавесни појединци који својим радом нарушавају правилно функционисање појединих државних органа, установа и предузећа, отежавајући на тај начин такође и рад савесних и поштених државних службеника. А самим тиме што овај закон прецизира поједина кривична дела против службене дужности, он ће изазвати још веће појачање осећања сигурности код оне огромне већине државних службеника, народних претставника, службеника у задружним и синдикалним организацијама који вредно, марљиво и дисциплиновано извршују своје задатке, које им је радни народ поверио. На крају овај закон, као и сви досадашњи закони из области кривичног права, доприноси даљем учвршћењу наше државе, обезбеђењу наше социјалистичке изградње и обезбеђењу интереса радног народа од делатности разних штеточинских елемената."

Говорећи о овом законском предлогу у Већу народа Министар правосуђа **Фрол** је изнео разлику између улоге државног апарата у буржоаској и социјалистичкој држави и одговорности службеника, и подвукао да наш државни апарат и службеници у њему морају бити сљубљени с народом и најсавесније вршити своје дужности. Једно од средстава за постизање дисциплинованости и законитости у раду државних службеника „је и овај Закон о кривичним делима против службене дужности, који сваки насртај на правилан рад државног и друштвеног апарата и сваки рад државних службеника који не одговара интересима социјалистичке изградње наше земље проглашује друштвено опасним делом." „Може се тврдити да наш државни апарат углавном одговара постављеним захтевима, али наша држава треба да буде у могућности да одмах и оштро реагира на сваку повреду правилности и законитости у раду државних службеника и на сваки напад на правилно функционисање органа власти и државне управе. Томе циљу треба да послужи овај закон. Доношење овог закона је утолико потребније што се круг службеника, а поготово круг службених лица која се појављују као учиниоци ових кривичних дела у нашој држави знатно проширио и у том широком кругу нарочито државних службеника постоје још заостала схватања бивших система и режима, што још не постоји свагде и увек развијена социјалистичка свест, што кадгод код службеника наилазимо на бирократски менталитет и што те појаве могу у даном случају озбиљно угрозити даљи развитак наше социјалистичке привреде и сигурност нашег социјалистичког поретка..." „Пројекат закона трудио се да, ради правилне примене закона у пракси, наведе што тачније обележја сваког појединог у закону предвиђеног кривичног дела, да би се што прецизније истакла разлика између кривичних дела с једне стране, и дисциплинских прекршаја с друге стране. Код тога је тежиште положено на објект напада, а осим тога на штетне последице дела, на већу или мању друштвену опасност дела или учиниоца, а код извесних кривичних дела и на постојање умишљаја или нехата. Сви су ови елементи разрађени у пројекту што је могуће прецизније, тако да судови неће у пракси пригодом квалификације кажњивих дела наилазити на веће потешкоће. Имајући увек у виду да је објекат напада правилно функционирање државног апарата, судови ће бити у могућности да пра-

вилно разликују кривична дела против службене дужности како од дисциплинских преступа, тако и од других кривичних дела. У погледу казне ваља споменути да је ради што успешнијег постизања циља овог закона, мјера казне постављена на строжије темеље, но ипак тако да је омогућена правилна индивидуализација казне према степену друштвене опасности кривичног дела и учиниоца. Коначно ваља истаћи, да овај закон као део Посебног дела Кривичног законика, стоји у органској вези са Општим делом Кривичног законика и да према томе сва начела Општег дела Кривичног законика о кривичној одговорности, друштвеној опасности, одмеравању казни итд. важе и за овај законски пројекат..."

3. У дискусији по **предлогу Закона о кривичним делима против општенародне и задружне имовине и имовине друштвених организација** известилац Законодавног одбора Савезног већа **Живота Ђермановић**, је истакао да се налазимо у јеку изградње социјализма и да „свргнути капиталисти у граду, великопоседници којима је аграрном реформом одузета земља и раздељена радном сељаштву, стално потискивани и ограничавани богати сељаци, шпекуланти разних врста и боја, који су туђим радом стварали своје благостање, већим делом не могу да прежале своје изгубљене позиције, ни да се помире са уништењем могућности експлоатације човека од човека, ни са социјалистичким принципом: свако према својим способностима, свакоме према његовом раду; као што се ни страни капиталисти и империјалисти не могу да помире са чињеницом да су као експлоататори и поробљивачи заувек истиснути из наше земље. Непријатељи наше социјалитичке изградње не само да непријатељски гледају на наше успехе, не само да се једним делом опиру нашој социјалистичкој изградњи, већ има међу њима оних који врше и теже нападе, нарочито кад иступају као агенти иностраних империјалиста. Ти напади и отпор управљени су нарочито на нашу привредну изградњу. Због тога и народна власт и радни народ морају бити нарочито будни у чувању и заштити све оне имовине која служи социјалистичкој изградњи, која сачињава материјалну основу за изградњу социјализма и за подизање благостања народа у нашој земљи. Предложени закон има да послужи баш том циљу, јер се њим ставља под нарочиту кривично-правну заштиту како општенародна имовина, тако и имовина задружних и других друштвених организација које учествују у изградњи социјализма или очувању независности и одбрамбене моћи државе, и сва она имовина којом управљају државни органи, установе или предузећа, задружне или друге друштвене организације или која се код њих налази по другом законском основу, као и приватна имовина одређена за друштвену употребу..." „Државни сектор привреде, са брзим темпом развитка социјализма у нашој земљи, растао је из дана у дан, и за извршењем Петогодишњег плана развитка народне привреде осваја и преовлађује у привреди, тако да се у државним рукама налази најзначајнији део средстава за производњу, која служе искључиво подизању и јачању народне привреде и народне државе и задовољењу потреба народа. Тако је живот народа најтешње повезан са социјалистичким државним сектором привреде. Колико је нарастао социјалистички државни сектор привреде, показује нам чињеница да у целокупном народном дохотку у 1948 години према плану и његовом спровођењу од 191.915,000.000 динара укупног народног дохотка, социјалистичка држава учествује са 73.566,000.000 динара. То нам уједно показује обим вредност и значај имовине коју овај предлог закона ставља под нарочиту кривично-правну заштиту као општенародну имовину и имовину којом управљају државни органи, установе или пре-

дузећа. Али оно што као ново у предлогу овог закона можемо са задовољством да поздравимо, јесте то да се та нарочита заштита коју народна држава указује општенародној имовини простире и на имовину задружних и других друштвених организација које учествују у изградњи социјализма или учвршћењу независности и одбранбене моћи државе, као и на ону приватну имовину која је одређена за друштвену употребу." Потом је Ђермановић детаљно говорио о значају земљорадничког задругарства.

Народни посланик Савезног већа **Стеван Јовичић** је говорио о отпору експлоататорских класа против изградње социјализма. Досадашњи закон о заштити општенародне имовине није био довољан да ефикасно штити односну имовину зато што је наш економски развитак и социјалистичка изградња данас на далеко вишем ступњу него онда кад је он био донет. Ново у овом закону је нарочито то што он штити и задружну имовину, што је неопходно потребно да би задругарство, нарочито земљорадничко, могло код нас да изврши ону необично важну улогу која му претстоји. „Као што изградња социјализма не иде нити ће ићи код нас мирним путем, већ уз сталну борбу против остатака реакционарних експлоататорских клика из старе Југославије, тако ће се изградња социјализма на селу развијати уз сталну и жестоку борбу против кулачко-капиталистичких елемената. Ови непријатељски елементи чине, и чиниће убудуће, све могуће да спрече и онемогуће успешан и у правцу социјализма развитак земљорадничког задругарства, како би омели изградњу социјализма на селу и задржали свој повлашћени и експлоататорски положај. У тим својим непријатељским настојањима свакако најважнији објекат им је задружна имовина, и због тога сматрам да ће овај закон бити од велике користи радним сељацима-задругарима у борби за реконструкцију и социјалистички преображај нашег села. Он ће бити јако оруђе у рукама народне државе и радних сељака и штитиће задружну-социјалистичку имовину радних сељака од насртаја њихових љутих непријатеља, сеоских кулака и капиталиста. Овај закон ће бити један од оних закона који ће бити врло близак и који ће сасвим јасно разумети радне масе у селу и у граду, јер када се наша радничка класа бори да уз велико залагање и жртве кроз социјалистичко такмичење што више допринесе на увећању општенародне-социјалистичке имовине, онда она хоће да има и гаранцију да ће та имовина бити сачувана од непријатеља и штеточина. А исто тако када се радни сељаци залажу на јачању и увећању задружне имовине, средства за подизање свога благостања, онда је њихова жеља да се ова имовина и сачува. Овај закон ће им то смогућити, он ће омогућити радним масама да воде успешну борбу против непријатеља социјализма и штеточина свих врста. Зато ће га оне радо прихватити и са одушевљењем дочекати."

Народни посланик Већа народа, **Божидар Масларић**, најпре је истакао развој имовине која се штити нашим законодавством, што се огледа у разним законима о томе, па је рекао: Кад се говори о променама у социјалној структури наше земље, о јачању социјалистичких елемената у нашој привреди, да видимо где су се те промене извршиле? Капиталистички елементи у индустрији, у трговини код нас су углавном ликвидирани. Промене се врше и оне се сада врше углавном у пољопривреди. Значи да се такмичење између капиталистичких и социјалистичких елемената углавном сада врши на селу. И овај закон није ништа друго него потврда да социјалистички елементи у нашој привреди у селу расту и јачају, јер то показује и његов обим и његови облици. Цео тај процес растења социјалистичких елемената у нашој земљи праћен је класном борбом. Као што су се капиталистички елементи у индустрији и трговини одупирали на-

ступању социјалистичких елемената у граду, тако се и капиталистички елементи на селу одупиру свим облицима задружне, социјалистичке привреде на селу. Наша победа у граду углавном је добивена. Остало је да се она добије још и на селу. Она ће бити сигурно добивена и на селу, само спорије, јер је цело такмичење између капиталистичких и социјалистичких елемената тако прорачунато да победе социјалистички елементи. Зато овај закон није ништа друго него нов потез у новој ситуацији, на новој етапи класне борбе и то углавном на селу — да и тамо победе социјалистички елементи. Овај закон предвиђа казне за све врсте облика класне борбе који су уперени против социјалистичког сектора наше привреде. Предвиђено је све, од ситних крађа, утаја, противправног присвајања, уништења, оштећења, прикривања имовине, па све до најтежих злочина, разбојништва и разбојничких крађа на штету општенародне имовине и имовине задружних и других друштвених организација које изграђују социјализам. Кад се све те ствари предвиђају, онда то говори о великој политичкој будности наших државних руководилаца према класним непријатељима наше социјалистичке изградње. То говори да се ми спремамо за нове борбе, у новим условима. Цео овај закон јесте тако исто и необорива потврда кретања нашег друштва у правцу социјализма. Овај закон јесте потврда да се тај процес одвија у условима класне борбе и да наше друштво није стационарно, да оно не претставља неку устајалу бару у прелазном стадију од капитализма ка социјализму .Овај закон је потврда да се наш развитак одваја не стихијно, већ смишљено, по плану управљања државном политиком под руководством КПЈ..." У томе је међународни значај овог закона.

Пошто је говорио о важности обухватања и задружне имовине овим законом, народни посланик Већа народа **др Хинко Кризман** је подвукао да „Чл. 4 законског предлога садржи нову и важну одредбу, којом се кривично-правна заштита протеже и на ону приватну имовину чија је расположба законским одредбама ограничена ради задовољења основних друштвених потреба. Свакодневно искуство указује нам на потребу законских санкција за извршење свих акција које условљују осигурање исхране радног народа и извршење Петогодишњег плана". По том је говорио о техничкој страни предлога, па је рекао: „Задаће правосуђа у изградњи наше законитости постају све веће и сложеније. Зато је уз политичку свест потребно и стручно знање усавршење и повећање стручних кадрова нашег правосуђа и тужиоштва. Зато је за пожалити, да се наша омладина, која се са толико воље и заноса залаже у социјалистичкој изградњи наше земље, сустеже од правног студија, који нам је потребан једнако као и сваки други студиј. Важност права и правника потцењивала се неправилно под појмом службе у старом правном поретку, али и наш нови поредак има своју законитост и своје социјалистичко право, па зато треба и своје правнике, да га примењују, бране и извршују. Правна стручност за изградњу нашег државног и народног живота једнако је потребна као и свака друга стручност. Апелирам на нашу омладину да се у већем броју посвећује правним наукама и да испуни план уписа, како би се касније, оружана правним знањем и духом социјалистичког права, ставила у службу народа и на овом важном и осетљивом сектору државног живота..."

4. У претресу о предлогу **Закона о извршењу казни** у Савезном већу известилац **др М. Шнудерл** је најпре говорио о предлозима за измену предлога у Законодавном одбору, па је истакао да овај предлог „потврђује високи цивилизовани и хумани степен развитка Југославије ,а нарочито уску повезаност друштвеног колектива, према којој се осуђени не избацују из људске заједнице, према којој се отпуженом не утискује печат срамоте за читав живот, као што бива

у земљама буржоаске демократије, — него му се ствара читав један систем и организам за његово уздизање, за његово поправљање, за његов повратак у слободну људску заједницу." Подвлачи права осуђеника на преписку, примање пакета, издвајање у групу сличних осуђеника по врсти кривичних дела, кајању и личним особинама, право на рад, као и право бременитих мајки на специјалан завод итд. „Али, другови, било би погрешно схватити да је ова пажња према осуђенику у нашем Закону о извршењу казне последица сентименталне хуманости која је сама себи циљ. Далеко од тога: Закон о извршавању казне има класни карактер, као и сви остали наши закони. Сврха овог закона јесте друштвена, иако се говори у првом реду о индивидуалном човеку. Друштво заштићује овим законом свој интегритет као целина и оно овим законом остварује коначну фазу једног процеса који се почиње кривичним законом и наставља кривичним поступком." Циљ је овог закона да заштити друштвену целину враћањем превaспитаног осуђеника у друштвену заједницу. „Поступак је, дакле, хуман не из сентименталног индивидуализма, него због карактера друштва, па је због тога тачно кад се означује као социјалистички хуманизам".

Известилац Већа народа о овом предлогу, **Драгољуб Илић**, истакао је: „Главно питање које законски предлог решава јесте питање извршења казни лишењем слободе с принудним радом, казне поправног рада и питања организације казнено-поправних установа. У том погледу законски предлог предвиђа да се казна лишења слободе с принудним радом и лишења слободе издржава у казнено-поправним домовима и затворима. За малолетнике је предвиђено да ове врсте казни издржавају у посебним поправним домовима за малолетнике, а за бремените жене у заштитном дому за осуђене породиље. При томе је унутрашња организација казнених установа тако подешена да се постигне сврха кажњавања и извршења казни: превaспитање осуђених и повратак њихов, по издржаној или опроштеној казни, заједници, да као њезини корисни чланови сарађују на њеном унапређењу и социјалистичкој изградњи земље. Као, пак, главно средство за то превaспитање предвиђен је физички рад у државним, занатским и индустриским предузећима при казнено-поправним установама. Ради постизања те сврхе предвиђа се оснивање стручних занатских и пољопривредних школа, а у поправним домовима за малолетнике још и школа за опште образовање. Нарочита пажња поклониће се културно-просветном раду, чега ради основаће се при тим установама библиотеке којима ће се осуђеници моћи користити..."

5. Говорећи у Савезном већу о предлогу Закона о извршењу казни претседник Законодавног одбора Већа **Моша Пијаде** се осврнуо и на дискусију која је вођена о другим кривичним законима. У свом говору **Моша Пијаде** је рекао: „Не мислим улазити у неку анализу предлога Закона о извршењу казни. Сматрам да је овај законски предлог довољно јасан сам по себи и да сваки грађанин наше земље може и без икакве правничке спреме лако разумети његове одредбе и оценити њихову напредност и њихово потпуно одговарање захтевима и потребама наше земље у периоду њене социјалистичке изградње. Само једна социјалистичка земља може имати овакав закон о извршењу казни, и овакав закон може чинити част свакој социјалистичкој земљи.

Као претседник Законодавног одбора овог Већа могу да уверим Веће да је овај законски предлог наишао у Одбору на одушевљен пријем својом напредношћу.

Док Општи део Кривичног закона, који смо донели у децембру прошле године, и Закон о кривичном поступку, који смо јуче усвојили, показују лице наше државе кад стоји према онима које треба гонити и судити за кривична дела, овај закон показује лице наше државе према онима који су за кривична дела већ осуђени, над ко-

јима треба да буде извршена казна или васпитно-поправне или здравствено-заштитне мере.

Нема сумње, другови, да у овом законском пројекту врло јасно и рељефно долази до изражаја истински социјалистички хуманизам, ослобођен сваке лажности или лицемерства буржоаског хуманизма. Тај моменат јако су подвукли и сви говорници који су говорили о предлогу Закона о кривичном поступку. Али, не ради се овде о задовољавању човечности ради саме човечности. Хуманизам који долази до изражаја у овом законском предлогу, као и у другим нашим кривичним законима општег или процесног карактера, извире органски из социјалистичког карактера наше данашње државне и друштвене организације, природан је за такву државу и нема потребе да буде нарочито истицан као да се ради о нечем што би и данас било изузетно. Зато сматрам да је утолико погрешније видети само ту страну овог законског предлога, како су учинили говорници који су говорили о предлогу Закона о кривичном поступку. Тај хуманизам наших кривичних закона није у супротности према класној борби коју у периоду изградње социјализма наш радни народ и његова држава воде ради угушивања отпора капиталистичких елемената свргнутих с власти. Напротив — а то је она друга и основна страна нашег кривичног законодавства, коју су другови који су говорили у дебати о кривичном поступку запоставили у својим говорима, који су иначе били на завидној висини — овај законски предлог стоји обема ногама на терену класне борбе која треба да обезбеди изградњу и победу социјализма у нашој земљи. Наша држава није никакво добротворно друштво, него орган диктатуре радног народа, способан, како је то на делу показао, да угуши сваки отпор оних класа и слојева који су непријатељи социјализма и чине напоре да оборе или поткопају власт радног народа, и да ометају социјалистичку изградњу, орган за немилосрдно уништење отпора експлоататорске мањине у интересу огромне већине радног народа. Наше кривично законодавство позвано је да у првом реду служи томе задатку, беспоштедном ломљењу отпора класних непријатеља радног народа и његове социјалистичке државе. Тек на тој основи и баш због ње, баш због тога што наше кривично законодавство штити интересе радне већине, могуће је и природно да се то законодавство односи са пуно човечности према онима из те радне већине који, још неослобођени наслеђа буржоаске идеологије, дођу у сукоб са интересима народне државе и огреше се о њене законе. Сукоб радне већине с владајућом експлоататорском класом неизмирљив је сукоб који води до насилног решења обарањем експлоататорских класа са власти и лишавањем тих класа господства над друштвеним средствима за производњу. Сукоб експлоататорске мањине оборене са власти са владајућим радним народом такође је неизмирљив и мора се у периоду изградње социјалистичког друштва завршити њеним уништењем као класе у оквиру уништења саме класне поделе друштва. Али, са интересима радног народа и његове државе, са интересима изградње социјализма могу да дођу и долазе у сукоб и људи из редова саме радне већине народа, а ту је сасвим разумљиво да држава радног народа чини све напоре да такве елементе спасава за друштво, да их преваспитава, да постану корисни и ваљани чланови друштва.

Још пре три године, у септембру 1945 године, решено је у тада усвојеном Закону о уређењу народних судова да су главни задаци судова у вршењу правосуђа заштита демократских тековина народно-ослободилачке борбе, обезбеђење тачног испуњавања закона од стране свих установа, предузећа, организација, службених лица и грађана Југославије и васпитања грађана у духу оданости према отаџбини, у духу правилног испуњавања закона и поштеног

вршења грађанских права и дужности. У Општем делу Кривичног законика, који смо усвојили децембра прошле године, речено је да наше кривично законодавство штити од друштвено опасних, тј. кривичних дела, народну државу засновану на тековинама народноослободилачке борбе, њен правни поредак, њену социјалистичку изградњу и личност и права њених грађана. Јасно је према томе против кога је уперено наше кривично законодавство и какво оруђе оно претставља у класној борби. Али Општи део Кривичног законика, одређујући као сврху кажњавања уништавање друштвено опасне делатности, одвраћање и спречавање учиниоца да не врши кривична дела, истовремено је као сврху кажњавања одредио и преваспитање и поправљање учионица и општи васпитни утицај на друге чланове друштва у циљу одвраћања од вршења кривичних дела. У томе духу и полазећи од тих основних принципа, тај је закон поставио као принцип да сврха кажњавања, при његовом извршењу, не може бити проузроковање физичких патњи или вређање људског достојанства осуђеног. Према томе није никакво чудо да тај принцип долази до тако видног изражаја у предлогу закона о извршењу казне, али ни у ком случају консеквентно спровођење тог принципа кроз тај законски предлог не претвара тај предлог у збирку хуманистичких прописа одрезаних од класне борбе, од принципа беспоштедног угушивања отпора класних непријатеља радног народа и његове државе.

Могли су се и у буржоаској држави с времена на време хуманизирати прописи о извршењу казне, могле су, на пример, 1930 године бити укинуте њене вандредне свирепе казне као кратко везивање и слично, али бездушни, нечовечни поступак, коме је сврха управо била изазивање тешких физичких патњи и тешко вређање људског достојанства код осуђених лица из експлоатисане народне већине, остали су непоколебљиво правило и пракса у казаматима старе Југославије до њеног краја. Такво хуманизирање извршења казни било је уствари голо лицемерје, само бацање прашине у очи демократској јавности, која је дизала свој глас протеста против свирепости режима у казненим заводима. Напротив, како сам већ нагласио, у нашој новој држави човечни поступак према осуђенима произлази из самих потреба изградње социјалистичког друштва, из саме природе нашег новог друштвеног уређења.

На крају, другови, желим да нагласим да и овај законски предлог, као што је случај с већином наших закона, не доноси неке принципе који нису већ досада били примењивани у нашој пракси. Уколико се нарочито тиче казнено-поправних домова и васпитно-поправних установа, то је само потврда досадашње праксе која је и досада била вршена према прописима кућног реда тих установа.

Сматрам, најзад, за своју дужност да овде повредим скромност министра унутрашњих послова друга Ранковића, тиме што ћу казати да је овај систем човечног поступања са осуђеним лицима у нашим казнено-поправним домовима и на поправном раду, какав се спроводи у пракси и какав је изражен и у овом законском предлогу у првом реду његово дело и његова стална лична брига, при чему је он кроз све време после рата поступао са истом чврстином и доследношћу са којом је у исто време непомирљиво и беспоштедно гонио ратне злочинце и све врсте непријатеља наше младе социјалистичке отаџбине".

ANALI PFB | anali.rs

NOVO PRAVO I PRAVOSUĐE

PRAVNE KARAKTERISTIKE NARODNOG ZAJMA

1. Narodni zajam ili — kako se ranije zvao — emisioni zajam nije rezultat raznih administrativnih mjera kao što su bili predburžoaski ili mnogi buržoaski zajmovi. On se ostvaruje u prometnom procesu na bazi cirkulacije vrijednosti između države s jedne strane i ostalih pravnih subjekata s druge strane. Prema tome pravni oblik, u kome se zajam ostvaruje, ne će biti administrativni akt već pravni odnos određenog oblika.

Ovaj pravni odnos prometnog procesa nastaje na taj način što se novčane vrijednosti prenose s jednog subjekta na drugi pretvaranjem novca u pravo i obratno. Prema tome pravni odnos, u kome će se ostvarivati narodni zajam, ima strukturu ugovora.

Ugovor o narodnom zajmu ne smije se identificirati s ostalim oblicima zajamskog ugovora. Na njega utječu posebni produkcioni odnosi, a naročito smjernice privrednog plana. Ovi utjecaji imaju za posljedicu, da ugovor o narodnom zajmu dobiva svoje specifične pravne karakteristike, po kojima se razlikuje od svih ostalih ugovora. No pored toga odvaja se on i od raznih oblika emisionog zajma u kapitalizmu.

Čim je ovaj ugovor jednom nastao, izvodi on sredstvom svoje primjene povratan utjecaj na daljnji razvitak proizvodnih snaga. Na taj način vrši on kao i svaki drugi pravni oblik dvostruku ulogu u društvenom zbivanju, javljajući se istodobno i kao posljedica i kao uzrok[1]). U socijalizmu, gdje jedino postoji mogućnost ovladavanja društvenom zakonitošću iskorišćava se ovo svojstvo pravnih oblika za izgradnju društvenog poretka. U pravcu tog iskorišćavanja donesena je i savezna Uredba od 3 juna 1948, koja u razvitku narodne privrede regulira narodni zajam Petogodišnjeg plana.

2. Različiti oblici u kojima se emisioni zajam javljao kroz historiju, bili su determinirani društveno-ekonomskom strukturom i u krajnjoj liniji produkcionim odnosima.

U feudalnom društvu, gdje se ovaj oblik zajma najprije pojavio, bio je on posljedica direktne tendencije za eksploatacijom i pljačkom. U odrazu te tendencije nije se ovaj zajam mogao javiti drukčije nego u obliku nametnute dažbine s izrazitim eksploatatorskim karakterom. Tragovi ovakvog shvaćanja zamjećivali su se još i u starijoj buržoaskoj literaturi[2]).

Eksploatatorski karakter ovog zajma uvećao se u feudalno vrijeme još i time, što je država, nalazeći se redovno u nemogućnosti da vrati »zajam«, prepuštala zajmodavcima u naknadu za to eksploataciju državnih dažbina[3]). Zajmodavci su se udruživali u čvrste korporacije te

[1]) Isp. o tome pobliže Engels: Antidühring, prevod, Zagreb 1945. str. 21.

[2]) Isp. M. Milanowitsch: Les traités de garantie au XIX siècle, Paris, bez godine izdanja.

[3]) Isp. Goldschmidt: Universalgeschichte des Handelsrechts, Stuttgart 1891, str. 291.

ANALI PFB | anali.rs

pomoću njih uspijevali, da »zajam« stave na podlogu stalnog ukamaćenja. Pod utjecajem ideje o kamatama pretvarao se ovaj zajam iz dažbine u ukamaćenu tražbinu. Kasnije, kad je crkva u srednjem vijeku zabranjivala kamate, dan mu je oblik kupovanja rente, jer kamati nisu tu ni mogli doći do izražaja. Najposlije u 17 stoljeću dan je ovoj renti oblik emisionog zajma.

U kapitalizmu postao je emisioni zajam prikriveno sredstvo profiterske akumulacije. U tu svrhu služe se njime i privatne korporacije, dapače i pojedinci. Kapital jedne zemlje preuzima zajamske obligacije druge zemlje, te emisioni zajam postaje podesan instrument za izvoz financijskog kapitala i podupiranje raznih imperijalističkih tendencija[4]). Takva akumulacija financijskog kapitala traži sve jaču cirkulaciju zajamskih obveznica, a intenziviranjem cirkulacije najzad se afirmiralo shvaćanje, da i sam emisioni zajam ima strukturu kupoprodaje[5]).

U socijalizmu također postoji emisioni zajam. Ali ima drugi karakter i prema tome i drugo ime. Tu država raspolaže sredstvima za proizvodnju, pa prema tome planira izgradnju zemlje. Zajam se raspisuje, da bi se još više ubrzala ova izgradnja, te da bi se onim osnovnim sredstvima, koja daje socijalistička privreda, dodala i dopunska novčana sredstva, kojim raspolaže narod, a koja bi inače ostala neproduktivna. Prema tome narodni zajam u sistemu privrednog plana nije okarakteriziran špekulativnošću kao buržoaski zajmovi. Zato u narodnom zajmu i nije toliko naglašen kupoprodajni element kao u emisionim zajmovima kapitalističkog poretka.

3. Subjekti ugovora o narodnom zajmu jesu prva činjenica, koja već sama za sebe pokazuje, kako se društvena baza odrazuje na ovom ugovornom obliku.

U kapitalističkom poretku nije težište proizvodnje bilo u državnim rukama, pa zato država nije ni mogla biti jedini korisnik emisionog zajma. Pored države bili su to općine, javne i privatne korporacije, društva, pa i sama privatna lica[6]). Naprotiv u socijalističkom poretku nalaze se osnovna sredstva za proizvodnju u državnim rukama, pa zato i korisnik narodnog zajma može da bude samo država[7]). Dakle, kad se usporedi najdonji sloj socijalističke suprastrukture sa kapitalističkom, dolazi se do konstatacije, da je pravni kvalitet dužnika narodnog zajma odraz vlasništva nad sredstvima za proizvodnju.

U pogledu pravnog kvaliteta vjerovnika također se razlikuje buržoasko pravo od socijalističkog. Kapitalistička akumulacija tražila je bržu cirkulaciju zajamskih obveznica, kao i sve širi krug ove cirkulacije. Zato je u odrazu toga vjerovnik zajma moglo biti svako lice i ustanova, ako je samo imalo svojstvo pravnog subjekta. Pored toga bio je emisioni zajam u kapitalističkom poretku i instrument, pomoću koga je financijski kapital prodirao u inozemstvo. Da bi se olakšala ova imperijalistička tendencija, bilo je nadalje u pravnim normama reglementirano, da vjerovnik emisionog zajma može biti i svako inozemno lice. Prema tome pravni kvalitet vjerovnika bio je odraz načina kapitalističke akumulacije i imperijalističkih tendencija financijskog kapitala.

U socijalističkom poretku nema široke cirkulacije obveznica u svrhu profita, a nema ni imperijalističkih tendencija. Narodni zajam ovdje je izraz mobilizacije narodnih masa za ostvarenje osnovnih zadataka pri-

4) Prvi emisioni zajam bio je, na pr., raspisan u Njemačkoj 1900 godine za financiranje ekspedicije u Kini.

5) Isp. Freund: Die Rechtsverhältnisse der öffentlichen Anleihen, Berlin 1907, str. 23.

6) Isp. Freund ibid. str. 21

7) Iz sav. Uredbe od 3. juna 1948. o narodnom zajmu itd.

ANALI PFB | analiz

vrednog plana[8]). U pravnom pogledu to se izražava na taj način, da vjerovnici narodnog zajma mogu biti samo građani FNRJ[9]), kao i domaće društvene organizacije[10]). Prema tome pravni kvalitet vjerovnika javlja se ovdje kao odraz ubrzanog jačanja proizvodnih snaga u smjeru privrednog plana, koji je instrument za ovladavanje društvenom zakonitošću.

Svaki od vjerovnika zajma stoji u pravnom odnosu prema državi kao dužniku. No obzirom na masovnu karakteristiku zajma nastaje pitanje, ne stoje li vjerovnici zajma i u nekom međusobnom pravnom odnosu. U pogledu odgovora na ovo pitanje treba razlikovati kapitalistički poredak od socijalističkoga.

U kapitalističkom poretku javljaju se dvije karakteristične činjenice: jedna je, da pored države mogu dužnici zajma biti javne i privatne korporacije, društva i pojedinci, a to su subjekti, koji mogu doći u nemogućnost plaćanja i time oštetiti vjerovnike; druga je činjenica u tome, da zajamske obveznice prelaze iz jedne države u drugu i time, prolazeći kroz burzovnu špekulaciju, također mogu oštetiti vjerovnike. Uslijed toga morali su se javiti i posebni interesi vjerovnika. Ovi interesi bili su naročito naglašeni onda, kad je zajam bio emitiran u jednoj, a vjerovnici se nalazili u nekoj drugoj državi. Pravni odraz ovih kapitalističkih manipulacija bio je u tome, da su i zakonodavstva najzad statuirala, da između vjerovnika postoji izvjestan pravni odnos.

Tako je austrijsko zakonodavstvo od 1874 g. bilo predvidjelo za vjerovnike zajedničkog staraoca u slučaju, da dužnik padne pod stečaj ili da interesi vjerovnika dođu na neki drugi način u pitanje. Pojedini vjerovnici nisu mogli ostvarivati svoja prava mimo staraoca, koga je postavljao sud [11]). Prvi svjetski rat, koji je još više problematizirao interese vjerovnika po emisionim zajmovima, ponukao je i Švicarsku, da regulira zajedničke interese vjerovnika[12]).

U socijalističkom poretku dužnik po ovom zajmu je jedino država, a obveznice nemaju međunarodno kretanje i ne mogu biti predmet špekulacije. Zato ne mogu biti ugroženi ni interesi vjerovnika, koji su samo domaći građani. Prema tome nema ni potrebe, da se odnosima između vjerovnika, kako se to vidi i iz Uredbe, dade neki pravni vid.

4. Cilj je narodnom zajmu, da se prikupe uštedevine građana zbog ostvarenja izvjesnih planskih zadataka. Ovaj cilj determinira činidbu zajamskog ugovora i zato se ona sastoji jedino od davanja i vraćanja novca. Po tome se narodni zajam razlikuje od običnog zajma, gdje činidba može biti novčana ili naturalna. No kako je novac predmet kredita planske politike, jasno je, da će ostvarenje ove politike utjecati i na ugovornu strukturu narodnog zajma. Pored toga vraćanje narodnog zajma pretpostavlja kamate, pa je i to jedna od stvarnosti, po kojoj se ovaj zajam razlikuje od običnog zajma. U prometnom procesu, gdje je privredni plan instrument za ovladavanje zakonom vrijednosti, kamati su stimulans za proširenje masovnosti zajma. Po ovom narodni zajam predstavlja i dosad nepoznati obujam masovno organizirane narodne štednje.

Za narodni zajam je također karakteristično, da je predstavljen sumarno iznosom od tri i po milijarde dinara, a ne uplatom od strane pojedinog vjerovnika. Prema tome nije za vjerovnika, koji je uplatio 1000 dinara, pravilno kazati, da je državi uzajmio 1000 dinara, nego da on sa tolikim iznosom sudjeluje u zajmu od tri i po milijarde dinara.

---

8) Iz čl. 1 iste sav. Uredbe.

9) Iz čl. 2 iste sav. Uredbe.

10) Iz čl. 8 iste sav. Uredbe.

11) Isp. austr. zakon od 24. apr. 1874 o kuratorima.

12) Isp. Zakon od 20. februara 1918 o zajednici vjerovnika kod zajamskih obligacija, te njegove dopune od 20 apr. 1919, od 20. sept. 1920 i od 28. dec. 1920.

АРХИВ PFB | anali.rs

Dakle, u sumarnom iznosu zajma također se odrazuje njegov masovni karakter.

Za ugovor o običnom zajmu je bitno realnost, t. j. da postaje perfektan tek po predaji stvari dužniku. Međutim, struktura narodnog zajma pokazuje, da Uredba ne usvaja ovo gledište Za narodni zajam tipična je činjenica supskripcije, koja se kod običnog zajma ne pojavljuje. U vezi toga Uredba govori o »upisanom« [13], a ne o uplaćenom zajmu, dok se na drugom mjestu opet statuira, da se uplata može izvršiti ili prilikom samog upisa zajma ili u ratama poslije upisa [14]. Gledište, koje je u tome implicirano, govori za to, da ugovor o narodnom zajmu ne nastaje činjenicom uplate već činjenicom supskripcije. Prema tome ugovor o narodnom zajmu nema realni već konsenzualni karakter. To je uiedno i jedna od specifičnosti, po kojoj se ovaj ugovor razlikuje od ostalih zajamskih ugovora.

Konsenzualnost ugovora o narodnom zajmu je posljedica supskripcije. Supskripcija je opet činjenica, pomoću koje i široke narodne mase učestvuju u financiranju državnog sektora i time se uključuju u socijalističku izgradnju. Prema tome konsenzualnost je ovdje odraz masovnosti narodnog zajma i pravni odraz socijalističkog karaktera državnog privrednog sektora.

Masovnost pri kontrahiranju narodnog zajma stimulira se još i time, što se omogućuje obročna uplata zajma [15]. Obročnost uplate bila bi u protuslovlju s realnim karakterom ugovora. Ali ona je zato potpuno u suglasnosti s njegovom konsenzualnošću. Kad bi se zajmu, koji se može uplatiti i obročno, dala karakteristika realnog ugovora, bilo bi toliko posebnih ugovora, koliko ima uplata, a to bi bilo u protivnosti s jedinstvenošću zajma. Prema tome, da bi ugovor o narodnom zajmu mogao biti masovan, priznata mu je i obročnost uplate; a da bi unatoč obročne uplate mogao biti jedinstven, morala mu se dati struktura konsenzualnosti.

Strukturom konsenzualnosti dobilo se za ugovor o narodnom zajmu i izvjesnih sistematskih prednosti. Uslijed toga smanjila se razlika između zajamskog i kreditnog ugovora. Nadalje se postiglo, da se zajamski ugovor može svrstati među one, kojima se ostvaruje kredit, dok je ranije bilo kolebanja, da li će se svrstati među ove ili u grupu ugovora, kojima se stiče vlasništvo.

5. Pored supskripcije, o kojoj je već bilo govora, ima u zaključivanju narodnog zajma još jedan element, po kome se on odvaja od ostalih kreditnih ugovora. To je emitiranje zajamskih obveznica. Emitiranjem obveznica omogućuje se, da i široke narodne mase učestvuju u financiranju socijalističkog sektora privrede. Na taj se način emisija javlja kao posljedica potrebe, da se dade karakter masovnosti zajma, koji spada među najvažnije privrednopolitičke ciljeve Dakle, u pogledu masovnosti emisija je u korelaciji s obročnošću uplate zajma.

O emisiji govori se samo onda, ako se zajam sastoji od jednakih dijelova, ako je svaka obveznica izdana pod jednakim uvjetima ili drugim riječima, ako je paritet između prava i dužnosti za svakog vjerovnika jednak. Zaključivanje zajma ne bi se zasnivalo na emisiji, kad bi dužnik mogao proizvoljno izdavati obveznice i određivati njihove vrijednosti. Jednakost uvjeta ne samo da je bitna za pojam emisije, nego je ona i stvarnost, koja zajmu daje najviše masovnosti. Na taj način dobiva svoje puno opravdavanje i naziv »narodni zajam«, koji je Uredba dala ovom ugovornom obliku.

Jednaki uvjeti, pod kojima se zaključuje narodni zajam, mogu se

ANALI PFB | anali.rs

[13] Iz st. 3 čl. 7 iste sav. Uredbe.

[14] Iz st. 2 čl. 7 iste sav. Uredbe.

[15] Iz čl. 3 Pravilnika od 4 juna 1948 za izvršenje Uredbe o narodnom zajmu itd.

odrediti i provesti jedino pomoću norme. Bez norme ne bi bilo potrebne garancije, da će uvjeti zajma biti u prostornom i vremenskom kontinuitetu odista jednaki i prema tome odraziti svoj masovni karakter. To znači, da i sama Uredba, koja je normativni izraz narodnog zajma, također doprinosi njegovoj masovnosti.

U kapitalističkom poretku bio je emisioni zajam predmet naročite špekulacije, koja se provodila kupoprodajom obveznica na burzi. Uspjeh špekulacije pretpostavljao je mogućnost, da se emisija zajma vrši djelomično i u razna vremena. U vezi s ovom mogućnosti izgrađivala se i buržoaska praksa, koja nije za emisiju tražila postojanje jedinstvenog pravnog akta Naprotiv emisija narodnog zajma predstavljena je jedinstvenim pravnim aktom [16]), kojim se ujedno osigurava i vremensko jedinstvo emisije. Prema tome emisija zajma, kako je reglementirana u Uredbi, nije samo odraz njegove masovnosti već i negacija špekulacije, koja se vrši s obveznicama zajma u kapitalističkim zemljama.

Plasiranje obveznica vršilo se u kapitalističkom poretku na više načina, ali sa vrlo čestim izbjegavanjem javne supskripcije. Obično su velebanke preuzimale obveznice te ih sukcesivno stavljale u promet i bez javne supskripcije, iskorišćujući njihovu ponudu i tražnju na burzi. Ovaj način plasiranja, koji je bio odraz špekulantske akumulacije, našao je svoju pravnu formulaciju u buržoaskom zakonodavstvu. Naprotiv, narodni zajam plasira se isključivo javnom supskripcijom[17]), koja ima svoje prostorno i vremensko jedinstvo. Odatle se vidi, da je negacija špekuliranja sa plasiranjem obveznica sadržana i u načinu, na koji se ostvaruje narodni zajam.

Prema tome način, na koji se vrši emitiranje i plasiranje obveznica, dovoljno indicira, da ostvarenje narodnog zajma nije drugo no odraz borbe trudbenika jedne zemlje oslobođene kapitalizma, da u cilju bržeg razvitka prizvodnih snaga dade i više nego što planske cifre pokazuju.

Da bi se u kapitalističkom poretku olakšala cirkulacija obveznica, koja je naročito pogodna za profitersku akumulaciju [18]), smjele su obveznice po buržoaskom pravu glasiti i na donosioca. Naprotiv, socijalističko pravo, koje isključuje svaku špekulaciju, pa i onu s obveznicama, dopušta samo one obveznice, koje glase na ime[19]). Ne može se dopustiti špekulacija sa sredstvima, koja su jedan od izraza pojačanog tempa socijalističke izgradnje.

Međutim, ovo se ne smatra dovoljnim, da se onemogući špekulacija s obveznicama. Zato se u pogledu prometa s obveznicama traži još, da se ograniče ugovorni oblici, kojima se prenosi vlasništvo obveznica kao i krug subjekata, koji služe kao transformatori za prometnu cirkulaciju obveznica. To se postizava pomoću reglementacije, koja u pogledu obveznica dopušta jedino darovanje[20]) između izvjesnih subjekata[21]). Prema tome, i u ovoj se reglementaciji odrazuje negacija svake špekulacije s obveznicama.

6. Najzad i uplata je također jedna od činjenica, koje su karakteristične za ugovor o narodnom zajmu. Kad se uplata zajma promatra u svom formalnom značenju izgleda, da vjerovnik daje novac, a u zamjenu

[16]) Iz čl. 7 iste sav. Uredbe.

[17]) Iz čl. 1 iste sav. Uredbe.

[18]) Obveznice naime imaju umanjenu cirkulaciju, a brzina cirkulacije stoji u upravnom omjeru sa povećanjem akumulacije.

[19]) Iz čl. 2 iste sav. Uredbe.

[20]) Obveznice mogu biti predmet pravnih poslova, ukoliko oni nisu instrument za sticanje vlasništva, a od ugovora za sticanje vlasništva mogu biti samo predmet darovanja.

[21]) Iz čl. 6 iste sav. Uredbe.

za to dobiva obveznicu. Međutim u svom dijalektičkom raščlanjavanju uplata zajma i emisija obveznica jesu dvije suprotne stvarnosti, koje se spajaju u jedinstvo samo na taj način, što su međusobno uvjetovane. Odatle što su ove dvije suprotnosti povezane u jedinstvo, dobiva i ugovor o narodnom zajmu posebnu pravnu strukturu. To je struktura, koja se može najbolje objasniti tek historijskim razvitkom zajma.

Kao što je već istaknuto, zajam je imao u predburžoaskom poretku dažbinski karakter, a zatim je dobio karakter zajamske tražbine, koja se mogla otkazati. Zajamski elementi javili su se najprije kao protuslovlje. Ali čim su oni kvantitativnim gomilanjem došli do svog najvećeg uspona, izvršio se skokoviti prelaz iz dažbine u zajam kao novi kvalitet.

Otkazivost ovog zajma bila je još u pretkapitalističkom poretku kočnica, koja je sputavala razvitak proizvodnih snaga u kompleksu državnih financija. Uslijed toga javila se tendencija njenog uklanjanja, a to se postiglo na taj način, što se dužniku priznalo, da može na dijelove zajamske sume izdavati obveznice u obliku cirkulacionih papira[22]), koje je vjerovnik mogao lako prodati i na taj način realizirati svoju tražbinu i bez otkaza zajma. Prema tome pojava obveznice u obliku cirkulacionog papira nije bila drugo već novi kvalitet, koji je nadomjestio otkazivost zajma. No kroz cijelo pretkapitalističko vrijeme težište stvari nije bilo na cirkulaciji već na naplaćivanju kamata. Zato je u odrazu toga emisioni zajam zadržao karakter običnog zajma, kome je samo manjkala otkazivost.

U kapitalističkom poretku tražila se zbog pojačanog ostvarenja akumulacije sve intenzivnija cirkulacija obveznica i ona je došla do svoje kulminacije u trgovini s obveznicama na burzi. Pravni izraz ove trgovine, koja se odvijala isključivo na špekulativnoj bazi, sastojao se u tome, da se struktura emisionog zajma pomicala sve više od elementa zajma prema elementu kupoprodaje. Uslijed toga formiralo se najzad shvaćanje, da emisioni zajam ima karakter kupoprodaje. Za argumentaciju takvog shvaćanja iznosilo se, da se emisioni zajam u pogledu iznosa ne pokriva redovno s iznosom, koji se vraća i da ta diferencija ne može imati karakter kamata[23]). A prizivala se u pomoć i idealistička teorija volje, po kojoj je za karakter ugovora mjerodavna volja kontrahiranja, a ta da nije upravljena na davanje zajma već na kupoprodaju obveznica. No sva ta argumentacija nije služila za drugo, nego da opravda sve veću špekulativnost akumulacije u kapitalističkom poretku.

Naše zakonodavstvo, koje se u svom velikom dijelu izgrađuje kao u suštini socijalističko pravo, ne usvaja nijedno od ovih gledišta.

Kao što je već naprijed prikazano, narodni zajam nije realni već konsenzualni ugovor sa naglašenim zajamskim elementom. Ovome treba dodati i pravni karakter obveznice. Ona je vrijednosni papir, koji glasi na ime[24]) te papir, s kojim se mogu obavljati pravni poslovi[25]), koji nemaju ni karakter cesije ni karakter prenosa duga. Na taj način predmet pravnog posla nije ovdje tražbina već sama obveznica. Prema tome u pravnom poslu narodnog zajma sadržan je i element kupoprodaje.

Elementi zajma i kupoprodaje bili su u kapitalističkom poretku međusobno u protuslovlju. Tek u sistemu socijalističke izgradnje, na osnovu privrednog plana ove su suprotnosti svedene u jedinstvo. To je postignuto na taj način, što narodnom zajmu nije dan ni isključivi karakter zajma ni

---

22) Takve obveznice u obliku cirkulacionog papira pojavile su se najprije u Engleskoj krajem 17. stoljeća.

23) Isp. Freund itd. str. 23; Lardelli: Die Obligationen der A. G., Zürich, 1913 str. 18.

24) Iz čl. 2 iste sav. Uredbe.

25) Iz čl. 10 iste sav. Uredbe, te iz činjenice, da obveznica narodnog zajma može biti predmet založnog ugovora.

ANALI PFB | anali.rs

isključivi karakter kupoprodaje, već su oba elementa spojena time, što se međusobno uvjetuju. Prema tome ne može vjerovnik sudjelovati u narodnom zajmu, a da kao protuvrijednost svoje činidbe ne primi obveznicu, niti može steći od države obveznicu, a da to sticanje nema karakter zajma. To znači, da narodni zajam dolazi do izražaja u posebnom ugovornom obliku, u kome su suprotnosti između zajma i kupoprodaje povezane u izvjesno dijalektičko jedinstvo. Na taj je način dobiven u narodnom zajmu takav ugovorni oblik, koji se i u pravnom pogledu iz osnova razlikuje od raznih oblika emisionog zajma kapitalističkog poretka.

dr. M. VUKOVIĆ

PRILOG PITANJU O SISTEMU POSEBNOG DELA KRIVIČNOG ZAKONIKA[1])

I. Krivično pravo se u svom razvoju podvojilo na opšti i posebni deo, — opšti deo, koji govori o principima kaznene politike države i dosledno o uslovima i osnovima krivične odgovornosti, i posebni deo, koji tretira pojedina krivična dela i za njih odgovarajuće kazne. Istorijski se najpre pojavio posebni deo kao izraz potrebe države da se zaštiti krivičnopravnom represijom od pojedinih napada na društvene odnose — objekte u krivičnopravnom smislu — radi održanja i daljeg razvijanja uspostavljenog poretka, koji je od interesa za vladajuću klasu. A tek kasnije, u vreme borbe buržoazije za vlast sa apsolutizmom, posredstvom buržoaske krivičnopravne nauke kristališu se opšta načela kaznene politike, obrazuje se opšti deo krivičnog prava. Istovremeno sa ovim procesom podvajanja vrši se klasifikacija krivičnih dela prema njihovim bližim i daljim zajedničkim svojstvima, tako da se obrazuje izvestan sistem u okviru posebnog dela. Ovaj sistem je uvek usklađen sa magičnim krugom u kome se kreću društveni odnosi buržoaske države. Treba učiniti već na ovom mestu da klasifikacija pojedinih krivičnih dela u zakonodavstvu katkada nije identična onoj koja se sreće u naučnom izlaganju, iako materiju krivičnopravne nauke čini pozitivno krivično zakonodavstvo. Ova pojava je posledica osobenih pobuda zakonodavca, ali ona ni u kolike ne kvari harmoniju uzajamnog odnosa niti ometa zadatak naučnog sistema, koji

[1]) Posle donošenja Krivičnog zakonika — Opšti deo u našoj zemlji je postavljeno na dnevni red pripremanje i postepeno donošenje posebnog dela Krivičnog zakonika. Dva zakona koje je donela Narodna skupština FNJR na svom poslednjem, šestom redovnom zasedanju (Zakon o krivičnim delima protiv opštenarodne imovine, imovine zadružnih i drugih društvenih organizacija i Zakon o krivičnim delima protiv službene dužnosti), pretstavljaju prve naše krivične zakone, donete posle Opšteg dela, v kojima se razrađuju pojedina poglavlja budućeg Posebnog dela kao sastavnog dela jedinstvenog Krivičnog zakonika FNRJ. Ovo pokazuje već u ovom momentu principijelni značaj pitanja sistematike Posebnog dela. U vezi sa tim **„Arhiv"** donosi ovaj članak kao jedno od mišljenja po pitanju sistematike našeg Posebnog dela, pozivajući ovim naše kriminaliste na dalju teoriisku diskusiju koja će nesumnjivo pomoći pravilnom postavljanju sistematike kako budućih krivičnih zakona, tako i docnije kodifikacije Posebnog dela Krivičnog zakonika u celini.

има „да покаже не само конкретне одредбе, изражене речима дате норме, већ и оне принципе и идеје који су својствени мисли законодавца." (А. Н. Трајнин)

Посебни део кривичног права, пружајући научну обраду посебног дела кривичног законодавства у наслону на начела казнене политике државе, има за задатак да правосуђу пружи анализу елемената бића кривичних дела потребних за правилну квалификацију конкретно датих радњи или нерадњи и да при томе укаже на путеве целисходне примене државне казнене политике у склопу и узајамној повезаности збивања у односној држави и услова под којима се развијају друштвени односи. Исто тако посебни део кривичног права има за задатак да мобилише пажњу законодавца и да помаже развој законодавног рада. У томе је дубоки смисао и значај посебног дела, пошто свакодневни живот ставља на велику пробу и судију и законодавца, а широки слојеви радног народа изграђују своје мишљење о правосуђу, о држави и њеном правном систему посматрајући пословање судова.

II. 1. Кривично право феудализма је црпло материју посебног дела или из поставки обичајног права или из појединачних и растурених прописа о појединим кривичним делима и казнама. Извесно сакупљање ових прописа се налази у општим законодавним зборницима, као што су на пр. Законик Стефана Душана (1349 и 1354 г.), Каролина (1532 г.), Зборник цара Алексеја Михајловића (1649 г.) и др. Жус, један од угледних правника предреволуционарне Француске и присталица феудалног поретка, у излагању француског кривичног законодаства (1771 г.) класификирао је кривична дела у три групе: 1) кривична дела противу бога (на пр.: богохуљење, атеизам и друга слична кривична дела којима се вређа небеска власт); 2) кривична дела противу владара (на пр.: напади на краља и чланове његове породице, напади на безбедност државе и друга кривична дела противу државе, која се самим тим сматрају као увреда владара) и 3) кривична дела противу приватних лица (на пр.: убиство, телесне повреде, крађа и др.). Тежина кривичних дела треће групе градуира према сталешкој припадности повређеног лица. Овакво груписање кривичних дела је у складу са односом цркве према држави и са друштвено-политичким и друштвено-економским односима у феудализму.

2. Француска револуција (1789 г.), која је коренито изменила друштвено и државно уређење феудалног друштва, која је довела на власт буржоазију и Декларацијом права човека и грађанина прокламовала поставке буржоаског поретка, оценила је претходни период речима Мишела Лепелета де-Сан Фаржоа, известиоца о пројекту Кривичног законика од 1791 године:" У бесформном хаосу наших старих установа готово на сваком кораку били су вређани морал и човечност. Невине радње и лаке погрешке проглашаване су великим злочинима... Неповезане поставке без система, донесене у разно време, под утицајем потреба односног момента, ниједном кодификиране... Њихова бесмислена суровост се допуњавала злоупотребама разне врсте — самовољом судова."

У овим условима под утицајем просветитељске филозофије XVIII века француска крупна буржоазија је у непосредној борби за власт са апсолутизмом извршила прву кодификацију доневши Кривични законик од 1791. У њему је први пут изведена подела кривичноправне материје на „општи део" и „посебни део". Општи део је био израз принципијелних поставки новог кривичног права, које су биле прокламоване у Декларацији права човека и грађанина. Он се делио на прописе: 1) о казнама уопште, 2) о повратку, 3) о доношењу пресуда у отсуству окривљеника, 4) о последицама осуде, 5) о утицају узраста осуђеног на природу и трајање казне, 6) о застарелости и 7) о рехабилитацији.

При систематизацији Посебног дела Кривичног законика дошла су до изражаја учење „о друштвеном уговору" и учење „о природним правима појединца". Тако се систематика засновала на јасном супротстављању државе појединцу и појединца држави. Ово супротстављање приватних интереса општим интересима је својствено буржоаској идеологији. „Постанак политичке државе и распадање грађанског друштва на независне индивидуе... одиграва се једним те истим актом... Тамо, где се политичка држава реално развила, човек води не само мисаоно, у свести, већ и стварно, у животу, двојаки живот, небески и земаљски, живот у политичкој друштвеној заједници, где он иступа као друштвено биће, и живот у грађанском друштву, у коме он послује као приватно лице, које гледа на друге људе као на средство, које и себе спушта на ниво средства и чини играчком туђих снага."[2]) Тако је Посебни део Кривичног законика подељен на два одељка: I. Злочини и напади против јавних интереса и II. Злочини противу приватних лица, тј. појединаца. Код ближе класификације кривичних дела од пресудног значаја је било схватање Бекарије. Он је разликовао: 1) кривична дела која разарају само друштво или изазивају погибију лица које га претставља; 2) кривична дела која нарушавају личну безбедност грађана нападајући на њихов живот, имовину и част и 3) невршење односно вршење радњи које у интересу општег мира и добра закон налаже сваком грађанину да их чини, одн. не чини. Прва и трећа група претстављају кривична дела против јавних интереса, а друга група кривична дела против појединаца.

Посебни део Кривичног законика од 1791 г. је обухватио тешка кривична дела[3]) и дао следећу класификацију:

Одељак I. ЗЛОЧИНИ И НАПАДИ ПРОТИВ ЈАВНИХ ИНТЕРЕСА

Отсек I. О злочинима против спољне безбедности државе (7)

Отсек II. О злочинима против унутрашње безбедности државе (5)

Отсек III. Злочини и напади против Устава (25)

Отсек IV. Преступне радње приватних лица управљене против поштовања и потчињавања законима и ауторитету власти, установљених Уставом ради њиховог остварења (10)

Отсек V. Злочини службених лица при вршењу поверене им власти (15)

Отсек VI. Злочини противу јавне својине (8)

Одељак II. КРИВИЧНА ДЕЛА ПРОТИВ ПРИВАТНИХ ЛИЦА

Отсек I. Злочини и напади противу личности (33)

Отсек II. Злочини и преступне радње противу својине (48)[4])

Ова систематика првог буржоаског кривичног законика показује да су биле доследно заштићене основе буржоаске државе, као и њена спољна и унутрашња безбедност и несметана делатност службеничког апарата. У односу на приватна лица бројност чланова јасно показује са колико је упорности била првенствено заштићена приватна својина. У погледу заштите личности „човека уопште" и „равноправности" свих грађана, које прокламује овај кривични

2) Маркс и Енгелс, Сабрана дела, књ. I,ст. 390 и 376 (на руском).

3) Лакша кривична дела је обухватио „Кодекс муниципијалне и поправне полиције" од 19 јула 1791. г.

4) Бројке у загради означавају колико чланова садржи односни отсек.

законик, стварну вредност ових декларација у односу на стварност буржоаског друштва већ првих година буржоаске власти показују речи тога доба: „Слобода је празно маштање кад једна класа људи може да умори другу глађу, једнакост је само фантазија кад богати куповином стичу право на живот и смрт својих ближњих." 5)

На темељу систематике кривичног законика од 1791 г. изграђен је почетком 19 века за време владавине и под утицајем Наполеона Бонапарте Кривични законик од 1810 г. који је, под нешто друкчијим углом посматрао узроке криминалитета, али који је својом систематиком и својим прописима садржао све елементе заштите основа и тековина буржоаске владавине у Француској. Отуда није чудновато што је овај кривични законик прве учвршћене владавине буржоазије на континенту Европе био „класични тип" према коме су рађени доцнији кривични законици буржоаских држава.

а) Француски кривични законик од 1810 г. задржао је отворену поделу кривичних дела на следеће две основне групе: 1) кривична дела против државе и 2) кривична дела против приватних лица.

Он у књизи трећој, која говори „о злочинима, преступима и њиховом кажњавању", има следећу поделу:

Одељак I. — Злочини и преступи противу државе (чл. 75—294)):

Глава I. Злочини и преступи противу државе (чл. 75—108);

Отсек I. Злочини и преступи противу спољне безбедности државе (чл. 75—85):

Отсек II. Злочини противу унутрашње безбедности државе (чл. 86—102).

Отсек III. О пријављивању и непријављивању злочина који излажу опасности спољну и унутрашњу безбедност државе (чл. 103—108).

Глава II. Злочини и преступи противу Устава (чл. 109—131):

Отсек I. Злочини и преступи у односу на вршење грађанских права (чл. 109—113);

Отсек II. Напади на слободу (чл. 114—122);

Отсек III. Коалиција службеника (чл. 123—126);

Отсек IV. Бесправно присвајање административне и судске власти (чл. 127—131).

Глава III. Злочини и преступи против јавног мира (чл. 132—294):

Отсек I. О фалсификовању (чл. 132—165);

Отсек II. О кршењу заклетве и злочинима и преступима службеника у вршењу њихових дужности (чл. 166—198);

Отсек III. О узнемиравању нанесеном јавном реду од службеника култа при вршењу њихове службе (чл. 199-208);

Отсек IV. Супротављање, непокоравање и друге непослушности према јавној власти (чл. 209—264);

Отсек V. Злочиначка удружења, удружења скитница и просјака (чл. 265—282);

Отсек VI. Преступи учињени путем писмена, слика или гравура, који се деле без имена аутора, штампара или гравера (чл. 283—289);

Отсек VII. О недозвољеним удружењима и скуповима (чл. 291—294);

Одељак II. — Злочини и преступи против појединаца (чл. 295—403;

Глава I. О злочинима и преступима против личности (чл 295—378):

ANALI PFB | anali.rs

5) Цитат према књизи Општа историја државе и права, део III, Москва, 1947, стр. 81 (на руском).

Одсек I. Умишљена убиства и други капитални злочини, претње напада на личност (чл. 295—308);

Одсек II .Вољно наношење повреда и удара који нису квалификовани умишљеним убиством, и други вољни злочини и преступи (чл. 309—318);

Одсек III. Неумишљено убиство, нехотимичне повреде и удари, извињавни злочини и преступи и случајеви који се не могу извинити, неумишљено убиство, повреде и удари који нису ни злочин ни преступ (чл. 319— 329);

Одсек IV. Напади на морал (чл. 330—340);

Одсек V. Бесправно лишење слободе и затварање лица (чл. 341—344);

Одсек VI. Злочини и преступи управљени на сметање или уништење доказа о грађанском стању детета, или на довођење у опасност његове егзистенције, крађа малолетника, повреде закона о сахрањивању (чл. 345—360);

Одсек VII. Лажно сведочење, клевета, увреда, откривање тајни (чл. 361—378).

Глава II. Злочини и преступи против својине (чл. 379—463):

Одсек I. Крађе (чл. 379—401);

Одсек II. Банкротство, превара и друге врсте обмане (чл. 402—433);

Одсек III. Уништење, повреда, проузроковање штете (чл. 434—462).

Општи прописи (чл. 463).

Подела изложена према Анри Бурдо, **Кривични законик,** изд. 34-то, Париз, 1936 год. (на француском).

Отворену поделу кривичних дела две напред поменуте основне групе срећемо и у Баварском кривичном законику од 1813 г. Међутим доцнији кривични законици нису отворено истицали ову поделу, али су је са нешто измењеном унутрашњом расподелом уствари прихватали у својим системима, што је било и нужно с обзиром на одлике у основи исте буржоаске државе. То је случај с низом тако „различитих" (по навођењу буржоаских писаца, а уствари тако истоветних — по објектима заштите и друштвено-политичком карактеру власти) законика као што су на пр. криминални или казнитељни законик за Књажество Србију од 1860 г. и други законици.

б) Криминални или казнитељни законик за Књажество Србију од 29 марта 1860 г. има у части другој, која говори „о кажњењу злочинства и преступа понаособ", следећу поделу:

Глава IX. — О злочинствима и преступљењима против отечества, владатеља и Устава (§ 83—91 в);

Глава X. — О злочинствима и преступљењима противу закона, власти и јавног поретка (§92—104 е);

Глава XI. — О злочинствима и преступљењима чиновника у званичној дужности и злочинствима и преступљењима других вршилаца јавних дужности (§105—134);

Глава XII. — О злочинствима и преступљењима свештеника у смотрењу венчања и у смотрењу вођења протокола о рођењима, венчанима и умрлима (§ 135—144);

Глава XIII. — О злочинствима и преступљењима због лажних новаца (§ 145—146);

Глава XIV. — О злочинствима и преступљењима због неистинитих исправа (§ 147—153);

Глава XV. — О убиству (§154—163);

Глава XVI. — О убиству деце, нарочито копилади (§ 164—167);

Глава XVII. — О побацивању деце (§168—170;

Глава XVIII. — О одбацању деце и слабомоћних (§171—172);

Глава XIX. — О повреди тела (§ 173—185);

Глава XX. — О злочинствима и преступљењима против личне слободе (§ 187—195);

Глава XXI. — О злочинствима и преступљењима противу благонаравија (§ 196—208);

Глава XXII. — О лажном оптужењу, опадању и повреди чести (§ 209—219);

Глава XXIII. — О крађи и утаји (§ 220—236);

Глава XXIV. — О разбојништву, ајдуковању и насилном изнуђавању (§ 227—250-е);

Глава XXV. — О превари (§ 251—260);

Глава XXVI. — О банкротству (§ 261—265);

Глава XXVII. — О кривоклетнику, клетвпреступнику и лажном сведочењу (§ 236—276);

Глава XXVIII. — О злоупотребљењу поверења (§ 277—283);

Глава XX¹X. — О казненом користољубљу (§ 284—288);

Глава XXX — О повреди туђих ствари (§ 289—294);

Глава XXXI. — Опште опасна злочинства и преступљења (§ 295—309).

в) Кривични законик за Немачки Рајх од 15 маја 1871 г. у делу другом, који говори „о појединим злочинима, преступима и иступима и њиховом кажњавању", има следећу поделу:

Отсек I. Велеиздаја (§ 80—87);

Отсек I-а. Издаја (§ 88—93 а);

Отсек II. Напади против Претседника Рајха (§ 94);

Отсек III. Увреда савезних кнежева (сада беспредметно);

Отсек IV. Непријатељске радње против пријатељских држава (§ 102—104);

Отсек V. Злочини и преступи у односу на вршење грађанских права (§ 105—109);

Отсек VI. Супротстављање државној сили (§ 110—122-б);

Отсек VII. Злочини и преступи против јавног реда (§ 123—145 с);

Отсек VIII. Злочини и преступи на новцу (§ 146—152);

Отсек IX. Кривоклетство (§ 153—163);

Отсек X. Лажно окривљење (§ 164—165);

Отсек XI. Преступи који се односе на религију (§ 166—168);

Отсек XII. Злочини и преступи у односу на стање личности (§ 169—170);

Отсек XIII. Злочини и преступи противу морала (§ 171—184 в);

Отсек XIV. Увреда (§ 185—200);

Отсек XV. Двобој (§ 201—210 а);

Отсек XVI. Злочини и преступи противу живота (§ 211—222);

Отсек XVII. Телесна повреда (§ 223—233);

Отсек XVIII. Злочини и преступи противу личне слободе (§ 234—241);

Отсек XIX. Крађа и утаја (§ 242—248 а);

Отсек XX. Разбојништво и изнуда (§ 249—256);

Отсек XXI. Помагање и прикривање (§ 257—262).

Отсек XXII. Превара и проневера (§ 263—266);

Отсек XXIII. Фалсификовање исправа (§ 267—280);

Отсек XXIV. Банкротство (в. Стечајни ред § 239—244);

Отсек XXV. Кажњива злоупотреба и повреда туђе тајне (§ 284—302-е);

Отсек XXVI. Оштећење ствари (§ 303—305);

Отсек XXVII. Опште опасни злочини и преступи (§ 306—330-в);

Отсек XXVIII. Злочини и преступи у служби (§ 331—359);

Отсек XXIX Иступи (§ 360—370).

(Подела изложена према стању од 1940 г. — види: Колраушц, Кривични законик, изд. 35-то, Берлин, 1940 (на немачком).

г) Кривични законик за Краљевину Југославију од 27 јануара 1929 г. има у другом отсеку, који носи наслов „посебни део", следећу поделу:

Глава XII. — Кривична дела против опстанка државе и њеног уређења (§ 91—126);

Глава XIII. — Кривична дела против државне власти (§ 127—134);

Глава XIV. — Кривична дела против правосуђа (§ 135—153);

Глава XV. — Кривична дела против јавног мира и поретка (§ 154—166);

Глава XVI. — Кривична дела против живота и тела (§ 167 — 186);

Глава XVII. — Кривична дела против опште сигурности људи и имовине (§ 187—203);

Глава XVIII. — Кривична дела против сигурности јавног саобраћаја за људе, имовину и вести (§ 204—213);

Глава XIX. — Прављење лажних исправа и мера (§ 214— 233);

Глава XX. — Прављење лажних новаца (§ 234—241);

Глава XXI. — Кривична дела против личне слободе и сигурности (§ 242—250);

Глава XXII. — Повреда туђих тајни (§ 251—253);

Глава XXIII. — Кривична дела против општег здравља (§ 254—268);

Глава XXIV. — Кривична дела против јавног морала (§ 269—289);

Глава XXV. — Кривична дела против брака и породице (§ 290—296);

Глава XXVI. — Кривична дела против части (§ 297—313);

Глава XXVII. — Кривична дела *против имовине:*

1. Крађе и утаје (§314—325);
2. Разбојништво и изнуда (§ 326—332);
3. Прикривање и јатаковање (§ 333);
4. Превара и банкротство (§334—356);
5. Лихварство и угрожавање кредита (§ 357—361);
6. Игра на срећу (§ 362—364);
7. Оштећење туђих ствари и имовинских интереса (§ 365—383).

Глава XXVIII. — Кривична дела против службене дужности (§ 384—404).

д) Швајцарски кривични законик од 1937 г. има следећу поделу прописа о кривичним делима и казнама:

Отсек I. Кривична дела против живота и телесног интегритета;

Отсек II. Кривична дела против имовине;

Отсек III. Кривична дела против части и приватне имовине;

Отсек IV. Кривична дела противу слободе;

Отсек V. Кривична дела противу морала;

Отсек VI. Кривична дела противу породице;

Отсек VII. Опште опасна кривична дела;

Отсек VIII. Кривична дела противу јавног здравља;

Отсек IX. Кривична дела противу јавног саобраћаја;

Отсек X. Кривична дела против правног саобраћаја (фалсификовање новца, марака итд.);

Отсек XI. Кривична дела фалсификовања исправа;

Отсек XII. Кривична дела против јавног мира;

Отсек XIII. Кривична дела против државе и народне одбране;

Отсек XIV. Кривична дела против воље народа;

Отсек XV. Кривична дела противу јавне власти;

Отсек XVI. Кривична дела која угрожавају међународне односе са иностранством;

Отсек XVII. Кривична дела противу администрације и правосуђа;

Отсек XVIII. Кривична дела противу дужности и професионалних обавеза;

Отсек XIX. Кривична дела повреде федералних прописа.

3) Фашистичко кривично законодавство је напустило систематику кривичних дела буржоаско-демократских држава својим изопаченим схватањима, манифестованим, на пример, у Немачкој расистичким поставкама (закон о заштити немачке крви и немачке части од 15 септембра 1935 г.), или пак у Италији, где је фашистичка буржоазија лишила италијанске раднике основних тековина радничке класе — права на штрајк, и ове прописе унела непосредно у посебни део Кривичног законика од 1930 г.

III. Систематика посебног дела кривичног законодавства социјалистичке државе [6]) у основи се супротставља систематици кривичног законодавства буржоаских држава, што је нужна последица принципа на којима почива социјализам насупрот капитализму. Битно је да је отклоњен антагонизам личних и друштвених интереса и да је социјалистичка држава израз друштвеног живота у коме је укинута експлоатација човека од стране човека. Овим је остварено унутарње јединство система посебног дела, које омогућава да се изврши најправилније, како одређивање кривичних дела, тако и њихово груписање. Већ после првих декрета и правних аката совјетске власти, на темељу унутарњег јединства новог друштвеног и државног уређења, Д. И. Курски је извршио следећу класификацију кривичних дела: I. кривична дела против личности, II. кривична дела против радничко-сељачке владе, III. повреда обавеза војне службе, IV. повреда обавеза државне или јавне службе, V. повреда прописа којима се регулише производња, VI. повреда установљеног поретка за снабдевање становништва продуктима, VII. повреда имовинских права, VIII. повреда прописа о приватној трговини и кредиту, IX. повреда прописа о порези, X. повреда прописа о пошти и транспорту и XI. повреда прописа о чувању научних и уметничких вредности. [7])

Први совјетски кривични законик је био Кривични законик Руске Совјетске Социјалистичке Републике од 1922 г. То је био „кривични законик који исписују марксисти и правосуђе радника и сељака" (Д. И. Курски), те се одликовао изградњом кривичноправне заштите Републике од опасних дела по њен опстанак, учвршћење и даље развијање. Посебни део је био подељен на следеће групе кривичних дела, које најбоље показују основне друштвене односе — објекте које треба штитити ради кретања напред настале социјалистичке државе: I. кривична дела против државе а) контрареволуционарна кривична дела и б) кривична дела против поретка управљања); II. кривична дела у службеној дужности; III. повреда правила о одвајању цркве од државе; IV. кривична дела против привреде; V. кривична дела против живота, здравља, слободе и части личности; VI. кривична дела против имовине; VII. војна кривична дела и VIII. повреда правила којима се чува народно здравље, јавна безбедност и јавни поредак. 8)

---

6) Конкретно се излагање односи на СССР.

7) в. Д. И. Курски, Изабрани чланци и говори, Москва, 1948, ст. 48—52. (на руском)

8) За разумевање изградње Кривичног законика РСФСР види чланак проф. Н .Д .Дурманова, Први Совјетски кривични законик у часопису Совјетска држава и право Москва, 1947, бр. 9, ст. 29—42.

ANALI PFB Lanali.rs

Кривични законик РСФСР од 1922 г. је претрпео више допуна и измена, од којих су најважније за његов посебни део: а) допуне и измене од 10 јула 1923 г., којима су унесена извесна нова бића контрареволуционарних кривичних дела, као и извршена редиговања низа бића, како из већ поменуте групе, тако и службених кривичних дела, кривичних дела против личности и имовине, као и војних кривичних дела; и б) допуне од 16 октобра 1924 г., које су у систем посебног дела унеле и групу кривичних дела која претстављају преживеле племенске обичаје.

Значајан период за кодификацију кривичног законодавства претставља раздобље борбе за социјалистичку индустријализацију земље. Тада је израђена редакција Кривичног законика РСФСР од 1926 год., а у времену од 1926 г. до 1928 г. су донесени кривични законици у свима савезним републикама. Редакције свих ових кривичних законика су израђене према „Основним начелима кривичног законодавства СССР и савезних република" од октобра 1924 г.

Посебни део Кривичног законика РСФСР у редакцији од 1926 г има следећу класификацију кривичних дела: I кривична дела против државе а) контрареволуционарна кривична дела, чл. 58[7]—58[14]; б) кривична дела против поретка управе особито опасна за СССР, чл. 59[1]—59[14]); II. остала кривична дела против поретка управе, чл. 60—108[1]; III. службена кривична дела, чл. 109—121; IV. нарушење правила о одвајању цркве од државе, чл. 122—127; V. кривична дела против привреде, члан 128—135; VI. кривична дела против живота, здравља, слободе и части личности, чл. 136—161; VII. кривична дела противу имовине, чл. 162—178; VIII. повреда правила о чувању народног здравља, јавне безбедности и поретка, чл. 179—192-а; IX. војна кривична дела, чл. 193[1]—193[13]; и X. кривична дела која претстављају преживеле племенске обичаје, чл. 194—205.

Изложена систематика Посебног дела Кривичног законика РСФСР сачувала се до наших дана са низом допуна и измена.

Ближа карактеристика појединих група кривичних дела састоји се у следећем: 1) кривична дела против државе штите основ совјетског уређења, социјалистичку својину и управљање социјалистичком државом од стране радника и сељака; 2) кривична дела против личности су израз старања социјалистичке државе о сваком човеку, и пружање пуног задовољења личним интересима; 3) службена кривична дела су средство борбе са повредама социјалистичке законитости од стране службених лица, борбе за бољи рад државног апарата, борбе против бирократизма и сваког вида повреде државне дисциплине и 4) кривична дела против привреде штите оно огромно богатство совјетске земље којим на привредном плану руководи социјалистичка држава. Тако се показује да свака од група кривичних дела претставља разраду кривичноправне заштите основа СССР изражених и учвршћених у Стаљинском Уставу (1936 г.).

Стаљински Устав је предвидео доношење јединственог Кривичног законика за читав СССР. Промишљени и опсежан рад на овом законику је у току. Дискусија по питању систематике Посебног дела показује да у овом законику неће бити дубоких промена, већ ће уследити само извесна усклађивања постојећег система, с обзиром на развојне моменте СССР.[9])

9) Наводимо, примера ради, да се врло жива дискусија развила по питању груписања кривичних дела противу социјалистичке својине.

ANALI PFB | anali.rs

IV. Поставља се питање изградње Посебног дела Кривичног законика Федеративне Народне Републике Југославије, те са тим у вези и његове систематике, јер оно што одликује социјалистичко право јесте дубока промишљеност и принципијелна систематизација на плану свеопште повезаности и узајамне зависности појава друштвеног живота. Систем претпоставља политичку и научну основу. У кривично законодавство систем уноси јасност и градацију друштвених односа, које држава у односној етапи свога развоја штити и за чију повреду примењује кривичну санкцију према учиниоцу. Сама систематизација се спроводи са одређених полазних принципа, што се одразило у приказивању како буржоаског, тако и социјалистичког кривичног права, те се и у изградњи систематике Посебног дела Кривичног законика ФНРЈ мора ићи тим путем. Систем законика у целини као и у појединим деловима почива у крајњој линији на темељима односне државе у дато време под конкретним условима њеног развоја.

Федеративна Народна Република Југославија је нашла правни израз тековина народно-ослободилачке борбе и изградње нове државе у свом Уставу од 31 јануара 1946 г., те се развија као држава истинске народне демократије, што „претставља уствари једну специфичну форму совјетске демократије, која одговара нашим условима и специфичностима народно-ослободилачког рата у нашој земљи" (Кардељ). Зато се аналогно томе и услед чињенице да наша земља изграђује социјализам по свим компонентама друштвеног живота, на плану кривичног законодавства његова основна систематика појављује јединственом и снажном у борби против криминалитета. То на овом месту има да подвуче околност да је наша држава прави и истински израз воље наших радних људи и да у њој нема антагонизма између личних и друштвених интереса.

Истовремено са овом одликом систематика је средство за остварење задатка који је постављен кривичном законодаству ФНРЈ, изложеном у чл. 1 Кривичног законика — Општи део:" Кривично законодаство ФНРЈ има задатак да одређивањем кривичних дела и прописивањем казни, васпитно-поправних мера и здравствено-заштитних мера, које се примењују у законом одређеном поступку, штити од друштвено опасних дела народну државу засновану на тековинама народноослободилачке борбе, њен правни поредак, њену согијалистичку изградњу и личност и права њеног грађанина". Будући да је посебни део непосредно упућен на одређивање кривичних дела, потребно је према члану 3 од. 2 К. з. навести општи појам кривичног дела, који у одређеном смислу ближе одређује задатак кривичног законодавства. „Друштвено опасно је дело које угрожава или нарушава државно и друштвено уређење, независност и безбедност Федеративне Народне Републике Југославије, личност грађана, њихова права и права друштвених организација, као и уопште правни поредак утврђен савезним Уставом и уставима народних република".

Према Кривичном законику објекти кривично-правне заштите јесу:

1) Федеративна Народна Република Југославија, у целини, као народна држава заснована на тековинама народноослободилачке борбе;

2) државно и друштвено уређење ФНРЈ;

3) социјалистичка изградња државе;

4) независност и безбедност ФНРЈ;

5) личност и права грађанина ФНРЈ;

6) права друштвених организација;

ANALI PFB anali.rs

7) уопште правни поредак утврђен савезним **Уставом и уставима народних република.** [10])

Треба да се нагласи да означени објекти казнене заштите нису и обавезни стожери група кривичних дела у Посебном делу Кривичног законика. Сама класификација уопште с обзиром на разнолике задатке је различита, па и онда када се ради о једном одређеном задатку, она може бити различита, што зависи од исцрпног развијања основног критерија помоћу кога се врши класификација.

Осврнимо се на две изражене класификације у области кривичног законодавства код нас, које се у суштини остварују на истим критеријумима, а од којих се једна односи на материјално кривично право — на посебни део — и изграђена је само делимично, а друга на формално кривично право — на кривични поступак по питању стварне надлежности судова.

У области кривичног законодавства које третира материју посебног дела, остављајући по страни појединачне прописе у разним законима, имамо следеће законе: 1) Закон о кривичним делима против народа и државе; 2) Закон о забрани изазивања националне, расне и верске мржње и раздора; 3) Закон о заштити општенародне имовине и имовине под управом државе и 4) Закон о сузбијању недопуштене трговине, недопуштене шпекулације и привредне саботаже. Из дискусије која је вођена приликом претреса Кривичног законика — Општи део — у Народној Скупштини ФНРЈ, [11]) виде се следеће околности: а) да је за изградњу посебног дела изабран пут претходне обраде његове материје у облику појединачних закона, од којих би сваки обухватио одређене групе кривичних дела, а после ће се на темељу искуства и ових закона израдити посебан део Кривичног законика; б) да су у припреми Закон о кривичним делима против општенародне и задружне имовине и имовине других друштвених организација и Закон о кривичним делима против службене дужности. Први од ових закона ће нужно заменити постојећи Закон о заштити општенародне имовине и имовине под управом државе, док је други нова карика у низу закона којима се припрема посебни део. Закон о кривичним делима против службене дужности ће кривичноправно заштитити нашу законитост и нарочито државни апарат, посебно од службених лица приликом вршења њихове дужности. У погледу систематике дискусија је истакла да је већ у припремном раду потребно имати нацрт система Посебног дела Кривичног законика, како би се посао што успешније развијао.

Када се свестрано проучавају напред поменути закони, њихова образложења и дискусија поводом доношења Кривичног законика — Општи део, онда се може закључити да се систематика Посебног дела и припремни рад на њему планирају и изводе према: 1) степену друштвене опасности дела, 2) карактеру друштвеног односа, објекта, који се штити и 3) специфичности субјекта као учиниоца дела. При образовању група ови критеријуми чине у крајњој линији нужно јединство. Према стању објављеног законодавства имамо следеће групе кривичних дела:

I. кривична дела против народа и државе (Закон о кривичним делима против народа и државе и Закон о забрани изазивања националне, расне и верске мржње и раздора);

---

10) в. Моша Пијаде, Задатак нашег кривичног законодавства, „Архив за правне и друштвене науке", Београд, 1947, број 4, страна 447.

11) в. „Архив за правне и друштвене науке", Београд, 1947, број 4, страна 296—311.

ANALI PFB | anali.rs

II. кривична дела против социјалистичке изградње државе (Закон о заштити општенародне имовине и имовине под управом државе и Закон о сузбијању недопуштене трговине, недопуштене шпекулације и привредне саботаже);

III. кривична дела против службене дужности; и

IV. војна кривична дела.

Остављени су по страни они друштвени односи чија се кривичноправна заштита остварује путем правних правила из старих законика на основу Закона о неважности правних прописа донетих пре 6 априла 1941 г. и за време непријатељске окупације, јер ће њихово груписање уследити у другим кривичним законима. Код изложених група пак треба напоменути да оне не претстављају завршен законодавни рад, који ће моћи механички да буде пренесен у посебни део, већ само темељиту припрему за успешну израду Посебног дела Кривичног законика ФНРЈ.

Класификација кривичних дела која је извршена у области формалног кривичног законодавства код питања о стварној надлежности судова, [12]) изложила је следеће групе:

I. Кривична дела против народа и државе;

II. кривична дела против општенародне и задружне имовине и имовине друштвених организација;

III. кривична дела недопуштене трговине, недопуштене шпекулације и привредне саботаже (која Закон о уређењу судова не помиње изрично);

IV. кривична дела против живота, тела, слободе, части, имовине приватних лица, здравља, јавног морала, брака и породице;

V. кривична дела против правосуђа;

VI. кривична дела прављења, преиначавања и употребе: 1) лажног новца, 2) лажних јавних исправа, 3) тестамента, 4) меница, 5) чекова, 6) хартија од вредности и 7) лажних исправа побројаних од 2 до 6;

VII. службена кривична дела;

VIII. кривична дела против опште сигурности људи, имовине и јавног саобраћаја.

Овој класификацији треба додати и војна кривична дела као посебну групу, пошто претстављају предмет стварне надлежности војних судова.

Ни једна ни друга изложена класификација не могу се дискутовати са становишта система Посебног дела Кривичног законика, јер је прва делимична и претставља само припремни рад за Посебни део, а друга има одређени задатак у погледу стварне надлежности судова код кривичног поступка по појединим кривичним делима. Но, оне могу бити, као и читаво излагање, потстрек за свестрано проучавање и израду нацрта система Посебног дела Кривичног законика ФНРЈ.

VI. Према задатку кривичног законодавства ФНРЈ, а на основу критеријума који су дошли до изражаја у кривичним законима: а) степен друштвене опасности дела; б) карактер друштвеног односа-објекта који се штити и в) специфичност субјекта као учиниоца дела, — сматрамо целисходним следећи систем Посебног дела Кривичног законика ФНРЈ:

I. — кривична дела против народа и државе;

II. — кривична дела против мира и човечности;

[12]) Закон о уређењу судова.

III. — кривична дела против општенародне имовине и имовине задружних и других друштвених организација;
IV. — кривична дела против привреде;
V. — кривична дела у области радних односа;
VI. — кривична дела против службене дужности (службена кривична дела);
VII. — кривична дела против живота, тела, слободе, части, здравља, јавног морала, брака и породице;
VIII. — кривична дела против имовине приватних лица;
IX. — кривична дела против поретка управљања, и
X. — војна кривична дела.

Изложени систем у потпуности обухвата кривичноправну заштиту државног и друштвеног уређења ФНРЈ. Поредак група кривичних дела може бити предмет дискусије. Напомињемо да војна кривична дела сматрамо саставним делом Посебног дела Кривичног законика с обзиром на њихову повезаност са општим кривичноправним принципима и с обзиром на битне одлике наше народне армије. У систему је група војних кривичних дела стављена на последње место једино из разлога да се што изразитије подвоји, док све друге околности говоре за другачије решење о месту ове групе у систему Посебног дела.

Што се тиче појединих група кривичних дела, које претстављају новину у систему Посебног дела Кривичног законика ФНРЈ, њихова општа карактеристика је следећа:

а) Кривична дела против мира и човечности треба да буду допринос борби на међународном плану мирољубивих и истински демократских држава против свих прикривених или отворених појава којима се доводи у опасност мир и прогресивни развој човечанства. Њихово место је несумњиво одмах после групе кривичних дела која претстављају напад на постулате саме државе;

б) Кривична дела против привреде су последица околности да је наша држава преласком основних средстава за производњу у власништво самог народа постала организатор и руководилац планског развоја читавог привредног живота, те стога кривичноправно штити развој саме привреде;

в) О кривичним делима у области радних односа треба многоструко промислити. Социјалистички однос према раду, на једној страни, и слабости које претстављају заостаци доскора доживљаване експлоатације у капитализму, на другој страни, су основне премисе за одређивање ових кривичних дела.

Општи поглед на карактер власти у нашој држави и развој друштвених односа на плану изградње социјализма прожима сваку од побројаних група кривичних дела, те их треба посебно проучавати и излагати имајући пред собом увек јединство — систем.

Д. В. ДИМИТРИЈЕВИЋ

ПОНИШТАЈ БРАКА И ПРАВО НА ПОРОДИЧНУ ПЕНЗИЈУ

Према ставу 1 тач. 3 члана 37 Закона о установљењу права на пензију и о пензионисању државних службеника мајка, удова и женска деца губе право на породичну пензију удајом. Према томе, да би ова лица изгубила право на породичну пензију, потребно је да су ступила у брак.

С обзиром на овај законски пропис у пракси су се појавила супротна мишљења по питању да ли је удова која је преудајом из-

губила право на породичну пензију ово право изгубила заувек и у случају ако би овај брак касније био поништен.

По једном мишљењу, код ништавног брака, брак је пуноважно закључен и он постоји и може се поништити само из разлога предвиђених у закону. Пошто по члану 51 Основног закона о браку у случају поништења брака дејство брака престаје од дана када је брак поништен, то излази да закон сматра да је дотле постојао, те да је из тога несумњиво утврђено да је брак пре поништаја био пуноважно закључен и да је постојао, а то се подразумева под појмом удаје у члану 37 ст. 1 тач. 3 Закона о установљењу права на пензију и о пензионисању државних службеника. Према томе, особа која је изгубила право на породичну пензију удајом, тј. закључењем пуноважног брака, не може поново повратити изгубљено право на породичну пензију ако закључени брак буде поништен. Да је законом прописано да код поништеног брака ништавост важи од дана закључења брака, онда би се имало сматрати да брак није ни закључиван, те би се стога имало сматрати да право на пензију није ни изгубљено. Међутим, када је у закону прописано да у случају поништења брака дејство брака престаје од дана када је брак поништен, онда значи да закон такав брак признаје за пуноважан.

Сматрамо да је ово гледиште неправилно. Сама чињеница ступања у брак није довољна за губитак права на породичну пензију заувек. Члан 37 ст. 1 тач. 3 Закона о установљењу права на пензију и о пензионисању државних службеника под удајом подразумева ступање у брак који је по постојећим прописима пуноважан, а не у сваки брак.

За постојање брака потребно је да су два лица различитог пола изјавила пред надлежним државним органом, на начин предвиђен у закону, сагласност да ступе у брак (чл. 15 Основног закона о браку). Ако би брак био закључен на неки други начин, сматра се да не постоји (непостојећи брак), и такав брак не повлачи никакве последице брака, а супрузи који су били у њему сматраће се као да никад нису била брачни другови (члан 38 Основног закона о браку).

Међутим, да би брак између два лица различитог пола, закључен пред надлежним државним органом и на начин предвиђен у закону, био пуноважан тражи се да приликом његовог закључења није постојала каква брачна сметња, установљена законом (члан 16 ст. 1 Основног закона о браку).

Ако би брак био закључен и поред постојања неке брачне сметње, огласиће се неважећим (члан 16 ст. 2 Основног закона о браку).

Који се бракови сматрају неважећим даје нам одговор III глава Основног закона о браку (члан 38 и 39). Као неважећи брак по овом закону сматра се непостојећи брак и поништени брак.

У глави II Основног закона о браку (чл. 17-24) одређено је које су брачне сметње. Како се као непостојећи брак сматра онај брак при чијем склапању нису били испуњени услови за постојање брака, тј. услови из члана 15, то се брачне сметње услед којих је брак неважећи, односе и на ништав брак. Да се у закону побројане брачне сметње односе и на ништав брак, види се из члана 40-46 Основног закона о браку у којима су побројани разлози због којих се један брак може поништити. Ова идентичност између брачних сметњи и разлога због којих се брак може поништити није случајна. Напротив, тиме се хтело истаћи да се брак који је закључен и поред постојања неке брачне сметње може поништити, ако се за брачну сметњу, због које се не би могао закључити, сазнало тек после закључења брака. Ако је поништај тражио један од брачних другова, или неко лице које има непосредни правни интерес да брак буде поништен,

или јавни тужилац, брак се мора поништити. Изузетак је учињен у погледу брака који је закључен за време трајања ранијег брака једног од брачних другова, а тај је брак у међувремену престао, брака закљученог између сродника по крви или по тазбини између којих је брак могућ само по дозволи суда, пошто суд коме је поднета тужба за поништај брака може дати ову дозволу накнадно, и брака закљученог између лица млађих од 18 година, који суд може, али не мора, поништити. Како је чланом 51 Основног закона о браку одређено да у случају поништаја брака дејство брака престаје од дана када је брак поништен, то је потребно видети да ли је овим прописом законодавац признао пуноважност поништеног брака од његовог закључења до поништаја.

По овом питању интересантно је осврнути се и на нека мишљења у правној науци. По једном мишљењу прави се разлика да ли су оба брачна друга bona fide, тј. да ли су оба или један брачни друг знали за брачну сметњу. Ако само један од брачних другова није знао за брачну сметњу, постоји тзв. „путативни брак", брак који се сматра за нешто што уствари није. Деца из таквог брака сматрају се брачном. Код путативног брака све последице које би овај брак произвео остају у важности, а ништавост делује за убудуће. У случају да су оба брачна друга знала за брачну сметњу, поништени брак није произвео никакве последице, и поништај делује уназад, тако да су и деца из таквог брака ванбрачна. Код путативног брака где један брачни друг није знао за брачну сметњу, као што се види, ствара се правна фикција важности поништеног брака за време од закључења до поништаја, то јест такав се брак сматра за брак, иако то у ствари није, и то само у корист деце и невиног брачног друга.

По другом мишљењу, поништај брака, без обзира да ли су оба брачна друга или само један знала за брачну сметњу, не производи никакво дејство у погледу деце, јер се она сматрају брачном. Правни однос између такве деце и родитеља исти је као и у случају развода брака.

Сматрамо да ни код нас сврха члана 51 Основног закона о браку није у томе да поништени брак сматра пуноважним од закључења до поништаја. Овај пропис су изазвале практичне потребе, да би се исправиле неправилне последице које би из оваквог брака произишле према невиним и савесним лицима. Да је овом пропису сврха само ово, а не и да се брак прогласи пуноважним, види се из члана 51 до 54, из којих јасно произлази да су њима заштићена деца рођена у поништеном браку и невини брачни друг.

Ако би се усвојило прво мишљење, тј. да је поништени брак имао од закључења до поништаја дејство пуноважно закљученог брака, онда не би било потребно специјално нормирати да се деца из поништеног брака сматрају брачном, пошто би то она била самим фактом рођења у међувремену док је брак био пуноважан.

У прилог мишљења да поништени брак није имао од закључења до поништаја дејство пуноважног брака, већ да су њиме само узета у заштиту невина лица, може се навести и члан 38 ст. 3 и 4 Основног закона о браку. По овом пропису и у случају непостојећег брака узети су у заштиту невини супруг и деца рођена у таквом браку. И поред тога што се непостојећи брак сматра да не постоји од самог закључења, то јест сматра се као да није ни закључен, ипак се деца рођена у њему сматрају брачном, док у погледу невиног супруга оглашење брака за непостојећи повлачи последице које наступају поништајем брака. Свакако да се овим прописом није хтело да се и непостојећи брак призна за пуноважан.

Најзад, да ништав брак није ниједног тренутка имао дејство пуноважног брака, доказ је и члан 55 Основног закона о браку.

Овим прописом је тачно одређено на који начин престаје пуноважно закључени брак (смрћу једног брачног друга. проглашењем једног брачног друга умрлим и разводом брака), што значи да пуноважан брак не може престати на неки други начин. Отуда сваки брак који престане на неки други начин, не би био пуноважан, те стога не би могао ни да произведе последице пуноважно закљученог брака.

Према томе, удова која је ступила у брак који је поништен, из разлога наведених у закону, има право на породичну пензију по првом мужу, коју је преудајом изгубила, и то од тренутка кад је брак поништен.

Исто тако, мишљења смо да не само удови, него и мајци и кћерима, које су у смислу чл. 37 ст. 1 тач. 3 Закона о установљењу права на пензију и о пензионисању државних службеника изгубиле породичну пензију удајом, ова припада ако би брак у који су ступиле био поништен.

Као што се из свега види, члан 51 Основног закона о браку, поред заштите коју је дао невиним лицима, има само за циљ да регулише и будуће односе између лица која су била у поништеном браку. То значи да су супрузи од тог тренутка један другоме страни и да немају никаквих узајамних ни посебних обавеза, то јест права и дужности један према другоме. Тако, од тренутка правноснажне судске одлуке којом је поништен брак, сваки брачни друг може узети своје породично име, ако су се приликом ступања у брак споразумели да им заједничко породично име буде породично име мужа, као што и сваки од брачних другова, независно од другог, може да изабере место свога становања.

Славко БУЈДИЋ

ANALI PFB | anali.rs

МЕЂУНАРОДНИ ПРАВНИ ПРЕГЛЕД

ДУНАВСКА КОНФЕРЕНЦИЈА У БЕОГРАДУ

Од 30 јула до 21 августа ове године одржана је у Београду Дунавска конференција чији је основни задатак био да регулише питање пловидбе на Дунаву на начин који одговара великим променама насталим после Другог светског рата.

За разлику од великог броја међународних конференција по питању Дунава које су одржане далеко од Дунава, па чак и ван подунавских земаља, ова је конференција одржана у престоници земље која има централни положај на Дунаву. Већ сама ова чињеница указује на то да се ова конференција по свом карактеру и по својим циљевима битно разликовала од дунавских конференција прошлости на којима је доминирао империјалистички интерес на рачун самих подунавских народа. За нас била је ова конференција значајна још и по томе, што је била прва већа међународна конференција која је одржана у нашој земљи после њеног ослобођења од фашистичких окупатора, ослобођења од експлоатације од стране страних империјалиста и у периоду њене убрзане социјалистичке изградње.

Конференција је одржана у општој атмосфери данашње раздвојености света у два табора, па су се наравно и на њој одражавале битне црте данашње међународне проблематике. Освајачке и поробљивачке тенденције империјалистичког и антидемократског табора дошле су исто тако до изражаја као и мирољубиве тежње демократског развоја и међународне сарадње антиимперијалистичког и демократског табора.

Питање Дунава већ одавно игра велику улогу у међународној политици и економици, што се наравно врло обилно одражавало и у теорији и пракси међународног права, нарочито оне његове гране која се обично назива међународно речно право.

Несумњиво да литература међународног права ни о једној другој реци нема ни приближно толико материјала колико о Дунаву, нарочито за последњих сто година.

Као један од најважнијих пловних путева у Европи, Дунав протиче кроз неколико држава чинећи на неколико места и границу међу њима. Као такав он претставља изванредно значајну саобраћајну артерију, те је у историји много пута био пут за освајање и поробљавања, али ретко пут за политичко, економско и културно зближавање и повезивање.

Данас када у највећем делу Подунавља не живе поробљени народи и полузависне државе као у прошлости, већ земље које се налазе на челу друштвеног развоја као што су Совјетски Савез и земље нове демократије, значај Дунава је знатно још порастао. Куд и камо више него у прошлости, Дунав треба да постане важан инструменат у економском и културном развоју подунавских земаља, ме-

ђународне размене добара и међународног саобраћаја, на бази мирољубиве сарадње равноправних и суверених држава.

Дунавска конференција која је пре неколико недеља одржана у Београду претставља важан корак ка остварењу тога циља.

Оквир овог прегледа не дозвољава улажење у историјат дунавског проблема нити детаљну анализу свих оних теориских и практичних питања међународног права која су се у прошлости појавила и која се данас појављују у вези такозваних међународних река и посебно самог Дунава. Такође је немогуће упуштати се овде у сва појединa питања која су на конференцији дискутована и у необично богату и разнолику теориску и практичну аргументацију која је у тој дискусији употребљена. Свакако ће се о томе још много писати у нашој и страној политичкој и правној литератури, а ово тим пре јер је Конференција многе важне проблеме решила, а многе у ствари тек начела.

Овде се ограничавамо на то да прикажемо како је до конференције дошло, који су били њени главни проблеми и њени најважнији резултати.

Још 1946 год. на мировној конференцији у Паризу Сједињене Америчке Државе тражиле су да се у уговоре о миру са Румунијом, Мађарском и Бугарском уврсти клаузула о томе да су Дунав и све његове пловне притоке и канали слободни за пловидбу трговачких бродова, робе и грађана свих држава под једнаким условима. Очевидни циљ овог тражења био је тај да повећа економски и политички утицај америчког империјализма у области Подунавља.

Подунавске земље које су учествовале на конференцији мира, нарочито Совјетски Савез и Федеративна Народна Република Југославија енергично су се супротставиле таквом захтеву који је био не само неправичан и противан интересима подунавских земаља, него и противан међународном праву, јер је тражио да се питање пловидбе Дунавом реши у оквиру мировних уговора са напред поменутим побеђеним земљама а без претходног саветовања и сагласности свих подунавских земаља, међу којима су се налазиле и савезничке победничке земље.

Захваљујући одлучном ставу СССР и ФНРЈ у поменуте уговоре о миру ушла је само клаузула према којој ће „пловидба на Дунаву бити слободна и отворена за грађане, трговачке бродове и робу свих држава на бази једнакости у погледу пристанишних и пловидбених такса и услова трговачке пловидбе" с тим да се предње „не односи на превозе између пристаништа једне те исте државе" (каботажа). На тај начин увршћена су у мировне уговоре два основна принципа међународног речног права: слобода пловидбе и једнакост поступања.

Што се тиче регулисања свих осталих питања пловидбе на Дунаву, Савет министара спољних послова четири велике силе (СССР, САД, Вел. Британије и Француске) донео је 12 децембра 1946 године у Њу Јорку одлуку да ће се у року од 6 месеци после ступања на снагу уговора о миру са Румунијом, Бугарском и Мађарском сазвати конференција за израду нове Конвенције о режиму пловидбе на Дунаву, те да ће на тој конференцији учествовати претставници подунавских земаља: СССР, Украјинске ССР, Бугарске, Румуније, Југославије, Чехословачке и Мађарске, као и претставници САД, Велике Британије и Француске. Одлучено је и то да се нова Конвенција може мењати само на конференцији која ће бити састављена из претставника напред наведених држава. Што се тиче Аустрије, она ће моћи да учествује на конференцији после закључења уговора којим ће бити регулисана питања која још стоје отворена.

Дакле, поред принципа слободе пловидбе и једнакости поступка који су ушли у поменуте уговоре о миру, за будућу Дунавску кон-

ференцију било је утврђено ко ће на њој учествовати и на који начин ће се нова Конвенција евентуално моћи мењати. Сва остала питања остављена су на решење самој конференцији.

После претходног споразума земаља чије је учешће одлуком Савета министара иностраних послова било предвиђено, конференција је сазвана од стране Владе ФНРЈ за 30 јули 1948 године, пошто су најзад отклоњене све раније сметње за њен сазив.

Колику су важност све државе учеснице придавале конференцији, најбоље се видело по томе да су све делегације биле састављене из већег броја делегата и експерата на челу са истакнутим претставницима своје иностране службе. Совјетску делегацију предводио је Андреј Вишински, заменик Министра иностраних послова СССР; Украјинску А. М. Барановски, потпретседник Владе УССР; мађарску Ерик Молнар, Министар иностраних послова; румунску Ана Паукер, Министар иностраних послова; чехословачку Д-р Владимир Клементис, Министар иностраних послова; бугарску проф. Евгеније Каменов, заменик Министра иностраних послова; америчку Кавендиш Кенон, амбасадор САД у Београду; енглеску Чарлс Пик, амбасадор Уједињеног Краљевства у Београду; француску Адриен Тиери, амбасадор. На челу југословенске делегације налазио се Д-р Алеш Беблер, помоћник Министра иностраних послова. Аустрија је била позвана на конференцију иако још мировни уговор са Аустријом није закључен, с тим да ће имати право учешћа у конференцији но не и право гласа. Њену делегацију предводио је Орсини Розенберг, опуномоћени министар.

Поред службено запослених лица, заседањима пленума и генералног комитета Конференције стално је присуствовао велики број домаћих и страних новинара као и многобројна заинтересована публика.

Упоређујући састав Конференције са саставом Дунавске конференције од 1921 године на којој је донета ранија Дунавска конвенција, видимо да су овога пута на Конференцији учествовале три државе које на претходној нису биле: Совјетски Савез, Украјинска ССР, и Сједињене Америчке Државе. С друге стране видимо, да овога пута нису учествовале четири државе које су биле на конференцији из 1921 г.: Немачка, Италија, Грчка и Белгија.

Већ сама ова промена у саставу учесника веома је карактеристична за потпуно промењене прилике у свету, а нарочито у области Подунавља. Док на конференцији од 1921 г. не учествује Совјетски Савез јер то не желе западне империјалистичке силе, иако он на то има право које је засновано још на Париском споразуму од 1856 г., овога пута се његово учешће као велике силе и важне подунавске земље не може мимоићи. Као подунавска земља учествује и Украјинска ССР. Италија, Грчка и Белгија које леже далеко од Дунава, нису позване, јер то одлука Савета министара иностраних послова није ни предвидела. Није предвиђено ни учешће Немачке, јер с њом још није закључен уговор о миру и јер још нема јединствену и признату владу.

Имајући у виду, да су на конференцији 1921 г. учествовале 12 држава од којих пет неприбрежних, а на садашњој Конференцији 11 држава, од којих 8 прибрежних, као и то да су САД, Велика Британија и Француска у ствари учествовале не као потписнице раније конвенције него као велике силе претстављене у Савету министара иностраних послова, несумњиво нам постаје јасно, да је утицај подунавских држава на даљу судбину Дунава и дунавске пловидбе знатно порастао а утицај неприбрежних држава опао. То је јасан одраз општег развоја и последица извојеваног сувереног и независног положаја велике већине подунавских држава.

Ту неоспориву историску чињеницу покушали су претставници трију западних сила на све могуће начине на конференцији негирати. Служећи се нетачним и застарелим аргументима, падајући често у контрадикцију са самим собом и долазећи у флагрантну супротност са јавним одлукама њихових сопствених влада, као што је пре свега сама одлука Савета министара иностраних послова, они су настојали да Конференцију спрече у извршењу њеног задатка, тј. у доношењу нове конвенције, а ако то не иде — да бар у нову конвенцију протуре што више таквих одредаба које ће обезбедити њихов доскорашњи положај на Дунаву и њихов будући империјалистички утицај.

Довољно је да наведемо само два три примера. Инсистирање на томе да се Аустрији призна право гласа на конференцији као и тражење да се нова конвенција може донети само уз учешће Италије, Белгије и Грчке као потписница раније конвенције, претстављају очевидно гажење одлуке Савета министара иностраних послова и покушаје да се однос снага на Конференцији промени привлачењем гласова из опробане „гласачке машине".

Позивање на „стечено право" неприбрежних земаља на Дунаву било је један од основних мотива њихове аргументације. Покушали су доказати да Дунавска конференција из 1921 г. још увек постоји, иако је она не само у своје време закључена на противправан начин, (с искључењем Совјетског Савеза и уз противљење многих подунавских земаља) него је у више махова погажена баш од Енглеске и Француске.

А шта нам показује упорно настојање да се у састав будуће Дунавске комисије уведу и претставници неприбрежних земаља, од којих су неке удаљене од Дунава многе хиљаде километара и чији бродови никада нису пловили Дунавом као што је то случај са САД? Показује да те силе још увек желе да на Дунаву одрже режим какав никада није постојао ни на једној међународној реци сем Дунава, изузев на Конгу и Нигеру у Африци и на неким немачким рекама после Првог светског рата, тј. у чисто колонијалним областима или у ратом побеђеној земљи.

Сви ти незграпни и провидни покушаји били су дакако увијени у звучну фразеологију о „једнаким могућностима", потреби међународне сарадње и јачању економских веза, заштити међународног права итд.

Наилазећи од првог момента на одлучно супротстављање Совјетског Савеза и земаља народне демократије свим отвореним и прикривеним покушајима јачања империјалистичког утицаја на Дунаву и стојећи насупрот потпуној једнодушности подунавских демократских земаља и управо упадљивој њиховој надмоћности не у броју гласова већ у јачини аргумената, неприбрежне империјалистичке силе чиниле су управо смешне покушаје да поправе ситуацију за себе било на самој Конференцији било макар после ње. Такав је на пример предлог да Конференција од Међународног суда правде у Хагу затражи мишљење о томе да ли конвенција из 1921 год. важи или не важи, те да се тиме уствари застане са даљим радом Конференције до одлуке Хашког суда. Такав је и предлог да конвенцији накнадно могу приступити као потписници све државе чланице Уједињених нација, чиме се хтело постићи једино то да о питањима Дунава убудуће одлучује она иста послушна и „маршализована" већина која тако добро служи на општим међународним конференцијама, а не подунавске земље кроз које Дунав протиче и чији су витални интереси везани за Дунав.

ANALI PIS | arhiv.rs

Када је све то подбацило и када је низ таквих предлога и неумесних амандмана одбачен, западне силе су наравно одбиле да конвенцију потпишу желећи тиме обескрепити и омаловажити цео рад Конференције.

Упркос томе, Конференција је свој задатак извршила. Донета је нова конвенција и потписана од стране свих подунавских земаља изузев Аустрије, која није имала право гласа и Немачке која није имала право учешћа. Донета конвенција претставља значајну победу демократских сила над империјалистичким тежњама, а истовремено је у потпуној сагласности са основним принципима данашњег међународног права. Она ће послужити развоју мирољубиве и демократске међународне сарадње у области Подунавља. Најзад, она је у свему у складу са основним принципима међународног речног права, са односним прописима напред поменутих уговора о миру и одлуке Савета министара иностраних послова.

Пре свега, она обезбеђује „слободу пловидбе" и „једнакост поступања" у свим оним односима који су битни за трговачку пловидбу, а да при томе увек води рачуна о суверeним правима прибрежних земаља кроз које Дунав протиче.

Стојећи на правилном схватању суштине међународних река, она се не заснива на кондоминијуму међународних река ни на схватању међународне службености на тим рекама која би непосредно истицала из апстрактног принципа, него на једино правилном схватању, да режим међународних река треба да буде давање концесије „ex contractu" од стране прибрежних држава и то како између сауговорница тако и у корист трговачке пловидбе свих држава.

За разлику од конвенције из 1921 г., нова конвенција не даје међународни карактер речној мрежи Дунава (притокама и пловним каналима), већ само Дунаву од Улма до Црног Мора, и то на ушћу само на Сулиньском каналу. Тиме су заштићена суверена права прибрежних земаља, а истовремено стварно омогућена слободна међународна пловидба кроз онај део међународног пловног пута који је доиста од међународног значаја.

За разлику од конвенције из 1921 г., нова Дунавска комисија, састављена је само из претставника прибрежних земаља, што потпуно одговара међународном речном праву и што је на исти начин уређено на свим међународним рекама са такозваним комисиским режимом, изузев већ поменутих колонијалних река и неких немачких после Првог светског рата.

Нова конвенција на врло јасан начин прецизира надлежности Дунавске комисије користећи се негативним и позитивним искуствима прошлости и стављајући Комисију у положај да доиста удовољи свим оним задацима које она треба да изврши у интересу несметаног развоја пловидбе и очувања реда на Дунаву.

На деловима Дунава где природа реке изискује стално хидротехничке радове већих сразмера и посебне прописе за пловидбу, као што је то Ђердапски сектор и ушће Дунава, конвенција предвиђа стварање специјалних речних управа, састављених од претставника односних прибрежних земаља а на бази билатералних споразума између самих тих земаља.

На тај начин се с једне стране укидају две комисије које су по конвенцији из 1921 г. постојале на Дунаву (Европска комисија и Међународна дунавска комисија) те се цео пловни Дунав у погледу режима пловидбе ставља под управу једне јединствене комисије, с друге стране се на наведеним специјалним секторима даје широка компетенција и пуна одговорност непосредно прибрежним државама.

Основни прописи о навигацији, пилотској служби, навигационим и пристанишним таксама, санитарним и речно-полицискim мерама у свему гарантују слободну пловидбу и искључење сваке дискриминације, водећи брижно рачуна о суверeним правима прибрежних држава. Разрада свих тих прописа уследиће у низу посебних правилника које ће донети прибрежне државе, а око чије координације и унификације има да се стара Дунавска комисија.

Спорови у погледу примене и тумачења конвенције решаваће се путем консилијације, у комисији састављеној од самих спорних страна и од претседника кога именује претседник Дунавске комисије или сама Дунавска комисија. Таква решења су коначна, са чиме се избегава свако одуговлачење спорова и изношење пред форуме који су далеки од Дунава и његове проблематике.

Измене конвенције вршиће се путем нове међународне конференције сазвана на захтев већине потписница и уз учешће свих потписница. Конвенција ће ступити на снагу када буде ратификована од стране најмање 6 држава потписница.

Поред самог текста конвенција има два додатка и један допунски протокол. У њима се регулише питање накнадног уласка Аустрије у Дунавску комисију после закључења уговора са Аустријом, евентуално стварање нове Специјалне речне управе на сектору Габчиково-Гењи (Чехословачка, Мађарска) и питања ликвидације досадашње имовине бивше Европске комисије и Међународне дунавске комисије. Та имовина се преноси на нову Дунавску комисију а одговарајући делови на ново створене Специјалне речне управе.

У најкраћим цртама ово су резултати Дунавске конференције у Београду.

Нова конвенција као целина претставља плурилатерални регионални уговор који је у свему сагласан и са Повељом Уједињених нација. Као што смо већ истакли она претставља важну етапу у развоју међународног речног права и биће потребно да се детаљно обраде сви њени прописи, а специјално правна питања која је она решила и која је тек поставила.

На крају треба са задовољством истакнути веома активну улогу коју је југословенска делегација на Конференцији одиграла. Учествујући у дискусији по свим питањима у пленуму и генералном комитету, она је поред тога предложила Конференцији пројект правила процедуре и разрађени предлог о образовању генералног комитета те сарађивала у редакционој комисији. Предлог да се совјетски нацрт Конвенције прихвати као база рада Конференције потекао је такође од југословенске делегације.

др А. ВАЈС

ANALI PFB | anali.rs

ISTORIJA PRAVA NARODNOOSLOBODILAČKE BORBE

U broju 1 od 1948 godine »Arhiv« je otvorio svoju novu rubriku »Istorija prava narodnooslobodilačke borbe«. Ističući u isto vreme opštepolitički značaj i posebnu važnost za pravnu istoriju države i prava FNRJ skupljanja podataka i dokumenata iz raznih oblasti izgradnje države i pravnog sistema u toku narodnooslobodilačke borbe, »Arhiv« je pozvao naše naučne radnike, a naročito one koji su učestvovali u narodnooslobodilačkoj borbi, da sarađuju na ovoj rubrici objavljivanjem svih važniih dokumenata. U ovom broju donosimo pravne dokumente koji se odnose na stvaranje i razvoj organa pravosuđa u Narodnoj Republici Hrvatskoj. »Arhiv« će nastaviti objavljivanje dokumenata koji se odnose na pitanje pravosuđa u drugim našim narodnim republikama. Na kraju će se dati pregled dokumenata koje su izdavali centralni rukovodeći organi narodnooslobodilačke borbe i koji su imali važnost i primenu na celoj teritoriji FNRJ. Za sad je potrebno istaći samo dva važna momenta u vezi sa objavljivanjem ovih pravnih dokumenata:

1) Izgradnja organa pravosuđa, kao i ostalih organa državnog aparata nove Jugoslavije, nije se razvijala izvan opštih principa koje su postavljali rukovodeći politički organi borbe u celoj našoj državi, bez obzira što se u pojedinim narodnim republikama proces razvoja ovih organa, zahvaljujući objektivnim i drugim okolnostima, kretao brže i dobijao potpunije izraze nego u istoj etapi u drugim našim narodnim republikama. Bilo bi nepravilno i protivno činjenicama pretpostavljati da ima izdvojenosti »spontanosti« u izgradnji organa pravosuđa ili drugih organa nove države u jednoj republici nasuprot razvoju ovih organa u drugoj republici i da se taj celokupni razvoj kretao izvan opštih rukovodećih principa koje je, saglasno sazrevanju objektivnih i drugih okolnosti, postavljalo političko rukovodstvo narodnooslobodilačke borbe, dnosno zajednički, najviši rukovodeći organi Komunističke partije Jugoslavije.

2) U ovom pregledu dokumenata, kao i u drugim koji se pripremaju, ne daje se ništa više osim dokumentacije. Ovaj materijal treba docnije da bude teoretski razrađen i da posluži za naučne sinteze koje će, u okviru opšte zakonitosti izgradnje države i prava FNRJ, postaviti i naučno objasniti problem izgradnje organa pravosuđa u novoj državi.

Arhiv 1948 | anali.rs

UREDNIŠTVO

DOKUMENTI O RAZVOJU ORGANA PRAVOSUĐA U TOKU NARODNOOSLOBODILAČKE BORBE

I. RAZVOJ PRAVOSUDNIH ORGANA U HRVATSKOJ

Iznosimo razvoj pravosudnih organa u Hrvatskoj na prvom mjestu, jer se u tom razvoju i propisima donesenim u Hrvatskoj najjasnije odražavaju sve faze u razvoju našeg sudstva.

Za razvoj sudstva u Hrvatskoj važni su sledeći momenti:

1. U početku narodnooslobodilačke borbe narod sudi na zborovima, koje rukovode bilo članovi narodnooslobodilačkih odbora, bilo vojni rukovodioci. Takvo sudovanje se vrši u 1941 godini.

2. Već u jesen 1942 nailazimo često da narodnooslobodilački odbori rješavaju sporove na svom teritoriju jednako kao što rješavaju i ostala pitanja iz života naroda.

3. Na prvom osnivačkom zasjedanju ZAVNOH-a donesen je Poslovnik o radu narodnooslobodilačkih odbora. U tom poslovniku predviđa se osnivanje upravno-administrativnog odsjeka kod narodnooslobodilačkih odobora. Kao zadatak tog odsjeka postavlja se među ostalim:

»Starati se da se uzimaju u postupak sve krađe, pljačke, razbojništva... Osim toga čim izađu upute koje će izdati ZAVNOH o vršenju sudske vlasti, koju će vršiti NOO-i, a koji će spadati u djelokrug ovog odsjeka. Ovim odsjekom treba da rukovodi tajnik NOO-a, a i njega moraju imati svi odbori.«[1])

4. Odjel za sudstvo i upravu ZAVNOH-a izdao je na osnovu ovog poslovnika svoje prvo »Uputstvo za rad i organizaciju sudova NOO-a« početkom avgusta 1943. Osnovni principi ovih uputstava jesu:

a) unutar NOO-a osnivaju se sudovi NOO-a,

b) organizuju se posebni odjeli, odnosno odsjeci (kod kotarskih NOO-a) za sudstvo i upravu,

c) odjeli za sudstvo i upravu pripremaju rasprave. Odluke donosi vijeće od tri odbornika NOO-a, koje čini sud NOO-a,

d) viši sudovi NOO-a su viši instancioni organi,

e) uputstva imaju i svoj normativni dio, daju se osnovna načela iz svih oblasti prava (građanskog, krivičnog, porodičnog itd.). Kao načelo postavljeno je da propisi stare Jugoslavije ne vrijede.

5. Od drugog zasjedanja ZAVNOH-a (13-X-1943) ovaj odjel sve do osnivanja Zemaljskog suda fungira i kao najviša sudska instanca. On organizuje pravosuđe u Hrvatskoj.

6. Odjel za sudstvo i upravu izdaje 22-XII-1943 na osnovu ovlaštenja ZAVNOH-a okružnicu o postupku i radu sudova NOO-a. Ova okružnica stoji na istim organizacionim temeljima kao i uputstvo iz avgusta. Ukidaju se sudovi seoskih NOO-a. Određuje se način izbora odbornika, koji su članovi suda NOO-a. Članovi suda biraju se kao i ostali odbornici. Predsjednike sudova NOO-a potvrđuju viši organi. — Okružnica dalje iznosi osnovna načela postupka kako u krivičnim, tako i u civilnim stvarima. Ovom okružnicom sudovi su dobili svoju posebnu organizaciju unutar NOO-a. Time su stvarno formirani posebni sudski organi. (Okružnica je djelomično otštampana u dr. L. Geršković: »Dokumenti o razvoju narodne vlasti« str. 175).

ANALI PFB | anali.rs

[1]) Dr Leon Geršković: Dokumenti o razvoju narodne vlasti, str. 172. Ovom rečenicom, koja nije dovoljno jasna, u originalu, misli se da će NOO-i vršiti sudsku vlast u smislu uputa ZAVNOH-a.

7. Odlukama Drugog zasjedanja AVNOJ-a, NOO-i su zakonjeni kao organi državne vlasti. U Hrvatskoj su sazreli uslovi da se učini još jedan korak naprijed i da se formiraju posebni organi pravosuđa. Na osnovu ovlaštenja ZAVNOH-a Odjel pravosuđa (koji se odvojio od odjela za upravu) izdaje 15-II-1944 »Uputstvo o preuređenju sudova«. Budući da se ovim uputstvima prvi put kod nas postavlja organizacija pravosuđa na osnovnim principima na kojima su i danas izgrađeni naši sudovi, citiraćemo nekoliko najvažnijih članova ovog uputstva. (Uputstva do danas, koliko je poznato, nisu nigdje objavljena).

»Sudovi svoje odluke donose slobodno i neovisno od svih drugih organa narodne vlasti. Oni se organiziraju izvan Narodnooslobodilačkih odbora kao samostalni organi narodne vlasti.

Sudsku vlast na području Hrvatske vrše u ime naroda suci, koje narod bira, nadzire i koje može opozvati, ako njihov rad dođe u sukob sa osnovnim načelima narodne vlasti i zakonitosti narodnog sudovanja. »(Čl. 2).«

»Sudsku vlast na području Hrvatske vrše narodni mjesni (općinski ili gradski), kotarski i okružni sudovi, zatim sud ZAVNOH-a (Zemaljski sud Hrvatske).« (Čl. 5).

»Sudovi izriču svoje presude »U ime naroda!«

Oni su u izricanju pravde nezavisni i u pogledu rješavanja pojedinih sporova i zahtjeva, koji se pred njih za to iznose, potpuno su slobodni od svakog uticaja bilo kojeg organa narodne vlasti.

No u pogledu primjene općih načela, na kojima je zasnovana naša narodna vlast, kod provođenja načela zakonitosti narodnog sudovanja, narod može na svojim zborovima i u pretstavničkim tijelima razmatrati rad sudova, te opozvati one članove suda, koji su svojim radom došli u sukob sa načelima Narodnooslobodilačkog pokreta. Taj se opoziv vrši na način predviđen u čl. 12 ovih Uputstava.

U pogled ustanovljenja činjenica i okolnosti važnih za presuđenje stvari sudovi svoje odluke donose ocenjujući ih po slobodnom sudskom uvjerenju i savjesti.

Svi sudovi u pravilu postupaju kao zborni u vijeću od tri člana.

Pojedine sudske radnje zbornih sudova, kao što su sve pripreme — radnje do glavne rasprave, istrage i izviđaji, pojedinačna preslušanja određena radi razjašnjenja stvari ili pripreme glavne rasprave, ovrhe i drugo, obavljaju pojedini članovi suda, koje za to odredi predsjednik tog narodnog suda. Predsjednik tog narodnog suda može sve te radnje povjeriti i tajniku suda, koji u tom slučaju sa predsjednikom vijeća supotpisuje ove odluke« (Čl. 6).

»Sudovi se sastoje od predsjednika, njegovog zamjenika i potrebnog broja sudaca (prisjednika). Služba sudaca (prisjednika) je počasna. Sudac može biti svaki punoljetni i neporočni građanin ili građanka.

Sve suce bira narod ili narodna pretstavništva. Predsjednika ili njegova zamjenika određuju za mjesne (općinske ili gradske) sudove predsjednik okružnog suda na prijedlog predsjednika kotarskog suda između izabranih sudaca. Predsjednika kotarskih i okružnih sudova i njihove zamjenike određuje Odsjek pravosuđa na prijedlog okružnog odnosno suda ZAVNOH-a također između izabranih sudaca. Predsjednike i zamjenike suda ZAVNOH-a određuje Pretsjedništvo ZAVNOH-a na prijedlog Odjela pravosuđa.

Predsjednik suda radi stalno u vremenu za koje je izabran ili određen, te rukovodi poslovima sudske uprave. Brine se o radu i odgovara za pravilan raspored rada na sudu. Kad je predsjednik spriječen, njegovu dužnost vrši jedan od zamjenika, koji su inače suci (prisjednici). Svi ostali članovi suda su suci (prisjednici). Oni vrše svoju dužnost povremeno po redu, jednakomjerno i naizmjenično. Svi sudovi sude redovno u vijeću

od 3 člana. To vijeće sačinjavaju predsjednik suda ili, ako ima više vijeća, stalni predsjednik vijeća i dva suca (prisjednika), koji su na redu. Ako je sudac prisjednik spriječen, predsjednik suad na njegovo mjesto poziva drugog suca (prisjednika), koji je na redu iza njega.

Za mjesne (općinske ili gradske) sudove bira se najmanje 12, a najviše 20 sudaca, između kojih se određuje predsjednik suda i jedan njegov zamjenik.

Za kotarske narodne sudove bira se najmanje 13, a najviše 40 članova suda. Za okružne najmanje 36, a najviše 100 članova suda. Između njih se određuju predsjednici i zamjenici, i to dva zamjenika za predsjednika okružnog, a jedan za predsjednika kotarskog suda.

Okružni sudovi mogu imati po potrebi više vijeća i to:

a) vijeće za privatnopravne sporove, b) vijeće za kaznena djela i c) vijeće za vanparnične predmete. Predsjednik okružnog suda je istovremeno i predsjednik jednog od ovih vijeća. On predlaže Odjelu pravosuđa predsjednike ostalih vijeća. U tom slučaju on kao i predsjednici vijeća rade stalno u sudu za vrijeme izbornog perioda i po mogućnosti treba da budu pravnici.

U gradovima do 10.000 stanovnika biraju se gradski narodni sudovi sa najmanje 20 članova suda, od kojih se određuje jedan za predsjednika i jedan za zamjenika. Ostali su suci (prisjednici). Ovi sudovi imaju nadležnost mjesnih sudova. U gradovima od 10—20.000 stanovnika biraju se gradski sudovi sa 20—40 sudaca. U gradovima preko 20.000 može se izabrati i do 80 članova. Ovi se sudovi organiziraju kao mjesni narodni sudovi, a imaju njihovu nadležnost. Sudovi u gradovima preko 30.000 stanovnika mogu imati po 3 sudska vijeća. Njihova je nadležnost ista kao i drugih mjesnih sudova. Za te gradske sudove može se birati od 40—80 sudaca.

Sud ZAVNOH-a organizirat će se po naknadnim donesenim uputstvima.« (Čl. 7).

»Članove suda bira narod i to: članove narodnih mjesnih (općinskih ili gradskih sudova neposredno na narodnom zboru, koga zato sačinjava općinski (gradski) Narodnooslobodilački odbor; članovi kotarskih i okružnih sudova bira narodno pretstavničko tijelo za kotar, odnosno okrug. Njih saziva okružni NOO na prijedlog Odjela pravosuđa ZAVNOH-a. Članove suda ZAVNOH-a (Zemaljskog suda Hrvatske) bira Zemaljsko Antifašističko Vijeće Narodnog Oslobođenja Hrvatske.

Izbor sudaca se vrši uvijek nezavisno od izbora za predstavnike drugih narodnih vlasti.

Ni prilikom podnašanja kandidatskih lista, a isto tako niti na samom izboru ne bira se predsjednik suda, nego samo članovi tog suda. Predsjednika suda za narodni mjesni sud određuje predsjednik narodnog okružnog suda i to između izabranih članova toga suda. Predsjednike svih ostalih narodnih sudova određuje Odjel pravosuđa. Predsjednika suda ZAVNOH-a imenuje Predsjedništvo Zemaljskog Antifašističkog Vijeća Narodnog Oslobođenja Hrvatske na prijedlog Odjela pravosuđa. Predsjednici izvršnog odbora NOO ne mogu istodobno biti članovi suda. U svakom narodnom sudu treba po mogućnosti biti bar po jedan pravnik. Ako su pravnici izabrani za članove suda, tada bi se isti trebali odrediti za predsjednike suda, odnosno za predsjednika vijeća toga suda.« (Čl. 10).

8. Na trećem zasjedanju ZAVNOH-a održanom 9-V-1944 učinjeno je formalno otstupanje od organizacije sudova, kakova je u Hrvatskoj u stvarnosti postojala. U »Odluku o ustrojstvu i poslovanju narodnooslobodilačkih odbora i narodnooslobodilačkih skupština« unesen je i čl. 10, koji glasi: »Do konačnog uređenja sudstva u Hrvatskoj sudovanje se viši u okviru narodnooslobodilačkih odbora«.

Faktično su sudovi i dalje ostali kao posebni organi, jer su u međuvremenu u uputstvu NKOJ-a potvrđeni osnovni principi, na kojima je izgrađeno sudstvo u Hrvatskoj.

9. Da bi se u potpunosti organizacija sudstva saobrazila principima danim od KNOJ-a, donosi Predsjedništvo ZAVNOH-a 29-X-1944 odluku koja glasi:

»Dok se zakonodavnim putem konačno ne riješi pitanje uređenja narodnih sudova, potrebno je već sada omogućiti dalji razvitak naših sudova, a to će se postići potpunim odvajanjem sudova od izvršnog odbora NOO-a.

Dok se ne riješi zakonodavnim putem konačno pitanje izbora sudova, treba da ona izborna tijela koja su organizirala narodne sudove u okviru užeg NOO-a (izvršnog odbora), sada organiziraju sudove potpuno odvojeno i nezavisno od izvršnih odbora. To znači da će okružne i kotarske narodne sudove birati plenumi odnosno skupštine tih NOO-a, a općinske narodne sudove skupština koja inače vrši izbor NOO-a, a koja u tu svrhu može biti i posebno sazvana.

Članovi vijeća sudova ne mogu biti članovi užeg izvršnog NOO-a. Oni mogu, a i ne moraju biti članovi plenuma. Sudski odjeli izborom novih narodnih sudova prestaju da postoje i sve upravne sudske funkcije koje su sudski odjeli vršili preuzimlju sudovi, predsjedništvo sudova odnosno Odjel pravosuđa ZAVNOH-a kao najviši nadzorni organ pravosuđa.

Sudski odjeli i sudovi oblasnih NOO-a prestaju funkcionirati.

Ovlašćuje se Odjel pravosuđa ZAVNOH-a da izda potrebna uputstva za provođenje odvajanja sudstva od izvršne vlasti i dovođenje narodnih sudova u sklad s ovim načelima i novim potrebama narodnog pravosuđa.«[1])

10. Na osnovu ove odluke Predsjedništva donosi Odjel pravosuđa ZAVNOH-a »Uputstvo o preuređenju sudova« (pod br. 1602/44 od 15-XI-1944).

Osnovna načela ovih uputstava jesu:

»Sudovi svoje odluke donose slobodno i nezavisno od svih drugih organi narodne vlasti (st. 1 čl. 2). Sudsku vlast na području Hrvatske vrše u ime naroda suci, koje narod bira, nadzire i koje može opozvati, ako njihov rad dođe u sukob s osnovnim načelima narodne vlasti i zakonitosti narodnog sudovanja« (st. 2 čl. 2).

»Narodni sudovi raspravljaju i sude načelno sve privatno pravne sporove i zahtjeve, te sve kaznene stvari osim djela, koja zasjecaju neposredno u interese narodne odbrane, pa su kao takva upućena u nadležnost vojnih sudova ili za koja su ti sudovi posebnim propisima oglašeni za nadležne. — Prostorna nadležnost podudara se s područjem NOO-a, gdje je sedište suda, ukoliko ZAVNOH drukčije ne odluči. — Stvarna nadležnost pojedinih sudova određena je posebnim propisima o postupku narodnih sudova. — Viši narodni sud može delegirati drugi niži sud na njegovom području za raspravljanje i odluku stvari, ako je povodom žalbe ili prijedloga javnog tužioca ukinuta ranija sudska odluka ili određen obnovni postupak, kada su svi članovi redovnog nadležnog nižeg suda sudjelovali u ranijem suđenju iste stvari, pa su radi toga isključeni od ponovnog raspravljanja i odluke o tome« (čl. 4).

»Sudsku vlast na području Hrvatske vrše narodni mjesni (općinski ili gradski), kotarski i okružni sudovi, zatim Sud ZAVNOH-a (Zemaljski sud Hrvatske) (čl. 5). Po odredbi čl. 15 ovih Uputstava — dosadašnji narodni oblasni sudovi obavljaju svoj rad u svom prvobitnom sastavu, ali

[1]) Zbornik zakona, uredaba i naredaba, svezak I., Izdanje »Narodnih novina«, 1945 g.

ANALI PFB | anali.rs

skupština oblasnog NOO-a može na prijedlog izvršnog odbora NOO-a izabrati za narodni oblasni sud isti broj sudaca kao i za narodne okružne sudove. Naime, oblasni sudovi, koji su po odredbi čl. 5 načelno ukinuti, ostavljeni su privremeno i dalje, jer su to u to vrijeme zahtjevale prilike. S obzirom na sadašnje prilike do daljnjega zadržavaju se postojeći narodni oblasni sudovi, s tim da su nadležni za rješavanje žalbi protiv narodnih okružnih sudova.« (st. 2 čl. 15).

Narodni sudovi su »u izricanju pravde nezavisni, i u pogledu rješavanja pojedinih sporova i zahtjeva, koji se pred njih iznose, potpuno su slobodni od svakog uticaja bilo kojeg organa narodne vlasti. No u pogledu primjene općih načela, na kojima je zasnovana naša narodna vlast, kod provođenja načela zakonitosti narodnog sudovanja, narod može na svojim zborovima i u predstavničkim tijelima razmatrati rad sudova, te opozvati one članove suda, koji su sa svojim radom došli u sukob s načelima NOP-a. Taj se opoziv vrši na način predviđen u čl. 12 ovih Uputstava« (čl. 6).

Po čl. 12 ovih Uputstava mogu se članovi suda pozvati na odgovornost »povodom nepravilnosti ustanovljenih od strane viših narodnih sudova u žalbenom postupku ili od strane pretpostavljenih organa sudske uprave ili povodom prijave o nepravilnostima« (st. 1).

»U pogledu primjene općih načela, na kojima je zasnovana naša narodna vlast, pojedine članove narodnog suda može pozvati na odgovornost nadređeni viši sud, Odjel pravosuđa i sam narod kod mjesnih narodnih sudova, odnosno narodno predstavničko tijelo, koje je izabralo članove kotarskih ili okružnih sudova, a ZAVNOH članove Suda ZAVNOH-a.«

»Za odluku o samom otpustu (opozivu) izabranog člana suda potrebna je saglasna odluka nadpolovične većine sviju upisanih (ili uopće poznatih) birača sa područja općinskog ili gradskog NOO-a odnosno skupštine kotarskog ili okružnog NOO-a.

Protiv odluke naroda o otpustu odnosno o opozivu ranije izabranog člana suda nema mjesta žalbi. Tu odluku izvršava predsjednik okružnog suda za mjesne i kotarske, a Odjel pravosuđa za ostale sudove.«

Sve suce bira narod ili narodno predstavništvo. Predsjednika i njegove zamjenike određuje za mjesne (općinske ili gradske) sudove predsjednik okružnog suda na prijedlog predsjednika kotarskog suda i to između izabranih sudaca. Predsjednika kotarskih i okružnih sudova i njihove zamjenike određuje Odjel ZAVNOH-a na prijedlog okružnog, odnosno Suda ZAVNOH-a također između izabranih sudaca. Predsjednika i zamjenika Suda ZAVNOH-a na prijedlog Odjela pravosuđa (st. 2 čl. 7). Predsjednika i zamjenika oblasnog suda određivao je Odjel pravosuđa.

Izbor sudaca reguliran je odredbom čl. 10 ovih Uputstava. Po tom članu »članove suda bira narod i to: članove narodnih mjesnih (općinskih i gradskih) sudova neposredno na narodnom zboru, koga za to saziva općinski (gradski) NOO; članove kotarskih i okružnih sudova bira narodno predstavničko tijelo za kotar odnosno okrug. Njih saziva okružni NOO na prijedlog Odjela pravosuđa ZAVNOH-a. Članove Suda ZAVNOH-a (Zemaljskog suda Hrvatske) bira ZAVNOH. — Izbor sudaca vrši se uvijek nezavisno od izbora za predstavnike drugih narodnih vlasti. — Ni prilikom podnašanja kandidatskih lista, a isto tako niti na samom izboru kandidira se predsjednik suda, nego samo članovi tog suda. Predsjednika suda za narodni mjesni sud određuje predsjednik narodnog okružnog suda i to između izabranih članova toga suda...« (čl. 10).

ANALI PER | anali.rs

»Članovi izvršnog odbora NOO-a ne mogu biti istodobno i članovi suda.« (st. 3 čl. 107). [1]).

1 Citirano po Ferdo Čulinović, »Pravosuđe u Jugoslaviji, str, 151, 152, 154 i 155.

11. Na osnovu ovlaštenja u odluci br. 1309 od 29-X-1944 i ovih uputstava, Odjel pravosuđa ZAVNOH-a izdao je više uputstava kojima se reguliše kako sam postupak u pojedinim granama sudske djelatnosti, tako i direktive u pogledu jednoobrazne primene materijalnog prava. Tako, doneta su sledeća uputstva:

a) »Uputstvo o postupanju sudova u građanskim parničnim stvarima (građanski parnični postupak) — (Odjel pravosuđa ZAVNOH-a br. 1341/44 od 8-IX-1944 godine).

Uputstvo ima odredbe o slijedećim pitanjima: Predmet građanskog postupka; sudovanje u građanskim parničnim stvarima; suđenje po žalbama; sastav narodnih sudova; isključenje i izuzeće sudaca; pravna pomoć; o nadležnosti; stranke pred sudom; rokovi i ročišta; odlaganje ročišta; prekid i mirovanje postupaka; pozivi i dostave; pripreme za raspravu; o dokazima; svjedoci; vještaci; preslušanje svjedoka i vještaka; prisega; očevid; naknada troškova svjedocima i vještacima; preinačenje i povlačenje tužbe; preslušanje stranaka; nagodbe stranaka; glavna rasprava; javnost i red suđenja; obnova postupka.

b) Uputstvo o postupku sudova u kaznenim stvarima — (Odjel pravosuđa br. 1615/44 od 16-XI-1944 godine).

Osnovne karakteristike ovih uputstava jesu: uputstva imaju opći i posebni dio. a) Opći dio sadrži uglavnom: šta je kazneno djelo, kako se dijele kaznena djela (prekršaji, prestupi i zločini); dovršeno ili pokušano djelo; saučestvo; uvjeti za kažnjavanje; kada nema krivnje; sticaj; vrste kazne; nekažnjivost; uvjetna kazna; povratak izgubljenih prava; b) u posebnom dijelu karakteristično je dijelo protiv NOV i države.«

c) Uputstvo za izvršenje kazni od 20-XI-1944.

Ova uputstva određuju principe za izvršenje svih vrsta kazni.

d) Uputstvo za organizaciju zavoda za maloljetnike.

Ta uputstva predstavljaju prvi pokušaj organizovanja ovakvih zavoda na oslobođenom području. Zavode osnivaju ZAVNOH i NOO-i.

12. Nakon formiranja Vrhovnog suda DFJ, Predsjedništvo ZAVNOH-a donosi 24-IV-1945 odluku o Vrhovnom sudu Hrvatske. Time prestaje funkcionirati dosadanji Sud ZAVNOH-a (zvan i »Zemaljski sud Hrvatske«). Vrhovni sud Hrvatske sastoji se: Od predsjednika, dva podpredsjednika i potrebnog broja vijećnika, koja bira ZAVNOH. Tajnike i administrativno osoblje postavlja Ministarstvo pravosuđa Narodne vlade Hrvatske na prijedlog predsjednika, a ostalo pomoćno osoblje predsjednik.

Vrhovni sud Hrvatske kao najviši redovni sud u Hrvatskoj nadležan je:

da vrši sudsku vlast, da vrši nadzor nad svim sudovima u zemlji u pogledu suđenja (u predmetima sudske uprave sudovi su podređeni Ministarstvu pravosuđa); da daje mišljenja o nacrtima zakonskih propisa, da predlaže donošenje novih kao i izmene i dopune već postojećih zakonskih propisa pravosudne struke; da rešava sukobe nadležnosti između narodnih sudova i narodne vlasti i dr.

Vrhovni sud ima građansko i krivično odjeljenje.

13. Istoga dana Predsjedništvo ZAVNOH-a donosi i Odluku o zaštiti nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj.

14. Donošenjem Zakona o uređenju sudova na privremenoj narodnoj skupštini DFJ dovršen je zaseban razvoj sudstva u Hrvatskoj.

Prikupio i sredio Leon GERŠKOVIĆ

ANALI PFB | anali.rs

ПРАВО ИНОСТРАНИХ ЗЕМАЉА

Од великог теориског и практичног интереса, нарочито за правнике у СССР и у другим земљама, поглавито у земљама народне демократије, јесте недавно донет **Указ** Президијума Врховног совјета СССР „О праву грађана на куповину и градњу индивидуалних кућа за становање" и, на основу њега донета, Уредба Министарског савета СССР, којом се принципи Указа разрађују ради њиховог извршења. „Архив" доноси ова два важна правна документа ради упознавања наших правника са њима.

I

У К А З
ПРЕЗИДИЈУМА ВРХОВНОГ СОВЈЕТА СССР

О праву грађана на куповину и изградњу индивидуалних кућа за становање[1])

У сврху установљења јединства у законодавству које регулише право грађана на куповину и изградњу индивидуалних кућа за становање, и у сагласности са чл. 10 Устава СССР, Президијум Врховног совјета СССР одлучио је:

1) Утврдити да сваки грађанин и свака грађанка СССР имају право да купе или да изграде за себе по праву личне својине кућу за становање, приземну или на спрат, са бројем соба од једне до пет закључно, како у граду, тако и ван града.

2) Додељивање грађанима земљишних парцела, како у граду, тако и ван града, ради изградње индивидуалних кућа за становање врши се са правом неограниченог уживања.

Величину земљишних парцела које се додељују грађанима одређују извршни комитети обласних, градских и среских совјета депутата трудбеника у сагласности са пројектима планирања и изградње градова, као и у сагласности са општим нормама које утврђује Министарски савет СССР.

3) Постојеће законодавство о начину додељивања и о величини земљишних парцела за индивидуалну станбену изградњу грађана који живе на селу остаје на снази.

26 августа 1948 године.

ANALI PFB | anali.rs

[1]) **Известија Совјета депутата трудбеника** од 31 августа 1948 г. бр. 206 (9736).

II

УРЕДБА

Министарског савета СССР о начину примене Указа Президијума Врховног совјета СССР од 26 августа 1948 године „О праву грађана на куповину и изградњу индивидуалних кућа за становање".[1])

У сагласности са Указом Президијума Врховног совјета Савеза ССР од 26 августа 1948 године „О праву грађана на куповину и изградњу индивидуалних кућа за становање", Министарски Савет СССР **одлучио је:**

1) Ставити у дужност извршним комитетима покрајинских, обласних, градских и среских совјета депутата трудбеника да додељују грађанима како у градовима, тако и ван градова земљишне парцеле ради изградње индивидуалних кућа за становање, приземних или на спрат са бројем соба 1 — 5 закључно.

2) Земљишне парцеле ради изградње индивидуалних кућа за становање додељују се на рачун земљишта градова, насеља, државног земљишног фонда и земљишта државног шумског фонда на неограничено уживање, а грађевине на овим парцелама јесу лична својина лица које градњу врши.

3) Величину парцела у сваком поједином случају одређују извршни комитети обласних, градских и среских совјета депутата трудбеника, с обзиром на размере куће и локалне услове, у границама следећих норми: у градовима од 300 до 600 квадратних метара; ван градова од 700 до 1200 квадратних метара.

4) За коришћење земљишним парцелама наплаћује се земљишна рента у износу установљеном у закону.

5) Грађење индивидуалних кућа мора се вршити у сагласности са пројектима планирања и изградње градова, предграђа и насеља, и то на територијама погодним за ову сврху.

6) Изградња индивидуалних кућа за становање мора се вршити према типским индивидуалним пројектима.

Предложити извршним комитетима локалних Совјета депутата трудбеника да обезбеде лицима која врше градњу потребне типске пројекте.

7) Ставити у дужност сопственицима индивидуалних кућа за становање подизање зеленила и добро уређење парцела, уређење тротоара у границама своје парцеле, стално старање и одржавање у потребном реду како парцеле, тако и тротоара и пролаза уз њу, у сагласности са правилима која установљавају локални совјети својим одлукама.

8) Ставити у дужност извршним комитетима обласних, покрајинских и градских совјета депутата трудбеника да у местима на свом подручју организују државну инспекцију за надзор над одржавањем индивидуалних кућних имања и да установе строгу контролу да ли се сопственици индивидуалних кућа за становање придржавају норми и правила за одржавање кућних имања.

9) Ставити у дужност државној инспекцији за надзор над одржавањем индивидуалних кућних имања:

а) надзор над одржавањем индивидуалних кућа за становање и над благовременим вршењем оправки;

б) контролу над извршењем од стране сопственика индивидуалних кућа за становање свих решења извршних комитета локалних совјета депутата трудбеника у погледу доброг уређења и одржавања кућа за становање и парцела уз куће;

---

[1]) „Известија", нав. број.

в) контролу над извршењем уговорних обавеза у погледу подизања зеленила на парцелама уз куће;

г) узимање на административну одговорност лица која су одговорна за повреду одлука извршних комитета локалних совјета депутата трудбеника о начину одржавања кућних имања, парцела и тротоара.

10) Дати право извршним комитетима градских (среских) совјета депутата трудбеника да у случајевима самовољне изградње или грубе повреде грађевинско-техничких правила и норми обавежу изграђивача да прекине изградњу и да у року од месец дана својом снагом и за свој рачун поруши све грађевине или делове грађевине које је подигао и да доведе у ред земљишну парцелу."

ANALI PFB | anali.rs

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ

ОСНОВЫ СОВЕТСКОГО ГОСУДАРСТВА И ПРАВА

(Основи совјетске државе и права). Издање Министарства правосуђа СССР. Москва 1947.

Ово је најновији уџбеник совјетског права, дело колектива научних сарадника Правног института Академије наука СССР. Колектив сачињавају И. Д. Левин, А. Р. Клајман, Р. О. Халфина, М. С. Строговић, В. Р. Котов, В. И. Серебровски, А. Е. Пашерстник, Н. Д. Казанцев, Н. Д. Дурманов. Научна редакција И. Д. Левин и А. В. Карас.

У броју нашег „Архива", за јануар-март 1947 ми смо у рубрици „Право иностраних земаља" известили о мерама које су предузете у СССР-у ради побољшања правничког образовања. Објавили смо у целини одлуку ЦК СКП (б) која носи наслов „О проширењу и побољшању правничког образовања у земљи" и у којој је изнето незадовољавајуће стање правничког образовања, налазећи да је један од најважнијих разлога за то запуштеност научног рада у области јуриспруденције. Међу мерама које по тој одлуци треба да се предузму у циљу проширења и побољшања правничког образовања у СССР-у налази се и задатак постављен Правном институту Академије наука (другу Трајнину) да до 1 јуна 1947 спреми, а ОГИЗ-у РСФСР-а (другу Грачеву) да до 15 августа 1947 изда уџбеник за курс „Основи совјетске државе и права" за неправне факултете високих школа. За израду овог, као и осталих уџбеника, захтевано је у одлуци да се концентришу напори научних радника правника како би ти радови били научно високог квалитета.

Резултат таквих напора претставља уџбеник који приказујемо. Књига је подељена на осам одељака. I Основи опште теорије државе и права. II Основи државног права. III Основи административног права. IV Основи грађанског права. V Основи радног права. VI Основи земљишног и колхозног права. VII Основи кривичног права. VIII Основи процесног права.

У првом одељку књиге, који износи основе опште теорије државе и права, прва глава носи наслов: „Порекло и суштина државе и права. Експлоататорске државе". Следећа глава говори о социјалистичкој држави (Социјалистичка држава — држава диктатуре пролетаријата. Држава диктатуре радничке класе — виши тип демократије. Особености механизма диктатуре радничке класе. Форме делатности социјалистичке државе. Совјетско право. Фазе развитка и функције совјетске државе).

Занимљива је подела прве главе, чији смо наслов горе навели: Порекло и суштина државе и права. Историски типови државе и права. Функције експлоататорске државе. Форме владавине, Буржоаска демократија и фашизам. Механизам буржоаске државе. Народно-демократске државе.

На тај начин, народно-демократским државама посвећена је једна страница књиге, и то као седми параграф главе која говори о експлоататорским државама. После појаве књиге изишла је у трећем броју часописа „Совјетска држава и право" за 1948 (март) ова изјава двојице научних редактора овог уџбеника: „Сматрамо потребним да изјавимо преко Вашег часописа да су непажњом редакције у наслову I главе уџбеника „Основи совјетске државе и права" (страна 6) испуштене речи: „Народно-демократске државе". „Ова изјава значи да је потпуни наслов прве главе имао да гласи: „Порекло и суштина државе и права. Експлоататорске државе. Народно-демократске државе".

Али накнадна исправка наслова неко време после појаве књиге уствари не исправља праву погрешку, која се није састојала у томе што су поред „експлоататорских држава" у наслову главе изостале речи „Народно-демократске државе", него у томе што су народно-демократске државе уопште третиране у тој глави, у истом оквиру са експлоататорским државама. У овом прикључивању народно-демократских држава експлоататорским државама огледа се оно схватање које се налази код оних совјетских писаца који су нешто рекли о народно-демократским државама, наиме, да су то државе које су остварили такве демократске преображаје (које схватају као реформе) за које буржоаска демократија није способна (неки кажу и: за које буржоаска демократија више није способна). Доведени у забуну неједнаким ступњем развитка појединих народних демократија, не полазећи од Југославије као прототипа народне демократије, као оне народне демократије у којој је дошао до пуног израза социјалистички карактер државе, и стојећи на званично проповеданом погрешном становишту да народна демократија значи прелазну етапу од буржоаске демократије ка социјализму, дакле, етапу која има да се савлада да би се могло приступити изградњи социјализма, — совјетски правни научници сасвим разумљиво сматрају народну демократију само као неки развијенији, или боље рећи само као неки демократскији, доследнији облик буржоаске демократије. Зато они и налазе да ову треба третирати у оквиру буржоаске, експлоататорске државе, и држати је даље од социјалистичке државе. Ово неправилно гледиште, из којега је потекла и „омашка у наслову", није исправљањем наслова ни најмање исправљено.

Како је књига штампана при крају прошле године, то се међу народним демократијама Југославије још помиње, и то на првом месту, а при навођењу демократског решења националног питања као једне од карактеристика народних демократија, наводи се југословенска федерација као пример. Ова „омашка" редактора, пак, не исправља се њиховом изјавом, него општим нападима на Југославију да је издала принципе интернационализма и да се срозала на буржоаски национализам.

Оних неколико карактеристика које су на једној јединој страници поменуте као карактеристике народних демократија могу да важе (ма да и за то непотпуно) за неку заосталију народну демократију у неком одређеном моменту развитка, дакле, у неком одређеном стању узетом статички. Да се ту ради о једном живом процесу развитка, који се мора посматрати у своме току, а не на основу ситуације дате у једном моменту, која је сутрадан већ превазиђена, — то овим писцима не пада на памет.

Не улазећи у осталу материју овог уџбеника, ми му за ово што је у њему речено о народним демократијама не можемо признати високи научни квалитет.

М. П.

„НИРНБЕРШКА ПРЕСУДА", издање „Архива за правне и друштвене науке", Београд, 1948, стр. 254.

Као друга књига Библиотеке међународног права, коју издаје „Архив за правне и друштвене науке", изашла је почетком октобра о. г. „Нирнбершка пресуда".

Потреба за објављивањем ове књиге одавно се осећала у нашој јавности и стручним круговима.

Проблем гоњења и кажњавања ратних злочинаца и извршилаца злочина против мира и човечности који је био третиран почев од Московске декларације од 30 октобра 1943 год., затим у Кримској декларацији од 11 фебруара 1945, није до сада могао да добије правилно решење, јер су се томе увек супротстављали извесни органи иза којих су стајали империјалистички кругови и тако је решавање проблема гоњења и кажњавања ратних злочинаца до сад у многим случајевима изигравано, одлагано или пак решавано сасвим благо и неправилно. Али, има ипак један значајан изузетак.

Сагласно Московској и Кримској декларацији, Споразумом четири велике силе који је закључен у Лондону 8 августа 1945 год., установљен је Међународни војни суд „за суђење ратним злочинцима, чија кривична дела немају никакву посебну географску опредељеност, и то без обзира на то да ли ће они бити оптужени појединачно или као чланови организација или група, или у оба својства", тј. за суђење главним нацистичким ратним злочинцима.

Међународни војни суд образован према поменутом Споразуму а на основу Статута који је као додатак Споразума прописан, заседао је у граду Нирнбергу у Немачкој од 20 новембра 1945 до 1 октобра 1496 год. и донео пресуду двадесет двојици главних немачких ратних злочинаца, познату као „Нирнбершка пресуда", која је главни саставни део објављене књиге у издању „Архива".

Општеисториски значај Нирнбершке пресуде, како се каже у предговору књиге, лежи нарочито у томе што она претставља осуду агресије и принцип личне одговорности шефова држава и других политичких и војних вођа који планирају и спроводе агресорске ратове, ратове против мира, слободе и независности народа.

Историјат нацистичког режима, завере против мира и независности народа, начин спровођења те завере започињањем и вођењем агресорског рата, вршење зверстава, ратних злочина и злочина против човечности, све је то изложено у „Нирнбершкој пресуди" јасним и убедљивим стилом који на особен начин поставља нове принципе индивидуалне одговорности поглавара државе и других високих функционера и даје формулацију међународних кривичних дела, која су добила свој јасан карактер као на пр. злочин против мира и човечности, подвлачећи чврстину принципа Хашких конвенција и дајући потврду принципу одговорности за чланство у злочиначким организацијама.

Издавање „Нирнбершке пресуде" долази баш у време кад империјалистички кругови, кршећи и изигравајући остале међународне споразуме желе да пређу и преко принципа које је јасно и недвомислено поставила Нирнбершка пресуда која је указала на ратне хушкаче и потстрекаче агресије и прописала принципе њихове кривичне одговорности и кажњивости за ове међународне злочине.

„Нирнбершка пресуда", како је припремљена у издању „Архива", не претставља само текст пресуде Међународног војног суда, већ је заокругљена целина целокупне материје међународног права која се односи на проблем ратних злочинаца, на њихово гоњење и кажњавање. Књига се састоји из три дела: У в о д а, П р е с у д е

и Додатка. У Уводу се налазе целокупни текстови и то: 1) Споразум између Владе САД, Привремене владе Француске Републике, Владе Уједињеног Краљевства Велике Британије и Северне Ирске и Владе СССР у циљу гоњења и кажњавања главних ратних злочинаца Европске осовине, који је потписан у Лондону 8 августа 1945 год., затим; 2) Статут Међународног војног суда који је прописан као додатак уз Споразум и најзад 3) Закон број 10 Контролног савета о кажњавању лица одговорних за ратне злочине, злочине против мира и против човечности. Пресуда се састоји пак из уводног дела који садржи састав Међународног војног суда, састав Комисије за саслушавање сведока у питању оптужених организација, секретаријат суда, имена оптужених личности и организација, имена тужиоца и бранилаца; затим из самог текста Пресуде Међународног војног суда у Нирнбергу од 1 октобра 1946 год. која је подељена на четири дела: образложење, појединачна одговорност, осуда и табеларни преглед осуда уз које је придодато издвојено мишљење судије — претставника Совјетског Савеза у погледу извесних тачака Пресуде. Додатак садржи резолуције Генералне скупштине ОУН које се односе на 1) потврду начела међународног права признатих Статутом суда у Нирнбергу, 2) Злочин геноцида и 3) Издавање и кажњавање ратних злочинаца и издајника. На крају књиге налази се регистар који омогућује лако руковање књигом и олакшава сналажење у материјалу.

На тај су начин у јединствену целину обухваћена начела међународног кривичног права која се односе на предмет и питања која ова књига третира.

За превод су послужили текстови на руском, енглеском и француском језику који се гдегде разликују, тако да се приликом превођења а нарочито у редакцији превода морало строго водити рачуна о овим отступањима и диференцијама у тексту те исте усаглашивати. Код несагласности у терминологији и техничким детаљима усвајан је као аутентичан текст на руском језику.

Пресуда је преведена са аутентичног текста на руском језику: **Международный Военный Трибунал, заседавший в Нирнберге (Германия) — Приговор** (издање Међународног војног суда, стр. 1—348; дактилографисаних и умножених — судског формата).

Упоредно су прегледани и аутентични текстови на француском језику: **Tribunal Militaire International siegeant à Nuremberg (Allemagne) — Jugement** (Издање Међународног војног суда, стр. 1—295 + 138 дактилографисаних и умножених — судског формата); и на енглеском језику: **Tribunal International Militaire (Nuremberg) — Jugement and Sentences** (текст пренет из **Записника (Record)** Суда са стр. 16794—17077 и објављен у америчком правном часопису: »**The American Journal of International Law**«, јануар 1947, стр. 172—333).

Део пресуде под насловом **Осуде и Табеларни преглед осуда** преведен је само са енглеског текста, јер руски и француски текст не садрже ова два последња дела Пресуде. Ова два дела Пресуде нису објављена у званичним издањима Пресуде него у Записнику Суда.

Овако припремљена „Нирнбершка пресуда" претставља погодно средство за правилно обавештење јавности о проблему ратних злочинаца, њиховом гоњењу и кажњавању, као и прилог проучавању међународног права а нарочито међународног кривичног правановне гране права која је од битног значаја за савремено право и која је код нас још у повоју. Наши научни радници добили су нужан материјал за испуњавање задатака који се више не могу одлагати.

Б. С.

УСТАВОТВОРНИ ОДБОРИ САВЕЗНЕ СКУПШТИНЕ И СКУПШТИНЕ НАРОДА — СТЕНОГРАФСКЕ БЕЛЕШКЕ, Издање Народне скупштине ФНРЈ, Београд, 1948, стр. 893

Настављајући са издањима стенографских бележака појединих својих заседања, Народна скупштина ФНРЈ објавила је ову обимну документарну књигу о раду Уставотворних одбора оба дома савезне Уставотворне скупштине. Књига садржи образложење савезног Устава, које је дао тадашњи Министар за конституанту Едвард Кардељ, начелне говоре које су о нацрту Устава одржали народни посланици, чланови уставотворних одбора, и целокупну дискусију која је вођена о појединим главама и појединим члановима Устава.

Стенографске белешке о раду Уставотворних одбора претстављају несумњиво важан документат о изградњи наше народне државе и њеног основног закона. Оне пружају важне податке за даљу научну обраду уставног права и других грана права. Осим тога, као документат о расправљању првог Устава народнодемократске државе, ова књига има општији значај за научно проучавање и разумевање државе народне демократије уопште.

Народна скупштина ФНРЈ је до сада издала стенографске белешке Првог ванредног заседања (132 стр.); Другог ванредног заседања (871 стр.); Другог редовног заседања (стр. 568). У припреми су и стенографске белешке осталих заседања, укључујући и последње, Шесто редовно заседање.

А. Н. Траинин: УЧЕНИЕ О СОУЧАСТИИ (УЧЕЊЕ О САУЧЕСНИШТВУ), Москва, 1941, стр. 160.

Академик А. Ј. Вишински, говорећи на конференцији совјетских научних радника права (1938 год.) о основним задацима совјетског социјалистичког права, нарочито се задржао на проблему саучесништва у кривичном праву. Пошто се осврнуо на стање теорије о саучесништву у буржоаском кривичном праву, које је окарактерисао као најзамршеније и најсколастичније, академик А. Ј. Вишински је у следећим речима подвукао сву важност проблема и теорије саучесништва: „Проблем саучесништва и теорија саучесништва добија особито значење у нашим условима, када класни отпор експлоататорских елемената, њихове агентуре, које су агентуре страних обавештајних служби, налазе свој најраспрострањенији израз у завереничкој делатности тих елемената, у организацији антисовјетских илегалних група, злочиначког подземља, злочиначких и контрареволуционарних удружења. Вулгарна претстава о саучесништву као форми обједињавања кривичне делатности у уском смислу те речи преживела је своје време Сада, особито у условима класног отпора експлоататорског света победоносној социјалистичкој револуцији, проблем саучесништва добио је нов и изванредно општар карактер као форма политичке борбе sui generis." Академик А. Ј. Вишински је уједно указао на празнину у теорији совјетског кривичног права у томе што проблему саучесништва није била посвећена она пажња коју тај проблем заслужује.

Тежећи да попуни ову празнину познати совјетски правник—криминалиста А. Н. Трајнин посветио је учењу о саучесништву наведену опсежну монографију.

Имајући у виду, с једне стране, разлоге који су кочили развитак буржоаске теорије о саучесништву, а с друге стране да само марксистичко-лењинистичка методологија даје сва средства за решење научних проблема у свој њиховој историској и теориској сло-

ANALI PFB | anali.rs

жености, аутор је, служећи се марксистичким методом, дао дело од несумњиве научне и практичне вредности.

У првом делу књиге налази се кратак, али врло језгровит и интересантан преглед историског развитка законодавства о саучесништву. Иако је саучесништво институт релативно развијеног права, аутор је ипак нашао за нужно да својим прегледом обухвати све важније законодавно-правне споменике о саучесништву старог и најстаријег права, у којем се могу наћи само поједине невезане одредбе које су стајале у извесној вези са саучесништвом. Приказивањем таквих одредаба у законима вавилонског цара Хамурабија и стања института саучесништва у римском праву аутор чини увод у даља расматрања, где се пред читаоцем одвија слика развитка законодавства о саучесништву кроз одредбе Саксонског огледала, Бамбершког законика, Каролине, Баварског законика итд. Аутор је ту уједно приказао становишта и борбу разних правних школа по питањима саучесништва, у којима се одражавао живот друштва, развој прогресивних идеја, њихово сузбијање кроз право, као и прилагођавање права интересима владајуће класе. Развитку одредаба о саучесништву у пререволуционарном руском праву аутор је посветио посебно поглавље, у којем је документовано и врло живо приказао пут којим је прошло руско право тог периода.

У оквиру приказа историског развитка законодавства о саучесништву аутор је дао посебно место расматрањима развитка одредаба о саучесништву у социјалистичком кривичном праву. Ово поглавље књиге претставља нарочити интерес, јер, како каже аутор, „питање борбе против кривичних дела која се врше путем саучесништва привлачило је на себе пажњу совјетског законодавства већ од првих дана Октобарске револуције. Методи ове борбе развијали су се и мењали према развитку и променама облика класног отпора остатака контрареволуције, која је била разбијена у Октобру", и ови се методи јасно одражавају у совјетском законодавству.

После таквог осврта на историски развитак законодавства о саучесништву, аутор прелази на излагање самог учења о саучесништву, и претходно расматра питање **основа** индивидуалне кривичне одговорности — узрочности и виности. Ова излагања, иако се налазе у уској вези са самим учењем о саучесништву и служе му као подлога, имају општу вредност, јер их писац расматра у њиховом принципијелном значају. Нарочиту пажњу притом привлачи излагање теорије узрочности, тог насложењег проблема кривичног права. Узевши за основу учење о узрочности које су разрадили класици марксизма, и које је неопходно за познавање свих појава, аутор је изнео своја схватања узрочности специјално у односу на кривично право и тако је отворио нове и широке перспективе за решење тог важног проблема.

Ова своја излагања о основима кривичне одговорности аутор је даље развио у нарочитом излагању основа кривичне одговорности код саучесништва. Он је ту врло убедљиво, често и помоћу примера, показао да институт саучесништва ниуколико не мења опште основе кривичне одговорности. „Исто као код индивидуалне делатности, тако и код делатности саучествовањем кривична одговорност има два једнака, неопходна основа — објективни (узрочност) и субјективни (виност)".

Следећу главу свог дела аутор је посветио појму саучесништва одређујући тај појам на основу врло брижљиве анализе питања, да ли је за појам саучесништва неопходно постојање одређене везе између саучесника и, ако је та веза неопходна, у чему се она изражава.

Дошавши до закључка да је за постојање саучесништва неопходна извесна субјективна веза између више лица која заједнички извршују једно те исто кривично дело, и да форма ове везе служи као подлога за разликовање појединих видова саучесништва, аутор у посебној глави говори о појединим видовима саучесништва. Ова излагања аутора потчињена су његовој поставци да „сваки вид саучесништва има своје карактеристичне црте и захтева специјалну анализу и самостално оцењивање". Аутор подвргава посебном расматрању такве видове саучесништва као што су обично саучесништво, саучесништво квалификовано претходним споразумом саучесника и тзв. „саучесништво своје врсте" (sui generis). Аутор се при том нарочито задржава на „саучесништву своје врсте", које је најопаснији вид саучесништва и виши степен заједничке кривичне делатности, а учење о том виду саучесништва је, како каже аутор, врло важно за разумевање позитивног социјалистичког кривичног законодавства.

У глави посвећеној врстама саучесника аутор, после општих излагања о значају појединих врста саучесника, даје детаљну карактеристику сваке поједине врсте и притом испред традиционалних фигура саучесника — потстрекача, помагача и извршиоца — поставља најзначајнију и најопаснију фигуру — организатора кривичног дела. У овим излагањима аутор свестрано осветљава лик и улогу сваког од ових саучесника у вршењу кривичних дела и одређује тачне границе како између њих, тако и између извесних случајева саучествовања и других појава сличних саучесништву, као што је, на пример, **дотицај с кривичним делом.**

Како у вези са саучесништвом настаје низ специјалних питања, која изискују да буду посебно проучена, то аутор проширује и продубљује своја расматрања института саучесништва с обзиром и на таква специјална питања, као што су: саучесништво у кривичном делу извршеном из нехата; саучесништво у кривичним делима са специјалним субјектом (службеничка, војна кривична дела и др.); сложено саучесништво (саучесништво у саучесништву); саучесништво, покушај и припрема; привидно саучесништво (потстрекавање на кривично дело непунолетног или неурачунљивог лица) и питање места и времена извршења дела од стране саучесника. Како каже сам аутор, „у кривичноправној теорији преко ових питања делимично се прелази ћутке, а делимично се она решавају на разне начине и неправилно, изван везе с општим учењем о саучесништву". Аутор, напротив, сва ова питања настоји да реши на основу оних општих поставки о саучесништву које сачињавају суштину учења о саучесништву. Аутор брижљиво и систематски проучава сва напред поменута питања настојећи да у њих унесе више светла и одређености.

Својим излагањима у следећој глави — о радњама које се приближују саучесништву, аутор још више прецизира саучесништво као облик кривичне сарадње и оштро га одваја од таквих случајева сарадње као што су прикривање и непријављивање. После општих расматрања у овом правцу, аутор прелази на посебну анализу прикривања и непријављивања и разоткрива суштину тих појава у односу на саучесништво.

У последњој, десетој глави аутор расматра и решава низ важних питања која се односе на одговорност саучесника. Истичући међу свим тим питањима као основно питање да ли треба и може да постоји одговорност за саучесништво у свим кривичним делима, аутор приказује пут којим иде социјалистичко законодавство при решењу тог питања: совјетско законодавство у томе се знатно разликује од буржоаског где се поставља опште правило о одговорности за саучесништво само за озбиљнија кривична дела.

Аутор затим прелази на расматрање централног питања које је у вези с одређивањем одговорности за саучесништво, а које се састоји у разграничавању кажњивости појединих саучесника — организатора, извршиоца, потстрекача, помагача. Истичући формални карактер таквог разграничавања у буржоаском праву, које има за задатак да веже судију унапред одређеним формалним критеријима, аутор износи сва преимућства социјалистичког законодавства, коме је туђ принцип апстрактних, формалних разграничавања, и излаже становиште социјалистичког законодавства, које индивидуализира сваки појединн случај.

Аутор даље у посебном поглављу излаже значај индивидуалних околности дела при просуђивању кривичне одговодности сваког саучесника и приказује сву суштинску разлику која постоји у оцени тих околности са становишта буржоаског и социјалистичког права.

Најзад, у последњем поглављу аутор се бави расматрањем случајева тзв. ексцеса извршиоца, тј. случајева кад извршилац предузима такве забрањене радње, или на такав начин, или у таквим размерама, које нису предвидели потстрекач и помагач. Примери којима аутор илуструје своја излагања осветљавају проблем и његово решење.

Аутор завршава своја излагања кратким закључком у којем сумира све резултате претходних излагања за које сматра да морају бити искоришћени при састављању новог кривичног законика СССР.

Ово дело А. Н. Трајнина је од интереса за све раднике права. Научни радници могу наћи у њему много материјала за свој теоријски рад, и то не само у вези са истраживањима по питањима саучесништва, него такође и за обрађивање других питања кривичног права; практичним радницима ово дело може корисно послужити како за њихово опште теориско уздизање, тако и за свакодневни практични рад. Превод овог дела на наш језик претстављао би користан прилог нашој литератури кривичног права .

В. ТИМОШКИН

»KOMENTAR SPLOŠNEGA DELA KAZENSKEGA ZAKONIKA«, (KOMENTAR OPŠTEG DELA KRIVIČNOG ZAKONIKA), pod splošnim uredništvom Moše Pijade, izdanje »Uradnog lista Ljudske Republike Slovenije«, Ljubljana, 1948 g., str. 304.

Nedavno je izšlo novo izdanje »Komentara Opšteg dela Krivičnog zakonika«, koje je popunilo prazninu koja se osećala u pogledu potrebe sa Komentarom u NR Sloveniji.

Slovenačko izdanje je pripremljeno vrlo brižljivo. Vođeno je mnogo računa o kvalitetu prevoda, tako da je ceo tekst Komentara adekvatno prenet na slovenački jezik.

Spoljna oprema knjige je vrlo dobra, tako da se i sa tehničke strane ne mogu staviti nikakve zamerke.

Prema tome, dosada je »Komentar Opšteg dela Krivičnog zakonika« izdat na tri naša jezika.

ANALI PRAVA Anali.rs

ПРЕГЛЕД ЧАСОПИСА

„СОВЕТСКОЕ ГОСУДАРСТВО И ПРАВО" (бр. 1—6 за 1948)

Број 1.— Академик А. Ј. Вишински, „Међународно право и међународна организација". У овом чланку писац расматра резултате рада другог заседања Генералне скупштине Уједињених нација, и констатује да се на овом заседању најјасније испољило постојање два блока у међународном животу: империјалистичког, на челу са САД, и мирољубивог, демократског, на челу са СССР. САД су покушавале да наметну своју доминацију свету помоћу гласачке машине, газећи једнакост и суверености држава, изолујући СССР и демократије наслоњене на њ; СССР је бранио принципе суверености и једнакости земаља и циљ међународне организације видео у споразумевању на равноправној бази свих држава, а не у доминацији једне. Тежећи за постизањем својих циљева, САД и друге државе су покушавале да, како каже Вишински, право употребе у служби неправа. кушава да, како каже Вишински, право употребе у служби неправа. Отуда изванредно велики значај изучавања међународног права, које изучавање претставља један од главних задатака совјетских правника.

Своју империјалистичку и реакционарну политику империјалистички блок покушава, дакле, да прикрије фразама о слободи, праву и демократији. Као пример за то Вишински истиче начин на који је овај блок примио предлог совјетске делегације о осуди ратне пропаганде. Америчка делегација се притом позивала на слободу штампе. Вишински наводи доказе да је то само покушај скривања иза фразе о слободи, јер и америчко, као и енглеско и француско законодавство, кажњавају за злоупотребу штампе у сврху повреде морала, угледа и др., и то се не сматра противним слободи штампе. Дакле, нема никаквих разлога да се не казни и за ратну пропаганду. Опирући се овоме, делегација САД је хтела да сачува слободу ратног хушкања у својој штампи. Што се тиче „слободе штампе" у САД, Вишински наводи доказе да је то слобода америчких трустова да свом народу путем штампе набијају у главу што они хоће. Поред ратне пропаганде, ова „слобода" штампе треба да послужи и поткопавању угледа Уједињених нација, јер САД немају интереса за њиховим учвршћивањем, као што има СССР.

И заиста, један од главних циљева англо-америчког блока био је слабљење Уједињених нација, њихово претварање у послушно оруђе америчке доминације. У том циљу је био поднет предлог о „Малој скупштини" и, нарочито, о ревизији Повеље Уједињених нација у циљу укидања принципа једногласности пет великих сила у Савету безбедности. Овај принцип, међутим, сачињава темељ Уједињених нација.

Да би се пак свему томе дао „правни" изглед, да би се нарушавање принципа Уједињених нација претставило као њихово учвршћивање, позвано је у помоћ међународно право. Англо-амерички правници су покушали да разноразним надмудривањем и замршивањем јасних ствари докажу да је у циљу „прогресивног развитка међународног права" неопходно дати већу улогу Међународном суду у Хагу, између осталог и право да **тумачи** Повељу Уједињених нација. Упркос противљењу СССР, скупштина је усвојила препоруку да се може обратити на Међународни суд ради тумачења Повеље. Притом се савршено неправилно улога Међународног суда у односу на Повељу изједначавала с улогом америчког Врховног суда у односу на амерички устав. Појавиле су се и тврдње да су та тумачења обавезна за све државе-чланице. Ово је сасвим супротно Повељи, јер ни чл. 36 ни 96 Повеље, који говори о Суду, не помињу такву обавезност. Супротно је Повељи да се политички спорови, који нису могли бити решени у Савету безбедности или на Скупштини Уједињених нација, преносе, у облику „правних" спорова, на обавезно решење Међународног суда. Чл. 36 Повеље каже само да је Суд надлежан за тумачење „уговора" у случају спора ,а Повеља се не може сматрати за такав „уговор". Чл. 96 каже да Генерална скупштина или Савет безбедности могу да захтевају од Суда мишљење о коме било **правном** питању, али тумачење Повеље није правно питање. Доносећи ову препоруку о праву Суда на тумачење Повеље, англо-амерички блок је хтео да то право тумачења искористи ради заобилажења и изигравања Повеље, као што је у многобројним случајевима у прошлости тобожње „тумачење" служило за исту сврху. Англо-амерички блок је већ и покушао да ово право искористи у том правцу тражећи од Суда тумачење чл. 4 Повеље о примању нових чланова у Уједињене нације. Али ово претвара Суд из судског у политички орган, који стоји изнад Генералне скупштине и Савета безбедности, што је очигледно противно Повељи. Тако се ауторитет међународног суда и међународног права искоришћава за постизање противправних циљева.

Друго питање међународног права на које Вишински у вези с овим обраћа пажњу, јесте питање суверености држава. Он подвлачи да је у последње време у капиталистичким земљама развијена теорија о примату међународног права над правима појединих држава. Ову теорију нарочито развија Келзен, по коме међународно право одређује да ли ће један правни поредак једне државе бити признат за правни поредак, као што одређује у којој ће се области и на којој територији тај поредак моћи примењивати. Келзен притом признаје да овакво схватање примата међународног права значи негирање принципа суверенитета, али истовремено он пориче овом принципу правни карактер, сматрајући га филозофским принципом.

Оваква концепција је неприхватљива, истиче Вишински. Тачно је управо обрнуто: национално право је основни извор међународног права, јер је спољна политика сваке државе само продужетак њене унутрашње политике. Разуме се, не треба мешати политику и право. „Политика — то су циљеви и задаци које остварују друштвене класе у њиховој борби за своје интересе; то су методи и средства помоћу којих се ти интереси чувају и штите, помоћу којих државе одржавају свој унутрашњи правни поредак." Али „право није ништа без политике", оно је спроводник политике, оно изражава вољу владајуће класе. Овакво схватање права напада буржоаска наука као класно, старајући се да свом праву, које је такође класно, да карактер надкласног права. Совјетско право, које изражава интересе огромне већине народа, не крије класни карактер права. Оно отворено брани исте принципе демократије и једнакости и у међународном животу и праву. Капиталистичке земље, напротив, употребљавају фразе о де-

мократији да би прикриле своје недемократске циљеве. Совјетска концепција међународног права заснива се на међународној сарадњи, јер без ње нема међународног права. Ова сарадња захтева истинско узајамно разумевање обостраних интереса држава, и добровољни споразум на тој бази. Зато совјетска концепција и сматра да је основни извор међународног права уговор, а врховно начело »pacta sunt servanda«. Ова концепција тако у потпуности поштује суверености и једнакост свих држава. Међународно право је „скуп норми које регулишу односе између држава у процесу њихове борбе и сарадње, и које изражавају вољу владајућих класа тих држава, а обезбеђују се принудом коју државе врше индивидуално или колективно." Супротна империјалистичка концепција, која се изражава у „Трумановој доктрини" и „Маршаловом плану" и негира суверености држава, жели да као међународно право наметне вољу већине држава над мањином, тј. диктат једних над другима.

Оваква концепција жели да за међународно право прогласи гласање већине, „гласачке машине", без обзира на то шта мисли и хоће мањина. Ова концепција служи подјармљивању суверених држава од стране империјалиста. Али она неће успети да сломи отпор земаља и народа који воле и бране своју независност и суверенитет, закључује Вишински.

Б. С. Маньковски: Проблем демократизације Немачке и нови устави немачких земаља. — У целој Немачкој су донети устави појединих немачких земаља („Länder"). Писац у почетку истиче да ови устави јасно изражавају два пута за решење немачког проблема: устави совјетске зоне — пут стварања јединствене, демократске, мирољубиве Немачке; устави западних зона — пут рашчлањивања немачке на низ „самосталних" држава, што води уништењу Немачке и њеном претварању у мостобран експанзије САД у Европи.

У совјетској зони су донети ови устави: за Мекленбург—Западну Померанију 15 јануара 1947 г., за Тирингију 20 децембра 1946 г., за Саксонију—Анхалт 10 јануара 1947, за Бранденбург 1 фебруара 1947 и за Саксонију 28 фебруара 1947 г. У свим овим уставима је у погледу питања о политичком јединству Немачке изражен принцип овог јединства. Тако се у чл. 1 саксонског устава каже: „Земља Саксонија је члан немачке демократске републике. Сви јавни послови републике регулишу се у границама устава и закона немачке демократске републике". У свим уставима се проглашава приоритет општенемачког законодавства над земаљским законодавством. Тако се осигурава немачко јединство, дајући истовремено земљама довољно самосталности. Устави западних земаља су, међутим, прожети федералистичким тенденцијама, било отворено израженим (на пр. баварски устав, где се Баварској као држави чланици будуће немачке федерације даје право да има самосталне дипломатске односе с иностранством), било прикривеним (на пр. устав Хесена, где се под маском немачког јединства допушта да Хесен до остварења тог јединства може да ствара с другим немачким земљама јединствено законодавство, чиме се иде на руку стварању „западно-немачке државе", тј. цепању немачког јединства).

У погледу надлежности централне власти и власти земаља устави совјетске зоне стоје на принципу политичког јединства и децентрализације управе. У надлежност земаља спада држављанство, права и обавезе грађана, функције ландтага и владе земље, земаљско законодавство, привреда, финансије, судство, просвета и др. Потпуно је обрнуто у уставима западних зона, где се сва власт даје земљама (у Баварској чак, видели смо, и спољна политика).

У погледу демократизације власти, у совјетској зони се уставима одређује једнако, тајно, непосредно и опште право гласа, а кандидате постављају само допуштене антифашистичке организације. Законодавну власт има једино ландтаг, а влада је потчињена ландтагу, који одређује и њену основну политичку линију. Исто тако је обезбеђена демократичност месних самоуправних органа, који су дужни да сарађују са широким народним масама, као и демократичност и независност суда (порота, успостављање правних школа за правничко образовање антифашиста, како би могли вршити судиске и друге дужности). Устави западних зона проглашавају свечано свој демократски карактер, али га одмах и поричу. На пр. устави Баварске и Виртемберг-Бадена репродукују злогласни чл. 48 Вајмарског устава, који је употребљен да се сахрани немачка демократија, дајући влади право да у случају опасности може укинути демократска права и слободе грађана и издавати уредбе са законском снагом. Исто тако баварски устав прописује да странке које нису добиле најмање 10% гласова на изборима не добијају ниједног посланика. Антидемократске су и одредбе о уставном суду, који решава о правилности избора, о „уставним" споровима итд. и тиме се ставља изнад „сувереног" ландтага. У Баварској се такође успоставља сенат на бази сталешко-корпоративног принципа, који има право суспензивног вета у погледу законодавства. Исто тако се влади даје фактичка надмоћ над ландтагом, иако се формално проглашава да влада одговара ландтагу. Од претседника владе се ствара једна врста новог „фирера".

У погледу економских реформи, устави совјетске зоне изражавају и учвршћују већ постигнуте резултате: аграрну реформу, забрањујући поседе изнад 100 ха; забрану монопола и картела; планирање, економску правду, гарантију приватне својине итд. У западним зонама се ништа не говори о постојећим монополима и картелима, него се само забрањује њихово образовање убудуће. На тај начин се задржавају постојећи монополи. У погледу национализације монополистичких предузећа и предузећа ратних злочинаца, баварски устав предвиђа само одредбу о експропријацији уз одговарајућу накнаду, а у случају спора о висини накнаде, пресуђује суд. Слично је и у другим уставима. О аграрној реформи се свуда говори само у увијеним и неодређеним фразама. Устав Хесена је у том погледу најдемагошкији, јер говори много и о аграрној реформи (не одређујући висину земљишног поседа), и о правима човека, и чак, допушта штрајкове, а забрањује локауте. Али све то остају фразе без истинске реформе економских односа путем ликвидације руководеће позиције јункера и монополиста.

У погледу грађанских права и слобода, устави совјетске зоне на основу већ постигнутих социјалних реформи обезбеђују реално уживање проглашених права грађана, гарантујући, тако, грађанима право на рад, на одмор, на обезбеђење у старости, на слободу говора, штампе итд. Исто тако се забрањује свака нацистичка или милитаристичка пропаганда, а нацисти се удаљују из државне службе. Њима се може одузети и право гласа итд.

У западним зонама се права грађана проглашују, али се не гарантују. Истовремено се обезбеђује њихово укидање путем прописа који претстављају репродукцију чл. 48 Вајмарског устава. Исто тако се демагошки прокламује да сваки има право на рад, али се то право не гарантује, него остаје моралног карактера. Уместо гарантије права на рад, устави гарантују — милостињу, „помоћ" у случају неспособности или незапослености. Исто тако, иако се гарантује слобода савести и проглашава непостојање државне религије, ипак се у уставима свуда прописује да се васпитање мора вршити у духу поштовања бога. Исто тако се одређује да се васпитање врши у

духу „трпељивости и социјалне етике", чиме се само иде на руку одржавању духа хитлеризма.

Тако ова анализа показује како се морају решити уставна питања Немачке да би се обезбедила њена мирољубивост.

Број 4. — **А. Е. Пашерстник, Питања колективног уговора у СССР.** — Од 1947 г. је на предлог Свесавезног централног синдикалног већа Министарски савет СССР одобрио да се у индустрији, саобраћају и грађевинарству обнови пракса закључивања колективних уговора о раду између администрације предузећа и синдикалних подружница. Циљ закључивања ових уговора је извршење и превишење плана, побољшање производње и услова живота радника. XVII пленум ВЦСПС (Свесавезног централног већа синдиката) је крајем 1947 резимирао резултате извршења колективних уговора за 1947 г. и донео одлуке за њихово закључивање у 1948 г. Колективни уговори су у 1947 увелико помогли успешном извршењу плана и побољшању услова живота. Било је закључено више од 25 хиљада уговора, који су обухватили 14 милиона радника. Више од 90% ових радника је учествовало на скуповима посвећеним закључењу уговора, и они су поднели више од 700 хиљада предлога за уговор, који су много допринели остварењу циљева уговора. Колективни уговори су изазвали ново појачање такмичења, давање нових обавеза радника, побољшање радног процеса итд. За 1948 г. Пленум је решио да нови колективни уговори буду управљени на такав темпо пораста производње који би омогућио испуњење пјатиљетке за четири године, у коме циљу треба обезбедити даље појачање такмичења и давање обавеза у уговорима.

Колективни уговори у СССР, где нема експлоатације, ни супротности интереса друштва и појединаца, у основи се разликују од таквих уговора у капиталистичким државама. Кроз колективне уговоре у капиталистичким државама одвија се борба експлоатисаних и експлоататора, у СССР се одређују мере за подизање производње, што је заједнички интерес обе стране-уговорнице. Колективни уговор је већ у првим годинама совјетске власти играо велику улогу; данас њему припада важна улога у остварењу услова за прелазак на комунизам: повећања производности рада, комунистичког васпитања, такмичења.

Потом писац прелази на питање дефиниције колективног уговора. По чл. 15 Кодекса о раду од 1922 г. колективни уговор је нормативни акт, споразум који одређује услове рада и најма и садржај будућих личних уговора о раду (најму). Овај нормативни карактер уговора (одређивање општих услова који улазе у појединачне уговоре) је одговарао првим годинама изградње социјализма, особито првим годинама Непа. Међутим, касније су се услови променили. Они услови, које су предвиђали колективни уговори (а које није предвиђало законодавство о раду), касније су предвиђени законодавством (специјално одредбе о надницама и другим условима рада), у мери у којој су се побољшавали општи услови живота упоредо с изградњом социјализма. Ови услови се сада више не могу мењати колективним уговорима. У овима се сада садрже само они услови које закон не предвиђа, а њих је мало. Већ од периода стаљинских пјатиљетки основни значај колективних уговора се састоји у томе што су они снажно средство за мобилизацију радних маса за изградњу социјализма, путем двостраног преузимања обавеза за повећање производње (од стране радника) и побољшање услова живота (од стране предузећа). Зато је писац против гледишта које и данас преовлађује у совјетској литератури о колективном уговору као нормативном акту, гледишта које се темељи на већ застарелом законо-

давству. Он сматра да колективни уговор није извор права. Колективни уговор поред правних норми садржи и норме социјалистичког морала у облику конкретно утврђених обавеза, иза којих стоји снага социјалистичког јавног мњења. Поред тога, данашњи колективни уговор за разлику од ранијег односи се углавном на једно предузеће у коме већина запослених остаје непромењена за онај кратки рок важења уговора, — па је и то разлог да се он не може сматрати нормативним актом (тј. актом који се односи на неодређен број лица). Колективни уговор треба дефинисати, сматра писац, као двострани споразум из кога изниче систем обавеза, дакле, као облигациони акт, а не као нормативни. Субјекти колективног уговора су, по писцу, синдикална подружница и предузећа (а не његова управа, иако она, наравно, закључује уговор у име предузећа).

Тако писац долази до следеће дефиниције колективног уговора: то је споразум закључен између предузећа у лицу управе и колектива радника и службеника у лицу синдикалне подружнице, који утврђује узајамне обавезе предузећа, трудбеника и подружнице у погледу извршења и премашења плана предузећа и обезбеђења одговарајућих материјалних, културних и других услова рада трудбеника. По **садржају** обавезе се односе на: извршење и премашење плана производње; наднице и техничке норме; припрему кадрова; учвршћење радне дисциплине; задовољење животних потреба трудбеника; снабдевање и друштвену исхрану; заштиту рада; културне услуге; упознавање трудбеника с уговором и информисање о резултатима проверавања извршења уговора. По **субјектима** обавезе су или: **заједничке** обавезе предузећа и колектива, одн. подружнице (на пр. извршење плана); или **обавезе предузећа** (на пример, плаћање надница); или **обавезе трудбеника** (на пр. извршити своју радну обавезу); или **обавезе подружнице** (на пр. проверавање система надница). Што се тиче обавеза особља управе, оне су двоврсне: специјалне обавезе управе као такве, и опште обавезе управе као дела колектива, при чему ее оне прве истовремено јављају и као друге. По **извору** уговорне обавезе се садрже или у **плану**, или у **закону**, или су пак одређене **споразумом уговорача.** Писац сматра да се извесне одредбе закона могу поновити и у уговору. По свом **карактеру** обавезе су или **правне** (исплата надница, постизање норме), које се санкционишу грађанским, административним или кривичним путем, или **моралне** (такмичење) на које се примењују само моралне, а не правне санкције.

Број 5. — **А. Н. Трајнин, — Борба против геноцида као међународног кривичног дела.** — Поред два основна међународна кривична дела, као што су злочин агресије и злочин повреде закона и обичаја рата, позната још пре Другог светског рата, хитлеровски начин ратовања открио је и трећу врсту међународних кривичних дела — кривична дела против човечности. Ову врсту кривичних дела потврдио је Статут Међународног војног суда у Нирнбергу и Токију, као и позната Нирнбершка пресуда против Геринга и других главних хитлеровских ратних злочинаца. У последње време истакнута је и нова врста кривичних дела, тзв. **геноцид.** Први пут је геноцид поменут у оптужници поднетој против Геринга. Међутим, Генерална скупштина Уједињених нација донела је 21 новембра 1947 резолуцију у којој истиче: „Геноцид означава порицање признања права постојања целих људских група слично као што убиство означава порицање права на живот појединих људских бића". Утврђујући да је геноцид са гледишта међународног права кривично дело, Генерална скупштина је предложила да се изради једна конвенција по питању кривичног дела геноцида и поверила Економском и Социјалном савету да изради тај нацрт. Економски и Социјални савет је поверио Генералном секретару Организације Уједињених нација да

састави такав нацрт, што је он и учинио. Нешто раније сличан нацрт конвенције израдио је Комитет за прогресивни развој међународног права и његову кодификацију. Оба ова нацрта имају неправилних, и чак тенденциозних поставки. Отуда је потребно јасно научно одредити проблем геноцида.

Специфичност геноцида је да објекат напада није човек већ група људи. У бићу геноцида убиство човека није циљ, него само средство ради уништења групе, без обзира на то што се геноцид врши радњама убиства, мрцварења итд., које су уперене против живота, здравља и среће човека. Али ове групе морају бити објективно одређене, тј. њихове особености се морају састојати **не у субјективним особинама** чланова групе, него у стабилним **објективним** обележјима која дају јасну и диференцирану особеност групи. У таква објективна обележја могу ући само **расна и национална (верска) обележја**, а никако политичка. Уношењем политичких карактеристика у дефинисање ове групе брка се појам геноцида и борба против геноцида се изједначује са старим покушајима тзв. борбе против „тероризма", која се своди у покушај стављања изван закона и гоњења прогресивних политичких група, нарочито комунистичке партије.

У најопштијем облику, геноцид је уперен против физичког уништавања националних, расних (верских) група становништва (физички и биолошки геноцид). Али у интересу заштите права народа и нација, правилно је прихватити и појам тзв. националнокултурног геноцида, који се састоји у поткопавању постојања и развоја националних и расних група. Циљ геноцида је уништење одређене људске групе. Рат може бити помешан са злочинима геноцида (као што је случај фашистичког вођења рата), али он сам по себи не образује геноцид, него, под датим условима, кривично дело агресије.

На основу примедаба које су стигле на раније пројекте конвенције о геноциду, и услед очигледно незадовољавајуће садржине ових пројеката, совјетска делегација је поднела 6 априла 1948 г. свој „Пројекат основних одредаба конвенције за борбу против геноцида" и он је био предмет расправљања у комисији која је за састављање коначног нацрта конвенције отпочела свој рад средином априла ове године. У совјетској конвенцији је јасно потврђен појам геноцида као „кривично дело усмерено на уништавање појединих група становништва због расних, националних (религиозних) мотива". Борба против геноцида захтева од свих цивилизованих народа предузимање одлучних мера, усмерених на спречавање ових дела, као и на спречавање распаљивања расне, националне и религиозне мржње и строго кажњавање лица одговорних за вршење, припремање или потстрекавање вршења свих ових дела. — Друге одредбе совјетског предлога истичу да геноцид обухвата физичко уништење група људи, али да то уништење не мора бити само директно убиство, него се може састојати и у злонамерном установљењу таквих услова живота за ове групе који би били усмерени на њихово уништавање. Усваја се национално-културни геноцид који се састоји у радњама усмереним против употребе националног језика или у мерама и радњама против националне културе. Одговорност за геноцид обухвата и кривичну одговорност за покушај и за одређене припремне радње за вршење геноцида. Потребно је предвидети кажњивост пропаганде геноцида у свим њеним облицима (штампа, радио, филм итд.) усмерене на распаљивање расне, националне или религиозне мржње или раздора. Надлежност за суђење дела геноцида треба да буде дата **националним судовима** у сагласности са националним кривичним законодавством.

Правилност научних поставки у совјетском предлогу није се могла ставити у сумњу за време дискусија у комисији, али су се при

прихватању појединих битних предлога изражавале тенденције империјалистичких кругова да олабаве стварну борбу против геноцида као тешког злочина против националних и расних група, да се искључи кривична одговорност за пропаганду и распиривање националне, расне и верске мржње. С друге стране, постојао је покушај да се геноциду да политички садржај, да се он изједначи са наказним појмом „тероризма" и да се компетенција за суђење геноцида преда међународном суду. Совјетска делегација се успротивила свим овим злоупотребама и настојавала да се конвенција за борбу против геноцида укључи у комплекс заштите човечанства од одвратног наслеђа фашизма, који је годинама сејао крваву мржњу према „туђим" расама и народима.

Број 6. — Академик А. Ј. Вишински, О неким питањима из теорије државе и права. — Овај реферат А. Вишинског претставља његов говор одржан поводом претресања уџбеника „Теорија државе и права".

Вишински потсећа да је од првог саветовања совјетских правних научних радника прошло десет година и да су се у тим годинама десили грандиозни догађаји, који су показали чврстину и снагу совјетског друштвеног и државног уређења. У данашњем периоду изградње совјетске државе и права на путу прелаза у комунистичко друштво, пред правницима се појављују нови задаци. Правно образовање, које претпоставља високи ниво развитка правне науке у СССР-у, јесте велико помоћно средство државне изградње, која има исто тако велику потребу за правницима као и за инжењерима, лекарима и другим стручњацима. Одавно је прошло време болести „правног нихилизма" када се совјетско право проглашавало за „правне прње". Значај совјеског законодавства и права за развој и јачање совјетске државе није више у питању. Али, ваздух се још није потпуно очистио, реликти капитализма у свести људи још се осећају. Међутим, марксизам-лењинизам, као истинска наука, не може се мирити са застојем, пасивношћу, заостајањем и укоченошћу. Совјетска наука не би извршила своје задатке, не би оправдала своју намену кад не би била наука новатора. Совјетска наука стоји пред важним задатком свестраног искоришћавања правне науке капиталистичког друштва. Али ово искоришћавање може се остварити само путем владања у пуном смислу научном методологијом марксизма-лењинизма. Но, с друге стране, Лењин и Стаљин уче да „без непомирљиве борбе против буржоаских теорија на бази марксистичко-лењинистичке теорије није могућно постићи потпуну победу над класним непријатељем" и да „се само у борби против буржоаских предрасуда у теорији може постићи учвршћење позиција марксизма-лењинизма." Ово се може применити и на савремену совјетску правну теорију. Сувише се још примењује такав метод „научног рада" који се може назвати „цитатологијом", тј. низање на конац, на танани конац своје малене мисли нити цитата из дела великих мислилаца. Овакав „метод" доводи до тога да научне дискусије личе на распре из епохе прототопа. Авакума (случај са дискусијом књиге Строговича „О материјалној истини у кривичном процесу"). Вишински истиче и друге неправилности и грешке које су се појавиле у новим часописима и књигама. Тако је предложено да се термин „пропаганда" у познатом предлогу совјетске делегације на другом заседању Генералне скупштине Организације у ујединених народа по питању предлога да се установи кривична одговорност за пропаганду агресије, замени термином „позив на агресивни рат". Вишински одбацује овај предлог као узак, неправилан и формалистички. За ствар мира опасан је не само директан позив на рат, него и систематско ширење лажних или узнемиравајућих саопштења сваке врсте, способних да створе ратну психозу. — Други аутор дефинише суверености државе као „правну и

фактичку способност државе да остварује своје функције као пуновласна организација на својој територији и као независни члан међународног општења". Одмах се види погрешност оваквог схватања, јер оно доводи до негирања суверености држави која у извесним ситуацијама није способна да својим сопственим снагама штити оно што аутор истиче као главно обележје појма суверености. Иста погрешка је допуштена и у уџбенику „Теорија државе и права" који на страници 103 говори „Суверенитет државе означава њену и фактичку и правну способност да учини своју вољу обавезном за све на које се њена власт простире". Насупрот томе Вишински истиче правилно **дефинисање суверенитета као независности дате државне власти од сваке друге власти, како унутар тако и изван граница ове државе.** Друг Денисов у свом уџбенику „Теорија државе и права" прави грешке у дефиницији диктатуре пролетаријата кад тврди да је она „посебна форма класног савеза пролетаријата са трудбеничким масама (сељаштво)", да је диктатура пролетаријата „у односу према експлоататорској мањини држава диктаторска" и да је „република совјета радничких и сељачких депутата политичка форма диктатуре пролетаријата". Денисов чини битну нетачност, јер је познато да Љењин не дефинише диктатуру пролетаријата **просто као посебну форму** класног савеза између пролетаријата и трудбеника, него као **„посебну форму савеза између пролетаријата, авангарде трудбеника, и многобројних непролетерских слојева трудбеника".** У истој дефиницији Денисова има и друга крупна грешка, јер **диктатура пролетаријата није просто диктаторска држава,** већ држава **диктатуре на нови начин,** као што су нагласили и Љењин и Стаин. Денисов, затим, у својој дефиницији не води рачуна о Стаљиновој поставци „о три стране диктатуре пролетаријата", које тек заједно чине појам диктатуре пролетаријата. — Вишински наводи и друге грешке у уџбенику „Теорија државе и права", као што су неразумевања питања да је држава потребна пролетаријату и отуда погрешна поставка да се нужност проучавања совјетске теорије о држави поставља са гледишта околности под којима ће држава постати непотребна. У књизи професора Гурвича налазе се погрешна тврђења да је државно право јаче од устава и према томе неправилно противстављање устава државном праву. Исто тако Гурвич неправилно хоће да избаци из уставног права називање државе „државном машином", ма да је старно тако називају и Љењин и Стаљин. На крају Вишински указује на површан и непродубљен начин у излагању проблема државе и права у уџбенику „Теорија државе и права". Најзад, он одбија критику професора Сталгевича да је позната дефиниција права, прихваћена од совјетске теорије на саветовању научних радника у области права 1938 године, нормативистичка. По тој дефиницији, као што је познато, право се дефинише као укупност правних норми које ствара владајућа класа и које су обезбеђене принудом њеног државног апарата. Не спорећи могућност усавршавања ове дефиниције, Вишински сматра да је она још увек правилна и да је заснована на поставкама класика марксизма-љењинизма. На крају он позива совјетске научне раднике да са више смелости и одговорности приступе новим ,још нерешеним проблемима правне науке, руководећи се научном теоријом Маркса—Енгелса—Љењина—Стаљина.

„PANSTWO I PRAWO", месечник Удружења демократских правника Пољске, бр. 5—7 за мај—јуни 1948 год. — У двобројју 5—6 за мај—јуни 1948 г. часописа који је познат нашим читаоцима по ранијим приказима налази се на уводном месту отворено протестно писмо које је Л. Шајн, потпретседник Међународног удружења правника демократа упутио претседнику тога Удружења проф. Касену против одбијања екстрадиције ратног злочинца **В.**

Копра од стране британских власти и против пресуде Америчког војног суда у процесу против Листа и др., против које је протестовало и наше Удружење правника. Шајн истиче да је овом својом пресудом судија Венерструм санкционисао хитлеровске принципе о колективној одговорности, убијању талаца и заробљених партизана, и саму хитлеровску окупацију, осуђујући ослободилачку борбу ослободилачких војски које су сачињавале саставни део савезничких војски. Шајн истиче индигнацију целог пољског народа против ове пресуде.

У опширном чланку др Ј. Маковски испитује правни карактер уговора закључених у току Другог светског рата, почињући с Атлантском повељом, преко Московске, Техеранске и Потсдамске декларације, обухватајући и Декларацију о слому Немачке. Писац полази од гледишта да су велике силе овим уговорима хтеле да наметну другим државама извесне принципе без обзира на њихов пристанак и да тиме ограниче њихов суверенитет. О овом гледишту се оправдано може дискутовати.

Други чланци се односе на унификацију пољског права о религиозним заједницама, на проблем привредног права, монетарног номинализма, на законске претпоставке у пројекту пољског грађанског законика и др. Интересантан је и чланак А. Брамсона поводом књиге двојице пољских правника о нирнбершком праву, у коме дискутује с ауторима те књиге и износи гледиште да нирнбершки принципи нису ступили на снагу као међународно право услед резолуције Уједињених нација којима су усвојени, него их треба сматрати као опште принципе усвојене од цивилизованих нација. У погледу злочина против човечности он сматра да је неправилно да се они своде на злочин против индивидуе, јер су ови злочини већ обухваћени у унутрашњем праву. Његова карактеристика је да је овај злочин по свом долусу управљен не против индивидуе него против виших друштвених и моралних вредности (човечност). Од ових злочина треба разликовати „прогањање из политичких, расних или религиозних разлога", која су уперена против индивидуа. У погледу геноцида подвлачи да он спада у питање de lege ferenda, јер није обухваћен нирнбершким принципима. Мисли да се геноцид не може иденфиковати с злочином против човечности, и тражи широку дефиницију геноцида. Разлика је у објекту: геноцид је уперен увек против групе. Тако се добијају три облика међународног злочина: против човечности, прогањања и геноцид.

Остали део часописа доноси обилан приказ књига, судску праксу итд.

У броју 7 овог часописа за јули 1948 г. уводни чалнак В. Барциковског је посвећен питању идеолошких основа савремене организације локалне управе. После прегледа историског развоја организације локалних власти, писац утврђује да се у данашњој Пољској локална власт схвата као помоћни орган централне власти, чији се интереси потпуно поклапају с њеним интересима. Локална власт у Пољској је организована хијерархиски. Врховна контролна власт локалних органа власти је Државни савет, који контролише њихов рад, помаже им у њему, може да поништи њихове неправилне одлуке, а који истовремено има право законодавне иницијативе. В. Закржевски пише о енглеским уставним нормама. В. Станкијевић о арбитражи у економском систему СССР. Потом долазе чланци о кодификацији индустриског права, о правном статуту имовине стечене у браку итд.

ANALI PFB | anali.rs

»DEMOKRATYCNY PREGLAD PRAWNICZY«, централни правни часопис, издаје Министарство правосуђа Пољске, бр. 1-7 за 1948. — У бр. 1 овај часопис се осврће доста опширно на доношење

нашег новог Кривичног законика — Општи део, истичући да је то први кривични законик народних демократија. Притом се излажу главне одредбе законика, подвлачећи нарочито оне које значе извесну новину у кривичном законодавству. Часопис и иначе у свим бројевима посвећује велику пажњу проблемима кривичног права и дискусији о будућем кривичном законику Пољске. Чланци у том правцу су занимљиви и пружају много материјала. Остали чланци су такође посвећени углавном пољском праву, нарочито проблемима кодификације појединих грана права. Часопис посвећује пажњу и праву ЧСР и СССР, као што има и богат преглед часописа словенских и западних земаља. Поред тога, у вези с пресудом против Листа часопис је посветио чланак питањима партизанског статуса, као и више чланака против ове нирнбершке пресуде америчког војног суда.

„BULLETIN DE DROIT TCHECOSLOVAQUE", — Бр. 3—4, 1948, Праг. — Овај часопис претставља периодичну публикацију Удружења чехословачких правника. Штампана на француском језику, ова публикација треба да служи као приказ чехословачког права садржан у важнијим, било већ објављеним, било новим чланцима.

У овом двоброју налази се чланак професора Карловог универзитета у Прагу Ванечека о „Шест стотина година Карловог универзитета". Као што је познато, овај Универзитет је основао седмог априла 1348 г. Карло, краљ Боемије, који је ову научну установу посветио „лојалним становницима краљевине који теже за плодовима знања" и који сад неће бити приморани да иду у иностранство да би тражили знање од других народа." Професор Ванечек истиче да је скоро у целом периоду трајања Карловог универзитета Правни факултет заузимао достојно место и да су на њему предавали истакнути правници, чија је слава прелазила границе Чешке. Други чланак је посвећен питању „Новог чехословачког закона о међународном приватном праву". Овај закон је донет марта 1948, а ступио на снагу јула исте године. У 75 параграфа он садржи одредбе о међународном приватном праву, интеррегионалном приватном праву и о правном положају странаца у области приватног права. Закон је основан на познатом принципу lex patriae у сфери личних права, породичних права и права наслеђа. У сфери личних права држављанство је одлучујући критеријум за тако звани правни статус и правну способност. У сфери породичног права преовлађује принцип личних права. У погледу права сопствености опште је усвојен принцип lex rei sitae а у сфери наследног права закон усваја принцип универзалности (критеријум је лично право умрлог).

Националном осигурању у Чехословачкој посвећен је чланак Јиндриха, директора Општег осигуравајућег института. Нови чехословачки закон о националном осигурању, објављен маја 1948 г., обухвата не само социјално осигурање радничке класе у случају несреће на послу, изнемоглости и старости, него садржи и шире одредбе о здравственој заштити народа, која се остварује у сарадњи са државним и здравственим органима. Национално осигурање у случају болести примењује се на раднике, на сва друга лица која раде за плату, чланове њихових породица, на пензионере и на незапослене. Давања у случају болести су делимично у натури, а делимично у новцу. Систем овог осигурања садржи низ нових и интересантних установа и мера. Национално пензионо осигурање се не односи на државне службенике, пензионере или незапослене. Услов за добијање овог осигурања јесте да је лице било осигурано најмање четири године пре тражења осигурања, односно пре смрти. Систем осигурања је заснован на традиционалним принципима ма-

тематичких резерви и процената у вези са величином уплате. Осигурањем руководи једна централна национална институција за осигурање, која има обласне и окружне службе. Спорове решавају судови за осигурање, виши суд и најзад врховни суд као апелациона установа.

У овом истом броју налази се чланак „Реформе правних студија у Чехословачкој" (подаци из овог чланка изнети су на другом месту у овом броју „Архива").

ХРОНИКА

ТРЕЋИ КОНГРЕС МЕЂУНАРОДНОГ УДРУЖЕЊА ДЕМОКРАТСКИХ ПРАВНИКА

Од 6-10 септембра ове године у Прагу је одржан III Конгрес Међународног Удружења Демократских правника, на коме су узеле учешћа делегације националних удружења правника из 21 земље, међу којима делегације совјетска, америчка, енглеска, француска, делегације земаља народне демократије, међу којима југословенска; затим делегације републиканске Шпаније и демократске Грчке, италијанска и друге. Присуствовало је у свему око 120 делегата.

Три крупна питања претстављала су главне теме дискусије на овом Конгресу: 1) Заштита, гаранције и ограничења права човека; 2) Мере које треба предузети у међународним и националним оквирима да се сузбије пропаганда штетна по мирне односе међу народима; 3) Данашња ситуација у кажњавању ратних злочинаца и сарадника са окупатором.

Конгреси Међународног удружења демократских правника одржавају се под девизом „Право у служби мира". Активност националних секција и самог удружења, која се манифестују на његовим годишњим конгресима, управљена је поглавито на проучавање оних проблема међународног права и међународних односа који се тичу унапређења мира и усавршавања оних институција међународног права и националних законодавстава, од којих зависи стабилизација мира у свету, учвршћење међународне сарадње и развијања односа међу народима.

Све три теме, обрађене на овом Конгресу, у најтешњој су вези са тим општим задацима Међународног удружења демократских правника. И проблем права човека, од кога зависи квалитет демократског поретка, који претставља и један од основних услова чврстог мира; и проблем штампе, од кога зависи изграђивање мирољубиве сарадње међу народима и спречавање ратно-хушкачке пропаганде; и проблем кажњавања ратних злочинаца, од кога исто тако у значајној мери зависи одбрана мира од евентуалне будуће злочиначке делатности заосталих и нових носилаца фашистичке организације агресорских сила и судбина установе кривичне одговорности за злочине противу мира и ратне злочине.

ANALI PFB | anali.rs

И по другим питањима међународног значаја, о којима се овај Конгрес, било кроз посебне резолуције, било кроз декларације и изражене жеље, изјаснио, манифестована је привржености демократских правника идеји мира, одбрани и усавршавању демократског поретка. Такав је случај са резолуцијама донетим противу насиља које спроводи Франкова Шпанија над присталицама републиканске Шпаније; противу монархо-фашистичког режима у Грчкој и гоњења присталица демократске владе Слободне Грчке, против прогона припадника комунистичке партије у Сједињеним Америчким Државама, противу политике расне дискриминације Црнаца у истој држави итд.

Међународно удружење демократских правника је општа међународна организација, у којој су учлањени правници демократи и правничка удружења великог броја држава, без обзира на различност друштвеног и економског поретка који су у тим државама на снази. Ово је општа међународна и општа демократска организација. Преко свих различности и преко државних граница његово чланство повезано је заједницом племените тежње да допринесе у области права остварењу основних идеала свих народа у свету, да се обезбеди међународни мир у заштити слободе, независности и равноправности свих народа, да се омогући искрена међународна сарадња, да се очува, учврсти и усаврши демократски поредак и заштите права, интереси и достојанство човека.

Једна од карактеристика овог Конгреса, нарочито значајна с обзиром на његов међународни карактер, састоји се у пуној солидарности гледишта, изражених кроз једногласно донете резолуције по свим питањима која су била постављена на дневни ред.

Проблем заштите, гаранција и ограничења права човека проучаван је на овом Конгресу у вези са Декларацијом права човека, коју је израдила Комисија за права човека Социјално-економског савета Уједињених нација.

Главну пажњу Конгрес је поклонио питању признања и заштите социјалних права, као оној категорији права човека чија не само заштита него ни само прокламовање није дошло до изражаја ни у условима буржоаских демократија, нити у Декларацији права човека, израђеној у Женеви. Систем заштите социјалних права, којим се карактерише совјетски устав и устави народних демократија, био је најпотпуније изложен у реферату совјетског делегата проф. Денисова, који је указао не само на теориске поставке овога система, већ и на резултате практичног остварења.

Друго питање у вези са проблемом права човека, о коме је на Конгресу дискутовано, и које је исто тако било пренебрегнуто у женевској Декларацији, било је питање заштите и стварног значаја уставом прокламованих права човека. Та се заштита не може наћи у декларативним одредбама устава и њиховом формалном признању, већ у стварању и обезбеђењу материјалних услова који су потребни да би се та права могла користити.

И најзад, треће питање у коме се Конгрес није сложио са радом Женевске комисије састоји се у питању форме акта о правима човека. Комисија Уједињених нација усвојила је форму једне декларације, која као таква има само свечан, али необавезан карактер; Конгрес је изразио гледиште да тај акт треба сачинити у форми конвенције, која ће имати снагу једне међународне обавезе.

Приступајући редакцији своје резолуције о правима човека, пленум Конгреса је углавном усвојио амандман совјетске делегације, у коме је изражено гледиште о потреби признања социјалних права и обезбеђења прокламованих права човека материјалним условима, од којих зависи њихово уживање, и о потреби доношења конвенције место декларације.

Проблем штампе претресан је на Конгресу у светлости широке ратно-хушкачке пропаганде, која је завладала нарочито штампом Сједињених Америчких Држава. Конгрес је био једнодушан у осуди такве злоупотребе штампе, која је данас већ достигла степен опасности по светски мир. У овом погледу нарочито је совјетски делегат Зејдин у свом реферату указао на опасност по мирољубиве односе међу народима коју такво писање штампе садржи.

Теориски проблем се поставља у питању да ли мере које би могле бити предузете ради спречавања писања штетног по мирне односе међу народима претстављају ограничење слободе штампе? Гледиште које је у своме реферату изложила југословенска делегација, сасвим укратко изложено, састоји се у следећем: Према Повељи Уједињених нација и по савременом међународном праву уопште, рат је међународни злочин. Под појмом међународног злочина потпадају исто тако и све претходне активности којима је циљ изазивање или потстрекавање на рат. Међу ове активности несумњиво спада и психолошка припрема рата путем ратно-хушкачке пропаганде кроз штампу. Отуда такво писање штампе претставља, са гледишта међународног права и интереса међународног мира, кривично-правно делање. Југословенска делегација се изјаснила против превентивне цензуре, као установе противне принципу слободе штампе, коју ни њено национално законодавство не допушта, али се изјаснила за ограничавање слободе штампе у националним законодавствима, путем прописивања казни за лица која путем штампе ратном пропагандом или изазивањем мржње против других народа доводе у опасност међународни мир и ремете мирне односе међу народима. И остале делегације, које су узеле учешћа у овом питању, заступале су углавном слично гледиште, по коме је израђена и резолуција Конгреса о штампи. (в. реферат југословенске делегације у овом броју „Архива").

Проблем кажњавања ратних злочинаца посматран је на Конгресу нешто друкчије него што је била тема постављена за Конгрес. По првобитној замисли при стављању те тачке на дневни ред, Конгрес је требало да проучи саму правну установу кажњавања ратних злочинаца као такву, њену теориску базу, законодавство које ју је организовало, њену примену у појединим државама и статистичке податке о суђењу и изреченим казнама. На тај начин би врло мало дошло до изражаја стварно данашње стање у кажњавању ратних злочинаца. Међутим, и совјетска, и чехословачка и југословенска делегација, које су овом питању поклониле највећу пажњу, посматрале су у својим рефератима, поред општег проблема, углавном резултате досадашњег поступка у кажњавању ратних злочинаца од стране западних сила. Професор Трајнин, члан совјетске делегације, указао је на чињеницу да у кажњавању ратних злочинаца постоје два јасно издвојена периода: први, период у коме је јурисдикцију вршио Међународни савезнички суд и у коме је принцип кажњавања био углавном правилно примењиван, и други период, који је настао после ове пресуде у коме су судство преузели војни судови западних окупационих сила. У овом другом периоду, који још траје, начело кажњавања ратних злочинаца постепено се све више и више напушта, ратни злочинци се не гоне, екстрадиције ратних злочинаца народима који их траже се не врше, судови, уколико их суде, ослобађају их одговорности или доносе благе пресуде. У кажњавању крупних индустријалаца и великих индустриских организација, које су биле потстрек и помагач хитлеровских агресорских ратова и претстављале и још претстављају нацистички војни потенцијал, амерички војни судови су потпуно напустили праксу и начела изражена у пресуди Међународног војног суда и ослобађају их одговорности.

Све то показује да су западне окупационе силе систем кажњавања ратних злочинаца претвориле у једно политичко средство, управљено на заштиту великих и значајних ратних злочинаца, које припремају за нове задатке у својој империјалистичкој политици. Генерал Ечер, члан чехословачке делегације, дао је опширан реферат о међународном законодавству, о кажњавању ратних злочинаца и посебно се задржао на пресуди америчког Војног суда у случају Листа и осталих немачких команданата („балканска група"), у коме је поновно подржао све аргументе који су били употребљени у меморандуму Удружења правника ФНРЈ поводом ове пресуде. Неправилност судске праксе америчких војних судова он је илустровао и пресудама по оптужби немачких индустријалаца (И. Г. Фарбенииндустри, Круп и други).

Југословенска делегација је у своме реферату проблем кажњавања ратних злочинаца посматрала са гледишта екстрадиције, пошто је екстрадиција претходни услов да се уопште може доћи до кажњавања. Ово услед тога што је највећи број ратних злочинаца нашао безбедност у окупационим зонама западне Немачке и Аустрије и што њихово издавање, па према томе и кажњавање, зависи од нахођења окупационе управе на тим територијама. Југословенска делегација је изложила низ начина којима су се служиле америчка и британска влада и окупациона управа да омету и осујете издавање ратних злочинаца и своја излагања је поткрепила статистичким подацима о томе колико је ратних злочинаца Југославија регистровала и тражила, а колико је издато. У погледу ратних злочинаца немачке народности проценат издатих злочинаца једва износи 10%, код злочинаца југословенске народности тај проценат не достиже ни 2,5%, а од Италијана није уопште издат ниједан. У своме реферату југословенска делегација се осврнула на скорашњи Загребачки процес, на коме се судило великој групи ратних злочинаца, сакривених и организованих у Италији и Аустрији, а затим убачених у Југославију, и који најбоље и речито илуструју мотиве због којих југословенска влада при тражењу екстрадиције наилази на несавладљиве тешкоће (в. овај реферат у овом броју „Архива").

Југословенска делегација, поред тога, изложила је основне карактеристике Листове пресуде, која — заједно са злоупотребама у поступку неиздвајања ратних злочинаца, дефинитивно компромитује целу установу кажњавања ратних злочинаца. Она је предложила да се у резолуцији коју ће Конгрес донети жигоше и осуди оваква пракса, као штетна по прогресивни развој међународног права, по међународну солидарност и међународни мир. Француски и пољски делегат су захтевали исто тако да се Листова пресуда, као опасна по развој међународног права, осуди.

У резолуцији коју је по питању кажњавања ратних злочинаца донео Конгрес изражена су сва гледишта која је југословенска делегација заступала у своме реферату.

РЕЗОЛУЦИЈЕ III КОНГРЕСА МЕЂУНАРОДНОГ УДРУЖЕЊА ДЕМОКРАТСКИХ ПРАВНИКА

РЕЗОЛУЦИЈА О ПРАВИМА ЧОВЕКА

„Конгрес Међународног удружења демократских правника, одржан у Прагу од 6 до 10 септембра 1948 год., у присуству претставника 21 нације:

Прокламује да је одбрана човекових права од основне важности у борби која се данас води за одбрану мира и демократије;

да је поштовање човекових права један од основних циљева постављених у Повељи Уједињених нација;

изјављује да човекова права треба да буду поштована у свима земљама;

утврђује да у разним земљама постоје знаци обнављања фашизма, који се не може помирити с поштовањем човекових права и основних слобода, а који претстављају сталну претњу миру; да нарочито у Шпанији, у Грчкој и у Египту влада фашистички терор; да су у Сједињеним Америчким Државама реакционарни империјалистички кругови отпочели напад против грађанских права, социјалних права радника, слободе синдиката и напредних партија;

да извесни империјализми у односу на колонијалне народе воде политику противну основним принципима међународног права и Повеље Уједињених нација;

покренут овим разлозима и поступајући као консултативни орган Економског и социјалног савета ОУН, и пошто се упознао са пројектом декларације коју је израдила Комисија за право човека ОУН у току свог заседања од јуна 1948 год., а који треба да буде поднет идућем заседању Генералне скупштине, Конгрес је изгласао следећу резолуцију:

Он констатује да је по свом карактеру овај пројекат Декларације полазна тачка за организовање заштите човекових права;

он констатује, међутим, да овај пројекат не садржи изричну и формалну осуду фашистичких режима, који стално и нужно крше човекова права и демократске принципе;

исто тако констатује да пројекат не предвиђа предузимање довољно ефикасних мера да би се ефективно организовала заштита ових права и не прокламује довољно дужност Уједињених нација у погледу права као што је право азила;

потврђује да одбрана ових права може да се осигура само у једном систему где ће општи интерес бити гарантован законом, изразом воље нације и који одговара заједничким интересима већине народа, интересима који не би требали да се супротставе интересима целокупног човечанства;

прокламује да је неопходно да се остваре политички, економски и социјални и културни услови, који ће, штитећи човека против сваке експлоатације, допустити да се, уз поштовање човекових права и основних слобода, обезбеди поштовање суверености држава у оквиру Уједињених нација и њихове једнакости у правима — услови трајнога мира и истинске демократије.

Изражава жељу да се, после Декларације која буде донета у најближој будућности, донесу међународне конвенције које ће ефективно остварити права чија је заштита најнеопходнија.

Конгрес захтева од Савета да одмах одреди једну делегацију која ће имати дужност да прати питање човекових права како у Скупштини, тако и у другим органима ОУН.

РЕЗОЛУЦИЈА О ШТАМПИ

„Конгрес, узевши у обзир да је одржавање мира и међународне безбедности највиши циљ Организације уједињених нација, као што то прокламује чл. 1 Повеље Уједињених нација;

узевши у обзир да сваки акт који доводи у опасност мир претставља повреду духа и слова Повеље Уједињених нација;

узевши у обзир да је Статут Међународног војног суда за суђење великим ратним злочинцима, који је одобрила Генерална скупштина Уједињених нација, изричито означио хушкање на рат као један елемената криминалног прекршаја и да је Нирнбершка пресуда

подвукла значај пропаганде у припреми злочиначког рата хитлеровске Немачке;

узевши у обзир да је друго заседање Скупштине Уједињених нација осудило, после другог светског рата, пропаганду у корист једног новог рата, као и оне који њом руководе, исто као и објављивање лажних или изопачених вести које могу да шкоде добрим односима међу државама;

узевши у обзир да се, упркос овим многобројним осудама, развила жестока кампања хушкања на рат и ширења лажних вести у једном делу штампе, преко радија и биоскопа извесних земаља, нарочито у Сједињеним Америчким Државама, у Турској, Грчкој, Шпанији, кампања која тежи агресији против демократских земаља и народа који заиста воле мир;

да су Конгресу били поднети многобројни и сасвим одређени примери, изјављује:

1) Сваки облик директног или индиректног хушкања на агресорски рат, специјално путем штампе, радија и биоскопа претставља међународни деликт;

2) Ширење лажних и тенденциозних вести које се тичу како унутрашње ситуације појединих земаља, тако и међународних односа треба да буде забрањено како у унутрашњим законима, тако и међународним правом;

3) Слобода штампе не може да оправда хушкање на рат, на мржњу, на неповерење међу нацијама;

4) Будући да је један знатан део штампе у извесним земљама у рукама монополистичких група, које је користе у свом егоистичком интересу, пожељно је да буду предузете мере да се обезбеди слободно изражавање мишљења народа;

5) Пожељно је да ОУН предузме потребне мере да се ефективно примени резолуција коју је њена Генерална скупштина изгласала 1947 год.;

6) Конгрес препоручује да се припреми једна међународна конвенција заснована на принципима Повеље Уједињених нација, која ће имати за циљ остварење горенаведених принципа и специјално:

а) потврду да је хушкање на рат деликт против мира;

б) забрану ширења лажних и тенденциозних вести које могу шкодити пријатељским односима између нација;

в) уношење, од стране држава чланица Организације Уједињених нација, у њихово законодавство кривичноправних одредби којима ће се кажњавати хушкање на рат и ширење лажних и тенденциозних вести, које су опасне за мир;

г) ограничење права својине приватних предузећа у погледу штампе, биоскопа и радија у интересу трајнога мира и пријатељских односа између свих демократских народа.

Конгрес апелује на све демократске правнике да се боре противу ратне пропаганде и да онемогућавају злочиначке планове оних који инспиришу ову пропаганду".

РЕЗОЛУЦИЈА О РАТНИМ ЗЛОЧИНЦИМА

„Ш конгрес Међународног удружења демократских правника констатује:

ANALI PFB | anali.rs

Изјаве савезничких сила о кажњавању ратних злочинаца, специјално Московска декларација од 30 октобра 1943 године, намећу владама савезничких сила обавезе у погледу екстра-

диције ратних злочинаца и њиховог предавања земљама у којима су ови починили своје злочине.

Ове обавезе произлазе из констатације да је кажњавање ратних злочинаца проглашено не само у интересу права и правде, него такође и у интересу безбедности и мира целога света.

За разлику од онога што се раније десило, после последњега светскога рата извршен је непорециви напредак у овој области, напредак који се на највиши начин манифестује у нирнбершком процесу и у пресуди Међународног војног суда, захваљујући сарадњи четири силе којима су се придружиле многобројне мање државе.

Уједињене нације на својој Генералној скупштини у месецу децембру 1946 год. изричито су потврдиле принципе Статута Међународног војног суда и правила које је овај поставио у својој пресуди.

Конгрес констатује:

да су америчке и енглеске окупационе власти повредиле садашње међународне конвенције које се односе на екстрадицију и то једнострано у корист ратних злочинаца тиме што је био одређен рок за подношење захтева за екстрадицију и што је била уведена једна компликована процедура за екстрадицију која је давала привилегован положај оптуженима.

Поред тога власти Сједињених Држава и Велике Британије одбијају екстрадицију ратних злочинаца, иако су ови уведени у спискове које је утврдила Комисија уједињених нација за ратне злочине у Лондону.

Извесне пресуде судова, специјално у америчкој окупационој зони у Нирнбергу, удаљиле су се од принципа одређених Статутом Међународног војног суда од 8 августа 1945 год., и Законом Контролног савета бр. 10 од 20 децембра 1945 год., чиме је исто тако прекршена резолуција Скупштине Уједињених нација од децембра 1946 год. Пресуде које су донете у процесу против И. Г. Фарбена, Крупа, Фрика и Листа су нарочито у очигледној противречности са Статутима и Законом бр. 10.

Денацификација у америчкој и енглеској окупационој зони извршена је на такав начин да су блиски сарадници нацистичких шефова кажњени смешно минималним новчаним казнама, да су често ослобођени и да им се поред тога дају положаји у индустрији или немачкој администрацији и у окупационим антлоамеричким службама.

Благост којом се користе ратни злочинци последица је промене међународне политике и, с друге стране, систематско гажење обавеза које потичу из конвенција између држава које се тичу ратних злочинаца је једна од форми припрема новога рата.

Према томе, Конгрес доноси одлуку да постави једну сталну комисију за ратне злочинце која ће имати за дужност:

а) да води рачуна о листи ратних злочинаца чија екстрадиција буде тражена од држава које су на то овлашћене Московском декларацијом;

б) да води рачуна да ова екстрадиција не буде онемогућена једностраним одлукама које крше Московску декларацију и резолуцију Уједињених нација;

в) да постигне да пресуде против ратних злочинаца буду на линији означеној међународним конвенцијама, прогресом међународног права и заштитом демократије и мира".

Сем тога Конгрес је излгасао резолуцију о Грчкој и о Шпанији,

захтев у погледу укидања расне дискриминације, жељу за кажњавањем геноцида и апел правницима да помогну остварење циљева изнетих у резолуцији Конгреса интелектуалаца у Вроцлаву и усвојио захтев америчке делегације о слању једне међународне делегације правника ради присуствовања процесу против руководилаца Комунистичке партије САД.

РЕФОРМА ПРАВНИХ СТУДИЈА У ЧЕХОСЛОВАЧКОЈ

Систем правних студија у Чехословачкој је био умногоме застарео. Покушаји који се већ пола века чине да се он реформише нису до данас успели услед отпора конзервативних снага и академског традиционализма. После догађаја од фебруара 1948, захваљујући одлучној политичкој победи напредних снага на челу са радничком класом, створили су се и услови да се научни живот организује на новим основама, које ће одговарати друштвеним и политичким преображајима земље. Тако је већ у априлу ове године створен један акциони комитет на правном факултету Карловог универзитета у Прагу, који је саставио програм реформе правних студија у Чехословачкој.

Главне карактеристике новог система студирања права су следеће:

Студије права трају нормално осам семестара. За време ових семестара на факултету се предају **основни** и **специјални** предмети.

Основни предмети су: 1) основи научног знања; 2) економска, политичка и социјална историја друштва и економска, политичка и друштена историја Чехословачке; 3) теорије о развоју друштва; 4) економске теорије; 5) основи статистике; 6) уставно право; 7) теорија државе и права; 8) наука о администрацији и административно право; 9) приватно право; 10) грађански поступак; 11) наука о финансијама и финасиско право; 12) трговинско право и право о предузећима; 13) кривично право; 14) радно право; 15) историја чехословачког права; 16) историја римског права; 17) црквено право (историја и савремено стање); 18) међународно право; 19) право словенских држава; 20) економска политика и планирање чехословачке републике; 21) аграрно право.

Настава ових основних предмета обухвата у првом семестру 24 часа, у другом 21, у трећем 26, у четвртом 24, у петом 26, у шестом 25, у седмом и осмом 16 часова. Међутим, у четвртој години броју основних предмета треба додати специјалне предмете, тако да се у сваком семестру ове године предаје 25 часова недељно.

Међу специјалним предметима план разликује оне који се морају обавезно полагати и факултативне специјалне предмете. У прву групу долазе ови предмети: 1) правна и економска статистика (2 часа у другом семестру); 2) совјетска економија (2 часа у четвртом семестеру); 3) теорије о планској привреди (2 часа током четврте године); 4) задружно право (2 часа у шестом семестру); 5) законодавство о штампи (2 часа у шестом семестру); 6) ауторско право (2 часа у другом семестру); 7) право о осигурању (3 часа у седмом семестру); 8) рударско право (2 часа у седмом семестру); 9) криминологија (2 часа у седмом семестру); 10) историја словенског права (2 часа у седмом семестру); 11) историја дипломатије (2 часа у осмом семестру); 12) савремено англоамеричко право (2 часа у осмом семестру); 13) војно право (3 часа у осмом семестру); 14) међународно приватно право (2 часа у шестом семестру); 15) индустриско право (2 часа у седмом семестру); 16) законодавство у погледу водног режима (2 часа у осмом семестру); 17) законодавство у погледу транспорта (2 часа у осмом семестру).

У факултативне специјалне предмете план убраја: трговачку рачуницу и књиговодство, законодавну технику, психијатрију за

правнике, судску медицину, судску психологију, криминалистику, помоћне историске предмете, географију за правнике, педагогију и народно образовање за правнике, технику за правнике, говорништво за правнике, стенографију, латински, руски, енглески, француски језик за правнике, савремени правни чешки и словачки језик, психологију и логику.

План правних студија предвиђа три академска степена која се могу добити у Чехословачкој. Ти степени су: нижи правни степен, виши правни степен и професура.

За добијање нижег степена студент је обавезан: да положи једанаест испита из основних предмета; да сврши са успехом три практична рада; да прође кроз стаж од четири месеца; и да положи извесне специјалне предмете (ови предмети су подељени у више група и обухватају два или више од предмета наведених међу обавезне специјалне предмете.)

За стицање вишег правног степена тражи се: диплома нижег степена; најмање година дана стажа у суду или администрацији, код адвоката или бележника; доказ да је кандидат активно учествовао два семестра у једном од важнијих семинара и да је поднео значајнији писмени рад; да је кандидат са успехом положио два строга испита из две групе наука (прва група обухвата теорију државе и права, историју права и два друга од основних предмета. а друга обувата предмете из којих је студент дао свој писмени рад).

За добијање професуре захтевају се, поред степена виших правних студија, истакнуте педагошке способности и „стваралачке способности у дисциплини за коју се кандидат бира."

Као што се види, пројект новог наставног плана на правним факултетима у Чехословачкој преставља корак напред на путу усвајања наставног плана који ће више одговарати потребама спремања правничких кадрова у народно-демократској држави. Он се сад дискутује. Многе оправдане критике у погледу његове релативне комплицираности и компромисног карактера истичу се у дискусији. Аутори овога плана и сами су свесни ових недостатака. Међутим, њихова је жеља да се још у новој 1948—49 школској години правне студије у Чехословачкој Републици поставе на модерније и напредније основе (подаци узети према чланку проф. Јозефа Туречека „Реформа правних студија у Чехословачкој", објављеном у часопису „Билтен чехословачког права", органу Удружења чехословачких правника, број 3-4, 1948, — на француском језику).

БЕЛЕШКЕ

НОВИ СИСТЕМ СТИЦАЊА НАУЧНОГ СТЕПЕНА ДОКТОРА ПРАВА

На шестом редовном заседању Народне скупштине ФНРЈ донет је савезни Закон о стицању научног степена доктора наука. Овај закон установљава јединствени систем за стицање научног степена доктора науке како за целу територију ФНРЈ, тако и за све гране науке. Према томе, он се односи и на стицање научног степена доктора правних наука.

У старој Југославији била су позната два система за стицање доктората права. Први систем био је спровођен на београдском и љубљанском Правном факултету, а други на загребачком. По првом систему докторат се састојао из два дела: из усменог дела и из одбране дисертације. Усмени испит је обухватао полагање од пет до седам предмета једне групе правних наука, који су се слушали на годишњем докторантском курсу. После положеног усменог испита,

кандидат је стицао право да јавно брани докторску дисертацију (тезу). По другом систему докторат се састојао само из полагања три строга групна испита (тако звани ригороз). Док се овај други систем битно разликовао од доктората какав се стицао у већини земаља у свету и претстављао више једну традиционалну школску установу, дотле је први систем имао битно академске карактеристике. Он је везивао кандидата за многе испите и није му давао ни потстицаја ни времена за самосталан научно-истраживачки и теоретски рад. Отуда је било логично да је овај систем углавном доводио до стицања академског степена доктората.

Основна карактеристика новог система нашег доктората, који у истим принципима важи и за докторат у области права, јесте да се докторат поставља као научни степен. Према томе, од ступања на снагу овог закона код нас се могу стицати само научни степени доктора правних наука.

Влади ФНРЈ је остављено да на предлог Комитета за школе и науку пропише из којих научних грана ће се добивати степени доктора наука. Из овога произилази да је могуће, ма да је за данас то мање вероватно да ће се и научни степен доктора наука диференцирати према појединим гранама правних наука. Али, без обзира на ово питање, битно је за нови систем доктората да он спрема и потврђује само оне кандидате који су у стању да поднесу дисертацију од научне вредности.

Озбиљност и научна вредност која се тражи од докторске дисертације огледа се у дефиницији коју закон даје овом раду докторског кандидата. „Докторска дисертација — стоји у члану 6, став 2 Закона — је самосталан прилог науци; она треба да претставља самосталан рад у чијем је резултату дато решење или теориско образложење научниих проблема, или су научно постављени нови проблеми који имају интерес за науку. Дисертација мора да исцрпно разради проблем и да га образложи у вези са проблематиком одговарајуће научне области".

Сагласно овој основној карактеристици цео систем доктората постављен је на нове и чврсте основе.

Право на стицање доктора правних наука имају сви грађани, без обзира на разлику у националности, раси, вероисповести, полу и добу старости, који имају диплому о свршеном факултету или високој школи. Али, закон не дозвољава аутоматско уписивање на докторат свршеним студентима. Начелно, он тражи да лице које жели стећи докторски научни степен мора да покаже извес у научну праксу и научне радове и да је, према томе, од свршетка његових студија на факултету до уписа на докторат прошло две године. Међутим, закон дозвољава да изузетно „може захтевати упис за полагање доктората свршени студент факултета и одмах по стицању дипломе, ако се на универзитету и ван њега у току студија већ истакао по својим способностима и радовима" (члан 5 став 4).

Научни степен доктора права може се стицати како на факултетима универзитета и високих школа, тако и у одељењима (за правне науке, наших академија наука).

Пријављени кандидат нема обавезе да уписује семестре или да посећује специјалне курсеве. Он не полаже ни претходне усмене испите. Али, с друге стране, приликом одбране дисертације, кандидату ће се постављати питања из целе научне области из које је кандидат поднео дисертацију. Као што се види, докторски кандидат има могућности да се сав преда научној обради проблема који је изабрао за своју дисертацију. Али, при томе, он не сме занемарити ни проблеме суседних наука, који му омогућују да се не формира као сувише уски специјалист.

Тему за дисертацију, на основу предлога кандидата, потврђује факултетски савет, односно одељење академије наука. Том приликом они одређују једног свог члана као референта за оцену дисертације. Референт заједно са два друга члана факултета, односно одељења академије наука, сачињава комисију која прегледа поднету дисертацију. Само ако комисија повољно оцени дисертацију, кандидат може прећи на одбрану дисертације. Одбрана дисертације је јавна. Дисертација се брани пред комисијом од пет чланова, које одређује факултетски савет односно одељење академије наука. У ту комисију обавезно улази референт који је одређен приликом потврде теме за дисертацију. У комисију могу ући не само чланови факултетског савета, односно академије наука, којима је дисертација предата, него и научни радници са других универзитета, односно других академија наука. Ова одредба има значај у томе правцу што ће учествовање научних радника из других научних установа допринети успостављању јединства критеријума у оцени дисертација и тиме обезбедити јединствену научну вредност докторских дисертација.

Комисија доноси своје одлуке једногласно. После повољне једногласне одлуке комисије, прелази се на промоцију, која претставља свечани акт у стицању научног степена. Промоцију врши ректор универзитета у присуству декана и продекана правног факултета, односно претседник академије наука у присуству секретара одељења за правне науке академије.

Најзад, закон садржи и извесне одредбе за специјалне случајеве стицања научног степена доктората. Тако се истакнутим научним радницима „који су својим делима обогатили науку може доделити, без одбране дисертације, степен почасног доктора наука (хонорис кауза)". Право додељивања титуле почасног доктора имају савети правних факултета, састављени од свих редовних и ванредовних професора, као и скупштине академије наука. У погледу на стечене докторске степене пре ступања на снагу овог закона донете су јасне одредбе. Академски називи доктора права до данас стечени признају се, и то као академски степени. Ако су називи доктора стечени на основу дисертације, сматра се да носилац тог степена има научни степен доктора и, према томе, може се потписивати као доктор правних наука. Докторати стечени за време окупације на домаћим универзитетима подлежу ревизији. Само у случајевима ако је докторска дисертација одговарала научним захтевима, назив доктора ће се признати; у свим другим случајевима докторат се ништи. У исто време закон доноси одредбу о поништавању титула почасног доктора које су стечене од 6 априла 1941 до 9 маја 1945 г. на домаћим универзитетима.

Ступањем на снагу овог закона престају важити сви прописи о стицању степена доктора права, уколико су супротни са одредбама овог новог закона.

Као што се види, нови систем доктората претставља важан корак у организацији високе наставе и научног рада у области права у нашој земљи. У целини он одговара задацима и могућностима наших правних факултета, условима економског подизања наше земље и свестране изградње социјализма. Он ће тиме бити важан канал за правилну изградњу највиших стручних кадрова у области права и допринеће даљој теоретској разради теорије државе и права у нашој земљи.

ИЗДАЊА НАШИХ ЗАКОНА И ЊИХОВА МАСОВНА ПОТРАЖЊА

„Број књига и брошура штампаних у новој Југославији даје нам слику неутољиве глади маса за добром књигом с једне стране и напора, иако недовољних, државних и друштвених организација с друге стране" (М. Ђилас). То важи у пуној мери и за издавачку де-

ANALI PFB | anali.rs

латност у области не само нашег савезног, већ и републичког законодавства. Тираж наших закона и осталих прописа општег значаја, на сва четири народна језика, доживео је тако импозантну висину која се управо и не може поредити са предратним стањем. Пре рата у Југославији највећи тираж и за најважније законе био је око 3.000 примерака! Наши закони се уопште и не штампају испод максималног предратног тиража. Као најбољу потврду за то нека послуже ови подаци који се односе само на издавачку делатност „Службеног листа ФНРЈ".

УСТАВ ФНРЈ доживео је до сада пет издања на српском, хрватском, словеначком и македонском језику (и мањинским језицима) у 315.075 примерака. (Устав ФНРЈ штампала су у први мах и нека друга издавачка предузећа, тако да се целокупан тираж савезног Устава цени на око пола милиона).

ЗБИРКА ПРОПИСА О АКУМУЛАЦИЈИ, ЦЕНАМА И ФОНДОВИМА РУКОВОДСТВА на сва четири народна језика у два издања имала је тираж од 165.624 примерака.

ЗАКОН О ПЕТОГОДИШЊЕМ ПЛАНУ за годину дана распродат је у три издања на свим народним језицима у укупном тиражу од 88.471 примерак.

НОВО ЗАКОНОДАВСТВО О ИНВАЛИДИМА имало је једно издање са тиражом од 60.000 примерака.

ОПШТИ ЗАКОН О НАРОДНИМ ОДБОРИМА је у сва четири издања на свим народним језицима постигао тираж од 81.077 примерака.

ЗБИРКА КРИВИЧНИХ ЗАКОНА са коментаром у редакцији Моше Пијаде доживела је четири издања на три народна језика и потпуно исцрпљена у 38.300 примерака.

ЗБИРКА ПРОПИСА О РАДНИМ ОДНОСИМА растурена у првом издању за 25 дана тако да је са другим издањем доживела тираж од 51.104 примерака.

КРИВИЧНИ ЗАКОНИК (Општи део) имао је већ два издања са укупним тиражом од 31.691 примерак.

ОПШТИ ЗАКОН О ПРЕКРШАЈИМА имао је тираж од 30.896 примерака.

ЗАКОН О ПОРЕЗИМА, три издања са укупним тиражом од 33.461 примерак.

ЗАКОН О БИРАЧКИМ СПИСКОВИМА са коментаром доживео је два издања са укупним тиражом од 65.515 примерака.

ЗАКОН О СОЦИЈАЛНОМ ОСИГУРАЊУ у два издања доживео је тираж од 40.000 примерака.

ЗАКОН О БРАКУ имао је до сада четири издања са укупним тиражом од 35.370 примерака.

ЗАКОН О ДРЖАВНИМ СЛУЖБЕНИЦИМА са коментаром др Балтића и др Гершковића једно издање од 40.000 примерака.

ЗАКОН О ДРЖАВЉАНСТВУ са коментаром др Крбека и од Оцокољића са укупним тиражом од 29.703 примерака.

„Службени лист ФНРЈ" издао је од почетка свога рада до сада (од фебруара 1945 до краја августа 1948 г.) преко 2 милиона примерака закона и осталих прописа савезног значаја.

Овако високи тираж свих издања закона и других општих прописа последица је чињенице да су „наши закони израз стваралачке снаге која извире из дубине душе наших народа и да су они у пуном складу са оним за чиме народне масе жуде" (Кардељ).

„Архив за правне и друштвене науке", Уредништво и администрација, Београд, Булевар Црвене армије 69/II, пошт. фах 179, тел. 22-450, чек. рачун код Народне банке 1—9010016.
Штампарија „Борба", Београд, Дечанска 31.

СОДЕРЖАНИЕ

I Статьи — Стр.

1. Резолюция V Конгресса КПЮ об основных текущих задачах организации КПЮ 337
2. Законодательная деятельность Народной Скупштины в шестой очередной сессии 344
3. Дж. Нинчич — Проблема суверенности в современном международном праве 354
4. Любомир Радованович — Современное состояние в отношении наказания военных преступников и помощников оккупантов 378
5. Д-р Дарко Черней — Вопрос об юридических санкциях против пропаганды вредной для мирных отношений между народами 391

II СТРОИТЕЛЬСТВО НАРОДНОЙ ВЛАСТИ

Дискуссия в Народной Скупштине ФНРЮ по поводу новых законов из области уголовного права 401

III НОВОЕ ПРАВО И ПРАВОСУДИЕ

1. Д-р М. Вукович — Правовые характеристики народного займа 417
2. Д. В. Димитриевич — К вопросу о системе Особенной части Уголовного Кодекса 423
3. Славко Буйдич — Аннулирование брака и право на семейную пенсию 435

IV ОБЗОР МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА

Д-р А. Вайс — Дунайская конференция в Белграде . . 439

V ИСТОРЯ ПРАВА НАРОДНО-ОСВОБОДИТЕЛЬНОЙ БОРЬБЫ

Д-р Леон Гершкович — Документы о развитии органов правосудия в ходе народно-освободительной борьбы . . 445

VI ПРАВО ИНОСТРАННЫХ ГОСУДАРСТВ

Указ Президиума Верховного Совета СССР о праве граждан на покупку и строительство индивидуальных жилых домов 452

VII КРИТИКА И РЕЦЕНЗИИ 455

VIII ОБЗОР ЖУРНАЛОВ 463

IX ХРОНИКА 474

X ЗАМЕТКИ И СООБЩЕНИЯ 482

ANALI PFB | anali.rs

CONTENTS

I Articles

1. The Resolution of V Congress of KPY concerning the fundemental future tasks of KPY Organisations 337
2. The VI Session Legislature of FRPY People's Assembly 334
3. Dj. Ninčić: The problem of the Suvereagnity in the pressent International Law 354
4. Ljubomir Radovanović: The present situation concerning the punishment of War criminals and of collaborators 378
5. Dr. Darko Černej: Question of sanctions against the propaganda nocuous to peaceful people's relations 391

II Edification of people's autority

The discussion of the new penal laws in Peopl's Asembly of FPRY 401

III New laws and jurisdiction

1. Dr. M. Vuković: The caracteristics of the people's loan 417
2. D. V. Dimitrijević: A. contribution to the edification of the Party special of the Penal law 423
3. S. Bujdić: The annulation of the marriage and the right to the familly pension 435

IV International Review

Dr. A. Vajs: The Danub Conference in Belgrade 439

V History of the Law in the national liberation's Struggle

Dr. Leon Geršković: The documents on devolopment of the organs of jurisdiction in the struggle for national liberation 445

VI Law of foreign States

The Decree of the Presidium of U. S. S. R. on the right of citizens to posses and to build living houzes 452

VII Critics 455

VIII Review of periodicals 463

IX Cronology of Events 474

X Notes 482

ANALI PFB | anali.rs

TABLE DES MATIÈRES

I Articles

1. La Résolution du V-ème Congrès du PCY concernant les tâches fondamentales prochaines des organisations du PCY 337
2. Le travail législatif de la VI-ème Session de l'Assemblée populaire de RFPY 334
3. Dj. Ninčić: Le problème de la souveraineté dans le droit contemporain 354
4. Ljubomir Radovanović: La situation contemporaine concernant le châtiment de criminels de guerre et des collaborationistes 378
5. Dr. Darko Černej: La question des sanctions contre la propagande nusible aux relations pacifiques entre les nations 391

II L'édification du pouvoir populaire

La discussion des nouvelles lois penales dans l'Assemblée populaire de la RFPY 401

III Droit nouveau et juridiction nouvelle

1. Dr. M Vuković: Les caractéristiques juridiques de l'emprunt national 417
2. D. V. Dimitrijević: Une contribution à l'édification du système de la Partie spéciale Code pénal 423
3. S. Bujdić: L'annulation du mariage et le droit à la pension familiale 435

IV Revue du droit international

Dr. A. Vajs: La Conférence danubienne à Belgrade 439

V L'histoire du droit du mouvement de Libération nationale

Dr. Leon Geršković: Les documents sur le développenment des organes judiciaires dans la lutte de la libération nationale 445

IV Le droit des pays étrangers

Le décret du Présidium du Soviet suprême de l'URSS sur le droit des citoyens à l'acquisition et l'édification des maisons d'habitation individuelles 452

VII Comptes rendus — Critiques. 455

VIII Revues 463

IX Chroniques 474

X Notes 482

ANALI PFB | anali.rs

АРХИВ
ЗА ПРАВНЕ И ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ

БРОЈ 4 ОКТОБАР — ДЕЦЕМБАР 1948
ГОД. XXXV, КЊ. IV НОВОГ (III) КОЛА (КЊ. LXIII ЦЕЛОКУПНОГ ИЗДАЊА)

ПЕТ ГОДИНА НАРОДНЕ ДРЖАВЕ*

Другови и другарице,

Господо и госпође,

Славним датумима своје борбе за слободу из прошлости југословенски народи додали су у Другом светском рату епопеју четворогодишње ослободилачке борбе, пуну дана славе. Али у читавој њиховој заједничкој историји један се датум издваја својим трајним значајем: 29 новембар 1943, дан Другог заседања АВНОЈ-а у Јајцу, датум уписан испод пет сједињених буктиња на грбу њихове нове заједничке домовине, датум урезан на граничном камену од којега почиње социјалистичко раздобље њихове историје.

Две године касније, на исти дан. оба дома Уставотворне скупштине, Савезна скупштина и Скупштина народа, на свом првом заједничком састанку, извршили су последњи акт свргавања монархије и прогласили Федеративну Народну Републику Југославију. Али то је био само формални државни акт којим је коначно потврђено стање створено одлукама Другог заседања АВНОЈ-а 1943 године. Истина, у Јајцу нова држава није уопште добила неки назив и назив Демократска Федеративна Југославија, који је после употребљаван, писан је испрва малим словима и само је обележавао нову Југославију за разлику од старе која још није била укинута у међународним односима, али у њему није било речи „република". Међутим, то није никог остављало у илузијама да нова Југославија јесте или да може да буде нешто друго него република, и то република новог типа, народна република. Зато народи Југославије, славећи 29 новембар, не славе данас трогодишњицу, већ петогодишњицу оснивања своје нове заједничке државе.

*) Реферат одржан 28 новембра 1948 г. на свечаној академији.

ANALI PFB Tanali.rs

Али држава је само облик у коме се изражава одређен друштвени садржај. Зато се ни сама суштина 29 новембра не изражава тиме што се тај дан обележава као дан заснивања нове државе. Јер, шта је омогућило доношење историских одлука у Јајцу, какав су историски преокрет, какав преврат у животу наших народа изражавале те одлуке?

Одлуке донете у Јајцу биле су израз чињеница да је још усред рата и не само у пуном фашистичком окружењу Југославије, него у Југославији која је и сама била у унутрашњости Хитлерове „Европске тврђаве" — из заједничке борбе југословенских народа, као творевина њихове демократске национално-ослободилачке борбе и социјалистичке револуције — изникла нова, народно-демократска Југославија, а с њоме у овом делу света, и нови тип државе — народна демократија, као посебни облик социјалистичке демократије. *Одлуке донете у Јајцу значиле су да је државна* власт у Југославији коначно и неизменљиво прешла из руку буржоазије у руке радног народа на челу с радничком класом и под руководством Комунистичке партије; оне су значиле да је унутра у земљи народна револуција однела победу, да је задала пресудан ударац старој, угњетачкој власти буржоазије и њене монархије. Кад се каже да је наша револуција победила унутра у земљи, тиме се каже да је она победила тамо где свака револуција мора победити: у борби антагонистичких снага одређеног друштва, а уједно се тиме каже да је још остао задатак да се та победа обезбеди и споља, у међународним односима.

Због тога, славећи 29 новембар као годишњицу оснивања наше нове државе, ми славимо победу наше Народне револуције, победу која се манифестовала у одлукама Другог заседања АВНОЈ-а.

Али, као што су одлуке донете у Јајцу биле израз и резултат победе револуције која је дотле текла идући класичном линијом сталне револуционарне иницијативе и офанзиве и сталних успеха, и која се развијала у специфичним условима Народно-ослободилачког рата од првих дана народног устанка против фашистичких окупатора и њихових издајничких домаћих слугу, тако су те одлуке у исто време биле и темељ даљег развијања наше револуције. У њима је она себи израдила основицу за свој даљи развитак.

Велик и славни пут развитка напред прешли су народи Југославије у том значајном раздобљу од пет година. Сада, у часу када се осврћемо на тај прећени пут, ми се налазимо при крају друге године спровођења нашег првог Петогодишњег плана. У тих пет година имамо осамнаест месеци великих

борби за коначно ослобођење земље, деветнаест месеци рада на обнови ратом порушене привреде и довршавања изградње новог уставног поретка и двадесет и три месеца социјалистичке изградње спровођењем Петогодишњег плана. Између ових отсека времена као развојних етапа нема оштрих граница. То су само поједине етапе истог развојног процеса којима обележје дају главни задаци у датом отсеку, али оне скупа обележавају непрекидни развитак и стални успон наше револуције у складу с развитком националних и интернационалних услова на чијем је тлу наша револуција настала и израсла. Оне су делови стазе њеног сталног триумфалног марша.

Последњи месеци рата јесу и први месеци привредне обнове, период привредне обнове јесте и период силног јачања социјалистичког сектора наше народне привреде, полагања основа социјалистичком привредном планирању, преласка на изградњу социјалистичке економике, док су прве мере одузимања економске базе буржоазији биле вршене још у ратном периоду конфискацијом имовине народних непријатеља. Због тога, шта је у нашој земљи створено од 1941 године до данас, шта Федеративна Народна Република Југославија претставља и какво место она заузима у општем развитку савременог света, може се разумети само ако се има у виду целина историског развитка, само ако се схвати специфични карактер наше револуције и не губи из вида ни њена линија непрекидног развијања, ни руководећа улога радничке класе и њене авангарде, Комунистичке партије, а ни улога личности у историји. Јер кад историски услови — који су и сами такође дело људи — ставе народе пред неки велики историски задатак, ту су онда и људи и организација који ће тај задатак извршити, тада се јављају и вође који најбоље оваплоћују тежње народа и који народ сигурном руком воде победи. Таквога вођу нашли су народи Југославије у свом највећем сину, у другу Титу.

★

Априла 1941 године Хитлерове и Мусолинијеве хорде преплавиле су Југославију за десет дана. Југославија је била окупирана, распарчана и раздељена међу победнике, сателите и квислинге. Политички и војнички слом старе Југославије био је катастрофалан. Такав је био чисти ефекат силе тада снажне немачке ратне машине на једну изнутра трулу и социјалним и националним борбама растрзану државу, у којој је Хитлер имао јаку пету колону. У таквом

ANALI PFB | anali.rs

брзом слому Југославија је поделила судбину више европских држава које су дошле под окупацију фашиста. Али излаз из рата био је за те земље различит. У некима од њих, на Западу, успостављена је после рата без икакве промене стара власт, на Истоку и Југоистоку Европе низ држава испада из система империјализма организујући се као народне демократије. Југославија излази из рата већ организована као потпуно нова држава — стара власт била је уништена још у току рата. Не услед војне катастрофе старе Југославије у десетодневном рату од 1941 године. Стару власт ликвидирали су сами југословенски народи у процесу борбе за ликвидацију власти окупатора. Тек том борбом самог народа били су војничка катастрофа и политичко банкротство владајуће буржоазије од априла 1941 године претворени у њен коначни слом, не само војнички и политички, него и социјални. То је било могућно само остварењем руководеће улоге радничке класе у општенародној оружаној борби и остварењем улоге Комунистичке партије као авангарде радничке класе и свих трудбеника. Али ово остварење не би било могућно и не би довело до резултата до којих је довело, да устанак против окупатора није био повезан са борбом против сопствене издајничке буржоазије, да Народно-ослободилачки рат није био у исто време и Народна револуција која је буржоазију скинула с власти и довела на власт радни народ с радничком класом на челу. Ово повезивање, ово јединство борбе против своје буржоазије са устанком против страног окупатора јесте оно што је народима Југославије обезбедило успех и у националном и у социјалном ослобођењу. Тако се после рата форма народно-демократске државе показала као историски условљен и оправдан облик развитка многих народа у правцу остварења социјализма. Народна демократија је данас светска појава и светска ослободилачка парола. Народни одбори постају органи власти у свима народно-демократским земљама.

★

Оружани устанак народа у Југославији могао је избити и добити тако брзо широк општенародни обим и дубоко демократски карактер зато што су народи Југославије имали у Комунистичкој партији такву друштвену снагу која је оружани устанак могла покренути, организовати и руководити, и то на најширој народној основи, што је Комунистичка партија била способна да узме у своје руке неподељено руководство народном борбом.

ANALI FPB | anali.rs

Од 22 јуна до 25 јула 1941 године издао је Централни комитет Партије три прогласа. У прогласу од 22 јуна каже се на једном месту које се обраћа радничкој класи:

„Куцнуо је судбоносни тренутак. Започела је отсудна битка против највећих непријатеља радничке класе, битка коју су фашистички злочинци сами заметнули мучким нападом на Совјетски Савез, наду свих трудбеника света. Драгоцена крв совјетског народа пролива се не само ради одбране земље социјализма, него и ради коначног социјалног и националног ослобођења читавог радног човечанства. Према томе то је и наша борба, коју смо ми дужни подупирати свима снагама и својим животима. Пролетери свих земаља Југославије, на своја места, у прве борбене редове. Збијте чврсто своје редове око ваше авангарде, Комунистичке партије Југославије".

Тамо где се проглас обраћа свима народима Југославије позивом у борбу за ослобођење од фашистичких освајача каже се: „Ваше место јесте у борбеним редовима радничке класе, која се бори за вашу истинску слободу и независност".

Као што се види, у тим тешким временима, када се уверење плаћало крвљу и животима, Комунистичка партија Југославије иступила је пред народне масе са свом одлучношћу, јасноћом и отвореношћу. Баш зато су народи Југославије знали јасно о чему се ради, баш зато су пошли на позив Партије.

У прогласу од 12 јула Централни комитет обраћа се народима Југославије овим апелом:

„Сада је време да покажете да сте достојни потомци својих славних предака. Сада је време, сада је куцнуо час да се дигнете сви као један у бој против окупатора и њихових домаћих слугу, крвника наших народа... Створите од наше земље опседнуту тврђаву за фашистичке освајаче". Србима се каже: „Ваши најбољи синови већ се боре по брдима против фашистичких угњетача. Но то није довољно, читав српски народ мора да помаже те борце и њихову борбу. Сви они који могу и који су способни нека ступају у партизанске одреде." Хрвати се позивају да устану без оклевања у борбу против окупатора и усташа, комунистима Хрватске, Словеније, Далмације, Македоније итд. каже се: „Не оклевајте ни часа, већ хитно организујте партизанске одреде, станите на чело ослободилачке народне борбе против окупатора, као што то већ чине наши српски и црногорски другови".

У прогласу од 25 јула стоји: „Срби, Хрвати, Словенци, Црногорци, Македонци и други, сад је куцнуо час да се ослободите несношљивог и омрзнутог фашистичког ропства. Не

ANALITIB | anali.rs

оклевајте ни часа... Не верујте онима који вам говоре: „Сада још није време", јер на уста ових кукавица или обичних издајника говоре окупатори. Знајте да ваше ослобођење може и мора бити извојевано вашим сопственим снагама". Обраћајући се Србима, проглас каже: „Није данас довољно да се боре само партизани. Куцнуо је час да се дигне читав народ у борбу за своју слободу, да протера окупаторе и њихове одвратне слуге..."

У другом броју „Билтена Главног штаба народно-ослободилачких одреда Југославије", који је изишао 19 августа 1941 године, речено је у чланку који објашњава зашто се народни партизани боре следеће: „Дижу се народи Југославије у бој са фашистичким зверима окупаторима, јер је сад куцнуо час. Сад је куцнуо час, кад херојска Црвена армија и сав совјетски народ задаје ударац за ударцем фашистичким пљачкашким хордама. Ми Јужни Словени морамо у тој светој ослободилачкој борби Словена допринети свој део. А ко ће нама донети слободу ако се ми сами нећемо борити? Зар није подлост и срамота говорити народу да сад није време за борбу? Зар не значи то исто што и казати: нека гину за нас браћа Руси, а ми ћемо онда на готово? Такво гледиште је подло и срамотно, недостојно нашег народа. Историја не би ово никад опростила нашем народу. То би била издаја најгоре врсте". — Те речи написао је **друг Тито.**

Ово схватање дужности према руском и свима словенским народима постало је својина читавог радног народа и свих народа Југославије, застава њихове борбе. Они данас могу да кажу: Историја нема шта да нам пребацује, нема шта да нам праштa.

Оружана борба наших народа против окупатора и његових слугу узела је брзо такав замах да је маршал Ворошилов могао на паради Црвене армије у Куйбишеву, на дан 7 новембра 1941 године, да изрази следеће очекивање: „Доћи ће ускоро дан када ће се сви ови поробљени народи дићи под партизанском заставом, као што су то учинили југословенски партизани".

★

Како је Комунистичка партија постављала народну борбу од самог почетка и како ју је до краја водила, кад су се њеном позиву тако вољно одазвале најшире народне масе, радници, сељаци, народна интелигенција, сви демократски и родољубиви елементи?

У „Билтену Главног штаба народно-ослободилачких партизанских одреда Југославије", у броју од 10 августа 1941

године, изложен је у шеснаест тачака „Задатак народно-ослободилачких партизанских одреда". Ја ћу овде цитирати само четири од тих тачака.

„1. Народно-ослободилачки партизански одреди у свима областима Југославије... имају главни свој циљ — ослобођење народа Југославије од окупатора и борба против домаћих окупаторских агената који помажу угњетавање и терорисање нашег народа.

„2. Највећи непријатељ слободе и независности нашег народа јесте немачки фашизам, па онда сви остали његови фашистички трабанти који харачe по нашој земљи. Према томе света је дужност свих родољуба да се боре немилосрдно до потпуног уништења те фашистичке банде.

„3. Партизански одреди зову се народно-ослободилачки и због тога што то нису борбене формације било које политичке партије или групе — у конкретном случају ни Комунистичке партије, без обзира на то што се комунисти боре у првим редовима — већ су то борбени редови народа Југославије у којима треба да се боре сви родољуби способни за оружану борбу против окупатора, без обзира на политичко уверење.

„8. Политичка линија партизанских одреда мора бити: народно-ослободилачки антифашистички фронт свих народа Југославије без разлике на политичка и верска уверења."

Када је дошло до сукоба са четницима Драже Михаиловића и када је наш Врховни штаб чинио поновне покушаје за споразум са свима снагама које хоће да се боре против окупатора, речено је у једном саопштењу нашег Врховног штаба од 4 новембра 1941 године: „Народно-ослободилачки партизански одреди имали су и имају само један циљ: протеривање мрских окупатора из наше земље и ослобођење народа Југославије испод њиховог јарма. Сва остала питања долазе данас у други ред, а међу њима и питање власти и облика будуће владавине. Она не смију бити повод за разједињавање народних снага у овој великој ослободилачкој борби. И баш зато партизански одреди нису ни постављали ова питања; баш зато они су заложили све своје снаге у борби за јединство Срба и свих осталих народа Југославије против окупатора као нужан предуслов успјеха народне борбе и залог побједе."

То је била и таква је остала доследно до краја рата линија Комунистичке партије у народно-ослободилачкој борби.

ANALI PFB | anali.rs

Откуд онда да је та борба, овако доследно национално-ослободилачка, садржавала у себи и процес Народне револуције у којој је буржоазија изгубила власт? Је ли Комунистичка партија била неискрена? Не, она је доследно истрајала на томе путу упркос свима покушајима окупаторских слугу да национално-ослободилачку борбу скрену на терен грађанског рата. Је ли то била дупла игра? Јесте, игра је била двострука, али је њу као такву поставио закон развитка који је буржоазији определио издајничку улогу према сопственој нацији и претворио је у најамнички одред окупатора. Она је изгубила власт изгубивши рат против народа на страни фашистичких окупатора. Дупла игра била је на страни буржоазије, која је ради очувања својих класних привилегија везала своју судбину за судбину фашистичких окупатора, чинећи то тобож ради спасења Српства, Хрватства и осталих национализама.

Али народне масе, тежећи за истинским ослобођењем, вођене Комунистичком партијом и остварујући широки општенародни антифашистички фронт, нису се дале обманути. За њих је издајство било издајство. Борећи се против окупатора оне су ликвидирале и његове издајничке слуге, а с њима и стари државни апарат који је прешао у службу окупатора, а с тиме и власт издајничке буржоазије.

Ето због чега се тако широко распалила народна борба, ето због чега је она имала тако широк општенародни и демократски карактер, ето због чега је процес Народно-ослободилачке борбе био уједно и процес Народне револуције, А оно што је нашим народима у тој борби давало веру у успех била је њихова непоколебљива вера у Совјетски Савез и славну Црвену армију.

Антифашистичко веће народног ослобођења Југославије основано је 26 новембра 1942 године у Бихаћу, годину дана пре заседања у Јајцу. Каква је онда била ситуација? Силно проширење народног устанка, све тешње повезивање борбе свих народа Југославије и успеси на бојном пољу довели су у току 1942 године до претварања партизанских одреда у регуларне војне јединице, или тачније рећи, ово формирање регуларне војске било је плод увиђања нашег Врховног штаба, после искустава из 1941 године, да без прерастања партизанских одреда у регуларну војску победа не може бити осигурана. Почев од оснивања Прве пролетерске бригаде у децембру 1941 године па до оснивања АВНОЈ-а формирао је Врховни штаб девет дивизија које су, са осталим јединицама, бројале на 150.000 бораца.

ARHIV Srbije

Паралелно са овим прерастањем партизанских одреда у регуларну војску текао је и процес прерастања народно-ослободилачких одбора из привремених у праве органе државне власти, у органе власти који су ухватили дубок корен у народу, освојили сталност и више нису могли бити замењени никаквим другим обликом власти. Развоју овог процеса допринела је , с једне стране, национална издаја буржоазије и њеног апарата власти, а с друге стране изражена свест радних маса да само уклањањем старе власти и само преко органа које су оне саме створиле у устанку оне могу за себе обезбедити плодове своје борбе и освојити истински демократски поредак.

Овај двоструки процес, уствари јединствен процес изграђивања нове државне власти и њене оружане силе, с једне стране означавао је да је народни устанак прерастао у Народно-ослободилачки рат, у рат који је против страних завојевача водио народ организован као држава, у име своје настајуће државе, а с друге стране све се јаче истицала суштина народне борбе као народне револуције против старог државног и друштвеног поретка, за остварење новог, праведнијег, истински демократског поретка. Био је то, дакле, процес Народне револуције, вођене у условима, на тлу и у оквиру ослободилачког рата против страних империјалистичких завојевача и издајничке буржоазије која је прешла на страну окупатора против сопствене нације. У томе и јесте специфични карактер наше револуције.

Револуционарна народна армија, израсла у значајну оружану снагу — и чија се улога никако није исцрпљивала у војним акцијама против окупатора и његових одреда од домаћих издајника, јер је она дејствовала и као револуционарни васпитач најширих народних маса, као најактивнији фактор изграђивања братства и јединства југословенских народа, као оружана сила народне револуције — и јединствени систем органа народне власти — који је у очима народа поред армије претстављао основну гаранцију да неће бити повратка на старо — били су под крај 1942 године, а развијајући се и јачајући остали су то и даље, моћни органи револуције којима је чврсто руководила Комунистичка партија. Ту је била нова држава, ту њена оружана сила, ту цели апарат власти способан да угуши сваки отпор непријатеља нове државе. У стварању револуционарне народне армије и органа револуционарне народне власти, у уништавању, поред живе силе окупатора с његовим домаћим најамничким оружаним формацијама, и старог апарата буржозије, који је прешао на страну окупатора, изражава

ANALI PD | anali.rs

се сва дубина великог револуционарног дела Комунистичке партије, способност и снага којима је она умела да стваралачки примени учења Маркса, Енгелса, Лењина и Стаљина у одређеним историским условима.

Ако је у време оснивања АВНОЈ-а, са становишта ситуације у земљи, и тада могло бити замишљено образовање привремене владе (ма да би у оној ситуацији она имала више манифестациони него оперативни карактер), међународни услови то тада још нису допуштали. У тој фази рата, у месецу у коме је одржана скупштина у Бихаћу, Немци проширују окупацију и на дотле неокупирану Виишку Француску (27 новембра улазе у Тулон), а на другој страни Црвена армија прелази у офанзиву код Стаљинграда (19 новембра), успева да опколи немачке снаге (23 новембра), које ће коначно ликвидирати 2 фебруара 1943. Англоамеричке снаге почињу развијати операције у Северној Африци, које ће се успешно завршити у мају 1943. Иако Немци дакле, почињу добијати снажне ударце, који отварају јасну перспективу победе демократских снага, треба још огромних напора да се њихова ратна машина сломије. Водеће силе антифашистичке коалиције немају у то време још праву слику о ономе што се догађа у Југославији и образовање неке привремене владе код нас не би у том часу наишло на њихову подршку. Зато у Бихаћу није могло бити урађено оно што је годину дана касније постало могућно у Јајцу. Али то не умањује значај Првог заседања АВНОЈ-а као прве велике општенародне политичке манифестације збратимљених народа Југославије у којој су они пред целим светом јасно изнели циљеве своје борбе и осуду старог режима. Проглас АВНОЈ-а, издат у Бихаћу 27 новембра, говорио је:

„Наша победа биће потпуна само онда када се народи у ослобођеној својој земљи буду осећали као свој на своме, када буду сами преко својих слободном својом вољом изабраних народно-ослободилачких одбора, солидарним радом свију, као и организацијом у свим гранама наше народне привреде, обезбиједили све услове за један поредак који ће им пружити могућност да остваре истинску и праву демократију и да изграде једну слободну, независну и братску заједницу. Да би се ово постигло, потребна је прије свега јединствена и сложна борба против фашистичког поретка, који нам жели наметнути италијанско-немачка коалиција, као и против старог реакционарног поретка који покушава силом одржати избегличка југословенска влада... Ми не-

ANALI FPD | anali.rs

ћемо стари државни апарат бивших влада, који је данас у служби окупатора; нећемо њене корумпиране петоколонашке издајничке чиновнике и официре, полициске и жандармериске жбире. Исто тако нећемо више ни наметнуте општинске одборе и покварене општинске чиновнике, који су стајали и прије у служби полициских власти, а у зависности од сеоских зеленаша и главешина разних политичких странака, а данас у служби окупатора". У децембру 1942, изјашњавајући се за бихаћке одлуке, Извршни одбор Ослободилачког фронта словеначког народа рекао је у својој изјави: „Крмило судбине народа Југославије узеле су у своје руке истински демократске снаге... У Бихаћу су оцртане прве контуре нове демократске Југославије, народне Југославије, домовине слободних и равноправних народа".

Да се ради о оваквом историском преврату, било је у земљи јасно свима: и народу који се борио за циљеве тога преврата, и његовим непријатељима.

★

Ја сам се нешто дуже задржао на овом почетном периоду, јер је он био најтежи, јер је од правилног постављања задатака и правилног руковођења у овом периоду зависио сав даљи развитак народне борбе. У овом периоду изградиле су се и израсле непобедиве снаге наше револуције и оруђа њене победе.

Година између Првог и Другог заседања АВНОЈ-а донела је обиље важних догађаја у земљи и на међународном терену. Од Стаљинграда и Кавказа Црвена армија прогони Немце до на праг Одесе, у Белорусији до Гомеља, а Кијев је ослобођен почетком новембра 1943. Очигледно је да ништа више не може спречити слом немачке ратне машине, ма да су за ово још потребни гигантски напори и велике жртве, у првом реду Црвене армије, јер други фронт још није ни формиран. На западу фашистичка Италија капитулира у септембру. Наша борба добија широм света популарност и признање. У самој земљи, после шестомесечних славних бојева Четврте и Пете офанзиве, наше снаге и ослобођене територије силно се увећавају, и у часу италијанске капитулације ми смо кадри да у пуној мери искористимо ситуацију створену том капитулацијом. Ми успевамо да италијанско оружје задржимо само за себе и да наша армија буде призната као савезничка војска која сама ратује на нашој државној територији. Кроз тешке борбе и жртве расте непрекидно наша армија, расте ослобођена територија, развија се даље нова државна организација.

ANALI PFB | anali.rs

Стварање АВНОЈ-а дало је потстрек за стварање земаљских већа у појединим земљама, у Хрватској, Словенији, Босни и Херцеговини, Црној Гори. Скупштине тих већа ударају темеље новог поретка у тим земљама као равноправним јединицама заједничке државе.

Сви ти догађаји у Југославији у току 1943 године, у којима се наставља развитак који је био јасан већ у току прве године борбе, дали су борби југословенских народа сасвим одређену физиономију и прикључили рату демократских снага света једну нову појаву: на ратној позорници, у коалицији против фашистичких нападача иступили су као самостална ратујућа страна удружени народи једне државе која је у десет дана рата била остала без војске и наоружања и без државног руководства, која је била раскомадана и раздељена и чији је државни апарат у целини постао апарат окупатора. Показало се да је — у условима светског рата коме је демократски печат дао Совјетски Савез и у коме је прва земља социјализма имала одлучујућу улогу — могућна успешна борба народа једне потпуно окупиране земље против фашистичког окупатора, ако ту борбу носе масе радног народа, ако је та борба руковођена од радничке класе и њене авангарде, Комунистичке партије, и ако издајничка буржоазија буде оборена с власти и спречена да својом издајничком улогом изигра национално-ослободилачку борбу народа. Развој догађаја показао је да је Југославија добила из темеља нову државну организацију, да је она постала нова, истински демократска, народно-демократска држава, изграђена на федеративном принципу који је обезбеђивао пуну равноправност пет југословенских народа у шест земаља у којима они живе. Друго заседање АВНОЈ-а дошло је да одлукама уставотворног значаја потврди ову нову историску ситуацију и прогласи нову, демократску и федеративну Југославију, да новој држави даде врховне органе власти и управе, да утврди и узакони победу Народне револуције.

Декларација Другог заседања и одлуке донете на основу ње на истом заседању биле су темељ новог државног уређења, новог уставног поретка, темељ на коме је две године касније Уставотворна скупштина извршила проглашење Федеративне Народне Републике Југославије. На томе темељу почива Устав ФНРЈ донет у јануару 1946, устави наших шест народних република донети у току 1946 и 1947 и најзад статути аутономних јединица Народне Републике Србије — Војводине и Косова и Метохије — који претстављају завршне каменове уставне изградње Југославије на

ANALI FPD | anali.rs

принципима самоопредељења и равноправности нација и гаранције слободног развитка националних мањина.

Темељи нове Југославије били су, према томе, чврсто ударени на Другом заседању АВНОЈ-а. АВНОЈ, односно његово Претседништво, отпочело је рад на изграђивању нашег новог законодавства, а Национални комитет ослобођења Југославије, у својству привремене владе, водио је отада државне послове.

Одлуке донете у Јајцу снажно су одјекнуле у земљи и у свету. Обавештавање светске јавности о њима преузела је телеграфска агенција Нова Југославија (Танјуг), основана у Јајцу почетком новембра. Требало је неколико дана да свет буде обавештен о свима одлукама. 8 децембра издала је агенција „Рајтер" саопштење о заседању АВНОЈ-а у Јајцу и његовим одлукама, наводећи да су догађаји у Југославији наишли на широк одјек у енглеској штампи. Истог дана заменик министра иностраних послова Велике Британије, Ло, учинио је у Доњем дому следећу изјаву о односу британске владе према догађајима у Југославији: „Наша политика састоји се у томе да у Југославији подржавамо све снаге које пружају отпор Немцима. У датој ситуацији ми подржавамо партизане, указујући им већу помоћ него Михаиловићу, из једноставног разлога што партизани пружају Немцима знатно већи отпор". Сутрадан, 9 децембра, изјавио је државни секретар Сједињених Америчких Држава, Кордел Хел, да ће Сједињене Америчке Државе пружати у Југославији помоћ како партизанима, тако и четницима, и додао је да је Енглеска заузела сличан став и да су Сједињене Државе с њом сагласне. 14 децембра било је у Москви издато саопштење Информационог бироа Народног комесаријата иностраних послова, у коме се, после навођења главних решења АВНОЈ-а, каже:

„Ове догађаје у Југославији, који су већ наишли на пријатељске одзиве у Енглеској и Сједињеним Америчким Државама, Влада СССР сматра као позитивне чињенице, које помажу успешну борбу народа Југославије против хитлеровске Немачке. Они сведоче такође о озбиљном успеху нових вођа Југославије на послу уједињења свих националних снага Југославије.

„Са исте тачке гледишта расматра се у Совјетском Савезу и делатност четника ген. Михаиловића, која, по извештајима којима се располаже, до сада није користила, него је пре нанела штету ствари борбе југословенског народа против немачких окупатора, и због тога није могла а да не наиђе на негативан однос у СССР.

ANALI P.D. | anali.rs

„Совјетска Влада, сматрајући потребним да добије подробније информације о свима југословенским догађајима и партизанским организацијама, решила је да пошље у Југославију Совјетску Војну Мисију, како је то још раније учинила Британска влада."

Овакви су били први јавни изрази односа влада великих савезничких држава према историским одлукама донетим у Јајцу. Даљи развитак показао је да више ништа није могло спречити да једног дана дође и до формалног збацивања монархије и проглашења народне републике, 29 новембра 1945 године, једногласном одлуком Уставотворне скупштине. Ипак су, дакле, за обезбеђење међународног положаја нове државе биле, од заседања АВНОЈ-а у Јајцу, потребне пуне две године борбе и савлађивања многих тешкоћа. Али подршка коју су радне масе давале својој власти била је тако јака и из дана у дан све јача, да смо у тој борби били у стању да за јачање нове државе искористимо и оне мере које смо због међународних обавеза били присиљени да предузимамо.

★

Другови и другарице, господо и госпође,

Још пре сто година, у првом програму за комунисте, у славном „Манифесту" писали су Маркс и Енгелс да је подизање пролетаријата у владајућу класу, да је извојевање демократије први корак у радничкој револуцији и да ће пролетаријат своју политичку власт искористити за то да постепено одузме буржоазији сав капитал, да у рукама државе централизује сва средства за производњу и да што је могуће брже повећа масу производних снага. Лењин и Стаљин учили су нас исто тако да је за пролетерску револуцију освајање власти тек њен почетак и да се основни задатак пролетерске револуције своди на то да се, пошто власт буде освојена, приступи изградњи социјалистичке економике. Наше руководство било је тога у пуној мери свесно. Зато је оно још у току рата предузимало низ мера за одузимање економске базе капиталистичкој класи. Без таквих мера, без одузимања буржоазији њене економске основе и без стварања чврсте економске основице народној власти ова се не би могла учврстити, па ни дуго одржати. Наша Народна револуција, не прекидајући свој развитак, идући без застоја напред, морала је, пошто је власт била освојена, кренути једним могућим правцем, правцем изградње социјализма. Тај задатак прихватиле су радне масе после рата са истим снажним еланом којим су у време рата ишле у оружану борбу. Оне су стварале чуда у обнављању наше

привредног апарата, наше индустрије, рудника и саобраћаја и тиме омогућиле да је наша земља после релативно кратког периода привредне обнове могла поставити велике задатке свог првог Петогодишњег плана. Изграђивање социјализма постало је с постављањем тога плана велики напор, велика тежња и амбиција најширих маса радног народа наше земље.

Конфискацијом имовине издајника и сарадника непријатеља, као и експроприацијом немачке имовине, било је до 1945 године и у 1945 години од целокупне индустрије старе Југославије прешло у руке државе као општенародна својина, 55%, под секвестром државе, дакле опет у државним рукама, било је 27%, а у приватној својини још само 18%. Законом о национализацији прешла је у државне руке у 1946 години целокупна индустрија савезног и републиканског значаја. У приватној својини остало је само око 70% индустрије локалног значаја. Ове године стање је такво да у приватној својини нема никакве индустрије, ни оне локалног значаја. Истим путем ишао је и саобраћај и банкарство.

Што се тиче трговине, било је у 1945 години у приватним рукама 89,2% предузећа и она су у трговинском промету учествовала са 85%. У трећем кварталу ове, 1948 године, остало је у приватним рукама само 2,7% трговинских предузећа, која у промету учествују са 0,6%. Приватни сектор у трговини практично је ликвидиран.

У државним рукама био је 1945 године само 1,7% трговинских предузећа, а у трећем кварталу ове године та предузећа чине 38,8% свих трговинских предузећа. Док је учешће у промету за државна трговинска предузећа износило у 1945 години само 3%, износи то учешће у трећем кварталу ове године 53%.

Снажно је коракнула напред и задружна трговина. Док је у 1945 години задружни трговински сектор имао само 9,1% свих трговинских предузећа са 12% учешћа у промету, има тај сектор у 1948 години, у трећем кварталу, 47,7% свих предузећа са 37,2% учешћа у промету. Трговинска предузећа друштвених организација, каква нису постојала ни у 1945 ни у 1946 години, имају у трећем кварталу 1948 године 10,7% свих трговинских предузећа са 9% учешћа у целокупном трговинском промету.

Социјалистички сектор обухвата, дакле, сву индустрију, рударство и саобраћај, а са задружним сектором обухвата и сву трговину.

ANALI PFB | anali.rs

У пољопривреди је однос друкчији. Државни сектор располагао је у 1946 години са 0,8% укупне обрадиве површине, а на почетку 1948 године са 3%. Задружни сектор — сељачке радне задруге — располагао је 1946 године са 0,4%, а на почетку ове године са 1,5% укупне обрадиве површине. На тај начин располагао је приватни сектор у 1946 години са 98,8%, а на почетку 1948 године са 95,5% укупне обрадиве површине. Тако су индустриска и пољопривредна својина још на супротним половима. То ствара низ проблема. Поред сељака који поштено извршује своје обавезе према држави, јавља се сељак шпекулант који шпекулише са слободним вишковима, или чак не испуњава ни своје обавезе.

★

Способност Југославије да одмах после рата, као држава народне демократије, приступи задатку социјалистичке изградње своје привреде почива на чињеници што су још у току рата били изграђени основни органи народне власти способни да сломију отпор експлоататора, да организују изградњу социјализма, да за остварење социјализма уједине најшире масе радног народа, и што су биле створене масовне народне организације обухваћене општенародном политичком организацијом, Народним фронтом, које организације претстављају чврсто организовану подршку широких радних маса народној власти на пољу социјалистичке изградње. Оне оплођују и претварају у дело руководећу улогу радничке класе и њене авангарде, Комунистичке партије.

Петогодишњи план јесте основна карика за изградњу социјализма у нашој земљи. Према постављеном плану, ми у овој другој години плана остварујемо 70% индустриске производње целокупног Петогодишњег плана, од чега смо у прошлој години остварили 46,1%. У идућој години довешћемо остварење Петогодишњег плана у индустриској производњи на 88%. При томе ми ове године остварујемо 69% Петогодишњег плана производње црне металургије. 83,7% плана производње металургије разнобојних метала, 68,5% производње и прераде угља, 78,4% производње металне индустрије, 68% текстилне индустрије итд. У неким гранама спровођење плана је подбацило, док на другој страни, у неким гранама, успели смо да извршимо и пребацима задатке Петогодишњег плана. План инвестиција остварен је у овој години до 33%, што одговара линији извршења у Петогодишњем плану.

Ако погледамо остварење годишњег плана за 1948 годину, видећемо да је за првих девет месеци ове године план акумулације остварен са 108,4%, план индустриске произ-

АРХИВ Србије | arhiv.rs

водње савезног значаја са 100,7%, план индустриске производње републичког значаја за 97,4%, производња пшенице 112%, кукуруза 118%, план железничког саобраћаја 104%. Заостајемо у плану шумарства и дрвне индустрије, где је сеча дрвета остварена за 80%.

Како се из ових података види, остварење плана иде својим током и план ће бити победоносно остварен упркос свима тешкоћама које су разнолике и које нису малене. Оно је дело правилног руководства и пожртвовног залагања трудбеника, у првом реду радничке класе.

Другови и другарице, господо и госпође,

Ја вас не мислим задржавати рећањем података о успесима постигнутим на разним пољима нашег државног и друштвеног живота. Ја ћу само поменути огромни полет и напредак на културном пољу, који преображава радне масе и ствара новог социјалистичког човека. На свима пољима извршили су народи Југославије у току минулих пет година огроман напредак.

Сви велики успеси постигнути на свима пољима, нарочито у току двогодишњег спровођења Петогодишњег плана, као и успешно савлађивање тешкоћа, снажно подвлаче велики историски значај догађаја чију петогодишњицу данас славимо. Они нашим народима потврђују правилност пута који су изабрали када су пошли у борбу на позив Комунистичке партије, као и сада када јој следе на путу изградње социјализма. Нераскидиво братство и јединство наших народа, јединство радних маса окупљених у Народном фронту, јединство народа и државног руководства, пожртвовани елан трудбеника, неодољива тежња народних маса за срећним животом у миру, култури и благостању, који може бити само дело њихових сопствених руку. богатства којима располаже наша земља — све то чини чврст темељ дубоком уверењу наших радних људи да ће тај велики циљ и постићи под сигурним руководством Комунистичке партије Југославије **и друга Тита.**

Слава јуначким синовима наших народа који су у ослободилачкој борби дали своје животе за срећну будућност, слободу и независност Југославије!

Живели јунаци социјалистичког рада који неуморно и непоколебљиво изграђују своју социјалистичку отаџбину!

Живела Федеративна Народна Република Југославија, братска заједница слободних и равноправних народа!

Моша ПИЈАДЕ

ANALI PFB | anali.rs

ОБЛИЦИ САУЧЕСНИШТВА И ВРСТЕ САУЧЕСНИКА

1. Институт саучесништва један је од најважнијих, али у исто вријеме и један од најмање обрађених проблема у науци кривичног права. Наше кривично законодавство, уопћавајући кривичноправну праксу, правилно поставља овај проблем и даје велике могућности за теоретску обраду. С обзиром на те могућности које пружа наш Кривични законик, и на чињеницу из праксе да се понекад правилно не прави диференцијација видова саучесништва и врста саучесника, покушаћемо да дамо кратак теоретски приказ појединих видова саучесништва и појединих врста саучесника. Мало више ћемо се задржати на најзначајнијој и најопаснијој форми саучесништва, на саучесништву своје врсте и на иницијатору, једном нарочитом виду саучесника који познаје наше кривично законодавство и правосудна пракса.

2. Познато је да кривично дјело може бити учињено од стране једног лица или пак од стране више лица. У првом случају имамо индивидуално извршење кривичног дјела, а у другом под извјесним условима саучесништво. Код саучесништва два или више лица сједињују своју дјелатност у правцу извршења истог кривичног дјела. Према томе саучесништво претставља учествовање два или више лица у извршењу кривичног дјела. При томе између саучесника треба да постоји и одређена унутрашња, субјективна веза. Прва карактеристика саучесништва не изазива никакву сумњу у питању самог појма саучесништва, јер је опће позната чињеница да нема саучесништва гдје само једно лице учествује у извршењу кривичног дјела. Међутим, друга карактеристика саучесништва, која се изражава у нужности постојања одређеног унутрашњег односа између саучесника, изазива тешкоће. У теорији кривичног права поставља се питање да ли је за саучесништво нужно постојање одређене везе између саучесника, и ако јесте, онда каква треба да буде та веза.

ANALI PFB | anali.rs

Неки теоретичари држе да саучесништво постоји и тамо где постоји и само случајно сједињавање дјелатности неколико лица у извршењу истог кривичног дјела, под условом да та лица теже истом циљу. Ово је становиште прихваћено у уџбенику за правне школе „Совјетско кривично право — опћи дио" од 1938 г., који је и код нас преведен за потребе студената Правног факултета у Београду 1946 г. Одмах пада у очи да ова теза занемарује значај субјективне везе између лица која дјелају, да пориче органско јединство саучесништва и да на тај начин своди саучесништво на обичан стицај криваца. На примјер, А је оборио стабло у државној шуми у намјери противправног присвајања, али се из непознатих разлога предомислио и отишао је не однијевши дрво. Послије извјесног времена наишао је Б, оборено дрво однио својој кући и противправно га присвојио. По изложеном схватању А и Б се појављују као саучесници, јер овдје постоји умишљајно учествовање два лица у извршењу кривичног дјела.

Постоји друго становиште, по коме се за постојање саучесништва тражи договор, односно претходни споразум између саучесника. Тако је на пример совјетски правни писац Лаптев тврдио: „Саучесништво по совјетском кривичном праву може да се дефинише као учествовање неколико лица у извршењу једног или више кривичних дјела које је основано на споразуму".[1]) По првој поставци појам саучесништва претјерано се проширује, а по другој напротив претјерано се сужава, те ни једну ни другу поставку напредна правна наука не може да прихвати. Док једна занемарује значај субјективних момената код саучесништва, друга субјективну везу поставља само у једној нарочито израженој форми, у форми претходног споразума. Социјалистичка правна наука, дијалектички повезујући субјективне и објективне елементе у њиховој равномјерности и јединству, открива и даје истинску садржину појму саучесништва. Саучесништво не може да претставља неку случајну везу у дјелатности два или више лица у вршењу кривичног дјела, нити се тражи код саучесништва да субјективна веза има тачно одређену форму, односно нарочити степен интензитета. Случајном везом се не ствара саучесништво, а саучесништво може да постоји и без претходног споразума саучесника. А. Н. Трајнин у својој монографији „Учење о саучесништву" појму саучесништва даје овакав садржај: „Саучесништво

[1]) Лаптев, Саучесништво по совјетском кривичном праву, „Совјетска јустиција", 1938 г., бр. 23—24, стр. 13.

ANALI PF | anali.rs

није случајни стицај дјелатности неколико лица. Саучесништво, с друге стране, није дјелатност неколико лица која би била обавезно заснована на претходном споразуму. Између саучесника мора да постоји субјективна веза. Зато саучесништво мора да се дефинише тачније као заједничко извршење од стране неколико лица једног те истог кривичног дјела, при којем барем потстрекач и помагач знају о дјелатности извршиоца. Гдје не постоји између учесника ова минимална субјективна веза, тамо нема ни саучесништва. Гдје пак ова веза добија интензивније форме, тамо она служи за разликовање појединих видова саучесништва"[2]).

Према томе нема саучесништва гдје су два или више лица учествовала у извршењу истог кривичног дјела, а ниједно од тих лица није знало о дјелатности другог или ако бар потстрекач и помагач нијесу знали о дјелатности учиниоца кривичног дјела. То, међутим, не значи да извршилац кривичног дјела мора да зна да је потстрекнут на извршење дјела или помогнут у извршењу дјела. Из наше праксе код откупа житарица познато је да су извјесни богати сељаци давали отпор откупу. У давању овога отпора служили су се они разним облицима криминала, па су, маскирајући своју улогу потстрекача, некада издалека наводили сиромашне и средње сељаке да саботирају откуп, а ови нијесу увјек ни могли да примјете да су постали жртвом потстрекавања. У многим случајевима није постојала узајамна обавјештеност о кривичној дјелатности, „знање о заједничком раду", па је ипак постојало саучесништво. Тако и у конкретном случају, и ако потстрекнути нијесу знали о дјелатности потстрекача, довољно је да су потстрекачи знали за дјелатност потстрекнутих, па да имамо саучесништво.

С обзиром на карактер и степен субјективне повезаности саучесника разликујемо три облика саучесништва, и то: 1) обично саучесништво; 2) саучесништво по претходном споразуму и 3) саучесништво своје врсте (sui generis). Сваки од ових облика саучесништва има своје особене црте по којима се међусобно разликују, и сваки од њих има различит степен друштвене опасности.

Код обичног саучесништва, лица која учествују у извршењу кривичног дјела знају да у том дјелу учествује неколико лица, или то знају бар потстрекач и помагач, али ту нема претходног споразума између саучесника. Ово је најмање опасан вид саучесништва. На примјер: лице А тако

[2]) А. Н. Трајнин, „Учење о саучесништву", Москва, 1941 год., стр. 77.

ANALI PFB | anali.rs

вјешто и издалека наводи лице Б да изврши крађу код лица В, да лице Б не примјећује потстрекавање, и оно заиста изврши крађу. Као обично саучесништво сматрамо и случајеве кад неколико лица извршују кривично дјело у својству саизвршилаца, тј. кад ова непосредно учествују у извршењу кривичног дјела као извршиоци дјела код којих није било претходног договора и то тако да свако од њих зна за дјелатност другог. Тако на примјер, лице А опази да лице Б сјече младу шуму власништво државе. Лице А се придружи лицу Б и они заједнички униште један комплекс те шуме.

Други вид саучесништва претставља такво учествовање више лица у извршењу кривичног дјела, гдје се та лица претходно договоре, односно споразумију о извршењу дјела. Друштвена опасност саучесништва ове врсте већа је од друштвене опасности обичног саучесништва, јер се у њему појављује смишљено удруживање снага више лица ради остварења друштвено опасне дјелатности.

Најсложенији и најопаснији вид саучесништва јесте саучесништво своје врсте, или како се оно још назива и саучесништво нарочито врсте. Овај облик саучесништва претставља учествовање у разним удруживањима организованим ради вршења кривичних дјела. Саучесништво своје врсте претставља такав вид саучесништва у коме кривична дјелатност саучесника добија интензивније, оштрије форме. Код саучесништва своје врсте кривична се дјела врше организованим путем, путем разних организација, као што су банде, завјере и друга злочиначка удружења и учешћем у њима. По томе се ова врста саучесништва и разликује од обичног саучесништва и саучесништва квалификованог претходним споразумом. И код саучесништва своје врсте постоји споразум између саучесника, али такав споразум који има одређене организационе облике. Као што знамо форма организовања кривичне дјелатности код тога саучесништва има карактер банди, завјера и других злочиначких удруживања, у чему се баш и испољава организациона особеност, коју немају прва два облика саучесништва. Питање организационих форми нема важности за даље диференцирање саучесништва своје врсте. То што на подручју ове кривичне дјелатности имамо у једном случају банду, у другом завјеру, или коју другу злочиначку организацију, није од утицаја на сам карактер саучесништва своје врсте, нити изазива потребу да се овај облик саучесништва даље дијели на неке подврсте. Саучесништво своје врсте исцрпљује све ове организационе облике кривичне дјелатности. „Саучесништво своје врсте, — пише А. Н. Трајнин, — јесте виши степен

ANALI PFB | anali.rs

заједничке кривичне дјелатности. Овдје између лица која заједнички дјелају не само да постоји претходни споразум, по чему се саучесништво своје врсте разликује од обичног саучесништва, него постоји споразум који је добио стабилније организационе облике, по чему се саучесништво своје врсте разликује од квалификованог саучесништва. Саучесништво своје врсте јесте трајно саучесништво, готов људски апарат за вршење кривичних дјела. Зато забрањено удруживање претставља друштвено опасну појаву, усљед саме чињенице свог постојања."[3])

Разлог за издвајање овог саучесништва у самосталан облик лежи у чињеници што ту постоји обједињена дјелатност у једном људском колективу који иде за друштвено опасним циљевима, и што таква дјелатност претставља повећану друштвену опасност. Већ смо раније нагласили да облик обједињавања кривичне дјелатности није од утицаја на даље диференцирање саучесништва своје врсте, јер то нема никаквог ни теоретског ни практичног значаја. Степен друштвене опасности даје посебну боју овом облику саучесништва, и не може да се сведе на просту разлику у степеновању опасности између појединих видова саучесништва. Ово стога што повећана друштвена опасност код саучесништва своје врсте има своје специфичне црте и посебности. Постоји више разлога због којих овај облик саучесништва претставља најтежи вид криминала. Сам факат постојања таквих организација чији се злочиначки план дјелатности коси са правним поретком наше земље претставља по себи друштвену опасност већег интензитета. У нашој земљи кривична дјелатност у виду саучесништва своје врсте претставља фактичку друштвену опасност, и то конкретну, стварну опасност по друштво, а не неку замишљену опасност. Ова опасност потиче отуда што је кривично дјело код нас управљено противу интереса огромне већине народа, радног народа који има у својим рукама власт и основна средства за производњу, што је остварено на челу са радничком класом а под руководством КПЈ кроз ослободилачку борбу и народну, социјалистичку револуцију. Напротив у буржоаској држави „кривична" дјелатност у облику саучесништва своје врсте усмјерена је против интереса буржоазије, која је владајућа и мањинска класа у таквој држави. Због тога таква дјелатност и није опће опасна, није опасна по интересе огромне већине народа, него по уски круг владајуће класе.

[3]) А. Н. Трајнин, „Учење о саучесништву", Москва, 1941 год., стр. 81.

ANALI PFB | anali.rs

Појачана друштвена опасност овог вида саучесништва потиче и отуда што та форма дјелатности претставља саучествовање трајнијег карактера и што ту дјелује група, више лица организованих и повезаних у један људски колектив. Постојање таквог удруживања олакшава напад на заштићене друштвене односе који су владајући у одређеној држави, даје могућност за напад већег обима усљед већег броја учесника и обимнијих средстава, или пак омогућава напад новим формама борбе и на „префињен начин", усљед чињенице непријатељског и подземног рада таквих удруживања. Криминална дјелатност може да буде с једне стране замашнија и интензивнија, а с друге стране подземна и скривена. Овим путем врше се и најопасније и најтежа кривична дјела, она дјела за чије је извршење нужно више организаторске способности и више „истанчаности". Али се њихова дјелатност не ограничава на вршење ових најтежих дјела. Иницијатори, организатори и припадници поменутих организација не застају у својој злочиначкој активности ни кад су у питању мање опасна дјела, као што су крађе, фалсификати, преваре, клевете итд.

У свијетлости наше стварности излазе на површину и друге чињенице које су од утицаја на степен интензитета друштвене опасности саучесништва своје врсте. Нарочита опасност злочиначких организација долази и отуда што се оне повезују са међународном реакцијом и ослањају на њу. Било да се ради о оружаним бандама, завјерама, терористичким групама, терористичко-шпијунским организацијама и другим противнародним удружењима, увјек од њих долази и већа опасност усљед те њихове повезаности и зависности од разних империјалистичких клика. Чињенице говоре, и то није никаква тајна, да империјалистичке силе, а на првом мјесту САД, у тежњи да ослабе антиимперијалистички, демократски фронт у свијету, настоје да оживе фашизам и у том циљу подупиру и помажу ове одређене организације, дају им директиве и финансирају их. То је разлог због кога наши непријатељи у земљи и ван наше земље налазе упориште код империјалистичке реакције. Подршка коју империјалисти пружају реакционарним елементима у земљи и издајничкој емиграцији има различите форме, од хушкачке пропаганде монополисане штампе па до покушаја директног мјешања у унутрашње ствари земље. Међународни монополисти, — кад не могу мирним путем, — они криминалним дјеловањем, кршећи све међународне обичаје и правила, настоје да се умјешају у унутрашњи живот појединих држава, а нарочито то покушавају у земљама народ-

ANALI PF Pravni.rs

не демократије. Низ политичких процеса одржаних у нашој земљи издајничкој реакцији, организаторима шпијунаже, саботаже, диверзија и других терористичких аката јасно говоре о томе да су се разне злочиначке организације код нас свеле на обичну агентуру међународног империјализма, лишене политичке платформе и сваког програма, и да су њихови организатори и чланови обични плаћеници разних најреакционарнијих империјалистичких кругова у иностранству и њихових шпијунских центара; да су ове организације најобичније средство у рукама међународних монопола ради спровођења у дјело њихових злочиначких планова управљених противу нове Југославије.

Као што је истакнуто у совјетској и нашој кривичноправној науци[4]), основи кривичне одговорности код саучесништва не мјењају се, већ остају исти као и код индивидуалног извршења кривичног дјела. Сем објективне везе — узрочности, и субјективне везе — виности, институт саучесништва не познаје друге основе кривичне одговорности. Али виност код саучесништва своје врсте добија неке нове црте с обзиром на извјесне особености овог облика криминалне дјелатности о којима смо већ говорили. Познато је да и код индивидуалног извршења кривичног дјела виност не мора да садржи у себи познавање друштвено опасних последица у свим посебностима, она не мора да обухвата без изузетка све околности дјела. На примјер, код крађе новчаника крадљивац не мора да зна количину и врсту новца који се у новчанику налази, тј. његов умишљај не мора да обухвати и све те околности да би дјело крађе постојало. Пошто се код саучесништва не мјењају основи кривичне одговорности, а саучесништво своје врсте претставља нарочиту, особену форму дјелатности, то ово непознавање свих конкретних околности дјела добија код саучесништва своје врсте још шире оквире него код индивидуалног извршења кривичног дјела. Тако при учествовању у злочиначким организацијама, члан организације може и да не зна за многе стварне околности разорне дјелатности те организације, нити за све припаднике те организације, па да одговара за њихов рад као саучесник који поступа са умишљајем. Не смијемо испустити из вида карактер и организационо оформљење ових организација, којима стоје на путу многе препреке и сметње у њиховом организовању, те је због тога конспиративност

4) А. Н. Трајнин, „Учење о саучесништву" Москва, 1941 год., стр 65 и Коментар опћег дијела Кривичног законика, издање „Архива за правне и друштвене науке", 1948 године, стр. 96, 98 и 103.

ANALI PFB | anali.rs

најчешћи пратилац дјелатности ове врсте. Баш ова чињеница указује на то да поједини припадници организација не морају да знају један за другога, нити морају да знају за поједина почињена кривична дјела, па да ипак кривично одговарају. Међусобно познавање припадника злочиначких организација или познавање сваког појединог дјела није битно, јер то њих не уједињује у њиховој злочиначкој дјелатности. То што њих у њиховој дјелатности везује јесте истовјетни циљ коме теже. Познавање ових циљева даје садржај умишљају иницијатора, организатора и чланова ових организација, те ако они познају ове циљеве, онда можемо да тврдимо да постоји умишљај у његовом посебном значењу за саучесништво. На исто становиште стао је и наш законодавац кад је у чл. 27 Кривичног законика — Општи дио регулисао одговорност иницијатора, организатора и припадника разних злочиначких организација. У свијетлости оваквог схватања кривичне одговорности за саучесништво своје врсте треба анализирати одбрану оних учинилаца одговорних за разна кривична дјела почињена у форми саучесништва своје врсте који у своју одбрану аргументирају да чланови организације морају да знају један за другога и да буду мање више у ускоj вези један са другим да би се могло говорити о некој њиховој кривичној одговорности за та дјела.

Кривично право старе Југославије познавало је све видове саучесништа. У Кривичном законику — Општи дио од 27 јануара 1929 г. говорило се о потстрекавању и помагању, док су поједине врсте кривичних дјела која се остварују саучесништвом своје врсте биле инкриминисане или у посебном дијелу означеног Кривичног законика или у специјалном Закону о заштити јавне безбједности и поретка у држави од 6 јануара 1929 године. Једна општа одредба о саучесништву своје врсте и о одговорности за такво саучесништво која би начелно поставила ствар није постојала онамо гдје јој је било мјесто, тј. у Општем дијелу законика. То је претстављало и једну непотпуност закона, и значило несагласност између општег и посебног дијела законика. Међутим наш нови Кривични законик — Општи дио у свом члану 27 предвиђа општу одредбу о саучесништву своје врсте и о одговорности организатора, иницијатора и припадника злочиначких удруживања, и у том погледу значи један корак даље у разради овог института, једну новину коју не познаје ниједан други кривични законик. Овим је створена законска могућност да се одговорна лица за кривична дјела извршена у форми саучесништва своје врсте правилно гоне и кажњавају.

ANALI PFB | anali.rs

Учење о нарочито опасној форми саучесништва, о саучесништву своје врсте, о његовом карактеру и особеностима, заузима врло важно мјесто у плану научне обраде и разумјевања нашег новог кривичног права, које је као дио правног система „по својим основним обиљежјима и правним институтима социјалистичко право на одређеном ступњу развитка".[5]) Већ су у току народноослободилачке борбе непријатељи народа и издајници своју противнародну дјелатност спроводили путем разних злочиначких удруживања и учествовањем у њима. Познате су нам разне форме борбе против народа познатих злочиначких организација и банди Драже Михајловића, Павелића, Недића, Рупника и др. Тако, саучесништво које се испољавало у организовању или учествовању у квислиншким организацијама већ од првих дана народног устанка добијало је најопаснији карактер. Противу наших народа у најсудбоноснијем периоду наше историје на страну окупатора стали су владајући кругови старе Југославије, буржоазија, класно повезана са окупатором, у тежњи да очува своје економске позиције, да поврати стако. Њезина се дјелатност свела на злочиначку дјелатност на прљаву улогу плаћених слугу и агената међународног империјализма.

Прве одредбе о саучесништву своје врсте налазимо у „Одлуци Словеначког народно-ослободилачког одбора од 16 септембра 1941 год. о заштити словеначког народа и његовог покрета за ослобођење и уједињење". Тач. 3 чл. 1 ове одлуке гласи: „Издајник је ко због својих личних или себичних, групних користи организује или одвраћа народне силе у циљу борбе против ослобођења словеначког народа или пружа за такву борбу помоћ било каквим средствима". У другом одељку се каже „смрћу ће се казнити ко се удружује или сарађује са окупаторима на начин који окупатору пружа могућност позивања на наклоњеност и оданост словеначког народа". Они који су организовали таква удруживања били су издајници и најстрожије су кажњавани. Ове прве одредбе карактеристичне су за прве дане народне револуције, када је окупатор свим силама настојао да угуши отпор народних маса.

У доцнијим упутствима, одлукама и уредбама Врховног штаба налазимо одредбе о овој врсти саучесништва. „Објашњење и упутство за рад Народно-ослободилачких одбора у ослобођеним крајевима", које је издао Врховни штаб у

[6]) др Јосип Хрнчевић: „Поглед на право ФНРЈ" (Наша законитост — часопис за правно просвећивање, Загреб, 1948, бр. 3—4, стр. 43).

ANALI PFB | anali.rs

Фочи фебруара мјесеца 1942 г., одређује да се народним непријатељима имају сматрати „све активне усташе или њихови организатори или помагачи". У „Правилнику Главног штаба НОВ и ПОС о раду бригадних и подручних судова" од августа и октобра мјесеца 1943 г. изричито се инкриминише активно учествовање у злочиначким организацијама као што су „Бијела гарда", „Плава гарда" и домобранци. Према томе овим актима посебно је био регулисан најопаснији вид саучесништва у форми учествовања у разним непријатељским организацијама, које су уз подршку окупатора водиле отворену борбу против наших народа. Класна повезаност са окупатором, тежња да се очувају класне позиције, да се поврати старо одвела је реакционарне елементе бивше Југославије у наручје окупатора, у издају. Маршал Тито у уводном чланку првог броја „Комуниста" пише: „Страшна трагедија која је погодила наше народе са окупацијом и издајом реакционарних владајућих клика, отворила је свим родољубима очи. Због издаје и кукавичлука бивших владајућих клика, због протународне политике бивших режима, народи Југославије замрзли су оно старо и чврсто ријешили да се оно никад више не врати. Само тиме се може објаснити чињеница да су наши народи водили тако бескомпромисну борбу противу домаћих издајника као што је био Дража Михајловић, који је сарађивао са окупаторима у првом реду због тога што је хтио да се поврати стари режим, режим националног угњетавања и социјалног израбљивања. Сарадња Недића, Михајловића, Рупника и нечувеног злочинца Павелића са окупаторима, — све је то такође отворило очи најширим масама народа".

Већи развитак добиле су одредбе о саучесништву своје врсте у Уредби о војним судовима од маја мјесеца 1944 г. У чл. 13 Уредбе дата је дефиниција ратног злочина, која је у складу са концепцијом која је дошла до изражаја у току Другог свјетског рата и послије његовог окончања, и у разним међународним декларацијама и споразумима. Овом уредбом било је регулисано и питање кривичне одговорности за саучесништво у виду учествовања у разним злочиначким организацијама као што су „усташке и четничке оружане формације", „остале оружане формације", „терористички апарат и терористичке наоружане формације" итд. (чл. 13 и 14 Уредбе).

По ослобођењу наше земље овај институт прво је био разрађен у Закону о кривичним дјелима противу народа и државе. У чл. 3 овог закона било је предвиђено саучесништво у форми учествовања у „оружаним бандама", „гру-

ANALI PFB | anali.rs

пама", „наоружаним војничким и полицискim формацијама", „терористичком апарату" и „удружењима са фашистичким циљевима" ради вршења кривичних дјела противу народа и државе. Разни организациони облици криминалне дјелатности обухваћени овим саучесништвом одражавају стварност борбе наших народа противу окупатора и домаћих издајника, који су се служили разноврсним методама и формама борбе на штету народне револуције. Са даљим развојем нашег кривичног законодавства, правосудна пракса је као нужно наметала ревидирање ових прописа. Због тога је ваљало донијети једну опћу, начелну одредбу о саучесништву своје врсте, којој је било мјеста у Опћем дијелу Кривичног законика. То је питање напокон нашло своје ријешење у чл. 27 Кривичног законика, који нормира саучесништво у виду учествовања у разним организацијама, бандама, завјерама и другим удружењима. Законик не даје дефиницију ових организација, те пада у задатак теорији да да научну оцјену и дефиницију појединих врста ових удружења.

3. Остављајући по страни питање основа кривичне одговорности код саучесништва своје врсте, као и питање кривичне одговорности организатора, иницијатора и припадника организација, банди, завјера и других злочиначких удружења, која су третирана у Коментару Кривичног законика — Опћи дио, потребно је овдје истаћи питање класификације саучесника, како га поставља наша правна пракса и текуће законодавство.

Саучесници су она лица која сједињују своју дјелатност у правцу извршења истог кривичног дјела, тј. она лица која саучествују у извршењу истог кривичног дјела, која чине кривично дјело у форми саучесништва. Међутим, саучесници не дјелају једнако, они се по својој дјелатности међу собом разликују, тако да постоји типско разликовање саучесника с обзиром на њихову улогу и функцију у односу на кривично дјело. Знамо да неки саучесници организују извршење кривичног дјела, неки пак наводе на извршење дјела, други доприносе извршењу дјела, а неки непосредно извршују кривично дјело. Из овога видимо да постоје извјесне карактеристичне црте и особености у дјелатности саучесника по којима се они диференцирају. Баш те специфичности чине основу на којој напредна правна наука гради класификацију саучесника.

Али диференцирање појединих врста саучесника има и други значај. Иако се за кривичну одговорност саучесника траже исти основи кривичне одговорности, то ипак не значи

ANALI PFB | anali.rs

да постоји једнака кажњивост саучесника. Друштвена опасност појединих врста саучесника није једнака. Као што и улоге саучесника нијесу исте и једнаке, није једнака ни друштвена опасност њихова. Усљед тога је и кажњивост саучесника издиференцирана. Из свега овога закључујемо да специфичност у кривичној дјелатности саучесника одређује не само нужност класификирања саучесника, него даје и основу за диференцирање њихове кажњивости. Због тога је необично важно у пракси правити разлику међу појединим врстама саучесника.

Социјалистичка наука кривичног права, полазећи од природе саучесништва и правне праксе у питању класификирања саучесника, отступа од уобичајеног разврставања саучесника како то чини бурожоаско кривично право. Она се не задржава само на давно познатим врстама саучесника, на потстрекачу и помагачу, него поставља нову класификацију, разликујући слиједеће врсте саучесника: организатора, потстрекача, помагача и извршиоца. Наше кривично законодавство и правна пракса отишли су у том погледу нешто даље, те поред поменуте четири врсте саучесника познају још и иницијатора као посебну врсту.

Како организатор претставља најопаснијег и најзначајнијег саучесника, то ћемо почети са њим. Улога организатора конкретно се испољава у томе што ствара злочиначка удруживања, што врбује чланове за та удруживања, поставља и разрађује планове извршења кривичних дјела и што руководи њиховим извршењем. Организатор има водећу улогу у саучесништву. Нарочито се то уочава кад се улога организатора анализира у свијетлости кривичне дјелатности у форми саучесништва своје врсте. Тада видимо колико је друштвено опасна фигура организатора, који служи као стожер око кога се одвија криминална дјелатност. Организатор организује, повезује и даље развија кривичну дјелатност.

Још од првих дана оружаног устанка противу окупатора и домаће издајничке буржоазије нарочита важност је указивана борби противу организатора злочиначке активности на штету народноослободилачке борбе. То је нашло свог правног израза у раније поменутим прописима и упутствима, који су садржавали и одредбе о саучесништву своје врсте. Одговорност организатора за злочиначки рад доцније налазимо формулисану у Уредби о војним судовима, а по ослобођењу земље у Закону о кривичним дјелима против народа и државе. У Кривичном законику — Опћи дио налазимо одредбу о одговорности организатора злочиначких удру-

живања, по којој организатори одговарају: 1) за сва дјела која су обухваћена злочиначким планом дјелатности удруживања и 2) за сва појединачно учињена кривична дјела која произилазе из тог плана (чл. 27). Ова одредба има опћи карактер, као што смо то већ раније нагласили.

Под потстрекачем подразумијевамо оно лице које наводи другога на извршење кривичног дјела. Потстрекач, дакле, изазива код другога одлуку на извршење кривичног дјела. Због тога је потстрекач интелектуални творац кривичног дјела, који сам не учествује непосредно у извршењу кривичног дјела, већ увлачи другог у кривичну дјелатност.

Потстрекач може да врши потстрекавање у разним формама, било самом мимиком, позивом, гестом или неким другим радњама. И начини потстрекавања могу бити различити, јер потстрекач може да се послужи уговором, обећањем, подмићивањем итд.

У неким кривичним законицима се у самом законском тексту одговарајуће одредбе набрајају начини потстрекавања. Наш Кривични законик није пошао тим путем, већ даје једну опћу формулацију појма потстрекавања. Тако чл. 24 ст. 1 Кривичног законика гласи: „Ко другог са умишљајем потстрекне да учини кривично дјело, кривично је одговоран као да га је сам учинио". Свакако да је наш законодавац изабрао овај пут стојећи на правилном становишту да се суштина потстрекавања не састоји у самом начину потстрекавања, већ у чињеници да је потстрекач стварно навео другог на извршење кривичног дјела. Иначе питање начина који се употребљавају при потстрекавању треба да буде предмет теорије а не закона.

Поред потстрекача и помагач претставља типичног саучесника, кога познаје буржоаско кривично право. Напредно кривично право не одбацује разликовање саучесника на потстрекаче и помагаче, јер оно одговара самој природи и карактеру саучесништва, и налази пуну потврду у правосудној пракси. Само што напредно кривично право проширује уске оквире у диференцирању саучесника и поставља нову класификацију њихову, о чему смо раније говорили.

Као што и сама ријеч каже помагач је оно лице које доприноси извршењу кривичног дјела, тј. које помаже другом лицу у извршењу кривичног дјела. Помагач има особену улогу, која се разликује од осталих видова саучесника. Помагање постоји само у случају ако је помагач својом дјелатношћу утицао на развој догађаја тако да је омогућио или олакшао остварење дјела.

ANALI PFB | anali.rs

Радње којима се доприноси извршењу кривичног дјела могу бити различите. Наш их је законодавац у чл. 24 ст. 2 Кривичног законика примјерице набројао, али не и исцрпно, таксативно.Значи да помагач може допринијети, извршењу кривичног дјела и на други начин, који није обухваћен законском формулацијом наведеног прописа. И прије доношења Кривичног законика — Општи дио, још од почетка ослободилачке борбе имамо одредбе које говоре о помагачу. То су оне исте одредбе на које смо се позвали кад смо третирали питање организатора.

Поред потстрекача и помагача, трећи вид саучесника који носи традиционално рухо јесте извршилац. Извршилац је физички аутор кривичног дјела, он непосредно извршује кривично дјело. Извршилац непосредно остварује биће друштвено опасне радње, кривичног дјела. Према томе извршилац убија, саботира, шпијунира, поткрада итд. Али ове друштвено опасне радње може непосредно да учини и једно лице ван саучесништва, као непосредни учинилац дјела. Међутим, ми овдје не мислимо на таквог извршиоца, већ на извршиоца кривичног дјела у склопу саучесништва. Због тога је немогуће да овај извршилац-саучесник буде сам, јер он дјела заједнички са другим лицима-саучесницима, а не индивидуално. Саучеснике пак који непосредно извршују исто кривично дјело називамо саизвршиоцима. На примјер, лице А и Б заједно краду жито у задружном магацину или туку лице В. Међутим, за разлику од ових саизвршилаца, типичним саучесницима сматрају се: организатор, потстрекач, помагач и иницијатор.

Горња излагања о саучесницима — потстрекачу, помагачу и извршиоцу — као посебним врстама саучесника, треба закључити кратким осврtом на одредбу чл. 27 ст. 2 Кривичног законика — Општи дио. Тамо је регулисано питање одговорности припадника организација, банди, завјера и других злочиначких удруживања. У закону је одређено да таква лица, у случају да се стекну услови из цитиране одредбе, одговарају као саучесници за сва учињена кривична дјела која су произишла из злочиначког плана дјелатности тих удруживања. Овом законском одредбом није уведена нека нова врста саучесника-припадника злочиначких удруживања, као што је то случај с одредбом чл. 27 ст. 1 истог законика, у којој је ријеч о иницијатору и организатору као о посебним врстама саучесника. Одредба чл. 27 ст. 2 — регулишући питање кривичне одговорности припадника злочиначких удруживања — уствари предвиђа специјалне случајеве дјелатности већ познатих врста саучесника-потстре-

ANALI PFB | anali.rs

кача, помагача и извршиоца у оквиру саучесништва, и то кад се они у својој дјелатности појављују као припадници злочиначких удруживања. Ово због тога што дјелатност припадника злочиначких удруживања може значити у извјесним случајевима потстрекавање осталих чланова удруживања на извршење одређених кривичних дјела, или помоћ у извршењу кривичних дјела[6]) или само извршење кривичних дјела од стране припадника организација у оквиру и у интенцијама злочиначког удруживања.

Осим ове четири врсте саучесника, као што смо то раније само поменули, наша правна пракса и позитивно кривично законодавство познају још један вид саучесника. Одредба чл. 27 ст. 1 Кривичног законика — Опћи дио говори о иницијаторима, које Закон о кривичним дјелима против народа и државе назива покретачима. И Уредба о војним судовима знала је за овај вид саучесника под именом покретача. У цитираном члану Кривичног законика наводи се: „Иницијатори и организатори који ради вршења кривичних дјела стварају или искоришћују организације, банде, завјере и друга удружења, кривично су одговорни за сва дјела која су обухваћена злочиначким планом дјелатности тих удруживања и за сва појединачно учињена дјела која су произишла из тога плана". Овом одредбом законодавац је предвидео институт саучесништва своје врсте и одговорност саучесника, али се није упуштао у дефинисање појединих врста саучесника. Овдје је тежиште постављено на самом појму саучесништва своје врсте и на питању кривичне одговорности за то саучесништво, а не и на питању дефинисања појединих саучесника. Свакако да је то законодавац препустио теорији.

Према томе, кад је наш законодавац при формулацији саучесништва своје врсте и питања одговорности саучесника за саучесништво ове врсте поставио и означио као саучесника, поред организатора, и иницијатора, он је тиме истакао један нови вид саучесника, коме припада одвојено мјесто у класификацији саучесника. За то налазимо потврду и у нашој правној пракси. Неправилно би било схватити да је законодавац за исту врсту саучесника употребио два термина, јер то не би имало никаквог ни практичног ни теоретског смисла ни важности. Када анализирамо улоге и функције појединих саучесника, долазимо до закључка да се фигура иницијатора издваја у самосталан вид сауче-

[6]) Види ближе о томе Коментар Кривичног законика — Опћи дио, изд. „Архива за правне и друштвене науке", 1948 г., стр. 110.

ANALI PFB | anali.rs

сника. Иницијатор није онај који ствара или искоришћује организације, банде итд., који врбује њихове чланове, поставља и разрађује планове и руководи њиховим извршењем, али он може да врши ту улогу. Његова улога нема оне дубине која се тражи од организатора у односу на стварање и дјелатност злочиначких организација. Иницијатор, то је онај који покреће, иницира стварање злочиначких организација, како да се поставе и разраде планови извршења кривичног дјела итд. Иницијатор је субјекат који је интелектуални аутор и зачетник стварања и искоришћавања злочиначких организација. Он врши покретачку улогу у кривичној дјелатности, стоји испред припадника ових организација и истиче се својом фигуром. Њега не можемо свести на обичну фигуру потстрекача и помагача. Он је друштвено опаснији од њих. Он носи у себи многе особине организатора, потстрекача и помагача, али има и своја особена својства, по којима се разликује од њих. Због тога, држимо да не бисмо смјели улогу иницијатора свести и изједначити са улогом организатора и да би сваки такав покушај у нашој теорији био погрешан. Ми налазимо да је наша правна пракса указала на један нови вид саучесника са својим специфичним особинама и цртама, са својом посебном улогом и функцијом, и да је то наш законодавац и правно оформио у Кривичном законику. Тај нови саучесник јесте иницијатор. Због тога би нужно било проширити досадашње круте оквире у класификацији саучесника и довести их у склад са правном праксом и нашим новим Кривичним закоником. Сматрамо да наша правосудна пракса и кривично законодавство познају пет врста саучесника и то: иницијатора, организатора, потстрекача, помагача и извршиоца, и да би свака друга класификација претстављала одударање од наше правне стварности.

4. На завршетку наглашавамо да проучавање облика саучесништва и врста саучесника поред осталог у пракси треба да омогући да се правилно усмјери линија казнене политике. Нама се у сузбијању и спречавању криминалитета намеће као важна обавеза упорна и немилосрдна борба противу свих непријатеља ове земље, противу свих оних који покушавају да нанесу штету револуционарним тековинама наших народа. Једно од средстава те борбе, поред будности државних органа и будности и активности широких радних маса народа, јесте кривично гоњење. Да би ово гоњење било успјешно, потребно је да се испуне извјесни услови. Један од врло важних услова јесте наш идеолошко-политички и стручни ниво. Лењин на једном мјесту ка-

ANALI PIP | anali.rs

же: „Одлучности ми имамо доста. Али нема знања да се ухвати довољно брзо одговарајући број шпекуланата, мародера и капиталиста — нарушитеља совјетских мјера". Ово моћно оружје за борбу о коме говори Љењин ми ћемо стећи ако се стално наоружавамо науком марксизма-љењинизма и напредном правном науком, и ако у свакидашњој пракси стичемо вјештину и искуство у откривању кривичних дјела и проналажењу њихових учинилаца.

Јово ЦРНОГОРЧЕВИЋ

ANALI PFB | anali.rs

ПОЈАМ ИМОВИНЕ У ГРАЂАНСКОМ ПРАВУ*

Појам имовине је један од најмање рашчишћених појмова у грађанском праву. Међутим, он је један од кардиналних појмова целог грађанског права, јер, као што ћемо покушати да докажемо у току овог рада, грађанско-правни односи су у суштини имовински односи.

I. 1. У свакодневном говору, и код правника, имовина се најчешће меша са својином или са скупом економских добара која припадају једном лицу. И у самом законодавству реч имовина се употребљава у разним значењима, а најчешће се меша са речју својина.

Тако, на пр., Уредба о укњижењу права својине на државној непокретној имовини од 11 јула 1947 г. у чл. 1 уместо речи „непокретност" или „непокретне ствари" употребљава израз „непокретна имовина". Закон о експропријацији од 4 априла 1947 г. у чл. 7 реч „имовина" употребљава у значењу имовинског права, а „право на имовини" у значењу права на имовинском праву (иако је у правној теорији, а нарочито у социјалистичкој, спорно да ли постоји право на праву). У Уредби о експропријацији непокретне имовине за војне потребе од 29 октобра 1946 г. у чл. 2 опет се мисли на својину и остала права на непокретностима. У совјетском законодавству је слично (на пр. у чл. 152 Грађ. зак. реч „имовина" се употребљава за реч „ствар").

Наше законодавство најчешће употребљава реч „имовина" у смислу скупа имовинских права, апстрахујући од лица коме та права припадају, као universitas iuris. Најбољи је пример за то ст. 5 чл. 1 Закона о поступању са имовином коју су сопственици морали напустити у току окупације од 9 августа 1946 г.: „У имовину у смислу овога закона спадају нарочито непокретности као земљишта, куће, пољопривредна добра, шуме, индустријска предузећа са свима постројењима, покретности као трговачке радње са инвентаром,

* Доносимо овај чланак само као прилог за дискусију овог важног питања грађанског права. — Ур.

ANALI PFB | anali.rs

намештај, хартије од вредности, драгоцености, потраживања, удели, ауторска права, права индустријске својине и друга имовинска права". Слично дефинишу имовину и ст. 2 чл. 1 Закона о конфискацији имовине од 30 јула 1946 г., чл. 3 Закона о прелазу у државну својину непријатељске имовине од 6 августа 1946 г. итд. — Све те дефиниције обухватају сва имовинска права, од којих набрајају најзначајнија, као и правом заштићене имовинске интересе. Слично је и с уговорима о миру с Мађарском (чл. 26 т. 9, под в), са Бугарском (чл. 18, т. 9 в).

Шта је, међутим, прави, правно-технички смисао појма имовине?

2. Полазимо од најраспрострањеније дефиниције. По тој дефиницији имовина је скуп имовинских права која припадају једном лицу.

Према томе, имовину једног лица, физичког или правног, сачињавају: 1) сва стварна права, 2) права аутора и проналазача[1]) и 3) сва тражбена права.[2])

Ова дефиниција у основи је тачна, и појам имовине најчешће се употребљава баш у том смислу. Наведена дефиниција имовине у нашим позитивним законима такође се може подвести под то схватање.

Међутим, ова дефиниција, иако је тачна, није потпуна. Она не обухвата појам имовине у свим значењима у којима се он појављује у грађанском праву.

Узмимо питање тражбених права. Она, за разлику од стварних, претстављају један одређен однос између два или више лица, у коме конкретном праву једне стране одговара конкретна обавеза друге, и обратно. Према томе, ако једно тражбено право улази у имовину једног лица, онда обавеза која том праву одговара мора да се појави у вези с једним другим лицем. И ту се сада појављује појам имовине у једном другом смислу: имовина не обухвата само имовинска права него и имовинске обавезе. Дакле, у том смислу имовина је скуп имовинских права и обавеза у чијем центру стоји један исти субјект. У том смислу се употребљава појам имовине у наследном праву, и у неким нашим другим позитивним законима (као, на пр., у чл. 5 Закона о конфискацији имовине, према коме „конфискована имовина прелази у државну својину са својом активом и пасивом").

---

[1]) У даљем раду, у недостатку адекватног израза, када буде речи о стварним правима као елементима имовине, треба увек подразумевати и ауторско право и право проналазача.

[2]) В. Агарков—Братус—Генкин, Совјетско грађанско право, књ. I, Београд, 1948, стр. 111.

ANALI PFB | anali.rs

Према томе, имовина се по том схватању дели на активу и пасиву, тако да актива обухвата стварна и ауторска права и права из тражбених односа, а пасива обавезе из тражбено-правних односа.

Пошто се, међутим, преко тражбених права обавља правни промет, то, ако имовину схватимо у првом смислу, и стварна права мењају своје субјекте путем тражбених права, односно прелазе из имовине једног лица у имовину другог. Активе и пасиве се изједначују, те се стварају нове, тако да се делови имовине, тј. права и обавезе који је сачињавају стално мењају. Зато се и каже да је имовина једна „флотантна маса", чији су оквири еластични, тако да и онај који има врло мало добара, односно, правнички изражено, који је субјект врло малобројних стварних права, и он има имовину. Као стална веза са појмом имовине појављује се лице, субјект, који је носилац права и обавеза које сачињавају имовину. Зато су се у буржоаској правној теорији појавила схватања да је имовина, у крајњој линији, атрибут личности, као што су атрибути личности и правна и пословна способност, атрибут, у последњој анализи, независан од супстрата на који се односи, тј. од имовинских права и обавеза која једном лицу припадају. Тако имовину има и новорођенче, које нема никаквих добара, јер још уопште не стоји ни у каквим правним односима. Ово схватање истакли су и најдоследније обрадили француски правници Обри и Ро.[3])

Као што ћемо касније указати на то, ово тумачење појма имовине не може да се одржи, а нарочито оно не одговара социјалистичком грађанском праву. Поред тога што је оно у тесној вези са схватањем „аутономије личности" у буржоаском праву, схватањем које се у крајњој линији ослања на „природна, урођена" права личности, оно ни логички не може да опстане. Сам Обри и Ро при конструкцији овога схватања долазе у извесне противречности. Тако, они сматрају да, иако је имовина један атрибут, еманација личности, ипак лице може имати право својине над својом имовином као целином, а не на појединим деловима имовине. Цела ова конструкција је сувишна чак и у буржоаском праву, стога што је схватање имовине као „атрибута личности", као виртуелне могућности стицања имовинских права и обавеза већ обухваћено у појму правне способности. Онај који има правну способност, има баш због тога и могућност стицања имовинских права и обавеза. Правна способност,

[3]) Aubry et Rau, Cours de droit civil positif français, 1917. t. IX., стр. 322 и сл.

ANALI PFB | anali.rs

пак, заиста је један атрибут личности, али не у идеалистичком смислу, како су то објашњавали многи буржоаски правни теоретичари, већ је то својство које поједином физичком или правном лицу друштво додељује у мери и на начин како то одговара интересима владајуће класе, базираним на односима присвајања од стране те класе. Ипак треба да додамо да постоји уска појмовна веза између личности у грађанском праву и имовине, као што ћемо изнети. Међутим, не може се рећи да је имовина атрибут личности.[4])

3) Сва ова схватања појма имовине, пак, нису довољно образложена, јер се појам имовине жели објаснити истоврсним појмом, тј. (idem per idem.) Кажемо да је имовина скуп имовинских права. Али намеће се питање шта је имовинско право. Стигли смо, дакле, до тачке где више не можемо појам имовине да објаснимо појмовима из области права, већ морамо, ради дубље анализе тога појма, прећи у друге области друштвених наука, — пре свега у економију.

Ипак, претходно морамо учинити неке напомене. Као што је познато, буржоаска теорија дели грађанска права у имовинска и неимовинска. По Обри-у и Ро-у имовинска права су она која се могу изразити у новчаној вредности, док су остала неимовинска, као на пример тзв. „чисто лична" права: право на име, част, телесни интегритет, родитељска права итд. Совјетска правна теорија, међутим, сматра да само имовинска права долазе у грађанско право и зато, на пр., породично право не убраја у грађанско право, а од личних права убраја само она, и утолико, која се, и уколико, у случају повреде могу изразити у новчаном еквиваленту.[5]) Међутим, има у совјетском праву извесних права која се зову имовинска, а која не спадају у грађанско право, већ их регулише административно право. Та област, као што ћемо касније видети, врло је значајна.

Пре него што покушамо да дамо одговор на главно питање шта је то имовинско право, односно имовина, даћемо сасвим кратак историски преглед.

---

[4]) У свом раду „О појму имовине у приватном праву" објављеном у „Правној мисли" бр. IX—X од 1938 г., и ја сам заступао мишљење да се имовина може схватити и као атрибут личности, немајући прилике да се довољно удубим у проблем. Али сам у истом раду навео да се имовина може схватити и „као нарочита категорија приватног права, преко које се може схватити приватно-правни промет економских добара; та категорија је функција принципа приватне својине и личне слободе у економском промету."

[5]) Видети на пр. чланак Д. Генкина: Предмет совјетског грађанског права, превод у „Архиву" бр. 1 из 1947 год., стр. 55—57.

ANALI PB | anali.rs

II. 1. Историски преглед развоја појма имовине показује не само зависност појма имовине и грађанског права од продукционих односа, него и тесну повезаност појма имовине са појмом својине.

У римском праву грађанско право у правом смислу речи формира се тек онда када ius gentium замењује стари ius civile (макар да то парадоксално звучи). Наиме, ius gentium узима маха упоредо са развојем робне производње. У већ развијеном римском праву, које одговара развијеној робној производњи римског друштва, имамо речи и појмове „proprietas" за својину и „patrimonium" за имовину. Међутим, у ранијим формацијама римског права те појмове још не сусретамо.

У самом почетку када је робовласничко, класно друштво тек у формирању и кад још постоје знатни остаци родовског уређења, а производња је још углавном аутаркна и натурална, немамо ни proprietas ни patrimonium, већ „familia". Familia у то време не значи као касније само породицу већ и својину и имовину у извесном смислу. Наиме, familia је све оно над чим pater familias има manus. Имати manus, међутим, није значило имати нешто у својини, manus није заправо правни појам него друштвено-религиозни, пошто у оном примитивном друштву религија прожима све појаве живота. Jus i fas нису одвојени, a fas обухвата не само религиозне прописе већ правила понашања уопште. Тако и familia сачињавају не само земља, стока, алати и остала оруђа која припадају широј породици, већ и сва чељад под manus-ом, не само жена, деца и унуци, већ и робови, чији положај још онда није био тако тежак као касније (тзв. „патријархално ропство") када се развија робна привреда: робови се сматрају у неку руку члановима породице, као крвне везе, они се адоптирају и примају lares и penates фамилије. A lares и penates су духови мртвих предака. Familia, дакле, није само заједница живих чланова, већ у неку руку и мртвих предака. Она је заправо остатак племенске заједничке својине, а следствено томе и заједничке производње, али истовремено носи у себи клице будуће приватне својине, јер са развојем робне привреде и јачањем класног друштва, које иде упоредо с тим, диференцирају се правни односи унутар фамилије, и добра у фамилији почињу да се сматрају својином pater familias-a. Али то још увек није proprietas, већ само dominium тј. правна власт која обухвата све имовинске интересе а не само ствари. Proprietas, право приватне својине јавља се када је већ развијена робна привреда. То је већ „апсолутна власт над ствари" (а истовремено и над

ANALI PFB | anali.rs

радником који производи, пошто се он такође сматра као ствар), прави jus-utendi, fruendi, abutendi власника робе, који мора имати сва та овлашћења да би робу могао продати, ставити у промет. Баш тај промет ствара онда и облигациона права, — потраживања и обавезе који улазе у којам имовине одређеног лица.

2. У средњем веку, односно у западноевропском феудализму опет преовладава натурална, аутаркна привреда, а чији је носилац феудални посед. Пошто је робна привреда римске империје пропала, то је нестало и римског грађанског права. Уместо својине римског права јавља се нов облик својине, који одговара новим продукционим односима, а основна карактеристика ових продукционих односа је присвајање вишкова продуката рада кметова од стране властеле.

Међутим, ова својина није више својина произвођача робе (пошто се осим соли и гвожђа у оно време врло мало артикала појављује као роба). То више није „апсолутна власт на ствари", као у римском или буржоаском праву. Она се пре свега не односи само на ствари, него обухвата и људске радње. Предмет ове својине нису само земља, оруђа, стока и други делови физичке природе, који претстављају ствари у римском или буржоаском праву, већ и радње кметова.[6]) Својина се ипак не односи и на личност кметова, они се не сматрају као ствари римског права, они се чак сматрају у извесном погледу као лица у праву, те и они могу имати своју имовину, што није случај код робова итд. Но њихова личност у извесном погледу потчињена је власнику — феудалцу, они су везани за земљу и обавезни су према феудалцу на извесна чињења, — они су дакле полуслободни. Додуше личност кметова није потчињена феудалцу у грађанскоправном смислу римског или буржоаског права, пошто грађанско право у суштини и не постоји у феудализму. Ипак то потчињавање улази у појам феудалне својине. Имати својину у феудализму, значи имати политичка овлашћења, значи бити истовремено и носилац „јавноправне" власти. Јасна ствар, када говоримо о јавном праву у феудализму, ми то чинимо само ради сликовитијег, пластичнијег излагања, свесни да у феудализму заправо нема ни приватног ни јавног права, да феудално право не може-

[6]) Тако на пр. Аустриски грађански законик из 1811 г., који је донет кад је у Аустриској монархији још постојао феудализам, иако је закон већ израз продирања индустриског капитала и капитализма уопште, познаје још у чл. 3, 5, 7 и сл. врховну и потчињену својину (Obereigentum и Nutzungseigentum), као и реалне терете (Reallasten), која обухвата чињења и периодична давања титулара потчињене својине.

ANALI PFB | anali.rs

мо објаснити категоријама буржоаског права или ма кога другог правног система, осим феудалног. Међутим, у феудализму својина значи не само могућност располагања стварима, онако како ми данас у праву схватамо ствари, већ и могућност заповедања људима који претстављају становништво једног земљишта. Имати политичку власт, значи у овом поретку имати својину над земљом, пошто је земља главни облик феудалне својине. Но, пошто је феудална класа, услед отворене класне диктатуре и непосредног присвајања вишкова продуката рада кметова подељена у одређене сталеже, то је и својина подељена међу припадницима феудалне класе. Зато у феудализму имамо подељену својину према томе ко, колико и каква својинска овлашћења има, па на основу тога имамо вишу и нижу својину. Субјекти ниже својине су вазали према субјекту више својине као сизерену или сењору, те су обавезни и сами на извесна чињења према њему (на пр. војна служба, служба на двору, издржавање сењора и његове пратње за време лова итд.). Врховни власник а истовремено највиши сизерен је краљ. Ни он не прави разлику између „доминиума", приватноправне својине, и „империума" тј. власти над земљишном територијом на основу и поводом државног суверенитета, пошто феудализам уопште нема те категорије. Стога су краљеви давали на пример делове своје државе својим кћерима у мираз.

Дакле у феудализму не постоји разлика између својине и имовине. Ово тим пре што у феудализму нема ни грађанског права као посебне гране права, услед продукционих и друштвених односа својствених феудалном друштву.

Феудална својина јавља се у свом чистом облику у раном феудализму. Касније, на пр. у Италији већ у XIII и XIV веку, с појавом нове буржоаске класе и с постепеним укључивањем властеле у робни промет почиње рецепција римског права. Тада постоје упоредо два облика својине: феудална и римска.

Резултат развоја је био тај да се робна привреда најзад негде пре негде после, према историским околностима, претворила у капитализам као најизразитији облик робне привреде.

III. 1. Својина буржоаског права је слична схватању својине — proprietas у римском праву. И она је својина друштва са робном производњом. Ту је, дакле, опет потребно да власник буде „апсолутни господар" ствари, да има сва овлашћења која има и власник римског права, а наиме да располаже стварју по својој вољи и да је искоришћава

ANALI PB | anali.rs

у свим правцима. То је потпуно у складу са продукционим односима који владају у капиталистичком друштву. Наиме, буржоаска класа у капитализму врши присвајање не директним насиљем као у ранијим друштвима него економским методама.[7]) У буржоаском друштву, пошто су производна средства компликованија и савршенија него у робовласничком друштву, радник, да би био више заинтересован, формално-правно је слободан. Довољно је да је лишен производних средстава и оруђа која је експроприсао капиталиста. Услед закона вишка вредности, који су открили и објаснили Маркс и Енгелс, производи рада радника појављују се у имовини онога који има производна средства и оруђа, а то је капиталиста. Пошто радна снага, чији је носилац пролетаријат, има ту особину да у процесу своје употребе, тј. приликом рада, ствара више вредности него што је потребно за њено одржавање, то радник производи више него што претставља најамнина, која економски, не и правно (пошто ни буржоаско право не сматра радну снагу за ствар), претставља куповну цену, и то еквивалентну, радне снаге као робе. Вредност тога вишка производа радника која преостаје по одбијању најамнине остаје у имовини капиталисте. То је, дакле, начин на који буржоаска класа врши експлоатацију пролетаријата У томе је експлоататорски карактер приватне својине. Зато је потребно да власник има одређена овлашћења која у буржоаском праву стварно има. Исто тако ово објашњава и апстрактни карактер својине. Да би се скривао, мистифицирао експлоататорски карактер приватне својине, она је апстрактна, тј. односи се на сваку ствар на подједнак начин, без обзира на вредност те ствари и њену економску намену.

Међутим, све ово није довољно да би се реализовао вишак производа који се појавио у имовини капиталисте. Потребно је да се ти производи, баш пошто имају облик робе, ставе у промет. Потребно је, дакле, да капиталиста има „аутономију воље", слободу уговарања, и то не само према раднику, да би могао да склапа најамни уговор о раду, који је поред приватне својине најважнија полуга у правном механизму експлоатације пролетаријата, него и уговоре о купо-продаји и остале разнолике форме уговора којима се обавља правни промет. Стога капиталистичка приватна својина нужно условљава принцип аутономије воље.

[7]) О мишљењу Маркса и Енгелса о феудалној својини, као и објашњење њено од стране Венедиктова, видети Венедиктов: „Государственая социалистическая собственость", Москва—Лењинград, 1948, стр. 94 и сл.

ANALI PFB | anali.rs

Маркс ову појаву, која открива основну везу између буржоаске економике и буржоаског права као надградње, карактерише у следећим речима: „Да би ствари могле бити једна према другој као робе, њихови имаоци треба да су у односу један према другом као лица, чија се воља налази у тим стварима. На тај начин један ималац робе може само на основу воље другога, дакле, сваки од њих само посредством заједничког вољног акта присвојити за себе туђу робу, отуђујући своју сопствену. Према томе они (тј. имаоци робе) треба да признају један другога за приватне сопственике. Овај правни однос, чији је форма уговор, — свеједно да ли законски изражен или не, — јесте однос воље, у коме се одражава економски однос. Садржина овог правног или вољног односа дата је самим економским односима."[8])

2. Из свега овога произилази да у буржоаском праву, исто онако као и у римском, а за разлику од феудалног права, сусрећемо две врсте елемената имовине, и то стварноправне и облигационо-правне. Имамо, дакле, удвостручење. Примарни елеменат имовине су стварна права, а првенствено својина, али ти елементи се појављују у имовини и као актива, односно пасива, путем тражбених права.

У буржоаском праву имовина је јединствена. Јединство појма имовине у вези је опет са јединством правног субјективитета. Правни субјект појављује се у правном промету баш кроз категорију имовине. Јединственом правном субјективитету одговара јединствени појам имовине. То што унутар имовине има разних засебних фондова, маса, као на пр. миразна имовина, служи само олакшавању технике правног промета, али никако не укида јединство појма имовине. У сфери своје имовине, по схватању буржоаских теоретичара, субјект је аутономан. У грађанском праву субјект се јавља у правном саобраћају баш кроз имовину. Та тврдња стоји за буржоаско грађанско право, иако то право познаје и неимовинска права. У вези с тим многи буржоаски теоретичари примећују да, на пр., у тражбеном праву има извесних чињења која немају имовински карактер, а то су нарочито она која су установљена „intuitu personae", с обзиром на специјалне квалитете странке. Тако, на пр., може неко да се обавеже да ће да пева на једној вечери итд. Међутим, извршење свих тих обавеза може да се обави само кроз имовину странака. Не може се певач силом принудити да се појави на вечери.

[8]) Маркс, Капитал, том I, почетак друге главе, првог одељка. И у даљим излагањима прве главе I тома Маркс говори о дејству робног промета на правне формације.

Архив Србије | anali.rs

Од обвезника се може тражити накнада штете, наплата пенала итд., али санкција њихове обавезе не може да се изврши кроз њихову личност, као што је то био случај код римског nexum-a, или у феудалном праву, или као што је и данас случај у кривичном и административном праву и у буржоаском и у социјалистичком поретку.

Па чак и у породичном праву буржоаског друштва, у којем заиста има права и обавеза које нису имовинског карактера, базу чини имовина. Неимовинске дужности и права из породичног права обично немају санкцију у праву, они су на граници моралних дужности и права. А да имовина сачињава базу буржоаске породице, излази из читавог правног поретка буржоаског друштва, где се приватна својина жели осигурати за потомке баш путем породичног, као и наследног права. Ово најбоље илуструје ма који буржоаски грађански законик, на пр. Code civil. Стога је с друге стране потпуно логично, што социјалистичко грађанско право издваја породично право из грађанског права.

Према томе, у грађанском праву лица ступају у односе кроз категорију имовине, кроз своју имовину. Стога је објашњиво што неки буржоаски писци долазе до закључка не само да је имовина одраз правног субјективитета, него чак тврде да је она атрибут правне личности. Уствари, ова конструкција је непотребна чак и у буржоаском праву. Свакако, међутим, стоји да је у грађанском праву имовина нужни супстрат правног субјективитета.

Многи буржоаски писци везу појма имовине са појмом правног субјективитета доводе до даљих консеквенца, те тврде да је субјект у самој ствари сама имовина. Ово је нарочито случај при објашњавању природе правног лица. Ове теорије, међутим, не могу да објасне проблем. Њихова је основна грешка у томе што игноришу да у праву, као друштвеном односу, увек стоје у односу само лица чије интересе право регулише .

3. У ери финансиског капитала, империјализма, у буржоаском грађанском праву настају промене. У праву се јављају нове установе које често пута нису у складу са принципом тзв. аутономије воље. Држава често пута интервенише у грађанско-правним односима за које се раније сматрало да спадају у сферу тзв. „приватних" интереса. То долази отуда што крупним монополистичким финансиским групацијама смета конкуренција, која, међутим, баш лежи у основи капиталистичких продукционих односа, и која баш диктира, заједно са приватном својином, принципе „аутономије воље" и „уговорне слободе". Затим, противречности

друштвено-економског система у ери финансиског капитала још јаче долазе до изражаја, класна борба се заоштрава, те и то доводи до тога да је буржоаска држава приморана да већ више-мање отворено интервенише у корист крупне буржоазије.

Све те појаве утичу и на појам и облике својине. Јавља се теорија о својини као „социјалној функцији", која има много елемената средњевековног, канонско-правног схватања својине. Ипак ова теорија не напушта схватање о својини као најапстрактнијој власти на ствари. Италијански фашистички законик из 1941 дефинише својину као „право да се користи и располаже стварима на потпун и искључив начин" и поред истицања њене „социјалне функције". То је потпуно разумљиво ако се има у виду да капиталистичко присвајање остаје база и у империјализму. Затим, својина трпи преображај и у другом смислу: јављају се разни облици својине на нематеријалним добрима, јављају се компликованији облици својине. Тако се, на пр., јавља својина на предузећа, трговачку фирму, хартије од вредности, концесије и други облици својине на „нетелесним" стварима. Сви ти нови облици омогућују лакши правни промет усред гломазних финансиских монопола. Према речима Венедиктова[9]) у ери финансиског капитала акционарска форма даје финансиском капиталу могућност за најсложеније комбинације за премештај капиталистичке својине путем просте предаје контролног пакета акција. Избегава се потреба за компликованим и скупим правним актима итд.

Међутим, све те нове формације права у ери финансиског капитала имају једну заједничку одлику: у њима се мешају стварно-правни и тражбено-правни елементи. Јавља се, дакле, својина као стварно право, за које су, међутим, везани тражбено-правни елементи. То није случај само са хартијама од вредности, у којима је инкорпорисана тражбина, него и са концесијом, правом на фирму, која у ширем смислу обухвата не само право на заштиту имена, него и радњу са инсталацијом, клијентелом итд. Дакле, унутар имовине јављају се елементи који по свом значају и структури имају карактер не само делова имовине, него и посебне имовине. То више нису посебне имовинске масе, које су иначе делови јединствене имовине, али су издвојене због правно-техничких разлога, као на пр. мираз у буржоаском праву. Те имовинске масе, на пр. предузеће, не потпадају под засебан правни режим, а ипак се издвајају својом струк-

[9]) Венедиктов, Вопросы советского гражданского права, Сборник I, 1945, стр. 83 и сл., Гос. соц. собственость, стр. 257 и сл.

ANALI PFB | anali.rs

туром и значајем. Долази се до тога да се сваки од тих крупних делова имовине персонифицира, односно да се једна те иста личност појављује под видом неколико правних субјеката (тзв. one man company, Einmanngesellschaft)[10]) Ипак у крајњој линији и поред своје замршености, све те нове конструкције могу да се сведу на стварно-правне и тражбено-правне елементе.

Све те конструкције у праву финансиског капитализма ипак само компликују проблеме, а не могу их решити, јер изражавају једну друштвену стварност која је пуна нерешивих противуречности. Основа капиталистичког присвајања, приватна својина, као израз класне противуречности, као основа целога правног поретка, остаје и у тој фази.

IV. 1. Јасна је ствар да и у социјалистичком грађанском праву имовина претставља основну категорију. Совјетски писац Генкин у чланку „Предмет совјетског грађанског права" каже: „Економски услови друштвеног живота су имовински односи. Совјетско грађанско право и регулише имовинске односе између социјалистичких организација и појединих грађана, и имовинске односе између грађана (физичких лица)".[11])

Да бисмо дошли и ту до појма имовине, треба да пођемо од појма својине. Ако је својина у свом најширем значењу апстрактна правна форма присвајања продукта рада, онда то можемо применити и на социјалистичко право. Само, као што је познато, овде продукте рада већине становништва не присваја једна повлашћена класа, која претставља мањину, него сам радни народ. Зато се ту долази до новог облика својине, непознатог у експлоататорском друштву, — до социјалистичке својине. Економска база ове нове форме својине јесу нови продукциони односи. У социјализму онај који производи, тај и присваја, а то је друштво као целина, оличено у социјалистичкој држави. Правни израз тога друштвеног присвајања је социјалистичка својина.

Социјалистичка својина, као основни институт социјалистичког права, одређује и друге институте социјалистичког права. Као што је познато, закон вредности и у вези с тим робни промет постоји и у социјалистичком друштву. Стога и у социјалистичком праву постоји уговор, као најважније средство правног промета. Али док приватна

[10]) Венедиктов, Органи управе државне социјалистичке својине, у часопису „Совјетска држава и право", 1940, бр. 5—6.

[11]) Генкин, наведени рад у „Архиву", стр. 51.

ANALI PFB | anali.rs

својина капиталистичког друштва базира уговор на тзв. принципу „аутономије воље", која уз формално-правну једнакост воља странака прикрива експлоатацију с једне стране, и стихијност економског живота с друге стране, — дотле социјалистичка својина условљава план као основу уговора. И у социјалистичком уговору постоји елемената воље. Он, међутим, овде има сасвим други смисао него схватање „аутономије воље" у буржоаском праву.

Поставља се сада питање какав је појам имовине у социјалистичком праву, и да ли је она јединствена. На први поглед изгледало би као да у социјалистичком праву не постоји појам јединствене имовине, већ да правна лица социјалистичког права имају више имовина. Генкин, у већ наведеном чланку, каже: „Место појма имовине у смислу буржоаског права, као universitas juris, која припада дотичној аутономној личности, код нас се имовина организује, рашчлањује на делове са посебним правним режимом, са особеном имовинском одговорношћу (оперативна средства и средства за капиталну изградњу)" (стр. 49—50). Значи ли то да у социјалистичком праву има више врста имовине? Не значи. Тачно је да се имовина социјалистичког правног лица, — а у социјалистичком правном промету највећи значај имају правна лица, — дели на више фондова, и да за сваки од ових фондова важи засебан правни режим. Међутим, ту се имовина не схвата правно-технички, већ као скуп имовинских права која припадају предузећу. Ипак је имовина схваћена правно-технички у социјалистичком грађанском праву јединствена. То диктира не само јединство појма социјалистичке својине. То излази из факта да је субјект права у социјалистичком грађанском праву такође јединствен. Ако би се допустило да субјект социјалистичког грађанског права има више имовина, то би могло довести до консеквенце до које су дошли цитирани буржоаски теоретичари ере империјализма, који допуштају да се једно лице појави путем имовине кроз више субјективитета, да се, дакле, правна личност поцепа. Али ни пракса правног промета никако не иде у прилог тврдњи да субјект социјалистичког грађанског права има више имовина. Имовина обухвата не само ствари, односно стварна права, него и тражбена. Права и обавезе из тражбеног права субјекта, међутим, леже на имовини као целини, а не на појединим фондовима. Тачно је да се те обавезе намирују из одређеног фонда, одређеног дела имовине, првенствено из тзв. обртног фонда. Ипак обавеза лежи на имовини као целини, пошто је обавезом обухваћено правно лице као целина.

PFB | anali.rs

Наши позитивни законски прописи у складу су са овом тврдњом. Тако, на пр., „Основни закон о државним привредним предузећима" од 2 августа 1946 г. у чл. 2 каже: „Државно привредно предузеће има својство правног лица. За обавезе предузећа одговара само предузеће имовином, која му је дата на управљање." Са овим прописом скоро је истоветан чл. 6 „Уредбе о привредним предузећима инвалидских организација" од 22 августа 1947 г., и чл. 3 „Уредбе о организацији и пословању југословенских државних железница" од 29 априла 1947 г. У прилог томе можемо навести и чл. 34 „Закона о државној арбитражи" од 17 дец. 1947 г. Може се приметити тим прописима да ли је адекватан израз „имовина која им је дата на управљање", пошто им у ствари није дата имовина, него ствари из фонда јединствене државне својине које сачињавају имовину предузећа. Ипак из наведених прописа јасно произилази да предузећа за своје обавезе одговарају својом имовином као целином.

Шта онда значе имовински фондови које има правно лице, а специјално привредно предузеће? И који су ти фондови?

Као полазну тачку наведимо чл. 25 „Основног закона о државним привредним предузећима", који гласи: „Државна имовина дата предузећу на управљање састоји се из 1) основних средстава, 2) обртних средстава, 3) амортизационог фонда и 4) фонда руководства предузећа". Значи, онај део имовине предузећа који чине стварна права дели се у разне фондове, који имају разну намену и подлеже разном правном режиму. За разлику од разних имовинских маса буржоаског права, ови имовински фондови социјалистичког права су стални и имају свој одређен значај у социјалистичкој, планској економици. Они имају за базу један одређени економски моменат, односно продукциони однос, те имају стога сталну намену, одговарајући планском карактеру социјалистичке привреде. Следствено томе регулишу се посебним правним прописима.

У чему је објашњење поделе имовине предузећа у социјалистичком праву на фондове?

Буржоаска својина служи, као што је речено, за прикривање реалних односа експлоатације у буржоаском друштву. Профит капиталисте састоји се из два дела, управо два фонда: фонда за личну потрошњу и фонда за реконструкцију, обнову производње. Део профита који претставља фонд за реконструкцију ући ће у производњу као обртни капитал, тј. као онај део капитала који ће путем рада стварати вишак вредности, односно путем којег ће капиталиста

присвојити вишкове рада, односно речено прецизнијим правним изразом — плодове капитала.

У социјалистичком праву, где средства производње припадају друштву, па следствено томе нема присвајања продуката друштвеног рада од стране појединаца, нема потребе да се продукциони односи мистифицирају путем права, него право изражава и регулише односе како најбоље одговара интересу трудбеника. План диктира да се продукционим односима нађе правна форма која им најбоље одговара. Подела имовине социјалистичког правног лица на фондове одговара потпуно социјалистичком привредном плану у коме је одређена улога економских добара у производњи и промету робе. То, међутим, никако не укида јединство појма имовине тога правног лица.

И у социјалистичком грађанском праву имамо, дакле, јединство појма имовине и, следствено, правног лица. Битна је разлика што су ствари које спадају у имовину подељене на одређене и сталне фондове, који имају одређену намену у правном промету, а такође и својина и сам појам правног лица се битно разликују од сличних установа у буржоаском праву. Али оно што је заједничко, то је тесна веза личности у праву са појмом имовине. И правна лица социјалистичког права стоје у односу међу собом кроз имовину, имовина је, дакле, нераздвојно везана за правни субјективитет и у социјалистичком грађанском праву.[12])

Цела се ствар, међутим, компликује тиме што социјалистички државни органи као правна лица, а међу њима ни предузећа као најважнији органи, немају право својине над стварима које улазе у њихову имовину, већ само тзв. право управљања. Право својине има народ у лицу социјалистичке државе. Зато се они и називају органима управљања. Међутим, носилац права и обавеза које настају из друштвено-правних односа у које ступа државни орган као правно лице — јесте сам тај државни орган. То је општепризнато у социјалистичком праву. Питање се сада поставља, с обзиром на јединствени фонд социјалистичке својине, шта значи и како треба схватити имовину правних, па и физичких лица у соцјалистичком праву.

---

[12]) На ову везу указују и совјетски правни писци. Тако Братус, у свом делу „Правна лица у совјетском грађанском праву", Москва, 1947 (стр. 140 и д.) полемише са Венедиктовом и Генкином, који сматрају да је за својство правног лица карактеристична, одлучна ознака (између осталих битних ознака као: организационо јединство, самостална имовинска одговорност, учествовање у своје име у правном промету), — имовинска самосталност (имущественная обособленность).

ANALI PFB | anali.rs

2) У буржоаском друштву продукционе односе регулише приватно право. Ту приватно право сачињава једну посебну грану права за разлику од јавног права, а базира се на приватној својини. Имајући својину на средствима и оруђима производње, буржоазија врши експлоатацију само економским методама, — методе директне политичке принуде, бар у ери тзв. либералног, „индустриског" капитализма нису потребне. Односи производње, тј. економски односи су, дакле, у капитализму „приватни" односи, које регулише и заштићује приватно право. Истовремено, економски односи, пошто су „приватни" односи, изједначени су са имовинским односима. Овде брачни и породични односи спадају у приватно право, јер у њиховој основи леже имовински тј. економски односи. Овде се политичка власт директно не меша у присвајање продуката рада потчињене класе, као на пр. у феудализму. Ту је јавно право одвојено и у принципу не меша се у „приватне" односе. А шта је онда његова функција? Да чува „јавне" интересе, који су, уствари, интереси буржоазије.

У социјалистичком друштву насупрот, економски односи нису „приватни". Држава је главни привредник. Основна и најважнија оруђа и средства производње припадају онима који њима и производе, тј. радном народу, оличеном у социјалистичкој држави, као општенародна својина. Ту је присвајање друштвено. Социјалистичка држава, дакле, има као један од најважнијих задатака да организује производњу и економски живот уопште.

Према томе у социјалистичкој држави нестаје и антагонистичне опречности између приватног и јавног права, између „приватних" и „јавних" интереса. Социјалистичко право је јединствено. Грађанско право у социјализму није супротна грана осталим гранама, него огранак јединственог социјалистичког права.

Сходно томе и социјалистичка општенародна својина има сасвим друкчији карактер и садржину него приватна својина, макар и својина чији је субјект буржоаска држава. Пре свега, социјалистичка држава је — субјект општенародне својине — истовремено и носилац државне власти. Њу не можемо у грађанском праву да апстрахујемо од те функције као на пр. „фискус" буржоаске државе. Она управља општенародном својином као базом социјалистичке производње, економског и културног развоја и благостања свих трудбеника, и при том примењује не само грађанско право него и остале гране јединственог социјалистичког права.[13])

[13]) Венедиктов, Гос. соц. собственность, стр. 317 и сл., 232 и сл.

ANALI PFB | anali.rs

Но држава управља огромном масом општенародне својине преко својих органа, међу којима су најважнија државна социјалистичка предузећа. Ти органи су правна лица социјалистичког права. Њихово управљање углавном се врши сагласно нормама административног и грађанског права. То је логична последица чињенице да, за разлику од буржоаског друштва, грађанско право у социјализму регулише само један део економских односа.

Административно-правно управљање додељеним фондом општенародне својине од стране државних органа нас на овом месту не интересује. Оно се обавља у оквиру плана, јер је план нужан принцип социјалистичке производње исто онако као што је принцип аутономије воље нужна последица приватног, капиталистичког присвајања. Управљање, пак, додељеним фондом општенародне својине у области грађанског права морамо схватити као посебно имовинско право, као скуп грађанско-правних овлашћења у погледу додељених ствари из заједничког фонда општенародне својине.[14])

Ово право управљања као посебно имовинско право социјалистичког грађанског права захтевало би дубљу анализу, коју у оквиру овога рада не можемо покушати да дамо. Али потребно је и ту да се истакне да оно никако није неки облик „ниже" својине према јединственој општенародној социјалистичкој својини, нити је неко „секторско" право, „jus in re aliena" буржоаског стварног права. То је једно имовинско право социјалистичког грађанског права, и то стварно право sui generis, које морамо да схватимо и објаснимо помоћу принципа и категорија социјалистичког грађанског права.

3) Но баш то управљање у грађанско-правном смислу, које смо означили као имовинско право совјетског грађанског права sui generis, наводи нас да проанализирамо који је онај економски однос, односно скуп односа који оно регулише, чију надградњу оно претставља. Тај је однос привредни рачун, или, по уобичајеном совјетском термину, „хозрашчот", тј. руковођење привредним предузећима по принципу рентабилности.

Братус каже: „Државна предузећа (привредне организације) делују на основу привредног рачуна. У вези с овим

14) Совјетски цивилиста Агарков („Архив", бр. 2, 1948 г., стр. 225), изричито тврди, позивајући се на Братуса, да је управљање у изнетом смислу имовинско право. Венедиктов, међутим, у свом капиталном делу о совјетској социјалистичкој својини, које смо већ цитирали, даје дубоку анализу појма управљања, али не формулише директан одговор на то питање.

ANALI PFB | anali.rs

узајамни економски односи међу социјалистичким предузећима имају еквивалентно-надокнадни (эквивалентно-возмездный) карактер. Ови се односи јављају као робно-новчани односи. Будући да су потврђени правом, ови односи постају правни односи".[15])

Дошли смо, дакле, до привредног рачуна као једног економског односа, који лежи у основи грађанско-правних односа социјалистичког права, а који ће нам помоћи и при рашчишћавању појма имовине. Он је условљен принципом рентабилитета социјалистичког привредног предузећа, који је опет, израз и последица **закона вредности,** који влада, — иако друкчије него у капитализму, — и у социјализму.[16])

Отуд се у економском промету социјалистичка предузећа појављују као произвођачи робе ,који размењују једнаке вредности. Поједини трудбеници, пак, појављују се са онолико новца колико претставља вредност производа њиховог рада, уз одбитак приноса за друштвену акумулацију, — и ову вредност могу да реализују у економском промету набављањем робе за личну потрошњу.

Овај економски промет изражава социјалистичко право путем прописа грађанског права. То је гледиште истакнуто и у совјетском грађанском праву. Генкин каже: „... у грађанско право мора се уврстити регулисање имовинских односа совјетског **промета** (подвукао сам ја — **А. Г.**) у широком смислу те речи", или „... ми не уврштујемо у грађанско право све имовинске односе, већ имовинско-правне односе совјетског промета ...", затим даље: „Грађанско право не додирује, како је већ било казано, све имовинске односе, већ само имовинске односе совјетског промета са којим имовински односи породичног права не могу бити везани".[17])

---

[15]) Братус, нав. дело, стр. 9.

[16]) Совјетски економист К. Островитјанов, у свом чланку „Прилог питању о роби у совјетској привреди" у часопису „Плановое хозяство" бр. 6 из 1946 на стр. 55 каже следеће о том проблему: „... да би проширило и остварило проширену репродукцију, социјалистичко предузеће мора да добије од друштва извесну накнаду свог радног утрошка, како у натуралној, тако и у новчаној форми. У основи привредно-обрачунских односа између државних предузећа лежи принцип еквивалентног надокнађивања радног утрошка совјетског предузећа, који се остварује у робно новчаном облику, на основу закона вредности". Јасна је ствар да је при томе реч о релативној еквивалентности, а не о потпуној, пошто социјалистичка држава, радећи по плану, полазећи од интереса целокупног друштва, може известан део вредности вишка продукције, створеног у једном предузећу, употребити ради проширења производње у другом предузећу.

[17]) **Генкин, „Архив", нав. рад, стр. 53 и даље.**

ANALI PFB Journals

Ако за сада под имовинским односима, према уобичајеној употреби те речи, означавамо економске односе, онда то оправдава поставку да административно право у социјалистичком поретку регулише расподелу основних средстава економске производње, тј. оних средстава у којима се остварује, отеловљава друштвено присвајање социјалистичког друштва. Грађанско право, пак, регулише управљање и располагање у ширем смислу обртним средствима у економској производњи, оним средствима која путем рада и у току рада стварају вредности, робу. Ону робу која чини да у промету социјалистичка предузећа долазе у међусобни додир **по принципу еквивалентности.** Тиме постаје схватљивија и поставка да односи међу социјалистичким предузећима имају еквивалентно-надокнадни, односно робно-новчани карактер. Но, треба рећи да тај карактер имају не само односи између социјалистичких предузећа, већ, у самој основи, сви правни односи социјалистичког грађанског права уопште.

Указали смо шта је у самој суштини предмет регулисања социјалистичког грађанског права, да бисмо покушали да објаснимо појам имовине. Из изложеног следи и разлучити метод регулисања грађанско-правних односа од административно-правних односа.[18])

V. 1. Из свега овога можемо извести закључак да и правна и физичка лица социјалистичког грађанског права имају имовину, и то свако засебну, и да им је имовина јединствена. То није у противречности са околношћу што државни органи немају права својине на додељеним им стварима већ само тзв. право управљања. Учествујући у промету као правна лица, као носиоци права и обавеза, они нужно морају имати један материјални супстрат, једну подлогу на коју се односе та права и обавезе. То су оне ствари на које се односи њихово управљање, а које су иначе делови фонда општенародне својине. Дакле, и у имовини социјалистичких правних, а тим пре и физичких, лица имамо и стварно-правне и тражбено-правне елементе, што доводи до већ споменутог удвостручења делова имовине, тј. до тога да се ти елементи у имовини

[18]) Генкин у већ наведеном чланку тврди: „У административно право спадају имовински односи, који су везани са организацијом и управљањем народном привредом, другим речима, административно право регулише уређење имовинске базе... Сви пак односи самог имовинског промета (укључујући ту и лично-имовинске односе) спадају у грађанско право".

Међутим, баш у вези овог Генкиновог цитата морамо указати на једну ствар коју смо већ горе донекле додирнули, а то је разлико-

ANALI PFB | arbi.rs

једне стране грађанско-правног односа појављују као актива, док су у имовини друге стране пасива.

Сада већ можемо покушати да објаснимо и то удвостручење.

Имовина, као што смо управо навели, састоји се из стварно-правних и тражбено-правних делова. При томе, ради лакшег изражавања, и ауторска права и права проналазача обухватићемо изразом „стварна права" да се не би употребљавао израз „апсолутна права", који може да ствара забуну. Правни промет, међутим, обавља се само путем тражбених права, а предмет тражбених права у крајњој линији сачињавају стварна права. Основни елементи у имовини су, дакле, стварна права. Међутим, та се стварна права час као актива — потраживање, час као пасива — обавеза, појављују у двема имовинама, тј. удвостручују се. Како то бива? Предмет потраживања може бити или давање или чињење (одн. нечињење). Давање правно-технички значи пренос својине или другог одређеног стварног права или овлашћења у погледу на ствар на друго лице. Ствар је јасна кад се ради о индивидуално одређеним стварима. Међутим, када се ради о стварима одређеним по роду, или ако извршење обавезе да-

вање економских и имовинских односа. Под економским односима овде не мислимо на продукционе односе у ширем смислу речи, као базу целе друштвене надградње уопште, него само на оне економске односе које право непосредно регулише. Дакле, да ли је правилно рећи да и административно право регулише економске односе, или би, правно-технички, било правилније рећи да је имовински однос само онај економски однос који регулише грађанско право, тј. такав однос путем којег се у промету појављују робе, а при којем, држећи се већ наведеног Марксовог цитата, „њихови имаоци (тј. имаоци робе — А. Г.)... су у односу један према другоме као лица, чија се воља налази у тим стварима." У буржоаском праву, у принципу, грађанско право регулише све економске односе. Зато је тамо и оправдано, донекле, ако се појам имовинских односа меша са економским. Међутим, у социјалистичком праву, као што смо горе већ споменули, један велики део економских односа регулише административно право, и то један велики део оних економских односа у којима се појављује социјалистичко привредно предузеће. Стога би ради јасноће под имовинским односима требало подразумевати онај економски однос који регулише грађанско право, јер имовина, обухвата само она економска добра која се у правном промету појављују и сама као нарочита категорија грађанског права, а добијају то својство праве категорије повезујући се уз неке друге категорије грађанског права, као што су субјект, воља, итд. Мислимо да када „Закон о државној арбитражи" од 17 децембра 1947 године у свом чл. 1 спомиње имовинске спорове између државних, задружних и друштвених предузећа као предмет расправљања државне арбитраже, има у виду појам „имовинског спора" баш у изложеном смислу. То потпуно доказује и пракса државне арбитраже.

ANALI PFB | anali.rs

вања индивидуално одређене ствари, одн. чињења постане немогуће, те се јавља захтев за накнаду штете (у томе је смисао „имовинске" санкције), тада се као предмет обавезе појављује **новчани еквиваленат,** и то не еквиваленат права, јер право као такво, тј. као одређени друштвени однос нема еквивалента, — већ новчани еквиваленат објекта, тј. ствари или интереса на које се право односи, одн. поводом којега је право конституисано. Ту, дакле, опет додирујемо економску подлогу појма имовине. Економски објекти, економска добра, поводом којих су стварна права конституисана, не само за економски него и за правни промет имају вредност изражену у свом новчаном еквиваленту. Међутим, треба знати да је новац у грађанском праву такође и **ствар,** једна нарочита врста потрошне, заменљиве, по роду одређене ствари, али ствари чију вредност одређују новчане јединице које су у њој садржане. И док новац у економском промету има својство мерила вредности сваке робе, дотле новац у правном промету претставља ону ствар која може да замени остале ствари, и у којој уопште може да буде изражен сваки објект грађанског права. Ако, дакле, предмет неког права сачињава ма која ствар, то место те ствари може доћи ствар нарочите врсте — новац, одн. место тога права може доћи друго право, чији ће предмет сачињавати новац, као ствар нарочите врсте, која има то својство да може да изрази економски, односно **вредносни** еквиваленат ма које друге ствари. Ту смо, дакле, опет дошли до идеје еквивалентности у правном промету. Сада већ јасније видимо да се елементи имовине удвостручују — кроз активу и пасиву, односно да имовина схваћена у правном смислу, тј. као скуп стварних права, служи као подлога правног промета — за изједначење активе и пасиве. Ако, дакле, све ствари и интересе који су објект свих стварних (ауторских и проналазачких) права у једној имовини сведемо на нарочиту ствар — на новац, онда можемо решити удвостручење у датој имовини, и свести ту имовину на један елеменат, на новац. Тада бисмо добили тзв. „чисту имовину", или како на пр. чл. 108 „Теза за предпројекат закона о наслеђивању" каже — „вредност имовине".[19]) Тај облик тзв. „чисте имовине" спомињала је често буржоаска правна теорија, али није објашњавала његов смисао. Ту „чисту имовину" има у виду на пр. и чл. 2092 Code civil-a, по коме повериоци имају право залоге на дужниковој имовини. Нико од француских или других правника није мислио да се по том пропису ради о залози у правно-техничком смислу. Тај пропис само гласи да „чиста имовина", тј. активни део

ANALI PFB | anali.rs

имовине, изражен новчаним еквивалентом, служи као подлога за подмирење пасивног дела.

2. Ако се, дакле, имовина састоји из стварно-правних и тражбено-правних елемената, да видимо какав је однос наследног права према имовини. Наследно право не регулише правни промет. Оно је као „универзална сукцесија" квалитативно нешто друго него тзв. „сингуларна сукцесија" при преносу неког одређеног права. Овде имовина сачињава једну целину, једну категорију, различиту од делова који је састављају. Јер, иако је имовина нешто посебно и од субјекта коме припада, ипак је она функционално, мислимо по својој функцији у грађанско-правном промету и у грађанско-правном систему уопште, строго везана са правним субјективитетом, са појмом лица у праву. Тако, у правном промету субјект и имовина чине једно нарочито јединство. Смрћу субјекта (код физичких лица), поремећено је то јединство, док у имовину не ступи наследник. Зато у свим системима наследног права, и у буржоаском и у социјалистичком, наследник ступа у аликвотне делове имовине, ма како мали били ти делови, а не у одређена права и обавезе, за разлику на пр. од легатара.

У ери империјализма упоредо с формацијама где су у истом објекту измешани стварно-правни и тражбено-правни елементи, појавиле су се тенденције да се елементи имовине компликују, да се сама имовина прогласи субјектом итд. Нека су се од ових схватања одомаћила, тако да и неки од наших позитивних закона, као што смо навели, кад схватају имовину као universitas juris, наводе на пр. предузеће као саставни део имовине. Исто тако урачунавају се у имовину, схваћену не правно-технички, у изнетом смислу, већ као universitas juris, и правом заштићени интереси, очекивања итд., уколико се могу изразити новчаним еквивалентом, иако нису уобличена у виду субјективних права, стварних или тражбених. — Но уствари, понављамо, елементи имовине у правно-техничком смислу могу се свести на стварноправне и тражбено-правне.

Видимо, дакле, да се у правним системима друштва с робном производњом, као што је то случај у римском и у буржоаском праву, а и у социјалистичком, само под потпуно другим условима, — елементи имовине удвостручују путем стварних и тражбених права, а да је елеменат који решава ту удвострученост — новац. У римском праву епохе тзв. патријархалног ропства, уколико се тада може говорити још о праву, и у праву феудализма, где робна производња не

[19]) „Архив" бр. 3 из 1947 год.

ANALI PFB | anali.rs

постоји или је врло незнатна, у имовини не постоји удвостручност. То није ни потребно, јер су услед недостатка робног, па следствено и правног промета, као што смо горе указали, измешани стварно-правни и тражбено-правни елементи.

Међутим, ту удвостручност елемената имовине можемо посматрати и са једног другог гледишта. Стварна права се увек односе на ствари. И својина, и друга стварна права која су из ње изведена, обухватајући ту и право управљања државних социјалистичких органа, односе се на одређене ствари, као материјалне делове спољне природе, које истовремено, са гледишта економије, имају употребну вредност и садржавају у себи конкретан рад. Тражбена права, путем којих се обавља промет стварних права, чак и онда кад им је предмет „давање", односе се у крајњој линији на прометну вредност тих ствари (пошто им је крајња санкција увек новчано давање). Ако, дакле, „чиста" имовина, тј. имовина сведена на новац у горњем смислу, изражава „вредност" имовине (мисли се на прометну вредност), — она, дакле, означава колики део резултата друштвеног, апстрактног рада припада одређеном физичком или правном лицу коме припада та имовина. Ако сада својину. схваћену не правнотехнички, него у ширем смислу, као присвајање, дефинишемо као присвајање резултата конкретног рада, рада који је конкретизован у стварима у натуралној форми, онда имовина у крајњој анализи (но опет не правно-технички, него сведена на чисту имовину) претставља присвајање одређеног дела апстрактног друштвеног рада. То нам исто тако објашњава зашто на пр. у старом римском или феудалном праву, где се услед натуралне и аутаркне производње тих друштава не појављује разлика између употребне и прометне вредности, нема тог удвостручења.[20])

[20]) Братус у чланку „Енгелс о грађанском праву" (у часопису „Наша законитост" за 1948 г., бр. 5—7, стр. 116 и даље) каже: „Енгелс свугде подвлачи близину грађанског права економској бази. У писму Конраду Шмиту од 27 октобра 1890 год. он пише да право треба да одговара економици, да развој економије непрестано ломи већ устаљене норме права, ломи систем права и прилагођава га интересима економије. Економски односи се непосредно претварају у правне принципе". — Даље Братус цитира Енгелсове речи из дела „Лудвиг Фојербах" да „грађанско право... санкционише постојеће, при даним околностима нормалне економске односе међу појединим лицима".

Овде се треба чувати „економизма", тј. свођење правних појава на економске. Међутим, баш при анализи појма имовине покушали смо да докажемо да се ту може применити дата Енгелсова тврдња да је право, а нарочито грађанско право као надградња ближа бази него остали видови надградње.

ПРВБ | anali.rs

3. Из целога смо излагања, дакле, видели да је појам имовине у датом грађанско-правном поретку уско повезан са појмом својине и појмом правног субјективитета. Појам и садржина својине одређују појам и садржину имовине у датом правном поретку. Такође је појам имовине повезан са правним субјективитетом грађанског права. Но имовина није атрибут правног лица.

Шта је на крају имовина? Она је једна категорија, један од најуопштијих појмова грађанског права, која се у грађанском праву односи на вредност оних економских добара која сачињавају материјалну подлогу правног субјекта. Но баш кроз правни субјективитет имовина постаје једна целина. Она лежи у основи осталих установа и односа грађанског права, и кроз категорију имовине се уобличавају односи робно-новчаног промета у грађанском праву, добија правни одраз и израз промет еквивалентних вредности у економици.

Краће речено, имовина је она категорија грађанског права која у праву повезује скуп економских добара, — чији се промет обавља кроз закон вредности, — са лицем коме припада вредност тих добара. [21])

Ово би била дефиниција појма имовине правно-технички. Стога смо намерно изабрали израз „припада" одређеном лицу, а не „присваја" одређено лице. И израз „лице" је узет у правно-техничком смислу, мисли се на лице физичко и правно, као носиоца права и обавеза. Јер, да узмемо за пример баш правна лица којима припада нека имовина: она економска добра на која се простире појам имовине увек присвајају извесне физичке личности, и то у буржоаском друштву припадници буржоаске класе, у социјалистичком друштву трудбеници. Правна лица, иако су друштвена реалност, ипак су само техничка средства, тј. правно-техничка, за процес присвајања економских добара као основне економске делатности, као основног продукционог одн. друштвеног односа. Стога, ако кажемо да вредност економских добара на коју се односи имовина правног лица социјалистичког права

[21]) Ради избегавања евентуалних неспоразума, и овде подвлачимо оно што произлази из даљег излагања у тексту: ако имовину (не правнотехнички, него више економски) схватимо као присвајање одређеног дела прометне вредности, онда имовину правних лица социјалистичког права, исто као и ствари из фонда државне социјалистичке својине, не присваја то правно лице, већ социјалистичка држава као оличење и претставник свих трудбеника (у том смислу је њихова имовина заиста — општенародна). Но правно-технички имовина припада одређеном правном лицу, као нарочита категорија права, која том правном лицу баш и даје правни субјективитет.

ANALIPB | analipb.rs

припада том правном лицу, ми никако не поричемо јединство државне социјалистичке својине, коју у крајњој линији присвајају сви трудбеници баш посредством тих правних лица, одн. посредством социјалистичке државе. Иза правних установа и категорија увек стоје живи људи, живе личности. Али правна техника, правни систем има огроман значај у животу тих људи, и то у антагонистичким друштвима као средство класне борбе, у социјалистичком друштву као средство друштвеног напретка.

У почетку рада смо навели да се, супротно овом правно-техничком формулисању, обично правно-технички под имовином схвата само скуп права и обавеза која се односе на економска добра, а која припадају једном лицу, без обзира на везу тога лица са тим правима. Други опет под имовином схватају, као што је било изнето, само та економска добра на која се права и обавезе односе. То је слично појави, која је такође врло честа, да се на пр. својина као право, тј. правни однос између власника и свих осталих лица, меша са стварју на коју се односи.[22]) Ова схватања, међутим, иако се појављују и у законским текстовима, нису потпуна.

VI. Сада, на крају, покушаћемо извући конзеквенце из изложенога и истовремено дати један кратак резиме:

1. Имовина претставља у грађанском праву баш ону категорију, кроз коју је грађанско право најтешње повезано са својом економском базом.

2. Робно-новчани промет је она економска основа на којој се појављује грађанско право као надградња. Као што робно-новчани промет претставља размену еквивалентних вредности, тако се и у грађанско-правном промету у принципу мењају еквиваленти, тако да је садржина грађанско-правних односа дата у својој суштини самим економским односима. То, међутим, никако не значи да су сами економски односи истоветни са правним односима, да су правни односи само њихова форма. Грађанско-правни односи су баш односи воље, коју изражавају поједина лица физичка или правна, у циљу омогућења промета роба, које се у правном промету појављују као ствари. То је смисао цитираних Марксових речи. База имовине као правне категорије је, дакле, скуп еко-

[22]) Тако на пр. каже се да је сто својина неког лица. Но, прецизно правно-технички речено сто није својина, пошто је својина један правни однос између лица — него је само објект права својине: својина није однос између лица и стола, већ између лица — власника и свих осталих лица — поводом стола. Такође ни имовина није скуп добара на која се односе права и обавезе једног лица, већ је то правни појам помоћу којег схватамо везу тога лица са том масом економских добара у грађанском праву.

B | anali.rs

номских добара (роба) која припадају једном лицу, физичком или правном, а том скупу економских добара даје правни квалитет баш правни субјективитет тога лица коме припадају, и чијом вољом се обавља промет тих добара, која се у праву појављују као ствари поводом којих се стварају права и обавезе између појединих лица.

Отуда тесна веза између појма имовине и појма лица у праву. Имовину као скуп права и обавеза која једном лицу припадају можемо да схватимо баш као функцију у односу на лице коме она припадају. То, међутим, не значи да је имовина апстрактан атрибут личности, како тврде неки буржоаски писци, већ је то материјална подлога субјекта, која га везује са економском.

Ту можемо навести да се и у правној терминологији имовина схвата просто као скуп права и обавеза universitas juris, без обзира на лице коме ова припадају. Та терминологија, иако уобичајена и прихваћена, не одговара суштини проблема.

3. У социјалистичком друштву грађанско право не регулише све економске односе, већ неке економске односе регулишу друге гране јединственог социјалистичког права, пре свега административно право. Грађанско право регулише само „имовинске односе".

4. Као једна од најбитнијих разлика у методи регулисања грађанског права за разлику од других грана права јесте разлика у санкцији. Док у осталим гранама права санкција погађа саму личност у односу, и тек евентуално његову имовину, дотле се лице у грађанском праву и схвата донекле апстрактно, баш на подлози имовине. Санкција у грађанском праву никада не погађа лице у његовој особи, већ кроз имовину. Обавезе у грађанском праву не гасе се смрћу обвезаног лица, као у другим гранама права, већ прелазе на наследнике у мери у којој прелази на њих и имовина обвезаног лица. У томе је смисао „имовинске одговорности" у грађанском праву.

5. Имајући за базу робно-новчани промет у економском животу, грађанско-правни односи су као имовински односи и сами односи еквивалентности. Ово схватање нам олакшава да објаснимо важну установу грађанског права: „правни основ" или „sausa". Иако је овај појам предмет сталног спора у буржоаској правној теорији, већина буржоаских, а и социјалистичких писаца се слаже у томе да је основ непосредни економски циљ који једна странка у правном послу жели постићи путем давања или чињења друге странке. Баш тај економски циљ изражава принцип размене еквивалената у

ANALI PFB | anali.rs

грађанско-правним пословима. Указали смо да се тај принцип еквивалетности у грађанском праву изражава могућношћу свођења разних чињења и давања на новчано давање. Установа неоснованог (неправичног) обогаћења и деликтне одговорности за накнаду штете такође служи одржавању принципа еквивалентности, јер је овде основ успостављање порушене имовинске равнотеже међу странкама — нарочито подвлачимо да је то случај и код деликтне одговорности (без обзира на спор о субјективној или објективној одговорности). То што у грађанском праву има извесних послова где давању или чињењу једне странке не одговара еквиваленат, као на пр. код поклона, послуге, бескаматног зајма итд., никако не укида принцип еквивалентности, јер су ти послови изузеци, које грађанско право нерадо трпи. Пошто се код њих правни основ не може наћи у еквивалентном давању овлашћеног лица, основ се тражи у жељи за даривањем, у „animus donandi".

6. Имовина се састоји из стварно-правних и тражбено-правних елемената, због чега се елементи имовине удвостручују. При томе се права појављују као актива, а обавезе као пасива. Међутим, ово удвостручење се може свести на новчани израз активе имовине. Наследно право не спада у имовину, пошто оно ступа у дејство у случају смрти физичког лица, но наступањем новог субјекта, раније постојећи правни односи у принципу остају нетакнути.

7. Јединственом субјекту одговара јединствена имовина, на чијој се подлози креће имовинска одговорност датог субјекта. Овом јединству никако не противречи околност што се имовинска маса државног социјалистичког предузећа дели на фондове.

8. У основи имовинског односа лежи принцип еквивалентности, у коме се изражава робно-новчани промет. Израз овога принципа код државног социјалистичког предузећа је привредни рачун. Међутим, и друга правна лица социјалистичког права, као буџетске установе, задружне и друштвене организације, улазе у грађанско-правни промет на бази одређене имовине која им припада, и на основу које су носиоци права и обавеза.

У току рада стално сам указивао на то да овај рад претставља тек покушај да се проблем имовине у грађанском праву реши. Ако сам успео да правилно поставим овај комплексан проблем, мислим да сам постигао задатак који сам поставио.

др А. ГАМС

ANALI PFB | anali.pfb.rs

ИЗГРАДЊА НАРОДНЕ ВЛАСТИ

ЗАКОНИ ДОНЕТИ НА ТРЕЋЕМ ВАНРЕДНОМ ЗАСЕДАЊУ НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ ФНРЈ

Према Савезном уставу Народна скупштина ФНРЈ сазива се сваке године у два редовна заседања, а може се сазвати у једно или више ванредних заседања. Редовна заседања се морају одржати сваке године, а ванредна се могу сазвати под условима одређеним у Уставу. Неосновано је и неправилно, као што заступа једно вулгарно гледиште, сматрати ванредна заседања као некаква изванредна заседања, као специјалне сазиве Скупштине за извршење изванредних задатака. Несумњиво је да се за извршење изванредних задатака државне власти, — доношења неког хитног или изванредно важног закона или другог акта за који је надлежна Народна скупштина — може сазвати како редовно, тако и ванредно заседање.

Ванредно заседање Скупштине јесте заседање које се сазива у истој години поред већ одржаних редовних заседања или пре рокова одређених за одржавање редовних заседања. То је смисао ванредних заседања како су она одређена у Уставу и како се одржавају у пракси наших скупштина (не само Савезне скупштине него и скупштина народних република).

Треће ванредно заседање је по свом програму и раду било једно искључиво радно и редовно пословно заседање. Народна скупштина на овом редовном заседању је остварила један редован законодавни програм. Тај програм обухвата претресање и доношење девет већих и мањих нових савезних закона.

1. Од девет нових закона донетих на Трећем ванредном заседању Народне скупштине ФНРЈ пет су потпуно нови закони. То су закони који регулишу или одређене друштвене односе наше нове друштвене и државне стварности који нису били дотле правно уобличени и изражени законодавством ФНРЈ или као потпуно нови и специфични за садашњи степен развоја социјализма нису у нашој земљи били још правно регулисани.

Важно подручје нашег радног права допуњено је новом компонентом доношењем **Закона о почасним звањима трудбеника** и с њим у вези **Закона о ордену јунака социјалистичког рада.**

Још у току народноослободилачког рата и народне револуције настало је и развило се борбено и патриотско такмичење широких слојева свих наших народа у пожртвованости, оданости ствари борбе

ANALIFB | anali.rs

и стварања нове напредне државе на рушевинама старе, реакционарне и у издаји упрљане државе. После ослобођења земље, у периоду обнове, ово масовно такмичење постаје шире, преузимајући замах у свим областима привредне, техничке, друштвено-политичке и културне изградње. Са доношењем Петогодишњег плана, који је поставио основе и смернице широко захваћене социјалистичке изградње, ово такмичење постаје све шире и социјалистичко по карактеру и значају. У оквиру извршења задатака Петогодишњег плана и на основу мобилизације све ширих слојева трудбеника, отворили су се још веће могућности да се такмичење међу трудбеницима развије на широком фронту и да се у њему и кроз њега истакну у разним степенима способни, заслужни и даровити трудбеници. У оквиру социјалистичког такмичења и у нашој земљи се показала поново правилност Лењиновог тврђења да ће само у условима социјализма радни људи „доћи до изражаја, развити своје способности и своје таленте, који имају у народу нетакнуто врело, а које је капитализам газио, давио, гушио на хиљаде и милоне". (Лењин, **Дела**, том 22, стр. 158)

Кроз социјалистичко такмичење развио се и развија се нови однос према раду, испољавају се нове и шире стваралачке иницијативе, способности и даровитости радних људи. Овај нови однос према раду и стваралачки радни резултати добили су код нас највише израз у ударништву. Број трудбеника који су добили почасно звање ударника за непуне две године (од II полугодишта 1946 до краја I полугодишта 1948) — износи 105.016. Са национализацијом индустрије и трговине, са све даљим процесом социјалистичке изградње у нашој земљи, нарочито у току ове две планске године 1947 — 1948, с развитком социјалистичког такмичења, стално се повећавао број првобораца наше социјалистичке изградње — ударника, рационализатора, новатора, проналазача и других заслужних трудбеника. Уједно се врши јаснија диференцијација у погледу на степен и квалитет њиховог радног залагања, њиховог доприноса у правцу повећања производње и повишења производности рада.

Према томе, друштвене заслуге ударника и осталих истакнутих трудбеника постају различите и све се више појављују трудбеници који показују крупније личне радне резултате и све одлучнији допринос за даљу социјалистичку изградњу наше државе, за све веће јачање њене моћи и њеног угледа.

Закон о почасним звањима трудбеника правно потврђује и учвршћује већ релативно богату диференцијацију међу оним трудбеницима „који су се својим залагањем у раду и другим заслугама у области привредне изградње особито истакли, дали пример другим трудбеницима и допринели развитку и напретку народне привреде" (члан 1, став 1 закона). На основу тога, закон установљава пет почасних звања за заслужне трудбенике социјалистичке изградње, и то следећа звања: ударник, првак социјалистичког рада, истакнути првак социјалистичког рада, јунак социјалистичког рада народне републике и јунак социјалистичког рада ФНРЈ. — Друга важна карактеристика закона састоји се у томе што он проширује скалу почасних звања наших трудбеника и на одређивање почасних звања

ANALELE PRB | anale.ro

за заслужне радне сељаке и трудбенике земљорадничког задругарства. У овој етапи друштвено-економског развоја наше земље пољопривредна производња, а нарочито социјалистичка реконструкција пољопривреде кроз форме земљорадничког задругарства, имају велики значај за даље привредно снажење наше земље и њену целокупну социјалистичку изградњу. У исто време наша пракса показује примере залагања нашег радног сељаштва за правилно испуњење обавеза према држави радног народа и социјалистичкој изградњи наше земље, а нарочито карактеристичне примере земљорадника у сељачким радним задругама и другим земљорадничким задругама, који се истичу као нови пионири ширења и јачања земљорадничких задруга, социјалистичке реконструкције наше пољопривреде и целокупне социјалистичке изградње Федеративне Народне Републике Југославије. Сагласно томе, закон установљава следећа нова почасна звања у овом сектору наше привредне изградње: заслужни земљорадник, заслужни земљорадник-задругар, истакнути земљорадник-задругар народне републике, истакнути земљорадник - задругар ФНРЈ. За оне пак трудбенике у пољопривреди који се одликују успехом у примени агро-техничких и зоо-техничких мера, или који нарочитим залагањем постигну квалитативно или квантитативно виши принос, установљава се почасно звање борца за високи принос. Ово звање се може додељивати како трудбеницима у социјалистичком и задружном сектору пољопривреде, тако и појединим радним сељацима. Најзад, важна карактеристика закона лежи у томе што он допушта да се поједина почасна звања додељују радним колективима који су се посебно истакли својим радним успесима, повећали производњу, рационализирали радни процес или на други начин допринели социјалистичкој изградњи земље. Таквим заслужним колективима у оквиру социјалистичке изградње, према степену постигнутих резултата и јачини доприноса, могу се додељивати почасна звања ударног колектива, колектива — првака социјалистичког рада, колектива — првака социјалистичког рада народне републике и колектива — првака социјалистичког рада ФНРЈ. На сличној основи, ради видног доприноса социјалистичкој реконструкцији пољопривреде, сељачким радним задругама и другим земљорадничким задругама могу се додељивати почасна звања задруге-борца за високи принос, заслужне задруге, задруге — првака народне републике и задруге — првака ФНРЈ. Осим тога, почасно звање борца за високи принос може се додељивати пољопривредним радним бригадама и другим радним колективима у пољопривреди.

Утврђујући нови систем почасних звања закон одређује права и повластице које припадају носиоцима ових звања, и то према висини и значају почасног звања. За највиша почасна звања, као што су звање јунака социјалистичког рада ФНРЈ, колектива првака социјалистичког рада или задруге — првака ФНРЈ додељује се и нови орден јунака социјалистичког рада.

Орден јунака социјалистичког рада установљен је новим законом, који је донет на овом заседању. Закон предвиђа могућност додељивања овог ордена и изван добијања наведених почасних звања, и то „појединцима, колективима, предузећима и установама које по-

ANALI PFB | anali.rs

кажу изванредне радне подвиге или друге изванредне резултате и тиме стекну заслуге у привредној, друштвеној, државној, научној и културној делатности од општег значаја за изградњу социјализма и за јачање моћи и угледа ФНРЈ" (чл. 1).

Доношење ових закона значи даљи потстрек за омасовљење социјалистичког такмичења и за правилно награђивање заслужних трудбеника или колектива. Од тачног и правилног додељивања почасних звања зависиће у знатној мери како замах социјалистичког такмичења, тако и стално подизање производности рада и целокупне производње у нашој земљи.

У тесној вези са овим законима стоји и трећи закон донет на овом заседању. То је **Закон о проналасцима и техничким усавршавањима.** Велики значај овог закона лежи у томе што он регулише питање организације и државне помоћи проналазачкој делатности и питање заштите права проналазача у најширем смислу те речи. У капиталистичким земљама проналазак се сматра као „индустриска својина", а право на проналазак се остварује добијањем патената. Суштина патента лежи у „неограниченом праву коришћења" проналаска за који је његов сопственик добио патентну исправу. Патент даје само привидно „апсолутно право" проналазачу. У ствари, прави сопственик проналаска је фабрикант, капиталист, капиталистички монопол. Форме капиталистичког присвајања проналаска се крећу од „дозвољених" до „недозвољених", од „равноправног грађанскоправног уговора" до крађе и насиља. Међутим, у свим овим формама експлоатација проналазача остаје у суштини неизмењена.

Сасвим су нови циљеви проналазаштва у нашој држави. Социјалистичка изградња је тесно повезана са развојем технике; она тражи непрекидан стваралачки рад у правцу усавршавања технике, у правцу овладавања производњом нових машина, материјала и израђевина свих врста. Техничко стваралаштво народних маса добија како значај тако и замах непознат и немогућ у капитализму. Из новог социјалистичког односа трудбеника према средствима за производњу, која су друштвена својина, и према раду — јавља се процват проналазака и других форми проналазаштва у ширем смислу, које Маркс назива **рационализацијама**, а Лењин **техничким усавршењима**.

Услед свега тога социјалистичка држава потврђује у пуној мери лично ауторско право проналазача и аутора техничких усавршавања. У исто време социјалистичка држава преузима на себе обавезу да обезбеди имовинска права аутора проналазака и техничких усавршења давањем накнаде, награда и других материјалних повластица и олакшица. Држава преузима у интересу заједнице искоришћавање проналазака и техничких усавршења. Она се исто тако стара да сваки технички примењив и користан проналазак дође до стварне примене у индустрији и другим гранама производње Пред аутором се отварају не само видици материјалног обезбеђења и награђивања, него и перспективе да види своје дело остварено, да реално учествује у изградњи социјализма и тиме у повећању свог општег материјалног и културног стандарда.

Будући да је закон социјалистичке државе, Закон о проналасцима и техничким усавршењима је израђен у основи на овим новим

ANALI PFB | anali.rs

погледима и принципима о проналазаштву. Он је израђен у стилу наших крупнијих закона, садржавајући принципијелни увод и основне одредбе теоретски мотивисане, и прегледну и чврсту унутрашњу систематику. У 104 члана расподељених у једанаест глава изражена је богата садржина правног регулисања проналазачке делатности и проналазачког права на принципима социјализма.

Овај закон претставља значајан материјал за научну обраду у разним гранама нашег права. Он исто тако садржи јасан систем заштите и гарантија проналазачима и ауторима техничких усавршења, као што претставља и средство за мобилизацију и правилно усмеравање проналазаштва у нашој земљи. Између многобројних његових карактеристичних црта, вреди истаћи следеће основне карактеристике.

Закон обухвата како заштиту проналаска, тако и заштиту техничких усавршења. Право на проналазак се заштићује у облику патента и у облику социјалистичког проналазачког сведочанства. Усвајање патента треба да одигра важну улогу у коришћењу страних патената, чије се примене наша земља у досадашњим условима изградње индустрије и других грана привреде неће и не може лишити. Али основни вид заштите за наше проналазаче јесте проналазачко сведочанство.

Техничка усавршења претстављају или техничка унапређења или рационализаторски предлог. Закон садржи научне појмове свих ових форми проналазаштва и исцрпно регулише начин њихове заштите и разноврсна права аутора. За проналаске усвојен је систем обавезног испитивања новости и изводљивости проналаска, на основу кога се проналазак може заштити само ако се утврди да је нов са гледишта светске технике. Држава је преузела овим законом значајне дужности како у погледу планирања проналазачке делатности, тако и у правцу потстицања, помагања и организовања проналазаштва и старања о ауторима проналазака и техничких усавршења. Министарства, комитети, дирекције, предузећа, научно-истраживачки институти, заводи и бирои, задружне и друге друштвене организације добили су крупне и одговорне дужности како у погледу развијања и помагања проналазаштва, тако и у погледу благовременог и правилног примењивања свих корисних проналазака и техничких усавршења. Непосредно руководство над стручном и административно-правном службом заштите проналазачког права стављено је у надлежност Савезне управе за проналазаштво, која се налази у саставу Савезне планске комисије.

Закон је наше ново проналазачко право поставио на социјалистичке основе, али у исто време је остао у оквиру међународних принципа потврђених у Париској и Вашингтонској конвенцији. Његова правилна и организована примена ће допринети развијању проналазачке делатности у нашој земљи и потстицању, развијању и остварењу стваралачких талената наших трудбеника, који, ослобођени од експлоатације и капиталистичких ограничења и пригушења, имају данас законом обезбеђене услове да раде, истражују и стварају, како у своју личну корист, тако и у корист друштва.

Настављајући да изграђује преко појединих закона Кривични законик ФНРЈ — Посебни део, Скупштина је на овом заседању до-

ANALI PFB | anali.rs

нела **Закон о војним кривичним делима**. За време претресања овог закона у законодавним одборима, као и у дискусији у Већима Народне скупштине ФНРЈ подвучени су правилност и принципијелни значај доношења овог закона као посебне главе будућег јединственог посебног дела Кривичног законика. Познато је да у свим буржоаским државама постоје засебни кодекси о војно-кривичним делима, који претстављају посебни законик одвојен од општег Кривичног законика. Карактеру оружаних снага ФНРЈ и органској повезаности армије са народом одговара принцип јединства заштите поретка наше војске и нашег друштвеног и државног уређења у оквиру општег социјалистичког кривичног права. Сагласно овој основној поставци, целокупна обрада закона о војним кривичним делима носи неизбежно обележја јединственог система о кривичној одговорности и кажњавању, јединствене повезаности у борби радног народа ФНРЈ да заштити од друштвено опасних делатности ново социјалистичко демократско државно уређење, личност и права грађанина и тиме установљени поредак народне армије и специфичне односе војне службе и права и дужности војних службених лица. Услед тога централни проблем војног кривичног законодавства, проблем војног кривичног дела решен је одређено и правилно. Војно кривично дело је „законом одређено друштвено опасно дело које учини војно лице и које је управљено против установљеног поретка војне службе у оружаним снагама ФНРЈ, њихове чврстине и њихове борбене способности" (члан 2).

Полазећи од наведених општих принципа, закон садржи систем војних кривичних дела, у коме се изражава како специфичност ових дела с обзиром на непосредне објекте заштите и својства учиоиица, тако и повезаност ових дела са јединственим системом нашег кривичног законодавства. Карактеристика овог система састоји се у томе што он садржи заокружена и опште постављена бића војних кривичних дела у којима се огледа заштита старешинства, војне части и угледа војске, војне службене дужности, правилног рада војне службе, најважније општенародне имовине под управом војске, борбене готовости и спремности војске, војне тајне, као и заштита оружаних снага од шпијунаже и издаје, од повреде ратних закона, и, најзад заштита, међународних обавеза и начела човечности у зони ратних операција, на ратишту и уопште у вођењу рата. То су по својим спољним обележјима војна кривична дела која садржи законодавство скоро свих цивилизованих земаља. Али, иако по својим спољним обележјима слична делима предвиђеним у законодавству буржоаских држава, ова дела у нашем закону по својој друштвено-политичкој суштини битно се разликују од њих. Војна кривична дела у буржоаским законима штите поредак организације одвојене од народа, милитаристички васпитане да служи као оружани апарат за одржавање експлоататорског поретка или за експанзионистичке и агресорске ратове и авантуре. Закон о војним кривичним делима ФНРЈ садржи таква дела и казне којима се заштићује и учвршћује народна армија, армија која стоји на straжи народне државе, њене социјалистичке изградње, националне независности и суверености. Осим тога, овај закон, као први закон о војним кривичним делима донет после другог свет-

ANALI PIB | anali.rs

ског рата, садржи нова дела која претстављају теоретско уопштавање кривичне праксе из прошлог рата и дела која су се појавила у вези са развојем ратне технике. Најзад, закон садржи знатне елементе који показују како челичну дисциплину оружаних снага, тако и човечанске и другарске односе између војника и командног кадра — односе који доприносе развијању свесне дисциплине и изграђују социјалистичког човека у његовом најлепшем лику — свесног и дисциплинованог борца за слободу и независност своје народне социјалистичке отаџбине.

Закон о обалном мору — пети нови закон донет на овом заседању — регулише једно важно питање нашег унутрашњег права, које има и међународни значај. За поморске земље од несумњиве је важности одредити тачне границе њихове поморске државне територије. Од правилног решења овог питања зависи могућност пуног вршења суверених права државе. Међутим, потребе међународног саобраћаја и слободе морских путева захтевају извесне заједничке споразуме, утврђене у оквиру међународне заједнице. Ови споразуми треба у исто време да пруже средства за чување суверености и безбедности држава и за омогућавање мирног кретања поморским путевима. Међутим, до данас, услед сукоба интереса великих капиталистичких поморских сила, није донет један међународни кодекс поморског права. Конференција за кодификацију међународног поморског права у Хагу 1930 године завршила се само доношењем резолуција и препорука. Отуда је прихваћено правило међународног права да поморске земље својим законодавством регулишу питање граница своје поморске територије. У том циљу је донет и наш закон о обалном мору ФНРЈ. Закон утврђује да се наше обално море дели на унутрашње морске воде (луке, сидришта, заливе, ушћа широких река) и на територијално море (морски појас од шест наутичких миља ширине између границе унутрашњих вода, односно линије најниже осеке мора и отвореног мора). Осим тога, закон предвиђа и такозвану „зону специјалних права", која обухвата морски појас у ширини од 4 наутичке миље, рачунајући од спољне ивице нашег територијалног мора. За разлику од обалног мора, наша држава обезбеђује у овој зони само ограничена и специфично одређена права, и то искључиво „ради заштите царинских интереса и безбедности обала".

Карактеристика Закона о обалном мору лежи у томе што он регулише права наше државе на обалном мору ФНРЈ у сагласности са међународним поморским правом, прилагођавајући одређивање граничних линија, као што то чине и друге земље, карактеру морске обале ФНРЈ. Принцип установљења територијалног мора од граница унутрашњих морских вода је прихваћен од скоро свих држава и у свом појму и самом термину опште је заступан на конференцији у Хагу. Питање ширине територијалног мора није до данас сагласно решено у међународном праву. Наш закон усваја исту ширину од шест наутичких миља која је била призната и старој Југославији. Исто тако, наш закон потврђује начело међународног поморског права по коме у територијалном мору држава има свој пуни суверенитет, уз једино ограничење да се не може забранити неофанзиван

ANALI PFB | anali.rs

прелаз страним бродовима, нити тражити претходна нотификација за њихов улазак у територијално море.

Решавајући сва ова за сваку поморску државу важна питања, Закон о обалном мору ФНРЈ садржи норме које изражавају и утврђују како права националног суверенитета ФНРЈ у границама наше поморске државне територије и у блиској вези са њом, тако и принцип поштовања узајамних права и дужности наше државе и других поморских земаља. Као и у свим другим областима од међународног значаја, тако је и у овом закону наша држава остала на терену поштовања оних принципа међународног поморског права који дозвољавају да се правилно врше права и интереси државног суверенитета и безбедности ФНРЈ.

2. Остала четири закона донета на овом заседању јесу закони о изменама и допунама већ постојећих савезних закона. Међу овим законима једино обимније и важније измене и допуне односе се на постојећи закон о инспекцији рада од 1946 г. Остала три закона садрже само незнатније и ситније измене и допуне важећих закона.

Брзи развој наше привреде и целокупне друштвене и државне изградње изазвао је потребу за доношењем **закона о изменама и допунама,** који се налазе скоро редовно на дневном реду последњих заседања Народне скупштине ФНРЈ. Сви ови закони о изменама и допунама решавају настали привремени сукоб између правне норме и друштвеног односа и преко измењених, односно допунских норми регулишу и учвршћују нове односе или уопште новонастале односе.

Али овај сукоб између измењених и нових друштвених односа и постојећих застарелих и превазиђених законских норми може бити врло различит. Та разлика може бити **квантитативна и квалитативна.** У оквиру квантитативних разлика постоје различити степени. Овим различитим степенима одговара и различита техника нашег законодавства о изменама и допунама. Углавном, према нашој досадашњој законодавној пракси постоје три форме, три групе закона о изменама и допунама. Те форме су само технички израз и правна потврда степена обимности и сложености квантитативних промена у систему друштвених односа који ранији закон регулише. Ако су те промене шире и значајније, ако су се појавили нови односи или измењени односи у оквиру система законског регулисања, закон о измени и допуни има своју специфичну и у нашој пракси познату форму. То је форма закона о изменама и допунама који у себи садржи нову формулацију ранијег закона, односно који повезују раније одредбе са њиховим изменама и допунама у једном заједничком **пречишћеном** тексту. Опсежност измена и допуна је таква да тражи многобројније промене и измене текста, који се опет може и појавити у новој систематици и са важнијим и крупнијим новим начелима. Технички би било тешко и скоро немогуће да се састави само закон о изменама и допунама ранијег законског текста Однос таквог закона са ранијим текстом претстављао би тешкоће, а често и нерешиве проблеме за правилну примену и законито тумачење његових прописа.

Ова форма закона о изменама и допунама примењена је при доношењу измена и допуна у ранијем Закону о државној арбитражи. У овој форми је састављен и Закон о изменама и допунама Зако-

ANALI PFB | anali.rs

на о инспекцији рада. Као што се види, ово је форма у којој су обухваћене најшире и најсложеније квантитативне измене у оквиру једног система односа који су предмет регулисања ранијим законом. Али битно је за суштинско и теоретско разумевање ове законске форме да се она примењује све док нису настале измене и промене таквог значаја и домашаја да мењају цео систем односа, да прерастају у један квалитативно друкчији систем, заснован на новим, суштински друкчијим друштвено-политичким променама. Предмет регулисања постаје, дакле, битно нов. Под оваквим околностима, техника измена и допуна не би више била принципијелно правилна. Тада се доноси нови закон, израђен на сасвим другим принципима и по новој систематици. Он замењује, укида стари закон, који у целини остаје правна форма која више не одговара стварности не само у деловима него ни у целини. Такав закон добија историски значај, он остаје само правна регистрација једне превазиђене етапе и испада из оквира важећег правног поретка. Такав је случај са Законом о кривичним делима против општенародне имовине, имовине задружних и других друштвених организација од 11 октобра 1948 г. који је укинуо ранији Закон о заштити општенародне имовине и имовине под управом државе од 23 октобра 1946г.

Друга форма закона о измени и допуни дата је у Закону о изменама и допунама савезног закона о државним службеницима. У овој форми закон о изменама и допунама садржи низ измена појединих делова закона, низа чланова или допуне појединих делова, односно чланова ранијег закона. Он садржи све те измене и допуне изражене у одређеним новим законским прописима. Али у оквиру овог закона не врши се интерполација нових одредаба у стари законски текст, јер основна схема, систематика и тиме основни принципи и поставке старог закона остају непроменљиви. Нове одредбе се могу без већих и опсежнијих принципијелних и техничких промена укључити у постојећи законски поредак. Међутим, ипак су ове измене и допуне крупније и веће по броју, да би се стари закон могао примењивати упоредо са новим законом о изменама и допунама. Ради техничке прецизности, одређености и помагања пракси, потребно је унети донете измене и допуне у стари закон и израдити његов пречишћени текст. Овако овлашћење у Закону о изменама и допунама закона о државним службеницима је дато Президијуму Народне скупштине ФНРЈ. Президијум је, на основу проглашеног и објављеног Закона о изменама и допунама закона о државним службеницима, израдио пречишћени текст и овај објавио. Тиме је тај нови пречишћени текст у ствари само техничко повезивање у један закон ранијег закона и закона о његовим изменама и допунама.

Трећа форма је једноставна и проста. У овој форми се доносе само појединачне измене и допуне једног или неколико чланова, па и ставова ранијег закона. У нашој пракси ови закони се јављају или као закони о измени и допуни, или као закони само о измени, односно допуни једног закона, односно тачније једног члана или става важећег закона. Ови закони обично регулишу једну мању промену или допуну једног односа или питања из закона. Они се не укључују у ранији законски текст. Они се обично примењују заједно

ANALI PFB | anali.rs

са старим законом. Наравно да то не искључује право редактора одобрених издања ових закона да у једној или другој техничкој форми укључује на одређеном месту дату измену или допуну, означавајући то у самом тексту.

Проширење и јачање социјалистичког привредног сектора за последње две године, укидање окружних народних одбора, реконструкција апарата државне управе и развој законодавства о раду, — то су главни моменти који су изазвали потребу опсежнијих измена у досадашњем Закону о инспекцији рада. Те измене се углавном односе на одређеније постављање задатака и организације инспекције рада. Поред досадашње дужности вршења надзора над техничком и здравствено-техничком заштитом лица у радном односу, инспекције рада проширују своје задатке на вршење надзора над правилним испуњењем прописа и уговора о раду. Али с друге стране, утврђују се и обавезе привредних руководстава да се старају о увођењу заштитних мера, о остварењу прописа о раду и да одговарају за то. Насупрот досадашњој подели на општу и специјалну инспекцију рада уводи се јединствена инспекција организована на савезно-републиканском принципу. Ближа организација, овлашћења и методи рада савезне, републиканске и локалне инспекције рада одговарају већ разрађеним начелима о инспекционој служби, која су постављена у Закону о санитарној инспекцији. Најзад, у новом закону је још јасније подвучена сарадња између инспекције рада и синдикалних организација преко мреже радничких инспектора, као и дужност ових органа да врше надзор над радилиштима на којима се налазе грађани на добровољним радовима.

Али поред свих ових измена и допуна инспекција рада у основи остаје неизмењена како према свом месту у организацији наше државне управе, тако и по свом значају. У целини, нове измене и допуне уносе више јединства у организацију инспекције рада и одређености у постављању њених задатака, спречавајући помоћу савезно-републиканске структуре могућност развијања ширих бирократских централистичких тенденција у вршењу ове важне службе. За социјалистичку изградњу кадрови играју капиталну улогу. Социјалистичка држава је дужна да им обезбеди остварење утврђених права и здраве и сигурне услове за рад.

Последња три закона долазе у трећу групу закона о изменама и допунама. Први се односи на измену чл. 16 и чл. 35, став I Закона о држављанству. По првој допуни потврђује се губитак држављанства лицима немачке народности која су побегла у иностранство, а по другој измени предвиђа се могућност ревизије држављанства лицима која су га стекла натурализацијом по прописима старе Југославије, а која су се за време непријатељске окупације наше земље нелојално држала према својој адоптивној отаџбини. — Други закон доноси измену која се односи на промену државног органа који се стара о уласку и растурању стране штампе у нашој земљи. По ранијѐм члану 15 и 16 Закона о штампи ту дужност је имало Претседништво Владе ФНРЈ. Закон о изменама и допунама ову дужност преноси на Министарство унутрашњих послова ФНРЈ. — Најзад, Закон о изменама и допунама закона о аграрној реформи и ко-

ANALI PFB | anali.rs

лонизацији уноси две мање измене и допуне у постојећи закон. По првој предвиђа се могућност деобе земљишта које је једно домаћинство добило по основи колонизације на два или више земљорадничких домаћинстава. Ова деоба била је по старом тексту закона за период од 20 година забрањена. Законодавни одбори су нешто проширили предлог Владе, прецизирајући да се ова деоба раније домаћинства може вршити и између разведених супружника који су раније као домаћинство добили земљу. У исто време нови закон допушта размену земљишта насељенику који улази у сељачку задругу и у циљу арондације задружне земље. Друга измена и допуна се односи на преношење надлежности по заосталим питањима колонизације на подручју АП Војводине са ФНРЈ на НР Србију, односно министарство пољопривреде НР Србије.

Од Шестог редовног заседања до Трећег ванредног заседања Народне скупштине ФНРЈ није прошло ни пуних месец дана. Међутим, у том периоду Влада ФНРЈ и њени надлежни органи, као и законодавни одбори и оба Већа Народне скупштине били су у стању да припреме, расправе претресу и да коначно Народна скупштина озакони низ важних и крупних законских аката, који се често у другим земљама (као што је случај закона о проналасцима и техничким усавршењима) припремају годинама. Упоредо са остварењем овог законодавног програма ишло је и стално побољшавање и усавршавање метода рада при расправљању и доношењу закона. Сви народни посланици много пре сазива Скупштине добили су отштампане текстове законских предлога са образложењима, а уз поједине предлоге дата је и документација која садржи потребне материјале за шире и дубље упознавање са конкретном проблематиком предлога закона. Пре почетка рада Већа, посланици су добили отштампане пречишћене текстове, у које су унете све предложене измене и допуне законодавних одбора, као и извештаје законодавних одбора. Ови извештаји исто тако показују једну корисну новину. Поред техничког прегледа учињених измена и допуна које су унели у расправљани закон, законодавни одбори су у својим извештајима истакли и сва важнија и принципијелна питања која су се појавила како у начелној дискусији, тако и приликом конкретне измене и допуне законских пројеката. Овај део извештаја законодавних одбора биће од несумњиве користи како за развој наше правне науке, тако и за правилну примену наших закона и учвршћење законитости.

Треће ванредно заседање Народне скупштине ФНРЈ није само проширило и разрадило социјалистички правни поредак Федеративне Народне Републике Југославије, него је и показало извесне новине и усавршавања у методи рада при доношењу најважнијих правних аката и најснажнијих инструмената за друштвену, државну и културну изградњу наше социјалистичке земље — савезних закона.

Ђ.

ANALI PFB | anali.rs

NOVO PRAVO I PRAVOSUĐE

OSNOVNI PRINCIPI ZAKONA O VOJNIM KRIVIČNIM DELIMA

1. Određujući na uvodnom mestu, u prvom članu, da će se »do donošenja i stupanja na snagu Posebnog dela Krivičnog zakonika, vojno-krivična dela suditi i kazna izricati po ovom zakonu«, naš novi Zakon o vojnim krivičnim delima stavio se u red onih zakona kojima je namenjeno da skupa sa već donetim našim krivičnim zakonima, kao i onima koji će im slediti, izgrađuje poseban deo Krivičnog zakonika. Nedvojbeno, jedna od bitnih osobina Zakona o vojnim krivičnim delima sastoji se stoga upravo u tome što ovaj Zakon pretstavlja sastavni, organski deo Posebnog dela Krivičnog zakonika.

Međutim, treba odmah podvući da odredba čl. 1 Zakona o vojnim krivičnim delima nije slučajna. Krivično pravo, kao uopšte i sve druge grane prava, nosi određeno klasno obeležje, tj. pečat onih društvenih odnosa čijim interesima služi. Izviruć iz postojećih društvenih odnosa, krivično pravo ima za zadatak da te odnose štiti. Radi toga ono postaje, već od svog postanka, sredstvo prinude u rukama vladajuće klase, oruđe kojim vladajuća klasa guši otpor eksploatisanih. Vojno krivično pravo deo je, grana, krivičnog prava, jedno od osnovnih sredstava kojim vladajuća klasa izgrađuje jedan od svojih najvažnijih aparata za gušenje: vojsku.

U buržoaskoj državi vojska je deo državnog aparata kojim raspolaže država da bi nasiljem potčinila volju naroda, odnosno narodnih masa. S obzirom na to vojska se namerno izoluje od društva. Buržoazija smišljeno i planski iznalazi stalno nove metode i ulaže sve napore kako bi vojsku očuvala od utjecaja spolja, društvenog života, i vaspitala je za ugušivanje naprednih i nacionalnih pokreta ili za imperijalističku ekspanziju. Odlučujuću ulogu u vaspitanju vojnika, u njegovom životu i mišljenju igraju razni vojni propisi, kao što su propisi o službi i o vojnoj disciplini, među kojima naročito propisi vojno-krivični. Za ovakvu vojsku donose se i posebni krivični zakonici.

U socijalističkoj državi društveni poredak osigurava najširim narodnim masama aktivno sudelovanje u državnim poslovima, u upravljanju državom. U rukama vladajuće klase, radničke klase, stekla su se i sva sredstva državne vlasti, državnog aparata, i vojska kao deo toga aparata. Vojska je — narodna vojska, oružana sila naroda, ogromna većina naroda koja je nosilac vlasti.

I u našoj zemlji korenitim, revolucionarnim promenama izmenila se stara vlast, njene funkcije i njezin državni aparat, a s njima i pravosuđe i vojska. Još u samom toku Narodnooslobodilačkog rata naši narodi pod rukovodstvom Komunističke partije Jugoslavije odbacili su

Arhiv Srbije i Crne Gore

nenarodne forme vlasti i stvorili novu, svoju narodnu vlast, organe svoje narodne vlasti, kojima je upravljao sam narod u interesu svojih neposrednih zadataka i ciljeva, dajući svojoj vlasti nova demokratska obeležja, novu sadržinu i novu organizacionu strukturu. U toku samog Narodnooslobodilačkog rata naši narodi izgradili su svoju vojsku, vojsku radnika i seljaka — Jugoslovensku armiju. Zbog toga Zakon o vojnim krivičnim delima nosi obeležje naše narodne vlasti i našeg državnog i društvenog uređenja.

Ono što Zakonu o vojnim krivičnim delima daje jedno od njegovih glavnih i važnih obeležja to je da su njegove osnovne norme nastale i razvijale se u vreme revolucionarnih preobražaja naše zemlje, da je on proizišao iz vojno-krivičnog zakonodavstva koje je išlo uporedo sa stvaranjem i razvojem Narodnooslobodilačke vojske, Jugoslovenske armije i s ulogom koju je Armija odigrala u uništavanju ne samo okupatora već i okupatorskih pomagača, neprijatelja naroda, koji su ,da bi sačuvali svoje klasne interese, otišli u izdaju. Možemo zato reći da je Zakon o vojnim krivičnim delima rezultat našeg revolucionarnog društvenog preobražaja, iskustava naše vojno-krivične prakse, i to uglavnom onih iskustava koja su se oslanjala na čl. 15 Uredbe o vojnim sudovima od 24 maja 1944 g., a zatim i iskustava i principa napredne nauke u oblasti vojnog krivičnog prava, na prvom mestu nauke SSSR-a.

2. Saglasno svom historiskom razvitku i ne otstupajući od materijalne koncepcije krivičnog dela, kako je ona izražena čl. 1, 3, i 5 Opšteg dela Krivičnog zakonika, Zakon o vojnim krivičnim delima postavlja pojam vojnog krivičnog dela kao »zakonom određeno društveno opasno delo koje učini vojno lice i koje je upravljeno protiv ustanovljenog poretka vojne službe u Oružanim snagama FNRJ, njihove čvrstine i borbene sposobnosti« (Čl. 2).

Pretstavljajući ovako pojam vojnog krivičnog dela Zakon ne otstupa od principa društvene opasnosti kako ga je odredio Opšti deo Krivičnog zakonika, i raščlanjujući pojam državnog uređenja i pravnog poretka (čl. 1 Opšteg dela KZ), izdvaja jedan njegov specifičan deo »vojni poredak«. Isto tako on ne otstupa ni od principa zakonitosti kao jednog od objektivnih uslova krivične odgovornosti, kako je to određeno u čl. 4 Opšteg dela KZ. Nadalje je Zakon o vojnim krivičnim delima uneo još jednu daljnju specifikaciju objekta društvene zaštite, tj. čvrstinu i borbenu sposobnost Oružanih snaga FNRJ. Međutim, i čvrstina i borbena sposobnost pretstavljaju vojni poredak, kao što i vojni poredak pretstavlja državni poredak, jer su oni po svojoj prirodi nerazlučivi. Ali zbog obeležja bitnih za Oružane snage one pretstavljaju objekte koje je Zakon hteo naročito da istakne.

Zakon o vojnim krivičnim delima nije se, nadalje, orijentisao isključivo prema objektu društveno opasnog dela, tj. sa čisto objektivnog gledišta. Zakon je u pojam vojnog krivičnog dela uneo kao jedno od bitnih obeležja i subjekt, tj. učinioca — vojno lice. Da bi jedno krivično delo dobilo karakter vojnog krivičnog dela, treba da bude ne samo objektivno društveno opasno delo upereno protiv vojnog poretka, čvrstine i borbene sposobnosti Oružanih snaga i da je zakonom određeno, već treba i da je subjekt takvog dela vojno lice. U tome zapravo i jeste jedno od bitnih obeležja i specifičnost vojnog krivičnog dela.

Određujući objekt i subjekt vojnog krivičnog dela i dajući na taj način određeno i nedvojbeno rukovodstvo za njegovu primenu, Zakon o vojnim krivičnim delima sadrži isto tako i definiciju pojma vojnog lica. U smislu čl. 3 Zakona vojna lica jesu: »vojnici, podoficiri, oficiri i vojni službenici u stalnoj službi u Armiji, vojni obveznici za vreme tra-

janja vojne vežbe ili vršenja druge vojne dužnosti, zatim pripadnici narodne milicije, lica na službi u jedinicama, ustanovama i preduzećima, kao i druga lica koja u vremenu učinjenog vojnog krivičnog dela stoje u privremenom ili stalnom službenom odnosu ili zakonom propisanoj obavezi prema Oružanim snagama FNRJ, ili koja za vreme rata kao snabdevači učestvuju u snabdevanju fronta i pozadine.« Tako izraženim pojmom vojnog lica Zakon proširuje krug vojnih lica od pripadnika aktivnog i rezervnog sastava Oružanih snaga i na izvesne pojedince koji prema Armiji imaju zakonom određene dužnosti i obaveze ili koji po svojoj službi u vojnim jedinicama, ustanovama i preduzećima, odnosno po nekom drugom privremenom ili stalnom službenom odnosu dolaze u priliku da u granicama tog službenog odnosa učine određeno vojno krivično delo, ali samo takovo koje izvire iz karaktera njihovog službenog odnosa, ubrajajući ovamo i lica koja za vreme rata učestvuju kao snabdevači fronta i pozadine.

Pored osnovnog problema o pojmu vojnog krivičnog dela i pojmu vojnog lica, Zakon sadrži i nekoliko važnih principa, koji su, istina, specifični u odnosu prema vojnoj krivičnoj odgovornosti, ali koji ipak u isto vreme nadopunjuju i dalje razvijaju naš opšti sistem krivičnog zakonodavstva. Tako je u stavu 2, čl. 2 Zakon, dosledan materijalnoj koncepciji vojnog krivičnog dela, dao pravnu osnovu po kojoj društveno opasno delo koje, iako zakonom određeno kao vojno krivično delo, svojim malim značajem i neznatnošću štetnih posledica pretstavlja neznatnu društvenu opasnost, povlači disciplinsku odgovornost i raspravlja se prema propisima o disciplini. Ovaj član Zakona treba razmotriti u vezi sa čl. 5, st. 1 Opšteg dela KZ (»Nema krivične odgovornosti za delo koje, iako sadrži obeležje krivičnog dela određenog u Zakonu, pretstavlja neznatnu društvenu opasnost zbog svog očigledno malog značaja i zbog neznatnosti ili otsutnosti štetnih posledica«) i čl. 1 Zakona o izmenama i dopunama Osnovnog zakona o prekršajima (»Prekršaji su i dela koja, iako sadrže obeležje krivičnog dela određenog u zakonu, pretstavljaju neznatnu društvenu opasnost zbog očigledno malog značaja i zbog neznatnosti ili otsutnosti štetnih posledica, ukoliko ne povlače disciplinsku odgovornost«).

U razmatranju određenog krivičnog dela može doći do sukoba između materijalne sadržine krivičnog dela i njegovog formalnog određivanja, između društvene opasnosti i određenosti krivičnog dela i propisanosti kazne u zakonu. Jedno društveno opasno delo, iako imade sva obeležja krivičnog dela određenog u zakonu, može već u času izvršenja pretstavljati samo neznatnu društvenu opasnost tako da uopće ne pretstavlja krivično delo, nego prekršaj, odnosno, disciplinski prestup. Član 2 st. 2 Zakona na ovaj način rešava sukob dajući mogućnost da se u ovakvim slučajevima sa plana krivične odgovornosti može preći na plan disciplinske odgovornosti i slučaj raspraviti po disciplinskim propisima. Ovakav način raspravljanja konkretnog krivičnog dela odgovara principu materijalnog shvaćanja krivičnog dela i individualizacije kazne, po kojem samo konkretno individualizirana kazna odgovara svrsi kažnjavanja, a odgovara opet i životu i organizaciji Oružanih snaga.

Zakon o vojnim krivičnim delima, nadalje, oslanjajući se na opšte odredbe čl. 42 i 43 Opšteg dela KZ, razrađuje neke, s obzirom na karakter Oružanih snaga, specifične slučajeve koje olakšavaju odnosno otežavaju okolnosti pod kojima je učinilac počinio društveno opasnu

ANALI PFB | anali.rs

radnju. Kao otežavajuću okolnost Zakon navodi slučaj kad je delo učinjeno iz neprijateljskih pobuda prema Oružanim snagama FNRJ, kad je delo učinjeno prema pretpostavljenom, učinjeno u dogovoru, kad postoji odnos pretpostavljenosti prema ostalim saučesnicima u vršenju dela, odnosno kao olakšavajuću okolnost — ako je učinilac nepravilno opterećen vojnom službom i dužnostima, ako učinilac nije mogao biti upoznat sa službenim dužnostima (čl. 6 Zakona). Ali osim ovih Zakon formira i jedan poseban osnov za ublaženje kazne ili za oslobođenje od kazne za vojno krivično delo u okviru primene odredaba čl. 62 i 63 Opšteg dela KZ, i to onda kada je u slučaju postojanja odgovornosti za vojno krivično delo učinilac delo učinio u uverenju da to iziskuju potrebe vojne službe ili ratni zahtevi (čl. 7).

Ovo načelo treba strogo odvojiti od slučajeva kada je učinilac krivičnog dela u vreme njegovog izvršenja pogrešno uzeo da postoje okolnosti prema kojima bi, kad bi one postojale, to delo bilo dopušteno, ili pak slučaja kada je delo učinilac učinio u krajnjoj nuždi, tj. da bi otklonio opasnost koja se u datim okolnostima na drugi način nije mogla otkloniti, iako je pri tom učinjeno zlo manje od otklonjenog. Zabluda (stvarna) ili krajnja nužda, o kojima bi se u iznetim slučajevima radilo, isključuju krivičnu odgovornost, jer krivična odgovornost pretpostavlja vinost, odnosno protivpravnost. Bez vinosti nema krivičnog dela, nema kazne. Čl. 7 Zakona naprotiv pretpostavlja p o s t o j a n j e odgovornosti, dakle pretpostavlja vinost. U stvari čl. 7 pretstavlja jedan specijalan vid okolnosti za ublaženje, odnosno oslobođenje od kazne, polazeći od motiva, koji je učinioca rukovodio pri vršenju vojnog krivičnog dela (potreba vojne službe ili ratni zahtevi), ma da u konkretnom slučaju takove potrebe nisu postojale.

3. Imajući pred očima ne samo objekt krivičnog dela već ujedno i njegovog učinioca, subjekt krivičnog dela, i postavljajući učinioca pored krivičnog dela i kazne, Opšti deo KZ u svom čl. 6 kao subjektivni uvjet da neko bude odgovoran za učinjeno delo traži — uračunljivost. Da bi bilo krivično odgovorno, krivično delo treba da je izvršilo lice koje je u stanju da odgovara za svoje postupke, koje deluje svesno. Krivično su dakle odgovorna lica koja su u vršenju krivičnog dela svesna onoga što čine i čiji su postupci rezultat njihove svesti.

Zakon o vojnim krivičnim delima otstupa u izvesnoj meri od ovog opšteg načela. On oslobađa od krivične odgovornosti potčinjenog koji je, iako radi svesno, krivično delo učinio u izvršenju naređenja od strane pretpostavljenog (čl. 4). Ova odredba rezultanta je opšteg vojnog načela bezuslovne poslušnosti potčinjenog. Naređenje pretpostavljenog za potčinjenog je zakon. Ne može se i ne sme prepustiti potčinjenom da se upušta u opravdanost i umesnost naređenja. Naređenje mora da bude izvršeno bezuslovno, tačno i na vreme. To odgovara karakteru i strukturi Oružanih snaga. Čvrsta, željezna disciplina glavni je preduslov za borbenu gotovost Oružanih snaga. Međutim ,ostajući na principu čvrste discipine, Zakon o vojnim krivičnim delima ne prihvata tezu o apsolutnoj disciplini. Zakon i vojnu disciplinu podvrgava opštem načelu odgovornosti svesnog lica, čineći učinioca odgovornim, bez obzira na primljeno naređenje, ako je izvršio naređnje koje prelazi zakonom dozvoljenu granicu, tj. kada je izvršujući naređenje učinio ratni zločin ili kakvo drugo teško krivično delo. U ovakovim slučajevima podređeni učinilac krivičnog dela ne može da izbegne odgovornost skrivajući se iza primljenog naređenja. On je krivično odgovoran i on treba da bude kažnjen. Ovo načelo odgovara i principima koje su postavile Ujedinjene nacije Moskovska deklaracija, Konferencija na Jalti, Statut Međunarodnog voj-

ARHIV PIB | arhiv.rs

nog suda i presuda istog suda od 1 oktobra 1945 godine. Odvajati se od ovih principa, kako to danas čini sračunato »zapadna demokratija«, može samo takovo društvo čiji društveni odnosi počivaju na nasilju i kojemu je cilj opravdati agresiju i novi imperijalistički rat. Jedino što ovde može da dođe u obzir, to je da se, rasmotrivši subjektivna svojstva učinioca i težinu učinjenog dela, okolnost da je učinilac delo učinio u izvršavanju primljenog naređenja uzme kao olakšavajuća okolnost shodno Statutu Međunarodnog vojnog suda, ali nikada kao izvinjavajuća okolnost.

Polazeći od učinioca kao subjekta krivičnog dela, Zakon o krivičnim delima sadrži nadalje i jednu novu tekovinu naprednog krivičnog prava, a ta se sastoji u odlaganju izvršenja kazne za vreme rata i mogućnosti opraštanja i same kazne ako se učinilac još u toku rata odlikuje požrtvovanošću, hrabrim držanjem ili stekne kakve druge zasluge. Ono što je osnovno u ovoj odredbi, to je odnos društva prema subjektu, prema učiniocu krivičnog dela. Polazeći od rukovodećih principa da se kazne izriču prema individualnoj društvenoj opasnosti konkretnog krivičnog dela i njegovog učinioca, od zadatka krivičnog gonjenja i svrhe kažnjavanja (da se kroz kaznu izražava njena suština i pravac kaznene politike jedne države, da ona odgovara državnom uređenju i društvenim odnosima), jasno je da u našem državnom poretku, a prema tome i u vojnom, ovakav propis pretstavlja samo pravnu formulaciju rukovodećeg principa individualizacije kazne. Ne odbacujući od sebe učinioca krivičnog dela — ukoliko se ne radi o takovom kojemu zbog stepena njegove društvene opasnosti treba izreći najveću meru kažnjavanja — naš kazneni sistem ne pušta iz vida, pa ni u ratu, glavni cilj kažnjavanja u FNRJ: prevaspitanje i popravljanje učinioca krivičnog dela.

Pored iznetih bitnih odredaba o kazni, Zakon o vojnim krivičnim delima doneo je još nekoliko važnijih odredaba koje proizlaze iz specifičnosti karaktera vojnog krivičnog dela, a koje su sadržane u članovima 5 i 9.

Tako na primer u čl. 5 st. 2 Zakona o vojnim krivičnim delima postavlja se izuzetak od čl. 30 st. 2 Opšteg dela KZ. Kazna gubitka čina prema Opštem delu KZ jedna je od kazni koja se može izreći i kao glavna i kao sporedna. Kao glavna ako je zakonom izričito propisana, a kao sporedna pri svakoj osudi na smrtnu kaznu, na kaznu lišenja slobode s prindunim radom, lišenja slobode u trajanju preko jedne godine ili na kaznu gubitka državljanstva, a dato je ovlašćenje sudu da ovu kaznu izreče i onda kada je izrekao kaznu lišenja slobode ispod jedne godine ,ako se učinilac pokazao nedostojnim čina. S obzirom na čl. 30 st. 2 Opšteg dela KZ kazna gubitka čina može da se izreče kao samostalna kazna samo za ona krivična dela za koja je izričito zakonom propisana. Imajući u vidu praksu znači da uvek kada je učinilac nedostojan čina, mora sud da izreče, pa i najmanju, kaznu lišenja slobode da bi se učiniocu oduzeo čin, jer u Zakonu za odnosno krivično delo nije određena kao samostalna kazna gubitak čina. Međutim, kada se radi o lakšem krivičnom delu, čl. 5 Zakona o vojnim krivičnim delima daje mogućnost sudu da izrekne i kaznu gubitka čina, iako ona nije zakonom određena kao samostalna kazna. Ovaj propis odgovara duhu i sistemu kazne, svrsi kazne, pa je i ovde dosledno provedeno načelo individualizacije kazne.

Isto tako prema čl. 5 st. 4 Zakona o vojnim krivičnim delima neće se izricati kazna proterivanja protiv vojnih lica. Ovu odredbu nameće priroda same kazne. Ova kazna u odnosu na vojna lica ne može se sprovesti u život. Vojno lice vezano je po sili svog službenog odnosa

ANALI PFB | anali.rs

za određeno mesto u kojemu je sedište njegove jedinice, ustanove ili preduzeća. Vojno lice može da bude upućeno u drugo mesto opet i samo u vezi s njegovim vršenjem službe. Kazna proterivanja nespojiva je stoga s karakterom vojne službe.

Nadalje, a opet u vezi sa gubitkom čina, Zakon o vojnim krivičnim delima u čl. 5 razrađuje za još jednu skalu kaznu gubitka čina. Opšti deo KZ naime, u čl. 28 propisuje kaznu gubitka čina imajući u vidu samo oficire i podoficire u aktivnom svojstvu, a ispušta iz vida vojne službenike koji ne mogu da gube čin nego zvanje vojnog službenika. Zakon o vojnim krivičnim delima uklanja ovaj nedostatak i određuje da se prema vojnim službenicima, ako je za to određena kazna gubitka čina, izriče kazna gubitka zvanja vojnog službenika. To je bilo potrebno i stoga što vojni službenici imaju sva prava i dužnosti oficira i kada se umesto kazne gubitka čina ne bi izricala kazna gubitka zvanja vojnog službenika, koje njima zamenjuje čin, vojni službenik i pored toga što bi bio presuđen na gubitak službe, zadržao bi u rezervi zvanje vojnog službenika.

Prema tome Zakon o vojnim krivičnim delima nadopunio je praznine i otklonio nedostatke koji su se pojavljivali pri primeni odredaba Opšteg dela KZ, dovodeći ih u sklad sa životom i organizacionom strukturom Oružanih snaga FNRJ.

4. Zahvaljujući činjenici što je Zakon o vojnim krivičnim delima sastavni deo Posebnog dela Krivičnog zakonika, Zakon o vojnim krivičnim delima mogao je da strogo odvoji vojna krivična dela od ostalih krivičnih dela, da ih izbaci iz svog sistema, a tako isto zahvaljujući svojoj materijalnoj koncepciji krivičnog dela, — po kojoj je krivično delo pojava određena konkretnim socijalno-političkim uvjetima, a ne, prosto, činjenje ili nečinjenje za koje Zakon predviđa kaznu, — mogao je da se oslobodi i kazuističke obrade, čime obiluju krivični zakonici ostalih zemalja, osim SSSR-a, i da tako broj odredaba o krivičnim delima svede na 48 članova.

Polazeći sa ovih osnova, Zakon o vojnim krivičnim delima mogao je zato da razradi jednostavnu i preglednu sistematiku, što ne samo olakšava njegovu naučnu obradu, nego je uiedno i jedan od prvih preduslova za njegovu praktičnu primenu.

Zakon o vojnim krivičnim delima podeljen je na 12 grupa propisa. Odvajajući opšta načela u prvu grupu (pojam vojnog krivičnog dela; pojam vojnog lica; značaj naređenja pretpostavljenog za krivičnu odgovornost; posebni propisi o izricanju kazni; otežavajuće i olakšavajuće okolnosti, osnov za ublažavanje kazne ili za oslobođenje od kazne za vreme rata; izvršenje smrtne kazne nad vojnim licima). Zakon je u ostalih jedanaest grupa, klasificiranih po srodnosti dela, obuhvatio sva ona dela koja su društveno opasna, a koja ugrožavaju poredak Oružanih snaga FNRJ, čijoj zaštiti je Zakon i namenjen.

Tako su u drugoj grupi obuhvaćena krivična dela protiv starešinstva, vojne časti i ugleda vojske (neizvršenje naređenja; protivljenje i sprečavanje u vršenju službene dužnosti; nanošenje telesne povrede starešini; omalovažavanje pretpostavljenog; uvreda ili kleveta pretpostavljenog ili potčinjenog; neprijateljsko izjašnjavanje protiv vojske). Treća grupa obuhvata krivična dela protiv službene dužnosti (zloupotrebe službenog položaja ili ovlašćenja, prekoračenje službenog ovslašćenja, nevršenje službene dužnosti i nesavesno i nemarno vršenje dužnosti; protivzakonito iskorišćavanje usluga potčinjenog; samovoljno postupanje s potčinjenim ili mlađim; protivpravno zadržavanje imovine vojnih lica; predavanje oružja ili razoružavanje bez otpora; nepropisno rukovanje oružjem i municijom). U četvrtu grupu ulaze krivična

dela narušenja pravilnog rada vojne službe (povreda propisa stražarske ili patrolne službe; povreda propisa unutrašnje službe; povreda propisa o čuvanju državne granice; neistiniti raporti ili izveštaji; neovlašćeno nošenje oznake čina, ordena ili drugog odlikovanja). Peta grupa je posvećena imovinskim krivičnim delima (protivzakonito otuđenje i namerno oštećenje vojnih stvari, s tim da su ovde kao saučesnici u činjenju vojnog krivičnog dela obuhvaćena i lica koja ovakove stvari bilo po kom osnovu primaju od vojnih lica, ako su znale ili mogla znati da su to vojne stvari). U šestoj grupi se nalaze krivična dela izbegavanja vojne službe (samovoljno napuštanje vojne službe; pripremanje i organizovanje bekstva iz vojske; neodazivanje pozivu na vojnu službu; izbegavanje vojne službe iz verskih ili drugih ličnih ubeđenje; izbegavanje vojne obaveze privođenja stoke ,vozila ili drugih transportnih sredstava). Sedmu grupu čine krivična dela povrede vojne tajne (objavljivanje vojne tajne; protivzakonito dopisivanje za vreme rata). U osmoj grupi su krivična dela špijunaže i izdaje (vojna špijunaža; predavanje neprijatelju trupa, utvrđenja i oruđa i druga dela pomaganja neprijatelju; samovoljno napuštanje borbe i predaja neprijatelju; napuštanje broda koji tone i oštećenog aviona, tenka ili drugog mehanizovanog oružja pre vremena). U devetoj grupi su obuhvaćena krivična dela u zoni ratnih operacija (protivzakonito oduzimanje stvari od ubijenih i ranjenih na bojištu — maroderstvo; činjenje krivičnih dela pod izgovorom vojne potrebe). Deseta grupa je posvećena krivičnim delima narušavanja međunarodnih sporazuma o vođenju rata (zloupotreba znakova crvenog krsta; surovo postupanje s ratnim zarobljenicima). U jedanaestoj grupi se nalaze krivična dela u doticaju s teškim vojnim krivičnim delima (neprijavljivanje teških vojnih krivičnih dela i prikrivanje njihovih učinilaca) i najzad u dvanaestoj grupi završne odredbe.

Obuhvativši tako vojna krivična dela karakteristična za očuvanje vojnog poretka kao jednog od osnovnih uslova za normalno i nesmetano funkcionisanje Oružanih snaga FNRJ, stavljajući pod zaštitu kaznenih sankcija odnose starešinstva, časti i ugleda vojske, službene dužnosti, pravilnog rada službe, vojnu imovinu itd., Zakon o vojnim krivičnim delima, dosledan karakteru državne vlasti i društvenim odnosima nastalim iz revolucionarnih preobražaja koje su naši narodi postigli Narodnooslobodilačkom borbom, normira kao naročitu zaštitu (čl. 43) zaštitu naroda od krivičnih dela koja vojna lica mogu da učine pod izgovorom vojne potrebe. Izjednačenjem uvrede pretpostavljenog i potčinjenog (čl. 15), zabranom protivzakonitog iskorišćavanja usluga potčinjenog (čl. 18), protivpravnog zadržavanja imovine vojnih lica (čl. 21), a posebno zabranom samovoljnog postupanja sa potčinjenim ili mlađim, odnosno maltretiranja i primene prema njima mera koje vređaju ljudsko dostojanstvo (čl. 19) itd., Zakon stavlja pod zaštitu i drugarske odnose među vojnicima i rukovodiocima. Na taj način ozakonjuju se svetle tradicije iz Narodnooslobodilačke borbe, koje izviru iz najuže povezanosti vojske i naroda i iz razvijenih osećaja drugarstva boraca i njihovih rukovodilaca.

Ali ono što naročito izdiže Zakon o vojnim krivičnim delima iznad vojnih zakona drugih zemalja, osim SSSR-a, jeste činjenica da se Zakon ograničio na normiranje isključivo vojnih krivičnih dela, i to onih dela koje je počinilo vojno lice, te je na taj način izjednačio vojno lice s građanskim u svim ostalim slučajevima kada vojno lice učini neko od krivičnih dela kao što su krivična dela protiv naroda i države, krivična dela protiv službene dužnosti, krivična dela protiv opštenarodne imovine, zadružne i druge društvene imovine itd. U ovakovim slučajevima protiv vojnih lica primenjivaće se odredbe i kaznene sankcije na osnovu

ANALELE | anale.ro

odredaba određenih u odnosnim zakonima kao za svako nevojno lice, odnosno za svakog drugog građanina FNRJ. U tome i jeste jedna od glavnih osobina Zakona o vojnim krivičnim delima, jedno od osnovnih obeležja koje govori u prilog novih socijalističkih društvenih odnosa u našoj zemlji u kojoj se narodna vojska ne odvaja od naroda.

Proizišao, tako, iz korenitih društvenih promena i zasnovan na čvrstim osnovama revolucionarne socijalističke stvarnosti, Zakon o vojnim krivičnim delima pruža sve elemente potrebne za ostvarenje zakonom postavljenih zadataka tj. zaštite vojnog poretka, čvrstine i borbene sposobnosti Oružanih snaga FNRJ, u kojima naši narodi vide garanciju svoje bezbednosti, slobode i mirne izgradnje socijalizma.

pukovnik Zvonimir OSTRIĆ

DIPLOMATSKO - KONZULARNA FORMA ZAKLJUČENJA BRAKA

Diplomatsko-konzularna forma zaključenja braka praktično je izazvana potrebom pravnog saobraćaja. U današnjem stanju razvoja međunarodnih odnosa i u današnjim uslovima u međunarodnom pravnom životu uopšte, događa se da državljani jedne države borave na teritoriji druge, ili se često događa da se stranci slučajno nalaze u jednoj državi. Mogućno je da im je nepoznat jezik domaće zemlje, ili da su običaji mesta u kome borave, po pitanju zaključenja braka, protivni njihovom javnom poretku, ili da se nalaze u zemlji u kojoj je na snazi verski brak, dok njihova država smatra građanski brak kao jedino važeći, ili da je verska forma braka nespojiva sa slobodom savesti, kao u socijalističkoj državi, u tom smislu da njeni građani po ovome ne mogu praviti nikakve kompromise. Ovi, na svaki način opravdani razlozi, koji nesumnjivo interesuju svaku državu, doveli su, u međunarodnom privatnom pravu, do usvajanja diplomatsko-konzularne forme zaključenja braka. Ovo dalje znači u međunarodnom privatnom pravu da je načelno prihvaćen fakt da primena personalnog zakona stranaca, kada je u pitanju forma zaključenja braka, više odgovara onima koji brak zaključuju.

Prihvatanje ustanove diplomatsko-konzularnog braka pretstavlja novi moment u primeni zakona kada se radi o formi zaključenja braka. Za formu zaključenja braka u međunarodnom privatnom pravu opšte je usvojeno pravilo locus regit actum, na osnovu koga za punovažno zaključenje braka, i kada su u pitanju stranci, važi forma propisana u državi u kojoj se on zaključuje. Prema tome, primena personalnog zakona stranca u domaćoj državi pretstavlja značajnu pojavu za domaću državu. Ova primena znači derogaciju osnovnih principa koji važe za ovu materiju i pokazuje da pravilo locus regit actum nema apsolutni karakter.

Ova teoriska konstrukcija ima u prvom redu svojih političkih posledica. Pravilo locus regit actum, u pogledu forme zaključenja braka koju su usvojila zakonodavstva svih zemalja, predviđa teritorijalnu primenu zakona, — znači, primenu zakona domaće države. Primena teritorijalnih zakona pretstavlja potvrdu i posledicu suverenitета države. Ukolико bi usvojila ustanovu diplomatsko-konzularne forme zaključenja braka, međutim, jedna država bi morala računati s tim da će diplomatski ili konzularni pretstavnik, akreditovan u toj zemlji, prilikom zaključivanja ovih

бракова примењивати законе државе коју претставља. Страни претставник, значи, неће примењивати домаће правне прописе о форми закључења брака. На тај начин настаће таква ситуација да ће се на територији домаће државе и уз постојање домаћег правног поретка примењивати правни прописи стране државе, одн. страног правног поретка. Отуда је несумњиво да институт дипломатско-конзуларног брака претставља деликатну материју. По својим могућним реперкусијама, он аутоматски изазива резерве сваке државе из бојазни по њен суверенитет. Ово са разлога што се применом страних правних прописа на домаћој територији ствара могућност страног утицања на правни саобраћај домаће државе, и тиме могућност политичког деловања на њу. Ако се при томе вештачки комбинују потребни елементи, омогућено је директно мешање у унутрашњи живот домаће државе.

Због свега овога међународно право признаје установу дипломатско-конзуларног брака само кроз своје основно начело о поштовању суверенитета сваке земље. Али, у недостатку санкције, међународно право није досада било у могућности да јој обезбеди опште признату примену у свим државама. Отуда и чињеница да се државе према њој различито односе. Став појединих држава према овом питању одговара њиховом ставу у спољној политици уопште. Отуда свака држава има своје унутрашње прописе о овој материји, а по њој учествује у међународним споразумима у мери која одговара њеним општеполитичким схватањима. Као закључак о ставу држава појединачно, а тиме и о ставу међународног права по овом питању, може се извести да дипломатско-конзуларна форма закључења брака претставља могућност странаца да у земљи у којој се налазе закључе брак пред дипломатским или конзуларним претставницима своје земље, по форми својих националних закона.

Различитости у схватању овог правног института регулишу се у међународном животу углавном путем дипломатских уговора, у највећем броју случајева двостраним, са циљем изналажења решења по овом питању. Овоме се приступило углавном са разлога што се, ма да свака држава својим законодавством решава ово питање за себе, показује као потребно наћи заједничко решење за више држава, с обзиром да свако законодавство појединих држава има територијални домашај. Тако је ово питање узела у поступак и међународна кодификација. Оно је у три маха било на дневном реду познатих Хашких конференција и међу првима било кодификовано Конвенцијом од 1902 године. Само ова Конвенција, као резултат ондашњих услова и односа, није постигла жељени успех у погледу броја држава које су јој приступиле, али због важности њених правила има признат карактер извора међународног права. Разлози за овакво стање овог питања несумњиво су јасни. Њих треба тражити углавном у схватању капиталистичких држава, одн. њихових законодавстава, о браку уопште и у карактеристичним противречностима које владају међу буржоаским законодавствима. С друге стране, буржоаска законодавства, са изричито наглашеним империјалистичким и експлоататорским моментом, директно су у супротности са социјалистичким схватањем међународних односа и социјалистичким схватањем установе брака. Тешкоће за међународну кодификацију овакве једне установе очигледне су из самих ових поставки и стога не може бити речи о дипломатско-конзуларној форми закључења брака као самосталном институту међународног права, уколико такав институт није санкционисан унутрашњим правом држава које су у сваком конкретном случају за њега заинтересоване.

ANALI PFB | anali.rs

2. Неједнакост става појединих држава према дипломатско-конзуларној форми закључења брака показује међу њима углавном следеће разлике:

Извесне државе, као на пр. САД до рата и Чехословачка, остају при општем правилу locus regit actum и у начелу постављају као услов за формално пуноважна закључења брака, како за своје, тако и за туђе држављане на територији ових држава, примену закона земље у којој се брак закључује.

Међутим, много је већи број држава које усвајају институт дипломатско-конзуларног брака, што би се могло узети као додирна тачка међу њима. Али, оне даље од овога нису много постигле, јер су принципијелним усвајањем а разнообразним регулисањем само још више компликовале ову материју.

Неједнакост у гледању на ово питање, у главним цртама, своди се на два основа: један се односи на овлашћење дипломатског, одн. конзуларног претставника да обавља матичарске функције, други се односи на признање пуноважности брака закљученог пред тим претставником. Свака држава прилази овим основним условима са становишта својих општеполитичких и посебних интереса. Оне при том могу бити у тројаком положају: или их цене кроз призму својих интереса посебно када се брак закључује на њиховој територији, или када се пред њиховим претставником обавља овај акт, или најзад, када се ради о територији и претставнику трећих држава. Стога, и углавном, пуноважност закљученог брака у форми дипломатско-конзуларног брака условљена је: у држави на чијој се територији обавља правни посао, изричитим признањем права страном претставнику да чини употребу овог института. То признање треба да буде садржано у законима те земље, или изричито признато у форми дипломатских уговора, или најзад прећутним признањем обављеног правног посла, што би претстављало концесију или дипломатску праксу те земље. У држави пред чијим се претставником брак закључује, пуноважност закљученог брака у овој форми условљена је изричитим признањем института дипломатско-конзуларног брака и изричитим овлашћењем дипломатског, одн. конзуларног органа да обавља матичарске функције по законима своје земље. У трећим државама пуноважност закљученог брака условљена је признањем пуноважности таквог акта.

Код држава на чијој се територији обавља закључење брака, принципијелно се признаје његова пуноважност у погледу форме — у случају реципроцитета или прећутног пристанка — ако брак закључују држављани земље којој припада претставништво у коме се обавља правни посао. Овакав случај је обично предвиђен у свим дипломатским уговорима. Он је формулисан и у чл. 6 Хашке конвенције од 1902 године. Али, за овај случај постоји и једна резерва која се обично предвиђа дипломатским уговорима, а предвиђена је и поменутом конвенцијом. Ради се о случају када форма тако закљученог брака не одговара јавном поретку домаће државе. Домаћа држава може да не призна учињени акт, ако је он противан њеном јавном поретку, уз услов да она ту противност мора доказати. Међутим, таква држава не може одрицати пуноважност закљученог брака на својој територији, ако она институт дипломатско-конзуларног брака употребљава у иностранству у корист своје надлежности и по прописима свог правног поретка. Она то не може због тога што би она у том случају имала претензију да њено законодавство има и територијални и персонални домашај, а стране државе само територијални, што би било противно основном принципу међународног права и су-

ANALI PFB | anali.rs

вереној једнакости држава. Због тога се примена персоналних закона условљава реципроцитетом, и тиме предупређује подређивање једног суверенитета другом, с обзиром да је у противном потчињавање неминовна последица настале ситуације. Некад је овај случај постојао у земљама капитулација, које су се саглашавале са једностраним колизионим нормама земаља тзв. европске цивилизације, са којима су склапале уговоре не захтевајући никакав реципроцитет. Овај скоро колонијални систем ишчезао је у међународном приватном праву између два светска рата. Међутим, систем натурања једностраних колизионих норми остао је и даље тенденција извесних буржоаских законодавстава, од којих су га нека и данас задржала.

Поред могућности закључења брака у дипломатско-конзуларној форми двају странаца који су држављани државе пред чијим се претставником обавља правни акт, теориски постоје још две комбинације, од којих је једна — закључење брака у коме је једна страна држављанин домаће државе на чијој се територији обавља правни посао, а друга — закључење брака при чему је једна страна истог држављанства којег и претставник, а друга држављанин неке треће државе. Први случај се такође обично предвиђа међународним уговорима, а регулисан је и поменутом Хашком конвенцијом на тај начин што држава на чијој се територији закључује брак неће никад признати пуноважност закљученја брака, ако је једна од страна која га закључује — њен држављанин. Ово је управо случај који показује колико би иначе страна држава могла да утиче на правни поредак домаће. Закључивањем оваквих бракова вређала би се основна и суверена права домаће државе. Осим тога, могли би се оваквим браковима у потпуности изиграти домаћи законски прописи. Због тога је оваква могућност искључена већ самим правним поретком домаће државе. Она се искључује и међународним правом у смислу начела о поштовању суверенитета сваке државе садржаним и у Повељи Уједињених нација. — Правна ситуација таквог брака, уколико се он закључи, јесте да је он непостојећи за државу на чијој је територији закључен, с обзиром да му недостаје битни елемент форме предвиђене за домаћег држављанина.

Што се тиче могућности да је једна од страна држављанин неке треће државе, а друга држављанства претставниковог, — настаје случај у коме домаћа држава није директно тангирана. У оваквом случају трећа држава, о чијем се држављанину ради, овлашћена је да не призна пуноважност закљученог брака, с обзиром на могућност да се тиме вређају њена суверена права и омогућава изигравање њених закона. Међутим, закључењем оваквог брака ствара се правна ситуација по којој је тај брак пуноважан пред законима једне државе, а непостојећи пред законима друге. Такав брак у погледу персоналног закона важи за једног супружника, за другог не. Треће државе, незаинтересоване ни по персоналном ни по територијалном закону, у овом случају су слободне да саме цене постојање и пуноважност тако закљученог брака. Оне принципијелно споре пуноважност правног посла због своје међународне обавезе да укажу подједнако поштовање у погледу оба персонална статута, као и због међународноправне забране фаворизирања једног од њих. Према томе, да би према трећим државама такав брак био пуноважан, треба да испуњава посебне услове из тзв. доктрине кумулације персоналних статута, — у противном, ако је такав брак непостојећи по националном закону једне од странака, не би био пуноважан ни у држави у којој је закључен, па нити у којој другој земљи.

ANALI PFB | anali.rs

Са гледишта државе на чијој се територији обавља закључење брака не постоје једнообразна становишта у погледу овлашћења дипломатског или конзуларног претставника за обављање матичарске функције. Могу се издвојити неколико група сродних схватања: извесне државе саме овлашћују дипломатско-конзуларне претставнике да на њиховој територији врше закључивања бракова држављана државе којој припада тај претставник, — тако СССР, Француска, Белгија, Италија, Португалија, Данска; друге државе, према својим прописима и пракси, овлашћују стране претставнике да на њиховој територији врше закључивање бракова чак и у случају када је само једна страна њихов држављанин, — тако САД, Шпанија, Грчка, Мађарска, Холандија, Шведска, и то с тим да друга страна није држављанин домаће државе; најзад, неке државе не признају право страним претставницима да на њиховим територијама закључују бракове било својих, било својих и других држављана, — тако Немачка, Велика Британија, Швајцарска, Чехословачка, Аустрија, уколико не постоје специјални уговори по овом питању, или када је примена прописа поменутих земаља на конкретни случај неизводљива или недовољна.

Гледишта држава пред чијим би се претставником закључивао брак могу се такође груписати према сродности њиховог схватања овога питања. Неке државе овлашћују свог претставника да може у иностранству закључивати бракове само њихових држављана, — тако СССР, ФНРЈ, Бразилија, Шпанија, Луксембург, Норвешка, Португалија, Турска; друге државе узимају овлашћење шире, па дају право својим претставницима да у иностранству закључују бракове и у случају да је једна од страна њихов држављанин, — тако Немачка, Данска, Велика Британија, Холандија, Шведска, Швајцарска; најзад неке државе, из посебних разлога своје политике, овлашћују своје претставнике у иностранству да обављају закључивања бракова својих држављана, или свога држављанина и стране држављанке, — тако Белгија, Француска, Италија.

Битна претпоставка за пуноважност закључења брака у дипломатско-конзуларној форми код свих горе побројаних група је да поменуте државе начелно признају установу дипломатско-конзуларног брака и да изрично овлашћују своје претставнике да у иностранству обављају матичарске функције. У погледу овлашћења претставника за вршење матичарских дужности, узима се да је то овлашћење посебног законског или административног карактера, већ према интерним прописима земље, али је важно да је оно као такво публиковано. У противном не узима се да оно постоји, а нарочито се не узима да оно ipso facto произилази из опште функције дипломатског или конзуларног претставника.

Такође битна претпоставка за признање пуноважности закључења брака у дипломатско-конзуларној форми је чињеница да правни акт закључен у једној држави има правног дејства код других држава. Другим речима, поставља се питање реципроцитета, који овде претставља обезбеђење да [illegible] правни акти из ове области имати правног дејства и према трећим државама. Према томе, с обзиром на значај реципроцитета, он претставља саставни део установе дипломатско-конзуларног брака. Он може бити дат фактичким или дипломатским путем, али у сваком случају мора бити изричан. У сумњи, он се никад не претпоставља, већ се за сваки конкретни случај мора доказати. У противном, у недостатку реципроцитета, како се то очигледно види из става извесних држава према овом институту, тешко би се једностраним колизионим нормама, тзв. монополу надлежности,

ANALI PFB | anali.rs

противном међународном праву. Ти би био, на пр., случај Велике Британије. Ова држава овлашћује своје дипломатске, одн. конзуларне органе да врше закључивање бракова у иностранству и у случају да је само једна страна њен држављанин, а друга свеједно чији, па чак и ако је држављанин земље на чијој се територији брак закључује. Међутим, на својој територији, она изричито забрањује овакву форму закључења брака. Став несумњиво у прилог монопола своје надлежности и у циљу стављања у подређенији положај туђих суверености. У оба случаја, став противан међународном праву. Стога би свакако институт дипломатско-конзуларног брака на бази једностраних британских колизионих норми био неодржив, уколико ово дејство не би било друкчије регулисано међународним уговорима, којима се изричито предвиђа реципроцитет уговореног односа.

Како је напред речено, појава потчињавања суверенитета има своју историју, која одговара развоју политичких односа у свету. Данас такође ова је појава повезана са данашњим условима развоја међународних односа. Правне форме које дају облик политичким односима у овој или оној форми користе форму дипломатско-конзуларног брака у сврхе опште политике, међу којима подређивање суверенитета, када су у питању домаћи прописи о закључивању брака, има свога великог значаја. Водећи рачуна о важности коју социјалистичко законодавство придаје браку уопште, а самим тим и форми у којој се брак закључује, социјалистичко законодавство, као и законодавства неких држава народних демократија, у потпуности регулише ово питање својим сопственим прописима. Ова законодавства, уколико садрже колизионе норме о овом питању, изричито претпостављају реципроцитет и тиме обезбеђују суверенитет својих земаља од евентуалног утицања споља.

Најзад, од интереса је и трећа могућност код питања односа једне државе према питању закључења брака у дипломатско-конзуларној форми Може се догодити да једна држава није директно заинтересована дејством ове установе, ни с погледом на територију, ни на персонални статут. У том случају, она претставља потпуно трећу државу у овом односу и таква држава одређује свој став према њему у начелу према ставу заинтересованих земаља, одн. по општим принципима међународног права. Услед такве ситуације, однос трећих држава према овом питању не може се дати генерално. Пракса је показала да се државе по њему држе различито, при чему, поред правних, играју значајну улогу политички моменти и конкретни односи са државама у питању. Међутим, принципијелно, у погледу форме треће државе признају пуноважност закљученог брака, ако његову пуноважност признају заинтересоване државе. Треће земље изузетно признају и брак који једна од заинтересованих држава не признаје, ако она то непризнавање мотивише својим јавним поретком, а овај се разлог заинтересоване државе такође противи јавном поретку тих трећих држава. Ово би, на пр., био случај кад заинтересована држава одбије да признаје пуноважност брака из разлога што није био закључен у верској форми, а у тој трећој држави важи грађански облик брака.

3. Став ФНРЈ према питању пуноважности закљученог брака у погледу форме пред иностраним дипломатским или конзуларним претставником одређен је Основним законом о браку од 3 априла 1946 године. Овим законом је регулисано да конзуларни органи ФНРЈ, као и дипломатски са овлашћењем за вршење конзуларних послова, имају права да закључују бракове држављана ФНРЈ по форми прописаној Основним законом о браку. Према томе, конзуларни одн. ди-

ANALI PF Pravni.rs

пломатски претставник ФНРЈ изрично је овлашћен да у иностранству обавља матичарске дужности у смислу својих националних правних прописа. Поводом овога, поставило се питање да ли чл. 28 Основног закона о браку претставља једностраиу процедуралну колизиону норму, што значи да само наши претставници у иностранству имају признату надлежност, или је ово двострана процедурална колизиона норма. Ако бисмо се држали принципа међународног права, о забрани једностраних колизионих норми, могли бисмо усвојити да постоје претпоставке по којима је начелни став чл. 28 Основног закона о браку да такво право припада и страним претставницима под истим условима, што значи, под условом да њихова држава таква права признаје нашим претставницима у својој земљи. Кад је, дакле, у питању закључење брака двају странаца истог држављанства којег и страни претставник пред којим се такав брак има закључити, ФНРЈ нема разлога да се не сагласи са дерогацијом правила locus regit actum у корист lex personae странаца, кумулираног са lex officii њихове државе, с обзиром да се ради о дотадашњем и будућем персоналном закону страних држављана, чија примена несумњиво може да буде целисходнија по будуће супружнике у њиховим даљим односима.

По себи се разуме да су за пуноважност закључења брака у дипломатско-конзуларној форми, према овом схватању, неопходне напред изложене битне претпоставке: да заинтересоване државе начелно признају установу дипломатско-конзуларног брака и да изрично овлашћују своје претставнике у иностранству да обављају матичарске функције, као и да су та овлашћења њихових претставника публикована. Осим тога, за пуноважност закљученог брака пред страним претставником у ФНРЈ нужна је једнакост поступања заинтересованих држава, што значи да је питање реципроцитета и у овом случају одлучујући фактор. Стога се на територији ФНРЈ не би могла признати у погледу форме пуноважност брака закљученог између двају странаца истог држављанства, пред овлашћеним дипломатским, одн. конзуларним органом њихове земље — ако њихова држава не би изричито признавала тако закључене бракове југословенских држављана, пред југословенским претставником, на својој територији.

Према томе, правна ситуација питања дипломатско-конзуларних бракова и у ФНРЈ зависи од два основна услова: један се односи на изричито овлашћење дипломатског, одн. конзуларног претставника да обавља матичарске функције, други се односи на признање пуноважности правног акта који изврши тај овлашћени дипломатски, одн. конзуларни претставник.

Друга два питања која се као теориске алтернативе постављају код закључења брака са елементом иностраности пред страним претставником јесу: однос правног поретка ФНРЈ према евентуалном закључењу брака у коме је једна страна југословенски држављанин, а друга држављанин претставникове државе, и однос правног поретка ФНРЈ према могућности да једна страна буде држављанин државе пред чијим се претставником брак закључује, а друга држављанин неке треће земље.

ФНРЈ је нарочито заинтересована првим питањем, с обзиром да се у том случају ради о једном њеном држављанину. Из прописа чл. 2 и чл. 26 Основног закона о браку произилази да на територији ФНРЈ држава има врховну заштиту установе брака, у ком циљу је прописала нарочиту процедуру његовог склапања пред за то одређеним својим органом. Због тога, отступања од ових прописа, ако је у питању њен држављанин, због кога је она такав пропис и донела,

ANALI PFB | anali.rs

претстављају вређање њеног јавног поретка. Став ФНРЈ, овако формулисан, одговара општем ставу свих суверених држава. Свака суверена држава сопственим правним поретком штити интересе својих држављана и ниједна суверена држава не може дозволити да статусна питања њених држављана регулишу правни прописи других земаља. Овакав став лежи у логици ствари и потиче из односа државе и њених држављана. Тај став је у сагласности и са међународним правом. Из свих међународних уговора суверених држава по овој материји изузето је право пуноважног закључења брака пред страним претставником ако је једна од страна држављанин земље код које је тај страни претставник акредитован. Ова је одредба прецизирана и у чл. 6 Хашке конвенције, коју Југославија није потписала, али чији општи међународноправни значај поштује у свим својим актима.

Према томе, док би се могло узети да, уколико су у питању два страна држављанина истог држављанства, који закључују брак по форми дипломатско-конзуларног брака и пред дипломатским, одн. конзуларним претставником своје државе, ФНРЈ може признати овакав брак и у недостатку дипломатских уговора са заинтересованим земљама по овом питању (али на бази реципроцитета и уколико сама форма закључења брака није у супротности са њеним правним поретком), — евентуално закључени брак на територији ФНРЈ у коме је једна страна држављанин ФНРЈ за њу је правно непостојећи. Разлог за ово је несумњиво јасан: форми закључења брака недостаје битни елемент који сачињава неопходно учешће југословенских власти у закључењу брака југословенског држављанина, с обзиром да је овај момент саставни део југословенског јавног поретка. Најзад, према пропису чл. 24-а основног закона о браку, принципијелно се не може закључити брак између држављанина ФНРЈ и страног држављанина који привремено пословно, службено или приватно живи на југословенској територији. Ова општа материјално-правна одредба несумњиво утиче како на форму закључења брака, према правилу locus regit actum, тако и на форму дипломатско-конзуларног брака. Изузеци од општег правила, према другом и трећем ставу истог члана, не мењају карактер опште одредбе у односу на установу дипломатско-конзуларног брака. Осим тога, ниједним прописом ФНРЈ није овлашћена своје претставнике на страни да ову врсту дипломатско-конзуларних бракова закључују.

Напослетку, што се тиче друге алтернативе (да на територији ФНРЈ пред страним претставником закључе брак држављанин неке треће државе и лице истог држављанства којег и тај претставник), питање има двојак карактер. С једне стране, оно зависи од јавног поретка ФНРЈ и комплекса питања пуноважности таквог брака у заинтересованим државама. С друге стране питање зависи од постојања реципроцитета ФНРЈ са заинтересованим земљама. Може се рећи да би ФНРЈ могла признати форму закључења брака тих лица, ако та форма није противна њеном правном поретку, ако би такав брак био пуноважан у обема заинтересованим државама и ако обе заинтересоване државе, у материји дипломатско-конзуларних бракова, признају акта југословенских претставника.

Б. НИКОЛАЈЕВИЋ

ANALI PFB | anali.rs

ПОЈЕДИНА ПРАВА СЛУЖБЕНИКА У ПРИМЕНИ САВЕЗНОГ ЗАКОНА О ДРЖАВНИМ СЛУЖБЕНИЦИМА

1. Поводом примене члана 47 Савезног закона о државним службеницима (пречишћен текст) у пракси се поставило питање: прво, да ли ресорни министар може премештати службенике свога ресора у други ресор, и друго, да ли је могуће преношење већ добијеног овлашћења на ниже старешине? На пример, главни директор има овлашћење од министра да доноси решења о службеничким односима за своје подручне службенике, изузев за службенике прве врсте. Међутим, он је на основу овог овлашћења донео решење којим овлашћује једног од старешина у дирекцији да доноси решења о службеничким односима службеника треће и четврте врсте. Други пример: министар је донео решење којим једног службеника премешта из свог ресора у други ресор, по претходном споразуму са министром тог другог ресора.

У члану 47 став 2 ЗДС предвиђено је да чланови владе, претседници комитета и генерални секретар Владе ФНРЈ, као и секретар Владе ФНРЈ за персоналну службу могу овластити своје помоћнике, потпретседнике, секретаре, генералне и главне директоре, директоре и управнике, као и остале старешине подређених организационих јединица да доносе решења о службеничким односима за све службенике, осим за службенике чија су звања распоређена у прву врсту, док је у ставу 4 истог члана речено да Претседник Владе ФНРЈ може савезне државне службенике премештати односно привремено упућивати на рад из једног ресора у друге ресоре, односно из једне у другу организациону јединицу савезне државне управе, с тим да може овластити и секретара Владе ФНРЈ за персоналну службу да доноси решења о овоме, изузев за службенике прве врсте.

Према томе, став 2 члана 47 предвиђа могућност давања овлашћења за доношења решења о службеничким односима. Та овлашћења могу давати само чланови владе, претседници комитета владе, генерални секретар Владе ФНРЈ и секретар Владе ФНРЈ за персоналну службу. С друге стране, пошто је овде у питању законско овлашћење, ова лица могу преносити надлежност за доношење решења о службеничким односима само на старешине које су изрично наведене у став 2 члана 47. Али, што је важно овде подвући, то је да лица на која се преноси овлашћење не би могла тако добивено овлашћење даље преносити на своје подређене старешине, јер за тако што не постоји могућност у члану 47, нити коме другом пропису овог Закона. Како је за субделегацију потребно изрично законско овлашћење, то значи да је у конкретном случају решење главног директора о преношењу надлежности на подручног старешину неправилно и на закону неосновано. Отуда, и решење, на пример, о премештају које би донео нижи старешина, на основу овлашћења главног директора, не би било правилно и на закону основано, те се има као такво поништити.

У другом примеру, министар је донео решење о премештају службеника из свога ресора у други ресор по претходном споразуму са министром тог другог ресора. По нашем мишљењу, овакво је решење допуштено, но са овим напоменама. Из одредбе става 1 члана 47 јасно излази да министар може доносити решења о службеничким односима само за службенике из ресора којим руководи, јер се у овој одредби предвиђа да надлежни члан владе доноси та решења, а један министар може бити надлежан само за службенике свога

ANALI PFB | anali.rs

ресора, а не из других. Сваки други закључак био би неправилан. Према томе, не може један министар једнострано да премешта службенике из свога ресора у други ресор, пошто би то претстављало прекорачење његове надлежности. Међутим, не би било противно одредби става 2 члана 47, ако би се два министра сагласила да врше премештај, односно привремено упућивање на рад службеника у оквиру својих ресора. На пример, Министар рада ФНРЈ се може споразумети са Министром пошта да један службеник (може и више) пређе из ресора Министарства рада у Министарство пошта или коју његову подручну организациону јединицу. Али, у том случају потребно је да заинтересовани министри донесу заједничко решење о премештају односно привременом упућивању на рад. Само, потребно је овде истаћи да заинтересовани министри не би могли доносити ово решење за оне службенике који су већ решењем Претседника Владе ФНРЈ, односно, по његовом овлашћењу, секретара Владе ФНРЈ за персоналну службу, — премештени или привремено упућени на рад у један од ресора којима руководе заинтересовани министри. Према томе, одредба става 4 члана 47 не искључује могућност да министри споразумно, поред Претседника Владе ФНРЈ, односно секретара Владе ФНРЈ за персоналну службу, размештају службенике из једног у други ресор, односно из организационих јединица једног ресора у организациону јединицу другог ресора.

2. По члану 88 тач. 4 Закона о државним службеницима, по сили закона служба престаје службенику „кад је судском пресудом осуђен на казну лишења слободе дуже од шест месеци". Један службеник осуђен је на казну лишења слободе у трајању од 8 месеци, али условно. Да ли овом службенику престаје служба по сили закона на основу тач. 4 чл. 88? Наше је мишљење да службенику у случају условне осуде на казну лишења слободе дуже од 6 месеци не престаје служба по сили закона — самим доношењем условне осуде. По ставу 2 члана 68 Општег дела Кривичног законика, суд ће одредити условно одлагање извршења изречене казне ако према околностима дела, понашању учиниоца после извршења и према његовим личним особинама нађе да се може основано очекивати да ће се осуђени убудуће клонити вршења кривичних дела и без извршења казне и да већ сама осуда у том случају остварује сврху кажњавања. Према овом пропису излази да се суштина условне осуде састоји у томе што се претпоставља да се циљ изречене казне може постићи и без извршења казне према учиниоцу. Због тога се досуђена главна и евентуално споредна казна одлаже и не извршује. Како је престанак службе по сили закона на основу тач. 4 члана 88 правна последица изречене судске казне лишења слободе дуже од 6 месеци, то престанак државне службе, по нашем мишљењу, неће наступити самим доношењем условне осуде која гласи на казну лишења слободе, јер се ова казна одлаже, па се према томе одлаже и извршење правних последица ове казне. Извршење ових последица наступиће тек под условима одређеним у члану 69 Општег дела Кривичног законика, где је предвиђено опозивање условне осуде Отуда, ако би по условној осуди на казну лишења слободе дуже од 6 месеци службенику самим тим престала служба по сили закона, то би значило да се таква пресуда у једном свом делу одмах извршује, а не одлаже, што би било противно суштини условне осуде. Ако се овоме дода још и пропис чланка 70 истог Законика, по коме се сматра да лице није ни било осуђено „ако протече време за које је извршење казне било одложено, а суд одлагање не опозове", — онда се не може претпоставити да један службеник може изгубити државну службу по дej-

ANALI PFB | anali.rs

ству саме пресуде која није извршена.' Таквом службенику би могла да престане служба по коме другом основу, односно разлогу, али не по тач. 4 члана 88 ЗДС. То значи да сама чињеница осуђивања не може да послужи као основ за престанак службе по сили закона у случају условне осуде која није била опозвана.

3. Пример: један службеник је отказао државну службу у смислу члана 43 и 43-а у вези члана 87 Закона о државним службеницима. По овом уредном отказу, који је потврдила надлежна персонална комисија, надлежни старешина је разрешио службеника од дужности и пре истека отказног рока и исплаћене су му принадлежности до краја месеца у коме је разрешен, то јест све до 31. VII. 1948 године (док је рок отказа истицао 30. VIII. 1948 године). Међутим, службеник је тражио да му се исплате принад жности до краја отказног рока, наводећи као разлог да је разрешење уследило не по његовој молби него од стране самог старешине. Како је надлежни старешина одбио ово тражење службеника, то је службеник противу решења о одбијању поднео жалбу непосредно вишем старешини у смислу члана 18 ст. 1 ЗДС, који је потврдио решење нижег старешине. Против таквог другостепеног решења службеник је, даље, поднео тужбу надлежном окружном суду као радном суду. Како је и овај суд нашао да службеник нема право на исплату принадлежности до краја отказног рока, то је он поднео жалбу Врховном суду. Поставља се овде питање: да ли је решење односно пресуда о одбијању захтева службеника правилна, и друго, да ли се противу пресуде окружног суда у случајевима из става 2 члана 18 поменутог Закона може подићи жалба Врховном суду?

Мислимо да су како решење тако и пресуда окружног суда неправилни. У ставу 4 члана 87 прописано је. „Кад службеник откаже службенички однос, може га надлежни старешина, **по његовој молби** разрешити дужности и пре истека отказног рока, ако то интерес службе дозвољава. У том случају принадлежности теку службенику до краја месеца у коме је разрешен". Према томе, ова одредба регулише само случај исплате принадлежности у случају разрешења по молби службеника који је отказао. Свакако да постоје оправдани случајеви када ее службеник, који је отказао службу, може разрешити од дужности пре истека отказног рока и по иницијативи надлежног старешине, ако то интерес службе дозвољава, односно нарочито у случају ако је то разрешење у интересу саме службе. Закон о државним службеницима ни у једној својој одредби то не забрањује. Што се тиче питања до кога дана теку службенику принадлежности у овом случају, мишљења смо да он има право на принадлежности све до краја отказног рока. Потврду за овакво гледиште налазимо у самом члану 87 пом. Закона. Наиме, из саме одредбе става 4 члана 87 може се извести да службенику припадају принадлежности до краја отказног рока у случају ако је разрешење од дужности извршено **не по његовој молби већ по иницијативи надлежног старешине**. Управо, и овде треба примити исто решење које је предвиђено за случај када држава отказује службенички однос и разрешава службеника од дужности пре истека отказног рока, с тим да му до краја рока припадају принадлежности (став 5 члана 87). При решавању питања да ли службеник има право на принадлежности до краја отказног рока, није важан моменат **ко** отказује службу, него моменат **по чијој се иницијативи врши разрешење од дужности**: да ли по молби службеника или не. Ако је по његовој молби, онда нема разлога исплаћивати му принадлежности до краја отказног рока, пошто се службенички однос раскида пре овог рока по његовој жељи.

ANALITIČ | anali.rs

Према томе, сматрамо да би овде требало усвојити правило да у случају разрешења од дужности по отказу од стране службеника, ако је разрешење учињено од стране надлежног старешине пре истека отказног рока, службенику припадају принадлежности до краја отказног рока, а не до краја месеца у коме је разрешен. Ово правило одговара суштини отказа, а потврђено је и у Уредби о заснивању и престанку радних односа, у којој је предвиђено да послодавац може радника, ако је то у интересу службе, разрешити дужности пре истека отказног рока, али је дужан исплатити му плату до краја отказног рока (чл. 16 ст. 2). Дакле, овде се не прави разлика ко отказ даје, већ је важан моменат да се исплата плате до краја отказног рока везује за разрешење од дужности које врши послодавац. Службеник не сме да сноси последице разрешења од дужности пре истека отказног рока, ако је оно уследило од стране надлежног старешине, то јест не по његовој молби.

На питање да ли се против пресуде окружног суда као радног суда може подићи жалба Врховном суду републике, одговор даје одредба става 2 члана 18 ЗДС, која предвиђа да је одлука окружног суда у случајевима подизања тужбе против другостепених решења — коначна, што значи да противу ње у редовном поступку нема места жалби вишем суду. Надлежност Врховног суда републике код службеничких спорова могла би доћи једино у случају подизања захтева за заштиту законитости (тач. в) чл. 56 Закона о уређењу народних судова).

4. Одредба тач. 5 ст. 1 чл. 88 ЗДС предвиђа да служба престаје по сили закона кад службеник после 12 месеци непрекидног боловања од стране лекарске комисије буде оглашен неспособним за вршење службе најмање још за даљих 12 месеци, уколико не би по одобрењу Министра рада ФНРЈ био овај рок продужен још за извесно време. У смислу ове одредбе, за престанак службе по овом разлогу потребно је да је службеник најпре боловао непрекидно 12 месеци и да је од стране лекарске комисије био оглашен неспособним за вршење службе најмање још за даљих (непосредно) 12 месеци, уколико не би по одобрењу Министра рада ФНРЈ овај рок био продужен још за извесно време. Према томе, ако лекарска комисија утврди да службеник који је већ 12 месеци на непрекидном боловању неће бити способан за вршење службе најмање још за даљих 12 месеци, — њему има престати служба по сили закона. Ако ова комисија нађе да му је потребно мање време од 12 месеци за оздрављење и оспособљавање за вршење службе, предложиће потребно време боловања (на пример још 4, 5 или 7 месеци) и у том случају таквом службенику не може престати служба по сили закона. У случају када лекарска комисија огласи службеника неспособним за вршење службе најмање за даљих 12 месеци, Министар рада ФНРЈ може овај рок од 12 месеци продужити још за извесно време, о чему ће у сваком конкретном случају имати да цени. Значи да рок продужења није ограничен. За продужење овог рока надлежан је искључиво Министар рада, и то за све савезне државне службенике, без обзира којој организационој јединици припадају. Продужење овог рока доноси Министар рада ФНРЈ својим решењем на основу налаза ле-

ANALI PFB | anali.rs

карске комисије, а на тражење оболелог службеника или на предлог старешине надлежног за постављење. Уколико не постоји захтев службеника или предлог старешине за продужење рока боловања, надлежни старешина донеће решење о престанку службе по тач. 5 члана 88. То значи да се не мора сваки случај неспособности преко дањих 12 месеци достављати Министру рада ФНРЈ ради продужења, већ само уколико постоји захтев службеника или предлог старешине. Ако је службеник и после истека продуженог рока остао неспособан за вршење службе, онда му служба престаје по сили закона на основу тач. 5 ст. 1 чл. 88, јер се већ продужен рок не може даље продужавати, што излази из смисла ове одредбе.

др А. БАЛТИЋ

ANALI PFB | anali.rs

ISTORIJA PRAVA NARODNOOSLOBODILAČKE BORBE

SUDSKO PRAVO (ORGANIZACIJA SUDOVA I KRIVIČNI POSTUPAK ZA VREME NARODNOOSLOBODILAČKE BORBE U SLOVENIJI)

1. Decembra 1941 i januara 1942 doneo je Vrhovni štab narodnooslobodilačke partizanske i dobrovoljačke vojske više naredaba o organizaciji vojske. Jedna od tih naredaba određuje formiranje vojnih sudova od 3 lica pri svim narodnooslobodilačkim odredima i proleterskim brigadama, ukoliko to već nije učinjeno. Ovi sudovi sude civilnim i vojnim licima za krivična dela špijunaže, izdajstva, dezerterstva, pljačke i ubistva, kao i ometanja vojnih jedinica pri izvršivanju njihovih zadataka. U Fočanskim propisima iz februara 1942 utvrđuje se saradnja između NOO i vojnih sudova, NOO rešavaju sporove između pojedinih građana. Kazna konfiskacije imovine spomenuta je već u ovim propisima. 29-XII-1942 doneo je Vrhovni štab naredbu o osnivanju vojnih sudova. (Geršković, »Dokumenti«. str. 26, 32, 36).

Iako iz razvoja sudova u toku oslobodilačkog rata Slovenije vidimo različite vremenske faze i drukčije forme, tako da spomenute naredbe same nisu mogle biti neposredni uzorak za taj razvoj, ipak to ne znači neki nezavisan i potpuno samostalan razvoj sudskog prava u Sloveniji. Iako, na pr., odredba Vrhovnog štaba od 29 — XII — 1942 u Sloveniji nije bila poznata, mi nalazimo ipak iste osnovne linije i u sudskom pravu Slovenije. Razlog je tome činjenica što je KPJ davala glavne direktive i osnovni sadržaj i za razvoj sudova podjednako amo i tamo, a svugdje prema stvarnim prilikama i specifičnim uslovima. Zbog toga znači razvoj krivičnog postupka i sudske organizacije za posebne prilike u Sloveniji samo jedan specifični oblik jedinstvene sudskoorganizatorne i krivičnopravne politike u toku narodnooslobodilačke borbe.

Već odmah u početku ustanka 1941 pojavljuje se u narodnooslobodilačkoj borbi Slovenije potreba za krivičnim suđenjem kao sredstvom za zaštitu interesa narodnooslobodilačkog pokreta. Takva potreba se pojavila kako na okupiranoj, tako i na partizanskoj teritoriji. U jednom i drugom slučaju sudovi i njihova procedura morali su biti ostvareni u skladu sa sprecifičnim i stvarnim prilikama. U početku razvija se sudsko pravo na dva načina; prvi način možemo nazvati izvanredno sudstvo, a drugi vojno-krivično sudstvo.

1) Na okupiranoj teritoriji sudstvo je moralo biti najstrožije konspirativno, a to mu je dalo naročiti pečat. Prvo pravno pravilo o tome donosi Odluka SNOO o zaštiti slovenačkog naroda i njegovog pokreta

ANALI PI B | anali.rs

za oslobođenje i ujedinjenje. (Slov. por. od 1 — X — 1941). Tačka 7(b) određuje naročiti sud i postupak za kažnjavanje zbog krivičnih dela po ovoj odluci. O tim krivičnim delima donose presude posebni sudovi. Odluka ne kaže ništa bliže o ovim sudovima. Postupak je hitan, usmen i tajan. Saslušanje učinilaca vrši se samo ako je to moguće bez štete za narodnooslobodilački pokret. Protiv presude nema žalbe. Kazna ima da se izvrši odmah, na način i preko lica koje odredi sud. Lice koje izbegava suđenje za vreme rata sudiće se posle oslobođenja.

Ovakav sud je tipičan izuzetni revolucionarni tribunal. Tajni sud skuplja dokaze, odmerava kaznu i određuje način izvršenja kazni. Obično se presuda objavljuje u »Slovenskom poročevalcu«. Na osnovu ovog postupka suđeni su najveći štetočinci i izdajnici slovenačkog naroda i pomagači okupatora, kao Natlačen, Frelich, Praprotnik, razni policiski špijuni itd.

Za ovo sudstvo bio je kasnije na prvoj oslobođenoj teritoriji osnovan poseban organ »Izvanredna sudska komisija« (Odluka IOOF o postavljanju Izvanredne sudske komisije od 31 jula 1942 g.), koja je imala zadatak da postane poseban sud u smislu navedene odluke SNOO o zaštiti slovenačkog naroda. Ovaj organ je imao značaj izuzetnog suda. Velika Roška ofanziva jula 1942 g. sprečila je od početka razvoj, a organizacija vojnih sudova preuzela je zatim sve funkcije tih sudova. Time je razvoj po ovoj liniji prestao.

2) Na teritoriji po kojoj se kretala partizanska vojska početni razvoj sudstva i krivičnog postupka bio je drukčiji. Stari pravni poredak negiran je potpuno, a život se odvijao i bez pisanih normi smotreno i sređeno, a nikako anarhički ili samovoljno. Nepisane norme i nepisani pravni principi služili su kao osnov zakonitosti ovog doba. »Zakonitost koja nije još napisana ,a koja živi i stvarno se razvija.« (Dr. Vito Kraigher »Zakonodavstvo ujedinjene Slovenije u novoj Jugoslaviji u toku narodnooslobodilačke borbe« — rukopis iz 1944 g.). Kad nastupi potreba za kažnjavanjem zbog vojnog disciplinskog prekršaja ili vojnog krivičnog dela, učinjenog od partizana ili od zločinca koji je pao u ruke partizana, politkomesar pred sakupljenom četom obrazložio bi slučaj sa dokazima. Eventualno ispitali bi se svedoci pred samom četom. Posle toga četa bi donela odluku o odgovornosti i kazni (Spomenica o zboru slovenačkih pravnika 1943 g., Zoran Polič »Razvoj sudova u toku oslobodilačke borbe i zadaci pravnika«). Ovo je značilo početak narodnog sudstva. Jedina formalna pravna norma bila je navedena odluka o zaštiti slovenačkog naroda, ukoliko je mogla biti poznata. Presude su se izricale prema pravnom osećanju partizanske jedinice s obzirom na potrebe narodnooslobodilačkog rata Prvobitno razbijeni sistem vođenja borbi po odredima u to vreme još nije dopuštao organizaciju posebnih i stalnih sudskih organa. Isti razvoj imamo i kod ostalih naroda u Jugoslaviji. Tako na prvoj oslobođenoj teritoriji u Srbiji, Bosni i Hercegovini, (Rodoljub Čolaković, »Zapisi iz oslobodilačkog rata«, I i II deo).

30 jula i 8 avgusta 1942 g. doneo je Glavni štab slovenačke partizanske vojske dve naredbe o istraživanju i suđenju krivičnih dela narodnih izdajnika. Za istraživanje nadležne su bataljonske komande, a za nadzor nad istraživanjem kao i za izricanje i izvršenje smrtnih kazni nadležni su štabovi odreda.

Naredbom Glavnog štaba slovenačke partizanske vojske od 27 nov. 1942 g. dato je ovlašćenje četnim partizanskim i zaštitnim komandama da u hitnom postupku izvrše istragu kad je osnovana sumnja da je učinjeno krivično delo saradnje sa belogardističkim organizacijama ili oružanim bandama; u slučaju dokazane krivice četne i zaštitne komande mogu same izricati i izvršiti smrtne kazne.

ANALI PFB | anali.rs

U ovom prvom periodu vojnog krivičnog sudstva učvrstio se princip narodnog sudstva u pogledu nosioca sudske vlasti i sadržaja sudskog prava. Sudstvo nije bilo vezano za stroge propise, nego za potrebe narodnooslobodilačkog rata. To sudstvo je bilo osnovano na revolucionarnoj zakonitosti.

Opšti prelaz od sistema odreda na sistem regularne vojske, koji je naredio Vrhovni štab u zimu 1941—42 g., izrazio se brzo i u Sloveniji. Ujesen 1942 g. sprovodi se reorganizacija vojske. Porastom vojske povećao se i kadar pravnika. Tada je bilo moguće pristupiti organizaciji posebnih i stalnih vojnih sudova pri svim jedinicama. 5 avgusta 1943 g. doneo je Glavni štab NOV i PO Slovenije Odluku o osnivanju brigadnih i odrednih sudova na osnovu sledećih principa: 1) vojni sudovi osnivaju se kod svih brigada i odreda; 2) Brigadni i odredni sudovi sude vojnim i civilnim licima; 3) Oni su nadležni za suđenje krivičnih dela predviđenih u posebnom pravilniku; 4) Presude se donose u veću od tri sudije i tri zamenika; 5) Tužbu zastupa tužilac ili njegov zamenik.

Na stalno oslobođenim i povezanim teritorijama Slovenije posle kapitulacije Italije bilo je omogućeno osnivanje stalnih pozadinskih sudova. 15 sept. 1943 g. doneo je Glavni štab Odluku o osnivanju Višeg vojnog suda Glavnog štaba (VVS). VVS se sastoji od 3 člana koji su po struci pravnici. VVS je kao drugostepeni sud nadležan za sva krivična dela, navedena u posebnom pravilniku. Svi sudovi, brigadni, odredni i područni, moraju dostavljati sve presude VVS na potvrdu, izmenu ili poništenje. Izvršenje svake kazne koju izreče prvostepeni sud po pravilu se obustavlja do odluke VVS. VVS radi na osnovu posebnog pravilnika.

15 sept. 1943 g. doneo je Glavni štab i Odluku o osnivanju stalnih područnih vojnih sudova. Područni sudovi u pozadini vojske sude na svom području svima civilnim i vojnim licima za sva krivična dela navedena u posebnom pravilniku. Područni sud se sastoji od 3 člana od kojih je jedan pravnik po struci, drugi pomoćnik komandanta područja, a treći borac.

Na prvom zasedanju SNOS-a 19 febr. 1944 u Črnomlju osnovana je pri Pretsedništvu SNOS-a Komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača, koja je vršila istrage o ratnim zločinima i dostavlja materijal organima javne bezbenosti i sudovima. Ova komisija bila je sastavni deo Državne komisije, koja je osnovana odlukom AVNOJ-a od 29 nov. 1943 g.

Gore spomenuti pravilnici Glavnog štaba bili su merodavni za izgradnju vojno-sudske organizacije i krivičnog postupka, jer je nova naredba Vrhovnog štaba od 24 maja 1944 g. stupila na oslobođenoj teritoriji Slovenije na snagu 30 avgusta 1944 g. Ovi »Pravilnici za organizaciju, rad i postupak brigadnih i odrednih vojnih sudova« donešeni su postepeno; 5 avugsta 1943, 16 oktobra 1943 g., sa dopunom od 19 jan. 1944 g. i konačno Uredbom o vojnom pravosuđu od 20 aprila 1944 g., koja je bila na snazi do 30 avgusta 1944 g. Ovamo treba ubrojati takođe Pravilnik o organizaciji i radu VVS od 20 sep. 1943 g. Osim toga u avgustu 1943 g. osnovano sudsko odelenje Glavnog štaba NOV i PO Slovenije izdavalo je svim sudovima svoja uputstva (br. 1 od 30 — VIII — 1943 g., br. 2 od 16-IX-1943 g., br. 3 od 6-X-1943 g., br. 4 od 7-I 1944 g., br. 5 od 17-II-1944 g., br. 6 od 9-VIII-1944, br. 7 od 10-X-1944 g.), kao i cirkulare (od 23-I. 24-V. 30-V, 8-VI, 11-VI, 28-VIII, 28-X-1944 g.). Ova uputstva i cirkulari uređivali su podrobnosti sudskog postupka s obzirom na novo nastupajuće faze razvoja. Osnovni principi tih pravilnika, upustava i cirkulara su sledeći:

ANALI PFB | anali.rs

a) U svakoj brigadi i odredu osniva se redovni vojni sud, a u posebnim slučajevima vanredni brigadni ili vanredni bataljonski sud. (U dva slučaja osnovan je posebnom odlukom Glavnog štaba »Posebni vojni sud« ad hoc za suđenje naročito važnih i politički značajnih krivičnih dela).

Sud sačinjavaju tri člana sa zamenicima i tužilac sa zamenikom. Tužilac se bira iz kadra politkomesara. Sudije se biraju ovako: po jedan član i zamenik iz komandnog sastava, po jedan član i zamenik iz sastava politkomesara i po jedan član i zamenik između boraca. Vanredni prošireni brigadni sud za suđenje važnijih krivičnih dela sastoji se pored sudija još od četiri pretstavnika koje izabere svaki bataljon, odnosno svaka jedinica odreda. Ovi pretstavnici ravnopravni su sa sudijama.

Istragu vodi tužilac, koji može odrediti hapšenje. Uhapšeni mora biti saslušan u toku od 24 časa posle lišenja slobode. Tužilac podnosi optužnicu ili predlaže sudu obustavu postupka. Pretres je usmen i po pravilu javan. Javnost se može isključiti samo iz razloga rata ili bezbednosti. Pretres se može vršiti i u otsustvu optuženog. Optuženi može uzeti branioca ako nije sam sposoban za odbranu. Branilac može biti svako lice koje nije isključeno zbog moralne diskvalifikacije. Presuda se izdaje »U ime slovenačke narodne vlasti«. Pravnog leka nema, ali sudovi su dužni podneti sve presude VVS, koji može presudu odobriti, izmeniti ili poništiti. Presuda se može po pravilu izvršiti tek posle prijema rešenja VVS u toku od 24 časa. U toku vojnih operacija ili ako to traži bezbednost ili koji drugi važni razlog, presuda se može izvršiti odmah. Važnije presude objavljuju se.

Uredba Glavnog štaba NOV i PO Slovenije od 20 aprila 1944 g. ove je principe dopunila i razradila. Uredba propisuje da bar jedan član područnog suda i VVS mora biti pravnik. Tu već ima javnog tužioca. Posebno je određena teritorijalna nadležnost sudova. Pravo optuženog da izabere branioca dato je bezuslovno Presuda se donosi na tajnom savetovanju, dokazni materijal se ceni na osnovu slobodne ocene dokaza. Presuda se mora obrazložiti. Dopuštena je žalba na VSS od strane javnog tužioca u korist ili na štetu osuđenog, a od strane osuđenog, dok traje rat, samo kad je osuđen na smrtnu kaznu. Protiv presuda vanrednih vojnih sudova nema žalbe. Dopuštena je molba za pomilovanje Pretsedništvu SNOS-a. VVS imaju se osnovati kod svih korpusa. Ova uredba propisuje obaveznu sa: dnju pravnika kod svih sudova.

Uputstvo br. 1 propisuje da se brigadni i odredni vojni sudovi imaju baviti isključivo najhitnijim slučajevima, to jest takvim učiniocima krivičnih dela koji ugrožavaju interese narodnooslobodilačke borbe u tolikoj meri, da ih treba odmah kazniti u cilju sprečavanja još veće štete. Na pretresu mora se predmet potpuno objasniti, optuženi i svedoci moraju se iscrpno ispitati i potpisati zapisnik. Treba utvrditi raniji rad optuženog, njegov odnos prema narodnooslobodilačkoj borbi, učinjeno krivično delo i druge okolnosti od važnosti za procenu odgovornosti. Tužilac mora ispitati svedoke koje predlaže optuženi.

Tužilac podnosi sudu pored optužnice i sav materijal, zapisnike o saslušanjima i prijave. Prvi zadatak suda jeste utvrditi odgovornost okrivljenog. Sud određuje pretres. Na pretresu se čita optužnica, zatim se optuženom objasni zbog čega je optužen. Njegova odbrana unosi se u zapisnik. Iza toga sledi dokazni postupak. Zapisnici o ispitivanju svedoka u toku istrage mogu se na pretresu pročitati. Po završetku dokaznog postupka i po tajnom savetovanju sud izriče presudu. O presudi treba doneti pismeni akt. Presuda mora sadržavati sledeće podatke: kad

ANALI PFB | anali.rs

i gde je bila izrečena, dispozitiv, kratku i jasnu oznaku radnje i obrazloženje u pogledu odgovornosti i kazni.

Uputstvo br. 2 donosi između ostalog bliže odredbe o vanrednim bataljonskim sudovima u detaširanim bataljonima. Po mogućnosti ovaj sud je dužan da posle sprovedenog postupka predloži čitav predmet brigadnom, odnosno odrednom sudu, kako bi ovaj utvrdio pravilnost postupka i srazmernost kazni, a posle toga dostaviti presudu VVS. Zbog važnosti takvih vanrednih sudova moraju štabovi brigada i odreda birati za sudije zaista poverljive drugove. Pravo postavljanja takvih sudova ne sme se zloupotrebiti: takvi sudovi mogu se osnivati iznimno i samo u vanrednim slučajevima kad se bataljon kreće odvojeno i kad nema hitne i sigurne veze sa višom komandom.

2. Problem civilnog pravosuđa postao je akutan kad je posle italijanske kapitulacije pala pod vlast narodnooslobodilačke vojske oslobođena teritorija na čijem području je postojalo više bivših jugoslovenskih sreskih sudova i jedan okružni sud. Isto važi za oslobođenu teritoriju u Štajerskoj i u Slovenačkom Primorju.

Već na oslobođenoj teritoriji u Zapadnoj Srbiji 1941 g. ukidane su opštine, sreska načelstva, žandarmeriske stanice i sudovi, a tako isto kasnije svuda na oslobođenim teritorijama. Ovo ukidanje starog pravnog poretka bio je prvi uslov za narodnu revoluciju. IOOF je odlukom od 18 okt. 1943 g. i formalno ukinuo na oslobođenoj teritoriji sve redovne sudove, koji stvarno već od momenta oslobođenja nisu više radili. Bivši jugoslovenski sudovi produžili su u takozvanoj »Ljubljanskoj pokrajini« (Provincia di Lubiana), na osnovu statuta kraljevine Italije o formiranju Ljubljanske pokrajine od 3 maja 1941 g. posle aneksije ove teritorije svoj rad pod okupacijom i izricali presude »u ime italijanskih oružanih snaga.« Radili su delimično na osnovu starih jugoslovenskih zakona, a delimično na osnovu okupatorskih propisa. Time su se stavili, kao i ostali aparat stare Jugoslavije, u službu okupatora.

Označenom odlukom od 18 oktobra 1943 g. svi su tekući sporni i izvršni predmeti bili ukinuti, a novi postupci nisu mogli da se pokrenu. Sudske kancelarije obustavljaju svoj rad. Funkciju parvosuđa u ograničenom obimu vrše terenski odbori OF. Na osnovu te odluke terenski odbori postaju nadležni za rešavanje svih krivičnih predmeta koji ne potpadaju pod nadležnost vojnih sudova. U pogledu civilnih predmeta terenski odbori OF nadležni su za rešavanje sporova u kojima se parnične strane u sporazumu obrate na njih. Terenski odbori OF u Sloveniji kao organi narodne vlasti vršili su, dakle, u prvo doba takođe određene sudske funkcije.

Time je stari organizam pravosuđa kao pomoćni organ okupatora bio likvidiran. Na onom delu slovenačke teritorije koja je bila pod nemačkom okupacijom stari jugoslovenski upravni i sudski organizam Nemci nisu zadržali, nego su odmah uveli svoju sudsku i administrativnu organizaciju.

Sledeća mera o organizaciji građanskog pravosuđa jeste Odluka Pretsedništva SNOS-a o privremenom uređenju narodnih sudova i o narodnim sudijama od 3 sept. 1944 g., objavljena u »Uradnom listu« br. 4 od 11 sept. 1944 g. Ova odluka znači prelaz na viši stepen sudske organizacije.

Sudsku vlast u građanskim i krivičnim predmetima, izuzev one za koje su nadležni vojni sudovi, vrše sreski, okružni, viši narodni sudovi i vrhovni narodni sud. Osnovni principi pravosuđa su sledeći: Presuda se izriče samo na osnovu zakona, i to »u ime naroda«. Sudije su nezavisni i ne mogu biti udaljeni iz službe, osim u slučajevima koje predviđa Od-

ANALI PF | anali.rs

luka. Sudovi sude u veću od tri ili pet sudija. U vrhovnom narodnom sudu moraju biti sve sudije pravnici, u višem narodnom sudu moraju biti pravnici pretsednik i dve sudije, u okružnom narodnom sudu mora biti pravnik pretsednik. U pogledu sreskih sudova nema propisa o učešću sudija-pravnika. Sudije biraju sreski, odnosno okružni NOO. Pretsednika suda biraju sudije iz svojih redova. Sudije mogu biti u određenim slučajevima izuzeti od suđenja.

Sreski narodni sudovi rade u središtu sreskog NOO. U njihovu nadležnost spadaju pravni poslovi u vrednosti do 4.000 lira. Oni sude bez obzira na vrednost i sporove povodom stoke, radi naknade štete učinjene u šumi i na polju, sporove iz ugovora o zakupu i najmu, radi granica, smetanja poseda, servituta, privremenih puteva. Nadležni su za postavljanje staratelja, kao i za nadzor nad njihovim radom. Od krivičnih stvari sreski sudovi sude sva krivična dela koja se kažnjavaju kaznom ukora, novčanom kaznom do 10 000 lira, lišenjem slobode ili prinudnim radom do 6 meseci; zatim, krivična dela protiv tuđe imovine ako šteta ne iznosi više od 2.000 lira, lake telesne povrede, uvrede, klevete i povrede službene tajne. Time je terenskim odborima OF, odnosno mesnim NOO bila oduzeta njihova dotadašnja sudska nadležnost.

Okružni narodni sudovi rade u sedištu okružnog NOO. U njihovu nadležnost spadaju sve stvari koje su izuzete iz nadležnosti sreskih narodnih sudova, kao i one koje su im date u nadležnost posebnim odlukama. U prvom redu sude sporove o očinstvu, o braku, imovinske sporove koji potiču iz bračnih odnosa, sporove o naknadi štete koju učini javni organ, naročito sudija. Okružni narodni sudovi su drugostepeni sudovi za stvari koje je rešio sreski sud u prvom stepenu.

Viši narodni sudovi postoje na područjima pokrajina. Nadležni su u drugom stepenu za stvari koje je rešavao okružni narodni sud u prvom stepenu.

Vrhovni narodni sud kao sud trećeg stepena obuhvata čitavu ujedinjenu Sloveniju.

Pre početka sudskog građanskog postupka obligatoran je pokušaj izmirenja, koji izvodi mesni NOO. Pravna pomoć pruža se sudovima ostalih federalnih jedinica. Čim je izabran sreski ili okružni NOO, treba izvršiti izbore sudija narodnih sudova.

Ovi propisi bili su na snazi sve do donošenja saveznog zakona o uređenju narodnih sudova od Privremene narodne skupštine avgusta 1945 g.

3. U razvoju sudskog prava u narodnooslobodilačkoj borbi Slovenije imamo, dakle, sve one elemente koji su značajni za razvoj sudskog prava kod ostalih naših naroda i koji su ušli u naše novo sudsko pravo.

Jedinstvo narodne vlasti, čiji neodvojiv deo jeste sudska vlast, izražava se u organizaciji pravosuđa time što terenski odbori OF i docnije mesni NOO vrše delimično i sudsku vlast i time što organi narodne vlasti, NOO i SNOS, biraju sudije svih sudova. Narodni karakter sudova ispoljava se i u jakom laičkom elementu. Princip revolucionarne zakonitosti izražava se u negaciji starog pravnog poretka i u stvaranju formi sudskog organizma, u saglasnosti sa potrebama narodne revolucije, kao oruđa protiv klasnih neprijatelja. Zakonitost pravnog poretka zasnovana je na određenim naprednim principima. U uputstvima i cirkularima Glavnog štaba naročito se naglašava princip javnosti i nezavisnosti pravosuđa: svakom licu mora se dozvoliti slobodan pristup na sudski pretres, niko ne sme uticati na izricanje presude. Po principu oficijalnosti pravo gonjenja i optužbe pripada samo organima narodnooslobodilačkog pokreta. Strogo se primenjuje akuzatorni princip: sudija ne može biti

ANALI PFB | anali.rs

istovremeno i tužilac; optužba je strogo odvojena od suđenja. U svim uputstvima, cirkularima i pravilnicima stalno se naglašava da se svaki učinilac krivičnog dela mora izvesti pred sud, bilo da je to zarobljen domobranac, domobranac-dezerter, nemački vojnik, SS-ovac, gestapovac ili onaj koji se krije ili izbegava vojnu obavezu, dezerter, denuncijant itd. Apsolutno je zabranjena samovolja, naročito suđenje ili izvršenje kazni bez sudskog postupka pred nadležnim sudom. U tome je očigledna tendencija za izgradnju pravnog poretka.

Isto tako stalno se naglašava načelo individualne odgovornosti i isključuje se kolektivna odgovornost. Nema odgovornosti bez vinosti učinioca, a kazna mora biti srazmerna stepenu odgovornosti. Presuda mora biti pravedna. Ako se odgovornost ne može dovoljno dokazati, okrivljeni se upućuje u posebno formirani radni bataljon. Istrazi mora slediti javni usmeni pretres, na kome će se pretresati svi dokazi u cilju utvrđivanja da li je okrivljenome krivica dokazana i kakva kazna odgovara težini učinjenog dela. (Princip usmenosti i kontradiktornosti). Primenjuje se princip materijalne istine. Propisi o obaveznom ispitivanju okrivljenog u roku od 24 časa posle lišenja slobode pokazuju obzir i poštovanje osnovnih prava građana. Isto važi i za propise u pogledu prava na odbranu i prava na žalbu.

Slični razvoj u ostalim oslobođenim teritorijama Jugoslavije dokazuje da su se sudska organizacija i proces razvijali prema jedinstvenim direktivama za vreme oslobodilačkog rata, koje su donete od jedinstvenog centralnog organa narodooslobodilačkog pokreta prema specifičnim prilikama i situacijama. I u narodnooslobodilačkom ratu Slovenije osnovni principi demokratskog i narodnog sudskog prava u vezi i zavisnosti od opšteg razvoja razvili su se i isprobali zajedno i istovremeno kao i kod ostalih naroda Jugoslavije, postavljajući time zajedničke osnove našem današnjem sudskom pravu FNRJ.

dr Makso ŠNUDERL

ANALI PFB | anali.rs

ПРАВО ИНОСТРАНИХ ЗЕМАЉА

Врховна народна скупштина Кореје донела је 2 септембра 1948 год. Устав Корејске Народно-демократске Републике на основу предлога устава који је припремила Уставна комисија Скупштине. Овај устав озакоњује друштвене и политичке промене које су се одиграле у Северној Кореји после 25 августа 1945 године, односно од дана када је, захваљујући победи Совјетске армије против милитаристичког Јапана, народ Северне Кореје ушао у период свог ослобођења.

По основним начелима друштвеног и државног уређења и по организацији структуре државе, устав изражава и учвршћује државу која је позната у свету као народно-демократска држава. За разлику од других народних демократија корејски устав је унео у назив државе рачи: народно-демократска држава. Иако изражава једну етапу у развоју народне демократије коју су неке друге народно-демократске земље већ превазишле, као на пример наша држава, Устав Кореје у својој суштини одговара већ донетим уставима народних република. Али у исто време он садржи и низ интересантних спицифичности и нових момената, нарочито у обради устава.

УСТАВ КОРЕЈСКЕ НАРОДНО-ДЕМОКРАТСКЕ РЕПУБЛИКЕ

Глава I

ОСНОВНА НАЧЕЛА

Члан 1. — Кореја је народно-демократска република.

Члан 2. — Сва власт у Корејској Народно-демократској Републици припада народу и остварује се преко народних одбора, који су нова форма државне власти, створена вољом народа у периоду ослобођења Кореје после 15-ог августа 1945 године.

Члан 3. — Сви претставнички органи власти, од сеоских народних одбора до Врховне народне скупштине, слободно се бирају од стране народа.

Све ове органе државне власти бирају грађани Корејске Народно-демократске Републике на основу општег, једнаког и непосредног бирачког права тајним гласањем.

Члан 4. — Посланици свих органа државне власти полажу рачун бирачима за целокупан свој рад.

Бирачи имају право да пре истека мандата опозову своје посланике ако нису оправдали поверење народа.

Члан 5. — Сва утроба земље, шуме, воде, крупна индустриска предузећа, железнички, водени, ваздушни саобраћај, средства за везу, електро-енергија, минерални извори, природна енергија, банке, во-

довод, бивша јапанска својина и својина издајника корејског народа проглашују се за државну својину.

Спољну трговину води држава или је контролише.

Члан 6. — Земља која је припадала јапанској држави, јапанским грађанима и корејским спахијама конфискује се. Заувек се укида спахиски закупни ситем коришћења земље.

Земља припада онима који је обрађују својим радом. Приватна својина на земљу која прелази висину установљену законом без изузетка се забрањује. Максимум приватне својине над земљом одређује посебни закон.

Поред приватне својине, допушта се својина на земљу државних и задружних организација, чија се висина не ограничава.

Држава нарочито штити интересе радног сељаштва и помаже му свим могућим средствима економске политике.

Члан 7. — У оним областима Кореје где земљишна реформа није била извршена, она се има спровести у року који одреди Врховна народна скупштина Кореје.

Спровођење земљишне реформе у овим областима мора се извршити по начелима закона о земљишној реформи у Северној Кореји.

Члан 8. — Зајемчује се приватна својина грађана на земљу у границама установљеним законом, као и на стоку, пољопривредна оруђа и друга оруђа за производњу, на ситна и средња индустриска предузећа, сировине, и производе које израђује, на станбене зграде и помоћне дворишне грађевине, на средња и ситна трговинска предузећа, на предмете свакодневне кућне употребе, на приходе и уштеђевине. Зајемчује се право наслеђивања приватне својине.

Приватна привредна иницијатива се потстиче.

Члан 9 — Држава потстиче развитак народног задругарства.

Задружна својина је под заштитом закона.

Члан 10. — У циљу искоришћавања свих економских извора и могућности земље у интересу народа, држава утврђује јединствени народно привредни план развитка, према коме руководи обновом и развитком економике и културе земље.

При остваривању привредног плана држава се ослања на државну и задружну својину и на помоћ приватног привредног сектора.

Глава II

ОСНОВНА ПРАВА И ДУЖНОСТИ ГРАЂАНА

Члан 11. — Сви грађани Народно-демократске Републике Кореје једнаки су пред законом и равноправни су без разлике пола, народности, вероисповести, образовања, друштвеног, социјалног и имовног положаја — у свим областима државног, политичког, економског, друштвеног и културног живота.

Члан 12. — Сви грађани који су навршили 20 година, без разлике пола, народности, расе, вероисповести, места становања, социјалног и имовног положаја имају право да бирају и да буду бирани у ма које органе власти.

Грађани који су на служби у корејској армији имају право да бирају и да буду бирани у органе државне власти равноправно са свим другим грађанима.

Не уживају бирачко право умоболна лица, лица која су судском пресудом лишена бирачког права, као и лица која су активно сарађивала са Јапанцима на штету корејанског народа.

Члан 13. — Зајемчује се слобода говора, штампе, зборова и јавних скупова, уличних поворки и манифестација.

Грађани Кореје имају право да организују демократске политичке партије, синдикална, задружна ,културна, техничка, научна, спортска и друга удружења као и да учествују у њиховом раду.

Члан 14. — Грађанима се зајемчује слобода савести и слобода вероисповести. Црква се одваја од државе и школа од цркве. Верске заједнице верника слободне су у својим религиозним пословима и у вршењу верских обреда, али се забрањује злоупотреба цркве и вере у политичке сврхе.

Члан 15. — Грађани Кореје имају право да добијају награду у државним, задружним и приватним установама, организацијама и предузећима у сагласности са послом који врше.

Члан 16. — Грађани Кореје имају право на одмор. Ово се право обезбеђује скраћивањем радног дана за раднике и службенике до 8 часова и давањем плаћеног годишњег отсуства радницима и службеницима.

Члан 17. — Лица у најамном односу имају право на материјално обезбеђење у случају несреће, старости и болести. Ово се право зајемчује државним осигурањем, бесплатном медицинском и другом државном помоћу.

Члан 18. — Грађани Кореје имају право на образовање. Основно образовање за све грађане је обавезно. Деци грађана који нису имућни обезбеђује се бесплатно образовање. Већини ученика техникума и виших школа обезбеђује се државна стипендија. Настава се врши на матерњем језику.

Члан 19. — Грађани Кореје имају право на слободан развитак ситне и средње индустрије и трговине.

Члан 20. — Грађанима се обезбеђује слобода научне делатности и уметности; ауторско право се налази под заштитом закона.

Члан 21. — Стан грађана и тајну њиховог дописивања штити закон.

Члан 22. — Жене су равноправне с мушкарцима у свим областима политичког, економског, друштвеног и културног живота. Држава обезбеђује заштиту мајке и детета.

Члан 23. — Брак и породица стоје под заштитом државе. Родитељи имају према деци рођеној ван брака исте дужности као и према брачној деци.

Деца рођена ван брака уживају једнака права са децом која су рођена у браку. Правне односе брака и породице регулише закон.

Члан 24. — Зајемчена је неприкосновеност личности свих грађана. Ниједан грађанин не може бити лишен слободе без одлуке суда или прокурора.

Члан 25. — Грађани имају право да подносе жалбе органима државне власти против радњи службених лица које су незаконите у односу на њих, као и да поднесе захтев за накнаду штете која им је причињена незаконитим и неправилним радњама појединих службених лица.

Члан 26. — У Корејској Народно-демократској Републици уживају право уточишта страни држављани прогоњени због борбе за демократска начела, права радног народа, национално ослобођење, слободу научног и културног рада.

Члан 27. — Сви грађани дужни су придржавати се овог Устава и извршавати државне законе. Искоришћавање права да-

тих овим Уставом ради измене и повреде правног поретка установљеног Уставом јесте кривично дело против државе и кажњава се по закону.

Члан 28. — Грађани Корејске Народно-демократске Републике дужни су да бране своју отаџбину.

Одбрана отаџбине је највиша дужност и част грађана. Издаја отаџбине и народа је најтежи злочин и кажњава се по закону.

Члан 29. — Сви грађани су дужни да плаћају порезе у сагласности са својим економским положајем.

Члан 30. — Сви грађани су дужни да раде. Рад у Корејској Народно демократској Републици јесте основа за успешан развитак целокупне народне привреде и културе земље.

Члан 31. — Националне мањине у Корејској Народно-демократској Републици уживају једнака права са корејским грађанима. Оне могу слободно употребљавати свој језик и развијати своју националну културу.

Глава III

НАЈВИШИ ОРГАНИ ВЛАСТИ

А. Врховна народна скупштина

Члан 32. — Врховна народна скупштина је највиши орган државне власти Корејске Народно-демократске Републике.

Члан 33. — Законодавну власт врши искључиво Врховна народна скупштина.

Члан 34. — Врховна народна скупштина састоји се од посланика који се бирају на основу општег, једнаког, непосредног бирачког права тајним гласањем.

Члан 35. — Посланици Врховне народне скупштине Кореје бирају се на три године.

Члан 36. — Врховна народна скупштина врши сва врховна права у држави, изузимајући она која су према Уставу предата Председништву Врховне народне скупштине или Министарском савету.

Но следећа права спадају у искључиву надлежност Врховне народне скупштине:

1) доношење Устава и његове измене;

2) утврђивање основних принципа унутрашње и спољне политике;

3) избор чланова Председништва Врховне народне скупштине;

4) образовање Министарског савета;

5) потврђивање најважнијих указа Председништва Врховне народне скупштине, издатих у периоду између заседања Врховне народне скупштине;

6) претрес и утврђивање привредног плана;

7) претрес и утврђивање државног буџета;

8) давање амнестије;

9) избор чланова Врховног суда;

10) именовање Генералног прокурора.

Члан 37. — Заседања Врховне народне скупштине јесу редовна и ванредна.

Редовна заседања сазивају се двапут годишње. Ванредна заседања сазивају се према нахођењу Председништва Врховне народне скупштине или у случајевима кад то захтева најмање 1/3 посланика. Редовна и ванредна заседања сазива Председништво Врховне народне скупштине.

ANALI PFB | anali.rs

Члан 38. — Ради руковођења седницама за време заседања Врховне народне скупштине Врховна народна скупштина бира претседника и два његова заменика.

Претседник руководи седницама заседања на основу донетог Пословника о раду на седницама Врховне народне скупштине.

39. — Седница Врховне народне скупштине је пуноважна ако на њој присуствује више од половине укупног броја посланика.

Члан 40. — Врховна народна скупштина доноси законе већином гласова, а најмање гласовима половине присутних посланика Врхове народне скупштине.

Члан 41. — Проглашење закона изгласаних од стране Врховне народне скупштине врши Президијум Врховне народне скупштине у року од 5 дана од њиховог изгласавања уз потпис Претседника и секретара Президијума Врховне народне скупштине.

Члан 42. — Ради претходног расматрања питања која се претресају у Врховној народној скупштини образују се одговарајуће припремне комисије и одбори који имају право да испитују рад органа власти и управе.

Члан 43. — У циљу претходног припремања пројеката закона који се подносе на претрес Врховној народној скупштини ствара се стални законодавни одбор Врховне народне скупштине.

Члан 44. — Посланици Врховне народне скупштине уживају имунитет.

Њихово лишавање слободе или позивање на одговорност може бити извршено само са знањем Врховне народне скупштине или Президијума Врховне народне скупштине, изузимајући случај затицања на месту извршења кривичног дела.

Чла 45. — Пре истека мандата Врховне народне скупштине Президијум Врховне народне скупштине дужан је да распише изборе за нову Врховну народну скупштину.

У случају распуштања Врховне народне скупштине пре рока, Президијум Врховне народне скупштине је дужан да најдоцније у року од 2 месеца одреди изборе за нову Врховну народну скупштину.

Члан 46. — У случају изванредних прилика Врховна народна скупштина може продужити трајање свог мандата и преко рока који је установљен Уставом.

Због истих прилика Врховна народна скупштина може одлучити да се распусти и пре истека периода за који је изабрана.

Б. Президијум Врховне Народне скупштине

Члан 47. — У времену између заседања Врховне народне скупштине највиши орган власти је Президијум Врховне народне скупштине.

Члан 48. — Президијум Врховне народне скупштине бира се на заседању Врховне народне скупштине и састоји се од претседника, његова два заменика, секретара и 17 чланова Президијума

Члан 49. — Президијум Врховне народне скупштине врши следеће функције:

1) сазива заседања Врховне народне скупштине;

2) врши контролу над спровођењем у живот закона, издаје указе и даје тумачења постојећих закона;

3) укида, у случају несагласности са Уставом или законима, уредбе и наредбе Министарског савета;

4) проглашује изгласане законе од стране Врховне народне скупштине;

5) врши право помиловања;

ANALI PFB | anali.rs

6) на предлог Претседника Министарског савета поставља или разрешава од дужности министре, уз накнадну потврду од стране Врховне народне скупштине.

7) даје ордене и додељује почасна звања и одликовања;

8) ратификује међународне уговор и споразуме;

9) поставља и опозива амбасадоре и изванредне посланике у страним државама;

10) прима акредитивна и опозивна писма дипломатских претставника страних држава акредитованих код њега.

Члан 50. — О целокупном свом раду Президијум Врховне народне скупштине полаже рачун Врховној народној скупштини, која може у свако доба да га опозове потпуно или делимично и да изабере нов Президијум или нове поједине чланове.

Члан 51. — У случају распуштања Врховне народне скупштине пре рока, Президијум Врховне народне скупштине врши своје дужности све до избора новог Президијума Врховне народне скупштине.

Глава IV

ОРГАНИ ДРЖАВНЕ УПРАВЕ

А. Министарски савет

Члан 52. — Највиши извршни орган власти је Министарски савет.

Члан 53. — Министарски савет има право да доноси уредбе и наредбе на основу овог Устава и закона.

Уредбе и наредбе Министарског савета обавезне су на читавој територији Корејске Народно-демократске Републике.

Члан 54. — Министарски савет обједињује и усмерује рад министарстава, одељења и других установа који су му подређени.

Члан 55. — Министарском савету ставља се у дужност:

1) опште руководство у односима са иностраним државама; склапање уговора са иностраним државама;

2) спољна трговина;

3) руководство органима локалне државне власти;

4) руководство новчаним и кредитним системом;

5) састављање јединственог државног буџета, као и утврђивање пореза и прихода, како општедржавних, тако и локалних;

6) руководство државним индустриским, трговинским, пољопривредним предузећима, државним саобраћајем и везама;

7) предузимање мера у погледу обезбеђења јавног поретка, заштите државних итнереса и права грађана;

8) постављање основних начела за коришћење земље, као и за коришћење утробе земље, шума и вода;

9) руководство просветом и заштитом здравља;

10) разрађивање и остваривање мера економског, социјалног и политичког карактера за подизање материјалног и културног нивоа народа;

11) руководство организацијом армије; именовање и смењивање Врховне војне команде;

12) постављање и смењивање заменика министара;

13) постављање и смењивање директора најважнијих предузећа, ректора универзитета и директора института.

Члан 56. — Министарски савет има право да укида одлуке локалних органа државне власти, као и наређења и упутства министара, ако су у противности са овим Уставом, са законима, указима или уредбама Министарског савета.

ANALI PIS | anali.rs

Члан 57. — Министарски савет усваја уредбе већином гласова. Објављивање уредаба и наредаба које је донео Министарски савет врши се с потписом Претседника Министарског савета и одговарајућег министра.

Члан 58. — Минитсарски савет сачињавају:

1) Претседник (Премијер);
2) потпретседник;
3) претседник државне планске комисије;
4) министри:
   а) народне одбране,
   б) државне контроле,
   в) унутрашњих послова,
   г) иностраних послова,
   д) индустрије,
   ђ) пољопривреде,
   е) унутрашње и спољне трговине,
   ж) саобраћаја,
   з) финансија,
   и) просвете,
   ј) везе,
   к) правосуђа,
   л) пропаганде и културе,
   љ) рада,
   м) здравља,
   н) комуналне привреде,
   њ) министри без портфеља.

При Министарском савету постоји Управа послова Министарског савета, а у случају потребе, — одговарајућа одељења и управе.

Члан 59. — Претседник Министарског савета је шеф Привремене Корејске демократске владе. Он сазива Министарски савет и претседава његовим седницама.

Ако је Претседник Министарског савета из ма каквог разлога отсутан, њега замењује потпретседник Министарског савета.

Приликом замене претседника потпретседник има иста права као и претседник.

Члан 60 — За целокупан свој рад Министарски савет одговара Врховној народној скупштини а у времену између заседања Врховне народне скупштине Президијуму Врховне народне скупштине.

Члан 61. — Претседник Министарског савета, потпретседник и министри полажу пред Врховном народном скупштином следећу заклетву:

„Заклињем се да ћу верно служити народу и Корејској Народно-демократској Републици. У свом раду као члан Министарског савета ја ћу се борити само за општенародне и државне интересе, строго ћу се придржавати Устава и закона Корејске Народно-демократске Републике и уложићу све своје снаге и способности за заштиту демократске слободе и независности Корејске Народно-демократске Републике".

Члан 62. — Сваки посланик има право да упућује интерпелације на Министарски савет у целини или на поједине министре. Ови су дужни да дају одговоре на интерпелације у року који је предвиђен у Пословнику Врховне народне скупштине.

Б. Министарства

Члан 63. — Министарства су извршни органи појединих грана државне управе.

ANALI PFB | anali.rs

Члан 64. — Функције министарстава састоје се у руковођењу одговарајућом граном државне управе која спада у надлежност Министарског савета.

Члан 65. — На челу министарства стоји министар, који улази у састав Министарског савета с правом одлучивања и који је у целокупном свом раду подређен Министарском савету.

Члан 66. — Министар има право да у границама надлежности свог министарства издаје наредбе и упутства.

Члан 67. — У случају отсутности министра, замењује га заменик министра. Заменик министра ради под руководством и контролом министра.

Глава V

ЛОКАЛНИ ОРГАНИ ДРЖАВНЕ ВЛАСТИ

Члан 68. — Локални органи државне власти у провинцијама, градовима, срезовима, општинама и селима су народни одбори.

Члан 69. — Народне одборе бирају грађани на основу општег, једнаког, непосредног бирачког права тајним гласањем.

Начин и рокове вршења избора за народне одборе одређује посебни закон о изборима.

Члан 70. — У свом раду народни одбори провинција, градова, срезова, општина и села руководе се Уставом, законима, указима, уредбама и наредбама Министарског савета.

Члан 71. — Народни одбори провинција подређени су Министарском савету, градски и срески — народном одбору провинције; општински — среском народном одбору, а сеоски — општинском народном одбору.

Члан 72. — Народни одбори провинција, градова, срезова, општина и села имају право да на основу Устава, закона, указа уредаба и наредаба Министарског савета доносе своје одлуке, које су обавезне за све грађане који живе на одређеној територији тих одбора.

У случају да су одлуке које на поменути начин доносе лолокални органи државне власти несагласне са државним законима и противрече им, оне се имају укинути од стране непосредног вишег органа власти.

Члан 73. — Народни одбори провинција, срезова, градова, општина и села имају своје локалне буџете.

Члан 74. — Народни одбори провинција, градова, срезова општина и села врше следеће функције:

а) штите права грађана и својину грађана;

б) врше заштиту државне својине којом управљају локални народни одбори;

в) чувају јавни мир и ред међу становништвом;

г) обезбеђују извршавање закона, указа и општих прописа које су донели виши органи власти и управе;

д) обнављају и развијају локалну индустрију;

ђ) обнављају и развијају локални саобраћај;

е) руководе пословима изградње путева и укључују становништво у овај рад;

ж) припремају, доносе и извршују локални буџет; убирају како централне, тако и локалне порезе и друга плаћања;

з) руководе пословима око народне просвете;

и) руководе пословима за заштиту здравља, организују државну болничку и амбулантну мрежу установа за лечење и указују медицинску помоћ становништву;

ј) разрађују и остварују пројекте и планове за уређење градова и других насељених места, руководе радовима у погледу стамбене изградње, уређења снабдевања водом, канализације и чишћења градова и насељених места;

к) воде евиденцију земљишних имања и сетвених површина, врше контролу над њиховим правилним искоришћавањем;

л) врше убирање натуралног пореза у намирницама;

љ) организују борбу против елементарних несрећа и епидемија међу становништвом.

Члан 75. — Народни одбори провинција, градова, срезова, општина и села врше функције наведене у чл. 74 овог Устава у оквиру својих права и територије на којој се налазе.

Члан 76. — Ради вршења функција стављених у дужност народним одборима, у периоду између њихових заседања, оснивају се при народним одборима президијуми.

Президијуми народних одбора састоје се од претседника, његових заменика, секретара и чланова.

Код сеоских народних одбора не оснивају се президијуми, већ се бирају претседник, заменик претседника и секретар.

Члан 77. — Избор чланова президијума народних одбора врши се на седници народних одбора.

Избор се сматра пуноважним ако је кандидат за члана президијума добио већину гласова, а у гласању је узело учешћа најмање 2/3 чланова народног одбора.

Президијум народног одбора је извршни орган народног одбора.

Члан 78. — У целокупном свом раду президијум народног одбора је подређен народном одбору, који га може у потпуности или делимично опозвати и изабрати нови.

Члан 79. — При народним одборима се образују одељења према појединим гранама рада.

Број одељења и њихов назив одређује посебни закон.

Члан 80. — Начелници одељења при народним одборима постављају се на дужност одлуком одговарајућег народног одбора.

Начелници одељења у свом раду подређени су народном одбору, а у времену између заседања одбора — президијум народног одбора, као и начелницима виших истоимених одељења и министрима.

Члан 81. — При вршењу функција које су им стављене у дужност, народни одбори су дужни да се ослањају на иницијативу и широко учешће месног становништва.

Глава VI
СУД И ПРОКУРАТУРА

Члан 82. — Правосуђе врше народни судови — Врховни суд, провинциски, градски, срески и специјални судови. Судови изричу пресуде и решења у име Корејске Народно-демократске Републике.

Члан 83. — Судови се образују по начелу изборности.

Врховни суд бира Врховна народна скупштина.

Провинциски, градски и срески судови се бирају на заседањима народних одбора провинција, градова и срезова тајним гласањем.

Разрешење судија од дужности и народних судија-поротника од њихових дужности, допушта се само на основу опозива би-

ARHIV.RS | arhiv.rs

рача или органа који су вршили избор судија и народних судија-поротника.

Питање о избору специјалних судова решава посебни закон.

Члан 84. — У суђењу у свим органима правосуђа, осим касационих, учествују народне судије-поротници.

Члан 85. — Судије, прокурори и народне судије-поротници могу бити сви грађани који уживају бирачко право, осим лица која су заузимала руководеће судске или прокурорске дужности под Јапанцима.

Члан 86. — Расправљање у свим судовима је јавно, а удаљавање јавности из сале судског заседања допушта се само на основу закона, а по образложеној одлуци суда. Окривљенику се зајемчује право на одбрану.

Члан 87. — Поступак пред судовима води се на корејском језику. За лица која не владају корејским језиком, обезбеђује се право потпуног упознавања са целокупним материјалом преко преводиоца, као и право да иступа на суду на свом језику.

Члан 88. — Судије су независни и потчињавају се само закону.

Члан 89. — Највиши судски орган у Корејској Народно-демократској Републици јесте Врховни суд, који врши надзор над судским радом свих судских органа.

Члан 90. — Прокуратура врши највиши надзор над тачним испуњавањем закона од стране свих установа, као и свих службених лица, а такође и грађана Кореје.

Члан 91. — У дужност Прокуратуре спада:

надзор над сагласношћу прописа и наредаба појединих надлештава или одлука локалних органа власти са Уставом, законима, указима, уредбама и наредбама.

Члан 92. — Начелу Прокуратуре своји Генерални прокурор, кога поставља и смењује Врховна народна скупштина.

Члан 93. — Прокуроре провинција, градова, срезова, војне прокуроре и прокуроре саобраћаја поставља Генерални прокурор.

Члан 94. — Органи Прокуратуре врше своје функције независно од локалних органа државне власти.

Глава VIII
ДРЖАВНИ БУЏЕТ

Члан 95. — Државни буџет Корејске Народно-демократске Републике има за своју основну сврху да обједини сва државна средства и да их усмери на стварање моћне народне привреде, на подизање културе, материјалног благостања народа и на одбрану државе.

Члан 96. — Државни буџет саставља сваке године Министарски савет, а потврђује га Врховна народна скупштина.

Члан 97. — Државни приходи и расходи Корејске Народно-демократске Републике обједињују се у јединственом државном буџету.

Члан 98. — Ниједан расход ни средства државног буџета не може бити извршен без одређивања кредита за њега.

Сви органи власти дужни су да се потчињавају буџетској дисциплини и да учвршћују финансиски систем земље.

Члан 99. — Начело штедње и цилисходног искоришћавања државних срдстава мора бити основно начело финансиског рада свих државних органа.

ANALI PFB | anali.rs

Глава IX
НАРОДНА ОДБРАНА

Члан 100. — У сврху народне одбране Корејске Народно-демократске Републике ствара се Народна армија. Задатак корејске Народне армије састоји се у заштити независности и слободе народа.

Глава X
О ГРБУ, ЗАСТАВИ И ГЛАВНОМ ГРАДУ

Члан 101. — Државни грб Корејске Народне-демократске Републике састоји се од траке која повезује у полукругу класове пиринча. При дну траке налази се натпис: „Корејска Народно-демократска Република". Унутар класја је фабрика са високом пећи и поглед на брдо Пектусан. Између врхова класја је петокрака звезда. У средини ове звезде налази се чекић, а са стране по један срп. Од звезде излазе зраци.

Члан 102. — Државна застава Корејске Народно-демократске Републике састоји се од тробојне тканине: у средини — црвене, са стране — беле, а одозго и одоздо — плаве. У левом делу центра тканине је бели круг, у коме се налази црвена петокрака звезда. Однос ширине према дужини је 1:2.

Члан 103. — Главни град Корејске Народно-демократске Републике је град Сеул. До стварања јединствене владе Кореје, главни град је град Фењан.

Глава XI
ПОСТУПАК ПРОМЕНЕ УСТАВА

Члан 104. — Промене устава врши Врховна народна скупштина само ако за промену гласа 2/3 од укупног броја посланика Врховне народне скупштине.

ANALI PFB | anali.rs

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ

ПЕТ ГОДИНА НАРОДНЕ ДРЖАВЕ, издање „Култура", Београд, 1948 г., страна 130.

Поводом и у част петогодишњице Другог заседања АВНОЈ-а издата је у јубиларном издању ова укусно опремљена књига. **„Пет година народне државе"** — то је пробрана збирка главних докумената и закона донетих у периоду од 29 новембра 1943 до 29 новембра 1948 г.

Збирка почиње првим општеполитичким документом ослободилачког рата и народне револуције, који је донет годину дана пре Другог заседања АВНОЈ-а. То су у ствари два акта. Један је „Резолуција о оснивању Антифашистичког Већа Народног Ослобођења Југославије", донета у Бихаћу 27 новембра 1942 г., а други је „Проглас АВНОЈ-а народима Југославије", донет у Бихаћу истог дана кад и Резолуција.

Затим се у збирци налазе документи и закони, поређани по хронолошком реду свог доношења.

У првом делу су обухваћене следеће одлуке и акти Другог заседања АВНОЈ-а: „Развитак ослободилачке борбе народа Југославије у вези са међународним догађајима" — реферат друга Тита на Другом заседању; „Декларација Другог заседања АВНОЈ-а"; „Одлука о врховном законодавном и извршном народном представничком телу Југославије и Националном комитету ослобођења Југославије као привременим органима врховне народне власти за време ослободилачког рата у Југославији"; „Одлука о одузимању права законите владе Југославије такозваној југословенској влади у иностранству, и о забрани повратка у земљу краљу Петру II Карађорђевићу"; „Одлука о изградњи Југославије на федеративном принципу"; „Одлука о признању и захвалности Народно-ослободилачкој војсци"; „Одлука о увођењу назива маршала Југославије у народно-ослободилачкој војсци Југославије"; „Одлука о одобравању одлука, наређења и изјава Извршног одбора АВНОЈ-а и Врховног штаба"

У следећем одељку збирка обухвата декларације, односно одлуке земаљских антифашистичких већа (скупштина, собрања, савета) о одобрењу рада делегација наших федералних јединица које су узеле учешће на Другом заседању АВНОЈ-а. На крају овог одељка дат је одговарајући текст из „Програма КПЈ", који се односи на питања обухваћена наведеним декларацијама, односно одлукама, тојест који констатује чињеницу да је у периоду доношења ових аката у процесу народне револуције био срушен стари државни апарат и на његовим рушевинама изграђен чврст темељ „јединственом систему народне власти, од најнижих до највиших органа државне власти и управе."

ANALI PFB | anali.rs

После овог одељка дата је у целини „Декларација Уставотворне скупштине Демократске Федеративне Југославије о проглашењу Федеративне Народне Републике Југославије". Уз декларацију цитиран је одговарајући део „Програма КПЈ", који говори о специфичном карактеру револуције у Југославији.

Следећи одељак посвећен је „Уставној изградњи ФНРЈ". У оквиру овог одељка дате су и основне и најважније начелне одредбе Устава ФНРЈ, као и устава народних република. Исто тако цитиране су и најважније начелне одредбе из недавно донетих Статута Аутономне покрајине Војводине и Статута Аутономне Косовско-метохиске области. Овај одељак се завршава одговарајућим пасусом из „Програма КПЈ", који се односи на питања обухваћена одредбама Устава, односно који садржи констатацију чињенице да су „народи Југославије извојевали у заједничкој борби своју националну слободу и равноправност, створили братство и јединство још за време рата, стварајући своја суверена претставништва."

У последњем одељку налазе се најважнији текстови који се односе на питања „Изградње социјализма у новој Југославији". Ту је најпре цитиран принципијелни уводни део „Закона о Петогодишњем плану развитка народне привреде Федеративне Народне Републике Југославије у годинама 1947—51". Затим су наведене најважније одредбе из „Закона о национализацији приватних привредних предузећа", од децембра 1946, као и основне одредбе „Закона о изменама и допунама закона о национализацији привредних приватних предузећа", донетог у априлу 1948 г. На крају овог одељка дат је одговарајући део из „Програма КПЈ", који се односи на анализу револуционарних промена у привредној структури наше земље и у коме се констатује да „Изградња социјализма у Југославији јесте данашња етапа борбе радничке класе и радних маса града и села, етапа борбе на путу ка коначном циљу радничке класе и њене авангарде — изградњи комунистичког друштва, тј. друштва у коме ће нестати све класне разлике и у коме ће свако радити према својим способностима, а добијати према својим потребама".

У другом делу збирка садржи прилоге у сликама, које приказују важније моменте у изградњи народне државе чију правну историју описују наведени текстови крупних државноправних одлука, Устава и најважнијих закона наше земље.

Све то чини да је ова збирка „Пет година народне државе" значајни и укусно опремљена. Али њен најопштији и најважнији значај лежи у томе што она претставља у правним документима изражену историју стварања нове Југославије у процесу ослободилачког рата и народне, социјалистичке револуције. То је збирка правних докумената који откривају специфичне путеве изградње социјалистичке државе југословенских народа, путеве који потврђују сву теоретску надмоћ и научну правилност науке марксизма-лењинизма, чији су велики принципи били и остали руководне идеје у пракси изградње током свих пет година наше народне државе и који су се кроз ту праксу проверавали и учвршћивали. Услед тога је збирка „Пет година народне државе" важан и драгоцен правни материјал за проучавање теорије и праксе народних демократија, чија појава, после појаве СССР-а и захваљујући постојању ове прве социјалистичке државе, претставља један од најкрупнијих историских догађаја у најновијој историји света. На крају, потребно је истаћи да ће ова збирка претављати значајну оријентацију и директиву за даља теоретска проучавања државе и права народне државе као државе новог

ANALI FPD | anali.rs

типа, а нарочито државе и права ФНРЈ. Наука државе и права и друге наше научне правне гране, као што су нарочито уставно право ФНРЈ и историја државе и права народа ФНРЈ, наћиће у овој збирци не само важан материјал, него и значајне теоретске основе за свој даљи развој.

Ђ.

А. В. ВЕНЕДИКТОВ: ГОСУДАРСТВЕННАЯ СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЯ СОБСТВЕННОСТЬ

(Државна социјалистичка својина), Москва — Лењинград, 1948 г.

У издању Академије наука СССР изишло је под горњим насловом дело познатог совјетског правника Венедиктова. Ово обимно дело (на преко 800 стр.) претставља, како каже аутор, плод његовог рада од много година о теми државне социјалистичке својине. Идеје Венедиктова по том питању већ су нам унеколико познате из ауторовог чланка „Право државне социјалистичке својине" (изишао у збирци „Вопросы советского гражданского права", изд. Академии наук СССР, 1945), које су у овом делу даље развијане и продубљене. Али дело не претставља само монографију о држ. социјалистичкој својини, — оно прелази далеко оквир своје теме; у вези са проблемом социјалистичке својине писац је обрадио и питање својине уопште, дотакавши узгред и многа друга питања која су у вези са главним проблемом. При томе су му при свим његовим истраживањима као полазна тачка служили учење марксизма о својини, лењинско-стаљинске поставке о организацији управљања социјалистичком привредом и поставке Стаљинског устава и совјетског законодавства уопште.

Писац је искористио огроман материјал из совјетске и иностране литературе, дао је исцрпну анализу појединих правних института које обрађује, и, што је за нас нарочито важно, дао је детаљан приказ развоја оних правних института који су први пут изражени у совјетском праву. Иако је дело првенствено теоретске природе, оно садржи и богат материјал из совјетске судске и арбитражне праксе и совјетског законодавства.

Прелазећи на приказ садржине књиге, који је због обимности дела могућ само у кратким потезима, задржаћемо се на најважнијим резултатима ауторовог рада.

Писац је, пре свега, при изради дела поставио себи за задатак да претходно приступи изради општег појма права својине и тек на основу њега да приступи анализи права својине саме социјалистичке државе. У том смислу он је општи појам својине, који је одредио на основу учења класика марксизма о својини као присвајању природних услова и продуката рада, проверио путем његове примене на владајуће облике својине свих антагонистичких формација да би га најзад проверио на праву државне социјалистичке својине и овлашћењима појединих социјалистичких државних органа. Овоме послу одговара и план самог дела. У првом делу књиге, глава I посвећена је обради општег појма права својине, у следећим трима главама (II — IV) Венедиктов је приступио примени тог појма на својину робовласничког, феудалног и буржоаског друштва. У другом делу књиге В. је дао анализу права државне социјалистичке својине (глава V), општу карактеристику њених објеката и правног режима основних и обртних средстава (главе VI — VIII) и анализу разних средстава заштите државне социјалистичке својине (глава IX). Трећи део књиге посвећен је органима оперативног управљања држ. социјалистичком својином, њиховој административној и грађанско-правној спо-

ANALELE U.B. Drept

собности (глава X — XII) и анализи двеју основних врста социјалистичких државних привредно-управних јединица: хозрашчотних предузећа и буџетских установа (глава XIII — XIV).

Задржаћемо се на најважнијим закључцима сваке главе. У I глави, одбацујући дефинисања својине као збира трију овлашћења-права: ius utendi, fruendi et abutendi, као и критеријуме буржоаских правника о свеобимној, најпотпунијој, неограниченој итд. власти над ствари, В. закључује да поменута овлашћења (која иначе не исцрпљују право својине) и поменути критеријуми могу бити испуњени конкретном садржином тек у њиховој вези са начином присвајања, који одговара односном облику својине: За такав појам својине као полазна тачка може да служи само Марксово схватање својине као присвајања. Низом цитата Маркса о праву својине аутор показује да је творац научног социјализма посматрао својину у вези са друштвено-продукционим односима између људи, поводом средстава и продуката производње. Преводећи на „правни језик", како каже аутор, Марксово схватање својине као присвајања природе од стране појединаца унутар и посредством одређене друштвене форме, својине као односа појединаца или колектива према условима или средствима за производњу „као према својим", В. дефинише својину као право појединаца или колектива да средства и продукте производње искоришћава **својом влашћу**[1]) и у **свом интересу,** а на основу **система класних односа** постојећег у даном друштву и у вези с тим системом (овим последњим аутор се ограђује од схватања својине као односа између власника и објекта његовог права својине). Поједина, пак, овлашћења која позитивно право признаје сопственику само су средство остварења од стране сопственика његовог права својине као права присвајања средстава за производњу. Са задатком да нађе одговор на питање у чијој се власти налазе средства за производњу и у чијем се интересу она искоришћавају код одређеног облика својине, тј. да открије карактер присвајања код тог облика, аутор прилази испитивању права својине појединих друштвених формација. (При испитивању сваког облика својине аутор у уводу даје увек брижљиво урађен преглед погледа и идеја класика марксизма о том облику).

Прилазећи анализи права својине у експлоататорском друштву, писац почиње испитивањем својине у робовласничком друштву. Он указује на сву разноврсност облика робовласничке својине, која отежава њихово подвођење под јединствену форму, иако се ради о јединственом типу својине по својој социјалној (класној) природи. Применом своје формуле („у чијој власти и у чијем интересу") писац утврђује да је у робовласничком друштву постојала колективна својина античког града и државе на земљу и приватна својина појединаца на земљу, констатујући поред тога даље случајеве подељене својине (случај кад су својинска овлашћења на истој ствари подељена „по вертикали"): земљишна својина древног Истока (својина цара на сву земљу), као и случајеви подељене својине у Риму (код суперфиција, емфтиеузе, патроната и колоната).

Та подељеност својине (али са другим карактеристикама) биће главна одлика својине друге антагонистичке формације — својине феудалног друштва, коју писац посматра кроз цео њен развој.

---

[1]) Овим се својина разликује од других права на ствари, на пр. закупац искоришћава ствар у свом интересу, али не својом влашћу него влашћу добијеном од сопственика.

ANALI PFB | anali.rs

Поред познатих облика феудалне својине који су се развили на Западу — бенефицијум и лен —, В. даје и преглед нама мање познатих облика који су постојали у руској држави. Расматрајући посебно права свих учесника у феудалној својини (сењор, васал, кмет), В. закључује да је позната глосаторска конструкција о подељености феудалне својине на врховну и потчињену — коју су нападали идеолози буржоаске својине — била оправдана, и да је она, иако није одговарала концепцијама римског права, одговарала стварном стању и потребама праксе. Иначе, аутор је овде дао ванредно исцрпну анализу свих феудалних својинских односа, уз посматрање реалног односа класних снага.

У глави о праву својине у буржоаском друштву писац јасно и сажето износи суштину буржоаске својине и њен класни и експлоататорски карактер. Анализирајући право својине по кодексима индустриског капитализма и кодексима империјализма, и приказујући демагошки карактер буржоаских теорија о својини као „социјалној функцији", писац у посебним параграфима разобличава „потпуност", „неограниченост", „вечност" и друге тобожње атрибуте буржоаске својине.

У другом делу књиге, који је посвећен праву државне социјалистичке својине, а који нас највише интересује, писац се у првој глави бави општом анализом права државне социјалистичке својине, која претставља једно од најважнијих теоретских поглавља књиге. Полазну тачку анализе чини гледиште класика марксизма о социјалистичкој својини, који су државну социјалистичку својину посматрали као друштвено присвајање, као својину целог народа, која се искоришћава у интересу свију. На тај начин изражена је јединственост субјекта права држ. социјалистичке својине (субјект је цео народ у лицу своје социјалистичке државе) изражавајући тиме и јединственост фонда те својине (сва државна имовина сачињава јединствени фонд) — поставке које су данас основа учењу совјетског права о држ социјалистичкој својини. У својој анализи В. се на првом месту задржава на јединству власти и својине совјетске државе, које, по његовом мишљењу, претставља једно од најспецифичнијих обележја државне социјалистичке својине. Социјалистичка држава иступа истовремено и као носилац државне власти и као носилац права својине у погледу на државну имовину, одакле и различите функције совјетске државе према социјалистичкој имовини. Ову везу између државе као сопственика и државе као носиоца власти, чије расветљавање претставља важан прилог изучавању држ. соц. својине, аутор подвлачи често и доцније.

Аутор затим прелази на разјашњавање оперативног управљања државном имовином од стране државних органа, — проблема који је дуго година претстављао „камен спотицања" за совјетске правнике и који је био повод разним антимарксистичким теоријама о „подељеној" својини држ привредних предузећа, о „приватној" својини труста на обртним средствима итд., које су долазиле од погрешне примене теорије буржоаског права на социјалистичка предузећа. Све ове „теорије" су одбачене и последњих година у совјетској правној науци је опште примљена поставка о социјалистичкој држави као јединственом и јединном субјекту права држ. социј. својине и о предаји појединих делова јединственог фонда државне својине само на управљање, а не у својину одговарајућих државних органа. В. констатује да се управљање државном имовином може да остварује различито: неки га органи остварују

ANALELE Drept.ro

путем планског руковођења потчињеним предузећима и установама, други пак путем непосредног оперативног управљања имовином која им је поверена (могуће је и сједињење ових функција код истог органа). Први органи имају, према гледишту Венедиктова, за задатак организацију соц. производње, док непосредно оперативно управљање укључује у себе не само организацију социјалистичке производње него и остварење самог процеса производње. Претресајући шта претстављају органи управљања аутор применом своје дефиниције својине утврђује да органи управљања нису сопственици поверене им имовине: они не делају својом влашћу него влашћу која им је дата од стране државе, не искоришћавају ту имовину у свом интересу него у интересу социјалистичке државе, тј. у интересу целог социјалистичког друштва. Сва овлашћења-права према имовини (право држања, коришћења и располагања — у границама закона, плана и директива) државни орган има само у вези оперативног управљања, а не у својству сопственика. Али та овлашћења, закључује даље аутор, не умањују потпуност права држ. социјалистичке својине саме државе, „јер **управо остварењем од стране државних органа њихових овлашћења и остварује се у свој својој потпуности право својине социјалистичке државе** као право друштвеног присвајања средстава и продуката производње" (стр. 351). Венедиктов потом објашњава куповину и продају између државних органа као пренос управљања.

Анализирајући питање објеката државне својине, писац се највише задржава на основним и обртним средствима. Приказујући разлике у правном режиму ових средстава (могућност располагања само обртним средствима од стране држ. привредног предузећа, изузимање основних средстава од извршења итд.), писац у следеће две главе прелази посебно на правни режим основних средстава и посебно на правни режим обртних средстава. Ту нам је дат преглед целокупног развитка режима ових средстава, обрађено је (код приказа основних средстава) важно питање предаје предузећа, зграда и грађевина, предаја опреме која је у употреби као и опреме која је демонтирана и сувишна. Код приказа обртних средстава дат је преглед развитка хозрашчота кроз све периоде развоја совјетске привреде, приказан је однос хозрашчота и соц. акумулације и однос хозрашчота, плана и уговора, обрађено је поред осталог питање извршења над обртним средствима и у вези с тим питање одговорности државних предузећа за своје обавезе.

В. затим прелази на питање заштите права државне својине, које је у совјетском праву добило специфичне солуције због специфичних института совјетског права (незастаривост права државне својине, непостојање одржаја и др.). В. између осталог претреса питање виндикационе тужбе државних органа, питање њихових односа по основу застареле имовине, задржавајући се нарочито на проблему државинске заштите, где је дао детаљну анализу овог института, почев од римског права.

У трећем делу књиге, који је посвећен органима управљања државном социјалистичком својином, В. најпре обрађује појам органа оперативног управљања држ. соц. својином. Одбацујући свођење оперативног органа на појам његове управе, а још мање на појам персонифициране имовине, В. у први план ставља колектив радника и службеника (на челу са одговорним руководиоцем), указујући на активну улогу радника и службеника у процесу производње и повезујући то са принципом демократског централи-

зма у овој области. Овоме колективу држава ставља у дужност одређене задатке, за чије му остварење поверава одговарајући део јединственог фонда државне својине При томе држава даје овоме органу својство правног лица, тј. својство самосталног носиоца права и обавеза.

Међутим, В. прави разлику између административне и грађанско-правне способности социј. државних органа и овом питању посвећује посебну главу. Потреба овог разграничења намеће се, по њему, из разлога што је сваки државни орган који испуњава постављене задатке и управља повереном му имовином субјект административног права (тј. има способност да буде у правним односима са вишим и нижим државним органима), док сваки државни орган није и субјект грађанског права (В. наводи пример одељења индустр. предузећа или трг. магацина). Правно лице у совјетском грађанском праву В. дефинише као „колектив трудбеника који остварује задатке предвиђене законом, административним актом или статутом, имајући регулисану у том смислу организацију, поседујући по извесном праву и у извесној мери самосталну — посебну имовину и иступајући у грађанском промету у своје име — у својству самосталног (посебног) носиоца грађанских права и обавеза" (стр. 657). Објашњавајући поставку о совјетском правном лицу као колективу трудбеника (који је В. ставио у први план још код одређивања појма органа оперативног управљања) и објашњавајући суштину совјетског државног правног лица, В. закључује да је државно правно лице форма правне орванизације: 1) својине социјалистичке државе и 2) производно-радне делатности одређеног дела совјетског народа — колектива радника и службеника. В. потом оштро устаје против познатих буржоаских теорија о правном лицу (теорија „фикције" и др.), које овом формом заклањају реални колектив живих људи који за њом стоји, насупрот којима марксистичка теорија права у правној форми правног лица види управо реални колектив, а не аритметички збир појединаца, везаних између себе само одређеним правним односима. Претресајући потом унутрашњу организацију совјетских правних лица и њихову имовинску одговорност, В. закључује да постојање изузетне разноврсности како у унутрашњој структури правних лица, тако и у карактеру самосталности њихове имовине, искључује могућност да се установи одређени тип организације и одређени степен имовинске самосталности, који би били општи за сва правна лица и самим тим били довољни за разграничење колектива који имају правну личност од колектива који је немају. Стога сматра да је решавајући критеријум општи без изузетка за сва правна лица: самостално учешће у грађанском промету, иступање у њему у својству самосталног (посебног) носиоца грађ. права и обавеза, дакле, у своје име — потребно је, дакле, признање — од стране совјетског права — датом колективу својства правног лица. (С овим гледиштем се не слаже совјетски правник Братус, који сматра да је дефинисање правног лица путем критеријума самосталног учешћа у грађанском промету дефинисање idem per idem). За решење питања правне личности одређене организације потребно је, да организација одговара општем појму совјетског правног лица и да има специјална обележја одређена совјетским правом за одговарајућу врсту правних лица.

С тим гледиштем В. прилази решењу двају питања која су била предмет највећих дискусија у совјетској грађанско-правној литера-

тури: питања о правној личности трустираних предузећа с једне стране, и буџетских установа, с друге стране, проблема који су од великог практичног и теориског интереса и за наше право.

Давши приказ двостепеног и тростепеног управљања сопств. предузећима и правни положај нетрустираних предузећа, В. даје преглед целокупног развоја сопств. трустираних предузећа све до њиховог садашњег стања, тј. до њиховог превођења на пуни хозрашчот. Ту је свакако најважније питање узајамне одговорности треста и његовог предузећа, тј. како одговара трест за обавезе свога предузећа и предузеће за обавезе свога треста. Заступајући гледиште да је потребно признати својство правног лица свим трустираним предузећима која су преведена на тзв. пуни хозрашчот, тј. којима су додељена сопствена обртна средства, В. долази до закључка да би у погледу одговорности треста за обавезе предузећа, и обратно, а која потиче из опште имовинско-организационе везе треста с његовим предузећима — из самог факта улажења предузећа у трест — требало прописати недопустивост одговорности у оба правца: „одозго доле" и „одоздо горе" (сем специјалних изузетака предвиђених у закону), признајући с друге стране ту одговорност у случају неправилних радњи самог треста или његовог предузећа, као и случају кад је она специјално уговорена. Исто тако и сама трустирана предузећа међу собом не одговарају једно за друго, сем случаја неправилне расподеле обртних средстава од стране треста, и то само субсидијарно — ако трест не може да плати.

У последњој глави дела В. се бави питањем правне личности буџетских установа (заправо надлештава и установа — руски „учреждение"). Буџетске установе (и надлештва) извојевале су признање правног лица у сопств. праву тек у скорије време. Владајуће мишљење доскора признавало им је правну личност само у случају када је она била призната изричитим прописима, иначе је за носиоца грађ. права и обавеза надлештава и установа сматрана — сама држава. Као полазну тачку за признање правне личности надлештвима и установама В. узима солуцију сопств. законодавства које признаје право склапања уговора установама чији руководиоци имају право самосталног располагања кредитима (тј. имају самосталан предрачун), и по коме установа одговара за закључене правне послове буџетским кредитима и другим средствима додељеним за односне операције. В. устаје против гледишта буржоаске праксе и литературе, које одричу правну личност буџетских установа стојећи на гледишту јединственог правног лица „фиска", и сматра да у соц. праву треба буџетске установе (одн. надлештва) посматрати као самосталне учеснике сопств. грађанског промета, који могу ступати у грађанско-правне односе према споља и између себе. (Сопств. држава као правно лице у виду „фиска" — руски „казна", благајна — појављује се само у изузетним случајевима где држава иступа као целина — као државна благајна — и то у унутрашњем промету, јер у спољно-трговинском промету држава као целину заступају трг. претставништва). У предлогу за измену сопств. законодавства, којим се завршава глава и само дело, аутор тражи признање правне личности за следећа надлештва и установе: за све Совјете депутата трудбеника, за све буџетске органе којима је правни личност призната законом или на законом прописан начин и за све остале буџетске установе које имају самосталан предрачун.

Ово би били у најкраћим потезима важнији закључци Венедиктова, који, иако сумарни, показују сав значај књиге. Ово дело нам показује у исто време са колико труда и брижљивости сопств. правна на-

АНАЛИ ПЕВ | anali.rs

ука приступа разјашњењу овог важног проблема грађанског права. Несумњиво је да ће њене значајне резултате користити и наша правна наука при обради проблема државне социјалистичке својине, тј. општенародне имовине. А време је већ да наши научници-правници, нарочито цивилисти, том задатку приђу шире и одговорније него досад.

В. КАПОР

ПРЕГЛЕД ЧАСОПИСА

„ИЗВЕСТИЯ АКАДЕМИИ НАУК СССР — отделение экономики и права", бр. 4 за 1948 г. — **Е. Ј. Черномордик: Ваздушни простор у међународном праву** („Слобода ваздуха" и суверенитет) — Битан проблем међународног ваздушног права, те најновије гране међународног права, јесте питање права на ваздушни простор, које постаје све актуелније с усавршавањем технике и појачањем империјалистичке борбе за територије. Ваздушни простор је природно неограничен и пружа могућности за угрожавање државне територије с било које висине.

Прве две деценије овог века у ваздушном праву се водила борба између два принципа: слободе ваздуха и суверенитета над ваздушним простором. Прва хоће да ваздушни простор изузме из суверености државе, а друга да јој га потчини. Најпре је владао први принцип, али се после првог светског рата учврстио други принцип, који је изражен у законодавству многих држава и санкционисан Париском међународном конвенцијом од 13 октобра 1919 г. и другим каснијим споразумима и конвенцијама. Ова борба је текла неједнако, али у првој деценији, може се рећи, владао је без изузетака принцип слободе ваздуха, изузев права државе да предузима мере за своју одбрану, нарочито у рату. Од друге деценије се појављује и почиње да продире други принцип, који, најзад, побеђује.

Уочи другог светског рата није постојало јединствено међународно ваздушно право нити регулисан статус ваздушног простора. Главни међународни документ у том погледу била је поменута Париска конвенција, али њу нису ратификовале САД, а СССР није ни узео учешћа у њеној изради. Ова конвенција је, међутим, принцип суверености над ваздушним простором прокламовала за све државе, а не само за потписнике конвенције. Исти принцип је усвојен и у Јужно-америчкој конвенцији од 1926 г. и у Хаванској панамеричкој конвенцији од 1928 г. Исти принцип је усвојен на другој Париској међународној конференцији од 1929 г., на којој су учествовале 43 државе. Принцип суверенитета над ваздушним простором, према томе, био је општепризнат уочи другог светског рата.

Други светски рат је битно изменио положај. Подизање технике и њен неравномерни развој учинили су да су САД постале најмоћнија ваздушна сила међу капиталистичким државама, и да су због географских услова оне постале главни бранилац пароле слободе ваздуха, јер су једино тако њихове ваздушне компаније могле обезбедити своју превласт над Енглеском, Канадом и СССР, на чијој је страни била географија (уз услов да се сачува принцип суверенитета, и да свака држава сама сдређује под којим условима ће се моћи летети у њеном ваздушном простору). У исто време, тражећи слободу ваздуха у иностранству, САД не допуштају слободу страним авионима над својом територијом. На Чикашкој конференцији од 1944 г.

ANALI PRAVNOG FAKULTETA

гледиште САД су заступале само неке мале државе; већина држава је била за принцип суверености, а СССР није учествовао. У самим САД није постојала пуна једнодушност између разних ваздушних компанија: једне су биле за пуну слободу америчких авиона у иностранству и за њихов пун монопол у САД, а друге за ограничење конкуренције у међународном транспорту. Прво гледиште су заступали претставници компаније за ваздушни саобраћај у иностранству, друго гледиште — претставници компанија унутрашњег саобраћаја. Први су тражили да се створи јединствени амерички монопол међународног транспорта; други су били за слободу сваке компаније да учествује у том транспорту. Против гледишта САД нарочито се борила Енглеска, штитећи своје интересе.

На Чикашкој конференцији слобода ваздуха је конкретизована у пет слобода: 1) слобода транзитног прелетања, 2) слобода пристајања у циљу који није везан с транспортом, 3) слобода искрцавања путника и терета који су укрцани у земљи којој припада авион, 4) слобода укрцавања путника и товара упућених у земљу којој авион припада и 5) слобода да се укрцава за било коју државу-потписницу и да се искрцавају путници, пошта и товари укрцани у било којој држави. Последње три „слободе" су тешко прихваћене од учесника конференције, јер њима САД обезбеђује своју превласт у ваздуху. Служећи се принципом „једнаких могућности" за све, оне су у ствари браниле свој фактички монопол. Међутим, и ова конференција свечано прокламује принцип суверенитета над ваздушним простором. Конвенција коју је она израдила углавном није била ратификована, и САД су зато прешле на двостране споразуме с појединим земљама. СССР није учествовао на Чикашкој конференцији.

Сви досада заступани системи по питању ваздушног простора своде се на три: неограничена слобода ваздуха, неограничени суверенитет и ограничени суверенитет. Бранећи ове системе разни писци се позивају на историске разлоге и аналогије (на пр. са слободом мора). По мишљењу писца питање се може решити само ако се пође од савремене стварности и покретних снага данашњих међународних односа. Кад се тако учини, види се да су различите капиталистичке државе мењале своју позицију према својим тренутним интересима, и да су фразе о слободи искоришћавале за своју империјалистичку експанзију. Водеће начело, очигледно, треба да буде обезбеђење територијалне неприкосновености и политичке и економске независности државе путем одговарајућег статуса ваздушног простора. Којим путем ће се то обезбедити, зависи од техничких и др. конкретних услова. Слобода ваздуха је немогућа уз постојање међународних противречности и империјалистичких прохтева. Авионске компаније су уствари постале оруђе одговарајућих држава за спровођење њихове спољне политике. СССР сматра зато да је и за регулисање питања ваздушног простора потребна међународна сарадња уз поштовање националног суверенитета, и он доследно брани ово гледиште. Према томе, данас је нужан пуни суверенитет сваке државе над својим ваздушним простором. Зато треба одбацити теорију ограниченог суверенитета, која значи наметање ограничења држави против њене воље.

Чувајући свој ваздушни суверенитет, СССР га искоришћава за изградњу комунизма, и тиме се он принципијелно разликује од суверенитета империјалистичких држава, које га искоришћавају за империјалистичку експанзију, завршава писац.

ANALI FPD | anali.rs

„СОВЕТСКОЕ ГОСУДАРСТВО И ПРАВО" БР. 9 ЗА 1948 г. — Д. Б. Левин: „О питању појма дипломатије". — Писац констатује у уводу да постоји основна разлика између совјетске и капиталистичке дипломатије , али да сам појам дипломатије није довољно разрађен у совјетској науци. Као прилог тој разради, он овде посматра ова питања:

1) **Однос дипломатије и спољне политике.** Политика обухвата како циљеве, тако и средства за остварење циљева делатности државе, а спољна политика, скуп оних циљева и интереса које остварује и штити дата држава и њена владајућа класа у својим односима с другим државама, и оних начина и средстава које примењује за остварење и заштиту тих циљева и интереса". Дипломатија је једно средство за остварење ових циљева: „онај вид државне делатности који се састоји у остварењу спољнополитичких циљева и интереса државе путем званичних односа које одржава влада преко специјалних органа у држави и иностранству у форми преговора, преписке, споразума и сл." Дипломатија је једно од средстава спољне политике. За време мира, дипломатија је главно средство спољне политике, али сна дела и за време рата. Однос између спољне политике и дипломатије потсећа на однос између стратегије и тактике. Спољна политика је стратегија спољних односа, дипломатија тактика њиховог остварења.

2) **Дипломатија као наука и вештина.** Одувек постоји спор је ли дипломатија наука или вештина. Било је и једних и других гледишта, као и њихових комбинација. Марксизам сматра политику и као науку и као вештину: друштвену науку, чији се закони примењују ради измене стварности, а чија примена претставља вештину. Дипломатија није предмет засебне науке, али се заснива на низу друштвених ђаука: историја, право, економија итд. Знања из тих наука су неопходна за дипломатску вештину. Империјалистичка дипломатија зато и нема успеха што се не заснива на науци, на тачном познавању и оцени стварности, на опажању нових појава и фактора. Супротно је са совјетском дипломатијом, која се заснива на науци марксизма-ленињизма. Али ова научна подлога не може се одвојити од субјективних елемената: вештине и способности дипломата, који мора научне принципе да стваралачки примењује, прилагођавајући се конкретној ситуацији.

3) **Дипломатија и друштвено-политичко уређење државе.** И поред међународног утицаја, „карактер дипломатске вештине је у првом реду везан за социјалну природу дате државе или дате групе држава", пошто је спољна политика само продужење унутрашње политике. Дипломатија савремених буржоаских држава настала је у епоси апсолутизма, када је спољна политика имала агресивни, пљачкашки карактер, а њом су руководили племићки кругови, што је оставило печат на дипломатији. У епоси капитализма, кад се води борба за светску превласт, дипломатија се модернизовала, задржавши своју суштину. Дипломатија је постала разноврснија и гипкија, служи се широким паролама слободе и демократије да би маскирала праве циљеве. После првог светског рата, у вези с појачаном свешћу радних маса и њиховом борбом за мир, много се говорило о трансформацији дипломатије, о јавној дипломатији, о контроли народа над њом. У суштини, ништа се у буржоаској дипломатији није променило, а фашистичке државе су отворено примењивале најгрубље методе кршења свих ограничења и уговора. Тада је буржоаска дипломатија покушала да нове међународне установе (Друштво народа) искористи у своје сврхе. Потпуно друкчија је нова, совјетска дипло-

ANALI PIB | anali.rs

матија, чији је основни циљ чување мира и независности народа. Она се не може служити обманама као буржоаска дипломатија. Али она будно прати и разоткрива методе буржоаске дипломатије. Њени циљеви су стабилни, њени методи се прилагођавају приликама, а карактерише је доследност у остварењу циљева. Она је увек дубоко принципијелна, верна датој речи. Тиме она стиче морални углед и подршку свих радних маса човечанства.

4) **Дипломатија и међународно право.** Дипломатија се не може идентификовати с међународним правом, нити се механички укључити у њ. Дипломатија игра изузетно важну улогу у развитку међународног права. Она примењује његове норме и истиче извесне принципе које усвајају и друге државе и тако они постају норме међународног права (на пр. принцип „политичке равнотеже", који је истакла француска дипломатија Анрија IV, принцип „легитимизма" — Талеранов, „Монроева доктрина"итд.). Данас је најзначајније стваралаштво совјетске дипломатије, која је створила нове методе обезбеђења мира и форме међународне сарадње. Она је у међународно право унела нове принципе и дала иницијативу за многе установе. Примењујући норме међународног права, дипломатија много доприноси одређивању њиховог садржаја и значаја, већ и зато што су све норме много мање одређене него норме унутрашњег права. Битни принцип совјетске дипломатије при тој примени мора бити да цени конкретан садржај сваке међународноправне норме, не заборављајући да се тај садржај кроз историју мења и да неки прогресиван институт може постати реакционаран и обрнуто. С друге стране, совјетска дипломатија је и сама дала нову садржину и смисао многим старим институтима. Однос између дипломатије и међународног права је, дакле, дијалектичан. Исто тако, он се изражава и у томе што међународно право регулише делатност дипломатије.

Б. С. Никифоров: „О објекту кривичног дела". Решење питања о објекту кривичног дела први пут је научно постављено у совјетској науци. Из схватања кривичног дела као „повреде поретка друштвених односа, заштићеног кривичним правом", излази да су генусни објект свих кривичних дела — друштвени односи. Овај заједнички објект се индивидуализира у сваком конкретном кривичном делу. Кривична дела се према својој друштвеној опасности деле на групе према разлици у објектима. На пр. социјалистичка својина претставља објект читаве групе кривичних дела.

Буржоаска наука није успела да открије праву суштину објекта кривичног дела, јер то дело и није било управљено против друштва, него против интереса буржоазије, супротних интересима већине. Зато буржоаска наука и покушава да прикрије политичку суштину кривичног дела. У свом прогресивном периоду, буржоазија је за објект кривичног дела сматрала природна права људи. Али, освојивши власт, она одбацује идеју о природним правима, која могу да ограниче и самог законодавца, и проглашава његову суверености у одређивању кривичних дела и казни. Буржоазија скреће пажњу с **објекта на дела, радње,** као такве. Тако се дошло до формалног појма кривичног дела као противправног дела, и норми као објекту дела. С наиласком империјализма појављују се социолошко-антрополошке школе, које поново говоре о друштвеном интересу као објекту, схватајући под тим интерес владајуће класе, и долазе до закључка о кажњивости и лица која нису учинила кривична дела, али која су опасна. Тиме се ствара произвољност ради заштите интереса уске клике великих капиталиста, рушење законитости и самог кривичног права.

ARHIVPRO | anali.rs

У совјетској науци се може дати правилно решење питања објекта зато што се овде први пут интереси владајуће класе поклапају с интересима целог друштва. Објект је најзначајнији основ класификације дела зато што најтачније одређује политичку природу појединих дела, па тиме и њихову правну структуру. Пораст значаја једног друштвеног односа повлачи и пораст или појаву његове кривичноправне заштите и обрнуто.

Веза између објекта и виности састоји се у томе што садржај умишљаја потиче од радње која наноси штету добру заштићеном кривичним правом — објекту. То не значи да виност нема самосталног значаја (јер иначе не би било различитог кажњавања за умишљај и нехат), али истиче важност објекта. Исто тако, кривично право је везано са совјетским моралом, што значи да је свако кривично дело увек и повреда морала, и зато и нема кривичног дела где нема субјективног елемента — виности: објективна инкриминација не постоји у совјетском кривичном праву.

Лице се, дакле, може казнити само за своју радњу, не за своје мисли и жеље — то је битна, демократска црта совјетског кривичног права. Међутим, сама радња није довољна за квалификацију дела. Она се мора допунити објектом. Иста радња управљена против једног објекта сачињаваће једно дело, а управљена против другог — друго. При овоме је, разуме се, од великог значаја и последица радње и њена различитост. Али се писац не слаже с мишљењем извесних писаца (Трајнин) да у извесним случајевима где је радња иста, квалификација дела зависи од различитости последица, него сматра да у тим случајевима квалификација зависи од објекта. То је случај код квалификације удара (реална увреда, туча, покушај убиства, телесна повреда, каткад — терористички акт). Како ће бити квалификован удар, зависи, по мишљењу писца, од објекта а не од физичких последица, које могу бити исте. Дакле, зависи од тога против ког друштвеног односа (лично достојанство, телесна неприкосновеност, здравље, живот итд.) је уперен напад. Последица претставља, према томе, сједињавање радње и заштићеног објекта. Да би се одредила правна карактеристика последице, треба је расматрати не само у вези с радњом, него и с објектом. Тек тако последица добија правну одређеност. Иста последица, на пр. вађење једног органа из тела, може, зависно од тога коме друштвеном односу наноси штету, бити: покушај убиства, телесна повреда, терористички акт итд. Из свега писац закључује да објект кривичног дела боље него други елементи одређује политички садржај дела, као и његову правну структуру.

ХРОНИКА

ДОНОШЕЊЕ СТАТУТА АУТОНОМНЕ ПОКРАЈИНЕ ВОЈВОДИНЕ И АУТОНОМНЕ КОСОВСКО-МЕТОХИСКЕ ОБЛАСТИ

Народна скупштина НР Србије потврдила је на свом недавно одржаном четвртом редовном заседању статуте Аутономне покрајине Војводине и Аутономне Косовско-метохиске области, које су донели на свом заседању Народна скупштина АП Војводине, односно Обласни народни одбор АКМО. Доношењем ових статута завршено је доношење најважнијих правних докумената уставног значаја у новој Југославији. Осим тога, доношење статута наших аутономних јединица значи да је у битним цртама завршена правна изградња држав-

ANALELE B | anali.ro

не организације Федеративне Народне Републике Југославије како је она остварена кроз нашу социјалистичку народну револуцију и правно изражена и потврђена у Савезном Уставу и уставима народних република. Ови ће статути несумњиво изазвати заслужени теоретски и практично политички интерес, како у редовима стручњака и шире јавности код нас, тако и у иностранству.

Ради упознавања са основним значењем доношења ових статута, доносимо говор који је за време претреса статута у Народној скупштини НР Србије одржао друг Моша Пијаде, потпретседник Президијума Народне скупштине ФНРЈ и народни посланик Народне скупштине ФНРЈ и Народне скупштине НР Србије. Друг Пијаде је рекао:

„Статут АПВ и Статут АКМО, који се налазе пред овим домом ради њихове потврде, имају посебан значај, не само за становништво тих аутономних творевина, не само за НР Србију као државну целину, па и не само за читаву Југославију за коју ова два статута претстављају завршетак њене уставне изградње. Ови статути имају важан значај и по томе што су то, не само у нашој земљи, него уопште, први статути такве врсте, први статути аутономних јединица које улазе у састав једне државне целине. Они ће, према томе, претстављати нарочити интерес и за саму социјалистичку правну теорију државе.

Статути ових аутономних јединица претстављају саставни део целине уставног система ФНРЈ и израз су доследне лењинистичке националне политике, на чијим је принципима засновано федеративно уређење наше државе, на којима је сграђена снажна зграда братства, јединства и равноправности југословенских народа и право и заштита слободног културног развитка националних мањина које живе у нашој народној републици.

У саставу НРС постоје две аутономне јединице, Војводина и Космет, прва као аутономна покрајина, друга као аутономна област. Прва, већа и са бројнијим становништвом — по последњем попису има 1,663.021 становника — са снажном привредом и на вишем културном нивоу, има као врховне органе аутономне власти и управе Народну скупштину и Главни извршни одбор, друга, мања, и економски и културно мање развијена, има као врховне органе аутономне власти и управе Обласни народни одбор и Обласни извршни одбор. Прва има и свој Врховни суд, друга нема свој врховни суд. У свему осталом, како се види из оба статута, аутономна права ових двеју јединица потпуно су једнака.

Ове две аутономне јединице, једна на северу, друга на југу наше државе, разликују се и по свом националном саставу, а и по процентуалном односу српског становништва према осталим народностима у тим јединицама. Док у Космету Срби и Црногорци чине мањину становништва, а велику већину становништва чине Шиптари, дотле је у Војводини случај друкчији; ту Срби чине половину становништва, а Срби са Хрватима, Словенцима, Македонцима и Црно-

ANALI FPN | anali.rs

горцима заједно чине око 60% целокупног становништва. Међутим, последњи пописи нису сређени до краја и зато ове цифре нису дефинитивне.

Најјача етничка група после Срба јесу Мађари. Што се тиче Немаца, који су пре рата били трећа по величини народносна група, они су сада постали незнатна група од нешто преко 1% од целокупног становништва.

Док становништво Космета чине само Шиптари, Срби и Црногорци, дотле је у Војводини национални састав становништва далеко сложенији: поред припадника пет југословенских народа, ту живе припадници још 6 других словенских народа, а затим Мађари, Румуни, Немци, Цигани, Јевреји, Шиптари и Грци.

Аутономија обеју јединица почива на лењинистичком принципу територијалне, административне аутономије, принципу супротном тзв. културној аутономији, коју су заступали реформисти и социјал-шовинисти.

Будући да су ова два статута први своје врсте уопште, то ће бити разумљиво ако, и поред свих напора који су били уложени у њихову израду, они још не могу потпуно претстављати узоре у том погледу. У њима очигледно има и недостатака и непотпуности. Члан 2 у једном и другом статуту држим да не претставља савршенство у погледу објашњења оних особености које оправдавају аутономни статус тих јединица. Важан економски моменат није узет у обзир, а формулација „с обзиром на своју националну особеност" погрешна је, тј. она није адекватно изразила оно што се њоме хтело изразити, а то је посебан национални састав становништва. Немају, дакле, те јединице своју националну посебност, већ имају посебан национални састав.

Аутономна покрајина и област нису државе, оне улазе у састав једне државне целине, једне народне републике, НР Србије, као територијалне јединице са посебним, аутономним правима, која су им загарантована како Уставом ФНРЈ, тако и Уставом НР Србије.

Један од битних облика аутономије ових јединица јесте да оне имају свој посебни статут, који доноси њихово претставничко тело и који коначно подлеже потврди Народне скупштине народне републике у чијем се саставу налазе. Друга важна одлика њихове аутономије огледа се у томе што те аутономне јединице шаљу непосредно своје посланике у Веће народа Народне скупштине ФНРЈ, при чему је Уставом ФНРЈ одређено да је Војводина претстављена у Већу народа са 20, а Космет са 15 посланика. Народ ових јединица шаље своје посланике и у Народну скупштину НР Србије, под истим условима као и становништво читаве НР Србије. Нажалост, последња два момента, слање посланика у Веће народа и у Народну скупштину НР Србије, нису забележени у ова два статута која су нам поднета на потврду, што сматрам да је крупан пропуст, ма да то не

утиче на права, јер су она обезбеђена и Уставом ФНРЈ и Уставом НР Србије.

Рекао сам да су ова два статута први покушај да се формулишу статути аутономних области које нису државе, већ као аутономне јединице долазе у састав једне државне целине. Зато су разумљиви и недостаци које сам овде запазио, као и они који ће се можда још открити. Вероватно је само редакторска грешка у војвођанском статуту када се у чл. 8, који одређује које послове врши Покрајина преко своје Народне скупштине, у тачки 1 каже: „доноси измене и допуне Статута АПВ уз потврду Народне скупштине НРС", а требало би да стоји „доноси, мења и допуњује Статут...", како је то правилно оштампано у Статуту АКМ области.

Иако аутономне јединице нису независне, нису државе, него су нарочитим правима снабдевене територијалне јединице, ипак су њихова аутономна права врло широка и дају тим јединицама посебан положај како у самој НР Србији, тако и у самој ФНРЈ.

Тај положај је дело слободне воље становништва те области, али исто тако и слободно изражене воље читавог српског народа у НР Србији као и свих југословенских народа ФНРЈ у чијем је уставу та слободна воља дошла до изражаја. Ови статути пружају становништву ових јединица све могућности развитка у њиховим посебним условима и пуна права и заштиту културног и националног развитка националних мањина, у оквиру НРС и у оквиру велике социјалистичке заједнице коју претставља наша ФНРЈ.

Чињеница да се у овим статутима налазе први примерци таквих статута уопште, значи и то да ће наша, и уопште социјалистичка, правна теорија државе наћи у тим статутима један досад теоретски врло мало и недовољно обрађен предмет теоретског проучавања. И са те стране биће ови статути значајни као прилог за даље развијање социјалистичке теорије о држави.

Напослетку, ови статути и потврда коју ће данас ова Скупштина дати за њих јесу понован доказ истинског интернационализма, који је један од основних обележја темеља на коме је изграђена ФНРЈ и њене народне републике. Они ће бити још један ударац оним бесприципијелним критичарима који нас оптужују за буржоаски национализам, критичарима међу којима има и таквих који се тек сада решавају да даду грађанска права (право гласа) националним мањинама (на пример, Чехословаци Мађарима) или који ни сад ни убудуће не мисле да даду ни слична аутономна права македонском становништву.

Поздрављајући ове статуте као израз те истинске интернационалистичке политике савезне Владе и Владе НР Србије, политике која је дело Комунистичке партије и социјалистичке народне револуције југословенских народа, изјављујем да ћу гласати за потврду статута АП Војводине и АКМ области."

ANALI FPD | anali.rs

ДИСКУСИЈА СОВЈЕТСКИХ ПРАВНИКА О ПОЈМУ ПРАВА

Једна форма колективног рада совјетских правника је саветовање научника-правника, на коме учествују претставници свих грана права и свих универзитета и осталих правних установа где се право научно обрађује. Прво такво саветовање је одржано од 16 — 19 јула 1938 г. Као основи целокупног даљег рада на совјетском праву, на овом саветовању је, поред пажње посвећене питању о систему совјетског права, нарочита пажња била посвећена појму права, као најважнијем правном појму, који су троцкистичко-бухарински вулгарни „економисти", који су дотле водили прву реч у совјетској правној науци, били толико замаглили и искривили да се без рашчишћавања тога појма није могло ићи даље у раду.

Дискусија о појму права довела је тада до усвајања једне дефиниције права, која је служила као основ даљег рада на правној науци. Друго саветовање сличног обима одржано је од 14 — 21 маја 1948 г. Саветовање је одржано с једним конкретним циљем, много ужим од циља првог саветовања, — с циљем да се продискутује о уџбеницима из **Теорије државе и права**, које је израдио — први уџбеник — један колектив сарадника Академије наука СССР, а други — проф. Денисов. Али иако формално уже од првог, фактички, ово саветовање је узело у претрес многа питања правне науке, јер су се сва она морала додирнути баш с обзиром на природу саветовања — дискусија о уџбенику **Теорије државе и права**, пошто се у једном оваквом уџбенику нужно додирују сва та питања.

Поред осталих питања, и овога пута је претресано питање о појму, о дефиницији права. Због важности овог питања, ми ћемо се у овој белешци задржати само на њему и, кроз рад ових саветовања о том питању, изнети данашње стање совјетске правне науке у овом погледу.

Као основ целокупног рада на совјетском праву од времена првог саветовања совјетских правника 1938 г., рекли смо већ, служи дефиниција појма права коју је прихватило то саветовање. Главни аутор ове дефиниције је А. Вишински, који је у својим тезама за то саветовање поставио основе дефиниције. После веома детаљне дискусије на саветовању, ова дефиниција је у основи била примљена, уз извесне измене у њеним небитним деловима, с којима се сложио и сам њен аутор, Вишински.

Постављајући своју дефиницију, Вишински је најпре одбацио тезе Пашуканиса, Криленка, Стучке и других бухаринаца, који су дотле владали у совјетској правној науци, по којима „кулминациона тачка развитка права лежи у буржоаском праву" (Материјали I саветовања научних правних радника 16 — 19 — VII — 1938 г., стр. 29). Међутим, „историја доказује, каже Вишински, да, обрнуто, у социјализму право се подиже на највиши ступањ свог развитка". (стр. 30).

„У основи совјетског права леже политички и економски интереси радника и сељака; совјетско право је позвано да их чува, њихова заштита је основни задатак совјетског права, (исто, стр. 30—31). Али, наставља Вишински, ипак се право не сме сводити на политику, као што се не смеју идентификовати узрок и последица, не сме се право механички сводити на политику. „Кад се право дефинише као форма политике, онда се, суштински говорећи, ништа не дефинише. Задатак се, међутим, састоји у томе да се одреди особеност права као форме политике, његова специфичност, чак и ако се призна да је право форма политике" (исто, стр. 31). Треба одредити чиме се правна

ANALI PFB | anali.rs

форма одликује од других форми политике. Огромна област личних и имовинских интереса грађана, подвлачи Вишински, које право штити, не спада у појам политике.

Утврдивши тако специфичност права, Вишински је предложио своју дефиницију појма права, која води пун рачун о овој специфичности. Тај предлог дефиниције гласи: „Право је скуп правила понашања која изражавају вољу владајуће класе, која су прописана законодавним путем, а такође обичаја и правила друштвене заједнице која је санкционисала државна власт, чија се примена обезбеђује принудном силом државе у циљу заштите, учвршћења и развитка друштвених односа и поретка који су погодни и корисни за владајућу класу". (исто, стр. 37). Притом је Вишински подвукао да је то само „први покушај дефиниције." Право „није систем друштвених односа, право није форма продукционих односа, право је скуп правила понашања, или норми..." подвлачи он (исто место). Вишински, међутим, истиче да његова дефиниција нема ничег заједничког с нормативистима, чија се погрешка састоји у томе што сматрају да су правне норме затворене у себи, да се могу објаснити саме из себе, не видећи да право претставља вољу владајуће класе (исто, стр. 38).

Дефиницију права коју је дао Вишински у основи њеној су поздравили сви учесници саветовања као чврсту основу за даљу разраду многобројних питања правне науке. Сви учесници су нарочито поздравили то што је за основ дефиниције права узето да је право скуп норми или правила понашања.

Једино је проф. Стаљгевић ставио извесне примедбе, које су се односиле на критику саме суштине ове дефиниције права. Зато што је и на овогодишњем саветовању исти проф. Стаљгевић изнео сличне мисли о том проблему, ми ћемо се задржати више на његовој критици.

Он је дефиницији пребацивао најпре да није довољно потпуна, да не обухвата све основне стране права. Позивајући се на наводе из Маркса и Енгелса да је право воља владајуће класе подигнута на степен закона, и да владајућа класа мора ову вољу да изрази као државну вољу, да је изрази у закону, као и да се садржај те воље одређује материјалним условима постојања владајуће класе, Стаљгевић је тврдио да приликом формулације појма права треба имати у виду поставку да је „свако право на степен закона подигнута воља владајуће класе, воља чији је садржај одређен материјалним условима постојања владајуће класе". (исто, стр. 87). Стаљгевић се даље слаже с тим што је у дефиницији Вишинског веома јако подвучена улога закона и законитости. Али, каже даље он, „овим се не исцрпљује дефиниција права, јер је право шире од ових норми о којима смо малочас говорили. Право је неопходно сматрати и као одређени **поредак**". И позивајући се на извесне цитате из Лењина и Стаљина, Стаљгевић закључује да право треба дефинисати као вољу владајуће класе, подигнуту на ступањ закона, као скуп норми, и као „одређени поредак, установљен и заштићен државном влашћу у интересу владајуће класе" (стр. 88). Даље је Стаљгевић подвукао да је у реферату речено да право није форма, и изнео да је право „неопходно сматрати као нарочиту форму (израз) економског развитка класног друштва, као **надградњу**, која се издиже над економском базом. И само у том смислу сматрам да се може говорити о праву као нарочитој **форми** економског развитка класног друштва" (стр. 89). Даље је подвукао, без детаљније разраде, да приликом дефинисања права не треба узети у обзир само правне норме, него и правне односе и правну идеологију.

ANALI PFB | anali.rs

Сви учесници у дискусији су се супротставили Стаљгевићевом покушају да у појам права унесе као битну његову карактеристику да је оно одређени поредак и форма друштвених, продукционих односа.

Осврћући се на Стаљгевићеву критику, Вишински је већ на првом саветовању подвукао да је Стаљгевићева позиција нејасна и неодржива, јер он и прима предложену дефиницију, и хоће да јој дода још и да је право форма и поредак друштвених односа, што претставља наслеђе Стучке и др Међутим, каже Вишински, ови додаци се не могу сложити с његовом дефиницијом (стр. 163). Детаљно анализирајући Стаљгевићева цитирања класика марксизма-лењинизма, Вишински доказује да она не говоре у прилог Стаљгевићеве тезе, већ обрнуто, и да их је Стаљгевић погрешно разумео и, чак, и погрешно цитирао. Вишински поново подвлачи да је право „један метод, једна полуга за заштиту интереса радника и сељака", и да отуд излази да се оно не може идентификовати с поретком друштва, јер би онда изишло да кад се социјалистичка власт служи старим законима — она васкрсава и стари поредак (стр. 165). „Ако би се примила дефиниција права као поретка, показало би се да поредак заштићује поредак" (стр. 166), што би било неправилно и извртање марксизма-лењинизма. У погледу Стаљгевићеве примедбе о форми, Вишински каже да није довољно одредити право као форму, него треба рећи какву форму и форму чега (исто место) Позивајући се на познато место из „Капитала" о односу сопственика роба на тржишту, Вишински утврђује да се у њему право одређује као одраз економских односа, као надградња, и да оно не даје никаквог основа за идентификацију права и економике, како хоће Стаљгевић (стр. 167). Право се може схватити само као „форма изражавања ових (економских) односа", каже Вишински, али треба одредити у чему је специфичност те форме, јер се производња или продукциони односи могу обући и у неку неправну форму (стр. 168 — 169). Маркс и Енгелс су често подвлачили да „помоћу права владајућа класа **санкционише** економске односе. Ово довољно јасно, потпуно и категорички решава питања о томе шта је право, у каквом је односу право према производњи, како треба посматрати правне односе и продукционе односе у њиховој узајамној вези и условљености" (стр. 171).

После критике осталих дискутаната и Вишинског, Стаљгевић је изјавио да је „у целости и потпуности сагласан с дефиницијом друга Вишинског" и да одбија да жели идентификовати право и економику, као и да му је рад саветовања помогао да се ослободи остатака ранијих погрешних гледишта (стр. 85).

На другом саветовању, међутим, ове године, проф. Стаљгевић је, отступајући од ове своје изјаве, изнео гледиште да је дефиниција права с првог саветовања 1938 г. нетачна, да гуши науку, задржава и спречава развој научне мисли То зато што је она једнострана, нормативистичка, што не објашњава социјално-економске корене правила понашања, норми, на које своди право. Услед тога се и дешава да се у уџбеницима формалистички анализирају правне норме уместо реалних друштвених појава, што претставља озбиљно отступање од марксизма.

Своја схватања о појму права и његовој дефиницији, пак, проф. Стаљгевић је изнео у чланку, који је објављен, после саветовања, у бр. 7 часописа „Совјетска држава и право" за јули т. г. Изнећемо овде главне идеје тог чланка.

Проф. Стаљгевић најпре утврђује да се питање о појму права не своди на дефиницију права, мада сматра да је и дефиниција не-

опходна. Појам права се састоји из његове суштине и најкарактеристичнијих форми изражавања те суштине. Право је део надградње, при чему проф. Стаљгевић истиче познате тезе о релативној самосталности права и активном утицају његовом на базу: „право је једна од форми, самосвојни одраз економских односа, и у исто време, — једно од средстава утицања на те односе, начина њиховог регулисања у интересу владајуће класе" (стр. 57, нав. чланак). Констатујући да је право по речима Маркса једна од форми производње, Стаљгевић признаје да је „питање о специфичности те форме најважнији и најактуелнији задатак совјетске правне науке" (исто).

Суштина права се састоји у томе што је оно воља владајуће класе, уздигнута на степен закона, а чији је садржај одређен материјалним условима живота те класе. Притом треба имати у виду да се не ради о простој вољи, него о **државној** вољи класе, тј. о вољи класе узете у целини, о закону — „највишем руководећем правилу". Закон има државни ауторитет, и штити се државном принудом. Према томе, право је она воља која је изражена у закону, а не воља било ког државног органа.

Ова суштина права манифестује се у разним појавама и везама. Прво што је у том погледу важно, истиче Стаљгевић, јесте тесна веза права с државом, који не могу једно без другога. Даље, право је једна форма политике, али се не идентификује с политиком: оно је једно од средстава владајуће класе за руковођење друштвом. Форма израза државне воље јесу норме. „Норме права су израз воље државне класе, али израз не формално-спољни, него као моменат, принцип садржине. То је суштина права у својој конкретној манифестацији. Норма права је право у конкретном изразу" (исто, 55). Особити значај међу нормама имају закони, који су највиша и основна норма права. Стаљгевић сматра да због његовог значаја појам закона треба изучавати у почетку излагања о праву, а не на крају, у вези с правним изворима.

Међутим, право се не своди на законе и друге норме које издаје држава, подвлачи Стаљгевић, и у том свођењу види главни недостатак теоретичара који то чине, јер се тако не могу схватити „разноврсности услова и могућности законитости као реалног остварења револуционарног права, створеног у револуцији" (исто, стр. 56).

Најзад, Стаљгевић изводи своју дефиницију права: „Право је на ступањ закона подигнута воља владајуће класе, чији је садржај одређен материјалним условима постојања те класе, изражена у систему норми које држава прописује и штити од прекршаја својом принудном силом у циљу државног регулисања друштвених односа у интересу владајуће класе"(стр. 58). Он даље сматра да, иако су правни односи битни, и специјално за субјективно право, ипак за дефиницију права у објективном смислу није нужно да се у њу унесе појам правног односа, као ни правна идеологија. Совјетско социјалистичко право, пак, Стаљгевић дефинише као „на степен закона уздигнуту вољу радничке класе и трудбеника којима она руководи, вољу чија је садржина одређена диктатуром радничке класе и која се заснива на социјалистичком систему привреде и социјалистичкој својини на оруђа и средства за производњу, вољу изражену у систему норми које је прописала социјалистичка држава и које она штити од прекршаја својом принудном силом у циљу државног руковођења социјалистичким друштвом у интересу свих трудбеника, совјетског народа, у борби за уништење експлоатације човека човеком, уништење класа, савлађивање остатака капитализма у економици и свести људи

ANALI PFB | anali.rs

и изградњу комунизма под руководством Комунистичке партије" (стр. 59).

Стаљгевић потом критикује дефиницију права усвојену на саветовању од 1938 г., која право своди на норме, „нормативно-једностране формулише основне правне појмове, формално-догматички посматра правне појаве, не објашњава социјално-економске узроке, метафизички одваја право од државе, не разјашњава руководећу улогу партије у Совјетској држави, правне норме претвара у средство правне формалистике" (стр. 59). Изјављује да се заиста солидарисао с дефиницијом права из 1938, али да је касније увидео њену нетачност. Последица је те дефиниције да се у праву анализују норме, уместо реалних друштвених односа. У кривичном праву, на пример, уместо да се изучавају „реалне друштвене појаве у виду кривичних дела и казни", изучавају се само норме које их предвиђају, а у грађанском праву, уместо „самих имовинских односа и форми њиховог регулисања", изучавају се само норме које те односе изражавају. Узрок овоме је, по Стаљгевићу, буржоаско схватање и његови реликти. Оваквим схватањем се једна црта права уздиже у апсолут, ово схватање прецењује значај норме. Овај нормативизам је у совјетској науци замаскиран „фразама о марксизму, о вољи владајуће класе као извору права, о неприхватљивости нормативизма итд." (стр. 61 — 62). Стаљгевић одбацује и компромисно решење писаца који изједначују дефиницију Маркса („право је на ступањ закона уздигнута воља владајуће класе") и нормативну дефиницију, јер би то значило идентификацију суштине и појаве, садржине и форме, државне воље и норми које је изражавају. Нормативисти потсећају на емпириокритицисте, који су материју сводили на комплекс осећаја, и тиме падају у идеализам. Исто тако Стаљгевић устаје против идентификовања права с економиком, занемаривања нормативног момента у њему, непоштовања законитости.

На самом саветовању, пак, сви говорници су осудили Стаљгевићеву критику дефиниције права као неправилну. Одговарајући Стаљгевићу, академик Вишински је напоменуо да се 1938 Стаљгевић потпуно сложио с том дефиницијом, затим да он (Вишински) не сматра своју дефиницију савршеном, да она треба да се поправи, али да је пребацивање нормативизма овој дефиницији неоправдано. Они који јој пребацују нормативизам, не знају шта је то. Нормативисти одричу да је право воља владајуће класе, и хоће да право изведу само из себе, а не из друштвено-економских услова. Критикована дефиниција права нема ничег заједничког с нормативизмом сем спомињање норми, а норме спомињу и класици марксизма-лењинизма. Ова дефиниција је потпуно идентична с дефиницијом класика! „Закон је форма у којој се изражава воља владајуће класе. Право није само један закон, него целокупан збир или скуп закона" (А. Вишински: „О неким питањима теорије државе и права", Совј. држава и право, бр. 6, за јуни 1948 г., стр. 16).

ПРИЛОГ ПИТАЊУ РАЗВОЈА ПРАВНЕ НАСТАВЕ У СРБИЈИ ОД 1838 — 1905

(Поводом 110-годишњице Београдског Универзитета)

1) Децембра месеца ове године Београдски Универзитет прославља 110-годишњицу датума кад је, на предлог „попечитеља" просвете Стефана Стефановића-Тенке, петоразредна гимназија у Крагујевцу, 1838 године, „возвишена" на Лицеј. Догађај је од велике

важности због тога што је тада установљена прва школа за више образовање и што се у свом даљем развоју, еволуцијом наставе и наставног програма у непрекидном континуитету, Лицеј, преко Велике Школе од 1863, претворио 1905 у први Универзитет у Србији.

Несумњиво је да је лична владавина Милоша Обреновића отежавала развој државног апарата у Србији. Али само стварање државе, преузимањем од Турака једне по једне позиције власти, наметало је све упорније потребу за формирањем апарата управе и тиме за људима више школске спреме. О томе говори и намера да се створи Лицеј, као школа за више образовање, иако у то време Србија није имала не само гимназије, него чак ни довољан број основних школа.

Лицеј је био у основи један прелазан тип средње и више школе. Оно што је Лицеју давало карактер више школе и обележје стручности били су правни предмети, односно I разред права, који је заведен 1841, кад је Лицеј из Крагујевца премештен за Београд.

На првој години права изучавала су се само два предмета и то: Природно право, које је предавао познати књижевник Јован С. Поповић, и Статистика, чији је наставник био Игњат Станимировић. На истој години права отворена је 1842 још једна катедра — катедра за политичке и правне науке, које је тада предавао Јован Рајић. Две године доцније отворен је и II разред права, на коме се, поред Римског и „Умног криминалног права", предају и предмети као Грађански закон, који је те године донесен, затим Судски, Грађански и Кривични поступак. У вези с проширењем програма и број професора се повећао.

Исте, 1844 г. донет је први Закон о уређењу јавне наставе у Србији, којим је обухваћен и Лицеј. Овим законом уведено је још неколико нових предмета на Правном отсеку, и то: Канонско право источне цркве, Јавно право Србије и Јавно право народа (Међународно јавно). Сем тога, по истом закону у надлежност министра спада да поставља ректора, уводи програм и систем предавања и одређује које ће предмете који од професора предавати. „Ово је имало за последицу да се сваки час мењао распоред предмета и да је на поједине наставнике долазила често читава група предмета, поред тога што ниједан није био сигуран да ће своје науке дуго задржати и да му министар неће првом приликом омиљени предмет из руку истргнути и наметнути му другу науку на коју није ни мислио" (говор Свет. Николајевића, **Годишњица Николе Чупића**, књига 12, Београд, 1891 г.). Једина позитивна ствар у овом закону јесте та што су укинуте батине као једно од дотадашњих васпитних средстава на Лицеју.

Указом од 4-II-1849 г. Правни отсек Лицеја подигнут је на три године. Истовремено је придодата још једна катедра и неки нови предмети под именом: Јустинијанове институције и скраћена пандекта, Административно право или „Наука о управи државној". Број професора се и овом приликом повећао, али су неки у међувремену отишли на друге дужности. Од тада се установљава пракса да се професори Лицеја, а доцније и Велике школе, постављају на министарске положаје, те се и боравак у Великој школи почиње сматрати само као пролазно место за вишу функцију, „претсобље за министарски положај".

Крајем педесетих година Србија, са доласком уставобранитеља на власт, почиње да се изграђује у модерну државу, у којој се заводи буржоаска законитост. У то време пристижу и први државни питомци са западних универзитета који, као професори, доносе на Лицеј више интереса за науку и нешто шире погледе на школу.

Међу професорима Правног отсека истичу се нарочито Коста Цукић, Димитрије Матић (познати први коментатор Грађанског законика од 1844 г.), Ђорђе Ценић и Рајко Лешјанин.

Међутим, и њихов боравак на Лицеју није био дуга века, јер су и они одазвати на друге дужности Ова честа промена наставника биће један од узрока слабој настави и спором напредовању Лицеја. Да би ствар била још тежа, указом од 16-I-1850 г. постављен је „Главни инспектор школа", чија је дужност била да се брине о вишим школама и да буде нека врста посредника између Министарства просвете и свих школских завода. За ово важно место позван је из тадашње царске Русије неки Платон Симоновић, који је тамо био надзорник школа у једном срезу. Одмах се показало да он није био дорастао задатку, јер, уместо да се брине о унапређењу школства и наставе, прописивао је „Како ће се професори и ђаци бријати", а службеницима је наређивао да бележе кад професори долазе на часове. Ово место укинуто је 1855 г.

Законом од 15-IX-1853 г. враћено је право професорима да сами бирају ректора Лицеја. Професорски савет био је, према овом Закону, надлежан да даје мишљење о кандидатима за професорска места, да располаже сретствима одређеним буџетом, да набавља потребна научна средства. Њему је припадало право иницијативе по питању општег унапређења наставе. Од тада, слушаоци су били обавезни да сваке године из предмета које слушају израде по један семинарски рад, а слушаоци III године имали су обавезно да обраде још и по један научни проблем. Најбољим ученицима додељивана је сребрна медаља. Испити су обављани једанпут годишње, и то у јуну.

Законом о устројству Велике школе или Академије од 24-IX-1863 г. укида се назив Лицеј и заводи **Велика школа** као завод за више и стручно образовање. Она обухвата три факултета: Филозофски, Технички и Правни. Ректора не бирају више професори, већ га поставља владалац на предлог Министарства просвете. Министар тако исто поставља и доценте.

Међутим, још ни тада није било одређено какве се способности или квалификације траже за наставнике Велике школе. Остављено је Министру просвете, да сам, према личном нахођењу, одређује ко је способан да врши дужност наставника. Разуме се да су са те стране чињене злоупотребе, а нарочито при одређивању хонорарних професора.

Наставни план је био тако састављен да су факултети давали пре неко опште него стручно образовање. Ишло се за тим да се држави обезбеди један минимум управних службеника и ништа друго. На Правном факултету су укинути и предмети Енциклопедија права, Историја права и Наука о трговини, а као нов предмет уведена је Судска медицина.

Законом од 24-IX-1871 г. постављено је какве се квалификације траже од кандидата за наставнике на Великој школи (свршени факултет које стране или наше велике школе са одличним или врло добрим успехом, односно научни или књижевни радови из оних предмета за које се пријављује). Овом приликом Велика школа је поново добила право да бира ректоре.

Интересантно је напоменути да на Правном отсеку нису тада изучавани само правни предмети, већ и многи други из области природних наука, као што су се и на Филозофском отсеку предавали правни предмети. Распоред предмета по факултетима за све ово време није био извршен. Тек Законом од 20-XII-1873 г. извршен је распоред

предмета по факултетима и одређено које ће се науке уопште на Великој школи предавати. Филозофски факултет растерећује се Административног и Јавног права Србије, а Правни факултет Народне економије, Зоологије, Ботанике, Минерологије са геогнозијом и Хемијом. Истовремено се на Правном факултету уводе нови предмети: Стечајни поступак, Трговачко и менично право с погледом на наш Трговачки законик, Опште државно право и катедра за Историју словенских права.

Међутим, и поред намере да се прилике у Великој школи побољшају и настава усаврши, Правни факултет ни тада није добио посебне отсеке, те је и даље остао у многоме преоптерећен и другим научним гранама, које су излазиле из оквира чисто стручне наставе. Тек изменама и допунама од 1880 г. извршен је коначан распоред предмета на катедре.

1896 године донете су нове измене и допуне у Закону о устројству Велике школе по којима је настава на факултетима подељена по гранама сродних наука, а Правни факултет добио је два отсека: судски и политичко-економски. Ученици су морали радити и по семинарима. Установљени су поред Академиског савета (Савета Велике школе) и факултетски савети, које су сачињавали сви редовни и ванредни професора сваког појединог факултета.

„Пошто су по овом Закону факултети добили право унутрашње организације, то су Савети факултетски израдили факултетске Уредбе — сваки Савет Уредбу свога факултета и тим уредбама био је обележен круг рада појединих факултета. Суплентура је укинута, а наставници подељени на редовне, ванредне и хонорарне професоре, доценте и учитеље". („Еволуција више наставе у Србији", др. Богдан Гавриловић, **Споменица о отварању универзитета 1905 године**, стр. 10).

Даље реформе у организацији наставе Велике школе заводе се и 1897 г. и 1900, — „када је факултетима дата потпуна самосталност, а настави стручност".

Од тога времена од стране професора Велике школе све чешће су постављани захтеви надлежним државним органима да се Велика школа укине и успостави први универзитет у Србији. Вођене су велике дискусије, образоване су чак и комисије које су припремиле читав елаборат, али је решење тога питања одлагано све до 1905 г., када је у Скупштини огромном већином гласова донета одлука о оснивању првог Универзитета у Србији.

2. Наставници Лицеја били су, у већини, Срби из Војводине са класичним образовањем и докторатима права и филозофије пештанског Универзитета. Свршивши школе са класичном наставом, они су сматрали да и њихови ђаци треба да буду у првом реду упознати са правилима реторике, поетике, као и дефиницијама из филозофије, и то из немачких школских уџбеника. Тако су ученици Лицеја и Велике школе знали низ догађаја из грчке и римске историје, док су им проблеми сопствене земље остали нерасветљени. Језик професора и ђака био је пун славено-српских речи, а у стилу за који су била потребна специјална објашњења. Тако се догађало да је један исти ученик „од једног професора учио да се praescriptio зове застарелост, а од другога да се зове превременост; код једног је слушао о праву кривичном, а код другог казнителном, код трећег казнисловном, а код четвртог криминалном" (Смиља Мишић, Из историје београдског Лицеја, Српски књижевни гласник од 16-III-1938 г.). Због тога је чак и Министар просвете 1844 г. био принуђен да препоручи про-

ANALI PFB | anali.rs

фесорима Лицеја да и сами уче српски језик, како би на нешто чистијем језику могли предавати. У то време Филозофски факултет на Великој школи био је нека врста продужења гимназије (која је тада имала само VI разреда), и сваки ученик, да би се уписао на Правни отсек, претходно је морао завршити филозофски. У предметима који су, решењем Министарства од 26-IX-1838 г., заведени на Лицеју, једва би се могле познати науке које су се под тим именом, а у оно доба, предавале на другом вишим школама.

Због свега тога, оваква настава морала је неминовно уносити досаду и безидејност међу великошколску омладину и настрано оријентисање у животу. Светозар Марковић, који је 1863 г. дошао на Велику школу као ђак, назива то време „живим трулењем", у коме се „васпитавала једна половина српске омладине за бирократе, а друга за лоле и скитнице или за гроб". У вези пак знања које се стицало на Великој школи, Марковић каже: „Ми сви који смо одлазили у стране земље из појединих класа Велике школе знали смо толико колико зна један ђак који је свршио тамошњу гимназију са средњим успехом". (Јован Скерлић, „Светозар Марковић", Београд, 1922, стр. 21).

Са проширивањем бирократског апарата државне управе и доношењем низа закона од стране уставобранитељског режима, повећаваће се током друге половине XIX в. обим наставног програма на Великој школи, и то нарочито на Правном факултету. Али с повећавањем обима није се у истој сразмери повећао и квалитет наставе. Истакнутији професори, образовани на страни, били су увучени у династичке борбе а доцније и у борбу политичких странака растуће српске буржоазије, — те су сваки час напуштали школу и ђаке, бринући мало или готово никако за даљу њихову судбину. Ово је увек доводило до поремећаја и застоја у настави и до преоптерећивања сувишним бројем предмета оних професора који су остали у школи.

3. Упркос притиска и терора полиције, бирократских и полицијских режима, слушаоци Лицеја, а нарочито Велике школе узимали су активно учешће у политичким борбама Србије оног времена. Ђаци Велике школе нашли су своје место у борби напредних снага против реакције, односно учествовали су у борби између напредније млађе српске интелигенције и конзервативаца. Кад је влада, у циљу контролисања рада ђачког удружења „Побратимство", 1870 г., кршећи закон, насилно поставила за професора Правног факултета Зарију Угричића, — дошло је до немира и незадовољства међу ђацима. Влада је ово протумачила као побуну и донела одлуку о искључењу са Правног факултета целе II и IV године, као и одлуку о отпуштању двојице професора, Ђорђа Павловића и Јована Бошковића, који су одлучно били на страни ђака. Тада су предавања за извесно време обустављена, а листовима наређено да о томе не пишу. Ипак је изишао чланак Светозара Марковића у „Панчевцу" под насловом: „Законитост у Великој школи".

Из омладинске средине дошли су и први предлози „да се Велика школа укине и оснује „самостална Велика школа", која не би „била пуста школа за чиновнике" већ „живи извор" из којега би излазили самостални и друштву корисни чланови" (Јован Скерлић, Светозар Марковић, Београд, 1922 г., стр. 59).

Седамдесетих година, са уношењем социјалистичких идеја у Србију од стране Светозара Марковића, великошколска омладина биће она средина из које ће он „створити и прве своје апостоле". Учествујући у борби за права угњетеног сељаштва од стране биро-

ANALI PFB | anali.rs

кратије, трговаца и зеленаша, омладина ће доцније стати и на страну младог пролетаријата, који почиње да се рађа тек пред крај XIX века

У мартовским демонстрацијама 1903 г. омладина је то показала солидаришући се са трговачким помоћницима, који су решењем Министарства унутрашњих послова добили тзв. „жуте књижице", које су до тада имале само „извесне жене". Разуме се, књижице су биле само повод, док су демонстрације имале дубљу политичку позадину борбе против монархије, а за одбрану Устава који се налазио пред укидањем, за одбрану тешко освојених најосновнијих права и слобода.

Ружица ГУЗИНА

БЕЛЕШКЕ

ПРАВНА ИЗДАЊА ЈУГОСЛОВЕНСКЕ АКАДЕМИЈЕ ЗНАНОСТИ И УМЈЕТНОСТИ. (Д-р Иво Крбек, „Народна Република Хрватска у Федеративној Народној Републици Југославији", Загреб, 1948, стр. 24).

Већ од прошле године је запажена иницијатива Југословенске академије знаности и умјетности да објављује из области права расправе писане на приступачан начин, али уједно и са научним претензијама.

Једна од таквих је и рад проф. Крбека о Народној Републици Хрватској и њеном положају у ФНРЈ. Писац у почетку свог рада истиче да Народна Република Хрватска претставља остварење столетних борби хрватског народа да дође до своје праве народне државе; у том завршном и пуном политичком успеху припада руководећа улога Комунистичкој партији Југославије. Прелазећи на питање федерације, писац излаже услове под којима је лењинизам у пракси СССР дошао на федерацију као на једино правилно решење организације социјалистичке многонационалне државе, и тиме обогатио и даље развио марксизам, као и на услове који су диктирали федерацију у нашој новој држави. Он нарочито подвлачи да совјетска и наша федерација искључују супротност између суверености савезне државе и државе-чланице, што претставља главни и нерешени, јер нерешив, проблем буржоаске федерације.

Прелазећи на излагање одредаба нашег позитивног уставног права, писац излаже у чему се огледа суверености наших појединих република, и притом износи да својим Уставом у склопу ФНРЈ Хрватска први пут у историји долази до свог Устава.

У даљем одељку писац говори о подели надлежности у нашој федерацији и излаже карактер и значај републиканског законодавства. Писац закључује да се законодавство република може развијати у области тзв. основног савезног законодавства (т. 23 чл. 44 Устава ФНРЈ) и тзв. општег законодавства ФНРЈ (т. 24 чл. 44). Притом излаже разлику између ове две врсте савезног законодавства и истиче њихову оригиналност, која претставља један наш допринос уставној изградњи федеративне државе. Ма да је ова анализа у основи тачна, њен искључиво формални карактер смета писцу да обухвати и садржинску суштину републиканског законодавства, и тако покаже сву ширину суверености република. То је и један од разлога што се у расправи недовољно указује и на трећу важну грану републиканског законодавства: на потпуне законе република.

ANALI PFB | anali.rs

После тога је писац изложио систем финансирања у нашој федерацији, састав државног главара, састав Народне скупштине ФНРЈ, питање гарантија суверенитета НР Хрватске, одговарајући правилно при томе на извесне нетачне примедбе страних писаца, и завршава једним упоређењем данашњег положаја Хрватске и њеног положаја у Аустро-Угарској, који се суштински разликују.

ПРАВНА ИЗДАЊА УДРУЖЕЊА ПРАВНИКА ФНРЈ (др Р. Легрaдић и др М. Бесаровић: „Народни судови и Јавно тужиоштво у Новој Југославији", Београд, 1948, стр. 78).

У нашој правној литератури мало је расправа које би популарно, али на стручно продубљен начин, излагале основна питања нашег правног поретка и његове основне установе. Потреба за таквим радовима, међутим, веома је велика. Не само за наше стручно школоване правнике, него и за многобројне кадрове који немају стручно правничко образовање, или који немају једно потпуно такво образовање потребна је таква литература. Исто тако и за широке масе наше публике потребно је овако обрадити наше основне правне установе, јер данас за наше народно право, дело радних маса, постоји пуно интересовање тих маса.

Један од покушаја у том правцу претставља наведена књижица, коју је издало Удружење правника ФНРЈ. У уводу овог рада изложен је у најкраћим потезима револуционарни преображај извршен у народноослободилачкој борби, јер, кажу писци, „Без изношења, макар и у најкраћим цртама, свих оних револуционарних промена и дубоких преображаја — који су извршени у власти, друштвено-економском уређењу наше земље и националним односима између народа Југославије — не може се правилно разумети ни поступак, задаци, улога и значај новог правосуђа у ФНРЈ". У другом одељку, који се односи на судство у старој Југославији, изнето је стање старог судства с неким сасвим уопштеним али и карактеристичним подацима о његовој зависности од владајућих кругова. У следећем одељку је изнет у кратким потезима настанак и развитак нашег народног судства у току народноослободилачке борбе наших народа, из кога се види упоредност развоја судства с развојем те борбе и државе. Најзад су у следећа два одељка разрађене основне установе нашег правосуђа (уставни принципи судства, организација судства, са грађанским, војним и посебним судовима) и јавног тужиоштва.

Предност овог рада лежи у томе што су на једном месту и на приступачан начин приказана извесна општа питања нашег новог судства и јавног тужиоштва. Несумњиво је да недостатак правих научних монографија о овим питањима чини да је ова књижица понекад заснована на сувише уопштеним поставкама, а понекад да је испуњена општим местима. Међутим, и поред све своје непотпуности, која је разумљива, она добија значај што показује да је могуће и колико је потребно теоретски, али приступачно, разрађивати и приказивати основна питања наше народне државе и њеног новог социјалистичког права. У том смислу треба пожелити да Удружење правника настави с оваквим публикацијама.

ANALI PFB | anali.rs

ТРЕЋЕ ВАНРЕДНО ЗАСЕДАЊЕ САВЕЗНОГ ВЕЋА И ВЕЋА НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ ФНРЈ — СТЕНОГРАФСКЕ БЕЛЕШКЕ, **Издање Президијума Народне скупштине ФНРЈ**

„Архив" у овом броју доноси приказ законодавног рада Народне скупштине ФНРЈ на њеном Трећем ванредном заседању, одржаном 27 и 28 новембра 1948 г. Президијум Народне скупштине ФНРЈ је успео да у времену краћем од месец дана објави стенографске белешке о целокупном раду Народне скупштине ФНРЈ на Трећем ванредном заседању.

Важност стенографских бележака редовних и ванредних заседања Народне скупштине ФНРЈ је двострука. Преко стенографских бележака шира јавност наше земље може се упознати са радом врховног органа државне власти ФНРЈ. Претресајући и доносећи законе, као и друге одлуке, Народна скупштина показује путеве и принципе свестране економске, друштвене, политичке и културне изградње наше земље и постигнуте ступњеве у тој изградњи. Стенографске белешке претстављају законодавну хронику развоја народно-демократске државе на путу у социјализам. То је најважнији и општеполитички значај стенографских бележака.

Али то није све. Стенографске белешке имају значај и за теоретску изградњу нашег права и за правилност примене савезних закона у разним подручјима живота и развоја наше земље. Говори одржани у Већима, извештаји законодавних одбора и други списи и моменти у раду Народне скупштине ФНРЈ служе и треба да служе као драгоцени материјал за теоретску обраду појединих грана нашег правног система и за правилно разумевање и закониту примену савезних закона. То све чини да стенографске белешке заседања Народне скупштине ФНРЈ претстављају важну документацију, како за наше правне теоретичаре, тако и за све оне правне раднике који учествују у примени и изграђивању нашег правног поретка. Ту улогу ће извршити и ова књига, која приказује рад Народне скупштине ФНРЈ на Трећем ванредном заседању, као и раније објављене стенографске белешке других заседања Скупштине. Објављивање стенографских бележака Трећег ванредног заседања у тако кратком року по завршетку овог заседања чини да ова помоћ буде непосреднија и ефикаснија.

УСМЕНЕ НОВИНЕ УДРУЖЕЊА ПРАВНИКА НР СРБИЈЕ

Наша удружења правника по појединим народним републикама чекају велики задаци. Ови задаци се састоје, с једне стране, у организовању пружања помоћи од стране правника нашим народним властима у изградњи и примени нашег новог права, а с друге стране у организовању стручног рада међу правницима на њиховом усавршавању и уздизању, како стручном тако и идеолошком. Поред тога, удружења правника треба да организују и научно проучавање нашег права и уздизање младих кадрова уопште.

Форме рада у вези с овим разноврсним задацима су различите: организација секција унутар удружења за поједине гране права и њихово проучавање, с једне стране, а затим изношење резултата тог рада и њихово ширење и популаризација међу правницима путем предавања, дискусија, публикација итд.

Удружење равника НР Србије, пошто је поставило своје организационе основе у времену од свог оснивања до данас, приступило

ANALI PFB | anali.rs

је конкретном раду на остваривању горњих задатака. Први облик овог рада јесу усмене новине, које је Удружење покренуло својим првим бројем од 4 децембра 1948 г.

Усмене новине у Београду имају лепу, напредну традицију још од пре рата. После ослобођења, правничке усмене новине је приређивала с успехом синдикална подружница Правног факултета, и ове новине су у извесној мери допринеле разрађивању наших актуелних правних проблема и стручном уздизању наших правника. Сад Удружење правника НР Србије почиње са својим усменим новинама, преко којих намерава да систематски утиче на стручно усавршавање наших правника. Предвиђено је да се новине редовно одржавају сваких четрнаест дана.

У првом броју усмених новина учествовали су са својим чланцима: др Јосип Хрнчевић, Јавни тужилац ФНРЈ: „Наша законитост у светлости одлука V конгреса КПЈ"; Витомир Петровић, претседник Врховног суда ФНРЈ: „Кривично дело злоупотребе службеног положаја или овлашћења"; др Михаило Константиновић, професор Правног факултета: „Истраживање очинства детета рођеног ван брака и оспоравање очинства"; Предраг Власинић, начелник Комитета за законодавство при Влади ФНРЈ: „Кривичноправна заштита општенародне имовине и имовине задружних и других друштвених организација". У другом броју су учествовали: др Јован Ђорђевић, професор Правног факултета: „Пет година законодавног рада народне државе"; Никола Срзентић, начелник Министарства правосуђа ФНРЈ: „Из дискусије о Кривичном поступку и о неким питањима из ове дискусије"; Михаило Ђорђевић, претседник Врховног суда НР Србије: „Појам службеног лица из чл. 2 Закона о кривичним делима против службене дужности".

Као што се види из наслова чланака, ове усмене новине имају за основни задатак да, поред чланака о општијим проблемима нашег права и правне изградње, главну пажњу посвете расправљању конкретних питања из области нашег позитивног законодавства, питања која се свакодневно постављају у пракси наших судова и других државних органа. Број ових питања је веома велик, јер је наше законодавство ново и пракса његове примене богата. Практичари приликом примене овог законодавства често не могу да поједине проблеме обухвате у свој њиховој ширини и значају, нити да проуче њихову теоретску подлогу и метод за правилно решење, као што не могу лако да дођу ни до мишљења и искуства других органа који су такође исти проблем решавали. Све ово треба практичарима да пруже ове усмене новине: најпотребнију теоретску подлогу за правилно решење датог питања уз вођење рачуна о његовом месту у систему нашег права уопште, као и размену искуства из различитих области праксе. Истовремено с овим, нашим теоретичарима у области права ове усмене новине треба да пруже жив, конкретан материјал наше праксе и главне њене проблеме, како би се наша теорија могла изграђивати заиста на нашој пракси, а не на неким апстрактним поставкама.

Овако постављене усмене новине ће бити и материјал за дискусију извесних тежих проблема нашег права, те ће у вези с тим Удружење у најскорије време приступити и организовању предавања с дискусијом, која ће такође несумњиво повољно утицати на изградњу наших правника.

ANALI PFB | anali.rs

ANALI PFB | anali.rs

СОДЕРЖАНИЕ

I СТАТЬИ

1. Моша Пияде — Пять лет народного государства 489
2. И. Црногорчевич — Формы соучастия и виды соучесника 506
3. др А. Гамс — Понятие имущества в гражданском праве 583

II СТРОИТЕЛЬСТВО НАРОДНОЙ ВЛАСТИ

Ђ. — Законы принятые в Третьей внеочередной сессии Народной Скупштины ФНРЮ 550

III НОВОЕ ПРАВО И ПРАВОСУДИЕ

1. Острич — Основные принципы Закона о военных уголовных преступлениях 561
2. Б. Николаевич — Дипломатско-консульская форма совершения брака 568
3. др Ал. Балтич — Некотрые права служащего в примененьи Закона о государственых служащих 576

IV ИСТОРИЯ ПРАВА НАРОДНО-ОСВОБОДИТЕЛЬНОЙ БОРЬБЫ

др М. Шнудерл — Судбенос право, организация судов и уголовный процес во время народно-освободительной борьбы в Словении 581

V ПРАВО ИНОСТРАННЫХ ГОСУДАРСТВ

Конституция Корейской Народно-демократической республики 588

VI КРИТИКА И РЕЦЕНЗИИ

VII ОБЗОР ЖУРНАЛОВ

VIII ХРОНИКА 611

IX — ЗАМЕТКИ И СООБЩЕНИЯ 624

ANALI PFB | anali.rs

CONTENTS

I. Articles

1. Moša Pijade-Five years of the People's state.
2. J. Crnogorcević-Forms of complicity and kinds of accessory.
3. dr. A. Gams-The conception of property in civil Law

II. Edification of people's authority

1. Dj.-Laws passed by the Third extraordinary session of the People's Assembly of FPR of Yougosalvia.

III. New Law and jurisdiction

1. Z. Ostrić-Fundamental principles of the Military Criminal Law.
2. B. Nikolajević-Diplomatic and Consular forms of marriages.
3. dr. Baltić-Individual Rights of civil servants in the application of the Civil service Law.

IV. History of the Law in the national liberation's struggle

1. dr M. Šnuderl-Judicial law (the organisation of the court's and criminal procedure) during the National liberation's struggle in Slovenia.

V. Law of foreign States

Constitution of the Korean National Democratic Republic.

VI. Critics

VII. Review of Periodicals

VIII. Cronology of Events

IX. Notes.

ANALI PFB | anali.rs

SOMMAIRE

Page

I Articles

1. Moša Pijade — Cinq ans de l'Etat populaire
2. J. Crnogorčević — Les formes de la complicité et les types de complices
3. Lr A. Gams — La notion des biens en droit civil

II Edification du pouvoir populaire

Dj. — Les lois adoptées à la troisième session extraordinaire de l'Assemblée populaire de la République Fédérative Populaire de Yougoslavie

III Nouveau droit et Juridiction

1. 1. Z. Ostrić — Les principes essentiels de la Loi sur les délits militaires
2. B. Nikolajević — Le mode diplomatique et consulaire de célébration de mariage
3. Dr A. Baltić — De certains droits de fonctionnaires

IV Histoire du droit de la lutte de liberation nationale

Dr M. Šnuderl — Le droit judiciaire (l'organisation des tribunaux et la procédure pénale) au cours de la Lutte de Libération nationale

V Le droit des pals etrangers

La Constitution de la République Populaire Démocratique de la Corée

VI Comptes-rendus et critiques

VII Revue des revues

VIII Chronique

IX Notices

ANALI PFB | anali.rs

...ски за правне и друштвене науке", Уредништво и администрација, Београд, Булевар Црвене армије 69/II, пошт. фах 179, тел 22-450, чек рачун код Народне банке 1—9010016.
Штампарија „Борба", Београд, Дечанска 31

ANALI PFB | anali.rs

Такса плаћена у готову

АРХИВ

ЗА ПРАВНЕ И ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ

1

ЈАНУАР — МАРТ 1948

БЕОГРАД

ANALI PFB | anali.rs

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР:

Моша ПИЈАДЕ (одговорни уредник), др Владимир КАЛЕМБЕР, др Душан КЕРМАУНЕР, др Јован ЂОРЂЕВИЋ, др Јосип ХРНЧЕВИЋ, др Леон ГЕРШКОВИЋ, др Радивој УВАЛИЋ, др Иво ЛАПЕНА (Загреб), др Максо ШНУДЕРЛ (Љубљана), Перо КОРАБАР (Скопље) и Чеда МИЈОВИЋ (Сарајево).

С А Д Р Ж А Ј

Страна

I ЧЛАНЦИ

1. Меморандум Удружења правника ФНРЈ 1
2. Поводом пресуде Америчког војног суда у Нирнбергу . . 13
3. Академик А. Ј. Вишински — Питање државе у „Манифесту Комунистичке партије“ 49
4. др Радивој Увалић — О функцијама и садржају плана народне привреде 64
5. др Радомир Д. Лукић — Напомене о појму и примени аналогије у нашем кривичном праву 74

II ИЗГРАДЊА НАРОДНЕ ВЛАСТИ

1. Ђ. — Двогодишњица Устава ФНРЈ и прва годишњица устава народних република 89
2. М. Кангрга — Опозивање народних претставника 93

III НОВО ПРАВО И ПРАВОСУЂЕ

1. др Б. Ајзнер — Напомене о тезама за претпројекат Закона о наслеђивању 98

IV МЕЂУНАРОДНИ ПРЕГЛЕД

1. Ђ. Нинчић — Фалсификатори историје (Историско обавештење) 114

V ИСТОРИЈА ПРАВА НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКЕ БОРБЕ

1. Др М. Шнудерл — Развој материјално-кривичног права у народноослободилачкој борби Словеније 120
2. Преглед материјалног кривичног права у народноослободилачкој борби Словеније 125

VI ПРАВО ИНОСТРАНИХ ДРЖАВА

1. Устав Народне Републике Бугарске 133

(Наставак на трећој страни корица)

ANALI PFB | anali.rs

VII ПРИКАЗИ И КРИТИКЕ 146
1. „Коментар Општег дела Кривичног законика“ од проф. М. Аћимовића 146
2. др М. Геновски: ституционни принципи“ 148

VIII ПРЕГЛЕД ЧАСОПИСА
1. „Известия Академии наук СССР, отделение экономики и права“, бр. 5 за 1947 г. — академик И. П. Трајнин: „Држава комунизма који се изграђује“ 151
2. „Большевик“, бр. 2 за 1948 г. — М. Митин: „Криза буржоаске демократије“ 154
3. „Советское государство и право“, бр. 12 за 1947 г.: . . .
— С. С. Студењикин: „Социјалистички систем државне управе 156
— В. Борисов: „Месни органи државне власти у СССР“ од Д. 157
— канд. пр. наука С. А. Јампољска: „Службена дисциплина и дисциплински прекршај“ од Мирка Перовића 158
4. „Мировое хозяйство и мировая политика“, бр. 10 за 1947 г. А. Петрушев: „Путеви развитка капиталистичке и социјалистичке пољопривреде“, од В. В. 161
5. „Обзор польского законодательства“, бр. 1 и 2 за 1947 г.
6. »Drejtesia popullore« („Народно право“) јануар 1948, год. 1, бр. 1. 163
7. »Revue trimestrielle de droit civil«, год. 46, Париз 1947 . . 163

IX ХРОНИКА
1. Пројект Устава Румунске Народне Републике 164
2. Љ. Р. — Припремање Трећег конгреса Међународног удружења демократских правника 166
3. Припремање важних нових закона у СССР 168

X БЕЛЕШКЕ
1. Љ. — Пресуда против Листа и осталих у нашој јавности . 168
2. Оснивање удружења правника по народним републикама 170
3. Курсеви за стручно усавршавање инструктора руководећих кадрова локалних органа државне власти 171

ANALI PFB | anali.rs

АРХИВ

ЗА ПРАВНЕ И ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ

излазиће у току 1948 год. редовно свака три месеца на око 10 штампаних табака.

Годишња претплата износи за ФНРЈ 100.— дин., за иностранство 150.— дин. док ће цена појединачним бројевима бити посебно одређена. Претплата се прима најмање за пола године.

У Администрацији се могу добити бројеви „АРХИВА" до 1941 год. по цени 19.50 дин. по броју, док књига од 6 бројева стаје 78.— дин. а цела година (12 бројева) стаје 156.— дин.

Од послератних издања могу се добити бројеви 3—5 и 6—8 за 1945 год. и бр. 1—6 за 1946 год. по цени 40.— дин. по броју, као и сви бројеви за 1947 год. (1, 2, 3 и 4) по цени 30.- дин. по броју.

ПОСЕБНА ИЗДАЊА

1. УЈЕДИЊЕНЕ НАЦИЈЕ - збирка докумената 1941-1945 распродато
2. КОМЕНТАР ОПШТЕГ ДЕЛА КРИВИЧНОГ ЗАКОНИКА
   српски . . . . . распродато
   хрватски (платнени повез) . . . . . цена 65.— дин.
3. НОВИ УСТАВИ
   збирка устава донетих после другог светског рата
   цена 30.— дин.
4. НИРНБЕРШКА ПРЕСУДА РАТНИМ ЗЛОЧИНЦИМА
   излази крајем маја
5. ЗБИРКА ЧЛАНАКА ИЗ КРИВИЧНОГ ПРАВА
   излази крајем маја

Претплату за „АРХИВ" и све наруџбине слати на адресу: „АРХИВ ЗА ПРАВНЕ И ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ", Београд, Правни факултет, Булевар Црвене армије 69, тел. 22-450, пошт фах. 179 чек. р-н код Народне банке ФНРЈ бр. 1-9010016.

„АРХИВ" се може добити и у свим већим књижарама.

ЦЕНА ОВОМ БРОЈУ 30.— ДИН.

ANALI PFB | anali.rs

Такса плаћена у готову

АРХИВ

ЗА ПРАВНЕ И ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ

2

АПРИЛ — ЈУНИ 1948

БЕОГРАД

ANALI PFB | anali.rs

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР:

Моша ПИЈАДЕ (одговорни уредник), др Владимир КАЛЕМБЕР, др Душан КЕРМАУНЕР, др Јован ЂОРЂЕВИЋ, др Јосип ХРНЧЕВИЋ, др Леон ГЕРШКОВИЋ, др Радивој УВАЛИЋ, др Иво ЛАПЕНА, (Загреб), др Макс ШНУДЕРЛ (Љубљана), Перо КОРАБАР (Скопље) и Чеда МИЈОВИЋ (Сарајево).

САДРЖАЈ

Страна

I ЧЛАНЦИ

1. Пето редовно заседање Народне скупштине ФНРЈ . . 177
2. Проф. др Иво Крбек — Права грађана ФНРЈ 187
3. Владимир Тимошкин — Умишљај и нехат 195
4. Проф. М. М. Агарков — Основни принципи совјетског грађанског права 207

II НОВО ПРАВО И ПРАВОСУЂЕ

1. др Александар Балтић — Систем напредовања државних службеника 228

III МЕЂУНАРОДНИ ПРАВНИ ПРЕГЛЕД

1. Р. — Предминхенски англо-немачки преговори 244
2. Љ. Радовановић — Прогресивни развој и кодификација међународног права 252

IV ПРАВО ИНОСТРАНИХ ДРЖАВА

1. Ђ. — Устав Чехословачке Републике 258
2. План за будући Устав Немачке Републике 265

V ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ

1. „Документи о развоју народне власти". Сабрао и уредио др Леон Гершковић, од Д. Јанковића 277
2. Владимир Дедијер: „Париска конференција", од Ђ. Нинчића 279
3. С. Н. Братусь: „Юридические лица в советском гражданском праве", од др Р. Д. Лукића 282
4. Г. Н. Польанская: „Земельное право", од В. Капора . . 287
5. Проф. И. Т. Гольаков: „Васпитательное значение советского суда", од М. Перовића 292
6. „Bulletin triméstriel de la société de la législation comparée" од Ј. Ђ. 295

ANALI PFB | arhiv.rs

(Наставак на трећој страни корица)

VI ПРЕГЛЕД ЧАСОПИСА

1. „Известия Академии наук СССР" серия истории и философии, т. IV № 6. — М. П. Баскин: „Статистичко-математичка школа у социологији"' од Ст. Стајића . . . 298
2. „Большевик", бр. 6, за 1948 г. — П. Гапочка: „Спајање личних и друштвених интереса у социјализму" 301
3. „Советское государство и право", бр. 2 за 1948 г. — Реферат проф. В. И. Серебровског: „ О праву прираштаја при наслеђу по совјетском праву" 303
4. »Przeglad notarialny«, Торуњ 1948 304
1948 г. 304
5. »Gazeta administraciji«, Варшава 1948 г. 304
6. »Demokratyczny preglad prawniczy«, бр. април и мај
7. »Drejtësia popullore«, бр. 2 за март-април 1948 г. . . 305
8. »Zeitschrift für schweizerisches Recht« бр. 2-8, 1947 г. . . 305
9. »Schweizerische Zeitschrift für Strafrecht«, 1947-1948 г. . 305

VII ХРОНИКА

1. Р. — Фебруар и јуни четрдесетосме 307
2. Поводом дискусије о нацрту за пројекат Закона о кривичном поступку ФНРЈ 307
3. М. П. — Нова књига совјетског научника-процесуалисте, проф. Строговича: „Учење о материјалној истини у кривичном процесу" 316
4. „Основна питања пројекта Закона о кривичном поступку", реферати дописног члана АН СССР М. С. Строговича и проф. Н. Н. Пољанског 318

VIII БЕЛЕШКЕ

1. Статут Аутономне покрајине Војводине и Аутономне Косовско-метохиске области 323
2. Конференција правних факултета у Љубљани 323
3. Полагање рачуна народног судије у СССР које је награђено орденом Лењина 324
4. Материјал о народноослободилачкој борби Југославије у совјетском часопису 332

ANALI PFB | anali.rs

АРХИВ

ЗА ПРАВНЕ И ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ

излазиће у току 1948 год. редовно свака три месеца на око 10 штампаних табака.

Годишња претплата износи за ФНРЈ 100.— дин., за иностранство 150.— дин. док ће цена појединачним бројевима бити посебно одређена. Претплата се прима најмање за пола године.

У Администрацији се могу добити бројеви „АРХИВА" до 1941 год. по цени 19.50 дин. по броју, док књига од 6 бројева стаје 78.— дин., а цела година (12 бројева) стаје 156.— дин.

Од послератних издања могу се добити бројеви 3—5 и 6—8 за 1945 год. и бр. 1—6 за 1946 год. по цени 40.— дин. по броју, сви бројеви за 1947 год. (1, 2, 3 и 4) као и бр. 1 за 1948 по цени 30.— дин. по броју.

ПОСЕБНА ИЗДАЊА

1. УЈЕДИЊЕНЕ НАЦИЈЕ — збирка докумената 1941-1945 распродато
2. КОМЕНТАР ОПШТЕГ ДЕЛА КРИВИЧНОГ ЗАКОНИКА српски . . . . . распродато
   хрватски (платнени повез) . . . . цена 65.— дин.
3. НОВИ УСТАВИ
   збирка устава донетих после другог светског рата
   цена 30.— дин.
4. НИРНБЕРШКА ПРЕСУДА РАТНИМ ЗЛОЧИНЦИМА
   из техничких разлога излази крајем августа
   цена 45.— дин.

Претплату за „АРХИВ" и све наруџбине слати на адресу: „АРХИВ ЗА ПРАВНЕ И ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ", Београд, Правни факултет, Булевар Црвене армије 69, тел. 22-450, пошт. фах. 179, чек. р-н код Народне банке ФНРЈ бр. 1-9010016.

„АРХИВ" се може добити и у свим већим књижарама.

ЦЕНА ОВОМ БРОЈУ 30.— ДИН.

ANALI PFB | anali.rs

Такса плаћена у готову

АРХИВ

ЗА ПРАВНЕ И ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ

3

ЈУЛИ — СЕПТЕМБАР 1948

БЕОГРАД

ANALI PFB | anali.rs

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР:

Моша ПИЈАДЕ (одговорни уредник), др Владимир КАЛЕМБЕР, др Јован ЂОРЂЕВИЋ, др Јосип ХРНЧЕВИЋ, др Леон ГЕРШКОВИЋ, др Радивој УВАЛИЋ, др Иво ЛАПЕНА, др Максо ШНУДЕРЛ, Перо КОРАБАР

САДРЖАЈ:

I ЧЛАНЦИ — Страна

1. Резолуција V Конгреса КПЈ о основним наредним задацима организације КПЈ 337
2. Законодавни рад Народне скупштине на Шестом редовном заседању 334
3. Ђ. Нинчић — Проблем суверености у савременом међународном праву 354
4. Љубомир Радовановић — Данашње стање у погледу кажњавања ратних злочинаца и помагача окупатора . . 378
5. др Дарко Чернеј — Питање правних санкција против пропаганде штетне за мирне односе међу народима 391

II ИЗГРАДЊА НАРОДНЕ ВЛАСТИ

Дискусија у Народној скупштини ФНРЈ о новим законима из области кривичног права 401

III НОВО ПРАВО И ПРАВОСУЂЕ

1. др М. Вуковић — Правне карактеристике народног зајма 417
2. Д. В. Димитријевић — Прилог питању о систему Посебног дела Кривичног законика 423
3. Славко Бујдић — Поништај брака и право на породичну пензију 435

IV МЕЂУНАРОДНИ ПРАВНИ ПРЕГЛЕД

др А. Вајс — Дунавска конференција у Београду 439

V ИСТОРИЈА ПРАВА НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКЕ БОРБЕ

др Леон Гершковић — Документи о развијању органа правосуђа у току народноослободилачке борбе 445

ANALI PFB | anali.rs

VI ПРАВО ИНОСТРАНИХ ЗЕМАЉА

Указ Президијума Врховног совјета СССР о праву грађана на куповину и изградњу индивидуалних кућа за становање 452

VII ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ

1. „Основы советского государства и права" од М. П. . . 455
2. „Нирнбершка пресуда" од Б.С. 457
3. „Уставотворни одбори Савезне скупштине и Скупштине народа" — Стенографске белешке 459
4. А. Н. Трайнин: „Учение о соучастии" од В. Тимошкина 459
5. »Komentar splošnega dela kazenskega zakonika«, pod splošnim uredništvom Moše Pijade 462

VIII ПРЕГЛЕД ЧАСОПИСА

1. „Советское государство и право" (бр. 1—6 од 1948) . . 463
2. »Panstvo i prawo« (бр. 5—7. за мај—јуни 1948 г.) 471
3. »Deomkratycny preglad prawniczy« (бр. 1—7 за 1948 г.) . . 472
4. »Bulletin de droit tchecoslovaque« (бр. 3—4 за 1948). . . . 473

IX ХРОНИКА

1. III Конгрес Међународног удружења демократских правника 474
2. Резолуције III Конгреса Међународног удружења демократских правника 478
3. Реформа правних студија у Чехословачкој 481

X БЕЛЕШКЕ

1. Нови систем стицања научног степена доктора права . . 482
2. Издања наших закона и њихова масовна потражња . . . 484

ANALI PFB | anali.rs

АРХИВ

ЗА ПРАВНЕ И ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ

излазиће у току 1948 год. редовно свака три месеца на око 10 штампаних табака.

Годишња претплата износи за ФНРЈ 100.— дин., за иностранство 150.— дин. док ће цена појединачним бројевима бити посебно одређена. Претплата се прима најмање за пола године.

У Администрацији се могу добити бројеви „АРХИВА" до 1941 год. по цени 19.50 дин. по броју, док књига од 6 бројева стаје 78.— дин., а цела година (12 бројева) стаје 156.— дин.

Од послератних издања могу се добити бројеви 3—5 и 6—8 за 1945 год. и бр. 1—6 за 1946 год. по цени 40.— дин. по броју, сви бројеви за 1947 год. (1, 2, 3 и 4) као и бр. 1 и 2 за 1948 по цени 30.— дин. по броју.

ПОСЕБНА ИЗДАЊА

1. УЈЕДИЊЕНЕ НАЦИЈЕ — збирка докумената 1941-1945 распродато

2. КОМЕНТАР ОПШТЕГ ДЕЛА КРИВИЧНОГ ЗАКОНИКА српски . . . . . распродато
хрватски (платнени повез) . . . . цена 65.— дин.

3. НОВИ УСТАВИ
збирка устава донетих после другог светског рата
цена 30.— дин.

4. НИРНБЕРШКА ПРЕСУДА
цена 40.— дин.

Претплату за „АРХИВ" и све наруџбине слати на адресу: „АРХИВ ЗА ПРАВНЕ И ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ", Београд, Правни факултет, Булевар Црвене армије 69, тел. 22-450, пошт. фах. 179, чек. р-н код Народне банке ФНРЈ бр. 1-9010016.

„АРХИВ" се може добити и у свим већим књижарама.

ЦЕНА ОВОМ БРОЈУ 30.— ДИН.

ANALI PFB | anali.rs

Такса плаћена у готову

АРХИВ

ЗА ПРАВНЕ И ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ

4

ОКТОБАР — ДЕЦЕМБАР 1948

БЕОГРАД

ANALI PFB | anali.rs

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР:

Моша ПИЈАДЕ (одговорни уредник), др Владимир КАЛЕМБЕР, др Јован ЂОРЂЕВИЋ, др Јосип ХРНЧЕВИЋ, др Леон ГЕРШКОВИЋ, др Радивој УВАЛИЋ, др Иво ЛАПЕНА, др Максо ШНУДЕРЛ и Перо КОРАБАР.

САДРЖАЈ

I ЧЛАНЦИ — Страна

1. Моша Пијаде — Пет година народне власти 489
2. Ј. Црногорчевић — Облици саучесништва и врсте саучесника 506
3. др А. Гамс — Појам имовине у грађанском праву . . . 523

II ИЗГРАДЊА НАРОДНЕ ВЛАСТИ

Ђ. — Закони донети на Трећем ванредном заседању Народне скупштине ФНРЈ 550

III НОВО ПРАВО И ПРАВОСУЂЕ

1. З. Острић — Основни принципи Закона о војним кривичним делима 561
2. Б. Николајевић — Дипломатско-конзуларна форма закључења брака 568
3. др А. Балтић — Поједина права службеника у примени Закона о државним службеницима 576

IV ИСТОРИЈА ПРАВА НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКЕ БОРБЕ

др М. Шнудерл — Судско право (организација судова и кривични поступак) за време Народноослободилачке борбе у Словенији 581

V ПРАВО ИНОСТРАНИХ ЗЕМАЉА

Устав Корејске Народно-демократске Републике 583

VI ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ

1. „Пет година народне државе" од Ђ. 599
2. К. В. Венедиктов: „Государственая социалистическая собственность" од В. Капора 601

ANALI PFB | anali.rs

(Наставак на трећој страни корица)

VII ПРЕГЛЕД ЧАСОПИСА

1. „Известия Академии наук СССР, отделение экономики и права", бр. 4 за 1948 г. 607

2. „Советское государство и право" бр. 9 за 1948 г. 609

VIII ХРОНИКА

1. Доношење статута Аутономне покрајине Војводине и Аутономне Косовско-метохијске области 611

2. Дискусија совјетских правника о појму права 615

3. Прилог питању развоја правне наставе у Србији од Ружице Гузине 619

IX БЕЛЕШКЕ

1. Правна издања Југословенске академије знаности и умјетности 624

2. Правна издања Удружења правника ФНРЈ 625

3. „Треће ванредно заседање Савезног већа и Већа народа Народне скупштине ФНРЈ" — Стенографске белешке . . 626

4. Усмене новине Удружења правника НР Србије 626

ANALI PFB | anali.rs

АРХИВ

ЗА ПРАВНЕ И ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ

излазиће у току 1949 год. редовно свака три месеца на око 10 штампаних табака.

Годишња претплата износи за ФНРЈ 150.— дин., за иностранство 200.— дин. док ће цена појединачним бројевима бити посебно одређена. Претплата се прима најмање за пола године.

У Администрацији се могу добити бројеви „АРХИВА" до 1941 год. по цени 19.50 дин. по броју, док књига од 6 бројева стаје 78.— дин., а цела година (12 бројева) стаје 156.— дин.

Од послератних издања могу се добити бројеви 6—8 за 1945 год. и бр. 1—6 за 1946 год. по цени 40.— дин. по броју, сви бројеви за 1947 год. (1, 2, 3 и 4) као и бр. 1, 2 и 3 за 1948 по цени 30.— дин. по броју.

АДМИНИСТРАЦИЈА РАСПОЛАЖЕ СА СЛЕДЕЋИМ ПОСЕБНИМ ИЗДАЊИМА:

1. КОМЕНТАР ОПШТЕГ ДЕЛА КРИВИЧНОГ ЗАКОНИКА
   латиница (платнени повез) . . . . . цена 65.— дин.
2. НИРНБЕРШКА ПРЕСУДА . . . . . цена 40.— дин.

У припреми и ускоро излазе из штампе:

1. НОВИ УСТАВИ, збирка устава донетих после другог светског рата, друго допуњено издање, које садржи све до сада донете уставе
   излази током јануара . . . . . цена 45.— дин.
2. ИСТОРИЈА ДИПЛОМАТИЈЕ II том у редакцији В. Потемкина, превод с руског
   излази почетком фебруара . . . . . цена 120.— дин.
3. УЧЕЊЕ О САУЧЕСНИШТВУ од А. Н. Трајнина, превод с руског
   излази крајем јануара . . . . . цена 65.— дин.
4. КОМЕНТАР ЗАКОНА О ДРЖАВНИМ СЛУЖБЕНИЦИМА од др Александра Балтића и др Леона Гершковића
   излази крајем фебруара . . . . . цена накнадно

Претплату за „АРХИВ" и све наруџбине за посебна издања слати на адресу: „АРХИВ ЗА ПРАВНЕ И ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ", Београд, Правни факултет, Булевар Црвене армије 69, тел. 22-450, пошт. фах 179, чек. р-н код Народне банке ФНРЈ бр. 90603102.

„АРХИВ" се може добити и у свим већим књижарама.

ANALI PFB | anali.rs

ЦЕНА ОВОМ БРОЈУ 30.— ДИН.